
13
4 M
29

APOSTOLICARVM CONSTITVTIONVM & Catholicæ doctrinæ CLEMENTIS ROMANI LIBRI VIII.

FRANCISCO TVRRIANO Societatis Iesu interprete è Græco: Cum eiusdem Scholiis & obseruationibus ipsius doctrinæ Catholicæ ad confirmanda dogmata orthodoxa contra hæreticos, & cum Explanationibus apologeticis locorum obscuriorum.

Ad Ill^mum & R^mum D.S.R.E. Cardinalem SIRLETVM.

Accesserunt CANONES Concilij NICAENI LXXX. ex Arabico in Latinum conuersi, & Responsa NICOLAI I. ad consulta Bulgarorum.

ANTVERPIÆ,
Ex officina Christophori Plantini,
Architypographi Regij:
M. D. LXXVIII.

PRIVILEGII SVMMA.

CONCESSVM *est per patentes Reg. Ma. litteras Christophoro Plantino Architypographo Regio, vt hunc librum cui titulus est* Apoſtolicarum Conſtitutionum, & Catholicæ doctrinæ, CLEMENTIS ROMANI Libri VIII. &c. *imprimat ac distrahat. Interdictum quoque est aliis omnibus, quicunque demum illi ſint, ne eum imprimant, aut alibi impreſſum, in ditiones Regia Ma. distrahendum importare tentent, ſpatio decem annorum proximè ſequentium, ſub grauibus pœnis, quas litteræ exprimunt, data Bruxellis penultima Julij, M. D. LXXV.*

Signata

Blyleuen.

FRANCISCI TVRRIANI

SOCIETATIS IESV PROOEMIVM, IN LIBROS CLEMENTIS ROMANI DE CONSTITVtionibus Apoſtolorum & Catholica doctrina.

SÆPE mecum mirari ſolebam Illuſtr$^{me.}$ & R$^{me.}$ Domine, quæ cauſa eſſet, cùm alioqui apud omnes conſtaret (id quod, ex diſciplina etiã Lutheri qui profecti ſunt, non omnes negant) multa ſanctos Apoſtolos quæ ad morum diſciplinam & ad conſtitutiones rectè & honeſtè omnia in eccleſia agendi pertinerent, ſine ſcripto tradidiſſe, tamen Clementem eiuſmodi inſtituta, præcepta & leges Eccleſiaſticas collegiſſe, & vnde ad nos manaſſent, vt ſciremus, litteris mandaſſe, nulla ratione quibuſdam ſuaderi poſſet. Atqui legũt Apoſtolum Corinthiis præcepiſſe vt omnia honeſtè & ſecundum ordinem in Eccleſia fierent; quod quidem aut non præcepiſſet, aut fruſtra, niſi conſtitutiones honeſtatis & ordinis ſeruandi prius traditæ fuiſſent; meminerunt etiã, quod eiſdem Corinthiis idem Apoſtolus ſcripſit, Cætera cũ venero diſponam; & quod Tito, Reliqui te Cretę, vt ea quę deſunt corrigas, ſicut & ego diſpoſui tibi: Hæc inquam in Paulo legunt & eadem in ſingulos Apoſtolos cuncti orbis magiſtros cadere potuiſſe confitentur; vt in præſentia ſcilicet diſponerent; & conſtituerẽt; de quibus per epiſtolam abſentes non conſtituiſſent; ſicut idem etiam Apoſtolus Theſſalonicenſibus ſcripſit, inquiens, Itaque ſtate & tenete traditiones, quas didiciſtis ſiue per ſermonem ſiue per epiſtolam noſtram: Hæc, inquam, libenter iſti concedunt; ſed vt Clemens Apoſtolicus auctor de iis quæ à ſanctis Apoſtolis diſpoſita & conſtituta ſine ſcripto eſſent, octo libros præſertim iuſſus, & ſi hoc nihil intereſt, conſcriberet, hoc inquã vt credant, vix poſſunt in animum inducere. Ita fit, vt imprudentes & nolentes id ipſum dicant & ſi non eadem mente; quod quidam ex Confeſſioniſtis, Nicolai Selneceri ei nomen eſt, qui in Analecto ſuo, tractatu ſecundo, Nuſquã, inquit, certus liber extat qui contineat traditiones Apoſtolicas. Sed quod de cauſa vnde hoc fieret, mecum, vt dixi, mirabar, ex ſermone qui mihi cum nonnullis iſtorum incidit, intellexi, non vnam eſſe, ſed multiplicem. Alius enim dicit, Si certum eſſet Conſtitutiones Apoſtolorum eſſe, quæ in his libris Clementis Romani, eorum eſſe feruntur, planè ſequi non minoris auctoritatis eſſe hos libros, quàm epiſtolas Pauli & aliorum Apoſtolorũ, ac proinde in numero librorum Canonicorum habendos eſſe, vt ſi non

habeantur, rursus sequatur, non esse Constitutiones Apostolorum à Clemente Romano Apostolico auctore scriptas. hæc enim est istorum meta, ad quam argumenta sua dirigunt. Alius quærit, quomodo à XII. Apostolis, ac VII. diaconis commissa & commendata Clementi est horũ librorũ conscriptio, cùm in illis ipsis libris de morte aliquorũ Apostolorum & diaconorum mentio fiat? & Petrus post mortem suam dicat in quodam canone de Simone Mago, à me Petro, communione priuato? Quomodo, inquiunt, mortuus loquitur? Siquidem Clemens, qui beato Petro in Pontificatu successit, horum librorum scriptor est? Alius alia dum notat, & tanquam falsa criminatur, aut non credit Clementis esse libros; aut esse quidẽ, sed ab aliis postea corruptos, & admixtis falsis, violatos, ac proinde inter apocryphos numerari eos oportere. Hæc tria sunt quæ hoc nostro tempore de Constitutionibus Apostolorum à Clemente Romano scriptis à quibusdam obiiciuntur. Ante annos verò propè octingentos quæ obiicerentur, notauit, & memoriæ prodidit Photius Constantinopolitanus in Bibliotheca sua (sic enim appellat volumen ingens de libris à se lectis) interpretabor locum ad verbum. Constitutiones, inquit, Apostolorum à Clemente Romano conscriptæ, trium solùm argui videntur, κακοπλασίας, conuiciorum Deuteronomij & Arrianismi: Hæc duo extrema ad illud tertium superius, quod dixi hoc nostro tempore argui, pertinent; id est, ad ea quæ arguuntur esse falsa & corrupta. Illud verò primum crimen ad illud idem refertur, quod dixi nunc etiam accusari quasi malam factionem personarum. hanc enim vocat Photius κακοπλασίαν. Sed videamus quid Photius incredibilis lectionis & acris iudicij auctor, de ista triplici criminatione iudicauerit: de κακοπλασίᾳ respõdet, εἶναι ῥᾴδιον ἀποσκευάσασθαι, id est, facile esse depellere hanc criminationem. non iudicauit opus esse pluribus ad diluendum; satisque hac cõcisa responsione significauit, non esse arguendum quod nemine etiam respondente, sponte sua diluitur. Quis enim non intelligit, cùm Constitutiones Apostolorum legit, scriptas esse more dialogi, factis personis? quæ, vt ait Quintilianus, mirè cum variant orationem, tum excitant: quę tamen ita demum à fide non abhorrent, si ea locutos finxerimus, quæ cogitasse eos non sit absurdum, & nostros cum aliis sermones, & aliorum inter se credibiliter introducimus. Quin deducere deos in hoc genere dicẽdi, & inferos excitare concessũ est. hactenus ille? Sic Cicero summus dicendi & scribẽdi magister de libris Academicarũ quęstionum, quos ad Varronẽ miserat, in epistola sua, quæ est in libro eius IX. Tibi, inquit, dedi partes Antiochenas, quas à te probari, intellexisse mihi videbar; mihi sumpsi Philonis, puto fore, vt cùm legeris, mirere, id nos locutos esse inter nos, quod nunquam locuti sumus. Sed nosti morem dialogorum.

Simi-

Similiter Clemens in hisce libris partes constituendi & loquendi quę in eis continentur, Apostolis quibus conuenire & à quibus profecta esse sciebat, dedit, licet numquam inter sese sic locuti essent, neq; scripsissent, vt eos loquentes, & scribentes facit, hunc enim morem habet dialogus: In temporibus verò numquam errore labitur. Clemens; quod in Platone & Xenophonte arguit Athenæus, & Marcus Tullius in Curione; qui, vt erat ingenij mirè immemoris, in quodam suo dialogo eo tempore sermonem instituit, cùm eius rei de qua erat institutus sermo, non iam tempus præterisset, sed anno post, & deinceps futurum esset. Clemens verò nunquam Apostolis partes dedit constituendi, quæ post eorum tempora constituta essent. omnia enim quæ his libris complexus est, à sanctis Apostolis didicit, accepit, audiuit: illi verò à Christo Iesu, & ab Spiritu eius, per quem sumus nos à Deo edocti, sicut Esaias prædixit, Erũt omnes docibiles Dei. Deinde quia omnes Apostoli spiritum sapientiæ diuinæ habuerunt, ista eadem omnes eos cõstituisse & docuisse dicendum est: nam & hoc Plato etiam natura duce ac magistra assecutus est, cùm ait Socrates in Minoë Platonis, de iis quorum scientiam aliqui habent, non alia alios; sed eadem statuere. Quare siue hunc Clemens siue alium Apostolum ratione quapiam apta aliquid constituentem faciat, eiusmodi constitutio æquè in omnes Apostolos cadit. Vnde beatus Chrysostomus, repetam enim hic quod ex homilia eius in laudem beati Ignatij martyris in libro secundo defensionis epistolarũ Pontificum Apostolicorum recitaui, vbi citat Paulum ad Titum de episcopo, qualis esse debeat, scribentem, cùm Paulum, inquit, dico, non hunc solum dico, sed Petrum & Iacobum & Ioannem & vniuersum chorum Apostolorum. vt enim in vna lyra varij nerui sunt in fidibus, vnus tamen concentus est; sic in choro Apostolorum, variæ personæ, sed vna doctrina; siquidem vnus est artifex Spiritus sanctus, qui illorum mentes excitabat. Sed de factione personarum in his libris satis arbitror dictum esse in eo loco & libro quem modò dixi, ne eadem sine necessitate à nobis iterentur, qui his & illis non contentus, adhuc melius quærit, quærat, & si potest, inueniat; & cùm inuenerit, nobiscum si placet, communicet, & interim suo iudicio, si ita vult, vtatur. Ad alterum quod de conuicio in Deuteronomium obiiciebatur, similiter ab eodem Photio responsum est, ῥᾷστον διαλύσασθαι, id est, perfacile esse ad diluendum. nec hic putauit Photius opus esse confutatione, vbi vis verbi percepta totam accusationem depellit. Etenim quia Clemens Deuteronomium nomine deuteroseos in his libris vocare solet, qui verbum accipiebant, vt nunc vtimur, & vsus est Iustinianus Imperat. cùm in constitut. CXLVI. de Hebræis, Deuterosim Hebræis vt impiam & legi Moysis contrariam prohibet, conuicium fieri

Deuteronomio existimauerunt. at non sic Clemens accepit, sed vt tunc accipiebatur. Deuterosim enim prius vocabant eam quæ post Legẽ Decalogi vice secũdæ legislationis à Deo data est Moysi. vt iam in hoc verbo factum esse videamus, quod in aliis similiter factum est, vt quod primò in laude ponebatur, postea in vitio poneretur; sicut in sophista, & hoste, & aliis. Itaque non magis Clemens Deuteronomium vituperat, cùm afficit verbo deuteroseos, quàm Iouem Socrates vituperat, cùm in Minoe Platonis Sophistam vocat, sapientẽ enim intelligit; nam hoc primo nomen Sophistæ significabat. Ad tertium illud de Arrianismo, quod extremo loco his libris opponebatur, his verbis idem Photius respondet, ὅπερ ἄν̓ λις βιαίως ἀποχρῆσεται, non dixit non posse depelli hoc crimẽ, sciebat enim Arrij hęresim pluribus locis horũ librorũ planè cõuelli, vt postea docebimus, cùm in explanationibus apologeticis præfabimur, sed dixit depelli violentè; quia scilicet duriusculè nonnumquam Clemẽs loquatur: non tamen durius quàm alij postea sancti & antiqui Patres & Ecclesiæ catholicæ lumina locuti sunt, sed potius eodem penitus modo, immo & prius ipsa scriptura sancta sic locuta est. quod quidem nos, & cur ita locis propriis in defensoriis explanationibus obscuriorũ locorũ docebimus. Hæc igitur sunt de quibus dixit Photius, Constitutiones Apostolorum à Clemente Romano conscriptas τρισὶ μόνοις ἐνέχεσθαι, id est, tria solũ in eis argui. Ecquis dubitat, si alia eruditissimus & incredibili lectione auctor in his libris vel à se cõscius, vel ab aliis argui non nescius fuisset, quin illa notaturus esset in eo præsertim opere, quod Bibliothecam de libris à se lectis nominauit, in quo tam accuratè, tam acri ingenio, tam cõsideratè, tam doctè, tam distinctè, tam liberè de tanta multitudine & varietate librorum iudicium facit, vt nihil animaduersione dignum prætermisisse videatur? Præterea, qui genus sermonis, quo in his libris vsus est Clemens, non dissimulauit, dixit enim non esse ita splendidum, graue, purum, vehemens, & tam variè eruditum, vt quod ad orationem attinet, possent hi libri cum illis eiusdem Clementis de Actis Petri comparari; an dissimulasset, si quid vitij in ipsis Constitutionibus, & earum doctrina obseruasset? minimè; non enim in aliis libris dissimulare solet. immo quia sciebat Photius libros illos Clemẽtis de Actis Petri, qui de recognitionibus inscripti sunt, maculatos esse, ac multa in illis impia ferri, vt idẽ Photius testatus est; hos verò de Constitutionibus incorruptos, quod ad orationem attinet, dixit illos his antecellere; vt puram doctrinam à puro sermone distingueret, & elegantiam orationis à bonitate rerum. Tales itaque libros Clementis de Apostolorum Constitutionibus hæc nostra ætas habet diuino munere, quales habuit Photij seculũ, in quibus nihil ne à limatissimis quidem & acerrimis ingeniis, quod ad genus doctrinę catholicæ & constitutionem vitæ Christianæ & ecclesiastici ordinis ac

decori

decori pertineat,requiri,aut etiam reprehēdi possit. Quàm sit autem graue in hoc iudicio & quantæ auctoritatis Photij testimonium, intelligere licet & existimare ex iis quæ ipse scripsit, quæ ad manus nostras venerunt,ex scholiis,inquam,in epistolas Pauli,& in Euangelium Matthęi ac Ioannis recondito sensu & acumine ingenij plenis; item ex CCC. responsionibus ad totidem quæstiones de variis locis scripturæ sanctæ ad Amphilochium Metropolitanum Cyzici;tum ex epistola eius longa & doctissima ad Nicolaum Pont.& ex alia multo adhuc longiore parænetica,admirabili, tum in primis ex Bibliotheca,sic enim inscripsit,vt paulo antè dixi,ingens volumen de libris omnis generis à se lectis, in quo ita ferè cuiusque argumentum,& genus styli ac doctrinæ discernit,& notat, vt qui summas illas legat, totos libros,& ingenia auctorum nosse sibi videatur. Quis igitur nostræ ætatis se cum Photio conferre audeat,siue ingeniū eius spectemus,siue πολυμαθίαν & πολυπειρίαν, vt amplius in his libris arguere tentet aut cogitet, quod ille omnibus doctrinis cultus & summo ingenio non esse arguendum iudicauit? Sed quid ad illud,dicet aliquis, respondemus, quod primo loco posui à quibusdam opponi? non minoris scilicet auctoritatis esse has Cōstitutiones Apostolorum, si à Clemente Romano,Petri & Pauli auditore,scriptas esse cōstet,ex quo sequatur,hos libros inter Canonicos esse referendos. hac enim conclusione effici volunt, vt hi ipsi libri in apocryphis habeantur. quasi verò in approbandis libris nomina tantum apostolicorum,aut etiam Apostolorum attendenda sint, contra præceptum apostolicæ doctrinæ,& constitutionis, quod lib. 6.c.16.scriptum est,& non natura rerum,& sententia nunquā à recto deflexa. nam & impij hæretici, inquit,inscriptione apostolici nominis libros suos muniebant: aut quasi inter Canonicos libros & apocryphos,nulli ecclesiastici & catholici tāquā medij interiecti sint: aut si sunt, vt fateri coguntur,nisi ad illud absurdum quod modò dixi,delabi malūt, fuerint igitur hi libri ex illorum numero & nota, nec apocryphi, neque canonici,sed tamen catholici. nec enim sunt scriptura sacra, licet sacras Apostolorum constitutiones,& doctrinam eorū contineant. In scriptura enim sacra non licet ne vnum quidem iota,aut vnum apicem mouere, immo nec ibi inquirere, vtrum aliquid rectè,an secus, vbi & sententiæ & verba spiritus Dei sunt;nisi quis Celsus,aut Porphyrius,aut Iulianus, aut Theosthenes velit esse. Itaque in scriptura diuina cū omnia sint instinctu & afflatu Spiritus sancti scripta,nihil in eam inquirere ad accusandū fas est. In his verò constitutionibus non est scriptura Apostolorum, aut Euangelistarū,sed Clementis Romani,qui quę erant Apostolorū pleraq. ἄγραφα νόμιμα, id est,sermone sine scripto tradita, & quibus illi per cunctas ciuitates proficiscentes ecclesias confirmabant, vt idem postea à successoribus illorum fieret litteris mandauit,& libros VIII. confecit, valde

illos quidem ecclesiæ vtiles, vt in Synodo Tridentina ab illis Patribus qui i auctoritate Synodi iudicio librorum præerant, nuper iudicatum est, quorum iudicium grauissimum Romæ in tabulis publicis officij sanctæ Inquisitionis testimonio Frácisci Forerij Lusitani, patris R[di] ordinis sancti Dominici, multa doctrina & religione clari, & in illo tum iudicio secretarij obsignatum est. Scripsit igitur hos libros Clemens ex persona Apostolorum, sicut epistolam ad Corinthios ex persona Ecclesię Romanæ. Quid enim interest, ex persona ecclesiæ Romanę ad Corinthios scripsisse valde vtilem epistolam, vt beatus Hieronymus testatur, quæ & in nonnullis, inquit, locis publicè legebatur; an scripsisse ex persona Apostolorum ad vniuersam ecclesiam Christianæ & ecclesiasticæ disciplinæ Cõstitutiones? An Petrus & Paulus in doctrina & institutis ecclesiæ Romanæ non viuebant & spirabant? Quid enim Romana ecclesia tunc tenebat, nisi quę à sanctis Apostolis Petro & Paulo didicerat, acceperat, audierat, & in eis viderat? Quare ergo, si non fuit apocrypha Clementis epistola ex persona Romanæ ecclesiæ ad ecclesiam Corinthiorum scripta fuerint apocryphi libri eiusdem de Cõstitutionibus ad ecclesiam catholicam ex persona Apostolorum scripti? Scribit idem Hieronymus de Polycarpo discipulo Ioannis, scripsisse ad Philippenses valde vtilem epistolam, quæ vsque hodie, inquit, in Asiæ conuentu legitur. Quis epistolam Polycarpi, & si valde vtilem, quia is Ioannis Apostoli & Euangelistæ discipulus esset, aut etiam quia in ecclesia Asiæ epistola legeretur, canonicam fecit? Sed quis rursus apocrypham dicat, aut vnquam dixit? Sic nos Clementis apostolorum discipuli de eorũ constitutionibus & catholica doctrina libros non facimus canonicos, alioqui vtilissimos, & vsu ecclesiastico Apostolicæ traditionis, tametsi extra canonem diuinarum scripturarum, planè Apostolicos. Sed quis eos rursus apocryphos facere audeat? nisi, vt paulò antè dixi, qui inter canonicos, & apocryphos nullos medios, interiectosque esse magno errore existimet? Sed videamus deinceps quid S. Epiphanius quadringentis & amplius ante Photium annis de his libris testatus sit, quales sæculo suo essent & haberentur, vtrúmne deprauati, neglecti, ignobiles & apocryphi? Libro igitur tertio contra Audianos, qui cum Iudæis Pascha celebrabant, & Apostolorum Constitutionem de Pascha ad errorem suum defendẽdum prauè detorquebant, sic scribit: Et ad hoc isti Audiani Constitutiones apostolorum detorquent, quas quidem in dubium multi reuocant. Sed quid mirum, si tempore Epiphanij multi in dubium reuocabãt, quę multi etiã ignorabant? vt quidem B. Hieronymus, diligentissimus alioqui librorum inuestigator, in illo terrarũ angulo ignorauit, in quo se de viris illustribus & ecclesiasticis scriptoribus ad Dextrum prætorio præfectum scripsisse dicit. Sed quid tum Epiphanius de libris istis, de quibus multi dubitabant,

bant, ἀλλ᾽ οὐκ ἀδόκιμοι, id eſt,non tamen, inquit,improbantur. planè declarat quamuis libri Conſtitutionum Apoſtolicarum multis in dubium venirent,non tamen apocryphos eſſe.cùm enim nota improbationis ad dubium & incertum accedit,tunc notã etiam apocryphi accedit. Sed audiamus iudicium S. Epiphanij,quemadmodum & quare non improbarentur,quia omnis,inquit,canonicus ordo in eis habetur,nihilq́. fidei, nihil profeſſionis eius,nihil eccleſiaſticæ gubernationis ac regulæ adulteratum. Quod maius teſtimonium à tanto ac tam graui, & antiquo & illuſtri cõtra hæreſes ſcriptore,& in diſcernendo vero à falſo,tam erudito & exercitato dari potuit,eſſe conſtitutiones Apoſtolorum, quæ in VIII. libris Clementis feruntur, non apocryphas, ſed iuſtas & legitimas, & ab omni nota improbationis alienas & liberas? Concedit quidem multos ſui ſeculi veniſſe in dubium de eis,ſed negat eás non probari.& nòn contentus hoc,earum approbationem omni laude cumulauit. Dicam igitur quod de ſæculo Photij paulò antè dixi,tales habet noſtra ætas Apoſtolorum Conſtitutiones,ſanas ſcilicet & incorruptas, quales Epiphanij ætas habuit. Sed accedat iam tertius teſtis cõtra notã apocryphi,ſitq́. is S.Athanaſius,quẽ Photius ſic in illa ſua Bibliotheca laudat,vt ex eo tanquam ex fonte Gregorium Nazianzenum,& Baſilium contra Arrianos hauſiſſe dicat. is igitur tantus auctor in epiſt. XI. ἑορταστικῇ, poſtquam libros canonicos à principio traditos tum veteris Teſtamẽti tum noui numerauit,& qui eſſent,canone ſuo declarauit,de quibus ait dixiſſe Dominum IESVM Iudæis,Erratis neſcientes ſcripturas;& rurſus illud, Scrutamini ſcripturas;ipſæ enim ſunt quæ teſtimonium perhibent de me. his ſubiungit idem Athanaſius, vt ad verbum transferam: Verùm copioſioris teſtimonij gratia addam hoc etiam epiſtolæ,eſſe item alios libros prę ter hos non quidem relatos inter canonicos, à patribus tamen ſancitos, vt ab iis legantur qui paulò antè ad fidem venerũt,& diſciplina vitæ piè inſtructi eſſe cupiunt;qui ſunt Sapientia Salomonis,Sapientia Sirach, Eſther,Iudith,Tobias,& quę vocatur Doctrina Apoſtolorũ, & Paſtor. Cęterùm amici illis in canonem redactis,& his extra canonem ad legendum conſtitutis,nuſquam hic apocryphorum mentio. immo hæc apocrypha ab hæreticis excogitata ſunt, qui illa quidem, cùm libitum eſt, ſcribunt;tempus verò eis apponunt;vt veluti priſca proferentes, occaſionẽ habeant ſimplices decipiendi. Hactenus Athanaſius,qui ſatis apertè teſtatur libros Clemẽtis de Conſtitutionibus & doctrina Apoſtolorum nunquam in apocryphis habitos eſſe; quin potius à patribus traditum, vt quamuis extra canonem eſſent; cum illis quatuor, qui iam canonici ſunt,ad ædificationem fidei & pietatis legerẽtur. Quòd verò Athanaſius cùm doctrinam dixit,quæ Apoſtolorum vocatur, libros Clementis de Conſtitutionibus Apoſtolorum intelligi voluerit,teſtatur tum Zonaras,

qui

qui epiſtolam Athanaſij interpretatur; tum liber VI. harum conſtitutionum, in quo ipſi apoſtoli, quos Clemens ſcribentes facit, cap. 14. doctrinã catholicam appellant, quam ſe dicunt epiſcopis ſcribere. & lib. 2. cap. 39. Ego, inquit, Matthæus, vnus ex iis qui in hac doctriua loquuntur. Sic etiam in quodam vetuſto exemplari manuſcripto reperi Græcè inſcriptos libros de doctrina Apoſtolorum. Sic etiam inſcripti ſunt iidẽ libri è Græco in Arabicum tranſlati, qui in Bibliotheca Vaticana extant. Ego verò vtrumq; coniunxi, & ex vtroque inſcriptionem contexui Apoſtolicarum Conſtitutionum & catholicæ doctrinę. Alia enim eſt doctrina Petri, quã Damaſcenus citat in Parallelis, & Gregor. Naziãz. in oratione de charitate in pauperes, quæ à Clemẽte Alexandrino Prędicatio Petri nominatur, quę adhuc extat licet nõ tota, quę inſcripta eſt Epitome prędicationũ Petri. Hæc autẽ, quã Athanaſius dicit, nõ doctrina Petri ſed Apoſtolorũ vocatur. Cùm igitur teſtis ſit magnus Athanaſius horũ librorũ lectionẽ proximo loco poſt canonicos libros ab eccleſia ætatis ſuæ approbatam fuiſſe, ac proinde nihil ſuperioribus temporibus in illis notatũ eſſe, quod arguendũ eſſe videretur, rurſus dicendũ nobis eſt, quod de ſæculo Photij paulo antè dicebamus, tales hoc noſtrum ſæculum libros Clementis de conſtitutionibus, & doctrina Apoſtolorum habere, quales etiam ſæculũ Athanaſij habuit, non quidem canonicos, ſed eiuſdem ordinis, & notæ, cuius erãt Sapiẽtia Salomonis, Sapiẽtia Sirach, Eſther & Iudith, antequã inter canonicos libros ab eccleſia collocarẽtur; nunc autem infra eos ſunt ob hanc cauſam; ita vt proximè poſt eos catholici & eccleſiaſtici habeãtur, ad eccleſiæ vtilitatem & ædificationem, eccleſiaſticè & catholicè ab auctore Apoſtolico & Apoſtolorum Petri & Pauli auditore & diſcipulo conſcripti. quod quidem tunc magis intelligetur, cùm eos qui his libris, & eorum auctoritate ac doctrina & conſtitutionibus vſi ſunt, in medio ponemus. Sed illud prius dicendum eſt de teſtimonio Athanaſij paulò antè recitato, multò eum verius & doctius Eccleſiaſticos libros diſtinxiſſe ab apocryphis, quàm Euſebius diſtinxerit. is enim libro 3. Hiſt. eccleſ. cap. 19. in numerum eorũ quæ νόθα à Græcis dicuntur, quę alij apocrypha vocant, omnia illa retulit, quæ dubitationem habebant, licet multis probarentur; in quibus numerat epiſtolam Iacobi & Iudæ, ſecundã Petri, ſecundam & tertiam Ioannis, Apocalypſim, Paſtorem, & Doctrinã quæ dicitur Apoſtolorum. his annumerat Acta Pauli & Apocalypſim Petri, quæ planè ſunt apocrypha & ab eccleſia reiecta & exploſa. qui igitur illa ſuperiora notha vocauit, non reliquit locum diſtinguendi hac nota & nomine apocryphi ea quæ nomine apoſtolorũ ab hæreticis ſcripta ſunt, quod tamen magnus Athanaſius fecit, qui iſta iuſtè & legitimè vocauit apocrypha, quẽ Gregorius Nazianz. ita in ſingulis libris veteris & noui Teſtamenti exercitatum fuiſſe dicit, vt nemo alius in vno. Cedat igitur

teſti-

testimonio Magni Athanasij de doctrina, quæ in his libris Constitutionum Apostolicarum continetur, testimonium Eusebij Cæsariensis, quē Photius Constātinopolitanus, infinitæ lectionis & multæ eruditionis auctor, in Bibliotheca sua ait, fuisse quidem illum eruditione præstantissimum, sed in Ecclesiastica & Christiana doctrinā non planè eruditum.

Veniamus igitur ad eos qui his libris vsi sunt, & ordiamur à S. Epiphanio, cui quidem quàm frequens ac familiaris horum librorum lectio esset, ex crebro Apostolicarum Constitutionum in libris eius contra hæreses testimonio, & vsu perspici potest. Sed illud animaduertendum est, sic eum Constitutionum interdum meminisse, vt totam quidem sententiam exprimat, non tamen totidem verbis, quod more suo in Euangelio etiam facere solet; vt cū de 10. leprosis apud Lucam in ijs quæ contra Manichæum scripsit, meminit, sic sententiam extulit, non numeratis Euangelij verbis: Sicut, inquit Dominus, decem leprosi mundati sunt, quare nec vnus ex ipsis reuersus est, vt daret gloriā Deo, nisi hic solus alienigena? prætermisit hic illam interrogationem, Et nouem vbi sunt? Et quod sequitur, aliquantulum variauit, sed ita vt eadē sentētia remaneat. Aliquid simile fecit in Constitutione Apost. de Pascha non celebrādo cū Iudæis, quæ est in lib. v. Constitutionū, cuius in III. libro cōtra hæreses meminit cùm Audianos confutat, qui Pascha cū Iudæis agendū esse contendebāt, idq; testimonio Constitutionis Apost. quā aliis verbis proferebant, quæ malè etiā interpretabantur. sic enim ait Epiphanius: Ad hoc ipsi Audiani Constitutionē Apostolorū falsò afferunt. dictū verò de Pascha vnde sumunt, quod prauè interpretantur, est, quia decernunt Apostoli in eadē Constitutione, vos ne supputetis, sed agite Pascha quādo fratres vestri ex circuncisione: cum ipsis simul agite. & non dixerunt, inquit Epiphanius, cùm fratres vestri, qui in circuncisione sunt, vt ostenderent eos qui ex circuncisione ad Ecclesiam transierunt, principes duces fuisse sic postea festum Pascha agitandi. Hactenus S. Epiphanius, & quæ sequuntur eodem pertinentia. Fateor (ne quis hoc per ignorantiam nostris Constitutionibus obiiciendum esse putet) in ea Constitutione Apostolorum de Paschę celebratione, quæ in libris nostris nūc extat, & in lib. S. Epiphanij erat, nō esse illā partē, Sed agite pascha, quādo fratres vestri ex circuncisione quę erat in Constitut. Apost. quā Audiani falsò proferebant; non quia falsa sit; non enim eā reiicit tanquam fictam Epiphanius (solet enim fieri nō rarò, vt in variis exēplaribus, alioqui veris & incorruptis, aliquę partes variè legantur) sed quia eam Constitutionē ad suam falsam sententiam confirmādam perperam detorquebant, falsò eam interpretantes. Fratres enim ex circuncisione, quos Cōstitutio illa dicebat; fratres qui erāt adhuc in circuncisione, Audiani accipiebant. Sanctus verò Epiphanius hanc ipsam Constitutionē ab illis malę detortā sic interpretatur; vt intelligēda omnino

omnino erat. At constitutio Apostolorũ, quæ in libris nostris nunc fertur, multò dilucidior & simplicior, ac proinde purior est, quàm illa quæ ab illis producebatur, licet illa vera etiam, vt dixi, esset: est enim in veris & rectis aliud alio purius & rectius. Pro illa itaque parte, quæ in illa Constitutione erat, quam malè Audiani interpretabantur, Sed agite quando fratres vestri ex circuncisione, in Constitutione nostrorum librorũ sic est, Ne obseruetis cum Iudæis festi Paschæ celebrationem, quæ pars tam dilucida & manifesta est, vt nullam occasionẽ malè intelligendi & perperã interpretandi vnquã dare possit. Itaq; S. Epiphanius non redarguit Audianos hac parte Constitutionis, quæ in libris Epiphanij erat, & nunc est in nostris, quæ alioqui eorum sententiæ apertissimè repugnabat, quia scilicet aliam pro ea proferebant, quę vera etiã erat, & si apta illis visa est ad detorquendũ in sensum suũ & malè interpretandũ, sed redarguit, aliũde, id est, ex aliis, quæ idẽ Apostoli dicunt, quę S. Epiph. illis obiicit tanquam cũ eorũ interpretatione pugnãtia. Aiunt enim Apost. inquit Epiphanius, agendas esse vigilias in medio azymorũ, hoc autẽ fieri nõ potest in ecclesiastica supputatione, &c. Hic etiã Epiphanius sententiã Constitut. non verba citauit. sic enim est in constitutione eiusdẽ li. v. cap. XIX. vt à vespera sabbati scilicet vsq; ad gallicantũ vigilias agerent. at quia erat in sabbato tẽpore Apostolorũ mediũ azymorũ, siquidẽ à vespera quartę Feriæ pridie scilicet eius diei quo pascha tunc comedebant, incipiebãt azymi, qui VIII, diebus durabãt, nõ poterat vllo modo secundũ Apost. Constit. Pascha cũ Iudæis agitari, vt Audiani contendebãt, siquidẽ iidẽ Apostoli prçciperẽt vigilias agere, quod est genus afflictionis, cũ Iudęi agentes Pascha gauderent, & lętarentur. Rursus idem S. Epiphanius postquã dixit perfectũ esse Constantino Imperatore, quod S. Apostoli à principio prouidissent, ac summa diligẽtia curassent, vt scilicet vnus tenor in vno festo Paschę celebrãdo omniũ Ecclesiarũ propter concordiã esset, subiũgit, Apud Apostolos autẽ dictũ illud, propter concordiã, habetur, vt testãtur, cùm dicunt, quãuis errẽt, ne curetis. hic quoq; sententiã Cõstitutionis nostrorũ librorũ secutus est Epiph. sic enim est in nostra cõstitutione. nulla enim nobis cõmunio cũ eis est. errant enim in ipsa supputatione quã se conficere existimant, vt sint vndequaq; in errore, à veritate abscissi. at vos seruate diligenter æquinoctium vernũ, &c. Hæc S. Epiphanius sic accepit, quasi dicerent Apostoli, nulla nobis est cũ Iudęis concordia, quare etsi errãt in sua supputatione, nihil ad vos, sitis vos concordes in diligenti obseruatione æquinoctij, &c. Postremò arguit Epiphanius Audianos, quòd iactarẽt se secundum Constitutionẽ Apostolorũ Pascha cũ Iudęis agere, cùm nullam tamen, inquit, accurationẽ in ea re haberent, neque scirent manifestam diligentiam, quam S. Apostoli in Constitutione adhibuerunt. eisdem verbis vsa est Constitutio Apostolorum in his libris nostris, in

quam

quam planè constitutionem intuebatur S. Epiphanius, cùm hæc scripsit. sic enim ait constitutio cap. 17. eiusdẽ libri v. Oportet ergo fratres, vt qui pretioso Christi sanguine redempti estis, dies festos Paschæ accuratè & omni diligentia post æquinoctium celebretis; vt nec vnius passionis bis per annum memoriã renouetis, sed potius semel quotannis memoriam Christi, semel item mortui celebretis; nec amplius cum Iudæis tempus agendi Pascha obseruetis. nulla enim nobis nunc cum eis cõmunitas est; & quæ sequuntur. De hac constitutione de Pascha & de quibusdam eius particulis non eodem ordine & numero, quo nunc sunt, sed pari sentẽtia à S. Epiphanio citatis paulo subtilius in hoc Procemio notare volui, ne hoc parum expertos falleret, quasi constitutio Epiphanij alia esset quàm nostra, quin potius quàm puræ essent & integræ horum librorum cõstitutiones, vel ex hac constitutione de Pascha tam limatè & accuratè ac dilucidè scripta perspici posset. idquod S. Epiphanius admiratus est, tantam dico diligentiam Apostolorum in hac de Pascha constitutione, & tam exactam curam, ac tam manifestam, quam idem Audianis tanquam eius nesciis & ignaris obiecit, quo magis mirandum est, quòd hæc tanta Apostolorum diligentia, & tam limata & perfecta ratio agendi Pascha, quæ laude potius & admiratione digna erat, vllũ aliquando mouere potuerit ad affirmandum suppositam esse in his libris hanc Constitutionẽ, magisque Concilio Niceno, quàm Apostolis conuenire. Sed de hoc pluribus disserendum erit in explanatione defensoria huius de Pascha constitutionis. Addam huc, quod planè oblitus eram, quòd disserens adhuc contra Audianos idem Epiphanius de eadem constitutione Apostolorũ de Pascha, alium etiam locum citat non eisdem verbis, sed pari sententia, vt in superioribus fecit. Aiunt, inquit, Apostoli, cùm illi conuiuantur, lugete vos ieiunantes pro illis, quoniam in ipso festo Christum comprehenderunt. Oportet igitur deflere eos. In eandem sententiam scriptũ est in codẽ lib. v. cap. 15. præcipitur enim ab Apostolis, vt ieiunemus sabbato hebdomadæ sanctæ. siquidem in ipso festo Dominum cõprehenderunt, quare lugendum esse. quòd si lugendũ est nobis in eorũ festo, ergo lugẽdum est nobis cùm illi conuiuantur; conuiuantur enim illi in festo suo. Aliã præterea constitutionẽ de nõ ieiunãdo die Dñico similiter citat Epiphanius. quomodo, inquit, nos die Dñico lugebimus, & ieiunabimus, cũ rursus Apostolorũ constitutionẽ audiamus, quę ait, animã eius qui se affligit ieiunando die Dñico, maledictã esse Deo? Constitutio autem quę extat in extrema parte eiusdẽ libri, totã horũ verborũ sententiã continet. sic enim ait: Die Dñico lętamini. at cũ iubet lętari die Dñico, lugere certè & ieiunare in eo prohibet. sequitur postea in cõstit. reus enim peccati erit qui die Dñico ieiunauerit. atqui certè maledictus Deo est, qui peccati reus est. Rursus idem Epiphanius lib. 3. cõtra Aëriũ, Si, inquit, dicendum

est,quod est in constitutione Apostolorũ,quomodo ibi constituerunt,vt 4.& 6.feria ieiunaretur,præterquã in Pentecoste, & diebus Paschę? quomodo iubent nihil aliud penitus,quàm panem sal & aquã sumere? Hæc autem sumpta sunt ex Constitutionibus nostris quæ sunt in lib.v.cap.18. & cap.vlt. Item contra Messalianos,ac de barba quidem,inquit, in Constitutionibus Apostolorum ait diuinus sermo & doctrina,non licere corrumpere,id est,tondere pilos barbæ;neque meretriciè ornari. est autẽ hæc Constitutio in lib. primo de laicis. in quo loco Epiphanij obseruandũ est, non dixisse, ait scriptura,sed diuinus sermo & doctrina, vt qui non ignoraret Constitutiones Apostolorũ traditiones eorum esse ἀγράφως, quas S. Apostoli per sermonem suum,qui sermo diuinus erat, sine scripto nobis tradiderunt; quasq; Clemens, non vt Apostolus, aut Euangelista,sed vt Apostolicarum Constitutionũ scientissimus,& Apostolorum auditor ad vtilitatẽ omniũ Ecclesiarum memoriæ prodidit & conscripsit; vt, sicut lib.vi.cap.18. scriptum est,hac doctrina catholica episcopi, & reliqui sacerdotes eos qui per verbum euangelij crediderunt,ad exemplum Apostolorum fulcire,& roborare meminissent. Rursus scribẽs aduersus Collyridianos,quoniam,inquit,est ordo diaconissarum in ecclesia nõ quidẽ ad fungendum sacerdotio,vt cõnẽtur mandare aliquid,sed potius ad honestum vsum feminarum,cùm vel tempus lauandi,vel ęgrotationem,aut quod dolet,inspiciendi est, vel cùm nudandum est corpus mulieris, ne à sacerdotibus spectetur,sed à diaconissa potius in iis ministrante quæ sacerdos iubet ad vsum mulieris. Deinde intuens Epiphanius in Apostol. Constit. subiungit ita aptã cõpositionem ordinis & rectã Ecclesiæ administrationẽ scienter Canone munitã esse. est autẽ hic Canõ siue potius cõstitutio in iii.libro Constit. Adhuc aduersus eosdem Collyridianos citat ex eodẽ lib. iii. Constit. Apostolorũ,non debere mulierẽ docere,neq; baptizare. Si enim,inquit,hoc liceret,Maria quidẽ mater Domini docuisset, & Christũ baptizasset. Prætermitto reliqua quæ in Epiphanio obseruauerã ex Constitutionibus Apostolorũ,quas in manibus habemus,citata. Pergamus ad alios, ex quibus magnus Basilius quemadmodũ Constitutiones Apostolorũ coleret,& pro diuinis haberet,ex libro eius de Spiritu sancto ad Amphilochiũ intelligi potest,vbi de pluribus ca. 27. meminit, quas sine scripto à sanctis Apos. traditas esse ait,ita enim, vt mihi videtur, futurũ erat,vt & maiore studio atq; diligẽtia eis assuescendũ esset; (vnde consuetudines non scriptas vocat idẽ Basilius) & vt melius ac facilius à corruptelis insidiatorũ defenderẽtur: quas quidẽ parẽ Euangelio vim ad colendã pietatẽ habere dicit;quare qui eas respuunt & aspernãtur,grauẽ eos plagam Euangelio infligere. in his igitur numerat B.Basilius, quæ in his nostris Constitutionibus feruntur, signari signo crucis, verti ad Orientem in adhibendis precibus,benedicere aquam baptismi & oleũ vnctionis,

ctionis,credere in patrem & filium & Spiritum ſanctum,facere tres merſiones vno baptiſmo,renunciare Satanæ & angelis eius,dicere quædam verba ante conſecrationem & poſt conſecrationem S. Euchariſtiæ, quorum nec Apoſtolus,inquit, nec Euangelium meminit: Hæc, inquam, quæ in traditionibus nec ab Apoſtolis,nec in Euangelio ſcriptis exempli cauſa Baſilius notauit, in his, vt dixi, Conſtitutionibus noſtris ſunt; nec ſententiis modò Conſtitutionum,ſed eiſdem etiam verbis interdum vſus eſt, vt cùm ait, aſpicere in Orientem, cùm fideles precationem faciunt, traditionem eſſe Apoſtolorum, quia antiquam, inquit, patriam quærimus paradiſum à Deo conſitum ad Orientem. Conſtitutio verò ſic ait libro 2. cap.57. & contemplantes Orientem, preces adhibeant memores antiqui paradiſi ad Orientem. Magnus verò Athanaſius non ſolum de hac conſtitutione Apoſtolorum meminit, ſed conſtitutionem etiam ædificandi verſus Orientem ædes ſacras, quas eccleſias vocamus, quæ in eodem libro & capite eſt, in quæſtionibus ad Antiochum principem citat. Sic enim ait: Idcirco B. Apoſtoli fecerunt, vt Eccleſiæ Chriſtianorum ad Orientem ſpectarent, vt in paradiſum, vnde eiecti fuimus, precando intueremur. Sed redeo ad Baſilium de quo fortaſſe dubitabit aliquis, quomodo dixerit de Traditionibus illis Apoſtolorum, quas exempli gratia commemorabat, quas non ignorabat à S. Clemente ſcriptas eſſe, quomodo, inquam, dixerit neminem ſanctum eas ſcriptas reliquiſſe? ſic enim de illis Traditionibus, quæ noſtris, vt dixi, Conſtitutionibus continentur, ait: Quis ſanctorum hæc nobis ἐγγράφως, id eſt, ſcripta reliquit? Verùm cùm hoc quærit, perinde eſt vt ſi quæreret, Quis Apoſtolus, aut Euangeliſta hæc ſcripſit? Nemo ſanè. hanc enim reſponſionem poſtulat illa percunctatio. Quare quæ Baſilius & alij antiqui Patres vocant tradita ἀγράφως, vocemus nos tradita ſine ſcriptura; quod de ſacra ſcriptura continuò intelligitur. hæc enim iam propter excellentiam & diuinam inſpirationem qua confecta eſt, ſcriptura dici ſolet. Illud prætere a obſeruandum eſt, quemadmodum B. Baſilius huiuſmodi traditiones Apoſtolorum, quæ, vt dixi, Conſtitutionibus eorum continentur, quibus à principio Eccleſias cōſtituerunt, tacitas & myſticas vocat; quas dicit S. Apoſtolos ſcriptura ſua vulgare noluiſſe, ſed ſilentio potius reuerentiam myſteriis adhibere, ne cognitio eorum, inquit Baſilius, à multis neglecta contemptui haberetur. Clementem Romanū, vt mihi videtur, ſecutus & imitatus eſt; qui in extremo Canone Conſtitutiones Apoſtolorum à ſe VIII. libris perſcriptas oportere ait non coram omnibus & in vulgus efferre propter myſtica, inquit, quę in eis ſunt. Hunc etiam Canonē Nicolaus primus ſecutus quoq; videtur, reddita inſuper ratione, cur Canones non omnibus vulgare oporteret. is enim in reſponſis ad Bulgaros cap.9. poſtquam dixit de iis qui intrant in Eccleſiam, & facta

oblatione non communicant, sacri Canones sufficienter enunciãt (citat autem hic Canonem Apostolorum IX. qui est postea in synodo Antiochena cap. 2. renouatus) subiungit de sacris Canonibus Apostolorum, quos dixerat, qui Antistiti vestro sunt tribuendi, & à sacerdotibus, qui claues tenent scientię, dũtaxat aperiendi, & vobis nihilo minus in quibus opus est, & minimè prohibetur, insinuandi. quod hic dixit Pontif. de sacris Canonibus Apostolorũ, qui sunt in libro VIII. Clementis, intelligendũ est de reliquis horũ librorum Constitutionibus, quas, vt oportet, sacerdotibus & Ecclesiæ magistris notas esse & familiares ad vtendum, & earum vsum aliis commendandum, & exponendum; ita non omnibus sunt vulgandæ. Sic etiam idem Nicolaus eisdem Bulgaris, qui leges seculares à Pont. petebant, respondit cap. 3. Libenti animo mitteremus, si quem penes vos esse comperissemus, qui has vobis interpretari potuisset: si quos autem de mundana lege libros missis nostris dedimus, uolumus ibi relinqui, ne forte quilibet vobis diuersè interpretetur, aut facilitate qualibet violet. Si hoc prouidus Pont. de legibus sæculi cauendum esse iudicauit, quanto magis de Apostolicis legibus & Constitutionibus, quæ spirituales sunt, cauendum erat, ne essent cum omnibus communicandæ? Sed rursus de Basilio adhuc fortasse quærat aliquis, quare cùm eiusmodi traditiones sine scripto à S. Apostolis traditas, de quibus loquitur, à Clemente Romano collectas & conscriptas esse non ignoraret, nunquam eius meminit? præsertim cùm paulò pòst in eodem libro cap. 29. licet in alia re Clementis meminerit. Mihi quidem ob eam causam videtur non meminisse, quòd maior illi videbatur auctoritas Ecclesiæ, quæ ab ipsis Apostolis Constitutiones sine scripto traditas accepisset, quàm Clementis Romani, qui eas collegit & conscripsit. Semper enim viuunt spiritu Petrus & Paulus, & reliqui Apostoli in ecclesia, cui constitutiones suas diuinas sine scriptura sacra tradiderunt. neque nos Constitutiones Apostolorum & doctrinam, quæ in his libris sunt, quia Clemens scripsit, sed quia Apostoli tradiderunt, veneramur: siquidem Clemens, non vt diuinus Legislator, nec vt sacer & canonicus auctor, hæc scripsit, sed vt ecclesiasticus scriptor, licet proximæ post canonicos scriptores auctoritatis. Sed hactenus de Basilio.

S. Asterius Episcopus Amaseæ, cuius extant aliquot homiliæ eruditissimæ, interpretans parabolam Samaritani, qui descendit ab Hierusalem, Duo, inquit, denaria duo Testamenta significant, vnum Legis & Prophetarum, alterum Euangeliorum, & Apostolicarum διατάξεων, id est, Constitutionum; & vtrumque vnius Dei, & vnius superni Regis imagine consignatum instar denariorum, & eundem characterem cordibus nostris per sanctas scripturas imprimens. Bene hoc conuenit cum eo quòd paulò antè S. Basilius in libro ad Amphilochiũ

aiebat,

aiebat, parem Euangelio vim ad pietatem colendam habere quę S. Apostoli sine scripto tradiderunt.

Item Euthalius Episcopus Sulcensis, qui ætate Athanasij Alexandrini in Acta Apostolorũ scripsit, cuius extat cruditissimus in ea ipsa Acta Prologus, in eo sic se Acta expositurum pollicetur, vt in multis locis τῶν ἀποστολικῶν διατάξεων mentionem faciat, quas, inquit, ἤτε πρὸς τοὺς ἐναντίους, ἤτε που πρὸς τοὺς οἰκείους πεποίηνται, id est, quas siue contra aduersarios, siue etiam ad vsum fidelium fecerunt. non dixit scripserunt, sed fecerunt; quia sine scriptura eas, vt sæpe dictum est, solo sermone tradiderunt ad conseruationem scilicet diuini cultus & euangelicæ doctrinæ. Hæc enim quæ sine scriptura à S. Apostolis constituta & tradita sunt, non parum defendunt ab hæreticis Euangelium nostrum, quod ipsi oppugnant; & quo se priuant, cùm Traditiones Apostolicarum Constitutionum negant, & explodunt. Quömodo enim scripturam euangelij aduersus eos tueremur, nisi quomodo rectè intelligenda esset, S. apostoli verbo prædicationis suæ sine scripto docuissent? est autem magna pars doctrinæ eorum per sermonem traditæ in his libris constitutionum; vt ex locis in obseruatione nostrorum scholiorum contra nouatores euangelicæ doctrinæ indicatis perspici poterit.

Sophronius Patriarcha Hierosolymitanus in epistola illa sua admirabili, quę est in actione XI. sextę Synodi, non ad Sergium Archiepiscopum & Patriarcham Constantinopolitanum, vt nunc mendosè scriptum est; sed ad Honorium Pont. Romanũ, vt Photius in Bibliotheca sua testatur, Requiritur, inquit, à nobis, vt accedentes ad salutarē baptismũ, carnis resurrectionem confiteamur, vt quidā sapientũ contēplatus est. Atqui nunquam hoc in euangelio, nec ab vllo ex Apostolis scriptum est; sed potius per sermonem eorum traditum, & à Clemente Romano lib. 7. constitut. cap. 42. scriptum. Clementem enim haud dubiè intellexit, cùm dixit, vt quidam ex sapientibus. cōtemplatum verò dixit, quia quod ab Apostolis audiuit, & in Ecclesiastica cōsuetudine ab illis tradita vidit, hoc ab Apostolis constitutum esse perspexit; quod vsq; in hodiernum diem in Ecclesiis catholicorum vbique seruatur, vt qui ad baptismum accedat, symbolum recitet, in quo resurrectionem carnis cōfitetur: aut si per ætatem non potest, qui eum tenet, hoc faciat. Idē rursus Sophronius in homilia de certamine & peregrinatione Petri & Pauli scribit, Petrum & Paulum Canones & constitutiones Apostolicas fecisse. Cùm Petrũ & Paulum auctores Canonum & constitutionum dixit, cæteros quoque Apostolos intellexit; sed hos nominauit, quia de eorũ certamine & peregrinatione scribebat.

Cyrillus Hierosolymitanus in catechesi 18. cùm de resurrectione disserit, Clementem Romanũ nominatim citat ea de Phœnice in quin-

** 3 to libro

to libro narrantem, quæ ad demonſtrandam reſurrectionem multi narrabant. Si hic tantus & tam antiquus auctor Clementi hos libros falsò inſcriptos eſſe putauiſſet, ac nō potius eius auctoris iuſti & legitimi eſſe cuius eſſe feruntur, id eſt, Clementis, quod ipſorum librorum inſcriptio teſtatur, aut ſi corruptelis contaminatos putaſſet, nonquam in ea præſertim narratione, quæ tanti & tam grauis auctoris teſtimonio indigeret, horum librorum quintum citauiſſet. Hunc enim librum citat, cùm ait, Scribit Clemens, & aiunt multi. nuſquam enim aliàs niſi in hoc libro ita de reſurrectione Clemens diſſeruit, vt Phœnicis meminiſſet, non quidē quòd hoc Clemēs de Phœnice aſſerat, tametſi Cyrillus & aſſerere & credere videtur; quin potius narrationem ipſorum illis ipſis obiicit, qui nihilominus tamen reſurrectionem corporum, quam S. Apoſtoli prædicabant, & nobis credendam tradiderūt, non credebant. Huc accedit, quòd ipſe idem Cyrillus Hieroſ. teſtimonium dat non ſe citaſſe Clementem tāquā ex libris eius apocryphis, qui in catecheſi 4. ſic ſcripſit: Nihil legas ex apocryphis, qui enim quæ omnes confitentur ignorat, quid fruſtra de iis ſollicitus eſt de quibus eſt dubium? Qui hoc ſcripſit, profectò conſequens eſt, vt libros Clementis, vnde teſtimonium narrationis de Phœnice petiuit, in numero eorum librorum, quos omnes confitebantur, & de quibus dubium non erat, planè poſuerit.

Hanc ipſam de Phœnice narrationē mutuatus quoque eſt à Clemēte Tertullianus in iis quæ de reſurrectione carnis ſcripſit, Clementem non ſolum ſententia ſed verbis imitatus; quod enim Clemens ait, præbere Phœnicem πλουσίαν ἀπόδειξιν reſurrectionis, Tertullianus dixit copioſam probationem reſurrectionis, πλοῦτος enim diuitem ſiue copioſum ſignificat: & quam Clemens vocat μονογενὲς ὄρνεον, id eſt, vnigenam volucrem, Tertullianus appellat volucrem ſingularem. Ruſus in Apologetico cùm ait, Quis Poëtarum vel Sophiſtarum non hauſit ex fonte Prophetarum? Clemētem imitatus eſt cùm in primo libro ait, Siue ſophiſtica, ſiue poëtica cupis, habes Prophetas. Nunquid doctiſſ. auctor Tertullianus his libris vſus eſſet, ſi eorum lectionem nō magnæ auctoritatis eſſe iudicaſſet?

Petrus Alexandrinus martyr, is qui primus Arrium à cōmunione fidelium ſeiunxit, cap. 15. eorum quæ inter Canones eccleſiaſticos ſanctorum patrum relata ſunt, ait iuſſum eſſe nobis ſecundum traditionem quarta & ſexta feria ieiunare; ſententiam & verba ex conſtitutione Apoſtolorū ſumpſit. Sancti enim Apoſtoli in extremo capite libri v. Iubemus, inquiunt, vobis quarta & ſexta feria ieiunare. Quæ conſtitutio quemadmodum intelligenda eſſet, & quomodo vſque in hodiernum diem in eccleſia catholica ſeruetur, expoſui lib. 1. cap. 3. defenſionis Canonū Apoſtolorum contra Magdeburgenſes Centuriatores.

Proclus Conſtantinopolitanus, cui ſucceſſit Flauianus, in iis quæ de

diuina

diuina liturgia ab eo ſcripta in publico feruntur, teſtatur myſticum diui-ni ſacrificij cultum, quem miſſam vulgo vocamus, Clementem Romanum ſecundum traditionem Apoſtolorum mirabiliter deſcripſiſſe. Eſt autem ea deſcriptio in VIII. libro Conſtitutionum.

Gregorius Nazianz. cognomento Theologus frequenter in libris ſuis doctrinam Apoſtolorum à Clemente in his cõſtitutionibus conſcriptã, interdum eiſdem etiam verbis imitatus eſt, vt cùm differens de filio Dei, genitum cum dicit bonitate & dilectione, non voluntate media; ex doctrina Apoſtolorum ſumpſit, quæ in libro 8. cap. 12. ait de Patre, filium genuiſſe bonitate & voluntate ſine medio. Et illud in Apologetico, epiſcopatum eſſe velut artem quandam medicinæ, ſecare, vrere, & quæ ad artis paſtoralis, ceu artis medicinæ ſpectant, facere, ex doctrina Apoſtolorum ſumpſit, quæ in libro 2. cap. 20. ſcripta eſt.

Philaſtrius Brixienſis, ſeculi B. Ambroſij in libro de hæreſibus cap. de apocryphis, contraria, inquit, ſcripturis canonicis ſentiunt atque paulatim dogmatizant contra Legem & Prophetas, contraque diſpoſitiones beatiſſimorum Apoſtolorum conſulta ponentes; è quibus ſunt maximè Manichæi. Cùm diſpoſitiones Apoſtolorum dixit, planè eorum conſtitutiones intellexit, ſic enim à principio nomẽ διατάξις interpretabantur, quod nos nunc, tum conſtitutiones, tum diſpoſitiones interpretamur. teſtatur hoc vetus interpres noui Teſtamenti; qui verbum, vnde ducitur nomen διατάξεως, diſponere interpretatur, vt cũ Apoſtolus ait, Cetera cũ venero diſponam; & illud ad Titum, Sicut tibi diſpoſui. Cùm verò dixit hic auctor Manichæos maximè ex omnibus conſulta contra diſpoſitiones Apoſtolorum ponere, non potuit apertius conſtitutiones Apoſtolorum, quas habemus, indicare. In his enim quæ Manes, à quo Manichæi nominati ſunt, tradebat, manifeſtè refelluntur; vt quòd aiebat mundum eſſe factum à Deo non voluntate ſed neceſſitate & coactè, doctrina Apoſtolorum tum aliàs ſæpe, tum in libro VIII. cap. 12. planè euertit, cùm ait, Tu enim æterne Deus omnia per filium feciſti, per quem vt eſſent, conceſſiſti, ac donaſti. & paulò pòſt, Qui ſola volũtate terram ſuper nihil firmaſti. Item legem nuptiarum, diaboli eſſe dicebat; doctrina verò Apoſtolica libro VI. cap. 11. Nuptias, inquit, legitimas, honorabiles, & non maculatas eſſe credimus; Chriſtum quoque verum hominem eſſe ex humano corpore & anima conſtantem negabat, ac proinde non verè paſſum; tum etiam reſurrectionem omnium tollebat. Horum contraria ibidem tradũt Apoſtoli, & in pluribus aliis locis. facile eſt idem in reliquis Manichæorum dogmatibus oſtendere, niſi longum eſſet & nõ neceſſarium. Citat autem paulò pòſt idem Philaſtrius, ne quid teſtimonio eius deſit, vnam ex diſpoſitionibus Apoſtolorum, quas dixit. ſic enim ait: Propter quod ſtatutum eſt ab Apoſtolis & eorum ſucceſſoribus, non aliud legi

debere in ecclesia catholica nisi legem & Prophetas, & Euangelia & actus Apostolorum, & epistolas Pauli. Est autem hæc dispositio siue constitutio in II. libro cap. 57.

Ioannes Damascenus celeberrimus dogmatistes, in libro de ieiuniis, ad Cometam, Apostolorum διατάξεις, id est, constitutiones nominatim citat, & vnam ex eis quæ est in libro v. cap. 13. ad verbum recitat. Seruandũ est, inquit, ieiunium sanctæ Quadragesimæ, quod memoriam continet vitæ Christi & Legis eius. Fiat autem hoc ieiunium ante ieiunium Paschæ incipiens à secũda feria, & desinens in sextam. postea soluto ieiunio incipienda est hebdomada sancta, ieiunandumque in ea omnibus cum timore & tremore, precandumque pro pereuntibus. secunda enim feria ceperunt consilium contra Dominum. & quæ sequuntur.

Item Anastasius Antiochenus, qui ante mille annos omnibus virtutibus & doctrinis floruit, multas Constitutiones apostolorum ex his libris quos nunc habemus, eisdem verbis citat, de non legẽdis libris Gentilium, ex libro primo; de separãdis ab ecclesia, quorum peccata aliis nocere possunt, ex libro 2. de ratione recipiendi pœnitẽtes, ex eodem libro; à quibus accipiendæ oblationes, & à quibus non, ex libro 4. de orphanis; qui iustè eleemosynas accipiant, & qui non, ex eodem libro; de duplici via, altera vitæ, altera mortis, ex principio libri VII. de naturali lege decalogi, & de iis quæ propter duritiam cordis sancita erant Hebræis, ex libro VI. de Quadragesima & hebdomada sancta, ex libro V. de festis Domini & sanctorum, & de 7. horis canonicis, ex libro VIII. Quanta autem sit huius scriptoris auctoritas, ex iis quæ de eius in diuinis scripturis eruditione & vitæ sanctitate, & aduersus Iustinianum Imp. pro defensione catholici dogmatis constantia Euagrius lib. 4. Historiæ suæ scribit, perspici potest, qui inter alias eius laudes, in dissoluendis quæstionibus acutum & perspicacem fuisse testatur. quæ laus satis indicat eius esse librum variarum quæstionum, qui eidem inscriptus est, quem ὁδηγὸν appellauit. quòd enim in eo libro auctores Anastasio posteriores citantur S. Maximus monachus, Ioannes monachus cognomento Clymax, Nicephorus Constantinop. qui contra Iconomachos scripsit, idem hic factum est, quod in libro Quæstionũ Athanasij Alexãdrini ad Antiochũ Principẽ, quẽ Athanasij esse nõ solum hic Anastasius, sed Ioan. Damascenus cum aliis testatur. in eo tamen libro feruntur nunc auctores Athanasio posteriores S. Epiphanius & Gregorius Nyssenus. Ego verò nactus sum exemplar Græcum harum quæstionum Athanasij ex Bibliotheca Messanensis Archimãdritæ; vbi nõ est citatus Epiphanius, neque Gregorius Nyssenus; qui ab aliquo sunt appositi, qui quæ ad Athanasij quæstiones pertinentia in his auctoribus legebat, ad suam & aliorum vtilitatem adiunxit; sic in Anastasij quæstionibus factum est. nõ igitur, vt quidam auctor nuper existimauit, ego

ego deceptus sum, cùm aliàs ex hoc libro, quem Anastasio attribuebam, testimonia citaui; sed ipse potius se mecum deceptum esse falsò putauit.

Sed reuocemus nos ad tempora Apostolica, & videamus quomodo Dionysius Areopagita constitutionibus Apostolorum à Clemente Romano scriptis vsus fuerit, & earum testimonium citauerit, in Ecclesiastica hierarchia, cùm de baptismo scribit, Tota illa, inquit, in aquã mersio ad repræsentandam imaginem mortis, ac tristis sepulturæ sumpta est. Subiungit deinceps: Enim igitur qui sacrè baptizatur, docet mysticè symbolica doctrina imitari tribus illis in aquam mersionibus, & emersionibus diuinam illam mortem in trium dierum & noctium sepultura IESV auctoris vitæ. Doctrinam mysticam ac symbolicam planè vocat doctrinam Apostolorum, constitutionem inquam eorum de mysterio baptismi, quæ in III. libro à Clemente scripta est. Testis est S. Maximus, cuius scholium in hoc loco, vt verbum verbo reddam, tale est: Ex constitutionibus, inquit, Apostolorum est, baptismum quidem fieri in mortẽ Domini, aquam verò adhiberi pro sepultura. In cælesti Hierarch. cap. 2. docens quemadmodum tunc Deum magis propriè & verè laudamus, cùm eum non quod ipse est, sed quod non est dicimus; vt cùm infinitum esse, inaspectabilem & non posse capi prædicamus, subiungit, siquidem vt occulta & sacerdotalis traditio exposuit, verum dicimus, cùm prædicamus non esse eum, vt aliquid eorum quæ sunt occultam & sacerdotalem traditionem vocat traditionem Apostolorum sine scripto quę à Clemente in his libris scripta est cùm aliàs, tũ libro VIII. cap. 15. vbi Deum dicit esse vbique, & in omnibus adesse & in nullo tanquam aliquid quod insit, non locis circumscribi, non temporibus senescere, non sæculis terminari, non verbis seduci, non ortui subiici, non custodia indigere, non posse interire, non posse natura mutationem capere; & quæ sequuntur. Hæc S. Apostoli sine scripto per sermonem tradiderunt & exposuerunt, quæ alioqui ex S. Scripturis concluduntur, ex quibus intelligimus verũ esse, vt ait Dionysius, quod ab Apostolis traditum est, οὐκ εἶναι κατά τι τῶν ὄντων, id est non esse eum ad instar eorum quæ sunt. Denique de his Constitutionibus Apostolorum primo capite Eccles. hierarchiæ planè meminit cùm dicit disposuisse siue constituisse Apostolos sine scripto Hierarchiam firmis & digestis ordinationibus decori & sacris distributionibus eorũ, quæ cuique pro dignitate congruunt. Omitto reliqua quę ex eodem Dionysio in defensionem Canonum Apostolicorum cap. 21. attuli sumpta ex Canonibus Apostolorum qui sunt in lib. VIII. in summo Constitutionũ Apostolicarũ ceu caput in corpore.

Venio ad Ignatium Martyrem, qui in epistolis suis, Constitutionibus Apostolorum frequentissimè eisdem etiam verbis vsus est, vt in epistola ad Ephesios, quarta & sexta feria ieiunare; & quæ superfluunt, egẽtibus

suppe-

ſuppeditare. hæc eadem Apoſtolica Conſtitutio libro v. extremo capite iubet. Item illud in eadem epiſtola ſapientem eſſe diabolũ ad nocendum, & ignorare quidnam ſit bonum. idem & eiſdem verbis eſt in libro vi. Et illud etiam de diabolo ibidem, ignorantia propter voluntariã malitiam repletum eſſe; ex libro viii. cap. i. ſumptum eſt. In epiſtola ad Tarſenſes iubet honorare viduas tanquam aram Dei. Conſtitutio verò Apoſtolorũ lib. 3. cap. 14. viduam ait aram Dei eſſe. In epiſtola ad Philadelph. fugite, inquit, doctrinam hæreticorum, ex quibus pollutio egreſſa eſt in vniuerſam terram; Clemens verò in vi. libro cap. 5. ait, Ex malitia hæreticorum exiuit pollutio in cunctam terram. Rurſus in eadem epiſtola cùm illa eadem præciperet patribus, vt filios educarent in diſciplina & monitis Domini, docerentque eos artes idoneas, & ſacras litteras; ac de viduis eadem etiam quæ in eiſdem Conſtitut. Apoſtolorum libro iii. legebat, ne eſſent vagæ, ne gulæ deditæ, ne circumcurſitarent, quin potius tales eſſent, quales honeſtiſſima Iudith, & caſtiſſima Anna, quia ſciebat illas ipſas Apoſtolorũ Conſtitutiones, vnde hauriebat, à Clemẽte Romano in perſona Apoſtolorũ more Dialogi ſcriptas eſſe, ne quis fortè exiſtimaret, quaſi ſe faceret vnum ex Apoſtolis, quos Clemens loquentes fecit, commodè ſubiungit; hæc non vt Apoſtolus conſtituo. item hæc in epiſt. ad Magneſios, Epiſcopum præeſſe loco Dei; presbyteros loco conſeſſus Apoſtolorum; Diaconis verò cõcreditum eſſe miniſterium Chriſti; & rurſus illud, non poſſe presbyteros neq; diaconos neque laicos facere quicquã in Eccleſia ſine epiſcopo, ſicut Dominus IESVS ſine Patre nihil faciat; Præterea, quod in eadem epiſtola ſcribit, quemadmodum oporteat ſabbatum agitare meditatione Legis, non relaxatione corporis; & diem Dominicum, Regẽ & Principem eſſe omnium dierum; & ſolũ Chriſtũ natura Pontificem eſſe: hæc, inquam, ſumpta ſunt ex Conſtitutionibus Apoſtolorum, in quibus eadem eiſdem verbis leguntur partim lib. 2. partim lib. 7. Idem dicendum eſt de illis in epiſt. ad Heronem, Epiſcopos baptizare, ſacrificare, ordinare, manus imponere, quæ ſunt in Conſtitutionibus Apoſtolorum lib. iii. Item illud, Corpus Adæ ex iiii. elementis factum eſſe, quod eſt in libro viii. cap. 12. Item illud, vxores viris ſuis contentas eſſe oportere, & viros ſuis vxoribus, quod eſt in eodem lib. cap. 32. in epiſt. ad Smyrnenſes: Si, inquit, qui aduerſus Reges arma mouet, ſupplicio dignus eſt, quãto maiore dignus erit qui abſque Epiſcopo aliquid facere velit? Eadem ſententia & eiſdem ferè verbis eſt in libro vi. cap. 2. tum in epiſtola ad Epheſios cũ ait, baptizatus eſt à Ioanne Baptiſta Chriſtus, vt inſtituto commiſſo Prophetæ tribueret auctoritatem, mutuatus eſt hanc ſententiam à Clemẽte lib. vii. cap. 21. in quo ſic ſcriptum eſt, Baptizatus eſt à Ioanne Chriſtus, vt veritatem quam Ioannes prædicabat, teſtimonio ſuo cõprobaret. Iam in epiſtola ad Trallianos Conſtitutiones

Apoſto-

Apoſtolorum nominatim citauit. Cùm enim præciperet de iis ipſis de quibus Apoſtolicæ Conſtitutiones pręcipiunt, nihil ſine epiſcopo agendum eſſe,oportere ſubiectos eſſe Presbyteris qui locum tenerent Apoſtolorum,quod Apoſtolica doctrina dicit lib.2.cap.28. poſtquam ſubiecit, ſicut in epiſt.ad Philadelph.hæc non tanquam Apoſtolus conſtituo,ſed meipſum metior;ſubiungit paulò pòſt,epiſcopo honorẽ tanquã Chriſto habere,vt B. Apoſtoli conſtituerunt. Eſt autem hæc Conſtitutio lib. 2. cap.34. Prætereo cætera eiuſdem B. Martyris Ignatij nõ pauca,ne omnia perſequar,in quibus ita ſunt Apoſtolicarum Conſtitutionum non ſolũ impreſſa veſtigia,ſed formæ eiſdẽ verbis expreſſę;vt nullius propè ingenij vel certè tardiſſimi habẽdus ſit,qui ſi has Conſtitutiones,& illius epiſtolas mediocri diligentia,& obſeruatione legat,& inter ſe conferat,non cõtinuò iudicet B.Ignatium illas legiſſe,& probaſſe,& vſum eis eſſe. Huius autem ſcriptoris tanta eſt & auctoritas & antiquitas quantã eſſe debet Apoſtolici viri,& martyris.& quẽ B.Petrus à Paulo ordinatũ, vt Clemẽs teſtatur,poſt diſceſſum ſuum Romam, Antiochiæ Epiſcopũ cõſtituit & reliquit,vt B.Chryſoſtomus in homilia de laudibus B.Ignatij Antiochię ſcripta & in conuentu Eccleſiæ Antiochenę habita,auctor eſt. Sanè quidem ſi nullum aliud teſtimoniũ auctoritatis & antiquitatis horũ librorum,niſi hoc B.Ignatij tam graue,tam vetus ac tam multiplex eſſet, hoc vnum inſtar plurimorum eſſe deberet.

Accedunt ad hos duos Apoſtolicos & Apoſtolicæ ætatis teſtes, Dionyſium dico & Ignatium teſtes eccleſiæ Orientis, in quibus, cùm agitur ſollemnis & ſtatutus dies feſtus S. Clementis, quod quidem credendũ eſt ab ipſo vſq; ſæculo Apoſtolorũ fieri cœpiſſe,legitur vita eius ſummatim comprehenſa,in qua lectione Apoſtolorũ Cõſtitutiones in laudem Clementis commemorantur,ſic enim legitur:Fuit beatus idemq; ſapientiſſimus Clemens patria Romanus,regali ſtirpe ortus. Fauſti & Matthidiæ filius,omnibus Græcis diſciplinis eruditus, ex naufragio autẽ præter ſpẽ aliquando ſeruatus. qui cùm in Petrum principẽ Apoſtolorũ incideret, veram Chriſti fidem ab eo didicit,factuſque eſt Euangelij prædicator,& Apoſtolorũ Conſtitutiones cõſcripſit,atq; Romanæ eccleſiæ Pontificatũ geſſit. Sed producamus iam grauiores adhuc teſtes, & ſi non ſæculi Apoſtolici,Synodos dico œcumenicas,quæ vniuerſi orbis eccleſiam catholicã repræſentant;ex quibus quæ ſumma eſt & prima Nicæna,in fragmento quod extat Actorum eius,Conſtitutionem Apoſtolorũ renouat de Quadrageſima, & eius ieiunio,quæ eſt in lib.v.cap.13.pòſt cõſtitutionem de feſtis diebus;citatq; Synodus Apoſtolorũ Conſtitutiones;ſic enim ait:Sicut Apoſtoli tradiderunt in ſuis de feſtis & ieiuniis Conſtitutionib. hoc teſtimonio Apoſtolicæ Conſtitutionis,conſtitutionẽ denuo à ſe ſancitã Synodus Nicæna in actis ſuis ne quid auctoritati deeſſet, obſignauit.

Secunda Synodus Nicæna, quæ in Synodis œcumenicis VII. numeratur, cuius testimonium, ecclesiæ quoque Catholicæ testimonium est, in primo canone, Libenter, inquit, amplectimur diuinos Canones & eorum integram διάταξιν, id est, constitutionem. non est existimandum παλιλλογίαν esse, id est, idem iteratum. quin potius quia sciebat Synodus alia esse à S. Apostolis de rebus ecclesiasticis certa formula iubendi & vetandi tradita & ferè pœnis sancita, quarum sanctiones Canones Ecclesiasticos appellare voluerunt: alia verò propè infinita cōstituta & disposita de disciplina & honestate Christianæ vitæ & ecclesiasticæ conuersationis sine sanctione ecclesiasticæ pœnæ, non quòd minus diligenter seruari voluissent, sed quia ita expediret, non minaciter constituta esse ea quæ similiorà erant doctrinæ, & monitioni quā legibus, vt verbi causa de honestate lauandi in balneo, de ornatu honesto virorum & mulierum, de ordinè sedendi in Ecclesia, de educatione & disciplina filiorum, & de similibus; hæc inquam dicuntur διατάξεις & διατυπώσεις, nos constitutiones siue dispositiones dicamus; quæ quia sunt quædam appendiculæ Canonum, id est, Legum ecclesiasticarum, quibus Canones perficiuntur, & quę ad custodiendum eos plurimum momenti habent, opportunè & commodè adiunxit Synodus ad Canones, totam & integram eorum constitutionē. Congruit cum hoc quod est in lib. VIII. cap. 3. Descripturus enim Clemēs Canones post Constitutiones libris VII. superioribus cōprehensas, Nunc, inquit, ad summum Ecclesiasticæ constitutionis festinat oratio. Canones igitur sunt velut caput Constitutionum; Constitutiones verò velut reliquum corpus capiti adhęrens. Similis ferè differentia & distinctio erat in vetere Testamento eorum quæ minaciter legibus sancita erant; & eorum quę sine minis, & nulla proposita pœna, quæ similiora etiam doctrinę & monitis, quàm legibus videbantur. hoc interest, quòd illa vetera omnia scripta erant, tum quia erat populus durus, & obliuiosus; tum vt cogitarent aliunde quàm ex lege quærēdam esse iustitiam, siquidem omnes sub maledicto essent, sicut scriptum est, Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea. Similitudinem quoque huius distinctionis quandam habent illa quæ Plato de educatione & disciplina puerorum & aliis eiusmodi in principio libri VII. de legibus, similiora esse dixit doctrinę & monitioni, quàm legibus: quæ enim parua esse viderentur, cū aliis scilicet grauioribus cōparata, & quæ frequentia, de iis ipsis aiebat, nō esse scribendas leges, quæ pœnis sancitæ essent. quia assuescere, inquit, in paruis, & crebris leges violare, interitum legibus scriptis affert. vnde illæ quæ sint eiusmodi, non leges sed ἐπιτηδεύματα & ἐθίσματα, & νόμιμα ἄγραφα vocat, quia non sint cū sanctione pœnæ scripta: Leges verò eas dicit, quæ μετὰ ζημίας id est, cum irrogatione pœnæ latæ sunt. Vnde νόμιμα ἀπειλητικὰ appellat, id est, leges minaces.

minaces. Videtur mihi Plato, vt hoc etiam obiter obſeruetur, hanc diſtinctionem ex Lege Moyſis hauſiſſe, in qua videbat infinita quæ ad mores pertinerent, & priuatè ac frequenter committi ſolerent, ſine minis conſtitui ac ſanciri, vt illa in Leuitico, Non mentiemini; neque decipiet vnuſquiſque proximum ſuum: Non peierabis in nomine meo; neque morabitur opus mercenarij tui apud te vſque mane: non facies quicquam iniquè, neque iudicabis iniuſtè; & alia eiuſmodi ſimiliora, vt antea dicebam, doctrinæ, & monitis, quàm legibus. Rurſus videbat alia pœnis ſanciri, vt illa iudicialia Leuitici, Qui hoc aut illud fecerit, morte moriatur; Qui illud, lapidabit eum populus. & alia eiuſmodi multa. Hæc idcirco huc allata ſunt, quo magis intelligeretur diſtinctio Canonum & Conſtitutionum, quam Synodus Nicæna in iſto ſuo Canone primò intelligi voluit, cùm dixit, Amplectimur diuinos Canones & totam eorum Conſtitutionem.

Atque hoc quidem ita eſſe, id eſt, Canones à Conſtitutionibus diſtinxiſſe, clariſſimè perſpici poteſt ex octaua Synodo Conſtantinopolitana, quæ Ioanne Pontifice Romano ante annos octingentos habita eſt, trecentorum & octoginta trium Patrum, cui præfuerunt Petrus & Paulus Anconitanus & Eugenius Oſtienſis Epiſcopus. in qua cùm Baſilius Imperator fidei confeſſionem ab iis qui locum Pontificis Romani tenebant poſceret; vt in Actione ſexta ſcriptum eſt, reſponderentque non licere alium canonem nouari præter veteres, qui in cuncto orbe vigerent; tum etiam peterent, vt de ſententia omnium legerentur & confirmarentur; Photius Patriarcha Conſtantinopolitanus dixit: Iudicio omnium fratrum & conſacerdotum noſtrorum legantur. ac Petrus quidem Diaconus, & Protonotarius legit ea quæ ſequuntur: Diuinam & veneratione dignam Domini, & ſaluatoris noſtri doctrinam ſinu mentis amplectimur; & ſententia conſtante ac fidei puritate fundati, Sanctorum etiam Apoſtolorum τὰς ἱερὰς διατάξεις καὶ τοὺς κανονικοὺς τύπους; id eſt, ſacras Conſtitutiones & Canonicas formas, hoc eſt, Canones veriſſimo iudicio veneramur & tuemur. Quin etiam ſeptem Synodorum œcumenicarum, vt quæ vno Spiritus ſancti afflatu directæ & actæ fuerunt, prædicationem & inuiolatos ac legitimos Canones ſincerè & conſtanter honoramus, & cuſtodimus. eiicimus ex Eccleſia, quos eiecerunt; amplectimur & approbamus quibus honorem & obſeruantiã tanquam magiſtris pietatis & in eiuſdem fidei profeſſione conſentientibus deberi pronunciauerunt. Sic de his ſentientes & prædicantes

 defini-

definitionem castissimæ fidei Christianæ à Patribus nostris vsque ad nos delatam, animo, & lingua exosculamur, & omnibus clara voce denunciamus. Hactenus Synodus. En quemadmodum in antiqua fidei professione, quæ teste Synodo à Patribus tradita per cunctum orbem vigebat,& à 383. Patribus in Synodo prolata est, secundo loco post scripturam diuinam sacræ Constitutiones Apostolorum & eorum canones collocati sunt. Quis hic iam contra testimonium & auctoritatem duarum Synodorum œcumenicarum Canonem secundum sextæ Synodi in Trullo obiicere audebit? etenim si ille iustus & legitimus Canon est, & non potius falsus, qui præter 85. Canones Apostolorum, quos approbat, reliquas eorum Constitutiones à Clemente conscriptas, tanquã ab hæreticis corruptas & violatas improbat; quomodo septima Synodus Canones Apostolorum & eorum Constitutiones, & insuper sextam Synodum cum quinque reliquis superioribus & earum Canones approbat? Quomodo idem etiam octaua Synodus facit, quæ planè & distinctè sacras Apostolorum Constitutiones, eorumque Canones; ac simul etiam septem Synodos superiores cum earum Canonibus cõfirmat? Necesse igitur est, vt neutra Synodus Canonem illum quo constitutiones Apostolorum improbatæ sunt, qui cũ aliis sextæ Synodi in Trullo esse ferebatur, sextæ Synodi œcumenicæ esse iudicauerit: ne vtraque Synodus à se dissentire, sibique repugnare planè conuincatur. Immo dicam amplius, videri mihi non esse hoc à Synodo octaua dissimulatum. nec enim in Confessione illa quæ de sententia Legatorum summi Pontificis ac totius Synodi recitata est, temerè dictum est, septem Synodorum prædicationem,& canones inuiolatos ac legitimos honoramus, & custodimus. non enim ignorabant Legati Pontificis neque dissimulare debebant, fuisse aliquando suppositos falsos canones pro veris, vt in secunda Synodo tertium; & in quarta, vigesimum octauum; vtrumque de æquando honore sedis Constantinopolitanæ Sedi Romanæ. De canone supposito secundæ Synodi testis est Damasus: de quartæ Synodi, testes Leo primus, Gregorius item primus,& Anastasius cognomento Bibliothecarius. sciebant enim Canones illos qui sextæ Synodi in Trullo esse feruntur, non fuisse illius sextæ Synodi Canones, quæ contra Monothelitas Agathone Pontifice habita esset; sed eius quæ annis post illam 24. aliis Episcopis in Trullo loco Palatij Imperatoris, congregata fuit; id quod Theophanes Græcus auctor, Tarasij Patriarchæ Cõstantinopolitani syncellus, in historia qua Chronicõ Georgij Monachi prosecutus est, perspicuè indicauit. Immo ita esse tempus ipsum indictionis in tertio Canone notatum, vt idem quoque Theophanes obseruauit, & admonuit, planè conuincit. Itaque non esse Canones illos auctoritate

Pont.

Pont.Romani tunc factos & editos; nec omnes postea approbationem ab eo tulisse, vt cæteros canones nunc taceam, certè decimus tertius Canon manifestè conuincit; in eo enim legem sacri cælibatus, quam ecclesia Romana secundum Apostolicam Traditionem, quæ in his Constitutionibus à Clemente scripta est, tuetur & seruat, illius Trullani cœtus patres palam audent reprehendere; & Canonem antiquum, vt ipsi vocant, approbare & sequi, qui ius & potestatem facit sacerdotibus & reliquis clericis sacri ordinis, vxoribus suis vtendi; quem Canonem cùm Apostolica constitutio sexto libro cap. 17. liquidò coarguat; & refellat, quid mirum si libros Constitutionum à Clemente Romano conscriptos improbarunt & eiecerunt? quin immo multo magis mirandum esset, si non improbassent.

Sed concedamus verum esse quòd isti Patres testificantur, Constitutiones Apostolorum à Clemente scriptas, ab hæreticis violatas esse, nescio quibus peregrinis & adulterinis doctrinis, vt isti dicunt, interiectis; an nō verisimilius tunc fuerit, immo necessarium ex illis ipsis Constitutionibus corruptis & violatis quas fatentur, antiquum istum Canonem quem se sequi gloriantur, manasse? immò verissimum esse, testis est quidam ex illorum Patrum Trullani cœtus sectatoribus. is est Nicetas cognomento Pectoratus, Græcus auctor, qui ante annos 500. in libro suo contra Latinos, cui Vmbertus Ecclesiæ Siluæ candidæ episcopus, & Leonis IX. ad Constantinopolitanos Legatus respondit, Canonem Apostolorum, quem vocat & defendit, his verbis recitat: Episcopum; & Presbyterum & Diaconum dicimus qui vnam habet vxorem ordinari, quamuis viuant eorum vxores, quamuis defunctæ. neque licet eis post manus impositionem innuptos esse, nec insuper ad nuptias ire; aut si nupserint, alias amplecti; sed sufficere eis quas habent, cùm ad ordinationem venerint. Hactenus Canon ab isto recitatus; quem à Nicolaitis in sexto libro, vnde Nicetas hausit, suppositum aliquando fuisse credendum est; illi enim ministris sacri altaris nuptias concedebant: immo tradebant non licere illis post manus impositionem absque vxore esse. Hunc ergo Canonem Nicolaitarum tanquam Canonem Apostolorum Patres illi arripuerunt, & ad eum sententiam Concilij Carthaginiensis detorquebant. Inde licentiam profanæ ac flagitiosæ incontinentiæ sacri ordinis traxerunt; & eam consuetudinem, quam idem Vmbertus Græcis obiicit, scilicet interrogandi eos qui ordinandi sunt, vtrum habeant vxores? qui si non habere respondeant, coguntur, inquit Vmbertus, prius ducere; deinde manus impositionem accipere. Idem ante illos Trullanos Patres episcopi quidam Vigilantij hæretici consortes faciebant, de quibus B. Hieronymus contra

Vigilantium ſcribens, Prò nefas, inquit, epiſcopos ſui ſceleris dicitur habere conſortes, ſi tamen epiſcopi nominandi ſunt, qui non ordinant diaconos, niſi prius vxores duxerint, nulli cælibi credentes pudicitiam. Hactenus Hieron. Cùm igitur Conſtitutio iſta quam Niceta protulit, ex ſexto libro conſtitutionum violato manauerit; in ſexto autem libro Conſtitutionum, quas nos habemus, nunc incorrupta & inuiolata ſit, conſequens eſt, non omnes Conſtitutiones Apoſtolorum à Clemente Romano conſcriptas, deprauatas fuiſſe, ſed alias etiam, alias non, quales noſtræ ſunt. Quare iſte Canon ſecundus ſextæ Synodi in Trullo, qui Conſtitutiones Apoſtolorum tanquam vitiatas ab hæreticis infirmare & tollere videbatur, non ſolum non eas lædit & infirmat, ſed contra potius earum grauiſſima confirmatio eſt; ſiquidem ex eo ducitur teſtimonium, tum eſſe à Clemente Romano ſcriptas Apoſtolorum Conſtitutiones, ſi qui fortè de eo dubitent; tum corruptas aliquando fuiſſe, illas ſcilicet Conſtitutiones. Vnde ipſa illa ſynodus ſexta in Trullo canonem illum ſuum antiquum accepit, quem in Canone 13. ſe ſequi & denuo ſancire dicit, quem Nicetas Pectoratus ex ſexto libro ſuo corrupto, vt dixi, recitauit; tum alias integras & inuiolatas, noſtras ſcilicet, in quibus eſt libro VI. cap. 17. Apoſtolica conſtitutio illius contraria, nec eſt quicquam aliud quod in eis reprehendi poſſit; aut proferant iſti, ſi quid contra poſſunt. Hactenus de ſextæ Synodi in Trullo Canone ſecundo, quem præter Synodos œcumenicas ſollemnis quoque coronatio Imperatoris refutat. Cùm enim Imperator Conſtantinopoli in templo S. Sophiæ coronandus erat, manu ſua fidei confeſſionem his verbis deſcribebat & profitebatur: Ego fidelis in Chriſto N. Imperator confeſſionem manu propria deſcriptam propoſui: Credo in vnum Deum. & quæ ſequuntur. & paulò pòſt: Amplector quoque & confirmo Apoſtolicas & diuinas traditiones, & conſtitutiones, Apoſtolicas ſcilicet & diuinas, hoc enim repetendum eſt ἀπὸ κοινοῦ. Has autem à Canonibus Conciliorum planè diſtinxit cùm ſtatim ſubiungit, Et formas ſeptem Synodorum vniuerſalium, ſcilicet amplector: formas, Græcè τύπους, vocat eccleſiaſticas regulas, quas Canones etiam nominamus.

Poſtremò, ne quod genus teſtium in hac cauſa deſideretur, ipſos quoque eccleſiæ catholicæ inimicos & aduerſarios, teſtes citabimus, Arrium dico & ab eo dictos Arrianos, qui niſi à catholicis, quanta eſſet horum librorum auctoritas, didiciſſent, nunquam illos catholicis obieciſſent; vt intelligant tandem, qui hos libros nō tanti faciunt quāti Arriani fecerūt, minus eos in hac parte à catholicis didiciſſe, quàm Arriani didicerint. Cùm igitur Athanaſius in diſputatione ſua cum Arrio in Concilio Nicæno habita, & ab eodem Athanaſio ſcripta, illud de Filio, per

quem

quem facta essent omnia, scriptum esse diceret, Brachium Domini cui reuelatum est? & illud, Dextera Domini fecit virtutem. Tu verò, inquit Arrius, quid mihi æternum Deum ex partibus constituis? an non audisti Clementem Romanum Petri Apostoli sectatorem, quemadmodum huiusmodi opinionem euertit? Respondet Athanasius: Memineris quæ dicta sunt, & ne erres. ego enim simplicem, non compositum neque circumscriptum Deum colo; hoc enim tum ex sacris & diuinis litteris didici, tum ab iis qui ordine deinceps in episcopatu successerunt. sic enim est Græcè. Euertunt autem hanc opinionem de compositione Dei tum illa quæ de Deo non circumscripto locis, neque seculis terminato, neque ortum nec interitum capiente libro VIII. cap. 15. tum quæ libro VI. cap. 11. de æternitate Dei scripta sunt. partes enim cùm prius sint quàm quod ex eis existit, æternitatem compositi tollant necesse est, & rursus compositio, inquit Gregor. Nazianz. lib. 2. de Theologia, initium pugnæ est; pugna verò dissidij, dissidium interitus, qui est penitus à Deo alienus. qui ergo Deum æternum tradit, opinionem de Dei compositione euertit. cùm autem ait Athanasius didicisse se hoc ipsum tum ex sacris ac diuinis scripturis, tum ab iis qui in episcopatu Petri scilicet, cuius paulò antè meminerat, successerunt, Clementis, qui Petri auditor & successor fuit, & aliorum successorum Pontificum Apostolicorum scripta significat, quæ secundo loco post sacras & diuinas scripturas ponit. Clementis itaque de doctrina Apostolorum libros quamuis extra Canonem essent, Arrius, & Arriani ad auctoritatem citabant. quod quidem, vt dixi, à Catholicis didicerant.

Illud postremò dicendum est libros octo constitutionum Apostolicarum non solum Ecclesiarum Græcarum totius Orientis vsu iam inde à principio celebratos semper fuisse, sed Ecclesiarum totius Æthiopiæ & Ægypti & omnium prouinciarum ditionis latissimæ Pretiosi Ioannis, testis est Damianus Goës Lusitanus, equestris ordinis, in libro de fide & religione ac moribus Æthiopum, quem tanquam interpres dictante Zagazabo legato Æthiopico ad Regem Lusitaniæ Vlyssipone scripsit. sic igitur aiebat ille in explicatione doctrinæ & legum Ecclesiasticarum, quas Æthiopes habebant: Sunt nobis sanctæ Ecclesiæ legum libri octo, Manda atque Abethilis vocamus, quos omnes Apostoli Hierosolymis congregati scripserunt. Sic Æthiopes per ignorantiam & imperitiam existimabant scriptos scilicet fuisse hos libros ab ipsis Apostolis, idque Hierosolymis congregatis. sed hic error index potius est auctoritati ipsorum librorum apud eos. Recitat postea idem legatus aliquas constitutiones quæ in his libris nostris sunt, vt de festis, de ieiuniis, & de aliis. Iis igitur qui testes antiquitatis, auctoritatis atque vsus horum librorum requirebant, puto me affatim hactenus satisfecisse.

Si quis verò illud etiam quærendum esse existimet, cur potius Clemēs, quàm alij Apostolici auctores Apostolorum Constitutiones litteris mādauerit, satis ille quidem responsum sibi esse putabit, si quod B. Petrus Clementi successionem in cathedra Romana recusanti dixit, animaduertat, quod idem Clemens in epistola ad Iacobum fratrem Domini nō temere neque gloriandi causa, sed consilio certo & accommodatè ad nostram vtilitatem atque ędificationem scripsit: At hęc cathedra, inquit Petrus, non postulat audacem aliquem atque ambitiosum, ἀλλὰ μὴν εὐλαβῆ τὸν τρόπον, ϗ πολυμαθῆ τὸν λόγον, id est, sed qui iis moribus præditus sit, vt refugiat potius ac reformidet, sitque multis doctrinis eruditus. Da verò mihi tu præstantiorem, qui me diutius comitatus sit; qui plura ex me audierit; qui rationem gubernandi Ecclesiam meliùs perceperit, & non cogam te. Hæc Petrus. Ratio autem rectè ecclesiam gubernandi ex sciētia & vsu Constitutionum Apostolorum & eorum canonibus pendet. Ignatius quoque in epistola ad Mariam Zarbensem, Clementem vocat Petri & Pauli auditorem. & beatus Irenæus in tertio libro contra hæreses de Clemente loquens, Qui vidit, inquit, ipsos Apostolos, & cum eis contulit cùm adhuc insonantem prædicationem Apostolorum & traditionem ante oculos haberet. Nunquam hoc Irenæus de Clemente scripsisset, nisi ex scriptis eius hoc cognouisset, habuisse scilicet eum insonantem prędicationem Apostolorum & traditionem ante oculos. quod quidem ex his libris Constitutionum quos ex persona Apostolorum scripsit, facilè perspici potest. Anne Irenæus libros Clementis de Constitutionibus, quas S. Apostoli per sermonem sine scripto tradiderunt, & de eorum doctrina & prædicatione obscurè hoc loco significauit? Mihi certè nequaquam videtur, nec vlli credo, qui bene & accuratè considerauerit, videbitur.

Sed postquam satis, vt opinor, de horum librorum antiquitate, testimoniis, vsu, & auctoritate, & de auctore eorum dictum est; dicamus iam aliquid de eorum vtilitate, quæ tanta est, vt pro certo affirmare audeam, nullos libros extare ecclesiasticæ antiquitatis tam refertos, nullúmve genus antiquarum litterarum in lucem exire potuisse, quod esset huic nostræ ætati accommodatius ad redarguendos & planè conuincendos Nouatores rerum & consuetudinum Ecclesiasticarum, & Apostolicarum traditionum proditores. Ex ista enim nouatione vniuersum malum in ecclesia manauit. Quod vt magis adhuc pateſiat, non pigebit obseruare & conferre hic, quod Plato diuinè mihi in libro Salomonis ad leges Reipub. suæ. quam formabat, scribendas obseruasse videtur. cùm enim legisset in Prouerb. cap. 22. Ne transgrediaris terminos æternos quos Patres tui posuerunt, idque de optimarum legum & Constitutionum sanctionibus in primis dictum esse, rectè intelligeret, facilè animaduertit, vt erat

perspicax

perſpicax & magna ingenij ſagacitate prædıtus, ad conſeruandam Reip. formam quantum in ea re momenti eſſet. Vult itaque, (interpretabor enim Latinè) vt pueri ſollemnes & ſtatutas ſaltationes & cātus Diis conſecratos ad imitationem Ægyptiorum habeant, quos ſingulis diebus feſtis, certis anni temporibus, ſingulis Diis eorumque filiis, quos aliàs heroas vocare ſolet, & dæmoniis adhibeant. huiuſmodi ludos ſacros ſaltationum & cantilenarum non mutari vllo vnquam tempore, ſed eoſdem perpetuò permanere, affirmat Plato ſummè valere, vt Reipub. leges firmæ & ſtabiles habeantur: ſin autem, inquit, mutetur id genus, nouique ludi inducantur, & nunquam eiſdem iuuentus delectetur, nec in habitu & figura corporis, nec in reliquo apparatu, vnum & idem pro certo poſitum ſit decere, & contrà dedecere, quin potius inuentores rerum nouarum, & qui aliud præter conſueta, tum in habitu & figura, tum in colore & in cæteris eiuſmodi introducunt, iſti præcipuè honorentur, nihil eſſe quod magis ciuitati noceat, rectè, inquit, affirmare poſſumus. mutat enim hoc ſenſim mores adoleſcentum, facitque ne habeant in honore antiquitatem, ſed contrà potius nouitatem. Rurſus dico, inquit, quod magis omnes Reſpublicas lædar, quàm hoc, nō poſſe dici, neque decerni. Denique mutationem, inquit, omnium rerum, exceptis malis, periculoſiſſimam eſſe reperiemus, temporum, ventorum, victus, morum. Deinde poſtquam elegantiſſimè expoſuit, quemadmodum inuſitatus cibus & potus principio naturam tentare ſoleat, donec vſu ipſo amicus & familiaris factus ſalubritatem & iucunditatem afferat, concludit idem exiſtimandum eſſe euenire in cogitationibus & naturis animorū. In iis enim legibus in quibus alti & educati ſumus, quæque diuina quadam forte longinquis temporibus immutabiles permaneant, ita vt nullus neque meminerit, nec audierit aliter vnquam, atque nunc ſunt, habuiſſe (interpretatus mihi videtur æternos terminos, quos Salomon dixit non eſſe tranſcendos) in eiuſmodi, inquit, legibus omnes metuunt propter reuerentiam aliquid mutare eorum, quæ rectè conſtituta ſunt. Itaque legiſlatores, inquit, oportet conſiderare, vnde & quomodo hoc in Repub. fiat. Ego verò vſu ſic fieri poſſe intelligo, omnes putant ludos adoleſcentum mutatos, meros ludos eſſe; neque magnum emolumentum neque damnum ex eorum mutatione proficiſci, ex quo fit vt non id prohibeāt, quin potius concedant conniuentes. nec enim illud cogitanr, neceſſe eſſe, vt ſi pueri nouis ludis gaudeant, alij viri euadant, atque erant pueri; & cùm alij euaſerint, aliam vitam quærant: hanc rurſus cùm quæſierint, alia ſtudia & alias leges cupiūt, atque hinc maximum malum, quod modò dixi, ciuitatibus euenturum eſſe. Hæc, inquam, nemo iſtorum metuit. atqui alia quidem mutata, vt in figuris minùs mali apportare poſſunt, at crebra variatio in laudandis vituperandiſue moribus periculoſiſſima omnium

 eſt, &

est,& maximè pertimescenda. Ergo quia saltationes & cantus imitationes sunt meliorum aut peiorum hominum,omne,inquit, studium adhibendum est,vt pueri in saltatione & cantu non alias imitationes tentare cupiant,nec vllus eis quocunque genere voluptatis adhibito alias suadeat. Explicat deinde Plato quas saltationes, & quos cantus dicat, choreas scilicet & hymnos in laudem Deorum ad imitationem Ægyptiorum consecratos. Hæc hactenus Plato de graui & periculosa eorum mutatione,quæ semel rectè instituta sunt,diuinè scripta, & ex diuinæ scripturæ lectione ingeniosè ducta & ad leges Reipub. quam fingebat, pulcherrimè accommodata;quæ ita sunt apta tum ad laudandam constantiam Ecclesiæ nostræ catholicæ,quæ in doctrina & Constitutionibus Apostolorum vsque in hodiernum diem immutabiliter perseuerat,tum ad redarguendam & vituperandam puerilem incōstantiam nouorum Euangelistarum, vt à Gentili Philosopho, qui Apostolos ignorauit, ad hoc ipsum diuinitùs conscripta esse videantur. Isti enim sunt qui Constitutiones Ecclesiasticæ gubernationis,cærimoniásq; diuini cultus & Ecclesiasticos ritus atque consuetudines Deo sacratas & ab Apostolis traditas,quibus ipsi eorumque maiores gaudebant,veluti meros ludos mutare tanquam pueri non metuerunt.ex quo factum est, vt sicut in illa mutatione hymnorum & chorearum euenturum esse Plato tanquam Propheta quidam Gentilium prædicebat, vt alij facti, alios mores & aliam vitā quærerent,alia studia & alias leges,ita istis euenerit. cùm enim sacros ritus ordinādi clericos,ecclesiasticum cantum, sollemnes & statutos dies festos,& dies ieiuniorum cum delectu ciborum,ac dies vigiliarū, tum exequias mortuorum,& exequiarum dies certos, impositiones pœnitentiarum, & indulgentias, conuentus ecclesiasticos ad sacrificium Missæ,consecrationes Ecclesiarum, aquæ, olei & aliarum rerum, tum multa alia,ne omnia enumerem, partim sustulerunt, partim mutauerunt, continuò aliam vitam & alios mores aliasque leges induxerunt & alium scripturæ sensum quem ad nouam vitam, & nouos mores nouasque leges, vt par erat,accommodarent. sunt enim non paucæ Ecclesiasticæ consuetudines,quæ ita sunt quorundam locorum scripturæ sanctæ interpretes,vt qui illas tollat,aut variet,aut mutet,legitimum sensum scripturæ in locis illis vertat & adulteret necesse sit; quæ fuit præcipuá causa cur sine scripto per solum sermonem à sanctis Apostolis traderentur,vt integræ scilicet & inuiolatæ conseruarentur,& sic conseruatæ legitimum sensum ipsius scripturæ sanctæ tuerentur. Quod enim ad auctoritatem attinet,nihil refert,vt in libro de corona militis rectè ait Tertullianus,vtrum consuetudo, quæ scilicet aliunde quàm ab Apostolis proficisci non potuit, scriptura an traditione consistit. exempli causa, consuetudo ieiunandi cum delectu ciborum, quæ est in his Constitutionibus

Apo-

Apoſtolorum,quæ ſine ſcriptura Apoſtoli aut Euangeliſtæ ſola per ſermonem traditione conſiſtit,ſi ab aliquo tentetur, qui eam mutare velit, vt hæretici Euangelij nouatores fecerunt,an non ſtatim reclamabunt omnes eccleſiæ catholicorum? Et rurſus cùm Apoſtolus ad Coloſſ. ſcribit, Nemo ergo vos iudicet in cibo aut potu aut in parte diei feſti aut neomeniæ aut ſabbatorum,quæ ſunt vmbra futurorum, corpus autem Chriſti; ſi quis hunc locum ad improbandum delectum ciborum in ieiuniis pertinere prauè interpretetur, vt Confeſſioniſtæ faciunt, an non ſtatim redarguat eum,& locum Apoſtoli à falſa interpretatione defendat hæc ipſa antiqua omnium Eccleſiarum conſuetudo ab initio Apoſtolicæ prædicationis per cunctum orbem ſine vllis litteris factis per ſermonem tantum tradita? Hæc igitur conſuetudo omnium Eccleſiarum iuſtam & legitimam ſcripturæ Pauli,quæ à nouatoribus hæreticis violatur,inuiolatè ſeruat,quia ipſa conſuetudo,cuius eſt, vt ait idem Tertull. Traditio inuentrix,violari non poteſt dum eam ita fides vtentium conſeruat,vt niſi fide amiſſa negari non poſſit. Item conſuetudo celebrandi memorias ſanctorum & dogma de ſanctorum pro nobis precatione poſt obitum eorum quæ conſuetudo ex traditione Apoſtolorum, quæ in his Cõſtitutionibus cõtinetur, vt à nobis ſuis locis indicatũ eſt,profecta eſt, an poteſt ab vllo,niſi ſenſu communi careat,negari? aut vllus poteſt aliter interpretari quàm vt fieri & eſſe in vſu videt? Minimè. & ſi quis ſcripturam Pauli,quia ſit paulo obſcurior,perperam interpretetur, & neget ad celebrandas memorias ſanctorum pertinere cùm ait in epiſt. ad Hebr. Mementote Præpoſitorum veſtrorum qui vobis locuti ſunt verbum Dei,quorum intuentes exitum conuerſationis,eorum imitamini fidem; nónne hæc ipſa conſuetudo celebrandi dies feſtos ſanctorum, quæ in eccleſia catholica viget,iſtius falſam interpretationem redarguit,& legitimam ſententiam iſtius loci Pauli defendit, & ad celebrandum cultum Sanctorum in laudem & gloriam Dei pertinere,planè demonſtrat? Similiter quod B. Petrus in epiſt. 2. ſcripſit, Dabo autem operam & frequenter habere vos poſt obitum,vt horum omnium memoriam faciatis; ſi quis neget promiſiſſe hic B. Petrum preces poſt obitum ſanctorũ apud Deum pro iis ad quos ſcribebat,an non conuincit errare iſtum ipſa conſuetudo ex Apoſtolica traditione orta precandi ſanctos vt pro nobis Deum orent?

Infinitus eſt hic locus ſi vellem omnes conſuetudines ſine ſcripto ab Apoſtolis traditas veri ſenſus ſcripturarum cõſeruatrices perſequi. Idem dicendum eſt de vera & legitima ſcripturæ ſanctæ interpretatione & intelligentia, quæ ad prædicandum & docendum in eccleſia adhibenda ſemper eſt, quæ ab ipſis Apoſtolis & Euangeliſtis non vſquequaque

ſcripta

ſcripta eſt, ſed potius ſine ſcripto per ſermonem tantùm plenè tradita. quæ traditio magis inuiolatè cuſtodiri poteſt, vt in eccleſia tanquam in vaſe quodam, ſicut ait Irenæus, ſemper cuſtodita eſt, quàm ipſa ſcriptura, quam nemo poteſt rectè intelligere nec interpretari, niſi ad conſuetudinem apoſtolicæ traditionis in Eccleſia relictæ collineet. Sic enim oportet intelligere, & interpretari, ſicut Eccleſia catholica intelligere & interpretari conſueuit; à qua regula & norma qui diſcedit, in doctrinas varias & peregrinas, quas Apoſt. in epiſtola ad Hebræos declinare præcipit, incidat neceſſe eſt. Rectè itaque Euſebius contra Marcellum Ancyranum hæreticum diſputans, Teſtimonia, inquit, ſcripturarum obſignat eccleſia. Quare ſi quis ſenſum ex ſcriptura eliciat, qui cum eo quod ſemper in eccleſia catholica prædicatum eſt, non conſentiat, continuò tanquam non legitimus & eccleſiaſticæ traditionis ſigillo carens, repudiatur & conuellitur. Huiuſmodi doctrinæ traditio per ſermonem Apoſtolorum qua iuſta & legitima ſcripturæ ſanctæ intelligentia, & explicatio continetur, frequens eſt in his libris Clementis, & à me in obſeruationibus per ſingulos locos contra nouatores Confeſſioniſtas paſſim notata & animaduerſa.

Hactenus de toto genere Traditionis, & de neceſſitate conſuetudinum eccleſiaſticarum; quas Traditio per ſermonem inuenit, quibus Conſtitutiones Apoſtolorum, & Catholicæ doctrinæ prædicatio continetur. quæ traditio conſuetudinum Eccleſiaſticarum tantam coniunctionem cum Euangelio, quod in Eccleſiis catholicorum docetur & prædicatur, habet (illis enim quaſi quibuſdam vinculis colligatum retinetur, & ſeruatur) vt nihil ſtudioſius neque vigilantius, neque callidius omnibus modis caueant nouatores, quàm ne eas nobiſcum teneant; ſed aut nullas aut nouas, vt ſint ipſi omnino noſtri diſſimiles. metuunt enim ne conſuetudinibus Eccleſiæ noſtræ reuocatis, continuò ipſi ad noſtrum & maiorum ſuorum Euangelium, à quo in aliud Euangelium Lutheri traducti fuerunt, reuocentur.

Hi igitur libri tanquam Apoſtolici teſtes, quibus nec antiquiores neq; grauiores exire potuerunt, hac noſtra ætate, cùm maximè opus erat, conſilio diuinæ prouidentiæ contra proditores catholicæ doctrinæ, & Eccleſiaſticarum conſuetudinum nouatores exierunt, vt ad conuincendos eos nihil amplius neque deſiderari nec expectari poſſe videretur. quos quidem ad agendum de eis triumphum, & ad proclamandam iuſtiſſimam eorum damnationem, nuper in Concilio œcumenico Tridentino factam à Deo miſſos, ad cuiúſnam bibliothecam R^{me.} Domine tanquã ad hoſpitiũ niſi ad tuam ornatiſſimã mittere debui, vt eos honorificè & hilariter exciperes? aut cuius patrocinium potius eis parare, vt ſi opus eſſet,

esset, defenderes? Vt enim propter dignitatem ac sanctitatem tum Constitutionum ipsarum Apostolicarum, tum ipsius Clementis scriptoris Apostolici Pontificis, diuinitus factum est, vt Episcopus, qui est in ecclesia summi ordinis ac primi gradus, Episcopis loco summi Pontificis Synodo œcumenicæ Tridentinæ præsidentibus hos libros à se è Græco translatos prius, dedicaret; sic etiam diuinitùs nunc factum est, vt ego post illum, infimus quidem omnium, sed qui gratia Dei hoc studium meum excitante & adiuuante, plus quàm alij in eis inuestigandis, & postquam inuenti sunt, illustrandis, laboraui, eosdem tibi nunc consecrarem, qui optimè omnium eos nosti; & cum quo eos principio, vt probares, legi, communicaui, contuli; & quid de eis sentires, & quantis laudibus in cælum veheres, sæpe coram audiui: quique me in testimoniis eorum quærendis & obseruandis, litteris ad me de ea re Venetias missis; quas adhuc seruo, adiuuasti; & ex quo eos ex Calabria, vnde ipse es, quæ olim Magna Græcia dicebatur, Græcos primus Romam attuli, & tecum communicaui, semper aduersus cōtemptores defendisti, & testimonio & auctoritate laudationis tuæ à neglectione multorum vindicasti: Tibi igitur maximas gratias per me, qui hæc audient, agent & habebūt: quæ gratificatio tibi quidem diuinæ remunerationis pignus erit; mihi verò laboris mei & industriæ, si qua est, fructus. Perges ergo, vt primò cœpisti, hos sanctissimos libros defendere, siqui fortè erunt qui non, vt deceat, eos venerentur, audentes potius affirmare de eis quod nesciunt, quàm scientes de quo affirment, aut quid loquantur. Ego verò vt aliquid simile summi nostri oratoris dicam, quem timeam lectorem, cùm ad te ne Græcis quidem Græcè cedentem, neque Latinis Latinè, Clementem è Græco Latinum à me factum audeam mittere? quamquā multis causis id quidem prouocatus facio; ex quibus vna est præcipua nostræ erga te Societatis obseruantia, cuius erit perpetuò velut testificatio obsignata horum librorum dedicatio. De officio autem Interpretis, quo functus sum, hoc tantum dicam in exprimenda sententia de Græcis; vsum me esse verbis non tam electis ad eleganter & ornatè loquendum, quàm ad dicendum quod planè intelligeretur, accommodatis. non sum incultus & horridus, vt de Epicuro ait Cicero; sed nec elegans & ornatus, vt Antonius. quod nemo puto reprehendet. à Philosopho enim, eloquentiam si afferat, dicit se idem Cicero non aspernari; si non afferat, non requirere. idem existimo de Theologo dicendum esse; par enim est in vtroque, & in vtriusque rebus, quas tractant, ratio. Sed quia iam ad ingressum librorum Clementis propiùs accedimus, superest, vt hoc extremo Prooemij loco seriem & ordinem eorum attingamus, ne videatur nullus esse, vt parum animaduertenti fortasse videri queat; nam hoc quo-

quoque ad existimationem tanti auctoris, quantus Clemens est, pertinere videtur. absurdum enim esset nullo ordine distinctos, dispositos ac collocatos esse;nec alium ex alio necti,sed potius dissolutos dissipatósque esse. Quòd autem eadem nonnunquam in his libris iterantur, non est argumentum, vt cuidam visum est, confusos esse, & non ratione distributos: siquidem hoc non solùm scripturæ sanctæ familiare est. Vnde illud Apostoli ad Philippenses, Nam eadem scribere mihi quidem non est pigrum, vobis autem necessarium. Sed & sapientes huius seculi, Platonem dico & Aristotelem, qui in studio eloquentiæ & dicendi arte tantam operam consumpserunt,hoc ipsum non raro facere consueuere. De artificio igitur distribuendi libros,si sancti Apostoli,vt Clemens Alexandrinus ait, cognitionem earum artium quæ ad Philosophiam pertinerent, doctore & magistro Spiritu sancto perceperunt, quomodo Clemens Romanus,qui non solũ omnibus doctrinis eruditus fuit,sed Apostolorum, qui à Deo docti fuerunt,discipulus & auditor, libros Constitutionum ex arte diuidere nesciuit? Sin autem sciuit, cur neglexit? Sed omittamus hoc ἄψυχον, dicam usq; nos,quę materia cuiusque libri;& qui eorum ordo; & quàm apposite & conuenienter naturę rerum distributi, & collocati sint,ita vt alius ex alio aptissimè nexus sit. Librum igitur de laicis & de disciplina Constitutionum Apostolicarum ad laicos pertinente primo loco collocauit,vt natura,& ratio doctrinę postulabat,vt ab ignobiliore scilicet & generaliore ac notiore ordine sæcularium, id est; coniugum,exordium caperet,Paulum imitatus, qui in priore ad Corinthios Epistola, in illa mystica prosopopœia membrorum corporis Christi,quod est Ecclesia,eodem modo & ratione laicos ante ministros Ecclesiæ collocauit. in quo Platonem quoque, cuius,vt antea dixi, fuit perstudiosus,secutus est,qui in quarto libro de Legibus,legem de cõiugio primam esse dixit,à legislatore scribendam, quòd coniugium secundum naturam principium ciuitatum & cęterorum ordinum esset. In hoc ergo libro de laicis Constitutiones Apostolicæ doctrinæ contra auaritiam & libidinem,quibus qui in coniugio sunt, potissimùm seruire solent, continentur. Deinde,quia,vt ait idem Clemens libro VIII. quasi in extremo capitis primi,laici aliquorum laici sunt,Episcoporum scilicet & Presbyterorum,oportet autem prius esse gregem,deinde pastorẽ; idcirco sequitur liber secundus de episcopis, & presbyteris & diaconis, in quo libro Apostolicus auctor Constitutiones descripsit de omni genere virtutum episcopi,vt qui sit imago Christi & populi exemplũ ad imitandum Deũ pro viribus cuiusq;,& vt omnia vno verbo complectar de omnibus,quę, vt Apostolus ait,honestè & secundum ordinẽ in ecclesia ab eo fieri oportet,siue in diiudicandis litibus & controuersiis fratrum; siue in iudicãdo & ar-

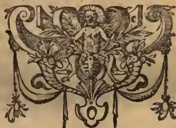
& arguendo eos qui deliquerunt; siue in admittendis pœnitentibus; siue in omni studio pastorali ouium ratione vtentium tanquam in curatione quadam ægrotantium; siue in oblationibus tribuendis Episcopo, & reliquis clericis; siue in impartiendo egentibus ea quæ Episcopo dantur; siue in celebrando Ecclesiasticos conuentus ad sacrificia & orationem; hæc enim sunt præcipua capita libri secundi.

Sequuntur Tertius, & Quartus, qui illis fortasse qui hos libros ordine collocationis carere dixerunt, nullam penitus communitatis rationem neque cum anterioribus neque cũ posterioribus habere visi sunt; sed habent tamen, tametsi non omnes facilè animaduertunt: sic enim in II. lib. cap. 27. Apostolica cõstitutio Episcopis dicit: Vestri Leuitę sunt Diaconi, & ij qui Lectores, & qui Cantores ac Ianitores sunt; Vestri item Leuitæ, illæ quæ sunt vestræ Diaconissæ, viduæ, virgines, & vestri orphani; Princeps verò omnium episcopus est. quòd si viduæ & orphani vnà cum Diaconis, Lectoribus, Cantoribus, Ianitoribus, in locum Leuitarum successerunt, vt Apostolica Constitutio tradit, quomodo temere & sine ratione ordinis factum videri potest, vt post secundi libri Constitutiones de Episcopis, Presbyteris, Diaconis, deinceps in libro tertio Constitutiones de viduis, & in quarto de orphanis collocarentur? Sed quomodo, dicet aliquis, viduæ, orphani & reliqui, quos proximè commemoraui, locum tenẽt Leuitarum? quatenus scilicet hos etiam oportet iis bonis ali quę Episcopis, Presbyteris & Diaconis tribuuntur: sicut in lege Leuitis, eorumq; vxoribus, & filiis de hostiis & donis oblatis impertiebatur. Viduas enim & orphanos ac virgines, omnesque egentes tanquam filios ac filias sacerdotum, participandis primitiis & decimis aliisque oblationibus sacris ab ipsis Episcopis & presbyteris seu à parentibus procurari oportet. Sunt autem in libro de viduis pręcipua capita, quales esse debeant quæ eligẽdę sunt viduæ in Ecclesia, & ab eâ alendæ; itẽ à quibus eas accipere oporteat, & à quibus non: quis earum vsus; & quod munus: Deinde, quæ vetentur facere in Ecclesia non solùm viduæ, sed omnes mulieres, immo laici omnes. In libro autem de orphanis hi sunt præcipuè loci; quemadmodum episcopos tanquam patres orphanis oporteat opitulari; & à quibus subsidia ad alendum eos accipere, & à quibus non: item de eleemosynis; & de educatione ac disciplina filiorum; quæ cura à patribus eorum habenda. Deinde quia multa in IIII. libro cõstituta sunt de subueniendo orphanis, & de faciendo benignè omnibus qui egent, ac de eleemosynis, martyres verò, qui pro Christi nomine patiuntur se diripi, vexari, in custodias tradi, ante cæteros omnes egentes & calamitosos maximè digni sunt auxilio; idcirco, postquàm de orphanis & eleemosynis constitutum est, pro-

ximo deinceps libro quinto aptiſſimè traditur doctrina de martyribus tanquàm verè orphanis,& omni ope humana priuatis, & quibus omnibus modis etiam periculo mortis impendēte,ſuccurrendum eſt. Ac quia nihil prodeſſet martyrem fieri,mortem pro Chriſto ſubeundo,niſi futura eſſet reſurrectio, ſicut Apoſtolus ait, ſi ſecundum hominem ad beſtias pugnaui Epheſi,quid mihi prodeſt,ſi mortui nō reſurgunt? Ob hāc cauſam de reſurrectione poſtea in eodem libro docetur,& de paſſione & morte Chriſti,qui eſt caput martyrum,& primitiæ reſurgentiū;qui enim ſuſcitauit IESVM, inquit Apoſtolus, & nos cum IESV ſuſcitabit, & conſtituet vobiſcum. Ad hæc,quia martyres propter confeſſionem fidei,quam hæretici oppugnant,cruciantur, valde appoſitè poſt librum de martyribus ſequitur liber ſextus de ſchiſmatibus & hæreſibus, & de Apoſtolica prædicatione dogmatum Catholicorum. Præterea, quia oportet fidem in actionibus verſari,quòd fides,vt ait B. Iacobus,ſine operibus mortua ſit, quid aptius, magiſque appoſitum eſſe potuit, quàm poſt Conſtitutiones de recta fide contra ſchiſmata & hæreſes, de ea vita conſtituere & docere, quæ in ſtudio & vſu virtutis cernitur, & de oratione & gratiarum actione, quibus eorum fides qui fidem Chriſti perceperunt, exercetur? hæc autem in libro ſeptimo, Clemens in perſona Apoſtolorum fecit. Poſtremò quia, vt ſuprà diximus, Conſtitutiones de omni diſciplina vitæ Chriſtianæ, & Eccleſiaſtici decori; ac de omni genere virtutis, quæ libris ſeptem ſuperioribus continentur, ſeu vincula quædam ſunt quibus cuſtodia Legum Eccleſiaſticarum, quæ Canones dicuntur, vincta & colligata eſt, & omne officium virtutis,omnis exercitatio pietatis, omnis Eccleſiaſticarum legum ſanctio, omnis eleemoſyna & pia atque conſtans fides, & ſanctæ preces ad dignam communionem corporis & ſanguinis Domini referuntur; huc enim ſpectat totius vitæ Chriſtianæ in hoc ſeculo finis. idcirco in libro proximo, id eſt, Octauo, eodemque extremo, Canones Eccleſiaſtici diſpoſiti & collocati ſunt, ac primum de ordinatione Epiſcopi qui eſt Princeps miniſter ſanctæ Euchariſtiæ conficiendæ,participandæ, & aliis diſtribuendæ; tum de myſtico cultu magni Sacramenti ſanctæ Euchariſtiæ, de ſacrificio inquam Miſſæ, quæ vſque in hodiernum diem vſu eccleſiaſtico, ſicut à ſanctis Apoſtolis traditum eſt, celebratur, cuius deſcriptio ſummatim ac typo quodam in hoc libro delineata eſt; qui merito numerum octauum ſortitus eſt, qui eſt ſymbolum ſæculi venturi, cuius virtutes, ſicut Apoſtolus ait, guſtauerunt qui donum cæleſte,vt idem ait, quod eſt S. Euchariſtia, dignè guſtauerunt.

Hactenus

Hactenus de serie & collocatione octo librorum Clementis. quorum exemplaria dicam vnde nacti simus, & quot. nam hoc etiam nonnulli fortasse neque vanè, nec inutiliter scire desiderabunt; & ego cùm dixero, hac grata memoria gratiam ei referre videbor, per quem duo ex eis nactus sum. is est D. Antonius Augustinus Ill$^{mus.}$ & R$^{mus.}$ Archiepiscopus Tarracon. vir omnibus virtutibus & doctrinis ornatissimus, & in Ecclesiasticis & Ciuilibus legibus eruditissimus, qui mihi ex Sicilia vnum attulit vetus quidem illud, sed non satis benè scriptum; alterum multo vetustius & emendatius ex Creta aduectum non paruo pretio liberaliter emit, & mihi ad vtendum liberalius commodauit; in hunc enim vsum emerat. tertium satis quidem antiquum, & rectè scriptũ, sed libro octauo inchoato & imperfecto, ipse prius in Calabria inueneram in bibliotheca monasterij, quod vocant πατὴρ & B. Mariæ sacri, quam incolæ νέαν ὁδηγήτριαν appellant. hoc ergo quanta potui diligentia exscripsi, & cum aliis contuli; sed Cretense vt reliquis duobus melius & Græcè edidi & Latinè transtuli; & vtrumque meo studio & mediocri industria, ad vtriusq; Ecclesiæ, Græcorum & Latinorum vtilitatem, quantum consequi potui, ad maiorem Dei gloriã illustraui; cui sit honor, laus, gloria & gratiarum actio cum filio eius, & vtriusque spiritu in secula seculorum, AMEN.

ELENCHVS DOGMATVM HÆRETICORVM, QVÆ DOCTRINA APOSTOLICA LIBRORVM CLEMENTIS ROMANI CONDEMNAT.

Dogma Lutheranorum, excommunicationem non esse decernendam cuiquam, nisi prius habeatur certum, esse a Deo excommunicatum, Apostolica doctrina condemnat, pag. 35. obser. 1 pa. 48. obser. 1.

Ad formam Apostolicam celebrandi Missam pertinere lectionem scripturarum, & psalmorum versiculos, contra Lutheranos, qui tradunt auctore Bullingero, optimam formam celebrandi Missam esse post prædicationem verbi, & orationem frangere panem, & pōculū distribuere, testis est Apostolica doctrina, pag. 37. obser. 1. p. 39. obser 2. pag. 124. obser. 4.

Dogma Lutheranorum, non opus esse facere fructus dignos pœnitentiæ, id est, digna pœnitētiæ opera ad probandum verum dolorem de peccatis commissis, condemnat Apostolica doctrina, p. 38. obs. 1.

Quòd Confessionistæ dum nobiscum de dogmatibus dissentiunt non possunt laudare Deum, neque venerari, testis est Apostolica doctrina, p. 39. obs. 1.

Impium dogma Lutheranorum, orationem non licere numero astringere, condemnat Apostolica doctrina, 41. obs. 3. p. 102. obs. 1. p. 150. obs. 1.

Nihil apud Deum excusare posse eos Catholicos qui habitantes inter Confessionistas, ne appellentur Papistæ, aut ne vexentur, aut sua amittant, & patriam relinquere cogantur, simulant interim, & cum illis ad eorum laicū panem, & cœnam popularem pro Eucharistia ingrediūtur, testis est Apostolica doctrina, p. 4. cap. 61. obs. 1.

Impium dogma Lutheranorum, vota esse vincula, quæ homines peccare cogāt, quòdq; sint de re impossibili plerisq; & cum mandato Dei pugnare, condemnat Apostolica doctrina, pag. 44. obs. 1. pag. 45. cap. 3. obs. 1. pag. 58. obs. 1.

Hæreticorum esse omnibus concedere nuptias, & falsum, quod tradunt Lutherani, & Philippo auctore, prohibere Pontifices coniugium iis qui sint idonei ad coniugium, & non sint ad cælibatum, testis est Apostolica doctrina, pag. 45. obs. 2. p. 58. obs. 2. p. 93. obs. 1. p. 144. obs. 1.

Falsum dogma Lutheranorum, vnicuique sacerdoti datam esse potestatem absoluendi quemcumque peccatorem ab omni pœna simul & culpa, & nullas esse indulgentias in ecclesia, condemnat Apostolica doctrina, p. 49. obs. 2.

Mendacium Protestantiū, qui fingūt offerre nos Missas martyribus, & aliis sanctis, coarguit Apostolica doctrina, p. 93, ob. 1. p. 135, ob. 6.

Impium dogma Lutheranorum de iustitia imputatiua, Apostolica doctrina vsu verbi imputandi redarguit, p. 50. obs. 2.

Dogma Lutheranorum, non esse adhibendam vnctionem ex oleo benedicto ad baptismum tanquam inanem & ridiculam cærimoniam, neque chrisma post baptismum, impium esse cōuincit auctoritas Apostolicæ doctrinæ, p. 51, cap. 16, obs. 1. p. 100, obs. 1. pag. 108, obs. 1.

Dogma Caluini, inter circumcisionē, & baptismum in mysterio interiore nihil discriminis esse, impium esse conuincit auctoritas Apostolica doctrinæ, p. 52, obser. 2. p. 111, obs. 1.

Accusationem Græcorum, qui Ecclesiam Latinam reprehēdūt, quòd in ea presbyteris prohibeatur chrismate vngere baptizatos, grauissima auctoritate depellit Apostolica doctrina, p. 52. obs. 4.

Quod Lutherani in monachos obiiciunt, otium esse dictitantes eorum studium, & vitæ genus, falso, & impiè hoc dici ex Apostolica doctrina licet intelligere, pag. 54, obs. 1.

Dogma hæreticorum de non adorandis imaginibus quasi eas adorare idolatria sit, coarguit mendacii Apostolica doctrina, pag. 55, obser. 1. p. 67, obs. 1. p. 148, ob. 2.

Confessionistas, qui pauperes soluunt lege ieiunii, & diuites docent, satis ieiunare, si non indulgeant crapulæ, & succurrant necessitati pauperum, condemnat Apostolica doctrina, p. 59, ob. 1.

Caluinum & alios hæreticos, qui tradunt, quod Dominus in Euangelio illi adolescenti dixit, Si vis adhuc perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & sequere me, non posse referri ad statum vitæ monasticæ, Apostolica doctrina, interpres illius loci Euangelii, conuincit errare, p. 59, ob. 2.

Calumniam Confessionistarum, qui tradunt nos nostra opera virtutes, & merita addere Christo, quasi mensura iustitiæ, & pretium salutis nostræ illis expleatur, nobisq; indigeat Christus, redarguit Apost. doct. pag. 61, obs. 2.

Non esse colendos sanctos, impium dogma Protestantium, condemnat Apost. doct. p. 65, ob. 1. p. 150, ob. 3.

Lutheranos, & alios hæreticos liberum arbitrium negantes, de mendacio arguit Apostolica doctrina, pag. 67, ob. 2.

Quod magistri Protestantium tradunt, ieiunia non alligare conscientiam ad certum tempus, nec esse in eis delectum ciborum, sed abstinentiam a cibo, Apostolica doctrina condemnat, pag. 71. obser. 1. ibidem cap. 18. obser. 1. pag. 76, obser. 3. 4. 5. pag. 79, ob. 1. p. 80, ob. 1. p. 86, obs. 2. pa. 99, ob. 1.

Qui tradunt sola fide hominem iustificari, iidem dicunt, per solam fidem apprehendi misericordiam Dei, vt Philippus, & sectatores eius, sed hos Apostolica doctrina mentiri auctoritate sua conuincit, p. 69. ob. 1.

Quod aiunt Confessionistæ execrari se, quòd Papa omnes Principes, Reges, ac monarchas Christianos sibi subiecerit, non in Papam, sed in Christum blasphemiam esse, qui monarchiam Papæ in Petro Principe Apostolorum elegit, testatur Apostolica doctrina, p. 73, ob. 1.

Nihil excusare posse Confessionistas quòd per schisma se à nobis abstraxerunt vnum & idem in dogmatibus fidei semper sentientibus, vt excusare frustra nituntur, testis est Apostolica doctrina, p. 75, obs. 1. pag. 76, ob. 1. p. 98. ob. 1.

Quare Protestantes siue Confessionistæ subuersi sint, & proprio iudicio condemnati, sicut Apost. de omnibus hæreticis ait, declarat Apostolica doctrina, p. 77, ob. 1.

Auctores centuriarum, qui canonem Apostolorum, quo laici suffocato vescentes excommunicantur, improbant, & negant, quia vesci suffocato leue esse dicunt, Apostolica doctrina conuincit non intellexisse eos cur hoc ab Apostolis prohiberetur, p. 82, obs. 2.

Dogma Protestantium, non esse vnum Episcopum vniuersalem in terra, Apostolica doctrina redarguit, p. 85, ob. 1.

INDICES CAPITVM LIBRORVM CLEMENTIS ROMANI DE CONSTITVTIONIBVS ET DOCTRINA APOSTOLORVM.

LIBRI PRIMI.

LIBRI SECVNDI.

LIBRI TERTII.

LIBRI QVARTI.

LIBRI QVINTI.

LIBRI SEXTI.

LIBRI SEPTIMI.

Cap. 29.

LIBRI OCTAVI.

APOSTOLICARVM CONSTITVTIONVM, ET CATHOLICÆ DOCTRINÆ CLEMENTIS ROMANI

liber primus, Francisco Turriano interprete è Græco, cum eiusdem scholiis, & obseruationibus ipsius doctrinæ Catholicæ.

LIBER PRIMVS DE LAICIS.†

POSTOLI, & Presbyteri omnibus, qui ex gentibus in Dominum Iesum Christum credidistis, gratia vobis, & pax ab omnipotente Deo per Dominum nostrum Iesum Christum in agnitione eius multiplicetur. Ecclesia Catholica, arbor à Deo sata, & vinea eius electa, qui in veram Dei religionem credidistis, qui fructum per fidem percipitis regnum eius sempiternum, qui eius robur & spiritus sancti participationem tulistis, per Christum armati, & timorem eius toto pectore amplexi, aspersionis pretiosi, & innocentis sanguinis Christi participes, qui fiduciam accepistis appellandi patrem Deum omnipotentem; vos dico coheredes, & consortes dilecti filij eius, audite sacram doctrinam, qui promissioni eius ex [1] *præcepto Saluatoris adhæretis: doctrinam dico ipsius vocibus gloriosis consonam. Videte filij Dei, vt omnia ad obediendum Deo faciatis, & vt Christo Deo nostro in omnibus placeatis: Si quis enim iniquitatem sectetur, & contraria, atque est Dei voluntas, faciat, habebitur ille quidem à Deo tanquam gentilis, legis violator.*

[1] En Apostolica doctrina, quæ nouos Euangelistas Protestantiũ cõfutat, cùm tradunt, euangelium afferre promissioné remissionis peccatorum per solam fidem sine conditione obedientiæ mandatorũ, eisq; hoc discrimen legis, & euãgelij tradit Lossius in 4. parte sui Catechismi pestiferi: at hic Apostolica doctrina eos, qui Euangelio credunt, adhærere dicit promissioni ex mandato Christi, nõ dixit, adhærere promissioni propter mandatum, vt dicendum erat, si significare voluisset, adhærendum esse promissioni, quia id Christus præcepisset, scilicet promissioni adhæreret: sed dixit adhærere promissioni ex mandato; ex mandati enim obedientia pendet lex, & virtus promissionis: si vis, inquit, ad vitam ingredi, serua mandata: & in Epist. ad Hebr didicit ex iis, quæ passus est obedientiã, & consummatus factus est omnibus obtemperantibus causa salutis æternæ. quibus autem factus est causa salutis æternæ? scilicet obtemperantibus, illis, & non aliis salutem æternam promisit. Igitur Protestantes extra hanc promissionem sunt, quorum ministri, & doctores proprij tradunt, vt iterum dicam, adhærendum esse per fidem solam promissioni sine conditione obedientiæ.

CAP. I. De auaritia.

ABSTINETE igitur ab omni auaritia, & iniustitia: scriptum est enim in lege, Non concupisces vxorem proximi tui, neque agrum eius, neque seruum eius, neque ancillam eius, neque bouem eius, neque subiugale eius, neque cætera proximi tui: quià omnis cupiditas horum à malo est. Nam qui vxorem, aut seruum vel ancillam proximi concupiuit, iam mente adulter, & fur est: & nisi pœnitentiã egerit, damnatus est à Domino nostro Iesu Christo, per quem gloria Deo in sæcula sæculorum, Amen. Ait enim in euangelio repetens summatim, & confirmans, ac complens decalogum legis, scriptum est, non adulterabis; ego autem dico vobis, id est ego (inquit) per Moysen in lege locutus sum, nunc verò idem [2] *ipse vobis edico, quicunque aspexerit vxorem proximi ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo; iudicatus est hic animo adulter, qui concupiuit. An qui bouem, aut asinum appetiuit, non cogitat furari, & sua facere, aut abigere? Quid verò?*

A agrum

[2] En Apostolica doctrina, quæ doctrinam Cõfessionistarũ redarguit, cùm tradunt legem decalogi nõ pertinere ad Euãgelium, non quidem quòd decalogus abrogatus sit, hoc enim rectè negat Lossius in suo Catechismo, quia est lex, naturæ hominis insita, sed quia, vt paulo antè dixi, dicunt Euangelium afferre promissionem remissionis peccatorum sine vlla conditione obedientiæ perfectæ per solam fidem assentientem promissioni dicentis in Euangelio, qui credit in me, habet vitam æternam; vnde illud, quod Dominus dixit illi legis perito in Euangelio Lucæ, hoc fac. & viues, quod de lege decalogi dixit, perinde esse putat Lossius, vt si dictum illi fuisset, si hoc feceris sub lege scilicet Moysis, viues: in Euangelio autem, inquit Lossius, Dominus pronunciat nos iustos, & acceptos Deo per Christum, etiam si legi non satis faciamus: at hic Apostolica doctrina testimonium præbet, legem decalogi non solùm ad legem Moysis pertinere, sed ad Euangelium quoque; ex quo fit, vt quod illi legis perito à Christo dictum est tunc, hoc fac, & viues, idem vnicuique fidelium in Euangelio dictum sit, hoc fac. & viues: id est, si hoc feceris, viues. Igitur qui hoc in Euangelio audire nolunt, quæcunque enim Euangelium dicit, iis, qui sunt sub Euangelio loquitur, consequens est, vt vitam non habeant, quam habere nolunt. quia obedientiam mandatorum negant ad iustitiam tanquam causam scilicet adiuuantem conducere, sed fructum tantum eius esse concedunt.

*agrum [illegible] qui [illegible] cupiuit, & in ea cupiditate perseuerat, nonne malitiosè [illegible] agit, vt fines in mo[illegible]um sculpentis paulatim præcidendo, cogat dominum agri, vt par[illegible]o [illegible] vendat. Audi quid de istis Propheta Esaias dicat: Væ qui adiu[illegible]gunt domum ad domum, & agrum agro addunt, vt aliquid proximo detrahant. idcirco subiungit: nunquid habita[illegible]itis [illegible] in terra? Audita sunt hæc in aures Domini Sabaoth: & aliàs, maledictus, inquit, qui transfulit terminos proximi sui, & dicet omnis populus, fiat. Vnde & Moyses ait: Non transmouebis fines proximi tui, quos patres tui posuerunt. Ob hanc igitur causam huiusmodi homines terroribus, cædibus, iudiciis, damnationibus Deus insequitur; iis verò, qui Deo obediunt, vna lex * à Deo simplex, vera & viua insita est; hæc scilicet, quod ab alio oderis fieri tibi, alteri ne feceris. Non vis, vt alius vxorem tuam ad stuprum impudicè aspiciat, neque [illegible] in vxorem proximi tui oculum improbè intendas. non vis pallium tibi furto tolli, neque tu proximo abstuleris; non vis pulsari, non conuiciis & contumeliis affici, neque ipse alium similiter afficias.*

* Sicut hæc lex Quod ab alio od[illegible]is tibi fieri, alteri n[illegible] feceris, quæ est in libro Tobiæ c. 4. est vna, simplex, & viua: vt ait Apostolica doctrina: sic etiam illa altera pars, quæ ait in Euangelio Matthæi, Quæcunq; vultis, vt vobis faciant homines, & vos facite [illegible]llis; hæc [illegible] est lex, & Prophetæ, id est [illegible]on est nouum hoc mandatum, sed potius in Lege & Prophetis positum, vtpote natura omnibus [illegible] ; [illegible] in hoc [illegible], præceptum Euangelii, & [illegible], & Prophetarum, & [illegible] Photius Constant. in [illegible] Matthæi. [illegible] vtraque pars [illegible] lege naturalis [illegible], qui [illegible] vitam affert omnibus [illegible]entibus ei, [illegible] nec esset, neque [illegible]. De hac enim [illegible] beatus Iacobus, Ha[illegible] insitum [illegible], quod potest saluare animas [illegible] igitur & lex decalogi, quem [illegible] viua quoque est, ac [illegible] vitam affer[illegible] obedi[illegible]tibus. Con[illegible] igitur rursus Apostolica doctrina, sicut paulò ante, [illegible], qui profitentur, afferre vitam euangelium per solam fidem assentientem promissioni sine conditione legis [illegible] decalogi implendæ.

Cap. II.
De non referēda contumelia, nec vlciscendo inimico, qui iniuriam fecit.

QVIN potius si quis tibi maledicit, tu eidem benedic: quoniam scriptum est in libro Numerorum, Qui benedixerit tibi, erit & ipse benedictus: & qui maledixerit, erit & ipse maledictus. Similiter in Euangelio scriptum est, benedicite maledicentibus vobis: illatas vobis iniurias ne vlciscamini, sed potius patiēter tolerate. ait enim scriptura, Ne dicas, sumam pœnas de inimico meo propter iniuriam, qua me affecit: quin immo patere, vt vicem tuam vlciscatur Dominus, in eúmque animaduertat, qui tibi iniuriam facit. Rursus enim in Euangelio ait, Diligite inimicos vestros: benefacite iis, qui oderunt vos; orate pro persequentibus, & calumniantibus vos, & eritis filij patris vestri, qui in cælis est; quoniam solem suum oriri facit super iustos & iniustos; & pluit super bonos, & malos. Attendamus itaque charissimi hæc præcepta, vt ea facientes, reperiamur filij lucis: quare ferte vos mutuo, qui serui Dei, eiúsque filij estis. Ac maritus quidem ne in vxorem superbus, arrogánsue sit, sed potius benignus, ac facilè ei tribuens, qui suæ tantùm vxori placere velit, & ei honestè blandiri, studens esse illi suauis.

Cap. III.
De ornatu, & peccato inde proficiscente.

NEQVE te ornes, vt alia quæpiam amore tui illaqueetur: siue enim ab ea coactus, in eam pecces, morte sempiterna, & graui sensus cruciatu torqueberis; siue non committas scelus, immo eam à te repellas, negésque ei, vel in eo solum peccasti, quamuis rem non patres, quòd mulierem ornatu tuo sic irretisti, vt te appeteret: fecisti enim, vt tuo cultu capta, adulterium a[illegible]petitu committeret: tametsi eò est culpa tua leuior, quod ad eam, quæ irretita est, non misisti, neque enim illam appetisti; ei verò te si non ded[illegible], misericordiam à Deo consequeris, qui dixit, Non mœchaberis, & non concupisces. [illegible]uòd si illa, cum te vidit, aut tibi intempestiuè occurrit, vulnerata est, & ad te misit, tu verò, vt pius erga Deum, negasti ei, & abstinuisti, neque in eam pe[illegible]casti; illa verò pul[illegible]ritudine, adolescentia, & cultu tuo ita sauciata est, vt amore tui capta sit; tu pec[illegible]ati illius reus es, tanquā auctor scandali eius, & hæres supplic[illegible]. Quare precare Deum, vt nihil tibi mali propter hoc pe[illegible]atum i[illegible]gat: neque e[illegible]m voluntati h[illegible]minum ob[illegible]qui, & inseruire te oportet, vt pe[illegible]ces; sed Deo potius ad[illegible]ærere, vt san[illegible]itate [illegible] vitæ colas, & req[illegible]e potiaris sempiterna. Pulchritudinem à Deo tributam ne insuper ornes, quin p[illegible]tius tēpera

eam

eam modestè apud homines, non capillum nutriens, immo conscindens, ac concerpens; ne pexus †, & comatus, aut unguentis delibutus eas mulieres ad te pellicias, quæ sic capi a it capere solent; neque vestitu studiosè exquisito, ad decipiendum vtaris; aut † anaxyridas, vel crepidas pedibus nequiter inducas, sed quod solum honestas, & necessitas postulant: neque aureum annulum digitis tuis induas, quòd sint omnia meretriciæ consuetudinis indicia; quibus quidem si præter honesti rationem studueris, non rectè ages. Tibi enim, qui fidelis, & homo Dei es, non licet nutrire comam; & in † vnum colligere: hæc enim luxuria est, & mollicies; neq; effusam gestare, neque discriminatam, neque facere, vt tumescat: neque eam carpendo, et formando crispare, neque flauam reddere, quod etiam lex † Deuteronomij vetet † sisoem facere, aut anaxyridas. Oportet præterea non barbam radere, neque formam hominis contra naturam mutare; ait enim lex, non † radetis barbas vestras; mulieres nanque vt deceret non esse barbatas, fecit earum auctor Deus; viros contra vt non deceret, idem iustè statuit. Tu verò si hæc facias, vt alicui placeas, id quod est contra legem, execrabilis apud Deum eris, qui te ad imaginem suam effecit. Si ergo placere Deo volueris, abstine iis omnibus, quæ idem odit, nihilque efficias, quod ei displiceat.

Cap. IIII. Quòd non oporteat esse curiosum obseruatorem eorum, qui non rectè viuunt, sed opus suum attendere.

Ne sis *quasi volitans, & inambulans, ac errans in vicis, intempestiuus spectator eorum, qui turpiter viuunt, immo artem tuam, tuumque opus attende, & stude, vt facias, quæ Deo probentur. Scripturas sanctas assidua memoria meditare; scriptum est enim, in lege eius meditaberis die, ac nocte, deambulãs in agro, & domi sedens, cubans, & experrectus, vt in omnibus sis intelligens. Quòd si diuitiis affluas, ita vt non opus sit tibi arte ad parandum victum, ne circumeundo vageris, neque intempestiuè inambules; sed potius si adis ad Christianos, & tuæ fidei homines, colloquere cum eis, sermones salutares conferendo.*

Cap. V. Qui libri scripturæ legendi.

Si vero *non hoc facis, intus sedens lege legem, libros de Regibus, Prophetas; cane psalmos Dauid; percurre diligenter Euangelium, in quo sunt hæc consummata.*

Cap. VI. Quòd oporteat abstinere a lectione omniũ librorũ gentilium.

Abstine *ab omnibus libris gentilium: quid enim tibi cum alienis sermonibus, aut legibus, aut falsis prophetis, quæ quidem homines leues à fide recta detorquent; nam quid in lege Dei desi leras, vt ad illa gentilium scripta animum velis appellere? siue enim historias legere cupis, habes libros de Regibus: siue sophistica, † id est, quæ argutè ad sapientiã referũtur, & poëtica, habes Prophetas, Iob, Prouerbia; in quibus plus acuminis, quàm in omni poësi, & sapientia sophistarum reperies, quòd is qui solus sapiens est, illa effatus est: siue cantilenas expetis, habes Psalmos; siue vetustas rerum origines, habes Genesim; siue leges, & praecepta, habes legem Domini celebrem. Ab omnibus itaque alienis, & à diabolo excogitatis fortiter abstine. Quin potius cùm legem legis, abstine ab iis, quæ in ea sunt ascita; tametsi non ab omnibus, sed à quibusdam quæ ad Deuterosim, id est ad secundam legislationem spectant: quæ tantummodo causa narrationis lege ad agnoscendum, & laudandum Deum, qui nos talibus tantisque vinculis liberauit. Sit tibi ante oculos propositum, vt cognoscas, quid sit lex naturalis; & quid illa ascita, quæ ad Deuterosim pertinent, quæque in eremo iis, qui vitulum fecerunt, data sunt. Lex enim ea continet, quæ Dominus locutus est, antequam populus idola coleret; & Apim illum Ægyptium in vitulo veneraretur. Continet, inquam, decalogum. quæ verò illis vincula, postquam peccarunt, iniecta sunt, caue, ne ea tibi accersas: quippe cùm Saluator non alia de causa in mundum venerit, nisi vt reos ab ira reseruata liberaret; & vt legem ac Prophetas impleret, & illa ascita vincula*

ad Deuterosin pertinentia vel cessare faceret, vel in alia transferret. idcirco cùm nos exhortaretur, aiebat, Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Tu igitur postquam legem cum Euangelio, & Prophetis concordantem legeris, lege etiam historiam de regnis, vt scire possis quot reges iusti fuerunt, totidem aucti adeò fuerunt, & apud Deum æternæ vitæ promissio eos mansit. rursus verò, quot Reges à Deo desciuerunt, in defectione sua iusto Dei iudicio breui interierunt, & vita eius priuati sunt, immortale supplicium pro requie sortiti. His itaque legendis multum fide auctus, magis, ac magis in Christo, cuius corpus, & membrum es, extrueris. Cùm in foro deambulas, & lauare vis, vtere balneo virorum, ne, quia corpus nudum turpiter mulieribus ostenderis, aut quod non decet viros, spectaueris, vel illaqueeris, vel illaquees feminas, quæ ita facilè capiuntur. caue igitur, ne animæ tuæ laqueos iniicias.

CAP. VII.
De muliere prauа.

AVDIAMVS *enim, quid in † Sapientia præcipiat sanctus sermo: Fili serua sermones meos, mea verò præcepta reconde apud te. dic, sapientiam sororem tuam*
» *esse, prudentiam verò familiarem tibi effice, vt te ab aliena, & improba muliere*
» *seruet, si te verbis ad gratiam compositis aggressa fuerit; ex fenestra enim*
» *domus suæ in plateam prospectans, quemcunque viderit ex filiis imprudenti-*
» *bus adolescentem mentis indigentem, prætereuntem per forum, per transitus*
» *ædium suarum, & loquentem in tenebris vespertinis, cùm est nocturnum si-*
» *lentium, & caliginosa nox, huic occurrit specie meretricia, quæ adolescentem*
» *è corde euolare facit; est verò ipsa pennata, & luxuriosa, pedesque eius nun-*
» *quam domi quieti, nunc vagatur foris, nunc in plateis ad omnem angulum insi-*
» *diatur; deinde prehensum adolescentem deosculata est, & impudenti vultu sic al-*
» *locuta: Victima pacifica mihi est, hodie vota mea reddo; ob hanc causam exiui ob-*
» *uiam tibi; cùm tui videndi desiderio tenerer, reperi te, funibus lectum meum te-*
» *tendi; Ægyptiis tapetis straui; cubile meum croco sparsi, & domum meam cinna-*
» *momo; veni fruamur amicitia vsque ad auroram; veni, & reuoluamur in amo-*
» *re. & quæ sequuntur: quibus subiungit: Illum autem multa confabulatione decepit, & laqueis labiorum abripuit; ille verò secutus est illam instar* *[1] *Cepphi delusus. Et rursus ait: Ne attendas mulierem nequam, mel enim stillat ex labiis meretricis, quæ ad tempus fauces tuas suauitate afficit, sed postea felle amarius, & acutius gladio duplicem aciem habente reperies. & iterum: Sed aufuge, ne moram trahas, neque oculum tuum in eam intendas, multos enim inflicto vulnere prostrauit, & innumerabiles occidit: quòd si non fugeris, ad extremum, inquit, pœnitebit te, cùm carnes tuæ detritæ erunt: & dices, quomodo disciplinam odi, & reprehensiones iustorum declinauit cor meum? non audiui vocem castigantis me, & cùm me doceret, aures non adhibui; parum abfuit, quin in omni malo essem. Sed ne testimonia longiùs producamus, ac si quæ sunt, quæ prætermisimus, qui sapientes estis, ea, quæ commoda erunt vobis, colligendo, confirmate vos de scripturis sanctis, praua omnia declinantes, vt sancti in vita sempiterna apud Deum reperiamini.*

*1 Cepphus auis, cuius meminerunt Nicander, Aratus, & Callimachus, magnis alis, & paruo corpore: ferunt ex spuma marina viuere: hanc cùm piscatores capere volunt, proiiciùt procul spumam, quam postea sensim attrahût proximè, donec Cepphus paulatim cupiditate spumæ tractus, & illectus, in manus incidat. abiit in prouerbium, in fatuos & inconsideratos.

CAP. VIII.
De vxore viro subiecta, & virû diligête, ac casta.

MVLIER *verò subiecta sit viro suo, quoniam vir caput est mulieris; viri autem in via iustitiæ incedentis caput Christus; Christi verò caput Deus, idemque pater eius. Ergo post omnipotentem Deum nostrum, eundemque patrem præsentis, & futuri sæculi dominum, omnis animæ, atque angelorum auctorem; & post Dominum nostrum Iesum Christum filium eius dilectissimum, cuius gloria Deo, time virum tuum mulier, & reuerere eum, ita vt ei soli placere velis, & vbi ei ministrandum est, voluntati eius satisfacias, vt maritum tuum de te sapientia laudet; cùm per Salomonem ait, Mulierem fortem quis inueniet? huiusmodi mulier pretiosior est*

fior est lapidibus magni pretij; Confidit ei cor viri sui, quæ talis est spoliorum non indigebit, operatur enim viro suo vtilia per vniuersam vitam, quæ nendo fecit manibus suis ex lana, & lino, quæ essent commoda ad vtendum; facta est instar nauis negotiantis congregando ei è longinquo facultates; & surgit de nocte, & alimenta impertit familiæ, & opera distribuit ancillis; contemplata est agrum, & emit illum, & ex fructibus manuum suarum possessionem seruit: succinctis lumbis, brachia sua firmavit, & gustu didicit, bonum esse operari: non extinguitur lucerna eius tota nocte, cubitos suos ad vtilia extendit, & manus suas sustinet, ac librat ad fusum; manus item aperuit pauperi, & fructum porrexit inopi; non habet curam domesticorum vir eius; omnes enim, qui apud eam sunt, vestiti sunt duplici amictu: & fecit viro suo stragula, & ex bysso, ac purpura indumenta: illustris verò est in portis maritus eius, cùm sedet in concilio cum senioribus incolis: sindones fecit, & vendidit Phœnicibus, & cingula Chananæis: splendidè, & decorè vestiuit, & lætitiam cepit in extremis diebus; os suum aperuit sapienter, & accommodatè, & ordinem adhibuit linguæ suæ: angustæ semitæ domus eius, cibum non sumpsit otiosa; os suum aperiet sapienter, & legitimè, leges de eleemosynis in lingua eius: surrexerunt filij eius, & ditati laudauerunt eam; multæ filiæ acquisiuerunt opes, & multæ comparauerunt potentiam, tu verò antecellis, & superasti omnes. Ne sit in te falsa species placendi, neque vana pulchritudo mulieris; mulier enim pia benedictionem fert: ipsa verò timorem Domini laudet: Date ei de fructibus labiorum eius, & vir eius in portis laudetur. Et iterum: mulier fortis corona viro suo. ac rursus: multæ mulieres ædificauere domum. Intellexistis quas laudes mulier pudica, & mariti sui amans à Domino Deo ferat, quare si vis fidelis esse Domino, eidémque placere, ne comas te, vt alienis viris placeas, neque meretriculæ capillum calamistratum, aut vestitum, aut calceos ad gestandum imiteris, vt eos qui istis irretiuntur, ad te pellicias; hæc enim tametsi non facias ad peccandum, sed tantummodo ad cultum, tamen ne hac quidem ratione & via futuras pœnas effugies, quæ alium coëgisti, vt ad te appetendum alliceretur; neque cauisti, vt neque ipsa peccato succumberes, neque alij scandalo: quòd si étiam pecces teipsam dedendo, ipsa deliqueris, & animæ alterius rea fueris. Deinde cùm in vno quasi semel despicanter peccatum commiseris, ad alios rursus deflectes sine sensu doloris; sicut ait scriptura: Cùm venerit impius in profundum peccatorum, contemnit; insequitur verò eum dedecus, & probrum. Huiusmodi enim mulier deinceps crudeliter sauciata animas insipientium illaqueat. Audiamus igitur quomodo diuina scriptura eas, quæ tales sunt, notat, cùm ait: odi peius morte mulierem, quæ est venatio, & sagena cordis, laquei verò manus eius. & aliàs: quale est monile aureum in naribus suis, talis est pulchritudo mulieris malitiosæ. & iterum. sicut in ligno vermis, sic mulier malefica viros perdit. & rursus: præstat habitare sub dio in angulo, quàm cum muliere loquace, & pugnace. Ne igitur vos, quæ Christianæ estis, tales imitemini. Si autem vis fidelis esse viro tuo, stude vt ei tantum placeas; in plateis verò caput tuum obnube, obtegendo enim caput, aspectum curiosioribus occludes. Ne pingas faciem tuam, quam tibi Deus finxit, nihil enim in te est, quod ornatu indigeat, quandoquidem vniuersa quæ Deus fabricatus est, pulchra nimis; impudicus verò ornatus pulchræ form. additus artificis gratiam contumeliosè dedecorat. incede ergo deiectis oculis deo. sum; atque obtecta, vt mulieres decet.

Cap. IX. Ne mulier cum viris lauet.

C A V E *etiam in balneo indecoram cum viris lauationem, multa enim sunt dæmonis retia. Christiana femina ne cum viris lauet: etenim si se tegit, vt oculos alieno-*

*alienorum virorum cum pudore vitet, quomodo huiusmodi mulier cum viris in balneas ingredietur? Si verò fuerit balneum muliebre, lauet modestè, verecundè, & moderatè, non autem superuacuè, neque nimis, neque sæpius, neque meridie: immò si fieri potest, neque quotidie: Sit verò constitutum tempus tempestiuæ lauationis hora * decima; oportet enim te, quæ fidelis es, omnibus modis, ac semper multorum oculorum curiositatem vitare.*

*Quia hora decima erat tempus accumbendi mensis, erat tùc per vias infrequentia.

CAP. X. De muliere pugnace, & loquace.

NOLI *autem, quæ fidelis es, pugnax esse contra vllum, præsertim contra virum tuum, ne vir tuus si infidelis sit vel gentilis, scandalum passus tua caussa, in Deum sit blasphemus, & tu apud Deum illud væ sortita reperiaris: Væ enim, inquit, ei, per quem nomen meum blasphematur in gentibus. Si autem maritus tuus fidelis est, cogetur, vt qui scripturas sciat, dicere verbum, quod in sapientia Domini scriptum est, melius est habitare in solitudine, quàm cum loquace, & pugnace muliere. Vos igitur mulieres pudore, & lenitate religionem Dei, & in eum pietatem declarate iis etiam omnibus, qui foris sunt, tum viris, tum feminis, vt sic eos ad fidem traducatis, & excitetis. Quòd si vos sorores, & filiæ ac membra nostra breui admonitione hactenus erudiuimus, ipsæ etiam vt sapientes perseuerate sine probro vitæ; & studete disciplinas nosse, quibus ad regnum Domini nostri eidem placendo appropinquare, & in eo requiescere possitis.*

LIBER SECVNDVS.

De Episcopis, presbyteris, & diaconis.

CAP. I. Quòd oporteat episcopum esse eruditum, & in sermone exercitatum.

DE EPISCOPIS *verò ex Domino nostro audiuimus, oportere eum, qui pastor est, & episcopus in ecclesiis totius parœciæ constitutus, alienum esse à crimine, & reprehensione, quem nulla humanæ iniustitiæ macula attigerit, non minorem natu quàm annorum quinquaginta, quòd ea ætas quodammodo iam iuueniles petulantias, & eorum, qui foris sunt, obtrectationes effugerit contra quorundam falsorum fratrum vituperationes, quas multis inferunt, dum ignorant quod Dominus in euangelio dixit, qui loquitur verbum otiosum, reddet de eo rationem Domino in die iudicij: et rursus ex verbis tuis iustificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis. Sit igitur eruditus, vsu sermonis exercitatus, ætate † inclinante. Sin verò in parua quapiam parœcia ætate prouectus non reperiatur, & sit aliquis, cum quo qui versati sunt, testimonium dederint, dignum esse qui fiat episcopus, qui in adolescentia, mansuetè, & compositè viuendo, senilem ætatē planè ostendat, si talium testimonio probatur, quod in pace fiat, esto episcopus. Etenim Salomon annos natus xij. Rex Israël fuit: Item Iosias iustè regnauit, cùm esset viij. annorum: & Ioab septimum annum agens populum rexit. Quare etsi iuuenis est, sit tamen mitis, timens, ac tranquillus; ait enim Dominus per Esaiam, Domine Deus, in quem aspiciam, nisi in humilem, & quietum, & metuentem sermones meos? ad eundem modum in euangelio, Beati, inquit, mites, quoniam ipsi possidebūt terram. Sit præterea etiam misericors, quia rursus dictum est, Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Ad hæc, sit quoque pacis conciliator, quia rursum ait, Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Sit illi recta cōscientia: sit omnis vitij, improbitatis, & iniustitiæ purus; quoniam rursus dictum est, Beati mundo corde quoniam ipsi Deum videbunt.*

CAP. II. Qualem esse oporteat episcopum, & reliquos clericos.

SIT *igitur sobrius, pudicus, modestus, constans, sedatus, non vinolentus, non percussor, sed æquus; non pugnax, non auarus, non neophytus, ne superbia elatus in iudicium, & laqueum diaboli incidat: quia omnis, qui se exaltat, humiliabitur.*

Talem

Talem verò esse oportet episcopum, qui *1 *vnam vxorem duxerit, quæ vni tantum nupsit: qui domui suæ rectè præfuerit. Sic enim probandus est, cùm in gradu episcopi per ordinationem collocatur, an sit pudicus, fidelis, & modestus: an vxorem habeat pudicam, & fidelem, aut habuerit; an liberos piè educando, & monitis Domini erudiendo prouexerit: an eum metuant, & revereantur, eidemque obediant domestici omnes. Etenim si ij quos habet secundum carnem suos, secum habet dissentientes, & repugnantes, quemadmodum quos habet extra domum factos suos, se ei subiicient, & obedientes præbebunt?*

*1 Ecce Apostolica doctrina interpres loci Pauli de vnius vxoris viro contra Confessionistas ecclesiasticum cælibatum iniuriosè non enim requirit Paulus à presbytero, vt sit vnius vxoris vir, sicut Illyricus intellexit, qui hunc locum in cælibatum obiicit in apologia Autuerp. confess. ca. 19. de cælibatu, quasi voluerit Paulus, vt esset presbyter vnius vxoris vir ad vtendum ea: cùm non hoc voluerit: sed aliud potius, vt si vxorem haberet, aut habuisset, qui ordinandus est presbyter, aut diaconus, esset vna tantum, & non prius alteram habuisset; & ea, quam haberet, vel habuisset, non alteri prius nupsisset: quæ enim talis esset, non esset verè vna, vt quæ carnem suam alteri viro diuisisset. quod quidem, etsi licitum sit, non enim secundæ nuptiæ damnantur, immo neque tertiæ, tamen quia suspicionem habet futuræ incontinentiæ coniugium iteratum, idcirco prohibetur, vt qui ordinandus est presbyter, aut diaconus, non duxerit plures, neque viduam, sed vnam, id est, monogamum. hanc caussam attulit Innocentius primus in epist. 2. ad Victricium cap. 4. vt mulierem, inquit, viduam clericus non ducat vxorem, quia scriptum est, sacerdos vxorem virginem accipiat, non viduam, non eiectam. Deinde subiungit: Vtique qui ad sacerdotium labore suo, & vitæ probitate contendit, cauere debet, ne hoc præiudicio impeditus, peruenire non possit: præiudicium dixit futuræ scilicet incontinentiæ, vt idem Innocentius copiosius explicat cap. 9. cùm ait, Præterea, quod dignum, & pudicum, & honestum est, tenere ecclesia omnino debet, vt sacerdotes, & Leuitæ cum vxoribus suis non misceantur, quia ministerij quotidiani necessitatibus occupantur. & quæ sequuntur. & paulò post. Sed fortè licere hoc credit, quia scriptum est, vnius vxoris virum. Illyricus, & socij eius sunt, qui hoc licere credunt, quibus respondet interpretans quod à Paulo scriptum est, vnius vxoris virum, non permanentem, inquit, in concupiscentia generandi, sed propter futuram continentiam. hactenus Innoc. Ad hanc continentiam futuram pertinet, quod à sacerdotibus, & Leuitis requirit Apost. vt sint sobrij, pudici, & modesti. idem requirit ab eorum vxoribus, de vxoribus enim eorum loquitur Paulus, cùm ibidē postquàm dixit de sacerdotibus, & diaconis, subiungit, mulieres similiter pudicas, sobrias. vt ex hoc loco apostolicæ doctrinæ tanquam interprete Pauli intelligi potest. non enim consentaneum esse videbatur, vt cum præcepta daret de sacerdotibus, & diaconis, quales esse deberent, de alijs mulieribus laicorum vxoribus similia præcepta scriberet prætermissis alioqui viris laicis. Illud etiam obseruandum est, quod hic à sacerdotibus, & diaconis, & eorum vxoribus requirit apostolus, idem requirere à senibus, vt scilicet sint sobrij, & pudici, ad Tit. cap. 2. nemo verò sanæ mentis dubitauerit, quin Paulus à senibus requirat, vt ab vxoribus abstineant: turpe enim est, & à grauitate, & honestate senili valde alienum, rebus venereis vti. Cùm quidam sine Deo in hoc mundo in persona senum dixerit, magnam habendam senectuti gratiam, quæ efficeret, vt non liberet, quod non oporteret. Cic. in Cat. Maiore.

Cap. III. Quæ sint inquirenda in eligendo episcopo.

Excutiatur *igitur, an in iis, quæ ad vsum hominum, atque vitam pertinent, omni vitio vacet; Scriptum est enim, inspicite, an sit † macula, & vitium corporis in eo, qui eligitur ad sacerdotium. ergo sit etiam non iracundus: ait enim sapientia, iracundia etiam prudentes perdit. Sit deinde misericors: non* *1 *sumptuosus in parua: sit charitatis studiosus; ait enim Dominus: In hoc cognoscent omnes quòd mei estis discipuli, si diligatis inuicem. Sit promptus ad impertiēdum; beneuolus viduis, hospitalis, promptus ad ministrandum; facilis ad* *2 *subeundas vexationes: nihil habeat, in quo erubescat, non ignoret, quis nam dignior sit subleuatione.*

*1. Græcè est ἀσώτευτος. ἄσωτος enim, inquit Aristot. libro 4. Ethic. est ille, qui in parua multa insumit, estque splēdidus præter decorum: vt si quis mendicis conuiuiū magnificum, & nuptiale pararet, & comœdis purpuram de via præberet.

*2 Cùm iret Dominus ad Centurionem, vt seruum eius sanaret, & iam non longè abesset, misit ad eum Centurio dicens, Domine, noli vexari, sed dic verbo, & sanabitur puer meus. μὴ σκύλλου dixit Lucas, id est, noli vexari. ab hoc verbo ductum est verbum ἄσκυλτος, quod significat, facilè pati se vexari ad aliorum vtilitatem, qualem esse oportet episcopum, qui non abhorreat à vexationibus, nec eas refugiat, cum opus erit, sed potius ad exemplum Domini patiatur se importunis interpellationibus vexari, si necesse sit, siue adeundus sit, siue vocandus, siue alio modo detinendus, & occupandus: denique qui pro ouibus rationalibus patiatur quod Iacob pro ouibus ratione carentibus, die noctuque inquit æstu vrgebar, & gelu: fugiebatque somnus ab oculis meis. huiusmodi sunt, & dicuntur pastores, & episcopi ἄσκυλτοι, quales Apostolica doctrina requirit.

Cap. IIII. Quòd nō sit tribuendū vnicuique viduæ, & aliquando anteponenda sit nō vidua viduæ; & quòd viduæ voraci, temulentæ, otiosæ, nō sit largiendum.

Etenim *si quam vidua est, quæ facere possit, vt quantum satis est, ad vsus vitæ sibi suppetat, alia verò non vidua, sed tamen egens, aut propter ægritudinem, aut quia sint ei alendi filij, aut quia non potest infirmis manibus parare victum, huic potius manum porrigat: Si quis verò in iis quæ ad victum pertinent, inopia premitur, quia edax, ebriosus, aut otio deditus sit, hic non est subsidio dignus, immò neque dignus ecclesia Dei; de hoc enim ait scriptura: Piger, qui manum suam in sinum abdidit, non poterit eam inde ad os referre. & rursus: Otiosus manus suas complexus est, & carnes suas deuorauit: omnis enim ebriosus, & leno inopia laborabit, & lacero vestitu vtetur, qui se nimium dederit somno. & aliàs: Si in phialas, & pocula oculos tuos dederis, nudior pistillo ambulabis postea; verè enim ex otio nascitur fames.*

Prouerb. 19. Prouerb. 26. Eccles. 4. Prouerb. 23.

CAP. V.

Quòd oportet episcopum non esse acceptatorẽ personarum & quòd esse debeat moderatus, & sobrius.

NE SIT *autem episcopus acceptator personarum, neq; plusquam par est, diuitem reuereatur, aut ei blandiatur: neue pauperem despiciat, aut opprimat; non enim (inquit Dominus Moysi) personam diuitis accipies: & pauperis non misereberis in iudicio, quoniam Domini est iudicium. & iterum, quod iustum est, iustè persequeris. Sit contentus cibo, & potu, qui sufficiat, vt possit sobrius esse ad monendum imperitos. Ne sit multus in insumendo, ne voluptuarius, ne delicatus, ne deditus escis suauibus. Sit malorum tolerans, magna patientia in monendo; multa didicerit; meditetur de libris Domini, & studeat eis. Sit* *1 *multus in lectione, vt scripturas accuratè interpretetur; euangelium, vt prophetis* *2 *& legi consonet: legem, & prophetas, vt euangelio: ait enim Dominus, scrutamini scripturas, quia ipsæ sunt, quæ testimonium perhibent de me. & iterum, de me enim scripsit Moyses. Ante omnia sit episcopus bonus diuisor, qui legem, et deuterosim distinguat, & demonstret quid sit lex fidelium, & quid vincula infidelium, ne quis sub vinculis ruat. habe igitur curam verbi episcope, vt possis omnia secundum verbum* † *interpretari; ac multa doctrina populum tuum copiosè nutrias, & illustratione legis illumines: accendite enim vobis, ait Dominus, lumen cognitionis, dum tempus est.* †Osee cap. 10.

*1 Ecce Apostolica doctrina, quæ in Protestantibus, & eorũ ministris præposterum studium scripturarum sedat: quia nemo enim eorum est multus in lectione, vt accuratè, & diligẽter scripturas sanctas interpretetur. Hi enim ex Martino Luthero didicerũt, licere intelligere proprio spiritu scripturas sacras, ac sanctos doctores secundum scripturam intelligendos, & interpretandos esse, non autem scripturam secundum sanctos doctores. Denique, isti sunt, qui illud Lutheri in proœmio suarum assertionum arripuerunt, & imbiberunt. Cur, enim inquit ille, non liceat hodie, aut solùm, aut primùm sacris literis studere, sicut licuit primitiuæ ecclesiæ? isti ergo sunt, qui quos Deus posuit in ecclesia post apostolos, secundo prophetas, tertio doctores, frustra esse positos volunt; siquidem eos tollunt, dum non per eos scripturas sanctas discere volunt, sed eos per scripturas iudicare, & ex discipulis iudices facti. Cùm Dominus dixerit, non est discipulus supra magistrum: sufficit, vt sit discipulus sicut magister eius. Primi igitur magistri, qui scripturas nobis tradiderunt, & interpretati sunt, sancti Apostoli fuerunt, qui eos potissimum omnia quæ opus erant, docuerunt, quibus ecclesias commiserunt, quos successores reliquerunt, qui illa eadem, quæ acceperunt, rursus successoribus suis tradiderunt. Vnde eam, inquit Irenæus lib. 3. cap. 3. quam habemus ab apostolis traditionem, & annunciatam hominibus fidem per successiones episcoporum peruenientem vsque ad nos indicantes cõfundimus omnes eos, qui præterquam oportet, colligunt; hi enim sunt hæretici. multa igitur quæ legere oportet, vt sicut ait apostolica doctrina, scripturas diligenter interpretemur, sunt illa quæ legere oportet, vt traditionem apostolorum percipiamus, id est, vt sciamus, quemadmodum illi tradiderunt. Contrà verò negligenter, & oscitanter interpretabimur, & facilè labi poterimus, si non multa legerimus, ex quibus, qui sensus scripturæ à S. apostolis ecclesiæ traditus sit, cognoscamus. hoc ipsum scripsit, & adhuc clarius idem Clemens in epist. sua 5. sic enim ait: Obseruandum est, vt lex Dei, cùm legitur, non secundum propriam ingenij intelligentiam legatur, vel doceatur; sed ex ipsis scripturis sensum capere veritatis: & ideò oportet ab illo intelligentiam discere scripturarum, qui eam à maioribus secundum veritatem sibi traditam seruat, vt ipse possit ea, quæ rectè suscepit, competenter asserere. hæc Clemens. Sed quomodo certum habere potero, quod ex eo discam, qui à maioribus secundum veritatem sibi traditam seruat? Profectò non alio modo, nec alia ratione, quàm si multa legum, & multorum sanctorum diuersæ ætatis, & variarum ecclesiarum, ac linguarum, in quibus cùm eandem scripturæ sententiam de dogmatibus fidei, & doctrinæ reperero, certum habebo hunc esse scripturæ sanctæ sensum à S. apostolis per successiones prophetarum & doctorum nobis traditum. tunc licebit nobis ad exemplum Timothei permanere in eo, quod ad hunc modum ex scripturis didicimus; non enim Paulus præcepit, aut permisit Timotheo interpretari scripturam secundum intelligentiam proprij spiritus; nec enim dixit ei, tu verò permane in iis, quæ per te didicisti, aut secundum proprium spiritum inuenisti, aut excogitasti, sed quæ didicisti, scilicet ex magistro, & quæ credita sunt tibi, ab eo scilicet, qui tibi ea credidit fideliter seruanda, sciens, inquit, à quo didiceris. nempe didicerat à Paulo, quo firmius doctrinam discipulus retineat, auctoritatem magistri, inquit Theodoretus, commendat Paulus. At Protestantes, & Confessionistæ, si quæras à quo didicerint dogmata quæ profitentur & tenent, & eum sensum scripturæ, quem prædicant, non alium sciunt, neque dicere possunt, quàm Martinum Lutherum presbyterum monachum apostatam. Nobis ergo dixit apostolus quod Timotheo, vt permaneamus in iis, quæ didicimus, & credita sunt nobis; scimus enim à quibus didicerimus. quia quæ ab initio audiuimus, & tradita sunt, permaneant in nobis, sicut ait beatus Ioannes. quod vt ita esse demonstremus, & hunc esse verum sensum scripturæ, quem prædicamus, infinitos auctores veteres diuersarum ecclesiarum, ætatum, & linguarum sæpe produximus, & quotidie producimus, facientes quod Apostolica doctrina præcipit, id est, multa legentes, vt accuratè scripturas interpretemur.

*2 Ecce Apostolica doctrina, quæ Cõfessionistas pessimos scripturæ sanctæ interpretes redarguit, non enim interpretantur in suis dogmatibus euangelium, vt legi consonet, vt Apostolica doctrina præcipit. vt verbi gratia, cùm satisfactionem vnam ex tribus pœnitentiæ partibus negent. Dominus enim dixit, non veni soluere legem, sed adimplere. legem ergo decalogi Mosaici, id est, legem naturalem non sustulit, sed confirmauit, vt ait Apostolica doctrina lib. 6. ca. 23. at qui legem satisfaciendi ei, qui à nobis offensus est, natura dictat, vt dictauit in lege Mariæ sorori Moysis, & Dauidi, ac Manassi, & sine lege Adæ, Niniuitis, & Nabuchodonosor. igitur Philippus non interpretatur euangelium, vt consonet legi, cùm ait in resp. ad art. Bauar. inquis. cap. 19. Adæ, Manassi, Nabuchodonosor non remittitur peccatum sine pœna, ergo & ecclesia debet nobis certas pœnas imponere: respondet, nego consequentiam, & ratio est, quia differentia, inquit, est inter remissionem pœnæ æternæ, & pœnæ temporalis. sententia Dei, & sententia ecclesiæ eadem est de remissione pœnæ æternæ, Deus remittit culpam, & pœnam æternam simul gratis propter filium, & idem annunciat ecclesia. Sed de pœnis temporalibus ecclesia nullum habet mandatum. hactenus Philippus, qui satisfactionem à natura mandatam iis qui peccarent, ita cæcus fuit, vt non videret; ita expers sensus, vt non sentiret. qui non audet negare punitos esse istos, quos dixit, à Deo propter peccata: & audet negare posse ecclesiam vice Dei irrogare pœnas peccatoribus propter peccata. Rursus, si lex habebat, sicut apostolus ait, vmbram futurorum bonorum in euangelio scilicet, & in lege erat summus sacerdos Aaron, & filij eius sacerdotes minores à laicis distincti, erat item præter alias victimas agnus, qui ab omnibus comedebatur, quomodo euangelium, vt legi consonet, interpretantur, qui non relinquunt in euangelio summum sacerdotem, & sub eo sacerdotes minores à populo distinctos: neque relinquunt hostiam incruentam, quæ verè comedatur?

CAP. VI.

Quòd debeat episcopus nõ esse turpi lucro de-

NE SIT *verò episcopus turpiter quæstuosus, & præsertim in conspectu gentilium, malitque ipse incommodo affici, quàm alterum afficere; ne sit circumuentor, ne raptor, ne defraudator, & maledicus, ne falsus testis, ne iracundus, ne contendendi*

dendi cupidus, ne se negotiis vitæ implicet, ne pro aliis spondeat; ne caussas nummarias defendat, ne sit cupidus præsidendi, ne duplici animo, néue duplici lingua sit; ne delationem, aut maledicentium auribus libenter excipiat; ne sit simulator, ne in agitandos dies festos Gentilium aliquid conferat; ne vanis fallaciis, & præstigiis vtatur; ne sit appetitionibus deditus; neq; auarus, quòd sint hæc omnia inimica Deo, & amica dæmonibus. Hæc eadem omnia episcopus exemplo suo confirmans, laicis præcipiat, inducens eos ad imitandum mores suos: facite enim ait reuerentes filios Israël. Sit præterea sapiens, modestè de se sentiens, studiosus monendi de disciplina, & præceptis Domini: Sit norma virtutis, sit ab omnibus studiis, & institutis prauis vitæ huius, & ab vniuersis Gentilium cupiditatibus alienus: Sit attentus; perspicax ad cognoscendum improbos, & ab eis cauendum; omnium verò amicus; iustus, omnia diiudicans. Denique quæcunque in hominibus pulchra sunt, hæc in se episcopus habeat. Cùm enim extra omnem reprehensionem pastor erit, exemplo vitæ suæ suos discipulos ad facta sua, & actiones imitandas impellet; &, vt in quodam loco ait Propheta, erit sicut sacerdos, sic & populus. Dominus enim idemque magister noster Iesus Christus Dei filius primùm cœpit facere, deinde docere, vt in quodam loco Lucas dicit; vnde ait: Qui autem fecerit, & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum. Vos enim episcopos oportet speculatores populi esse, quòd vos quoque speculatorem habeatis Christum. & vos igitur estote boni speculatores populi Dei, ait enim Dominus vnicuique nostrum per Ezechielem: Fili hominis, speculatorem dedi te domui Israël, & audies ex ore meo sermonem, & custodies, & eum ex me nunciabis; ac cùm dixero peccatori, morte morieris, si non locutus fueris; vt abducas peccatorem à peccato suo, peccator ille in peccato suo morietur, & sanguinem eius ex manibus tuis requiram: Tu verò si explicaueris peccatori de via eius, vt auertatur, & ipse non fuerit auersus, in peccato suo peribit, & tu animam tuam liberasti. Similiter & gladius belli. Si veniat, & statuat populus speculatorem ad præcauendum, & videns gladium venientem, non prænunciet, & ceperit animam, anima quidem peccato suo capta est, sanguis verò ex manu speculatoris requiretur, quia non significauit tuba. Sin autem significet buccina; & qui audierit non caueat, & venerit gladius, & tollat eum, sanguis eius super ipsum erit, quia non cauit audita buccina; qui autem cauit, animam suam liberauit; & speculator, quia significauit, vita viuet.*1 gladius quidem est iudicium, tuba verò sacrum euangelium: speculator autem episcopus, qui præest iudicio, & ecclesiæ, quem oportet prædicando testari, & affirmare de iudicio. Si enim non denunciatum, & testatum populo erit, peccatum ignorantium ascribetur vobis. Quo circa eos, qui extra disciplinam versantur, monete, & audacter ac liberè arguite; ignaros docete, scientes roborate, aberrantes in viam reducite. Neque si eadem de eisdem dicta inculcemus, ac repetamus, error fuerit; credibile est enim aliquos sæpe audiendo pudore permotos, vel semel tandem aliquid boni facturos, & aliquid mali declinaturos. ait enim per Prophetam Deus: testificare illis hæc, fortassis vocẽ tuam audient. & rursus, si fortè audiant, si fortè cedant. et Moyses ad populum: si auditu audiêris Dominũ Deum, et feceris bonum, & rectum in oculis eius. & iterũ: audi Israël, Dominus Deus tuus Dominus vnus est. et Dominus in euangelio sæpe narratur dixisse, qui habet aures audiendi, audiat. & sapiens Salomon: Audi (inquit) fili disciplinam patris tui, & ne abiicias leges matris tuæ. & vsq; in hodiernum diem non audierunt; qui enim audisse videntur, audita neglexerunt; quippe qui vnum, & solum verum Deum reliquerunt, & in mortiferas, atque horrendas hæreses præcipitati sunt, de quibus postea dicemus.

SCITO-

ditiis, neque spondere pro alio, neque aduocatus esse.

Leui. 15.

*1. Si vt Apostolica doct. dicit interpretes euãgelium, vt consonet legi, & prophetis, quod erat tunc tuba ad sonandum, id est, prædicãdum in veteri populo, est nũc euangelium in ecclesia, & nouo populo; quod erat tunc gladius administrandũ & feriẽdum, est nunc iudicium, & anathema: quod erat speculator, siue propheta, est nunc episcopus, qui præest ecclesiæ, & iudicio: ergo ecclesia Protestantium, quæ episcopis caret, qui sunt tubicines, mutam habet tubam, id est, euangelium sine ministro, qui illud prædicet. nemo

enim est legitimus verbi minister, sed tyrannicus, & violentus, qui ab episcopo non est vocatus. habent præterea ecclesiam, vt sic interim vocemus, cæcam sine speculatore, id est, episcopo, & inermem sine gladio, id est, sine iudicio anathematis, quod in nostra ecclesia est. & exercetur, vt spiritus saluus sit in die Domini.

CAP. VII. Qualem oporteat esse eũ, qui baptizatus est.

SCITOTE *verò charissimi, quòd qui in nomine Domini Iesu Christi baptizati sunt, non debent amplius peccare: vt enim mortui peccatum operari desierunt, sic Christo commortui non dant operam peccato. Itaque non credimus fratres, eum, qui lauacro vitæ lotus est, aliquid eorum facere, quæ homines sine lege flagitiosè facere solent. Qui verò post baptisma peccarit, nisi eum peccati pœniteat, & peccare desinat, ad gehennam damnabitur.*

CAP. VIII. De eo, cui calumnia adhibetur.

QVOD *si quis ab infidelibus per calumniam delatus sit, quòd non iam impurè, vt ipsi, viuat, sciat se beatum esse apud Deum, vt Dominus noster in euangelio ait, Beati estis cùm exprobrauerint vobis, & vos persecuti fuerint, & dixerint aduersum vos omne malum verbum, mentientes propter me, gaudete, & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis. Si cui igitur conuicium propter mendacium fiat, beatus erit: ait enim scriptura, vir reprobus* [1] *non tentatur à Deo. Si quis verò alicuius maleficij conuictus sit, is quidem non sibi tantùm nocuit, sed contumeliam vniuerso corpori ecclesiæ, et doctrinæ intulit; quòd nõ faciamus, quæ pulchra & honesta esse prædicamus; quibus quidem exprobrabit Dominus illud euangelij; dicunt, & non faciunt. Quocirca tales, postquam verè conuicti fuerint, liberè, ac fidenter repellet episcopus, nisi mores mutarint.*

[1] Hoc est, quod B. Iacobus ait, Deus intentator malorũ est, & neminẽ scilicet malum tentat; vnusquisque enim eorũ, qui mali sunt, & reprobi, tentatur nõ quidem à Deo, sed à sua concupiscentia abstractus, & illectus, vt idem ait. Qui igitur Deo probatur, idem à Deo tentatus, tentationem patienter sustinet, sicut apostolus ait, Omnes qui piè viuere volunt, in Christo persecutiones patientur. hæc enim est eorum tentatio.

CAP. IX. Quòd oporteat, vt sit episcopus incorreptus.

DEBET *enim episcopus non solum innocens esse, offensionémque vitare, sed etiam non esse personarum acceptator, eos qui delinquunt leni animo castigans. Qui si non bene conscius sibi sit, facilè is quidem in gratiã personæ turpi quopiam quæstu, & munere corruptus, parcet ei, qui scelus commisit, sinens eum manere in ecclesia contra Domini sententiam, qui ait, iustè persequeris ius; non accipies personam in iudicio; non iustificabis impium, non accipies munera in anima: munera enim oculos sapientium excæcant: & verba iustorum deprauant. & aliàs, auferte malum ex vobis ipsis. & Salomon in Prouerbiis, Eiice, inquit, ex concilio pestilentem, & egredietur cum eo contentio.*

CAP. X. Quòd episcopus, qui temerè ei, qui deliquit, parcit, reus efficitur.

QVI *verò hæc non attenderit, pœnas debenti temerè ignoscet, vt Sauli euenit in Agag rege: & Eli in filiis, qui Dominum non cognouerunt. huiusmodi autem episcopus tum dignitatem suam, tum ecclesiam Dei, ecclesiam dico suæ parœciæ violarit. est itaque hic iniquus Deo, & sanctis hominibus vtpote auctor scandali multis nouis Christianis, ac catechumenis, insuper adolescentibus, tum maribus, tum feminis; quem manet illud væ, & illa mola asinaria de collo pendens, & profundum illud in quo est, qui pœnas debet. Cùm enim eum, qui eis præest, talem esse sentient, propter iniquitatem iudicij neglecti, eueniet, vt secum ambigant, & eodem vsi morbo cogantur cum eo perire, vt cum Hieroboam populus; & cum Core socij, & adiutores. Sin verò is, qui peccauit, episcopum, & diaconos eius videat crimine liberos, tum etiam ouile mundum prunum quidem non audebit ingredi per contemptum in ecclesiam, conscientia sua stimulatus; quòd si ea spreta, ingrediatur, aut continuò arguetur, & pœnas dabit, vt Ozan, cùm arcam tetigit, vt eam firmaret; & Achar, cùm furatus est, quod erat factũ anathema; et Giezi, cùm nummos à Naaman accepit: aut à pastore monitus, ad pœnitentiam adducetur. Cùm enim singulos circumspexerit, & in nemine maculã repererit, nec apud episcopum, nec apud populũ, cui ille præest, tunc pudore affectus ac multis cũ lacrymis pacificè egredietur dolore punctus, manebuntq; oues à cõtagione liberatæ; flebitq; ille delicta sua,*

sua, et pecc. [illegible] pœniteb[illegible]t; atq; ita spem salutis habebit. Omnes verò oues cùm illius lachrymas viderint, admonitæ erunt, pœnitendo fieri, ne pereat peccator.

QVO *circa stude episcope, vt mundus purúsque sis, locum tuum, dignitatemq; tuam actionibus declara, vtpote qui exemplar Dei apud homines repræsentas præsidendo omnibus hominibus, sacerdotibus, regibus, magistratibus, parentibus, filiis, & pariter cunctis subiectis. Ac sic quidem in ecclesia sede sermonem faciens, vt qui potestatem habeas iudicandi eos, qui peccarunt: quoniam vobis episcopis dictum est, Quodcunque ligaueritis super terram, erit ligatum & in cælis; & quodcunque solueritis super terram, erit solutum & in cælo.*

CAP. XI. Quomodo oporteat episcopũ iudicare eos, qui deliquerũt.

IVDICA *1 *igitur episcopé potestate fretus, tanquam Deus, sed pœnitentes recipe; Deus enim misericordiæ est: obiurga delinquentes, mone non redeuntes ad Deum, stantes hortare, vt in studio virtutis perseuerent: pœnitentes admitte. quoniam Dominus Deus iureiurando promisit dare veniam erratis pœnitentium: ait enim apud Ezechielem: Dixi eis; Viuo ego, dicit Dominus Adonai, Si voluero mortem peccatoris, ac non potius vt redeat impius à via sua praua, & viuat. Reuertite igitur ex itineribus vestris malis, & cur perit domus Israël? hoc loco sermo Dei bonam *2 spem habere fecit eos, qui deliquerunt, habere inquam spem salutis, si eos peccasse pœnituerit, ne aliquando tanquam desperantes, nequitiæ se dedant, sed potius concepta spe salutis ad Deum reuersi, ei peccata defleant, & ex animo pœnitentes eundem placatum, & beneuolum reddant, & in obliuionem peccatorum tanquam bonum patrem venire faciant.*

CAP. XII. Quomodo oporteat tractare pœnitentes.

*1 Ecce Apostolica doctrina, quæ catechismum Losij redarguit, cum ait in 4. parte de pœnitentia & confessione, non opus esse enumeratione peccatorum. Nec enim, inquit, sacerdos absoluit pœnitentem vt iudex, qui caussas, & delicta prius cognoscit, sed vt minister. [illegible] ac hic Apostolica doctrina, Iudica, inquit, episcope potestate fretus tanquam Deus, scilicet pœnitẽtes, de his enim loquitur: quod si iudicare iubet pœnitentes, [illegible]bet ergo cogn[illegible] [illegible]cere caussas, & delicta pœnitentium. hæc enim duo etiã auctore Losio non separantur, iudicium de pœnitentibus, & cognitio de caussis, & delictis eorum.

*2. Ecce rursus Apostolica doctrina, quæ eundem Losium redarguit: eum in eadem parte catechismi sic pœnitentiam definit: Est agnitio & dolor conscientiæ de commis[illegible] pec[illegible] cum certa [illegible]ducia peccatum esse [illegible]bis remissum à Deo gratis per Chri[illegible]m. At hic apostolica doctrina non dixit, quos peccasse pœnituerit, [illegible]ertam fiduciam habere, iam esse consecutos salutem, id est, remissa esse sibi peccata, sed spem salutis habere. id est, sperare, & confidere se consecuturos salutem, id est, remittenda esse sibi peccata. Hæc spes est, quæ nos in pœnitentia peccatorum consolatur. Quare falsum est, quod magistri Protestantium aiunt, quia nos non docemus certò scire remitti nobis peccata, ideirco veram consolationem, & vocem euangelij delere. Sic enim scribit Philippus in respons. ad art. Bau. inquis. 19. & hanc sit magnam caussam esse, cur ipsi fateentur, nos [illegible] societate eorum abesse. Nos verò item magnam consolationem ex ista spe salutis, quam sermo Dei pœnitentibus affert, vt Apostolica doctrina testatur, accipimus, vt propter eam ipsam spem salutis libenter pœnitentiam, & omnia op[illegible] pœnitẽtiæ digna, [illegible]uamuis laboriosa, sus[illegible]ipiamus: & nunquã nos huius pœnitentiæ pœnitet. sicut ait Apostolus, quæ autem tristitia secundũ Deum est, id est, dolore de peccatis cõmissis propter Deum offensum, pœnitentiã stabilẽ, siue quod magis verbũ Græcum declarat, ἀμεταμέλητον, id est, non pœnitendam [illegible] salutem operatur: in salutem dixit, quia hanc sperat, qui pœnitentiam habet.

AT VERO *eos qui à peccatis abhorrent, oportet in eo statu perseuerare, & non habere vsum, & experientiam peccatorum; ne dolore, tristitia, & fletu ad petendam veniam opus sit eis. Quid enim scis homo, qui deliquisti, an diem in hac vita acturus sis, vt sit pœnitendi potestas? Incertum enim est vitæ huius e[illegible]tremum: & ei, qui in deli[illegible]o mortuus est, non erit pœnitendi facultas. ait enim Dauid; In inferno autem quis confitebitur tibi? itaque opus est, præsto esse ad virtutes, vt non dolenter iter illud ingrediamur. Quocirca monet te scriptura diuina per sapientem Salomonem, cùm ait: Præpara in exitum tuum opera tua, & para te in agrum, ne quid honestæ actionis nobis deficiat, sicut oleum beneficentiæ quinque euangelij virginibus propter fatuitatem defecit; quæ propter extinctas lucernas* *1 *cognitionis Dei ab sponso eiectæ sunt. Quare extra periculum est, quicunque vitæ suæ parcit, quíque alienus à peccatis manet, vt superiora rectè facta sibi conseruet. Tu ergo episcope sic iudica vt Deus. Dominicum in est iudicium. Itaque primùm potestate fretus, reum condemna; deinde cum misericordia, ac commiseratione, & susceptione allice,* *2 *promissa ei salute, si mores mutet, & peccatorum pœniteat;* † *pœnitentem verò* *3 *castigando recipe, memor Domini, cùm dixit gaudium esse in cælo super vno peccatore pœnitentiam agente.*

CAP. XIII. Quòd oporteat cauere, ne experiamur peccata.

*1 En testimoniũ Apostolicæ doctrinæ, extinctas esse lucernas cognitionis Dei, id est, fidei, qua Deus cognoscitur, cùm opera fidei deficiunt, quæ instar olei ardere, & lucere faciunt fidem. Vnde Dominus, præcipiens apostolis, vt cum fide opera fidei coniungerent, ne esset eorum fides extincta & mortua: sed potius luceret & viueret ad Dei gloriam, ait: Sic luceat lux vestra, id est, vestra Dei cognitio, quæ fides Dei est, coram hominibus, vt videant vestra bona opera, & glorificent patrem vestrum, qui in cælis est. de hoc lumine ait Dominus per Oseam prophetam, Illuminate, siue accendite vobis, scilicet per opera bona, lumen cognitionis. de Ioanne etiam dixit, Ille erat lucerna ardens & lucens, propter actiones scilicet vitæ sanctæ, quibus, vt paulò antè dixeras,

diceret, testimonium perhibuit veritati, cui credebat, & quam prædicabat. Vnde subiungit: Vos autem voluistis ad horam exultare in luce eius, quia cum de cognitione Dei loqui gloriarentur, opera tamen quæ faciebat, & ad quæ hortabatur Ioannes, imitari noluerunt. Lucerna igitur neque lucens, nec ardens, sed potius extincta, ac lampas sine oleo, & chirographum sine obsignatione, & sigillo est fides sine operibus, per quam iustificari hominem, & lumen iustitiæ a Deo dari falso docent ministri Protestantium: quod non minus fatuum est, quàm si quis dicat, viuere quod mortuum est, aut ardere lucernam extinctam, aut chirographum sine testimonio obsignationis, & sigilli valere. aut fundamentum ædificij sine tecto defendere à tempestate, aut posse ducem itineris sine itinere præire. idcirco aptissimè vocauit euangelium vi[illegible] [illegible] quinque fatuas, quas placet Protestantibus sectari.

*2 En iterum Apostolica doctrina, quæ contra Confessionistas, & Protestatores spem salutis promittit pœnitenti, non autem scientiam, & certitudinem adeptæ salutis: iubet itaque dicere peccatori, si pœnitentiam egerit, promitte tibi salutem à Domino, & tu hanc spem habe. non autẽ iubet dicere, si te pœnitet peccatorum, certò scias tibi peccata remitti, alioqui non remittentur, nisi fides tua dubitationem vincat; hoc enim postulat Philippus in eodem art. Resp. cuius paulò antè memini. at quid fiet, si fides pœnitentis non potest vincere dubitationem, quæ illi con[illegible] inquitur, cui prohibetur ne locum det spei? aut enim certum habere debet de remissione, aut desperare, & perire. Deinde si apud Protestantes certò scire debent remitti sibi peccata, ergo non est dicit Dominus per sacerdotem, quod paralytico, confide fili, remittuntur tibi peccata tua. aliud enim est certò scire, & certam habere fiduciam; aliud confidere sine certitudine, immò cum dubitatione non de Deo, sed de nobis, ne fortè non satis confessi fuerimus.

*3 Ecce Apostolica doctrina, quæ monstros Protestantium redarguit, cùm tradunt non esse partem pœnitentiæ satisfactionem, nec ecclesiam habere mandatum de imponendis pœnitenti pœnis. At Apostolica doctrina pœnitentem recipere iubet castigando, pro quo Apostolica doctrina scientissimè vsa est vocabulo [illegible], quod significat stringere, & obturare; quod verbum aptissimum est ad declarandum fructum satisfactionis partis pœnitentiæ, est enim translatum ab iis, quæ sunt gustatu acerba, quæ sunt interdum salubria: sic sunt huiusmodi satisfactiones pœnitentiales laboriosæ, quæ ad disciplinam pertinent, sicut Apostolus ait. in epist. ad Hebr. omnis quidem disciplina in præsenti quidem videtur non esse gaudij, sed mœroris, postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddit iustitiæ. est etiam idem verbũ translatũ ab [illegible] turatis & obstructis, cuiusmodi sunt vasa rimis obturatis, ne effluant. Sic suos huiusmodi satisfactiones, quæ sunt vindictæ de peccatis sumptæ ad correctionem iniuriæ, & ne remaneat facilis reditus ad eadem peccata: diligentius enim cauentur, quæ commissa vindicantur. huiusmodi ergo castigatione satisfactionum aditus ad peccandum veluti rimas quasdam obturamus, ne quando perfluamus, sicut Apostolus ait. qui huiusmodi translationem imitatus est, cùm ait in epistola ad Hebr. quapropter abundantius oportet obseruare ea, quæ audiuimus, ne fortè perfluamus, Græcè est [illegible], quod ex Prouerb. Salomonis sumpsit, cùm ait cap. 3. fili ne perfluas. audi autem meum sermonem. alio etiam verbo simili vtitur Apostolica doctrina in huiusmodi satisfactionibus pœnitentium [illegible], vnde [illegible], quod significat obstructum, & non habens exitum. ego pro vtroque verbo vsus sum interpretando, verbo castigandi familiari, & omnibus noto. Apud Protestantes, & eorum doctores, ac magistros vacua sunt hæc omnia, qui tradunt non oportere, immò non licere pœnitentes comprimere, neque stringere vlla acerbitate disciplinæ pœnitentialis, qui laxando, molliendo, & dissoluendo, per dulces sermones, & benedictiones seducunt corda innocentium. Videtur mihi Tertullianus vim vtriusque verbi [illegible], & [illegible] in eadem re, id est, in pœnis ad satisfaciendum pœnitenti impositis aut sponte susceptis expressisse. sic enim in libro de baptismo scripsit: Cùm enim dixisset de illis, qui venientes ad baptismum Ioannis confitebantur peccata sua, vt ait euang. subiungit de confessione secreta ecclesiæ Catholicæ, nobis autem gratulandum est, si non publicè confitemur iniquitates, & turpitudines nostras; simul enim & de pristinis satisfacimus conflictatione carnis, & spiritus, & subsecuturis tentationibus monimenta præstruimus. moles vocauit monimenta.

Cap. XLIII. De iis, qui dicũt, nõ debere recipi pœnitentem, & quòd iustus licet cum iniusto versetur & viuat, nõ tamen cum eo perit. Hier. 8. Ier. 3.

SIN verò pœnitentem non receperis, obiicis eum insidiatoribus, oblitus quod Dauid ait: Ne tradas bestiis animam confitentem tibi. Hinc Hieremias vt ad pœnitentiam incitaret; An, inquit, qui cadit, non resurgit? aut qui deflectit, non reuertitur? quid? quod deflexit populus meus impudenti deflexione, & in electione sua obfirmati sunt? reuertite filij, qui defecistis, & ego comminutiones vestras sanabo. Recipe ergo pœnitentem nihil addubitans, neque obstent tibi, aut ab hoc officio retardent, qui † inhumanè aiunt, non oportere talium conuictu contaminari, neque communem cum eis habere sermonem: huiusmodi enim consilia hominum sunt, & Deum, & Dei prouidentiam ignorantium, quin potius iudicum ratione carentium, & bestiarum immanium: non enim intelligunt, non esse vitandam communitatem sermonis cum delinquentibus, sed actionis; iustitia enim iusti super eum erit, & delictum iniqui super ipsum erit. & iterum, terra si peccauerit mihi, vt iniuriam faciat, extendam manum meam, & conteram super eam firmamentum panis, & mittam in eam famem, & delebo ex ea hominem, & iumentum; & si fuerint tres viri in medio eius, Noë, Iob, & Daniel, ipsi in iustitia sua conseruabunt animas suas, ait adonai Dominus. Manifestissimè declarauit scriptura, iustum conuictu iniusti vtentem non perire cum eo; in hoc autem sæculo iusti cum iniustis communitate vitæ non sanctitatis congregantur: in qua re illi quidem non delinquunt, immò patrem suum, qui in cælis est, imitantur, qui solem suum oriri facit super iustos, & iniustos, & pluuiam suam pluit super bonos, & malos: neque inde iustus periculum vllum incurret, in stadio enim victores sunt, & victi, in corona verò, illi tantùm, qui fortiter depugnarũt; nemo autem coronatur, nisi legitimè certauerit, vnusquisque enim de seipso confitebitur; neque iustum cum iniusto Deus perdet, siquidem apud eum, quod culpa vacat, non vindicatur. Neque enim Noëm demersit; neque Lot incendit; neque Rhaab cum Hiericuntinis interfecit. Et si vultis cognoscere, quæ nostro tempore contigerunt,

nobiscum

n[illegible]b[illegible] um erat Iudas, um [illegible]rcem [illegible] [illegible]pit, quam [illegible] nos ac[illegible]epimus [illegible] S[illegible]n[illegible] ma[illegible]us[1] *[illegible]igillum in Domino accepit, verum vterque eorum prauus ex[illegible]sti-tit [illegible] & [illegible]e q[illegible] [illegible]em la[illegible]ueo se suspendit, hic verò cum præter naturam volaret, graui casu fractus est. Præterea in arca fuerunt Noë, & fi[illegible] ei[illegible]s, sed fi[illegible]us Cham ex[illegible]stitit nequam, qui in filio supplicium tulit. quòd si neque patres pro filiis pœnas soluunt, neque fil[illegible] pro patribus, liquet, neque vxores pro maritis, neque famulos pro dominis, neque propinquos, cognatosque pro propinquis, & co[illegible]natis, neque amicos pro amicis, neque iustos pro iniustis soluere; quin potius ab vnoquoque rationem actionis suæ reposcendam esse. Neque enim Noë pœnas pro mundo d[illegible]pendit, neque Lot pro Sodomitis incendio conflagrauit: neque Rhaab pro Hieri[illegible]ntinis iugulata est, neque Israël pro Ægyptiis, neq; habitare iustos vnà cum iniquis crimen est, sed idem sentire. Non igitur attendendum est quod isti dicũt homines ad cædem prompti, inhumani, criminatores, & per speciem [illegible]e excusandi interf[illegible]ores, alter enim pro altero non morietur, immò suorum quisque delictorum catenis*
Pro. 5 *constringitur: & ecce homo, &*[2] *opus eius ante faciem eius.*

Oportet autem vos iis opitulari, qui sunt in ægritudine, in periculo, & in errore; & quoad fieri possit, monitis eos sanare, & à morte liberare: non enim medico opus habent, qui bene habent, sed qui malè; quandoquidem non est voluntas coram patre, vt pereat vnus ex pus[illegible]lis: non enim perpendere oportet, quæ sit durorum hominum voluntas, sed quæ Dei patris auctoris omnium per Christum Dominum nostrum, cui gloria in sæcula sæculorum.

Nec enim æquum est, episcope, cùm sis caput, vt caudam attendas, laicum dico seditiosum, idque in alterius perniciem, sed Deum tantùm: Siquidem te oportet iis præesse, qui tibi subiecti sunt, non autem ipsos tibi; nam neque filius dominus patris est, secundum rationem ortus; neque seruus domini secundum rationem potestatis; neque discipulus magistri, neque miles regis; neque vtique laicus episcopi; de eo enim, quòd non censent, oportere, accedendo ad iniquos, simul cum doctrina verbi Dei coinquinari, eorumque peccata participare, Propheta Ezechiel præcidens hanc improborum suspicionem, quid, inquit, vos dicitis ipsis parabolam hanc in terra Israël, patres comederunt immaturã vuam, et dentes filiorum stuporem contraxerunt? viuo ego dicit Adonai Dominus, si adhuc erit in vobis parabola ista quæ hactenus erat in Israël, quia omnes animæ meæ sunt, sicut anima patris, sic & anima filij mea est: Anima, quæ peccauerit, ipsa morietur: Homo verò, qui erit iustus faciens iudicium & iustitiam, ac deinceps recensens reliquas virtutes, obsignat sententiam dicens, hic talis iustus est, vita viuet, dicit Adonai Dominus. & si genuerit filium pestilentem, effundentem sanguinem, & via patris sui iusti non incessit; deinde subiungens quæ sequuntur, ad extremum subiicit, vita non viuet: hæc omnia peccata commisit, morte morietur, sanguis eius super eum erit; & dicetur, quòd non cepit filius iniustitiam patris sui, aut iustitiam eius, iustitiam & misericordiam operatus. & dices eis, anima quæ peccauerit, ipsa morietur; filius non capiet iniustitiam patris, & pater non capiet iniustitiam filij: iustitia iusti super ipsum erit, & iniquitas iniqui super ipsum erit. & paulò post, si auertat se iustus à iustitia sua, & faciat iniustitiam, omnes iustitiæ eius secundum iniquitates, quas fecit, tradentur obliuioni; in iniustitia sua, quam fecit, & in peccato suo, quod peccauerit, morietur. Et paulò pòst subiungit: si reuersus fuerit iniquus à delicto suo quod fecit, & fecerit iudicium & iustitiam, hic animam suam seruauit; & si auerterit se ab omnibus impietatibus suis, quas patrauit, vita viuet, & non morietur. & deinceps, vnumquemque, inquit, vestrum

[1] [illegible] Apostolica do[illegible] [illegible] ma[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] fuit e[illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] cu [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] fu[illegible] catechismo [illegible] baptismo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] can-ms, & A[illegible]ostol[illegible] rũ, [illegible] Respõ[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] fu ecri-[illegible] & [illegible] [illegible] [illegible], sed [illegible] ad personam hoc autẽ [illegible] [illegible] [illegible] consilium ignorer, vt expressio [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] nostri [illegible] improbent, & conde[illegible] [illegible] quæ nos à S. Apostolis tradita esse profitemur. [illegible] verò vt hoc [illegible] refellat, fingunt non aliter Apostolos baptizasse, quam Ioannes, quem [illegible] [illegible] hac ista cerimonia baptizasse certum [illegible] discrimẽ [illegible] se, & quod in maximum, apostolica doctrina docet; siquidem qui baptismo Christi baptizatur, is sigillum in Christo [illegible], vt Simon accepit. sigillum in Domino vocat hic Apostolica doctrina Dominicæ crucis impressionem, qua signatur is qui ad baptismum accedit, vt et in secũda oratione dicitur, Dominicæ crucis impressione eũ signamus, quæ quidem impressio crucis, quæ σφραγὶς dicitur, symbolum est, vt ait Dionysius, diuini luminis quod, inquit, lumen tanquam signũ quoddam [illegible] eo cum eo, q[illegible] bap[illegible] [illegible], communicatur, quo efficitur particeps [illegible] [illegible] [illegible], idest, sortis sanctorum, seu A-postolutan, & san-

secun-

secundum vias vestras iudicabo, domus Israël, dicit Adonai Dominus.

...ti ordinis: de hoc enim dono docet idem Apostolus agere gratias, cùm ait in epist. ad Coloss. cap. 1. Gratias agentes Deo & patri, qui idoneos nos fecit in partem [illegible] sanctorum in lumine. Paulum itaque [illegible] Dionysius [illegible] obseruet [illegible] illud p[illegible] diuinè hic interpretatus [illegible] dictum esse non de lumine naturali, sed prophe[illegible] & [illegible] gno quodam su[illegible] animas vestras signando, [illegible] natum est [illegible] nos lumen vul[illegible] ptizatus, lum[illegible] diuinum tanquam [illegible] quoddam intus accipit, [illegible] exte[illegible] significatur, sic, vmbris legis non amplius seruiat, nec eis teneatur & quia iam iste factus est particeps sortis sanctorū, quod symbolicè significat, vt [illegible] Dionysius ait, descriptio [illegible] nominis, quo baptizato impositum est inter [illegible] nomina baptizatorum, [illegible] pta sunt, sit item, vt christianè deinceps viuere debeat tanquam redemptus sanguine Christi de vana [illegible] paterni [illegible] nis. Vt enim [illegible] circumcidi [illegible] secundum Apostolum vniuersa legis agendæ, sic qui [illegible] est totius euan[illegible] seruandi. At baptizati baptismo Ioannis non desinebant esse Iudæi [illegible] potius [illegible] nebant. Immo [illegible] beatus Cyrillus [illegible] thesau. ait, vt Ioannes inuidiam Iudæorum declinaret, quia testimonium [illegible] quem Iudæi quasi violatorem legis calumniabant, Herodem reprehendere aggressus est, quòd [illegible] fratris [illegible] contra legem Moysis habere. [illegible] enim faci[illegible] mortem [illegible] finem propositum perduceretur. ex quo fiebat, vt populus Ioannem tanquam pro lege pati auderet, diligere cogeretur: promptiorque esset ad recipienda & credenda quæ Ioannes prædicabat hactenus ex Cyrillo. & cùm publicani venerunt [illegible] euang[illegible] Lucæ narrat, vt à Ioanne baptizarentur, interrogaruntque eum, quid facere deberent, non respondit eis Ioannes, quod Apostolus Galatis scripsit, Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini, sed illud, nihil amplius, quam quod constitutum est vobis faciatis. legem itaque tenebat se [illegible] vare. at non sic Apostoli sancti ex quo dedit eis Dominus post resurrectionem suam mandatum de docendo, & baptizando, dicens, Euntes docete omnes gentes baptizantes eos in nomine patris, & filij, & Spiritus sancti.

*x H[illegible] locus in Apostoli [illegible] doctrina citatus, quem omnes veteres patres Græci itidem citant vt Ignatius in epistola ad Smyrnenses, & Greg. Naz. in serm. De bono ordine, & infiniti alij, doctrinam Protestantium de iustitia ex sola fide vehementer redarguit. Sic enim ait Philippus in responsione ad artic. Bauar. inquis. 23. Homo iustificatur sola fide, scilicet coram Deo, & particula exclusiua expressa est à Paulo vocabulo *gratis*. & paulo post, denique, inquit, qui non retinent exclusiuam, delabuntur in Synecdochen Origenicam, aut papisticam. Synecdochen papisticam dicit Philippus, quia nos dicimus, fidem, qua secundum scripturam gratis iustificamur, non esse solam, sed cum ea comprehendi charitatem, quæ actus suos elicit, & aliarum virtutum actus imperat. Quæ[illegible] ego à Philippo, [illegible] sola fide sine vlla Synecdoche iustificari homines coram Deo secundum scripturam credit, quomodo accipiet hoc, quod [illegible] Apostolica doctrina ex scriptura sancta citat dictum de homine coram Deo iusto, ecce homo, & opus eius ante faciem eius? vt enim illud prius de pecc[illegible] in Prouerbiis scriptum citauit, ita hoc in Esaia de iusto) an accipiet de opere solo sine Synecdoche? an de opere cum fide per Synecdochen? vt sic interim cum Philippo Theologo grammatista disseramus, profectò cogitur accipere de opere ex fide per Synecdochen, cur igitur, vt fidem nudam prædicet, & profiteatur, Synecdoche eam spoliat? Rursus, si dixisset scriptura in illo loco. Ecce homo, & fides ei[illegible] ante faciem eius, id est, coram Deo, vt quidem dicere potuisset, an de sola fide sine Synecdoche accepisset? minimè. cur ita? q[illegible] hæc scriptura, quæ nunc citatur, ecce homo, & opus eius, ante faciē eius per Synecdochen, illud accipere coēgisset, cùm idem vtrobique sensus esset. vt sicut hic non potest excludi fides ab opere: sic nec illic potuisset à fide opus. Addit deinde Philippus explicationem doctrinæ suæ pessiferæ de iustitia sua ista ex sola fide, clamat, inquit, vniuersa doctrina prophetica, & Apostolica, sola misericordia homines in hac vita certò propter mediatorem iustos esse, & hæc misericordia apprehenditur sola fide. hæc Philippus, qui artificio Satanæ ex parte verū cum f[illegible] temperauit ad decipiendum. vt enim verum est sola misericordia homines in vita iustos esse: ita illud falsum, sola fide apprehendi hanc misericordiam, sed fide per dilectionem operata, quæ iam non est sola.

CAP. XV.

Quòd oportet episcopum nūquam negligere peccata, neque promptum esse ad puniendum.

VIDETE *filij nobis charissimi, quemadmodum misericors cum iustitia Dominus Deus noster, bonus, & singulari in homines charitate, reo criminis, ac malefico non dat impunitatem, redeuntem in viam rectam recipit, eique vitam tribuit, non relinquens suspicionis locum iis, qui durè, & inclementer iudicare volunt, & peccantes penitus repellere, & nolunt communicare cum ipsis sermones exhortatorios, qui possint ad pœnitentiam reuocare: contra quorum sententiam Dominus per Esaiam Episcopis ait, hortamini populum meum, loquimini ad cor Hierusalem.*

Oportet igitur vos qui hæc auditis, eos qui deliquerunt, hortari, & ad pœnitentiam impellere, ac bona spe esse facere, neque suspicari debetis, quasi participes eorum, quæ ipsi commiserunt, efficiamini, quòd eos diligatis. recipite ergo libenter ac læti pœnitentes, & iudicate cum misericordia, ac miseratione peccantes. Etenim si ingredientem iuxta fluuium, & iam prolapsurū contis quibusdam impellendo, in amnem protruseris, cùm potius manum porrigere debuisses, fratrem tuum profectò occideris, cui magis dextram dare labanti oportuisset, ne omnino periret. Sic inquam, vt dixi, recipite, vt & populus moneatur, & is, qui peccauit, non prorsus intereat. Oportet autem episcope, non negligere populi delicta, neque quos peccasse pœnitet auertere, ne tanquam rudis, & inexercitatus gregem ouium Christi perdas, & mactes, & nomen eius nouum, quod populo eius impositum est, dedecores, quod tibi postea exprobrandum sit, vt illis olim pastoribus, de quibus aiebat Dominus apud Hieremiam, Multi pastores vineam meam vastauerunt: fœdarunt hæreditatem meam. & aliàs, Ira mea concitata est in pastores, & agnis irascar. & aliàs, Vos sacerdotes, qui infamiam infertis nomini meo.

CAP. XVI.

De pœnitētia, & quis mod° eius, & quomodo perficitur.

CVM *verò deliquisse videris, iube eiici foras, acerbè ferens, de quo eiecto doleant item diaconi, qui eum obseruent, & extra ecclesiam contineant, iidemque in ecclesiam postea ingressi, pro eo te rogent: etenim Saluator noster pro iis, qui peccauerant,*

uerant, patrem precabatur, vt est in euangelio scriptum: Pater, inquit, ignosce illis, non enim sciunt quid faciunt. Postea iubebis ingredi, & facta[1] *examinatione, an pœniteat, sitque dignus qui in ecclesiam ex toto*[2] *admittatur: castiga illum ieiuniis duarum, aut trium, aut quinque, aut septem hebdomadarum, vt delicti genus, & ratio poposcerit; atque ita dimitte eum, ea locutus quæ eum, qui de peccato commisso alium admonendi caussa increpat, docere, & monere conuenit, vt apud se maneat Deum deprecans vt sit sibi propitius, ac beneuolus, illudque dicat: Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? quoniam à te est propitiatio. tale enim quid innuit, quod in Genesi dictum est Caino, peccasti, quiesce; id est, ne pergas peccare. Quòd enim eum qui deliquit, pudere delicti sui oporteat, satis docet quod in scriptura dictum est Moysi; Cum Moyses precabatur Deum, vt peccatum sorori condonaret; ait enim Deus illi: Si pater in faciem eius exspuisset, an non erubuisset? Septem diebus extra castra amoueatur, & postea ingredietur. Sic igitur vos facere oportet, eos scilicet, qui se pænitere aiunt peccasse, eiicere ex ecclesia, tempore proportione peccatorum definito: postea verò recipere pœnitentes, tanquam patres filios.*

*1 En falsum secundum Apostolicam d[illegible] nã q[illegible]od Protestãtes tradut, non licere sacerdoti examinare, & inquirere, an pœniteat peccatorẽ, cuia [illegible] unt, in [illegible] Dei hæc res cõsistit. item falsum, quod docent, non opus esse exteriore pœnitẽtia, quæ indiciũ interioris pœnitentiæ esse potest, & solet. admitti autem omnino ad ecclesiam eli non solum admi[illegible] ad audiendum verbum, sed ad communionem etiam orationis, vt ex cap. 41. intel igitur.

*2 En cùm pœnitentia satisfactio non caussa solum exempli, vt alij commonefiant, sicut Philippus ait in resp. ad art. Bau. inquisit. 19. sed etiam pro peccatis proprijs secundum Apostolicam doctrinam. nec ad emendationem, & documentum tantum, ut postea eadem committantur, vt tradit Caluin. instit. cap. 4. Sed ad soluendum quoque debitum iustitiæ naturali vlciscendi peccatum in correctionem iniuriæ factæ, & ad consequendam remissionem peccati, id est, pœnæ debitæ pro peccato mortali remisso. ergo contra Apostolicam quoque doctrinam est, quod ait Selneccerus Confessionista in suo Analecto, tract. 3. cap. 34 de ieiunio: Ieiunium, quod pœnitenti imponitur, sine opinione cultus esse. Religio enim quæ cultum Deo adhibet, præcipit quod iustitiæ proprium est, vt de peccato, quo Deus offensus est, vindicta sumatur secundum hanc Apostolicam constitutionem, ad exemplum Mariæ sororis Aaron: & ad exemplum Corinthiorum, quos Apostolus laudat, 2. Cor. 7. Denique redarguit hæc Apostolica doctrina pestiferum Catechismum Lecæ Lossij, cùm ait in quarta parte de pœnitentia: Satisfactiones scholasticæ sic enim vocat, ieiunia, certæ preces, peregrinationes, & [illegible] mana, quæ imponuntur lapsis tanquam compensatio pœnarum impiæ sunt, quia obscurant gloriam Christi. quia mors inquit, Christi est vnica compensatio pro peccatis. Quasi Christus morte sua legem naturalem abrogauerit, ac non potius confirmauerit. Lex autem naturalis dictat homini, vt & læsis, & offensis satisfaciat quoad potest & decet.

CAP. XVII. Quòd oportet episcopum cauere reprehẽsione, tãquam formam eorũ quibus præest.

SI VERO *episcopus ipse offensionem aliis concitarit, quomodo aggredietur ad inquirendum iniuriam alterius, aut ad increpandum aliquem, si aut ipse aut diaconi, propter personarum acceptionem aut munera accepta non sunt sibi bene conscij? Cùm enim petit magistratus, & cùm iudex accipit, & non deducitur iudicium ad finem, cùm iudices sunt participes furum, & caussas viduarum non attendunt; non poterunt ij, qui sunt sub episcopi potestate, esse ei auxilio, si eos scilicet punire voluerit. dicent enim ei quod est in euangelio scriptum: Quid vides festucam in oculo fratris tui, trabem verò in oculo tuo non consideras? Sit ergo episcopo vnà cum diaconis suis metus, ne quid tale audiat, id est, ne præbeat occasionem. Qui enim peccat, cùm viderit aliquẽ facientem similia atque ipse facit, extruetur ad faciendum eadem; deinde qui prauus est per vnum occasionem nactus, in aliis operatur; quod Deus auertat: ita fiet vt grex deprauetur; & quò maior est numerus peccantium, eò fit vitium maius. Peccatum nanque quod non arguitur, deterius fit, & ad alios manat. Siquidem parum fermenti totam massam corrumpit, & vnus fur in totam nationem diffundit execrationem; & muscæ mortuæ putrescere faciunt vnguentum suaue; item cùm rex iniquo sermoni aures præbet, omnes ministri eius existunt iniqui: Sic quoque ouis scabiosa in alias oues transfundit scabiem, nisi separetur à sanis; & homo peste laborans, multis est cauendus; canis etiam rabiosus quicquid attigerit, in eo periculum affert. Si igitur hominem flagitiosum ab ecclesia non remoueamus, facimus domum Dei speluncam latronum. Oportet enim in delicto alterius non conniuere silendo, sed potiùs arguere, monere, castigare, ieiuniis stringere, vt aliis metum & reuerentiam iniiciat. Scriptum nanque est: Facite filios Israël reuerentes. Debet quippe episcopus monendo prohibere peccata, fieri*

scopus iustitiæ, præco bonorum cælestium quæ sunt præparata, & iræ in iudicio futuræ denunciator; ne contempta ecclesia, quæ satu Dei orta est, audiat propter incuriam & negligentiam, quod apud Oseam dictum est: Cur impietatem silentio dissimulastis, & fructum eius collegistis?

Cap. xviii. Quòd oportet episcopum curare, vt non peccet populus: qui ipse est speculator.

OMNIVM *ergo episcopus curam habeat, & eorum qui non peccarunt, vt non peccent; & eorũ qui in peccatis sunt, vt peccasse pœniteat. ait enim Dominus: Videte ne contemnatis vnum ex pusillis istis. Item pœnitentibus condonare oportet peccata, statim enim vt aliquis ex iis qui deliquerunt dixit ex animo, Peccaui Domino; respondet: Spiritus S. & Dominus remisit tibi peccatum; confide, non morieris. Agnosce igitur episcope dignitatem tuam, quòd sicut potestas ligandi tibi obtigit, ita quoque potestatem soluendi habes. Nosse teipsum, & sic te in vita gere, vt tuo loco dignum est; quippe qui scias maiorem à te reposcendam esse rationem; cui enim plus commendauerunt, plus ab eo exigent. Siquidem nemo hominum à peccato vacuus est, præter eum qui propter nos factus est homo; cùm scriptum sit: Nullus purus à sorde, tametsi vnius diei sit vita eius. Idcirco quæ vita veterum iustorum, & patriarcharum, & qui eorum actus, proditum litteris est; non quidem vt cùm ea legimus exprobremus, sed vt nos potiùs peccatorum nostrorũ pœniteat, bonóque animo & spe simus, adepturos nos veniam, illorum enim maculæ & labes, nostra tutela & monitio sunt. Quippe nobis etiam commissa peccata condonabuntur, si nos eorum pœnituerit; siquidem scriptum est: Quis gloriabitur mundum se habere cor? aut quis libere, & audacter affirmabit, purum se esse à peccato? nemo igitur est peccati expers. Tu ergo enitere pro viribus, vt nihil in te sit quod reprehendatur, & fac sis de omnibus solicitus, ne cui eorum sis scandalo & offensioni vnde pereat: laicus enim de se tantùm solicitus est, tu verò de omnibus, vt grauius onus sustinens. Scriptum nanque est: Et dixit Dominus Moysi, Tu & Aaron suscipietis peccata sacerdotij. quo circa curam omnium suscipe, tanquam rationem de pluribus redditurus: ac sanos quidem conserua, lapsos verò mone, & qui in ieiunio premis, leua † in remissione; & eum qui luxit recipe, cuncta ecclesia pro eo deprecante; et manu imposita, sine eum in ecclesia esse; somniculosos & remissos converte, robora, hortare, adhibe curationem, gnarus, quanta sit tibi, si hæc feceris, merces proposita: contrà verò quantum periculi, si neglexeris. Ait enim Ezechiel pastoribus qui populum negligunt: Væ pastoribus Israël, qui pascebant seipsos. Pastores non oues pascunt, sed seipsos; lac deuoratis, & lana vestimini; quod validum est, mactatis, oues non pascitis; quod in eis erat vexatum, non roborastis; quod ægrotum, non curastis; quod confractum, non alligastis; quod foras exclusum, non reduxistis; quod periit, non requisistis: & imperiosè castigastis cum ludibrio; & dispersæ sunt oues, quia non erat pastor, & factæ sunt in deuorationem omnibus bestiis terræ. & rursus: Non requisiuerunt, inquit, pastores oues meas, & pascebant pastores seipsos, & oues meas non pascebant. & paulò pòst: Ecce ego ad pastores, & requiram ego oues meas ex manu eorum; & faciã vt desinant pascere oues meas, & non pascent amplius pastores seipsos, & eripiam oues meas è manu eorum; & non erunt ipsis in deuorationem. & subiungit dicens populo: Ecce ego iudicabo inter ouem & ouem, & inter arietem & arietem; parumne erat vobis quod bonis pascuis pascebamini, & reliquias eorum pedibus vestris conculcabatis, & oues meæ calcata pedibus vestris comedebant. & subiungit paulò pòst: Et cognoscetis quod ego Dominus, & vos oues pascui mei, homines mei estis, & ego Deus vester, dicit Adonai Dominus.*

Cap. xix. Quòd pastor, qui se negligen-

AVDITE *episcopi, & audite laici quod Dominus ait: Iudicabo inter arietem*

& arietem, & inter ouem & ouem. Et pastoribus dicit Dominus: Iudicabimini propter imperitiam vestram, & propter interitum ouium; id est, iudicabo episcopum cum episcopo comparans; iudicabo item laicum cum laico, & magistratum cùm magistratu conferens. Sunt enim hi oues rationis participes, item arietes; non autem rationis expertes, ne laicus dicat: Ego ouis sum, & non pastor, & nullam mei rationem habui; pastor viderit, ipse solus pœnas pro me dabit. Vt enim cùm ouis non sequitur bonum pastorem, lupis exposita est ad intereundum, sic rursus cùm ouis malum pastorem sequitur, certus est ouis interitus à malo pastore, qui eam deuorabit. Quare fugiendi sunt pastores interfectores.

tergerit, cũ ouibus pœnas soluit; & ouis, quæ non paret pastori, punitur.

AT VERO *bonum pastorem laicus honoret, diligat, metuat vt patrem, vt dominum, vt herum, vt Dei pontificem, vt magistrum putatis: qui enim audit eum, Christum audit; & qui ei non obtẽperat, non obtemperat Christo; & qui Christum non recipit, non recipit patrem eius. Qui enim vos audit, me audit; & qui vos spernit, me spernit; & qui me spernit, eum qui misit me spernit. Similiter episcopus tanquam filios diligat laicos, prosequens eos studio charitatis, & fouens tanquam* [1] *oua ad acquirendum pullos, aut tanquam pullos sinu eos complectens, ad acquirendum gallinas: omnes monens, omnes increpans acerbè quicunque increpatione acerba indigent, sed non feriens; premens, vt reuereantur, non vt euertantur; monens, vt conuertat; increpans, vt corrigat, & in viam rectam reducat; quod forte est custodiens, id est, quod firmum est in tuto seruans; populum pacificè pascens; quod vexatum est firmans, hoc est, eum qui tentatur & quatefit, admonitione firmum solidúmque efficiens; quod ægrotum est curans; id est, eum qui ex fide ægrotat ambigendo, huic curationem adhibens docendo; item quod contritum est alligans, id est, errantem aut quassatum aut peccatis confractum, ita vt in via claudicet, monitione hortatoria vinciens, & ex delictis deonerans, ac bona spe esse iubens; sicque valentem in ecclesiam restitue, atque ad gregem ouium reduc: Quod eiectum est converte, id est, eum qui in peccatis fuit, & vt* [2] *obiurgaretur ex ecclesia eiectus est, ne sinas foris permanere; quin potiùs recolligè eum ac conuerte, vt sic in ouile restituas, id est, in* [3] *populum ecclesiæ macula carentis: Quod periit require, id est, eum qui propter multitudinem peccatorum suorum salutem desperat, ne sinas penitus interire; & qui valde refrigescit, & desidia ac languore torpet ac sopitus est, & propter huiusmodi grauem somnum vitæ suæ oblitus procul à gregè discessit, ita vt in lupos, à quibus deuoraretur, incideret, hunc tu quære, ac monendo conuerte, & ad sobrietatem hortare, spemque iniice: neque sinas, vt dicat desperanter quod à quibusdam dictum est: Impietates nostræ in nobis, & nos in ipsis liquescimus, & quomodo viuemus? itaque si fieri potest delictum alterius sibi episcopus tanquam proprium vendicet, atque ei qui deliquit, dicat, te modò fac conuertas, & ego mortem pro te suscipiam, vt pro nobis Dominus mortem suscepit: Bonus quippe pastor animam suam ponit pro ouibus, mercenarius autem, & qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ, videt lupum venientem, id est, diabolum, & dimittit oues, ac fugit, & lupus rapit eas. Scire igitur oportet, quòd Deus, qui misericors est, pœnitentiam iis, qui peccarunt, iureiurando promisit,*
Ioan. c. 10. *qui verò peccauit, & promissum istud Dei de pœnitentia magnamque eius patientiam, ac malorum tolerantiam ignorat, ac etiam sanctas scripturas nescit, quæ hanc pœnitentiam prædicant, quippe qui ex te episcope non didicerit, hic quidem propter ignorantiam perit, tu verò vtpote amans rector, & studiosus pastor require, recensens gregem; exquire quod deest ad exemplum Domini Dei, eiusdemque patris nostri, qui filium suum bonum pastorem, ac Saluatorem, & magistrum nostrum*

CAP. XX. Quomodo oporteat subditos obedire episcopis suis, & episcopos diligenti & varia vti prouidentia erga laicos.

[1] Cum ouis, quæ facilè rumpũtur, & ex quibus pulli excluduntur, cõparat catechumenos, qui facilè scãdalizãtur, & vt infirmi fouẽdi sunt, & indulgẽter tractãdi, ex quibus fiant Neophotisti, idest, noui baptizati: qui sunt rursus leniter habendi, vt ex pullis fiant gallinæ, id est, vt sicut gallinæ pariũt oua, sic ipsi pariãt alios catechumenos. In extremo huius capitis neophotistos vocat agnos, quos hic vocat pullos. & quos hic gallinas, illic oues fœtas, siue prægnantes, ex Esa. cap. 40.

[2] En ratio excõmunicationis secũdum doctrinã Apostolicam, vt eiectus ex ecclesia, à multis obiurgetur propter peccatũ: vt obiurgatus, pudore, & dolore afficiatur, vt sic demũ ad consequendã remissionẽ præparetur, & saluˢ euadat spũs eius. Non est igitur politicu spectaculũ, vt Philip. insanè tradit, sed medicina spiritualis. Sic Paul. de illo Corinthio quẽ excõmunicauerat: Sufficit, inquit, illi ob iurgatio hęc quę fit à pluribus; & prius dixerat, vt spi-

Iesum Christum misit, & ei iussit relinquere nonaginta nouem oues in montibus, & ire vt requireret eam, quæ errarat, & repertam vt humeris imponeret, & ad gregem reportaret gaudẽs reperta oue amissa. Sic igitur tu episcope esto obediens, vt ouem, quæ amissa est, exquiras; quæ errauit, corrigas; quæ abscessit, reuoces; potestatem enim habes reuocandi, & dimittendi fractos cum venia. per te enim dicit Saluator [*4] *paralytico in peccatis, remittuntur tibi peccata tua: & illud, fides tua te saluam fecit, vade in pace. Pax verò, & tranquillus portus est ecclesia Christi, in quam peccatores absoluendo restitue sanos, & à macula liberos, cum bona spe, & cum labore operum, vt expertus & condolens medicus medere errantibus; neque enim opus est medico valentibus, sed malè habentibus; venit enim filius hominis ad quærendum, & seruandum quod errarat. Medice ergo ecclesiæ Domini, adhibe medicinam* [*5] *cuique ægrotantium conuenientem: omnibus modis cura, sana, factos sanos redde ecclesiæ, pasce gregem non per vim, neque imperiosè cum ludibrio, & despectu, quasi dominatum teneas, sed tanquam bonus pastor in sinum ac complexum agnos congrega, & oues grauidas hortare.*

...rtetur saluus fit in die Domini.

*3 Restituere in populum ecclesiæ, vox ... cõcedere cõmunionẽ [illegible], vt omnes ecclesiastici [illegible].

*4 En, falsum est, quod ... dicimus de fide, nempe ... [illegible] absoluimus, vt ... [illegible] ... art. 19. Bauar. inquis. Siquidem per hac [illegible], qui hãc [illegible] ceperunt, dixit Dominus peccatori secundum apostolicam doctrinam, fides tua te saluũ fecit, vade in pace. Sed fide Hæmorrhoissæ, cui hoc dixit, non fuit fides, qua credidit se saluam fieri, sed qua credidit, quòd potens esset Iesus, vel solo tactu fimbriæ fluxum sanguinis sistere, modò vellet, quod quidem vt sperabat, ita non certò sciebat futurum, vt Protestantes volunt, vt certò sciat, remitti sibi peccata, qui per fidem petit remissionem. Ergo fides Protestantium in remissione peccatorum non est similis fidei illius, cui dixit, fides tua te saluam fecit, vade in pace: ac proinde testimonio huius doctrinæ apostolicę per eiusmodi fidem non consequũtur remissionem peccatorum, neque remanent in pace cum Deo, & ecclesia Dei. illa enim mulier cum humilitate, & fide dicebat intra se, quia si tetigero tantùm vestimẽtum eius, salua ero; non dicebat arroganter, certò scio, vt isti non contẽnunt dicere, si pœnitentiam egero, & confessus fuero peccata, remissionem consequar, superbè dicunt, certò scio remitti mihi peccata. neque tamen docemus, semper manendum esse in dubitatione de Dei misericordia, sed de nostra infirmitate, & indispositione: neque delemus veram consolationem, vt idem Philippus obiecit. Siquidem dimittimus cum bona spe, vt sancti apostoli docuerunt, & in ea hortamur permanere. Sed quia non sufficiunt fides & contritio ad remissionem peccatorum sacerdotalem, vt volunt Protestantes, qui duas has tantum partes pœnitentiæ numerant, iubet hæc Apost. constitutio restituere istos ecclesiæ sanos, bene sperantes, & in opere laborantes, id est, facientes fructus dignos pœnitentiæ, ac satisfacientes: est enim satisfactio opus laboriosum, vt ex cap. 16. licet hoc intelligere, & ex aliis.

*5 Si secundum Apostolicam doctrinam sacerdos est medicus ecclesiæ, & adhibere debet cuique morbo peccati medicinam, ergo necesse est, vt ægrotus omnes graues morbos, quos sentit, id est, omnia grauia peccata, quorum meminisse potest, medico patefaciat. damnat igitur hæc apost. constit. Catechismos Protestantium, in quibus traditur, non opus esse enumeratione peccatorum in Confessione, ex quo errore sequitur, non esse medicos ecclesiæ episcopos, & presbyteros, neque Christum per ministerium curationis eorum, & medicinas sanare peccata contra Apostolicam doctrinam; nisi fortè dicant næuum esse hunc apostolorum, vt auctores Centuriarũ loqui solent.

CAP. XXI.

Quòd periculũ sit iudiciũ pronunciare altera parte tãtum audita, & supplicium decernere contra eum, qui nondum conuictus est.

ATQVE etiam sis tractabilis, bonus, lenis, non mendax, non durus, non contumax, non seueritate nimia, non arrogans, non inhumanus, non superbus, non assentator, non timidus, non versipellis, ac duplici mente; non illudens populis tuæ fidei, ac potestati commissis, neque Dei leges ac præcepta, & quæ ad pœnitentiam pertinent, eis celans, non facilis ad exturbandum, eiiciendúmque ex ecclesia, sed in re certa nitens, non increpator petulans, non testimonium aduersus vllum sumens, nisi quod dictum sit à duobus, aut tribus fidelibus testibus, quorum mores iamdiu probati sint, & qui neque inimicitia, neque inuidia moueantur: Multi enim sunt, qui aliorum malis delectantur homines lingua præcipiti, & perforata, habentes odium in fratres, quorum studium est dispergere oues Christi: Quorum sermones si temerè & inconsideratè velis admittere, gregem dissiparis, lupisque eum ad deuorandum tradideris, id est, dæmonibus & improbis hominibus, immò verò non hominibus, sed potiùs feris similitudinem hominum indutis, ethnicis, Iudæis, & atheis hæreticis: siquidem continuò vt aliquis ex ecclesia eiectus est, accedunt ad [*1] *eum truculenti lupi, & perinde ac si agnus esset, ita illum prædam esse putant ad vorandum, illius interitum quæstui habentes. Etenim eorum pater diabolus homicida est; & qui iniustè per imprudentiam tuam eiectus est, & tristitia oppressus ac pusillo animo effectus, aut ad gentiles aberrabit, aut hæresibus implicabitur, & penitus ab ecclesia, & ab spe in Deo posita abalienabitur, atque ab impietate constringetur; fiesque de illius interitu reus: neque enim æquum est, promptum esse ad eiiciendum eum, qui deliquit, tardum verò ad recipiendum eum,*

*1 En excommunicatio non est publicũ spectaculum ad exemplum Orestis, cùm quæritur, non esse se admissum ad aliorum mensas; & Herculis, cùm vetat se attingi à Theseo post interfectos filios, vt Philipp[us] Theo-

qui

Prou. 1. *qui à peccato se auertit: præproperum ad amputandum, crudelem autem ad medendum dolenti: de talibus verò ait scriptura, pedes eorum ad malum currunt, & celeres sunt ad effundendum sanguinem: calamitas, & afflictio in viis eorum, & viam pacis non cognouerunt: Non est timor Dei ante oculos eorum. Via quidem pacis est Dominus noster Iesus Christus, qui docuit nos dicens, remittite, & remittetur vobis, date, & dabitur vobis: id est, date veniam erratis aliorum, & remittentur vobis peccata. Sicut nos erudiuit, vt in precatione diceremus, dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Si igitur iis, qui peccauerunt, non ignoscitis, quomodo vestrorum peccatorum veniam impetrabitis? an non contra potius vosipsos ligatis, qui dicitis remisisse, cùm non remiseritis? an non vestro ori repugnabitis, si dicatis, remisisse, quæ non remisistis? Scitote enim quòd qui eum, qui iniuriam non fecit, eiicit, aut eum, qui se conuertit, non recipit, fratrem suum occidit, & sanguinem eius fundit, sicut Cain sanguinem fratris sui fudit; cuius sanguis, qui ad Deum clamat, requiretur. iustus enim à quopiam iniustè occisus, apud Deum erit in requie sempiterna. similiter eueniet ei, qui ab episcopo sine caussa fuerit excommunicatus. Qui tanquam pestiferum eiicit eum, qui est extra culpam, is quidem sæuior est interfectore, quòd neque in Dei misericordiam intuetur, neque bonitatis Dei erga pœnitentes memor est, neque in eos aspicit tanquam in scopum, qui multorum peccatorum veniam pœnitendo impetrarunt: idcirco violentior est ipso homicida, qui corpus perimit, is, qui innocentem ex ecclesia eiicit: Similiter qui non recipit pœnitentes, oues Christi dissipat factus aduersarius eius. vt enim iustus est Deus in iudicandis peccatoribus, sic est misericors in recipiendis conuersis: Misericordiam enim & iudicium cecinit ei Dauid ille Deo charus.* Psal. 150.

log* poëtic* poëticè finxit in resp. ad art. Bauaricę inquisitionis 19. sed supplicium spirituale animæ, & corpori inflictum, dęmone vindice, vt doleat qui peccauit, & suscepto dolore remissionem mereatur. hoc igitur efficit nunc excomm. secundum doctrinam Apostolicam, quod effecit illa túc Corinthij illius incesti excommunicatio à Paulo Apostolo decreta. ergo secundum Apostolicam doctrinam in potestatem dæmonum traditi sunt Protestãtes per excomm. a Leone decimo episcopo Roman. Petri principis apostolorũ successore decretam: & fallum est, quod Selneccerus Cõfessionista in suo Analecto tractatu 2. ca. 22. scribit his verbis: Singulare est illud, quod Paulus illũ incestuosum satanæ tradidit, quod certè cæteri efficere non potuerunt. Sed melius illud, quod secum pugnans in eodem cap. paulò pòst ait, eos, qui iustam excommunicationem contemnunt, verè adeò, donec in illo contemptu perseuerant, damnari, & vexari pœnis in corpore, & rebus, & angi doloribus conscientiæ, vt ad pœnitentiam reuocentur. hæc iste partim falsus, partim verus Propheta.

Cap. XXII.

Quòd magnum pœnitentiæ exemplum propositum est in Dauid, in Niniuitis, in Ezechia, & in filio eius Manasse.

OPORTET autem episcope, habere ante oculos præterita, & eis peritè vti ad eos monendos, quos vel stringere vel consolari opus sit; atque etiam æquum est, vt iudicando, voluntatem diuinam sequaris; & vt Deus delinquentes, aut se conuertentes iudicat, simili ratione ipse [1] iudices. Cùm Dominus per Nathan peccatum exprobrasset, ac Dauid pœnitere se diceret, an non statim à morte eum liberat, confide, inquiens, non morieris? Ionam, quia Niniuitis prædicare noluerat, cùm mare, & cetus iussu Dei absorbuissent, deprecantem in ventre ceti à morte eripuit: Ezechiam paulisper elatum veniam cum lachrymis orantem à crimine absoluit. Aduertite Episcopi exemplum ad hæc accommodatum, scriptum est in quarto de regibus libro, & in secundo Paralipomenon sic: Mortuus est Ezechias, & filius eius Manasses duodecimum annum natus, regnauitque Hierosolymis annis quinquagintaquinq;, cuius mater vocabatur Haphsiba: fecit malum coram Domino, & non auertit se ab execrationibus gentium, quas deleuit Dominus à facie Israël: & conuersus ædificauit excelsa quæ Ezechias pater eius demolitus fuerat, & posuit columnas Baal, & erexit altare Baal, & fecit lucos, sicut fecerat Achab Rex Israel: & fecit altare in domo Domini, in quo dixit Dominus ad Dauid, & ad Salomonem filium eius, dicens, quia in ipso ponam nomen meum: & erexit Manasses altaria, & in eis seruiuit Baal, & dixit, erit nomen meum in sæculum: & ædificauit altaria in duobus atriis domus Domini militiæ cæli, et ipse traduxit filios suos per ignem in valle Ben-ennon, & augurabatur, & veneficiis vtebatur, & fecit ventriloquos, & incantatores, & cognitores, &

Reg 4. ca. 21. Par. 2. ca. 33.

[1] Secundũ Apostolicã doctrinã falsum est quod tradunt Protestantes, auctore Philippo in resp. ad art. Bauaricæ inquisit. art. 21. ecclesiam nullũ habere mandatũ de pœnis corporalibus propter peccatum imponẽdis. iubet enim hæc Apostolica constit. episcopu, in quo, vt Cyprianus ait, est ecclesia, imitari Dominum in iudicãdis peccatoribus, vt cùm Ionam pœnâ temporali puniuit propter peccatum, & Ezechiam, & Manassem.

„ *therapim, & multiplicauit maleficia in oculis Domini, vt irritaret eum, & po-*
„ *suit conflatile, & sculptile luci imaginem, quam posuit in domo Domini, in qua ele-*
„ *git Dominus, vt poneret nomen suum ibi in Hierusalem ciuitate sancta in seculum,*
„ *& dixit, & non addam, vt moueam pedem meum à terra Israël, quam dedi pa-*
„ *tribus eorum, si tamen seruauerint omnia, quae praecepi eis secundum omne man-*
„ *datum, quod mandauit Moyses seruus meus, & non audierunt, & decepit eos*
„ *Manasses, vt facerent malum coram Domino supra gentes, quas eiecit Dominus*
„ *à facie filiorum Israël: & locutus est Dominus ad Manassem, & populum eius*
„ *per Prophetas dicens, pro his abominationibus scelestis, quascunque fecit Manas-*
„ *ses Rex Iuda ex omnibus, quae fecit Amorrhaeus corā eo, & quia peccare fecit Iu-*
„ *dam in idolis eius, haec dicit Dominus Deus Israël, Ecce ego infero mala in Hierusa-*
„ *lem, & Iudam, vt ambae aures cuiusque audientis ea sonent; & extendam in Hie-*
„ *rusalem mensuram Samariae, & pondus domus Achab, & delebo Hierusalem si-*
„ *ut deletur tabula buxea, & inuertam in faciem eius, & restituam reliquias hae-*
„ *reditatis meae, & tradam eos in manus inimicorum suorum, & erunt in direptio-*
„ *nem, & in pastum omnibus inimicis suis pro iis malis, quaecunque fecerunt in oculis*
„ *meis, & irritauerunt me, ex quo die eduxi patres eorum ex terra Aegypti vsque*
„ *ad hunc diem. Atque etiam sanguinem plurimum innoxium effudit Manasses, do-*
„ *nec impleuit Hierusalem os super os. Sed propter peccata eorum, quae peccare fecit*
„ *Iudam, vt faceret malum coram oculis Domini, etiam adduxit Dominus in eum*
„ *principes exercituum Regis Assur: & ceperunt Manassem in aedibus, & liga-*
„ *uerunt eum compedibus aereis, & duxerunt eum Babylonem: & erat ligatus, et*
„ *ferro vinctus totus in domo carceris, & dabatur ei panis ex furfuribus paruo pon-*
„ *dere, & parua mensura aquae cum aceto, vt viueret: eratque in angustias addu-*
„ *ctus, & vehementer dolens, & vt violenter afflictus est: Quaesiuit faciem Do-*
„ *mini Dei sui, & humiliatus est valde à facie Dei patrum suorum, & deprecatus*

Oratio Manassis scripta in sermonibus Hozai, secundum vulgatam. 2. Par. cap. 33.

Dominum Deum, dicens: Domine omnipotens Deus patrum nostrorum Abraham,
Isaac, & Iacob, et seminis eorū iusti, qui fecisti caelum, & terrā cum vniuerso orna-
„ *tu eorum, qui ligasti mare sermone iussionis tuae, qui clausisti abyssum, & sigillum*
„ *pertimescendi, & gloriosi nominis tui apposuisti ei, quem omnia pauent, & tre-*
„ *munt à facie potentiae tuae, quia non potest ferri magnificentia gloriae tuae: & est*
„ *intolerabilis ira cōminationis tuae in peccatores, immensa verò, & quae inuestigari*
„ *non potest, misericordia promissionis tuae: quoniam tu es Dominus altissimus,*
„ *benignus, longanimis, multae misericordiae, & poenitens in afflictionibus hominum,*
„ *quoniam tu Deus secundum benignitatem bonitatis tuae promisisti remissionem*

*2 En Apostolica doctrina cōtra Cōfessionistas, & eorum magistrū Philippum, qui licet tradat in Resp. ad art. 19. Bauaricę inquisit. necessariam esse ad remissionem peccatorum poenitentiam, haec enim continetur in conuersione peccatoris ad Deū, fide tamen tradit certò accipi remissionem peccatorum. sic enim ait. Accedat autem fides promissionis in euangelio traditae, quae affirmat, gratis remitti pec-

poenitentiae iis *2 *qui peccauerunt; & secundum multitudinem miserationum* "
tuarum, decreuisti poenitentiam peccatoribus in salutem. Tu igitur Domine Deus "
iustorum, non posuisti poenitentiam iustis Abrahae, Isaac, & Iacob, qui non pecca- "
uerunt tibi, sed posuisti poenitentiam mihi peccatori, quia peccaui supra numerum "
arenae maris; multiplicatae sunt nequitiae meae Domine, & non sum dignus intue- "
ri, & aspicere in altitudinem caeli prae multitudine iniquitatum mearum, incurua- "
tus multis vinculis ferreis, quoniam irritaui iram tuam, & feci malum coram te "
positis abominandis idolis, & multiplicatis offensionibus; & nunc flecto genu cor- "
dis deprecans benignitatem tuam; peccaui Domine, peccaui, & iniquitates meas "
ego cognosco: Sed peto deprecans te, remitte mihi Domine, remitte mihi, & ne "
perdas me cum meis iniquitatibus, neque in seculum iratus, serues mala mihi, ne- "
que condemnes me in profundissimis terrae, quoniam tu es Deus, Deus poeniten- "
tium: & in me ostendes bonitatem tuam, quia me indignum seruabis secundum "
miseri-

„ *misericordiam tuam, & laudabo te semper cunctis diebus vitæ meæ, quoniam te*
„ *laudat omnis virtus cælorum, & tua est gloria in secula sæculorum, Amen. &*
„ *exaudiuit Dominus vocem eius, & misertus est eius, & exstitit flamma ignis*
„ *circum eum, & liquefacta fuit omnia vincula ferrea circum eum, & sanauit*
„ *Dominus Manassem ex afflictione eius, & reduxit eum Hierusalem ad regnum*
„ *eius; & cognouit Manasses, quòd Dominus Deus ipse est solus. & seruiuit soli Do-*
„ *mino toto corde suo, & tota anima sua omnibus diebus vitæ suæ: & reputatus*
„ *est iustus, & abstulit deos alienos, & sculptilia ex domo Domini, & omnia alta-*
„ *ria, quæ ædificauerat in domo Domini, et omnia altaria, quæ in Hierusalem, & eiecit*
„ *extra ciuitatem; & instaurauit altare, & fecerunt in eo sacrificiũ salutaris et lau-*
„ *dis. & iussit Manasses Iudæ, vt seruiret Domino Deo Israël, et mortuus est in pace*
„ *cum patribus suis. & regnauit Ammon filius eius pro eo, & fecit malum coram*
„ *Domino, secundum omnia, quæ fecit pater eius in principio, & irritauit Dominum*
„ *Deum suum. Audistis filij charissimi, quemadmodũ Dominus Deus eum, qui ad cul-*
tum idolorũ se dederat, multosque innocẽtes interfecerat, postquam exiguo supplicio
affecit, iam pœnitẽtem recepit, & data venia illius delictis, in regnum restituit. non
solum enim condonat pœnitentibus peccata, sed in priorem dignitatem reuocat.

cata, & imputari iustitiam, & donari spiritum sanctũ, & vitam æternã propter filium Dei, & per enim hac fide & fiducia potuente filium Dei certò accipitur remissio peccatorum, & fit consolatio, & viuificatio. hæc ille. at oratio ista Manassis, quæ tanquam canonica in Apostolica doctrina recitatur, & ad exẽplum consequẽdi remissionem proponitur, non vocat Deum credentium, sed Deum pœnitentiũ, non enim est Deus omnium eorũ, qui dicunt, Domine, Domine, quod quidem sine fide non dicunt: neque dicit, decreuisse Deũ peccatoribus remissionem fidei, sed remissionem pœnitentiæ. sic enim legimus in Ezec. Si autem impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, si custodierit omnia præcepta mea, & fecerit iudicium, & iustitiam, vita viuet, & non morietur. non dixit, si dixerit impius, pœnitet me, & crediderit sibi remitti peccata per Deum, vita viuet: nec enim satis est, dicere peccaui, pœniteat me, & credo mihi remissa peccata per Iesum Christum vt tradit catechismus Confessionistarum Lucæ Losij, sed opus est verè & ex corde ad exemplum Manassis pœnitere, ac dolere: quod quia certò scire non possumus, & conscientia nostra falli potest, dum putat se quatenus conuenit, pœnitere, idcirco nunquam certò scire possumus, vtrum remissa sint nobis peccata, idque non posse certò scire, vtile nobis est, & ad vtilitatem nostram à Deo prouisum esse hoc de peratione affert, vt Philippus fingit: Satis enim est, quòd confidimus, sicut Dominus iussit nobis in Paralytico, & Hæmorrhoissa, qui imaginem peccare rẽ gesserunt, neutri enim eorum credenti dixit, certò scias, remissa tibi peccata, sed alteri dixit. confide fili, remittuntur tibi peccata tua: alteri, confide filia, fides tua te saluam fecit. quod non de sola remissione loquitur secundum euangelium, sed de fide, quam in tactu fimbriæ operata est: ideò enim tetigit, quia credidit, quòd ita potens esset, vt si vellet, vel solo tactu fimbriæ fluxum sisteret, non tamen certò sciebat, quod vellet sanare. Sicut Protestantes, & Confessionistæ omnes fore volunt, nimio ore profitentur, sibi remissa peccata per fidem, quia facilius est sibi & aliis hoc persuadere, quod nullo labore constat, quàm pœnitere, lugere, affligi, & illud ex corde cum singultu & gemitu dicere cum Manasse exemplo Apostolico pœnitentiæ Christianæ, remitte mihi Domine, remitte mihi: & ne perdas me cum meis iniquitatibus. & quæ sequuntur. obiicit rursus idem idem Philippus, quod in doctrina de pœnitentia nihil dicamus de fide accipiente gratis remissionem peccatorum, quod est merum mendacium. quomodo enim de pœnitentia docere possumus, & de fide tacere, cùm sit pœnitentia, vt tradit Clemens Alex. lib. 2. strom. πίστεως κατόρθωμα, id est, opus siue officium ex fide? nisi enim, inquit, credas peccatum esse, in quod incidisti, & supplicia impendere peccanti, salutem verò seruanti mandata (in mandatis autem continetur rectè pœnitere, & rectè confiteri) non mutaberis, inquit, Clem. ad pœnitentiam per quam fit, vt idem ait, & hæc Apostolica doctrina docet, remissio peccatorum, & quidem gratis per Dei misericordiam. Misericordia enim, vt ait B. Chrysostomus, χάριτός ἐστιν οὐ [illegible] ἀξίας, id est, gratiæ est, & non dignitatis, siue meriti. Hic quoque redarguitur quod Illyricus in defensione Confessionis Antuerpiensis contra Iudocum Tiletanum cap. 6. negat, pœnitentia expiari peccata, quia Christus, inquit, super suum nomen, & sanguinem. & non super peccatoris pœnitentiam remissionem exstruit & cùm dixit, quorumcunque remiseritis peccata &c. nulla fit pœnitentiæ mentio. hæc dicit quasi pœnitentia peccatoris cum sanguine Christi pugnet, vt non possit exstrui remissio super sanguinem eius cum pœnitentia peccatoris, quæ secundum legem naturæ insitam necessaria est ad remissionem peccati, quam pœnitentiam in remissionem peccatorum præcursor Christi Ioannes prædicabat: aut quasi sanguis Christi legem naturæ ab ipso Christo iudicatam, deleuerit, ac nõ potius perfecerit, ac consummauerit. quod si in eo, quod Christus dixit, quorumcunque remiseritis peccata, &c. mentionem pœnitentiæ Illyricus desiderat, nec ei satisfacit Beati Ioannis prædicatio pœnitentiæ, habet hic Apostolicam doctrinã, quæ promissionem diuinã remissionis pœnitentiæ ad institutionem ecclesiæ catholicæ celebrat.

CAP. XXIII. In eos qui peccant per contemptum, exemplo Amon.

NVLLVM *maius peccatum, quàm idolorũ cultus, est enim impietas in Deum; tamen per veram pœnitentiam remissum est. Si quis verò ex acie delinquat, tentans Deum, quasi non insequatur pœnis improbos; is quidem veniam* *1 *non impetrabit, quamuis illud secum dicat, bene mihi vertat Deus, quoniam ambulabo in conuersatione cordis mei praui. Talis exstitit Amon filius Manassis, de quo ait scriptura: decepit se Amon mala cogitatione transgressionis, & dixit, pater meus multa peccata ab adolescentia commisit, & cùm senex esset, commisisse pœnituit, & nunc ego ambulabo, vt expetit anima mea; & postea conuertam me ad Dominum: & egit improbè coram Domino supra omnes natos ante se, & deleuit eum Deus celeriter ex terra eius bona, & serui impetum in eum fecerunt, & domi eius interfecerunt, & regnauit duobus tantùm annis.*

*1 Hoc est peccatum in spiritũ sanctum, in quod non cadit vera pœnitẽtia, cùm peccator veluti acie instructa in Deum, timore penitus excluso, peccat tentãs eum, quasi ipse nõ sit iustus, vt odio habeat iniquitatem, & insequatur hostes æquitatis operantes. Qui igitur non putant Deum iustũ esse, & ideò charismata timoris Dei abiiciũt, hi dicuntur in spiritum sanctũ peccare: hos dixit beatus Petrus disputans contra Simonem Magum qui Deum ponebat bonum tantum, & non iustum, propter ignorantiam iustitiæ Dei non timere, & ob eam caussam repleri eos peccatis, æstimantes, inquit, Deum bonum tantum, ὡς μὴ ἐκδικοῦντα αὐτοῖς τὰς ἁμαρτίας, id est, tanquam non vlciscentem peccata eorum. Non cadit autem vera pœnitentia in hoc peccatum, quia non vult

vult peccatum, & impossibile vocatur τὸ ἀ[illegible] est, quod quis non vult. sumpsit autem Clem. translationem verbi παρατάξεως, quod significat aciem, ex loco [illegible] de hoc peccato in spiritum sanctum, cùm ait, qui non est mecum, contra me est quasi hostis, cùm in acie [illegible] contra [illegible] Christum [illegible] subiungit de hoc peccato in spiritum sanctum. de his dixit Apostolica doctrina lib. 3. cap. 8. vel [illegible] perseuerare in peccato. & lib. 4. [illegible] p. 6. pugnare cum voluntate Dei. Paulus Hebr. cap. 10. vocat voluntarié peccantes [illegible] & non relinqui eis hostiam pro peccato: dixit [illegible] eo, quod in euangelio, non remitti in hoc seculo, nec in futuro. Huiusmodi est peccatum Con[illegible]sionistarum, qui Conf[illegible] dogmatum [illegible] Co[illegible] nouit, quæ vna est vbique, opposuerunt, v[illegible] aduersa acie contra Christum, & ecclesiam eius bellantes, & tentantes Deum, quasi non sit de eis pœnas sumpturus, ignorantes iustum esse: & ideò omni timore Dei carentes.

Cap. XXIIII. Quod Christus Iesus Dominus venit ad saluandos peccatores per pœnitentiam.

CAVETE igitur laici, ne quis vestrûm cogitationem Amon in animo suo firmet, ne breui intereat: Similiter episcopus conseruet suos pro viribus, vt qui non deliquerunt, extra peccatum maneant; & qui deliquerunt, à delictis reuersos *1 *recipiat, medicinam adhibendo. Quòd si pœnitentem crudelis non admiserit, peccabit in Dominum Deum suum iustificans seipsum supra illius iustitiam, & non recipiens hominem, quem Deus per Christum recepit; cuius caussa misit Deus in terram filium suum hominem hominibus: propter quem voluit, vt auctor viri & mulieris, ex muliere ortum caperet; cuius gratia permisit, non parcendo filio, vt crucem, & mortem, & sepulturam pateretur, natura alioqui alienus à patiendo filius dilectus, Deus verbum, magni consilij angelus, vt videlicet obnoxios morti à morte eriperet: Hunc prouocant ad iram, qui non recipiunt pœnitentes. Hac ratione non eum puduit mei, qui antea fueram Matthæus publicanus; neque puduit Petri, qui ter propter metum negauerat, quem quidem recepit, ac* *2 *pastorem pecudum suarum fecit, postquam pœnitendo placauit Deum, & amarè fleuit: Atque etiam Paulum coapostolum nostrum, cùm prius multis nos malis affecisset, & contumeliis nomen sanctum Christianorum vexasset, apostolum ex persecutore fecit, & vas electionis eum declarauit: idem quoque cuidam mulieri peccatrici ait, remittuntur tibi peccata multa, quia dilexisti multum. Alteram verò, quæ deliquerat, cùm seniores ante eum sisterent, iudicio eidem relicto, egressi sunt; Dominus autem, qui corda nouit, percontatus eam, esset ne à senioribus condemnata, cùm negasset illa, abi igitur, inquit, neque ego te condemno. In hunc Saluatorem, regem, & Dominum ac Deum nostrum Iesum vos episcopi tanquam in scopum aspicere debetis, hunc vos imitari oportet, mansuetos esse, quietos, misericordes, clementes, pacificos, non iracundos, studio docendi, conuertendi, recipiendi, hortandi deditos, non percussores, non contumeliosos, non arrogantes, non contemptores, non temulentos, non sumptuosos vanè, non voluptuarios, non magnas impensas facientes, neq; datis † à Deo tanquam alienis, sed tanquam* *3 *propriis Dei vtentes, vt bonos dispensatores, & vt rationem à Deo reposcendos. Sumat ergo episcopus cibi quantum sufficiat: in indumentum, quod necessitati, & grauitati congruat. Bonis inquam Dominicis non tanquam alienis vtatur, moderatè tamen; dignus est enim operarius mercede sua: Ne sit luxuriosus, neque abutatur rebus, sed ea tantùm appetat, quæ corporis constitutio postulat.*

*1 Vbique iniungitur pœnitentiæ satisfactio secundum Apostolicam doctrinam ceu medicina ad morbi curationem. nunc verò Protestantium eam absoluunt, vt ipsi putant, à peccatis sine impositione satisfactionis, vt imperiti medici, morbum sine medicina sanare volunt.

*2 Ecce Apostolica doctrina, quæ Illyricum mendacij conuincit, cùm ait in legenda de sancti Petri episcopatu, siue papatu; sic enim inscripsit quam legendam apologiæ Antuerpiensis confessionis adiunxit, quod Christus beatum Petrum episcopum, vel papam Iudæorum, & non gentium constituerit. Quæramus ergo ex Illyrico, quasnam vocat hic Apostolica doctrina Christi ἰδίους ἄρνας, id est, Christi proprias pecudes quarum factus est pastor beatus Petrus, eas ne solum, qui essent ex Iudæis? an etiam, qui erant ex Gentibus? quod si vtrosque, vt necesse est responde-re, igitur non fuit Iudæorum tantùm pastor, sed etiam Gentilium. quòd si non vtrosque respondeat, redarguet eum statim euangelium Ioannis, in quo Dominus dixit, alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, Gentiles enim dicebat, & illas oportet me adducere: & vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus pastor. huius igitur vnius ouilis vnus item pastor fuit beatus Petrus, vt hoc loco Apostolica doctrina cum euangelio consentiens affirmat. quos enim hic vocat ἰδίους ἄρνας, vocat Christus in euangelio Ioannis agnos suos propter νεοφυτίους, id est, recentes in fide: & oues suas propter firmiores in fide, de quibus dixit beato Petro, pasce agnos meos, pasce oues meas. vtrumque enim significat verbum ἄρνας, quod nos simplicius interpretati sumus pecudes.

*3 Bonorum ecclesiasticorum quæ ministris ecclesiæ tanquam egentibus, & operariis mercede sua dignis à Deo dantur, secundum Apostolicam doctrinam Domini sunt ipsi ministri ecclesiæ ad vtendum eis moderatè, id est, ad vsus vitæ necessarios, & non amplius. Quæ autem necessitatem superant, communicanda sunt ab eis tanquam à fidelibus dispensatoribus cum egentibus: horum enim non domini, sed dispensatores sunt, vt quæ non sua, sed Dei propria sint ad vsus egentium destinata, & episcopis credita. condemnat ergo hæc Apostolica doctrina sacrilegos Protestantes, qui bona ecclesiastica, quæ Dominus, cui oblata fuerant, episcopis ecclesiarum dederat, in vsus hospitalium, vt ipsi gloriantur, & scholarum, & pauperum auctoritate magistratus tyrannicè & impiè transtulerunt. Si enim bonis ecclesiasticis episcopi abutebantur, vt Protestantes obiiciunt, à Deo erant rationem reposcendi secundum Apostolicam doctrinam, non autem à laico magistratu iudicandi.

QVAE

CAP. XXV.

De decimis, & primi[illegible] & oblationibus, & quomodo debeat episcopus vel ip[illegible] ac[illegible]ipere ex[illegible] vel aliis distribuere.

*Q*VA[illegible] un[illegible]m [illegible]datum tri[illegible]uuntur, d[illegible]cimas dico, & primitias, m[illegible] nmat ep[illegible]copus, vt homo Dei, quæ cau[illegible]a pauperum [illegible]onte offeruntur, distribuat dec[illegible] in pupi[illegible]s, in viduas, in a[illegible]ctos, & cal[illegible]mit[illegible]s, & in hospites egent[illegible]s, tam[illegible]an qui Deum habeat harum rerum ratiocinatorem quarum procurat[illegible]n m ei c[illegible]m[illegible]rit. Impartite igitur episcopi cum iustitia*[1] omnibus e[illegible]entibus; & vo[illegible] v[illegible] exparte bonis Domini, [illegible]d non abutimini edite ex eis. Sed ne s[illegible]ca deuorate, imò co[illegible]mmunicate cum egentib[illegible]s, & vitate offensionem Dei; etenim si [illegible]æc s[illegible]li insum[illegible]ritis, illud vobis tanquam insatiabilibus, & qui soli ea comedatis, exp[illegible]ra[illegible]it Dominus, lac deuorabatis, & lanis oper[illegible]bamini: & alias, an soli in terra habitabitis? quo circa iussum est vobis in lege, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Atque hæc quidem dicimus, non vt laboribus vestris non fruamini, scriptum est enim, non obligabis os boui trituranti. sed vt moderatè cum *[2] iustitia. Vt igitur cùm bos in area operatur ore non obligato, inde pastum capessit, non tamen totum, quod in area est, ab eo depascitur, sic etiam vos cùm in area, id est, in ecclesia Dei operam exerceetis, edite ex ecclesiæ bonis, vt Leuitæ quoque faciebãt, qui in tabernaculo testimonij ministrabant, quod ex omni parte figura ecclesiæ erat; prætereà etiam ipso iam nomine testimonium ecclesiæ tabernaculum illud præmonstrabat. Hi igitur Leuitæ, qui in tabernaculo assidui erant, ex iis, quæ Deo ab vniuerso populo nomine oblationis donabantur, & ex portionibus, atque ex primitiis, & decimis, & ex hostiis, & oblationibus liberè accipiebant ipsi, & eorum vxores, ac filij, & filiæ. Quia verò eorum munus erat ministrare in tabernaculo, idcirco nõ sunt inter filios Israël datæ eis possessiones, quoniã populi oblationes possessio Leui erant, et hereditas leuiticæ tribus. Vos ergo episcopi estis hodie populo vestro sacerdotes, *[3] leuitæ, qui ministratis in sacro tabernaculo sanctæ & catholicæ ecclesiæ, & ad arã Domini Dei nostri assistitis, eidémq; hostias rationales, & incruentas per Christum Pontificem magnum offertis. Vos estis vestris laicis *[4] prophetæ, principes, duces, reges, *[5] mediatores Dei, & fidelium eius, receptacula verbi Dei, & præcones eius: cognitores scripturarum, & Dei soni, ac testificatores voluntatis eius: qui delicta omnium portatis, & de omnibus rationem reddituri estis, quibus, vt audistis, grauiter scriptura minatur, si clauem scientiæ hominibus celaueritis; quibus periculum impendet mortiferum, si voluntatem Dei populis, quibus præestis, non denunciaueritis: quibus rursus si bene, & vt decet, tabernaculo sancto ministraueritis, certa merces, & gloria maior, quàm vt dici possit, proposita est. vt enim vestrum est onus, ita quoque alimenta, & alia ad vsus vitæ necessaria tanquam fructus percipitis; imitatores enim estis Christi Domini: vt sicut ille nostra omnium peccata in ligno crucis tulit crucifixus absque vlla culpa, & macula pro iis, qui supplicio digni erant: sic etiam vos populi delicta vobis attribuere, et vestra ducere debeatis; dictum est enim de Saluatore nostro apud Esaiam, Hic peccata nostra portat, & pro nobis dolet. & rursus, Ipse peccata multorum tulit, & propter iniquitates multorum traditus est. Vt igitur vos scopus estis, sic Christus scopus vester est. Quare vt ille omnium vestrûm est, sic vos eorum omnium laicorum qui sub vestra potestate sunt: ne enim existimetis facile, & leue *[6] onus esse episcopatum. Ergo oportet, vt pondus fertis, sic quoque fructum in primis percipiatis, eumque cum egentibus communicetis, tanquam rationes cum illo putaturi, qui in vestris rationibus subducendis decipi non poterit. Oportet nanque, vt qui in ecclesia assidui sunt, eos ecclesia alat, vt pote sacerdotes, leuitas, præpositos, ministros Dei, sicut in libro Numerorum scriptum est de sacerdotibus: Et

Num. 18.

dixit Dominus ad Aaron, Tu & filij tui, & domus patris tui accipietis pec ata sanctuarij

*1 Ex Apostolica [illegible]nstitutio, quæ eos fur[illegible], & sacrilegij condẽnat, qui bona ecclesiastica, quæ bona D[illegible]mini di[illegible]cuntur & [illegible]nt, præter ea[illegible] [illegible]uæ ad vsus vi[illegible]æ necess[illegible]rios, & de[illegible] opus [illegible]nt e[illegible] [illegible]torum [illegible] fideles [illegible] ac procuratores, n[illegible]n d[illegible]tribuun[illegible] [illegible]nim si cum [illegible] quæ [illegible]i per u[illegible] vius moderato, distribuenda sunt, vt cui[illegible]sque necessitas, & ratio postulat: ergo qui iustitiã distribuendi non seruauerit, hæc enim est, quæ quod cõmune multorum est, singulis, vt cuique debetur, diuidit, debet per legem iustitiæ specialis commutatiuę restituere, vt tãdiu rapinæ, aut furti reus sit, quãdiu non restituit, quatenus fieri potest, & decet.

*2 Quia in principio capitis Apostolica doctrina decimas, & primitias, quæ caussa episcopi, & cleri dantur iussu Domini, ab iis distinxerat, quæ caussa pauperũ spõte offerũtur, nequis suspicaretur, seruãdam esse episcopo iustitiam in iis tantũ quæ caussa pauperum oblata sunt sponte, non autem in decimis, & primitiis, quæ caussa ministrorum iure tribuuntur, iubet episcopo, vti bonis Dominicis moderatè, cum iustitia, iis inquam, bonis, quæ caussa dantur ministrorum ecclesiæ, id est, iubet sumere quantum sibi opus est iuxta canonẽ Apostolorũ. 41. vt reliqua dentur indigentibus, ita vt si plus, quã opus habet, sumat, ima-

*sanctuarij sacerdotij vestri, ecce dedi vobis cu[illegible]odiam p[illegible]mitiarum [illegible] sanctificatis mihi à filiis Israel; dedi tibi [illegible]as in honorem, & præmiu[illegible], [illegible] tuis post te legitimum sempi[illegible]rnum [illegible] hoc erit vo[illegible]is e[illegible] bus, & ex donis, atque ex omnibus sacri[illegible]icus [illegible] ex omni d[illegible], [illegible] tis: & quæcunque mihi reddunt ex omnibus sanctis, tibi erunt, [illegible] [illegible]lis tuis [illegible] sanctuario comedetis ea. & paulò pòst: omn[illegible] prim[illegible]tiæ olei & v[illegible]ni, [illegible]umen[illegible], quæcunque Domino dederint, tibi dedi ea, & omnes primitias frugum tibi dedi, & omne quod consecratum est, tibi confluebat; omne primogenitum homi[illegible]s, & iumenti, mundi & immundi, consecratum vi[illegible]mæ, pectusc[illegible]uli, & brach[illegible] d[illegible]tri, ad sacerdotes pertinent, & ad leuitas, qui apud eos manent. Audite hæc o laici, & ecclesia Dei electa: prius enim populus, populus Dei, & gens sancta vocabatur. & *7 vos igitur estis sancta & sacra ecclesia descripta in cælis, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, sponsa ornata Domino Deo, ecclesia magna, ecclesia fidelis. quæ prius dicta sunt, audi ea nunc attente. Portiones, decimæ, primitiæ Christo pontifici, & ministris eius: decimæ salutaris, † principium nominis Iesu. Audi sacra, catholica ecclesia, quæ decem plagas illas euasisti, decalogum accepisti, legem didicisti, fidem tenuisti, in Dominum Iesum credidisti, & nomine eius appellata es, quæ in *8 consummatione gloriæ eius firmata es, & splendes. quæ antea sacrificia, nunc precationes, & *9 obsecrationes, & Eucharistiæ; quæ tunc primitiæ, & decimæ, & portiones, ac dona, nunc oblationes, quæ per sanctos episcopos offeruntur Domino Deo per Christum, qui pro omnibus mortuus est. Hi nanque sunt vestri pontifices; *10 sacerdotes verò vestri sunt presbyteri: *11 Leuitæ † autem vestri, qui nunc sunt diaconi, & qui lectores vestri, & cantores & ianitores; diaconissæ item vestræ, viduæ, & virgines, & orphani; supra hos verò omnes Pontifex est.*

m[illegible] & [illegible]ste sim[illegible] iustitiæ [illegible] ratio [illegible] pi [illegible] [illegible]cum im[illegible] ferata.
*3 [illegible] Leuitæ [illegible] mi[illegible]strand[illegible] Domini [illegible] ordinati & ex [illegible] Domino vi[illegible]uebant [illegible] p[illegible]copi [illegible] populorum sacerdotes Leuitæ, sunt enim pontifices, sicut Apostolus ait, ex hominibus assumpti, pro hominibus co[illegible] quæ sunt ad Deum iuxta significationē no[illegible] Leuitæ quod [illegible] assumpti [illegible] Leuitæ [illegible] sunt pro [illegible] vt seruiant, inquit, pro filiis Israel [illegible] nus verò Leuitæ erant sub Aaron, & filiis eius, sicut scriptum est 1. Paral. cap. 23. erantque sub manu filiorum Aaron in cultu domus Domini; sic pontifices veteres figuram gerebant episcoporum, sacerdotes presbyterorum; Leuitæ verò, qui non in sanctuario, sed in tabernaculo ministrabant diaconorum, lectorum, cantorū, ianitorum.

*4 En Apostolica doctrina, quæ conuincit falsum esse dogma Lutheranorum, qui tradunt, iudicium de scriptura, & dogmatibu[illegible] fidei ad omnes Christianos pertinere. non enim pertinet nisi ad episcopos primum, quos Deus posuit in ecclesia Prophetas, [illegible] eum vocat eos Paul. 1. Cor. 12. & Luc. Act. 13. quia sunt, sicut ait Apostolica doctrina cognitores scripturarum, & sunt De[illegible] &, vt Dionysius vocat 10 cap. de piè defunctis, denunciatores diuinorum iudiciorum. pertinet deinde ad presbyteros, quos Deus posuit in ecclesia; tertiò doctores, qui sunt etiam Prophetæ, sed minores, id est, sub episcopo, cui sunt subiecti. ergo qui volunt iudicium de dogmatibus ad omnes Christianos pertinere, omnes Christianos volunt esse Prophetas, & omnes doctores: cùm Apostolus dicat, nunquid omnes prophetæ? nunquid omnes doctores? & illud 1. Cor. 14. Prophetæ duo, aut tres dicant, & cæteri diiudicent. non dixit, & cæteri Christiani siue fideles diiudicent: sed cæteri scilicet Prophetæ. de prophetis enim loquebatur, ita vt repetendum [illegible] ἀπὸ κοινοῦ, quæ est figura in scripturis frequentissima & familiarissima, quæ alio nomine Zeugma dicitur, repetendum, inquam, sit, cæteri Prophetæ. nisi enim prophetæ cùm docent de scripturis & dogmatibus, non à quibuslibet Christianis, sed ab aliis prophetis diiudicandi essent, quibus oportet subiectos esse in timore Christi (Diiudicari enim est quoddam subiici) quorsum subiungeret, potestis omnes scilicet Prophetæ per singulos prophetare, & à cæteris scilicet Prophetis diiudicari, sicut iam dixerat, spiritus enim prophetarum, id est, Prophetæ spirituales prophetis subiecti sunt.

*5 En Apostolica doctrina, quæ mendacii simul & ignorantiæ Protestantes, & Illyricum coarguit, qui in defensione Confessionis Antuerpien[illegible] contra Tiletanum cap. 15. ait, cùm Canon missæ meritis & precibus sanctorum vult hominibus auxilium Dei impetr[illegible]re, fieri eos mediatores pro Chri[illegible]o vnico nostro mediatore. non ita est. aliter enim est mediator Christus, aliter sancti in cælo, & sacerdotes in ecclesia, quod adhuc [illegible] ignorant. Christus enim factus est mediator Dei, & hominum non solùm verbis, & precib[illegible] sed [illegible], vt ait Simeon Thess. in lib. de mysteriis Missæ, c. 28. etenim quia erat, inquit, Deus simul & homo, Deum cum homi[illegible] vni[illegible] ipsum [illegible] vtrique naturæ unimittens. Vnde in Missa, (vt idem auctor ait) non est medi[illegible] Christus per pre[illegible]es & o[illegible]rationes, quæ sunt sacerdotum, ipse enim est, qui mysterium corporis sui sanctificando operatur, & [illegible]deles sancti[illegible]cat, idem vt homo Deus offerens, & oblatus, & idem vt Deus oblationem suscipiens. sacerdotes verò sunt mediatores in Missa, per ministerium oblationis, & orationum, obsecrationum, postulationum, & gratiarum actionis, tanquam ministri, vt sancti in cælo. Vnde Apostolica doctrina non vocauit hic episcopos mediatores Dei, & hominum, sicut scriptura sancta Christum vocat, quod iam expositum est, sed mediatores Dei, & fidelium tanquam ministros sacerdotes ad intercedendum per cultum illum mysticum, & per preces pro fidelibu[illegible] pro quibus offerunt. non enim offerunt pro infidelibus neque pro hæreticis, nec excommunicati[illegible], le[illegible] in men[illegible] ecclesiæ Dei, neque uni eorum & Dei mediatores in oblatione Missæ, Christus verò mediator est Dei, & omnium hominum.

*6 Hoc est quod ait Paulus, qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat, id est, difficile, & laboriosum negotium, hoc enim [illegible]ficat aliquando in scriptura ἔργον, id est, opus, quod arduum & difficile est, vt Pro. c. 20. virum fidelem opus inuenire. quod igitur inest operis & laboris, ac negotij difficilis in episcopatu appetere licet: quod verò in eo est honoris, dignitatis, & splendoris, ac facultatum, non licet.

*7 En secundum doctrinam Apostolicam commune, & laicum sacerdotium aliud à sacerdotio speciali & sacro ex ordinatione, quod est in episcopis, & presbyteris tantum [illegible]tra Protestantes, qui laicos numerant sacerdotes ecclesiæ.

*8 Passionem Christi [illegible]ocat Apostolica doctrina consummationem [illegible]oriæ, in Christo enim Iesu per passionem consummato, sicut Apostolus ait, habe[illegible] q[illegible] e[illegible] etia sunt redemptionem per sanguinē ipsius remissionem peccatorum, ita vt inferi nō præualeant aduersus eos: quod est [illegible] [illegible]esiam Chri[illegible]anorum in con[illegible]mmatione gloriæ Iesu.

*9 En secundum [illegible]m doctrinam non solum Eucharistia, id [illegible] gratiarum actio, sacrificium est, sed sacra etiam Eucharistia, id est, [illegible]ario corporis [illegible] in Missa. cum enim numero multitudinis dicat Apostolica doctrina à discipulo Apostolorum descripta, esse nunc Eucharistias sacrificia, si gratiarum actio, cui minus conuenit hoc nomen Eucharistiæ, sacrificium est, & dicitur, conseq[illegible] eo[illegible], [illegible] cum ma-

cui magis, & excellentius conuenit, id est, consecratio corporis Domini, quæ in Missa conficitur, sacrificium quoque sit, & dicatur, & quidem excellentius; conuenit autem magis nomen Eucharistiæ huic mysterio corporis Domini, quia est caussa & fons omnis gratiarum actionis, & omnium bonorum. quòd si tota actio, inuocatio, & gratiarum actio adiuncta sumptioni rectè dicuntur sacrificia, vt Philippus ait in Resp. ad art. Bauaricæ inquis. art. 17. cùm nec in his fiat mactatio, & hæc propter mysterium ipsum corporis & sanguinis, cui adiuncta sunt, fiant sacrificia Deo accepta, consequens necessariò est, vt illud ipsum mysterium corporis Domini, quod in Missa conficitur, propter quod fiunt illa sacrificia, magis fiat, & dicatur sacrificium, & magis acceptum Deo. Sed quòd sacra Euchar. sacrificium sit, eadem doctrina Apostolica tradit lib. 6. cap. 23. planè, & expressè, & lib. 8. cap. 46.

*10 Testimonium Apostolicæ doctrinæ, presbyteros ecclesiæ catholicæ propriè esse, & dici sacerdotes contra Protestãtes, qui hoc negant, quod nunquam in nouo testamento hoc nomen sacerdotis presbyteris tribuatur. quod quidem diuino consilio & prouidentia factum est, ne sacerdotium nostrum in illis initiis, ex communitate nominis aliquid commune cum sacerdotio veteris legis habere existimaretur, præsertim cùm scirent Iudæi legem, & Prophetas à nobis honorari: quin potiùs nouitas verbi nouitatem rei declararet, donec deuastato templo Hierosolymitano, & deleto cultu Mosaici sacerdotij omnis ea suspicio eiiceretur: tunc enim frequentari cœpit nomen sacerdotis, quod quia gentilibus erat vsitatum, valebat quoque ad alliciendum eos ad nostram religionem.

*11 Si diaconi, & reliqui ministri ecclesiæ infra diaconos, & cum eis diaconissæ, viduæ, virgines, & orphani sunt leuitæ populi Christiani, ergo ex oblatis Deo alendi sunt, sicut leuitæ veteris testamenti. Quare cùm episcopi, & presbyteri, quæ oblata sunt Domino, accipiant, consequens necessariò est secundum Apostolicam traditionem, vt quæ eorum vsus necessarios, & decentes superant, distribuere illis omnibus debeant iuxta Canonem Apostolorum 4. qui iubet episcopo, & presbyteris impertiri diaconis, & reliquis clericis, & iuxta hanc Apostolicam constitutionem, quæ diaconissas, virgines, viduas, & orphanos cum illis ministris minoribus coniungit, & in leuitis populi Christiani numerat.

CAP. XXVI. In cuius imagine, & dignitate quisque in clero à Deo positus, & collocatus sit.

QVI episcopus est, hic est minister verbi, scientiæ custos, mediator Dei, & vestrum in iis, quæ ad eum colendum pertinent: hic est magister pietatis, ac religionis: hic est secundum Deũ pater vester, qui vos per aquam, & Spiritum sanctum in adoptionem regenerauit: Hic princeps, & dux vester: hic vester rex, & præfectus: hic post Deum terrenus Deus, qui honore vestro frui debet; de his enim, & similibus aiebat Deus, ego dixi, dij estis, & filij altissimi omnes: & diis populi tui non detrahes. Episcopus igitur vobis præsideat, vt dignitate Dei cohonestatus, qua clerum sub potestate sua tenet, & toti populo præest. Diaconus verò assistat huic, vt Christus patri; ac ministret ei sanctè in omnibus, vt Christus nihil priuata auctoritate faciens, quæ placita sunt patri, facit semper. Diaconissam verò honorate, vt repræsentet vobis spiritum sanctum: nihilque ea agat, aut loquatur absque diacono, sicut neque spiritus sanctus quicquam priuatim agit, aut loquitur, quin potiùs ad honorem Christi † voluntatem eius expectat. & vt non contingit credere in Christum sine doctrina spiritus sancti, sic ad diaconum, aut episcopum nulla mulier sine diaconissa accedat: presbyteri nos Apostolos repræsentare existimentur: sintque doctores cognitionis Dei. Siquidem Dominus cùm Apostolos mitteret, euntes, inquit, docete omnes gentes baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, docentes seruare omnia quæcunque præcepi vobis, viduas, & pupillos existimate, quasi altare repræsentent: Habete etiam honorem virginibus, vt thuribulum, & odoratum thymiama repræsentantibus. Matth. cap. 28.

CAP. XXVII. Quòd horrendum sit intrudere se dignitati sacræ, vt Coritæ, vt Saul, vt Ozias fecerunt.

*VT igitur non licebat *1 alienigenæ, cùm non esset leuita, offerre aliquid, aut ad aram accedere sine sacerdote, sic vos sine episcopo nihil agite: Sin verò quispiam absque episcopo quicquam faciat, frustra faciat; neque enim ipsi reputabitur in opus. vt enim Saul cùm sacrificium fecit, Samuele absente, audiuit, stultè egisti: sic *2 quicunque laicus sine sacerdote aliquid operatur, inaniter operatur: & vt Ozias, quia fecit cùm non esset ipse sacerdos, quæ ad sacerdotes pertinebant; propter crimen violatæ legis lepra affectus est; sic nullus laicus impunè feret, qui Deum contempserit, in sacerdotes eius insaniuerit, & honorem sibi vsurparit minimè Christum imitatus, qui non se glorificauit, vt fieret pontifex, sed expectauit, vt patrem audiret,*

*1 Secundũ Apostolicam doctrinam nõ potest laicus fieri minister ecclesiæ, quia cõparat illum cum alienigena, de quo iubebat Lex Num. 18. ne misceretur cum sacerdotibus, neque Leuitis, id est, vt non posset ministrare in tabernaculo testimonij, quod Aaroni, & filiis eius iubebat, id est, sacerdotibus: nec ad opera tabernaculi, quod erat Leuitarum excepta tractatione vasorum sanctuarij, & altaris. magistratus ergo Protestantium cum laicos ad ministerium ecclesiæ vocant, alienigenas cum filiis Aaron, & cum Leuitis contra legem miscent, quos faciunt imitari Saulem, Oziam, Coritas, Dathan, & Abiron: quorum vt sunt sceleris socij, sic quoque supplicij consortes erunt.

*2 Testimoniũ Apostolicæ doctrinæ contra Protestantes, nõ posse esse laicos ministros ecclesiæ in ordine sacerdotali, quia potestas secularis etsi se dicat habere ius instituendi ministros ecclesiæ, quia & ipsa se putat habere sacerdotium, tamen non est præstantior, id est, non est sacerdotium eius ordinis præstantioris, vt ministerium sacerdotale dare alteri possit, quia eius sacerdotium laicum est, vt cuiuslibet de populo Christiani. Sine vlla autem contradictione, inquit Apostolus, quod minus est, à meliore siue præstantiore benedicitur. atqui institutio ministri ecclesiæ nõ potest fieri sine benedictione. nobis autem duo ordines sacerdotum à sanctis Apostolis traditi sunt episcoporum, qui sunt præstantioris ordinis, & presbyterorum infra eos.

audiret, iurauit Dominus, & non pœnitebit, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec. Si igitur Christus non vindicat sibi priuatim gloriam sine patre, quomodo potest homo seipsum in sacerdotium proiicere, non accepta dignitate à præstantiore? aut illa facere, quæ solis sacerdotibus licent? Nonne Coritæ *cùm alioqui Leuiticæ tribus essent, arserunt tamen, quia sese in Moysen, & Aaron extulerunt, & de iis quæ ad se non pertinebant, cum eis certarunt? & Dathan, atque Abiron viui, terra dehiscente, in infernum descenderunt? & virga illa quæ floruit, multorum insolentiam repressit, et pontificem à Deo electum declarauit? Oportet igitur vt & vos fratres sacrificia vestra, idest, oblationes episcopo, vtpote pontifici, aut per vosipsi, aut per diaconos offeratis; imò primitias quoque, & decimas, & quæ sponte offeruntur, is enim probè nouit afflictos, et cuique tribuit, vt congruit, ne quis eodem die, aut eadem hebdomada bis, aut sæpius accipiat, alius verò nihil penitus: æquius enim est iis suppeditare, qui reuera magis inopia premuntur, quàm iis qui premi existimantur.*

CAP. XXVIII. De conuiuio, & quomodo oporteat vnúquemque honorare.

*AD † conuiuium, quod agape dicitur, & Euangelista δοχὴν appellauit, qui anus **1 inuitare volucrint, ei quam diaconi afflictam esse sciant, mittant sæpe; seponant verò in conuiuio pastori, quod consuetum est, primitias dico illius epuli tanquam sacerdoti, quamuis non adsit in conuiuio, idque in honorem Dei, qui ei sacerdotium mãdauit: Quantum verò cuiq. impertitur, altero tanto plus diaconis impertiatur, vt sit munus Christo. Presbyteris autem, si assidue in studio docendi verbum Dei laborauerint, seponatur dupla etiam portio in gratiam Apostolorum Christi, quorum locum tenent, tanquam consiliarij episcopi, & ecclesiæ corona; sunt enim consilium & senatus ecclesiæ. si autem & lector est, is partem vnam in honorem prophetarum accipiat; item cantor, & ianuæ custos. vnicuique igitur dignitati honorem laici habeant, qui in iis, quæ dantur deceat, & qui reuerentiæ erga vitam illius, cui datur, adhibendæ conueniat. Caueant verò ne facilè obstrepant ei, qui præest; quin potius quæ volent, per ministros, idest, per diaconos significent, cum quibus audaciùs ac fidentiùs agant. Neque enim ad omnipotentem Deum accedere licet, nisi per Christum. Ad hunc ergo modum, quæcunque volunt laici, per diaconum episcopo indicent; atque ita vt ei videbitur, agant. neque enim prius aliquid sacrum in templo offerebatur, aut fiebat sine sacerdote; labia namque sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent ex ore eius. in quodam loco ait Propheta, quia angelus est omnipotentis Domini. Etenim si cultores dæmonum in illis suis sceleratis, & detestabilibus, atque impuris sacris offensione Dei plenis vsque in hunc diem sancta imitantur, tametsi quæ sunt execrabilia, ab iis, quæ sancta, & religiosa sunt, comparatione quidem longissimè distent, tamen in suis illis ludibriis sine execrabili sacerdote offerunt nihil, neque efficiunt: imò illum os lapidum putant, expectantes quid eis facere iubeat, idque faciunt, & absque eo faciunt nihil, honoremque illi habent, & eius nomen venerationem habere existimãt, idq; in honorem statuarum anima carentium, & in cultum malorum spirituum. si illi, inquam, vanam ac confictam opinionem habentes, ac nulla spe firma subnixi, quæ sanctitatem & religionem habent, imitari student; quanto est iustius nos, quorum fides clarissima est, & spes vera, qui promissum præclarum, & sempiternum, & quod fallere non potest, expectamus, per eos, qui nobis præsunt, honorem Deo deferre; ita vt episcopos os Domini esse arbitremur?*

**1 Diaconissas itaque grandiores vocat anus, quæ viduæ quoque vocantur, vt intelligi potest ex Epiph. lib. 3. hære. LXXIX. contra Collyridianos. ex viduis enim ecclesiæ fiebant diaconissæ ad ministeriũ, quod ibidem à S. Epiphanio describitur. huiusmodi anus iubet Apostolus esse in habitu ἱεροπρεπεῖ, id est, qui deceat sacratas: ad Tit. cap. 2.

Mal. 2.

CAP. XXIX. Quãta sit dignitas episcopi.

NAM si Aaron postquam Pharaoni nunciauit verba Moysis, Propheta dictus est, Moyses verò Deus Pharaonis, vt rex simul & pontifex, sicut ait illi Deus, posui te Deum Pharaonis, & Aaron frater tuus erit tuus Propheta; cur vos internuncios

internuncios sermonis vestri non habetis in Prophetis? & episcopos tanquam
[1] Deos colitis?

*[1] Ex hac Apostolica doctrina intelligere licet, quàm graue scelus sit, nolle habere episcopos, id est, internuncios sermonis Dei tanquam prophetas quosdam, & in terra Deos, vt fuerunt Pharaoni Aaron & Moyses.

CAP. XXX. Quomodo oporteat laicos obedire diaconis.

NVNC enim vester Aaron est diaconus, episcopus verò vester Moyses, & Deus. Si igitur Moyses à Domino appellatus est Deus, episcopū in honore vt Deum habete, & diaconum, vt Prophetam eius. Vt enim Christus sine patre nihil agit, sic neque diaconus sine episcopo. Item vt filius est debitor † patri, sic omnis diaconus episcopo: atque vt filius est angelus, & propheta patris, sic diaconus angelus, & propheta episcopi. quare quæcunque diaconus cuipiam facit, indicentur episcopo, & per eum perficiantur.

CAP. XXXI. Quòd nō oporteat quicquā facere diaconum sine episcopo.

NIHIL verò prorsus sine episcopo faciat, neque vlli quippiam nisi illo conscio & auctore tribuat: etenim si clam episcopo, dederit egenti, & calamitoso, erit probro episcopo, eumque de iniuria afflictorum insimulat. qui autem episcopum sermone quoptam, aut facto vituperat, Deum offendit. An non audisti quod ait, dijs tuis non maledices? neque enim de lapideis, aut ligneis idolis, quæ quia falsò dicuntur dij, execrabilia sunt, legem ferebat; sed de sacerdotibus, & iudicibus, quibus dixit, dij estis, & filij altissimi omnes. Esa. 22. Psal. 81.

CAP. XXXII. Quòd nō oporteat diaconum præter voluntatē episcopi dare vlli. hoc enim facere, ad criminationem episcopi pertinere.

SI quem ergo diacone scis inopia premi, admonito prius episcopo, suppedita ei, & ne occultè quicquam, quod sit ei futurum probro, facias, ne in eum admurmurationem suscites; neque enim admurmuratio in eum fiet, sed in Deum; & audiet diaconus, ac reliqui, quod Aaron, & Maria audierunt cùm Moysi detraxerunt: Quomodo, inquit, non veriti estis detrahere Moysi famulo meo? & rursus Moyses iis qui aduersus eum coierant, non est, inquit, in nos facta admurmuratio vestra, sed in Dominum Deum nostrum. Si enim qui laico dixerit Racha, aut fatue, non erit impunitus, vtpote qui in nomen Christi fuerit contumeliosus; quanto [1] minus erit si quis episcopo maledixerit? per quem dedit vobis Dominus spiritum sanctum in impositione manus baptizantis: per quem sancta [2] dogmata didicistis, Deum cognouistis, & in Christum credidistis? per quem cogniti estis à Deo; per quem signati estis oleo exultationis, & vnctione intelligentiæ: per quem declarati estis filij lucis; per quem Dominus in [3] baptismo vestro, præbens testimonium impositioni manus, in vnumquemque vestrum sacram illam vocem emisit dicens; filius meus es tu, ego hodie genui te: per episcopum tuum te Deus adoptat, cognosce fili dexteram, quæ est mater tua, ama eum qui secundum Deum factus est tuus pater, & cole hunc. Num. 12.

[1] Vt episcopos omnes semper honoremus, nihil hæc Apostolica constitutio de eorum virtute, & sanctitate vitæ dicit, sed quot, & quanta bona per eorum ministeriū, qualescunque ipsi sint, accipiamus. quare impij & blasphemi in Deum sunt, qui quos Deus tātis charismatibus honorauit, ipsi tot conuiciis, ac maledictis nocte & die prosequuntur. Sed non ferent impunè testimonio huius Apostolicæ constitutionis.

[2] En secundum Apostolicam doctrinam qui episcopos non habent, nec habere volunt, non possunt vera dogmata fidei discere, quia episcopi est docere verbum Dei, vel presbyterorum, iussu & auctoritate episcopi. hinc orta sunt falsa dogmata Lutheri, & Caluini, eiectis legitimis verbi Dei ministris.

[3] Si secundum Apostolicam doctrinam is accipit testimonium, quòd fiat filius Dei per adoptionem qui baptizatur aqua, ergo hæreticum est dicere, vt Caluinus dicit, qui audit verbum Dei, & credit, & carnem suam mortificat, hic verè baptizatus est, & Christum abrogasse baptismum aquæ, tanquam non necessarium, cùm dixit discipulis, vos autem baptizabimini spiritu sancto, non post multos hos dies.

CAP. XXXIII. Quomodo oporteat honorare sacerdotes, & veneratione dignos habere, vt qui sint patres spirituales.

NAM si de parentibus secundum carnem ait diuina scriptura, honora patrem tuum, & matrē, vt bene sit tibi, & qui maledicit patri, aut matri, morte moriatur; quanto magis de patribus spiritualibus verbis Dei moneamur, honore & charitate eos prosequi, vt beneficos, & ad Deum [1] legatos? qui nos per aquam Deo regenerarunt, spiritu sancto impleuerunt, lacte verbi Dei aluerunt, & doctrinæ alimento nutriuerunt, monitis stabilierunt, corpore salutari, & pretioso sanguine nos dignati sunt, nobisque peccata remiserunt, & sanctæ ac sacræ Eucharistiæ participes fecerunt, ac promissionis Dei consortes, & Christi cohæredes constitue-

[1] En testimoniū Apostolicæ doctrinæ, quam catholici profitentur contra Protestātes, qui per

*constituerunt. His igitur reuerentiam adhibentes omni eos genere honoris afficite: Siquidem hi potestatem vitæ & mortis à Deo acceperunt in *[2] iudicandis iis qui deliquerunt, & in damnandis ad mortem ignis sempiterni, & iis qui se ad rectè viuendum conuertunt, absoluendis, & viuificandis.*

calumniã obiiciunt catholicis sacerdotibus, quasi derogent virtuti passionis Christi, & sanctificantes, ac remittentes peccata operi suo id quod Christus facit, attribuant, cùm se legatos tantùm profiteantur secundum hanc Apostolicam constitutionem: tota autem virtus legationis in Domino, & auctore legationis, & non in legato consistit. ipse per eiusmodi legatos remittit peccata, sanctificat, & viuificat, aut ad mortem damnat: & ipsi gratiarum actio debetur, sicut ait Apostolus ei autem, qui potens est omnia facere abundanter supra quam petimus, aut intelligimus, secundum virtutem, quæ operatur in nobis, ipsi gloria. Virtus igitur Christi operatur in sacerdote petente remissionem peccatorum in Missa, quam celebrat, & petente sanctificationem in quocunque sacramento, quod administrat. itaque gratia sanctificationis, aut remissionis peccatorum non ex virtute propria legati operantis opus legationis manat, sed ex virtute, quam operatur Christus per verbum, quod in legato secundum Apostolum posuit, siue sit verbum reconciliationis, vt in sacramento pœnitentiæ, siue verbum regenerationis, & renouationis, vt in sacramento baptismi, siue verbum confirmationis, vt in sacramento chrismatis, siue verbum alterius sanctificationis, vt in aliis sacramentis: ex quo fit, vt non sint signa tantùm gratiæ sacramenta, vt falsò tradunt Protestantes: qui enim legati sunt, non signa tantùm ferunt in instrumentis potestatis suæ, sed virtutem, & efficaciam à domino & auctore legationis datam.

*2 En testimonium Apostolicæ doctrinæ in catechismum pestiferum Confessionistarum Lucæ Lossij, qui in quarta parte in quæstionibus de Confessione, sic ait: Duplex est potestas ecclesiæ, altera vocatur ministerium, quo impertiuntur nobis ministri euangelium, & sacramenta, annunciantes remissionem peccatorum publicè, & priuatim pœnitentibus gratis propter Christum. Hæc potestas non est mandatum cognoscendi delicta, nec est iudicium, sed tantùm ministerium impartiendi beneficij, iuxta illud, quorumcunque remiseritis peccata, remittuntur eis. altera potestas vocatur iurisdictio, quæ est iudicium quoddam externum ecclesię, quod tantùm ad manifesta crimina pertinet, excommunicat, & absoluit. Hactenus Lossius. Paulo suprà enumerans Apostolica doctrina ea quæ patres spirituales tum episcopi, tum presbyteri fidelibus in ecclesia ministrant, dixerat de sacramento pœnitentiæ, nobísque peccata remiserunt: deinde & sanctæ Eucharistiæ participes fecerunt, ac promissionis Dei consortes, & Christi cohæredes constituerunt. & subiungit: his igitur reuerentiam adhibentes omni eos genere honoris afficite. Subiicitque rationem: siquidem hi potestatem vitæ & mortis acceperunt in iudicandis iis qui deliquerunt. en, de quibus dixerat, nobísque peccata remiserunt, de eisdem rursus dixit, potestatem vitæ, & mortis acceperunt in iudicandis iis qui deliquerunt. ergo in remittendis peccatis potestas iudicialis exercetur: & non est hoc ministerium tantùm, vt iste Lossius contra Apostolicam doctrinam somniat, sed iudicium. quòd si sacerdotes iudices sunt in remittendis peccatis, vt Apostolica doctrina conuincit, ergo ad eos pertinet cognitio peccatorum, quæ remittunt. remanetque Lossius syllogismo suo, quem texuerat, irretitus, ita vt extricari non possit, nec elabi. sic enim ratiocinabatur contra se: iudex non absoluit, nisi prius cognoscat delictum, in Confessione fit absolutio, ergo necesse est fieri cognitionem. maiorem negabat iste respondendo, & fingendo è suo capite ministerium quoddam absoluendi sine iudicio: sed rursus maiorem probat hæc Apostolica doctrina ecclesiæ catholicæ tradita.

Cap. xxxiiii. Quòd sint sacerdotes præstantiores regibus, & magistratibus.

HOS *existimate vestros præsides, hos putate reges, his quasi regibus vectigalia offerte, eos enim eorumque domesticos bonis vestris alere debetis. Vt enim Samuel in primo de regibus libro, de rege alendo sanxit populo, & Moyses de sacerdotibus in Leuitico, sic nos vobis de episcopis sancimus. Nam si illic populus tanti regis proportione facultatis ea quæ dicuntur seruitia præstabat, an non multo magis debet nunc episcopus accipere à vobis quæ sunt ei à Deo constituta ad alendum eum, & clericos eius? immò siquid amplius dicendum est, plus hic accipiat, quàm ille olim accipiebat. Siquidem ille militaria tantùm administrabat bello, & pace ad custodiam corporis susceptis; hic verò sacerdotium ad Dei honorem administrat, vt pericula ab anima, & corpore propulset. Quanto ergo anima corpore præstantior est, tanto est *[1] sacerdotium regno excellentius; ligat enim aut soluit supplicio, vel remissione dignos. Quocirca episcopum oportet vt patrem diligere, vt regem metuere, vt Dominum honorare, offerendo ei in benedictionem vestram fructus vestros, & opera manuum vestrarum tribuendo, inquam, vt sacerdoti Dei primitias vestras, & decimas vestras, primitias frumenti, vini, olei, pomorum, lanæ, & quicquid Dominus Deus vobis suppeditat; & erit oblatio tua accepta in odorem suauitatis Domino Deo tuo, & benedicet Dominus operibus manuũ tuarum, & multiplicabit bona terræ tuæ, quia benedictio super caput impartientis.*

*1 Testimonium Apostolicæ doctrinæ, esse sacerdotiũ externum ac visibile, aliud à sacerdotio spirituali & inuisibili: siquidẽ omnes Christiani, vt à Christo vncti, facti sunt in baptismo ex æquo regale sacerdotium, id est, reges, & sacerdotes, vbi huiusmodi regnum æquale est sacerdotio, & sacerdotium regno. at sacerdotium externum ac visibile excellentius regno visibili. quare sicut non omnes Christiani sunt reges regni visibilis, sed qui secundum legem sæculi vocatur ad regnum, cui conuenit potestas in corpora tantùm, sic non omnes Christiani sunt sacerdotes sacerdotij visibilis, sed qui vocatur per legem Christi ab Apostolis traditam per quam datur potestas in corpora, & animas, quæ non potest per potestatem multitudinis, aut magistratus dari. Hic quoque redarguitur doctrina Confessionistarum, qui tradunt, ad magistratus sæculares pertinere officium conseruandi in ecclesia disciplinam Christianã, vt est in Antithesi Heinrichi Bullingeri 14. cum secundum Apostolicam doctrinam sola conseruatio corporum ad magistratum sæcularem ex officio pertineat.

Cap. xxxv. De pensionibus fructuum ad alendũ ministros ecclesiæ & egentes secundũ legẽ & euangelium.

ATQVE *etiam hoc vos scire oportet, quòd tametsi vos Deus à seruitute ascitorum vinculorum liberarit, indéque eduxerit, vt recrearet, qui non permisit amplius brutas pecudes pro peccatis immolare, liberarit, inquam, ab emundationibus, à victimis emissariis, à lauationibus assiduis, ab aspersionibus, nondum tamen à pensionibus liberauit, quas sacerdotibus debetis, & quas egẽtibus benignè largiri oportet:*

oportet: Ait enim Dominus in euangelio, nisi abundauerit iustitia vestra plusquam scribarum, & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum. Sic igitur abundabit iustitia vestra, si maiorem procurationem sacerdotum vestrorum habueritis, vestrorumque pupillorum, & viduarum, egentiumque omnium, sicut scriptum est, dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in sæculum sæculi. & rursus, eleëmosynis, & fide emundantur peccata. & iterum: benedicta omnis anima simplex. Sic ergo facies tu, vt Dominus sanxit, dabisque sacerdoti quæ ei debentur, primitias areæ, & torcularis, & oblata pro peccatis, vt [1] mediatori Dei, & pro emundatione, & depulsione mali: tibi enim conuenit, vt largiaris, illi verò tanquam œconomo, & [2] administratori rerum ecclesiasticarum, vt dispenset. Caue tamen ne episcopum ad [3] rationes voces, neque dispensationem illius obserues, quomodo eam gerat, aut quando, aut quibus, aut vbi, vtrum bene, an secus. Habet enim ipse ratiocinatorem Deum, qui hanc illi procurationem in manus tradidit, qui ei sacerdotium tantæ dignitatis mandare voluit.

[1] En secundum Apostolicã doctrinam non sunt ipsi sacerdotes auctores gratiæ Dei, neque nos, vt Protestãtes per calumniam fingunt, enim apert[illegible] ac [illegible] cautam [illegible] alienam, sed Domino; sacerdos autem minister tantum est & mediator, per cuius ministeriũ mediũ Deus op[illegible] gratiam.

[2] En episcopi primitiarum, quæ dantur ad alendum eos, vt est in libr. viij. cap. 30. non domini, sed œconomi, & procuratores sunt.

[3] En doctrina Apostolica de eo, quod ecclesia catholica Rom. tradit, ad magistratum Christianum non pertinere [illegible]pensationem bonorum ecclesiasticorum, sed ad episcopum, iuxta canonem Apostol. 41. Quare hæreticum est, & a sanctis Apo[illegible] [illegible]minatum, quod Bullingerus in compendio suo cap. 4. de ecclesia & ministris ponit in Antithesi 15. magistratus Christiani est dispe[illegible] bona ecclesiastica per œconomos idoneos, quales requirit verbum Dei, vt ea inquam cedant sustentationi ecclesiarum, doctrinæ pauperum. & necessitati communi, de quibus diligenter rationem accepti & expensi quotannis postulet. sic ille. Iusto ergo iudicio Dei factum est, vt cum ministris Protestantium non sint commissæ animæ, quia non sunt ministri ecclesiæ, sed meri laici, nec eis committatur dispensatio bonorum ecclesiæ.

CAP. XXXVI. Cõmemoratio decalogi, & quomodo hic iubet.

P O N E *tibi ante oculos metum Dei, memor semper decem mandatorum, Dominum Deum tuum vnum, & solum totis viribus dilige; ne attendas idola, aut aliquos alios vtpote deos inanimos, aut ratione carentes, aut dæmones. Nosce creationem † variam, quæ per Christum cœpit; & sabbatismum agitabis propter eum, qui † creare quidem desiit, sed non desiit prouidere; agitabis, inquam, meditatione legis, nõ vacatione manuum; ejice omnem prauam cupiditatem, omnem læsionem ad homicidium pertinentem, omnem iram. Cole parentes, vt ortus tui auctores: Dilige proximum tuum vt teipsum: communica cum egentibus quæ ad vsum vitæ pertinent. Caue ne peieres, néue frequenter iures; non enim habeberis insons: Ne compareas apud sacerdotes vacuus, & [1] voluntarias tuas oblationes assiduè offer Domino; & ab ecclesia Christi ne [2] absis, surgens ad eam mane, antequam vllum opus aggrediaris; & rursus adi ad eam vespere, vt gratias Deo agas de iis, propter quæ vitam tibi largitus est; operare, esto assiduus, labora, & offer Deo quæ voluntatis tuæ sunt; honorem enim, inquit, adhibe Deo ex tuis iustis laboribus; si conferre non potes in corbonam, saltem impartire peregrinis vnum, aut duo, aut quinque minuta; congrega tibi cælestes opes; quas neque tinea, neque fures demoliantur: Quæ cùm facies, caue, ne episcopum tuum iudices, aut popularem tuum; nam fratrem tuum si iudices, factus es iudex, cùm à nemine sis electus. Atqui solis sacerdotibus iudicandi potestas commendata est, quia dictum est eis, iustum iudicium iudicate; & rursus, † estote probi trapezitæ: vobis namque non est concredita huiusmodi potestas, immò contrà, iis, qui extra dignitatem, & gradum iudicis, aut magistri sunt, dictum est, nolite iudicare, & non iudicabimini.*

[1] Apostolica doctrina contra Protestantes, & contra d[illegible]ma falsum Caluini, qui tradit in suis impiis & hæreticis institutionibus, omnes cultus voluntarios sine Dei verbo esse Deo odiosos; addiderunt centuriatores, & ad idololatriam pertinere. atqui oblationes istæ ad cultum Dei planè pertinẽt, quæ si voluntariæ sunt, sequitur, non esse mandatas, quæ enim mandantur, necessaria sunt. ad voluntarias oblationes pertinent satisfactiones sponte susceptæ ad vindictam peccati, & expungendum debitum pœnæ temporalis pro peccatis remissis, quas Philippus contra hanc Apostolicam doctrinam, & constitutionem falsos cultus esse, dicit in respon. ad art. Bauaricæ inquisitionis art. 19. cùm hæc ergo Apostolica constitutio huiusmodi oblationes facere approbet, consequens est contra Apostolicam legem facere, qui eas tollunt, & impios esse, qui impias faciunt: qui enim dixit, facite fructus dignos pœnitentiæ, fructus quoque dixit, quos quisque voluerit, qui sunt oblationes voluntariæ.

[2] En Apostolicæ doctrinæ catechismus, quem in ecclesiis catholicorum omnes paulò religiosiores, nisi impediti sint, vsque in hodiernum diem religiosè obseruant, qui mane, statim vt surrexerint, antequam opus aggrediantur, ad ecclesiam adeunt. Catechismus verò Lutheranorum, vt ab Apostolica doctrina alienus, nihil tale præcipere potest, quia nullum ecclesiæ locum ad orandum, & gratias agendum habent. hi enim sunt, qui collectionem nostram deseruerunt peiores facti, quàm illi, quos Apostolus in epistola ad Hebræos notauit, cùm ait, non deserentes nostram collectionem, sicut consuetudo est quibusdam. Collectionem enim Græcè ἐπισυναγωγὴν vocat congregationem fidelium ad orandum. quòd si Paulus eos accusat, qui ad ecclesiam non adibant, ad quam hæc Apostolica constitutio adire præcipit, quanto magis Protestantes accusat, qui nullum ecclesiæ locum habent, in quo ad orandum conueniant. Quæ igitur

summatim complexus est Apostolus cùm dixit, consideremus inuicem in prouocationem charitatis, & bonorum operum, non deserentes nostram collectionem, sicut consuetudo est quibusdam. hæc Apostolica constitutio pau ò explanatius exposuit hic, præcipiens opera decalogi, & alia, quæ ad illa referuntur, & hortans ire ad ecclesiam ad orandum mane, & ad agendum gratias vespere. quod quidem non est alligare Deum loco, & cum eo pugnare, quod ait E a. 66. cælum sedes mea, & terra scabellum pedum meorum, vt Philipp. in respon. ad art. 28. Bauar. inquis. fatuè, & impiè scribit. vnde Salomon in dedicatione templi veluti exagitans huiusmodi cogitationis impiam emeritatem, ergo ne, inquit, putandum est, quod Deus habitet super terram? Si enim cælum, & cæli cælorum te capere non possunt, quanto magis domus hæc, quam ædificaui? illud vero ad Timotheum, volo viros orare in omni loco, &c. quod idem quoque Philippus opponit, non intellexit, de quo omni loco loqueretur Apostolus, loquitur enim de ecclesiis, quas in omnibus locis cuncti orbis futuras esse sciebat. ad eas enim pertinent illa omnia genera precationum publicarum, & communium in Missa pro omnibus hominibus, de quibus proximè meminerat; & illa, quæ statim sequuntur: tum de ornatu modesto mulierum, quæ cùm ad ecclesias ipsas eunt nimio cultu religionem, & honestatem Christianam non decente solent procedere: tum de non permittendo mulieri vt doceat, nempe in ecclesia, idem enim vetat, quod in priore epist. ad Corinth. 14. Perinde itaque est, ac si diceret, volo viros orare in omni ecclesia, vbicunque sit, cum innocentia, & in pace, ac concordia fratrum. de oratione enim quæ fit in ecclesia, dat hic præceptum Apostolus qualis esse debeat, sicut 1. Cor. 11. cùm præcipit, vt oret vir aperto capite. Si enim cum domi oramus, cum bona conscientia, & in pace fratrum orare debemus, quanto magis cùm in ecclesia oramus? sic enim ait Apostolica doctrina cap. 54. Etenim si qui ingrediuntur cuiuspiam domum, primum dicere debent, pax huic domui, tanquam filij pacis, multo magis qui in ecclesiam ingrediuntur, in primis pacem Dei precari debent: qui verò hanc a iis precatur, multo magis curare debet, vt idem in ea tanquam filius lucis habitet. hactenus Apostolica doctrina. Postremò quod dicit idem Philippus prohibitam esse alligationem ad locum Ioan. 4. cùm Dominus dixit Samaritanæ veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate, fatemur prohibitam fuisse alligationem ad locum in Dei cultu, sed quam alligationem vel non intellexit Philippus, vel malitiosè conscientia reclamante dissimulauit odio ecclesiæ nostræ victus illam enim Iudaicam alligationem ad templum Hierosolymitanum, quia Hierosolymis tantùm erat locus in quo oportebat adorare, illam inquam prohibuit; nunc verò nullus locus est, in quo solo oporteat adorare, quin potius in omnibus locis ab oriente vsque ad occidentem sunt ecclesiæ, in quibus oportet adorare. itaque Dominus, inquit doctrina Apostolica lib. 6. cap. 23. baptisma, sacrificium, sacerdotium, cultum loco circumscriptum aliter mutauit: pro baptismis enim quotidianis vnum tantùm dedit, qui fit in mortem eius, pro vna tribu sacerdotali iussit ex vnaquaque gente optimos quosque deligere, neque corporis vitia inspicere, sed religionem, & vitam: pro sacrificio cruento rationale, & incruentum mysticum. sacrificium dico corporis, & sanguinis, quod in symbolum mortis eius celebratur. pro cultu circumscriptione loci definito, ab oriente vsque ad occidentem in omni loco dominationis eius eundem laudibus celebrare præcepit, & in ultum esse statuit. Hactenus Apostolica doctrina. Pro vno ergo loco infinita loca dedit per cunctum orbem, in quibus oportet adorare in spiritu, id est, obsequio, siue cultu rationali, sicut Apostolus ait, & in veritate, id est, non iam in vmbris futurorum, & figuris, nec huiusmodi cultus in loco ad eum dedicato dicendus est alligatio Dei ad locum, vt impiè dicunt hæretici, nam & quidam ex ipsis Heinrychus Bullingerus in Antithesi & compendio doctrinæ euang. cap. 5. locus, inquit, in quo congregatur ecclesia sanctus est & propter sanctos Dei, qui ibi congregantur, & propter res sanctas, quas ibi exercent sancti. hæc ille. neque tamen dicturus est alligare se Deum ad locum, quia loco tribuat sanctitatem. itaque sua Confessione vrgetur iste.

CAP. XXXVII. De accusatoribus, & calúniatoribus, & quòd oporteat iudicé non facilè credere, aut non facilè non credere, sed accurata inquisitione adhibita.

EPISCOPVM tamen oportet rectè iudicare, sicut scriptum est, iustum iudicium iudicate. & aliàs: Quid verò ex vobisipsis quod iustum est non iudicatis? estote igitur tanquam argentarij periti: vt enim hi nummos adulterinos segregant, probos autem sibi adiungunt, sic oportet episcopum, quæ vitiis quidem carent, retinere; vitiosa verò vel curare, vel si est ægritudo insanabilis, expellere, & non celeriter amputare, neque quibusuis credere. Vsu enim venire solet, vt quidam propter æmulationem aut inuidiam contra fratrem aliquem falsam instituant accusationem, vt duo illi senes Babylone aduersus Susannam; & illa Ægyptia contra Ioseph. Tu igitur vt homo Dei, ne huiusmodi accusationes facilè admittas, ne innocentem perimas, & occidas iustum; qui enim talia vult admittere, magis ille quidem pater iræ, quàm pacis est: vbi verò ira, ibi non est Dominus, siquidem ira amica Satanæ, ira, inquam, suscitata à falsis fratribus contra æquitatem, nunquam concordiam in ecclesia gigni sinit. Quocirca cùm tales homines vobis noti erunt, imprudentes, pugnaces, qui alieno bono anguntur, qui aliorum malis delectantur, ne fidem eis habeatis: quin potius obseruate eos, cum quid ab ipsis contra fratres auditis, quia necem pro nihilo habent; & vbi nemo suspicatur, prosternunt hominem. Tu igitur considera eum, qui accusatus est, sapienter animaduertens, quæ eius vita sit, & qualis; etsi repereris accusatorem dicere verum, fac vt Dominus faciendum esse docuit, conueni accusatum seorsum, & argue eum nemine præsente, vt eum pœniteat: sin autem non paruerit, adhibito vno aut altero, indica ei erratum, monens eum adhibitis mãsuetudine, et disciplina; quoniam in corde bono requiescit sapientia, in corde autem insipientium non dignoscitur.

CAP. XXXVIII. Quòd oporteat delinquẽtes priuatim arguere, & pœnitẽtes recipere secũdum constitutionem Domini.

SI igitur vobis tribus crediderit, bene habet; sin aliquis durus, obstinatusque erit, dic ecclesiæ: hanc si contempserit, neque audire voluerit, sit tibi vt Ethnicus, & publicanus; & ne eum ad ecclesiam tanquam Christianum admittas, immò tanquam publicanum deuita. Si autem vult agere pœnitentiam, assume eum: neque enim Ethnicum aut publicanum ad communionem ecclesiæ admittit, priusquam eos corum,

eorum, quæ prius impiè commiserunt, [*1] *pœniteat : pœnitentia enim ductis Dominus noster Iesus Christus Dei, locum pœnitentiæ constituit.*

*1 En doctrina Apostolica de pœnitentia exteriore, ac sacramentali necessaria, vt ex ea de interiore pœnitentia peccatorum, quæ semper esse debet, ecclesia iudicare possit, vt sic pœnitentem tanquam dignum ad communionem ecclesiæ admittat contra falsum dogma Protestantium, qui tradunt, pœnitentiam esse nouam vitam, & non opus esse exteriore pœnitentia certo tempore, & cum ministerio sacerdotis.

CAP. XXXIX. Exempla pœnitentiæ.

EGO enim Matthæus vnus sum ex numero duodecim, qui vobis in hac doctrina loquuntur, idemque fui prius quidem publicanus, nunc verò per fidem misericordiam adeptus, & ad pœnitentiam anteactæ vitæ adductus, dignusque habitus, vt Apostolus, & præco verbi Dei sim: et Zachæus, quem Dominus in pœnitentia deprecantem recepit, ipse item fuit publicanus. iam verò milites, & turba publicanorum, cùm accesserunt ad audiendum verbum Domini de pœnitentia, illud à Ioanne Propheta post baptismum audierunt : Nihil præter constitutum faeite. Ad eundem modum neque Ethnicorum salus desperata est, si modò incredulitatem pœnitendo abiiciant. Habe ergo loco publicani & Ethnici eum qui conuictus est in maleficio, neque eum tamen pœnitet : quem si postea errati sui pœnituerit, in ecclesiam admittimus ad audiendum verbum, sicut Ethnicos, cùm pœnitentiam agere, & conuerti volunt, licet communionem cum his, quoad baptizentur, non habeamus. sic horum similibus, donec fructus [*1] *pœnitentiæ proferant, ingredi in ecclesiam permittimus, ne planè funditus pereant; sed ne communionem in oratione habeant, quin potius exeant post* [*2] *lectionem legis, & prophetarum, & euangelij, vt exeundo vitam emendent, ac meliores fiant, dum student ire quotidie ad conuentus ecclesiasticos, & precationi incumbere; vt & ipsi possint admitti, & qui eos viderint, sint compuncti, ac cautiores fiant, dum metuunt, ne in similia incidant.*

*1 En rursus contra Protestantes Apostolica doctrina & constitutio de pœnitentia exteriore, & fructu exteriore pœnitentiæ interioris ad admittendum dignè pœnitentem in ecclesiam ad communionem orationis. hoc ipsum faciunt hodie in ecclesiis catholicorum per orientem & occidentem episcopi, & auctoritate eorum presbyteri.

*2 En Apostolica constitutio, quæ Protestantes de impietate condemnat, qui Missam negant, & recenter excogitatam fingunt. Missas enim habemus nos catholici, quæ ex lectione legis, & prophetarum, & euangelij constant, & ex obsecrationibus, orationibus, postulationibus, gratiarum actionibus pro omnibus hominibus, & pro regibus, sicut Timotheo præcepit Apostolus, cùm præceptum ei dabat, vt bonam militiam militaret, id est, vt bene in castris ecclesiæ ministraret, ministros enim ecclesiæ solet vocare milites: præcipuum autem ministerium sacerdotis est Missam pro omnibus hominibus celebrare. ad Missam enim pertinere obsecrationes illas & orationes, ac postulationes, gratiarumque actiones, August. quoque in epist. ad Paulinum 59. intellexit.

CAP. XL. Quòd nō oportet malè animatum esse in eum qui semel & iterum deliquit.

CAETERVM episcope, ne eum, qui semel & iterum lapsus sit, auerseris, neque audire verbum Domini vetes, neque communitate vitæ priues; neque enim Dominus recusabat quin eum publicanis, & peccatoribus compranderet; & cùm à Pharisæis de hoc argueretur, aiebat, non opus habent medico, qui bene habent, sed qui malè. Cum iis igitur, quos propter peccatum excommunicastis, habete & congressus, & conuictum, curantes, cōsolantes, fulcientes, illudque dicentes, inualescite remissæ manus, & soluta genua. consolari enim oportet lugentes, & eis qui parui animi sunt, alacritatem animi addere, ne immoderato dolore ad amentiam tendant: nam qui est, inquit, angusti animi, valde amens est.

Prouerb. 14.

CAP. XLI. Quomodo oporteat recipere pœnitētem, & qualem se exhibere quādo ab ecclesia abscind. re.

QVOD si quis [*1] *conuersus pœnitentiæ fructus ediderit, tunc ad orationem admittite, vt illum filium, qui perierat, qui luxuriosus fuerat, qui cum meretricibus patrimonium dilapidauerat, qui oues pascebat, & cùm siliquis expleri cuperet, non potiebatur optato, quem peccasse pœnituit, & ad patrem rediit, peccaui inquiens in cælum, & coram te, neque sum dignus vocari amplius filius tuus; quem pater filiorum amans, cum cantu excepit, & ei antiquo amictu, annulo, & calceis redditis, pingui etiam vitulo mactato lætabatur cum amicis. Sic igitur faciendum tibi est episcope. atque vt Ethnicum baptismo lotum post doctrinam admittis, sic hunc*

*1 En secundum Apostolicā doctrinam non verè quis cōuersus est, nenue verè & ex corde dicit illud Lucæ, pœnitet me, nisi prius fructus dignos pœnitentiæ, vt Ioannes prædicabat, faciat. qui sunt, & dicuntur satisfactiones, quibus peccata, quibus Deus offensus est, vindicantur secundum legem iustitiæ naturalis, quæ ad huiusmodi vindictas Deo excitante nos ducit, quam Christus non abrogauit in cruce, sed perfecit, cùm effecit, vt per suam pro nobis satisfactionem nostræ satisfactiones & vindictæ essent salutares. Oportet igitur secundum Apostolicā constitutionem, vt ad contritionem cordis accedat tanquam pars necessaria sacramenti pœnitentiæ

hunc per manus impositionem, vtpote factum[*2] *mundum pœnitendo, cunctis pro eo deprecantibus in antiqua pascua restitue; eritque ei loco*[*3] *lauacri manuum impositio; siquidem per impositionem manuum nostrarum dabatur spiritus sanctus credentibus. Quod siquis ex eius fratribus, qui non fuit tentatione quatefactus, te reprehenderit, quòd ei sis reconciliatus, illud ei respondebis: tu semper mecum es, mea omnia tua sunt, lætari te oportebat, & gaudere, quoniam hic frater tuus mortuus fuerat, & reuixit; perierat, & inuentus est. Quod enim Deus non solùm recipit pœnitentes, sed in priorem gradum dignitatis restituit, testis est sanctus Dauid, qui post peccatum in Vriam admissum precabatur Deum, dicens, Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me: & rursus, auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele; cor mundum crea in me Deus, & spiritum tuum sanctum ne auferas à me. ergo & tu, vt*[*4] *medicus condolens, adhibe curationem iis, qui deliquerunt, vtens salutaribus ad opitulandum modis, non solùm secans, aut vrens, aut*[*5] *sicca medicamenta adhibens, sed etiam vulnus alligans, & linimentum in illud iniciens, leneque medicamentum, quod vim habeat obducendi cicatricem, imponens, ac verbis consolatoriis recreans. Si vulnus cauum fuerit, appone suaue emplastrum ad accretionem carnis; vt carne repletum vulnus æquale efficiatur parti sanæ. Si autem vulnus sordescit, tunc repurga nouacula, id est, sermone increpatorio; si turgescit, complana, & deprime acri collyrio, id est, minis iudicij: si serpit cancer, vre, & extrahe saniem, comprimens ieiuniis. Quòd si hæc feceris, ac demum intellexeris, quòd à pedibus vsque ad caput non est malagma imponere, neque oleum, neq; alligationem, immò magis serpit cancer, & omnem curationem anticipat, vniuersas partes corporis tanquam gangrænа tabefaciens; hic tu multa consideratione, aliis item medicis peritis, & exercitatis in consilium adhibitis, seca membrum tabidum, ne vniuersum corpus ecclesiæ intereat. Ne igitur facilis sis, & præproperus ad secandum, neque celeriter ad serram dentatam prosilias, quin potius vtere prius scalpello ad secandum apostema, vt caussa morbi, quæ intus residet, educta, corpus seruetur à dolore incolume. At verò quem à pœnitentia alienum videris, & obduruisse, hunc tu cum mærore vt insanabilem eiice ex ecclesia: tolletis, inquit, improbum ex vobisipsis, & facietis reuerentes filios Israël. & rursus: non accipies personam in iudicio, & pauperis non misereberis in iudicio, quoniam Domini est iudicium.*

huiusmodi [illegible] ctio [illegible] sine fructus pœnitentiæ, nimirum [illegible] non est [illegible] quid [illegible] se [illegible] pus [illegible] veniá, & [illegible] sum ad communioné orationis in eccl[illegible] in persona [illegible] ep[illegible] copus [illegible] aut presbyter auctoritate episcopi in persona Christi donat si quid donat, sicut Apostolus ait; & admittit ad orationé, si quem admittit.

*2 Quem hic dicit factum mundú pœnitendo, dixit prius Apostolica cóstitutio conuersum faciédo fructum pœnitentiæ. ergo vera pœnitentia, in qua consistit vera conuersio, non consistit sine fructu pœnitentiæ, qui est, & dicitur satisfactio; falsum ergo est dogma Protestantium de duabus solum partibus pœnitétiæ, & contritione.

*3 En secundum Apostolicá doctrinam pœnitentia sacramétalis, siue sacramentum pœnitentiæ, cóstat ex tribus partibus, contritione, fructu pœnitétiæ, & impositione manus, siue absolutione, quæ implicata est cú confessione. ex hac Apostolica doctrina ecclesiæ tradita manauit, [illegible] à sanctis patribus diceretur hæc sacramentalis pœnitencia secundus bâptismus laboriosus, & secunda tabula. Protestantes noui euangelici négant pœnitentiam esse secundam tabulam, quia tantùm de interiore pœnitentia siue contritione loquuntur, quam dicunt esse perpetuum effectum baptismi, at pœnitentia sacramentalis non est perpetua, & continua. non enim semper fit impositio manus, nec omni tempore, & loco eduntur fructus pœnitentiæ ad vlciscendum peccatum in remissionem pœnæ temporalis pro eo remisso debitæ in satisfactionem secundum legem iustitiæ naturalis.

*4 En rursus secundum Apostolicam doctrinam opus est enumeratione peccatorum, & explicatione circunstantium qualitatum, quæ speciem peccati mutant, aut illud grauius reddunt: etenim si suot sacerdotes medici ecclesiæ, & vnicuique morbo peccati conuenientem [illegible] rationem adhibere oportet, quomodo hoc facere possunt, si, vt catechismus pestilens Lucæ [illegible] osiij præcipit, sic facienda est confessio mini [illegible], confiteor me coram Deo omnium peccatorum reum, quòd aliena appetiui, & abstuli; non dicit tamen, quæ [illegible]la, ex quo loco, qu[illegible] [illegible]mpore, à quo? quod mentitus sum, & proximo obtrectaui; nec hic dicit, quomodo obtrectauit, quali proximo, quod genus mendacij, in qua caussa, qua mente, & proposito, cui mentitus: quasi omnia peccata sint paria secundum academiam Stoicorum Protestantium. addit postea, & in [illegible]ita alia perpetraui, quæ Deus non ignorat. puniturus quoque est in impœnitentibus. Dominus dicit per Prophetam E[illegible]a. [illegible]ic tu peccata tua primus, vt iustificeris, siue, vt est in interpretatione vulgata Hier. narra siquid habes, vt iustificeris: iste catech[illegible]mus Satanæ docet, & præcipit dicere, & alia multa perpetraui, quæ Deus nō ignorat. hac ratione nec [illegible]la superiora dicenda erant, quia Deus [illegible] ou[illegible]t omnia. hanc enumerationem peccatorum & in ea pudorem vocat [illegible]hilippus carnificinam, quia est, fatemur, molesta & odiosa carni, quam carnalis homo non vult crucifigere cum vitiis, & concupiscentiis, vt Apostolus præcipit. Illyricum quoque redarguit hæc Apostolica doctrina; ait enim Illyricus in defensione Confessionis Antuerpiensis, contra Tiletanum cap. 18. Si dolet peccatoi se peccasse, & petit propter Christum condonationem, omnia sunt ei remittenda, posthabito omni peccatorum discrimine.

*5 Describit hic Apostolica constitut. vari[illegible] genera curandi peccata per eorum multiplices vindictas, vt Apostolus vocauit 2. Cor. 7. quos [illegible] [illegible]actiones vocare [illegible]emus, quæ sunt laboriosæ & molestæ carni, aliæ plus, aliæ minus, instar medicamentorū, quibus vulnera curantur.

Cap. XLII.
Quòd oporteat iudicem nō esse acceptatorem personarum.

Qvod si delatio falsa est, & vos pastores cum diaconis mendacium tanquam veritatem amplexi fueritis, aut quia personam accipitis, aut quia iustitiam muneribus commutatis, volentes gratificari calumniatori, atque ita accusatum quidem, sed à crimine alienum ex ecclesia expuleritis, rationem reddetis in die Domini:

*mini: quoniam scriptum est, innocentem & iustum non occides, non accipies munera, vt animam proteras: munera enim cæcitate afficiunt oculos sapientum, & corrumpunt verba iustorum. Et iterum, væ, inquit, qui iustificatis impium propter munera, & iustitiam iusto aufertis. Cauete igitur, ne si personas accipiatis, hæc vox Domini in vos cadat; cauete ne vllos iniustè condemnetis, & improbos defendatis. Væ enim, inquit, dicenti malum bonum, & bonum malum; amarum dulce, & dulce amarum; ponenti lumen tenebras, & tenebras lumen. Nam si alios iniustè damnatis, contra vosipsi sententiam pronunciatis, siquidem ait Dominus; quo iudicio iudicatis, iudicabimini; & quo condemnatis, condemnabimini. Ergo si absque personarum acceptione iudicaueritis, cognoscetis eum qui proximū suum per calumniam mendacis testimonij accusauit, & ostendetis eum esse calumniatorem, inuidum, interfectorem, suis repugnantiis perturbantem, vt malitiosum, sermone inconstantem, dictis suis contrarium, & oris sui verbis captum; fuerunt enim ei laqueus fortis labia sua, quem tu, postquam falsitas testimonij eius conuicta fuerit, iudica rigidè, & *1 gladio ignis trade, facq; ei quod ipse proximo suo scelerate machinatus est; quantum enim in eo fuit, fratrem occidit, aures iudicis occupando: scriptum enim est, qui sanguinem hominis effuderit, effundetur sanguis illius, & auferes à te sanguinem innocentem effusum sine caussa.*

*1 En secundum Apostolicæ doctrinam excommunicatio est gladius quidam ignis contra impiā fabulā Philippi, qui in resp. ad art. 19. Bauar. inquisit. inter politica spectacula eam refert, quæ enim si non scindit, nec vrit, nomen gladij ignis habet? aut si scindit, & vrit carnem, sicut Apostolus Corinthium, quem excommunicauit, Satanæ tradidit in interitum carnis, quomodo erit spectaculum politicum ad commonefaciendum tantùm alios homines, vt ait Philippus. addit etiam fabulæ, osteosum fuisse vestigium huius ritus in Hercule veratore se attingi à Theseo interfectis filiis, & in Oreste quærente non se admissum ad aliorum mensas. Sic homo iniquus quod sancti Apostoli à spiritu sancto docti ecclesiæ catholicæ vtiliter & necessariò tradiderunt, ad originem fabulæ reuocat, & in spectaculum, & ludum vertit.

CAP. XLIIII. Quomodo oporteat punire calumniatores.

ITAQVE *eiice eum ex Ecclesia tanquam fratris interfectorem: deinde interuallo temporis interiecto, si dixerit, pœnitere se, premite eum ieiuniis, ac postea per manus impositionem recipite, cauentes tamen illi, ne quem iterum turbet. Quòd si rursus ingressus, similiter seditionem, & discordiam concitarit, neque desinat turbare, & conuicia facere fratri, vituperationibus ex contentione nequiter studens, eiicite eum tanquā pestilentem, ne ecclesiā Dei vitiet, & fœdet. Qui enim huiusmodi est, turbas conflat ciuitatibus, idemque tametsi intra *1 ecclesiam est, tamen quia ecclesiam dedecorat, superuacuus & inanis est; qui quidem quantum in se est, corpus Christi sordidat. Nam si nonnulli homines ita nati, vt quasdam partes corporis superuacaneas adhærentes habeant, vt digitos, aut quadam in carne eminentia, quæ dicuntur hypersarcomata, hæc sibi propter turpitudinem amputant; neque est indecorum, opera artificis naturalem pulchritudinem recuperare; quanto magis decet hoc facere vos pastores ecclesiæ, quæ est integrum corpus, constans ex membris sanis, quæ in Deum, in metu Domini, & charitate credunt, cùm aliquis instar membri superuacanei repertus fuerit, qui praua cogitet, & reliquum corpus deformet, tempestatesque in eo excitet, seditione & pugna, ac detractione exhibens ei metus, molestias, vituperationes, obtrectationes, criminationes, turbulentias, aut alia huiusmodi opera diaboli efficiens, tanquam à diabolo electus, vt ecclesiam maledictis, & infamia, & multa seditione, contentione, discordia, vilem faciat, & sordidam. Hic igitur ex ecclesia iterum eiectus, meritò est *2 abscissus à cœtu Domini: atque ecclesia Dei magis nunc ornata fuerit, quàm antea, cùm erat in ea aliquod membrum superuacaneum, & ab ea alienum. Quocirca iam deinceps extra maledicta, & contemptum est, liberata fraudulentis, conuiciatoribus,*

*1 En Apostolica doctrina, quæ dogma Lutheranorū redarguit, cùm tradunt nō iustificatos nōn esse in ecclesia, nec membra eius numerari nisi iudicio hominū, qui corda hominum nō possunt introspicere. esse enim in ecclesia, nōn de toto corpore, sed de corde intelligendum esse, ait Nicolaus Selneccerus Lutheranus in 2. Tract. sui Analecti. at hæc doctrina Apostolica malos, qui sunt membra ecclesiæ & Christi licet mortua, cum accretionibus carnis superuacuis, quæ naturalem pulchritudinē totius corporis fœdant, comparat quę non existimatione hominum sed vere sunt partes corporis, quamdiu non resecantur, vt inutiles, & indecoræ; sic mali, cùm tanta est eorum fœditas, vt ecclesiam insigniter maculent & turpificent, verè abscinduntur à cœtu Domini, id est, ab ecclesia primogenitorum, qui cōscripti sunt in cælis, non iudicio hominū tantū, sed iudicio Dei. iam enim à Deo sunt dānati, vt paulò pòst ex cap. XLVII. perspici potest.

*2 En rursus Apostolica doctrina, quæ damnat dogma Lutheranorum tradentium excommunicationem non separare à Christo, neque

ciatoribus, inhumanis, proditoribus, à virtute auersis, voluptuariis, inanis gloriæ cupidis, impostoribus, & iis qui sapientes videri volunt, quorum officium est dispergere, quin potius dissipare agnos Christi. Stude igitur episcope vnà cum clericis tuis, vt verbum veritatis rectè tractes, quia Dominus ait, si obliquè in me inceditis, & ego item in vos obliquus incedam. & aliàs, cum sancto sanctus eris, & cum innocentibus innocens eris, & cum peruerso peruerteris. sanctè igitur ambulate, vt laudem potiùs à Domino reportetis, quàm, si secus feceritis, vituperationem.

priuare bonis spiritualibus, quia excommunicatus, iniquius, adhuc credit, sperat, & diligit, & quâdiu hoc facit, non nocet ei excommunicatio. at propter peccatum ex ecclesia iustè eiectus, idem est secundum hanc Apostolicam constitutionem dignè abscissus à cœtu Domini; ergo neque fides eius spiritualis est, & viua, neque spes, neque dilectio, quia non viuit spiritu qui Christi non est: non est autem Christi, qui ad cœtum Domini, id est, ad ecclesiam primogenitorum, qui conscripti sunt in cælis, non pertinet.

CAP. XLIIII. Quòd debeat diaconus subleuare onus episcopi, & ea quæ leuiora sunt, corrigere.

FACTI igitur vnius animi, & vnius inter vos sententiæ, ô episcopi, pacem inter vos mutuam habete, condolentes, & beneuoli fratribus. Pascite populum diligenter, eodem sensu & mente docentes eos qui sub vestra potestate sunt, vt concordent, & idipsum de re omni sentiant, ne sint in vobis schismata, sitis autem vnum corpus, & vnus spiritus, perfecti eadem mente, & eadem sententia secundum sanctionem Domini. Ac diaconus quidem de re omni ad episcopum referat, vt Christus ad patrem. Verùm quæcunque potest, facta ab episcopo potestate, moderetur per se, sicut Christus potestatem creandi, & prouidendi à patre accepit: Quæ verò maiora sunt, episcopus iudicet. Cæterùm sit diaconus episcopi auris, & oculus, & item os, cor, & anima, ne episcopus sollicitudine multarum rerum, sed grauiorum tantùm vrgeatur, sicut Iothor Moysen instruxit, & Moyses consilium eius amplexus est.

CAP. XLV. Quòd non conueniat Christianis cõtrouersiæ, & concertationes.

PVLCHRA quidem Christiani hominis laus est, cum nemine litigare. sin autem alicuius opera, aut tentatione quapiã factum fuerit vt incidat ei lis, det operam vt dirimatur, quamuis opus sit aliquid damni facere; & ne adeat ad iudicium gentilium, immò ne patiamini, vt sæculares magistratus de caussis vestris iudicent, per eos enim diabolus studet, vt famulis Dei probrum etiam excitet, quasi non habeatis vos quempiam sapientem, qui possit inter vos ius dicere, aut controuersias dirimere.

CAP. XLVI. Quòd nõ oportet fideles apud infideles litigare, nec aliquem ex eis vocare ad dicendum testimoniũ in Christianos.

NE igitur disceptationes vestras gentiles cognoscant, neque ad dicendum contra vos testimonium adhibeantur, neque ab eis iudicemini; neque quicquam eis debeatis, quod ad tributum & timorem pertineat. Quin potius reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, quæ sunt Dei Deo, vt vectigal, aut censum, aut didrachmum: sicut Dominus noster soluto statere, à molestia liberatus est. elige igitur potius incommodum rerum tuarum, & studium pacis non solùm cum fratribus, sed cum infidelibus; facta enim aliquã iactura bonorum externorum, nullum damnum facies in iis quæ ad pietatẽ erga Deum pertinent, vtpote pius Deì cultor, & secundũ mandatũ Christi viuens. Si verò fratres habuerint aliquid alius aduersus alium, quod Deus auertat, indidẽ intelligere debetis, qui præpositi estis, quòd qui huiusmodi sunt, non faciũt opus fratrũ in Domino, sed potius hostiliter dissidentiũ: Atque alter quidem eorũ reperietur lenis, æquus, ac filius lucis; alter verò immitis, contumax, oppressor. qui igitur cõuictus fuerit, obiurgetur, eiiciatur, & pœnas odij fraterni luat: deinde si eum peccati pœnituerit, recipiatur. atque ita castigati tribunal vestrum alleuabunt. Oportet autem mutuò iniurias condonare, non quidem iudices, sed eosipsos qui inter se querelas habent, sicut Dominus edixit, cùm ego Petrus sic eum percontarer: Quoties in me peccabit frater, & remittam ei, vsque septies? & respondit, non dico tibi, vsque septies, sed vsque septuagies septies. Sic enim vult

Dominus esse veros discipulos suos, nihilque eis esse alteri in alterum: non iram immoderatam, aut furorem implacabilem, aut cupiditatem iniquam, aut odium irreconciliabile. eos itaque, qui iram habent, reconciliate in gratiam, eos qui inter se dissident, reducite in concordiam: ait enim Dominus, Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur.

CAP. XLVII. Quòd oporteat secunda feria caussas iudicare.

FIANT *iudicia vestra secunda feria, vt si fuerit discessum à sententia, possitis liberè vsque ad Sabbatum sedare cōtrouersiā, et pacificare disceptantes in diem Dominicum. Assistant autem iudicio diaconi, & presbyteri, qui citra acceptionem personarum tanquam homines Dei iustè iudicent. Cùm igitur vtraque persona sicut lex iubet, in iudicium venerit, stabit vterque disceptantium in medio iudicio; quibus auditis, ferte sanctè & incorruptè suffragia, & date operam, vt antequam episcopus pronunciet, fiant amici, ne exeat episcopi sententia super terram contra eum qui delinquit, quia habet secum in tribunali Christum Dei filium iudicij comprobatorem & cognitorem. Si qui verò à quopiam de infamia non rectè ambulandi in Domino, arguantur, auditis similiter vtrisque, & non ex opinione præiudicata, neque altero tantùm audito, sed potius iustè tanquam de vita & morte sempiterna ferenda est sententia: Iustè enim, inquit Deus, quod iustum est exequeris. Qui enim iustè à vobis punitus est, & excommunicatus, idem à vita* *1 *immortali & gloria reiectus est, & apud iustos & pios homines inhonoratus, & inglorius, & apud eundem Deum damnatus.*

*1 En iterum excommunicatio secundum Apostolicam doctrinā vita immortali & gloria priuat, contra dogma falsum Protestantium. neque debet prius habere certum qui aliquem excommunicat, an à Deo [illegible] tradunt: sed tunc scit, ac certum habet potestas ecclesiastica aliquē à Deo excommunicari, cùm ipsa certum habet, se iustè excommunicare.

CAP. XLVIII. Quòd nō sit eadem pœna irroganda in omni delicto, sed varia pro varietate peccantis.

• NE DE *omni peccato idem* *1 *iudicium pronuncietis, sed de vnoquoque suum, singulis delictis, tum paruis, tum magnis multa prudentia iudicatis; aliter, inquam, facto sermone, item aliter propòsito alio modo conuicio, alio suspicione: atque etiam alios quidem solis minis, & terroribus subijcies, alios mulctationi largiendi pauperibus. rursus alios ieiuniis comprimes: item alios ex ecclesia eicies pro magnitudine & grauitate criminis. siquidem lex non omne delictum eodem supplicio puniebat, quinimmò alio atque alio commissa in Deum, in sacerdotem, in templum, in hostiam, aliter in regem, in ducem, in militem, in subditum, in æqualem, aut in famulum, aut in possessionem, aut in iumentum, siue in pecus: rursum secus peccata in parentes, & propinquos: aliter peccata ex consulto, aliter nō voluntaria; atque alios quidem morte puniebat vel cruci affigendo, vel lapidando, alios verò mulcta pecuniæ vel verberibus, vel talione. ergo vos quoque diuersa delicta diuersis pœnis plectite, ne qua iniuria accidat, quæ iram Dei prouocet. Cuius enim iniusti iudicij eritis intermedij, eius mercedem feretis. nam quo iudicio iudicatis, eo iudicabimini.*

*1 Secundum hāc Apostolicā doctrinā qui potestatem habent absoluenda in Confessione, mādatum habent co[illegible] iudi[illegible] ut[illegible] tamque [illegible] potestates, [illegible] opus esse enumeratione peccatorum: & [illegible] cedat solùm ad excommunicandum, ad absoluendum verò a peccatis ministerium impartiendi beneficij sine mandato cognitionis, & iudicij. Sic enim tradit Lutheranus catechismus Lucæ Lossij in quarta parte de confessione, & absolutione. Sed redarguit hoc Apostolica doctrina, quod enim ille vocat ministerium impartiendi beneficij, ministeriū iudiciale est, & illo ministerio pronunciant sacerdotes ministri Christi iudicium se [illegible] ex quo [illegible] enumeratione peccatorum opus sit secundum Apostolicam doctrinam, ut iudices con[illegible] de [illegible] iustè [illegible], & iustas, ac conuenientes vindictas præscribant. Illyricum quoque condemnat hæc Apostolica doctrina. ait enim in d[illegible] Confessionis Antuerpiensis cap. 18. contra Titelmanum, si dolet peccator peccasse, omnia peccata sunt ei remittenda posthabito omni peccatorum discrimine.

CAP. XLIX. Quales esse oporteat accusatores, & testes.

CVM *igitur in tribunali sedebitis, præsentibus vtrisque personis, non enim appellabimus fratres, quoad pace facta se in gratiam recipiant, exquirite diligenter de ipsis ipsis qui in iudicio contendunt, ac primùm de accusatore, an hunc primum accusauerit, an alium quempiam criminatus sit, aut num ex querela eorum inter se & inimicitia subiecta sit contentio, & crimen, & quæ illius vita; ac quamuis talis existat, cui recta conscientia sit, non est tamen ei soli fides adhibenda, hoc enim iniquum est, & à lege alienum; immò habeat oportet alios testes, qui sint ei moribus simi-*

Deut.cap. 19. bus similes, sicut ait lex, in ore duorum vel trium stabit omne verbum. Sed cur diximus, inquirendum esse & indagandum, quibus moribus esset accusator? nempe quia sępenumero euenire solet, vt duo, aut plures testimonium dicant in malo; & Dan. 13. vno consensu mendacium defendant. Vt duo illi senes Babylone contra Susannam. 3. Reg. c. 21. Item duo illi filij sceleratorum in Samaria contra Naboreth; & turba Iudæorum Matt. c. 26. contra Dominum Hierosolymis, & contra protomartyrem eius Stephanum. Sint Act. c. 6. igitur testes mansueti, non iracundi, æqui, beneuoli, temperati, continentes, non malitiosi, fideles, pij in Deum, horum enim testimonium, tum propter eorum mores firmum, & graue est, tum propter eorum vitam verum: Testimonium verò eorum, qui non fuerint tales, ne approbate, quamuis in testimonio contra quempiam Exod. c. 23. dicto conuenire videantur. Sic enim lex iubet, non eris cum multis in malitia, non vanam auditionem accipies; non consenties cum multitudine ad peruertendum ius. de reo etiam cognoscere oportet, quæ vitæ eius consuetudo, quæ eius conuersatio, an vita probata, an extra crimen; an iustitiæ & pietatis studiosus; an benignus in viduas, & in pauperes; an hospitalis, & in fratres beneuolus, an non lucri cupidus, non helluo, non dilapidator, & decoctor rerum, an temperans, & non luxuria diffluens, vel ebrius, & otio victitans, an commoueatur misericordia, sitque facilis ad tribuendum.

Cap. L. Quòd côtingat, vt ex prioribus peccatis, quæ quis commisit, credatur commisisse secunda.

Si enim iam ex parte maleficia eius antecesserint, videbuntur vera crimina, quæ nunc obiiciuntur, nisi ius ei suffragetur: siquidem contingere potest, vt is aliquando deliquerit, sit autem alienus ab hoc crimine. Quocirca accuratè, & vigilanter certa de his, & grauia contra reum conuictum pronunciate. Quòd si reus postquam ex ecclesia euectus fuerit, veniam petierit, seque supplex ad pedes episcopi proiecerit, & peccasse fateatur, recipite eum. Neque verò calumniatorem impunitum dimittatis, ne quempiam rectè viuentem infamet; aut alium exemplo suo ad eiusmodi calumniam inferendam inuitet, & commoueat; neque rursus reum conuictum, sine animaduersione contumeliosa relinquatis: ne aliàs eisdem delictis im- Prouer. c. 19. Prouer. c. 28. plicetur. neque enim, inquit, testis malus impunitus abibit; neque qui deliquit, erit inultus.

Cap. LI. Quòd nô oporteat pronûciare iudicia altera tâtû parte audita.

Diximus verò, non esse æquum, altera tantùm parte audita, iudicare; etenim si alterum audiatis, cùm alter abest, & cùm nihil ad illatum crimen respondederit, sententiam de damnatione eius temerariè tuleritis, rei dece de illius, & eadem cum illo calumniatore mensura commensi esse, apud Deum iudicem iustum reperie- Prouer. c. 26. mini. vt enim qui tenet caudam canis, sic qui præest alieno iudicio. Si verò senes illos, qui Babylone dictis contra Susannam testimoniis eam ad mortem damnarunt, imitemini, iudicium, quod de eis factum est, & eorum condemnationem subibitis. Quoniam quidem Susannam Dominus per Danielem è manibus sceleratorum eripuit: Senes autem sanguinis Susannæ reos ad ignem damnauit, ac vobis etiam per Danielis personam exprobrauit, dicens, sic fatui filij Israël, qui neque habita quæstione, neque cognita veritate filiam Israël condemnastis? Reuertimini ad iudicium, falsum enim testimonium contra eam dixerunt.

Cap. LII. Exemplum iusti iudicij, & cautio gêtilium in pronunciandis sententiis.

Deinde contemplamini iudicia sæcularia, quorum potestate videmus trahi parricidas, adulteros, veneficos, sepulchrorum violatores, latrones. Hi enim statim, vt ab iis, qui reos in iudicio sistunt, quæstiones de eis habitas acceperunt, quærunt ex malefico ipso, an ita se res habeat; ille verò si ait, non statim mittitur ad supplicium, immò pluribus diebus cum multa deliberatione ac consultatione, & interiecto † velo, inquiritur in eum. Postremò, qui suffragium de capite contra eum laturus est, sublatis manibus solem testatur, innocentem se esse, ac mundum à sanguine

guine hominis illius. Itaque isti quamuis gentiles, qui neque Deum nouerunt, neque sciunt vindicari à Deo eos, qui innocenter condemnati sunt; tamen cauent.

CAP. LIII. Quòd nō oporteat, vt fideles habeant aduersum se aliquid.

VOS verò qui scitis, quis noster Deus sit, & qualia eius iudicia, quomodo poteritis iudiciū ve'stru per violentiā, et impetū pronunciare, cùm illico illud pateat Deo? quod quidē si iustū sit, iuste et nunc, et in futuro remunerādi sitis: sin verò iniustū, rursus parē mercedē reportaturi. ergo consiliū vobis fratres damus, vt studeatis meritam laudem potius à Deo ferre, quàm vituperationē: laus nanq; Dei est hominibus vita immortalis, vt contrà vituperatio, sempiterna mors. Quocirca estote æqui iudices, pacifici, ira vacui. Qui enim temerè fratri suo irascitur, reus erit iudicij. Quòd si alicuius opera in aliquē irasci contingat, ne occidat sol super iracundiā vestram: irascimini enim, inquit Dauid, & nolite peccare: fiat citò reconciliatio pacis; ne ira residens efficiatur iniuriæ recordatio, & peccatum pariat. Animæ enim, inquit Salomon, memores iniuriarum in mortem. Ait præterea Dominus Iesus Christus in euangelio, si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quòd frater tuus habet aliquid aduersus te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliare fratri tuo, & tunc veniens offer munus tuum. Munus verò Deo cuiusque precatio, & gratiarum actio. Si igitur habes aliquid aduersus fratrem tuum, aut ipse habet aliquid aduersum te, neque precationes quidem tuæ, neque gratiarum actiones, quia subest ira, exaudientur. Oportet autem fratres assiduè precari, sed quoniam eos, qui cum fratribus inimicitias, & simultates iratè, & iniustè exercent, Deus non exaudit, quāuis ter in hora preces adhibeant. idcirco tollenda est omnis inimicitia & exiguitas animi, vt possimus puro & mundo corde precari. Atqui vel inimicos præcepit nobis Dominus diligere, non autem amicos odio habere. & legislator ait: Ne oderis omnem hominem; ne habeas odio fratrem tuum in corde tuo: arguendo argues fratrem tuum, & ne suscipias peccatum propter ipsum. *Leu. 19.* Non habebis odio Ægyptium, quia aduena fuisti apud eum. *Deut. 23.* Non habebis odio Idumæum, quoniam frater tuus est. & Dauid ait, si reddidi retribuentibus mihi mala. Quare si Christianus esse vis, sequere legem Domini: dissolue omne vinculum iniquitatis, in te enim posuit Dominus potestatem remittendi peccata in te commissa. *Esa. 58.* Quoties ergo fratri tuo delicta remisisti, vt nolis etiam nunc eidem remittere? Cùm tamen Zachariam audias, qui ait, vnusquisque malum proximi sui ne reputetis in cordibus vestris. *Zach. 8.* At tu iniuriæ memor es, & inimicitiam retines, & in iudicium venis, & iracundiam obseruas, & precibus tuis obsistis. Quòd si fratri tuo pepercisti remissis quadringentis nonaginta peccatis, fac propter teipsum, vt magis adhuc aucta ira vacuitas afflat in benignitatem. etsi ille non facit, at stude tu propter Deum, vt fratri ignoscas, vt sis filius patris tui, qui in cælis est, & vt audiaris tanquam amicus Dei, cùm facis precationem.

CAP. LIIII. Quòd oporteat, vt epis'opi populum de pace per diaconum admoneant.

IDCIRCO episcopi, cùm eundum vobis erit ad orationem, post lectionem, & *1 cantum psalmorum, ac post doctrinam de scripturis, dicat diaconus ex loco vobis vicino voce magna, nemo contra aliquem, nemo cum simulatione. vt si in nonnullis controuersia reperiatur, conscientia perculsi precentur Dominum, vt fratri reconcilientur. Etenim si qui ingrediuntur cuiuspiam domum, primùm dicere debent, pax huic domui, tanquam filij pacis pacem dignis tribuentes, sicut scriptum est, iis, qui propè, & iis, qui longè, quos nouit Dominus suos esse, multò magis qui in ecclesiam Dei ingrediuntur, in primis pacem Dei precari debent; qui verò hanc aliis precatur, multò magis curare debet, vt idem intra eam tanquam filius lucis habitet. Qui enim in se non habet pacem, non est fide & auctoritate dignus ad tribuēdum eam aliis. Quocirca primum oportet ipsum esse secum in pace.

*1 En cantus psalmorum in ecclesia secundū Apostolicam doctrinā. quare Protestātes cùm eum reprehēdunt, Apostolos reprehēdunt. Lectio verò sanctarum scripturarum, & psalmorum cantus, cùm

Qui enim secum non dissidet, neque cum alio pugnabit; quin potius erit studiosus pacis, beneuolus, colligens ea quæ Domini sunt, adiutorque eius ad augendum numerum eorum, qui idem sentiendo salui fiunt. Qui enim inimicitias, pugnas, controuersias, & lites excogitant, improbi sunt, & à Deo alieni.

Missa enim, ad formam Missæ interius tenet secundum Apostolicam constitutionē. idē cernitur in forma Missæ à Dionysio Areopag. Apostolorum discipulo descripta, qui in ecclesiast. Hierarchia in ca. de communione, psalmorum sacra verba omnibus fere sacramentis immixta esse ait, quare non debuisse distrahi, ac dissolui à summo omnium sacramento. at forma Missæ Protestantium neque lectionem scripturarum, neque psalmorum sacros versus habet. Mendacium ergo est quod scribit Bulingerus in suo compendio doctrinæ c. 5. de ritibus ecclesiæ Antithesi 15. optimam formam celebrandi Missam esse ad exemplum Apostolorum: hi autem, inquit, in sacrum cœtum conuenientes, post prædicatum Dei verbum orarunt cum tota ecclesia; cum qua etiam panem Domini fregerūt, & poculum sanguinis distribuerunt; de lectione autem scripturæ, & de psalmodia nulla mentio contra duos testes Apostolicos, Clementem, & Dionysium.

CAP. LV.

Recēsetur varia prouidētia Dei, & quemadmodum singulas generationes à principio ad pœnitentiā vocauit.

DEVS *enim, misericordiæ Deus, à principio singulas generationes ad pœnitentiam per iustos, & prophetas vocat, & alios quidem ante diluuium corrigebat per Abel, Seth, Sem, item per Enos, & Enoch translatum; alios verò rursus in ipso diluuio per Noë: Sodomitas per hospitalem † illum Lot; post diluuium per Melchisedec, & Patriarchas, & per Iob, quem habuit Deus charissimum: eos qui in Ægypto erant, per Moysen; Israëlitas per ipsum Moysen, & per Iesum, ac Caleph, & Phineem, & reliquos: Post legem per angelos, & prophetas, & eosdem per aduentum suum in carne ex virgine sumpta; alios paulò antequam esset ostensus, per Ioannem præcursorem: eosdem verò etiam per eundem, & post ortum suum, cùm aiebat, agite pœnitentiam, appropinquauit enim regnum cælorum: post passionem suam *1 vocat per nos duodecim, & per Paulum vas electionis. Nos igitur, quos voluit testes esse aduentus sui vnà cum Iacobo fratre Domini, & aliis septuaginta duobus discipulis, ac septem diaconis suis, audiuimus ex ore Domini nostri Iesu Christi, & optime edocti, dicimus quæ nam sit voluntas Dei bona, beneplacens, & perfecta, quæ nobis per Iesum Christum declarata est; scilicet ne vllus pereat, sed potius omnes homines, cum ei vno consensu crediderint, laudibus eundem vno animo, & ore celebrantes, iidem in sempiternum viuant.*

*1 Si per Apostolos vocabat Christus ad pœnitentiā, vt Apostolica doctrina testatur, sicut vocabat prius per Ioannē Bapt. cùm aiebat, agite pœnitentiam, appropinquauit enim regnū cælorum, ergo & nunc he quoque vocat per eos qui apostolorum locum tenent, episcopos & presbyteros. at agere pœnitentiam, ad quod vocat, non potest quis, nisi fructus pœnitentiæ faciens, sicut idem Ioannes videns venientes ad suum baptismum, id est, ad baptismum pœnitentiæ, facite ergo, inquit, fructus dignos pœnitentiæ, id est, opera digna pœnitentiæ, vt Paul. act. 26. [illegible] tatus est, cum ait, gentibus annunciabam, vt pœnitentiam agerent, & conuerterentur ad Deum digna pœnitentiæ opera facientes. [illegible] enim opera digna pœnitentiæ, quibus probatur coram Deo, & hominibus, odio haberi peccatum, quod verè confitemur. vt enim ait Basilius in comm. Esa. cap. 1. non ille, qui dixit, peccaui, deinde in peccato perstat, is confitetur peccatum, sed qui, vt ait Dauid, inuenit peccatum, & odio habuit. & tunc, inquit, remittuntur peccata, si virtus totum animum occupet, & vitij contrarij odium generet. Quærit rursus idem Bas. in regulis breu. quæst. 5. Quomodo debeat quis agere pœnitentiam in singulis peccatis, id est, in singulis peccatis, & non generatim, vt noui euangelici tradunt: Si ita, inquit, affectus sit, vt [illegible], qui dixit, iniquitatem odio habui, & abominatus sum: & illa fecerit, quæ in sexto psalmo scripta sunt. inter alia autem [illegible] ibi, laboraui in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectum meum: lachrymis meis stratum meum rigabo. addit deinde idem Bas. aliud exemplum ab Apostolo nobis propositum ad imitandum: & si ea, inquit, fecerit, quæ testatur Apostolus facta ab iis [illegible], qui [illegible], qui peccauerat, secundum Deum contristati fuerunt. ecce enim, inquit, hoc ipsum secundum Deum contristatos [illegible] tam in vobis operatum est solicitudinem, sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed æmulationem, sed vindictam. in omnibus exhibuistis vos incontaminatos esse negotio. [illegible] Corinthij facere debuerunt, vt hic apud Paulum coram Deo probarent, & ostenderent, se verè pœnitere, quod aliquando illi incesto conniuere visi essent, quid facere oportet eos, qui non alienis peccatis communicarunt, vt [illegible], sed sua, quod grauius est, commiserunt? huiusmodi ergo fructos pœnitentiæ sunt, quos odium [illegible] addit postremo aliud exemplum agendi pœnitentiam: etsi, inquit, vt Zachæus, contraria rectè facta multiplicauerit. ac con[illegible] doctrina de pœnitentia, & absolutione, de operibus pœnitentiæ dignis, quia laboriosa sunt, omnino tacent. Illyricus in defensione Ant. confessionis cap. 18. Si dolet, inquit, peccator se peccasse, & petit propter Christum condonationem, omnia sunt ei remittenda. & Phil. ipp. in resp. ad art. 19. Bauar. inquisitionis, cùm sunt, inquit, veri dolores non simulati, Deus iudicat peccatum in cordibus, vet[illegible] suo arguente peccatum, iuxta dictum, per legem cognitio peccati: accedat autem & fides cum cogitatione promissionis in euan[illegible]o traditæ, quæ affirmat gratis remitti peccata, & imputari iustitiam; hac fide certò accipitur remissio peccatorum. hæc iste. Si ve[illegible]lores sunt, cùm cognoscitur peccatum per legem, quam peccator transgressus est. non debebat Ioannes Baptista requirere ab iis, qui [illegible]ebant ad baptismum pœnitentiæ, vt facerent opera pœnitentiæ digna; aut si requirebat, vt euangelium dicit, & similiter Apostoli requi[illegible]bant, vt hic Apostolica doctrina testatur, [illegible] per eos vocabat post passionem suam Dominus ad pœnitentiā. sicut ante passionem per Ioannem planè conuincitur necessaria fuisse opera pœnitentiæ digna ad probandum veros dolores. hoc genus pœnitentiæ operibus pœnitentiæ dignis probatum semper Deus requisiuit ante legem, & in lege, ac post legem, vt hæc Apostolica doctrina testatur, quæ pœnitentiam, [illegible] quam vocabat Dominus per Ioannem, comparat cum pœnitentia, ad quam vocabat ante legem, & ad quam vocabat post passionem, & nunc vocat vsque ad sæculi consummationem.

CAP. LVI.

Quòd voluntas Dei sit, vt omnes homines in religione pia concentu imitatione angelorū.

HOC *enim est quod Dominus docuit, vt cùm precationem facimus, patri eius dicamus, fiat voluntas tua, sicut in cælo, & in terra; vt sicut cælites naturæ incorporeæ cuncti Deum vno consensu laudant, sic etiam in terra cuncti homines vno ore, & vno animo, concelebrent solum Deum vnum, & verum per Christum vnigenitum.*

vnigenitum. Voluntas itaque Dei est, vt ipsum idem [*1] *sentiendo laudemus, idéq; dicendo veneremur. Hæc est enim voluntas Dei in Christo, vt multi in eo sint salui, & non potius, vt ei incommodemus, neque ecclesiam eius imminuamus: aut contrahamus numerum ad pauciores vel vna anima hominis à nobis occisa, quæ cùm per pœnitentiam alioqui seruari posset, interierit tamen non solum à propria ira, sed etiam vestris insidiis; ita vt ad exitum perductum sit, quod scriptum est, qui nō congregat mecum, dispergit; qui verò sic dispersor est, aduersarius est ouium, inimicus Dei, agnorum laniator, quorum fuit pastor Dominus: & quos nos ex variis gentibus, & linguis congregauimus multa solicitudine, & periculo, ac labore assiduo, peruigilando, famem tolerando, humi cubando, persecutiones, verbera, & carceres sustinendo; vt voluntati Dei obsequentes triclinium accubantibus impleremus, id est, impleremus sacram catholicam ecclesiam iis, qui inuitati lætentur, & exultent: laudentque, ac celebrent Deum, qui per nos ad vitam eos vocauit: Nos inquam congregauimus, vos verò quantum in vobis fuit, dispersistis. Et vos verò laici pacem & mutuam concordiam seruate, ac studete, vt tanquam prudentes ecclesiam Dei amplificetis; & oues, quæ habentur pro feris, & agrestibus, ad eam reducatis, & mitigetis; & in pristinum statum restituatis. Atque hæc quidem est maxima à Deo promissa merces, si eduxeris, inquit, ex indigno dignum, & honoratum, sicut os meum eris.*

[*1] Huius Apostolicæ doctrinæ testimonio conuincitur, non laudare Lutheranos Deum neque venerari, siquidem de sublimibus doctrinæ Christianæ articulis inter se cō-tendunt, vt ipse etiā Nicolaus Gall[9] vn[9] ex Cōfessionistis in dic[..]bus suis fatetur & testatur, & alii alios inter se pro hæreticis habent: & Cōfessionistę Zuin[..]gium, Osiādrum, & eorū sectatores, & adiaphoristas, ac principes Saxoniæ, & comites Mansfelenses ac. sectas Lutheranorum tanquā execrabiles condemn[...]uas Staphyl[9] [...] libro de concordia Lutheranorum numerat. Hier. cap. 3.

CAP. LVII.

Descriptio ecclesię & cleri, & quid vnusquisq; facere debeat clericis congregatis, vel laicis in Synaxe.

Tv verò ô episcope sis sanctus, omni nota carens, non percussor, non iracundus, non sæuus, sed potius ædificator, conuertendi, docendi, constituendi studiosus, tolerans, lenis, mitis, longanimis, monitor, consolator tanquam homo Dei.

Cùm verò ecclesiam Dei conuocas, tanquam magnæ nauis gubernator iube cum omni prudentia, congregari præcipiens diaconis, veluti nautis, vt loca fratribus tanquam nauigantibus valde accuratè, & honestè disponāt. Ac primùm quidem sit ædes † oblonga ad orientem versus naui similis, vtrinq; [*1] *pastophoria in orientem. Sit solium episcopi in medio positum, & ex vtroque eius latere sedeant presbyteri, & astent diaconi succincti, & expediti sine multa veste, sunt enim illi similes nautis; hi illis, qui per foros nauis cursitant. Sit autem horum cura, vt laici in altera parte, ordine, & decore, & quiete sedeant; item, vt sedeant mulieres separatim, ac cum silentio; in medio autem lector ex loco edito legat libros* [*2] *Moysis, † & Iesu Naue, Iudicum, & Regum; item Paralipomena, & Esdram de reditu populi; præterea Iob, & Salomonem: ad hæc sexdecim prophetas. peractis verò binis lectionibus de binis libris, alius quispiam psalmos Dauid canat, populus verò initia versuum quæ dicuntur acrostichia, succinat. Deinde acta nostra legantur; item epistolæ Pauli adiutoris nostri, quas ecclesiis misit spiritus sancti instinctu dictatas. Postea diaconus aut presbyter euangelia legat, quæ ego Mattheus & † Ioannes tradidimus vobis, & quæ adiutores Pauli, Lucas, & Marcus acceperunt, ac nobis reliquerunt; & cùm legetur euangelium, presbyteri & diaconi,*

[*1] Pastophoria sunt, quæ nunc tabernacula & sacraria vocant[*], in quibus veneranda sacramenta seruantur, vt est in libr. 8. cap. 13. de reliquiis S. Eucharistiæ in Pastophoria inferendis: item in quibus sacra vasa, & vestes sacræ ad ecclesiasti[..] [..] vsum, ministeri[..], cultum.

[*2] En Apostolicæ doctrinæ testimonium, pertinete ad formam Missæ lectiones Scripturæ, quæ ideò adhibentur, vt, sicut ait Simeon Thess. in libro de mysteriis missæ cap. 22. purgando, & sanctificando præparēt, ad illam summam sanctificationem sacræ Eucharistiæ participandam. nec hoc solum faciunt, inquit, sed simul significant, quæ ex vetere quidem [...]ra leguntur, tempus ante aduentum Christi, lex enim & Prophetæ vsque ad Ioannem: quæ verò ex Apostolis, & euangelii temp[..] aduent[..], & manifestationis Chri[..], in quo per [..]ipsum, & per Apostolos locutus est. Legitur autem prius ex Apostolis, quàm ex euangelio secundum ordinem huius constitutionis, non solum in Missis Latinorum, sed Græcorum etiam, vt idem auctor Simeon a[..]q[..]ia Domin[..] non fecit simul omnem potentiæ, & bonitatis suæ manifestationem, sed minorem prius, & postea maiorem: quæ a[..]tem [...] locutus est, quæ in euangelio continentur, perfectiorem manifestationem continent, quàm quæ per Apostolos locutus est: id[..] [..]tio Apostolica priori loco adhibetur, vt significetur huiusmodi progressus à minus perfecto ad perfectius. Quòd autem tot lectiones in hac Missa adhibētur ex vetere testamento, ratio est, quòd principio ecclesia ex maiori parte ex Iudæis veteri tantùm testamento assuetis co[..]gregabatur, quibus ex vetere tantùm scriptura Chri[..] aduentus erat ostendendus: postquàm verò tota ferè ex gentibus cōgregari cœp[..], ferè in omnib[..] Missis tam Latinorum, quàm Græcorum duæ tantùm noui testamēti lectiones eo ordine, quo dictum est, secundum Apostolicam traditionem remanserunt. Hæ vero binæ lectiones de binis libris veteris testamenti significabant & tempus ante aduentum C[..]sti cùm sint omnia de aduentu prophetata, & tempus post aduentum, cùm sunt completa est autē in hoc de binis lectionibus testimonium Apo[..]o[..]icæ doctrinę, posse suscipi aliquid adiaphoron cum opinione cultus Dei cōtra Confessionistas, & licere aststingere numero orationem, & lectionem sacram ad piam aliquam significationem in ædificationem.

vni[ue]r[s]que pop[u]lus [m]agno cum [sil]entio [st]ent. scriptum est enim, tace, & audi Israël. & rursus, tu autem sta ibi, & audies. Deinde hortentur populum[3] *presbyteri, non omnes* † *simul, sed singulatim, & postremus omnium episcopus, qui similis est gubernatori nauis. Ianitores stent ad introitus virorum custodiendi caussa, diaconissæ verò ad mulierum, vtrique instar eorum, qui in naui recensent vectores: in tabernaculo enim testimonij, & in templo Dei, eadem ratio, & forma obseruabatur. Si quis autem repertus fuerit, qui* † *sedeat loco non decenti, increpetur à diacono, tanquam à proreta: traducaturq́ue in locum qui eum deceat. est enim ecclesia non solum similis naui, sed gregi: Nam vt pastores singulas pecudes, capras dico, & oues pro generis, & ætatis ratione locant, & quodque eorum simile cum simili congregatur; sic in ecclesia adolescentes quidem seorsum sedeant, si locus sit: sin autem non sit, stent; ætate verò prouecti ordine sedeant, pueros autem stantes, patres, & matres eorum suscipiant; rursus adolescentulæ seorsum, si fuerit locus. Si verò non fuerit, post mulieres locentur. Nuptæ iam & matres familias item seorsum: Virgines autem, & viduæ, & anus primæ omnium stent, aut sedeant. Locis verò occupandis præsit diaconus, vt quisque eorum, qui ingrediuntur, in locum suum se conferat, & nemo præter decorum sedeat. Similiter diaconus populum speculetur, ne quis murmure obstrepat, dormitet, aut nutus faciat. Oportet enim stare in ecclesia sapienter, sobriè, & vigilanter, auribus ad verbum Domini intentis. Deinde cuncti pariter consurgentes & in Orientem spectantes, egressis catechumenis, et pœnitentibus, precentur Deum, qui ascendit super cælum cæli; idq́ue ad*[4] *Orientem. Vnde primus homo neglecto Dei mandato consilio serpentis eiectus est. Diaconi autem post precationem alij oblationi Eucharistiæ operam dent, ministrantes corpori Domini cum timore, alij obseruent turbam, & faciant, vt silentium teneant: diaconus verò, qui episcopo assistit, dicat populo: Nemo contra aliquem, nemo in simulatione. deinde mutuò salutent, viri viros, & feminæ feminas osculo in Domino; ac nemo dolo, vt Iudas, cùm Dominum osculo prodidit. postea diaconus precationem faciat pro cuncta ecclesia, & vniuerso mundo, & eius partibus, pro fertilitate, pro sacerdotibus, pro magistratibus, pro pontifice, pro rege, & pro pace omnium. Deinde pontifex precatus pacem populo, benedicat ei, vt Moyses sacerdotibus præcepit, vt his verbis populo benedicerent: Benedicat tibi Dominus, & custodiat te, & ostendat faciem suam super te, & det tibi pacem. Precetur ergo episcopus his verbis, conserua Domine populum tuum incolumem, & benedic hæreditati tuæ, quam sanguine Christi tui possedisti, & acquisiuisti; ac regale sacerdotium, & gentem sanctam appellasti. Postea verò fiat sacrificium,*[5] *cuncto populo stante, & silentio precante; & oblatione facta, quisque ordo seorsum, corpus Domini & pretiosum sanguinem sumat, accedentes ordine, cum pudore, & reuerentia, vtpote ad corpus regis: Item mulieres operto capite, vt ordinem earum decet, accedant. Ianuæ autem ædis sacræ custodiantur, ne quis infidelis, aut non baptizatus ingrediatur.*

3 En Apostolica doctrina interpres loci Pau[li] 1. Cor. 14. Prophetæ duo, aut tres dicãt, & cęteri diiudicent. quē locum prauè interpretātes Lutherani tradūt iudicium de scriptura, & dogmatu[m] ad quemlibet Christianum pertinere, quia dicit Apostol, cæteri diiudicēt. Paul* igitur quos hic Apostolica doctrina vocat presbyteros, vocat [h]ic Prophetas, quia sunt doctores verbi. Vult ergo Paul. vt presbyteri populum doceãt, & hortentur, non omnes, sed duo [a]ut tres, idq́ue nō simul, sed singulatim, & cęteri [li]cet presbyteri, qui eadem ratione dicuntur Prophetæ, diiudicent: potestis enim, inquit, omnes se licet prophetę, siue presbyteri per singulos prophetare ita vt omnes discant, & omnes exhortētur, id est, exhortationē audiãt, verbū enim est patiendi. ecce ad ordinem discentiū, & exhortationes audientium pertinet populus, diiudicare autem non est ordinis discentium sed docentiū, inprimis episcopi, & sub episcopo presbyterorum.

*4 En Apostolicæ doctrinæ testimonium, licere aliquid adiaphoron ad cultum Dei adhibere contra Protestantes Cōfessionistas, qui tradunt in suis catechismis non esse recipiēda adiaphora cū opinione cultus Dei. spectare enim ad Oriētem, quod est adiaphoron, vt admoneat inter orandum de paradiso, vnde primus homo propter peccatum eiectus est, quo magis nos caueamus, ad cultum Dei planè refertur: placetq́ue ei huiusmodi recordatio, quæ est quædam testificatio gratiæ Dei, & iustitiæ eius.

*5 En sancta Eucharistia sacrificium est secundum Apostolicam doctrinam, & corpus Domini extra vsum & sumptionem: non enim præcipit hæc Apostolica constitutio sumere tantùm cum reuerentia, sed accedere cum reuerentia ad sumendum. quòd si reuerentia opus est ad accedendum, accedere autem ad sumendum, non est sumere, igitur ante sumptionem est reuerentia dignum, quia est corpus Domini: & si accessus cum reuerentia est pius & laude dignus, cur non erit pia, & laude digna circūgestatio cū reuerentia, contra Protestātes?

CAP. LVIII. De commendaticiis litteris peregrinorum, laicorum, clericorum, episcoporum.

SI autem aliquis frater, aut soror ex parœcia aduenerit, qui commendaticias afferant; accedat diaconus, & inquirat, an fideles sint, an ecclesiastici; num hæresi quapiam contaminati; ac rursus soror, nupta ne an vidua sit. atque ita cùm cognouerit fideles planè esse, & in doctrina Domini idem atque nos sentire, deducat singulos

rum, & de recipiendis sine differētia acceptionis personarum.

singulos eorum ad locum eis accommodatum Si verò presbyter item ex parœcia aduenerit, excipiatur in † communione à presbyteris: Si diaconus fuerit, à diaconis: si autem episcopus fuerit, cum episcopo sedeat, eodem honore ab eo acceptus. Rogabisque eum episcope, vt sermonem habeat apud populum docendi caussa: est enim hortatio, & monitio hospitum grata, & mirum in modum vtilissima: siquidem nemo propheta, inquit Dominus, acceptus in patria sua. Deinde episcope, committes ei, vt [1] offerat Eucharistiam; sin verò tanquam sapiens propter reuerentiam, erga te, quo tibi honorem seruet, offerre noluerit, coge, vt saltem benedicat populo. Si autem † cùm iam sedetur, alius quispiam adueniat honestus, & nobilis, siue externus, siue eius regionis, tu episcope cùm de Deo verba facis apud populum, aut cùm psallentem, aut legentem audis, ne ratio personæ faciat, vt ministerium verbi intermittas, quo illi locum ante alios sedendi constituas: quin potiùs quiesce, ne vel sermonem tuum interrumpas, vel audientiam; fratres verò eum per diaconum recipiant; si non est locus, diaconus iuniorem loco moueat, prudenter tamen, & non iratè, & illum sessum recipiat: æquum enim est, vt qui est in fratres beneuolus, sponte sua hoc faciat. quòd si recusauerit, moue eum cogendo, & in extremum locum reiice, vt discant cæteri, cedere loco honoratioribus. Si autem pauper, aut ignobilis, aut peregrinus quispiam, senex, vel adolescens aduenerit, neque sit locus vacuus, his quoque diaconus ex toto animo locum faciat, vt non fiat aduersus hominem acceptio personæ, sed fiat ministerium Deo acceptum: Cum mulieres siue pauperes, siue diuites aduenerint, vtrumque horum faciat diaconissa.

[1] En Apostolicæ doctrinæ testimonium in Cōfessionistas, qui negant offerri in Missa Eucharistiā, id est, corpus & sanguinem Christi. hæc enim est Eucharistia, quæ in Missa offertur. quare non habet hic locū Philippi cauillatio, cū in Respons. ad art. Bauar. inquil.c.17. ait: quod verò interdū nomine oblationis, aut sacrificij vetustas vtitur, intelligit totam actionem, inuocationē, & gratiarum actionem adiunctā sumptioni. hæc. inquit ille, sacrificia dici nō dubium est. at hæc Apostolica doctrina non dicit, committes ei, vt offerat gratiarum actionem. Eucharistia enim quæ sumitur, non est gratiarum actio, sed verum corpus Christi. neque dicit, committes, vt offerat inuocationem aut actionem Missæ, actio enim Missæ non est ipsa Eucharistia, sed circa Eucharistiam, quæ offertur, & inuocatur, & gratiarum actione celebratur.

CAP. LIX. Quòd debeat vnusquisq. adhibere studium, vt mane, & vespere ad ecclesiam eat.

CVM autem doces episcope, iube † & mone populum frequentare quotidie ecclesiam mane, & vespere, vt omnino abesse nolit, immò assiduè conueniat, neque vllus subducendo se, ecclesiam mutilam faciat, & à corpore Christi vnum membrum decerpat. Neque enim de solis sacerdotibus dictum est, sed potius quisque laicus de se quoque dictum cogitet. Qui non est mecum, neque mecum colligit, spargit. Ne igitur qui estis alioqui membra Christi, vos dispergatis non congregando vos, qui Christum habetis caput, qui, vt idem promisit, vobiscum est, & vobis sui communionem impertit. Ne sitis vestri negligentes, neue Saluatorem suis membris priuetis, neque corpus eius diuidatis, neque membra eius dissipetis, neque verbo Dei ea, quæ ad vsus vitæ pertinent, anteponatis. Quinimmò conuenite in [1] ecclesiam singulis diebus mane, & vespere ad canendum psalmos, & precationes in templo Domini faciendas: mane quidem psalmum [2] sexagesimum secundum, vespere verò centesimum quadragesimum: potissimum autem die † sabbati, & die Dominico, qui est dies resurrectionis, studiosiùs templum Domini adite; vt Deum laudibus celebretis, qui fecit omnia per Christum, quem ad nos misit, & pro nobis mori permisit, et à mortuis excitauit. Quid enim apud Deum excusare poterit, qui eo die ad audiendum verbum Dei salutare de resurrectione non conuenit? quo quidem die [3] precationes tres stantes facimus, memores eius, qui post triduum resurrexit. in quo item adhibentur lectio prophetarum, euangelij prædicatio, oblatio [4] sacrificij, & sacri cibi donum.

[1] En testimoniū Apostolicæ traditionis, quę vsque in hodiernum diem per omnes ecclesias Gręcorum, & Latinorum seruatur de adeundo ecclesiam mane, & vespere quotidie ad orationem, contra Protestantes, qui ecclesias suas clausas habent, nisi cū ad δημοθοινίας, id est, ad cœnā popularem conueniunt. qui quia cum Christo non colligunt, sicut maiores eorum collegerūt, idcirco mutata maiorum suorum religione huiusmodi assiduam & quotidianam nostram in ecclesia collectionem, sicut Apostolus de aliis ait, deseruerunt.

[2] Traditio huius Apostolicę constitutionis de his duobus psalmis quotidie mane, & vespere in ecclesia canendis adhuc seruatur in ecclesia nostra in testimonium contra Protestantes, quotidie enim in laudibus mane canitur in ecclesia psal. 62. & vespere diebus Dominicis, & singulis feriis versus psal. 140. vice totius psal. caussa verò huius traditionis est, quia vterque psal. continet desiderium Dauid orandi in tabernaculo, cùm fugiebat Saulem, nostra autem ecclesia locus est in nouo testamento ad orationem per verbum, & orationem ab episcopo sanctificatus, sicut in vetere testamento tabernaculum à Moyse, cui tabernaculo nostra ecclesia, vt corpus vmbræ, respondet.

[3] En oratio ad cultum Dei astricta numero propter piam significationem contra eosdem Protestantes. Viget autem adhuc hæc de tribus orationibus traditio in Missis dies Dominici, sicut à S. Apostolis ecclesia accepit.

[4] En sacrificium planè à communione distinctum, vt Illyricus tergiuersari amplius non possit, vt facit in apologia siue defensione

Confessionis Antuerpiensis contra Iudocum Tiletanum cap. 15. de Missa: non enim potest dicere, vocari hic sacrificium preces adiunctas communioni, nec ipsam communionem, quia his addidit tertium, sacrificij oblationem.

CAP. LX.

Exemplum ad æmulationē inducens, vanus Gentilium, & Iudæorū ad fana, & Synagogas concursus.

QVOMODO verò non est hostis Dei, qui nocte, & die operam & studium in fluxis quidem, & caducis rebus collocat, quæ verò æterna sunt, negligit? qui quotidie in balnea, & cibum caducum incumbit; ea verò, quæ semper permanent, & durant, non curat? Quomodo isti non est etiam nunc dicturus Dominus; [1] iustificatæ sunt supra vos gentes, sicuti cùm exprobrabat; Hierusalem, inquiens, iustificata est Sodoma ex te! Etenim si gentes quotidie cùm è somno surrexerint, ad idola properant colenda, & ante opus, actionemque omnem eis primùm preces adhibent, & in eorum agitandis festis, ac celebritatibus non interponunt moram, sed eis student, & inseruiunt, non solùm qui sunt eius loci, sed etiam qui procul habitant, & in ipsis theatris omnes tanquam in Synagoga quadam conueniunt: similiter qui nunc vano nomine Iudæi appellantur, sex diebus operantur, die septimo in Synagoga sua conueniunt, nunquam neque suam illam Sabbati vacationem, neque Synagogam suam prætermittentes, aut negligentes, alioqui vacui in incredulitate sua à virtute verbi Dei, & nominis, quo seipsi vocant. (Iudas enim confessionem declarat: hi autem, qui Christum morte contra legem affecerunt, non confitentur Deo, vt per pœnitentiam salui fiant) si, inquam, perditæ gentes ea, quæ nihil eis prosunt, frequentant, quid tu Domino Deo excusabis, qui ab ecclesia eius absens es? qui ne gentes quidem imitaris, immò quia abes, ideò [2] desidiæ te dedis, aut apostasiæ, aut maleficio. Quibus Dominus per eum, qui dictus est, dicit, Iustificationes meas non custodistis, immò neque secundum iustificationes gentium ambulastis; & eas propè superatis. & rursus, Iustificauit animam suam Israël præ anima incompositi Iuda, & quæ sequuntur; si mutabunt gentes Deos suos, & hi non sunt Dij; quia transite in insulas & videte, & mittite ad Cedar, & considerate diligenter, an sint facta talia, quia illi quidem non mutant, quæ legis suæ sunt; populus verò meus, inquit, mutauit gloriam suam, quæ ei non proderit. Quomodo igitur se defendet, qui ecclesiam Dei parum curauerit, aut se de ea subduxerit?

[1] En secundum Apostolicam constitutionem de frequentanda ecclesia Dei quotidie mane propter orationem, iustificatæ sunt gētes supra Protestātes, & sectarios omnes, qui non solum non frequentāt, sed potius tradunt, non esse ecclesiam domum orationis, nec adiuuare ad exaudiendum eam contra hanc constitutionem Apostolicæ traditionis: cuius ritus est nostra, & omnium ecclesiarū Dei consuetudo à sanctis Apostolis spiritu Dei instituta.

[2] Abesse autē ab ecclesia Dei, caussam esse pigritiæ in studio virtutis, aut caussam maleficiorum, aut etiā apostasiæ, sicut hæc Apostolica constitutio testatur. testimonio sunt Protestantes, qui ex quo gloriam ecclesiæ, quam patres, & maiores eorum semper habuerunt, mutarunt, à fide catholica discesserunt: contra verò Græci tametsi schismatici sunt, quia tamen ecclesias patrum suorum frequentant, & earum gloriam, & cultum, ac religionem nunquam mutarunt, nunquam apostasiam Protestantium probarunt, aut imitati sunt, sed potius eorum dogmata detestātur.

CAP. LXI.

Quòd nō sit fas anteponere diuinis sæcularia.

SI QVIS verò parum curat eam, excusando se caussa operis sui, excusando, inquam, excusationes in peccatis, cognoscat, qui sic est, artes quidem Christianorum esse quasi quoddam adminiculum operis, religionem verò esse opus. Artificia ergo vestra tanquam aliud agentes ad victum parandum exercete: religionem verò colite hoc agentes. sicut Dominus aiebat, operamini non cibum, qui perit, sed manentem in vitam æternam. & iterum, hoc est opus Dei, vt credatis in eum, quem misit ille. Itaque studete, ne ecclesiam Dei vnquam deseratis. Sin verò aliquis eam despexerit, & in fanum profanum gentilium intrauerit, vel in Synagogam Iudæorum, vel hæreticorum, quid iste in die iudicij apud Deum [3] excusabit, qui dereliquit verba Dei viuentis, quæ viuunt, & viuificant, quæque ab æterno supplicio liberare possunt, & se contulit ad aliquam ædem dæmoniorum, aut ad Synagogam eorum, qui Christum occiderunt, aut ad ecclesiam malignantium, neque audiunt eum, qui dixit, odiui ecclesiam malignantiū, & cum iniquè agentibus non introibo; non sedi cū concilio vanitatis, & cū impiis nō sedebo. et rursus: Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorū, et in via peccatorū nō stetit; et in cathedra pestilentiū non sedit, sed in lege Domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Tu verò relicto fidelium cœtu, ecclesia Dei, eiusq; legibus, aspicis in speluncā latronum, sancta existimans, quæ ille profana, et execrabilia vocauit; et cōmunia tecū faciens, quæ

[3] En testimoniū Apostolicæ doctrinæ, nihil excusare posse apud Deum eos, qui inter Protestantes, ne appellentur papistæ, aut ne vexentur, & ne bona sua amittant, aut patriam relinquere cogantur, simulant interim, & cum Protestātibus ad eorum cœnam popularem, & latibulum ingrediuntur, vt quę metuūt,

*quæ ille dissiparauit: neque id solum, immò iam ad pompas etiam gentilium concurris, & ad theatra properas, cupisque inter eos, qui illuc ingrediuntur, numerari, & obscœnos, ne dicam execrabiles cantus audire. Neque Hieremiam audisti, cùm ait, non sedi in concilio eorum ludentium, sed timebam à facie manus tuæ: neque Iob, cùm similia loquitur, si cum scurris ambulaui vnquam, appendebar enim in lance iusta. Quid verò vis communicari tecum libros gentilium, qui sunt hominum mortuorum, qui diaboli instinctu ea ediderunt quæ ad interficiendum, & euertendum fidem valent; quæque eos, qui studium in ipsis collocant, ad ponendam multitudinem Deorum deferunt. Vos igitur legibus Dei studete, easque in maiore pretio, quàm ea, quæ ad vsum, & vitæ necessitatem pertinent, habete; atque ita maiorem eis honorem habentes, concurrite ad ecclesiam Dei, quam ipse acquisiuit sanguine Christi dilecti, primogeniti omnis creaturæ. Hæc est filia altissimi, quæ nos per verbum gratiæ parturiuit, & Christum in nobis formauit, cuius facti participes, sacra membra estis electa, non habenees maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed potius tanquam sancti & in fide *2 immaculati, consummati estis in ipso secundum imaginem eius, qui vos creauit.*

subterfugiāt; quod dam [l]ecitur. videtur sacra ducere, quæ Deus execratur: & matrem suā ecclesi[am], quā Christus sanguine suo acquisiuit, dedecore afficiunt. quibus Dominus ait, Qui me erubuerit, & meos sermones, hunc filius hominis erubescet, cùm venerit in maiestate sua, & patris, & sanctorū angelorum.

*2 En doctrina Apostolica, quæ dogma Lutheranorum de fide sola iustificante condemnat: etenim si immaculati in fide cōsummantur per baptismum, ergo aliqui sunt in fide nō immaculati, qui non consummantur, nec enim i[lli] essent immaculati in fide, si nulli possent esse non immaculati in fide, quia si vnum contrarium est, & alterum in eodem genere necesse est esse. Quare sicut illi, qui non sunt immaculati in fide, non consummantur per fidem in baptismo, sic post baptismum qui non erunt immaculati in fide, non assequentur per fidem remissionem peccatorum. igitur non sola fides iustificat, alioqui in [so]la fide essent omnes immaculati. eodem modo argumentandum est in fide non ficta, quam Apostolus probat 1. Tim. c. 1. ergo est fides ficta in eodem genere fidei non fictæ, ne tergiuersando ad fidem aliam historicam, quam vocant, confugiant isti, vt facere solent. est igitur fides hypocritica secundum Apostolum, illa fides, quæ est sine charitate spirituali, quæ fides contraria est fidei non fictæ, quæ est fides immaculata, per quam fit consummatio nouæ creaturæ in baptismo: de hac enim creatione loquitur hic Apostolica doctrina, cum ait, qui creauit vos. sicut Apostolus Eph. cap. 2. creati, inquit, in Christo Iesu, &c.

CAP. LXII. Quòd oporteat omnes impietates Gentilium vitare.

*CAVETE igitur, ne ferias cum perditis hominibus, id est, cum Synagoga gentilium in errorem & interitum vestrum agatis; nulla nanque Deo cum diabolo communio: qui enim tunc cum illis congregatur, qui ea sapiunt quæ diaboli sunt, vnus ex iis ipsis numerabitur, & væ erit hæreditas eius. fugite demum turpia spectacula, theatra dico, & gentilium pompas, incantationes, diuinationes, vaticinia, expiationes, auguria, auspicia, necromantias, omina: quia scriptum est, Non est auguratio in Iacob, neque vaticinatio in Israël. & rursus, augurium peccatum est. & iterum aliàs: Ne augurem[i]ni, & diuinationes, ac vaticinia, & ventriloquas ne sectemini; & veneficos ne asciscatis. Vnde Hieremias sic nos monet: Vias, inquit, gentium ne ambuletis, & à signis cæli ne vobis metuatis. Quamobrem oportet fidelem deuitare conuentus gentilium, & Iudæorum reliquorumque hæreticorum: ne ferias cum eis communes habendo, animas nostras laqueis irretiamus: & ne, si diebus eorum festis, quos ipsi in honorem dæmonum agitant, cum ipsis versemur, impietatis eorum socij, & participes simus. Fugiendæ verò sunt nundinæ gentilium, & qui in eis fiunt ludi: Christianus enim nihil debet in nundinis impendere, nisi in *1 mancipiolum emendum, vt animam eius saluam efficiat, & in quædam alia mercanda ad necessitatem naturæ accommodata. Abstinete igitur ab omni idolorum pompa, præstigiis, mercatu, conuiuiis, monomachia, & ab omni spectaculo dæmoniaco.*

*1 Græci vocant seruos σώματα, & paruos seruos σωμάτια: Latini verò quia non sic loqui consueuerunt, nos σωμάτιον nō corpusculum, sed mancipiolum vertimus. permittit autem Apostolica constitutio emere mancipiolum, vt assuescendo vitæ Christianæ dominorum, fidem eorum suscipiat, & anima eius lucrifiat, sicut Apostolus ait. euenire solere, cùm mulier fidelis virum infidelem secum habitare consentientem lucratur: nec hoc solum, sed filij eius consuetudine, & vsu matris fidelis sancti fiunt, id est, Christiani. permittit etiam alia quædam emere ad necessitatem vitæ in nundinis Gentilium, sicut Paulus permittit emere omne quod in macello Gentilium venit ad vescendum.

CAP. LXIII. Quòd otiosus nō debeat comedere ex bonis fidelium, vt Petr[us]

VOS verò in ecclesia adolescentiores studete, vt in omnibus, quæ opus erunt, nauiter ministretis, & opera vestra cum omni honestate exercete, vt per vniuersum vitæ tempus tum vobis tum egentibus necessaria suppetant; ne necesse sit vobis graues esse ecclesiæ: Etenim & nos verbo euangelij incumbimus, tamen exercere

fuit piscator, & reliqui Apostoli, Paulus autem & Aquila artifices tabernaculorum, Iudas verò Iacobi agricola.

illa quasi adminicula operis huius non negligimus : partim enim nostrum sunt piscatores, partim tabernaculorum opifices, partim agricolæ, ne vnquam otiosi simus: ait enim Salomon, Abi ad formicam, ô piger, & imitare videns vias eius, & esto sapientior ea; illa enim cùm neque opus rusticum exerceat, neque sit, qui cogat eam, neque dominum habeat, æstate parat alimentum, & messis tempore copiosè recondit. Aut abi ad apem, & disce, quàm sit operaria, & quemadmodum in opere suo honesto negotiatur : Cuius labores tum reges, tum priuati ad valetudinem adhibent, est desiderabilis & munifica : & quamuis est imbecillis viribus, eò tamen præstantiæ processit, vt sapientiam honorarit. & deinceps: Quousque piger cubas, quando tandem è somno expergisceris? paulisper dormis, paulisper sedes, paulisper dormitas, paulisper pectus vlnis complecteris; postea adest tibi tanquam malus viator paupertas, & egestas tanquam bonus cursor. sin autem fueris impiger, veniet tanquam fons messis tua, & egestas tanquam malus vir à te sponte sua recedet. & rursus, qui arat terram suam, implebitur panibus. & alio loco ait, otiosus manus suas complicauit, & comedit carnes suas. & deinceps, piger, inquit, qui manus suas abscondit, non poterit deferre eas ori suo. & rursus, propter vacationem manuum deprimetur contignatio. Igitur operamini assiduè, nota enim otiosi insanabilis est; si quis autem apud vos non laborat, ne manducet : odit enim Dominus Deus noster otiosos, siquidem nemo eorum, qui Deo student, otio & vacationi indulgere debent.

Prouer. 12. Ec'. 4. Prouer. 19. Eccl. 10. 2. Thes. 3.

LIBER TERTIVS,
de viduis.

Cap. 1. Qua ætate eligendæ sint viduæ.

*VIDVAS verò constituite non minoris ætatis, quàm annorum sexaginta, vt quodammodo propter ætatem ipsam pro rato & stabili habeamus, carere eas suspicione nubendi iterum. Si verò adolescentiorem in gradu viduali constitueritis, & viduitatē in adolescentia non ferens nupserit, gloriam gradus vidualis dedecorabit : rationemque Deo reddet, non quidem quia iterum nupsit, sed quia *1 promissionem suam non seruauit, quæ quasi habenas quasdam Christo dirupit, quia non venit cum fide, & metu Dei ad seruandum promissionem. Quocirca oportet non temere, neque inconsideratè promissionem facere, sed cautè: Melius enim est ei non fecisse votum, quàm fecisse, & non reddere. Sin verò aliqua adolescentior viro suo, cum quo exiguo vixit tempore, aut morte, aut alio casu orbata, cum *2 dono super se viduitatis maneat, beata erit similis facta illius Sidoniæ viduæ Sareptis, ad quam sanctus Dei Propheta Elias hospes diuertit. huiusmodi vidua similis erit Annæ filiæ Phanuelis ex tribu Asser, quæ nunquam à templo recedebat, perseuerans nocte, & die in obsecrationibus, & preci-*

*1 En Apostolica doctrina, quæ illos planè condemnat tanquam blasphemos, qui tradunt, vt Philipp. in Resp. ad ar. Bau. inquis. art. 27. esse vota vincula, quæ homines peccare cogunt; esse enim de re impossibili plerisq;, & pugnare cum mādato diuino, nō mecchaberis; ac proinde irā Dei irritare. At viduæ illæ adolescentiores, quas Paulus 1. Tim. c. 5. dicit, de quibus hæc doctrina Apostolica loquitur, ideò damnationem habent, quia, vt nubant, primam fidem negant, idest, quia promissionem castitatis, quam priusquam nuberent, fecerunt, non seruant. pro eo enim quod illic Paul. dixit, fidem, dicit hic Apostolica doctrina promissionem, contra interpretationem falsam istorum, qui illam primam fidem interpretātur fidem, quæ vocem euangelij complectitur, & veri Dei inuocationem accendit. sic enim ait idem Philipp. in eodem art. cum doctrina Apostolica, & cum veritate pugnans. Vult igitur vt seruetur Deo promissio castitatis, siquidem qui non seruat, damnationem habet: non seruant autem eiusmodi viduæ adolescentiores, quas Paulus dicit, promissionem castitatis, non quia non possunt, sed quia, vt ait hæc Apostolica constitutio, non veniunt cum fide, & metu Dei ad seruandum promissionem. igitur quicunque Deum timet, & in fide postulat gratiam ad resistendum carni, & seruandum votum, Dominus, qui dat votum voventi, vt est in cantico Annæ 1. Reg. cap. 2. apud 70. eidem dat vires ad seruandum. is autem postulat in fide, sicut beatus Iacobus præcipit postulare, qui vt beatus Chrysostomus in epistola ad monachos interpretatur, postulat perseueranter, & non arguitur à conscientia sua, quod postulet ὀκνηρῶς, καὶ ῥᾳθύμως id est, negligenter, & pigrè. Denique redarguit hæc doctrina Apostolica, & conuincit quod idem Philippus ibidem tradit; sic enim ait: Paulus dicit, vitandæ fornicationis caussa, vnusquisque habeat vxorem suam. deinde subiungit: hoc præceptum, neque pontificiis legibus, neque votis monasticis tolli potest, at Apostolica doctrina & constitutio promissionem castitatis Deo factam seruari vult, & non esse locū coniugio alioqui sancto, vbi illa antecessit.
*2 Habere donum viduitatis super se vocat promisisse apud se Deo castitatem vidualem: nos votum simplex vocamus, quod est promissio priuata.

precibus: quæ annos quidem nata erat octoginta, vixerat verò cum viro à virginitate sua annis septem, & aduētum Christi laudibus celebrans confitebatur Domino, & loquebatur de eo iis, qui expectabant redemptionem in Israël. Quæ talis erit, testimonio approbata honorabitur gloriam habens apud homines in terra, & apud Deum in cælis laudem sempiternam.

CAP. II. Quòd cauendū sit ne adolescentiores viduæ eligantur.

CAETERVM *adolescentiores viduæ in gradum vidualem ne cooptentur, ne excusando non posse continere feruorem adolescentiæ, aliquando iterum nubentes, in*[1] †*negotio sint. subueniendum verò & opitulandum est illis, ne excusando se derelinqui, iterum nubentes, negotio turpi implicentur. nam & illud scire oportet, monogamiam quidem, id est, simplex matrimonium, si legitimum sit, iustum esse, vtpote Deo probatum; digamiam verò, id est, iterum nubere post*[2] *promissionem, sceleratum esse, non quidem propter coniugium ipsum, sed propter mendacium; tertium coniugium, intemperantiæ indicium ostendere; quartum verò coniugium, & deinceps, planè* †*libidinem esse, & manifestam impudicitiam: Deus enim vnam vxorem dedit viro, cùm eum creauit; erunt, inquit, duo in carnem vnam. Adolescentioribus verò mortuo primo marito secundum connubium concedatur: ne in iudicium diaboli incidant, & in laqueos multos; ac desideria stulta, & animis incommoda, quæ supplicium potius afferunt, quàm laxamentum.*

*1 πράγμα vocat vocabulo vulgari fornicationem, vt Itali vulgo vocant negotium. sic vsus est Paulus verbo 1. Thess. cap. 4. hæc est voluntas Dei, vt abstineatis vos à fornicatione, &cet. & nequis supergrediatur, neque circūueniat in negotio scilicet fornicationis, quam dixerat. est igitur fornicatio & quidem incesta, & sacrilega eius viduæ, quæ post promissionem publicam in ecclesia, quæ maior est, siue priuatam, quæ minor, iterum nupsit.

*2 En testimonium Apostolicæ doctrinæ, falsum esse quod aiunt Luther. prohibere pontifices magnæ parti hominum coniugium presbyteris, monachis, puellis inclusis in monasteria, & hanc etiam habere se iustissimam caussam seiunctionis à pontificiis, quia nemo debet prohibere coniugium iis qui non sunt idonei ad cælibatum. sic Philipp. at non homo istis coniugium prohibet, sed Deus: idque non propter coniugium ipsum, quod alioqui si legitimum sit, sanctum est, sed propter promissam Deo sponte castitatem, ne mentiantur Deo. Sed pro nihilo ducunt Lutherani mentiri Deo, vt eorum primus magister, & dux apostata mentitus est, cui par erit cum Anania, & Sapphira. isti igitur propter promissionem castitatis, quam sponte Deo fecerunt, non sunt idonei ad coniugium, ad cælibatum verò omnes sunt idonei, qui promiserunt, si timent Deum, & fidem habent in eo qui fidelis est, qui non patietur eos supra id, quod possunt, tentari, sicut Apostolus ait.

CAP. III. Quales esse oporteat viduas, & quomodo eis ab episcopo subueniendum.

VERAE *autem viduæ sunt, quæ vni nupserunt, quibus plures honestarum actionum testimonium præbent, reuera viduæ temperantes, pudicæ, fideles, religiosæ, quæ liberos honestè educarunt, quæ hospites exceperunt laudabiliter, quibus opitulari oportet tanquam Deo*[1] *dedicatis. Quin potiùs pauperum quoque memineris episcope manum porrigens adiutricem, atque eorum curam habens, tanquam Dei dispensator, distribuendo cuique in tempore, quæ commoda sunt, viduis, pupillis, derelictis, ac destitutis, & calamitosis.*

*1 En rursus contra Protestantes testimonium Apostolicæ doctrinæ pium & sanctum esse dedicare se Deo, vouendo ei castitatem. deberéque episcopum eiusmodi viduarum, quæ se Deo dedicauerunt, curam habere, vt Dei dispensatorem. quod si pium est & laudabile est apud Deum, dedicando se ei, vouere castitatem, multo magis pium, & apud Deum laudabilius erit, dedicando se totum ei, vouere sponte castum futurum, nihil possessurum neque sui potestatem habiturum, quod monachus facit. & eo magis debet secundum Apostolicam doctrinam episcopus eorum, qui hoc faciunt, curam habere.

CAP. IIII. Quòd oportet vnicuique indigenti benignè facere.

QVID *enim, si quæ sunt non viduæ, aut si qui non vidui, egent tamen ope propter paupertatem, aut valetudinem infirmam, aut egent ad alendos filios? oportes te prospicere omnibus, omnesque curare: Qui enim dona afferunt, non ea ex tempore dant viduis, sed potius omnino conferunt, quæ*[1] *voluntaria nominant: vt tu episcope, qui calamitosos noris, tanquam bonus dispensator dona illa optimè dispertias, ac distribuas. Scit enim Deus eum, qui dedit, quamuis tu, eo absente, egentibus diuidas. Atque ille quidem habet beneficentiæ mercedem, tu verò dispensationis rectæ conscientia administratæ laudem. Dicite, quibuscunque dona dispertitis, quis illa dederit, vt nominatim pro eo precentur; oportet enim omnibus hominibus benignè facere sine studio scrutandi hunc vel illum, quicunque sit: Dominus enim ait, omni petenti à te da, scilicet omni verè indigenti, siue amicus sit, siue inimicus, siue cognatus, siue alienus, siue vxorem non duxerit, siue duxerit. In vniuersa enim scriptura hortatur Dominus, vt pauperibus suppeditemus. Per Esaiam quidem frange, inquit, esurienti panem tuum, & inopes introduc in domum tuam:*

*1 En secundum Apostolicā doctrinam oblatio voluntaria ad iustitiam, & Dei cultū facta, mercede, & laude apud Deum digna contra Lutheranos, & Caluinistas, qui hoc genus operum negant posse suscipi cum opinione iustitiæ, & cultus Dei.

si videris

si videris nudum, vesti, & propinquos, cognatosque tuos ne despicias. Per Danielem potenti dicit Rex: Consilium meum placeat tibi, & peccata tua eleēmosynis redime, & iniustè facta misericordia pauperum. et per Salomonē ait, eleēmosynis, & fide purgantur peccata. Rursus per Prophetā Dauid omnibus dicit: Beatus qui intelligit super egenum & pauperes, in die mala liberabit eū Dominus. & iterum: dispersit, inquit, & dedit pauperibus, iustitia eius manet in sæculum sæculi. Et Salomon ait, qui miseretur inopis, Domino fœneratur, secūdum datum eius retribuetur ei. & in eandem sententiam, Qui obturat, inquit, aures, ne audiat pauperem, & ipse implorabit, & non erit qui exaudiat eum.

CAP. V.
Quòd studendum sit viduæ, vt sit bene morata.

SIT *verò omnis vidua mitis, quieta, moderata, non malitiosa, non iracunda, non loquax, non clamosa, non occupans præloqui, non maledica, non captatrix verborum, non duplicis sermonis, non curiosa, & si quid turpe viderit, aut factum audierit, sit perinde, ac si nihil viderit, vel audierit, nihilque aliud curet, quàm vt Deo preces pro iis, qui dant, et pro cunctā ecclesia adhibeat. Siquis aliquid interroget, ne facilè respondeat, præterquam de fide in Dominum, & de iustitia, ac spe in Deum; eos qui in dogmatibus religionis Christianæ erudiri voluerint, ad* [1] *præpositos ecclesiæ remittat, tantùm respondeat, quæ ad euersionem falsæ opinionis de multitudine deorum pertinent, demonstrans rationem de vno Deo ac Domino; de iis verò, quæ deinceps sequuntur, nihil temere respondeat, ne si quid inscienter dixerit, infamiam inferat verbo Dei. Dominus enim docuit, simile esse verbum grano sinapis, hoc autem est igneum, quo si quis sine vsu & experientia vtatur, reperiet eum amarum. oportet enim in mysticis non esse proditorem, sed firmum. monet enim nos Dominus his verbis: Ne proiiciatis margaritas vestras ante porcos, ne conculcent illas pedibus suis, & conuersi dirumpant vos. Cùm enim infideles audierint verbum de Christo, non quantum opus sit, sed minus, præsertim de incarnatione, vel de passione eius, magis irridebunt tanquam falsa, quàm laudabunt; eritque anus ista rea petulantiæ, ac blasphemiæ, venietque ei væ hæreditas; væ, inquit, per quem nomen meum blasphematur.*

[1] En Apostolica doctrina, quæ dogma Lutheranorū cōdemnat, qui tradunt ad quemlibet Christianum pertinere iudicium de dogmatibus fidei, vt etiam, inquiunt, textrinæ hoc possint, & rustici arantes. at doctrina Apostolica eum qui erudiendus est in dogmatibus, nō ad alium remittit præcipit, quàm ad præpositum ecclesiæ, qui est episcopus, aut eius auctoritate sacerdotem, quem parochum vocamus, qui præest curæ animarum. quomodo autem pertinebit iudicare de dogmatibus, ad quem non pertinet in eis erudire? euenit igitur Lutheranis, quod hic ait Apostolica doctrina, vt quia apud eos quicunque volebat, sine vsu, & peritia verbo Dei vteretur, proditores eius fuerint, quibus amarum erat verbum Dei testimonio huius Apostolicæ doctrinæ: quia cùm esset simile grano sinapis, id est, igneum, non timuerunt tractare illud perinde vt si non fuisset tale, sed frigidum potius.

CAP. VI.
Quòd nō oportet mulieres docere; indecorum enim esse: & quales mulieres Dominum sequebantur.

IGITVR *mulieribus vt in ecclesia doceant non concedimus, sed tantùm, vt precationes faciant, & audiant doctores. noster enim magister ac Dominus Iesus Christus cùm nos duodecim ad docendum populū, & gentes misit, nusquam mulieres ad prædicandum misit, tametsi non deerant: erat enim nobiscum mater Domini, & sorores eius, præterea Maria † Magdalena, & Maria Iacobi, ac Martha, & Maria sorores Lazari, & Salome, & aliæ quædam. sanè quidem si necesse fuisset, vt mulieres docerent, ipse primus iis quoque mulieribus, quæ nobiscum erant, populum erudire præcepisset. Si enim vir caput mulieris est, non est æquum, reliquum corpus capiti præesse.*

Sciat igitur vidua se esse [1] *altare Dei, & domi suæ sedeat, neque prætextu vllo in domos fidelium ad accipiendum ingrediatur, nam neque* [2] *altare Dei vnquā circumit,*

[1] Quia vidua, vt Apostolus præcipit, instare debet obsecrationibus & orationibus die ac nocte, & non vagari. ideò vocat eam Apostolica doctrina altare Dei: in altari enim ecclesiæ, quod est altare Dei fixum & immotum, assiduè offeruntur sacrificia. sic in vidua hostiæ spirituales orationum. hoc ipsum dixit beatus Ignatius in epistola ad Tars. ex hoc loco sumptum esse, viduas honorandas, vt altare, inquit, Dei.

[2] En testatur Apostolica doctrina esse in ecclesia altare Dei propriè dictum, quod θυσιαστήριον vocat, sicut Apostolus vocauit in epistola ad Hebr. cùm ait, habemus altare, de quo edere non licet iis, qui tabernaculo deseruiunt. qui ergo non concedunt sacrificium esse sanctam Eucharistiam, sed tantùm cœnam, interpretentur nomen altaris Græcum, quod ἀπὸ τῆς θυσίας, id est, à sacrificio dicitur: aut si non fit in eo sacrificium, cur sic appellatur? aut si sacrificium sunt orationes tantùm, quæ sunt adiunctæ sumptioni, vt ait Philipp. & reliqui Confessionistæ, quomodo dicit Apostolus, habemus altare, de quo edere non licet iis, qui tabernaculo deseruiunt. est igitur aliquid in altari Dei, quod est in ecclesia, de quo nobis licet edere, illis non licet: at orationes adiunctæ sumptioni, quas isti dicunt, quamuis sint sacrificium, non tamen aliquid esculenti habent, quod ore sumptum dentibus teri possit, vt species illius panis viui. an verò qui

cumit, quin potius in loco vno collocatum est. ergo & virgo, & vidua ne circumcursent, aut vagentur per alienas domos quia vagæ, & impudentes, & similes in vno loco non cõquiescunt, quoniam nõ χῆραι, sed πῆραι sunt, id est, non viduæ, sed viduli, hoc est, cistæ, ad accipiendum promptæ, vaniloquæ, maledicæ, consilij oppugnatrices, impudentes, inuerecundæ; quæ cùm tales sunt, non se præstant dignas eo, à quo vocatæ sunt. Non enim ad ecclesiam, quæ est communis omnium requies, Dominico die adeunt, vt faciunt qui vigilantes sunt, immò vel dormitant, vel nugas effutiunt, vel lenocinantur, vel petunt, vel alios ducunt captiuos, adiungendo eos diabolo, neque sinentes sobrios ac vigilantes esse in Dominò, sed potius sic eos præparant, vt tales exeant, quales ingrediuntur, vacui scilicet, idque quia non audiunt istæ vel eos, qui docent, vel eos, qui verbum Dei legunt. Huiusmodi sunt de quibus ait Propheta, auditu audietis, & non intelligetis, & videntes videbitis, & non scietis; incrassatum est enim cor populi huius.

tabernaculo deseruiebant, quos Apostolus dicit, nõ edebant de sacrificio altari sui ? quod si edebant, & de nostro altari edere illis, vt Apostolus ait, non licet; est igitur secũdum Apostol. in nostro altari sacrificium, quod à nobis edi licet.

CAP. VII. Quales sint falsæ viduæ.

AD eundem ergo modum huiusmodi viduæ obturatas habent aures cordis, vt non intus in domibus suis sedeant, & ibi Dominum alloquantur, quin immò, vt circumeuntes consilio quæstus per nugas faciendi, expleant aduersarij desideria. Tales igitur viduæ non adhærent altari Christi. Sunt enim viduæ quædam, quæ negotiationem habent pro studio suo, & quia impudenter petunt, & insatiabiliter accipiunt, multos iam pigriores ad dandum effecerunt. cùm enim deberent modestiæ caussa contentæ esse ecclesiasticis subsidiis, ipsæ contra circumeundo, domos diuitum excutiunt, & pecuniarum copiam sibi congerunt, & fœnori grauidant, soliusque mammonæ curam habent, quarũ Deus est crumena, quæ voluptates cibi, & potus omni virtuti præferunt, aientes, edamus et bibamus, cras enim moriemur, quæ ista putauerunt tanquã firma, ac non potius fluxa, & caduca. Etenim si in cõquirendis pecuniis exercitata, pro Deo colit mammona, id est, seruit lucro, Deo placere non potest, neque cultum eius exequi, cùm assiduè illum precari non valeat, quia habeat mentem & voluntatem auro colligendo intentam: quia scilicet vbi est thesaurus, illic est cor: mente enim tractat, vbi accipiet, aut quò ibit ad accipiendum, aut quòd illa amica sua sit oblita, & quòd sit aliquid dicendum ei. quæ talia cogitat, non erit attenta ad precationem, sed potius ad cogitationem menti occurrentem. Quocirca tametsi aliquando pro aliquo deprecari velit, non exaudietur, quia non toto corde, sed mente distracta supplicat Deo. Quæ autem vult intendere animum ad Deum, intus sedens, quæ Domini sunt, cogitat, nocte & die ore nunquam cessante, castas purasque preces adhibens. Vt igitur prudentissima illa Iudith pudicitiæ testimonio laudata, nocte & die Dominum pro Israel deprecabatur: sic vidua illius similis perpetuò pro ecclesia Deum deprecabitur, eamque exaudiet; quia in hoc solum intenta est, & non in insatiabilitatem, sumptuosamque cupiditatem incumbit, cui oculus castus, aures mundæ, manus non inquinatæ, pedes quieti, os neque ad gulam, neque ad vanitatem loquacitatis paratum, loquens quidem, quæ loqui oportet; accipiens verò, quæ ad necessitatem tantùm naturæ commoda sunt. quæ sic honesta, grauis, & sedata erit, placebit Deo, & simul vt à Deo aliquid petierit dabit Deus; adhuc enim te loquente, inquit, dicet, ecce adsum. Sic igitur vidua talis, quæ non sit auara, superba, turpis lucri cupida, non inexplebilis, non gulæ dedita, sit continens, lenis, tranquilla, religiosa, verecunda, sedens domi suæ, psallens, precãs, legens, vigilans, ieiunans, semper cũ Deo colloquens odis & hymnis spiritualibus, & lanam faciens, vt potius suppeditet aliis, quàm ipsa vlla reindigeat, memor illius viduæ, quæ testimonio Christi in euangelio laudata est, quæ cum in templũ venisset, misit in gazophylacium duo æra minuta, quis est quadrans:

Quam

Quam cùm videret is, cui patet cor, Christus Dominus noster, ac magister, ait: Amen dico vobis, plus omnibus misit in gazophylacion hæc vidua, quia illi omnes ex abundantia sua miserunt, hæc verò totum victum suum, quem habebat, misit. Viduas igitur oportet esse honestas, graues, obedientes episcopis, presbyteris, diaconis, adhuc etiam diaconissis, adhibentes reuerentiam, obseruantiam, metum, non liberas, & licentiæ compotes, neque præter præscriptum quicquam facientes sine diaconi sententia, vt si velint ire ad aliquem ad comprandendum, aut bibendum, aut ab aliquo accipiendum. Sin verò iniussu aliquid huiusmodi fecerit, pœna sit ei ieiunium, aut excommunicatio, vt petulanti, & temerariæ.

CAP. VIII.
Quòd nō oporteat, vt vidua ab indignis accipiat, aut episcopus, aut alius fidelis.

QVID *enim scit, qualis sit ille, vnde accipit, aut ex quo genere ministerij victum sibi parat: num ex rapina, aut ex alio quopiam inhonesto viuendi modo? scilicet nescit huiusmodi vidua redditurам se de his omnibus rationem Deo, quippe quæ vt indignum Deo est, accipiat: neque enim sacerdotes talium munera sponte oblata vnquam accipient, vt furis, aut meretricis. Scriptum est enim, non concupisces rem proximi tui, neque offeres mercedem prostibuli Domino Deo. Non est igitur accipiendum à talibus, neque etiam ab excommunicatis. Sint autem viduæ promptæ ad capessendum mandata superiorum, & ad præscriptum episcopi agant, tanquam Deo obedientes. Qui enim accipit donum ab huiusmodi infami, aut excommunicato datum, & Deum* [1] *precatur pro eo, qui vult in scelere perseuerare, neque pœnitendo vult vnquā resipiscere, hic communionem precationis cum illo ipso à quo accipit, habet, & Christum, qui iniquos repellit, contristat: eósque in delicto ædificat, cùm eorum dona indigna accipit, séque cum eis inquinat; dum non sinit eos ad pœnitentiam venire, vt defleant, & deprecentur Deum.*

[1] Ecce Apostolica doctrina, & confutatio, quę auctoritate sua conuincit falsum esse, quod Selneccer[a] vnus ex Confessionistis tradit in Analecto suo tertiam 2. cap. 22. posse anathematizati homines, si constet, inquit, de eorum finali blasphemia, vel impœnitentia, non autem de quibus adhuc spes est, dum viuunt, conuersionis: neque quisquam, inquit, est tam sceleratus, pro quo non orandum esse ecclesia iudicet. Citat autem, vt id probet conc. Meldens. c. nemo episcoporum: sed id totum confictum ab eo est, immò ca. 56. contrarium ab eadem Synodo decretum est. illud tamen verius est, quod iste ibidem ait, excommunicationem non esse terriculamentum, sed efficax, & diuinum fulmen, in quo planè contradicit Philippo, quem alioqui aliàs & honorificè appellat, & sequitur, qui excommunicationem spectaculum politicum esse dicit.

CAP. IX.
Quòd nō oportet mulieres baptizare, esse enim impiú, & à doctrina Christi alienum.

DE *mulieribus verò baptizantibus scitote, quæ hoc tentant, non mediocre periculum eas incurrere, quamobrem non hoc consilium damus, periculosum enim est, immò verò præter legem, &* [1] *impium. Etenim si vir est caput mulieris, & hic eligitur ad sacerdotium, non est æquum improbare, quod in ædificatione mundi factum est, & relicto capite ad extremum corpus descendere. mulier namq; corpus viri est, ex costa eius fabricatum, eique subiectum, à quo separatum est ad liberorum procreationem: ipse, inquit, dominabitur tui: princeps enim mulieris vir est, quippe caput eius. Quòd si hactenus mulieribus docendi munus non commisimus, quomodo* [2] *munere sacerdotali fungi præter naturam eisdem quispiam permittet? hic enim est error gentilium Deum negantium, Deus feminis sacerdotes feminas eligere: At non est hoc à Christo constitutum. Quòd si à mulieribus baptizari oporteret, profectò Christus à matre sua baptizatus esset, & non à Ioanne: Aut cùm nos ad baptizandum misit, misisset quidem mulieres nobiscum ad hoc; nunc verò nusquam neque iussit* [3] *hoc, neque per scripturam tradidit, vtpote qui naturæ conuenientiam, & rei decorum nosset, tanquam naturæ auctor, & legislator.*

[1] Impium dicitur, quod est alienū à cultu Dei, quale est mulierē baptizare in ecclesia, quod non licet, sicut neque docere: nō enim est ministra baptismi, sicut neque verbi. aliud est, cùm propter necessitatē priuatè baptizat non tanquam ordinaria ministra, vt vulgò accidere solet, cùm periculum instat, ne sine baptismo, quod est sacramentum necessarium ad salutem, infans decedat.

[2] Ecce Apostolica doctrina quæ dogma Lutheranorum condemnat, cùm impiè tradunt, omnes Christianos esse sacerdotes ita, vt non sit vllum sacerdotium speciale distinctum ab illo communi Christianorum. etenim si est aliquod munus sacerdotale, quod secundum Apostolicam doctrinam mulieribus tribui non potest nisi præter naturam, est igitur aliquod sacerdotium speciale, quod secundum naturam mulieris quamuis Christianæ, & secundum Apostolicam doctrinam non potest conuenire eis; immò tribuere eis eiusmodi sacerdotium ad impietatem Gentilium, vt sancti Apostoli docuerunt, pertinet: illi enim sacerdotes dearum feminas faciebant.

[3] Hinc intelligi potest, quod sicut Apostoli aliqua tradiderunt per sermonem sine scripto, alia per epistolam, sic Christus alia per seipsum sine scripto, alia per scripturam euangeliorum, quæ etiam ore suo locutus est.

IMMO

CAP. X. Quòd nō oporteat, vt laici vsurpent opus sacerdotale, vt baptismum, aut sacrificium, aut manus impositioné, aut benedictionem.

IMMO *neque laico* *1 *permittimus facere aliquod opus sacerdotale, vt sacrificium aut baptismum, aut impositionem manus, aut* *2 *benedictionem, siue † paruam, siue magnam; nemo enim sibi sumit honorem, sed qui vocatur à Domino. huiusmodi namque gratia per impositionem manuum episcopi datur. qui verò non est ad eam electus, sed potius sibi eam rapuit, hic supplicio Oziæ afficietur.*

*1 Ecce rursus secundum Apostolicam doctrinam [illegible] suos sacerdotes, vt sunt presbyteri. presbyteri enim & episcopi permittit Apostolica doctrina facere sacerdotale opus [illegible] laicis verò nullo [illegible], immo neque [illegible] clericis, priusquam ordinentur sacerdotes ab episcopo. ministri igitur Protestantium secundum Apostolicam doctrinam, & constitutionem, vt sunt similes Oziæ, & Coreitarum, ita supplicij eorum hæredes erunt.

*2 Ecce Apostolica doctrina, quæ Lutherum falsitatis in contionibus [illegible], quod tradit [illegible] vnicuique sacerdoti tantam tribui potestatem, vt à pœna simul & culpa peccatorem etiam sceleratissimum soluat: at hæc Apostolica doctrina planè docet, non omnem benedictionem vniusmodi esse, sed aliam paruam, aliam magnam. benedictionem enim vocat remissionem peccatorum, siue absolutionem à peccatis, ad imitationem scripturæ sanctæ, quæ ait apud Esaiam cap. 27. propterea auferetur iniquitas Iacob, & hoc erit benedictio eius. Sic enim est apud 70. & libro 7. cap. 43. de olei benedictione: benedicitur, inquit, ab episcopo in remissionem peccatorum. benedictio igitur fit in remissionem peccatorum, magna magnorum, parua paruorum. huiusmodi benedictionem, & si fit per manus impositionem, distinxit tamen hoc loco Apostolica doctrina ab impositione manus, quia impositio manus latius patet, siquidem manus imponitur in variis ordinatione, vt in libro 8. explicatum est. Manus item imponitur in sacramento confirmationis, & in reconciliatione pœnitentium ab hæresi ad ecclesiam reuertentium, item super infirmos, super catechumenos: & energumenos, quæ potestas exorcistis datur. Benedictio itaque magna, est remissio, siue condonatio magnorum peccatorum, hoc est, mortalium, vt vocamus. quæ quidem benedictio æqualis semper est, id est, omnium peccatorum magnorum, ex æquo omni sacerdoti conueniens, si ei ab episcopo suo potestas absoluendi fiat. parua verò benedictio est, qua aut reliquiæ peccatorum, id est, pœnæ pro peccatis magnis iam remissis debitæ ratione satisfactionis obligatæ, aut venialia, hoc est, parua peccata, condonantur. remissiones obligationis huiusmodi satisfactionum hodie vocantur indulgentiæ, quarum antiquitati verbum ipsum benedictionis, quo Apostolica doctrina vsa est, astipulatur, quo verbo non semel aut iterum, sed sæpius vsus est beatus Greg. ante annos nongentos. Igitur qui Lutheranæ sectæ sunt, & cum patre suo Luthero indulgentias negant, si dicant se habere magnam benedictionem, quæ sit sacerdotalis absolutio à culpa, & à pœna, interrogemus eos, præter illam magnam suam benedictionem, quam nam paruam benedictionem secundum Apostolicam doctrinam habeant, qua parua peccata, & paruæ item pœnæ remittantur? aut si adhuc ista omnia negare audent, respondeant nobis, si illa in lege Leuitici mundatio lepræ per sacrificium sacerdotis, quæ fiebat, vt mundatus a lepra cum viuis iam deinceps versaretur, vmbra erat, & typus, quod necesse est confiteri, mundationis peccatorum mortalium, quæ virtute passionis Christi pro nobis immolati per ministerium sacerdotis fit, quæ est magna benedictio, hominem prius mortuum viuificans: respondeant, inquã, secunda illa mundatio, quæ fiebat ad introducendum sanatum à lepra in domum suam siue in tabernaculum suum octauo die, sicut factum est in fonte Moysis, & Aaron, quæ erat minor mundatio post lepram iam ante mundatam, cuiusnam mundationis spiritualis minorum peccatorum, & pœnarum typus erat? Lex enim vmbram habebat futurorum bonorum. profectò si interpretandum est euangelium, vt consonet legi, & lex vt euangelio, vt Apostolica doctrina præcipit, necesse est concedere nobis huiusmodi benedictionem minorem, quam Apostolica doctrina dicit, & ecclesia catholica, sicut à sanctis Apostolis per eorum prædicationem accepit, profitetur. Sed reliqua de indulgentiis ad hunc locum Apostolicæ doctrinæ pertinentia, ne scholium modum excedat, in extremam partem explanationum reiicienda sunt.

CAP. XI. Quòd nulli ex clericis præterquam episcopo, aut presbytero permissum est facere, quæ sunt sacerdotum; ordinare verò episcopo tantùm cõuenit, & nulli alij.

IMMO *neque reliquis clericis potestatem baptizandi facimus, vt lectoribus, cantoribus, ianitoribus, aut ministris, nisi tantùm episcopis, & presbyteris ministrantibus diaconis. Qui verò hoc ausi fuerint, pœnas Coritarum pendent. Neque presbyteris potestatem damus ordinandi diaconos, aut diaconissas, aut lectores, aut ministros, aut cantores, aut ianitores, sed episcopis tantùm; hic enim est ordo ecclesiasticus, & concentus.*

CAP. XII. Dehortatio ab inuidia.

DE *inuidia verò, æmulatione, maledicentia, rixa, contentione iam dictum est à nobis, aliena esse hæc à Christiano, præsertim in viduis. Postquam verò diabolus multis variisque modis ad fallendum instructus, in eas, quæ non sunt veræ viduæ, speciem quandam & pompam infert, vt olim etiam in Cainum intulit, quædam enim sunt, quæ se quidem viduas dicunt, præcepta verò & instituta viduitatis digna non exercent, sicut neque Cain iura fraterna; ignorant enim, quòd nomen viduitatis non introducet eas in regnum cælorum, sed potius vera fides, &* *1 *opera sancta: si ergo quæ piam nomen viduæ habeat, studia verò aduersarij exerceat,*

*1 Ecce secundum Apostolicã doctrinam contra Protestantes [illegible] vera fides introducit in regnum cælorum, sic & opera sancta. sunt autem opera sancta opera veræ fidei, quam dicit Apostolica doctrina, quæ viua vocatur, tum secundum scripturam beati Iacobi, qui fidem mortuam dicit eam quæ est sine operibus, vt viuam esse intelligamus eam quæ est cum operibus; tum secundum scripturam beati Petri, qui spem viuam dicit, quæ necessariò cum fide viua iuncta est. quare sicut ex fide vera, id est, viua iustificamur, vt iustificati regnum cælorum assequamur, sic etiam ex operibus sanctis veræ fidei iustificamur, & [illegible] omnibus damus gloriam Christo, qui vt huiusmodi iustitiam, quæ est donum spiritus sancti in nobis per veram fidem, & opera sancta veræ fidei operaretur, pro nobis impiis & reis mortis iustus & innocens passus est ad ascensionem, sicut Apostolus ait, iustitiæ Dei, vt sit ipse iustus scilicet iustitia sua infinita, & iustificans, id est, & largiens donum iustitiæ ei qui ex fide Iesu Christi est. at secundum istos imputatiuos dicere debebat Paulus, vt sit ipse iustus, & imputans nobis iustitiam suam, quæ cùm infinita sit, in infinitum iustos nos facit [illegible] isti, & alteros deos. hæc est gloria, quam isti tribuunt Christo, id est, pro gloria blasphemiam, qui animas nostras dono spiritus S. spoliare volunt, & diuitias eiusdem spiritus sancti defraudare, dum iustitiam negant donum eius esse: etenim si donum est, necesse est, vt in eo sit, cui donatur, vt cætera eius dona, sine gratiæ. Est quidem, ne quis hic erret, fides vera fides sine charitate, quam Theologi scholastici informem vocant, nihil enim ei deest ad rationem essentiæ suæ pertinens ex parte intellectus, cuius est perfectio: quantum verò pertinet ad finem fidei, quæ est salus animæ, quæ in vnione cum Deo consistit, sicut beatus Petrus ait 1. c. 1. reportantes finem fidei vestræ salutem animarum vestrarum: tunc fides, si sola est, id est, sine charitate, quæ cum Deo copulat credentẽ, non est vera fides, id est, non est perfecta hac ratione, quatenus suo fine frustratur. Sic accepit Apostolica doctrina, sic quoque vsus est Dionysius Areop. in diuinis nom. ca. 7

eum ... de ... dim ... veram se- paratum ... ve- ... ... in hoc loco ... Dionysius, sic ait in epist. ad Rom. c ... Quo ergo nos se- parabit à charitate Christi? charitas ergo est simul cum huiusmodi vera fide, quam Apostolica doctrina hic dicit, quam Dionysius quoque vocat veram fidem; Paulus verò vocat fidem non fictam, quæ non potest esse sine charitate. sic enim ait, finis præcepti est charitas de corde puro, conscientia bona, fide non ...

ercœat, huius viduitas non *² *reputabitur. quinimmò à regno Dei repulsa, æterno supplicio tradetur. Audimus enim quasdam viduas esse zelotypas, inuidas, obtrectatrices, quæ aliarum subsidiis, & allenamentis inuident: Quæ verò sic sunt, non sunt Christi discipulæ, neque doctrina illius institutæ: dicere enim potius debebant, si quam sororem vel fratrem viderent recreasse alteram viduam, eique aut vestitum, aut pecuniam, aut alimentum, aut potum, aut calceos præbuisse, dicere, inquam, debebant: Benedictus Deus.*

*² ... vim verbi huius reputari in hoc loco Apostolicæ doctrinæ licet intelligere clarius, quid soleat apud Paulū idem verbū cōtra dogma Lutheranorum de iustitia imputatiua. Significat enim reputari idem, quod valere. vt igitur viduitas, quæ non est vera, non reputatur, id est, nihil valet: quæ autem est vera, valet: sic iustitia naturalis, & secundum carnem, id est, virtutum moralium, siue operum naturæ, quæ erat in Abraham, antequam crederet, non reputatur: contrà verò iustitia fidei, & operum fidei, quæ suot opera non naturæ nostræ, sed gratiæ ... in nobis, hæc inquam iustitia reputatur, & valet coram Deo, cuius donum est. de hac iustitia ait Apostolus, credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam: id est, credidit in eum, qui iustificat impium, & iustificatus est: & hæc iustitia est ei reputata, id est, valuit illi, & non illa prior, quam habebat secundum carnem apud homines. Lutherani verò ex ignorantia verbi dogma suum ducentes reputari mutauerunt in verbum imputari, quod vulgaris sermonis consuetudine significare solet attribui, siue assignari alicui, quod ipse in se non habet, vt perinde sit quasi habeat. Sed illi testimoniis scripturæ, quæ citant, dogma suum redarguont, vt cum Confessio Saxonica c. de remissione peccatorum, & iustificatione ait, fiducia filij iustificamur, non propter nostram qualitatem, sed quia ipse est propitiator in quo cor acquiescit: fiduciam ipse spiritus sanctus exsuscitat, sicut inquit Apostolus, accepistis spiritum adoptionis filiorum: at spiritus adoptionis donum spiritus sancti est, quod accipi non potest, nisi detur, & in eo sit, cui datur; est enim de numero earum gratiarum, siue donorum, de quibus Apostolus ait, diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus: cùm autem in anima est donum adoptionis, in ea est donum iustitiæ. Siquidem donum adoptionis nihil aliud est, quàm donum iustitiæ, qua iustificari à peccatis, sicut Apostolus ait, per sanguinem Christi, filij Dei facti sumus, ac proinde liberi. Quare cùm adoptio donum spiritus sancti recipiatur in anima hominis, iustitiaque, quæ re idem donum est, in anima quoque recipitur. aut explicent, & doceant, si possunt Protestantes, quòd aliud donum sit spiritus adoptionis, præterquam spiritus iustitiæ? aut cur recipiatur in anima donum adoptionis, & non donum iustitiæ?

Cap. xiii. Quomodo oporteat viduas orare pro iis, qui præbent quæ opus sunt.

BENEDICTVS *Deus, qui conuiduam recreasti, benedic Domine, & glorifica eum, qui illi præbuit; & opus eius adscendat verè ad te, & memineris eius, vt bene sit ei in die visitationis eius. Episcopum quoque meum glorifica, qui bene tibi ministrauit, & opportunam eleëmosynam meæ cōnuetulæ, quæ erat nuda, fieri docuit; addas ei gloriam, & des ei coronā gloriationis in die reuelationis visitationis tuæ: similiter vidua, cui tributa est misericordia, cōprecetur pro eo qui tribuit.*

Cap. xiiii. Quòd nō oporteat gloriari, neque vt iactet nomen suum, quæ eleëmosynam facit.

TAMEN *quæ benignè facit, nomen suum celet, vt sapiens non canens tuba ante se, vt fiat eleëmosyna coram Deo in occulto, sicut Dominus ait, cùm facis eleëmosynam, nesciat sinistra, quid facit dextra tua, vt sit eleëmosyna tua in abscondito; & vidua precetur pro eo, qui dedit, quicunque ille sit, cum sit ipsa sanctum quoddam altare Dei, & pater qui videt in occulto, reddet in aperto ei, qui benignè facit: verùm viduæ, quæ secundum Dei mandatum viuere nolunt, curam habent sciscitandi curiosè, quæ illa, quæ dedit, quæ item illæ, quæ acceperunt: quod cùm cognouit, queritur de illa, quæ dedit; an, inquit, nesciebas, me esse viciniorem, & calamitosiorem illa? cur igitur mihi illam prætulisti? hæc verò dicit despiens, non intelligens, non fuisse hanc voluntatem hominis, sed Dei mandatum: etenim si ipsa testatur, quòd erat Deo propinquior, quòd maiore inopia premebatur, & quòd magis nuda, quàm illa, debet cogitare eum, qui legem sanxit, & tacita, ac de ea, quæ præbuit, non conquesta, ingressa in domum suam humi in faciem prostrata supplicare Deo, vt peccatum sibi remittat. Dominus enim præcepit iis, qui beneficium dant, ne beneficium datum iactent atque ostentent, hæc verò querebatur de illa, quòd nomen non dixisset, vt ipsa quoque ad accipiendum curreret; neque querebatur solum, sed malè etiam precabatur oblita quod Dominus dixit, qui benedicit tibi, benedictus est, & qui maledicit, maledictus. Ait præterea Dominus, cùm domum intratis, dicite, pax huic domui; & si fuerit illic filius pacis, pax vestra requiescet super eum; sin verò non fuerit dignus, pax vestra reuertetur ad vos.*

Cap. xv. Quòd non deceat conuiciari proximo, alienū

S I *igitur pax ad illos rursus redit, qui eam præmiserunt, quia non reperit qui ea essent digni, multò magis maledictio in caput eius, qui iniquè eam iecit, reuertitur;*

*titur, quia is, in quem iacta est, non sit ea dignus. Quisquis enim sine caussa conuicium facit, sibi maledicit, vt Salomon ait: sicut aues volant, & passeres, sic maledictio vana non abibit in nihilum. & rursus ait: Qui conuicia inferunt, imprudentissimi sunt; vt autem apis infirmis viribus prædita, postquàm pupugerit, aculeum amittit, sterilisque efficitur. Sic vos quam iniuriam alius feceritis, hanc vobis facietis. lacum, inquit, aperuit, & effodit eum, & incidet in foueam, quam fecit. & rursus: Qui foueam proximo fecit, incidet in eam. Ergo qui maledictum euitare vult, ne alteri maledicat. Quod enim fieri tibi non vis, alteri ne facias. Igitur qui maledictionem fugit, ne alteri maledicat. Quare monete viduas non obedientes, obiurgate inuerecundas, consolamini eas quæ sunt pusillo animo, roborate infirmas, laudate eas quæ sanctè viuunt: Benedicant potius, & non maledicant, pacem concilient, & ne bellum inferant. Ne igitur episcopus, ne presbyter, ne diaconus, ne quiuis alius ordinis clericorum linguam conuicio inquinet, vt non pro benedictione maledictionem reportet. studeat autem & curet episcopus, vt neque laicus maledictionem proferat; habenda enim est ei cura de omnibus, de clericis, de virginibus, de viduis, de laicis. Idcirco episcope elige adiutores tuos vitæ, & iustitiæ operarios diaconos Deo gratos, quos ex cuncto populo maximè dignos probaris, & faciles ad vexationes, & molestias, in vsus ministerij sustinendas. Eliges quoque diaconissam fidelem, & sanctam ad ministrandum mulieribus. Euenire enim solet aliquando in quibusdam domibus, vt non possis propter infideles mittere diaconum ad mulieres, mittere verò possis diaconissam propter cogitationes improborum, ad multa enim indigemus diaconissa ac primùm quidem cùm mulieres baptizantur, vnget quidem eas diaconus frontem tantùm oleo sancto; post eum verò illinet eas diaconissa. Non enim opus est, vt viri inspiciãt feminas: verùm solũ episcopus in baptismo caput eius vnget, sicut prius vngebantur reges, & sacerdotes, non quidem quòd [*1] qui nunc baptizantur, etiam sacerdotes ordinentur; sed quòd fiant à Christo Christiani, regale sacerdotium, gens sancta, ecclesia Dei, columna & firmamentum præsentis [*2] luminis, qui aliquando non populus, nunc autem dilecti, & electi, super quos inuocatum est nouum nomen eius, vt testatur Esaias Propheta dicens, & vocabunt populum nouo eius nomine, quo Dominus nominabit eum.*

enim esse à Christiano, maledicere, & de diaconissis.

*1 Ecce Apostolica doctrina aduersus Protestãtes, qui negãt esse sacerdotium externum & visibile, aliud à sacerdotio spirituali, & inuisibili, cõmuni omnium Christianorũ ex baptismo. cùm enim hæc Apostolica constitutio tradit, non ordinari in baptismo sacerdotes, vt olim in vetere testamento ordinabantur, in eo simul tradit, esse aliud genus sacerdotij ex ordinatione, ac consecratione in nouo testamento, quod sacerdotium regno est excellentius, vt suprà lib. 2. cap. 34. docuit, & cap. 25. tradit eadem Apostolica doctrina habere huiusmodi sacerdotium presbyteros.

*2 Pro eo, quod est in Græco exemplari edito τοῦ νῦν ὄντος, reperi postea in alio exemplari manuscripto peruetusto τοῦ νῦν φωτὸς, quæ est fortasse vera etiam lectio, & ad propositum accommodata, ac cum scriptura S. consentiens. loquebatur enim Apostolica doctrina de vnctione frontis in baptismo, qui φῶς & φωτισμὸς vocatur à sanctis patribus, vt Paulus quoque vocat Col. c. 1. & in epistola ad Hebr. c. 6. baptizatos vocat illuminatos. nũc ergo ab hoc diuino lumine, quod, vt ait Dionysius, diuina beatitudo ei qui baptizatur, tanquam signum quoddam impartit, firmamentum & robur accipiunt fideles, vt sint tanquam columnæ quædam stabiles & immobiles. in eandem sententiam dixit Apostol. ecclesia Dei viui columna, & firmamentum veritatis: fides enim veritatis, qua nihil fortius, & quæ omnia vincit, quæ fides in baptismo donatur, firmat, & facit fideles esse instar columnæ, vt qui perfectè credunt veritati, non iam circumferantur omni vento doctrinæ. fides enim, vt ait Dionys. cap. 7. de diuinis nom. credentes firmat in veritate, & veritatẽ in credentibus. huiusmodi fideles ecclesiæ vocat Salomon in cant. cap. 5. columnas marmoreas fundatas super bases aureas, id est, super veritates inexpugnabiles dogmatum catholicorum, quorum fides etsi instar auri in igne probetur, non corrumpitur, vt martyria sanctorum testantur. apud Protestantes verò non est huiusmodi ecclesia, quæ sit columna, & firmamentum veritatis, siue fidei, siue baptismi, ex quo fidem patrum suorum reliquerunt, in qua illi à principio tanquam columnæ marmoreæ fundatæ super bases aureas, id est, veritates dogmatum semper vsque ad Martinum Lutherum steterunt. isti verò pro columnis marmoreis facti sunt nubes sine aqua, quæ à vento circumferuntur. testimonio sunt tot iam inter eos sectæ, & tot confessionum mutationes. si cui verò magis placet altera lectio, firmamentum sponsi, non repugno, nec improbo: ecclesia catholica fidelium columna est & firmamentum veritatis, id est, Christi sponsi, quod Apostolus vocat fundamentum positum præter quod non est aliud positum, quòd scilicet virtute propria firmet, quod super ædificatur.

Cap. XVI. De diuina celebratione mysterij sancti baptismatis.

*T*V *igitur episcope ad exemplum illud vnges [*1] oleo sancto caput eorum, qui baptizantur,*

*1 Ecce Apostolica doctrina de ceremonia vngendi oleo sacro eum qui baptizatur quæ cùm per omnes ecclesias, tum orientis, tum occidentis seruetur, & cum verbo Dei consentiat, consequens est, vt ab omnibus seruari debeat, vel ipso Illyrico teste, qui in defensione Confessionis Antuerpien. contra Tilet. cap. 22. eos ritus, siue cærimonias seruandas esse tandem concedit, quas vniuersa ecclesia per totum orbem terrarum omni tempore seruauit, modò, inquit, cum verbo Dei consentiant. atqui nos per cunctum orbem terrarum omni tempore hunc ritum seruatum esse docemus, quia

*ptizantur, siue viri sint, siue mulieres, in typum † spiritualis *2 baptismi. Deinde aut tu episcope, aut presbyter tuus, qui sub potestate tua est, facta super eos nominatim sacra inuocatione patris, & filij, & spiritus sancti, baptizabis. Ac virum quidem suscipiat diaconus, mulierem verò diaconissa, vt honestè & à quibus decet, fiat signum *3 infractum. Postea *4 episcopus baptizatos † chrismate *5 vngat.*

vbicunque ecclesiæ lingua Græca, Latina, Syriaca, Aethiopica, Arabica, Illyrica, siue Sclauonica, aut aliis linguis loquutui, oleo vtitur in baptismo, nec ab vllo vnquam auctore proditum litteris est, quando, aut vbi non vsi fuerint: aut proferat Illyricus veterem testem, qui contradicat. quod verò cum verbo Dei consentiat, testatur Cyrillus Hierosolymitanus, qui interpretans ante annos mille ducentos ceremonias symbolicas, quæ ad baptismum in ecclesia Hierosolymitana adhibebantur, vt à sanctis Apostolis acceperat, in 2. catechesi mystagog. scribit, oleum, quod per verbum Dei, & orationem sanctificatum virtutem spiritualem præparandi ad baptismum à Deo accipit, significare eos, qui baptizantur, fieri participes pinguedinis veræ oliuæ, quæ est Christus. quod quidem optimè conuenit cum eo quod Apostolus in epistola ad Rom. cap. 11. scripsit de factis Christianis ex gentibus, quos dicit factos esse socios pinguedinis oliuæ, id est, gratiæ Christi, quæ per baptismum ab omni peccato mundat, & animam sanctitate afficit.

*2 Hoc etiam testimonio Apostolicæ doctrinæ conuincitur error Caluini, qui in suis instit. cap. 17. art. 22. sic ait: Inter circumcisionem, & baptismum in mysterio interiore nihil discriminis esse: at Apostolica doctrina spiritualem esse ait baptismum, quod nihil aliud est, quàm dari per eum gratiam spiritus sancti, quæ nouam creaturam facit, quod in carnis circumcisionem non conueniebat. Si qua enim noua creatura in Christo, inquit Apostolus, vetera transierunt ecce facta sunt omnia noua, non ergo circumcisio in carne, quæ erat vetus, nouam creaturam in Christo faciebat, vt facit noua circumcisio cordis in spiritu per baptismum, quo baptizamur in mortem Christi, vt sicut ipse mortuus est, & resurrexit, solutis doloribus inferni, sicut beatus Petrus ait, iuxta quod impossibile erat teneri eum ab eo: sic qui in mortem eius baptizantur, simul cum eo resurgunt, & verè extrahuntur à morte, & inferno, quod non fiebat per circumcisionem, & si culpam deleret originalem, omnes enim descendebant in infernum: extrahuntur, inquam, non solum ad nouitatem vitæ, quæ hic ex fide à baptizatis degenda est, sed ad nouitatem vitæ cælestis, & sempiternæ. itaque non erat circumcisio regeneratio, ac renouatio creaturæ, vt quidem est baptismus, per quem Deus promissionem factam patribus adimpleuit in nobis resuscitans Iesum, qui enim suscitauit eum à mortuis, & nos in baptismo commortuos, & conresuscitatos suscitabit, sicut Apostolus ait, cum illo, qui ideo est primogenitus ex mortuis, & primitiæ dormientium. quomodo ergo dicit Caluinus nihil differre in interiore mysterio circumcisionem à baptismo?

*3 Infractum signum vocat crucem, quia est custodia munitissima crux: signum enim custodit rem, cui appositum, aut impressum est. Vnde Cyrill. Hierosoly. in catechesi 13. crucem vocat θεμέλιον ἀῤῥαγὲς καὶ μέγα φυλακτήριον, hoc est fundamentum, quod labefactari non potest propter Christum scilicet crucifixum, & propugnaculum ingens. sicquoque Greg. Nazianzenus baptismum vocat σφραγῖδα ὡς συντήρησιν: vocat, inquam, signum tanquam conseruationem, & signum dominatus, vt ipse ait; signum enim declarat eum, qui est dominus rei cui signum impressum est. sic est baptismus, & crux, quæ in iis, qui baptizantur, à sacerdote fit.

*4 En Apostolica constitutio, quæ Græcorum veterem de Latinis iniustam querelam coarguit. reprehendebant enim tempore etiam Leonis, & Constantini imperatorum, vt ex epistola Nicolai primi ad Hincmarum Rhemensem constat, quòd Latini prohiberent presbyteris frontes baptizatorum chrismate vngere; quod tamen secundum traditionem Apostolicæ constitutionis in ecclesia nostra fit: Apostolis enim, qui soli super baptizatos manus imponebant, vt acciperent spiritum sanctum, non presbyteri, sed episcopi successerunt. his igitur conuenit vngere baptizatorum frontes chrismate, quod ab eisdem traditum est ecclesiis vice impositionis manuum, qua ipsi vtebantur, quod tunc quidem presbyteris permittitur, præsertim ex dispensatione sedis Apostolicæ, cùm necessitas cogit absente episcopo, ita vt sine scandalo fiat, vt ex epist. Gregorij ad Ianuarium constat, & ex epist. 1. Innocentij 1. cap. 6. de energumenis à presbytero consignandis, si ad episcopum absentem duci non possunt.

*5 Ecce mandatum Apostolicæ constitutionis ecclesiis traditæ de chrismate contra Illyricum, qui in defensione Confessionis Antuerpiensis c. 11. affirmat nusquam esse mandatum de hoc sacramento, quia nullam traditionem mandatum esse credit.

CAP. XVII. Quam caussam habeat baptismus in Christū: & quare singula in eo & dicātur, & fiant.

BAPTISMVS *igitur datur in mortem filij Dei; aqua adhibetur pro sepultura: oleum pro spiritu sancto; sigillum crucis pro cruce: chrisma *1 confirmatio confessionis est: fit patris commemoratio tanquam caussæ, & emissoris; spiritus † coassumptio, vt testis: mergi commori est; emergere consuscitari: Pater Deus est super omnia, Christus vnigenitus Deus, idemque dilectus filius, et gloriæ Dominus: Spiritus sanctus paracletus est, qui à Christo mittitur, & de quo Christus docet, & qui ipsum Christum prædicat.*

*1 Negat Illyricus locum de impositione manuum Apostolorum super illos in Samaria baptismo Iesu verè baptizatos, accipiendum esse de sacramento confirmationis, quia, inquit, nullum ibi est mandatum, neque textus vllam confirmationis mentionem facit: verùm vt Apostolica constitutio ecclesiis tradita, mandatum de hoc sacramento sancti chrismatis continet, vt iam animaduersum & notatum est, ita etiam mentionem confirmationis facit. quod nomen vsque in hodiernum diem in ecclesia catholica seruatur in testimonium Flaccianis, & cæteris omnibus Confessionistis, qui ex quo tempore à confessione fidei patrum suorum defecerunt, ex eo sacramentum confirmationis abiecerunt, non amplius vnctionem habentes, quæ eos de omnibus, vt ait beatus Ioannes, doceat. illa etiam experientia, quæ in ecclesiis catholicorum frequens est, & plurimorum testimonio contestata omnes sectarios hoc sacramentum negantes redarguit, & conuincit: cùm enim adulti, vt fit, siue per negligentiam eorum, in quorum potestate fuerunt, siue per ignorantiam, aut alia caussa sacramentum confirmationis non acceperunt, assiduè, & molestissimè eorum fides à dæmone tentari solet, qui continuò, vt confirmantur, ita eorum fides, & fidei confessio confirmatur, vnde sacramentum confirmationis nomen accepit, vt non amplius possit, nec audeat dæmon eorum fidem tentare, vt illi ipsi postea testantur. Ego huius rei in duobus adolescentibus periculum feci, alteri eorum ex Hebræis Neophyto, cùm à dæmone perpetuò sollicitaretur, vt quæ credebat, desineret credere, consilium dedi, vt adiret episcopū, & sacramentum confirmationis acciperet, accepto, continuò omni illa tentatione, & molestia liberatus est: alterū audiebam conficentē mihi scrupulos de fide innumerabiles & absurdissimos à dæmone iniectos. quem cùm ad episcopum deduxissem, rogassemque, vt adolescentem, si fortè non esset confirmatus, confirmaret, id enim adolescens ignorabat tenera ætate à patria & à suis abductus: statim vt confirmatus est, omnes scrupuli dubitationum exempti sunt. & miram alacritatem ad certandum vsque ad mortem pro fide, de qua prius dubitabat, vt mihi affirmabat, semper deinceps sensit. in sectariis verò, quia fidem sponte amiserunt, fidem, quam non habent, tentare dæmon non potest.

CAP. XVIII. Qualis esse debeat baptizatus.

QVI *baptizatur, sit alienus ab omni impietate, expers omnis operationis ad peccandum, amicus Dei, inimicus diaboli, hæres quidem Dei patris, cohæres verò filij eius: qui renunciarit satanæ, & dæmonibus, ac fallaciis eius, castus, purus, sanctus, Deo charus, Dei filius, qui tanquam filius his verbis patrem precetur velut nomine communis cœtus fidelium: Pater noster, qui es in cælis, sanctificetur nomen*

men

men tuum, adueniat regnum tuum: Fiat voluntas tua, sicut in cælo, & in terra: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, & dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris; & ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo. Quoniam tuum est regnum, & potestas, & gloria patris, & filij, & spiritus sancti, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

CAP. XIX. Qualis esse debeat diaconus.

SINT *verò diaconi ab omni macula & labe alieni, non aliter quàm ipse episcopus, tantummodo faciliores, quàm ille, ad vexationes in ministerio suo subeundas. Numerus verò eorum ad proportionem multitudinis ecclesiæ, vt possint ministrare imbecillis tanquam operarij, in quibus nihil sit pudendum. Ac mulier quidem mulieres curet. Vtrique obeant munus nunciandi, peregrinandi, ministrandi, seruiendi, sicut de Domino aiebat Esaias, Iustificauit iustum bene seruientem multis. Vnusquisque igitur partes suas agnoscat, & eas studiosè agat, & concordi animo, ac cum charitate, vt qui mercedem ministerij non ignoretis. Ne verò pudeat ministrare egentibus, sicut Dominus noster Iesus Christus non venit vt ei ministraretur, sed vt etiam ipse ministraret, et daret animam suam redemptionem pro multis. Sic igitur faciendum est ipsis, vt quamuis pro fratribus vitam amittere opus sit, ne dubitent, neque enim Deus noster, & Dominus Iesus Christus dubitauit animam suam ponere pro amicis suis, vt ipse dixit. Si igitur Dominus cæli, & terræ omnia propter nos sustinuit, quomodo vos egentibus ministrare dubitabitis? quos imitatores esse oportet eius, qui seruitutem, egestatem, verbera, & crucem propter nos pertulit? Oportet itaque vos seruire fratribus exemplo Christi: Qui vult, inquit, inter vos esse magnus, sit vester minister: & qui vult esse inter vos primus, sit seruus vester. Sic ipse impleuit illud bene seruire multis, & id quidem non verbis, sed re. Cùm enim, inquit, accepisset linteum, præcinxit se, deinde fudit aquam in peluim, & nobis mensæ accubantibus, accessit ad nos, & nostros omnium pedes lauit, & linteo tersit. Cùm hoc faceret, demonstrabat nobis amicitiæ fraternæ charitatem, vt nos quoque inter nos idem faceremus. Si ergo Dominus noster idemque magister sic se ipse humiliter abiecit, quomodo pudebit vos hoc facere fratribus infirmis, & imbecillis? Vos dico, qui veritatis operarij estis, & religionis propugnatores. Ministrate igitur beneuolè, sine murmuratione, sine seditione, non enim propter hominem, sed propter Deum hoc facitis, à quo mercedem ministerij vestri in die visitationis vestræ reportabitis. Oportet igitur, vt vos diaconi omnes visitetis, quibus visitatione opus est, & de calamitosis, & afflictis nunciate episcopo vestro: debetis enim esse ei anima, & sensus faciles & parati ad subeundas molestias, ac per omnia obedientes tanquam episcopo vestro, immò patri, & magistro.*

CAP. XX. Quòd à duob[us], vel tribus ordinandus sit episcopus, & non ab vno.

IVBEMVS *autem vt à tribus episcopis episcopus ordinetur, & vt minimum, à duobus, ita vt ab vno constitui non possit. testimonium enim duorum, & trium firmius est, & certum: Item iubemus, vt* [*1] *presbyter, & diaconus, ac reliqui clerici ab vno episcopo ordinentur; & vt neque presbyter, neque diaconus reliquos clericos ex laicis ordinent, sed tantummodo presbyter quidem doceat, offerat, baptizet, benedicat populo; diaconus verò ministret episcopo, & presbyteris, id est, agat diaconum, reliqua verò ne faciat.*

[*1] Ecce Apostolica constitutio ecclesiis catholicorũ tradita, quæ per omnes ecclesias orientis, & occidentis, & aliarum partium mundi viget, quæ cùm presbyteros ab episcopo, qui ab episcopis ordinatus est, ordinandos esse statuat, & presbyterorum esse docere, baptizare, offerre, & benedicere, quæ sunt muneris sacerdotalis, & quæ in primis episcopo conueniunt, sequitur, vt secundum traditionem Apostolicę doctrinæ, & constitutionis duo ordines sacerdotum, vt beatus Anacletus epist. 3. ait, nobis à Deo collati sint contra Confessionistas, & Caluinistas, qui hæreticè tradunt, nullos esse in ecclesia Dei sacerdotes ex ordinatione, sed solum ministerium ecclesiæ sine vllo sacerdotio præter illud commune Christianorũ. vnde Confessio, & expositio fidei ministrorum Heluetiæ, c. 18. de ministris ecclesiæ, & ipsorum institutione, & officiis, sic ait: Licebit ergo nunc ecclesiarum ministros nuncupare episcopos, presbyteros, pastores, atque doctores, addere etiam debuit, diaconos; siquidem non sunt hæc nomina ordinis, sed ministerij tantùm: & diaconus Gręcè sonat, quod Latinè minister. sed isti nouatores omnia, res, inquam, & nomina nouare voluerunt. deinde cùm Apostolica constitutio dicat presbyteri tantùm esse offerre, aliud igitur genus sacrificij est præter illas hostias spirituales, quas quisque Christianus offerre potest & debet in templo & ara cordis sui.

LIBER QVARTVS,

De orphanis.

CAP. I. De pupillis recipiendis in locum filiorum ex misericordia ab iis, qui liberis carent.

SI QVIS *Christianus pupillus, puer scilicet, aut puella virgo fuerit, pulchrè, ac præclarè fiat, siquis ex fratribus, qui liberis careat, pupillum suscipiat, & loco filij habeat: & virginem pupillam, si filium habeat, qui possit eodem cum illa tempore maturus esse ad nuptias filio collocet: Qui enim hoc faciunt, præclarum opus efficiunt facti parentes pupillorum, cuius quidem ministerij mercedem à Deo accipient. Si quem verò ad voluntatem, & gratiam hominum in vita versantem, & diuitem, pupilli pudet, pupillo quidem prospiciet pater orphanorum, & iudex viduarum, ipse verò diues incidet in eum, qui bona, quibus ille pepercit, et quibus abstinuit, consumat; euenietque ei, quod dictum est, quæ non comederunt sancti, comedent Assyrij, sicut ait Esaias: Regionem vestram in conspectu vestro alieni deuorant.*

CAP. II. Quibus sit subueniendum secundum constitutionē Domini.

VOS *igitur episcopi estote soliciti de alendis pupillis, vt nulla in parte illis deesse videamini, ac pupillis quidem præbete, quæ decent parentes; viduis verò, quæ maritos; maturis coniugio date coniuges; artifici opus; imbecillo misericordiam; hospitibus tectum; esurienti cibum; sitienti potum, nudis indumentum; ægrotis visitationem; inclusis in custodias auxilium. Sit autem præ cæteris maior cura de orbis, vt nihil ei desit; de virgine quidem pupilla, quoad veniat ad ætatem maturam viro, eamque fratri in matrimonium collocetis: Puero pupillo suppeditate victum, & quo artem quampiam discat; vt cùm artem probè exerceat, possit tunc emere sibi instrumenta artis, ne sit amplius grauis cuipiam ex fratribus, qui erga eum charitatem veram ostenderit; quin potiùs sibi ipse suppeditet, est enim planè beatus, si cùm iam sibi potest opitulari, locum pupillo, hospiti, & viduæ non coarctet.*

SIQVIDEM *Dominus beatius dixit esse dare, quàm accipere; ab eo enim rursus dictum est, væ eis, qui habent, & in hypocrisi accipiūt; aut qui possunt opem ferre, & malunt ab aliis accipere; vterque enim reddet rationem Domino Deo in die iudicij. Nam qui accipit aut propter ætatem, qua est pupillus, aut propter imbecillitatem senectutis, aut quia incidit in ægritudinem, vel quia habet multos filios alendos, non solum hic non reprehendetur, sed potius laudabitur: habitus enim à Deo instar altaris afficietur honore ab eo, si impigrè pro eis, qui ei dant, assiduè deprecatur. Sic enim fit, ne otiosè accipiat, immò precando, *1 mercedem dati muneris, quantum in se est, tribuit. hic igitur in æterna vita fiet à Deo beatus. Qui verò habet, & facta simulatione accipit, aut nihil agens, cùm deberet potius opere faciendo alios etiam iuuare, hic pœnas Deo soluet, quòd panem pauperum rapuit.*

*1 Ecce Apostolica doctrina, quæ Confessionistas & Caluinistas condēnat, qui in monasticæ vitæ institutum, impiè otium obiiciunt, existimant enim otium esse monachorum, quod in assiduas preces, tum publicas, tum priuatas collocant, conuenireque in eos quæ Apostolus in epist. 2. ad Thessal. scripsit in illos inquietè ambulantes, nihil operantes, & curiosè agentes. at Apostolica doctrina eos, qui orantes accipiunt, non otiosè accipere ait, immò eorum orationes eorum, quę dantur, mercedem esse, & à Deo remunerandos. Vtrumque dixit Apostolus in epist. 2. ad Cor. cap. 8. non esse otium orare, & dare etiam qui orant, & non accipere tantùm; non vt aliis, inquit, sit remissio, id est, otium, vobis autem tribulatio, sed ex æqualitate, accipiunt enim & dant. Vnde statim subiungit: vestra abundantia illorum inopiam suppleat, vt & illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum.

CAP. III. De auaritia.

QVI *enim habet pecunias, & cum aliis non communicat, immò neque vtitur, locum serpentis sortitus est, quem aiunt in thesauris cubare; competitque in eum*
Eccl. 6. *verè quod ait scriptura, congregauit opes, & ex eis nihil gustabit, & nihil ei pro-*
Prou. 11. *sunt intereunti à supplicio: non enim, inquit, proderunt opes in die iræ; nam qui sic est, non credidit Deo, sed auro suo, quod pro Deo habuit, & cui confisus est, simulator veritatis, acceptor personæ infidelis, sui derogator, timidus, imbellis, leuis, facilis captu, querulus, in dolendo assiduus, inimicus sibi, amicus nemini: Huius bona peribunt, & peregrinus homo comedet ea; aut quia eo viuente, surripiet;*

aut

aut quia iam mortuo, eis fruetur. Diuitiæ enim iniustè coaceruatæ euomentur.

MONEMVS *autem viduas, & pupillos vt cum omni metu, ac reuerentia accipiant quæ eis suppeditantur, & vt gratias agant Deo, qui dat escam esurientibus, in eúmque oculos intendant. Quis enim vestrum, inquit, edit, aut bibit sine ipso? & qui implet omne animal bona voluntate, tribuens frumentum iuuenibus, vinum virginibus, oleum ad lætitiam & hilaritatem viuentium, fœnum iumentis, herbam seruituti hominum, carnem bestiis, semina auibus, & omnibus commodum alimentum: idcirco ait Dominus, contemplamini volucres cæli, non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea, & pater vester alit ea, nonne vos præstantiores illis estis? Ne igitur soliciti sitis, dicentes, quid comedemus, aut bibemus, scit enim pater vester, quòd his omnibus indigetis. Cùm igitur tanta illius prouidentia, bonisque illius fruamini, debetis omnipotentem Deum laudibus celebrare, qui pupillum, & viduam recreat per dilectum filium suum Iesum Christum Dominum nostrum, cum quo ipsi patri gloria in spiritu, & veritate in sæcula, Amen.*

Eccl. 4. / Zach. 9.

CAP. IIII. Quali timore oporteat participare ea, quæ cōferuntur in eleēmosynas Domini.

OPORTET *verò, vt sciat episcopus à quibus oblationes accipere debeat, & à quibus non debeat; cauere enim debet, ne caupones dent. Non enim iustificabitur caupo à peccato; de ipsis enim in quodam loco Esaias, cùm hoc Israëli exprobraret, aiebat, caupones tui miscent vinum aqua. Fugiendi præterea scortatores, non offeres, inquit, Deo mercedem prostibuli. Item fugiendi prædatores, & direptores, atque alienarum rerum appetitores, & adulteri: odiosa enim & execrabilia Deo sunt horum sacrificia. immò etiam qui viduam affligunt, & pupillum opprimunt, & qui carceres implent innocentibus, aut famulos suos durè accipiunt, et tractāt, id est, qui verberibus, aut fame afficiunt, aut crudeli seruitute premunt: aut qui ciuitates totas populantur: sint tibi episcope execrabiles horum oblationes. Vitabis etiam falsarios, & rhetores, qui iniuriæ patrocinium suscipiunt; tum eos, qui idola*[1] *faciunt: fures, & publicanos iniustos, & qui fraudulenter lances deprimunt, & qui in mensuris alios fraudant: item militem sycophantam non contentum suis stipendiis, sed potius vexantem, & concutientem pauperes: deinde homicidam, carnificem, præterea iudicem iniquum, rerum dilapidatorem, insidiatorem hominum, operarium nefandorum, ebrium, blasphemum, cinædum, fœneratorem, quemlibet denique sceleratum, & cum Dei sententia ac voluntate pugnantem: ait enim scriptura, huiusmodi omnes esse apud Deum execrabiles, à quibus qui oblationes accipiunt, & inde viduas, & pupillos alunt, rei fient in iudicio Dei. Sicut ille in libris regum Propheta Adonias, qui quia Deo non obediuit, cùm panem comedit, & aquam bibit, vbi Dominus propter impietatem Hieroboam edere & bibere vetuerat, à leone discerptus est. Panis enim qui ex labore viduis ac pupillis suppeditatur, melior est, quamuis modicus sit, & paruus, quàm qui ex iniquitate, & fraudulentia, quamuis copiosus, & elaboratus: ait enim scriptura, melius est modicum iusto, quàm multæ diuitiæ peccatorum. Quòd si vidua victu ab impiis accepto, & saturata pro eis deprecabitur, non exaudietur, quoniam Deus, cui corda patent, cum iudicio de impiis pronunciauit, si steterint Moyses, & Samuel ante faciem meam pro ipsis, non exaudiam eos: & tu ne ores pro populo hoc, & ne roges, vt misericordiam eis tribuam, & ne accedas ad me ad precandum pro eis, quia non exaudiam te.*

CAP. V. A quibus accipiendæ oblationes, & à quibus non accipiendæ.

*1 Ecce Apostolica constitutio, quæ Confessionistas, & Caluinistas mendacij, & blasphemiæ coarguit, cùm imagines Christi, & sanctorū eius ad idola referunt. Sic enim ait Cōfessio Antuerp. c. 9. Non potest vllo modo negari, hanc sententiam de imaginibus non faciendis ad cultum, contineri sub præcepto præcedente prohibente Deos alienos. Certè enim idola dij alieni sunt. Cū ergo in genere prohibentur omnes dij alieni, etiam imagines ad cultum fabricatæ prohibentur. At Apostolica cōstitutio inter eos Christianos, quos ab oblationib' prohibet, nō numerat εἰκονοποιοὺς, aut ἀνδριαντοποιοὺς id est, eos, qui imagines, aut statuas faciunt, sed εἰδωλοποιοὺς, id est, eos, qui idola faciebant, quæ Gentiles deos esse credebant, & pro diis colebant, vt Esaias cap. 44. & epist. Hieremiæ ad Iudæos Babyloniæ testatur. idem docet Apostolus cùm ait, scimus, quia nihil est idolum in mundo: & quòd nullus est Deus, nisi vnus. & in eadem epistola cap. 12. quoniam cùm Gentes essetis, inquit, ad idola, siue simulachra muta prout ducebamini. Etenim si idola non aliud esse credebantur, quàm æs, aut lapis, aut alia materia, ex qua fiebant, quorsum Apostolus per irrisionem muta simulachra, siue idola vocasset? Quis ignorat non posse loqui, quod anima, & voce caret? ergo quia deos esse putabant, meritò appellauit muta, vt Gentilium cæcitatem redargueret. Confirmat hoc ipsum Apostolica doctrina, quæ lib. 2. cap. 28. loquens de honore, quem Gentiles sacerdotibus suis adhibeant, & sine sacerdote, inquit, nihil offerūt, neque quicquam faciunt,

quin potius os lapidis putant expectantes, quid eis facere iubeat. idola igitur ex lapide, aut alia materia non muta esse, sed per sacerdotes loqui credebant, cum a se ipsis per se loqui non possent. itaque de idolis istis dixit Apostolus: idolum nihil est in mundo, non solum quia ad nihil vtile est, sicut ait Esa. sculptile conflauit ad nihil vtile: & sicut Hierem. nullum, inquit, opus Dei cum illo: sed quia, vt ait Magnetes vetustiss. & ecclesiasticus auctor lib. 3. Apologiarum contra Theosthenem gentilē, nomen idolorum tanquam deorum Gentiles adinuenerūt: [illegible] id est, veritas tamē talē sententiam non decernit: non enim potest consistere in mundo ratio, siue definitio idoli. ξόανα enim, inquit, id est, statuæ, non idola, sed ξόανα, id est, statuæ dicuntur: quæ ex auro, argento, ære fiunt, aurum, argentum, & æs sunt, non autem idola: & corpora mortua animalium non dicuntur idola: & animæ separatæ animæ sunt, non idola: effigies eorum, qui dicuntur heroës, non idola, sed imagines sunt: quæ pinguntur, picturæ sunt, non idola. [illegible] id est, illa verò, quæ in visis phantasmata dicuntur, & vmbræ somnii sunt & idola, atque simulachra. Deinde subiungit, vt iam verissimé dixerit Apostolus, idolū nihil est in mundo. Hactenus Magnetes auctor temporibus Apostolorum vicinus, eius libri quinque in Veneta Bibliotheca extant. idolorum igitur cultum, hoc est, dæmonum cauere iubet Apostolus: & idola etiam facere Apostolica constitutio prohibet, quia eorum cultus dæmonum cultus erat. imagines verò, & statuas, non prohibuit facere. extra idola ergo, de imaginibus ad cultum prohibitis nusquam est in scriptura; cùm alioqui proprius locus scripturæ esset, vbi tam multa Paul. de idolis, & idolothytis. Quare qui ad præceptum de non habendis diis alienis, & non faciendo sculptili, quę ipsi etiam Confessionistę ad idola pertinere fatentur, addunt præterea de non faciendis imaginibus ad cultum, hi addant ad verbum Dei, & apponet Dominus super illos plagas, sicut scriptum est. immò Apostolus cùm hostes imaginum iam tunc per spiritum videret, Leonem imperatorem dico, & eius filium Constantinum, & Protestantes nouos eorum imitatores, & supplicij hæredes, postquàm dixit in epist. ad Cor. priore, fugite ab idolorum cultura, subiungit statim, tanquam prudentibus loquor, vos ipsi iudicate, quod dico, quod perinde est, quasi diceret, de idolis loquor, quæ pro diis habentur, & de iis, quæ dæmonibus immolantur. dementes ergo sunt, & sensus communis expertes, ac impij, & blasphemi, qui ita de imaginibus sanctorum Dei sentiunt, & loquuntur, vt de idolis gentium, & cultu dæmonum.

CAP. VI.
Quòd oblatione eorū qui nō sunt digni, vt offerant, nō solum nō placāt Deū, sed potius iram eius prouocant.

QVIN *potiùs qui deliquerunt, & eos non pœnitet delictorum suorum, non solùm non exaudientur, cùm precationem facient, sed magis Deum irritabunt dantes ei recordationem improbitatis suæ. Prohibete igitur huiusmodi ministeria oblationum, quæ sunt tanquam commutatio canis, & merces prostibuli, vtrumq; enim legibus vetitum est: nec enim Elissæus dona ab Azaele allata accepit, nec Achias à Hieroboam. Quòd si Prophetæ Dei, dona impiorum non acceperunt, æquum est, vt neque vos episcopi accipiatis. immò Simon magus oblata pecunia mihi Petro & Ioanni conabatur mercari gratiam, quæ pretio æstimari non potest, qua quidem pecunia non accepta, sempiterna illum maledictione constrinximus, quoniā donum Dei non* ¹ beneuolentia in Deum, sed pecuniæ permutatione comparare cogitauit. Cauete ergo ne oblationes malæ conscientiæ ad altare Dei afferantur, abstine enim, inquit, & non metues ab iniquo, & tremor non appropinquabit tibi.*

*¹ En Apostolica doctrina, quæ aduersus Lutheranos nihil ad comparandum gratiam Dei tribuentes operib⁹, docet, gratiam Dei beneuolentia in Deum comparari; ergo & operibus fidei, non quidem quòd fides, aut opera, quæ gratiam iustificationis antecedunt, eam promereantur, quasi tunc Deo placeant ante gratiam; sed quòd illa Deus ex misericordia dignetur gratia sua, ad quam illa habet nunc accepta iustificando, ita vt beneuolentia ista, & fides, & opera antecedentia non caussa [illegible], id est, perfecta, & sufficiens gratiæ sint, vt est pretium ex pacto & conuento iusto caussa absoluta permutationis factæ, alioqui si sic ex operibus esset gratia, gratia nō esset gratia: sed sunt caussa adiuuans, quæ συναίτιον, id est, concaussa à Philosophis dicitur: adiuuāt enim præparando, siue disponendo ad gratiam. quod si hic de gratia dandi spiritum sanctū per impositionem manus, quam Simon emere volebat, sermo est, & non de gratia iustificatore, nihil interest ad id quod volui. gratia enim Dei, quæcunque illa sit, semper est gratia, & semper gratis datur, & misericordiæ est, & non dignitatis: sicut vicissim misericordia gratiæ est, & non dignitatis, vt ait beatus Chrysostomus in libro de virginitate cap. 42. explicans illum locum, misericordiam consecutus sum, vt sim fidelis.

CAP. VII.
Quòd melius est ex proprio labore præbere viduis, quāuis parua & pauca sint, quàm ex iis, quæ ab impiis dātur, licet multa, & magna sint. præstat enim perire fame, quàm ab impiis accipere, quæ conferunt.

SED *si dicatis, hi sunt, qui eleëmosynas dant, si ab eis non accipimus, vnde viduis à nobis ministrabitur? vnde viuent in populo egentes? audietis à nobis, idcirco data esse vobis dona leuitarum, oblationes dico populi, cui præestis, vt victus suppetat vobis, & egentibus; & ne egestate pressi, à sceleratis accipiatis. Quòd si tanta fuerit ecclesiarum indigētia, præstat fame perire, quàm ab inimicis Dei quicquam accipere, quod amicis Dei contumeliosum sit, & eos faciat ludibrio esse. De huiusmodi enim hominibus ait Propheta, oleum peccatoris non impinguet caput meum. explorate igitur istos tales, & ab iis, qui sanctè ambulant, accipite, & calamitosis atque afflictis suppeditate. Ab excommunicatis verò ne prius accipiatis, quàm, vt membra* ¹ *ecclesiæ fiant, digni habeantur. Sin autem oblata dona non suffecerint, denuncia fratribus, & cùm ab eis collectam feceris, suppedita pupillis, & viduis iustè.*

*¹ Ecce Apostolica constitutio in Philippum ducem Cōfessionistarum, qui insanè, & impiè tradit in respons. ad art. Bauar. inquisit. ex ritu ethnico manasse excommunicationem, vt cùm Orestes, inquit, querebatur se non esse ad aliorum mensas admissum. at Apostolica doctrina eam vim excommunicationis esse pronunciat, quæ facit, ne excommunicatus sit membrum ecclesiæ, quæ est corpus Christi: ex quo fit, vt huiusmodi membrum abscissum non faciat per ministros ecclesiæ, & per ministerium orationum ecclesiasticarum, & sacrificiorum augmentum sui per iuncturam subministrationis secundum operationem in mensuram suam, sicut Apostolus ait.

CAP. VIII.
Quòd oportet, vt sacerdos po-

DIC *verò, cui præes populo, quod sapiens ille Salomon: Honora Dominum ex tuis iustis laboribus: da ei primitias ex tuis fructibus iustitiæ, vt impleantur horrea*

rea tua frumenti, & torcularia tua vino redundent. ex iusto igitur labore fidelium victum, & vestitum egentibus tribuite; & pecuniam, vt suprà diximus, coactam dispensate, conferentes eam in ministerium redimendi sanctos, vt liberetis seruos, captiuos, in vincula coniectos, calumnia oppressos, damnatos à tyrannis ad monomachiam, aut ad mortem propter nomen Domini; ait enim scriptura, libera eos qui ducuntur ad mortem, & interfectos redime, ne parcas pecuniæ.

pulum hortetur ad largiendum pauperibus, vt sapiēs Salomon.

CAP. IX.

Quòd si aliquis impius nummos sacerdotib[9] proiecerit, in ligna, & carbones insumendi sint, & non in cibos.

S I *quæ verò necessitas aliquando contigerit, vt à quopiam impio argentum inuiti accipiatis, impendite in ligna, & carbones, ne si inde vidua, aut pupillus aliquid acceperit, cogatur emere cibum, aut potum, quod minimè cōuenit; iustum namque est, quæ impij dant, igne consumi, & non alı inde pios. Hoc quoque lex cauet, cùm id, quod ex sero sacrificio restat, ἄβεχτον vocat, et igne iubet consumi: non enim ista, quæ offeruntur, natura, sed propter animum* °1 *eorum, qui dant, vitiosa sunt. Hoc verò præcipimus, vt eos, qui ad nos accedunt, non auertamus, cùm sciamus sæpenumero profuisse impijs congressum cum pijs, nocere autem pijs solam communionem religionis cum illis. atque hæc quidem hactenus charissimi ad cautionem vestram dicta sint.*

°1 Ecce Apostolica doctrina contra dogma Confessionistarum, qui tradunt ea tātum esse bona opera, quæ Deus mādauerit: sic enim est in Confes. Antuerpiensi, cap. 7. de bonis operibus, quod Illyricus pergit defendere in Apologia contra Tiletanum, quia frustra, inquit, colitur inuentis hominum; at oblationes istas argenti, aut aliarum rerum, quæ ad voluntatem cuiusque fieri solent, si à quopiam viræ alioqui sceleratæ fiant, pronunciat Apostolica constitut. non esse Deo acceptas, sed odiosas, non quia non sint verbo Dei commendatæ, sed propter malam conscientiam offerentis. ergo si accedat bona conscientia, ac vita proba, acceptæ erant, & gratæ.

CAP. X.

De parentibus, & filiis.

A C *etiam vos patres erudite filios vestros in Domino, educantes eos in disciplina, & monitis Domini, eósque artes idoneas, & verbo Domini congruentes docete; ne copia & opportunitate temporis fractis habenis, & à parentibus non obiurgati, ab honestate & virtute deflectant, ante tempus idoneum relaxati. Quamobrem ne vereamini increpare eos, & asperè castigare, non enim interficietis eos castigando, immò seruabitis, sicut Salomon ait in sapientia, castiga filium tuum, & dabit tibi requiem: Sic enim faciet tibi bonam sui expectationem. nam tu eum quidem virga cædes, animam verò eius à morte eripies. & rursus idem, qui parcit bacillo suo, filium suum odit. & in eandem sententiam, tunde latera eius dum puer est, nequando obdurescens non obediat tibi. Qui ergo filium suum monere, & castigare desinit, idem filium suum odit. Docete itaque filios vestros verbum Domini,* ° *& verberibus, ac fustibus comprimite, & facite, vt sint subiecti. Docete eos à pueritia litteras sacras, & vestras, & diuinas, omnemque diuinam scripturam eis tradite; neq; eis remissio ac relaxatio à vobis fiat, ne contingat, vt præter voluntatem vestram, potestatem, & licentiam in vos sumant. Ne permittatis eis conferre nummos in cōuiuium cum æqualibus, sic enim ad immoderationem deflectent, & in scortationem decident: quæ quidem si incuria parentum euenerint, iidem erunt de animis filiorū suorū rei. Etenim si filij pigritia parentū cum intemperātibus consuetudinē habent cùm deliquerint, non ipsi solùm punientur, sed parentes quoq, propter eos iudicabuntur; idcirco date operam, vt tempore ad coniugium maturo eos matrimonio iungatis; ne in ipso flore, ætate feruescente, iis moribus euadant, vt se dedant meretricibus, & à vobis ratio in die iudicij à Domino Deo reposcatur.*

° In alio exemplari vetusto [illegible]

CAP. XI.

De famulis, & dominis.

D E *famulis verò quid amplius dicamus, quàm quòd seruus habeat beneuolentiam erga dominum cum timore Dei, quamuis sit impius, quamuis sit improbus; non tamen cum eo de religione consentiat. Item dominus seruum diligat, & quamuis præstet ei, iudicet tamen esse æqualitatem, vel quatenus homo est. Qui autem habet dominum Christianum, saluo dominatu, diligat eum, tum vt dominum, tum vt fidei consortem, & vt patrem, non sicut seruus ad oculum seruiens, sed sicut dominum amans; vt qui sciat mercedem famulatus sui à Deo sibi soluendam esse.*

Similiter

Similiter dominus qui Christianum famulum habet, saluo famulatu, diligat eum tanquam filium, & tanquam fratrem propter fidei communionem.

Cap. XII. In quibus oporteat subiectos esse potestatibus secularibus.

Estote *subiecti omni regi, & potestati, in iis quæ Deo placent, tanquam ministris Dei, & impiorum vindicibus, & vltoribus; exhibete eis omnem metum debitum, omne vectigal, omne tributum, omnem honorem, dationem, censum; hæc enim est Dei lex, nemini quicquam debere præter amicitiæ fœdus, quod Deus per Christum sanxit.*

Cap. XIII. De virginibus.

1 Ecce Apostolica doctrina, quæ vt promissionem vocauit lib. 3. ca. 1. loquens de viduis illis apud Paulo 1. Tim. 5. quam idē Paul. fidem vocauerat, sic hoc loco illā ipsam promissionem siue fidem vocat votum, contra Protestātes, qui negant huiusmodi votu in nouo testamento.

De *virginitate verò mandatum non accepimus, quare hanc rem potestati cuiusque voluntatis permittimus, vt* [1] *votum. illud modò monemus, ne quid facilè & leuiter promittatur; siquidem Salomon ait, melius esse, non fecisse votum, quàm factum non reddere. Sit igitur hæc virgo sancta corpore, & anima, vt templum Dei, vt domus Christi, vt spiritus sancti domicilium. Debet enim quæ virginitatis votum fecit, exercendo quæ voto digna sunt, demonstrare veram esse promissionem suam studio pietatis factam, & non ad vituperandum* [2] *coniugium. esto præterea non vaga, non intempestiuè deambulans, non duplici animo, sed honesta, continens, temperata, pudica, & fugiens congressus multorum, & eorum maximè, qui sunt inhonesti.*

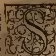
Sic enim ait Illyricus in defensione Confess. Antuerp. cap. 19. de cælibatu contra Tiletanum: Scripturam sanè nullam esse potest pro cælibatu: nam quod dicit de viduis iuniotibus 1. Tim 5. nullo planè verbo fit ibi voti mentio. quasi vero aliud sit votum quàm fides Deo promissa, quod Illyricus naturam rei, & vim nominis ignorans non aduertit, qui in eodem cap. vt probaret, licuisse aliquando in nouo testamento sacerdoti iam facto vxorem ducere, citauit epist. Leonis 87. in qua sic legi finxit, dicente Apostolo, vt is episcopus ordinetur, quem vnius vxoris virum fuisse, aut esse constaret; tam sacra semper est hæc præceptio, vt etiam de muliere sacerdotis eligenda eadem intelligatur seruanda conditio. & subiungit Illyricus quasi triumphans: En audis sacerdoti deligendam esse in vxorem virginem, non viduam. & concludit, licet ergo tam ordinatis sacerdotibus contrahere coniugium. hæc Illyricus. at in epist. non de muliere sacerdotis eligenda, sed de muliere sacerdotis eligendi scriptum est. relegat, qui volet, sic scriptum reperiet, & non vt ille πλαστογράφος finxit. ad eligendum enim sacerdotem in ordinationem, inquirendum erat iuxta canonem Apostol. 18. an vxor eius, qui ordinandus esset, à principio virgo, an vidua fuisset, vt si vidua, non posset eligi vir eius ad sacerdotiū, siue ad ordinationem. vtrum verò Illyricus malitiosè, & ex composito finxerit, an præiudicio opinionis suæ ita sibi legisse visus sit, nihil affirmo, Dominus enim iudicabit, cùm venerit.

[2] Ecce Apostolica doctrina, & constitutio eundem Illyricum cum suis consortibus de mendacio planè condemnat: ait enim in eodem cap. de cælibatu, condemnare catholicos coniugium tum immunditiei, tum carnalitatis. his enim verbis vtitur: At hæc Apostolica constitutio, quam omnes ecclesiæ catholicorum tenent, matrimonium vituperare prohibet, sicut canon Apostol. 51. vt autem hoc mendacium suum probare videretur, finxit dicere Syritium Papam in epistola decretali, coniuges viuere in carne, & Deo placere non posse, & non exaudiri. Sed quid non audeat in cælibatum, qui hoc ausus est fingere? Sic enim scripsit Syritius in epistola ad Himerium Tarracon. cap. 7. loquens de lege cælibatus ad sacerdotes, & Leuitas pertinente: Quarum sanctionum sacerdotes, & Leuitæ insolubili lege constringimur, vt à die ordinationis nostræ sobrietati, & pudicitiæ, & corda nostra mancipemus, & corpora, dummodo per omnia Deo nostro in iis, quæ quotidie offerimus, sacrificiis placeamus. qui autem in carne sunt, dicente electionis vase, Deo placere non possunt, vos autem iam non estis in carne, sed in spiritu &c. Quod ad sacerdotes, & leuitas Syritius retulit, quos dixerat teneri lege cælibatus, ita vt si non seruarent cælibatum, in carne, siue secundum carnem viuerent: hoc iste peruersè ad omnes coniuges retulisse Syritium finxit. Præterea non intelligens, quid in hoc Apostoli loco esset illud, viuere in carne, & Deo placere non posse, existimauit in omnes coniuges hoc conuenire; quod falsum est. Cui enim non est prohibitum vti coniuge sua, vt laico libero: is si secundum legem Dei, & rationis ea vtitur, non eo dicitur viuere in carne, id est, secundum carnem; siquidem viuere secundum carnem, quæ dicitur in eodem loco epistolę ad Rom. prudentia carnis, quæ mors est, est vinci contra legem Dei, & rationis à passione aliqua carnali, & facere aliquod opus ex iis, quæ Apostolus in epist. ad Galatas numerat opera carnis.

LIBER QVINTVS,

De martyribus.

Cap. I. Quòd iis, qui propter Christū ab infidelibus affligūtur, iustum est, vt fideles præbeant, quæ opus sunt secundum constitutionem Domini.

I qvis *Christianus propter nomen Christi, & fidem in eum, ac charitatem, ad ludum, aut ad bestias, aut ad metalla ab impiis damnetur, ne eum despiciatis; quin potiùs mittite ei ex labore ac sudore vestro ad victum, & ad soluendum mercedem militibus, vt ab eis alleuetur, & curetur; vt quantum in vobis sit, beatus frater vester non prematur. Qui enim propter nomen Domini Dei nostri damnatus est, hic est sanctus martyr, frater Domini, filius altissimi, receptaculum spiritus sancti, per quem illuminationem gloriæ euangelij singuli fideles acceperunt, cùm digni habiti sunt immortali corona, & testimonio passionum eius, ac societate sanguinis ipsius, vt conformarentur morti Christi in adoptionem.*

Ob *hanc igitur caussam omnes fideles ex iis bonis, quæ habetis, aut ex labore ministrate*

ministrate sanctis per episcopum vestrum. Sin verò aliquis non habet, *1 *ieiunet, & cibum eius diei partitus desinet sanctis. Qui autem opulentus, & copiosus fuerit, plus etiam proportione facultatum suarum eisdem suppeditet. Si verò potest rebus suis omnibus diuenditis, ex custodia eripere, beatus & amicus Christi erit. Etenim si is, qui bona sua indigentibus largitur, perfectus est post* † *cognitionem* *2 *de diuinis, erit profectò multò perfectior, qui pro redimendis martyribus hoc fecerit: huiusmodi enim frater, qui se præbuit Deo dignum, satisfaciet voluntati eius suppeditando eis, qui illum confessi sunt coram gentibus, & regibus, & filiis Israël, de quibus Dominus pronunciauit dicens: Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo, qui in cælis est. Quod si isti tales sunt, vt eis Christus testimonium coram patre tribuat, non debet pudere vos ire ad eorum carceres, hoc enim si feceritis, vobis vice martyrij habebitur, quòd illi quidem re ipsa martyrium subierunt experiendo; vos verò aliter, nempe voluntate prompta, tanquam facti socij certaminis illorum. Talibus enim ait Dominus, venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi: Esuriui, & dedistis mihi manducare; sitiui, & dedistis mihi potum; hospes eram, & collegistis me: nudus, & operuistis me, infirmus eram, & visitastis me: in carcere eram, & venistis ad me. Tunc respondebunt iusti dicentes, Domine quando te vidimus esurientem, & pauimus, aut sitientem, & potauimus, aut nudum, & operuimus, & in carcere, & venimus ad te? Tunc respondebit ei dicens, amen dico vobis, quatenus fecistis vni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis; & ibunt hi in vitam æternam. tunc dicet & iis qui sunt ad sinistram, recedite à me in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis eius: Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare: sitiui & non dedistis mihi bibere: hospes eram, & non collegistis me: nudus eram, & non operuistis me: infirmus eram, & in carcere, & non visitastis me. Tunc respondebunt & ipsi dicentes, Domine quando te vidimus esurientem, aut sitientem, aut hospitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, & non ministrauimus tibi? Tunc respondebit & ipsis dicens, amen dico vobis, quatenus non fecistis vni ex his minimis, neque mihi fecistis: & ibunt hi in supplicium æternum.*

*1 De [illegible] est [illegible] pro [illegible] hunt [illegible] de est [illegible] N [illegible] Confessionum [illegible] inter gen[illegible] monum [illegible] rat, [illegible] pierat est Hermetensis, quē citat [illegible] iunge enim hoc ieiunium tale est, cùm diuites succurrunt inopiæ pauperū, & non indulgent fastui, & cupidiis, & [illegible] superbiæ, & de [illegible], sed ex parcunt [illegible] pauperē subueniant. Sic docent ipse Confessionis [illegible] ieiunare diuites: & pauperes [illegible] [illegible] soluit contra Apostolicam doctrinā, quæ beatam pronunciat eū patrem, [illegible] qui [illegible] cit. [illegible] Christianos alendo collocet.

*2 [illegible] Apostolica doctrina, quæ Caluini sedat [illegible], enim ait in suis Inst. ca. 4. de vot[illegible] monasticam oppugnans, peruersam à nobis accipi de perfectiore viuendi regula quod Domin[us] dixit adolescenti, si vis perfectus esse, vade &c. quod ex eo probat, quod Apostolus ait, etsi distribuerit quis omnia pauperibus, & charitatem non habeat, nihil esse eum. Qualis ergo est, inquit, ista perfectio, quæ, si charitas absit, in nihilum redigatur? vnde quod, inquit, diuiti auaro Christus iubet, relinquere omnia, quæ habet, perinde est, ac si ambitioso omnibus honoribus, voluptuario omnibus deliciis, impudico omnibus libidinis instrumentis renunciare iuberet: postremo loco fatetur [illegible], fuisse hunc locum à quibusdam patribus malè intellectum, atque hinc natam esse voluntariæ paupertatis affectationem. at hoc Apostolicę quorum est hæc doctrina à Clemente Rom. eorum discipulo scripta, obiici non poterit, quasi malè intellexerint, [q]uod Dominus adolescenti dixit. negabunt potius Apostolorum esse hanc doctrinam, hoc enim perfugium negandi omnia, ad quæ respondere non possunt, sibi heretici reliquerunt. Apostolica igitur doctrina explanat hic quemadmodum intelligendum sit hoc consilium Domini de perfectione relinquendi omnia, scilicet post obseruationem spiritualem mandatorum Dei. Tunc igitur largiri bona sua pauperibus ad perfectionem vitæ pertinet, cùm accedit hoc tanquam corollarium ad mandatorum impletionem Deo placentem, id est, ad charitatem, quæ est plenitudo legis, sicut illi adolescenti, postquam dixerat, hæc omnia seruaui à iuuentute mea, quid adhuc mihi deest? tunc ait [illegible] Iesus, si vis perfectus esse, vade, vende omnia, &c. quod perinde est, quasi diceret, si post impletionem mandatorum Dei vis adhuc perfectus esse, vade, vende &c. cognitionem ergo de diuinis scilicet præceptis vocat hic Apostolica doctrina non illam, quæ in cognitione solùm versatur, s[ed] [illegible] in actione, hoc enim significat aliquando in scripturis γνῶσις, vt Clemens quoque Alexandr. in lib. 2. strom. notauit, ἐπιστήμη, inquit, [illegible] ἀκολουθοῦσα τοῖς γιγνομένοις, id est, scientia, siue cognitio factis consentiens ac consonans. Sic accepit beatus Petrus 2. cap. 1. cum sic, subministrate in virtute τὴν γνῶσιν, id est, scientiam siue cognitionem: non enim satis est facere mandatum Domini, nisi fiat vt Deo placet, [quod] tunc enim fit cum scientia, siue cognitione, estque spiritualis operatio mandati. Sic quoque accepit Paul. 1. Cor. 8. non in omnibus, inquit, est scientia. sed de his hactenus, plura enim scripsimus pro monastica vita libro 1. de votis monasticis contra eundem Caluinum.

Cap. II. Quòd fugienda sit falsorum fratrum consuetudo, dum in nequitia perseuerant.

SIQVIS *verò, qui se alioqui fratrem esse dicit, à diabolo deceptus maleficium committat, ac conuictus capite damnetur vt adulter, aut homicida, vitate eum, vt inuiolati seruemini, & ne quis vestrûm suspectus sit de communione, ac societate flagitij, & infamiam aspergat, quasi omnes Christiani sceleribus & flagitiis delectentur: quamobrem procul ab eis recedite: Iis tamen, qui per calumniam, propter Christum in carcerem inclusi sunt, aut morti addicti, aut vinculis, aut exilio, ferte opem omni studio, vt mēbra vestra ex manibus sceleratorum eripiatis. Quòd si quis*

eum a[illegible] de[illegible] d n[illegible] pot[illegible] re[illegible] alius au[illegible] tam [illegible] Dionysius, sic ait in epi. ad Rom. 4. Quo ergo nos [illegible] parabit à charitate Christi? charitas er go [illegible] simul cum huiusmodi vera fide, quam Apostolica doctrina hic dicit, quam Dionysius quoque vocat veram fidem; Paulus verò vocat fid[em] non fictam, quæ non potest esse sine charitate: sic enim ait, finis præcepti est charitas de corde puro, conscientia bona, fide non [fict]a.

erceat, huius viduitas non [b2] *reputabitur. quinimmo à regno Dei repulsa, æterno supplicio tradetur. Audimus enim quasdam viduas esse zelotypas, inuidas, obtrectatrices, quæ aliarum subsidiis, & alleuamentis inuident: Quæ verò sic sunt, non sunt Christi discipulæ, neque doctrina illius institutæ: dicere enim potius debebant, si quam sororem vel fratrem viderent recreasse alteram viduam, eique aut vestitum, aut pecuniam, aut alimentum, aut potum, aut calceos præbuisse, dicere, inquam, debebant: Benedictus Deus.*

*a Ex [illegible] verbi huius reputari in hoc loco Apostolicæ doctrinæ licet intelligere clarius, quid sonet apud Paulū idem verbū cōtra dogma Lutheranorum de iustitia imputatiuā. Significat enim reputari idem, quod valere. vt igitur viduitas, quæ non est vera, non reputatur, id est, nihil valet; quæ autem est vera, valet: sic iustitia naturalis, & secundum carnem, id est, virtutum moralium, siue operum naturæ, quas erat in Abraham, antequam crederet, non reputatur: contrà verò iustitia fidei, & operum fidei, quæ sunt opera non naturæ nostræ, sed gratiæ Dei in nobis, hæc inquam iustitia reputatur, & valet coram Deo, cuius donum est. de hac iustitia ait Apostolus, credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam: id est, credidit in eum, qui iustificat impium, & iustificatus est: & hæc iustitia est ei reputata, id est, valuit [illegible], & non illa prior, quam habebat secundum carnem apud homines. Lutherani verò ex ignorantia verbi dogma suum ducentes reputari mutauerunt in verbum imputari, quod vulgaris sermonis consuetudine significare solet attribui, siue assignari alicui, quod ipse in se non habet, vt perinde sit quasi habeat. Sed illi testimoniis scripturæ, quæ citant, dogma suum redarguunt, vt cùm Confessio Saxonica c. de remissione peccatorum, & iustificatione ait, fiducia filij iustificamur, non propter nostram qualitatem, sed quia ipse est propitiator, in quo cor acquiescit: fiduciam ipse spiritus sanctus exsuscitat, sicut inquit Apostolus, accepistis spiritum adoptionis filiorum: at spiritus adoptionis donum spiritus sancti est, quod accipi non potest, nisi detur, & in eo sit, cui datur; est enim de numero earum gratiarum, siue donorum, de quibus Apostolus ait, diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus: cum autem in anima est donum adoptionis, in ea est donum iustitiæ. Siquidem donum adoptionis nihil aliud est, quàm donum iustitiæ, qua iustificati à peccatis, sicut Apostolus ait, per sanguinem Christi, filij Dei facti sumus, ac proinde liberi. Quare cùm adoptio donum spiritus sancti recipiatur in anima hominis, iustitia, quæ re idem donum est, in anima quoque recipitur. aut explicent, & doceant, si possunt Protestantes, quòd aliud donum sit spiritus adoptionis, præterquam spiritus iustitiæ? aut cur recipiatur in anima donum adoptionis, & non donum iustitiæ?

CAP. XIII. Quomodo oporteat viduas orare pro iis, qui præbent quæ opus sunt.

BENEDICTVS *Deus, qui conuiduam recreasti, benedic Domine, & glorifica eum, qui illi præbuit; & opus eius adscendat verè ad te, & memineris eius, vt bene sit ei in die visitationis eius. Episcopum quoque meum glorifica, qui bene tibi ministrauit, & opportunam eleëmosynam meæ cōnuetulæ, quæ erat nuda, fieri docuit; addas ei gloriam, & des ei coronā gloriationis in die reuelationis visitationis tuæ: similiter vidua, cui tributa est misericordia, cōprecetur pro eo qui tribuit.*

CAP. XIIII. Quòd nō oporteat gloriari, neque vt iactet nomen suum, qui eleëmosynam facit.

TAMEN *quæ benignè facit, nomen suum celet, vt sapiens non canens tuba ante se, vt fiat eleëmosyna coram Deo in occulto, sicut Dominus ait, cùm facis eleëmosynam, nesciat sinistra, quid facit dextra tua, vt sit eleëmosyna tua in abscondito; & vidua precetur pro eo, qui dedit, quicunque ille sit, cum sit ipsa sanctum quoddam altare Dei, & pater qui videt in occulto, reddet in aperto ei, qui benignè facit: verùm viduæ, quæ secundum Dei mandatum viuere nolunt, curam habent sciscitandi curiosè, quæ illa, quæ dedit, quæ item illæ, quæ acceperunt: quod cùm cognouit, queritur de illa, quæ dedit, an, inquit, nesciebas, me esse viciniorem, & calamitosiorem illa? cur igitur mihi illam prætulisti? hæc verò dicit desipiens, non intelligens, non fuisse hanc voluntatem hominis, sed Dei mandatum: etenim si ipsa testatur, quòd erat Deo propinquior, quòd maiore inopia premebatur, & quòd magis nuda, quàm illa, debet cogitare eum, qui legem sanxit, & tacita, ac de ea, quæ præbuit, non conquesta, ingressa in domum suam humi in faciem prostrata supplicare Deo, vt peccatum sibi remittat. Dominus enim præcepit iis, qui beneficium dant, ne beneficium datum iactent atque ostentent, hæc verò querebatur de illa, quòd nomen non dixisset, vt ipsa quoque ad accipiendum curreret; neque querebatur solum, sed malè etiam precabatur oblita quod Dominus dixit, qui benedicit tibi, benedictus est, & qui maledicit, maledictus. Ait præterea Dominus, cùm domum intratis, dicite, pax huic domui; & si fuerit illic filius pacis, pax vestra requiescet super eum; sin verò non fuerit dignus, pax vestra reuertetur ad vos.*

CAP. XV. Quòd non deceat conuiciari proximo, alienū

SI *igitur pax ad illos rursus redit, qui eam præmiserunt, quia non reperit qui ea essent digni, multò magis maledictio in caput eius, qui iniquè eam iecit, reuertitur,*

titur, quia is, in quem iacta est, non sit ea dignus. Quisquis enim sine caussa conuicium facit, sibi maledicit, vt Salomon ait: sicut aues volant, & passeres, sic maledictio vana non abibit in nihilum. Et rursus ait: Qui conuicia inferunt, imprudentissimi sunt, vt autem apis infirmis viribus prædita, postquàm pupugerit, aculeum amittit, sterilisque efficitur. Sic vos quam iniuriam alijs feceritis, hanc vobis facietis. lacum, inquit, aperuit, & effodit eum, & incidet in foueam, quam fecit. & rursus: Qui foueam proximo fecit, incidet in eam. Ergo qui maledictum euitare vult, ne alteri maledicat. Quod enim fieri tibi non vis, alteri ne facias. Igitur qui maledictionem fugit, ne alteri maledicat. Quare monete viduas non obedientes, obiurgate inuerecundas, consolamini eas quæ sunt pusillo animo, roborate infirmas, laudate eas quæ sanctè viuunt: Benedicant potius, & non maledicant, pacem concilient, & ne bellum inferant. Ne igitur episcopus, ne presbyter, ne diaconus, ne quiuis alius ordinis clericorum linguam conuicio inquinet, vt non pro benedictione maledictionem reportet. studeat autem & curet episcopus, vt neque laicus maledictionem proferat; habenda enim est ei cura de omnibus, de clericis, de virginibus, de viduis, de laicis. Idcirco episcope elige adiutores tuos vitæ, & iustitiæ operarios diaconos Deo gratos, quos ex cuncto populo maximè dignos probaris, & faciles ad vexationes, & molestias, in vsus ministerij sustinendas. Eliges quoque diaconissam fidelem, & sanctam ad ministrandum mulieribus. Euenire enim solet aliquando in quibusdam domibus, vt non possis propter infideles mittere diaconum ad mulieres, mittere verò possis diaconissam propter cogitationes improborum, ad multa enim indigemus diaconissa ac primùm quidem cùm mulieres baptizantur, vnget quidem eis diaconus frontem tantùm oleo sancto; post eum verò illinet eas diaconissa. Non enim opus est, vt viri inspiciãt feminas: verùm solũ episcopus in baptismo caput eius vnget, sicut prius vngebantur reges, & sacerdotes, non quidem quòd *1 qui nunc baptizantur, etiam sacerdotes ordinentur; sed quòd fiant à Christo Christiani, regale sacerdotium, gens sancta, ecclesia Dei, columna & firmamentum præsentis *2 luminis, qui aliquando non populus, nunc autem dilecti, & electi, super quos inuocatum est nouum nomen eius, vt testatur Esaias Propheta dicens, & vocabunt populum nouo eius nomine, quo Dominus nominabit eum.

[Margin: enim esse à Christiano, maledicere, & de diaconissis.]

*1 Ecce Apostolica doctrina aduersus Protestãtes, quã negãt esse sacerdotium externum & visibile, aliud à sacerdotio spirituali, & inuisibili, cõmuni omnium Christianorũ ex baptismo. cùm enim hæc Apostolica constitutio tradit, non ordinari in baptismo sacerdotes, vt olim in vetere testamento ordinabantur, In eo simul tradit, esse aliud genus sacerdotij ex ordinatione ac consecratione in nouo testamento, quod sacerdotium regno est excellentius, vt suprà lib. 2. cap. 34. docuit, & cap. 25. tradit eadem Apostolica doctrina habere huiusmodi sacerdotium presbyteros.

*2 Pro eo, quod est in Græco exemplari edito τοῦ νυμφίου, reperi postea in alio exemplari manuscripto peruetusto τοῦ φωτός, quæ est fortasse vera etiam lectio, & ad propositum accommodata, ac cum scriptura S. consentiens. loquebatur enim Apostolica doctrina de vnctione frontis in baptismo, qui φῶς & φώτισμα vocatur à sanctis patribus, vt Paulus quoque vocat Col. c. 1. & in epistola ad Hebr. c. 6. baptizatos vocat illuminatos. nũc ergo ab hoc diuino lumine, quod, vt ait Dionysius, diuina beatitudo ei qui baptizatur, tanquam signum quoddam impartit, firmamentum & robur accipiunt fideles, vt sint tanquam columnæ quædam stabiles & immobiles. in eandem sententiam dixit Apostol. ecclesia Dei viui columna, & firmamentum veritatis: fides enim veritatis, qua nihil fortius, & quæ omnia vincit, quæ fides in baptismo donatur, firmat, & facit fideles esse instar columnæ, vt qui perfectè credunt veritati, non iam circumferantur omni vento doctrinæ. fides enim, vt ait Dionys. cap. 7. de diuinis nom. credentes firmat in veritate, & veritatẽ in credentibus. huiusmodi fideles ecclesiæ vocat Salomon in cant. cap. 5. columnas marmoreas fundatas super bases aureas, id est, super veritates inexpugnabiles dogmatum catholicorum, quorum fides etsi instar auri in igne probetur, non corrumpitur, vt martyria sanctorum testantur. apud Protestantes verò non est huiusmodi ecclesia, quæ sit columna, & firmamentum veritatis, siue fidei, siue baptismi, ex quo fidem patrum suorum reliquerunt, in qua illi à principio tanquam columnæ marmoreæ fundatæ super bases aureas, id est, veritates dogmatum semper vsque ad Martinum Lutherum steterunt. isti verò pro columnis marmoreis facti sunt nubes sine aqua, quæ à vento circumferuntur. testimonio sunt tot iam inter eos sectæ, & tot confessionum mutationes. si cui verò magis placet altera lectio, firmamentum sponsi, non repugno, nec improbo; ecclesia catholica fidelium columna est & firmamentum veritatis, id est, Christi sponsi, quod Apostolus vocat fundamentum positum præter quod non est aliud positum, quòd scilicet virtute propria firmet, quod super ædificatur.

CAP. XVI. De diuina celebratione mysterij sancti baptismatis.

TV igitur episcope ad exemplum illud vnges *1 oleo sancto caput eorum, qui baptizantur,

*1 Ecce Apostolica doctrina de cærimonia vngendi oleo sacro eum qui baptizatur: quæ cùm per omnes ecclesias, tum orientis, tum occidentis seruetur, & cum verbo Dei consentiat, consequens est, vt ab omnibus seruari debeat, vel ipso Illyrico teste, qui in defensione Confessionis Antuerpien. contra Tilet. cap. 22. eos ritus, siue cærimonias seruandas esse tandem concedit, quas vniuersa ecclesia per totum orbem terrarum omni tempore seruauit, modò, inquit, cum verbo Dei consentiant. atqui nos per cunctum orbem terrarum omni tempore hunc ritum seruatum esse docemus, quia

ptizantur, siue viri sint, siue mulieres, in typum † spiritualis [2] baptismi. Deinde aut tu episcope, aut presbyter tuus, qui sub potestate tua est, facta super eos nominatim sacra inuocatione patris, & filij, & spiritus sancti, baptizabis. Ac virum quidem suscipiat diaconus, mulierem verò diaconissa, vt honestè & à quibus decet, fiat signum [3] infractum. Postea [4] episcopus baptizatos † chrismate [5] vngat.

ubicunque ecclesiæ lingua Græca, Latina, Syriaca, Aethiopica, Arabica, Illyrica, siue Sclauonica, aut aliis linguis loquuntur, oleo vtuntur in baptismo, nec ab vllo vnquam auctore proditum litteris est, quando, aut vbi non vsi fuerint: aut proferat Illyricus veterem testem, qui con... cat. quod verò cum verbo Dei consentiat, testatur Cyrillus Hierosolymitanus, qui interpretans ante annos mille ducentos ... symbolicas, quæ ad baptismum in ecclesia Hierosolymitana adhibebantur, vt à sanctis Apostolis acceperat. in 2. catechesi mystag... scribit, oleum, quod per verbum Dei, & orationem sanctificatum virtutem spiritualem præparandi ad baptismum à Deo accipit, sig... care eos, qui baptizantur, fieri participes pinguedinis veræ oliuæ, quæ est Christus. quod quidem optimè conuenit cum eo quod Apostolus in epistola ad Rom. cap. 11. scripsit de factis Christianis ex gentibus, quos dicit factos esse socios pinguedinis oliuæ, id est, gratiæ Christi, quæ per baptismum ab omni peccato mundat, & animam sanctitate afficit.

[2] Hoc etiam testimonio Apostolicæ doctrinæ conuincitur error Caluini, qui in suis instit. cap. 17. art. 22. sic ait: Inter circumcisionem, & baptismum in mysterio interiore nihil discriminis esse: at Apostolica doctrina spiritualem esse ait baptismum, quod nihil aliud est, quàm dari per eum gratiam spiritus sancti, quæ nouam creaturam facit, quod in carnis circumcisionem non conueniebat. Si qua enim noua creatura in Christo, inquit Apostolus, vetera transierunt ecce facta sunt omnia noua; non ergo circumcisio in carne, quæ erat vetus, nouam creaturam in Christo faciebat, vt facit noua circumcisio cordis in spiritu per baptismum, quo baptizamur in mortem Christi, vt sicut ipse mortuus est, & resurrexit, solutis doloribus inferni, sicut beatus Petrus ait, iuxta quod impossibile erat teneri eum ab eo; sic qui in mortem eius baptizantur, simul cum eo resurgunt, & verè extrahuntur à morte, & inferno, quod non fiebat per circumcisionem, & si culpam deleret originalem, omnes enim descendebant in infernum: extrahuntur, inquam, non solum ad nouitatem vitæ, quæ hic ex fide à baptizatis degenda est, sed ad nouitatem vitæ cælestis, & sempiternæ. itaque non erat circumcisio regeneratio, ac renouatio creaturæ, vt quidem est baptismus, per quem Deus promissionem factam patribus adimpleuit in nobis resuscitans Iesum, qui enim suscitauit eum à mortuis, & nos in baptismo commortuos, & conresuscitatos suscitabit, sicut Apostolus ait, cum illo, qui idem est primogenitus ex mortuis, & primitiæ dormientium. quomodo ergo dicit Caluinus nihil differre in interiore mysterio circumcisionem à baptismo?

[3] Infractum signum vocat crucem, quia est custodia munitissima crux: signum enim custodit rem, cui appositum, aut impressum est. Vnde Cyrill. Hierosoly. in catechesi 13. crucem vocat θεμέλιον ἀρραγῆ καὶ μέγα φυλακτήριον, hoc est fundamentum, quod labefactari non potest propter Christum scilicet crucifixum, & propugnaculum ingens. sic quoque Greg. Nazianzenus baptismum vocat σφραγῖδα ὡς συντήρησιν: vocat, inquam, signum tanquam conseruationem, & signum dominatus, vt ipse ait; signum enim declarat eum, qui est dominus rei cui signum impressum est: sic est baptismus, & crux, quæ in iis, qui baptizantur, à sacerdote fit.

[4] Ea Apostolica constitutio, quæ Græcorum veterem de Latinis iniustam querelam coarguit. reprehendebant enim tempore etiam Leonis, & Constantini imperatorum, vt ex epistola Nicolai primi ad Hincmarum Rhemensem constat, quòd Latini prohiberent presbyteris frontes baptizatorum chrismate vngere; quod tamen secundum traditionem Apostolicæ constitutionis in ecclesia nostra fit: Apostolis enim, qui soli super baptizatos manus imponebant, vt acciperent spiritum sanctum, non presbyteri, sed episcopi successerunt: his igitur conuenit vngere baptizatorum frontes chrismate, quod ab eisdem traditum est ecclesiis vice impositionis manuum, qua ipsi vtebantur, quod tunc quidem presbyteris permittitur, præsertim ex dispensatione sedis Apostolicæ, cùm necessitas cogit absente episcopo, ita vt sine scandalo fiat, vt ex epist. Gregorij ad Ianuarium constat, & ex epist. 1. Innocentij 1. cap. 6. de energumenis à presbytero consignandis, si ad episcopum absentem duci non possunt.

[5] Ecce mandatum Apostolicæ constitutionis ecclesiis traditæ de chrismate contra Illyricum, qui in defensione Confessionis Antuerpiensis c. 11. affirmat nusquam esse mandatum de hoc sacramento, quia nullam traditionem mandatum esse credit.

CAP. XVII. Quam caussam habeat baptismus in Christū; & quare singula in eo & dicātur, & fiant.

BAPTISMVS igitur datur in mortem filij Dei; aqua adhibetur pro sepultura: oleum pro spiritu sancto; sigillum crucis pro cruce: chrisma [1] confirmatio confessionis est: fit patris commemoratio tanquam caussæ, & emissoris; spiritus † consumptio, vt testis: mergi commori est; emergere consuscitari: Pater Deus est super omnia, Christus vnigenitus Deus, idemque dilectus filius, et gloriæ Dominus: Spiritus sanctus paracletus est, qui à Christo mittitur, & de quo Christus docet, & qui ipsum Christum prædicat.

[1] Negat Illyricus locum de impositione manuum Apostolorum super illos in Samaria baptismo Iesu verè baptizatos, accipiendum esse de sacramento confirmationis, quia, inquit, nullum ibi est mandatum, neque textus vllam confirmationis mentionem facit: verùm vt Apostolica constitutio ecclesiis tradita, mandatum de hoc sacramento sancti chrismatis continet, vt iam animaduersum & notatum est, ita etiam mentionem confirmationis facit. quod nomen vsque in hodiernum diem in ecclesiá catholica seruatur in testimonium Flaccianis, & cæteris omnibus Confessionistis, qui ex quo tempore a confessione fidei patrum suorum defecerunt, ex eo sacramentum confirmationis abiecerunt, non amplius vnctionem habentes, quæ eos de omnibus, vt ait beatus Ioannes, doceat. illa etiam experientia, quæ in ecclesiis catholicorum frequens est, & plurimorum testimonio contestata omnes sectarios hoc sacramentum negantes redarguit, & conuincit: cùm enim adulti, vt fit, siue per negligentiam eorum, in quorum potestate fuerunt, siue per ignorantiam, aut alia caussa sacramentum confirmationis non acceperunt, assiduè, & molestissimè eorum fides à dæmone tentari solet, qui continuò, vt confirmantur, ita eorum fides, & fidei confessio confirmatur, vnde sacramentum confirmationis nomen accepit, vt non amplius possit, nec audeat dæmon eorum fidem tentare, vt illi ipsi postea testantur. Ego huius rei in duobus adolescentibus periculum feci, alteri eorum ex Hebræis Neophyto, cùm à dæmone perpetuò sollicitaretur, vt quæ credebat, desineret credere, consilium dedi, vt adiret episcopū, & sacramentum confirmationis acciperet, accepto, continuò omni illa tentatione, & molestia liberatus est: alterū audiebam confitentē mihi scrupulos de fide innumerabiles & absurdissimos à dæmone iniectos. quem cùm ad episcopum deduxissem, rogassemque, vt adolescentem, si fortè non esset confirmatus, confirmaret, id enim adolescens ignorabat tenera ætate à patria & à suis abductus: statim vt confirmatus est, omnes scrupuli dubitationum exempti sunt. & miram alacritatem ad certandum vsque ad mortem pro fide, de qua prius dubitabat, vt mihi affirmabat, semper deinceps sensit. in sectariis verò, quia fidem sponte amiserunt, fidem, quam non habent, tentare dæmon non potest.

CAP. XVIII. Qualis esse debeat baptizatus.

QVI baptizatur, sit alienus ab omni impietate, expers omnis operationis ad peccandum, amicus Dei, inimicus diaboli, hæres quidem Dei patris, cohæres verò filij eius: qui renunciarit satanæ, & dæmonibus, ac fallaciis eius, castus, purus, sanctus, Deo charus, Dei filius, qui tanquam filius his verbis patrem precetur velut nomine communis cœtus fidelium: Pater noster, qui es in cælis, sanctificetur no-

men

men tuum, aduenia t regnum tuum: Fiat voluntas tua, sicut in cælo, & in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, & dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris; & ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo. Quoniam tuum est regnum, & potestas, & gloria patris, & filij, & spiritus sancti, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

CAP. XIX. Qualis esse debeat diaconus.

SINT *verò diaconi ab omni macula & labe alieni, non aliter quàm ipse episcopus, tantummodo faciliores, quàm ille, ad vexationes in ministerio suo subeundas. Numerus verò eorum ad proportionem multitudinis ecclesiæ, vt possint ministrare imbecillis tanquam operarij, in quibus nihil sit pudendum. Ac mulier quidem mulieres curet. Vtrique obeant munus nunciandi, peregrinandi, ministrandi, seruiendi, sicut de Domino aiebat Esaias, Iustificauit iustum bene seruientem multis. Vnusquisque igitur partes suas agnoscat, & eas studiosè agat, & concordi animo, ac cum charitate, vt qui mercedem ministerij non ignoretis. Ne verò pudeat ministrare egentibus, sicut Dominus noster Iesus Christus non venit vt ei ministraretur, sed vt etiam ipse ministraret, et daret animam suam redemptionem pro multis. Sic igitur faciendum est ipsis, vt quamuis pro fratribus vitam amittere opus sit, ne dubitent, neque enim Deus noster, & Dominus Iesus Christus dubitauit animam suam ponere pro amicis suis, vt ipse dixit. Si igitur Dominus cæli, & terræ omnia propter nos sustinuit, quomodo vos egentibus ministrare dubitabitis? quos imitatores esse oportet eius, qui seruitutem, egestatem, verbera, & crucem propter nos pertulit? Oportet itaque vos seruire fratribus exemplo Christi: Qui vult, inquit, inter vos esse magnus, sit vester minister: & qui vult esse inter vos primus, sit seruus vester. Sic ipse impleuit illud bene seruire multis, & id quidem non verbis, sed re. Cùm enim, inquit, accepisset linteum, præcinxit se, deinde fudit aquam in peluim, & nobis mensæ accubantibus, accessit ad nos, & nostros omnium pedes lauit, & linteo tersit. Cùm hoc faceret, demonstrabat nobis amicitiæ fraternæ charitatem, vt nos quoque inter nos idem faceremus. Si ergo Dominus noster idemque magister sic se ipse humiliter abiecit, quomodo pudebit vos hoc facere fratribus infirmis, & imbecillis? Vos dico, qui veritatis operarij estis, & religionis propugnatores. Ministrate igitur beneuolè, sine murmuratione, sine seditione; non enim propter hominem, sed propter Deum hoc facitis, à quo mercedem ministerij vestri in die visitationis vestræ reportabitis. Oportet igitur, vt vos diaconi omnes visitetis, quibus visitatione opus est; & de calamitosis, & afflictis nunciate episcopo vestro: debetis enim esse ei anima, & sensus faciles & parati ad subeundas molestias, ac per omnia obedientes tanquam episcopo vestro, immò patri, & magistro.*

CAP. XX. Quòd à duob', vel tribus ordinandus sit episcopus, & non ab vno.

IVBEMVS *autem vt à tribus episcopis episcopus ordinetur, & vt minimum, à duobus, ita vt ab vno constitui non possit. testimonium enim duorum, & trium firmius est, & certum: Item iubemus, vt *[1] presbyter, & diaconus, ac reliqui clerici ab vno episcopo ordinentur; & vt neque presbyter, neque diaconus reliquos clericos ex laicis ordinent, sed tantummodo presbyter quidem doceat, offerat, baptizet, benedicat populo; diaconus verò ministret episcopo, & presbyteris, id est, agat diaconum, reliqua verò ne faciat.*

*[1] Ecce Apostolica constitutio ecclesiis catholicorũ tradita, quæ per omnes ecclesias orientis, & occidentis, & aliarum partium mundi viget, quæ cùm presbyteros ab episcopo, qui ab episcopis ordinatus est, ordinandos esse statuat, & presbyterorum esse docere, baptizare, offerre, & benedicere, quæ sunt muneris sacerdotalis, & quæ in primis episcopo conueniunt, sequitur, vt secundum traditionem Apostolicę doctrinæ, & constitutionis duo ordines sacerdotum, vt beatus Anacletus epist. 3. ait, nobis à Deo collati sint contra Confessionistas, & Caluinistas, qui hæreticè tradunt, nullos esse in ecclesia Dei sacerdotes ex ordinatione, sed solum ministerium ecclesiæ sine vllo sacerdotio præter illud commune Christianorũ. vnde Confessio, & expositio fidei ministrorum Heluetiæ, c. 18. de ministris ecclesiæ, & ipsorum institutione, & officiis, sic ait: Licebit ergo nunc ecclesiarum ministros nuncupare episcopos, presbyteros, pastores, atque doctores, addere etiam debuit, diaconos; siquidem non sunt hæc nomina ordinis, sed ministerij tantùm: & diaconus Grecè sonat, quod Latinè minister. sed isti nouatores omnia, res, inquam, & nomina nouare voluerunt. deinde cùm Apostolica constitutio dicat presbyteri tantùm esse offerre, aliud igitur genus sacrificij est præter illas hostias spirituales, quas quisque Christianus offerre potest & debet in templo & ara cordis sui.

LIBER QVARTVS,

De orphanis.

CAP. I. De pupillis recipiendis in locum filiorum ex misericordia ab iis, qui liberis carent.

IQVIS *Christianus pupillus, puer scilicet, aut puella virgo fuerit, pulchrè, ac præclarè fiat, si quis ex fratribus, qui liberis careat, pupillum suscipiat, & loco filij habeat: & virginem pupillam, si filium habeat, qui possit eodem cum illa tempore maturus esse ad nuptias filio collocet: Qui enim hoc faciunt, præclarum opus efficiunt facti parentes pupillorum, cuius quidem ministerij mercedem à Deo accipient. Si quem verò ad voluntatem, & gratiam hominum in vita versantem, & diuitem, pupilli pudet, pupillo quidem prospiciet pater orphanorum, & iudex viduarum, ipse verò diues incidet in eum, qui bona, quibus ille pepercit, et quibus abstinuit, consumat, eueniétque ei, quod dictum est, quæ non comederunt sancti, comedent Assyrij, sicut ait Esaias: Regionem vestram in conspectu vestro alieni deuorant.*

CAP. II. Quibus sit subueniendum secundum constitutionē Domini.

VOS *igitur episcopi estote soliciti de alendis pupillis, vt nulla in parte illis deesse videamini, ac pupillis quidem præbete, quæ decent parentes; viduis verò, quæ maritos; maturis conugio date coniuges; artifici opus; imbecillo misericordiam; hospitibus tectum; esurienti cibum; sitienti potum, nudis indumentum; ægrotis visitationem; inclusis in custodias auxilium. Sit autem præ cæteris maior cura de orbis, vt nihil ei desit; de virgine quidem pupilla, quoad veniat ad ætatem maturam viro, eamque fratri in matrimonium collocetis: Puero pupillo suppeditate victum, & quo artem quampiam discat; vt cùm artem probè exerceat, possit tunc emere sibi instrumenta artis, ne sit amplius grauis cuipiam ex fratribus, qui erga eum charitatem veram ostenderit; quin potiùs sibi ipse suppeditet, est enim planè beatus, si cùm iam sibi potest opitulari, locum pupillo, hospiti, & viduæ non coarctet.*

SIQVIDEM *Dominus beatius dixit esse dare, quàm accipere; ab eo enim rursus dictum est, væ eis, qui habent, & in hypocrisi accipiūt; aut qui possunt opem ferre, & malunt ab aliis accipere; vterque enim reddet rationem Domino Deo in die iudicij. Nam qui accipit aut propter ætatem, qua est pupillus, aut propter imbecillitatem senectutis, aut quia incidit in ægritudinem, vel quia habet multos filios alendos, non solum hic non reprehendetur, sed potius laudabitur: habitus enim à Deo instar altaris afficietur honore ab eo, si impigrè pro eis, qui ei dant, assiduè deprecatur. Sic enim fit, ne otiosè accipiat, immò precando, *1 mercedem dati muneris, quantum in se est, tribuit. hic igitur in æterna vita fiet à Deo beatus. Qui verò habet, & facta simulatione accipit, aut nihil agens, cùm deberet potius opere faciendo alios etiam iuuare, hic pœnas Deo soluet, quòd panem pauperum rapuit.*

*1 Ecce Apostolica doctrina, quæ Confessionistas & Caluinistas condēnat, qui in monasticæ vitæ institutum, impiè otium ubiciunt, existimant enim otium esse monachorum, quod in assiduas preces, tum publicas, tum priuatas collocant, conuenireque in eos quæ Apostolus in epist. 2. ad Thessal. scripsit in illos inquietè ambulantes, nihil operantes, & curiosè agentes. at Apostolica doctrina eos, qui orantes accipiunt, non otiosè accipere ait, immò eorum orationes eorum, quę dantur, mercedem esse, & à Deo remunerandos. Vtrumque dixit Apostolus in epist. 2. ad Cor. cap. 8. non esse otium orare, & dare etiam qui orant, & non accipere tantùm; non vt aliis, inquit, sit remissio, id est, otium, vobis autem tribulatio, sed ex æqualitate; accipiunt enim & dant. Vnde statim subiungit: vestra abundantia illorum inopiam suppleat; vt & illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum.

CAP. III. De auaritia.

QVI *enim habet pecunias, & cum aliis non communicat, immò neque vtitur, locum serpentis sortitus est, quem aiunt in thesauris cubare; competitque in eum verè quod ait scriptura, congregauit opes, & ex eis nihil gustabit, & nihil ei prosunt intereunti à supplicio: non enim, inquit, proderunt opes in die iræ; nam qui sic est, non credidit Deo, sed auro suo, quod pro Deo habuit, & cui confisus est, simulator veritatis, acceptor personæ infidelis, sui derogator, timidus, imbellis, leuis, facilis captu, querulus, in dolendo assiduus, inimicus sibi, amicus nemini: Huius bona peribunt, & peregrinus homo comedet ea; aut quia eo viuente, surripiet;* (Eccle. 6. Prou. c. 11.)

aut

aut quia iam mortuo, eis fruetur. Diuitiæ enim iniustè coaceruatæ euomentur.

MONEMUS *autem viduas, & pupillos vt cum omni metu, ac reuerentia accipiant quæ eis suppeditantur, & vt gratias agant Deo, qui dat escam esurientibus, in eumque oculos intendant. Quis enim vestrum, inquit, edit, aut bibit sine ipso? & qui implet omne animal bona voluntate, tribuens frumentum iuuenibus, vinum virginibus, oleum ad lætitiam & hilaritatem viuentium, fœnum iumentis, herbam seruituti hominum, carnem bestiis, semina auibus, & omnibus commodum alimentum: idcirco ait Dominus, contemplamini volucres cæli, non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea, & pater vester alit ea; nonne vos præstantiores illis estis? Ne igitur soliciti sitis, dicentes, quid comedemus, aut bibemus, scit enim pater vester, quòd his omnibus indigetis. Cùm igitur tanta illius prouidentia, bonisque illius fruamini, debetis omnipotentem Deum laudibus celebrare, qui pupillum, & viduam recreat per dilectum filium suum Iesum Christum Dominum nostrum, cum quo ipsi patri gloria in spiritu, & veritate in sæcula, Amen.*

Cap. IIII. Quali timore oporteat participare ea, quæ cõferuntur in eleẽmosynas Domini.

Eccl.4.

Zach.9.

OPORTET *verò, vt sciat episcopus à quibus oblationes accipere debeat, & à quibus non debeat; cauere enim debet, ne caupones dent. Non enim iustificabitur caupo à peccato; de ipsis enim in quodam loco Esaias, cùm hoc Israëli exprobraret, aiebat, caupones tui miscent vinum aqua. Fugiendi præterea scortatores, non offeres, inquit, Deo mercedem prostibuli. Item fugiendi prædatores, & direptores, atque alienarum rerum appetitores, & adulteri: odiosa enim & execrabilia Deo sunt horum sacrificia. immò etiam qui viduam affligunt, & pupillum opprimunt; & qui carceres implent innocentibus, aut famulos suos durè accipiunt, et tractãt, id est, qui verberibus, aut fame afficiunt, aut crudeli seruitute premunt: aut qui ciuitates totas populantur: sint tibi episcope execrabiles horum oblationes. Vitabis etiam falsarios, & rhetores, qui iniuriæ patrocinium suscipiunt; tum eos, qui idola*[1] *faciunt: fures, & publicanos iniustos, & qui fraudulenter lances deprimunt; & qui in mensuris alios fraudant: item militem sycophantam non contentum suis stipendiis, sed potius vexantem, & concutientem pauperes: deinde homicidam, carnificem; præterea iudicem iniquum, rerum dilapidatorem, insidiatorem hominum, operarium nefandorum, ebrium, blasphemum, cinædum, fœneratorem, quemlibet denique sceleratum, & cum Dei sententia ac voluntate pugnantem: ait enim scriptura, huiusmodi omnes esse apud Deum execrabiles, à quibus qui oblationes accipiunt, & inde viduas, & pupillos alunt, rei fient in iudicio Dei. Sicut ille in libris regum Propheta Adonias, qui quia Deo non obediuit, cùm panem comedit, & aquam bibit, vbi Dominus propter impietatem Hieroboam edere & bibere vetuerat, à leone discerptus est. Panis enim qui ex labore viduis ac pupillis suppeditatur, melior est, quamuis modicus sit, & paruus, quàm qui ex iniquitate, & fraudulentia, quamuis copiosus, & elaboratus: ait enim scriptura, melius est modicum iusto, quàm multæ diuitiæ peccatorum. Quòd si vidua victu ab impiis accepto, & saturata pro eis deprecabitur, non exaudietur, quoniam Deus, cui corda patent, cum iudicio de impiis pronunciauit, si steterint Moyses, & Samuel ante faciem meam pro ipsis, non exaudiam eos: & tu ne ores pro populo hoc, & ne roges, vt misericordiam eis tribuam, & ne accedas ad me ad precandum pro eis, quia non exaudiam te.*

Cap. V. A quibus accipiendæ oblationes, & à quibus non accipiendæ.

[1] Ecce Apostolica constitutio, quæ Confessionistas, & Caluinistas mendacij, & blasphemiæ coarguit, cùm imagines Christi, & sanctorũ eius ad idola referunt. Sic enim ait Cõfessio Antuerp. c.9. Non potest vllo modo negari, hanc sententiam de imaginibus non faciendis ad cultum, contineri sub præcepto præcedente prohibente Deos alienos. Certè enim idola dij alieni sunt. Cũ ergo in genere prohibentur omnes dij alieni, etiam imagines ad cultum fabricatæ prohibentur. At Apostolica cõstitutio inter eos Christianos, quos ab oblationib[us] prohibet, nõ numerat εἰκονοποιοὺς, aut ξοανοποιοὺς id est, eos, qui imagines, aut statuas faciunt, sed εἰδωλοποιοὺς, id est, eos, qui idola faciebant, quæ Gentiles deos esse credebant, & pro diis colebant, vt Esaias cap. 44. & epist. Hieremiæ ad Iudæos Babyloniæ testatur. idem docet Apostolus cùm ait, scimus, quia nihil est idolum in mundo: & quòd nullus est Deus, nisi vnus. & in eadem epistola cap. 12. quoniam cùm Gentes essetis, inquit, ad idola, siue simulachra muta prout ducebamini. Etenim si idola non aliud esse credebantur, quàm æs, aut lapis, aut alia materia, ex qua fiebant, quorsum Apostolus per irrisionem muta simulachra, siue idola vocasset? Quis ignorat non posse loqui, quod anima, & voce caret? ergo quia deos esse putabant, meritò appellauit muta, vt Gentilium cæcitatem redargueret. Confirmat hoc ipsum Apostolica doctrina, quæ lib. 2. cap. 28. loquens de honore, quem Gentiles sacerdotibus suis adhibeant, & sine sacerdote, inquit, nihil offerũt, neque quicquam faciunt,

quin potius os lapidis putant expectantes, quid eis facere iubeat. idola igitur ex lapide, aut alia materia non muta esse, sed per sacerdotes loqui credebant, cum alioqui per se loqui non possent. itaque de idolis istis dixit Apostolus: idolum nihil est in mundo, non solum quia ad nihil vtile est, sicut ait Esa. sculptile conflauit ad nihil vtile: & sicut Hierem. nullum, inquit, opus Dei cum illo: sed quia, vt ait Magnetes vetustiss. & ecclesiasticus auctor lib. 3. Apologiarum contra Theosthenem gentilē, nomen idolorum tanquam deorum Gentiles admiserunt: ὡς ἀληθῶς νενοήκασι ψυδρᾶς δογματίζειν, οὐ γὰρ δύναται εἴδωλον ἐν κόσμῳ ὁ ἀκατάληπτος ὅρος εἰδώλου id est, veritas tamē talē sententiam non decernit: non enim potest consistere in mundo ratio, siue definitio idoli. ξόανα enim, inquit, id est, statuæ, non idola, sed ξόανα, id est, statuæ dicuntur: quæ ex auro, argento, ære fiunt, aurum, argentum, & æs sunt, non autem idola: & corpora mortua animalium non dicuntur idola: & animæ separatæ animæ sunt, non idola: effigies eorum, qui dicuntur heroës, non idola, sed imagines sunt: quæ pinguntur, picturæ sunt, non idola. τὰ δὲ ἀγάλματα τῶν ὀνομαστῶν φαντάσματα, καὶ τὰ τῶν ὀνείρων σκιάσματα, καὶ εἴδωλα καὶ ὁμοιώματα ἐστί. id est, illa verò, quæ in visis phantasmata dicuntur, & vmbræ somni sunt & idola, atque simulachra. Deinde subiungit vt iam verissimè dixerit Apostolus, idolū nihil est in mundo. Hactenus Magnetes auctor temporibus Apostolorum vicinus, eius libri quinque in Veneta Bibliotheca extant. idolorum igitur cultum, hoc est, dæmonum cauere iubet Apostolus: & idola etiam facere Apostolica constitutio prohibet, quia eorum cultus dæmonum cultus erat. imagines verò, & statuas, non prohibuit facere. extra idola ergo, de imaginibus ad cultum prohibitis nusquam est in scriptura. cùm alioqui proprius locus scripturæ esset, vbi tam multa Paul. de idolis, & idolothytis. Quare qui ad præceptum de non habendis diis alienis, & non faciendo sculptile, quę ipsi etiam Confessionistę ad idola pertinere fatentur, addunt præterea de non faciendis imaginibus ad cultum, hi addant ad verbum Dei, & apponet Dominus super illos plagas, sicut scriptum est. immò Apostolus cùm hostes imaginum iam tunc per spiritum videret, Leonem imperatorem dico, & eius filium Constantinum, & Protestantes nouos eorum imitatores, & supplicij hæredes, postquàm dixit in epist. ad Cor. priore, fugite ab idolorum cultura, subiungit statim, tanquam prudentibus loquor, vos ipsi iudicate, quod dico, quod perinde est, quasi diceret, de idolis loquor, quæ pro diis habentur, & de iis, quæ dæmonibus immolantur. dementes ergo sunt, & sensus communis experies, ac impij, & blasphemi, qui ita de imaginibus sanctorum Dei sentiunt, & loquuntur, vt de idolis gentium, & cultu dæmonum.

CAP. VI. Quòd oblatione eorū qui nō sunt digni, vt offerant, nō solum nō placāt Deū, sed potius iram eius prouocant.

*QVIN potiùs qui deliquerunt, & eos non pœnitet delictorum suorum, non solùm non exaudientur, cùm precationem facient, sed magis Deum irritabunt dantes ei recordationem improbitatis suæ. Prohibete igitur huiusmodi ministeria oblationum, quæ sunt tanquam commutatio canis, & merces prostibuli, vtrumque enim legibus vetitum est: nec enim Elisæus dona ab Azacle allata accepit, nec Achias à Hieroboam. Quòd si Prophetæ Dei, dona impiorum non acceperunt, æquum est, vt neque vos episcopi accipiatis. immò Simon magus oblata pecunia mihi Petro & Ioanni conabatur mercari gratiam, quæ pretio æstimari non potest, qua quidem pecunia non accepta, sempiterna illum maledictione constrinximus, quoniā donum Dei non *1 beneuolentia in Deum, sed pecuniæ permutatione comparare cogitauit. Caue ergo ne oblationes malæ conscientiæ ad altare Dei afferantur, abstine enim, inquit, & non metues ab iniquo, & tremor non appropinquabit tibi.*

1 En Apostolica doctrina, quæ aduersus Lutheranos nihil ad comparandum gratiam Dei tribuentes operib, docet, gratiam Dei beneuolentia in Deum comparari; ergo & operibus fidei, non quidem quòd fides, aut opera, quæ gratiam iustificationis antecedunt, eam promereantur, quasi tunc Deo placeant ante gratiam: sed quòd illa Deus ex misericordia dignetur gratia sua, ad quam illa habet nunc accepta iustificando, ita vt beneuolentia ista, & fides, & opera antecedentia non caussa αὐτοτελὴς, id est, perfecta, & sufficiens gratiæ sint, vt est pretium ex pacto & conuento iusto caussa absoluta permutationis factæ; alioqui si sic ex operibus esset gratia, gratia nō esset gratia: sed sunt caussa adiuuans, quæ συναίτιον, id est, concaussa à Philosophis dicitur: adiuuāt enim præparando, siue disponendo ad gratiam. quod si hic de gratia dandi spiritum sanctū per impositionem manus, quam Simon emere volebat, sermo est, & non de gratia iustificante, nihil interest ad id quod volui. gratia enim Dei, quæcunque illa sit, semper est gratia, & semper gratis datur, & misericordiæ est, & non dignitatis: sicut vicissim misericordia gratiæ est, & non dignitatis, vt ait beatus Chrysostomus in libro de virginitate cap. 42. explicans illum locum, misericordiam consecutus sum, vt sim fidelis.

CAP. VII. Quòd melius est ex proprio labore præbere viduis, quàuis parua & pauca sint, quàm ex iis, quæ ab impiis dātur. licet multa, & magna sint. præstat enim perire fame, quàm ab impiis accipere, quæ conferunt.

*SED si dicatis, hi sunt, qui eleëmosynas dant, si ab eis non accipimus, vnde viduis à nobis ministrabitur? vnde viuent in populo egentes? audietis à nobis, idcirco data esse vobis dona leuitarum, oblationes dico populi, cui præestis, vt victus suppetat vobis, & egentibus, & ne egestate pressi, à sceleratis accipiatis. Quòd si tanta fuerit ecclesiarum indigētia, præstat fame perire, quàm ab inimicis Dei quicquam accipere, quod amicis Dei contumeliosum sit, & eos faciat ludibrio esse. De huiusmodi enim hominibus ait Propheta, oleum peccatoris non impinguet caput meum. explorate igitur istos tales, & ab iis, qui sanctè ambulant, accipite, & calamitosis atque afflictis suppeditate. Ab excommunicatis verò ne prius accipiatis, quàm, vt membra *1 ecclesiæ fiant, digni habeantur. Sin autem oblata dona non suffecerint, denuncia fratribus, & cùm ab eis collectam feceris, suppedita pupillis, & viduis iustè.*

*1 Ecce Apostolica constitutio in Philippum ducem Cōfessionistarum, qui insanè, & impiè tradit in respons. ad art. Bauar. inquis. ex ritu ethnico manasse excommunicationem, vt cùm Orestes, inquit, querebatur se non esse ad aliorum mensas admissum. at Apostolica doctrina eam vim excommunicationis esse pronunciat, quæ facit, ne excommunicatus sit membrum ecclesiæ, quæ est corpus Christi: ex quo fit, vt huiusmodi membrum abscissum non faciat per ministros ecclesiæ, & per ministerium orationum ecclesiasticarum, & sacrificiorum augmentum sui per iuncturam subministrationis secundum operationem in mensuram suam, sicut Apostolus ait.

CAP. VIII. Quòd oportet, vt sacerdos po-

DIC verò, cui præes populo, quod sapiens ille Salomon: Honora Dominum ex tuis iustis laboribus: da ei primitias ex tuis fructibus iustitiæ, vt impleantur horrea

rea tua frumenti, & torcularia tua vino redundent. ex iusto igitur labore fidelium victum, & vestitum egentibus tribuite; & pecuniam, vt suprà diximus, coactam dispensate, conferentes eam in ministerium redimendi sanctos, vt liberetis seruos, captiuos, in vincula coniectos, calumnia oppressos, damnatos à tyrannis ad monomachiam, aut ad mortem propter nomen Domini; ait enim scriptura, libera eos qui ducuntur ad mortem, & interfectos redime, ne parcas pecuniæ.

pulum hortetur ad largiendum pauperibus, vt sapiés Salomon.

Cap. IX. Quòd si aliquis impius nummos sacerdotib' proiecerit, in ligna, & carbones insumendi sint, & non in cibos.

Si quæ verò necessitas aliquando contigerit, vt à quopiam impio argentum inuiti accipiatis, impendite in ligna, & carbones, ne si inde vidua, aut pupillus aliquid acceperit, cogatur emere cibum, aut potum, quod minimè cōuenit; iustum nanque est, quæ impij dant, igne consumi, & non ali inde pios. Hoc quoque lex cauet, cùm id, quod ex sero sacrificio restat, ἄβεστον vocat, et igne iubet consumi: non enim ista, quæ offeruntur, natura, sed propter animum [*1] *eorum, qui dant, vitiosa sunt. Hoc verò præcipimus, vt eos, qui ad nos accedunt, non auertamus, cùm sciamus sæpenumero profuisse impiis congressum cum piis, nocere autem piis solam communionem religionis cum illis. atque hæc quidem hactenus charissimi ad cautionem vestram dicta sint.*

[*1] Ecce Apostolica doctrina contra dogma Confessionistarum, qui tradunt ea tàntum esse bona opera, quæ Deus mādauerit; sic enim est in Confes. Antuerpiensi, cap. 7. de bonis operibus, quod Illyricus pergit defendere in Apologia contra Tiletanum, quia frustra, inquit colitur inuentis hominum, at oblationes istas argenti, aut aliarum rerum, quæ ad voluntatem cuiusque fieri solent, si à quopiam vitæ alioqui sceleratæ fiant, pronunciat Apostolica constitut. non esse Deo acceptas, sed odiosas, non quia non sint verbo Dei commendatæ, sed propter malam conscientiam offerentis. ergo si accedat bona conscientia, ac vita proba, acceptæ erant, & gratæ.

Cap. X. De parentibus, & filiis.

Ac etiam vos patres erudite filios vestros in Domino, educantes eos in disciplina, & monitis Domini, eósque artes idoneas, & verbo Domini congruentes docete, ne copia & opportunitate temporis fractis habenis, & à parentibus non obiurgati, ab honestate & virtute deflectant, ante tempus idoneum relaxati. Quamobrem ne vereamini increpare eos, & asperè castigare, non enim interficietis eos castigando, immò seruabitis, sicut Salomon ait in sapientia, castiga filium tuum, & dabit tibi requiem: Sic enim faciet tibi bonam sui expectationem. nam tu eum quidem virga cædes, animam verò eius à morte eripies. & rursus idem, qui parcit bacillo suo, filium suum odit. & in eandem sententiam, tunde latera eius dum puer est, nequando obdurescens non obediat tibi. Qui ergo filium suum monere, & castigare desinit, idem filium suum odit. Docete itaque filios vestros verbum Domini, [*] *& verberibus, ac fustibus comprimite, & facite, vt sint subiecti. Docete eos à pueritia litteras sacras, & vestras, & diuinas, omnemque diuinam scripturam eis tradite; neq; eis remissio ac relaxatio à vobis fiat, ne contingat, vt præter voluntatem vestram, potestatem, & licentiam in vos sumant. Ne permittatis eis conferre nummos in cōuiuium cum æqualibus, sic enim ad immoderationem deflectent, & in scortationem decident: quæ quidem si incuria parentum euenerint, iidem erunt de animis filiorū suorū rei. Etenim si filij pigritia parentū cum intemperātibus consuetudinē habent cùm deliquerint, non ipsi solùm punientur, sed parentes quoq, propter eos iudicabuntur; idcirco date operam, vt tempore ad coniugium maturo eos matrimonio iungatis; ne in ipso flore, ætate seruescente, iis moribus euadant, vt se dedant meretricibus, & à vobis ratio in die iudicij à Domino Deo reposcatur.*

[*] In alio exemplari vetusto erat πληγαῖς καὶ δαρμοῖς.

Cap. XI. De famulis, & dominis.

De famulis verò quid amplius dicamus, quàm quòd seruus habeat beneuolentiam erga dominum cum timore Dei, quamuis sit impius, quamuis sit improbus, non tamen cum eo de religione consentiat. Item dominus seruum diligat, & quamuis præstet ei, iudicet tamen esse æqualitatem, vel quatenus homo est. Qui autem habet dominum Christianum, saluo dominatu, diligat eum, tum vt dominum, tum vt fidei consortem, & vt patrem, non sicut seruus ad oculum seruiens, sed sicut dominum amans; vt qui sciat mercedem famulatus sui à Deo sibi soluendam esse.

Similiter

Similiter dominus qui Christianum famulum habet, saluo famulatu, diligat eum tanquam filium, & tanquam fratrem propter fidei communionem.

CAP. XII. In quibus oporteat subiectos esse potestatibus secularibus.

ESTOTE *subiecti omni regi, & potestati, in iis quæ Deo placent, tanquam ministris Dei, & impiorum vindicibus, & vltoribus; exhibete eis omnem metum debitum, omne vectigal, omne tributum, omnem honorem, dationem, censum, hæc enim est Dei lex, nemini quicquam debere præter amicitiæ fœdus, quod Deus per Christum sanxit.*

CAP. XIII. De virginibus.

DE *virginitate verò mandatum non accepimus, quare hanc rem potestati cuiusque voluntatis permittimus, vt* *1 *votum. illud modò monemus, ne quid facilè & leuiter promittatur; siquidem Salomon ait, melius esse, non fecisse votum, quàm factum non reddere. Sit igitur hæc virgo sancta corpore, & anima, vt templum Dei, vt domus Christi, vt spiritus sancti domicilium. Debet enim quæ virginitatis votum fecit, exercendo quæ voto digna sunt, demonstrare veram esse promissionem suam studio pietatis factam, & non ad vituperandum* *2 *coniugium. esto præterea non vaga, non intempestiuè deambulans, non duplici animo, sed honesta, continens, temperata, pudica, & fugiens congressus multorum, & eorum maximè, qui sunt inhonesti.*

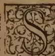
*1 Ecce Apostolica doctrina, quæ vt promissionem vocauit lib. 3. cap. 1. loquens de viduis illis apud Paulum 1. Tim. 5. quam idē Paul. fidem vocauerat; sic hoc loco illā ipsam promissionem siue fidem vocat votum, contra Protestātes, qui negant huiusmodi votū in nouo testamento. Sic enim ait Illyricus in defensione Cōfess. Antuerp. cap. 19. de cælibatu contra Tiletanum: Scripturam sanè nullam citare potest pro cælibatu: nam quod dicit de viduis iunioribus 1. Tim 5. nullo planè verbo fit ibi voti mentio. quasi vero aliud sit votum quàm fides Deo promissa, quod Illyricus naturam rei, & vim nominis ignorans non aduertit, qui in eodem cap. vt probaret, licuisse aliquando in nouo testamento sacerdoti iam facto vxorem ducere, citauit epist. Leonis 87. in qua sic legi finxit, dicente Apostolo, vt is episcopus ordinetur, quem constat vxoris virum fuisse, aut esse constaret; iam sacra semper est hæc præceptio, vt etiam de muliere sacerdotis eligenda eadem intelligatur seruanda conditio. & subiungit Illyricus quasi triumphans: En audis sacerdoti deligendam esse in vxorem virginem, non viduam. & concludit, licet ergo iam ordinatis sacerdotibus contrahere coniugium. hæc Illyricus. at in epist. non de muliere sacerdotis eligenda, sed de muliere sacerdotis eligendi scriptum est. relegat, qui volet, sic scriptum reperiet, & non vt ille πλαστογράφος finxit. ad eligendum enim sacerdotem in ordinationem, inquirendum erat iuxta canonem Apostol. 18. an vxor eius, qui ordinandus esset, à principio virgo, an vidua fuisset, vt si vidua, non posset eligi vir eius ad sacerdotiū, siue ad ordinationem. vtrum verò Illyricus malitiosè, & ex composito finxerit, an præiudicio opinionis suæ ita sibi legisse visus sit, nihil affirmo, Dominus eum iudicabit, cùm venerit.

*2 Ecce Apostolica doctrina, & constitutio eundem Illyricum cum suis consortibus de mendacio planè condemnat: ait enim in eodem cap. de cælibatu, condemnare catholicos coniugium tum immunditiei, tum carnalitatis. his enim verbis vtitur: At hæc Apostolica constitutio, quam omnes ecclesiæ catholicorum tenent, matrimonium vituperare prohibet, sicut canon Aposto. 51. vt autem hoc mendacium suum probare videretur, finxit dicere Syritium Papam in epistola decretali, coniuges viuere in carne, & Deo placere non posse, & non exaudiri. Sed quid non audeat in cælibatum, qui hoc ausus est fingere? Sic enim scripsit Syritius in epistola ad Himerium Tarracon. cap. 7. loquens de lege cælibatus ad sacerdotes, & Leuitas pertinente: Quarum sanctionum sacerdotes, & Leuitæ insolubili lege constringimur, vt à die ordinationis nostræ sobrietati, & pudicitiæ, & corda nostra mancipemus, & corpora, dummodo per omnia Deo nostro in iis, quæ quotidie offerimus, sacrificiis placeamus. qui autem in carne sunt, dicente electionis vase, Deo placere non possunt, vos autem iam non estis in carne, sed in spiritu &c. Quod ad sacerdotes, & leuitas Syritius retulit, quos dixerat teneri lege cælibatus, ita vt si non seruarent cælibatum, in carne, siue secundum carnem viuerent: hoc iste peruersè ad omnes coniuges retulisse Syritium finxit. Præterea non intelligent, quid in hoc Apostoli loco esset illud, viuere in carne, & Deo placere non posse, existimauit in omnes coniuges hoc conuenire; quod falsum est. Cui enim non est prohibitum vti coniuge sua, vt laico libero: is si secundum legem Dei, & rationis ea vtitur, non eo dicitur viuere in carne, id est, secundum carnem; siquidem viuere secundum carnem, quæ dicitur in eodem loco epistolę ad Rom. prudentia carnis, quæ mors est, est viuere contra legem Dei, & rationis à passione aliqua carnali, & facere aliquod opus ex iis, quæ Apostolus in epist. ad Galatas numerat opera carnis.

LIBER QVINTVS,

De martyribus.

CAP. I. Quòd iis, qui propter Christū ab infidelibus affligūtur, iustum est, vt fideles præbeant, quæ opus sunt secundum constitutionem Domini.

S I QVIS *Christianus propter nomen Christi, & fidem in eum, ac charitatem, ad ludum, aut ad bestias, aut ad metalla ab impiis damnetur, ne eum despiciatis; quin potiùs mittite ei ex labore ac sudore vestro ad victum, & ad soluendum mercedem militibus, vt ab eis alleuetur, & curetur, vt quantum in vobis sit, beatus frater vester non prematur. Qui enim propter nomen Domini Dei nostri damnatus est, hic est sanctus martyr, frater Domini, filius altissimi, receptaculum spiritus sancti, per quem illuminationem gloriæ euangelij singuli fideles acceperunt, cùm digni habiti sunt immortali corona, & testimonio passionum eius, ac societate sanguinis ipsius, vt conformarentur morti Christi in adoptionem.*

OB *hanc igitur caussam omnes fideles ex iis bonis, quæ habetis, aut ex labore ministrate*

ministrate sanctis per episcopum vestrum. Sin verò aliquis non habet, [*1] ieiunet, & cibum eius diei partitus destinet sanctis. Qui autem opulentus, & copiosus fuerit, plus etiam proportione facultatum suarum eisdem suppeditet. Si verò potest rebus suis omnibus diuenditis, ex custodia eripere, beatus & amicus Christi erit. Etenim si is, qui bona sua indigentibus largitur, perfectus est post † cognitionem [*2] de diuinis, erit profectò multò perfectior, qui pro redimendis martyribus hoc fecerit: huiusmodi enim frater, qui se præbuit Deo dignum, satisfaciet voluntati eius suppeditando eis, qui illum confessi sunt coram gentibus, & regibus, & filiis Israël, de quibus Dominus pronunciauit dicens: Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo, qui in cælis est. Quòd si isti tales sunt, vt eis Christus testimonium coram patre tribuat, non debet pudere vos ire ad eorum carceres, hoc enim si feceritis, vobis vice martyrij habebitur, quòd illi quidem re ipsa martyrium subierunt experiendo; vos verò aliter, nempe voluntate prompta, tanquam facti socij certaminis illorum. Talibus enim ait Dominus, venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi: Esuriui, & dedistis mihi manducare; sitiui, & dedistis mihi potum; hospes eram, & collegistis me: nudus, & operuistis me, infirmus eram, & visitastis me: in carcere eram; & venistis ad me. Tunc respondebunt iusti dicentes, Domine quando te vidimus esurientem, & pauimus, aut sitientem, & potauimus; aut nudum, & operuimus, & in carcere, & venimus ad te? Tunc respondebit ei dicens, amen dico vobis, quatenus fecistis vni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis; & ibunt hi in vitam æternam. tunc dicet & iis qui sunt ad sinistram, recedite à me in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis eius: Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare: sitiui & non dedistis mihi bibere: hospes eram, & non collegistis me: nudus eram, & non operuistis me: infirmus eram, & in carcere, & non visitastis me. Tunc respondebunt & ipsi dicentes, Domine quando te vidimus esurientem, aut sitientem, aut hospitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, & non ministrauimus tibi? Tunc respondebit & ipsis dicens, amen dico vobis, quatenus non fecistis vni ex his minimis, neque mihi fecistis: & ibunt hi in supplicium æternum.

[*1] [illegible] cui [illegible] pro [illegible] huiu [illegible] est [illegible] rum. [illegible] N [illegible] Confessiones [illegible] inter gentem [illegible] rat, [illegible] vterat[*] est Herme teth, què etiam [illegible] longe enim hæc [illegible] iunii tale est, cùm d[illegible] tes succurrunt inopiæ pauperii, & non indulgent [illegible], & corporis, [illegible], superbiæ, & [illegible], sed [illegible] pauperi subueniant. Sic docere iste Confessionis [illegible] diuitias & pauperes [illegible] iij soluit cō[illegible] tra Apostolicam doctrinā, quæ beatum pronunciat eum pauperem, qui ieiunat vt quod [illegible] cit, in Christianos alendos colloces.

[*2] Fere Apostolica doctrina, quæ Caluini redarguit, cum ait in suis Inst. [*] ca. 4. de votis [illegible] monasticam oppugnans, perperam à nobis accipi de perfectiore viuendi regula quod Domin[*] dixit adolescenti, si vis perfectus esse, vade & c. quod ex eo probat, quod Apostolus ait, etsi distribuerit quis omnia pauperibus, & charitatem non habeat, nihil esse enim. Qualis ergo est, inquit, ista perfectio, quæ, si charitas absit, in nihilum redigatur? vnde quod, inquit, diuiti auaro Christus iubet, relinquere omnia, quæ habes, perinde est, ac si ambitioso omnibus honoribus, voluptuario omnibus delicijs, impudico omnibus libidinis instrumentis renunciare iuberet; postremo loco [illegible]. Fu[illegible] hunc locum à quibusdam patribus malè intellectum, atque hinc natam esse voluntariæ paupertatis affectationem: at hoc Apostolis, quorum est hæc doctrina à Clemente Rom. eorum discipulo scripta, obijci non poterit, quasi malè intellexerint, [illegible] quod Dominus adolescenti dixit. negabunt potius Apostolorum esse hanc doctrinam, hoc enim perfugium negandi omnia, ad quæ respondere non possunt, sibi hæretici reliquerunt. Apostolica igitur doctrina explanat hic quemadmodum intelligendum sit hoc consilium Domini de perfectione relinquendi omnia, scilicet post obseruationem spiritualem mandatorum Dei. Tunc igitur largiri bona sua pauperibus ad perfectionem vitæ pertinet, cùm accedit hoc tanquam corollarium ad mandatorum impletionem Deo placentem, id est, ad charitatem, quæ est plenitudo legis, sicut illi adolescenti, postquā dixerat, hæc omnia seruaui à iuuentute mea, quid adhuc mihi deest? tunc ait [illegible] Iesus, si vis perfectus esse, vade, vende omnia, &c. quod perinde est, quasi diceret, si post impletionem mandatorum Dei vis adhuc perfectus esse, vade, vende &c. cognitionem ergo de diuinis scilicet præceptis vocat hic Apostolica doctrina non illam, quæ in cognitione solùm versatur, [illegible] in actione, hoc enim significat aliquando in scripturis γνῶσις, vt Clemens quoque Alexandr. in lib. 2. strom. [illegible] [illegible], inquit. [illegible] τοῖς [illegible], id est, scientia, siue cognitio factis consentiens ac consonans. Sic accepit beatus Pe[illegible] cap 1. cum ait, subministrate in virtute τὴν γνῶσιν, id est, scientiam siue cognitionem: non enim satis est facere mandata [illegible] Domi[illegible] nisi fiat vt Deo placet, tunc enim fit cum scientia, siue cognitione, estque spiritualis operatio mandati. Sic quoque accepit Paul. 1. Cor. [illegible] non in omnibus, inquit, est scientia. sed de his hactenus, plura enim scripsimus pro monastica vita libro 2. de votis monasticis contra eundem Caluinum.

Cap. II.
Quòd fugienda sit [illegible] illorum fratrum consuetudo, dum in nequitia perseuerant.

SI QVIS verò, qui se alioqui fratrem esse dicit, à diabolo deceptus maleficium committat, ac conuictus capite damnetur vt adulter, aut homicida, vitate eum, vt inuiolati seruemini, & ne quis vestrûm suspectus sit de communione, ac societate flagitij, & infamiam aspergat, quasi omnes Christiani sceleribus & flagitiis delectentur: quamobrem procul ab eis recedite: Iis tamen, qui per calumniam, propter Christum in carcerem inclusi sunt, aut morti addicti, aut vinculis, aut exilio, ferte opem omni studio, vt mēbra vestra ex manibus sceleratorum eripiatis. Quòd

si quis

si quis cum eis compa[illegible]s, c[illegible]mp[illegible] e[illegible] fus [illegible]uerit, & verberetur, beatus est, quòd sit factus socius martyr[illegible]m, & [illegible] pa[illegible] m Domini nostri Iesu Christi. etenim nos quoque s[illegible] pro[illegible] m[illegible] Caipha, Alexandro, & Anna acceptis plagis exi[illegible] l[illegible], q[illegible] d[illegible] essemus, qui illa propter Christum pateremur, & vos gaud[illegible] q[illegible] pati[illegible].

Cap. III. Quòd a[illegible]flictis pr[illegible] h[illegible] op[illegible] re[illegible] pen[illegible].

ATQVE etiam [illegible], quos impij propter Christum insequuntur, quique, vt Dominus præcepit e[illegible] fugiunt, recolligite & adiuuate, re[illegible]; ite vt martyres læti, & gaudentes, quod facti fueritis socij persecutionis eorum, quos scitis beatos à Domino prædicari. Ait enim, beati estis, cùm exprobrauerint vobis, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum verbum aduersus vos mentientes propter me: gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis. Sic enim persecuti sunt Prophetas, qui ante vos fuerunt. & rursus, si me persecuti sunt, et vos persequētur. et in eandē sententiā: Si vos persequātur in vna ciuitate, fugite ad aliā, quia in mūdo pressuram habetis: tradent enim vos in synagogas, et ad præsides, & ad reges ducemini propter me in testimonium ipsis; et qui perseuerauerit vsq, in finem, hic saluus erit. Quem enim propter fidē Christi insecuti sunt, et idem testimonium de Christo dixit, & patienter sustinuit, hic est verè homo Dei.

Cap. IIII. Quòd horrendum, & miserum sit, negare Christū, & quòd imitandus sit Christus patiendo, & imitando patientiam eius.

QVI verò se Christi esse negauerit, vt non sit hominibus odio, qui magis animam suam, quàm Deum amarit, in cuius alioqui manu eius respiratio est, hic miserabilis, & miser est, vtpote impurus, & detestandus: qui amicus quidem hominum esse voluit, inimicus verò Dei, qui non iam partem cum sanctis tulerit, sed cum sortitis maledictionē, qui pro regno eorum, qui benedictionem tulerunt, expetiuit ignem sempiternum diabolo, & angelis eius præparatum, non iam hominibus inuisus, sed à Deo repulsus, & à facie eius proiectus. De hoc enim dixit Dominus: Qui negauerit me coram hominibus, & erubuerit nomen meum, & ego negabo eum, & erubescam coram patre meo, qui in cælis est. & rursus nobis discipulis suis dixit, qui amat patrem, & matrem plusquam me, non est me dignus; & qui non accipit crucem, & sequitur me, non est me dignus: qui inuenit animam suam, perdet eam; & qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam. Quid enim prodest homini, si totum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur? aut quam dabit homo commutationem pro anima sua? & in eandem sententiam, ne timeatis eos, qui occidunt corpus, animam verò occidere non possunt; timete verò potius eum, qui potest & animam, & corpus perdere in gehennam.

Cap. V. Quòd oportet, vt fidelis non se proiiciat in pericula propter infirmitatē suam, neque sit me[illegible] cul[illegible] sui pro[illegible] ter m[illegible]licié, sed fugiat propter metum Dei; & cùm inciderit in ea, decertet propter coronam reseruatam.

QVICVNQVE igitur artem quampiam discit, cùm videt magistrum suum opere & experientia artificium suum perficientem, idem quoque studet opus iniunctum simile efficere; quod quidem si assequi non queat, non est in eo perfectus. & nos ergo cùm magistrum habeamus Dominum nostrum Iesum Christum, cur doctrinam eius non imitamur? quoniam ille à se repudiauit relaxationem, voluptatem, gloriam, diuitias, superbiam, copias auxiliares, matrem & fratres, immò etiam vitam suam, [illegible]que tum propter pietatem erga Deum patrem, tum propter charitatem erga homines; perpessus non solùm persecutionē & verbera, probra, & ludibria, sed etiam cruci affigi, vt Iudæos, & Gentiles ad pœnitentiam [1] adductos fruaretur. Si igitur ipse propter nos requiem respuit, neque in subeunda cruce erubuit, neque mortis in[illegible]rium existimauit; quare nos passiones eius non imitamur, & eius

[1] Ecce Apostolica doctrina, quæ salutem tribuit [illegible] Confess[illegible] fidei [illegible] Sed re pondet Illyricus in defens. Confessioni Antuerp. cap. 6. contra [illegible] [illegible] Christum vocare Ca[illegible] [illegible] qu[illegible] tandem a[illegible] [illegible] hic [illegible] saluare Iudæos, & Gent[illegible] add[illegible] ad pœnitentiam, quàm voluisse saluare adductos ad fidem, [illegible] vtrumque [illegible] de fide perfecta intelligat, quam doctrina Apostolica flatuat

eius caussa ipsam etiam vitam nostram, ipso nobis tolerantiam præbente, non deserimus? ille enim propter nos, nos verò propter nosipsos: neque enim ille[*5] *nobis indiget, sed nos misericordia ipsius indigemus. Tantummodo fidem nostram requirit* [*3] *synceram, & voluntariam; vt ait scriptura, si iustus es, quid dabis ei? aut quid ex manu tua accipiet? Viro tui similis impietas tua, & filio hominis iustitia tua.*

vocat syncetam, id est, incorruptam. Paulus vocat non fictam. at huiusmodi fides non adulterina, sed perfecta, non est solitaria, sed simul est cum charitate, sine qua nihil valeret sola fides, quamuis tanta esset, vt montes transferret. nec in huiusmodi pœnitentia quæ saluat, quasi primarium, & cor est fides sola, vt iste δεξιόφορ ait, sed charitas, quæ est finis, & forma fidei, vt Theologi tradunt, & sicut Apostolus ait, plenitudo legis, & vinculum perfectionis, & maior quam fides, & spes, quæ duæ virtutes docent contemnere terrena, vt sanctus Diadochus in libello De perfectione spirituali cap. 14. at charitas verò, inquit, vnit cum Deo. Si igitur vnit cum Deo, ergo charitas apprehendit Christum, & non fides sola, vt isti tradunt. idem cap. 20. μόνη, inquit, ἀργὸς καὶ ἔργον ἄπιστον ... ἀποδοκιμασθήσονται, id est, fides sine opere, & opus sine fide eodem modo improbabuntur. & cap. 21. ἀγαπῶν τὸν θεὸν, καὶ πιστεύων γνησίως, ποιεῖ τὰ ἔργα τῆς πίστεως ἐν ἁγιότητι, id est, qui diligit Deum, & credit syncerè, & non adulterinè, sanctè facit opera fidei. ante igitur quam fides bene operetur opera fidei, oportet vt habeat secum charitatem. & subiungit: ὁ δὲ πιστεύων μόνον, καὶ μὴ ὢν ἐν τῇ ἀγάπῃ, οὐδὲ αὐτὴν τὴν πίστιν, ἣν ἔχει, δοκεῖ ἔχειν, id est, qui credit solum, & non est in charitate, nec ipsam fidem, quam habet, habere videtur. huiusmodi est fides sola Illyricianorum, & Philippicorum, quam à charitate separant in iustificatione: aut si non separant, cur solam vocant? aut si placet vocare solam, vt in quibusdam patribus legerunt, cur nolunt dicere solam fidem perfectam iustificare, sicut illi intellexerunt? concludit postea idem Diadochus Pauli sententiam, inquiens, maxima virtutum est fides, quæ in actione per charitatem ponitur; passiuè enim omnino accipiendum est hic illud participium ἐνεργουμένη ratione Græcanicæ constructionis, vt in dogmatico de iustificatione multis exemplis scripturæ S. à me demonstratum est. Denique, sicut pœnitentia ex fide tanquam ex principio nascitur, nisi enim quis credat offendi Deum peccatis, & peccata puniri, non pœnitebit, ita pœnitentiæ fundamentum est fidei perfectæ. perfecta enim fides in Iudæo, aut Gentili esse non potest, nisi prius sit pœnitentia, vtrumque tradit & docet Clemens Alexan. in lib. 2. strom. in quo multa feruntur, quæ doctrinam falsam Confessionistarum de fide & fiducia, magna auctoritate redarguunt.

*5 Ecce Apostolica doctrina, quæ calumniam Confessionistarum redarguit, cùm tradunt, nos nostra opera, virtutes, & merita addere Christo, quasi debita mensura iustitiæ, ac pretium salutis nostræ illis expleatur, sic enim ad verbum ait confessio Antuerp. at nos non sic dicimus, sed quod Apostolica doctrina docet, profitemur, scilicet necesse esse, vt nos passiones Christi imitemur, non quia ille indigeat nostris passionibus & operibus, sed quia nos indigemus misericordia eius, quam nisi compatiamur, & operemur, assequi non possumus. itaque non propter illius indigentiam, sed propter nostram vtilitatem patimur: in quo ita humiles nos esse oportet, vt quamuis multum pati, & operari videamur, semper tamen ipsi inutiles nobis esse videamur. Ac Paulus quidem cùm ait, adiutores Dei sumus, non sic ait, quasi Deus adiutorio nostro indigeat, sed quia nos indigemus nostra cooperatione. hic Illyricus cùm nihil Taletano respondere posset, finxit, testari epistulam ad Hebr. si ad plenum nos seruare Christus possit, non necesse esse nos nostris operibus iustificari, & pro peccatis nostris satisfacere, sed quomodo testaretur, non ausus est probare, ne seipsum magis redargueret, quàm sua defenderet.

*3 Ecce Apostolica doctrina, quæ planè docet contra Confessionistas, cui fidei tribuenda sit iustificatio, & cui non. non enim dixit, solum requiri à nobis fidem, sed solum fidem synceram, id est, non adulterinam, quam Apostolus vocat non fictam. est igitur aliquando fides adulterina, & non syncera, sicut est etiam fiducia adulterina, & spes, illa scilicet quæ non nititur in charitate, quæ est plenitudo legis, qualis est fides mortua, & fiducia vana, & inanis spes illorum qui in euangelio dicunt, Domine, Domine, qui non intrabunt in regnum cælorum, nec enim hoc fide, ac fiducia, & spe aliqua dicunt Domine Domine, sed adulterinis. neque nos quod Paulus ait gratis per fidem iustificari, in synecdochem transformamus, vt Philippus fingit in resp. ad art. Bauar. inquis. cap. 23. quasi dicamus, vt ille ait, fide præparamur ad iustitiam, vt postea alia re, scilicet aliis virtutibus simus iusti coram Deo: sed potius quod Paulus dicit, per fidem nos gratis iustificari, per fidem non adulterinam intelligendum est. tunc autem est fides ista non adulterina, quando quæ credimus, & cui credimus, simul spiritu charitatis, quæ est vinculum perfectionis, amplectimur, ad hoc enim datur nobis hoc speculum fidei, vt quæ per eum videmus, spiritualiter amemus, quæ est charitas: alioqui frustra est in nobis hoc speculum. Sic enim Apostolus vocat, quem secutus Proclus Const. vnus ex numero patrum, qui conc. Const. post primum Nicænum interfuerunt, in oratione de fide, spe, & charitate: fides, inquit, est speculum charitatis, charitas firmamentum fidei. Credimus, quòd verbum incarnatum est ἀτρέπτως, & amamus eum, qui propter nos formam serui accepit. Hæc Proclus. Quid ergo prodest credere, nisi amemus? at amare vt proprium est charitatis, ita non est cuiuscunque fidei, sed eius quæ per charitatem tanquam per suam formam perfecta est: quam fidem, vt dixi, γνησίαν, id est, synceram, siue non adulterinam vocat Apostolica doctrina: Confessionistę verò dum suam fidem nudam & solam, cui iustificationem tribuunt, ornare volunt, tribuere ei solent, quæ propria sunt charitatis, omnia confundentes, vt Illyricus facit in defensione Confess. Antuerpiens. contra Taletanum cap. 6. in summa, inquit, semper Christus ardens votum ac flagitationem opis suæ vocat fidem, & nunquam illam somnolentam aut merè speculatiuam sophistarum notitiam, quæ nihil planè agnito bono, aut Messia afficitur. constituit ergo nostra descriptio, quòd sic fides mendicus quidam affectus opem Christi peccator quærens. & paulo suprà dixerat de eadem fide, hic nimirum est ille affectus ardor, aut metus, quo meretrices, aut publicani præcurrunt sanctulos Pharisæos in regno cælorum. at ille ardor proprius est charitatis, & non solius & nudæ fidei, quæ secundum naturam suam tota est in intellectu, cuius est proprium assentiri iis quæ credit, & cui credit. qui quidem ardor quandiu in fide est, iam fides ista non adulterina est, quia est cum charitate, cuius operatio est illud ardens votum, & ardens flagitatio opis diuinæ, immò omnium mandatorum Dei obedientia. fidem verò sine charitate non solùm nos somnolentam, vt Illyricus vocat, sed mortuam vocamus secundum scripturam, quæ cum lampade in euangelio comparatur, quæ si oleum non habeat, ardere non potest, nec esse vtilis ad lucendum: sic nisi ad fidem accedat charitatis, & operum misericordiæ oleum, extincta est, & ad lumen iustitiæ administrandum in animam inutilis. vt ergo iustificet fides, ex charitate Dei dono hoc habet, sicut lampas vt ardeat, & luceat, ab oleo mutuatur. Verùm hæc ideò Confessionistæ non intelligunt ita esse, quia nolunt ea credere: scriptum est enim in Esa. de iis mysteriis, quæ ad salutem pertinent, nisi credideritis, non intelligetis. illud præterea dicendum est hic, quòd vt scire possumus verum fidem habeamus eorum, quæ credenda sunt nobis, ita verum fidem non adulterinam sed perfectam habeamus, id est, charitatem simul cum fide, scire non possumus. immò non magis expedit nobis, posse hoc scire, quàm expedit scire diem aduentus Domini, atque vt semper vigilemus, & sine intermissione bene operemur. Qui autem scire volunt se esse in gratia Dei, qui semper catholicis dubitationem quasi carnificinam, vt ipsi loquuntur, obiiciunt, nolunt sit esse in metu huius diei, quia ipsi sciunt, an in gratia sint, in qua esse possunt, vt sibi temerè persuaserunt, simul ac dixerint credentes tantùm, & fiduciam nescio quam habentes, Domine propitius esto mihi peccatori.

RELINQVAMVS *ergo parentes, cognatos, amicos, vxorem, liberos, possessiones, & res omnes vitæ huius, si quid horum nobis ad pietatem obstabit, deprecandum enim nobis est, vt non ingrediamur in tentationem: Sin verò ad martyrium accersiti fuerimus, precandum, vt fortiter, & constanter honoratum nomen confiteamur. etsi hac de caussa puniamur, & cruciemur, lætemur tanquam ad immortalitatem properantes. Neque nouum, & inauditum nobis videatur, cùm nos insequuntur: neue huius sæculi amore capiamur, neq; laudibus hominum,*

neque magistratuum gloria & honore, vt quibusdam Iudæis euenit, qui cùm opera Domini admirarentur, non tamen in eum crediderunt metu principum sacerdotum, ac reliquorum magistratuum; dilexerũt enim magis gloriam hominum, quàm gloriam Dei. Cùm verò bonam confessionem confitemur, non solùm nosipsi seruamus, sed etiam recentes Christianos confirmamus; & catechumeni vt credant, facimus. Sin verò aliquid de confessione remiserimus, negata religione Dei ob animi mollitiem, & metu breuissimi supplicij, non solùm nos æterna gloria priuamus, sed aliorum quoque interfectores erimus, & pœnas duplas soluemus, quòd negatione nostra suspicionem dederimus, esse doctrinam erroris veritatem, quæ à nobis aliquando gloriosè prædicata fuerit. Quocirca neque prompti simus ad obiiciendum nos periculis, Dominus enim dixit, orate, ne intretis in tentationem; spiritus quidem promptus est, caro autem infirma; neque rursus, si inciderimus, metu confessionem maculemus, ac dedecoremus: si enim qui spem suam negauit, quæ est Iesus filius Dei, à breui morte liberetur, cras verò in lecto in morbum celerrimum incidat ventris, aut stomachi, aut capitis, vel in aliquam ægritudinem insanabilem, vt tabi, vel cancri, vel apostematis, vel intestini, vel aquæ intercutis, vel coli, & celeriter extremum actum peragat, & ex vita migret, nónne huius vitæ bona amiserit, & ex illis cælestibus deciderit? immò verò æternum supplicium subierit profectus ad tenebras exteriores, vbi gemitus, & stridor dentium. At verò qui martyrio habitus est dignus, is lætitiam in Domino percipiat, quòd tantam coronam adeptus sit, & quòd propter confessionem ex hac vita exeat; etsi catechumenus sit, recedat ad Deum lætus; cruciatus enim, quo est propter Deum affectus, erit ei verior baptismus, quòd is quidem experientia ipsa mortis commoritur Christo, reliqui verò mystica repræsentatione. lætetur ergo, quòd magistrum imitatur, siquidem iussum est, vt sit vnusquisque perfectus, sicut magister suus, at magister propter nos verberatus est, blasphemias, & probra magna tolerantia pertulit, sputis aspersus est, colaphis & alapis cæsus, & post verbera cruci affixus, aceto & felle potatus, & consummatis omnibus quæ scripta erant, dixit Deo, & patri, in manus tuas commendo spiritum meum. Quamobrem qui optat esse illius discipulus, æmuletur illius certamina, imitetur illius patientiam; vt qui sciat, etsi igne ab hominibus torreatur, nihil se tamen incommodi passurum, sicut illi tres pueri; aut si quid patiatur, mercedem, & immortalem requiem à Deo accepturum, cui credit vni, et soli vero Deo, & patri per Christum magnum pontificem, & redemptorem animarum, & certaminum remuneratorem, cui gloria in secula, Amen.

CAP. VI. De resurrectione variæ demõstrationes, & de Sibylla, & quid Stoici de Phœnice aue.

IPSE *enim nos excitabit à mortuis Deus omnipotens per Dominum nostrum Iesum Christum filium suum secundum promissionem suam certissimam: excitabit, inquam, nos cum cæteris omnibus, quicunque à primordio seculi mortui sunt, tales, quales modò sumus, & in hac ipsa forma, qua nunc consistimus, ita vt nihil mutilum aut mancum habeamus, aut corruptum. siquidem incorrupti, et integri resurgemus. Siue enim in mari interierimus, siue per terram dispersi ac disiecti, siue à bestiis, vel auibus discerpti fuerimus, excitabit nos sua potentia, quia vniuersum manu Dei continetur, capillus, inquit, de capite vestro non peribit. Quare his verbis nos admonet, in patientia vestra possidebitis animas vestras. De resurrectione verò mortuorum, & de præmio, ac remuneratione martyrum ait Gabriël Danieli, & multi defunctorum ex terræ tumulo resurgent, partim quidem ad vitam æternam, partim verò ad probrum & dedecus immortale; & qui intellexerunt, splendebunt sicut sol, & sicut firmamentum, & stellæ. Sanctus igitur Gabriel sanctos prædixit futuros esse splendidos instar astrorum, illos enim testatus est*

est veritatem intellexisse, [1] *sacrumque ipsius Dei nomen. Neque verò martyribus solùm resurrectionem promisit, sed omnibus hominibus tum iustis, tum iniustis, piis, & impiis, vt quisque pro meritis suis soluat: Adducet enim, inquit, Deus omne factum in iudicium in omni neglecto, siue bonum sit, siue malum. Hanc verò resurrectionem cùm Iudæi non crederent, aiebant olim, ossa nostra aruerunt, periit spes nostra. Quibus Deus cùm responderet, ecce ego, inquit, aperio sepulchra vestra, & educo vos ex eis, & dabo spiritum meum in vobis, & viuetis, & cognoscetis, quod ego locutus sum, & faciam. & per Esaiam ait, resurgent mortui, et exaltabuntur qui sunt in monumētis, et lætabuntur qui in terra iacent in silētio; quoniā ros tuus illis est sanatio. Multa itaq; alia de resurrectione dicta sunt, & de iustorū immortalitate gloriæ plena, ac rursus de impiorū supplicio ruina, auersione, damnatione, dedecore, igne sempiterno, & verme immortali. Quòd si voluisset esse omnes homines immortales, facere quidem potuisset. Demonstrauit hoc in Enoch, et Elia, quos noluit mortē experiri. Quòd potuisset item, si voluisset, mortuos excitare sæculis suis, tum per se, tū per alios nobis patefecit, cùm filiū viduæ per Eliā reuocauit ad vitam, et filiū Sunamitidis per Eliseū. Credimus verò mortē esse non mercedem supplicij: siquidem & sancti mortem subierunt, immò & ipse sanctorum Dominus Christus vita fidelium, & resurrectio mortuorum. Idcirco igitur quasi in ciuitate aliqua magna versantibus post cuiusque certamen interitum corporis ad breue tempus infert, vt pòstea à morte excitatos, aut damnatos pronunciet, aut corona donet. Qui enim corpus Adæ ex terra fabricatus est, idem & Adæ corpus, et cæterorum post dissolutionem resurgere faciet; quòd hoc naturæ hominum rationis participi debeatur, viuere scilicet in sempiternum. Qui igitur mortem infert, idem est resurrectionis auctor; & qui dixit, accepit Deus puluerem ex terra, & formauit hominem, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem; item qui post obiectam obedientiam subiunxit, Terra es, & in terram ibis, idem etiam in posterum promisit nobis reditum ad vitam. Audient enim, inquit, omnes qui in monumentis sunt vocem filij Dei, & qui audient, viuent. Credimus præterea resurrectionem futuram vel ex ipsa resurrectione Domini; ipse enim est, qui & Lazarum iam quarto die mortuum suscitauit, & filium Iairi, ac filium viduæ. Et qui seipse iussu patris post triduum excitauit, qui est arrhabo resurrectionis nostræ, ego enim, inquit, sum resurrectio & vita; qui Ionam ex ventre ceti post tres dies viuum nullo incommodo læsum, extraxit; item pueros illos tres ex fornace Babylonia, & Danielem ex ore leonis, non indigebit viribus ad suscitandum nos. Quòd si hoc gentilibus ludibrio est, qui scripturis nostris non credunt, faciat eis fidem eorum prophetissa Sibylla, quæ cum illis loquitur his ipsis verbis:*

At postquam in cinerem fuerint mortalia versa,
Extinctusque Deo fuerit, quem incenderit, ignis,
Ossa hominum, cineremque Deus reparabit, & orbem;
Constituetque homines iterum, velut antè fuerunt;
Ac tunc iudicium, quo cernet cuncta, futurum est.
Terra teget quoscunque malus damnauerit error;
Qui bene vixerunt, hi viuent rursus in orbe;
Spiritus his, & vita Deo donabitur, vnà &
Gratia: & aspicient sese, cernentque vicissim.

[1] Hoc est, quod Domin[us] Moysi dixit, nomen suum esse, quod quidem magis quàm quoduis aliud substantiā Dei significat, vt ait Greg. Nazianz. lib. 2. de filio, quódque verè est proprium ei[us], vt idē ait, quod nulli ante ipsum, neque post ipsum cōuenit. quàm verò sacrum sit nomē hoc, sapientissimi & vetustissimi Hebræorum testantur, qui, vt idem quoq; Greg. testatur, nihil aliud eisdem litteris scribi passi sunt. nihil autem absurdu est, inquit Dionys. tāquam ex obscuris & tenuibus imaginibus ascendentes ad illā causam omniū, omnia in ea oculis spiritualibus cōtemplari. quod qui facit, cognoscet cuncta esse vana præterquā Deum timere, & mandata eius seruare, sicut ait Eccl. atque is quidem sacru nomen Dei, id est, verū eius, intelliget. de hoc quoq; nomine loquitur Apostolica doctrina lib. 6. c. 19. cùm ait de lege, in qua propriu nomen ferebatur. Redarguit hic Apostolica doctrina Simonē Magum, qui aiebat Deū esse ignotum & sine nomine. quod enim dixit Esaias in persona Dei, Israël me nō nouit, & popul[us] nō intellexit; non hoc dixit, quasi alius Deus esset præter Deū cognitum: quin potius Deum cognitum ignotum dixit Esaias, quia populus ignorans iustitiam Dei cognitam, peccabat, existimabatq; se non esse à Deo bono iudicandum: idcirco subiungit Esa. Væ genti peccatrici. Hæc beatus Petrus disputans cū Simone Mago introducente Deum ignotum, bonū, & non iustum, quę ad verbum ex historia Clementis in Latinū transtuli. vt igitur propter peccata dixit Esaias populum Israël non cognouisse, nec intellexisse Deum, beato Petro interprete, sic propter sanctitatē Apostolica doctrina interpres dixit Gabriel intellexisse illos, quos dicit futuros esse splendidos, intellexisse, inquam, Deum, quod est intelligere veritatem, & sacrum Dei nomen.

LIBER QVARTVS,

De orphanis.

CAP. I. De pupillis recipiendis in locum filiorum ex misericordia ab iis, qui liberis carent.

I QVIS *Christianus pupillus, puer scilicet, aut puella virgo fuerit, pulchrè, ac præclarè fiat, siquis ex fratribus, qui liberis careat, pupillum suscipiat, & loco filij habeat: & virginem pupillam, si filium habeat, qui possit eodem cum illa tempore maturus esse ad nuptias filio collocet: Qui enim hoc faciunt, præclarum opus efficiunt facti parentes pupillorum, cuius quidem ministerij mercedem à Deo accipient. Si quem verò ad voluntatem, & gratiam hominum in vita versantem, & diuitem, pupilli pudet, pupillo quidem prospiciet pater orphanorum, & iudex viduarum, ipse verò diues incidet in eum, qui bona, quibus ille pepercit, et quibus abstinuit, consumat, eueniétque ei, quod dictum est, quæ non comederunt sancti, comedent Assyrij, sicut ait Esaias: Regionem vestram in conspectu vestro alieni deuorant.*

CAP. II. Quibus sit subueniendum secundum constitutionē Domini.

VOS *igitur episcopi estote soliciti de alendis pupillis, vt nulla in parte illis deesse videamini, ac pupillis quidem præbete, quæ decent parentes; viduis verò, quæ maritos; maturis coniugio date coniuges; artifici opus; imbecillo misericordiam; hospitibus tectum; esurienti cibum; sitienti potum, nudis indumentum, ægrotis visitationem; inclusis in custodias auxilium. Sit autem præ cæteris maior cura de orbis, vt nihil ei desit; de virgine quidem pupilla, quoad veniat ad ætatem maturam viro, eamque fratri in matrimonium collocetis: Puero pupillo suppeditate victum, & quo artem quampiam discat; vt cùm artem probè exerceat, possit tunc emere sibi instrumenta artis, ne sit amplius grauis cuipiam ex fratribus, qui erga eum charitatem veram ostenderit; quin potiùs sibi ipse suppeditet, est enim planè beatus, si eùm iam sibi potest opitulari, locum pupillo, hospiti, & viduæ non coarctet.*

SIQVIDEM *Dominus beatius dixit esse dare, quàm accipere; ab eo enim rursus dictum est, væ eis, qui habent, & in hypocrisi accipiũt, aut qui possunt opem ferre, & malunt ab aliis accipere; vterque enim reddet rationem Domino Deo in die iudicij. Nam qui accipit aut propter ætatem, qua est pupillus, aut propter imbecillitatem senectutis, aut quia incidit in ægritudinem, vel quia habet multos filios alendos, non solum hic non reprehendetur, sed potius laudabitur: habitus enim à Deo instar altaris afficietur honore ab eo, si impigrè pro eis, qui ei dant, assiduè deprecatur. Sic enim fit, ne otiosè accipiat, immò precando,* [*1] *mercedem dati muneris, quantum in se est, tribuit. hic igitur in æterna vita fiet à Deo beatus. Qui verò habet, & facta simulatione accipit, aut nihil agens, cùm deberet potius opere faciendo alios etiam iuuare, hic pœnas Deo soluet, quòd panem pauperum rapuit.*

[*1] Ecce Apostolica doctrina, quæ Confessionistas & Caluinistas condēnat, qui in monasticæ vitæ institutum, impiè otium obiiciunt, existimant enim otium esse monachorum, quod in assiduas preces, tum publicas, tum priuatas collocant, conueniréque in eos quæ Apostolus in epist. 2. ad Thessal. scripsit in illos inquietè ambulantes, nihil operantes, & curiosè agentes. at Apostolica doctrina eos, qui orantes accipiunt, non otiosè accipere ait, immò eorum orationes eorum, quę dantur, mercedem esse, & à Deo remunerandos. Verumque dixit Apostolus in epist. 2. ad Cor. cap. 8. non esse otium orare, & dare etiam qui orant, & non accipere tantùm; non vt aliis, inquit, sit remissio, id est, otium, vobis autem tribulatio, sed ex æqualitate: accipiunt enim & dant. Vnde statim subiungit: vestra abundantia illorum inopiam suppleat, vt & illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum.

CAP. III. De auaritia.

QVI *enim habet pecunias, & eum aliis non communicat, immò neque vtitur, locum serpentis sortitus est, quem aiunt in thesauris cubare; competitque in eum*
Eccles. 6. *verè quod ait scriptura, congregauit opes, & ex eis nihil gustabit, & nihil ei pro-*
Prou. 11. *sunt intereunti à supplicio: non enim, inquit, proderunt opes in die iræ; nam qui sic est, non credidit Deo, sed auro suo, quod pro Deo habuit, & cui confisus est, simulator veritatis, acceptor personæ infidelis, sui derogator, timidus, imbellis, leuis, facilis captu, querulus, in dolendo assiduus, inimicus sibi, amicus nemini: Huius bona peribunt, & peregrinus homo comedet ea; aut quia eo viuente, surripiet;*

aut

aut quia iam mortuo, eis fruetur. Diuitiæ enim iniustè coaceruatæ euomentur.

MONEMVS *autem viduas, & pupillos vt cum omni metu, ac reuerentia accipiant quæ eis suppeditantur, & vt gratias agant Deo, qui dat escam esurientibus, in eumque oculos intendant. Quis enim vestrum, inquit, edit, aut bibit sine ipso? & qui implet omne animal bona voluntate, tribuens frumentum iuuenibus, vinum virginibus, oleum ad lætitiam & hilaritatem viuentium, fœnum iumentis, herbam seruituti hominum, carnem bestiis, semina auibus, & omnibus commodum alimentum: idcirco ait Dominus, contemplamini volucres cæli, non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea, & pater vester alit ea; nonne vos præstantiores illis estis? Ne igitur soliciti sitis, dicentes, quid comedemus, aut bibemus, scit enim pater vester, quòd his omnibus indigetis. Cùm igitur tanta illius prouidentia, bonisque illius fruamini, debetis omnipotentem Deum laudibus celebrare, qui pupillum, & viduam recreat per dilectum filium suum Iesum Christum Dominum nostrum, cum quo ipsi patri gloria in spiritu, & veritate in secula, Amen.*

Eccl. 4. Zach. 9.

CAP. IIII. Quali timore oporteat participare ea, quæ conferuntur in eleëmosynas Domini.

OPORTET *verò, vt sciat episcopus à quibus oblationes accipere debeat, & à quibus non debeat; cauere enim debet, ne caupones dent. Non enim iustificabitur caupo à peccato; de ipsis enim in quodam loco Esaias, cùm hoc Israëli exprobraret, aiebat, caupones tui miscent vinum aqua. Fugiendi præterea scortatores, non offeres, inquit, Deo mercedem prostibuli. Item fugiendi prædatores, & direptores, atque alienarum rerum appetitores, & adulteri: odiosa enim & execrabilia Deo sunt horum sacrificia. immò etiam qui viduam affligunt, & pupillum opprimunt, & qui carceres implent innocentibus, aut famulos suos durè accipiunt, et tractāt, id est, qui verberibus, aut fame afficiunt, aut crudeli seruitute premunt: aut qui ciuitates totas populantur: sint tibi episcope execrabiles horum oblationes. Vitabis etiam falsarios, & rhetores, qui iniuriæ patrocinium suscipiunt; tum eos, qui idola *1 faciunt: fures, & publicanos iniustos, & qui fraudulenter lances deprimunt, & qui in mensuris alios fraudant: item militem sycophantam non contentum suis stipendiis, sed potius vexantem, & concutientem pauperes: deinde homicidam, carnificem; præterea iudicem iniquum, rerum dilapidatorem, insidiatorem hominum, operarium nefandorum, ebrium, blasphemum, cinædum, fœneratorem, quemlibet denique sceleratum, & cum Dei sententia ac voluntate pugnantem: ait enim scriptura, huiusmodi omnes esse apud Deum execrabiles, à quibus qui oblationes accipiunt, & inde viduas, & pupillos alunt, rei fient in iudicio Dei. Sicut ille in libris regum Propheta Adonias, qui quia Deo non obediuit, cùm panem comedit, & aquam bibit, vbi Dominus propter impietatem Hieroboam edere & bibere vetuerat, à leone discerptus est. Panis enim qui ex labore viduis ac pupillis suppeditatur, melior est, quamuis modicus sit, & paruus, quàm qui ex iniquitate, & fraudulentia, quamuis copiosus, & elaboratus: ait enim scriptura, melius est modicum iusto, quàm multæ diuitiæ peccatorum. Quòd si vidua victu ab impiis accepto, & saturata pro eis deprecabitur, non exaudietur, quoniam Deus, cui corda patent, cum iudicio de impiis pronunciauit, si steterint Moyses, & Samuel ante faciem meam pro ipsis, non exaudiam eos: & tu ne ores pro populo hoc, & ne roges, vt misericordiam eis tribuam, & ne accedas ad me ad precandum pro eis, quia non exaudiam te.*

CAP. V. A quibus accipiendæ oblationes, & à quibus non accipiendæ.

*1 Ecce Apostolica constitutio, quæ Confessionistas, & Caluinistas mendacij, & blasphemiæ coarguit, cùm imagines Christi, & sanctorū eius ad idola referunt. Sic enim ait Cōfessio Antuerp. c. 9. Non potest vllo modo negari, hanc sententiam de imaginibus non faciendis ad cultum, contineri sub præcepto præcedente prohibente Deos alienos. Certè enim idola dij alieni sunt. Cū ergo in genere prohibentur omnes dij alieni, etiam imagines ad cultum fabricatæ prohibentur. At Apostolica cōstitutio inter eos Christianos, quos ab oblationib⁹ prohibet, nō numerat εἰκονοποιοὺς, aut ζω- γράφους id est, eos, qui imagines, aut statuas faciunt, sed εἰδωλοποιοὺς, id est, eos, qui idola faciebant, quæ Gentiles deos esse credebant, & pro diis colebant, vt Esaias cap. 44. & epist. Hieremiæ ad Iudæos Babyloniæ testatur. idem docet Apostolus cùm ait, scimus, quia nihil est idolum in mundo: & quòd nullus est Deus, nisi vnus. & in eadem epistola cap. 12. quoniam cùm Gentes essetis, inquit, ad idola, sine simulachra muta prout ducebamini. Etenim si idola non aliud esse credebantur, quàm æs, aut lapis, aut alia materia, ex qua fiebant, quorsum Apostolus per irrisionem muta simulachra, siue idola vocasset? Quis ignorat non posse loqui, quod anima, & voce caret? ergo quia deos esse putabant, meritò appellauit muta, vt Gentilium cæcitatem redargueret. Confirmat hoc ipsum Apostolica doctrina, quæ lib. 2. cap. 28. loquens de honore, quem Gentiles sacerdotibus suis adhibeant, & sine sacerdote, inquit, nihil offerūt, neque quicquam faciunt,

quin potiùs os lapidis putant expectantes, quid eis facere iubeat. idola igitur ex lapide, aut alia materia non muta esse, sed per sacerdotes loqui credebant, cum alioqui per se loqui non possent. itaque de idolis istis dixit Apostolus: idolum nihil est in mundo, non solum quia ad nihil vtile est, sicut ait Esa. sculptile conflauit ad nihil vtile: & sicut Hierem. nullum, inquit, opus Dei cum illo: sed quia, vt ait Magnetes vetustiss. & ecclesiasticus auctor lib. 3. Apologiarum contra Theosthenem gentilē, nomen idolorum tanquam deorum gentiles adinuenerūt: ἀλλ᾽ ἡ ἀλήθεια τοιαύτην ψῆφον οὐ δογματίζει. οὐ γὰρ δύναται συστῆναι ἐν κόσμῳ ὁ ἀπαίδευτος ὅρος εἰδώλου, id est, veritas tamē talē sententiam non decernit: non enim potest consistere in mundo ratio, siue definitio idoli. ξόανα enim, inquit, id est, statuæ, non idola, sed ξόανα, id est, statuæ dicuntur: quæ ex auro, argento, ære fiunt, aurum, argentum, & æs sunt, non autem idola: & corpora mortua animalium non dicuntur idola: & animæ separatæ animæ sunt, non idola: effigies eorum, qui dicuntur heroës, non idola, sed imagines sunt: quæ pinguntur, picturæ sunt, non idola. τὰ δὲ λεγόμενα τῶν ὀνειράτων φαντάσματα, καὶ σκιαὶ τῶν ὕπνων τὰ ἀρχαῖα, καὶ εἴδωλα καὶ εἰδώλων ἐστί. id est, illa verò, quæ in visis phantasmata dicuntur, & vmbræ somni sunt & idola, atque simulachra. Deinde subiungit, vt iam verissimè dixerit Apostolus, idolū nihil est in mundo. Hactenus Magnetes auctor temporibus Apostolorum vicinus, eius libri quinque in Veneta Bibliotheca extant. idolorum igitur cultum, hoc est, dæmonum cauere iubet Apostolus: & idola etiam facere Apostolica constitutio prohibet, quia eorum cultus dæmonum cultus erat. imagines verò, & statuas, non prohibuit facere. extra idola ergo, de imaginibus ad cultum prohibitus nusquam est in scriptura: cùm alioqui proprius locus scripturæ esset, vbi tam multa Paul. de idolis, & idolothytis. Quare qui ad præceptum de non habendis diis alienis, & non faciendo sculptili, quę ipsi etiam Confessionistę ad idola pertinere fatentur, addunt præterea de non faciendis imaginibus ad cultum, hi addant ad verbum Dei, & apponet Dominus super illos plagas, sicut scriptum est. immò Apostolus cùm hostes imaginum iam tunc per spiritum videret, Leonem imperatorem dico, & eius filium Constantinum, & Protestantes nouos eorum imitatores, & supplicij hæredes, postquàm dixit in epist. ad Cor. priore, fugite ab idolorum cultura, subiungit statim, tanquam prudentibus loquor, vos ipsi iudicate, quod dico, quod perinde est, quasi diceret, de idolis loquor, quæ pro diis habentur, & de iis, quæ dæmonibus immolantur. dementes ergo sunt, & sensus communis expertes, ac impij, & blasphemi, qui ita de imaginibus sanctorum Dei sentiunt, & loquuntur, vt de idolis gentium, & cultu dæmonum.

CAP. VI.
Quòd oblatione eorū qui nō sunt digni, vt offerant, nō solum nō placāt Deū, sed potius iram eius prouocant.

QVIN potiùs qui deliquerunt, & eos non pænitet delictorum suorum, non solùm non exaudientur, cùm precationem facient, sed magis Deum irritabunt dantes ei recordationem improbitatis suæ. Prohibete igitur huiusmodi ministeria oblationum, quæ sunt tanquam commutatio canis, & merces prostibuli, vtrumq; enim legibus vetitum est: nec enim Elissæus dona ab Azacle allata accepit, nec Achias à Hieroboam. Quòd si Prophetæ Dei, dona impiorum non acceperunt, æquum est, vt neque vos episcopi accipiatis. immò Simon magus oblata pecunia mihi Petro & Ioanni conabatur mercari gratiam, quæ pretio æstimari non potest, qua quidem pecunia non accepta, sempiterna illum maledictione constrinximus, quoniā donum Dei non *1 beneuolentia in Deum, sed pecuniæ permutatione comparare cogitauit. Cauete ergo ne oblationes malæ conscientiæ ad altare Dei afferantur, abstine enim, inquit, & non metues ab iniquo, & tremor non appropinquabit tibi.

*1 En Apostolica doctrina, quæ aduersus Lutheranos nihil ad comparandum gratiam Dei tribuentes operib', docet, gratiam Dei beneuolentia in Deum comparari; ergo & operibus fidei, non quidem quòd fides, aut opera, quæ gratiam iustificationis antecedunt, eam promereantur, quasi tunc Deo placeant ante gratiam; sed quòd illa Deus ex misericordia dignetur gratia sua, ad quam illa habet nunc accepta iustificando, ita vt beneuolentia ista, & fides, & opera antecedentia non caussa αὐτοτελὴς, id est, perfecta, & sufficiens gratiæ sint, vt est pretium ex pacto & conuento iusto caussa absoluta permutationis factæ, alioqui si sic ex operibus esset gratia, gratia nō esset gratia: sed sunt caussa adiuuans, quæ συναίτιον, id est, concaussa à Philosophis dicitur: adiuuāt enim præparando, siue disponendo ad gratiam. quòd si hic de gratia dandi spiritum sanctū per impositionem manus, quam Simon emere volebat, sermo est, & non de gratia iustificante, nihil interest ad id quod volui. gratia enim Dei, quæcunque illa sit, semper est gratia, & semper gratis datur, & misericordiæ est, & non dignitatis: sicut vicissim misericordia gratiæ est, & non dignitatis, vt ait beatus Chrysostomus in libro de virginitate cap. 42. explicans illum locum, misericordiam consecutus sum, vt sim fidelis.

CAP. VII.
Quòd melius est ex proprio labore præbere viduis, quàuis parua & pauca sint, quàm ex iis, quæ ab impiis dátur, licet multa, & magna sint. præstat enim perire fame, quàm ab impiis accipere, quæ conferunt.

SED si dicatis, hi sunt, qui eleëmosynas dant, si ab eis non accipimus, vnde viduis à nobis ministrabitur? vnde viuent in populo egentes? audietis à nobis, idcirco data esse vobis dona leuitarum, oblationes dico populi, cui praeestis, vt victus suppetat vobis, & egentibus; & ne egestate pressi, à sceleratis accipiatis. Quòd si tanta fuerit ecclesiarum indigëtia, praestat fame perire, quàm ab inimicis Dei quicquam accipere, quod amicis Dei contumeliosum sit, & eos faciat ludibrio esse. De huiusmodi enim hominibus ait Propheta, oleum peccatoris non impinguet caput meum. explorate igitur istos tales, & ab iis, qui sanctè ambulant, accipite, & calamitosis atque afflictis suppeditate. Ab excommunicatis verò ne prius accipiatis, quàm, vt membra *1 ecclesiæ fiant, digni habeantur. Sin autem oblata dona non suffecerint, denuncia fratribus, & cùm ab eis collectam feceris, suppedita pupillis, & viduis iustè.

*1 Ecce Apostolica constitutio in Philippum ducem Cōfessionistarum, qui insanè, & impiè tradit in respons. ad art. Bauar. inquis. ex ritu ethnico manasse excommunicationem, vt cùm Orestes, inquit, querebatur se non esse ad aliorum mensas admissum. at Apostolica doctrina eam vim excommunicationis esse pronunciat, quæ facit, ne excommunicatus sit membrum ecclesiæ, quæ est corpus Christi: ex quo fit, vt huiusmodi membrum abscissum non faciat per ministros ecclesiæ, & per ministerium orationum ecclesiasticarum, & sacrificiorum augmentum sui per iuncturam subministrationis secundum operationem in mensuram suam, sicut Apostolus ait.

CAP. VIII.
Quòd oportet, vt sacerdos po-

DIC verò, cui praees populo, quod sapiens ille Salomon: Honora Dominum ex tuis iustis laboribus: da ei primitias ex tuis fructibus iustitiæ, vt impleantur horrea

rea tua frumenti, & torcularia tua vino redundent. ex iusto igitur labore fidelium victum, & vestitum egentibus tribuite; & pecuniam, vt suprà diximus, coactam dispensate, conferentes eam in ministerium redimendi sanctos, vt liberetis seruos, captiuos, in vincula coniectos, calumnia oppressos, damnatos à tyrannis ad monomachiam, aut ad mortem propter nomen Domini; ait enim scriptura, libera eos qui ducuntur ad mortem, & interfectos redime, ne parcas pecuniæ.

pulum hortetur ad largiendum pauperibus, vt sapiés Salomon.

Cap. ix. Quòd si aliquis impius nummos sacerdotib' proiecerit, in ligna, & carbones insumendi sint, & non in cibos.

Si *quæ verò necessitas aliquando contigerit, vt à quopiam impio argentum inuiti accipiatis, impendite in ligna, & carbones, ne si inde vidua, aut pupillus aliquid acceperit, cogatur emere cibum, aut potum, quod minimè cõuenit; iustum nanque est, quæ impij dant, igne consumi, & non ali inde pios. Hoc quoque lex cauet, cùm id, quod ex sero sacrificio restat, ἄβεστον vocat, et igne iubet consumi: non enim ista, quæ offeruntur, natura, sed propter animum* [*1] *eorum, qui dant, vitiosa sunt. Hoc verò præcipimus, vt eos, qui ad nos accedunt, non auertamus, cùm sciamus sæpenumero profuisse impiis congressum cum piis, nocere autem piis solam communionem religionis cum illis. atque hæc quidem hactenus charissimi ad cautionem vestram dicta sint.*

[*1] Ecce Apostolica doctrina contra dogma Confessionistarum, qui tradunt ea tātum esse bona opera, quæ Deus mādauerit: sic enim est in Confes. Antuerpiensi, cap. 7. de bonis operibus, quod Illyricus pergit defendere in Apologia contra Tiletanum, quia frustra, inquit colitur inuentis hominum, at oblationes istas argenti, aut aliarum rerum, quæ ad voluntatem cuiusque fieri solent, si à quopiam vitæ alioqui sceleratæ fiant, pronunciat Apostolica constitut. non esse Deo acceptas, sed odiosas, non quia non sint verbo Dei commendatæ, sed propter malam conscientiam offerentis. ergo si accedat bona conscientia, ac vita proba, acceptæ erant, & gratæ.

Cap. x. De parentibus, & filiis.

Ac *etiam vos patres erudite filios vestros in Domino, educantes eos in disciplina, & monitis Domini, eósque artes idoneas, & verbo Domini congruentes docete; ne copia & opportunitate temporis fractis habenis, & à parentibus non obiurgati, ab honestate & virtute deflectant, ante tempus idoneum relaxati. Quamobrem ne vereamini increpare eos, & asperè castigare, non enim interficietis eos castigando, immò seruabitis, sicut Salomon ait in sapientia, castiga filium tuum, & dabit tibi requiem: Sic enim faciet tibi bonam sui expectationem. nam tu eum quidem virga cædes, animam verò eius à morte eripies. & rursus idem, qui parcit bacillo suo, filium suum odit. & in eandem sententiam, tunde latera eius dum puer est, nequando obdurescens non obediat tibi. Qui ergo filium suum monere, & castigare desinit, idem filium suum odit. Docete itaque filios vestros verbum Domini,* [*] *& verberibus, ac fustibus comprimite, & facite, vt sint subiecti. Docete eos à pueritia litteras sacras, & vestras, & diuinas, omnemque diuinam scripturam eis tradite; neq; eis remissio ac relaxatio à vobis fiat, ne contingat, vt præter voluntatem vestram, potestatem, & licentiam in vos sumant. Ne permittatis eis conferre nummos in cõuiuium cum æqualibus, sic enim ad immoderationem deflectent, & in scortationem decident: quæ quidem si incuria parentum euenerint, iidem erunt de animis filiorũ suorũ rei. Etenim si filij pigritia parentũ cum intemperātibus consuetudinẽ habent cùm deliquerint, non ipsi solùm punientur, sed parentes quoq; propter eos iudicabuntur; idcirco date operam, vt tempore ad coniugium maturo eos matrimonio iungatis; ne in ipso flore, ætate feruescente, iis moribus euadant, vt se dedant meretricibus, & à vobis ratio in die iudicij à Domino Deo reposcatur.*

[*] In alio exemplari vetusto πληγαῖς καὶ δαρμοῖς.

Cap. xi. De famulis, & dominis.

De *famulis verò quid amplius dicamus, quàm quòd seruus habeat beneuolentiam erga dominum cum timore Dei, quamuis sit impius, quamuis sit improbus; non tamen cum eo de religione consentiat. Item dominus seruum diligat, & quamuis præstet ei, iudicet tamen esse æqualitatem, vel quatenus homo est. Qui autem habet dominum Christianum, saluo dominatu, diligat eum, tum vt dominum, tum vt fidei consortem, & vt patrem, non sicut seruus ad oculum seruiens, sed sicut dominum amans; vt qui sciat mercedem famulatus sui à Deo sibi soluendam esse.*

Similiter

Similiter dominus qui Christianum famulum habet, saluo famulatu, diligat eum tanquam filium, & tanquam fratrem propter fidei communionem.

Cap. XII. In quibus oporteat subiectos esse potestatibus secularibus.

Estote *subiecti omni regi, & potestati, in iis quæ Deo placent, tanquam ministris Dei, & impiorum vindicibus, & vltoribus; exhibete eis omnem metum debitum, omne vectigal, omne tributum, omnem honorem, dationem, censum; hæc enim est Dei lex, nemini quicquam debere præter amicitiæ fœdus, quod Deus per Christum sanxit.*

Cap. XIII. De virginibus.

De *virginitate verò mandatum non accepimus, quare hanc rem potestati cuiusque voluntatis permittimus, vt* *1 *votum. illud modò monemus, ne quid facilè & leuiter promittatur; siquidem Salomon ait, melius esse, non fecisse votum, quàm factum non reddere. Sit igitur hæc virgo sancta corpore, & anima, vt templum Dei, vt domus Christi, vt spiritus sancti domicilium. Debet enim quæ virginitatis votum fecit, exercendo quæ voto digna sunt, demonstrare veram esse promissionem suam studio pietatis factam, & non ad vituperandum* *2 *coniugium. esto præterea non vaga, non intempestiuè deambulans, non duplici animo, sed honesta, continens, temperata, pudica, & fugiens congressus multorum, & eorum maximè, qui sunt inhonesti.*

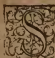
*1 Ecce Apostolica doctrina, quæ vt promissionem vocauit lib. 3. ca. 1. loquens de viduis illis apud Paulu 1. Tim. 5. quam idē Paul. fidem vocauerat, sic hoc loco illā ipsam promissionem siue fidem vocat votum, contra Protestātes, qui negant huiusmodi votū in nouo testamento. Sic enim ait Illyricus in defensione Cōfess. Antuerp. cap. 19. de cælibatu contra Tiletanum: Scripturam sanè nullam citare potest pro cælibatu: nam quod dicit de viduis iunioribus 1. Tim 5. nullo planè verbo fit ibi voti mentio, quasi vero aliud sit votum quàm fides Deo promissa, quod Illyricus naturam rei, & vim nominis ignorans non aduertit, qui in eodem cap. vt probaret, licuisse aliquando in nouo testamento sacerdoti iam facto vxorem ducere, citauit epist. Leonis 87. in qua sic legi finxit, dicente Apostolo, vt is episcopus ordinetur, quem vnius vxoris virum fuisse, aut esse constaret; tam sacra semper est hæc præceptio, vt tam de muliere sacerdotis eligenda eadem intelligatur seruanda conditio. & subiungit Illyricus quasi triumphans: En audis sacerdoti deligendam esse in vxorem virginem, non viduam. & concludit, licet ergo iam ordinatis sacerdotibus contrahere coniugium. hæc Illyricus. at in epist. non de muliere sacerdotis eligenda, sed de muliere sacerdotis eligendi scriptum est. relegat, qui volet, sic scriptum reperiet. & non vt iste ψ[illegible] finxit. ad eligendum enim sacerdotem in ordinationem, inquirendum erat iuxta canonem Apostol. 18. an vxor eius, qui ordinandus esset, à principio virgo, an vidua fuisset, vt si vidua, non posset eligi vir eius ad sacerdotiū, siue ad ordinationem. vtrum verò Illyricus malitiosè, & ex composito finxerit, an præiudicio opinionis suæ ita sibi legisse visus sit, nihil affirmo, Dominus eum iudicabit, cùm venerit.

*2 Ecce Apostolica doctrina, & constitutio eundem Illyricum cum suis consortibus de mendacio planè condemnat; ait enim in eodem cap. de cælibatu, condemnare catholicos coniugium tum immunditiei, tum carnalitatis. his enim verbis vtitur: At hæc Apostolica constitutio, quam omnes ecclesiæ catholicorum tenent, matrimonium vituperare prohibet, sicut canon Apostol. 51. vt autem hoc mendacium suum probare videretur, finxit dicere Syritium Papam in epistola decretali, coniuges viuere in carne, & Deo placere non posse, & non exaudiri. Sed quid non audeat in cælibatum, qui hoc ausus est fingere? Sic enim scripsit Syritius in epistola ad Himerium Tarracon. cap. 7. loquens de lege cælibatus ad sacerdotes, & Leuitas pertinente: Quarum sanctionum sacerdotes, & Leuitæ insolubili lege constringimur, vt à die ordinationis nostræ sobrietati, & pudicitiæ, & corda nostra mancipemus, & corpora, dummodo per omnia Deo nostro in iis, quæ quotidie offerimus, sacrificiis placeamus. qui autem in carne sunt, dicente electionis vase, Deo placere non possunt, vos autem iam non estis in carne, sed in spiritu &c. Quod ad sacerdotes, & leuitas Syritius retulit, quos dixerat teneri lege cælibatus, ita vt si non seruarent cælibatum, in carne, siue secundum carnem viuerent: hoc iste peruersè ad omnes coniuges retulisse Syritium finxit. Præterea non intelligens, quid in hoc Apostoli loco esset illud, viuere in carne, & Deo placere non posse, existimauit in omnes coniuges hoc conuenire; quod falsum est. Cui enim non est prohibitum vti coniuge sua, vt laico libero: is si secundum legem Dei, & rationis ea vtitur, non eo dicitur viuere in carne, id est, secundum carnem; siquidem viuere secundum carnem, quæ dicitur in eodem loco epistolę ad Rom. prudentia carnis, quæ mors est, est viuere contra legem Dei, & rationis à passione aliqua carnali, & facere aliquod opus ex iis, quæ Apostolus in epist. ad Galatas numerat opera carnis.

LIBER QVINTVS,

De martyribus.

Cap. I. Quòd iis, qui propter Christū ab infidelibus affliguntur, iustum est, vt fideles præbeant, quæ opus sunt secundum constitutionem Domini.

I QVIS *Christianus propter nomen Christi, & fidem in eum, ac charitatem, ad ludum, aut ad bestias, aut ad metalla ab impiis damnetur, ne eum despiciatis; quin potiùs mittite ei ex labore ac sudore vestro ad victum, & ad soluendum mercedem militibus, vt ab eis alleuetur, & curetur; vt quantum in vobis sit, beatus frater vester non prematur. Qui enim propter nomen Domini Dei nostri damnatus est, hic est sanctus martyr, frater Domini, filius altissimi, receptaculum spiritus sancti, per quem illuminationem gloriæ euangelij singuli fideles acceperunt, cùm digni habiti sunt immortali corona, & testimonio passionum eius, ac societate sanguinis ipsius, vt conformarentur morti Christi in adoptionem.*

Ob *hanc igitur caussam omnes fideles ex iis bonis, quæ habetis, aut ex labore ministrate*

ministrate sanctis per episcopum vestrum. Sin verò aliquis non habet, [*1] *ieiunet, & cibum eius diei partitus dessinet sanctis. Qui autem opulentus, & copiosus fuerit, plus etiam proportione facultatum suarum eisdem suppeditet. Si verò potest rebus suis omnibus diuenditis, ex custodia eripere, beatus & amicus Christi erit. Etenim si is, qui bona sua indigentibus largitur, perfectus est post † cognitionem* [*2] *de diuinis, erit profectò multò perfectior, qui pro redimendis martyribus hoc fecerit: huiusmodi enim frater, qui se præbuit Deo dignum, satisfaciet voluntati eius suppeditando eis, qui illum confessi sunt coram gentibus, & regibus, & filiis Israël, de quibus Dominus pronunciauit dicens: Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo, qui in cælis est. Quòd si isti tales sunt, vt eis Christus testimonium coram patre tribuat, non debet pudere vos ire ad eorum carceres, hoc enim si feceritis, vobis vice martyrij habebitur, quòd illi quidem re ipsa martyrium subierunt experiendo, vos verò aliter, nempe voluntate prompta, tanquam facti socij certaminis illorum. Talibus enim ait Dominus, venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi: Esuriui, & dedistis mihi manducare; sitiui, & dedistis mihi potum; hospes eram, & collegistis me: nudus, & operuistis me, infirmus eram, & visitastis me: in carcere eram, & venistis ad me. Tunc respondebunt iusti dicentes, Domine quando te vidimus esurientem, & pauimus, aut sitientem, & potauimus, aut nudum, & operuimus, & in carcere, & venimus ad te? Tunc respondebit eis dicens, amen dico vobis, quatenus fecistis vni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis; & ibunt hi in vitam æternam. tunc dicet & iis qui sunt ad sinistram, recedite à me in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis eius: Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare: sitiui & non dedistis mihi bibere: hospes eram, & non collegistis me: nudus eram, & non operuistis me: infirmus eram, & in carcere, & non visitastis me. Tunc respondebunt & ipsi dicentes, Domine quando te vidimus esurientem, aut sitientem, aut hospitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, & non ministrauimus tibi? Tunc respondebit & ipsis dicens, amen dico vobis, quatenus non fecistis vni ex his minimis, neque mihi fecistis: & ibunt hi in supplicium æternum.*

*1 De [illegible] est qui [illegible] pro [illegible] hum [illegible] de est [illegible] tum. hoc [illegible] N [illegible] S [illegible] Confessionis [illegible] inter gen [illegible] monium, [illegible] rat, sed m[illegible] premit est Heracletem, quē citat S[illegible] iungit enim hoc ieiunium, est, cùm diuites succurrunt inopiæ pauperum, & non indulgent familiæ & cupiditati, & [illegible] superbiæ, & delicijs, sed comparcunt vt pauperi subueniant. Sic docent iste Confessionis [illegible] & paupertatem [illegible] contra Apostolicam doctrinā, quæ beatum pronunciat eū pauperem, [illegible] vt [illegible] Christianos alendo colloret.

*2 Ecce Apostolica doctrina, quam Caluini sedarunt, cùm ait in suis Inst. ca. 4. de votis vitã monasticam oppugnans, [illegible] à nobis accepta de perfectiore viuendi regula quod Domin⁹ dixit adolescenti, si vis perfectus esse, vade & c. quod ex eo probat, quod Apostolus ait, etsi distribuerit quis omnia pauperibus, & charitatem non habeat, nihil esse eum. Qualis ergo est, inquit, ista perfectio, quæ, si charitas absit, in nihilum redigatur? vnde quod, inquit, diuiti auaro Christus iubet, relinquere omnia, quæ habet, perinde est, ac si ambitioso omnibus honoribus, voluptuario omnibus delicijs, impudico omnibus libidinis instrumentis renunciare iuberet: postremo loco fatetur se [illegible]. Fuisse hunc locum à quibusdam patribus malè intellectum, atque hinc natam esse voluntariæ paupertatis affectationem: at hoc Apostolis, quorum est hæc doctrina à Clemente Rom. eorum discipulo scripta, obijci non poterit, quasi malè intellexerint, quod Dominus adolescenti dixit. negabunt potius Apostolorum esse hanc doctrinam, hoc enim perfugium negandi omnia, ad quæ respondere non possunt, sibi hæretici reliquerunt. Apostolica igitur doctrina explanat hic quemadmodum intelligendum sit hoc consilium Domini de perfectione relinquendi omnia, scilicet post obseruationem spiritualem mandatorum Dei. Tunc igitur largiri bona sua pauperibus ad perfectionem vitæ pertinet, cùm accedit hoc tanquam corollarium ad mandatorum impletionem Deo placentem, id est, ad charitatem, quæ est plenitudo legis, sicut illi adolescenti, postquã dixerat, hæc omnia seruaui à iuuentute mea, quid adhuc mihi deest? tunc ait [illegible] Iesus, si vis perfectus esse, vade, vende omnia, &c. quod perinde est, quasi diceret, si post impletionem mandatorum Dei vis adhuc perfectus esse vade, vende &c. cognitionem ergo de diuinis scilicet præceptis vocat hic Apostolica doctrina non illam, quæ in cognitione solum versatur, sed [illegible] in actione, hoc enim significat aliquando in scripturis γνῶσις, vt Clemens quoque Alexandr. in lib. 2. strom. [illegible] [illegible] φωνὸς τοῖς γιγνομένοις, id est, scientia, siue cognitio factis consentiens ac consonans. Sic accepit beatus Pe[illegible] cap. 1. cùm ait, subministrate in virtute τὴν γνῶσιν, id est, scientiam siue cognitionem: non enim satis est facere mandatum Domini, nisi fiat vt Deo placet, tunc enim fit cum scientia, siue cognitione, estque spiritualis operatio mandati. Sic quoque accepit Paul. 1. Cor. 8. non in omnibus, inquit, est scientia. sed de his hactenus, plura enim scripsimus pro monastica vita libro 2. de votis monasticis contra eundem Caluinum.

CAP. II. Quod fugienda sit falsorum fratrum consuetudo, dum in nequitia perseuerant.

SI QVIS *verò, qui se alioqui fratrem esse dicit, à diabolo deceptus maleficium committat, ac conuictus capite damnetur vt adulter, aut homicida, vitate eum, vt inuiolati seruemini, & ne quis vestrûm suspectus sit de communione, ac societate flagitij, & infamiam aspergat, quasi omnes Christiani sceleribus & flagitijs delectentur: quamobrem procul ab eis recedite: Iis tamen, qui per calumniam, propter Christum in carcerem inclusi sunt, aut morti addicti, aut vinculis, aut exilio, ferte opem omni studio, vt mēbra vestra ex manibus sceleratorum eripiatis. Quòd si quis*

si quis cum eis comp[illegible]us, compr[illegible]hensus fuerit, & verberetur, beatus est, quòd sit factus socius ma[illegible]t[illegible], [illegible] [illegible]ator pa[illegible]onum Domini nostri Ie[illegible]u Christi. etenim nos quoque s[illegible] pius propt[illegible] [illegible] [illegible]n sub Caipha, Alexandro, & Anna acceptis plagis c[illegible] [illegible] læti, [illegible] [illegible]ig[illegible] ha[illegible] essemus, qui illa propter Christum pateremur, & vos gau[illegible]te q[illegible] [illegible]

Cap. III.
Quòd afflictis propter Christi nomen opem ferre, quàm adsit periculum.

ATQVE *etiam eos, quos impij propter Christum insequuntur, quique, vt Dominus præcepit e[illegible] a[illegible] at q[illegible] a[illegible] ciuitate fugiunt, recolligite & adiuuate, recti, ite vt martyres læti, & gaudentes, quod facti fueritis socij persecutionis eorum, quos scitis beatos à Domino prædicari. Ait enim, beati estis, cum exprobrauerint vobis, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum verbum aduersus vos mentientes propter me: gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis. Sic enim persecuti sunt Prophetas, qui ante vos fuerunt. & rursus, si me persecuti sunt, et vos persequẽtur. et in eandẽ sententiã: Si vos persequãtur in vna ciuitate, fugite ad aliã, quia in mũdo pressuram habetis: tradent enim vos in synagogas, et ad præsides, & ad reges ducemini propter me in testimonium ipsis; et qui perseuerauerit vsq; in finem, hic saluus erit. Quem enim propter fidẽ Christi insecuti sunt, et idem testimonium de Christo dixit, & patienter sustinuit, hic est verè homo Dei.*

Cap. IIII.
Quòd horrendum, & morti ferum sit, negare Christũ, & quòd imitandus sit Christus patiendo, & imitando patientiam eius.

QVI *verò se Christi esse negauerit, vt non sit hominibus odio, qui magis animam suam, quàm Deum amarit, in cuius alioqui manu eius respiratio est, hic miserabilis, & miser est, vtpote impurus, & detestandus: qui amicus quidem hominum esse voluit, inimicus verò Dei; qui non iam partem cum sanctis tulerit, sed cum sortitis maledictionẽ, qui pro regno eorum, qui benedictionem tulerunt, expetiuit ignem sempiternum diabolo, & angelis eius præparatum, non iam hominibus inuisus, sed à Deo repulsus, & à facie eius proiectus. De hoc enim dixit Dominus: Qui negauerit me coram hominibus, & erubuerit nomen meum, & ego negabo eum, & erubescam coram patre meo, qui in cælis est. & rursus nobis discipulis suis dixit, qui amat patrem, & matrem plusquam me, non est me dignus; & qui non accipit crucem, & sequitur me, non est me dignus: qui inuenit animam suam, perdet eam; & qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam. Quid enim prodest homini, si totum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur? aut quam dabit homo commutationem pro anima sua? & in eandem sententiam, ne timeatis eos, qui occidunt corpus, animam verò occidere non possunt; timete verò potius eum, qui potest & animam, & corpus perdere in gehennam.*

Cap. V.
Quòd oportet, vt fideles non se proiiciant in pericula, propter infirmitatẽ suam, neque sit me iculosus propter mollicieſ, sed fugiat propter metum Dei; & cùm inciderit in ea, decertet propter coronam reseruatam.

QVICVNQVE *igitur artem quampiam discit, cùm videt magistrum suum opere & experientia artificium suum perficientem, idem quoque studet opus iniunctum simile efficere; quod quidem si assequi non queat, non est in eo perfectus. & nos ergo cùm magistrum habeamus Dominum nostrum Iesum Christum, cur doctrinam eius non imitamur? quoniam ille à se repudiauit relaxationem, voluptatem, gloriam, diuitias, superbiam, copias auxiliares, matrem & fratres, immò etiam vitam suam, idque tum propter pietatem erga Deum patrem, tum propter charitatem erga homines. perpessus non solum persecutionẽ & verbera, probra, & ludibria, sed etiam cruci affigi, vt Iudæos, & Gentiles ad pœnitentiam *1 adductos seruaret. Si igitur ip[illegible]e propter nos requiem respuit, neque in subeunda cruce erubuit, neque mori in[illegible] lorium existimauit, quare nos passiones eius non imitamur, & eius*

*1 Ecce Apostolica doctrina, quæ salutem tribuit [illegible] Conf[illegible] [illegible] [illegible]. Sed re[illegible] ondet Illyricus in defens. Confessionis Antuerp. cap. 6. contra Tiletanum, ea [illegible] [illegible] fid[illegible] [illegible] ud præ[illegible]um, & quasi coæst sicut [illegible] diximus, Christum vocare Cananæ & B[illegible] [illegible] publ[illegible] an[illegible] [illegible] pi[illegible]nu, q[illegible] tandem a[illegible] d qu[illegible] [illegible] hristum saluare Iudæ[illegible], & Gen[illegible]es [illegible]ctos ad pœnitentiam, quàm voluisse saluare adductos ad fidem. recte [illegible]trumque [illegible] de fide perfecta intelligat, quam doctrina Apostolica statuit

eius caussa ipsam etiam vitam nostram, ipso nobis tolerantiam præbente, non deserimus? ille enim propter nos, nos verò propter nosipsos: neque enim ille •2 *nobis indiget, sed nos misericordia ipsius indigemus. Tantummodo fidem nostram requirit* •3 *synceram, & voluntariam; vt ait scriptura, si iustus es, quid dabis ei? aut quid ex manu tua accipiet? Viro tui similis impietas tua, & filio hominis iustitia tua.*

vocat synceram, id est, incorruptam. Paulus vocat non fictam. at huiusmodi fides non adulterina, sed perfecta, non est solitaria, sed simul est cum charitate, sine qua nihil valeret sola fides, quamuis tanta esset, vt montes transferret: nec in huiusmodi pœnitentia quæ saluat, quasi primarium. & cor est fides sola, vt iste ὀρθόδοξος ait, sed charitas, quæ est finis, & forma fidei, vt Theologi tradunt, & sicut Apostolus ait, plenitudo legis, & vinculum perfectionis, & maior quam fides, & spes, quæ duæ virtutes docent contemnere terrena, vt sanctus Diadochus in libello De perfectione spirituali cap. 5. at charitas verò, inquit, vnit cum Deo. Si igitur vnit cum Deo, ergo charitas apprehendit Christum, & non fides sola, vt illi tradunt. idem cap. 20. πίστις, inquit, ἄεργος καὶ ἔργον ἄπιστον ὡσαύτως ἀποδοκιμασθήσεται, id est, fides sine opere, & opus sine fide eodem modo improbabuntur. & cap. 21. ὁ ἀγαπῶν τὸν θεὸν, καὶ πιστεύει γνησίως, καὶ τὰ ἔργα τῆς πίστεως ἐπιτελεῖ ὁσίως, id est, qui diligit Deum, & credit syncerè, & non adulterinè, sanctè facit opera fidei. ante igitur quàm fides bene operetur opera fidei, oportet vt habeat secum charitatem. & subiungit: ὁ δὲ πιστεύων μόνον, καὶ μὴ ὢν ἐν τῇ ἀγάπῃ, οὐδὲ αὐτὴν τὴν πίστιν, ἣν ἔχει, δοκεῖ ἔχειν, id est, qui credit solum, & non est in charitate, nec ipsam fidem, quam habet, habere videtur. huiusmodi est fides sola Illyricianorum, & Philippicorum, quam à charitate separant in iustificatione: aut si non separant, cur solam vocant? aut si placet vocare solam, vt in quibusdam patribus legerunt, cur nolunt dicere solam fidem perfectam iustificare, sicut illi intellexerunt? concludit postea idem Diadochus Pauli sententiam, inquiens, maxima virtutum est fides, quæ in actione per charitatem ponitur; passiuè enim omnino accipiendum est hic illud participium ἐνεργουμένη ratione Græcanicæ constructionis, vt in dogmatico de iustificatione multis exemplis scriptura S. à me demonstratum est. Denique, sicut pœnitentia ex fide tanquam ex principio nascitur, nisi enim quis credat offendi Deum peccatis, & peccata puniri, non pœnitebit, ita pœnitentia fundamentum est fidei perfectæ. perfecta enim fides in Iudæo, aut Gentili esse non potest, nisi prius sit pœnitentia, verumque tradit & docet Clemens Alexan. in lib. 2. strom. in quo multa feruntur, quæ doctrinam falsam Confessionistarum de fide & fiducia, magna anctoritate redarguunt.

•2 Ecce Apostolica doctrina, quæ calumniam Confessionistarum redarguit, cùm tradunt, nos nostra opera, virtutes, & merita addere Christo, quasi debita mensura iustitiæ, ac pretium salutis nostræ illis expleatur, sic enim ad verbum ait confessio Antuerp. at nos non sic dicimus, sed quod Apostolica doctrina docet, profitemur, scilicet necesse esse, vt nos passiones Christi imitemur, non quia ille indigeat nostris passionibus & operibus, sed quia nos indigemus misericordia eius, quam nisi compatiamur, & operemur, assequi non possumus. itaque non propter illius indigentiam, sed propter nostram vtilitatem patimur: in quo ita humiles nos esse oportet, vt quamuis multum pati, & operari videamur, semper tamen ipsi inutiles nobis esse videamur. Ac Paulus quidem cùm ait, adiutores Dei sumus, non sic ait, quasi Deus adiutorio nostro indigeat, sed quia nos indigemus nostra cooperatione. hic Illyricus cum nihil Tiletano respondere posset, finxit, testari epistolam ad Hebr. si ad plenum nos seruare Christus possit, non necesse esse nos nostris operibus iustificari, & pro peccatis nostris satisfacere, sed quomodo testaretur, non ausus est probare, ne seipsum magis redargueret, quàm sua defenderet.

•3 Ecce Apostolica doctrina, quæ planè docet contra Confessionistas, cui fides tribuenda sit iustificatio, & cui non. non enim dixit, solum requirit à nobis fidem, sed solum fidem synceram, id est, non adulterinam, quam Apostolus vocat non fictam. est igitur aliquando fides adulterina, & non syncera, sicut est etiam fiducia adulterina, & spes, illa scilicet quæ non nititur in charitate, quæ est plenitudo legis, qualis est fides mortua, & fiducia vana, & inanis spes illorum qui in euangelio dicunt, Domine, Domine, qui non intrabunt in regnum cælorum, nec enim sine fide, ac fiducia, & spe aliqua dicunt Domine Domine, sed adulterina. neque nos quod Paulus ait gratis per fidem iustificari, in synecdochem transformamus, vt Philippus fingit in resp. ad art. Bauar. inquis. cap. 23. quasi dicamus, vt ille ait, fide præparamur ad iustitiam, vt postea alia re, scilicet aliis virtutibus simus iusti coram Deo: sed potius quod Paulus dicit, per fidem nos gratis iustificari, per fidem non adulterinam intelligendum est. tunc autem est fides ista non adulterina, quando quæ credimus, & cui credimus, simul spiritu charitatis, quæ est vinculum perfectionis, amplectimur, ad hoc enim datur nobis hoc speculum fidei, vt quæ per eum videmus, spiritualiter amemus, quæ est charitas: alioqui frustra est in nobis hoc speculum. Sic enim Apostolus vocat, quem secutus Proclus Const. vnus ex numero patrum, qui conc. Const. post primum Nicænum interfuerunt, in oratione de fide, spe, & charitate: fides, inquit, est speculum charitatis, charitas firmamentum fidei. Credimus, quòd verbum incarnatum est ἀγαθὸν, & amamus eum, qui propter nos formam serui accepit. Hæc Proclus. Quid ergo prodest credere, nisi amemus? at amare vt proprium est charitatis, ita non est cuiuscunque fidei, sed eius quæ per charitatem tanquam per suam formam perfecta est: quam fidem, vt dixi, γνησίαν, id est, synceram, siue non adulterinam vocat Apostolica doctrina: Confessionistæ verò dum suam fidem nudam & solam, cui iustificationem tribuunt, ornare volunt, tribuere ei solent, quæ propria sunt charitatis, omnia confundentes, vt Illyricus facit in defensione Confess. Antuerpiens. contra Tiletanum cap. 6. in summa, inquit, semper Christus ardens votum ac flagitationem opis suæ vocat fidem, & nunquam illam somnolentam aut merè speculatiuam sophistarum notitiam, quæ nihil planè agnito bono, aut Messia afficitur. consistit ergo nostra descriptio, quod sit fides mendicus quidam affectus opem Christi precario quærens. & paulo suprà dixerat de eadem fide, hic nimirum est ille affectus ardor, aut metus, quo meretrices, aut publicani præcurrunt sanctulos Pharisæos in regno cælorum. at ille ardor proprius est charitatis, & non solius & nudæ fidei, quæ secundum naturam suam tota est in intellectu, cuius est proprium assentiri iis quæ credit, & cui credit. qui quidem ardor quando in fide est, iam fides ista non adulterina est, quia est cum charitate, cuius operatio est illud ardens votum, & ardens flagitatio opis diuinæ, immò omnium mandatorum Dei obedientia. fidem verò sine charitate non solùm non somnolentam, vt Illyricus vocat, sed mortuam vocamus secundum scripturam, quæ cum lampade in euangelio comparatur, quæ si oleum non habeat, ardere non potest, nec esse vtilis ad lucendum: sic nisi ad fidem accedat charitatis, & operum misericordiæ oleum, extincta est, & ad lumen iustitiæ admittendum in animam inutilis. vt ergo iustificet fides, ex charitate Dei dono hoc habet, sicut lampas vt ardeat, & luceat, ab oleo mutuatur. Verùm hæc ideò Confessionistæ non intelligunt ita esse, quia nolunt ea credere: scriptum est enim in Esa. de iis mysteriis, quæ ad salutem pertinent, nisi credideritis, non intelligetis. illud præterea dicendum est hic, quòd vt scire possumus verum fidem habeamus eorum, quæ credenda sunt nobis, ita verum fidem non adulterinam sed perfectam habeamus, id est, charitatem simul cum fide, scire non possumus. immò non magis expedit nobis, posse hoc scire, quàm expedit scire diem aduentus Domini, idque vt semper vigilemus, & sine intermissione bene operemur. Qui autem scire volunt se esse in gratia Dei, qui semper catholicis dubitationem quasi carnificinam, vt ipsi loquuntur, obiiciunt, nolunt hi esse in metu huius diei, quia ipsi sciunt, an in gratia sint, in qua esse possunt, vt sibi temerè persuaserunt, simul ac dixerint credentes tantùm, & fiduciam nescio quam habentes, Domine propitius esto mihi peccatori.

RELINQVAMVS *ergo parentes, cognatos, amicos, vxorem, liberos, possessiones, & res omnes vitæ huius, si quid horum nobis ad pietatem obstabit, deprecandum enim nobis est, vt non ingrediamur in tentationem: Sin verò ad martyrium accersiti fuerimus, precandum, vt fortiter, & constanter honoratum nomen confiteamur. etsi hac de caussa puniamur, & cruciemur, lætemur tanquam ad immortalitatem properantes. Neque nouum, & inauditum nobis videatur, cùm nos insequuntur: neue huius seculi amore capiamur, neq; laudibus hominum,*

neque magistratuum gloria & honore, vt quibusdam Iudæis euenit, qui cùm opera Domini admirarentur, non tamen in eum crediderunt metu principum sacerdotum, ac reliquorum magistratuum; dilexerűt enim magis gloriam hominum, quàm gloriam Dei. Cùm verò bonam confessionem confitemur, non solùm nosipsi seruamus, sed etiam recentes Christianos confirmamus; & catechumeni vt eredant, facimus. Sin verò aliquid de confessione remiserimus, negata religione Dei ob animi mollitiem, & metu breuissimi supplicij, non solùm nos æterna gloria priuamus, sed aliorum quoque interfectores erimus, & pœnas duplas soluemus, quòd negatione nostra suspicionem dederimus, esse doctrinam erroris veritatem, quæ à nobis aliquando gloriosè prædicata fuerit. Quocirca neque prompti simus ad obiiciendum nos periculis, Dominus enim dixit, orate, ne intretis in tentationem; spiritus quidem promptus est, caro autem infirma; neque rursus, si inciderimus, metu confessionem maculemus, ac dedecoremus: si enim qui spem suam negauit, quæ est Iesus filius Dei, à breui morte liberetur, cras verò in lecto in morbum celerrimum incidat ventris, aut stomachi, aut capitis, vel in aliquam ægritudinem insanabilem, vt tabi, vel cancri, vel apostematis, vel intestini, vel aquæ intercutis, vel coli, & celeriter extremum actum peragat, & ex vita migret, nónne huius vitæ bona amiserit, & ex illis cælestibus deciderit? immò verò æternum supplicium subierit profectus ad tenebras exteriores, vbi gemitus, & stridor dentium. At verò qui martyrio habitus est dignus, is lætitiam in Domino percipiat, quòd tantam coronam adeptus sit, & quòd propter confessionem ex hac vita exeat; etsi catechumenus sit, recedat ad Deum lætus; cruciatus enim, quo est propter Deum affectus, erit ei verior baptismus, quòd is quidem experientia ipsa mortis commoritur Christo, reliqui verò mystica repræsentatione. lætetur ergo, quòd magistrum imitatur, siquidem iussum est, vt sit vnusquisque perfectus, sicut magister suus, at magister propter nos verberatus est, blasphemias, & probra magna tolerantia pertulit, sputis aspersus est, colaphis & alapis cæsus, & post verbera cruci affixus, aceto & felle potatus, & consummatis omnibus quæ scripta erant, dixit Deo, & patri, in manus tuas commendo spiritum meum. Quamobrem qui optat esse illius discipulus, æmuletur illius certamina, imitetur illius patientiam; vt qui sciat, etsi igne ab hominibus torreatur, nihil se tamen incommodi passurum, sicut illi tres pueri; aut si quid patiatur, mercedem, & immortalem requiem à Deo accepturum, cui credit vni, et soli vero Deo, & patri per Christum magnum pontificem, & redemptorem animarum, & certaminum remuneratorem, cui gloria in sæcula, Amen.

Cap. vi. De resurrectione variæ demonstrationes, & de Sibylla, & quid Stoici de Phœnice aue.

IPSE *enim nos excitabit à mortuis Deus omnipotens per Dominum nostrum Iesum Christum filium suum secundum promissionem suam certissimam: excitabit, inquam, nos cum cæteris omnibus, quicunque à primordio sæculi mortui sunt, tales, quales modò sumus, & in hac ipsa forma, qua nunc consistimus, ita vt nihil mutilum aut mancum habeamus, aut corruptum: siquidem incorrupti, et integri resurgemus. Siue enim in mari interierimus, siue per terram dispersi ac disiecti, siue à bestiis, vel auibus discerpti fuerimus, exeitabit nos sua potentia, quia vniuersum manu Dei continetur; capillus, inquit, de capite vestro non peribit. Quare his verbis nos admonet, in patientia vestra possidebitis animas vestras. De resurrectione verò mortuorum, & de præmio, ac remuneratione martyrum ait Gabriël Danieli, & multi defunctorum ex terræ tumulo resurgent, partim quidem ad vitam æternam, partim verò ad probrum & dedecus immortale; & qui intellexerunt, splendebunt sicut sol, & sicut firmamentum, & stellæ. Sanctus igitur Gabriel sanctos prædixit futuros esse splendidos instar astrorum, illos enim testatus est*

est veritatem intellexisse, *1 *sacrumque ipsius Dei nomen. Neque verò martyribus solùm resurrectionem promisit, sed omnibus hominibus tum iustis, tum iniustis, piis, & impiis, vt quisque pro meritis suis soluat: Adducet enim, inquit, Deus omne factum in iudicium in omni neglecto, siue bonum sit, siue malum. Hanc verò resurrectionem cùm Iudæi non crederent, aiebant olim, ossa nostra aruerunt; periit spes nostra. Quibus Deus cùm responderet, ecce ego, inquit, aperio sepulchra vestra, & educo vos ex eis, & dabo spiritum meum in vobis, & viuetis, & cognoscetis, quod ego locutus sum, & faciam. & per Esaiam ait, resurgent mortui, et exaltabuntur qui sunt in monumẽtis, et lætabuntur qui in terra ia ent in silẽtio; quoniã ros tuus illis est sanatio. Multa itaq; alia de resurrectione dicta sunt, & de iustorũ immortalitate gloriæ plena, ac rursus de impiorũ supplicio ruina, auersione, damnatione, dedecore, igne sempiterno, & verme immortali. Quòd si voluisset esse omnes homines immortales, facere quidem potuisset. Demonstrauit hoc in Enoch, et Elia, quos noluit mortẽ experiri. Quòd potuisset item, si voluisset, mortuos excitare sæculis suis, tum per se, tũ per alios nobis patefecit, cùm filiũ viduæ per Eliã reuocauit ad vitam, et filiũ Sunnamitidis per Eliseũ. Credimus verò mortẽ esse non mercedem supplicij: siquidem & sancti mortem subierunt, immò & ipse sanctorum Dominus Christus vita fidelium, & resurrectio mortuorum. Idcirco igitur quasi in ciuitate aliqua magna versantibus post cuiusque certamen interitum corporis ad breue tempus infert, vt pòstea à morte excitatos, aut damnatos pronunciet, aut corona donet. Qui enim corpus Adæ ex terra fabricatus est, idem & Adæ corpus, et cæterorum post dissolutionem resurgere faciet; quòd hoc naturæ hominum rationis participi debeatur, viuere scilicet in sempiternum. Qui igitur mortem infert, idem est resurrectionis auctor; & qui dixit, accepit Deus puluerem ex terra, & formauit hominem, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem; item qui post obiectam obedientiam subiunxit, Terra es, & in terram ibis, idem etiam in posterum promisit nobis reditum ad vitam. Audient enim, inquit, omnes qui in monumentis sunt vocem filij Dei, & qui audient, viuent. Credimus præterea resurrectionem futuram vel ex ipsa resurrectione Domini; ipse enim est, qui & Lazarum iam quarto die mortuum suscitauit, & filium Iairi, ac filium viduæ. Et qui seipse iussu patris post triduum excitauit, qui est arrhabo resurrectionis nostræ, ego enim, inquit, sum resurrectio & vita; qui Ionam ex ventre ceti post tres dies viuum nullo incommodo læsum, extraxit; item pueros illos tres ex fornace Babylonia, & Danielem ex ore leonis, non indigebit viribus ad suscitandum nos. Quòd si hoc gentilibus ludibrio est, qui scripturis nostris non credunt, faciat eis fidem eorum prophetissa Sibylla, quæ cum illis loquitur his ipsis verbis:*

At postquam in cinerem fuerint mortalia versa,
Extinctusque Deo fuerit, quem incenderit, ignis,
Ossa hominum, cineremque Deus reparabit, & orbem;
Constituetque homines iterum, velut antè fuerunt;
Ac tunc iudicium, quo cernet cuncta, futurum est.
Terra teget quoscunque malus damnauerit error;
Qui bene vixerunt, hi viuent rursus in orbe;
Spiritus his, & vita Deo donabitur, vnà &
Gratia: & aspicient sese, cernentque vicissim.

1 Hoc est, quod Domin Moysi dixit, nomen suum esse, quod quidem magis quàm quod vis aliud substantiã Dei significat, vt ait Greg. Nazianz. lib. 2. de filio, quódque verè est proprium ei*, vt idẽ ait, quod nulli ante ipsum, neque post ipsum cõuenit. quàm verò sacrum sit nomẽ hoc, sapiẽtissimi & vetustissimi Hebræorum testantur, qui, vt idem quoq; Greg. testatur, nihil aliud eisdem litteris scribi passi sunt. nihil autem absurdũ est, inquit Dionys. tãquam ex obscuris & tenuibus imaginibus ascendentes ad illã causam omniũ, omnia in ea oculis spiritualibus cõtemplari. quod qui facit, cognoscet cuncta esse vana prætérquã Deum timere, & mandata eius seruare, sicut ait Eccl. atque is quidem sacrũ nomen Dei, id est, verũ eius, intelliget. de hoc quoq; nomine loquitur Apostolica doctrina lib. 6. c. 19. cùm ait de lege, in qua propriu nomen ferebatur. Redarguit hic Apostolica doctrina Simone Magum, qui aiebat Deũ esse ignotum & sine nomine. q enim dixit Esaias in persona Dei, Israël me nõ nouit, & popul* nõ intellexit: non hoc dixit, quasi alius Deus esset præter Deũ cognitum: quin potius Deum cognitum ignotum dixit Esaias, quia populus ignorans iustitiam Dei cogniti, peccabat, existimabatq; se non esse à Deo bono iudicandum: idcirco subiungit Esa. Væ genti peccatrici. Hæc beatus Petrus disputans cũ Simone Mago introducente Deum ignotum, bonũ, & non iustum, quę ad verbum ex historia Clementis in Latinũ translat. vt igitur propter peccata dixit Esaias populum Israël non cognouisse, nec intellexisse Deum, beato Petro interprete: sic propter sanctitatẽ Apostolica doctrina interprete dixit Gabriel intellexisse illos, quos dicit futuros esse splendidos, intellexisse, inquam, Deum, quod est intelligere veritatem, & sacrum Dei nomen.

ITAQVE hæc vates resurrectionem confitetur, & renasci non negat, discernit autem pios ab impiis; temerè igitur non credunt nostra. Atqui *2 aiunt, specialem etiam resurrectionem se demonstrare, qui alioqui suæ narrationi nõ credunt. NARRANT enim auem quandam esse vnigenam, quæ resurrectionem affatim demonstret; hanc dicunt non maritari, & vnicè, atque solitariè gigni; Phœnicem vocant: qui etiam narrant, quingentesimo quoquo anno in Ægyptum ad aram solis, quam vocant, cum multo cinnamomo, & casia, ac xylobalsamo volare, & stantem ad orientem solem, vt aiunt, precari, & sponte incendi, atque in cinerem redigi: ex cinere autem vermem renasci, atque ex eo tepefacto formari nouam phœnicem, & eùm facta est volucris, ferri in Arabiam, quæ est vltra tractum Ægypti. Si ergo, vt ipsi aiunt, in aue rationis experte resurrectio apparet, quid nostra inaniter calùmniantur? cùm confitemur, qui potuit, quod non erat, efficere vt esset, posse eundem post dissolutionem suscitare. Quia enim compertum & exploratum hoc habemus, idcirco & verbera, & mortes, & persecutiones sustinemus: siquidem frustra ista sufferremus, nisi hæc nobis constarent, quorum præcones esse profitemur. Vt igitur Moysi credimus, cùm ait, in principio creauit Deus cælum, & terram, ac scimus quidem non fuisse illi opus materia, sed sola voluntate effecisse, quæ Christus † iussus est facere, cælum dico, terram, mare, lumen, noctem, diem, stellas, astra, volucres, pisces, quadrupedes, serpentes, arbores, herbas; ad eundem quoque modum cũctos sola voluntate suscitabit nullo adiutore indigens: ad eandem enim potestatem pertinet mundi effectio, & mortuorum suscitatio. Ac tunc quidem hominem, cùm non esset, effecit ex diuersis; cui animam ex nihilo factam indidit, nunc verò dissoluta corpora iis ipsis animis reddet; excitatio enim eorum est, quæ ceciderunt, & iacent; non autem eorum, quæ non sunt. itaque qui prima corpora ex nihilo effecit, & ex ipsis corporibus varia fabricatus est, idem mortuos reuiuiscere faciet eos excitando: Qui enim ex modico semine genitali hominem in vtero format, & animam quæ antè non erat, in eo creat, sicut ipse ait Hieremiæ, antequam te formarem in vtero, noui te; & aliàs, ego Dominus firmans cælum, & fundans terram, & fingens spiritum hominis in ipso, idem vniuersos homines à mortuis excitabit: quippe qui sint effecta eius, sicut diuina scriptura testatur, cùm ait Deus filio suo, faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram; & fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit eum, masculum & feminam fecit eos. & diuinus ille atque insigni tolerantia Iob, de quo ait scriptura, scriptum esse, *3 ipsum rursus suscitandum esse cum iis, cum quibus Dominus resurgit, sic Deo loquitur: An non sicut lac me mulsisti, & coëgisti tanquam caseum? pellem, & carnem induxisti mihi, ossibus & neruis compegisti me, vitam & misericordiam posuisti apud me. Visitatio autem tua custodiuit spiritum meum. Cùm hæc in me habeam, scio te omnia posse, nihilque esse, quod à te fieri non possit. Quocirca noster quoque Saluator, et magister Iesus Christus ait, quod impossibile est apud homines, possibile est apud Deum. Dauid verò inquit, manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me, tu cognouisti formationem nostram. & deinceps: Tu formasti me, & posuisti super me manum tuã, admirabilis facta est scientia tua ex me, cõfortata est, & non potero ad eam. & rursus, imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur. Immò Esaias quoque ait deprecans eum, nos lutum, & tu formator noster. Si igitur homo est à Deo per Christum effectus, profectò post mortem quoque per eum resurget, aut pro rectè factis coronandus, aut pro delictis puniendus. Si enim iustitia iudicat vt legislator, sicut Deus impios pœnis afficit, sic rursus fideles benignè seruat, sanctosque, qui propter eum cæsi sunt et iugulati, partim

*2 Stoicos significat, vt in vetere scholio Græco notatũ reperi, de quibus Origenes libr. 5. contra Celsum post multa de resurrectione: atqui Stoici, inquit, corruptũ omnino corpus affirmant ad priorem sui rediturum naturam, quia pro eorum sententia res ipsæ quandoq; sint per cæli cõuersiones priorib' illis futuræ persimiles, & ad eundem statum, ex quo resolutæ iam sint, reuersuræ.

*3 Notauit Origenes in epist. ad Africanũ pro historia Susannæ, non legi hæc in Iob apud Hebræos, ac proinde nec apud Aquilam Hebræos secutum: legi tamẽ apud 70. & Theodotionem. Olympiodor' quoque in comm. Iob. c. 42. eodemq; extremo, sic affirmat reperisse scriptum in omnibus exemplaribus Græcis, quamuis, inquit, nonnulli adscripta esse ab aliis existimarent. Sic etiam in nostris hodie exemplaribus scriptũ habemus. cõfirmat demũ hanc lectionẽ Apostolica do-

partim quidem tanquã astra claros, partim verò tanquã luminaria splendidos efficiet, vt Gabriel Danieli aiebat. Itaque fideles, qui sumus omnes discipuli Christi, promissis eiusdem fidem babemus, non enim, inquit, mentitur qui promisit, ait nanq; Propheta, fidelis Deus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Qui enim corpus sibi fabricauit ex virgine, idem est & cæterorum hominum auctor, & qui se à mortuis suscitauit, idem mortuos omnes suscitabit. Qui facit vt frumentum ex vno grano copiosè è terra fusum, & arbor excisa renascatur in surculum, & fecit vt virga Aaron iam siccarcuirescet, hic nos suscitabit in gloria. Qui paralytico salutem & incolumitatem restituit, & eum, cuius manus exsiccata erat, sanauit, & qui nato cæco oculos ex terra, ac saliua reddidit, idem nobis quoque vitam restituet. Qui panibus quinque, & duobus piscibus quinq; milia satiauit, & fecit vt duodecim cophini superarent, & qui aquam in vinum vertit, & ex ore piscis staterem per me Petrum misit iis qui censum exigebant, hic idem mortuos quoque excitabit. Hæc enim nos de eo testificamur, Prophetæ verò alia, nos, inquam, qui cum eo comedimus, & bibimus, & spectatores fuimus mirabilium eius, & vitæ, & conuersationis, & sermonum, & passionum, & mortis, ac resurrectionis ex mortuis; & qui cum eo quadraginta diebus post reditum ad vitam versati sumus, quique mandatum ab eo accepimus, vt euangelium per vniuersum mundum prædicaremus, doceremusq; omnes gentes, ac baptizaremus in mortem eius in auctoritate Dei, qui pater eius est, & in testimonio spiritus sancti, qui est paracletus. Hæc omnia docemus vos, quæ postquàm constituit, ac sanxit, in conspectu nostro, in cælum assumptus est ad eum qui ipsum miserat, quæ si credideritis, beati eritis, sin autem non credideritis, nos innocẽtes reperiemur, & mundi à vestra infidelitate.

ctrina. sanctus igitur Iob vnus est ex iis, quos euãgelium Matthæi narrat resurrexisse, postquã Christ⁹ resurrexit, & egressos ex monumẽtis intrasse in sanctã ciuitatẽ: sic enim legẽdum est per hyperbaton, vt cùm alij, tum sanctus Epiphani⁹ cõtra Aerii notauit. illud verò, rursus, sumptũ est ex alio exemplari Græco manuscripto, & sic legũt apud 70. omnes interpretes, & ipse Origenes. Significat autem, nõ solum suscitãdum esse Iob in illa nouissima & generali omniũ resurrectione, sed iterum, & quidem pri⁹ suscitandum fuisse, cùm Christ⁹ resurgeret.

De martyribus verò præcipimus vobis, vt in ˣ1 omni honore sint apud vos, vt apud nos fuerunt Iacobus episcopus, & condiaconus noster Stephanus, hos enim & Deus beatos fecit, & viri sancti honorarunt, & fuerunt puri omnis delicti, & neque ad peccatum flecti, neque à virtute detorqueri potuerunt, quorum non sunt dubiæ laudes, de quibus Dauid aiebat, pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius; & Salomon, memoria, inquit, iustorum cum laudibus: de quibus propheta, viri, inquit, iusti tolluntur.

CAP. VII. De Iacobo fratre Domini, & Stephano protomartyre.

ˣ1 Ecce Apostolica constitutio, quæ præcipit, in omni honore habere martyres contra Protestantes, qui impiè negant colendos esse sanctos: eósque cum Iuliano apostata homines mortuos vocant. cur autem colendi sint docet Apostolica doctrina, quia hos, inquit, beatos fecit Deus: ergo cultura sanctorum secundum Apostolicam doctrinam ad Dei gloriam pertinet, siquidem ideò colendi sunt, quia Deus fecit eos beatos: ac rursus colendi sunt, quia eos coluerunt, & honorarunt viri studio diuini cultus dediti. Hos enim vocat Apostolica doctrina [illegible]. Sic Photius Const. verbum in Lexico suo interpretatur. iudicarunt ergo huiusmodi viri diuini cultus studiosi, ad studium pietatis erga Deum pertinere cultum sanctorum. sunt præterea colendi, quia, inquit, puri omnis delicti, & à virtute detorqueri non potuerunt: ergo cultus eorum benignitatem Dei commendat, qui eis sanctitatem vitæ donauit. sunt etiam colendi, quia non sunt mortui, vt isti eos vocant, sed viuunt Deo. de iis enim scriptum est, pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius: vbi mortem vocat scriptura, vt Dionysius in cælesti Hier. cap. de communione interpretatur, consummationem in sanctitate. Si igitur in conspectu Domini honorantur sancti, & ei viuunt, Deus enim non est Deus mortuorum, sed viuorum; Dominum igitur honorat, & colit, qui sanctos colit, quos ille in conspectu suo honorat: & contra hanc scripturam Apostolica doctrina interprete, faciunt, qui tradunt non esse sanctos colendos. Præterea etiam, si Salomon de huiusmodi sanctis dixit eadem Apostolica doctrina interprete, memoria iustorum cum laudibus; ergo contra verbum Dei faciunt, qui sanctorum memorias tradunt non esse cultu celebrandas, cultus enim sanctorum laudatio est eorum ad gloriam Christi, qui est sanctus sanctorum pertinens. Denique si, de quibus propheta Esa. cap. 57. dixit, viri iusti tolluntur, id est, martyres, horum ait Salomon, habendam esse memoriam cum laudibus: ergo qui sanctorum martyrum memorias docent non esse celebrandas, & colendas, contra verbum Dei docent. Ex his locis scripturæ ab Apostolica doctrina de honore & cultu sanctorum citatis intelligere licet, cultum sanctorum totum spectare ad religionem encomij, & laudis, non autem ad religionem latriæ, siue seruitutis, quæ soli Deo debetur. ad huiusmodi cultum sanctorum pertinet subsidij eorum inuocatio, cui testimonium perhibet verbum Dei: siquidem promittit beatus Petrus in epistola sua 2. precaturum se post obitum suum pro iis ad quos scribit, vt in memoria habeant præcepta & monita sua. quo enim alio modo, aut alia condisione daturus erat operam post obitum suum Petrus, vt suæ commonitionis meminisse haberent, id est, possent, (hoc enim significat frequenter verbum Græcum ἔχειν) nisi precando Deum pro ipsis? Quomodo igitur non liceat precari à sanctis post eorum obitum, quod ipsis licet polliceri, & præstare nobis post mortem? aut si adhuc Confessionistæ orationes sanctorum pro nobis in cælo negare pergant, explicent nobis, si possunt, qua alia via, aut ratione Petrus daturum se hanc operam post mortem polliceatur. Quod verò ait Philipp. in resp. ad art. Bauar. inquisit. 25 obscurari testimonium diuinitatis per inuocationem sanctorum, immò verò illustratur. etenim quia, sicut ait propheta, pretiosa est in conspectu Domini mors sanctorum eius, & Deus est omnipotens, idcirco tribuit sanctis suis, quos honorat, vt in diuinitate eius videant quicquid rerum nostrarum, & voluntatum videre eos decet, & delectat, & nobis, & ecclesiæ vtile est. neque nos opera propria omnipotentiæ eis tribuimus, vt idem Philipp. impiè fingit. nec aliud est auxilium ab eis petere, quàm auxilium à Deo petere per subsidij eorum inuocationem, nec vnquam ecclesia aliter intellexit: neque nos in inuocatione sanctorum intercessionem ab auxilio, aut auxilium ab intercessione, vt idem fingit, distinguimus. Sed hactenus scholion in locum Apostolicæ doctrinæ, quæ summa breuitate, & auctoritate omnes caussas cultus sanctorum attigit.

CAP. VIII. De falsis martyribus.

ATQVE hæc quidem dicta sunt de veris Christi martyribus, non autem de falsis ac fictis, de quibus ait scriptura, nomen autem impiorum extinguitur, testis enim fidelis non mentitur; incendit autem mendacia testis iniustus. Qui enim in martyrio non fallaciter pro veritate excessit è vita, hic est verus testis, ac auctoritate dignus, in quibus sanguine suo pro verbo pietatis decertauit.

CAP. IX. Moralis admonitio, quòd oporteat fugere vanos & turpes sermones, facetias, ebrietatem, lasciuiam, mollitiem.

*MONEMVS autem vos fratres, & conserui, vt fugiatis sermonum vanitatem, & turpitudinem, facetias, ebrietates, lasciuias, fractos, & effeminatos motus, intemperatas saltationes cum dictis scurrilibus: siquidē neq; in Dominicis diebus, qui sunt dies lætitiarum, permittimus vobis quicquam inhonestum aut loqui aut agere; ait enim in quodam loco scriptura, seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Oportet igitur, vt exultationes vestræ cum metu, & tremore coniunctæ sint; Christianus enim idemque fidelis neque ethnicam cantilenam, neq; meretricium canticum eloqui debet, alioqui cōtinget ei, vt in cātilena diabolica *2 nomina idolorum memoret, & pro spiritu sancto in eum subeat dæmon.*

*1 Scribit Origenes lib. 1. & 5. contra Celsum, abstinēdum esse ab omni vanitate nominum, & nationum, certandumque vsque ad mortem, ne Christianus Deum appellet Iouem. Rursus in homil. 20. in Iesum Naue, ait, qui nobis custodiendis præpositi sunt, verbis scripturæ sanctæ fieri ad adiuuandum nos fortiores, contra verò aduersarias potestates, id est, dæmones debilitari. eadem ratione dicendum est, execrabilibus falsorum deorum nominibus adiuuari dæmones in nos. & Tertull. in libro de idololatria, licet nomina inania & conficta sint, cùm tamen in superstitionem deducuntur, rapere ait ad se dæmonia, & omnem spiritum immundum per consecrationis obligamentum, alioqui dæmonia nullum, inquit, nomen habent singulatim, sed ibi nomina inueniunt, vbi & pignus. hinc intelligere licet, quòd quemadmodum canticum ethnicum in superstitionem deductum per consecrationis obligamentum, vt ait Tertullianus, pignus efficitur diaboli, sic cantilena hæretica licet ex verbis sanctissimis scripturæ diuinæ composita sit, ad hæresim tamen deducta per hæresis professionem pignus diaboli efficitur, & dæmones potius quàm spiritum sanctum conciliat. huiusmodi est cantilena, in quam mutata est ab hæreticis, salue regina mater misericordiæ, pro quo illi, salue rex æternæ misericordiæ. Denique quicquid canunt hæretici, in quo Lutheri hæresis memoretur, pignus diaboli est.

CAP. X. Admonitio de fugiēdo scelere execrabili idololatriæ.

INTERDICTVM verò est iurare per ea, & eorum execrabilia nomina ore proferre, aut ea venerari, aut quasi deos metuere; neque enim sunt dij, sed vel dæmones, vel opera per ludibrium facta. Ait enim Deus per Hieremiam de Israëlitis: Dereliquerunt me, & iurauerunt per eos qui non erant dij. & in eandem sententiam: Auferam nomina idolorum ex ore eorum. & aliàs, ipsi me prouocauerunt in non diis, & irritauerunt in idolis eorum, sunt autem hæc in omnibus scripturis à Domino Deo vetita.

CAP. XI. Quòd nō liceat cantilenā ethnicam, aut meretriciam canere, aut per idolum iurare, impium enim esse hoc, & cognitioni Dei inimicum.

NEQVE verò de idolis tantùm interdictum est, sed etiam de luminaribus statuentes, monent, nequis per ea iuret nec ea colat; ait enim, ne si videris solem, et lunam, & stellas, venerationem eis per errorem adhibeas. & alio loco, secundum vias gentium ne discatis, & à signis cæli ne metuatis: Astra enim & luminaria facta sunt, vt luceant hominibus, non autem vt colantur; tametsi Israëlitæ prauitate morum pro creatore creaturam coluerunt, in quo auctorem rerum contumelia affecerunt, res verò ipsas plusquàm debebant, admirati sunt, nunc facientes vitulum, vt in eremo; nunc colentes Beelphegor, nunc Baal, & Thammus, & Astartem Sidoniam: & rursus Moloch, & Chamos; aliquando solem, vt apud Ezechielem scriptum est; tum animantes ratione carentes, vt apud Ægyptios Apim, & hircum Mendesium, & deos argenteos, atque aureos, vt in Iudæa. propter hæc omnia minabatur Dominus, cùm per Prophetam aiebat: Nunquid parum est hoc domui Iuda, facere execrabilia hæc, quæ fecerunt quia impleuerunt terram scelere, vt me irritarent? Ecce ipsi sunt tanquam subsannantes: & ego faciam cum furore, non parcet oculus meus, neque ego miserebor, cùm clamauerint in auribus meis voce magna; & non exaudiam eos. Videte chari fratres, quàm multa dicat Dominus aduersus idolorum, & solis, & lunæ cultores: Quocirca oportet, vt homo Dei tanquam Christianus neque per solem iuret, neque per lunam, neque per astra, neque per cælum, neque per terram, neque per vllum elementum, siue magnum, siue paruum. Etenim si magister noster præcepit, vt neque per verū Deum

iurare-

iuraremus, vt sermo noster firmior credibiliorque ipso iureiurando haberetur, neque per cælum ipsum, quia id genus iurandi ad impietatem gentilium pertineat, neque per Hierusalem, aut sancta Dei, aut altare, aut donum, aut templi inaurationem, aut per suum caput, quòd sit hæc Iudæorum corrupta consuetudo, & idcirco interdicta: præcipit autem fidelibus, vt dicant, est est, non non, vt quod amplius his est, à malo esse dicat, quanto magis rei sunt, qui iurant per mentita, & falsi nominis, tanquam iurisiurandi religionem contineant, & qui ea, quæ [1] cogitatione ficta sunt, pro veris honore & gloria afficiunt, quos tradidit Deus propter improbitatem flagitiosam in [2] prauum consilium faciendi quæ non oportet.

[1] Ecce rursus Apostolica doctrina in Confessionistas, qui ad præceptum de non habendis diis alienis cultum sanctarum imaginum impia ignorantia pertinere tradunt. at Apostolica doctrina nunquam imagines nominat, cùm de falso cultu vitando tradit, ne occasio labendi in errorem ab vllo capiatur. Solum cultum deorum falsorum exagitat: & ne in verbo idoli calumniarentur hostes imaginum sanctarum, vim verbi expressit, & quod Paulus dixit, idolum nihil esse in mundo, interpretatus est, cùm ait, reos esse, qui ea, quæ cogitatione ficta sunt, pro veris colunt. huiusmodi enim sunt idola, quæ cogitatione finguntur esse, quæ non sunt, quæ Apostolica doctrina vocat τὰ νομιζόμενα at in imaginibus sanctorum nihil fictum est: nam & sancti veri sunt, & propter sanctitatem cultu laudis digni, & viuunt Deo, & imagines veræ sunt eorum imagines, ac vera in eis sanctorum repræsentatio. Vnde & earum cultus non ligni, aut chartæ est, aut picturæ, aut alterius materiæ, sed sanctorum cultus est, quia imago, & prototypum vnum sunt, non quidem propriè, id est, natura, & re ipsa, sed τῇ σχέσει, id est, habitudine, siue relatione.

[2] Ecce Apostolica doctrina interpres loci Pauli in epistola ad Rom. propter quod tradidit illos Deus in reprobum sensum; quod Martinus Lutherus citat in art. 36. Resol. ad negandum liberum arbitrium, quasi non sit in potestate istorum, qui traditi sunt à Deo in reprobum sensum, non facere ea quæ faciũt. Sed redarguit Martinum idem Apostolus interprete Apostolica doctrina, quæ ἀδόκιμον νοῦν, quem Paulus dicit, id est, sensum reprobum, siue mentem reprobam, vocat ἀβουλίαν, id est, prauum consilium, quod non potest esse, vbi non est voluntas libera: sicut εὐβουλία, quæ contraria est ἀβουλίας, est ὀρθότης βουλῆς, vt ait Philosophus, dicamus nos rectum consilium: consilium autem siue rectum, siue prauum, non cadit nisi in ea quæ sunt in nostra potestate, vt idem Philosophus docet: nec esse potest, nisi in eo; qui consultat, qui autem consultat, quærit, & ratiocinatur, quæ non conueniunt nisi in eum, cui est potestas eligendi. Andronicus in libro περὶ παθῶν εὐβουλίας definit ἐπιστήμην τῶν ἡμῖν συμφερόντων, id est, scientiam eorum, quæ nobis conducunt. Similiter licebit definire ἀβουλίαν, inconsultam & inconsideratam rationem eorum quæ nobis conducunt. in hanc traduntur homines aliquando vitio peruersæ suæ voluntatis.

CAP. XII. Catalogus dierũ Domini festorum, quos obseruare oportet: & quãdo sint celebrãdi: & de Quadragesima.

DIES festos agitate fratres, ac primum quidem diem Natalis, qui vigesimoquinto die mensis noni celebretur. Post hunc dies Epiphaniæ in maximo honore sit, in quo Dominus diuinitatem suam nobis patefecit; is verò dies sit sextus mensis decimi: post quos dies seruandum vobis est [1] ieiunium Quadragesimæ, quod vitæ Christi, & legis latæ recordationem continet. Celebretur verò ieiunium hoc ante ieiunium Paschæ, incipiens quidem à secunda feria, desinens verò in sextam. Deinde dimisso ieiunio, incipite sanctam hebdomadam Paschæ, ieiunateque omnes cum timore & tremore, facientes per eos dies precationem pro pereuntibus.

[1] Ecce Apostolica doctrina & constitutio de ieiunio Quadragesimæ suscipiendo, quod memoriam continet vitæ Christi, & euangelicæ legis lationis. prædicaturus enim euangelium Domini, ieiunauit prius 40. diebus, & 40. noctibus: quod ieiunium qui negant nobis indictum esse, vt Protestantes, nolunt vitæ eius, & legis lationis memoriam habere: sicuti non vult memoriam passionis Christi habere, qui non vult sequi vestigia eius, & compati, vt conglorificetur. vt enim Christus passus est, vt sequamur vestigia eius, sicut B. Petrus ait: sic quoque 40. dieb⁹, & 40. noctibus ieiunauit, vt nos ieiunium eius imitaremur ieiunando, orando, abstinendo ab omni opere malo, & omnibus ad exemplum vitę Christi benefaciendo. Vnde beatus Ignatius in epistola ad Philipp. Quadragesimam, inquit, ne contemnatis, quia imitationem continet vitæ Christi. explanauit, quod Apostolica doctrina dixit, memoriam continere vitæ Christi ieiunium Quadragesimæ, scilicet quia ad exemplum, & imitationem Christi totidem dies nos ieiunare, quicunque possumus, debemus; hoc enim est meminisse ἰσχύων vitæ Christi, imitari illam. condemnat igitur Apostolica doctrina, & Ignatij apostolici auctoris interpretatio, quod Nicolaus Selneccerus Confessionista in Analecto suo tract. 3. de ieiunio ait, Christus nobis exemplum non præbuit, quod imitari non possumus. immò sic imitari possumus ieiunium eius, sicut passionem, non enim ieiunamus, vt ille, qui erat Deus, & homo, sed secundum conditionem naturæ nostræ, vt quisque ferre potest. moderationem legis ieiunij, quam hodie ecclesia catholica seruat, sicut per Apostolicæ constitutionis traditionem accepit, ante annos propè mille ducentos elegantissimis versibus Prudentius noster in hymno post ieiunium descripsit; legant Protestantes cum suo Selneccero, vt erubescant.

CAP. XIII. De passione Domini, & quid in singulis diebus actum est in passione, & de Iuda, & quòd non interfuit, cùm Dominus dedit discipulis mysteria.

COEPERVNT enim consultare contra Dominum feria secunda mense primo, qui appellatur Xanthicos, & tertia feria durauit consultatio, quarta verò decreuerunt cruce eum occidere.

AC Iudas qui hoc intellexerat diu quidem antè deprauatus, sed tunc à diabolo auaritia ictus, quamuis iamdiu cura crumenæ commissa ei erat, & quæ pauperum erant, furabatur, non est à Domino eiectus ob nimiam eius patientiam. quin potiùs nobis vnà cum eo accubantibus, cùm vellet eum corrigere, ac nos de sua illius præcognitione erudire, dixit: Amen dico vobis, vnus ex vobis tradet me. & cùm singuli diceremus, nunquid ego? sileretque Dominus, surrexi ego vnus ex duodecim, quem ille magis amabat, & recumbens in sinum eius, rogabam suppliciter, vt diceret quis nam esset qui eum proditurus erat: & ne sic quidem bonus

Dominus illius nomen dixit; Domino tamen signa proditoris dedit, alterum quidem cùm dixit, Qui intingit mecum manum in catino; alterum verò, cùm dixit, cui ego intinctum panem dedero. immò quamuis ipse ille Iudas diceret, nunquid ego sum Rabbi? non respondit Dominus, etiam; sed illud, Tu dixisti: & cùm vellet metum illi in ea re afferre, væ, inquit, homini illi, per quem filius hominis traditur: bonum illi esset, si natus non fuisset. His auditis digressus inde, dixit sacerdotibus, Quid vultis mihi dare, & ego eum vobis tradam? illi autem statuerunt illi triginta argenteos, & impleta est scriptura, quæ dicit, & acceperunt argenteos pretium appretiati, quem appretiauerunt à filiis Israël, et dederunt eos in domum figuli. Ac quinta feria cùm comedissemus apud eum in Pascha, & ille manum intinxisset in catino, & panem accepisset, egressusque esset nocte, dixit nobis Dominus, venit hora, vt dispergamini, & me solum relinquatis. & cùm vnusquisque eorum asseueraret, se non esse relicturum, cumque ego Petrus cum eo etiam me esse moriturum promitterem, dixit, Amen dico tibi priusquã gallus cantet, ter negabis nosse me.

CVM *autem tradidisset nobis † antypa mysteria pretiosi corporis, & sanguinis sui † absente Iuda, egressus est in montem Oliueti prope torrentem Cedron, vbi erat hortus: eramus autem nos cum eo, & diximus hymnum, vt erat consuetudo; ille verò à nobis remotus, prolixè precabatur his verbis: Pater transfer à me calicem, verumtamen non mea voluntas fiat, sed tua. & hoc cùm fecisset tertiò, nósque præ tristitia in somnum decidissemus, venit ad nos, & ait: Appropinquauit hora, & filius hominis traditur in manus peccatorum; & ecce Iudas, ac cum ipso turba multa impiorum, datque eis signum proditionis deosculationem fraudulentam. illi verò accepto signo comprehenderunt Dominum, & duxerunt vinctum ad ædes † Caiphæ summi sacerdotis, vbi non quidem populus coierat, sed turba, vbi non erat sacrum concilium, sed cœtus sceleratorum, & senatus impiorum. Ita verò multis contumeliis eum affecerunt, vt nullum genus contumeliæ prætermitterent, non sputa, non dicta amarulenta, non verbera, non pugnos, non conuicia; tentabant; diuinationes loco prophetiæ requirebant, appellabant simulatorem, blasphemum, Moysis præuaricatorem, euersorem templi, sacrificiorum abrogatorem, hostem Romanorum, aduersarium Cæsaris. & cùm ad hunc modum vsque ad posteri diei primum diluculum in eum debacchati essent, tauri illi & canes ducunt eum ad Annam Caiphæ socerum, ibi cùm eisdem modis illum accepissent; essetque sexta feria, tradiderunt præsidi Romanorum Pilato, multis & grauibus criminibus illatis, ex quibus nullum demonstrare poterant: Quæ cùm Pilatus molestè ferret, dixit, se nullam in eo culpam reperire. Duobus verò falsis testibus inductis, voluerunt calumniari Dominum, sed cùm discreparent inter se, caussam referunt ad crimen maiestatis imminutæ, aiebant enim dixisse se regem esse, & prohibuisse pendere tributa Cæsari; erantque iidem accusatores & iudices, & licentiæ ferendi sententiam vsurpatores, aientes, crucifige, crucifige eum, vt impleretur quod scriptum erat in prophetis, congregati sunt super me testes, & mentita est iniquitas sibi; & rursus, circumdederunt me canes multi, & synagoga malignantium circumdedit me; & aliàs, facta est hæreditas mea mihi, tanquam leo in silua, dedit super me vocem suam. igitur Pilatus cùm potestatem suam timiditate dedecorasset, seipse redarguit, & de malitia conuicit, qui maluit blandiri vulgò, quàm ius seruare; & cùm illi testimonium innocentiæ præbuisset, tanquam nocentem tamen, & capitis reum supplicio crucis addixit, tametsi leges Romanorum, ne quis nisi conuictus necaretur, vetabant. Carnifices verò cùm prehendissent Dominum gloriæ, ligno crucis hora quidem sexta affixerunt, hora verò tertia sententiam contra eum pronun-*

pronunciatam acceperunt. Dederunt deinde acetum cum felle ad bibendum, tum vestium facta sortitio, postea duos maleficos cum eo vtrinque in crucem egerũt, vt impleretur quod scriptum est, dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. & rursus, diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestitum meum miserunt sortes. & aliàs, cum iniquis deputatus sum. Postea fuerunt tenebræ à sexta vsque ad nonam, & rursus lux vespere, sicut scriptum est, non dies, & non nox, & ad vesperam erit lux. Quæ omnia cùm spectassent scelesti illi, qui cum eo erant in crucem acti, alter quidem eorum conuiciabatur, quasi propter infirmitatem non posset sibi subsidio esse; alter verò illius ignorantiam reprehendebat, & ad Dominum conuersus, vtpote ab eo illuminatus, & cognito, quis esset, qui pateretur, orabat, vt sui postea in regno meminisset: Dominus autem donata statim obliuione præteritorum, introduxit eum in † paradisum, vbi ei mysticis bonis fruendum esset. Qui circa horam nonam emisso clamore, dixit patri, † Deus meus, Deus meus, vt quid me dereliquisti? & paulò † post: Cùm clamasset magna voce, pater remitte illis, non enim sciunt quid faciunt; & cùm subiunxisset, in manus tuas Domine cõmendo spiritum meum, emisit spiritum, & sepultus est ante occasum solis in sepulchro nouo; illucescente verò vna sabbatorum, excitatus à mortuis perduxit ad effectum quæ ante mortem suam nobis prædixerat, cùm aiebat, oportere filium hominis esse tribus diebus, & totidem noctibus in corde terræ. ac postquàm suscitatus fuisset à mortuis, primùm quidem apparuit Mariæ Magdalenæ, & Mariæ Iacobi, deinde Cleophæ in via, & postea nobis discipulis suis fugientibus quidem propter metum Iudæorum, clam verò curiosè de eo indagantibus. hæc autem in euangelio scripta sunt.

CAP. XIIII. De magna hebdomada, & quare quarta, & sexta feria iubent ieiunare.

ITAQVE *præcepit nobis ieiunare his sex diebus, propter impietatem & scelus Iudæorum, hortatus ad deflendum & lamentandum interitum eorum, siquidem & ipse illacrymatus est illis, quòd ignorassent tempus visitationis. Quarta verò feria, & sexta iussit nobis ieiunare, illa quidem propter proditionem, hac verò propter passionem; ieiunium verò soluere præcepit septima die post gallicantum, ipso autem sabbato ieiunare, non quidem quòd ieiunandum sit sabbato, quod est requies Domini à mundi opificio, sed quia illo tantùm ieiunãdum est, quo ipse auctor mundi adhuc erat sub terra. in ipso enim die suo festo Dominum comprehenderunt, vt perduceretur ad exitum, quod scriptum est, posuerunt signa sua signa, & in medio solemnitatis suæ non cognouerunt. Oportet igitur nos lugere eos, quòd cùm venisset Dominus, non crediderunt ei, sed potius doctrinam eius reiecerunt; séque indignos salute, & conseruatione iudicarunt. Vos igitur beati, qui aliquando non populus, nunc autem gens sancta liberata ab errore idolorum, ignorantia, & impietate, qui non consecuti misericordiam, nunc autem consecuti *1 propter obedientiam cordis vestri: vobis enim qui estis ex gentibus, aperta est ianua vitæ, qui aliquando non † amati, nunc autem dilecti, populus in acquisitionem Dei positus, vt enarretis virtutes eius, de quibus Dominus dixit, inuentus sum ab iis, qui me non quærebant, apparui iis qui me non interrogabant; dixi, ecce adsum genti quæ nomen meum non appellauit. Cùm enim non quæsissetis eum, tunc ab eo inquisiti estis; & credentes in eum obedistis vocationi eius, insanum multorum deorum cultum relinquentes, & ad vnum verum principem, Deum præpotentem per Christum confugientes, facti plenitudo numeri eorum qui salui fiunt, Millia millium, & decies millia centena millium, vt scriptum est in Dauid, cadent à latere tuo millia, & decem millia à dextris tuis: Israëli verò infideli dicit, tota die extendi manus meas populo non obedienti, & contradicenti, ambulantibus in via non bona, immò populo sectanti peccata, & me coram irritanti.*

*1 Ecce Apostolica doctrina, quæ dogma Protestantium cõdemnat, sola fide apprehendi misericordiam Dei in iustificatione; sic enim tradit Philipp. in respons. ad art. Bauar. inquis. 23. & rursus ibidẽ, hæc fides, inquit, sola misericordia nititur propter mediatorem promissa. at Apost. doct. de iustificatio, misericordiã, inquit, consecuti propter obediẽtiam cordis vestri: misericordia igitur Dei non sola

VIDETE

fide apprehenditur, sed obedientia fidei. non enim idem est fides sola, & obedientia fidei; neque fides quæ in iustificatione nititur in sola misericordia Dei propter mediatorem, fides sola & nuda est, sed perfecta fides, id est, fides cum obedientia. nec enim omnes qui credunt, obediunt fidei. Quare falsum quoque est, quod idem quoque ait art. 22. personia iusta est sola fide propter mediatorem, deinde, inquit, placet obedientia. sicut enim obedientia sine fide nihil valet: ita fides sine obedientia. fides enim sine obedientia fides est, quæ nondum per dilectionem in actione est. huiusmodi autem fides, vt Apostolus testatur, nihil valet.

CAP. XV. Enumeratio prædictionum Propheticarum de Christo, quas cũ Iudæi ad extremum alioqui perductas vidissent, tamen propter malum animum non crediderunt esse Christum Dei; atque ita Dominum gloriæ ad crucem damnarunt.

VIDETE quemadmodum populus irritauit Dominum non credendo ei, idcirco ait, irritauerunt spiritum sanctum, & conuersus est eis in inimicitiam. cæcitate enim affecti sunt propter malum animum suum; qui cùm Iesum viderent, non crediderunt esse eum Christum Dei ex ipso natum ante omnia secula, vnigenitum filium, verbum Deum, quem propter infidelitatem neq; ex factis eius, neque ex prophetis de eo scriptis agnouerunt: Quòd enim ex virgine generandus esset, legebant illud, ecce virgo in vtero accipiet, et pariet filium, & vocabunt nomen eius Emanuel. Quoniam puer natus est nobis, & filius datus est nobis, cuius principatus super humerum eius, & vocatur nomen eius magni consilij angelus, admirabilis consiliarius, Deus fortis, habens potestatem, princeps pacis, pater futuri seculi: Quòd verò futurum erat, vt propter nimiam malitiam non parerent ei, ait, Domine, quis credidit auditui nostro? & brachium Domini cui reuelatum est? & in eandem sententiam: Auditu audietis, & non intelligetis; videntes videbitis, & non scietis: incrassatum est cor populi huius, quamobrem priuati sunt cognitione, quia cùm aspexissent, despexerunt, & cùm audissent, non obedierunt: Vobis verò ex gentibus oriundis datum est regnum, quoniam cùm non cognosceretis Deum, per fidem prædicationis cognouistis, immò verò cogniti estis ab eo per Iesum Saluatorem, & redemptorem eorum qui in eo spem suam collocant: Traducti enim à vana consuetudine vitæ superioris, & spretis idolis inanimis, ipsisque dæmonibus, qui in tenebris sunt, abiectis, postquàm accurristis ad verum lumen, et per eum, vnum & solum verum Deum, & patrem agnouistis, facti estis hæredes regni eius. Baptizati enim in mortem Domini, & in resurrectionem eius, tanquam infantes modò geniti debetis nulli peccato operam dare. non enim vestri estis, sed eius qui vos sanguine suo emit. De illo enim quondam Israële, quia credere nolebat, aiebat Dominus, auferetur ei regnum, & dabitur genti facienti fructus eius; vobis scilicet, qui creditis, qui eratis aliquando longè ab eo alieni ac remoti, dedit regnum; & expectat grati animi fructus: Vos enim estis, qui aliquando missi estis ad vineam, & non obtemperastis, illi verò obtemperarunt; sed vos postquàm pœnituit repugnasse, in ea nunc laboratis, illi verò pactiones suas molestè ferentes non solùm vineam incultam reliquerunt, sed etiam procuratores Domini vineæ interfecerunt, alium quidem lapidibus, alium verò gladio, item alium secuerunt, alium in loco sacro inter templum & altare occiderunt; postremò hæredem ipsum ex vinea eiectum necarunt; à quibus quidem tanquam lapis inutilis proiectus est, à vobis verò tanquam angularis susceptus; idcirco de vobis dicit, populus, quem non cognoui seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi.

CAP. XVI. Quomodo oporteat Pascha celebrare.

OPORTET ergo fratres, vt qui pretioso Christi sanguine redempti estis, dies festos Paschæ accuratè, & omni diligentia post æquinoctium celebretis; vt neque vnius passionis bis per annum memoriam renouetis, sed potius semel quotannis, memoriam mortui item semel celebretis: neque amplius cum Iudæis tempus celebrandi Pascha obseruetis, nulla enim nobis nunc cum eis communitas est. falluntur nanque in ipso etiam calculo, & ratiocinatione, quam existimant se absoluere, vt ex omni parte à veritate abstracti sint: Vos verò obseruate diligenter conuersionem verni æquinoctij, quæ incidit in vigesimum † secundum diem mensis duodecimi, qui appellatur Dystros, & notate vsque ad vigesimam primam lunam, ne in aliam hebdo-

hebdomadam incidat luna quartadecima, & per errorem bis vnoquoque anno Pascha agitemus; aut diem resurrectionis Domini nostri Iesu Christi alio die, prætér quàm Dominico tantùm, celebremus.

CAP. XVII.
Constitutio de magna hebdomada Paschæ.

IEIVNATE *igitur diebus Paschæ, incipientes à secunda feria vsque ad sextam, & sabbatum sex diebus* *1 *pane tantùm, sale, oleribus, & aqua mensæ adhibitis: Abstinete his diebus vino, & carne, dies quippe luctus, & non festi sunt; sexta tamen feria, & sabbato ex toto manete ieiuni, qui ita firmis viribus estis, vt ferre possitis, nihil prorsus gustantes vsque ad nocturnum gallicantum. Siquis verò propter imbecillitatem vtrumque diem coniungere non potuerit, saltem sabbatum seruet, ait enim Dominus de se, quando ablatus fuerit eis sponsus, tum ieiunabunt in diebus illis. . His itaque diebus ablatus fuit nobis Dominus à Iudæis, quos sic falsò vocant, & in crucem actus, & cum maleficis deputatus.*

*1 Ecce Apostolica constitutio, quæ dogma Protestantium condemnat, cùm tradunt ieiunia non alligare cōscientiam ad certum tempus, neque esse in eis delectum ciborum, sed abstinentiam à cibo. at hæc Apost.const. ieiunium magnæ hebdomadæ in pane tantùm, sale, oleribus, & aqua proponit iis qui ferre possunt, suasio enim est potius quam lex. quod genus ieiunij vt facilius, ita & frequentius est in ecclesiis orientis vsque in hodiernum diem, etsi in ecclesiis quoque occidentis permulti in pane tantùm & aqua, his præsertim diebus, ieiunant: sed his diebus à vino & carne abstinere præcipit secundum consuetudinem illis ecclesiis traditam, quæ consuetudo à vino & carne in ieiuniis abstinendi ibi primum cœpit, vnde prædicatio euangelij exiuit. vnde Cyrill. Hierosol. describens in 4. catechesi ieiunium ecclesiæ Hierosol. traditum, & rationem ieiunij explicans, cùm ieiunio, inquit, studemus, à vino & carne nos abstinemus, non quòd auersemur, & abhorreamus, sed quòd mercedem inde expectemus, vt contemnendo quæ ad sensus pertinent, spirituali mensa fruamur, & seminando nunc in lacrymis, futuro sæculo in exultatione metamus. hinc licet intelligere, quod Timotheus à vino, quamuis noceret, abstinebat, ad religionem ieiunij sancti pertinebat, & qua prudentia spirituali eum Apostolus monuit, vt vteretur modico vino propter stomachum, & frequentes infirmitates, eadem & nos ab iis, quibus nostri cura est, ieiunio prohibemur, cùm nocet. falsò itaque Protestantium magistri scripturas contra delectum ciborum in ieiuniis ad decipiendos populos citant, quasi nos aut tanquam superstitiosi, aut inhumani à cibis abstineamus, ac non potius vt pij in Deum, & à S. Apostolis instituti. aut si nos contra scripturam facimus in delectu ciborum in ieiuniis, contra scripturam quoque faciebat Timotheus Pauli discipulus in delectu potus: & monendus erat, vt vteretur modico vino, non propter stomachum, sed propter scripturam.

CAP. XVIII.
De peruigilatione magni sabbati, & de die resurrectionis.

QVAMOBREM *monemus vos, vt his diebus ieiuni maneatis vsque ad vesperam, sicut & nos ieiuni mansimus, cùm ablatus fuit nobis; reliquis verò diebus ante sextam feriam, edite hora* *1 *nona, aut vespere, aut pro ratione virium, vt quis potest: sabbato autem vsque ad gallicantum ieiunium producite, & illucescente vna sabbatorum, qui est dies Dominicus, desinite, peruigilantes à vespera vsque ad gallicantum, & in ecclesia in vnum congregati, preces & supplicationes Deo in pernoctatione vestra adhibentes: Item legē, prophetas, et psalmos vsq, ad gallicantū legentes, et catechumenos baptizantes, ac lecto euangelio in timore et tremore, et habito ad populum sermone de iis quæ ad salutem pertinent, deponite luctum, & deprecamini Deum, vt conuertatur Israël, & locum pœnitentiæ accipiat, & veniam impietatis. Quoniam iudex quidem alienigena cùm manus lauasset, innocens, inquit, ego sum à sanguine iusti huius, vos videritis; Israël verò inclamauit, inquiens, sanguis eius super nos, & super filios nostros: ac etiam cùm dixisset Pilatus, regem vestrum crucifigam? ipsi inclamarunt non habere se regem nisi Cæsarem: & rursus clamore edito, crucifige, inquiunt, crucifige eum; omnis enim qui se facit regem, contradicit Cæsari; & si hunc dimiseris, non es amicus Cæsari. & Pilatus præses, ac Herodes rex iusserunt in crucem tolli; perductumque est ad exitum, quod scriptum erat, Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduersus Dominum, et aduersus Christum eius; et proiecerunt dilectum instar cadaueris abominati, & sexta feria in crucem acto, & lucescente Dominico die à mortuis excitato, completa est scriptura, quæ aiebat, Resurge Deus, & iudica terram, quoniam tu eris heres in omnibus gentibus. & rursus: nunc exurgam, dicit Dominus, ponam in salutari, cum fiducia agam in eo; & tu Domine miserere mei, & suscita me, & retribuam eis. idcirco igitur & vos excitato Domino à mortuis, facite* *2 *sacrificium vestrum, de quo vobis per nos constituit, inquiens, Hoc facite in meam commemorationem. Ac postea deponite ieiunium lætantes, & diem festum agentes, quoniam suscitatus est à mortuis Iesus Christus pignus nostræ resurrectionis: & sit hoc vobis le-*

*1 Ecce præscriptum certæ horæ ad sumendum cibum in die ieiunij cōtra Protestātes, qui ad laqueos conscientiæ & seruitutem, aut ad superstitionem referunt, vt ex omni parte, & loco ieiunia nostra, & eorum rationem & modum oppugnēt: in quo bellū quoq; cum maioribꝰ suis, & primis gētis suæ eruditoribus gerūt.

*2 Ecce Apostolica constitutio, quæ Illyricū redarguit, cùm in defensione Confess. Antuerp. ca. 15. de Missa reprehendens Trident. quòd sacrificium

bis legitimum sempiternum vsque ad consummationem sæculi, donec veniat Dominus. Dominus enim adhuc mortuus est Iudæis, Christianis verò suscitatus; illis quidem mortuus propter infidelitatem, his verò suscitatus, quia certum explorãtumque habent, quòd spes in eum collocata vita est immortalis, & sempiterna. Post dies verò octo celebrate rursus honore octauum diem, in quo me Thomam fecit nihil habere dubitationis, ostensis mihi vestigiis clauorum, & vulnere lateris ex cuspide lanceæ. Atque etiam rursus numeratis quadraginta diebus à primo Dominico die, celebrate diem festum Assumptionis Domini, quo die absoluta omni dispensatione, ac constitutione, ascendit ad Deum, eundemque patrem suum, à quo missus fuerat; ad cuius dexteram virtutis sedet expectãs, quoad inimici eius sub pedibus eius positi sint: Quique in consummatione sæculi veniet cum potestate, & gloria multa ad iudicandum viuos & mortuos, & ad retribuendum omnibus pro cuiusque eorum factis; & tunc videbunt dilectum Dei filium, quem pupugerunt, & agnoscentes eum plangent super seipsos, tribus ad tribum, & mulieres eorum seorsum.

probaret illis verbis, hoc facite in meam commemorationem, vnde, inquit, id probas, mi Tiletane, aut quis tandem euãgelista id affirmat? respondeamus ergo ei pro Tiletano: en Apostolica doct. hoc affirmat, quæ ait, facite sacrificiũm vestrum, & ne interpretari posset Philipp. aut Illyric' de orationibus adiunctis cœnæ, explicauit, quod sacrificiũ diceret, subiungens in persona Apostolorum, de quo vobis per nos constituit, inquiens, hoc facite in meam commemorationem, facite inquam sacrificium vestrum, de quo scilicet sacrificio constituit vobis Dominus per nos, inquiens, hoc scilicet sacrificium facite, &c. nõ potuit constitutio Apost. clarius affirmare, quod Illyricus quærebat rogando, quis tandem euangelista hoc affirmaret. Deinde quod ait Apostolica doct. de quo vobis per nos constituit, hoc dixit Apostol. ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis. quod perinde est, quasi diceret: hoc Dominus vobis per me, qui ab eo accepi, constituit. Deinde postquam de hoc, quod à Domino accepit, Corinthios docuerat, & quemadmodum dignè communicare deberent, & quid ad hoc facere oporteret, cætera, inquit, cùm venero, disponam. eodem verbo Græco vsus est, quo hic Apostol. constit. διατάξομαι. significat enim totam dispositionem, siue constitutionem celebrationis huius mysterii, quæ Missa dicitur. Præterea irridet Illyricus rationem Tiletani pro sacrificio, quòd sicut agnus Paschalis non solum comesus est, sed etiam oblatus, sic & nouum agnum offerri oportuit. at Apostolica doct. significans agnum illum veterem figuram fuisse agni huius mystici, qui in altari immolatur, & intuẽs in illud quod in Exo. scriptum est c. 12. seruabitis hoc legitimum tibi, & filiis tuis vsque in sæculum. similiter dicit hic de agno altaris nostri, & sit hoc vobis legitimum sempiternum vsque ad consummationem sæculi, donec veniat. hoc enim est quod Apostolus à Domino dictum accepit: quotiescunque enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis, donec veniat. figura ergo agni veteris non solum impleta est, vt Illyricus cum reliquis Confessionistis falso docet, in sacrificio crucis, sicut ait Ioan. vt scriptura impleretur, os non comminuetis ex eo; sed in sacrificio cœnæ. vnum enim, & idem sacrificium est in cruce quidem per effusionem sanguinis factum; in cœna verò sine effusione. idcirco non potuit impleri figura in passione, quin simul impleretur in cœna: quod satis docet Apostolus cùm ait 1. Cor. 5. etenim Pascha nostrum immolatus est Christus: quod insipienter Illyricus de passione interpretatur, Pascha enim lætabile est, & non lamentabile; Christus autem non est immolatus cum lætitia Christianorum in cruce, sed in cœna. quare non dicit Apostolus, Pascha nostrũ immolatus est Christus, de immolatione cruenta, & flebili in cruce facta, sed de illa, quæ festiuè facta est in cœna sub specie azymi, de quo opportunè ibidem meminit idem Apost. cùm hortans ad dignè celebrandum hoc mysticum Pascha mysticè immolatum, subiungit: itaque epulemur in azymis sinceritatis, & veritatis. rem verbo Græco ἑορτάζωμεν subiectam expressit vetus interpres, siquidem ad agitationem festi Paschalis pertinet epulum ex agno mystico, id est, sacra communio. Sed quo magis credat Illyricus, nisi decreuit in errore suo obstinatè perseuerare, non ego primus locum Apostoli sic intellexi, aut interpretatus sum, sed ante me beatus Chrysost. sic enim ait in homilia de ieiunio primi Paschæ: Pascha non est ieiunium, sed θυσία ἡ καθ' ἑκάστην γινομένη σύναξιν. id est, sed sacrificium, quod fit in vnaquaque synaxe: conuentum fidelium ad Missam vocat synaxim. deinde subiungit, sicut Apost. ait, Pascha nostrum immolatus est Christus, & paulo post, eadem, inquit, est hæc oblatio, quæ à nobis fit, atque illa quæ facta est à Christo in illo festo. καὶ οὐδὲν ἐκείνη θυσία μόνης σεμνοτέρα, οὐδὲ αὕτη ἐκείνης ἀτιμοτέρα, ἀλλὰ μία καὶ ἡ αὐτὴ ὁμοίως φρικτὴ, καὶ σωτήριος. id est, & nec illud sacrificium hoc venerabilius, nec hoc illo vilius. quin potiùs vnum, & idem similiter metuendum, & similiter salutare. Scilicet eruditior est in scripturis S. Illyricus, aut in vita sanctior quàm Chrysostomus, vt ei potius credendum sit.

Cap. xix. Prædictiones Propheticæ de Christo Iesu.

SIQVIDEM & nunc decimo die mensis noni, quem Gorpiæum vocant, Iudæi in vnum locũ congregati lamentationes Hieremiæ legunt, in quibus scriptum est, spiritus ante faciem nostram Christus Dominus: comprehensus est in corruptionibus eorum. item Baruch, in quo scriptum est: Hic Deus noster, non reputabitur alius ad eum, inuenit omnem viam scientiæ, et dedit eam Iacob puero suo, & Israël dilecto sibi. Post hoc, in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Ac cùm legunt, lamentantur cum plangore, opinione quidem sua deuastationem à Nabuchodonosor factam, veritate tamen exordium faciunt nolentes luctus & fletus futuri. Post decimum verò diem ab ascensione, qui est Pentecoste, id est, à prima Dominica quinquagesimus, sit vobis maximè festus. tunc enim hora tertia misit nobis Dominus donum spiritus sancti, & repleti sumus eius operatione, & nouis linguis locuti sumus, vt ille nobis aspirabat; & prædicauimus Iudæis, ac gentibus, illum esse Christum Dei, decretum ab eo iudicem viuorum, ac mortuorum. Hoc Moyses testabatur, cùm aiebat, accepit Dominus à Domino ignem, & sulfur, & pluit. Hunc vidit Iacob tanquam hominem, cùm dixit, vidi Dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea. Hunc Abraham hospitio exceptum iudicem, ac Dominum suum confitebatur. Hunc in rubo vidit Moyses, de hoc aiebat in Deutero-

*Deuteronomio, Prophetam suscitabit vobis Dominus Deus ex fratribus vestris tanquam me, ipsum audietis in omnibus, quæcunque vobis loquatur; & erit, omnis anima, quæ non audierit Prophetam illum, delebitur de populo suo. Hunc vidit Iesus filius Naue ducem exercitus Domini armatum, subsidio venientem in bellum Hierichuntinum, quem humi stratus, vt seruus dominum veneratus est. Hunc cùm vidisset Samuel Christum Dei, sacerdotes, & reges Christos appellauit. Hunc vidit Dauid, cùm canticum de eo cecinit, quod inscripsit, Canticum pro dilecto; in quo ad eius personam refert, quod ait: Accinge gladium tuum super femur tuum potentissime, specie tua, & pulchritudine tua: et intende, & prosperè procede, & regna propter veritatem, & mansuetudinem, & iustitiam; & deducet te mirabiliter dextera tua: Sagittæ tuæ acutæ potentissime, populi sub te cadent in corde inimicorum Regis: propterea vnxit te Deus oleo exultationis præ participibus tuis. De eo etiam aiebat Salomòn tanquam ex persona ipsius Christi, Dominus creauit me principium viarum suarum in opera sua: ante sæculum fundauit me in principio, antequam terram faceret, antequam prodirent fontes aquarum, antequã montes firmarentur, ante omnes colles genuerat me. et rursus, sapientia, inquit, ædificauit sibi domum. De eo aiebat Esaias, egredietur virga ex radice Iesse, & flos ex radice ascendet, & erit radix Iesse; & qui resurget, vt sit princeps gentium, in eo gentes sperabunt. Item Zacharias, ecce Rex tuus venit iustus, saluans, ipse mitis, & sedens super asinam, & pullum filium subiugalis. Hunc item Daniel dicit, esse filium hominis venientem ad patrem, & omnem iudicij potestatem, & omnem honorem ab eo accipientem, item lapidem ex monte sine manibus excisum, & factum ingentem montem, qui cunctam terram repleuit, dominatum multorum regum, & multitudinem deorum confringentem, vnum Deum prædicantem, & Romanorum *1 monarchiam † eligentem. De hoc quoque Hieremias cùm vaticinaretur, aiebat: Spiritus ante faciem nostram Christus Dominus comprehēsus est in corruptionibus eorum, in cuius vmbra, diximus, viuemus in gentibus. & Ezechiel, ac reliqui deinceps Prophetæ vbique hunc esse Christum Dominum, regem, iudicem, legislatorem, nuncium patris, vnigenitum Deum. Hunc igitur & nos prædicamus, & euangelizamus Deum verbum † ministrantem Deo suo, eidemque patri in rerum omnium creatione. si hoc credideritis, viuetis; sin verò non credideritis, pœnas dabitis: qui enim non credit Deo, non videbit vitam, & ira Dei manebit super eum.*

*1 Ecce Apostolica doctrina, quę interpretatur ad conuincendos Protestantes, quando, & quomodo impletũ est quod angelus dixit virgini de Iesu, Et dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius. hoc enim promiserat Deus Dauid regi de filio Salomone, inquiens, & firmabo regnum eius, & stabiliam thronum eius vsque in sempiternum. impletum est ergo hoc in regno ecclesiæ; hoc enim est regnum Christi non temporale, sed spirituale; quia huius regni non solum in corpora est potestas, sed in animas, quę est potestas de cælo data, sicut ipse Dominus Pilato dixit, regnum meum non est de hoc mundo. Hoc, inquam, est regnum, quod Christus regnat in terris de cælo secundum humanitatem, in quod transtulit regnum Dauid terrenum. Hæc est monarchia Romanorum, id est, ecclesiæ catholicæ Romanæ, cuius fides, vt Apostolus testatus est, annunciatur in vniuerso mondo: quam monarchiam elegit Christus, vt hic Apost. doct. ait. Quòd si ecclesia catholica est monarchia Christi, quæ visibilis est, ergo elegit Christus in ea monarcham, quis esset quoque visibilis: natura enim ipsa docet nos, quòd siquis in loco aliquo regnare vult, vbi non est per se versaturus, necesse est, vt aliquem constituat, in quo, & per quem visibiliter regnet. Christus igitur quia noluit regnare visibiliter in hoc regno, quia neque decebat, necesse fuit, vt eligeret, qui sloco inuisibilis monarchæ monarchiam visibilem visibiliter gereret: qui fuit primus beatus Petrus, cui commisit, vt vniuersas mundi oues pasceret, cùm ei dixit, pasce oues meas. Sic enim omnes interpretes & doctores sancti, Græci & Latini, semper intellexerunt, & interpretati sunt. nec vllũ vnquam veterem auctorem catholicum, qui aliter intelligeret, aut interpretaretur, Protestantiũ magistri & scriptores producere potuerunt, nec vnquam poterunt. Cura itaque omnium ouium, & potestas in eas monarchia est, & dicitur: & monarcha, qui huic curæ præest, & hanc potestatẽ à Christo monarchà inuisibili & omnipotẽte accepit: quẽ qui negãt, hi quidem completã esse promissionem Dei factam Dauid regi, & per angelum virgini nunciatam, & denuo confirmatam de spirituali regno Christi in terra perpetuando, & in cælum tandem in æternum transferendo ostendere non possunt, quia Christum monarcham nunc non videmus in carne. Hinc beatus Epiphanius in hæresi 29. contra Nazoręos præclarè de hoc regno Christi disserens, ad extremum, sedet, inquit, super thronum Dauid, cuius regnum transtulit, & ipsum vnà cum summo sacerdotio seruis suis summis pontificibus ecclesiæ catholicæ largitus est. Quòd si de singulis episcopis interpretari volunt Protestantes, & hos vocari hic summos pontifices, ac summos sacerdotes, vt interdum vocari solent, nec sic quidem possunt monarchiam subterfugere, etenim si quisque episcopus in sua diœcesi monarcha est, & tot sunt monarchiæ, quot episcopatus, & episcopus Romanus aut non habet in ecclesias aliorum episcoporum potestatem, aut habet in singulas, sed non in omnes simul; id est, non in vniuersam ecclesiam, quæ ex singulis omnibus constat, non debuit dicere Apostolica doctr. elegisse Christum monarchiam Romanorum, sed polyarchiam: at non sic dixit, sed potius polyarchiam aut fregisse; & monarchiam constituisse. vbi enim non est monarchia, quid est aliud polyarchia, quàm corpus, vel potius monstrum multorum capitum? Hinc quoque beatus Ambrosius lib. 2. de vocatione gentium cap. 6. sic ait de hac monarchia ecclesiæ catholicæ Romanæ comparans eam cum monarchia illa terrena, & ethnica Romanorum, quam Deus non elegit: quamuis, inquit, gratia Christiana non contenta sit eosdem limites habere, quos Roma, multosq; e iam populorum sceptro crucis Christi illa subdiderit, quos armis suis ista non domuit. Deinde subiungit, quæ tamen Roma scilicet per

eum. Itaque post celebratam Pentecosten celebrate *2 *hebdomadam vnam, & post illam ieiunate item vnam; æquum enim est tum lætitiam de dono Dei capere, tum post relaxationem corporis rursus ieiunare; siquidem & Moyses, & Elias quadraginta diebus ieiunarunt, & Daniel tribus hebdomadis dierum panem desideriorum non comedit, &* *3 *caro ac vinum non ingressa sunt in os eius. & beata Anna cum à Deo peteret Samuelem, vinum, inquit, & temetum non bibi, & effundam animam meam coram Domino. Item Niniuitæ facto ieiunio trium dierum, & totidem noctium impendens diuinæ iræ periculum effugerunt. Item Esther & Mardochæus, & Iudith ieiunio facto malum, quod impij Holofernes, & Aman Iudæis moliebantur, declinarunt. & Dauid ait: Genua mea infirmata sunt à ieiunio, & caro mea immutata est propter oleum. Igitur & vos quæ à Deo petitis, ieiunando petite. Post totam verò istam ieiunij hebdomadam præcipimus vobis quartis, &* *4 *sextis feriis ieiunare; & quæ ex ieiunio vobis redundant, egentibus largiri. omni autem* *5 *sabbato præter vnum, & cunctis Dominicis diebus conuentus ecclesiasticos celebrantes, lætitia fruimini; reus enim peccati erit, qui Dominico die ieiunauerit, cùm sit dies resurrectionis; aut qui Pentecosten; aut denique vllum diem Domini festum in mæstitia egerit: lætari enim his diebus oportet, non autem lugere.*

Apostolici sacerdotij principatū amplios facta est arce religionis, quàm solio potestatis. quā Apostolica doctrina vocat monarchiā Romanorum, & à Christo electā dicit: Ambrosi° vocat principatū Apostolici sacerdotij, quo Romam dicit magis esse amplificatam secūdum religionem, quā secundum potētiam seculi. Tertullian° quoque in libro ad Scapulū, imperium Christianorum, id est, monarchiam ecclesiæ catholicæ Romanę vocat imperiū Romanum, quod tādiu, inquit, stabit, quandiu sæculum stabit. blasphema ergo est Antuerpiēsis Confessio, quæ cùm ait cap. 21. de magistratu, execrari se, quòd Papa omnes principes, reges, ac monarchas Christianos sibi subiecerit, non in Papam, sed in Christum blasphemiam iacit, qui monarchiam Papæ in Petro elegit, cui primo eam dedit, & deinceps successoribus eius. Cùm igitur ecclesiæ monarcha sit Pont. Romanus à Christo electus, iure potuit velle, sicut decebat, vt caussæ ecclesiasticorum ad magistratus sæculares non pertinerent, quod hæretici ad tyrannidem blasphemè referunt. Vnde synodus Mileuitana cap. 19. meritò statuit, vt quicunque clericus ab imperatore cognitionem iudiciorum publicorum peteret, honore priuaretur. ad quod decretum à Tiletano in Confessionem Antuerpiensem obiectum cùm Illyricus auctor, & patronus Confessionis respondere non posset, interpretatus est in sua apologia ca. 21. publicum iudicium significare controuersiam de religione. quod est commentum ridiculum studio elabendi confictum. vocat enim synodus cognitionem publicorum iudiciorum cognitionem iudicum sæcularium. vt autem suum commentum probaret, addidit aliud: sicut, inquit, paulò antè cap. 16. vult peti iudices, & executores ab imperatore. quod est merum mendacium. sic enim ait synodus: placuit etiam, vt petatur à gloriosissimis imperatoribus, vt iubeant iudicibus dare peritos defensores scholasticos, qui in actu sunt, vel in officio defensionum caussarum ecclesiasticarum more sacerdotum: aduocatos igitur peritos, & exercitatos in caussis ecclesiasticis petit, non iudices, nec executores. erat enim tunc in ecclesiis Africanis huiusmodi defensorum, & aduocatorum inopia. Sic igitur iste bellus plastographus ex aduocatis, & defensoribus iudices, & executores fecit, vt quoquo modo posset, deciperet.

*2 Constitutio de celebranda vna hebdomade post diem Pentecostes, id est quinquagesimum, & de ieiunando altera proxima, de numero traditionum est, quas S. Epiphanius in epitome fidei catholicæ in descriptione characteris ecclesiæ catholicæ vocat traditiones non ex præcepto, sed ex susceptione voluntaria, quæ non sunt in commune traditæ, vt synodus Gangrensis dicit cap. 19. de ieiuniis, in commune traditis, id est, quæ ab omnibus sunt seruanda.

*3 En ieiunium Apostolicæ constitutionis cum delectu ciborum, & præscriptione temporis ad exemplum Danielis à vino, & carne abstinentis tribus hebdomadis contra falsam doctrinam Protestantium, qui vtrumque negant, fingentes ad seruitutem legis pertinere, & cum libertate euangelij vtrumque pugnare. tradit etiam hic Apost. doct. valere ieiunium ad impetrandum à Deo iusto optata, cùm subiungit: igitur & vos quę à Deo petitis, ieiunando petite. redarguit igitur hæc Apostolica doct. quod ait Illyricus in defens. Antuerp. Confessionis cap. 6. Niniuitarum quoque ille externus luctus, & ieiunium non meruit remissionem peccatorum, sed indicium, inquit, fuit conuersionis illorum: at Niniuitæ ideò ieiunarunt, vt peccata sua vindicarent, & vindicando misericordiam Dei consequi mererentur, sicut scriptum est; quòd si nosipsos diiudicaremus, non vtique iudicaremur. vt enim ait S. Epiphanius auctor in scripturis diuinis, & in Apostolicis traditionibus eruditiss. in epitome fidei ecclesiæ catholicæ, ὡς νηστεῖαι ὑπὲρ τῶν ἡμῶν ἁμαρτημάτων ἡμῖν ἀπόδεκτοι Θεῷ γίνονται, id est, habetus adeò bona ratio ieiuniorum pro peccatis nostris, quomodo sunt ἀπόδεκτοι νηστεῖαι pro peccatis nostris, id est, quomodo bene computantur nobis ieiunia pro peccatis nostris à Deo, nisi quia propter ea remittit peccata Deus nobis? hic etiam conuincitur de falsitate, quod iidem Protestantium, & Confessionistarum magistri tradunt, non esse ieiunium suscipiendum cum opinione cultus. sic enim loquuntur: ieiunare enim pro peccatis nostris, vt misericordiam Dei exemplo Dauid obtineamus, ad cultum Dei facit, qui fide, & bonis operibus à nobis colendus, & honorandus est; hoc autem de ieiunio non suscipiendo cum opinione cultus, quod postea ad omnia, quæ non sunt verbo Dei mandata, pertinere voluerunt, ex canone 18. synodi Gangrensis prauè intellecto hauserunt, prohibet enim canon abstinere à carne, quod fit in ieiunio, διὰ νομιζομένην ἄσκησιν, id est, propter existimatam exercitationem. hoc autem Confessionistæ perinde esse putauerunt propter imperitiam sermonis Græci, vt si diceret canon, propter opinionem cultus, cùm potius significet, immò statuat, licere quidem abstinere à carne δι' ἄσκησιν, id est propter exercitationem, scilicet abstinentiæ, sicut canon Apostolorum 2 v. sanxit: non tamen licere διὰ νομιζομένην ἄσκησιν, id est, propter existimatam exercitationem, hæc enim simulata est, quæ putatur exercitatio abstinentiæ, cùm non sit; non enim propter abstinentiam à carne abstinet, aut ieiunat, qui sic abstinet & ieiunat, sed quia carnem abominatur, quod canon Apost. 2 v. dixit, διὰ βδελυγμίαν abstinere, id est, propter abominationem.

*4 Ecce ieiunium feriæ sextæ ab Apostolis in commune traditum omnibus ecclesiis, & ex præcepto vbique susceptum, ieiunium dico imperfectum siue inchoatum, quo solùm abstinemus à carne. Sic enim distinxit Ioannes Damasc. duplex ieiunium in libro de ieiuniis ad Cometam: perfectū verò ieiuniū sextæ feriæ liberum est. condemnat igitur hæc Apostolica traditio Lutheranos, qui sexta feria non abstinent à carne, vt eorum maiores, secundum disciplinam Apostolicæ traditionis semper abstinuerunt. ieiunium quartæ feriæ imperfectum, quo die cœpit Christi passio, quia eo die pactum fecit Iudas cum Iudæis de tradendo Christo, in ecclesiis orientis ex præcepto susceptum est, in nostris verò non est, etsi permulti voluntate ex deuotione sua libera à carne abstinent. verùm pro eo ieiunio simile ieiunium imperfectum siue inchoatum per abstinentiam ab esu carnis die sabbati ex præcepto traditionis Apostolicæ in ecclesiis occidentis seruatur; ita enim visum est à principio, vt illæ ecclesiæ initium passionis ieiunio quartæ feriæ, nos sepulturam Domini ieiunio sabbati pro nostris peccatis honoraremus: ex qua varietate decorus in ecclesia Dei cultus existit, & mutua in Domino gloriatio, & gratulatio, sicut scriptum est, siue gloriatur vnum membrum, congaudent omnia membra.

*5 Vt cultus ieiunandi sabbatis abstinendo tantùm à carne non est traditus εἰς τὸ κοινὸν iuxta canonem 19. synodi Gangrensis, id est, in commune, vt ab omnibus tam in oriente, quàm in occidente, & vbique aliàs seruetur; ita neque cultus non ieiunandi sabbatis, vno magnæ hebdomadæ excepto, traditus est à sanctis Apostolis εἰς τὸ κοινὸν, id est, in commune, sed ecclesiis orientis. quem ritum, & cultum

defendit

defendit etiam beatus August. in epistola ad Cassulanum contra Vrbicum ecclesias orientis accusantem; quæ sabbato non quidem Iudaicè, sed alia ratione pia & religiosa à ieiunio abstinent. defendit quoque Tertull. in Apologetico cap. 16. eundem ritum. traditus verò est hic ritus ecclesiis orientis tum propter Simonianos inde ortos, qui mundum, à cuius creatione sabbato Deus requieuit, opus eius esse negabant: tum quia per spiritum iam tunc præcognoscerent, futuros quoque esse in illis locis & regionibus hæreticos, alios Manichæos, Eustathianos, Marcionistas, Lampetianos, & Messalianos, qui in Paphlagonia apparuerunt. hos enim scribit S. Anastasius Patriarcha Antiochenus, solitos secundum dogma suum sabbato, & Dominico die ieiunare διὰ νομιζομένην ἄσκησιν, quod synodus Gangrensis c. 18. prohibet, id est, propter simulatam exercitationem abstinentiæ: ieiunabant enim illis diebus simulatè in contumeliam resurrectionis Christi, cui resurrectioni à vespera sabbati, vt ait magnus Leo Pont. in epist. 81. ca. 2. initium constat ascribi. Vnde in honorem resurrectionis, quam à vespera sabbati ecclesiæ orientis celebrare incipiunt, traditionem acceperunt non ieiunandi sabbato, non autem non laborandi. hanc vacationem à ieiunio sabbatis in ecclesiis illis beatus quoque Ignatius in epist. ad Philipp. ad honorem, & cultum resurrectionis Domini refert, vocat enim interfectorem Christi, qui sabbato, & Dominico ieiunat, propter eandem caussam, id est, propter honorem resurrectionis, ait beatus Damascenus in sabbatis Quadragesimæ solui legem pleni ieiunij, siue perfecti, solum enim abstinetur in ecclesiis orientis à carne in illis sabbatis.

LIBER SEXTVS,
De schismatibus, & hæresibus.

RIMVM *omnium cauete episcopi hæreses, quæ horrendæ, & difficiles, & à Deo maximè auersæ sunt, easque fugite vt ignem, qui appropinquantes vrit. deinde fugite etiam schismata, nec enim fas est declinare mentem ad sceleratas hæreses, neque ab iis qui* *1 *vnum atque idem sentiunt, ambitionis caussa seiungi atque distrahi. Hæc enim schismata cùm quidam olim tentare ausi essent, non tulerunt impune: nam Dathan, & Abiron, quia se Moysi opposuerunt, demersi sunt; Core autem, & quinquaginta cum eo, quia seditionem in Aaron concitarunt, igne arserunt. Maria, quia intulit Moysi probrum, eiecta fuit ex castris diebus septem, aiebat enim duxisse Moysem vxorem Æthiopissam: immò & Ozias, qui Azarias quoque dictus est, Rex Iuda, quia ausus est in sacerdotium, voluitque incendere thymiama, quod eum minimè decebat, cùm ab Azaria sacerdote, & ab aliis octoginta sacerdotibus arceretur, neque tamen pareret, facta est ei frons leprosa; egressusque est præproperè, quòd eum Dominus detexisset.*

CAP. I. Qui nã schisma cùm fecissent, supplicium non effugerunt.

1 Ecce doctrina Apost. quæ Protestantes de manifesto schismate conuincit & condemnat, ipsi enim unà cum, qui ab iis, qui vnũ & idem in ecclesia catholica inter se, & cum patrib eorum sentiebant, & semper senserũt, & adhuc sentiunt, se diuiserunt, mensam ritu nouo, & profano contra altare sacrum, & apostolicum erigentes. nec hic substiterunt, sed hæreses in synodis sanctorum patrum iam olim damnatas renouarunt, & ad schisma adiunxerunt. excusat Philippus in fine responsionis ad art. Bauar. inquisit. schismatis crimen, quod eis catholici obiiciunt, terribile est, inquit, nomen schismatis: sed huic crimini opponenda est hæc vera & necessaria, & firma consolatio, mandatum Dei, fugite idola, anteferendum est publicæ concordiæ. quibus verbis à se ipse redarguitur. mandatum enim Dei est, non esse faciendum in ecclesia schisma. de quo mandato nec vllus dubitat, nec ipsi disceptant: imagines verò nostras ipsi soli idola esse contendunt, nos non habere eas vt deos, ac proinde non esse idola, testamur, & profitemur, sed habere eas in honore & cultu, quo semper ecclesia catholica habuit, & habet, & eorum maiores semper habuerunt propter earum scilicet prototypa in conspectu Dei viuentia, quæ Deus honorat. Philippus ergo, & reliqui Protestantes cum duce suo Martino Luthero contra mandatum Dei manifestum, de quo nulla erat controuersia, schisma fecerunt propter opinationem suam, quam opinationem etiam si de scripturis proferre possent, ne sic quidem licebat eis schisma facere, sed potius beati Cypriani exemplum sequi oportebat, & non Luciferianos imitari, quibus crimen schismatis his verbis obiicit beatus Hieronymus in dialogo quem contra eos scripsit: quòd si de scripturis, inquit, ea proferre voluerint, quæ B. Cyprianus ob hæreticos rebaptizandos in epistolis suis reliquit, sciant illum hæc non cum anathemate illorum, qui sequi noluerunt, edidisse; siquidem in communione eorum permansit, qui sententiæ suæ contraierant. addit Philippus ad illam suam consolationem, quæ eum in inferno cruciat, & consortes eius, qui supersunt, cruciatura est, adiungenda est, inquit, & hæc vox terribilis, qui dixerit blasphemiam in spiritum S. non remittetur ei. et hoc illum magis redarguit, qui propter peccatum in spiritum S. quod Protestantes concedunt, & catholici negant, putauit licere dirupto vinculo pacis, & concordiæ diuinæ, schisma facere, quod est, planè blasphemum esse in spiritum S. planè enim cum oppugnat, qui pacem ecclesiæ, quam Christus per spiritum suum ei dedit, scindit. Nos, quantum in nobis est, inquit Cyprianus in epist. ad Iubaianum de hæreticis rebaptizandis, propter hæreticos cum collegis, & coëpiscopis nostris non contendimus, cum quibus diuinam concordiam, & Dominicam pacem tenemus, maximè cùm Apost. dicat, siquis voluerit contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, nec ecclesia Dei. seruatur à nobis patienter, & leniter charitas animi, collegij honor, vinculum fidei, concordia sacerdotij. Hæc idem beatus Hieron. contra Luciferianos, qui schisma fecerant, repetiuit: quæ nos in eadem caussa contra Protestantes repetimus, qui omnia violarunt vt schisma facerent, quæ beatus Cyprianus integra conseruauit, ne faceret.

CONSIDEREMVS *igitur chari fratres, quæ eorum gloria qui schisma fecerunt, & quæ in eos Domini sententia. Etenim si is qui contra reges seditiones facit, supplicio dignus est, licet filius, licet amicus sit, quanto magis erit, qui aduersus sacerdotes facit? Quanto enim* *1 *sacerdotium regno præstat, vtpote pro anima certans, tanto grauiores pœnas debet, qui audet vel nutu oculorum aduersari: atqui nullus, qui regi resistat, inultus euadit. Non enim Absalon, & Abedada, qui & Seba dictus est, impuniti remanserunt; neque Core, & Dathan: ex quibus illi quidem aduersus Dauid seditionem de regno mouerunt, hi verò certantes aduersus*

CAP. II. Quòd neq; cõtra regnũ, neq. contra sacerdotium fas sit insurgere.

*1 Ecce iterũ testimoniũ Apostolicæ doctr. contra Protestantes de sacerdotio externo, & visibili, quod est aliud à sacerdotio

aduersus Moysen, de primis partibus contenderunt: vtrique verò maledicta iaciebant; Absalon quidem patrem vt iniquum iudicem insimulabat, singulis dictitans, sermones tui boni sunt, & non est qui te audiat, neque qui tibi ius reddat. Quis me faciet praeesse? & Abedadam non est, inquit, mihi pars in Dauid, neque hæreditas in filio Iesse. scilicet molestè ferebat imperium & dominatum Dauid, de quo dixerat Deus, Inueni Dauid filium Iesse virum secundum cor meum. Dathan verò, & Abironis hæc erant maledicta, & probra: An parum est, inquiunt, quòd nos eduxisti è terra Ægypti lacte et melle manante? cur oculos nobis eruisti? & tu præes nobis? & coëgerunt magnum cœtum aduersus eum. ac Coritæ, numquid Moysi tantùm locutus est Deus? cur soli Aaron dedit pontificatum? an non omnis cœtus Domini sanctus est? cur solus Aaron fungitur sacerdotio? & ante hos alius quidam dixerat: Quis te constituit principem, & iudicem super nos?

communi Christianorum. Christiani enim quatenus in baptismo à Christo vncti æquè reges & sacerdotes spiritales fiunt, in quibus æquale est eiusmodi regnum sacerdotio, & sacerdotium regno: sacerdotium igitur, quod regno excellentius esse Apostolica doctrina dicit, necesse est vt externum sit & visibile, sicut regnum quoque, cum quo illud comparat, externum est & visibile. quod quidem vt non cuique conuenit, sed ei tantùm cui secundum legem sæculi debetur, sic etiam sacerdotium externum non conuenit, neque conuenire potest nisi ei, qui à Deo secundum legem diuinam ad illud vocatur, quod fit per impositionem manus episcopi tanquam legem à Deo sancitam.

CAP. III.

De virtute Moysis, & de incredulitate gẽtis Iudæorum, & quæ miracula propter eos Deus fecerit.

ET desciuerunt à Moyse Dei ministro omnium leuissimo, ac fideli, & tantum virum ingratissimi homines inhonorarunt, illum dico legislatorem, custodem, pontificem, regem, illum diuinorum mysteriorum magistrum, illum, qui quasi quidam † conditor conditoris opera ediderat; illum mitissimum, modestissimum, summè tolerantem, illum summa erga homines charitate præditum, qui multis periculis eum liberarat, & ex multiplici genere mortis sua sanctitate eripuerat; qui tot signa diuina, & prodigia populo designarat; qui præclara & mirabilia opera beneficij dandi caussa patrarat; qui Ægyptiis decem illas plagas fecerat; qui mare rubrum diuiserat, & ex vtraque parte vndas instar muri diremerat, populum tanquam per siccum, & desertum locum traiecerat, & Pharaonem, atque Ægyptios, cæterosque omnes, quos secum ducebat, cum eis in altum demerserat: qui fontem iniecto ligno dulcem illi populo effecerat, & ex dura rupe aquam sitientibus eliciuerat; qui manna è cælo eis dederat, & ex aëre carnem collegerat; qui de nocte columnam igneam ad illuminandum, & demonstrandam viam, item columnam nubis de die vmbraculi caussa propter ardorem solis tribuerat; qui Dei legem ex ore, manu, & scriptione Dei in tabulas lapideas incisam numero perfecto decalogi contentam præbuerat; cum quo Deus coram, vt amicus cum amico solet, loquebatur; de quo dixerat Deus, non surrexit Propheta vt Moyses; ab hoc inquam desciuerunt Coritæ, & Rubenitæ, & lapides in eum iaculati sunt his verbis precantem, ne attendas sacrificium eorum. & gloria Dei quæ apparuit, alios quidem in terram deiecit, alios combussit. atque ita principes quidem illius erroris schismatis, qui dixerant, eligamus nobis principem ac ducem, terra dehiscens, tum eos tum eorum tabernacula, ac supellectilem deuorauit, descenderuntque in infernum viuentes; Coritas verò ignis consumpsit.

CAP. IIII.

Quòd schisma facit, non qui separat se ab impiis, sed qui separat se à piis.

*SI ergo Deus iis, qui cupiditate principatus defecerunt, continuò supplicium inflixit, quanto grauius impiorum hæresum principibus, & auctoribus inferet? an non vehementiùs puniet eos, qui in ipsius Dei prouidentiam, vel creationem mundi blasphemi sunt? verùm vos fratres, de exemplis scripturæ sanctæ eruditi, cauete, ne non idem sentiatis, *[1] neue vnionem vestram discindatis; quoniam qui opinionis nefariæ auctores fiunt, hi populos ad interitum dirigunt: ac similiter vos*

laici

*[1] Hæc Apostolica doct. planè Protestantes redarguunt. isti enim sunt, qui nec idem sentiunt cum catholicis, neque pacem & concordiam ecclesiæ cum eis seruant, sed potius eam sciderunt, immò & à seipsis inter se de præcipuis articulis fidei, & de sacramentis ipsis dissident. vt Staphylus in libro de concordia eorum docet, testimonio etiam confessionis eorum. atque etiam qui auctor fuit sectæ Lutheranæ Martinus dux fuit ad interitum iis qui eum sequi voluerunt. Quis verò exitus eos maneat ex locis scripturæ de huiusmodi schismate facto in hac doctrina citatis intelligere licet.

laici ne accedatis ad eos qui tradunt contraria Dei, neque impietatis eorum participes sitis: ait enim, recedite de medio horum virorum, ne vnà cum eis pereatis. & iterum, exite è medio eorum, & separamini, ait Dominus, & immundum ne tetigeritis, & ego recipiam vos.

CAP. V.

Quare reiectus est falso nomine vocatus Israël, demonstratio ex propheticis prędictionibus.

*VERE enim fugiendi sunt, qui sunt blasphemi in Deum, siquidem maxima impiorum pars Deum ignorat. at hi *1 malæ mentis morbo laborant tanquam Dei oppugnatores, ex malitia enim hæreticorum profluxit labes in vniuersam terram, vt ait Hieremias Propheta: quia enim Deus improbam synagogam repudiauit, & domum abiecit, vt in quodam loco ait, dereliqui domum meam, dimisi vineā meam. & rursus Esaias, deseram vineam meam & non putabitur, & non fodietur, & ascendet in eam tanquam in solum incultum, et inaratum spina, et mandabo nubibus, ne pluant in eam pluuiam, quia populum, inquam, dereliquit instar tabernaculi in vinea, aut tugurij in cucumerario, & instar ciuitatis obsessæ, & spiritum sanctum, atque propheticum imbrem eis ademit, & ecclesiam suam spirituali gratia ad instar fluuij Ægypti in diebus nouorum inundantis repleuit, & in excelso collocauit tanquam domum in monte ædificatam, aut tanquam montem excelsum, tanquam montem coagulatum, montem pinguem, in quo beneplacitum est Deo habitare in eo; etenim Dominus habitabit in finem. & in Hieremia ait: Thronus gloriæ in sublimi positus sanctuarium nostrum. et Esaias: Erit in nouissimis diebus manifestus mons Domini, & domus Dei super verticem montium, & extolletur super colles, quia populum dico, deseruit, & templum dimisit vastum, & solum, velo templi discisso, & spiritu sancto ablato. Ecce enim, inquit, relinquitur domus vestra deserta, & vobis, qui estis ex gentibus, gratiam spiritualem tribuit, sicut ait apud Ioëlem Prophetam: Et erit post hæc, dicit Deus, & effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri, & filiæ vestræ visiones videbunt, & seniores vestri somnia somniabunt. omnē enim vim verbi, et energiam, & huiusmodi visitationem eripuit illi populo Deus, et ad vos qui ex gentibus estis, traduxit: quia hæc, inquam, facta sunt, idcirco diabolus, cùm ecclesiæ Dei inuideret, ad vos se transtulit, suscitando afflictiones, persecutiones, motus seditiosos, blasphemias, schismata, hæreses. illum enim populum, occidendo Christum, sibi conciliauit; vos verò, qui ab eius vanitate defecistis, diuersis modis, diuersis temporibus tentat, vt beatum illum Iob: siquidem Iesu filio Iosedec magno sacerdoti exiguo tempore aduersabatur, & nos sæpenumero expetiuit, vt instar aquæ dilaberemur, quo fides nostra deficeret. verùm Dominus noster, idemque magister, qui illum in iudicio sistens aiebat, increpet in te Dominus diabole, & increpet Dominus in te, qui elegit Hierusalem, nónne ecce hic ereptus, vt torris? & qui dixit tunc iis, qui summo illi sacerdoti assistebant, detrahite illi vestes sordidas, & subiunxit, en deleui peccata tua; hic dicet & nunc, sicut & antea nobis in vnum congregatis de nobis aiebat, Rogaui ne deficiat fides † vestra.*

*1 Hinc intelligi potest quare hæretici sint subuersi, sicut Apostolus ait, & proprio iudicio condemnati: quia hi scilicet veritaté, quā defendere, & a qua vicissim defendi debebāt, oppugnant, idq́, non tam ob ignorantiā, satis enim erat illis, scire quod maiores eorū catholici sciebant, & a catholicis teneri non ignorabant, quàm ob malum animū, & malam mentem in catholicos. indicium autem insigne malianimi, & odij atque inuidiæ hæreticorū est perpetua eorum maledicentia, qua libros & aures populi quotidie implent: qui in nulla re maius studium ponūt, quàm in maledictis, & contumeliis ac criminationib⁹ falsis. declarat etiam hæc Apostolica doctrina vnde ortus hæresum existat, scilicet ex inuidia primū diaboli superseminantis zizania iuxta parabolā euangelij, & negligentia, ac maleuolentia eorū qui sementem talem excipiunt. inuidit ergo diabol⁹ Germanicæ nationi, quæ bene à principio religionis suæ in studio disciplinæ Christianæ, & fide dogmatum ecclesiasticorum, quæ ab ecclesia Romana per sanctum Bonifacium Germaniæ Apostolum acceperant, cucurrerat, donec eam, vt cum Apostolo dicam, diabolus fascinauit non parere veritati.

CAP. VI.

Quòd variarum sectarū doctrina Deo odiosa extitit apud Iudæos.

HABEBAT igitur illud vulgus Iudaicum hæreses malas, inde enim sunt Sadducæi, qui non confitentur mortuorum resurrectionem; Pharisæi, qui errata hominum fortunæ ac fato assignant; Masbothæi, qui tollentes prouidentiam, tradunt constare omnia ex fortuito fluxu, & animæ amputant immortalitatem; Hemerobaptistæ, qui nisi quotidie lauent, non comedunt; immò & lectos, & patinas vel crateras, & pocula, ac sedilia nisi aqua lauent, non vtuntur eis; & qui nunc nostro tempore exorti sunt Hebionæi, qui filium Dei diuinitate nudum faciunt ex voluptate viri, & ex coniunctione Ioseph, ac Mariæ natum. Ab his omnibus se-

gregarunt se Esſæi, qui patrios ritus ſeruant. Atque hæc quidem in priore populo. Nunc verò diabolus, callidus nocendi artifex, et omnis boni, quodcunq; eſt, † ignarus, quoſdam è noſtris extruſit, & in eis hæreſes, & ſchiſmata operatus eſt.

CAP. VII. Vnde ortæ ſunt ſectæ, & quis fuit dux impietatis earum.

INITIVM *verò nouarum hæreſum hoc extitit: Fuit quidam Simon cognomine Githeus à pago ſic dicto, Samaritanus, qui artem magiæ profitebatur, hoc ſe diabolus induit, & miniſtrum ſuæ peruerſæ voluntatis fecit: Quando verò Philippus † coapoſtolus noſter Dei munere, & ſpiritus ſancti operatione miracula ſanitatum in Samaria faciebat, ita vt Samaritani admiratione commoti ad fidem Dei, & filij eius venirent, eiuſque nomine baptizarentur, quo tempore Simon ipſe ſigna illa, & prodigia ſine vllis magicis præſtigiis fieri vidit, & demiratus fuit, ac credidit, fuitque baptizatus, & in ieiunio, & precatione perſeuerabat, tunc nos, † qui gratiam Dei Samaritanis per Philippi miniſterium tributam audieramus, profecti ſumus ad eos, & ſermonem doctrinæ non mediocriter promouentes, imponentesque manus omnibus baptizatis, gratiam ſpiritus ſancti precando largiebamur. Cùm autem videret Simon, quòd per impoſitionem manuum noſtrarum dabatur credentibus ſpiritus ſanctus oblata nobis pecunia, date, inquit, & mihi hanc poteſtatem, vt cui ego quoque manus impoſuero, ſpiritum ſanctum accipiat. Scilicet conſilium, & voluntas diaboli erat, vt ipſum Adam poſt deguſtatum cibum interdictum, promiſſa immortalitate priuauerat: ſic nos pecunia delinitos & captos, dono Dei priuaret, ſi hac permutatione facta donum ſpiritus ſancti, quod æſtimationem ſuperat, nummis ipſi addiceremus. Cùm verò hoc nos omnes commouiſſet, ego Petrus intuens in maleficum ſerpentem, qui in eo erat, dixi Simoni, Argentum tuum ſit tecum in perditionem, quoniam exiſtimaſti donum Dei pecunia poſſideri: non eſt tibi pars in ſermone hoc, neque ſors in fide* [1] *hac; cor enim tuum non eſt rectum coram Deo. Pœnitentiam itaque age de hac nequitia tua, & ora Deum ſi fortè remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui; in felle enim amaritudinis, & obligatione iniquitatis video te eſſe. Atqui Simon quidem tunc timore perterritus oro, inquit, vos, precamini pro me Dominum, vt nihil mihi eueniat eorum quæ dixiſtis.*

[1] Ecce fides Simonis Magi, quæ quia ſola, id eſt, ſine pœnitentia peccati cõmiſſi, non iuſtificabat eũ teſtimonio Apoſtolicæ doctrinæ, quæ tamen ſecundum naturã, & eſſentiam fide eadem erat in Simone, poſtquam gratiam ſpiritus S. emere voluit, quæ erat antea, cùm, vt narrat Lucas, credidit Philippo euangelizanti, & baptizatus eſt, & adhærebat Philippo: videus etiam ſigna, & virtutes maximas fieri ſtupens admirabatur, perſeuerabatque, vt Apoſt. doctrina teſtatur, in oratione, & obſecratione. quibus verbis declarant Lucas, & Apoſtolica doctr. perfectam tum fuiſſe fidem Simonis; per peccatum autem amiſit non quidem fidem, vt Apoſtolica doctrina hic teſtatur, alioqui non dixiſſet ei Petrus, non eſt tibi ſors in fide hac, ſed amiſit fidei perfectionem, quæ aliunde exiſtit nempe ex dilectione, quæ pertinet ad voluntatem, & non ad intellectum. quare cùm fides ſit perfectio intellectus, illud per ſe ad fidem pertinet, quod pertinet ad intellectum: quod autem ad voluntatem pertinet, non per ſe pertinet ad fidem. hæc S. Thom. 2. 2. q. 4. ar. 3. qui ſpiritualia, quæ naturas ſuas habent, mirabili ingenij diuini perſpicacia contemplatus, & perſecutus eſt. ergo fides Simonis fides quidem erat, adhuc enim credebat, adhuc ſperabat, adhuc fiduciam habebat: nec enim hæc omnia amiſerat, cum verbis beati Petri perterritus, qui ei dixerat, pecunia tua tecum ſit in perditionem, & quæ ſequuntur; reſpondit, precamini vos pro me ad Dominum, vt nihil veniat ſuper me horum, quæ dixiſtis: tamen hæc fides, ſpes, & fiducia omnia erant in eo mortua, & ſpiritu charitatis carentia, cùm ei dixit Petrus, pœnitentiam itaque age ab hac nequitia, & roga Deum, ſi fortè remittatur tibi hæc cogitatio cordis, in felle enim amaritudinis, & obligatione iniquitatis video te eſſe. huiuſmodi eſt fides ſola, quam iactant Proteſtantes, quæ nihil prodeſt eis qui illam habent, donec pœnitentiam agant ex corde: non enim ſatis eſt dicere, pœnitet me cum iſta fide ſola, vt tradi ſolet in eorum catechiſmis, ſed cum charitate de corde puro, conſcientia bona, & fide non ficta.

CAP. VIII. Qui nam fuerũt ſucceſſores impietatis Simonis, & quas hæreſes tradere cœperunt.

CVM *verò prodiuimus in mundum ad prædicandum gentibus verbum vitæ, tunc diabolus hoc in populo operatus eſt, vt Pſeudoapoſtolos ad contaminandum verbum poſt nos mitteret: ac præmiſerunt Cleobium quendam, quem Simoni adiunxerunt, fuerunt autem hi diſcipuli cuiuſdam Doſithei, quem improbarunt, & ex principatu magiſterij deiecerunt: Deinde alij aliorum dogmatum abſurdorum auctores extiterunt, Querintus, Marcus, Menander, Baſilides, & Satornillus; ex quibus alij quidem plures deos ponunt, alij verò tres aduerſos, principio carentes, qui ſemper vnà ſint: alij infinitos, & ignotos; item alij nuptias improbant, quòd opinentur non eſſe eas opus Dei; alij quædam genera ciborum tanquam execrabilia eiiciunt, alij omni verecundia, & pudore ſublato ſcortantur, vt ij qui*

nunc

nunc falso nomine Nicolaitæ vocantur. At Simon cùm me primum conuenisset in Cæsarea Stratonis, vbi Cornelius gentilis meo ministerio in Dominum Iesum credidit, dabat operam, vt verbum Dei peruerteret, cùm erant mecum sancti filij Zachæus, qui fuerat antea publicanus, & Barnabas. deinde Nicetas, & Aquila fratres Clementis Romani episcopi, & ciuis, ac discipuli Pauli coapostoli, & adiutoris nostri in euangelio. & cùm ter coram eis cum eo disseruissem de propheta, & de vno Deo, ac Domino, vicissemque eum virtute Domini, & vt nihil respondere, aut loqui posset, effecissem, coëgi, vt in Italiam profugeret.

CAP. IX. Quomodo Simō quibusdam præstigiis cùm volare voluisset, precibus Petri ex alto deorsum præcipitatus, fregit extremos digitos pedum.

CVM verò Romam venisset, ecclesiam magnopere vexabat multos subuertendo, & sibi conciliando, gentilibus autem magicæ artis vsu, & exercitatione, admirationem mouēdo; ita vt aliquando cùm in theatrum meridie produisset, iussissetq́; populo, vt me quoque in theatrum raperent; promittebat se per aërem volaturum: Cùm verò cuncti promissi huius expectatione suspensi essent, ego apud me precabar, iamque à dæmonibus in altum sublatus, volabat sublimis per aërem, dicens se in cælum ascendere, vt inde bona ipsis suppeditaret; cunctis verò illum tanquā Deum concelebrantibus, ego manus in cælum pariter cum mente tendens, Deo supplicabam, vt illam pestem per filium suum Dominum nostrum rumperet, & vires dæmonum, quibus illi ad fallendum, & perdendum homines vtebantur, amputaret; ita tamen illum rumperet, vt non occideret, sed confringeret. Itaque respondens ad illud, quod de ascensu in cælum pollicebatur, & intuens in eum dixi: Si ego homo Dei sum, & verus apostolus Iesu Christi, ac doctor pietatis in Deum, & non seductor, vt tu Simon, iubeo malis potestatibus diaboli apostatæ, quæ Simonem Magum vehunt, vt eum dimittant, vt ex alto præceps feratur cum risu eorum, quos decepit. Hæc cùm dixissem, Simon Magus à potestatibus dimissus cum magno fragore & sonitu decidit, & vehementer elisus coxam, & extremos digitos pedum fregit; & multitudo vulgi, vnus tantùm verus Deus, inquit; quem Petrus iustè prædicat. ac multi quidem defecerunt ab eo, nonnulli verò illius interitu digni, in doctrina eius nefaria perseuerarūt: atq. ita est conflata Romæ prima hæresis impiissima Simonianorum. Atque etiam per reliquos pseudoapostolos diabolus operabatur.

CAP. X. Quomodo hæreses & à se & à veritate dissentiunt.

ERAT autem his omnibus vnum atque idem propositum impietatis, Deum omnipotentem blasphemiis afficere, sentire †ignotum esse, & non esse patrem Christi, neque mundi effectorem, immò neque esse effabilem, neque pronunciabilem, neque nominabilem, esseque è se natum, & neque lege, neque Prophetis vtendum esse; item prouidentiam tollere, resurrectionem non credere, iudicium ac remunerationem negare; non esse animam immortalem, sola voluptate lætandum esse, & ad omnem religionem sine vllo discrimine deflectere licere: alij enim ex eis plures deos faciunt; alij tres sine initio; alij duos ingenitos; alij infinita sæcula. item partim eorum docent, non esse nubendum, esseque à carne abstinendum, & vino; *1 execrabilia enim esse nubere, & procreare liberos, & cibos capere, vt tanquam venerandi quidam sententiam suam peruersam quasi auctoritate dignam approbari faciant: partim verò eorum legem sanciunt de abstinendo à carne animantium non tanquam ratione carentium, sed tanquam rationem habentium, ita vt qui eas mactare audeat, ab eo cædis pœna exigenda sit; partim aiebant, abstinendum esse suilla, puris autem secundū legem cibis vescendum; item circumcidendum ex lege Moysis, credendumque esse in Iesum tanquam in virum sanctum, & prophetam; alij docebant sine vllo pudore scortandum, & carne abutendum, & omne flagitium suscipiendum, quod hac solum ratione anima effugeret principes mundi huius: Hi verò omnes diaboli sunt instrumenta, & filij iræ.

*1 Ecce Apostolica doctr. quæ Lutheranos, & Caluinistas de errore, & mendacio conuincit, cū tradunt, prohibitum esse ab Apostolo in epist. ad Tim. 1. c. 4. delectū ciborū, quo in omnibus per cunctum orbem ecclesiis secundum Apostolicam traditionem in ieiuniis sanctè, & religiosè catholici semper vsi sunt. de quibus enim illic

Apostolus dicit, attendentes spiritibus erroris & doctrinis dæmoniorũ in hypocrisi loquentes, prohibere nuptias,& cibos;de eisdem hæreticis dicit hic Apost.doct. prohibere hæc eadem tanquam execrabilia, vt cùm ipsi à nuptiis, & cibis abstineant, per hanc falsam speciem abstinentiæ, quam Paulus hypocrisim vocat, venerabiles quidam appareant, vt ait Apostolica doctrina, & sic tanquam auctoritate, & fide digni sententiam suam prauam & hæreticam de nuptiis, & cibis vitandis velut abominandis aliis suadeant. Quis autem, nisi dæmonium, quod se in Lutherum ducem Protestantium primum induit, fingere potuisset, ad nostrum sacrum cælibatum, & ad delectum ciborum in sanctis ieiuniis illum locum Pauli pertinere? quasi nos etiam, vt illi, propter abominationem per simulationem abstineamus à cibis, & nuptiis abstineamus, aut quasi nos fingamus fabulas ineptas, & aniles, quas Paulus in illis notat, & Clemens in hac Apostolica doctrina tanquam Pauli interpres explicat. aiebãt enim illi habere animantes animas ratione præditas, quare abstinendum esse ab earum mactatione: ac etiam propter huiusmodi abstinentiam ab esu carnis, & nuptiis fingebant suscitandos se esse non homines in carne, sed dæmonia carnis experția, vt in hoc eodem lib. 6. ca. 26. de illis restatur Apostolica doctrina. Vnde Paulus doctrinam dæmoniorum vocauit hanc de abominatione esus carnis, & nuptiarum. Sed dicent fortasse Protestantes non de illis prædixisse hæc Paulum,quia dicit,in nouissimis temporibus discedent quidam &c. immò verò sua tempora appellat nouissima,& iam tunc hæresiarchæ isti venerant,quorum doctrinam manifestè dicebat spiritus secuturos esse quosdam. Sic etiam beatus Ioann. filioli, inquit, nouissima hora est: & sicut audistis, quia Antichristus venit: nunc Antichristi multi facti sunt,vnde scimus, quia nouissima hora est.

Cap. xi. Expositio Apostolicæ prædicationis.

Nos *autem filij Dei, ac filij pacis, quique sacram atque rectam doctrinam religionis Dei prædicamus, vnum tantùm Deum profitemur legis, & prophetarum Dominum, effectorem vniuersitatis rerum; Christi patrem, non auctorem sui, neque à se editum, vt illi opinantur, sed sempiternum, & origine carentem, lumen inaccessum habitantem: non secundum, non tertium, non multiplicem, sed solum æternè, non ignotum, aut non effabilem, sed à lege, & prophetis prædicatum; omnipotentem, omnium potestatem habentem, Deum, & patrem vnigeniti, eiusdemque primogeniti omnis creaturæ: vnum Deum, vnius filij patrem, ac non plurium; † vnius paracleti per Christum; aliorum ordinum effectorem; vnum mundi architectum, diuersarum creaturarum opificem per Christum, eundemque procuratorem, & legislatorem per ipsum, tum resurrectionis, & iudicij, ac remunerationis, quæ per ipsum fiunt, auctorem. Hunc ipsum quoque filium prædicamus voluisse fieri hominem, & sine peccato in vita versatum, passum, & mortuum, & à mortuis suscitatum, & ascendisse in cælum ad eum, à quo missus fuerat. Atque omnem creaturam Dei bonam esse dicimus, & nihil esse eiiciendum vt malum: immò id omne quod ad sustentandum corpus* [1] *iustè sumitur, optimum esse; cuncta enim, ait scriptura, erant valde bona:* [2] *legitimum coniugium, & generationem filiorum honorata & munda esse credimus; ad augendum enim genus hominum formata est in Adam, & Eua figuræ diuersitas. Animam in nobis confitemur expertem corporis, & immortalitate præditam, neque interitu deleri, vt corpora, sed immortalem esse, vtpote rationis participem, & sui compotem. Omnem coniunctionem corporum contra legem, & eam qua nonnulli contra naturam vtuntur, tanquam nefariam, & sceleratam detestamur. Iustos, & iniustos à mortuis excitandos, & mercedem eis soluendam confitemur. Christum fatemur non esse nudum hominem, sed Deum verbum, & hominem Dei, & hominum mediatorem; pontificem patris. Neque verò iam cum Iudæis circumcidimur, qui sciamus aduenisse eum cui repositum erat, & propter quem seruabantur generationes, qui erat expectatio gentium Iesus Christus, qui ortum duxit ex Iuda, filius ex germine, flos ex Iesse, cuius principatus super humerum.*

[1] Ecce iterum Apostolica doctrina, quæ dogma Protestantium, quod cõtra delectum ciborum tradunt, redarguit, & quod Apostolus ait, nihil esse reiiciendum, quod cum gratiarũ actione percipitur; interpretatur, ne, vt à Protestantibus factum est, prauè intelligatur: ille enim cibus cũ gratiarum actione percipi potest, qui iustè percipitur: & ille rursus iustè percipitur, quẽ lex, vel preceptum, vel consuetudo ecclesię Dei non prohibet, quòd si prohibeat aliquid ex se bonum, vtpote à Deo creatum, iam in vsu eiusmodi cibi iniustitia est: vbi autem iniustitia est, ibi iusta gratiarum actio esse non potest: quia malum, inquit, Apost. constitutio, non est in bono. Cùm igitur dixit Apostolus nihil reiiciendum esse, quod cum gratiarum actione percipitur, perinde est, vt si diceret secundum Apostolicam doctrinam nihil reiiciendum esse, quod iustè percipitur. Si enim nihil cibi esse poterat, quin iustè percipi posset, ac proinde cum gratiarum actione, & cum iusta sanctificatione per verbum, & orationem; satis erat dicere, nihil reiiciendum esse, nec opus erat addere conditionem, siue restrictionem actionis gratiarum. Potest igitur aliquando iniustè percipi, id est, non in nomine Domini, siue cum iusta gratiarum actione. Siquidem cibus lege prohibitus, non iustè sanctificatur per verbum, & orationem.

[2] Ecce Apostolica doctrina, quæ dogma Confessionistarum, & Caluinistarum redarguit, qui omnibus concedunt nuptias. Sic enim Illyricus in defensione Antuerp. Confess. c. 19. clarum autem, inquit, habemus Dei mandatum, vt qui se ad coniugium idoneos agnoscunt, contrahãt; crescite, & multiplicamini. at secundũ Apostolicam doct. non sic dicendũ erat, sed qui se idoneos ad legitimum cõiugium agnoscunt. illud autẽ est legitimũ coniugium, quod iustè contrahitur: sicut doct. Apost. in eodẽ lib. 6. c. 26. illam coniunctionem viri & vxoris quæ cum iustitia fit, ait probari Deo: ergo est aliquod coniugium iniustum, & à Deo improbatum, vt eius qui quod melius est, id est, castum esse, prius Deo promisit, qui dedit gratiam ad promittendum, cui non seruare promissum, iniustitia sacrilega est: & sacrorum ministrorum, quibus Paulus præcipit, castos & continentes esse. Subiungit postea idem Illyricus: idem Paulus docet, inquiens, melius est nubere quàm vri. Sanè quidem melius est nubere iustè scilicet, quàm vri: sed qui dixit ad remedium, melius est nubere scilicet iustè, & legitimè, quàm vri, an non dixit etiam, igitur, & qui matrimonio iungit virginem suam, benefacit? & qui non iungit, melius facit? Quomodo ergo pater, qui virginem suam seruat, scit quòd filia sua capax est vitæ castæ in cælibatu? hoc enim in ore ferunt Protestantes, Do-

minum testari, non omnes esse capaces cælibatus; enim alioqui idem dicat, & sunt Eunuchi, qui seipsos castrauerunt propter regnum cælorum. at quomodo isti sciunt se esse capaces cælibatus, nisi quia volunt esse, Domino adiuuante? nō enim isti natura, sed voluntate Eunuchi fiunt. quod vt difficilius & excellentius est, ita omnibus est liberum, iustè tamen, & legitimè, id est, nisi necessitatem Eunuchismi vel ex voto, vel ex consecratione ordinis ecclesiastici sibi imposuerint.

CAP. XII. Cōtra Confitētes, volētes aliquā iudaizare. & de decreto Apostolorum.

*SED quia tunc hæc hæresis visa est ad decipiendum validior, & cuncta ecclesia in discrimen adducebatur, nos duodecim Hierosolymis cōgregati, (loco enim Iudæ proditoris Matthias electus est, vt esset nobiscum Apostolus locum Iudæ sortitus, sicut scriptum est, episcopatum eius accipiat alter) consultabamus de ea re cum † Iacobo fratre Domini; visumque est illi, ac senioribus, vt haberetur sermo doctrinæ ad populum: Quidam enim qui à Iudæa descenderant Antiochiam, docebant fratres, qui ibi aderant, quòd nisi ritu Moysis circumciderentur, & alia quæ ab illo descripta, ac sancita erant, seruarent, salui esse non possent. Cùm igitur dissensio esset, & non parua quæstio haberetur, Antiochenses fratres vbi cognouerunt nos ad huius quæstionis disquisitionem conuenisse, miserunt ad nos viros fideles, & scripturæ sanctæ peritos, vt de hac quæstione intelligerent. qui cùm Hierosolymam peruenissent, nunciauerunt nobis ea de quibus quærebatur etiam in Antiochensi ecclesia, quòd nonnulli aiebant, oportere circumcidi, & omnes alias purificationes seruare: de quo cùm alij aliud dicerent, surrexi ego Petrus, & dixi: Viri fratres, vos scitis, quia ab antiquis diebus Deus in vobis elegit per os meum audire ** gentes verbum euangelij, & credere; & qui nouit corda Deus, testimonium perhibuit ipsis: Cornelio enim antea Romani exercitus Cēturioni apparuit angelus, & dixit ei, vt me accerseret, & ex me verbum vitæ audiret; ille verò accersiuit me ex Ioppe in Cæsaream Stratonis. cùm verò egressurus eram, volui cibum capere, & dum parabatur, cùm facerem in cœnaculo precationem, ecce video cælum apertum, & vas quoddam quatuor initiis alligatum, velut linteum splendidum, & dimissum in terram, in quo erant omnes quadrupedes, & serpentes terræ, & volucres cæli: et edita est vox è cælo, quæ aiebat, surge Petre, macta, et manduca; Respondi ego, nequaquam Domine, quia nunquam manducaui omne commune, & immundum. ac rursus edita est vox è cælo, quæ aiebat, quæ Deus mundauit, tu ne communia dixeris. Hoc autem factum est ter, & receptum est vas in cælum. Dum autem dubitarem quid hoc visum esset, dixit mihi spiritus: ecce viri quærunt te, sed surge, proficiscere cum eis, nihil hæsitans, quia ego misi eos. erant autem ij, quos Centurio miserat. Atque ita mecum, quod acciderat, reuoluens, intellexi verbum Domini, quod scriptum erat, omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit; & rursus, recordabuntur, & conuertentur ad Dominum omnes fines terræ, & adorabunt coram eo omnes familiæ gentium. Ac cùm vbique de vocatione gentium scriptum esse considerassem, surrexi, & iui cum eis, & ingressus sum domum viri illius, & cùm adhuc sermonem exponerem, cecidit spiritus sanctus in eum, & in omnes qui cum eo erant, sicut & in nos in principio, nihilque distinxit inter nos,

&

** Quia eò euasura erat Illyrici siue rabiosa contentio, siue fatua ignorantia, vt quia Iacobus, Petrus, & Ioannes dexteras dederint societatis Paulo, & Barnabæ, vt illi in circumcisionē, hi in Gentes irent, diceret, constituisse Deum Petrū apostolum episcopum, vel papam Iudæorum, & Paulū Gentium; & rursus Petrum tum de facto, tum de iure diuino, & humano, Iudæorum, nō Gentium apostolum per totam vitā fuisse. ex quo hęc illius insana, & à dæmonio fabricata conclusio, Quid igitur, inquit, ad nos illius apostolatus, qui sumus ex Gentibus conuersi? hęc ille in verissima legenda, vt vocat, quam de S. Petri episcopatu, siue papatu scripsit, & defensioni Antuerp. Confessionis adiunxit. ideirco prouidens in spiritu B. Petrus hanc Illyrici legendā, sic de apostolatu suo in illo concilio Hierosolymitano dicit: viri fratres, vos scitis, quoniam ab antiquis diebus Deus in vobis elegit per os meum audire gentes verbum euangelij, & credere. ergo Petri apostolatus ad Illyricos pertinet, qui ex gentibus conuersi sunt: & non legenda verissima, sed fabula mendacissima est, Petrum Iudæorum, non Gentilium apostolum per totam vitam fuisse: si enim Iudæorum, & non Gentium fuit apostolus, quorsum illi ostensum est linteum illud de cælo dimissum plenum omni genere animantium, & iussum, vt mactaret, & nihil commune duceret, & primitias Gentium in Cornelio obtulit Deo? ac rursus, si Paulus Gentilium tantùm apostolus erat, quomodo Antiochiæ Pisidiæ contradicentibus Iudæis iis quæ à Paulo dicebantur, tum, inquit, constanter Paulus, & Barnabas dixerant, vobis oportebat primum loqui verbum Dei: sed quia indignos vos iudicastis vitæ æternæ, ecce conuertimur ad gentes; sic enim præcepit nobis Dominus: fuerunt igitur Petrus, & Paulus, & reliqui, apostoli Iudæorum primum, & Gentium, sicut Dominus ad Iudæos primùm missus est secundum veritatem promissionis factæ patribus, ad Gentes verò secundum misericordiam, sicut Apostolus ait in epistola ad Rom. Dico enim Christum Iesum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei ad confirmandas promissiones patrum: Gentes autem, super misericordia honorare Deum. quòd autem Iacobus, Petrus, & Ioannes dexteras dederunt societatis Paulo, & Barnabæ, vt hi in Gentes, illi in circumcisionem irent, œconomia fuit, & ratio consilij ab spiritu S. dictata, vt Paulus eo maiore auctoritate gentibus sine vlla obseruatione legis gratiam euangelij suaderet, quo acrior defensor legis, & oppugnator euangelij prius fuerat: & ita euenit; siquidem, vt ipse ad Rom. scripsit, ab Hierusalem per circuitum vsque ad Illyricum in obedientiam Gentium repleuit euangelium. Petrus verò interim in Syria, quæ plena erat Iudæis, inter Iudæos prædicabat non sine aliqua legis obseruatione in initiis secundum œconomiam spiritus S. necessaria, ne conuersi ex Iudæis alienarentur.

& illos, fide purificante corda illorum: Atque ita comperi, quòd non est acceptor personarum Deus, sed in omni gente, qui *2 *timet Deum, & operatur iustitiam, acceptus est ei. Hoc autem demirati sunt etiam ij, qui ex Iudæis crediderant. Nunc igitur quid tentatis Deum, imponere iugum super ceruices discipulorum, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus, sed per gratiam Domini Iesu Christi credimus saluari sicut & illi: Soluit enim nos Dominus vinculis, & onus nostrum leue effecit; ac iugum graue lenitate à nobis excussit. Cùm verò hæc dixissem, conticuit omnis multitudo: Respondit autem Iacobus frater Domini: Viri fratres, audite me, Simon narrauit, quemadmodum primùm Deus visitauit sumere ex gentibus populum nomini suo. & his cõcordant verba prophetarum, sicut scriptum est, posthac reuertar, et reædificabo tabernaculũ Dauid, quod decidit, et diruta eius reædificabo, & erigam illud, vt requirant reliqui hominum Dominum, & omnes gẽtes, super quas inuocatum est nomen meum super eos, dicit Dominus faciens hæc, nota sunt à sæculo Deo omnia opera sua. Propter quod ego iudico, non inquietare eos qui ex gentibus conuertuntur ad Deum, sed scribere ad eos, vt abstineant se à contaminationibus gentium, idolothyto, & † sanguine,* *3 *& suffocato, & fornicatione; quæ quidem etiam antiquis sancita fuerant, qui ante legem secundum naturam viuebant, vt Enos, Enoch, Melchisedec, Iob, & siquis alius eiusmodi fuit. Tunc visum est nobis Apostolis, & Iacobo episcopo, & senioribus cum tota ecclesia, mittere viros ex nobis electos cum Barnaba, & Paulo Tarsensi gentium Apostolo, & Iuda cognomento Barsaba, et Sila viris præcipuis in fratribus, & scribere per manus eorum: Apostoli, & seniores, & fratres iis, qui sunt Antiochiæ, & in Syria, ac Cilicia fratribus ex gentibus salutem. Quoniam audiuimus, quòd quidam ex nobis turbauerunt vos verbis, euertentes animas vestras, quibus non mandauimus, placuit nobis collectis in vnum eligere viros, & mittere ad vos cum charissimis nostris Barnaba, & Paulo hominibus, qui tradiderunt animas suas pro nomine Domini nostri Iesu Christi super iis, de quibus scripsistis: Misimus cum ipsis Iudam, & Silam, qui et ipsi verbo referent eadem. Visum est enim spiritui sancto, et nobis, nihil vltrà imponere vobis oneris, quàm hæc necessaria, vt abstineatis vos ab idolothytis, & sanguine, & suffocato, ac fornicatione, à quibus custodientes vos bene agetis. Valete. His igitur litteris missis remansimus nos pluribus diebus Hierosolymis* *4 *conquirentes vnà, quæ in communem vtilitatem ad correctionem spectabant.*

*2 Vel hic solus locus scripturæ satis coarguit vanitatis dogma Protestantium de sola fide iustificante; non enim dicit Pet. in omni gẽte qui fidem solam habet, accept9 est ei: neque rursus verũ est, quòd qui fidem solam habet, is timeat Deum, & operetur iustitiam, quod necesse est, vt sit Deo acceptus. quòd si timor Dei, & iustitiæ operatio in eo esse debet, qui Deo acceptus est, id est, qui à Deo iustificatur, igitur non sola fides iustificat.

*3 Ecce Apostolicæ doctr. interpres apostolici decreti de sanguine, & suffocato prohibitis, quatenus scilicet erant immolaticia apud omnes gentes idolorum cultrices, inter quas Christiani versabantur. ea enim ratione iis quoque, qui ante legem secundũ naturam viuebãt, naturali lege sancitũ erat, vt ab his abstinerent, sicut Apost. doctrina testatur. prohiberi autẽ hæc, quatenus erant, vt dixi, immolaticia. & ad idolorũ, quib9 consecrata erãt, culturam pertinentia, satis etiã ipsius decreti verba declarãt: non enim dixit, vt abstineãt à contaminatione idolothyti, sed à contaminationibus idolothyri, & sanguinis, & suffocati. hæc enim omnia erant contaminationes, quia omnis sanguis habebatur diis consecratus, & nunc item suffocatum propter sanguinem retentum. in illo autem quod sequitur, & à fornicatione, repetendum est verbum abstineant, non referendo fornicationem ad contaminationes, quas dixerat, fornicatio enim etsi crimen graue est, non tamen ad contaminationem cultus idolorum pertinet. esse autem sanguinem, & suffocatum in hoc decreto prohibita, immolatitia, testes, & auctores sunt Tertull. in apologetico, Cyrillus Hieros. in catechesi 4. Iustinus martyr in quæst. 45. Greg. Naz. in sermone in sanctum Pascha, Origenes lib. 8. contra Celsum, & Magnetes antiquiss. auctor lib. 3. apologiæ pro euangelio contra Theosthenem euangelia calumniantem. hic igitur Illyricus in defensione Antuerp. Confess. c. 22. de cærimoniis negat contra Tiletanum & veritatem ritus vniuersales esse obseruandos, quia cur, inquit, obseruandi sunt, non seruatur abstinere à sanguine, & suffocato ab Apostolis decretum, & toti ecclesiæ iniunctum? immò verò seruandũ est, & seruatur, vbicunque inter gentes, quæ idola adorant, immolaticia sunt.

*4 Hic locus Apostolicæ doctrinæ Protestantes, & eorum centuriatores redarguit, qui canones Apostolorum negant, testatur enim hic Apostolica doctrina post quæstionem illam de legalibus multis diebus remansisse Hieros. S. apostolos conquirentes vnà, quæ ad communem vtilitatem ecclesiæ, & correctionem spectarent. Si ita esse, & Clemens Pauli discipulus, qui hæc scripsit, & ratio ipsa probabilis satis per se conuincit, scilicet conquisisse illos tunc congregatos de multis aliis, quæ ad communem vtilitatem, & correctionem pertinerent, dicant, qui canones negant, vbi sunt ista tunc conquisita, & correcta ad vtilitatem communem, si apostolorum canones, qui ista continent, non sunt Apostolorum? aut doceant, quæ sunt in his canonibus, quos ecclesia catholica tenet, & per cunctum orientem, & occidentem Apostolorum esse profitetur, quæ non pertineant ad communem vtilitatem, & ecclesiasticæ correctionis disciplinam; ad ea enim quæ Magdeburgenses in eosdem canones obiecerunt, si non putant affatim responsum esse, redarguant, si possunt.

CAP. XIII.

Quomodo oporteat separari ab hæreticis.

POST verò multos dies visitauimus fratres, & confirmauimus eos verbo veritatis obtestantes, vt ab eis fugerent, qui nomine Christi, et Moysis Christum, & Moysem oppugnarent, et pelle ouis lupum tegerent. Hi enim sunt Pseudochristi, pseudoapostoli, & pseudoprophetæ, seductores et corruptores, partes *1 *vulpium, & vinearum, quæ vites depressas, et in terram sparsas habent, deuastatores, quorum opera & studio multorum charitas refrigescet. Qui verò vsque ad extremum sustinue-*

*1 Dæmones vocat vulpes propter eorum astutias & dolos, quib9 ad decipiendum vtũtur, quos hæretici imi-

sustinuerit, non deflectens de via recta, hic saluus erit. de his præmuniendi caussa sic nos Dominus admonebat: venient, inquit, ad vos homines in indumētis ouium, intus verò sunt lupi rapaces, à fructibus enim eorum cognoscetis eos; cauete ab eis, surgent enim pseudochristi, & pseudoprophetæ, & decipient multos.

tantur, vt solēt filij patres, vnde eos vocat Apost. doctr. partes vulpium, id est, dæmonum; sunt enim filij pars patris; sunt item partes vulpium, quia facti sunt eorum præda, & sors. dicit præterea hæreticos deuastatores esse vinearum, non quæ vites habent erectas & fultas, sed humi iacentes, quæ sunt infirmæ. Vnde beatus Petrus describens hæreticos in epist. sua 2. cap. 2. de eis dicit pellicientes animas instabiles: Græcè est, ἀστηρίκτους, id est, infirmas. Hinc factum est, vt in vtraque Germania, & aliis prouinciis illas vineas, id est, ecclesias non potuerint hæretici partes vulpium deuastare, quæ huiusmodi vites non affixas terræ, sed sursum tendentes, & fultas habebant, in quibus permansit, quod ab initio audierunt iuxta præceptum beati Ioannis.

Cap. XIIII. Qui prædicarūt catholicam doctrinam, & quæ eius præcepta.

PROPTER *quæ & ipsi nunc in vnum congregati, Petrus, Andreas, Iacobus, & Ioannes filij Zebedæi, Philippus, Bartholomæus, Thomas, et Matthæus, Iacobus Alphæi, & Lebbæus cognomento Thadæus, Simon Cananæus, et Matthias, qui loco Iudæ in numerum nostrum electus est, & Iacobus frater Domini, idemque Hierosolymitanus episcopus, item Paulus doctor Gentium, ac vas electionis, omnes, inquam, in vnum congregati scripsimus vobis catholicam hanc doctrinam ad fulciendum, ac confirmandum vos, quibus* † *[1] vniuersalis episcopatus creditus est. In qua doctrina hæc vobis exponimus: Deum omnipotentem vnum tantùm esse, ac præter hunc neminem alium esse, oportereque hunc solummodò colere ac venerari per Iesum Christum Dominum nostrum in sancto spiritu: item vti vt scripturis sacris lege, & prophetis; honorare parentes; omnem actionem prauam fugere; resurrectionem, & iudicium credere; remunerationem expectare; omnes creaturas ciborum cum gratiarum actione, vtpote à Deo factas, & quibus in earum natura nihil vitij inest, vxorem ducere legitimè; huiusmodi enim nuptiæ reprehensione carent; quoniam à Domino aptatur vxor viro, & Dominus ait, qui fecit à principio, masculum, & feminam, fecit eos; & dixit, propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carnem vnam. Itaque vxorem non ream post matrimonium eiicere fas ne sit: custodies, inquit, spiritui tuo, & vxorem adolescentiæ tuæ ne derelinque, quoniam ipsa particeps vitæ tuæ, & reliquiæ spiritus tui; & ego feci, & non alius: ait enim Dominus, Quæ Deus coniunxit, homo non separet: vxor enim consors vitæ est ex duobus in vnum corpus à Deo copulata: qui autem vnum rursus in* [2] *duo dirimit, inimicus est operis Dei, et prouidentiæ eius aduersarius. similiter qui retinet eam, quæ legem naturæ violauit, legis violator est, sicut scriptum est, qui adulteram retinet, stultus, et impius. Abscinde eam, inquit, à carnibus tuis, quia non est auxiliatrix, sed insidiatrix, quæ mentem ad alium declinauit: Neque carnem circumcidere, sed satis esse fidelibus circumcisionem cordis in spiritu; circumcidimini, inquit, Deo vestro, et circumcidite præputium cordis vestri.*

[1] Ecce Apostolica doctrina in Protestantes, qui negant esse vnum episcopum vniuersalē in terra. Etenim si vn⁹ est episcopat⁹ vniuersalis, qui credit⁹ est episcopis, vnicuique scilicet sua huius episcopatus vniuersalis portio, consequens necessariò est, vt sicut portio particularis suum particularem episcopū & pastorē habet, sic episcopatus iste vniuersalis, quem Apostolica doctrina dicit, parem habeat episcopū & pastorem, id est, vniuersalem, vt fiat, sicut Dominus dixit, vnū ouile, siue vnus grex, & vnus pastor. Hūc vnū gregem, cuius est vnus pastor secundū euāgelium, vocat nūc Apostolica doctrina vniuersalem episcopatum. vnde beatus Cyprianus eādem veritatem sequens, & tenens in libro de vnitate ecclesiæ, hunc episcopatum vniuersalem episcopatum vnum & indiuisum vocat, cuius pars, inquit, à singulis insolidum tenetur, quia scilicet vnusquisque, vt idem ait, portionem gregis, siue episcopatus sibi adscriptam gubernat, rationē sui actus Domino redditurus. probat autem Cyprianus auctoritate euangelij quod dixit, episcopatum vnum & indiuisum esse, sicut Dominus, inquit, monet in euangelio suo, & docet dicens, & erit vnus grex, & vnus pastor. ecclesia enim ait, vna est, & caput vnum, & origo vna. Paulo autem suprà probat idem Cyprianus auctoritate quoque euangelij aduersus auctores schismatum, disposuisse Dominum auctoritate sua, vt origo huius vnitatis ecclesiæ à Petro eius capite duceretur. probatio, inquit, est ad fidem facilis compendio veritatis. loquitur Dominus ad Petrum, ego tibi dico, inquit, quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferi, &c. reliqua, quæ ad hunc locum Apostolicæ doctrinæ pertinent, in annotationem defensoriam coniecimus, vnde petenda sunt.

[2] Ecce Apostolica doctrina interpres Matthæi euangelistæ de non dissoluendo matrimonio propter fornicationem, quæ doct. Apost. Caluinistas, & Lutheranos condemnat, qui contradicunt, & parti innocenti ius nuptiarum tribuunt, quos Apost. doct. aduersarios diuini operis, & prouidentiæ esse pronunciat. Deus enim facit in matrimonio ex duobus vnum, isti verò dissoluendo matrimonium, & alteram ducendo, faciunt ex vno duo, quia remanent duo dimissi sine vnione coniugali duorum in vnum. Sed de hoc copiosius disseruimus aduersus Magdeburgenses lib. 5. defensionis epistolarum pontificum apostolicorum cap. 1 n.

Cap. XV. Quòd oporteat non rebaptizare, neque ab impiis baptismum recipere.

SIMILITER *docemus oportere contentos esse vno baptismo, qui in mortem Domini datus est, non illo baptismo, qui ab hæreticis infamibus, sed qui à probatis sacerdotibus tribuitur in nomine patris, & filij, & spiritus sancti: Itaque neque illorum* † *impiorum baptismus vobis probetur, neque horum sanctorum baptismus per*

per secundum irritus fiat. vt enim vnus Deus, vnus Christus, vnus item paracletus, vna verò etiam mors Domini in corpore; sic item vnum sit baptisma, quod in eam datur: Qui autem ab illis impiis accipiunt inquinamentum, erunt quoque participes animi eorum; non enim illi sacerdotes sunt, sicut Dominus de ipsis ait: Quoniam eiecisti cognitionem, & ego eiiciam te, ne fungaris mihi sacerdotio. Quare qui ab istis baptizati sunt, non baptismo † initiati, sed inquinati sunt, qui non veniam peccatorum, sed vinculum iniquitatis accipiunt. Neque hoc solùm, immò qui mysterio baptismi initiatos, iterum baptizare aggrediuntur, iterum agunt in crucem Dominum, iterumque eum interficiunt, irrident diuina, ludibrio habent sancta, contumelia afficiunt spiritum sanctum, & sanguinem illum sanctum vt communem paruipendunt; impij sunt in eum, qui misit; in eum, qui passus est; in eum, qui testimonium præbuit: Quin potiùs qui baptismum propter contemptum recusauerit, tanquam infidelis condemnabitur; & ei vt ingrato, & immemori exprobrabitur quod ait Dominus: Nisi quis baptizatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non ingredietur in regnum cælorum. & rursus: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit; qui autem non crediderit, condemnabitur. Qui verò ait, cùm moriar, accipiam baptismum, ne peccem, & baptismum inquinem; hic quidem Deum ignorat, & naturæ suæ oblitus est: Ne differas, inquit, conuerti ad Dominum, non enim scis quid pariet posterus dies. Baptizate autem vestros pueros •1 infantes, & educate eos in disciplina, & monitione Dei: Sinite enim, ait Dominus, pueros venire ad me, & ne prohibete eos.

•1 Ecce Apostolicę doct. testimoniū in Anabaptistas, qui negāt prodesse paruulis baptismū, cū tamē Dominus dixerit, sinite paruulos ad me venite, talium est enim regnū cælorū: quod quidem Apostolica doctrina de paruulis baptizandis interpretatur.

CAP. XVI. De libris falso inscriptis.

HAEC *omnia scripsimus vobis, vt scire possitis, qualis sit nostra scientia, & ne libros, quos impij nostri nominis inscriptione munierunt, approbetis; neque enim nomina apostolorum attendere debetis, sed naturam rerum, & sententiam nunquam à recto deflexam. Scimus enim Simonem, & Cleobium venenatos libros nomine Christi & discipulorum eius composuisse, quos ad decipiendum eos, qui Christum & nos seruos eius dilexerunt, circumferunt. Atque etiam priscis temporibus quidam libros apocryphos scripserunt Moysis, Enoch, Adam, Esaiæ, Dauid, Eliæ, & trium patriarcharum; libros dico pestiferos, et veritatis inimicos: Tales nunc libros ediderunt infames hæretici, quibus calumniantur creationem mundi, nuptias, prouidentiam, procreationem liberorum, legem, prophetas: scribuntque in his ipsis nomina quædam barbara, vt illi quidem aiunt, angelorum, vt autem verum fateamur, dæmonum potius, quorum instinctu & afflatu ista scripserunt. fugite ergo horum doctrinam, ne supplicij eorum, qui ista ad fallendum fideles & probos Domini Iesu discipulos scripserunt, participes efficiamini.*

CAP. XVII. Coniugalia pręcepta de clericis.

EPISCOPVM, *& presbyterum, ac diaconum ordinari præcipimus, qui sint monogami, id est, vnius vxoris viri, siue vxores eorum superstites sint, siue non: post ordinationem tamen, si vxores non habent, præcipimus, vt non liceat amplius ducere; aut si antea duxerant, non aliàs in matrimonium accipere; sed potius, quòd cùm •1 haberent, ad ordinationem venerunt, † contentos esse: Item ministros, cantores, lectores, et ianitores monogamos, id est, vnūquemq; eorū vnius vxoris virum esse præcipimus, sin verò ante coniugiū ad clerū accesserint, permittimus eis, vt vxores ducant; si eis cordi est: ne cū deliquerint, pœnas pendant. Iubemus verò, vt nullus ex clero in matrimoniū accipiat meretricem, aut ancillam, aut viduā, aut repudiatam, sicut etiam lex sancit; Diaconissa verò eligatur virgo pudica: Sin autē non fuerit virgo, sit saltem vidua, quæ vni nupserit, & fidelis, atque honorata sit.*

•1 Ecce testimonium Apost. doctr. de cælibatu sacrorū ministrorū aduersus Lutheranos, & Caluinistas. Quis enim tam tard° est, aut tam contentiosus, cùm Apostolica doct. iubet ministris sacris, qui vxores habent, vt contenti sint, quod habentes vxores, ad ordinationem venerunt: quis non intelligat, iubere, vt deinceps ab vxore abstineant. etenim si, vt prius, sic postea vti eis licet, quid noui, aut contrarij Apostolica constitutio sancit, vt dicat, sed contentos esse, quod habentes ad ordinationem venerunt. sed reliqua huius scholij ex annotatione defensoria petantur, siquis ea desiderat.

CAP. XVIII. Admonitio de fugienda hæreticorum communione.

*Poenitentes suscipite, hæc est enim Dei voluntas in Christo. Post tradita catechumenis elementa Christianæ religionis baptizate eos. Impios hæreticos non pœnitentes discludite, & semouete à fidelibus, & eis ecclesiam Dei interdicite: vt omnibus modis ab eis declinent, neque vlla cum eis sit sermonis, aut precationis communitas; hi enim sunt aduersarij, & insidiatores ecclesiæ, qui corrūpunt gregem, & fœdant hæreditatem, sapientiæ simulatores, & toti improbi, de quibus aiebat Salomon: Qui impij sunt, simulant se pios esse; est enim, inquit, via quæ quibusdam videtur recta, extrema verò eius spectant ad profundum inferni. Hi sunt de quibus Dominus acerbè & rigidè pronunciauit esse pseudochristos, & falsos magistros, qui in spiritum *1 gratiæ blasphemi fuerunt: et donum eius post gratiam contumeliosè aspernati sunt: quibus neque in hoc sæculo, neq; in futuro remittetur. qui magis impij sunt, quàm Iudæi, & magis sine Deo, quàm gentiles, qui summum Deum vniuersi præsidem blasphemiis insectantur, & filium eius conculcant, ac in doctrinam spiritùs sancti despuunt, qui sermones Dei negant, aut approbare se simulant in contumeliam Dei, & ad decipiendum eos qui ipsos adeunt; quique scripturis sanctis contumeliam inferunt, & quid nam sit iustitia, ignorant; qui ecclesiam deuastant, vt paruæ vulpes vineam; quas vt deuitetis hortamur, ne animis vestris laqueos iniciatis. Qui ambulat, inquit, cum sapientibus, sapiens erit; qui verò ambulat cum insipientibus, cognoscetur: neque enim licet cum fure currere, neque cum adultero portionem ponere; siquidem & sanctus Dauid ait, odientes te oderam, & super inimicos tuos tabescebam; perfecto odio oderam illos, inimici facti sunt mihi. Atque etiam Deus exprobrabat Iosaphat, quòd esset amicus, atque auxiliator Achab, & Ochoziæ; sic enim ait per Iehu prophetam: tibi cum peccatore amicitia est, vel ei auxilium fers, quem Deus odit? propter hoc repentè ira Domini concitata fuisset in te, nisi cor tuum inuentum esset perfectum erga Dominum; idcirco pepercit tibi Dominus, excepto, quòd opera tua interrupta sunt, & confractæ naues tuæ. Fugite ergo communionem hæreticorum, & ne sit vobis pax cum eis, de ipsis enim pronūciauit Propheta, Non est salus in impiis, ait Dominus: Hi enim sunt lupi occulti, canes muti, non valentes latrare; qui nunc quidem pauci sunt, processu verò temporis, & cum propè erit extremum sæculi huius plures difficilioresq́, erūt. De quibus Dominus aiebat, Nunquid cùm venerit filius hominis, inueniet fidem in terra? & quia multiplicabitur iniquitas, refrigescet charitas multorum; & venient pseudochristi, & pseudoprophetæ, & dabunt signa in cælo, vt si fieri possit, etiam electi inducantur in errorem: à quorum fraude eripiet vos Dominus Deus per Iesum Christum, qui est spes nostra. Etenim & nos cùm pergeremus per gentes, & ecclesias confirmaremus; alios quidem multa admonitione, & sermonis medicina sanauimus, & iam propè fraude perituros, reuocauimus; alios verò, quorum ægritudo non poterat recipere curationem, extrusimus ex grege, ne eorum scabies cum teneris agnis sanis contagione communicaretur, quin potiùs puri, mundi, sani, ac sine macula Domino Deo seruarentur. Atque hæc quidem vbique terrarum per ciuitates fecimus, vobisque episcopis, & reliquis sacerdotibus hanc doctrinam catholicam meritò & iustè reliquimus, vt memineritis fulcire ac roborare eos qui Deo crediderunt. Quam quidem doctrinam misimus vobis per comministrum nostrum Clementem fidelissimum, ac charissimum filium nostrum vnà cum Barnaba, & Timotheo filio optatissimo, & cum sincero Marco, cum quibus notos vobis esse

H volumus

*1 Quia Philippus Mel. in extremo responsionis ad art. Bauar. inquisit. in nos torquet quod Dominus ait in euangelio, qui dixerit blasphemiā in spiritum S. nō remittetur ei nec in hoc sęculo, nec in futuro, & hāc vocē terribilem ait adiungendam esse ad cōsolationem in terribili, vt inquit, crimine schismatis, q Protestantibus obiicimus, obseruare oportet, quēadmodum Apost. doctrina eos hic mēdacij cōuincit, eosdēq; ne planè de blasphemia in spiritum S. condemnat: non enim nos gratiam fidei, quam accepimus, & patres, ac maiores nostri semper in ecclesia coluerunt, reliquim⁹, sed ipsi ipsi prætereà sermones Dei negant, non nos: Lutherus enim & Zuingli⁹ libros Sapiētię, Ecclesiastici, Tobiæ, Esther, Iudith, Machabęos, Baruch, & partē Danielis negarunt, & ex nouo testamento epistolam Pauli ad Heb. Iacobi, Iudæ, secūdam Petri, & secūdam, & tertiā Ioannis, isti pręterea sunt, qui, vt de hæreticis dicit Apost. doctr. simulant se approbare scripturas in contumeliam Dei ad decipiendum. Cùm enim scripturę non in legendo, sed in intelligendo consistant, vt Hier. in dialogo contra Luciferianos ait, & isti non secūdum sensum Apostolicæ traditionis, quē ecclesia catholica vbique profitetur, sed potius secundū sensum proprij spiritus interpretētur, quid aliud faciunt, quàm simulare se approbare scripturas, cùm potius spiritum suum approbant, in Dei contumeliam, & ad decipiendum. isti etiam sunt, qui omnes editiones, quibus ecclesia catholica semper hactenus vsa est, mendosas esse dicunt, & deprauatas quod est in sanctas scripturas, & in earum auctorem, & conseruatorem Deum contumeliosum, quasi noluerit, aut non potuerit dare ecclesiæ sponsæ suæ veræ

volumus Titum, Lucam, Iasonem, Lucium, Sosipatrum. per quos hortamur vos, vt abstineatis à vetere consuetudine, vanis vinculis, separationibus, obseruationibus, ciborum [*2] *differentia, ac baptismatibus quotidianis: vetera enim transierunt, ecce facta sunt omnia noua.*

scripturarũ editiones, aut datas conseruare. multa huc pertinent ina scripsit beatus Aug. lib. 33. contra Faustum, qui scripturas quoque Apostolorum corruptas esse aiebat. Illud autem magis adhuc ad contumeliam scripturæ pertinet, quod Lutherus ausus est in translatione noui testamenti Germanica addendo, detrahendo, & mutando. Locos notauit non paucos ex infinitis Staphylus in secunda parte suæ Apologiæ, & causas corrumpendi, & deprauandi sagaciter deprehendit, & indicauit; vt illud 1. Cor. 9. nunquid non habemus potestatem mulierem sororem circumducendi? Lutherus vertit, sororem in vxorem, vel pro vxore circumducendi. & Col. 2. videte ne quis vos decipiat secundum elementa mundi; Lutherus vertit, secundum mundi leges, & constitutiones. Similia sunt reliqua, quæ ille ad sua dogmata hæretica deprauando scripturam accommodabat. apud catholicos verò semper fuit capitale aliquid simile tentare. Lutheranos igitur, qui hæc committunt, quæ in hæreticis Apost. doct. notauit, conuincimus testimonio eiusdem Apostolicæ doctrinæ hæreticos esse, & blasphemiam in spiritum S. dicere: quod nec in hoc sæculo, nec in futuro eis remittetur.

[*2] Ecce Apostolica doctrina, quæ delectum ciborum Iudaicum prohibet, sicut paulò ante c. 12. delectum ciborum hæreticum: at catholici delectum ciborum habent in ieiuniis non Iudaicè, id est, non propter legem veterem; vetera enim transierunt, & facta sunt noua omnia: nec hæreticè, quasi natura mali sint cibi, cum scriptum sit, vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona: sed δι᾽ ἄσκησιν, id est, ad exercitationem abstinentiæ.

Cap. XIX.
Contra vituperantes legem.

Devm *enim per Iesum Christum cognouimus, omnemque eius dispensationem à principio factam, quemadmodum legem dederit simplicem legis naturalis* [*1] *adiutricem, puram, salutarem, sanctam, in qua proprium nomen ferebatur; perfectam, ex nulla parte deficientem, continentem decalogum, plenam, omni macula carentem, animas conuertentem. Cuius quidem oblitos Hebræos admonet Dominus per Malachiam prophetam, cùm ait: Mementote legis Moysis hominis Dei, qui præcepit vobis præcepta, & iustificationes. Quæ vsque adeò sancta & iusta est, vt Saluator noster cùm aliquando vnum leprosum, & rursus † nouem curasset, primo dixerit, Abi, ostende te summo sacerdoti, & offer munus quod præcepit Moyses in testimonium illis; ac rursus illis item nouem, Ite, inquit, ostendite vos sacerdotibus. Non enim legem soluit, vt opinatur Simon, immò impleuit; ait enim: Iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant: non enim inquit, veni soluere legem, sed adimplere. siquidem Moyses idem legislator simul, & princeps sacerdotum, & propheta, ac rex; item Elias ille prophetarum zelotes interfuerunt transfigurationi Domini in monte † testes assumptæ humanitatis Christi, & passionum eius, tanquam amici Christi, & familiares, non autem inimici, et alieni. Quæ quidem satis demonstrant legem esse bonam & sanctam, & item Prophetas.*

[*1] Cõdemnat hæc Apostolica doctr. Lutherum, qui aliquando docuit, legem nec ante iustificationem esse necessariam, vt in lib. Saxonicæ ecclesiæ contra Georgium Maiorẽ: postea verò contra Antinomos docuit, ante iustificationẽ quidem legem esse vtilẽ ad cognitionem peccati, post iustificationem verò inutilem esse. quod vt auctoritate scripturæ sacræ suaderet, locum epistolæ ad Rom. c. 3. sua Germanica translatione corrupit. pro eo enim quod est Græcè, & Latinè, per legem cognitio peccati, transtulit plastographus hæresiarcha, per legem non nisi cognitio peccati. fuit hæc enim Pelagii hæresis, nihil valere legem nisi ad cognitionem peccati; ex quo etiam concludit Lutherus, pios non teneri vlla lege: quæ fuit quoque Manichæi hæresis. at Apostolica doct. legis naturalis adiutricem esse dicit legem decalogi, sicut ait Es. c. 8. legem dedit in adiutorium, & conuertit animas, sicut ait Dauid psalm. 18. Est igitur lex decalogi semper, & omnibus vtilis ac necessaria, vtpote adiutrix legis naturalis ad conuertendas animas.

Cap. XX.
Quæ sit lex naturalis, & quæ inducta, & quare fuit inducta.

L ex *verò est decalogus, quemadmodum illis clara voce sanxit, antequam populus Apim illum Ægyptium facto vitulo coleret. Hæc autem lex iusta est, vnde nomos dicitur, quòd natura fiant iustè iudicia, quam Simõ vituperat, quòd existimet, si ab* [*1] *ea non iudicetur, ex pœnis se euasurum. Hæc est lex bona & sancta,* [*2] *non coacta. Si feceris, inquit, mihi aram, ex terra facies: non dixit, fac. sed si feceris, non imposuit necessitatem, sed potestati vtpote liberæ permisit: non enim eget Deus victimis, qui natura nullius rei est indigens. Quin immò cùm sciret iam antea Abelem illum Dei amantem, & studiosum, et Noë, atque Abraham, item alios deinceps non*

[*1] Simon Magus legem vituperabat, quòd existimaret, sicut ait Apostolica doctr. euasurum se ex pœnis, si ab ea non esset iudicandus. similiter magister Cõfessionistæ licet legem non vituperent clarè, omnia tamen opera legis excludunt in euangelio à iustitia, quam Illyricus in defens. Confess. Antuerp. c. 9. non in virtutum perfectione, sed in sola remissione peccatorum collocari ait: hoc autem faciunt isti, quòd existiment, non esse ab eis reposcendam rationem operum in altero sæculo, in quo secundum euangelium iudicandi sunt, si negent pertinere iustitiam operũ legis ad euangelium. At Apost. doct. legem naturalem ait paulò post c. 23. confirmatam esse à Christo in euangelio: legis autem naturalis est decalogi lex adiutrix. quare sicut in lege requirebat Deus dilectionẽ sui ex toto corde, & ex totis viribus, ac tota mente; sic etiã in euangelio, quia cunctis hominibus est lex naturæ insita, vt paulò post Apost. doct. tradit. quòd si ex hac dilectione Dei spirituali, quæ non potest esse sine fide, homo in lege iustificabatur, multo magis in euangelio iustificatur: iustitia ergo operis ex fide ac dilectione ad euangelium pertinet contra Protestantes, & Confessionistas.

[*2] Hinc intelligi potest quæ sit lex libertatis, ad quam, sicut Apost. ait, vocati sumus: quod quia Lutherus ignorauit, leges ecclesiasticas tanquam contrarias, vt putabat, legis libertatis sustulit. at lex Mosaici decalogi, si ea vtamur legitimè, vt Paulus ait, id est, non coactè, tunc enim est lex non coacta. vt Apost. doctr. vocat. si, inquam, non amore seruili mortis præsentis, vt in lege vetere, sed ex fide, ac dilectione ei obediamus, iã desinit esse lex seruitutis, & efficitur lex libertatis; estq; decalogus non Mosaicus, sed euãgelicus, cuius iustitia superat iusti-

*3 *non iussos, sed lege naturæ excitatos vltrò grato animo Deo sacrificasse, idem postea Hebræis quoque sacrificare permisit, non quidem sacrificare iubens, sed si liberet, concedens; sacrificia quoque approbans, si rectò animo fierent. Idcirco ait, si sacrificare cupis, sacrifica mihi alioqui non indigenti, nulla enim re mihi opus est: meus est enim orbis terræ, et plenitudo eius. Postquam verò obliuio horum populum cepit, & pro Deo vitulum appellauit Deum, eidémque caussam egressionis ex Ægypto assignauit, dicens, hi Dei tui Israël, qui te eduxerunt ex terra Ægypti, & cultu Dei ad figuram vituli comedentis fœnum impiè traducto, Deum negauit, qui Hebræos ipsos, cum in Ægypto premerentur, per Moysem visitauerat; qui signa in virga, & manu ediderat; qui Ægyptios plagis decem affecerat; qui mare rubrum in diuisiones aquarum diuiserat; qui in medio vndæ eos, vt equum in campo, traiecerat; qui inimicos, & insidiatores demerserat; qui amarum fontem in Marra in dulcem verterat; qui ex duro saxo aquam vsque ad satietatem elicuerat; qui propter nimium æstum columna ex nube facta vmbram eis fecerat; eosdemque columna ignis illuminauerat, & nescientibus quà eundum esset viam ostenderat; qui manna e cælo, & ex mari carnem dederat, qui ex monte legem eis tulerat; qui eos honore audiendi vocem suam dignatus fuerat, hunc negarunt, cùm Aaroni dixerüt, fac nobis deos qui præibunt nobis: & fecerunt vitulum conflatilem, & sacrificauerunt idolo. Tunc Deus iratus, quòd ingrati, & immemores beneficiorum essent, constrinxit eos vinculis, quæ dissolui non possent, & compressione oneris, & asperitate iugi constrinxit; neque amplius dixit, si feceris, sed fac aram, & sacrifica assiduè; obliuiosus enim es & ingratus. Fac igitur continenter sacrificium holocausti, vt sis memor mei. Quia enim libera potestate malè abusus es, impono tibi deinceps necessitatem; interdico tibi huiusmodi qualitates, & genera ciborum; propono distinctiones animalium, quæ munda, & quæ immunda; cùm alioqui omne animal bonum sit, vtpote à me effectum. Item iubeo tibi tales quasdam separationes, purgationes, crebras lauationes, aspersiones, purificationes, vacationes varias: et in singulis horum, nisi parueris, supplicium tibi vt seruo non obedienti decerno, vt pressus, & collo obtorto, à falsa religione deorum multorum recedas; & illud iam prætermittens, Hi sunt dij tui Israël, illud potius memineris, Audi Israël, Dominus Deus tuus Dominus vnus est, ad illamq; legem recurras, quæ est à me cunctis hominibus *4 natura insita scilicet de vno tantùm Deo in cælo, & in terra, déque eo amando toto corde, totis viribus, tota mente, neque alio præter eum metuendo; de non cogitandis aliorum deorum nominibus, neque ore & linguis proferendis. Propter duritiā enim cordis alligauit eos Dominus, vt illi sacrificādo, feriando, purificādo, et talia quędam obseruando, Dei veniret in mentem, à quo hæc ipsis descripta ac constituta essent.*

tiam Scribarum, & Pharisæorum, qui erant non ex fide, sed ex lege iudei, qui timore coacti, & non fide & dilectione adducti, sub lege operabantur. Hæc lex libertatis posita est iustis non sub seruitutis, ac timoris.

*3 In loco Apost. doctr. plane Illyricum redarguit, qui in defensione Cōfessionis Antuerp. ca. 15 [illegible] impium est Missā, primum, inquit, argumentum fuit, quod omnis cult9 carens mādato & institutione Dei, sit impius. Inde subiūgit respondens Titletano. contra, iste profert sacrificium Abel, & votum Iacob, de quibus illi nullum mādatum habuerint. Verùm neq. probat, inquit, Illyric9, neque probare vnquā poterit, nullū planè mādatum tuc tēporis fuisse a Deo datū de talibus cultib9. En igitur Apost. doct. quę probat, quod Illyricus nunquā probari posse, impia & cæca temeritate affirmauit: testatur enim Apost. doctr. non iussu Dei, sed lege naturali excitatos sponte sua ex grato animo illos sacrificasse. hūc locum S. Anacletus epist. 2. secutus, ac distinguēs sacerdotes legis naturę à sacerdotib9 legis Mosaicæ in eandē sententiā scribit. Melchisedec, Abraham, Isaac, & Iacob spōtanea volūtate, non sacerdotali auctoritate sacrificasse. scilicet significat fuisse illos sacerdotes ἀχειροτονήτους, id est, non ex ordinatione, vt postea fuerunt in vetere lege sacerdotes ex ordinatione Mosaica, quæ fuit figura ordinationis sacerdotalis in nouo testamento.

*4 En testimonium Apost. doctr. in Confess. qui tradunt, hanc legem de Deo ex toto corde diligendo, & totis viribus, & tota mente non posse impleri, pertinereque putant ad veterem legem, quam Confessio Antuerp. c. 9. de discrimine legis, & euang. ob hanc caussam dicit, ad desperationem adduxisse, & veluti interfecisse, & ad inferos deduxisse; quæ sanè ad vituperationem legis magis quàm laudem pertinent, vt non longè à Simone Mago legis vituperatore abesse videantur, cùm claré dicat Apost. lex bona est, si quis ea legitimè vtatur, & Apostolica doctr. naturæ insitum esse tradit diligere Deū toto corde, totis viribus, ac tota mente. est ergo præsto Deus, vt, quod naturæ insitum esse voluit, nisi nos resistamus, benignè adiuuet, vt perficiatur. & paulo suprà c. 19. legem decalogi datam laudans Apost. doctr. legis naturalis adiutricem vocat, puram, salutarem, sanctam, ex nulla parte deficientem, omni macula carentem, animas conuertentem, quas laudes ex psalm. 18. sumpsit.

CAP. XXI.

Quod sum9 sub gratia, & nō sub seruitute legis inductæ, qui in Christum credimus.

VESTRI verò, qui in vnum Deum nō necessitate credidistis, sed arbitrio sano vocanti paruistis, beati oculi, quia vident, & beatæ aures, quia audiunt; soluti enim estis à vinculis, & liberati à seruitute. Non iam dico vos seruos, sed amicos, quoniam cuncta, quæ audiui ex patre meo, nota feci vobis: illis verò, qui noluerunt videre, neque audire, nō quia priuati essent facultate partium animi, sed quia nimia erat eorum peruersitas ac malitia, illis, inquam, dedi præcepta non bona, & iusti-

ficationes, in quibus non viuent in ipsis; non bona dico, illorum scilicet proposito (ferrum enim ad vrendum, & scalpellum, ac medicamenta inimica sunt non valentibus) non sunt autem seruata propter eorum contemptum obediendi; ex quo fit, vt non seruata mortem eis afferant.

Cap. XXII

Quòd lex de sacrificiis erat lex inducta quam Christ' sustulit.

Vos igitur beati, qui *1 *maledicto soluti estis: Christus enim Dei filius cùm venit,* *2 *legem habuit ratam, & impleuit; ascita verò abrogauit, tametsi non omnia, sed grauiora; qui illam quidem confirmauit, hæc verò silere fecit. rursusque arbitrij potestatem à necessitate liberam hominibus dimisit, non breui morte mulctans, sed in altero sæculo rationem reposcens. Vnde ait, si quis vult venire post me, veniat; & rursus, nunquid & vos vultis abire? iam verò etiam ante aduentum suum sacrificia ipsa populi sæpe respuebat, quòd in Deum peccare pergeret; eumque sacrifi-*

*1 Non dixit, soluti estis lege, sed maledicto, nisi enim legem pro nobis impleuisset, adhuc sub maledicto essemus, sicut scriptum est, maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea. similiter paulò suprà, non dixit Apost. doctr. liberati estis à lege, lex enim est decalogus, vt paulò antè dixit, sed liberati estis à vinculis, id est, ab illis, quæ Apost. doctr. vocare solet ἐπεισακτά, id est, ascita, quæ ad cærimonias, & iudicialia pertinebant, & liberati à seruitute, hoc est, à coactu seruilis legis. nō enim lex decalogi per timorem supplicij cogit in euangelio iram operans, & morte afficiens sine miseratione transgressorem, sicut sub Moyse. condemnat igitur Apost. doct. Lutheranos, qui tradūt non teneri homines in euangelio lege diligēdi Deum totū corde, totis viribus, tota mente, sed ab ea liberatos esse: confugiendumq; esse ad Christum, qui pro nobis legem Dei impleuit. Sic enim scribit vnus ex istis Lucas Lossius in prima parte quæstionum sui catechismi, vbi quærit, quis sit vsus decalogi, siue legis. at scriptura, mandatum, inquit, nouum do vobis, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos: ipse verò perfectè dilexit, & sicut dilexit, mandatū dat, vt diligamus inuicem; qui enim diligit proximum, ait Apostolus, legem impleuit: ergo non sic impleuit Christus legem dilectionis pro nobis, vt nos non teneamur lege diligendi perfectè, quatenus, adiuuante Deo, naturæ nostræ cōuenit; sed potius voluit, vt nos dilectionē eius imitemur. Vnde Apostolus in epist. ad Hebr. c. 5. didicit, inquit, ex iis, quæ passus est obedientiam, & consummatus, factus est omnibus obedientibus caussa salutis æternæ. sicut igitur ipse legi dilectionis Dei patris perfectè obediuit, sic etiam vult nos legi dilectionis obedire perfectè, vt naturæ nostræ conuenit secundum mensuram donationis eius, ita vt si non obediamus, nihil nobis mors eius proficiat, siquidem factus est per passionem caussa salutis æternæ: quibus nam? obedientibus, inquit Apost. & Ioannes in epist. prima, qui seruat, inquit, verbum eius, verè in hoc charitas Dei perfecta est. Rursus idem Lucas inculcans eundem errorem, quòd non teneamur lege diligendi perfectè, sed ab ea per Christum soluti simus, obijcit sibi: Christus dixit de lege, hoc fac, & viues, ergo vita est ex lege. Responsio: nego, inquit, consequentiam, quia dictum Christi est conditionale, si hoc feceris, viues, sed nemo in hac corruptione naturæ implet legem, ergo opus est gratuita condonatione per Christum mediatorem, quæ fide accipienda est: at scriptura, vt paulò antè dixi, planè testatur, posse à nobis impleri legem dilectionis, ergo ex lege est vita, ex lege, dico, quæ per dilectionem impletur, non autem ea lege, quę per timorem, & coactum, de qua illud ad Galatas intelligendum est, quod Lutherani non intelligentes quæ loquuntur, obiicere solēt: si enim lex data esset, quę viuificare posset, verè ex lege esset iustitia, de lege enim dicit iram operante, & morte afficiente transgressorem, quam Apostolica doctrina vocat legem coactam, scriptura legem seruituris; non autem de lege libertatis, quæ ea dilectione impletur, qualis fuit lex decalogi à principio data, vt Apost. doctr. dicit, ante scilicet quàm pœna, & supplicio mortis propter duritiam Hebræorum sanciretur; quę quidem lex viuificat, vnde salutarem eam vocat Propheta psalm. 18. & Paulus, lex, inquit, bona est, si quis ea legitimè vtatur, vtitur autem legitimè, qui eam implet ex dilectione, & non ex timore supplicij tantùm; tunc, inquit, bona est, quia scilicet viuificat, & iustificat. Rursus obijcit sibi iste Lucas Lossius contra dilectionem, cuius iustitiam odio habet: dilectio implet legem, ergo non fides, sed dilectio iustificat. Responsio: nego, inquit, consequentiam, quia antecedens loquitur de idea, seu perfecta dilectione, qualem lex præcipit, sed dilectio, quam etiam sancti præstant, est imperfecta, ergo dilectio non iustificat, sed fides, quæ apprehendit gratuitam remissionem. rectè iste nesciens quid diceret, ideam appellauit dilectionem istam perfectam, quam fingit, vt ideas Plato: qui cùm ait dilectionem, quam etiam sancti præstant, imperfectam esse, mendacem facit Ioannem, qui ait, qui seruat verbum eius, verè in hoc dilectio Dei perfecta est, & rursus ca. 4 epist. 1. perfecta dilectio foras mittit timorem. iterum obijcit sibi contra iustitiam ex dilectione, maxima virtus iustificat, dilectio est maxima virtus, non fides, 1. Corint. 13. ergo dilectio iustificat, non fides. respondeo, inquit, ad maiorem per distinctionem, est maxima virtus coram hominibus, quia pluribus benefacit, sed fides est præcipua virtus, seu cultus, qua cum Deo agimus; nam fides apprehendit promissam misericordiam Dei, & agnoscit Deum veracem. Sic iste bellus dialecticus postquàm se bene irretiuit, & nodo insolubili implicauit & constrinxit, non curat vnum nodum soluat, & se ex laqueo, quem sibi iniecit, expediat. quid enim magis fatuum esse potest, quàm dicere, non esse dilectionem maximam virtutem coram Deo, sed coram hominibus? dilectionem dico spiritualem, quæ maximè similem Dei facit & cum eo vnit, quæ ita summa est coram Deo, vt audeat beatus Ioannes dicere, qui non diligit, non nouit Deum, quamuis cognitione fidei cognoscat: item quæ est vinculum perfectionis, & fidem ipsam ex parte voluntatis perficit, sine qua cætera omnia dicit Apostolus nihil prodesse homini, non quidem coram hominibus, sed nihil prodesse coram Deo; immò comparans ibidem dilectionem cum fide & spe, nunc autem, inquit, manent fides, spes, charitas, tria hæc, maior autē horū est charitas, siue dilectio, scilicet coram Deo maior, sicut magnæ sunt coram Deo, fides & spes: dilectio enim nunquā cessabit: dilectio, inquit, nunquā excidit, siue prophetiæ enacuabuntur, siue linguæ cessabunt, siue scientia destruetur. Magn' verò Athanasius sic in dialogo orthodoxi, & Macedoniani interpretatur, maior, inquit, est dilectio spe & fide, ὡς τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἐπιδόσεως αἰτία οὖσα, id est, tanquam caussa incrementi aliarum virtutum: & subiungit, diligentes enim credimus, & credentes speramus: fides igitur & spes dilectione augentur, & sola fides sine dilectione incremento caret. denique Paul. ait in epist. ad Eph. sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, vt essemus sancti, & immaculati in conspectu eius in dilectione, non dixit, in cōspectu hominum, sed in conspectu eius; hæc est igitur maxima virtus coram Deo dilectio spiritualis: illa verò dilectio, quæ maxima virtus est coram hominibus tantum, dilectio naturalis est, non autem spiritualis. vtrumque distinxit S. Diadochus in libro de perfectione spirituali cap. 74. sed hæretici nihil distinguunt, & omnia confundunt. huiusmodi ergo ineptijs, & repugnātiis absurdissimis refertæ sunt respōsiones Lossij ad rationes quas sibi obijcit, id est, quibus se conuincit ignorans. huius ergo dilectionis, quæ maxima virtus est coram Deo, vt confiteri cogitur Lossius, ac proinde vita iustitiæ ea existit, vt argumento suo idem concludit, legem in euangelio Christus renouauit, & impleuit: & nobis implere iussit, vt essemus perfecti, sicut pater noster cælestis, perfectus est.

*2 En Aposto. doct. quod discrimen legis, & euangelij docet contra Confess. qui sic legem ab euangelio discernunt, vt omnia opera legis in euangelio à iustitia excludant. at Apost. doctrina legem decalogi confirmatam esse ait in euangelio, sicut Dominus quoque in euang. Matth. docuit; hoc interest, quòd in vetere testamento, qui irritam faciebant hanc legem, sine miseratione duobus aut tribus testibus, sicut Apost. ait, moriebatur, in euangelio autem nullus metu mortis in præsenti cogitur ad facienda mādata huius legis; non enim euangelium per vim & metum exigit tanquam à seruis opera legis naturalis, cuius adiutrix erat lex decalogi data, sed tanquam à filiis liberis ex fide, ac dilectione ea requirit: eaque ad iustitiam reputat, sicut Paul. in epist. ad Tim. priore affirmat, cùm ait, superabundasse gratiam Domini nostri cum fide, & dilectione, quæ est in Christo Iesu, gratiam dicit iustitiæ superabūdasse cum fide, & dilectione, quæ est in Christo Iesu. Præterea illa quæ in lege erant, non quidem insita naturæ, sed ascita, quæ ad cærimonias, & iudicia pertinebant, & valde grauia, ac molesta, & multiplicia erant, & ad iugum illud pertinētia, de quo B. Petrus in Act. apost. dixit, nūc ergo quid tentatis Deum, imponere iugum

sacrificando, ac non potius pœnitendo propitium fieri existimaret. Sic enim ait: Quid mihi thus ex Saba fers, & cinnamomum ex terra longinqua? Holocausta vestra non sunt accepta, & sacrificia vestra non fuerunt mihi iucunda. & deinceps, Holocausta vestra congregate cum sacrificiis vestris, & comedite carnes, quoniam non præcepi vobis de holocaustomatibus, & sacrificiis, quando eduxi vos ex terra Ægypti. & per Esaiam ait: Quid mihi multitudo sacrificiorum vestrorum? ait Dominus, plenus sum, holocaustomata arietum, & adipem agnorum sanguinemque taurorum, atque hircorum nolo: neque si veniatis, vt appareatis coram me; quis enim requisiuit hæc de manibus vestris? Atrium meum terere non addetis amplius. Si obtuleritis siliginem, vanum est, thymiama abominatio est mihi. Neomenias vestras, & sabbata, & diem magnum non feram: ieiunium, & vacationem et festos dies odit anima mea. Facti estis mihi in satietatem. Et per alium Prophetam ait, Recede à me: Sonitum canticorum tuorum, & psalmum organorum tuorum non audiam. Et Samuel Sauli, qui se sacrificasse putabat, Bona, inquit, obedientia supra sacrificium, & auditio supra adipem arietum. Ecce enim non vult Dominus sacrificium, sicut vult, vt eum audiamus. & per Dauid ait, Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. Si esuriero non dicam tibi, meus est enim orbis terræ, et plenitudo eius. Nunquid manducabo carnem taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Immola Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua. Ad hunc modum in omnibus scripturis sacrificia illorum renuit ac repudiat, quòd in peccatis aduersus eum perseuerarent. sacrificia enim impiorum execratio apud Dominum, etenim præter legem illa faciunt. & rursus, sacrificium eorum, vt panis luctus ipsis, omnes enim eis vescentes contaminabuntur. Si igitur & ante aduentum suum cor mundum, & spiritum contritum magis quàm sacrificia requirebat Deus, multo magis post aduentum cessare ea fecit sacrificia, inquam, cruenta: finem verò illis imposuit implendo illa prius. Nam & circumcisus est, et aspersus, fecitque sacrificia & holocaustomata, aliisque consuetudinibus legis vsus est, ac factus est ipse legislator plenitudo legis, non quidem lege naturali sublata, sed illis abrogatis, quæ per Deuterosim ascita fuerant, tametsi non omnibus.

super ceruices discipulorum, quod neque patres, neq; nos portare potuimus. illa, inquā, abstulit in euāgelio. En igitur discrimen legis, & euāgelij in Apostolica doctr. traditum. Cōfessionistæ verò sic discernunt, vt nulla opera legis, quæ est decalogus, cum fide, & dilectione ad iustitiā euangelij pertinere hæretico errore tradant. quasi apostol' diceret, superabundasse gratiā Domini nostri sine perfectione virtutum in sola remissione peccatorum, quæ est in Christo Iesu. Sic enim ait Illyric. in defensione Antuer. Conf. c. 9. de discrimine legis, & euāg. iustitiam cōsistere non in perfectione virtutum, sed in remissione peccatorū sola. illa ergo rectè Tertull. in libro de pudicitia, onera enim, inquit, legis vsq; ad Ioannē, nō remedia. Onerum iuga reiecta sunt, non disciplinarum. libertas in Christo non fecit innocētię iniuriā, manet lex tota pietatis, sanctitatis, humanitatis, castitatis, iustitiæ, misericordię, beneuolentiæ, pudicitię, in qua lege beatus vir, qui meditabitur die ac nocte. de qua idē Dauid rursus, lex Domini inuituperabilis, conuertens animā, iura Domini directa, oblectantia corda. & quæ sequuntur.

CAP. XXIII.
Quomodo impleuit legē Christus, & quæ ex lege abrogauit, aut mutauit, vel transtulit in alia.

LEGEM enim[*1] *naturalem non sustulit, sed confirmauit: siquidem qui in lege dixerat, Dominus Deus tuus, Dominus vnus est, idem in euangelio ait, vt cognoscant te solum verum Deum. & qui dixit, diliges proximum tuum, idem in euangelio ait, renouandi gratia, Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem. & qui tunc iram interdixit, nunc etiam iram temerè concitatam: Qui tunc adulterium, nunc prauam quoque cupiditatem: Qui tunc furtum, nunc potius beatum prædicat eum, qui ex suis laboribus suppeditat egentibus: Qui tunc odium vetuit, nunc etiam inimicos amare iussit: Qui tunc vltionem prohibuit, nunc tolerantiam sanxit, non quòd iniusta vltio, sed quòd præstantior sit tolerantia. Neq; verò legem sanxit de extirpandis perturbationibus naturalibus, sed de earum moderatio-*

H 3 *moderatio-*

*1 En Apost. doct. quæ Illyricū rursus mēdacij redarguit, cùm in defensione Confess. Antuerp. ca. 9. de discrimine legis & euāgelij legē ait flagitare exactissimā obedienciam, adeò, inquit, vt minores cordis motus in contrarium condemnet, idque dicit asserere Christum Matth. 5. nesciens ergo quid loquatur, neq; de quo affirmet, legi tribuit, quod Christus, in loco quem citat, euangelio suo tribuit, sicut hic Apost. doct. eum secuta tribuit, cùm ait, & qui tunc adulterium, nunc etiam prauam cupiditatem: & prius, qui tunc cædem interdixit, nunc iram quoque temerè concitatam. hæc autem ideò tribuit legi Illyricus cum sua Antuerpiensi Confessione pestifera, vt suis sectatoribus persuadeat, iustitiam euangelij non in virtutum perfectione, sed in remissione sola peccatorum consistere. sic enim Illyricus ait, & Antuerpiens. Confess. c. 9. contra; inquit, euangelium medicum offert, & medicinam eius præsentissimam, nempe Christum cum suis meritis, ac beneficiis, iustitia, reconciliatione, adoptione, regeneratione, ac vita æterna. at Paulus non sic docet, sed potius, quòd euangeliū offert medicū & medicinam eius præsentissimā, nempe Christum cum meritis suis, & beneficiis, iustitia, recōciliatione, & reliquis. sed quibus offert, & quomodo? cū fide, inquit Apostolus, & dilectione, quę est in Christo Iesu, cum his enim ait superabundasse in euangelio gratiā Domini nostri, gratiam dicit iustitiæ: hac enim gratia iustificati sumus, sicut idem Apost. ad Titum scribit. at Confess. Antuerp. hæc tacet, quia Illyricus vnus ex Antuerpiensium prophetis, & auctoribus Confessionis, vt paulò antè dixi, non in perfectione virtutum, sed in remissione peccatorum tradit

moderatione. Item qui iussit honorare parentes, idem ipsis subiectus fuit; qui tunc iussit lege, vt quiete & vacatione sabbatum celebrarent ad meditandum legem, nunc iussit, vt quotidie legem creationis & prouidentiæ considerando gratias Deo ageremus. circumcisionem sustulit, quam in se impleuit, ipse enim erat, cui reseruata erat expectatio gentium. Item qui tunc legem tulerat de sanctè & religiosè iurando, & peierare vetuerat, idem præcepit nunc non iurare prorsus. Iam baptisma, sacrificium, sacerdotium, cultum loco circumscriptum aliter mutauit, pro baptismis enim quotidianis vnum tantùm dedit, qui fit in mortem eius. Pro vna tribu sacerdotali iussit ex vnaquaque gente optimos quosque ad *2 sacerdotium eligere, neque corporum vitia contemplari, sed religionem, & vitam. Pro sacrificio cruento rationale, & incruentum, ac illud mysticum *3 sacrificium corporis, & sanguinis Domini, quod in symbolum mortis eius celebratur: Pro cultu circumscriptione loci definito, ab oriente vsque ad occidentem in omni loco dominationis eius eundem laudibus celebrare præcepit, & iustum esse statuit. Non igitur sustulit nobis legem, sed vincula. De lege verò Moyses quoque ait, Meditaberis verbum, quod ego præcipio tibi sedens domi, et surgens, & deambulans in via: & Dauid, in lege Domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die, ac nocte; in omnibus enim psalmis vult, vt simus seruatores legis, & non violatores. Beati, inquit, immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Beati qui scrutantur testimonia eius, in toto corde exquirent eum. & rursus: Beati sumus Israël, quoniam quæ placita sunt Deo, nota sunt nobis. & Dominus ait, si hæc scitis, beati estis, si feceritis ea.

cōsistere iustitiam; sic enim ait in defens. Confess. ca. 9. contra Apostolum: ergo vult iste pseudopropheta, superabundare gratiam medicinę, id est, iustitiæ Christi saluatoris nostri sine opere fidei, ac dilectionis nostræ adiuncto & adhibito io Christo Iesu, vt falsum sit quod Apostol⁹ ait 1. Tim. 1. superabundasse gratiā Domini nostri cum fide, & dilectione, quæ est in Christo Iesu, & verum, quod tradit Illyricus. ô miseros homines, qui talem magistrū patiūtur!

*2 Ecce sacerdotiū speciale, externū, & visibile secūdum Apost. doctrinam contra dogma Protestantium Lutheranorum, & contra Caluinistas à sacerdotio spirituali, & cōmuni Christianorum necessariò distinctum; ad illud enim eligendus est optimus quisque iam Christianus: ad hoc vero eligitur catechumenus, cùm fit Christianus.

*3 Ecce Apostolica doctrina, quæ rationale & incruentum sacrificium ab alio sacrificio mystico corporis, & sanguinis Domini, item incruento planè distinguit. postquàm enim dixit sine articulo Græco pro cruento sacrificio rationale, & incruentum, subiungit statim cum articulo & illud mysticum sacrificium, vt ab antecedente distingueret. rationale ergo, & incruentum sacrificium est verbi gratia eleēmosyna, sicut Paulus vocauit ea, quæ ab Epaphrodito accepit à Philippens. missa. at eleēmosyna non est mysterium, nec huiusmodi sacrificium fit in symbolum mortis Christi, vt illud mysticum; immò omne genus beneficentiæ propter charitatem Dei sacrificium est, & dicitur: vt cùm ait Apost. in epist. ad Heb. beneficentiæ nolite obliuisci, talibus enim hostiis, siue sacrificiis promeretur Deus. item orationes in spiritu, & veritate adhibitæ hostiæ sunt spirituales. & Apost. ipsa etiam corpora nostra præcipit exhibere hostiam viuentem, Deo placentem. verùm hæc non fiunt mysteria, nec ad commemorationem sacrificij in cruce facti adhibentur, vt sacrificia mystica sint, & dicantur. Præterea licet quis cauillando contenderet, huiusmodi sacrificia vtcunque mystica vocanda esse, at saltem mystica sacrificia corporis, & sanguinis Domini quomodo esse dicet? & illud, quod adiunctum est, celebrari illud sacrificium mysticum in symbolum mortis eius: pro quibus Paulus dixit, sicut à Domino accepit, hoc facite in meam commemorationem: quotiescunque enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis, donec veniat. restat igitur, vt Apostolica doctrina mysticum sacrificium corporis, & sanguinis Domini sacram Eucharistiam dicat, contra Protestantes, & Confessionistas omnes.

CAP. XXIIII.

Quòd voluit Dominus, vt per Romanos quoque lex iustitiæ declararetur, & quòd De⁹ propter impietatem in Christum Iudæos fecit captiuos esse, & tributum pēdere.

NEQVE verò vult, vt per nos tantùm lex iustitiæ eniteat, sed voluit, vt per † Romanos quoque luceret ac splenderet; nam & ipsi postquàm in Dominum Iesum credidere, à deorum multitudine, atque iniustitia desciuerunt, bonosque probant, & prauos puniunt; Iudæos verò cogunt conferre tributum, & eos legibus suis vti non sinunt, quippe qui seruitutem vltrò sibi tunc attraxerunt, cùm dixerunt, non habemus regem, nisi Cæsarem; et nisi interfecerimus, inquiunt, Christum, omnes in eum credent, & venient Romani, & tollent nostrum locum, & gentem.

ATQVE ita factum est, vt nolentes prophetauerint: Siquidem & gentes in eum crediderunt, & eos ipsos Romani, potestate, & cultura legis Mosaicæ priuauerunt, qui neque occidere possunt quos ipsi vellent, neque sacrificare quando vellent; ex quo fit, vt sint maledicti, vt qui ea, quæ descripta ac constituta sunt, facere non possint: Maledictus enim, inquit, omnis, qui non permanet in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea. Nullo enim modo possunt, qui inter gentes dispersi sunt, omnia perficere, quæ lex iubet: Siquidem vetat eos Moyses aram extra Hierusalem collocare, & legem extra terminos Iudææ legere. Christum igitur sequamur, vt benedictionis eius hæredes scribamur. Cum lege, & Prophetis conuenienter euangelio consentiamus. Vitemus eos, qui multitudinem deorum introducunt. Vitemus quoque interfectores Christi, & prophetarum, & infames,

atque impios et sine Deo hæreticos. Pareamus Christo, vt regi, et vt potestatem habenti mutandi varias sanctiones, & in quo sit vt in legislatore sapientia ad alia atque alia sanciendum, & ordinandum: illis vbique fixè, & immutabiliter conseruatis, quæ natura insita sunt.

CAP. XXV. Quòd oporteat fugere ab hæreticis, vt animarũ interfectoribus.

CAVETE igitur episcopi, & laici ab omnibus hæreticis, qui legem, & prophetas improbant: hi enim Deo omnipotenti, cui sunt inimici, repugnant, & non confitentur esse filium Dei Christum, negant enim generationem eius secundum carnem, pudetque eos crucis, passum, & mortuum fuisse, inglorium, & inhonoratum putant; excitatum esse à mortuis ignorant; tollunt genitum esse ante sæcula: Nonnulli eorum alio modo sunt impij, qui Christum hominem tantum esse cogitant ex corpore, & anima constantem: partim ex eis suspicantur eundem esse Iesum Deum vniuersi, eundemque suiipsius patrem, & eundem filium ac paracletum; quo quid esse potest execrabilius? Alij rursus cibos quosdam vt malos abiiciunt, & nuptias cum generatione filiorum item malas esse, & à diabolo excogitatas dicunt; ac sua malitia impij nolunt à mortuis suscitari, idcirco resurrectionem criminantur, aientes veneratione nos dignos, qui edere, & bibere nolumus; cogitatione verò fingunt se dæmones incorporeos à mortuis suscitãdos: sed hi ad ignem sempiternum damnabuntur. Cauete ergo ab eis, ne cum eorum impietatibus pariter intereatis.

CAP. XXVI. De obseruationibus Iudaicis, & Ethnicis.

SI qui verò sunt qui Iudaicos ritus obseruant, vt fluxus seminis, per somnium pollutiones, coniunctiones corporum secundum legem, respondeant nobis, an caueant diebus, & horis, quibus hæc eis accidunt, ne precationes faciant, aut librum tangant? quòd si assentiantur, liquet eos spiritu sancto, qui semper adest fidelibus, vacuos esse. De sanctis enim ait Salomon, vt se quisque præparet, vt cùm cubarit, custodiat eum; cùm excitatus fuerit à somno, colloquatur cum eo. Etenim si tu mulier existimas diebus septem menstruæ fluxionis te esse spiritu sancto vacuam, ergo si repentè è vita excedas, excedes sine spiritu sancto, nulla in Deum spe confisa; cùm habeas alioqui spiritum sanctum prorsus à te non separatum, quippe qui non est loco definitus; opus verò tibi est precatione, & aduentu spiritus sancti, cùm nihil in hoc peccaueris. Neque enim legitimus concubitus, neque partus, neque sanguinis fluxio, neque genitalis seminis per somnium excretio naturam hominis polluere possunt, aut spiritum sanctum separare, præterquam sola impietas, & actio à lege interdicta. Sanctus enim spiritus semper apud eos permanet, qui eum receperunt, quandiu se dignos eo præstant; & à quibus separatus est, hos suo præsidio priuat, & malo spiritui addicit: Quisque enim aut spiritu sancto plenus est, aut spiritu immundo; neque vtrumque horum caueri potest, quin alterum eorum accidere necesse sit: Paracletus enim omne genus mendacij odit, contrà verò diabolus omne genus veritatis. Omnis verò secundum veritatem baptizatus, à spiritu quidem diabolico separatus est, intra sanctum verò spiritum consistit; & in eo quidem, qui [1] honestis actionibus studet, permanet spiritus sanctus, eumque sapientia, & intellectu implet; neque malum spiritum sinit propè accedere, cuius incursus, & aggressiones obseruat. Ergo tu mulier, si, vt ais, vacua spiritu sancto es, consequens est, vt sis spiritu immundo plena; quippe quem vel nolentem accersis non precando, neque legendo: diligit enim ille quidem, si quis alius, ingratos, ignauos, negligentes, somniculosos; quia & ipse propter maleuolentiæ morbum ex ingrata memoria profectum spoliatus est à Deo dignitate, maluitque ex archangelo effici diabolus. Quocirca abstine mulier à vanis futilibusque sermonibus; memor sis semper auctoris tui, & eum deprecare, ipse enim est tuus, & vniuersitatis dominus. Meditare eius leges, nihil obseruans, non munditiam naturalem, non coniunctionẽ corporum legitimam,

[1] Si spiritus S. manet in eo, qui bene operatur, & in eo, qui non, non manet; igitur ex fide sola sine operibus, cũ mortua sit, non viuit homo, id est, nõ iustificatur; quod enim iustificat, promissionem habet vitæ quę nũc est, sicut Apost. ait, & futurę. 1. Tim. 4.

non partum, aut abortionem, non vitium corporis: huiusmodi enim obseruationes inuenta sunt fatuorum hominum vana, & sensu ac significatione carentia. Non enim funus, non ossa mortui, non sepulchrum, neque tale quoddam genus cibi, neque fluxus seminis per somnium, animam hominis inquinare possunt, praeterquam sola in Deum impietas, & legis violatio, & iniustitia aduersus proximum, furtum, inquam, & violentia, aut siquid iustitiae Dei contrarium est, vt adulterium, aut scortatio. Eiicite ergo, & fugite charissimi huiusmodi obseruationes, ad gentiles enim pertinent ista. neque enim cadauer abominationi habemus, vt illi; quippe qui illud reuiuiscere speramus: Neque legitimum coitum vt malum damnamus, ipsorum enim moris est huiusmodi genus impietatis: Dei enim voluntate fit illa coniunctio maris, & feminae, *[2] *quae iusta est. Siquidem qui fecit hominem à principio, marem, & feminam fecit eos, & dixit, Crescite, & multiplicate, & replete terram. Etenim si diuersitas figurae ad propagationē multitudinis effecta est, igitur voluntate eius mas, & femina miscentur.*

*[2] Ecce Apostolica doctrina, quae illud Dei praeceptum interpretatur, quod Lutherani semper in ore ferūt, ad negandum cęlibatum ministrorum ecclesiae, & monachorum. illam enim multiplicationem sancit, & approbat Deus, quae instè fit. illis, inquam, voluit dictum esse, crescite, & multiplicamini, quibus cum iustitia conueniret, cuiusmodi non sunt qui Deo vouerunt caelibatum, & qui ordinari in ministerio sacro voluerunt; iustum enim est soluere Deo votum factum: & iniustum ac sacrilegum, iniustum item, vt qui fieri voluerunt ministri ordinis sacri, & operas suas assiduas ministerio sacrae ecclesiae addicere, cogitent amplius, quae mundi sunt, quomodo placeant vxoribus, & diuisi sint. quod necesse est euenire, si hi ministri ecclesiae ducerent vxores, vel antè ductis deinceps quoq; vterētur.

CAP. XXVII. De amore puerorum, adulterio, fornicatione.

AT verò non est voluntate Dei facta illa contra naturam nefaria coniunctio, aut illa contra legem, quae inimica Deo est; contra naturam enim est illa Sodomitarum, & corpus cum bestiis miscentium flagitiosa libido; contra legem verò adulterium, & scortatio, ex quibus libidinibus, in illis quidem impietas est, in his verò iniustitia, & denique peccatum: neutrum verò genus euadit impunitum secundum propriam dispositionem. Primi enim interitum mundi machinantur, qui quod à natura est, contra naturam facere conantur; secundi verò iniuriam aliis faciunt, cùm aliena matrimonia violant, & quod à Deo factum est vnum, in duo diuidunt, ac liberos faciunt suspectos, et legitimum maritum insidiis exponunt. ac scortatio corruptio est proprij corporis, quae non adhibetur ad generationem filiorum, sed tota ad voluptatem spectat, quod est indicium incontinentiae, non autem virtutis signum. Haec verò omnia legibus vetita sunt; sic enim ait scriptura: Non cubabis cum mare concubitu muliebri; maledictus est enim huiusmodi, & lapidibus obruite eum; quia abominationem fecerunt. omnem concūbentem cum iumento occidite, scelus fecit in populo: Et si quis mulierem nuptam viro polluerit, interficite vtrumque, scelus commiserunt, rei sunt, moriantur. Et deinceps: Non erit, inquit, fornicator in filiis Israël, & non erit fornicatrix ex filiabus Israël. Non offeres mercedem prostibuli Domino Deo tuo super altare, neque pretium canis; non enim castae sunt preces ex mercede meretricia. Haec quidem leges diuinae vetuerunt; nuptias verò honorarunt, cùm eas benedictas appellauerunt: Benedixit nanque eis Deus, qui feminam cum mare copulauit. ait autem Salomon, à Domino aptatur mulier viro. & Dauid ait, vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuae; filij tui sicut nouellae oliuarum in circuitu mensae tuae. Ecce sic benedicetur homo qui timet Dominum. Nuptiae igitur honoratae & honestae sunt, & generatio filiorum pura; nihil enim mali inest in bono. Ergo neque naturalis purgatio offensionem Deo mouet, qui vt ea mulieribus interuallo triginta dierum caussa firmitatis, & bonae valetudinis accideret, sapienter fecit, cùm minus moueantur; quippe quae plus domi sedent. immò etiam Dominus in euangelio, cùm illa, quae ex fluxione sanguinis laborabat fimbriam eius salutarem tetigisset, non duxit graue & molestum; neque eam accusauit, sed contrà potius sanauit, illud addens, fides tua te saluam fecit. cùm naturalis purgatio cernitur in vxoribus, ne se cum eis commisceant mariti, vt

proli

proli consulatur, id enim lex prohibuit, cùm ait, Ad eam, quæ patitur menstrua, non accedes: neque cum grauidis rem habeant, qui enim habent, non liberis, sed voluptati operam dant; qui autē studiosus Dei est, nō debet esse studiosus voluptatis.

CAP. XXVIII. Quomodo oporteat vxores subiectas esse maritis suis, & maritos diligere vxores suas.

QVAE maritos habetis, estote eis subiectæ, eosque honorate, ac cum timore, & charitate eis seruite, vt Sara femina sancta honorem habebat Abrahæ, quem ne nomine quidem suo appellare audebat, sed dominum vocabat, cùm aiebat, Dominus autem meus senex est. Similiter qui vxores habetis diligite eas tanquam membra vestra, ac tanquam socias vitæ, & ad liberos suscipiendos[1] *adiutrices. Lætare, inquit, simul cum vxore ex adolescentia tua: cerua amicitiæ, & pullus gratiarum tuarum conuersetur tecum; tua præeat tibi, & sit tecum omni tempore; si enim in amicitia ipsius circumferris, eris multus. Amate igitur coniuges vt membra vestra, & vt corpora vestra: Scriptum est enim, Dominus testatus est inter te, & vxorem adolescentiæ tuæ, & ipsa consors tua, & non alius fecit, & reliquiæ spiritus tui, & custodite spiritu vestro, & vxorem adolescentiæ tuæ ne derelinquas. Viri igitur cùm in matrimonio legitimo corpora commiscent, & mutuam coniunctionem corporum dimittunt, precentur sine obseruatione; & si enim non lauerint, puri sunt. Qui verò alienam vxorem stupro violarit, ac polluerit, aut se cum meretrice commacularit, neque si se inde surgens toto mari & omnibus fluuiis abluerit, purus esse poterit.*

[1] Eo Apostolica doctrina, quæ Illyricum cęlibatū cum Protestantibus, & Cōfessionistis impiè sallētem refellit, & coarguit. sic enim ille scribit ca. 19. apolog. Confessiōis Antuerp. Clarum autē habemus Dei mandatum, vt qui se idoneos ad coniogiū agnoscūt, contrahant, dicente creatore, nō est bonum hominē esse solū (at Papa contendit esse optimū) & crescite, & multiplicamini. hactenus ille. Sed quorsum illud spectaret, quod Dominus Deus dixit, nō est bonum hominem esse solum, & quod subiungit, faciamus ei adiutorium simile sibi, quod Illyricus ignorauit, interpretata est hic Apostolica doctrina, cùm ait, qui vxores habetis, diligite eas tanquam membra vestra, ac tanquam socias vitæ, & ad liberos generandos adiutrices. ad illud ergo assequendum, quod prius scriptura dixerat, crescite, & multiplicamini, quæ erat lex futura non viris, & feminis matrimonio solutis, sed coniugio copulandis, non erat bonum hominem esse solum; qui enim cum sua coniuge est, non iam solus est, sed ex vno duo factus. Sapientissimè enim, vt ait Procopius Gazæus, ex vno duo fecit Dominus Deus, vt rursus ex duobus fieret vnū. idcirco subiungit scriptura, faciamusq; ei adiutorium simile sibi: adiutorium enim dicit ad generandos filios, & ad societatem vitæ. Spiritus igitur Dei, qui dixit, non est bonum hominem esse solum, scilicet ad societatem vitæ in omni sollicitudine, & ad filiorum procreationem, idem dixit per apostolum Paulum, existimo bonum esse hoc propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse: alligatus es vxori, noli quærere solutionem: solutus es ab vxore, noli quærere vxorem: ecce, non Papa contendit, optimum esse hominem esse solum, vt Illyricus fingit, immò Spiritus S. per Paulum. quare autem sit optimum sine vxore esse, exposuit idem Apostolus, cùm ait, tribulationem tamen carnis habebunt huiusmodi: ego autem vobis parco. & paulò post, volo autem vos sine sollicitudine esse, qui cum vxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est. Vt autem locum Salomonis hic in Apostolica doctrina citatum obiter explicemus, vxorem comparat cum cerua, quia ceruam imitari debet suauitate morum, simplicitate & castitate: narrant enim qui de historia animalium scripserunt, ceruam esse animal placidum & simplex, ac post conceptum à mare separari: eiusmodi vxor suauis, simplex, & casta virum suum diligit, ita fit, quod de huiusmodi vxore ait B. Petrus in laudem pudicitiæ, veluti locum Salomonis explicans, vt Clemens scripsit, ἡ σώφρων γυνὴ ἀνδρὶ πεινῶντι συμπεινᾷ, ἀποδημοῦντι συναποδημεῖ, πενομένῳ αὐτῷ συμπένεται, id est, vxor pudica cum viro esuriente esurit, cum peregrinante peregrinatur: si vir pauper est, suffert paupertatem. Sic efficitur, vt maritus eius in hunc modum multus existat: quia cùm dolet, non solus dolet, sed cum vxore condolente dolet: si laborat, cum collaborante laborat, similiter in cæteris. sic, inquam, fit πολ-λοῖος, vt ait Salomon, id est, multus, siue multiplex, dum ab vxore diligitur.

Petrus apud Clementē in altera editione Recognitionum.

CAP. XXIX. Quòd Iudæis, & Gētilibus cōsuetudo sit obseruare naturales purgationes, & mortuorū reliquias auersari.

NE ergo obseruetis quæ in lege obseruantur, aut quæ naturalia sunt, quasi inquiment; neque requiratis Iudaicas separationes, aut crebras lauationes, aut expiationes de cadauere tacto. Sine vlla verò huiusmodi obseruatione conuenite in cœmeteriis ad legendum sacros libros, & canendum psalmos pro mortuis[1] *martyribus, & sanctis omnibus, qui sunt à sæculo defuncti, ac pro fratribus vestris, qui in Domino*[2] *mortui sunt, et Eucharistiā Deo acceptā*[3] *antitypon, id est, sacramētum regalis*

[1] Ecce Apostolica doct. quæ cùm præcipit offerre Eucharistiam pro martyribus, scilicet in gratiarum actionem Deo, qui eos fecit sanctos, & vt per eorum preces exaudiantur nostræ, & eorum gloriæ participes efficiamur, calumniam hæreticorum redarguit, qui fingunt offerre nos Missas sanctis; at Apost. doct. quam ecclesia catholica profitetur, non præcipit offerre martyribus, sed pro martyribus. dicuntur autem Missæ martyrum, aut aliorum sanctorum, quia propter eos offeruntur Deo. est enim familiare, & vsitatum, vt quod propter nos aliis datur, nos illa accipere dicamur: non enim omnia nostris manibus accipere solemus, sed interdum per alienas. sic sancti accipiunt hæc dona Missarum, quia propter eos offeruntur Deo: vt enim hoc fit propter charitatem in Deum, ita illud propter charitatem in sanctos. Etenim quia eos vehementer diligimus, nostra reputamus eorum bona: gratulamurque eis, ac pro eorum gloria gratias agimus Deo: immò non ob eam caussam tantùm hæc dona Missarum sancti accipiunt, quia propter nostram in eos charitatem fit hæc oblatio Deo, sed quia hoc etiam est eis in primis optabile, & gratum, quòd propter eos gratiarum actiones & laudes à nobis accipiat Deus. Hæc ad verbum transtuli ex libro Simeonis Thessal. archiep. de mysteriis Missæ c. 45. sic doctissimus auctor rationem Missas pro sanctis offerendi exponit, quod hæretici Protestantes, & Confessionistæ criminantur, non intelligentes quæ loquuntur, neque de quibus affirmant.

[2] Ecce Apostolica doctrina, quæ Philippum, & Illyricum mendacij blasphemi conuincit: ille enim, ait in respons. ad art. Bauar. inquisit. art. 17. ac vetus ecclesia propinqua temporibus Apost. neq; purgatorium, neque sacrificia pro mortuis nouit. at Apost. doctr. à Clem. Romano descripta pro mortuis offerre præcipit. hic verò in defensione Confess. Antuerp. c. 15. sic respondet Tiletano: proponit se velle excusare memoriam defunctorum ex August. respondeo, inquit Illyricus: non agitur de simplici aliqua memoria defunctorum, sed de Missis pro mortuis, quas tempore August. probet, si potest, vel audet. En igitur suo testimonio, & auctoritate probat Apost. doctrina plusquàm à Tiletano Illyricus postulat, iubet enim à temporibus Apostolorum offerre pro mortuis sanctam Eucharistiam. quod in Missa fit. Sub-

regalis corporis Christi [4] *offerte in ecclesiis vestris, & in cœmeteriis, atque etiam cùm excedunt e vita prosequimini cantu psalmorum, si fuerint fideles. pretiosa enim in conspectu Domini mors sanctorum eius. & aliàs, memoria, inquit, iustorum cum laudatione, & iustorum animæ in manu Domini. Qui enim Deo crediderunt, quamuis iaceant in sepulchro, non sunt mortui; ait enim Dominus Sadducæis: De resurrectione mortuorum non legistis quod scriptum est, ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob? non est igitur Deus mortuorum, sed viuorum Deus, omnes enim ei viuunt. ergo eorum, qui apud Deum viuunt, ne reliquiæ quidem corporum sunt inhonoratæ: siquidem Eliseus propheta postquàm defunctus est, mortuum suscitauit à piratis Syriæ occisum, attigit enim corpus eius corpus Elisei, & excitatus reuixit; quod quidem nunquam accidisset, nisi corpus Elisei sanctum esset. Et castus Ioseph Iacob patrem iam defunctum in lecto iacentem amplexus est; item Moyses, & Iesus filius Naue reliquias corporis Ioseph ferebant, neque se tamen cadauere contaminari putauerunt. Quocirca & vos episcopi, ac reliqui, ne existimate pollui, si mortuos contingere & tractare non caueatis: neque eorum reliquias auersemini, eiectis huiusmodi obseruationibus stultis; ornateque vos sanctitate, & pudicitia, vt immortalitatis, ac regni Dei participes efficiamini, & promissum Dei obtineatis requiescentes per Christum Saluatorem in sempiternum. Ei ergo, qui potest aperire aures cordis vestri ad amplectenda verba Dei ministrata per euangelium, & per doctrinam Iesu Christi Nazareni, qui sub Pontio Pilato, & Herode in crucem sublatus est, & mortuus, atque à mortuis excitatus, & iterum in consummatione sæculi adfuturus cum gloria, & potestate magna, qui mortuos quidem ad vitam reuocat, mundo verò finem affert, & vnicuique pro dignitate, ac meritis, retribuit; qui seipsum pignus resurrectionis nobis dedit, & in cælum per potestatem Dei patris assumptus est ante oculos nostros, qui cum eo comedimus, & bibimus diebus quadraginta, postquàm à mortuis suscitatus est, & qui sedet à dexteris throni magnificentiæ omnipotentis Dei super Cherubin, qui audiuit, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum; quem vidit beatissimus Stephanus stantem à dextris virtutis, & dixit cum clamore, ecce video cælos apertos, & filium hominis stantem à dextris Dei tanquam pontificē omnium ordinum ratione vtentium; ei inquam, & per eum veneratio, & magnificentia, ac gloria omnipotenti Deo, & nunc, & in sæcula, Amen.*

Iuuenilem ... Il[illegible] ... namquod veteres inter commu[nicantes] non recitarit nomina martyru, aliorumque piè mortuorum, & tunc se mutuo ad eorum imitationem excitarunt, tum etiam Deo de eorum pia obdormitione gratias egerunt, longè alia res fuit, ac in Missa ... à Missa d[illegible] ... hic ... nicus ... recitatis ... marty[rum] ... & ... piè mortuorum, Apost. doctr. non communicare, sed ... [illegible] ... Illyr. ad decipiendum lim[illegible] ... enim an de ... Basi[lio], & Chrys[ostomo] ... ho ... obiecerat Tiletanus, neuter eorum ex Græca Missa facit sacrificium propitiatoriū, neq; per eā vult animas ex purgatorio redimere; at in Missa Basilij sacerdos hostiam in altari ante se positā se au[illegible] ... ... , id est, pro reliquiæ, & remissione animæ seruit ... & ... fecimus ...

[illegible] ... id est, in loco lucenti, vbi abest dolor, & gemitus, requiescere eas fac Deus. idem fit in Missa Chrysostomi. quòd si his duobus antiquis, & magnis auctoribus non credit Illyricus, & adhuc antiquiora testimonia requirit, & verbū ipsum propitiationis, red[illegible] ... Hierosolymitano ... ciuitatis episcopo vnde Apost. prædicatio egressa est, sicut scriptum est in Esa. propheta, ex Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem. Is igitur in catechesi 5. mystagogica, & nos, inquit, pro defunctis preces ei offerētes quāuis peccatores sint, non coronam texim̄us ad offerendum scilicet, sed ipsum Christum, inquit, pro nostris peccatis immolatum offerimus ... id est, sacrificium propitiationis pro illis, & pro nobis offerentes. sic enim paulo antè vocauit sanctam Eucharistiam ... id est, sacrificium propitiationis. quòd si adhuc Illyricus nomen Missæ ... mortuis oblatæ requirit, ... in epistolis ad S. Bonifacium apostolum Germaniæ, à quo fidem populi vtriusque Germaniæ ante annos prope octingentos acceperunt, sic enim ad eum scripsit Bugabilis monialis: similiter deposco, vt oblationes Missarum offerre digneris pro anima ... propinqui. idem in alia epistola Leobguda. quid hic reperiet ad subterfugiendum veritatem Illyricus heri natus, & Lutheri apostatæ discipulus, melior scilicet, & doctior quàm S. Bonifacius.

[3] Redarguit hæc Apost. doctrina sacramentarios, siquidem non typum corporis dixit, sed antitypon corporis. si enim esset typus corporis, non esset verum corpus, quia imago, vel figura rei non est res ipsa propriè. significat ergo antitypon corp[oris] esse verum corpus, sicut beatus Petrus baptisma, quod est vera arca salutaris, per quam verè salui facti sumus, vocat antitypon arcæ illius, quæ erat typus & figura baptismi. Sic etiam loquitur Cyrill. Hierosol. in catechesi 5. gustātes, inquit, non panem gustatis, sed antitypon corporis Christi. idem in superiori catechesi 4. dixit in typo panis datum esse corpus, & in typo vini sanguinem, pro eo quod nos dicimus, in specie panis, & vini; quod igitur est sub typo panis, antitypon corporis est, & dicitur. redarguit igitur Apost. doctr. ... dogma, qui ne[gat] ore corporis manducari corpus Domini, sed tantùm fide, & spiritualiter. Etenim si per consecrationem non efficitur, vt sit in altari verum corpus Christi, typus corporis Christi, & non antitypon corporis Christi dicendum erat hic secundum C[al]uinum Apost. doctr. correctorem.

[4] En Apostolica doctrina, quæ Philippum de impietate condemnat, cum in respons. ad art. Bauar. inquisit. art. 28. an veri rationem imaginum, & statuarum, & ossium diuorum approbent respondet impius magister, omnia hæc inspirat[ur], & cultus idolorum, alioqui statuas, aut ossa. immò impius Philippus in Deum, & in scripturas sanctas, ... dum impio ... quod ossa sanctorum honorasse mus, non in nos, sed in Deum blasphemiam iacit. qui ossa sanctorum mirabilium virtutum operationibus ad nostram vtilitatem, & ædificationem honorare solet. an dicet, impium fuisse Deum, & cultum idolorum docuisse, quia ita corpus mortuum Elisei honorauit, vt eo tacto mortuum suscitari voluerit? aut si Deus sic honorauit ossa Elisei, erimus nos impij, si honoremus, quæ Deus honorauit? et si Ioseph corpus mortuum Iacob amplexus est, quod ad honorem corporis, in quo anima iusti habitauerat, & quod ei seruierat, secundum Apostolicam doctrinam pertinebat, erimus nos impij, & idololatræ, si reliquias sanctorum osculemur? si ad idolorum cultum hoc pertinet, ergo

net; ergo crimen idololatriæ commisit Ioseph secundum Philippum. idem dicendum est de Moyse, & Iesu Naue, quos Apostolica doctrina ad exemplum imitationis commemorat, qui reliquias Ioseph honorarunt ferendo eas in terram promissionis. Cyrillus Hierosolymitanus episcopus ante annos amplius mille ducentos secundum traditionem Apostolicæ doctrinæ, quæ ex Hierusalem, vbi fuit episcopus, iuxta prophetiam Esaiæ exiuit, sic in catechesi 18. scripsit de Eliseo, reddens rationem, cur tacto corpore mortuo Elisei suscitatus est alter mortuus, & non potius surrexit Eliseus, vt viuus mortuum suscitaret, sicut suscitauerat filium illius mulieris de vxoribus prophetarum; ne, inquit, animæ tantùm Elisei ascriberetur opus suscitationis; quin potiùs doceremur, etiam absente anima, virtutem quandam in corpore sanctorum esse propter animam iustam, quæ tot annis in illo habitauit, & cui illud ipsum corpus seruiuit, καὶ ἵνα μὴ ἀπιστῶμεν ὡς νηπίοις γεγενημένου τοῦτο, id est, & ne non credamus tanquam paruuli, postquàm hoc factum est. Sic fecit Philippus, tanquam paruulus, id est, paruam habens fidem, immò nullam, noluit credere quod omnes catholici credunt, sicut scripturæ sanctæ, & tot quotidie miracula credere docuerunt. Subiungit deinde Cyrillus. si enim sudaria, & semicinctia, quæ extra corpus sunt, tacta ab ægrotis sanant, quanto magis corpus prophetæ suscitaret mortuum? item Magnetes auctor grauissimus ante annos propè mille ducentos lib. 4. contra Theosthenem Gentilem euangelia reprehendentem, ossa, inquit, prophetarum non sunt ossa mortuorum, quia Deus non est nisi viuorum: de his scriptum est, conseruat Dominus omnia ossa eorum. manifestum itaque est, quòd ossa sanctorum non sunt mortua, sed potius plena virtute. Si enim fimbria propter illum, qui ferebat eam, credenti dedit virtutem sanitatis, & solo tactu curationem fecit. [illegible] id est, quomodo, inquit, non dicamus sanctos fimbriis inanimis honoratiores non posse iis, qui sine vlla dubitatione credunt, tribuere meliora? quibus Christus, dum in corpore viuebat, tanquam veste induebatur, & post mortem tanquam purpuram honore dignitatis regalis affecit. idem paulò antè ait fuisse hæresim Manichæi, & Marcionis, esse corpora martyrum βδελυκτά, id est, esse in abominatione, & horrore: neque differre à sepulchris sceleratorum; at pretiosa, inquit scriptura, in conspectu Domini mors sanctorum eius. quod si pretiosa, inquit hic auctor, & honorabilis apud Deum, quomodo non esse apud homines ab impostoribus audiemus? impostor igitur fuit Philippus, & Manichæorum hæresim magister eius Martinus Lutherus renouauit.

LIBER SEPTIMVS,

De vita Christiana, & gratiarum actione, & de Catechesi ante baptismum.

Cvm Moyses legislator dixisset Israëlitis, Ecce dedi ante faciem vestram viam vitæ, & viam mortis, & deinde subiungeret, Elige vitam, vt viuas; & Elias propheta populo, Quousque tandem claudicabitis vtroque poplite vestro, Si Deus est Dominus, sequimini eum: consentaneum fuit, vt etiam Dominus Iesus diceret, Nemo potest duobus dominis seruire, aut enim vnum odio habebit, & alterum diliget; aut vni adhærebit, & alterum contemnet. Quocirca nos quoque Christum magistrum nostrum secuti, qui est saluator omnium, & maximè fidelium, omnino dicimus, duas esse vias, alteram vitæ, alteram mortis, quarum nulla sit conuenientia propter magnam inter se discrepantiam, immò omnibus modis disiunctæ sunt; ac via quidem vitæ secundum naturam est, via verò mortis ascita; quòd mors non ex voluntate Dei, sed ex insidiis alieni spiritus extitit.

Cap. I. Quòd duæ sint viæ, vna vitæ, quæ naturalis via est; altera mortis, quæ est via ascita, & inducta: & quòd illa est de Deo, hæc ex prauitate secùdum insidias inimici.

Prima ergo est via vitæ, quæ illa quidem est, quam lex sancit iubendo, vt toto corde, & totamente Dominum Deum diligamus, qui est vnus, & solus, præter quèm alius non est; & proximos, vt nosipsos item diligamus: & vt quicquid non vis tibi fieri, alteri ne facias. Benedicite iis, qui vobis maledicunt, orate pro persequentibus, & calumniantibus vos: Diligite inimicos vestros; quæ enim vobis gratia, si diligitis eos, qui vos diligunt? hoc enim & Ethnici faciunt: vos autem diligite eos, qui vos oderunt. Neminem habebitis inimicum: Ne oderis, inquit, omnem hominem, non Ægyptium, non Idumæum, omnes enim sunt à Deo effecti. fugite ergo non quidem naturas, sed voluntates, & animos improborum. Abstine à carnis, & mundi cupiditatibus. Si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi alteram; non quidem quòd malum sit factam iniuriam à te propulsare, sed quòd præstet tolerare, & perpeti: ait enim Dauid, si reddidi retribuentibus mihi mala. Siquis te angariauerit mille passus, vade cum illo & alia duo; & ei, qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte & pallium; & qui aufert quæ tua sunt, ne repetas: Petenti à te da ei, & volenti mutuari à te, ne auersus, manum claudas; iustus enim vir miseretur, et cõmodat; pater enim cælestis, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & qui pluit super iustos & iniustos, vult vt omnibus tribuamus. æquum ergo est largiri omnibus ex proprijs

Cap. II. Morales admonitiones præceptorũ Domini consentiẽtes cũ vetere præceptione legum diuinarum.

priis

priis laboribus: ait enim scriptura, honora Dominum ex tuis iustis laboribus. in primis verò largiendum est sanctis.

CAP. III.

Vetatio homicidij, adulterij, masculę veneris, scortationis, furti.

NON occides, idest, ne hominem, qui tui similis est, morte afficias, dissoluis enim quæ rectè effecta sunt; non quidem quòd omnis cædes improbanda sit, sed innocentis solummodo: quæ autem iusta cædes est, solis magistratibus reseruata est. Non adulterabis, diuidis enim vnam carnem in duo; ait nanque scriptura, erunt duo in carnem vnam: sunt enim maritus & vxor † vnum *1 *natura, conspiratione, vnione, affectione, vita, more; distincti verò sunt figura corporis, & numero. Neque pueros vitiabis, præter naturam enim est eiusmodi libido, nata ex Sodomorum ciuitate, quæ igne à Deo misso consumpta & deleta est: maledictus enim qui huiusmodi est; & dicet omnis populus, fiat. Non scortaberis, non enim, inquit, erit scortator in filiis Israël. Non furaberis, Achar enim propter furtum, quod in populo Israëlitico in Hiericho fecit, lapidatione interfectus est: Item Giezi post factum furtum, & dictum mendacium, hæreditatem lepræ Naaman cepit, & Iudas, qui pecuniam pauperum auertebat, Dominum gloriæ Iudæis prodidit, ac pœnitentia ductus laqueo se suspendit, crepuitque medius, & effusa sunt omnia viscera eius: Ananias, & Sapphira vxor eius, quia suorum bonorum* *2 *furtum fecerunt, & spiritum Domini tentarunt, statim sententia Petri coapostoli nostri interfecti sunt.*

*1 Si esse virum & vxorem duo in carnem vnã, sacramentum magnum est in Christo, & in ecclesia, vt Paulus per spi[ritu]m Dei in epist. ad Eph. interpretatus est, profectò totidē vnitates in cõiugio Christi, & ecclesiæ perfectissimo esse debebũt, quot in coniugio humano, viri & vxoris perfecto: vt iam vbi nã ecclesia sit, quæ cũ Christo in matrimoniũ copulata est, ex ista sextuplici vnitate à S. Apostolis tradita, planè discerni & dignosci queat: vt si aliqua deficiat, ibi Christus ecclesiam non habeat sponsam coniugio corporali & spirituali perfectissimè copulatam, vt habere necesse est, si ecclesia est in coniugio autem humano non sic euenit, vt si aliqua ex ista multiplici vnitate deficiat, continuò non sit coniugium. potest enim esse coniugium, quamuis non sit ex omni parte perfectum, & sanctum. erit enim coniugium verum, si fuerit sola vnitas carnis per matrimonij nexum: sic vocat Tertull. in libro de velandis virginibus. hanc vnitatem operatur mutuus consensus legitimè contrahentium. Est igitur prima vnitas naturalis in coniugio Christi, & ecclesiæ. sicut scriptum est, Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Deus. quia enim, inquit Apost. pueri communicauerunt carni, & sanguini. & ipse similiter participauit eisdem: sed quia caro tursus, sicut Dominus dixit, non prodest quicquam, & spiritus est qui viuificat, ideirco carnem suam virtute diuinitatis vnitæ viuificam ecclesiæ dedit, vt per esum eius in sacramento Eucharistiæ vnione vera corporali & spirituali vniretur cum Christo sponso. hanc vnitatem, naturalem vocat beatus Hilarius libro 8. de trinitate, & beatus Cyrill. libro 10. in Ioann. c. 6. id est, veram vnionem corporalem, & non spiritualem tantùm per fidē, vt Caluinus hęresiarcha docuit. hac vnione efficitur ecclesia concorporalis Christo, sicut Apost. in epist. ad Eph. vocat, vt idem quoque Cyrillus interpretatur. Protestãtes igitur ecclesiam Christi sponsam non habent, quia cùm sacerdotes, qui secundum institutionem Domini à S. Apostolis traditam, ab episcopis ordinandi sint, non habeant, neque communionem carnis Christi viuificæ habere possunt, qua efficiantur concorporales Christo non participatione solùm humanæ carnis, quæ extrinsecus cernitur, caro enim non prodest quicquam, sed communione carnis, & spiritus, quod est fieri consortes diuinæ naturæ, vt beatus Petrus eos, qui sunt ecclesia Dei, in epistola sua secunda vocat. Consortem quoque, & participem viri vocat vxorem Malachias proph. Alia vnitas est cõspirationis, & concordiæ ecclesiæ cum sponso suo Christo, ad defendenda scilicet antiqua fidei dogmata, & eorum fidem continuandam quæ conspiratio vbi restincta est, ibi ecclesia desita est, vt apud Protestantes, qui à consensu ecclesiæ patrum, & maiorum suorum desciuerunt. Alia vnitas est vnionis, vbi enim schisma est, ibi aut omnino ecclesia non est, vt apud Protestantes, qui nullos penitus ecclesiæ ministros habent: aut ecclesia schismatica est, vt ecclesia Græcorum, quæ episcopos, & reliquos ministros habet: sed horum ecclesia vnionem cũ Christo non habet, qui beato Petro, super quem ecclesiam sponsam suã ædificauit, non adhæret. Alia est vnitas affectus. non enim satis est non esse ecclesiam scissam, vt spõsa Christi sit, sed oportet ei obedire in omnibus: quod cùm in ecclesia Protestantium, quã ipsi vocant, non fiat, consequens est, vt non sit ibi ecclesia Christi sponsa. non enim est subiecta Christo, quę fidei Petri non est subiecta, neque Christus eam diligit: ex subiectione enim ecclesiæ, & ex dilectione spõsi Christi existit ista vnitas vit [illegible] id est, affectus Alia est vnitas vitæ in coniugio, cùm simul habitant coniuges. Vnde apud Protestãtes non est ecclesia, quæ sit sponsa Christi, quia non habet Christum secũ habitantem, isti enim tradunt, non esse Christũ in domo Dei, quæ est ecclesia. extra vsum Eucharistiæ; cùm Apostolus dicat, habentes viam nouam, & viuentem per velamen, id est, carnem suam, & sacerdotem magnum super domum Dei, accedamus cum vero corde, in plenitudine fidei. Et Ezech. proph. ca. 37. ponam, inquit, sancta mea in medio ipsorum in perpetuum. Sic enim est apud Lxx. sancta sua vocat Christus carnem suam gloriosam, sicut Paul. locum Es. c. 55. in actis Apost. c. 13. interpretatus est. quòd autem suscitauit eum à mortuis amplius iam non reuersurum in corruptionem, ita dixit, quia dabo vobis sancta Dauid fidelia. ideoque & aliàs dicit. non dabis sanctum tuum videre corruptionem. ita quoque sacerdos in orationibus, quæ in Missa post communionem aliquando recitantur, corpus, & sanguinem, quæ sumpsit, vocare solet scripturam imitatus, sancta tua, inquiens. ergo Protestantes quamuis in vsu Eucharistiæ Christum haberent, quia extra vsum in ecclesia esse negant, ecclesiam Christi sponsam non habent; quia Christus extra vsum in ecclesia, & cum ecclesia habitat: nunc autem nec in vsu, nec extra vsum Eucharistiam habent nec habere possunt, donec sacerdotes ab episcopo ordinatos habeant. de qua re libros duos de hierarchicis ordinationibus ministrorum ecclesiæ iampridem scripsi, & alteros duos postea, quos de ecclesia, & iure vocandi ministros ecclesiæ, inscripsi. Alia, & postrema est vnitas moris in Christo, & in ecclesia sponsa eius, quam vnitatem moris non solum non habet ecclesia Protestantium, sed damnat, & ideò ecclesia Christi non est, sed Satanæ. isti enim sunt, qui execrantur vitam communem monachorum, & religiosorum à S. Apostolis ad illorum exemplum institutam, de quibus scriptum est, Multitudinis autem credentium erat cor vnum, & anima vna; neque quisquam eorum, qui possidebat, aliquid suum esse dicebat: sed erant illis omnia communia. de his prophetauit Dauid inquiens, qui habitare facit vnius moris in domo. non potest igitur ea ecclesia Christi sponsa esse, quæ mores, quos sponsus per apostolos ecclesiæ suæ tradidit, damnat & exagitat, vota dico continentiæ, paupertatis, & obedientiæ, quæ ecclesia catholica Christi sponsa semper coluit. hæc cum sint, quæ in primis, esse vnius moris in domo, diuinè faciunt.

*2 Ecce Apostolica doctrina, quæ Confessionem doctrinæ Saxonicarum ecclesiarum de sacrilegio condemnat, cap. 11. de vita monastica sic ait: ad tales vsus pios, ad alendos pastores, pauperes, & scholasticos, ad constituendas scholas, ad iuuanda hospitalia magna pars reditũum in monasteriis in his regionibus Dei beneficio translata est. Etenim si Ananias & Sapphira vxor, quia de suis rebus, quas antè possederant, furtum fecerunt, sententia beati Petri statim interierunt; quod supplicium eos manet, qui ea quæ nec antea possederunt, nec eis donata fuerunt, sed monasteriis, id est, Deo, per vim rapiunt. quòd enim iactant transtulisse illa ad vsus pauperum, honora, inquit scriptura, Dominum de iustis laboribus tuis. non est autem iustum, sed iniquum rapere alienum, immò sacrilegum, rapere quæ Domini sunt, vt pauperes, & hospitalia de sacrilegio alantur. nec æquum erat, vt quibus creditæ erant animæ monachorum, quæ pretiosiores sunt, non essent eis credita bona monasteriorum, vt à quo animarum ratio reposcenda erat, id est à Deo, ab eo esset reposcenda ratio bonorum.

honorem. quòd ij bonis monasteriorum in fraudem, & iniuriam pauperum abutebantur, ad episcopos diœceseon erat referendum, quos Protestantes quoque sustulerunt: & simili sacrilegio ecclesiarum bona, quæ illis vnà cum animis fidelium commissa erant, magistratus in quos visum est eis, transtulerunt. vt cum Anania & Sapphira iudicentur, immò grauius: quia illi ex parte fraudarunt in iis, quæ prius sua fuerant; isti ex toto fraudant in iis, quæ nunquam.

CAP. IIII. Vetatio magiæ, interfectionis filiorum, periurij, falsi testimonij.

NON eris magus, neque veneficus; veneficos enim, inquit, non sinetis superstites esse. Non facies cædem filij tui, neque conceptum perimes: omnis enim fœtus figuratus ac formatus, qui iam animam à Deo accepit, si occidatur, vindicabitur, tanquam iniustè occisus. Non concupisces res proximi tui, vt vxorem, seruum, bouem, aut agrum. Non peierabis, dictum est enim, non iurabis omnino; sin minus, saltem iura verum, quia laudabitur omnis qui iurat in eo. Non falsum testimonium dices, quia qui calumniatur pauperem, irritat eum à quo effectus est.

CAP. V. Vetatio maledicentiæ, iræ, residétis, moris dolosi, otiosi sermonis, mendacij, circúuentionis, simulationis.

NON maledices, ait enim, ne delecteris maledicendo, ne exstirperis: neq; eris memor iniuriarũ, viæ enim eorum, qui iniuriarum memores sunt, ad mortem ducunt. Non eris duplici sententia, neque duplici lingua, laqueus enim fortis viro propria labia, & vir linguosus non dirigetur in terra: sermo tuus non erit vanus, de omni nanque otioso verbo rationem reddetis. Non mentieris, perdes enim, inquit, omnes qui loquuntur mendacium. Non eris circumuentor, neque rapax; væ enim, inquit, ei qui proximum circumuentione mala circumuenit.

CAP. VI. Vetatio peruersitatis, acceptionis personarum, iræ, odij, inuidiæ.

NON eris hypocrita, ne partem tuam cum hypocritis ponas. Non eris prauus, neque superbus, superbis enim resistit Dominus. Non accipies personam in iudicio, quia Domini est iudicium. Non odio habebis quemquam hominum, fratrem tuum argues, & non propter eum peccatum suscipies. Reprehende sapientem, & diliget te: Fuge omne malum, & quicquid speciem, & similitudinem mali habet: Abstine enim, inquit, ab iniquo, & tremor non appropinquabit tibi. Ne sis iracundus, neque inuidus, neque æmulator, neque furiosus, neque audax, ne eueniat tibi, vt Caino, & Sauli, ac Ioab: Nam Cain fratrem suum Abelem occidit, quia fuit apud Deum honore antelatus, et sacrificium eius antepositum. Saul Dauid sanctum virum insectabatur, postquàm Goliat Philisthæum deuicit, quia laudibus, quas saltatrices canebant, inuidit: Ioab verò duos duces exercitus interfecit, Abner ducem Israël, & Absalonem ducem Iudæ.

CAP. VII. De cautione augurali.

NE sis augur, auguratio enim ad cultum idolorum ducit: Augurium, inquit Samuel, peccatum est; & non erit auguratio in Iacob, neque vaticinatio in Israël. Non eris incantator, neque filium tuum lustrabis, neque diuinabis, neque augurium ages, neque volatus auium obseruabis, neque disces prauas disciplinas, hæc enim lege etiam vetita sunt. Ne sis deditus concupiscendis malis, ad nimia enim peccata traheris. Non eris turpiloquus, neque iniector oculorum, neque vinolentus, hinc enim scortationes, & adulteria oriuntur. Ne sis auarus, vt non seruias mamonæ vti Deo. Ne sis auidus inanis gloriæ, neque elato animo, neq. alta sapiens; ex his enim omnibus existunt arrogantiæ. Meméto eius, qui dixit, Domine, Non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei, neque ambulaui in magnis, neque in mirabilibus super me; si non humiliter sentiebam.

CAP. VIII. Vetatio obtrectationis, cótumaciæ, superbiæ, & audaciæ.

NE sis obtrectator, memor supplicij de iis sumpti qui Moysi obtrectauerunt; ne contumax, ne malitiosus, ne duro et inflexibili corde; ne sis iracũdia efferuescens, neque prauo animo, hæc enim omnia ad blasphemiam ducunt; sis mitis, vt Dauid, quia mites possidebunt terram.

CAP. IX. De longanimitate, innocentia, mansuetudine, tolerandis.

SIS longanimis, quoniam qui talis est, multa prudentia præditus est; rursus verò, qui paruo, & angusto animo est, insigniter imprudens est. Sis misericors, beati enim misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Sis innocens, quietus, bonus, & tremens ad sermones Dei. Non te extolles, vt Pharisæus,

quoniam omnis qui se exaltat, humiliabitur, & quod altum est in hominibus, abominatio apud Deum: Non permittas animæ tuæ audaciam, quia vir audax incidet in mala. Non versaberis cum insipientibus, sed cum sapientibus, & iustis; qui enim versatur cum sapientibus, sapiens erit; qui verò cum insipientibus, cognoscetur. Quæ acciderint aduersa, fer æquo animo, & calamitates fer indolenter. Sciens soluendam esse tibi mercedem à Deo, vt Iob, & Lazaro.

CAP. X. Quòd oportet eos, qui sunt magistri doctrinæ Christi, pluris esse quàm parẽtes. illi enim præstant, vt bene sit, hi solú hoc, vt simus.

HONORABIS *eum qui sermonem Dei loquitur tibi; memor eris eius die & nocte; honorem autem habebis non tanquam ortus tui auctori, sed tanquam effectori tui boni status. vbi enim est doctrina de Deo, ibi adest Deus; exquires quotidie sanctorum faciem, vt eorum sermonibus acquiescas.*

CAP. XI. Quòd nó oporteat discessionẽ facere à Christianis, sed potius pacificare dissidentes, & iudicare iustè, & non accipere personas.

NE *facias* *1 *schisma aduersus sanctos, memor Coritarum. Conciliabis pacem inter dissidentes, in gratiam eos reconcilians exemplo Moysis. Iudicabis iustè, Dei enim est iudicium. Non accipias personam; argue de delicto, vt Elias, & Micheas Acham; Abdemelech Æthiops Sedeciam; & Nathan Dauid; & Ioannes Herodem.*

*1 Ecce Apostolica doctrina, quę Protestantes condemnat tanquam auctores schismatis contra Apostolicum præceptum. non enim negat Philippus in fine respõsionis ad art. Bauar. inquisit. fecisse Lutheranos schisma, sed negat, esse illis schismatis crimen obiiciendum, quia iustas caussas schismatis habuissent. ne enim ait necesse est nos demonstrare schismatis caussas, in quo illi culpandi sunt (nos dicit) qui manifesta idola colunt, & coli præcipiunt, & vt ea stabiliant, crudelitatem sine fine exercent. deinde subiungit: à talibus nos dissentire necesse est iuxta dictum, non communices peccatis alienis. ipse Philippus verbis suis se refellit, & ignorantiæ, ac criminis, quod repellere excusando nititur, coarguit qui existimauit, idem esse dissentire ab ecclesia, & schisma facere. Si enim Luthero & discipulis eius dissentiẽdum esse videbatur, cur à sua vnione nõ est dissensum? Si nos manifesta idola colimus, vt illi impiè & blasphemè mentiuntur, an necesse erat eis idola etiam colere, si in nostras ecclesias ingressi essent, & nobiscum communionem, & ecclesiasticam societatem habuissent? qui hoc metuebant, cur non imitati sunt principem militiæ regis Syriæ Naaman, qui postquàm dixit Eliseo, non faciet vltrà seruus tuus holocaustum, aut victimam diis alienis, nisi Domino hoc autem solum est, de quo depreceris Dominum pro seruo tuo, quando ingredietur dominus meus templum Remmon, & illo innitente super manum meam, si adorauero in templo Remmon adorante eo in eodem loco, vt ignoscat mihi dominus seruo tuo pro hac re: qui dixit ei, vade in pace. concessit ergo Eliseus, ne Naaman à domino suo discedere cogeretur, vt ingressus in templum idoli cum domino suo, ibi non idolum, sed Deum verum adoraret. Quis Lutheranos in nostras ecclesias ingredientes coëgisset non adorare Deum verum, vt Naaman Syrus in templo idoli, propheta approbante, adorabat? cur potius facto aduersus fratres suos schismate, à domino suo discedere maluerunt? cur episcopos, aut sacerdotes, & reliquos ministros ab episcopis ordinatos eiecerunt, & repudiarunt? quid hierarchia sacrorum ordinum à Christo instituta commeruit? cur antiquis aris euersis, nouas mensas patribus & maioribus suis ignotas & inauditas introduxerunt? cur sacra omnia in laica & profana mutarunt? cur beatum Cyprianum martyrem gloriosum imitari noluerunt, qui cùm multa, quæ in epistolis suis scripta reliquit, ob rebaptizandos hæreticos, vt beatus Hier. in libro contra Luciferianos ait, de scripturis sanctis proruit, et in communione tamen, inquit, eorum permansit, qui sententiæ suæ contrairant. par ergo est, vt qui contra præceptum Domini, quod per sanctos Apostolos ecclesiæ suæ tradidit, schisma aduersus sanctos fecerunt, sanctos enim vocat hic Apost. doctr. fideles per baptismum sanctificatos, & abluros, vt quæ Coritæ, quos sequi voluerunt, passi sunt, & ipsi patiantur: vt descendant, inquam, in infernum tanquam blasphemi in Dominum, & schismatis aduersus Christianos auctores.

CAP. XII. De eo, qui est duplex animo, id est, pusillă fide.

NE *sis in precatione tua duplici animo, ambigenti, vtrum sit futurum, an non; mihi enim Petro dixit Dominus in mari: Modicæ fidei, quare dubitasti? ne ad accipiendum facilè manum porrigas, ad largiendum verò contrahas.*

CAP. XIII. De beneficẽtia.

SI *habes, da tuis manibus, vt peccatis tuis redimendis operam des: Eleemosynis enim, inquit, & fide eluuntur peccata. Ne dubita largiri pauperi, neque largiendo murmures, cognosces enim quis sit remunerator. Qui miseretur, inquit, pauperis, fœneratur Deo: quantum autem fuerit ab eo datum, tanta fiet ei remuneratio. Ne repellas indigentem, qui enim, inquit, aures obturat, ne audiat opem rogantem, ipse implorabit auxilium, & non erit qui exaudiat eum. Habe omnia cum fratre tuo communia, & ne dixeris propria esse; omnibus fuit instructa à Deo* *2 *communis participatio. Ne remoueas manum tuam à filio tuo, aut filia tua, sed potius doce eos timere Deum à pueritia; castiga, inquit, filium tuum, sic enim erit tibi bona de eo spes.*

*2 En testimoniũ Apost. doctrinę in Magdeburgenses Centuriatores, qui vitam communem in epistola Clementis quota reprehenderunt, quam nunc religiosi colunt ad exemplum illius multitudinis credentium, qui in actis Apost. habebant omnia communia. quam communitatem rerum qui reprehendunt & vituperant, in Deum blasphemi sunt. siquidem Deus testimonio huius Apost. doctr. à principio omnibus hominibus scilicet ante peccatum Adæ communem participationem rerum instruxit. Ad exemplum igitur, & imitationem naturæ integræ à Deo creatæ, & ad communem rerum participationem diuinitùs institutæ refertur institutum Apostolicum vitæ communis religiosorum: quod qui accusant, aut contemnunt, Deum accusant, & contemnunt.

CAP. XIIII. Quales se oporteat præbere dominos famulis, & quomodo

NE *amaro animo iubeas famulo tuo aut ancillæ eidem Deo confidentibus, ne aliquando gemant aduersus te, & irascatur tibi Deus. et vos serui dominis vestris tanquam*

tanquam Deum repræsentantibus subditi estote cum sedulitate & metu, tanquam Domino, & non tanquam hominibus.

Oporteat famulos subiectos esse dominis.

CAP. XV. De hypocrisi, & studio legũ diuinarum, & de confessionibus.

HABEBIS *odio omnem simulationem, & facies quicquid Domino placet; ne deferas mandata Domini, seruabis autem quæ ab eo accepisti, nihil ad ea addēs, aut eis detrahens. non addes, inquit, sermonibus eius, ne coarguat te, & fias mendax. Confitere Domino Deo tuo peccata tua, neque pergas amplius peccare, vt bene sit tibi à Domino Deo tuo, qui non vult mortem peccatoris, sed pœnitentiam.*

CAP. XVI. De cultu parentum.

COLES *patrem tuum, & matrē tuam, vt ortus tui auctores: vt fias longæuus super terram, quam Dominus Deus tuus dat tibi: fratres tuos, & cognatos tuos ne despicias; non despicies, inquit, eos, qui sunt seminis tui.*

CAP. XVII. Quòd oporteat subditos esse regi, & magistratibus.

TIMEBIS *regem, scis enim Domini esse electionē; magistratus eius honorabis, vt Dei ministros; sunt enim vindices omnis iniuriæ. & soluite eis animo non ingrato vectigal, & tributum, omnemque pensionem.*

CAP. XVIII. De munda conscietia precãtiũ.

NON *accedas ad precationē in die malitiæ tuæ, priusquã amarum animum deponas; hæc est via vitæ: Vtinam vos intra eam reperiamini per Iesum Christum Dominum nostrum.*

CAP. XIX. Quòd via, quæ ex insidiis diabolica ascita est, impietate, & legũ violatione plena est.

VIA *verò mortis in prauis actionibus cernitur, in ipsa est enim ignorantia Dei, & introductio multorum malorum, & caliginum mentis, & turbarum, vnde cædes, adulteria, scortationes, periuria, prauæ cupiditates, furta, idolorum cultus, magiæ, veneficia, rapinæ, falsa testimonia, simulationes, corda duplicia, fraudulentia, superbia, malitia, contumacia, auaritia, verborum obscenitas, æmulatio, audacia, elatio mentis, arrogantia, vacuitas metus, insectatio bonorum, inimicitia cum veritate, mendacij amor, ignorantia iustitiæ. Qui enim hæc faciunt, non adhærescunt bono, neque iusto iudicio; vigilant non vt quod honestum est, capessant, sed quod turpe, à quibus procul abest mansuetudo, & patientia: Delectantur inanibus, captant, & consectantur retributionem; non commouentur pauperum misericordia: non dolent vicem afflicti: non agnoscunt auctorem suum: filios occidunt. quod à Deo formatum est, perimunt; repellunt indigentem: premunt calamitosum: consolantur diuites: contemnunt pauperes: in omne genus peccatorum se effundunt. vtinam filij ab his omnibus liberemini.*

CAP. XX. Quòd nõ oporteat à pietate deflectere siue ad dextram, siue ad sinistram.

CAVE, *ne quis te à pietate in errorem abducat; ne, inquit, ab ea declines, siue ad dextram, siue ad sinistram, vt in omnibus, quæcunque feceris, sis intelligens: non enim impius eris, nisi à via recta deflexus.*

CAP. XXI. Quòd nõ oporteat vllum genus cibi cõmodi vituperare, sed potius cum gratiarum actione, & ordinatè sumere.

DE *cibis* *1 *verò ait Dominus, bona terræ comedite, & omnem carnem edite, vt olera herbæ, sanguinem verò effundes; neque enim quæ in os intrant, inquinant hominem, sed quæ exeunt, illa inquinant hominem, blasphemiæ scilicet, & obtrectationes, & quæ sunt huiusmodi: Tu verò comede medullam terræ cum iustitia, quoniam si quid pulchri, boníque est, omnia ipsius sunt, & ipsi gratias age: Frumentum adolescentibus, & odoratum vinum virginibus. Quis enim edit, aut bibit sine eo? hortatur autem Esdras, Ambulate, inquiens, & comedite pinguedines, & bibite dulcedines, & ne sitis mæsti.*

*1 En Apostolica doctrina de vsu ciborum cum doctrina à Paulo apostolo scripta consentiens quæ non damnat delectum ciborum, vt Protestantes hæreticè damnant contra scripturam, cui nihil licet addere, neque detrahere. immò ex locis scripturæ sanctæ hic citatis docet Apost. doctr. habendam esse in cibo & potu rationem salubritatis, iustitiæ & temperantiæ, cùm alioqui omne genus cibi & potus bonum sit natura, vtpote creatura Dei. Vescimini, inquit Genesis, omni carne tanquam oleribus herbæ, id est, ita vt sicut in oleribus quod commodum, & salubre est, ab eo, quod non est, separamus, sic in carne fiat; sic enim beatus Basilius interpretatus est respondens ad quæstionem ab Encratitis hæreticis positam, quare nos ab aliquo genere carnis abstineamus, qui eos accusamus, quòd ab omni abstineant? Ergo vt nullus, inquit Basilius, hyoscyamo vescitur, neque cicuta, quæ olera sunt; ita neque vulturina, neque canina, nisi ingens vis necessitatis cogat. hæc Basilius. Encratitæ igitur omne genus carnis interdicebant non abstinentiæ gratia nec honestæ vitæ, ait S. Epiphanius in Panario, tomo 1. hæresi XLVII. sed quia timebant, inquit, ne propter esum animantium condemnarentur. natura igitur nullum genus cibi, quod per os ingreditur, inquinat hominem; quia nec est in natura malum: sed mala, quæ ex corde exeunt, inquinant, quæ esse incipiunt, quatenus ea vult qui ea facit, & ideò ex corde exeunt. alius locus scripturæ in Apost. doctrina citatus est, tu verò comedes medullam terræ cum iustitia, sic enim legit Clemens in editione LXX. quam ipse habuit, siue in Gen. c. 45. siue in alio loco. probat hic locus, nullum genus cibi

terreni esse hominibus datum, quo non liceat vti ex se nisi iustitia vetet. quòd si omnibus cibis humanis vtendum est cum iustitia, potest ergo aliquando esse iniustitia in vtendo omnibus: ex quo rursus sequitur, vt secundum scripturam iustitia possit esse in delectu ciborum, vt in ieiuniis, ac proinde referri ad Dei cultum, qui omni virtute colitur. coarguit igitur scriptura, & Apostolica doctr. Protestantes, qui tradunt, delectum ciborum siue iussum, siue voluntarium qui ad ieiunium pertinet, cum opinione cultus Dei ad idololatriam pertinere. quia potiùs ipsi blasphemi sunt in Deum, & scripturam eius, qui immolare, & offerre Deo mortificationē carnis in ieiuniis, & delectu ciborum idololatriā esse dicunt: quasi Apostolus ad idololatriā nos hortetur, cùm hortatur vt exhibeamus nosmetipsos tanquam Dei ministros in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in carceribus, in seditionibus, in vigiliis, in ieiuniis, in castitate, & quæ sequuntur. hortatur enim vt in his, in quibus ieiunia numerat, seruiamus Deo, quod Græcè dicitur λατρεύειν, quod significat seruiendo colere, siue colendo seruire. Sic Anna prophetissa non discedebat à templo, inquit euang. Lucæ, ieiuniis, & obsecrationibus seruiens Deo nocte, ac die. Seruiens, inquit, Deo ieiuniis, Græcè est λατρεύουσα, id est, cultum Deo adhibens. Anna igitur secundum euangelium cum opinione cultus Dei ieiunabat: nisi fortè secundum Protestantes idololatriam faciebat Anna. est itaque ieiunium sacrificij genus, quod Deo fit. Vnde Tertull. in libro de cultu mulierum, quidam, inquit, ipsam Dei creaturam cibi interdicunt abstinentes à vino, & animalibus exulantes, quorum, inquit, fructus nulli periculo aut solicitudini adiacēt, sed humilitatem animæ suæ in victus quoque castigatione Deo immolant. hactenus Tertull. immolationem vocauit ieiunium in quo est delectus ciborum, quia ab esu carnis abstinetur, & interdum etiam à vino. & in libro de resurr. carnis, nam & sacrificia, inquit, Deo grata, conflictationes dico animæ, ieiunia, & seras, & aridas escas. Alius locus scripturæ ab Apostolica doctr. citatus est Zach. prophetæ, quia si quid, inquit, pulchrum, aut bonum, est frumentum iuuenibus, & vinum odoratum virginibus. probat etiam hic locus, omnem escam esse natura bonam, sicut panis, & vinum; quia creatura Dei est, vt ex parte totum intelligatur. tribuit autem propheticus sermo frumentum iuuenibus, quòd iuuenibus conueniat robur, & vires alere, & augere; quod in primis facit panis ex frumento: vinum autem virginibus, propter futuros hæreticos Encratitas qui dicturi erant, vinum esse diabolicum, & ideò non esse bibendum, vt scribit S. Epiphanius, & propter alios apud Platonem de legibus, qui vinū vituperaturi erant, dicentes esse datū hominibus ad vitionē, vt insaniant. Significare ergo voluit propheta, munus Dei esse vinum, vtendumque eo cum temperantia, & pudore, vt virgines solent. fortasse Plato, vt solet multa alia ex scriptura ad sermones suos transferre, illud quoque ex hoc prophetico loco transtulit, quod lib. 2. de legibus ait, cum leges de choreis, & compotationibus scribit: ne igitur, inquit, Liberi patris munus vituperemus, quasi malum sit, neque dignum vt in ciuitate recipiatur. & paulò pòst vinum ait remedium & medicinam esse, vt animus quidem pudorem, corpus autem sanitatem, & vires adipiscatur. pudorem vocat, & verecundiam timorem diuinum, vt idem paulò suprà interpretatus est: nullos autem magis decet pudor quàm virgines. & paulò pòst iterum ait vtendum esse vino gratia exercitationis cuiusdam ad temperantiam. diuinè itaque propheta admonuit cum sobrietate, & pudore quodam virginali adhibendum esse vinum: id est, ita vt timeamus, ne menti noceat, & Deus offendatur. libenter huius loci prophetici interpretationem attigi, quòd eum Apost. doctr. secundum sensum verbis subiectum, quem litteralem vocant, citauerit, & non secundum spiritualem ac mysticum, quem omnes interpretes Græci & Latini, quos ego quidem legerim, secuti sunt, credo, quia non videbatur eis posse secundum literam accipi de vino virginibus bibendo. Alius locus est Eccles. c. 2. Quis enim comedit, aut bibit absque eo? Significat, prouidentia diuina datos esse homini cibos ad naturæ necessitatem, non autem vt carnis curam faciamus in desideriis, vt Apost. ait, sicut illi, quorum vanitatem proximè notauerat, qui dicunt, non est bonum homini. & quæ sequuntur. igitur nec hi loci, neque si qui alij sunt de cibis in scriptura sancta, delectum ciborum prohibent ad cultum Dei referre per temperantiam ieiunij.

Cap. XXII. Quòd non sit vescēdum idolothytis.

Cavete verò ab idolothytis, hæc enim immolant, vt dæmones honorent, vt scilicet Deo contumeliam faciant: cauete, inquā, ne participes dæmonum efficiamini.

Cap. XXIII. Constitutio Domini, quomodo sit baptizādum, & in cuius mortem.

*1 En Apostolica doctrinā, quæ ecclesiam catholicorum aduersus Protestātes in oleo baptismi, & in chrismate defendit: Protestantes verò de profana nouitate, & blasphema ac mendaci accusatione condemnat. tradunt enim veram ecclesiā Christi non habere, nec agnoscere aliud chrisma, nisi ipsum spiritum S. Sic enim scripsit vnus ex eis Confessionista Selneccerus in suo Analecto tractatu 2. c. 7. fingit præterea honorem Christi oleo ascribi, & spiritum S. ad chrisma alligari. & quia episcopus tantùm dare potest spiritum S. per chrisma, episcopum ait seipsum constituere Deum. Solius enim Dei esse hoc opus, id est, dare spiritum S. Sic iste infelix in iis, quæ ignorat, blasphemat, vt beatus Petrus de aliis similibus dixit. quòd si nihil esset in oleo sanctificato, quod in baptismo adhibetur, præterquam symbolum, & typum tantùm esse spiritus S. spiritualisque baptismi, & in chrismate, quod ex oleo, & balsamo odorato compositum est, similiter nihil aliud esset, nisi solùm esse symbolum sigilli pactionum, quæ cum Christo in baptismo factæ sunt, vt nos enim Christo omnis boni odoris virtutum auctore coniungant, consepulti enim, inquit, sumus cum illo per baptismum in mortem, vt quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriā patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus: si enim complantati sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus, hoc scientes, quòd vetus homo noster simul crucifixus est, vt destruatur corpus peccati, vt vltrà non seruiamus peccato: Si, inquam, nihil aliud esset in his, præterquam admoneri solùm symbolis istis mysticis de iis quæ dixi, tamen vtilitate & quidem magnā non carerent, essetque pia, & Deo grata huiusmodi admonitio, & mysticæ significationis recordatio: nunc autem vt aqua baptismi non est solùm aqua nuda, neque est symbolum tantùm mortis, sed per inuocationem sanctissimę trinitatis virtutem diuinæ operationis in animā spiritualiter penetrantis accipit, caro enim abluitur, ait Tertull. in libro de resurrectione carnis, vt anima emaculetur, sic oleum in baptismo μετ' ἐπίκλησιν. id est, cum inuocatione, vt S. Cyrillus Hierosol. in 3. Catechesi mystagogica ait, non est amplius nudum, & commune oleum, sed donum Christi, & spiritus S. per præsentiam diuinitatis eius operandi vim habens, sicut idem Tertull. ibidem ait, caro vngitur, vt anima consecretur: caro signatur, vt anima muniatur: caro manus impositione adumbratur, vt anima spiritu illuminetur: Caro corpore, & sanguine Christi vescitur, vt anima de Deo saginetur. vngi dixit de oleo quod ad baptismum adhibetur. Signari autem de chrismate,

*De baptismo autem episcope, aut presbyter, iam antè constituimus, ac nunc rursus dicimus, sic baptizandum esse, vt Dominus constituit, cùm dixit, euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, docentes eos seruare omnia quæcunque præcepi vobis, in nomine, inquam, patris, qui filium misit, & Christi, qui venit, & spiritus sancti, qui testimonium tribuit. Vnges autem prius oleo sancto, deinde baptizabis aqua, postremò signabis *1 vnguento chrismatis, vt sit oleū vnctionis participatio spiritus: aqua symbolum mortis, vnguentum chrismatis sigillum pactionum. Sin autem non fuerit oleum, neq; vnguentum chrismatis, satis est aqua tum ad vnctionem, tum ad sigillum, & ad confessionem morientis, siue commorientis. Ieiunet autem ante baptismum is qui baptizatur; siquidem Dominus, à Ioanne primùm baptizatus, & postea in solitudine commoratus, quadraginta diebus, & totidem noctibus ieiunauit, non quidem quod opus esset ei vllas sordes eluere, aut opus vllo ieiunio, aut vlla purgatione, qui est naturā mundus, & sanctus; sed vt tum Ioanni veritatem † attestaretur,*

tum

*tum nobis normam et *³regulam præberet. Itaque Dominus *²nõ est baptizatus in passionem suam, aut in mortem, aut in resurrectionem, nondum enim quicquam horum factum fuerat, sed ad aliorum institutionẽ. Quocirca auctoritate sua tanquam Dominus Ioannis ieiunat post baptismum. Qui verò in mortem eius baptizatur, debet prius ieiunare, deinde baptizari: non enim æquum est, vt qui consepultus est, & consurrexit, in ipso tempore resurrectionis lugeat, mortuusque sit: Non enim homo constitutionis Christi dominus est, siquidem ille est Dominus, hic verò Domino subiectus.*

quo caro post baptismum signatur, vt anima muniatur, vnde sacramẽtum Confirmationis est, & dicitur, & quod illud ministrat episcop°, Signo te, inquit, signo crucis, & cõfirmo te chrismate salutis. Carnem itaque, vtpote animæ cooperariã, & ad ferendam suæ cooperationis remunerationem suscitãdam, vestiri ait Tertull. sacramentis, quibus eam Protestãtes nudare volunt, vt non vestiti, sicut Apostolus optabat, sed nudi inueniantur. respondeat nobis iste Selneccerus, vnde oleum, & chrisma didicit ecclesia Africana, in qua natus est Tertull. & vbi de quibus in ea didicerat, eruditissimè aduersus hæreticos ante annos mille trecentos scripsit? Vnde item didicit ecclesia Hierosolymitana, ex qua exiuit Apostolica prædicatio iuxta prophetiam Esaiæ, de Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem; vnde, inquam, didicit, quæ de oleo in baptismo, & de chrismate post baptismum Cyrillus Hierosolymitanus, id est, eius eccl[esi]æ episcopus ante annos mille ducentos scripsit? Præterea vnde ecclesia Græcorum didicit oleum in baptismo, & chrisma post eum, quorum rationes, & theorias, & spirituales operationes Simeon Thessal. archiepisc. in libro de mysteriis eccl. ca. . doctissimè explicat. postremò, vt ad ecclesiam occidentis veniam, vnde didicit adhibere oleum, & chrisma eo or[din]e quo hic Apost. doctrina tradit. oleo enim ante baptismum vngit. Sacramento autem chrismatis post baptismum signat, ac confirmat. Sicut dixit Apost. doctr. lib. 3 cap. 17. chrisma esse confirmationem cõfessionis. aliud enim est præparari ingressurum in certamen vitæ Christianæ, quod facit illud oleum vnctionis, per inuocationem Dei, & orationem: aliud, iam ingressum postea confirmari, quod facit illud chrisma, quod v[er]o apostolicæ impositionis manuum ab episcopis, qui Apostolis successerunt, ministratur. ergo cùm iste scriptor confessionista ait, vera ecclesia Christi non agnoscit chrisma, de ecclesia Protestantium, id est, malignantium loquitur, in qua ipse natus est, & qui aliam ecclesiam non nouit, si post Martinum Lutherum natus est. Sed interroget patres & maiores suos, & dicent ei. Si scire potest auos, atauos, & tritauos percontetur eos, an eorum ecclesia agnouerit oleum, & chrisma? & vnde acceperit. iam quod ait, episcopum se facere Deum, quia per chrisma dat spiritum S. Si episcopus se facit Deum, quia signando baptizatum chrismate, accipitur spiritus S. hoc enim est dare spiritum S. ergo apostoli faciebant quoque seipsos deos, quia scriptum est de illis, Tunc imponebant manus super illos, & accipiebant spiritum S. & Paulus Deũ se faciebat, cùm scripsit Romanis, Desidero enim videre vos, vt aliquid impartiar vobis gratiæ spiritualis. hoc enim op° Dei est, vt dare spiritum S. Deinde qu[o]d ait iste, honorem Chri[sti] adhiberi oleo, ignorat miser, non esse oleum istud ψιλὸν καὶ κοινὸν, vt dixit Cyrill. Hierol. id est, nudum & commune, sed iunctum cum verbo Dei, & oratione; vnde honor, qui ei tribuitur, quia propter Christum tribuitur, eidem ipsi Christo tribuitur. vtinam quæ iste ignorat, & impiè, atque ignoranter blasphemat, discere vellet: & quæ non intelligit, credere. Scriptum est enim in Esa. proph. nisi credideritis, non intelligetis.

*² En Apostolica doctrina, quæ doctrinam falsam, & hæreticam Caluini coarguit, cùm tradit in suis peruersis & hæretici institutionibus c. 17. art. 22. baptismum Ioannis fuisse baptismum noui testamenti: & non fuisse à baptismo Apostolorum differentem. quam doctrinam etsi satis lib. 5. de dogmaticis characteribus verbi Dei confutauimus, confutemus adhuc amplius huius Apostolicæ doctrinæ auctoritate. etenim si baptismus quo Dominus ante passionem suam baptizatus est à Ioanne, non fuit factus in mortem, & resurrectionem Christi, quia non dum passus, mortuus, & suscitatus erat, ergo propter eandem rationem neque baptismus, quo alij baptizabantur ab eodem Ioanne, in mortem, & resurrectionem Christi fiebat, ex quo rursus fit, vt nõ esset baptismus Ioannis baptismus noui testamenti. baptismus enim noui testamenti, de quo Dominus post mortem, & resurrectionem suam præceptum S. Apostolis dedit, in mortem Christi fit, sicut Apostolus ait, quicunque baptizati sumus in Christo, in morte ipsius baptizati sumus. baptismus igitur Ioannis eo tantùm pertinebat, vt ad eum venientes pœnitentiam agerent confitentes peccata sua: quod ipsum vt maiore auctoritate & fructu, ac frequentius fieret, Christus etiam ab eo in Iordane baptizari voluit, vt sic baptismum Ioannis [Greek illegible], vt beatus Ignatius in epist. ad Ephes. ait, id est, vt sic baptismum Ioannis suaderet, ad id scilicet quod agebatur, vt ad pœnitentiam, inquam, & confessionem peccatorum plures, & studiosiùs venirent: tum etiam ad aliorum institutionem, vt ait Apost. doctr. id est, nostram, vt enim propter nos homines factus est homo, vt illius in carne aduentus facti participes, gratiæ eius participes efficeremur, sic, vt ait beatus Cyrill. Hier. in tertia catechesi, propter nos baptizatus est, vt nos quoque baptizati, cum salute dignitatem per eum accipiamus. plures alias caussas baptismi eius exponit Gregor. Theol. in oratione in lumina, & in oratione in sanctum baptisma.

*³ En Apostolica doctrina, quæ Confessionistas condemnat, cùm tradunt, ieiunium Christi non fuisse ab eo susceptum x l. diebus, & totidem noctibus, vt esset exemplum nobis propositum ieiunij quadragesimæ, quod à sanctis apostolis traditum est. Sic enim scribit i[lle] Selneccerus Confessionista in Analecto tractatu 2. de ecclesia c. 31. de ieiuniis: De ieiunio autem quadragesimali, vt vocant, hæc teneam[u]s: Christus nobis exemplum non præbuit, quod imitari non possumus; neque ieiuniorum leges nobis perscripsit, neque tempus ieiunandi constituit. At Apost. doctr. Christum dicit baptizatum fuisse, & ieiunasse, non quia opus ei esset baptismo, aut ieiunio, sed vt veritatem [q]uoque testimonij Ioann[i]s confirmaret. Ioannes enim qui venit, sicut Dominus dixit, neque manducans, neque bibens, id est, qui ven[it] ieiunans, & quidem in delectu ciborum aduersus Protestantes, qui tale ieiunium non recipiunt, erat enim eius esca, vt ait Matthæus, locustæ, herbæ genus, auctore Athanasio, vt mel siluestre; & qui in aqua baptizabat, hoc testimonium de Christo dixit, qui autem post me venturus est, fortior me est, ipse vos baptizabit spiritu S. & igni. in vtroq; ergo attestatus est Christus, se esse fortiorẽ Ioanne, vt Ioannes dixerat; & quòd x l. diebus, & totidem noctibus nihil gustans ieiunauit, cùm Ioannes alioqui ieiunans, locustis & melle victitur, quod erat in Ioanne vel [ei] non comedere: & quòd in baptismo eius spiritus S. descendit super eum, vt significaret virtutem baptismi, quo eramus post mortem eius baptizandi. hæc fuit vna caussa, cur baptizatus est, & ieiunauit. altera, vt præberet nobis regulam exemplo suo in vtroque horum, id est, vt in aqua baptizaremur ea forma, qua ipse instituit, sicut ipse in aqua Ioannis baptizatus est: & vt x l. diebus ieiunaremus, non quidem sicut ipse ieiunauit, qui post x l. dies, & totidem noctes esuriit, sed vt natura nostra, & quidem facilè ferre potest.

CAP. XXIIII. Quibus diebus hebdomadæ ieiunandum sit, & quibus non: & quare.

†IEIVNIA verò vestra ne sint cum hypocritis communia, ieiunant enim secunda hebdomadis feria, & quinta; at vos aut quinque diebus ieiunate, aut quarta, & sexta feria: Quoniam quarta quidem iudicium in Dominum pronunciatum est, postquàm Iudas proditionem pecunia promiserat: Sexta verò mortem in cruce sub Pontio Pilato passus est. †Sabbatum tamen, & Dominicum festos dies agitate, quòd ille quidem diés recordatio sit fabricationis mundi, hic verò resurrectionis. Vnum verò tantummodo sabbatum nobis toto anno obseruandum est, sabbatum scilicet sepulturæ Christi: quo quidem ieiunare deceat, non autem

celebrare festum. Dum enim auctor mundi sub terra est, superat luctus mortis, lætitiam effectionis vniuersi; quòd ipse effector præstantior sit natura, & dignitate rebus à se effectis.

CAP. XXV. Quales esse oporteat orantes orationem Dominicam.

CVM *autem precationem facitis, ne sitis quales sunt hypocritæ, sed potius, vt Dominus in euangelio constituit, sic preces adhibete: Pater noster qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, sicut in cælo, & in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie; & dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo. Quoniam tuum est regnum, & potestas, & gloria in sæcula sæculorum. Amen. Ad hunc modum precamini* [1] *ter† singulis diebus, ita ad precationem præparati, vt præstetis vos dignos adoptione paterna: ne si indignè eum appelletis patrem, exprobretur vobis, vt Israëli (qui antea audiebat, primogenitus Israël) exprobratum est illud, quòd si pater ego sum, vbi gloria mea? & si dominus sum, vbi est timor meus? Gloria enim patrum sanctitas filiorum, & metus ministrorum honor est dominorum: sicut è contrario, filiorum nequitia patrum infamia est: & ministros non timere, est non habere imperium dominos. propter vos, inquit, blasphematur nomen meum in gentibus.*

[1] Hic quoque Apostolica doctrina doctrinã Cõfessionistarũ hæreticam esse conuincit, cùm tradunt, non posse orationem astringi numero, & tẽpore, at non sic numero, & tẽpore astringitur, quin sæpius, & aliis tẽporibus orare liceat, cũ alioqui possit cum ratione præscribi numerus & tempus; nec ex eo sequitur, non esse liberam orationem nostram, vt hæretici inuidiosè fingunt. Ergo qui non possunt, aut nolunt sæpius, ter saltem interdiu orandum esse Apost. doctr. tradit, credo, ad exemplum Danielis, qui cùm alioqui captiuus esset, & in alieno & hostili solo, tribus tamen temporibus, sicut scriptum est, flectebat genua, & adorabat, & confitebatur coram Deo suo. testis autem huius Apostolicæ doctrinæ à S. apostolis traditæ est consuetudo Romanæ ecclesiæ, & plurimarum in occidente ecclesiarum, in quibus vsque in hodiernum diem ter signum orandi populo datur, mane, meridie, & principio noctis, numero trium ad honorem & cultum sanctissimæ Trinitatis pertinente. in 8. autem libro, in quo de ministris ecclesiæ, & eorum ordinationibus, & ecclesiasticis canonibus agitur, septem tempora orandi ad exemplum Dauid, vt puto, non populo, vt hic, sed ministris ecclesiæ, Apostolica doctr. & constitutio tradit, vt postea loco proprio notabimus. est autem hæc constitutio suasio populo, potius quàm lex in commune lata, vt pleræque aliæ constitutiones.

CAP. XXVI. Gratiarum actio pro sancta Eucharistia.

ESTOTE *verò præsto omni tempore ad agendas gratias tanquam fideles, & grati serui: ac pro Eucharistia quidẽ in hunc modum: Gratias agimus tibi pater noster pro vita, quam nobis per Iesum filium ostendisti: per quem vniuersa fecisti, & omnium rerum procurationem habes, quem misisti vt ad salutem, & conseruationem nostram fieret homo: quem pati & mori permisisti, quem etiam à mortuis suscitasti, & suscitatum glorificare voluisti, & ad dextram tuam sessum recepisti: per quem etiam resurrectionem mortuorum promisisti. Tu igitur Domine omnipotens æterne Deus, vt erat hoc dispersum, & postquam est congregatum, factus est vnus panis, sic congrega ecclesiam tuam ex finibus terræ in regnum tuum. Adhuc agimus tibi gratias pater noster pro sanguine pretioso Iesu Christi pro nobis effuso, ac pro pretioso corpore, cuius hæc* [1] *antitypa celebramus, qui nobis constituit, vt mortem eius denunciaremus: per ipsum enim tibi gloria in sæcula, Amen.* Nemo *igitur non baptizatus ex eis edat: sed ij tantùm, qui sunt in mortem Christi baptizati.*

[1] Nunquã Apostolica doctr. sanctã Eucharistiã typum corporis & sanguinis Christi vocat, sed antitypa, quod verbũ hæretici sacramentarij in veritatẽ corporis, & sanguinis obiiciunt, quia vim eius non intelligunt: intelligerent autem fortasse, si vsum verbi apud veteres patres obseruassent, aut si rationem ipsius verbi considerassent, quod tantum abest, vt typum, siue figuram significet, vt potius contrarium typi declaret, vbi enim typus rei est, non est res ipsa; at in antitypo alicuius rei, res ipsa, & ipsa veritas est, licet velata & tecta, & non in propria specie. Sic Cyrill. Hierosol. in 2. catechesi mystagogica baptismum vocat antitypon passionum Christi, quia passio, & mors Christi non typicè, vt erat in victimis, & in aspersionibus veteris testamenti, sed verè est in baptismo: & qui baptizatur, licet non verè, sed similitudine commoriatur Christo, Christo tamen verè mortuo, & verè suscitato commoritur, & conresuscitatur. chrisma quoque vocat idem auctor in 3. catechesi antitypon eius, quo Christus vnctus est, id est, spiritus sancti. itaque non est chrisma typus spiritus sancti, sed antitypon; quia etsi est vbique spiritus S. non tamen vbique est ad operandum hoc, quod per chrisma operatur in eo, cui chrisma adhibetur. Sic igitur sancta Eucharistia dicitur, & est non typus corporis & sanguinis: absit, nec vnquam sic à patribus dicta est, sed antitypon corporis, & sanguinis Christi, quia ibi est verè corpus, & sanguis Christi, & si tectè & velatè. hoc ergo dicitur, & est antitypon, quod dicitur, & est sacramentum. & vt sacramentũ corporis, & sanguinis est ipsum corpus, & sanguis sub typo, siue figura, vel specie, vt nunc loquimur, panis; sic antitypon siue antitypa corporis, & sanguinis sunt ipsum corpus, & sanguis sub typo panis, & vini; sic enim vocat Cyrillus Hier. in 4. catechesi mystagogica, quod nos dicimus speciem panis & vini. Sic B. Petrus baptismum vocat antitypon arcæ Noë, in qua octo animæ saluæ factæ sunt per aquam; quia quod illis typicè, & in figura contigit, nobis non typicè, sed verè cõtigit, qui veram salutem per ipsum baptismũ adepti sumus. baptismum itaq; vocat Petrus antitypon arcæ, quia non est typus tantùm, siue signum ipsius rei, id est, veræ salutis, sicut erat illa arca, sed in illo est, cùm rite adhibetur, res ipsa, id est, vera purgatio peccatorum, vera salus, & adoptio filiorum Dei. Vnde non satis bene interpretantur antitypa, qui è Græco vertentes, alioqui catholici, & eruditi, signa transferunt, cùm potius transferre debeant sacramenta, quæ nemo nisi hæreticus signa tantùm esse dicit, aut putat: aut si malunt verbum ipsum antitypon relinquere, & vsu facere tritum pro Latino.

zati. Sin verò aliquis non baptizatus seipsum celauerit & ea participet, *2 *iudicium æternum manducabit; quòd cùm alienus à Christi fide esset, quæ fas non erat, ad supplicium participauit: Si quis autem per* *3 *ignorantiam sumpserit, est ille quidem citò elementis Christianæ religionis instituendus, ac baptizandus, ne exeat contemptor.*

*2 Si, vt Caluinus hæresiarcha tradit suis, corpus, & sanguis Domini non corporali modo, sed spirituali tātùm per fidē percipiuntur, qui sine fide illum panem accipit, qui foris offertur à ministro, vt ipsi Caluinistæ loquuntur, nullo modo corpus Christi accipit, igitur non iudicium manducat is, neque reus est corporis, quod non sumpsit. at hic Apost. doctr. eum, qui sine fide corpus Domini participat, iudicium ait manducare, sicut Apost. ait; corpus igitur sumit, cuius reus est, quia indignè sumit corporaliter. repugnat ergo veritati Apostolicæ doctrinæ hæreticum Caluini dogma.

*3 En rursus testimonium Apostolicæ doctrinæ in dogma hæreticum Caluini: etenim si is, qui non per simulationem, ac se celando, vt ille superior, sed imprudens, ac per ignorantiam sacramentum corporis Domini accepit, citò baptizandus est secundum Apostolicam doctrinam, ne in contemptum sacramenti dicat postea accepisse se, cùm Christianus non esset, quod Christiani non accipiunt. igitur sine fide etiam corpus Christi accipitur, quod quidem fieri non potest, nisi corporaliter, id est, ore accipiatur, vt Berengarius confessus est in condemnationem Caluinistarum, qui in Confessione, & expositione doctrinæ ministrorum Helvetiæ ca. 21. aiunt se Confessionem illam Berengarij improbare, & sine proprio indicio condemnari. ad hanc Apostolicam doctrinam pertinet responsio canonica Timothei episcopi Alexandrini ex numero nonaginta patrum concilij Constant. Quæstio, si puer catechumenus annorum 7. aut maturæ ætatis homo in ipso tempore mysticæ consecrationis adueniat imprudens, & sacræ communionis particeps efficiatur, quid de eo statuendum est? Responsio, baptizari, inquit, eum oportet, à Domino enim vocatus est.

CAP. XXVII. Gratiarū actio post sumptionē sanctæ Eucharistiæ.

POST *communionem sic est gratiarum actio adhibenda: Gratias agimus tibi Deus, & pater Iesu saluatoris nostri pro sancto* *1 *corpore tuo, quod in nobis habitare fecisti, & pro cognitione, & fide, & charitate, & immortalitate, quæ dedisti nobis per Iesum filium tuum. Tu Domine omnipotens, Deus vniuersi, mundum, & quæ in eo continentur, per eum condidisti, & legem in animis nostris inseruisti, & quæ ad vescendum opus erant, hominibus præparasti. Deus patrum nostrorum sanctorum & reprehensione carentium, Abraham, Isaac, & Iacob, seruorum tuorum fidelium, Deus potens, fidelis, ac verax, & in promissis seruandis constans, qui Iesum Christum tuum in terram misisti, vt cum hominibus conuersaretur vt homo, idem Deus verbum, & homo, & vt errorem radicitùs euelleret, & nunc ipse memento per eum huius sanctæ ecclesiæ tuæ, quam sanguine pretioso Christi tui acquisiuisti: eamque ab omni malo eripe, ac eam in tua charitate, & tua veritate perfice, nosque omnes in regnum tuum, quod præparasti congrega. hoc † Maranatha. Osanna filio Dauid. Benedictus, qui venit in nomine Domini: Deus Dominus, qui apparuit nobis in carne. Si quis sanctus est, accedat: Si quis non est, curet vt fiat per pœnitentiam. Committite autem presbyteris vestris, vt Eucharistiam offerant.*

*1 En Apostolica doctrina, quæ Caluinū redarguit, qui in suis nefarius & blasphemis de cœna institutionibus impiè tradit, Christum non aliter in nobis quā per spiritum suū habitare, cùm hic Apostolica doctrina clarè dicat habitare in nobis per sanctum corp⁹ suum: id est, habitare in nobis Christum per seipsum nō reuelata facie, sed in mysterio sacræ cōmunionis. Nequis verò hic cauillari audeat in verbo Græco ὀνόματος, quod erat in vetustiore exemplari Cretensi, quod nos, vt ad consuetudinem sermonis nostri transferremus, corpus interpretati sumus, sciat corpora, siue personas solere à Græcis dici ὀνόματα, id est, nomina. testatur Lucas, cùm in Act. c. 1. ait, erat autem turba nominum simul ferè centum viginti, Græcè est ὀνομάτων. in altero exemplari Calabro item vetusto erat ὑπὲρ τοῦ ἁγίου, vt sit precatio post communionem, gratias agimus tibi Deus pro sancto, quod in nobis habitare fecisti. sic vocauit Dauid inquiens, non dabis sanctum tuum videre corruptionem, quod Paul. in Act. c. 13. de corpore Christi interpretatus est; Græcè est τὸ ἅγιον. vtraque ergo lectio Caluinum, & omnes sacramentarios condemnat. habitare enim non est propriè nominis, neque spiritus carnem, & ossa non habentis, sicut habet Christus.

CAP. XXVIII. Gratiarū actio pro vnguento chrismatis mysterio, siue sacramento.

PRO *vnguento chrismatis sic gratias agite: Gratias agimus tibi Deus vniuersi conditor pro suauitate vnguenti chrismatis, & pro immortali sæculo, quod nobis per Iesum filium tuum patefecisti; quia tua est gloria, & potestas in sæcula, Amen. Qui venerit, & sic* *1 *gratias egerit, recipite illum vt Christi discipulum: Sin verò aliam doctrinam prædicauerit præter eam, quam vobis Christus per nos tradidit, huic ne permittatis Eucharistiam offerre: qui enim talis est, is contumelia potius Deum afficit quàm honorat.*

*1 Vt aqua baptismi, si nec oleum vnctionis, neque chrisma sit, sufficit regeneratis. vt Apost. doctr. c. 24. dixit; ita si chrismatis sacramentum per contemptum repudietur, Theologia quoque vnguēti chrismatis sacri symbolica simul repudiatur, vt à Lutheranis fit. Vnctio enim chrismatis, sicut ait diuinus Dionys. spiritum sanctū donat, quod, vt idem Dionys. ait, significat, spiritum S. qui secundum humanitatem Christus supercælestic vnguentum, quod beatorum mentes diuinis odoribus replet, sanctificatus est, ex substantia eius procedere. Qui igitur vnguentum sacri chrismatis reiicit, is quidem non verè agit gratias, quamuis agere videatur pro spirituali odore spiritualis vnguenti, id est, pro aduentu spiritus sancti ad nos per Christum, à quo procedit: per spiritum enim sanctum afflauit Christus nobis odorem notitiæ veritatis. hæc est enim vnctio, quam habemus, sicut ait beatus Ioan. quæ docet nos de omnibus: neque verè agit gratias pro vita immortali, quam hoc supercæleste, & supersubstantiale vnguentum, quod est Christus, nobis per baptismum cum ipso commortuis, & conresuscitatis donauit; & qui in hac doctrina non manet, quam Christus per spiritum S. & sanctos apostolos ecclesię catholicæ tradidit, neque secundùm eam gratias pro hoc mysterio sacri chrismatis agit, hic Deum non habet, sicut beatus Ioan. ait, filium enim in carne venisse negat, qui vnctionem spiritus S. quo secundum humanitatem supersubstantialiter sanctificatus est Christus, negat; negat autem, cùm sacrum chrisma à Christo institutum, & donatum de ecclesia tollit. merito igitur Satanas, qui Lutheranos decepit, & vt à doctrina ecclesiæ catholicæ recederent, persuasit, simul persuasit, vt chrisma explóderent: & magicum blasphemè appellarent. repugnabat enim, vt qui confessionem fidei catholicæ relinquebant, sacramentum confirmationis eius retinerent.

CAP. XXIX.
Quòd nō oporteat omnes sine discrimine ad communionem admittere.

QVISQVIS ad vos venerit, vbi probatus fuerit, admittite: intelligentes enim estis, & potestis dextram vel sinistram cognoscere, ac falsos doctores à doctoribus discernere. Ac doctori ea quæ sunt vitæ necessaria suppeditate ex animo: Falso autem doctori præbete quæ opus sunt: eius verò errorem ne recipite, neque vnà cum eo precationem facite, vt non cum eo inquinemini. Omnis propheta verus, aut doctor, qui ad vos venit, dignus est alimento, vt operarius sermonis iustitiæ.

CAP. XXX.
Constitutio de oblationib' primitiarum, & decimarum.

DABIS sacerdotibus omnes primitias torcularis, & areæ, vindemiæ, & messis, boum, atque ouium: vt apothecæ cellarum tuarum penuariarum, & fructus agri tui benedictione afficiantur, vt firmeris in frumento, & vino atque oleo, augeanturque armenta boum tuorum, & tuarum ouium greges: Dabis omnem decimam [1] *pupillo, & viduæ, pauperi, & proselyto: Dabis etiam sacerdotibus omnes primitias panum recentium, vini ex dolio, olei, mellis, pomorum siue baccarum, vuæ, aut aliorum fructuum: primitias verò argenti, aut indumenti, cæterarumque rerum, quas possides, tribues pupillo, & viduæ.*

[1] Popu'o præcipit hic Apost. doct. dare decimas pupillo, viduę, & pauperi, ac proselytis, cùm tamē antè lib. 2. ca. 25. & 27. præceperit dare eas episcopo, vt sciat populus, quò libentius & largius det, dare se simul pupillis, viduis, & omnibus egentibus, cùm episcopo dat. Siquidem episcopo dat, vt ipse istis det. ex quo fit, vt quæ necessitati episcopi, & familiæ eius supersunt, istorum omnium sint, ad quorum necessitatem ea populus episcopo iustè dispensanda & distribuenda dat.

CAP. XXXI.
Quomodo oporteat congregatos diem Dominicum celebrare.

DIE resurrectionis Domini, quem Dominicum dicimus, conuenite sine vlla conuentus intermissione ad agendum gratias Deo, & profitendum beneficia, quibus nos Deus per Christum affecit, cùm liberauit nos ignorantia, errore, vinculis: vt sic sacrificium vestrum reprehensione careat: sitque Deo acceptum, & gratum: qui de ecclesia sua œcumenica dixit: In omni loco offeretur mihi thymiama, & [1] *sacrificium mundum, quia ego sum Rex magnus, Dominus omnipotens, & nomen meum admirabile in gentibus.*

[1] Ecce Apostolica doct. interpres loci Malachiæ prophetæ de sacrificio incruento sanctæ Eucharistiæ. cùm enim de conueniendo in ecclesiam ad Missam die Dominico præceptum dedisset, meminissetque de sacrificio, quod in ea offertur, citauit locum Malachiæ de sacrificio mundo, quod in ecclesiis per cunctum orbem offertur.

CAP. XXXII.
Quales esse oporteat, qui eliguntur ad ministerium ecclesiæ.

ELIGITE [1] *episcopos dignos Domino, item presbyteros, & diaconos viros pios, iustos, mansuetos, non cupidos habendi, veraces, probatos, sanctos, liberos à vitio acceptionis personæ, idoneos ad docendum verbum pietatis, & qui Domini dogmata rectè tractent. Vos verò habete his honorem, vt patribus, vt dominis, vt beneficis, vt auctoribus boni status vestri. Præterea reprehendite inter vos mutuò non iratè, sed magna cum tolerantia, cum benignitate, & pace: Seruate omnia præcepta Domini vobis data. Vigilate pro vita vestra. sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes: & vos similes hominibus expectantibus Dominum suum quando veniet, vespere an mane, an ad gallicantum, an media nocte; qua enim hora non expectant, veniet Dominus, etsi ei aperuerint, beati serui illi, quia inuenti sunt vigilantes. Quia scilicet præcinget se, & faciet eos discumbere, & transiens ministrabit illis. Sobrij igitur estote, ac vigilantes; & orate, ne dormiatis in mortem; neque enim iuuabunt vos superiora rectè facta, si ad extremum vitæ vestræ à fide vera aberrabitis.*

[1] En Apostolica doctr. quę quid laici possint in ministris ecclesiæ, vno verbo planè docet contra Protestātes. non enim dicit laicis, quibus nunc loquitur, χειροτονεῖτε, id est, ordinate, neque καθιστάνετε, id est, constituite episcopos, presbyteros, diaconos, sed προχειρίσασθε. est enim προχειρίζειν, πρὸ τῆς χειροτονίας ἐκλέγειν, id est, eligere ante ordinationem; quod potest conuenire laicis non quidem propriè, & canonicè, quia non potest eis conuenire potestas spiritualis, qualis est potestas eligendi ministros ecclesiæ, qui sunt ministri spirituales, vt quidem potest conuenire clericis: ordinationes verò episcoporum, presbyterorum, diaconorum, & aliorum ministrorum ad episcopos; quibus Protestantes carent, pertinent. de quibus ordinationibus sigillatim postea lib. 8. Apost. doctr. leges describit. Quare cùm Protestantes episcopos non habeant, consequens est, vt nullas χειροτονίας, id est, ordinationes ministrorum habeant, præterquam laicas προχειρίσεις, id est nudas electiones sine ordinationibus.

CAP. XXXIII.
Prædictio futurorum.

VLTIMIS enim diebus multiplicabuntur falsi prophetæ, & corruptores verbi, & mutabuntur oues in lupos, & charitas in odium: abundante enim iniquitate frigescet charitas multorum, erit enim hominum mutuum in se odium, insectatio, & proditio. Ac tunc prodibit deceptor orbis, & inimicus veritatis, mendaciique defensor; quem Dominus spiritu oris sui interficiet, qui labiis impium delet; ac multi in eo scandalum incurrent; qui verò perseuerauerint vsque in finem,

bi salui

bi salui erunt; & tunc apparebit signum filij hominis in cælo: deinde vox tubæ instante archangelo, & interea mortuorum suscitatio, ac tunc veniet Dominus in terræmotu cum omnibus sanctis suis super nubes, comitatus angelis virtutis suæ in solio regni ad iudicãdum diabolum mundi deceptorem, et ad retribuendum cuiq; pro meritis: Tunc abibunt scelerati in æternum supplicium, iusti verò proficiscentur ad vitam immortalem, & ea possidebunt, quæ oculus non vidit, neque auris audiuit, neque in cor hominis ascenderunt, quæ præparauit Deus diligentibus eum; & gaudebunt in regno Dei gaudio, supra quàm dici potest, magno in Christo Iesu. Tot igitur ac tantis bonis ab eo dignati eundem supplices crebris precibus imploremus dicentes:

CAP. XXXIIII. Oratio variam Dei prouidentiam prædicans.

ÆTERNE *Saluator noster rex deorum, qui solus es omnipotens, & Dominus omnium, idemque Deus sanctorum, & laudatorum patrum nostrorum, nostrorumque maiorum, Deus Abraham, Isaac, & Iacob, qui es misericors, & commiserator, longanimis, & multa misericordia; cui omne cor patet, nudumque est, & omnis occulta cogitatio aperta: ad te clamãt animæ iustorum, in te sunt collocatæ spes sanctorum, qui es pater reprehensione carentium, & eorum, qui te rectè inuocant, auditor, qui tacitas etiam sermocinationes percipis, siquidem in viscera vsque humana prouidentia tua peruadit, & per conscientiam voluntatem cuiusque scrutaris. Tibi per omnes partes orbis habitabilis thymiama precationis, & sermonum adhibetur, qui hoc præsens sæculum, curriculum iustitiæ instituisti, omnibusque ianuam misericordiæ aperuisti, ac singulos homines cognitione quadam nobis insita, & naturali iudicio, ac tacita quadam legis naturæ voce docuisti, opum quidem non esse perpetuam possessionem; venustatem verò pulchritudinem non esse perennem; firmitatem virium fragilem; esseque vniuersa vaporem, & vanitatem; solam verò conscientiam fidei non fictæ per medios cælos peruadere cum veritate ascendentem, & *1 dexteram futuri cibi recipere, simul etiam antequam promissum reuiuiscendi præstetur, ipsa anima spe exultans, lætitia perfunditur. Abraham enim progenitorem nostrum *2 viam veritatis ex ipsa † naturæ facultate capescentem, cùm ei appareres, tanquam dux deduxisti; eumque, quid tandem esset hoc sæculum,*

*1 Ad illud respicit Luc. 22. & ego dispono vobis, vt edatis, & bibatis in regno meo. & ad illud Matth. 25. & tunc dicet iis, qui à dextris erunt, venite benedicti, &c. & in psal. 15. delectationes in dextera tua vsque in finem. est itaque recipere dextram futuri cibi reportare præmium æternæ vitæ ex dextera maiestatis Dei excelsi, quam reportaturi sunt ij qui secundum euangelium erunt à dextris, quia hi ambulauerunt vias, quæ à dextris sunt: has enim no[uit] Dominus, sicut Salomon ait.

*2 En opera secundum innatam co[gnitio]nem, & iudicium rationis naturalis sine fide ab Abraham facta, quæ bona erant, quippe quæ ad viam veritatis naturæ insitam pertinebant, quamuis nondum ad iustitiam valebant, antequam Deus tanquam dux illum deduceret scilicet per fidem, hæc enim est dux ad [a]mbulandum, vt Deo placet, in via mandatorum. redarguit igitur hic locus Apostolicæ doctrinæ Illyricum, qui in defensione Antuerp. Confessionis c. 6 contra Tiletan. negat esse sine fide vlla opera bona, vt substineat, non quidem aliqua bona opera, sed omnia excludi à iustitia. Sic enim ait, quæ verò possunt esse illa bona opera sine fide facta? Sanè fuerunt bella opera, vt ea valde nec[esse] [fu]erit à iustitia excludere. Sanè quidem necesse fuit excludere, quia etsi sunt bona, tamen carent fide, sine qua impossibi[le] est plac[ere] Deo. Dici[t] præterea, non posse probari vllo certo testimonio, Paulum excludere à iustitia tantùm opera sine gratia, & ante fidem natur[al]ibus viribus facta, quasi Paulo, inquit, fuisset difficile, istud expressè dicere, si sic dicendum esse censuisset. hæc ille, quasi verò [illegible] Paulo obscura sunt, & difficilia ad intelligendum, vt beatus Petrus testatur, difficile fuisset Paulo apertè, & vt iste dicit, expre[ssè] dicere, si sic dicendum esse censuisset. Sed vt istius audacia, & inscitia redarguatur, doceamus nos rursus expressè hoc, quod negat Paulum dixisse, exclusisse dico à iustitia opera sine gratia, & ante fidem viribus naturalibus facta. Cùm enim dixisset, vbi est ergo gloriatio tua? exclusa est: per quam legem? factorum? non: sed per legem fidei. Deinde subiungit, arbitramur enim iustificari hominem per fidem [s]ine operibus legis. & paulò pòst, quid ergo dicemus inuenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem? hyperbaton est [hi]c enim accipienda est orationis constructio. quid enim dicemus Abraham patrem nostrum inuenisse secundum carnem, nec enim est pater noster secundum carnem, sed secundum fidem, sicut scriptum est, quia patrem multarum gentium constitui te. quid ergo dicemus inuenisse Abraham secundum carnem, id est, ex viribus naturalibus, hæ enim sunt vires carnis, id est, naturæ humanæ à Deo creatæ. Subiungit quæstioni, si enim ex operibus scilicet secundum carnem, repetendum enim est hoc ἀπὸ κοινοῦ, id est, à communi, sine per zeugma, quæ est figura frequentiss. in scripturis sanctis? Si, inquam, secundum carnem iustificatus est, id est, ex operibus virium naturalium, habet gloriam, sed non apud Deum. Si igitur habuit gloriam Abraham ex operibus carnis, id est, naturæ apud homines, licet non apud Deum, vt Apostolus testatur, igitur opera illa ante fidem bona erant, licet non essent perfecta, neque Deo εὐάρεστα, id est, beneplacentia, vt Apost. loquitur: qui enim mala opera facit, non habet gloriam apud homines. En Illyrice opera bona Abrahæ ante fidem expressè exclusa à iustitia, cuius gloria est apud Deum. Alterum genus operum bonorum est, quod Paulus expressè quoque à iustitia exclusit, illa dico opera, quæ fiunt quidem cum fide, sed propter timorem tantùm iræ. quam operabatur lex: non enim, inquit, per legem promissio Abrahæ, aut seminis eius, vt hæres esset mundi, sed per iustitiam fidei. Si enim qui ex lege scilicet iram operante hæredes sunt, exinanita est fides, abolita est promissio, lex enim, inquit, iram operatur. de lege ergo loquitur, quæ iniustis, & non subditis posita est, vt in epist. ad Tim. scripsit, quæ duros, & non obedientes terroribus, & suppliciorum minis ad bene viuendum impellit, cuiusmodi est, si hoc feceris, aut illud non feceris, has, aut illas pœnas dabis. opera igitur legis iram operantis, quæ est & dicitur lex seruitutis, à

culum, docuisti, ac fidem eius antegressa est cognitio, cognitioni verò [3] *consequens fuit fides, fidem autem insecuta pactio: dixisti enim, faciam semen tuum sicut stellas cæli, & sicut arenam, quæ est in littore maris. Quin etiam docuisti, filium eius Isaac, quem ei dedisti; quem cùm vidisses moribus patri similem, appellatus es Deus eius, dicens, Ero Deus tuus, & seminis tui post te. Atque etiam cùm pater noster Iacob in Mesopotamiam profectus esset, ostendissesque Christum per eum, item dixisti: Ecce ego tecum sum, & augebo te, & multiplicabo te valde. Sic item dixisti Moysi famulo tuo fideli ac sancto in illo viso rubi: Ego sum qui sum, hoc mihi nomen æternum, & monimentum generationibus generationum: propugnator generis Abraham benedictus es in secula.*

iustitia excludit Apostolus. relinquit ergo opera legis nõ operantis iram: illa dico, quæ nõ timore tantùm fiunt, licet eum fide, sed ex fide simul & dilectione. quæ quidẽ non excludi à iustitia expressè dixit Apostol[9] in eadem epist. ad Tim. cùm ait, scimus autem, quia bona est lex, siquis ea legitimè vtatur, id est, siquis opera legis faciat non metu pœnæ tantùm, hoc enim seruile est: & huiusmodi lex, quæ metu supplicij cogit, vt statim ait, non est iusto posita, sed iniustis, & non subditis. deinde paucis per parenthesim interiectis, declarat quæ illa opera sint, ex quibus exurit iustitia fidei, siquidem non existit ex operibus legis positæ iniustis, & non subditis, id est, ò more tantùm supplicij factis, hæc enim iustitia scribarum, & Pharisæorum erat: nostra autem iustitia abundare debet plusquam scribarum, & Pharisæorum, vt Dominus dixit. Vnde Apost. respiciens ad illud quod Dominus dixit, post illam, quam dixi, parenthesim subiungit, superabundauit autem gratia Domini nostri cum fide, & dilectione, quæ est in Christo Iesu. hæc est gratia iustitiæ fidei, quæ illam iustitiam, quæ est ex operibus legis, licet cum fide, timore tamen solum supplicij factis, quæ erat, vt dixi, iustitia scribarum, & Pharisæorum, longè superat, & laudem ac gloriam habet apud Deum, & non apud homines tantum, vt illa. si hæc Illyricus refellere tentauerit, aut ad ea respondere, seipse magis, ac magis redarguet & nouis erroribus implicabit.

[3] En Apostolica doctr. quæ fidem, quam Illyricus cum reliquis Confessionistis tradit reputari ad iustitiam, diuinè redarguit exemplo fidei Abrahæ, quæ reputata est ei ad iustitiam. sic enim ait in defensione Confessionis Antuerp. c. 5. sola fide velut quadam mendica manu oblata per promissiones bona apprehendente homines iustificari, regenerari, & saluari. idem tradit Philipp. in respons. ad articulos Bauar. inquit. c. 23. sola misericordia homines in hac vita per mediatorem iustos esse: & hæc misericordia, inquit, apprehenditur sola fide, qua audientes promissionem reconciliationis Dei, & intuentes filium Dei mediatorem sustentamus nos: & rursus, & hæc fides scilicet iustificans nititur in sola misericordia propter mediatorem promissa. itaque per fidem apprehendentem promissiones volunt Protestantes iustificari hominem, cùm tamen secundum Apostolicam doctrinam fidem iustificantem, quæ antecedit, promissiones insequantur; sicut in Abraham, cuius iustificatio ex fide nostræ iustificationis exemplum, & forma fit, sicut Apostolus testatur: fide ergo, inquit Apost. qui vocatur Abraham obediuit exire in eum locũ quem accepturus erat in hæreditatem: & exiuit nesciens quò iret. En fides Abrahæ ab Apostolo laudata de exeundo ex terra sua, & cognatione. hanc fidem, quæ reputata quoque est Abrahæ ad iustitiam, alioqui non esset ab Apostolo, vt dixi, laudata, & ad exemplum & imitationem proposita, insecutæ sunt promissiones ei factæ cùm dictum est ei in terra Chanaan, aspice in cælum, & numera stellas si potes, sic erit semen tuum. hoc loco scriptura, vt Magnetes auctor ecclesiasticus, & peruetustus in Apologia euangeliorum contra Theosthenem gentilem notauit, vt demonstraret, per fidem protulisse Abraham bonorum operum splendorem, credidit, inquit, Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. seruabat enim Abraham ante fidem magistra natura, vt ait idem auctor, æquitatem in vita communi: eratque vtilis proximis, & à dolo, & fraude alienus, egentibus benignè faciens. Denique secundum carnem habebat gloriam apud homines, vt Apost. testatur, etsi non apud Deum, quia nondum credebat: postquam verò sic duce cognitione naturali bene operanti dedit Deus fidem, qua credidit, & iubenti exire ex terra sua obediuit, tunc illa bona opera priora, quæ secundum solam rationem naturæ insitam sine fide faciebat, facta sunt ei opera fidei Deo accepta, & ad iustitiam reputata, vt ait idem auctor. Sic ergo iam credenti Abrahæ, & per fidem obedienti, & operanti factæ sunt promissiones, quibus etiam credidit, & earum fides rursus ad iustitiam reputata. Vnde Apost. non enim, inquit, per legem promissio Abrahæ, aut semini eius, vt hæres esset mundi, sed per iustitiam fidei. prius igitur est iustitia fidei, & huic consequens promissio: & rursus ait, ex fide scilicet iustitia, vt secundum gratiam firma sit promissio omni semini, non ei qui ex lege est solùm, sed ei qui ex fide est Abrahæ, qui pater est omnium nostrûm. quòd si ideò iustitia est ex fide, quæ potest esse omnium, & non ex lege, iram operante, quæ Iudæorum tantùm erat, vt promissio salutis ex iustitia fidei possit pertinere ad omnes siue ex circumcisione, siue ex præputio, ergo prius est iustitia fidei, & huic consequens promissio. igitur ad exemplum Abrahæ patris nostri, prius oportet nos Deo, & mandatis eius per fidem obedire, & hoc nobis ad iustitiam reputari, vt sic credentibus, & per fidem Christi, & mandatorum eius obedientiã iustificatis fiant firmæ promissiones salutis æternæ, quæ est finis fidei nostræ, sicut beatus Petrus ait, reportantes finem fidei vestræ salutem animarum vestrarum. Confessionistæ igitur nolunt habere patrem Abraham, siquidem nolunt habere iustitiam ex fide ad imitationem eius. Abraham enim prius credidit Deo, & obediuit, & ex fide sua iustificatus est: & credenti, ac iustificato facta est promissio æternæ salutis, & gloriæ, cùm dictum est ei, suspice in cælum, & numera stellas si potes, sic erit semen tuum. non enim carnalis, sed spiritualis fuit hæc promissio, vt ecclesia sancta profitetur, quæ cùm pro mortuis precatur, sic ait: vt signifer sanctus Michaël repræsentet eas in lucem sanctam, quã olim Abrahę promisisti, & semini eius. & prophetia Danielis, qui ad iustitiam, inquit, erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. hæc igitur fuit pactio & promissio Dei, cui etiam credidit Abraham, statim enim sequitur, credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam: quæ quidem pactio & promissio fidem eiusdem Abrahæ antegressam insecuta est, vt hic Apostolica doctrina tradit; & vt Paulus in epist. ad Hebræos testatur, cùm ait, vt pauló antè notatum est, fidei, qui vocatur Abraham obediuit in locum exire, quem accepturus erat in hæreditatem, & exiit, nesciens quò iret. Oportet igitur, vt qui voluerit cum Abraham ex fide iustificari, eum imitetur tanquam patrem in negotio iustificationis. idcircò enim dixit hic Apostolus, fide qui vocatur Abraham, & quæ sequuntur, vt de interpretatione nominis Abraham, quam in epistola ad Rom. posuit, admoneret, significat enim patrem multarum gentium: in Abraham autem fides antegressa est, & pactio, siue promissio secuta. At Confessionistæ tunc homines iustificari tradunt, cùm audientes promissionem reconciliationis per mediatorem, eam per fidem apprehendunt: tradunt enim proprium esse fidei apprehendere promissiones Dei; cùm tamen promissiones fidem, & iustitiam eius sequãtur, vt in Abraham fidem ab Apostolo laudatam secuta est promissio secundum scripturam, & Apostolicam doctrinam. ad hunc ergo modum, & exemplum prius oportet credere, & baptizari: & hanc fidem per baptismum obsignatam insequitur pactio & promissio Dei, qui baptizatis in mortem Christi mediatoris promittit regnum cælorum. Similiter qui post baptismum peccauerunt, si confitentes peccata sua se ad Deum per fidem & dilectionem conuertunt, istis misericordia Dei per mediatorem promittitur, quæ promissio misericordiæ, & salutis fidem illam cum dilectione antegressam sequitur: non enim miseretur Deus nisi credentium, & diligentium. ergo non propriè, ac peculiariter ad fidei iustitiam pertinet apprehendere promissum, vt Illyricus tradit.

CAP. XXXV. Oratio variam creationem prædicans.

BENEDICTVS *es Domine rex seculorum, qui per Christum vniuersa condidisti: qui per eum initio disposuisti, & ornasti incondita; qui aquas ab aquis medio firmamento separasti, ac disclusisti, vitalemque eis spiritum indidisti: qui terram stabilisti, & cælum tetendisti, & singula perfecta, dispositione ornasti: tua enim*

*enim *1 potestate factum est, vt mundus luceret: cælum instar cameræ exædificatum ad dandum in tenebris solatium, astris splenderet; lumen & sol dies efficerent, & fructus gignerent: luna in mutationem temporum cresceret, & decresceret, & nox diceretur, & dies appellaretur: tum etiam, vt firmamentum in medio aquarum fieret, qui iussisti vt congregarentur aquæ, & apparuit arida. Mare verò ipsum quis sermone explicare queat, quemadmodum à pelago feratur furens, & ab arena iussu tuo coërcente, reciprocetur: dixisti enim, in ipso confringentur fluctus eius; animalibus verò exiguis & magnis, ac nauigiis peruium fecisti. Deinde terra berbescit omni genere florum, & varietate arborum multiplicium depicta: lumi naria verò horum nutricij perpetua lege spatium conficiunt nihil mandatum tuum variantia, quin potiùs quacunque regione iubeas, ea oriuntur, & occidunt in signa temporum, & annorum, et ministeria hominum alterna vicissitudine commutant. Præterea effecta sunt variarum animantium genera terrenarum, aquatilium, volucrum, & eorum quæ in terra, & aqua viuunt, quæ dicuntur amphibia, tuæque prouidentiæ artificiosa sapientia prouidentiam ad cuiusque earum naturam accommodat: vt enim non fuit infirma ad multiplices animantium species efficiendas, sic etiam nō neglexit cuiusque earum variam ac diuersam procurationem. Ad hæc, finem fabricationis animantem rationis participem, mundi ciuem sapientiæ tuæ moderatione fecisti, cùm diceres, faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, fecisti, inquam, vt esset homo κόσμου κόσμος, id est, ornati ornatus, cuius corpus ex quatuor elementis primis corporibus formasti, animā verò ex nihilo, ac sensus quinque ad certamen virtutis dedisti, & mentem ipsius animæ tanquā aurigam sensibus præfecisti. Iam ad hæc omnia dominator domine, quis pro dignitate explicabit nubium imbribus grauidarum fluxionem, fulguris splendorem, tonitruumque fragorem ad suppeditandum alimentum cuique generi animantium conuenientem, tum etiam ad aptissimam aëris temperationem. Hominem verò, quia tibi non paruit, vita, quæ fuerat ei proposita merces, priuasti, non quòd ex toto eum deleuisses, quin potiùs breui morte affectum tanquam somno quodam captum, interposito *2 iureiurando, ad renascendum vocasti, & edictum mortis rescidisti, qui mortuis vitam tribuis per Christum spem nostram.*

*1 In alio exemplari Græco erat, ἐνθυμήσει, id est, cogitatione: Gregor. Nazianz. in oratione in natiuitatem dixit ἐνόησε: cogitat, inquit, angelos, & cælos, & fit cogitatio opus; sic hic, cogitauit, vt splendesceret mūdus, & facta est cogitatio opus. & Dauid in Psalm. qui facit, inquit, cælos in intellectu, & intellectus factus est opus cælorum.

*2 Iusiurandum dicit, quod iurauit Deus Abrahæ, sicut in Gen. scriptū est, per memetipsum iuraui, dicit Dominus, quia fecisti rem hanc, & non pepercisti filio tuo vnigenito propter me, benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli, & sicut arenam quæ est in littore maris. & Paul. in epist. ad Heb. fide, inquit, obtulit Abraham Isaac, cùm tentaretur, & vnigenitum offerebat, qui susceperat repromissiones, ad quem dictum est, quia in Isaac vocabitur tibi semen, arbitrās, quia & à mortuis suscitare potens est Deus. filios ergo promisit Abrahę secundum promissionem Isaac, id est, non secundum carnem, & ex sanguinibus natos, sed per fidem ex aqua, & spiritu S. secundum promissionem Dei, sicut Isaac natus est Abrahæ secundum promissionem, cui credidit, & non ex sanguinibus, defecerant enim Saræ muliebria, sicut scriptura testatur, & corpus Abrahæ emortuum erat, vt Paulus ait, & vulua Saræ emortua. & sicut Isaac iam erat mortuus non verè, sed secundum propositum, & obedientiam Abrahæ, & ab eiusmodi morte fuit veluti suscitatus; sic filij Abrahæ, id est, filij promissionis non verè, sed mysticè mortui sunt in baptismo, & in eo rursus suscitati. idcirco subiungit Apost. Vnde eum & in parabolam accepit filiorum promissionis, id est, regenerandorum per fidem in baptismo, & in eo suscitandorum: consepulti enim in baptismo cum Christo, sicut Apost. ad Coloss. scribit, resurreximus per fidem operationis Dei, qui suscitauit illum à mortuis. & cùm essemus mortui in delictis, & præputio carnis nostræ, conuiuificauit cum illo donans nobis omnia delicta, delens quod aduersus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis. hoc chirographum decreti vocat hic Apostolica doctrina edictum mortis.

CAP. XXXVI. Oratio prędicās cum gratiarum actione diuinam procurationem rerum.

MAGNVS es Domine omnipotens, & magna virtus tua, sapientiæque tuæ non est numerus, creator, saluator, diues gratiarum, longanimis, & misericordiæ largitor: qui ea, quæ à te condita sunt, non destituis, sed conseruas; natura enim bonus es, parcis verò peccantibus, eos ad pœnitentiam prouocans: ex tuis enim miserationibus existit admonitio. Quomodo nanque sustineremus, si pœnas celeriter à nobis expeteres? qui diu multumque à te toleranter expectati, vix ex peccato emergimus? potentiam tuam enarrant cæli, & terra mota, firmitatem habens in nihilo pendentem; mare etiam quod fluctibus agitatum, innumerabilium animalium copias pastu alit, atque arena tenetur constrictum metu volūtatis tuæ, cogit omnes vt clament, quàm magnificata sunt opera tua Domine; omnia in sapientia

pientia fecisti, plena est terra creatura tua; item exercitus angelorum ardens, & spiritus intelligentes dicunt Phelmoni, id est, certo cuipiam, VNVS SANCTVS.

Dan. 8. *Sancti quoque Seraphim vnà cum Cherubinis qui senis alis præditi sunt, canticum victoriæ tibi canentes perpetuis vocibus clamant, dicentes, Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Sabaoth, pleni sunt cæli, & terra gloria tua. atq. etiam permulti alij ordines archangelorum, thronorum, dominationum, principatuum, potestatum, ac virtutum clamantes dicunt, benedicta Domini gloria ex loco suo. Hierusalem verò tua in terris, ecclesia ex gentibus collecta, cum copiis cælitum, certans nocte & die, in corde pleno, & anima volente canit, currus Dei decem millium*

Iob 38. *millia lætantium, Dominus in eis in Sina, in sancto; nouit cælum eum à quo factum est in modum cameræ, instar quadrati lapidis stabile, alioqui in nihilo nitens; quiq; terram, & aquam inter se colligauit, & aërem diffudit, animantes alentem, cum quo etiam ignem ad teporem, & lucem commiscuit. Obstupefacit admiratione chorus stellarum, qui illum significat, qui ipsa numerat; & illum, qui ipsas nominat, ostendit; vt item animantes eum, à quo animatæ sunt, demonstrant; & arbores, à quo satæ, & editæ. Quæ quidem omnia verbo tuo effecta, vim potestatis tuæ declarant. Quare debent omnes homines laudes tibi pro cunctis bonis per Christum toto pectore tribuere; qui te auctore facti sunt omnium domini. Tu enim es benignus in beneficentiis, & liberalis in commiserationibus, qui solus es omnipotens; adest enim tibi cùm volueris, posse; tuum nanque robur æternum, & flammam refrigerat, & leones cohibet, & cetos mitigat, & ægrotantes erigit: & facultates naturæ conuertit in alias; exercitumque hostium, & populum superbè numeratum prosternit: Tu es in cælo, & in terra, & in mari, in terminatus nullo termino circumscriptus: magnitudinis enim tuæ nullus est finis, non enim Domine nostrum est hoc dictum, immò verò famuli tui, qui ait, & cognosces corde tuo, quòd Dominus Deus tuus, Deus in cælo sursum, & in terra deorsum, & non est amplius præter eum; neque enim est Deus præter te solum; sanctus non est præter te, Dominus Deus scientiarum, Deus sanctorum, sanctus supra sanctos omnes; sanctificati enim sub manu tua sunt: gloriosus, supra omnia excelsus; natura inaspectabilis; cuius iudicia inuestigari non possunt: cuius vita nullius est indigens; duratio neque mutabilis, neque deficiens, operatio sine defatigatione: magnitudo infinita; perennis decor; inhabitatio sine vllius accessu, & appulsu; mansio sine migratione; cognitio sine vllo initio; veritas immutabilis; cuius opus sine*[3] *intermedio; potentia nullis insidiis exposita; monarchia, id est, principatus vnius, sine successore; regnum perpetuum; robur inuictum; cuius exercitus valde copiosus. Tu enim es sapientiæ pater, idémq. instaurationis per mediatorē factæ auctor, vt caussa; prouidentiæ largitor, lator legum, indigentiæ expletor, impiorum vindex, iustorum remunerator, Christi Deus, & pater, & eorum, qui in eum pij sunt, Dominus: cuius promissio minimè fallax, iudicium incorruptum, sententia immutabilis; cui cultus sine intermissione, gratiarum actio perpetua, per quem tibi veneratio digna ab omni natura rationis participe, ac sancta debetur.*

*3 En testimoniū Apost. doctrinæ in Ariū, qui aiebat filiū Dei ministrasse patri in fabricatione mūdi, vt creaturam, factūque esse, vt esset factor creaturarū. est etiā testimoniū aduersus Eunomiū, qui energiam Dei à natura ei⁹ distinguebat, ita vt inter Deū operantē & opus, media esset energia, id est, virtus operādi: quem magnus Basili⁹, & Greg. Nyss. acutissimè confutarunt.

CAP. XXXVII. Oratio commemorans incarnationē Christi, & variā prouidentiam de sanctis.

DOMINE *omnipotens, tu mundum per Christum fabricatus es, & sabbatum huius fabricationis memoriæ dedicasti, quia in eo ab operibus faciendis requiescere fecisti, ad leges tuas meditandas: item festos*[*1] *dies ad capiendā animis nostris lætitiam*

*1 Et Apost. doctrina in Protestantes, qui dies festos tradunt non esse seruandos nisi propter ordinem politicum, & pacē, & non propter aliam rationem spiritualem. at Apost. doctr. ad cultum Christi, qui est caput sanctorum, eiusmodi dies festos pertinere testatur, cùm ait constitutos esse, vt recordemur Christi Dei, & hominis propter nos nati, & pro nobis mortui, & suscitati. ipse enim fecit eos sanctos, qui eis gratiam dedit, vt vestigia eius, & sanctitatem imitarētur; qui vt omnes sanctificaret, & regni hæredes faceret, factus est homo, mortuus est, & resurrexit. in Christum igitur peccant, & in gloriam eius, qui legem dierum festorum à magistratibus, & non à Christo & Apostolis

lætitiam constituisti, vt in mentem veniret sapientiæ à te [*2] *conditæ, quemadmodum nostra caussa, quod ortum est ex* [*3] *muliere in se subsistere fecit: apparuitque in vita, declarans se in baptismo Deum & hominem: & propter nos permissu tuo passus, & mortuus est, ac potestate tua à mortuis suscitatus. Quare diem festum resurrectionis Dominico die celebrantes, in eo lætamur, qui vicit quidem mortem, illuminauit verò vitam, & immortalitatem: per ipsum enim gentes tibi adiunxisti, vt fierent populus acquisitionis, verus Israël, Deo charus, Deumque videns. Tu enim Domine etiam patres nostros ex terra Ægypti eduxisti, & ex fornace ferrea, atque ex luto, & fingendorum laterum labore eripuisti: liberasti à manu Pharaonis, & populi eius, ac per mare tanquam itinere terrestri traiecisti; & mores eorum in solitudine omni genere bonorum sustinuisti; legem decalogi voce tua pronunciatam, & manu tua scriptam dedisti; diem sabbati festum agitare iussisti; nō vt esset illis occasio otij & vacationis, sed adiumentū pietatis ad cognitionem potentiæ tuæ, vt prohiberentur mala, tanquam intirco quodam sacro docendi gratia cohibitis, & vt esset exultatio hebdomadis. Hinc vna hebdomas, & septem hebdomades, item mensis septimus, & annus septimus, rursus Iubileus, id est, annus quinquagesimus ad remissionem, qui ex septena conuersione, & reditu anni septimi existit, vt nullam haberent homines occasionem falsò excusandi ignorantiam: hac de caussa omni sabbato feriari iussit, vt scilicet nemo ne verbum quidem iratè ex ore suo in die sabbati vellet emittere, sabbatū enim est requies à fabricatione mūdi, perfectio vniuersi, legum inquisitio, laus grati animi pro beneficiis in homines collatis Deo adhibita. Dominicus verò dies his omnibus præstantior, vt qui repræsentet ipsum mediatorem, prouidentem, legislatorem, auctorem resurrectionis, primogenitum omnis creaturæ, Deum verbum, eundemque hominem ex Maria natum solum, sine coniunctione viri, sanctè in vita versatum, cruci affixum sub Pontio Pilato, & mortuum atque à mortuis suscitatum. Hic, inquam, dies Dominicus tibi Domine Eucharistiam pro vniuersis* [*4] *offerre hortatur, & iubet: Hæc est enim gratia, quam tu præbuisti; quæ sua magnitudine omne beneficium operuit.*

lis eius, & ab ecclesia Christi spōsa accipere volunt: & ad ordinem politicū, & pacem corporalem, & non ad Dei cultum, nec ad lætitiam spiritualem animarum, quæ est gaudium in spiritū S. referre eos voluit.

[*2] En Apostolica doct. interpres loci Salomonis, cū sit in Prou. sapientia, Dominus creauit me initium viarum suarum, aduersus Arrianos, qui sapiētiā Dei patris, quæ hoc loquitur, sic de filio Dei accipiebant, vt creaturam facerent. at Apost. doctr. quam omnes antiqui patres in hoc loco interpretando secuti sunt, ad Christum retulit secundum humanitatem. Sapiētiam enim creatam dicit Christū Deū, & hominē. Sapientia ergo dicit se creatam à Domino, quia Christus, qui est sapiētia patris, & Dei patris fili[*], idem est filius hominis, id est, virginis. eadem doctr. Apost. lib. 5. ca. 20. multis testimoniis scripturæ de Christo Deo, & homine recitatis, hoc quoque testimonium Salomonis de eadem re produxit, & totum recitat.

[*3] En Apostolica doctr. refutans Paulum Samosatensem, qui Christum hominem tantùm dicebat, & in quo verbum erat tanquam in vno quouis propheta habitaret: & in Nestorium, qui Christum in duas personas diuidebat, ita vt Christus naturam humanam in atomo, id est, hypostasim siue personam assumpsisset: & in Theodorum Mopsuestiæ, qui ponebat duas in Christo naturas sola habitudine & gratia inter se aptatas. item contra Eutychem, qui aiebat carnem Christi non fuisse nostræ homousion, sed descendisse corpus eius è cælo, & transisse per virginem tanquam per canalem. & contra Arrium, & Apollinarem, qui dixerunt carnem Christi caruisse anima, & verbum habitasse in ea pro anima. omnes has hæreses redarguit Apost. doct. cùm ait hic sapientiam filium Dei suppositasse, vt Theologi scholastici explicandi caussa loquuntur, hoc enim significat propriè ὑφίσω, vnde hypostasis, suppositasse, inquam, naturam generatam ex virgine. quòd si suppositauit, vnio ergo fuit facta naturarum in vno supposito, vnio, inquam, naturalis, & non secundum gratiam, aut habitudinem vel dignitatem: & homousios fuit nobis, siquidem ex muliere factus, & verus homo anima rationali præditus.

[*4] En Apostolica doctrina in Protestantes, qui sacrificium esse negant sanctam Eucharistiam. quòd autem Eucharistia, quam offerri dicit Apostolica doctrina, non sit hic oratio gratiarum actionis, ex eo constat, quòd eam, inquit, offerre hortatur Dominicus dies, at gratiarum actio quotidie, immò semper est Deo offerenda. sacrificium verò facere, præcipuè die Dominico iubemur. fit enim sacrificium S. Eucharistiæ in commemorationem passionis & resurrectionis, quæ die Dominico facta est, quo die missus est spiritus S. super Apostolos, & cœperunt deinceps mysticum sacrificium facere. Deinde cùm ait Apost. doctrina de S. Eucharistia, hæc est enim ἡ χάρις, id est, gratia, quam tu præbuisti, quæ sua magnitudine omne beneficium operuit, satis declarat loqui se de gratia substantiali, quæ est S. Eucharistia, id est, Christus ipse in mysterio. Hunc locum imitatus Dionysius Areop. in cap. de Communione, S. Eucharistiam vocat μεγαλουργὸν χάριν, id est, magnificam gratiam, & diuinissimam eius altitudinem, & magnitudinem. nihil enim refert quòd numero multitudinis vsus est, sicut nos sacramenta corporis, & sanguinis dicimus, & sacramentum corporis & sanguinis. Eucharistiam quoque vocauit χάριν, id est gratiam, beatus Petrus, cùm ait, sperate in eam, quæ fertur vobis, gratiam in reuelatione Iesu Christi. hæc enim est spes nostra, visuros esse facie ad faciem, quem nunc videmus velatum. Sic etiam vocauit Paul. Hebr. cap. 10. cùm ait, quod in eos, qui indignè communicant, conuenit, quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est. quod dixit interpres pollutum, Græcè est κοινὸν, id est, communem: qui enim non diiudicat sanguinem Domini, vt idem Apost. 1. Cor. 11. de indignè communicante dixit, is sanguinem Domini communem, sine pollutum ducit. deinde vt crimen indignæ communionis magis adhuc augeat, subiungit, & spiritui gratiæ contumeliam fecerit. Spiritum gratiæ diuinitatem Eucharistiæ, quod Dionys. vocauit τὸ ἐξαίρετον τῆς μεγαλουργοῦ χάριτος, id est, summam diuinitatem magnificæ gratiæ.

CAP. XXXVIII. Oratio cōtinens memoriā prouidētię, et enumerationem beneficiorū, quæ Dei

Qvi promissa per Prophetas facta præstitisti, & Sion misertus es, & Hierusalem miseratus extollendo in medio eius thronum Dauid pueri tui, nato Christo ex semine Dauid ex sola virgine; tu, inquam, Domine Deus nunc etiam accipe preces labiorum populi tui ex gentibus, quæ te in veritate inuocant; sicut accepisti mu-

 nera

providentia per Christũ sanctis collata sunt.

nera iustorum eorum temporibus, in primis sacrificium Abel respexisti, & Noë sacrificium ex arca egressi probasti, item Abrahæ post egressum ex terra Chaldæorum, Isaac in puteo iuramenti, Iacob in Bethleem, Moysis in solitudine, Aaron inter viuentes, & mortuos, Iesu Naue in Galgalis, Gedeonis in petra, & velleribus ante peccatum commissum, Manoes, & vxoris eius in agro. Samsonis in siti ante delictum, Iephtis in bello ante promissionem illam inconsultam, Barac, & Deboræ in Sisara, Samuelis in Masphà, Dauid in area Ornæ Iebusæi, Salomonis in Gabaon, & Hierusalem, Eliæ in monte Carmelo, Elisei in fonte sterili, Iosaphat in bello, Ezechiæ in ægritudine, & in Senacherim, Manassis in terra Chaldæorum post peccatum, Iosiæ in Sappha, Esdræ in reditu, Danielis in lacu leonum, Ionæ in ventre ceti, trium puerorum in fornace ignis, Annæ in tabernaculo coram arca, Neemiæ, & Zorobabelis in ædificatione murorum, Mathathiæ, & filiorum eius in zelo tuo, Iaël in benedictionibus: & nunc accipe preces populi tui tibi in spiritu per Christum nobis agnitum adhibitas.

CAP. XXXIX. Oratio gratiarũ actionis pro auxilio sanctis allato.

AGIMVS tibi gratias Domine omnipotens, quòd nunquã misericordias tuas, tuasque miserationes adhibere nobis destitisti, immò per singulas ætates seruas, eripis, auxilium fers, protegis. Auxilio enim fuisti temporibus Enos, & Enoch, temporibus Moysis, & Iesu, temporibus Iudicum, temporibus Samuelis, & Eliæ ac prophetarum, temporibus Dauid, & Regum, temporibus Esther, & Mardochæi, temporibus Iudith, temporibus Iudæ Machabæi, & fratrum eius, atque etiam temporibus nostris opem nobis tulisti per magnum põtificem Iesum Christum filium tuum: ex gladio enim eripuit, & alendo, à fame seruauit, ex morbo sanauit, à lingua mala defendit: Gratias tibi de omnibus per Christum agimus. Qui vocem quoque distinctam, & pressam ad confessionem dedisti: linguam aptam plectri similem tanquam instrumentum subiecisti, fecisti nobis gustatum commodum, tactum accommodatum, visum ad spectandum, auditum ad percipiendum vocem, odoratum ad sentiendum afflatus, manus ad opus, pedes ad ambulandum. Atque hæc omnia ex gutta exigua in vtero formas, & postquàm formata sunt, animam immortalem donas, et in lucem edis, animal rationis particeps, hominem dico, legibus instituisti, officiis iustitiæ illustrasti, & dissolutionem inducens ad breue tempus, resurrectionem promisisti. Quæ igitur vita, aut quæ seculorum diuturnitas hominibus ad agendas gratias suffecerit? Equidem si pro dignitate non possumus, at pro viribus hoc agere sanctum est: Siquidem ab impietate multitudinem deorum colentium liberasti, à secta Iudæorum, qui Christum interfecerunt, eripuisti, ab errore ignorantiæ expedisti, Christum vtpote hominem, Deum vnigenitum, ad homines misisti, à te factum est, vt Paracletus in nobis habitaret: Angelos nobis præfecisti, diabolum dedecore affecisti. Qui non eramus, vt essemus fecisti, factos conseruas, vitam nobis commetiris, cibum suppeditas: pœnitentiam promisisti. Pro omnibus gloria tibi, & veneratio per Christum nune, & semper, & in secula, Amen. Hæc fratres meditamini, & sit Dominus vobiscum in terra, & in regno patris eius, qui eum misit, & nos per eundem ex seruitute corruptionis in libertatem gloriæ eripuit, ac vitam promisit iis, qui in Deum vniuersi per eum crediderunt. Quemadmodum igitur viuendum sit iis, qui Christiani sunt, & quas gratiarum actiones Deo per Christum agere oportet, dictum est hactenus. Æquum verò est, vt nec eos, qui non sunt baptizati, prætermittamus, quin eos quoque adiuuemus.

CAP. XXXX. Quomodo oporteat catechizare catechumenos.

IGITVR qui initiis atque elementis Christianæ religionis imbuendus est, doceatur ante baptismum, vt noscat Deum ingenitum, agnoscat filium vnigenitum,

habeat certum plenè de spiritu sancto. Discat ordinem diuersæ *1 *creationis; discat seriem prouidentiæ,* *2 *diuersæ legis tribunalia: Erudiatur cur mundus factus, quare ciuis mundi, qui est homo, constitutus est; agnoscat naturam suam qualis sit, doceatur quemadmodum aqua, & igne scelestos punierit; sanctos verò per singulas ætates honore & gloria affecerit, Seth dico, Enoch, Enos, Noë, Abraham, & posteros eius; tum Melchisedec, Iob, Moysem, Iesum, & Caleph, Phineem illum Zelotem, ac sacerdotes; & vniuscuiusq; sæculi sanctos; deinde quemadmodum prouidentia Dei factum sit, vt genus hominum non repulerit, sed potius ab errore & vanitate*

*1 Diuersam creationem nouæ creaturæ dicit, de qua est in psal. populus qui creabitur laudabit Dominum, & Paul. Eph. 2. ipsius enim, inquit, sumus factura, creati in Christo Iesu in bonis operibus, id est, ad bona opera; hoc enim significat hoc loco præpositio Græca ἐπί. hæc est creatio, quæ ad catechesim eius, qui baptizandus est, pertinet, & de qua loquitur suprà c. 56. cùm ait, creationis per Christum factæ, quod nos, vt faciliùs intelligeretur, sic vertimus, instaurationis per Christū factæ: quis igitur baptizandus est, doceri debet ante baptismū nō posse mandata Dei fieri ad vitam beatam, & supracælestem adipiscendam, nisi prius quis per baptismum fiat noua creatura: atque huius nouæ creaturæ principium, & auctorem esse filium Dei, per quem Deus mundum creauit qui factus homo propter nos, morte, & resurrectione sua nos conuiuificauit faciens nos nouas creaturas, quicunque in mortem eius baptizamur. oportet enim, inquit, Dionys. loquens de hac creatione, esse prius, deinde operari quæ nobis conueniunt; quia quod non est, inquit, neque motum, nec actionem habet, nec existentiam vllam, & quod est aliquo modo, illa solum agit, in quibus esse, natura aptum est. Quare cum creatio ista siue regeneratio diuina tribuat esse quoddam diuinè, non poterit, quæ à Deo tradita sunt, scire, nec operari diuinè, qui non habuerit prius, esse diuinè: quod fit per baptismum. hæc Dionys. quæ interpretationem loci huius Apostolicæ doctrinæ continent de ordine diuersæ creationis ante baptismum docendo; vbi eodem verbo [illegible] vsus est Dionys. id est, creationis, cùm ait paulò antè, quod ex diuino Hierotheo esse dicit, primum progressum ad operationem diuinorum mandatorum esse δημιουργίαν, id est, creationem, qua diuinè esse acquiritur. hic etiam condemnat Apost. doct. Caluinum, qui in suis hæreticis instit. c. 17. art. 22. sic ait: inter circumcisionem, & baptismum in mysterio interiore nihil discriminis esse, ita vt constituere liceat, quicquid circumcisioni conuenit, ad baptismum simul pertinere, excepta, inquit, visibilis cærimoniæ differentia. Hactenus Caluin. Si ita est, non est igitur ordo diuersæ creationis, de quo ante baptismum doceri debeat is cui catechesis traditur. Creatio enim per baptismum secundum istum hæresiarcham non est noua, nec à vetere per circumcisionem differens; ac sic frustra Christus mortuus est, si in mortem eius non baptizamur secundum Caluini hæreticam doctrinam, quæ circumcisionem æquat cum baptismo in mysterio interiore: aut si baptizamur in mortem Christi, sicut Apostolus ait, & non in circumcisionem eius, ergo creatio fit nouæ creaturæ per baptismum nouæ legis diuersa à creatione mundi, & ab ea, quæ in vetere lege per circumcisionem secundum carnem fiebat, vt scilicet circumcisus secundum carnem ad populum Dei, id est, ad Israël pertineret; sicut baptizatus pertinet ad euangelium.

*2 Docendus quoque est, qui ante baptismum catechizatur, discrimen veteris, & nouæ legis, quemadmodum lex vetus metu mortis cogebat facere opera legis, non solùm illa, quæ erant opera decalogi, quæ sunt opera legis naturalis, quæ in euangelio confirmauit, sed illa quæ ad iudicia & cærimonias pertinebant, quæ tanquam vincula quædam, & onera grauia duris Iudæis lex induxerat, quæ Apost. doct. vocare solet [illegible], id est, ascita, quæ in euangelio cessare fecit, in quibus supplicium quoque mortis propositum erat non obedientibus, sicut Apost. ait, irritam quis faciens legem Moysis, sine vlla miseratione duobus aut tribus testibus moritur. Vnde lex seruitutis erat, & dicebatur, quæ iram, sicut idem Apost. ait, operabatur. Lex verò noua, cuius est baptismus, & quæ lex libertatis est, nulli iubet proposita pœna mortis in hoc sæculo non obedientibus, sed supplicium mortis in alterum sæculum reseruat, & differt. Sicut eadem Apost. doct. lib. 6. c. 22. tradit. Vnde non crucem nunc, neque lapidationem, nec aliam huiusmodi pœnam minatur, sed in futuro gehennam, ignem inextinguibilem, vermem, qui non moritur, tenebras exteriores, & siquid aliud huiusmodi. per legem itaque euangelij, quæ ad baptizatos pertinet, liberati sunt, sicut Apost. ait, qui timore mortis per totam vitam obnoxij erant seruituti, non amplius per legem seruitutis in hoc sæculo iudicandi, sed per legem libertatis incipientes iudicari; non dixit iudicandi nunc, sed incipientes iudicari ait Iacobus frater Domini, iudicium enim fiet in illa die, sicut Apost. ait, cùm iudicabit Deus occulta cordium, nunc autem incipitur hic, quatenus vnusquisque prout gessit hic siue bonum, siue malum, vt idem Apost. ait, propria corporis ante illud tribunal futurū referet. Hæc sunt iudicia, siue tribunalia diuersæ legis, id est, veteris, & nouæ. ex iudiciis itaque dixit Apost. doctr. discrimen legis, & euangelij. condemnat ergo Apost. doctr. Confessionem Antuerpiensem, quæ c. 9. de discrimine legis, & euangelij hæc diuersæ legis veteris & nouæ iudicia in vnum confundit, cùm ait: lex dicit, qui semper exactissimè omnia mandata Dei fecerit, & tale etiam cor, ac imaginem Dei, vt Deus exigit, & initio in eo credidit, exhibuerit & præstiterit, viuet in eis, seu hoc fac, & viues. hactenus Confessio, in qua illud viuet in eis ad legem, quæ iram operabatur, quæ sine vlla miseratione interficiebat non obedientes, retulit proph. Ezech. c. 20. cùm ait, & exacerbauerunt me filij, & in præceptis meis non ambulauerunt, & iudicia mea non custodierunt, vt facerent ea, quæ cùm fecerit homo, viuet in eis; & sabbata mea violauerunt: auctores verò Confessionis Antuerp. illud viuet in eis, nihil differre putauerunt ab eo quod Dominus dixit in euangelio Locæ illi legis perito, hoc fac, & viues; quos ita ignorantia obcæcauit, vt quanquam essent sex viri, nemo tamen eorum aduerteret, non dixisse Dominum, hoc fac, & viues in eo, sed hoc fac, & viues scilicet vitam æternam: nec aduerteret, dixisse hoc de præcepto legis diligendi Dominum Deum ex toto corde, & ex tota anima, & ex omnibus viribus, & ex omni mente, & proximum sicut teipsum. Constat autem iustitiam nostram, quam abundare oportet plusquam Scribarum & Pharisæorum, sicut Dominus dixit, iustitiam esse ex fide & dilectione, sicut Paulus interpretatus est: postquàm enim dixit 1. Tim. c. 1. de lege seruitutis iram operante, cuius iustitia imperfecta erat, & laudem apud homines tantùm & non apud Deum habens, lex posita est iniustis, & non subditis, paucis interpositis, subiungit de iustitia, quæ ad legem euangelij, quæ est libertatis, pertinet, superabundauit autem gratia Domini nostri cum fide, & dilectione, quæ est in Christo Iesu. gratiam dicit iustitiæ, hæc enim est, quæ superabundauit in nobis per Christum supra iustitiam Scribarum & Pharisæorum. Ad eandem legem retulerunt isti ipsi auctores Confess. Antuerp. illud quod Dominus dixit adolescenti in euang. Matth. si vis ad vitam ingredi, serua mandata, quasi Dominus non euangelium, sed legem illi prædicauerit; aut quasi quod illi dixit, non omnibus nobis nunc in euangelio dictum esse voluerit: vt iam stupenda sit istorum cæcitas, & inscitia. eodem quoque referunt ibidem illud, dabit Deus vnicuique secundum opera sua, quasi ad euangelium non pertineat, cùm tamen non in lege, sed in nouo testamento in eandem sententiam dicat Apost. 2. Cor. 5. omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis, prout gessit siue bonum, siue malum. & Dominus in euang. Matth. & tunc, inquit, reddet vnicuique secundum opera sua. & rursus Paul. vnusquisque, inquit, accipiet mercedem secundum suum laborem. Sed Illyricus vnus ex istis sex viris Confess. Antuerp. artificibus in defensione eius c. 9. corrumpi ait euangelium, cùm ad iustitiam operum traducitur, & non ad illam quæ in sola remissione peccatorum collocatur. hæc ille. quem clarè refellit & condemnat Apost. cùm dicit, vt iterum repetam, superabundasse gratiam Domini nostri cum fide, & dilectione in Christo Iesu Domino nostro. gratiam enim iustitiæ dicit superabundasse cum operibus fidei, & dilectionis, dilectio enim plenitudo legis est, inquit idem Apost. iustitia ergo operum non ex lege seruitutis, id est, non ex timore, sed ex fide, & dilectione, propria est euangelij, quod est lex libertatis; & hæc iustitia euangelium à lege discernit. Illyricus ergo verè euangelium corrumpit, qui illud ad legem seruitutis cum suis contubernalibus in Confess. Antuerp. traducit, non intelligens neq; quę loquitur, neque de quibus affirmat, cùm illud spoliat iustitia operum ex fide, & dilectione in Christo Iesu, Paulo apost. manifestè contradicens, immò Christo ipsi, qui iustitiam operum ex fide, & dilectione dixit abundare supra iustitiam operum ex timore, sine ea lege iram operante, sicut Paulus, vt paulò antè dixi, interpretatus est. & hanc iustitiam abundantem dixit Dominus requiri à nobis supra iustitiam Scribarum & Pharisæorum. Denique vt Illyricus semel hic conuincatur, cùm Apost. ait in epist. ad Tim. priora, exercitatio corporalis ad modicum vtilis est, pietas autem ad omnia valet, quis nisi

vanitate ad agnoscendam veritatem diuersis temporibus reuocarit traducens à seruitute, & impietate ad libertatem, & pietatem; ab iniustitia ad iustitiam, à morte ad vitam immortalem. Hæc & alia *3 *consequentia discat in catechesi, qui accedit. Qui verò manus admouet catechumeno, adhibeat Deo venerationem, gratias agens omnium rerum Domino pro creatura eius, quòd miserit filium suum vnigenitum Christum, vt saluet hominem deletis iniquitatibus, & remittat impietates, ac peccata, & mundet ab omni inquinamēto carnis, & spiritus; sanctificetq. hominem secundum beneplacitum bonitatis suæ; doceatque voluntatem suam, & illuminet oculos cordis eius ad intelligenda admirabilia eius; patefaciatque iudicia iustitiæ, vt omnem viam iniquitatis odio habeat, ambulet verò viam veritatis; vt lauacro regenerationis in adoptionem, quæ in Christo fit, dignus habeatur, vt complantatus similitudini mortis eius in spe gloriosæ* *4 *societatis,* *5 *mortificetur quidem peccato, viuat autem Deo mente, sermone, & actione, & in libro viuentium adnumeretur. Post hanc actionem gratiarum doceat catechumenum de incarnatione Domini, de passione eius, de resurrectione ex mortuis, & de assumptione.*

omni prorsus ratione careat, negare potest, quin pietas exercitatio spiritualis sit, & omnes fructus spiritus, quos Paul. in epistola ad Gal. ca. 5. numerat, sint opera pietatis; at huiusmodi opera promissionē iustitiæ habent, sic enim subiungit Apostolus de pietate, promissionem habens vitæ, quæ nunc est, & futuræ. Vita autem, quæ nunc est, iustitia est, ex qua viuit iust*, sicut scriptum est, iustus ex fide viuit; futura verò vita est beatitudo, quæ datur iustificatis, sicut idē Apost. in epist. ad Rom. 8. ait, quos autem iustificauit, hos & glorificauit. falsum ergo est, quod Illyricus cum collegis suis tradit, non in virtutum perfectione, sed in sola remissione peccatorum iustitiam collocari, cùm secundum Apostolū in pietate simul collocetur, at nō est idem pietas & remissio peccatorum, hæc enim solius Dei est, pietas autem Dei primum, & nostri laboris, & exercitationis spiritualis. etsi enim ad studium pietatis, id est, virtutum omnium interiorum, & spiritualium non opus est viribus corporis, hæ enim varie impediri possunt, vt sæpe impediuntur ad exercendas virtutes corporales, vt ieiunium, vigiliam, humi cubationem, & similes; opus tamen est viribus hominis interioris ad resistendum passionibus, & superandum eas; suntque huiusmodi opera spiritus laboriosa propter carnis repugnantiam, & certamen, quæ, vt dixi, secundum Apostolum promissionem iustitiæ habent, quæ est in hoc sæculo vita animæ, quam sequitur in altero vita cælestis.

*3 Ex hac Apost. doctrina, quæ docet hic de iis quæ catechumenis sunt tradenda cùm ad intelligendum idonei sunt, licet intelligere, cùm dixit Dominus discipulis post resurrectionem, euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos, &c. ad catechesim baptizandorum pertinere illud primus docete: & cùm rursus subiungit, docentes eos seruare quæcunque mandaui vobis: hoc posterius docere differre ab illo priore. illud enim docete priore loco positum tanquam fundamentum iaciens, tradit dogmata fidei, quæ Apost. in epist. ad Hebr. vocat elementa exordij sermonum Dei, & rursus vocat sermonem inchoationis, & fundamentum; qualia sunt, quæ ibi notat, dogma de pœnitentia peccatorum, dogma de fide in Deum, de baptismo, de absolutione per impositionem manus, de resurrectione, de iudicio extremo, & de aliis einsmodi, qualia sunt dogmata, quæ Apost. doctr. hic notat, & quæ Cyrillus Hierosol. in quarta catechesi exponit. dogmatum ergo disciplina, quæ μάθησις dicitur, εἰσαγωγική, & στοιχειωτική est, vt Græci patres tradunt, id est, ad principia, & rudimenta pertinens. Quia verò, vt ait beatus Iacobus frater Domini, fides sine operibus mortua est, & idem Cyrill. in quarta catechesi, neque dogmata, inquit, sine operibus, nec opera sine dogmatibus accepta sunt Deo, vult Dominus, vt qui didicit dogmata fidei, & iam baptizatus est, superædificet opera fidei, non ex parte, sed omnia, quæ Dominus discipulis præcepit: idcirco rursus subiungit, docentes eos seruare omnia quæcunque mandaui vobis, Græcè est, διδάσκοντες: doctrina enim de mandatis Domini ex fide faciendis, quæ διδασκαλία dicitur, perfectioribus conuenit, & ad perfectionem fert. ad hanc hortatur Apostolus, cùm in eodem loco epist. ad Hebr. ait, quapropter intermittentes inchoationis Christi sermonem, ad perfectionem feramur. Sic Abraham ad dogma fidei in Deum adiunxit opera, vt dogma fidei suæ in Deum perfectum esset, & Deo acceptum ad iustitiam, sicut idem frater Domini Iacobus exposuit, cùm ait, vides, quoniam fides cooperabatur operibus, & ex operibus fidei consummata est? Ergo qui dicunt, pœnitendum esse peccatorum, & credendum, gratis per filium Dei remitti peccata, si ad hæc dogmata fidei non adiungunt superædificationem operum ex fide, nihil illis ista sua dogmata prosunt; & doctrina, quam tradunt, non est euangelij, sed Satanæ. Dominus enim non diuulsit à dogmatibus fidei operationem mandatorum, id est, à fundamento superædificationem, neque voluit nos manere solum in catechesi, id est, in elementis catholicæ disciplinæ, sed ferri simul ad perfectionem vitæ Christi. at isti ergo noui euangelici perinde ac si non essent baptizati, semper in catechesi, & in elementis dogmatum hærent, semper discentes, sicut Apost. de quibusdam ait, nunquam autem ad scientiam veritatis peruenientes. nunquam enim de iustitia ex operibus fidei tractant, immo eam repudiant, cùm proprium sit Christiani, ex fide, quam in baptismo accepit, mandata Domini, & patris Dei, cuius filius factus est, operari, vt ex eis iustificetur. at isti nihil tale neque curant neque docent, sed illud vno ore, confitere te esse peccatorem, & crede per filium Dei gratis remitti peccata, & hac fiducia certò scias tibi remissa esse. sic miseros populos ministri Protestantium die & nocte decipiunt.

*4 Spem gloriosæ societatis dicit spem resurgendi in gloriam cum Christo, sicut Apostolus ait: si enim complantati sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus.

*5 Explanandus est hic locus, tum quia paulò obscurior est, tum quia hæc Apostolica doctrina nouatores euangelij redarguit, qui tradunt per solam fidem hominem iustificari, quod perinde est, quasi dicant, per solam fidem hominem Deo viuere, iustus enim, sicut ait Propheta, ex fide viuit: at hæc Apostolica doctrina vitam istam, qua homo viuit Deo, quæ est vita iustitiæ, non dicit esse vitam secundum mentem tantùm, cuius est fides: mens enim est, quæ ea, quæ non videntur, quorum est fides, contemplatur, & percipit; sed esse etiam vitam secundum rationem, quæ mentem regit, cùm rectè contemplatur; & sensus item regit, cùm rectè operantur, id est, cùm eis iustè vtimur, in quo versatur actio ex virtute. in his enim tribus consistit pietas in Deum, quæ εὐσέβεια dicitur, quæ, sicut Apost. ad Timotheum scripsit, promissionem habet vitæ quæ nunc est, & futuræ. itaque qui piè viuit secundum mentem, & rationem, atque actionem, hic habet promissionem vitæ quæ nunc est, qua iustus viuit, non autem qui piè viuit secundum mentem tantùm; talis enim pietas imperfecta est. à Deo itaque iustificatur, non qui iustus est credendo tantum quæ credenda sunt, sed qui iustus quoque est aspectu, & auditu, sicut beatus Petrus de sancto Lot dixit, & cæteris sensibus. Illud præterea obseruandum est, quæ Apostolica doctrina vocat hic mentem, rationem, & actionem, vocasse Paulū in epistola priore ad Thess. spiritum, animam, & corpus, quæ precatur, vt in aduentu Domini nostri integra seruentur. mentem, inquam, vocat Paulus spiritum, & rationem animam, quia non potest anima non esse rationis particeps, cuius hæc est dignitas, vt ait Gregorius Neocæsariensis in libello quæstionum de anima, omnia cum ratione agere. deinde cùm actionem Clemens dixit, vsum sensuum intelligi voluit, quos sensus Paulus vocauit corpus, quod quidem in rebus, quæ sensis percipiuntur, & in moderatione ipsorum sensuum ratione gubernandum & regendum est. per sensum enim omnem virtutem mens recipit, vt ait S. Diadochus episcopus Photices in Epiro, cap. 89. libri de perfectione spirituali, quod in eo ipso loco scholio apposito interpretatus sum; ne eadem hic repetam, extat liber è Græco à me translatus.

CAP. XXXXI. Cõstitutio, quomodo debẽt catechumeni in ipso tẽpore baptismi benedici, & quæ sint docendi.

CVM fuerit deinde in ipso tempore baptismi qui catechizatus est, discat, quæ de renunciando diabolo, & ascribendo se Christo. Oportet enim primum quidem abstincre à contrariis, deinde verò ad mysteria ingredi: prius, inquam, cor suum repurgare eiecta omni maleuolentia, macula, & ruga, & postea participem fieri sacramentorum: vt enim optimus agricola prius aruum repurgat, vulsis spinis supranatis, & deinde triticum serit, ad hunc modum oportet prius vos omnem impietatem ab eis extrahere, & postea pietatem in eisdem seminare, ac baptismum tribuere: Sic enim Dominus noster nos admonet, cùm dixit, Docete omnes gentes, deinde subiungit, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. ergo qui baptizatur cùm renunciat, recitet hæc:

CAP. XXXXII. De renunciatione in diabolum, & de ascriptione ad Christũ.

[t] RENVNCIO Satanæ, et operibus eius, & pompis eius, & cultui ei s, et angelis eius, & inuentis eius, & omnibus quæ sub eo sunt. post renunciationem verò, cùm ascribitur Christo, dicat: Ascribor, et credo et baptizor in vnum ingenitũ, solum verum Deum omnipotentem, patrem Christi, conditorem, & opificem omnium, ex quo omnia, & in Dominum Iesum Christum vnigenitum eius filium primogenitum omnis creaturæ, & ante secula volente patre genitum, non factum, per quem omnia facta sunt in cælis, & in terra, quæ cernuntur, & quæ cerni non possunt. Qui vltimis diebus descendit è cælis, & carnem sumpsit ex sancta virgine Maria, sanctè in mundo vixit secundum leges Dei, & patris sui: Qui crucifixus est sub Pontio Pilato, & mortuus pro nobis, & post passionem tertio die pro nobis à mortuis suscitatus, & ascendit in cælos, & sedet ad dextram patris: & iterum venturus est in consummatione seculi cum gloria ad iudicandos viuos, & mortuos: cuius regni non erit finis. Baptizor etiam in spiritum sanctum, id est, Paracletum, qui operatus est in omnibus à seculo condito, postea verò missus est Apostolis secundum promissionem seruatoris nostri, et Domini Iesu Ch isti, & post Apostolos, omnibus

[t] En cærimonia renunciationis in baptismo secũdum Apostolicam traditionem, quam verbum Dei esse, licet non expressum, nemo sanè & piè mẽtis negare potest, Apostolis enim loquebatur Domin[9], cùm dixit, qui vos audit me audit: & in omnes Apostolos cõuenit quod Paulus de se dixit, an experimentũ quæritis eius qui in me loquitur? & Illyric[9] ipse in defensionis Antuerp. Confess. c. 22. de cærimoniis planè confitetur, posse cærimonias secundum verbum Dei institui: & Tiletanum reprehendit, quòd ita Confessionem Antuerp. interpretatus esset, quasi diceret Confessio, non posse cærimonias institui nisi secundum verbum Dei scilicet expressum. Satis itaque esse confitetur Illyricus verbum Dei sine scripto traditum. Condemnat igitur Illyricus testimonio Confessionis suæ suos Antuerpienses, & omnes Protestantes, & Confessionistas qui has cærimonias baptismi, quas hic Apost. doctr. describit & tradit, cùm tempus, & locus permittunt non seruãt, & quidem cum opinione cultus & religionis, vel ipsis testibus, siquidem non carent verbo Dei, cùm eas tradat Apostolorum doctrina. nisi doctrinam hanc Apostolorum esse negant, hoc enim solum superest istis, qui aliud perfugium non reliquerunt sibi, nisi negare, non quod possint refellere, sed quod nolint credere, vt in erroribus semel susceptis, & in cæca sua obstinatione perseuerent. Ac de cærimonia quidem renunciationis, quæ ad baptismum fit vnà cum recitatione Confessionis fidei symbolo Apostolorum comprehẽsæ, cùm vniuersalis sit, & omnibus ecclesiis orientis, & occidentis tradita, & cultu ac religione Dei plena, cur a Confessionistis repudiata est? obiicit Illyricus Tiletano, quod exorcismi non meminerit Dionysius, quia verbum exorcismi non legit apud Dionysium, at legit verbum ἀποταγῆς, & ὁμολογίας, id est, renunciationis, & confessionis: cur igitur non recipit hanc cærimoniam? exorcismi verò verbum tametsi non est in Dionysio, nihil refert, non enim de verbo contẽtio est, sed de re verbi exorcismi, quæ nihil aliud est, quàm oratio, qua sacerdos eum, quem baptizare vult, præparat, iubendo diabolo in nomine Domini, cuius vim & opem implorat, vt recedat ab eo: quod ipsum precantur cum eo, qui assistunt. ergo postquàm is, qui est baptizandus, dixit quid velit, & ab ecclesia petat, expositaque est ei vita Christiana, quæ deinceps post baptismum viuenda est ei, vt vitam æternam consequatur, & postquàm eum cruce signauit eodem ordine quo in ecclesia Romana hodie fit, sequitur statim in Dionysio, εὐχὴν ἱερὰν ποιεῖν, id est, precationem sacram facit, hanc cuncta ecclesia complente, id est, comprecante: hæc est, oratio quæ exorcismum continet. confirmat hoc quod ait Simeon Thessalonic. archiepisc. in lib. de mysteriis ecclesiæ, explicans enim cærimonias baptismi, sic ait: [illegible], id est, secunda oratio exorcismus est diabolum repellens, & omnem operationem eius exagitans, eumque ab hoc fugere iubet. & rursus, [illegible], id est, similiter & tertia oratio, quæ exorcismus etiam est, dæmones diuino nomine expellit. post huiusmodi orationem sequitur in Dionysio renunciatio, & confessio fidei eodem ordine quo apud nos. Apostolica verò doctrina non meminit hic huiusmodi exorcismi, quia propositum fuit ei, non quidem tradere quæ ab eo qui baptizat, fiunt, & dicuntur ad baptismum ipsum, sed quæ docendi sunt qui ante baptismum catechizantur, quæque in ipso tempore baptismi dictum sunt. quod si adhuc verbum exorcismi requirat, habent in synodo Const. proxima post Nicænam primam. sic enim ait in extremo canone, hoc est septimo: Deinde tertio eos exorcizamus cum triplici insufflatione in faciem, & in aures: an dicturi sunt isti synodum illam Constantinopolitanam celeberrimam contra Macedonianos habitam exorcismos magicos, ac magicas insufflationes didicisse? habent præterea verbum exorcismi in oratione Gregor. Nazianz. in sanctum baptisma, & rem ipsam, id est, vsum exorcismi in baptismo laudatam. Sed Protestantes in exorcismis explodendis tanquam magicis malunt imitari ethnicos, qui Christum ignorarunt, immo, sicut Apostolus ait, sine Deo in hoc mundo fuerunt, quàm sanctos patres, & sanctorum patrum synodos, & cum eis diuinam virtutem in exorcismis agnoscere & confiteri. erit igitur eis pars cum Vlpiano vetere iurisconsulto, qui ante annos mille quadringentos consiliarius Alexandri Imperatoris in tit. de variis, & extraordinariis cognitionibus sic scripsit: non tamen medicus est si incantauit, vel imprecatus est, vel, vt vulgari verbo in posterum vtar, exorcizauit: non sunt ista medicinæ genera, tametsi sunt qui hoc sibi profuisse cum prædicatione affirmant. hæc ille de exorcismis, quos magicè ab exorcistis Christianis fieri putabat vt gentilis. Erit item istis pars cum Suetonio Tranquillo, qui in Nerone sic scribit: afflicti suppliciis Christiani genus hominum superstitionis nouæ, ac maleficæ. hoc dixisse planè videtur propter exorcismos, quibus Christiani dæmones expellebant.

*nibus qui credunt in *2 sancta & catholica ecclesia in carnis resurrectionem, & in remissionem peccatorum, & in regnum cælorum, & in vitam futuri seculi. Post hanc professionem venit ordine ad vnctionem olei.*

*2 En Apostolica doctr. quæ Protestantes conuincit non tenere Confessionẽ fidei, tametsi credunt in symbolum Apostolicæ doctrinæ hic descriptum, & in singulas partes symboli Apostolici, ex quibus vna est credere in sanctam ecclesiam catholicam, tamen non credunt hæc in sancta ecclesia catholica, quia non manent in ea. Qui enim in ecclesia catholica manent, necesse est communionem habere cum ecclesia, quæ est Christi hæreditas non angusta, sed amplissima, id est, cum ecclesia per cunctum orbem Christianum diffusa, & propagata, sicut scriptum est in psal. 2. postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem, & possessionem tuam terminos terræ. At Protestantes cùm patres ecclesiarum, qui ecclesias tanquam ministri Christi generant, non habeant, qui sunt episcopi, qui sacerdotes ordinant sacramentorum ministros, non solum in ecclesia sancta catholica non sunt, sed nullam penitus ecclesiam habent, vt quidem habent schismatici, tametsi scissam & diuulsam ab vnitate ecclesiæ, cuius origo est episcopus Romanus beati Petri principis Apostolorum successor, sicut beatus martyr Cyprianus in epist. ad Florentium, & in libro de vnitate ecclesiæ docet. Quicunque igitur fidem catholicam in ecclesia sancta catholica tenent, iidem credunt in ecclesiam sanctam catholicam, id est, credunt ecclesiam catholicam in omnes mundi partes dilatatam, sanctificatã esse ab spiritu S. qui missus est ei, sicut Apostolus in epist. ad Eph. ait, sicut Christus dilexit ecclesiam, & tradidit semetipsum pro ea, vt illam sanctificaret scilicet spiritu patris, & suo, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ, non tamen omnes, qui sic credunt in sanctam ecclesiam catholicam, iidem credunt hoc in sancta ecclesia catholica, quia vt dixi, non manent in ea. in ea enim manentes oportet credere in sanctam ecclesiam catholicam, & in resurrectionem, & in remissionem, & in regnum cælorum, communionem sanctorum intelligit, quam Paulus in epistola ad Coloss. explicat, cùm ait cap. 1. gratias agentes Deo, & patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine, per baptismum enim quem vocat lumen, qui est splendor animarum, vt ait Greg. Naz. efficimur participes regni cælorum, id est, participes sortis sanctorum, quam habent in cælo vbi regnant. Sic hunc locum Pauli interpretatus, & imitatus est Dionys. Areop. in eccl. Hier. c. de sacramento baptismi, cùm ait de adducto ad fontem baptismi, hunc sic adductum diuina beatitudo, id est, Deus ad sui participationem admittit, & suum lumen tanquam signum quoddam cum eo communicat, faciens eum sanctum, & κοινωνὸν τῆς τῶν ὁσίων ἀπονεμηθέντος λήξεως καὶ τάξεως, sic enim est in vetustis exemplaribus manuscriptis emendatis, id est, faciens eum participem sortis, & sacri ordinis sanctorum, ὁσίους enim vocat, quos Paulus ἁγίους, id est, sanctos.

CAP. XXXIII. De vnctione olei mystici gratiarum actio.

1 BENEDICITVR autem hoc ab episcopo in remissionem peccatorum, ac præparationem baptismi. Sic enim inuocat ingenitum Deum patrem Iesu Christi regem omnis naturæ corporeæ, & spiritualis, vt sanctificet oleum nomine Domini Iesu, tribuatque gratiam spiritualem, & vim efficientem, & remissionem peccatorum, ac præparationem confessionis baptismi, vt is, qui vngitur, remissa omni impietate, dignus baptismo secundum vnigeniti præceptum efficiatur.

*1 En consecratio, siue benedictio olei in Apost. doctrina, quæ impiam impudentiam Protestantium redarguit, & conuincit qui huiusmodi consecrationes, siue benedictiones olei & aquæ magicas vocant blasphemè. Philipp. in respõs. ad art. Bauar. inquis. art. 29. consecratio, inquit, pontificia transfert res illas ad vsum spiritualem contra ordinationem Dei videlicet ad deletionem peccatorum, & ad depulsionem diabolorum, ad infusionem gratiæ. hæc ille. interrogent ergo eum Confessionistæ, si forte mortuus hoc didicit, quod viuens ignorauit, vnde sciuit, esse hoc contra ordinationem Dei? nos enim non esse contra ordinationem Dei, sed potius à Christo filio eius sanctos Apostolos accepisse, idque ecclesiæ tradidisse, testimonium habemus Apost. doctrinę, & consuetudinem omnium ecclesiarũ tum orientis, tum occidentis. Subiungit postea Philippus aliud mendaciũ, & fingunt, inquit, illas res esse sacramenta, per quæ Deus sit efficax, sicut per baptismum ab ipso ordinatum. notum est autem sacramenta gratiæ Dei à nulla creatura institui posse. hæc ille, qui cùm veritatem oppugnare non posset, ad fingendum in nos mendacia se conuertit. non enim dicimus sacramenta esse hæc, quæ non perfectionem sanctificationis significant & efficiunt, quod est sacramentorum. sed præparant ad sanctificationis perfectionem. negat deinde Philipp. simile esse, vt sicut creatura cibi cum gratiarum actione per verbum, & orationem, sicut Apost. ait, sanctificatur, sic aliæ creaturæ sanctificari possint: ratio, inquit, est, quia hæc nequaquam sunt similia, precatio ad mensam agit gratias pro rebus corporalibus, & petit felicem vsum corporalem ordinatum à Deo. Sed si precatio agit gratias, & petit felicem vsum corporalem eius rei, cur alia precatio non queat agere item gratias, & petere felicem vsum spiritualem rei alioqui corporalis? respondet Philippus, quia consecratio pontificia non potest transferre res corporales ad vsum spiritualem contra ordinationem Dei. at cur Philippus non ostendit, si sciebat, vbi hoc Deus ordinauit, vt scilicet creatura corporalis non transferretur ad vsum spiritualem? nobis enim Apost. doctr. ostendit, & consuetudo omnium ecclesiarum testatur, ordinasse hoc Dominum Iesum, à cuius spiritu sancti Apostoli didicerunt, quæcunque ecclesiis Dei tradiderunt. Scriptum est lib. 1. Reg. c. 7. dixit autem Samuel, congregate vniuersum Israël in Masphat, vt orem pro vobis Dominum: & conuenerunt in Masphat, hauseruntque aquam, & effuderunt in conspectu Domini super terram, sic enim est apud 70. interrogemus hic Philippum, aut Confessionistas, vt pro eo respondeant, fuit ne illa aquæ effusio magica ad implorandum auxilium in Philistæos adhibita? Si non fuit, transtulit ne Samuel aquam illam effundendo in terram, & orando, in vsum corporalem, an spiritualem? certè in corporalem vsum non transtulit, quis enim vsus corporalis aquæ in terram effusæ? transtulit igitur in vsum spiritualem impetrandi auxilium Dei per fidem Christi futuri, cuius sanguis instar aquæ pro genere humano effundendus erat, qui in Psal. 21. dixit, sicut aqua effusus sum. hoc enim significabat, in typo aqua illa iussu Samuelis in terram coram Domino effusa, Cyrillo auctore & interprete in homil. 18. [illegible] interrogemus igitur rursus Philippum, quis docuit Samuelem transferre ad vsum spiritualem aquam illam per verbum, & orationem. non enim docuit lex, siquidem non erat cerimonia Mosaica; docuit igitur spiritus Dei, qui similiter sanctos Apostolos docuit transferre oleum & aquam ad vsum spiritualem aduersus Philistæos spirituales, id est, aduersus dæmones, & ruinas peccatorum iuxta interpretationem verbi Philistæi. sed qui plura de benedictione aquæ requirit, legat, si liber, quæ lib. 3. defensionis epistolarum pontificum Apostolicorum c. 7. scripsimus, & quæ de oleo vnctionis lib. 2. c. 17. & de chrismate c. 18. ne eadem sine necessitate repetantur: præsertim vbi modus scholij non patitur. Satis hæc sint nunc de benedictione olei, & benedictione aquę ad baptismũ, & de alia benedictione olei, & alia aquæ ad alios vsus spirituales, de quibus est in 8. lib. c. 29. vtramque enim benedictionem olei, & vtramque aquæ nouit synodus Nicęna, quæ canone 69. ex iis, qui ex codice Patriarchæ Alexandrini descripti, & ex Arabico in Latinum translati sunt, sanciens pœnitentiam, si quis fidelis, vt cum infideli fornicetur, à fide Christiana recedat, spatio, inquit, trium annorum flet ad ianuam templi in cilicio, & cinere: postea ingrediatur in ecclesiam ad orationem, vt flet in aliquo loco separatus ab aliis, neque liceat communicare cum eo in salutatione, nec in communione, postea sacerdos benedicat aquam, & oleum, non vt in baptismo, nec vt benedicitur oleum vnctionis: & postea vngat hoc oleo, & aspergat hac aqua. hact. canon synodi.

CAP. XXXIIII. De mystica aqua gratiarum actio.

POSTEA venit ad aquam, & benedicit, ac laudat Dominum Deum omnipotentem patrem vnigeniti Dei gratias agens sacerdos, quòd filium suum miserit, vt nostra caussa fieret homo, vt nos saluaret, quod sustinuit, vt homo factus, fieret per omnia obediens; prædicaret regnum cælorum, remissionem peccatorum, ex mortuis resurrectionem. Adhuc venerationem adhibet ipsi vnigenito Deo post ipsum,

ipsum, & per ipsum patrem gratias agens, quòd mortem in cruce pro omnibus subire voluerit, cuius typum & imaginem dedit baptismum regenerationis: laudat etiam quòd in nomine Christi Deus rerum omnium dominus in spiritu sancto non proiecit genus humanum, quin potius diuersis temporibus diuersus fuit prouidentiæ eius modus: tunc enim Adæ in paradiso primùm quidem ratione deliciarum dedit locum ipsum paradisi ad habitandum: deinde verò ratione prouidentiæ mandatum dedit: postea delinquentem iure expulit, tametsi bonitate sua non ex toto proiecit, immò, & posteros eius variis modis erudiuit, & castigauit. Ob hanc caussam in extremo sæculi [1] *misit filium suum, vt homo fieret propter homines, & humanas omnes passiones excepto peccato susciperet, ipsum igitur, & nunc deprecetur sacerdos instante baptismo, & dicat: Aspice è cælo, & sanctifica hanc aquam: tribue autem gratiam, & vim, & qui baptizatur secundum mandatum Christi tui, cum eo crucifixus, commortuus, consepultus ac consuscitatus sit in adoptionem, quæ in eo fit; vt mortuus quidem sit peccato, viuat autem iustitiæ. postquàm verò baptizauerit in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, vngat vnguento chrismatis inquiens:*

[1] En Apostolica doct. ... ἀφθαρτοδοκητῶν condemnat. sic vocati sunt hæretici ..., qui carnem C[hri]sti incorruptibile esse profitebâtur, aduersus quos Leōtius monachus tēpore Synodi Chalcedonensis eruditissimè scripsit. qui inter cætera hæc ait aduersus illos: Passiones humanas, quas Dominus suscepit absque peccato, (vt hic Apostolica doctrina testatur) aptas fuisse ad extenuandam, fatigandam, vexandam, ac dissoluendam carnem eius, vt in ... dictum est. erat igitur caro eius corruptibilis, præsertim cùm Paulus apertè dicat in 2. epist. ad Cor. crucifixum ex infirmitate. infirmitatem enim vocat, ... ait idem Leontius, alterationem, vt Philosophi loquuntur, virtutis naturalis. & Esaias cap. 53. vidimus, inquit, eum, & non habebat speciem neque pulchritudinem: sed potius species eius inhonorata & deficiens plusquàm in omnibus filiis hominum. S... enim est apud 7... quid autem, ait Leontius, vocat ἐκλεῖπον, id est, defectum & languorem, nisi alterationem ex passione, quam alterationem pa... est corpus amittens florem coloris naturalis propter recessum caloris ad intima: & quia superficie ... frigerata ... sanguin... contrahente: atque ita mutatus color in pallorem. Hactenus Leontij in locum Esaiæ physiologia. Affine videtur esse huic erro[ri] ... quod B. Hilarius dixit lib. 10 de Trinitate, & in aliis locis, nullum in Christo fuisse metū mortis, & in natura corporis eius non fuisse infirmitatem corporeę naturę: & illud, sitiens nō aresceb at, qui poterat satiare sitientes: nec esuriens, tam... ..., inedia victus, qui potuit ariditate damnare arborē, & alia huiusmodi. Patiebatur quidem Dominus IESVS voluntate verbi vniti d... pē ... hæc secundū tempus & vtilitatem, sed non quia patiebatur secundum leges naturæ, volente verbo, idcirco liceat dicere non fuisse ... eo naturam pa[ssi]onum, & naturalem necessitatem patiendi, & in natura corporis infirmitatem corporeæ naturæ, vt B. Hilarius verbis suis significare videtur, ... passiones aliaqui naturales humanæ naturæ in carne & anima Christi propter verbum hypo[st]aticè cum eis vnitum, quod illas ipsas passiones prohibere poterat, & quo volente accidebāt, potuisse dici nō naturales. Cùm tamen quia natura humana in C[hri]sto sic fuit cum verbo vnita, vt nullo modo mutata esset propter vnionem, consequens quoque necessariò fuit, vt naturam passionum humanarum haberet qui factus est, sicut Apostolus ait in epist. ad Philipp. in similitudinem hominum, & habitu inuentus vt homo. & in epist. ad Hebr. tentatum dicit per omnia pro similitudine: & hic Apostolica doctrina omnes humanas passiones præterquam peccatum ... cepisse dicit.

CAP. XXXXV. De mystico chrismate gratiarum actio: oratio cū gratiarū actione, cùm adhibetur chrisma baptizato.

DOMINE *Deus ingenite, cui nullus est Dominus, & tu omnium dominus es, qui odorem cognitionis euangelij omnibus gentibus suauem præbuisti, tu etiam nunc præsta, vt vnguentum hoc chrismatis in baptizato efficax efficiatur, vt bonus odor Christi tui firmus, & omni parte sanctus in eo maneat, & Christo commortuus, idem sit consuscitatus, ac conuiuificatus ipsi. Hæc, atque alia his consentanea dicat. Hæc est enim vis appositionis manus in vnoquoque qui baptizatur: nisi enim vnicuique eorum talis* [2] *inuocatio à pio sacerdote adhibeatur, in solam aquam descendit, qui baptizatur, vt Iudæus: ac corporis tantū sordes, nō autē animæ deponit. Deinde faciat stās precationē, quā docuit nos Dominus; necesse est enim eum, qui resurrexit stare, et precari, quoniā qui suscitatus est, erectus est. ipse igitur cōmortuus Christo, et cōsuscitatus stet. precetur* [2] *verò versus Orientem, nā et hoc scriptū est in secundo libro Paralipomenon, quòd templo Domini à rege Salomone confecto ac consummato, in ipsa dedicatione sacerdotes, et leuitæ ac cantores steterunt ad Orientem cum symbolis, & psalteriis laudantes, et confitentes ac dicentes, Laudate Dominum, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius.*

[2] Pium sacerdotem vocat hic eum, qui ea forma baptizat, quā Dominus instituit, id est, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti: quā qui seruat, & baptizare vult, is piè ac religiosè baptizat, quanquam ipse non sit alioqui pius; idcirco dixit prius Apostol. doctrina, hæc est vis appositionis manus in vnoquoque baptizato, hæc scilicet, quæ consistit in aspersione aquæ in inuocatione patris, & filij, & spiritus sancti. condemnat igitur hic Apost. doctr. Calu. qui baptismum Ioannis æquabat cum baptismo Apostolorum, quos enim Ioannes baptizabat, adhue Iudæi post baptismum remanebant, quia in solam aquam, vt hic ait Apost. doctr. descendebant; non autem sic descendebant in solam aquam, qui Christi baptismo, sicut ipse instituit, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti baptizabantur, accipit enim illa aqua per inuocationem patris, & fi[lij] & spiritus sancti, virtutem diuinam mundandi à peccatis, & regenerandi, ac renouandi. idcirco non est sola aqua, ... bapti[s]mi Ioannis.

[2] Exemplū sit hæc cærimonia, quales sint reliquæ cęrimoniæ ecclesiasticæ, quas Confessionistæ repudiarūt, quā plenæ sapiētia, & mysteriorum cognitione, & quāto studio opus sit in plerisque earū ad intelligendū, quid nunc veritatis contineant typis veteris legis olim adumbratum, velut hic Apostolica doctrina admonuit nos consummationem templi Salomonis typum fuisse consummationis [s]piritualis nouæ creaturæ, & noui templi Dei per baptismum facti, & laudes Dei in ipso die dedicationis templi à sacerdotibus, & leuitis stantibus

versus orientem celebratas typum fuisse precationis Dominicæ, quæ in Dei laudem, & gratiarum actionem ab ipso baptizato, & cum Christo suscitato in ipso die dedicationis suæ spiritualis adhibetur ad altare manus, quod est, vbi commodè fieri potest, extructum versus orientem; significatque item, habendam esse memoriam à baptizato, erectum esse ex paradiso, qui est ad orientem, Adam propter mandati violationem, vt Apostolica doctrina libr. 2. exposuit. item significat, futurum esse baptizatum in lumine diuino, si à peccatis abstineat, vt Dionysius interpretatur.

CAP. XXXXVI. Oratio recenter baptizatorum.

PRECETVR verò hæc post priorem precationem dicens: Deus omnipotens pater Christi tui, vnigeniti filij tui, da mihi corpus non inquinatum, cor mũdum, mentem vigilantem, cognitionem non errantem, aduentum spiritus sancti ad adipiscendam, & tenendam sine vlla dubitatione veritatem per Christum tuum, cum quo tibi gloria in spiritu sancto in secula. Amen.

CAP. XXXXVII. Quos nã Apostoli ordinauerint.

ATQVE hæc etiam de catechumenis constituere æquum esse existimauimus: De episcopis verò, qui à nobis, dum viximus, ordinati sunt, certiores vos facimus, hos esse, Iacobum episcopum Hierosolymitanum fratrem Domini, & huic post mortem secundum successisse Simeonem Cleophæ filium, & huic rursus tertium Iudam Iacobi filium; deinde Zachæum, qui antea fuerat publicanus, primum episcopum Cæsareæ Palæstinæ, huic successisse Cornelium, & huic rursus tertium episcopum Theophilum; Euodium episcopum Antiochiæ à me Petro ordinatum, cui successit Ignatius à Paulo ordinatus; Annianum Alexãdriæ episcopum, quem primum Marcus euangelista ordinauit; huic successisse Abilium à Luca euangelista ordinatum; Linum Claudiæ filium ecclesiæ Romanorum episcopum [*1] *primum à Paulo ordinatum, post* [*2] *mortem verò Lini Clementem, quem ego Petrus secundum ordinaui: Timotheum Ephesi episcopum à Paulo ordinatum, cui successit Ioannes à me Ioanne ordinatus; Aristonem primum episcopum Smyrnæ; huius post mortem successorem fuisse Strateã Loidis filium, cui successit tertius episcopus alter Ariston; Gaium Pergami episcopum, & Demetrium Philadelphiæ, quem ego Paulus ordinaui; Lucium episcopum Cenchrensem, Titum Cretæ, Dionysium Athenienſem, Marthonem episcopum Tripolitanum in Phœnicia, Archippum episcopum Laodicensem in Phrygia: Philemonem episcopum Colossensem; Onesimum qui fuit seruus Philemonis, episcopum Beræensem in Macedonia; Crescentem episcopum ecclesiarum Galatiæ; Aquilam, & Nicetam episcopos parœciarum Asiæ; Crispum ecclesiæ Æginensis. Hi sunt quos*

*1 Quia B. Petrus nõ fuit ab Apostolis ordinat⁹ episcop⁹ ecclesiæ Romanorum, sed ab eo qui dixit ei, tu es Petrus, & super hãc petram ædificabo ecclesiam meã, & quæ sequuntur, idcirco Apost. doctr. valde limatè dixit, Linũ ecclesiæ Romanorũ episcopum primũ à Paulo ordinatum: nõ enim fuisset primus, si B. Petrus ab hominibus, aut per hominẽ ordinat⁹ fuisset. Deinde cùm iam antea B. Petrus Euodium episcopum Antiochiæ ordinasset, vt hæc eadem Apost. doctr. narrat, & sedem Antiochenam Romam, iubente Domino, vt B. Marcellus in epist. 1. ad episcopos Antiochenæ prouinciæ testatur, transtulisset ad maiorem vtilitatem, vt Antherus pont. ait, consequens est, Linum in ecclesia Romanorum non episcopum principalem, sed adiutorem B. Petri fuisse, vt ex pontificali ministerio tantum susciperet, quantum à beato Petro præcipiebatur, vt Ioannes 3. in epist. sua scribit. post mortem verò Lini ordinatus est à Petro Clemens episcopus secundus eiusdem ecclesiæ Romanorum, non tãquam adiutor beati Petri, sicut Linus, sed principalis, quia non viuente Petro præfuit ecclesiæ, sed Petro mortuo successit Clemens, Clementi Anacletus, & deinceps ordine vsque ad eum, qui hodie sedet episcopus ecclesiæ Romanorum. ecclesia verò Romanorum imperium Romanorum est, quod quia deleto imperio Ethnico Romanorum successit, imperium Romanum dicitur, sic vocat Tertull. in lib. ad Scapulam, quod tam diu, inquit, stabit, quamdiu seculum stabit, quod in ecclesiam catholicam Christianorum competit, de qua Dominus in euangelio dixit, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Apost. doctr. lib. 5. c. 20. monarchiam Romanorum appellat, quam Christum ait elegisse; ecclesia enim imperij Romani per cunctum orbem diffusa, vbicunque, sicut Apost. ait, fides Romanorum annunciatur, regnum Christi est, quod Deus elegit, & dedit ei, regnum scilicet non huius mundi, sed spirituale, in eo enim est potestas non solum in corpora, sed in animas, in quo impletum est quod dixit angelus virgini, & dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius. in eo enim regnat secundum humanitatem non quidem visibiliter, nunc enim Christum regem ecclesiæ non videmus, quare necesse est, vt in eo regnet per vnum monarcham visibilem, spiritualem potestatem habentem, qui est episcopus ecclesiæ Romanorum secundum Apostolicam doctrinam: quod qui neget, consequens necessariò est, vt neget impletam esse promissionem Christo factam de regno spirituali cunctis orbis Christianis in terris secundum humanitatem regnando: ad quod quidem regnum Christi in terris qui non pertinent, iidem nec ad regnum Christi in cælis pertinent: ad regnum autem Christi in terris non pertinent, qui eum, per quem regnat visibiliter, negant, id est, episcopum ecclesiæ Romanorum, cuius episcopatum beatus Ambrosius lib. 2. de vocatione gentium, principatum Apostolici sacerdotij vocat, quem magis amplificatũ esse dicit, quàm fuit imperium Romanorum Ethnicum. Apostolica igitur doctr. cùm testatur ordinatum esse à beato Petro post mortem Lini Clementem ecclesiæ Romanorum episcopum, simul testatur cæteros, qui ordine Clementi successerunt, episcopos item ecclesiæ Romanorum fuisse, & esse hunc, qui eorum successor hodie in cathedra Romana sedet Gregorius decimus tertius: simul etiam testatur præfuisse eos regno Christi in terris spirituali, & præesse hodie Gregorium, siquidem regnum Christi, quod à mari vsque ad mare, & vsque ad terminos orbis terrarum, sicut scriptum est, tenditur, aut nusquam est tam longè lateque patens, aut ecclesia Romanorum est, quæ imperij Romani Christianorum fines metitur. Protestantes ergo, qui ecclesiæ Romanorum membra esse nolunt, extra regnum Christi sunt. nolunt autem esse membra corporis ecclesiæ Romanorum sub sensum cadentis, ac visibilis, quia nolunt esse sub eius capite sub sensum cadente, & visibili, qui putant ex pœnis se euasuros in altero seculo, & non esse à principe pastorum, & episcopo animarum nostrarum iudicandos, si claues episcopi Romani beati Petri successoris ad se pertinere negent.

*2 Hic etiam redarguitur Illyrici mendacium, qui in legenda S. Petri, vt vocat, quam ex epist. Pauli ad Galatas ad suam perditionem malè intellecta, & perus exposita composuit, fingit, dici à nobis, Petrum Romæ 25. annis episcopatu, vel papatu perfunctum esse, sic enim ait, quod nemo vnquam catholicorum dixit. quod enim scribit Eusebius in annalibus. Petrus apostolus natione Galilæus C[illegible]anorum pontifex primus cùm primum ecclesiam Antiochenam fundasset, Romam proficiscitur, vbi euangelium prædicans 25. annis

quos paræciis Domini præfecimus; quorum doctrinæ semper [3] *memores seruate sermones nostros, & sit Dominus vobiscum nunc, & in infinita sæcula, vt ipse nobis dixit cùm esset ad Deum suum, eundemque patrem ascensurus, Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi, Amen.*

eiusdem vrbis episcopus perseuerat, nõ significat, nunquã inde discessisse totis 25. annis, qui lib. 3. historiæ ecclesiasticæ ex Origene in tertio tomo commment. in Genesim recitauerat hæc: Petrus verò in Ponto, Galatia, Bithynia, Cappadocia, & Asia dispersis Iudæis prædicasse videtur, qui & circa finem vitæ Romæ constitutus, capite demisso cruci est affixus. Hæc ibi. Sanctus quoque Epiphanius lib. 1. tomo 2. hæresi 27. scribit, sæpe apostolos Petrum, & Paulum ad alias patrias profectos fuisse propter prædicationem euangelij, & non potuisse ciuitatem Romanam sine episcopo esse. hoc igitur Apost. doctr. testatur hic, cum ait Linum ecclesiæ Romanorum episcopum à Paulo ordinatum, Petro viuente fuisse mortuum, ex quo sequitur, Petrum ecclesiæ Romanorum, id est, omnium mundi Christianorum episcopum à Christo factum non semper, quandiu fuit ecclesiæ Romanorum episcopus, Romæ fuisse, alioqui non opus fuisset ordinare Linum episcopum ecclesiæ Romanorum, ordinatus enim est, vt Petro absente, & ad alias prouincias profecto, tanquam adiutor præesset.

*3 En Apostolica doctrina, quæ testimonium tribuit traditioni doctrinæ catholicæ per successionem episcoporum in ecclesia Dei relictę. hoc enim quod Apostolica doctrina præcipit, memores esse doctrinæ illorum, quos ipsi Apostoli ordinarunt dum viuerent. Sic enim fieri, vt doctrina ipsorum apostolorum seruetur, cum nobis etiam, qui nunc viuimus, præcipiat, consequens necessariò est, vt per successionem Apostolorum illa ipsa doctrina, quam Apostoli illis episcopis à se ordinatis tradiderũt, ad nos perducta sit: alioqui non hoc ad nos pertineret quod Apostolica doctrina nunc monet, & iubet, vt memores scilicet doctrinæ illorum, seruemus sermones Apostolorũ. confirmat hoc S. Irenæus lib. 3. ca. 3. sic enim ait: Traditionem itaque Apostolorum in toto mundo manifestatam in ecclesia adest perspicere omnibus, qui vera velint audire, & habemus annunciare eos, qui ab apostolis instituti sunt episcopi in ecclesiis, & successores eorum vsque ad nos, qui nihil tale docuerunt, neque cognouerunt, quale ab istis deliratur. Protestantes igitur, qui successiones episcoporum ab ipsis vsque Apostolis sanctis ordinatorum non habent, non possunt meminisse doctrinæ à sanctis Apostolis ecclesiis Dei per successiones episcoporum traditæ, quia talem doctrinam non habent, ex quo illam auctore & duce, ac magistro Martino Luthero monacho apostata deseruerunt patres & maiores suos condemnantes, qui successiones episcoporum, & doctrinam Apostolicam dogmatum catholicorum per eos traditam semper tenuerunt, & coluerunt.

GLORIA *in excelsis Deo, & in terra pax, hominibus bona voluntas; laudamus te, hymnis celebramus te, benedicimus te, glorificamus te, adoramus te per magnum pontificem, te Deum ingenitum vnum, inaccessum, solum propter magnam gloriam tuam: Domine rex cælestis, Deus pater omnipotens, Domine Deus pater Christi agni immaculati, qui tollit peccatum mundi, suscipe deprecationem nostram, qui sedes super Cherubim; quoniam tu solus sanctus, tu solus Dominus Iesus Christus Dei omnis naturæ creatæ, regis nostri, per quem tibi gloria, honor, et veneratiò.* CAP. XXXXVIII. Oratio matutina.

LAUDATE *pueri Dominum, laudate nomen Domini: laudamus te, celebramus te, benedicimus te propter magnam gloriam; Domine rex pater Christi agni immaculati, qui tollit peccatum mũdi: Te decet laus, te decet hymnus, te decet gloria Deum patrem per filium in spiritu sancto in sæcula sæculorũ, Amen. Nunc dimittis seruum tuum Domine secundum verbum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum, lumen ad reuelationem gentium, & gloriam populi tui Israël.* CAP. XXXXIX. Oratio vespertina.

BENEDICTUS *es Domine, qui pascis me ab adolescentia mea, & das escam omni carni; imple gaudio, & lætitia corda nostra, vt semper omnem sufficientiam habentes abundemus in omne opus bonum in Christo Iesu Domino nostro, per quem tibi gloria, honor, & imperium in sæcula sæculorum, Amen.* CAP. L. Oratio ad sumendũ cibum.

LIBER OCTAVUS,
De Charismatibus, & ordinationibus, & canonibus ecclesiasticis.

VM *Deus, & Saluator noster Iesus Christus magnum pietatis mysterium nobis tradat, & Iudæos, ac gentiles ad agnoscendum vnum & solum verum Deum patrem suum inuitet, sicut ipse in quodam loco ait, cùm agit gratias pro salute eorum, qui crediderant, Manifestaui nomen tuum hominibus, opus, quod dedisti mihi, perfeci; item cùm dicat patri de nobis, Pater sancte, & si mundus te non nouit, ego tamen noui te, & hi nouerunt te; meritò tanquam nobis consummatis, de charismatibus, quæ ipse per spiritum sanctum tribuit, omnibus simul dicit, Signa autem eos, qui crediderint, hæc sequentur: in nomine meo dæmonia eiicient; linguis loquentur nouis; serpentes tollent;* CAP. I. Quare, & propter quosnam fiant miracula.

*tollent, & si mortiferum quid biberint, non eis nocebit: Super ægros manus imponent, et bene habebunt. Hæc charismata prius nobis Apostolis tributa sunt, à quibus euangelium omni creaturæ prædicandum erat, deinde cum iis etiam, qui per nos crediderunt, omnino communicantur, non quidem ad vtilitatem eorum qui charismata illa operantur, sed vt qui non credunt, ad credendum adducantur, vt quibus non est verbis persuasum, eos ipsa vis signorum commoueat; signa enim non fidelibus fiunt, sed infidelibus tum Iudæis tum gentilibus. Neque enim in expellendis dæmonibus vtilitas nostra agitur, sed eorum qui Christi operatione ab eis eripiuntur, & purgantur; quod ipse Dominus cùm erudiret nos, his verbis demonstrabat: Nolite gaudere quòd spiritus vobis subiiciuntur, sed gaudete, quòd nomina vestra scripta sunt in cælo: illud enim potestate Dei, hoc efficitur *1 nostra in Deum beneuolentia, & studio, idque adiuuante nos Deo. Non ergo necesse est omnes fideles expellere dæmones, aut suscitare mortuos, aut linguis loqui, sed eos, qui caussa quapiã vtili, charismate dignati sunt ad salutem infidelium, quos sæpenumero non rationum demonstratio, sed signorum effectio permouet, qui digni sunt salute: neque enim omnes impii miraculorum reuerentia mouentur. Testatur hoc Deus, cùm ait in lege, Quoniam aliis linguis loquar populo huic, & aliis labiis, & neque sic credent; neque enim Ægyptii Deo crediderunt, tot signis, & prodigiis à Moyse factis: neque Iudæorum multitudo Christo simili *2 Moysis credidit, qui omnem morbum, & omnem infirmitatem curauit. Neque illos permouit virga in viuum anguem mutata, neque manus facta alba, aut Nilus in cruorem versus; neque hos visus cæcis restitutus, aut sanata claudicatio, aut suscitati mortui: Atque illi quidem Iannes, & Mambres resistebant: huic verò Annas, & Caiphas. Sic non omnes signis mouentur, sed ii tãtùm, qui grato sunt animo, quorum caussa placet Deo, tanquam sapienti gubernatori, vt signa fiant, non quidem viribus hominum, sed ipsius Dei voluntate, ac nutu. Hæc autem à nobis eo dicta sunt, vt qui huiusmodi charismata à Deo acceperunt, in eos se ne efferant, qui non acceperunt. Loquimur verò de charismatibus signorum. Quippe cùm nemo sit, qui per Christum in Deum crediderit, quin spirituale charisma acceperit. Nam hoc ipsum, ereptum fuisse ab impietate multos deos colendi, et credidisse Deo patri per Christum, charisma Dei est, item velamen Iudaicum abiecisse, ac credidisse, voluntate Dei eius ante sæcula vnigenitum nouissimo tempore ex virgine matre sine virili coniunctione natum esse,*

versa-

*1 En Apostolica doctr. quæ falsum dogma Confessionistarũ redarguit, ait enim Illyricus in defensione Antuerp. Confess. ca. 9. corrumpi euangelium, dum ad operum iustitiam traducitur. verã enim, inquit, iustificationem non in virtutũ perfectione, sed in peccatorum sola remissione cõsistere. at Apost. doctr. nostro studio, & beneuolentia. effici ait, vt scribãtur nomina nostra in cælis, iustificati enim sunt, sicut Apostol. ait, ecclesia primitiuorum, qui conscripti sunt in cælis. Deinde si nostrum studium, & beneuolentiam adiuuat Deus, vt Apostolica doctr. dicit, blasphemia erit dicere, quod Cõfessionistæ dicunt, non posse nos legi satisfacere. quòd si Deo adiuuante possum⁹, nõ igitur ex incerto pendet promissio iustitiæ ex legis impletione, vt Confessionistæ vanè obiiciunt: immò ipse Lossius, qui hoc in quæstionibus sui catechismi obiicit, quærit, possunt ne homines satisfacere legi Dei suis operibus? respondet, non. Quærit rursus, cur non possunt? Responsio: quia lex, inquit, spiritualis est, & perfectam requirit à nobis obedientiam interiorem, & exteriorem, quam nemo hominum sine spiritu S. viribus suis præstare potest. confitetur igitur præstare posse adiuuante Deo. erit igitur iustitia ex eiusmodi studio virtutum adiuuante Deo adhibito. ita cogitur Confessionista rursus concedere, quod prius negauerat. Redarguit simul hic locus Apostolicæ doctrinæ quod Selneccerus Confessionista in 3. tractatu sui Analecti obiicit ad probandum, non esse ex operibus iustitiam, iustitia enim, inquit, & salus ac vita æterna sunt res in æternum durantes, ergo re caduca res æterna, re imperfecta res perfecta impetrari non potest; at dilectio, quam vocat hic Apostolica doctrina beneuolentiam, nunquam excidit, sicut Apost. ait, siue linguæ cessabunt, siue prophetiæ euacuabuntur, siue scientia destruetur, durabit igitur in æternum; & gratia Dei adiuuans perfecta quoque & æterna est: ergo impetrant iustitiam, idque argumento etiam Selnecceri conuincente, faciuntque conscribi nomina nostra in cælo, sicut ait Apostolica doctrina. Deinde si bona opera adiuuante Deo sunt meritoria nostræ iustitiæ, & non adiuuante Dei gratia, sed solùm viribus nostris facta non sunt meritoria, licet alia ratione bona sint, ergo sola gratia Dei facit, vt sint meritoria iustitiæ, & salutis; non igitur dimidiam iustitiam & salutem præstat Christus, vt iste nobis obiicit, sed solus Christus est auctor iustitiæ operum nostrorum.

*2 Redarguit hic locus Apostolicæ doctrinæ Caluinistas, & Lutheranos, qui, vt iustitiam suam imputariuam defendant, omnes conspirarunt ad negandum, legem operum decalogi ad euangelium pertinere. Sic enim, vt antea dixi, existimant isti miseri & cæci euasuros se ex pœnis futuri sæculi, si non sint iudicandi de iustitia operum legis, quam repudiarunt: in qua re Iudæos imitantur. Iudæi enim non crediderunt, Christum esse similem Moysis, id est, legislatorem, sicut scriptum erat in Deut. ca. 18. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui: & ponam verba mea in ore eius, loqueturque ad eos omnia quæ præcepero ei. Qui autem verba eius, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego vltor existam. vlciscetur ergo istos qui nolunt audire quod Christus ore suo dixit Ioan. 13. mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem sicut dilexi vos: vt & vos diligatis inuicem. id est, vt ego, inquit, dilexi prior, non prius dilectus, sic vos alii alios præuenire debetis in dilectione: item vt ego dilexi vos vsque ad mortem, hanc vos dilectionem imitari debetis. docuit itaque quatenus, & quomodo diligendum. hæc ex scholiis Photii Constant. in euang. Ioannis. At isti sectarum nouarum amatores & inuentores mandatum de dilectione, quod primum est in lege decalogi, ad legem veterem pertinere tradunt, & non ad euangelium, cùm tamen Dominus mandatum nouum appellauerit, vt planè admoneret, vetus mandatum de dilectione à se in euangelio renouari, & confirmari, &, quod magis adhuc blasphemum est, tradunt, non posse impleri, quasi Dominus aliquid in euangelio mandet quod impleri

versatumque vt hominem in vita absque peccato peracta omni iustitia legis, deinde permissu Dei Deum verbum spreto omni dedecore crucem sustinuisse, & mortuum, atque sepultum esse, & post triduum excitatum, & postquàm à mortuis suscitatus, & quadraginta diebus cum Apostolis commoratus esset, omnemque constitutionem peregisset, ascendisse in conspectu eorum ad Deum patrem, à quo missus fuerat: Quæ qui credidit, & non vtcunque neque inconsideratè, sed cum iudicio, ac[*3] *plenitudine, chrisma quidem accepit à Deo. idem iudicandum est de eo, qui est omni hæresi liberatus. Nemo igitur eorum, qui signa & prodigia edunt, de vllo fideli, qui non sit dignatus à Deo huiusmodi vi operandi, iudicium faciat. Diuersa enim sunt charismata, quæ à Deo per Christum in homines cōferuntur. Tu quidem accepisti hoc, ille verò aliud: aut enim charisma sapientiæ, aut cognitionis, aut discretionis spirituum, aut præcognitionem futurorum, aut charisma docēdi, aut tolerantiam malorum, aut cōtinentiam legitimam. Quippe Moyses homo Dei cùm signa in Ægypto factitaret, non se extulit in suæ gentis homines, neque appellatus Deus, aliquid aduersus Prophetam suum Aaron sibi arrogauit. immò Iesus Naue, qui fuit populi dux post Moysem, cùm in bello, quod cū Iebusæis gerebatur, solis cursum sisteret ad Gabaon, & lunæ ad vallem Aëlon, quia non erat satis diei ad victoriam, non ideò inflatus est in Phineem, aut in Chaleb. Neque Samuel, qui tam multa admirabilia & inaudita fecit, Dauid Deo charum contempsit, cùm vterque esset propheta, & alter quidem rex, alter verò summus sacerdos. Atque etiā cùm essent in Israël septem millia sanctorum, qui non curuauerunt genua Baal, solus Elias ex eo numero, & discipulus eius Eliseus fuerunt mirabilium effectores: tamen neque Elias Abdiam dispensatorem domus Achab irrisit; qui Deū quidem timebat, tamen signa non faciebat: neque Eliseus discipulum suum hostes pertimescentem despexit. Immò neque sapiens ille Daniel bis ex ore leonum ereptus, neque tres illi pueri in fornace ignis reliquos suæ nationis spreuerunt: sciebant enim non se suis viribus acerba illa superare, sed potius virtute Dei se signa facere, & illis angustiis ac difficultatibus liberari. Nemo igitur vestrùm se in fratrem suum efferat, quamuis sit propheta, & quamuis sit mirabilium effector. Etenim si demus, non esse vnquam amplius infidelem, superuacanea deinceps erit omnis effectio signorum: Esse enim pium quempiam, ex beneuolentia erga Deum pendet, facere autem miracula ex virtute eius qui operatur: ac prius quidem ad nos spectat, posterius verò ad Deum, qui ob eas, quas suprà dixi caussas, operatur. Ergo neque rex duces exercitus sui contemnat, neque magistratus populum: Nam si nulli sunt sub magistratibus, superuacanei sunt magistratus; item si non sint duces, non consistet regnum. Quin immò neque episcopus se in diaconos efferat, aut in presbyteros; neque presbyteri in populum:*

non possit. Cùm igitur præcipit, vt diligamus ... sicut ipse dilexit nos, in eo præcipit, vt Deū toto corde, totis viribus, & totā mente diligamus: qui enim diligit proximum, inquit Apost. legē impleuit. contra Apostolū ego docet, qui legē diligendi Deū toto corde, & totis viribus, & tota mēte impleri nō posse docet. idem mādatum clarius adhuc in euangelio renouauit, cùm illi legis perito, qui interrogauerat, quid faciendo vitam æternam possideret, dixit, in lege quid scriptum est, quomodo legis? ille respondens dixit, diliges Dominum Deum tuū ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis, & proximū sicut te ipsum. dixitq; ei illi, rectè respōdisti; hoc fac, & viues. ecce iterū renouata, & confirmata in euangelio lex decalogi de dilectione à Christo legislatore. quòd si legem decalogi in euangelio non tulit, quomodo dixit Deus in Deut. Moysi, Prophetā suscitabo eis similē tui? in similem titulum in miraculis dixit? minimè, miracula enim omnis generis alii multi post Moysem fecerunt: hic autem aliquid proprium Moysis significatur, quod non fuit illi cū aliis commune, quod est legislatorem esse. Sed dicemusne fuisse Christum similem in ferendis legibus cærimoniarum, & iudiciorum? nec hoc dici potest, illæ enim leges omnes fuerunt vmbræ futurorum. restat igitur, vt Apostolica doctrina similem Moysis dicat, id est, legislatorem legis decalogi, quam Esaias dixit cap. 6. datam esse à Deo in adiutorium, sic enim est apud 70. quem locum explanans B. Basilius, magna, inquit, res est, & ingens beneficium, quòd naturā sumus ad rectè viuendum apti & idonei. hoc tamen perfecit & auxit Deus, cùm legis adiumentum adiecit. hæc. Basil. quòd si lex decalogi ad adiumentum data est, vt Esaias ait, id est, si erat lex decalogi adiutrix legi naturali, vt Apost. doct. in Esaiæ locum intuens ait lib. 6. c. 19. ergo impleri potest. Quis enim adiuuat ad implendum, quod impleri non potest? Rursus si lex decalogi sub Moyse impleri poterat, vt ratio ipsa, & scriptura conuincit, profectò multo magis in euangelio impleri potest in quo est maior spiritus abundantia.

*3 Hinc licet intelligere, non esse fidem notitiam solam symboli, & solum assensum verbi, vt Illyricus, & centuriatores à nobis dici fingunt, & per calumniam obiiciunt, nos enim oportere dicimus, sicut Apost. doctr. tradit, habere fidem cum plenitudine, id est, cum dilectione. hæc enim est, quæ facit, vt abundet fides, & non deficiat. redarguit igitur hic locus Apostolicæ doctrinæ fidem Protestantium, qua sola misericordiam Dei, & promissionem eius apprehendere, satis esse tradunt ad iustificationem hominis. at fides ista sola nō est plena & abundans, qualem Apost. doctr. requirit, siquidem non est cum dilectione, quæ facit, vt qui credit, plenè credat, & qui operatur legem, plenè operetur. vnde plenitudo legis dicitur ab Apostolo. & ab eodē in epist. ad Hebr. plenitudo fidei & de fide Abrahæ, nō hæsitauit, inquit, diffidentia, sed confortatus est fide plenissimè sciens, siue credens, &c. Hinc S. Diadochus episcopus Photices in Epiro in libello de perfectione spirituali c. 21. Qui solummodo, inquit, credit, & non diligit, neque fidem ipsam, quam habet, videtur habere: leui enim mente credit is, in quo non est pondus dilectionis. hactenus ille. Talis est fides ista sola, quam Protestantes profitentur, quam etsi habent, tamen non videntur habere, quia non exercent illam in mandatis Domini, quorum operationem insanè tradunt non esse necessariam ad iustificationem.

pulum: ex vtrisque enim constat cætus; episcopi enim & presbyteri *4 *aliquorum sunt sacerdotes, & laici aliquorum laici. Atque esse quidem Christianum in nostra potestate est, Apostolos verò, & episcopos non* *5 *est: sed potius penes Deum, qui charismata tribuit. sed de his hactenus propter eos, quibus charismata & dignitates donata sunt.*

*4 En testimoniū Apostolicæ doctrinæ, esse sacerdotiū sacrum ex ordinatione visibile, & externū, præter sacerdotium laicum ex baptismo, inuisibile, & spirituale; ait enim episcopos, & presbyteros aliquorum esse sacerdotes, scilicet laicorum, & laicos aliquorum laicos, scilicet sacerdotum. Laici ergo testimonio Apostolicæ doctrinæ non sunt tales sacerdotes, quales sunt episcopi, & presbyteri, id est, sacerdotes ex charismate ordinationis: neque rursus episcopi, & presbyteri sunt sacerdotes laici, sed sacerdotes sacri.

*5 En Apostolicæ doctrinæ testimonium, nullas esse apud Protestantes ordinationes ministrorum, quia esse episcopos aut presbyteros, aut diaconos non est in potestate hominum, sed ex Dei virtute pendet, quam tribuit homini ad aliorum vtilitatem per ministerium eorum, quos ad hoc charisma tribuendum constituit, id est, per ministerium Apostolorum, & eorum qui Apostolis successerunt, hoc est, episcoporum; quibus cùm Protestantes careant, non est apud eos, nec esse potest charisma ordinationis, quod per superintendentes mera laicos, & magistratus dari somniant.

CAP. II.
De episcopis, & presbyteris indignis.

ILLVD *verò huc addam, non omnes, qui prophetant, pios esse, neque omnes, qui dæmones expellunt, sanctos: Balaam nanque filius Beor vates prophetauit quidem, alioqui impius; item Caiphas falsus pontifex; diabolus quoque multa prædicit, & dæmones eius: neque ideò quidem est illis scintilla pietatis, sunt enim ignorantia obruti propter malitiam voluntariam. Liquet itaque, quanquam impij prophetent, non delere eos prophetiis impietatem; neque si expellant dæmones, ipsos continuo recessu dæmonum sanctos fore, nam & se mutuo decipiunt; sicut ij, qui præstigias ludorum ridendi caussa ostentant, eos etiam qui ipsos attendunt, perdunt. Neque verò rex impius, rex est amplius, sed tyrannus; neque episcopus ignorantia aut malo animo† oppletus episcopus est, sed falsus episcopus, nō à Deo, sed ab hominibus promotus, vt Ananias, & Semeias in Israël; item Sedecias, & Achias pseudoprophetæ Babylone; immò & Balaam vates pœnas exoluit, quòd populum Israël in Beelphegor corrupisset; & Caphas postea mortem sibi consciuit, & filij Sceuæ aggressi expellere dæmones, acceptis vulneribus, turpiter fugerunt. Præterea reges Israël & Iuda ob impietatem pœnas omnis generis luerunt. Liquet igitur falsos episcopos, & presbyteros non euasuros ex supplicio Dei, dicetur enim nunc, quod illis olim,* *1 *vos sacerdotes, qui nomen meum vituperatis, tradam in occisionem, vt Sedeciam, & Achiam, quos rex Babylonis frixit in sartagine, vt narrat Hieremias propheta. Hæc verò dicimus, non quòd veras prophetias pro nihilo ducamus, scimus enim eas afflatu diuino in sanctis fieri, sed vt audaciam & temeritatem insolentium reprimamus. illudque addimus, Deum huiusmodi prophetis gratiam istam ablaturū: Deus enim superbis resistit, humilibus autē dat gratiam. Silas igitur, & Agabus, qui nostris temporibus prophetarunt, non se fecerunt pares Apostolis, neque suos excesserunt modos, quamuis Deo erant chari. Atque etiam mulieres prophetauerunt, olim quidem Maria Moysis, & Aaron soror, postea verò Debora, deinde Oldad, & Iudith; illa quidem Iosia Rege; hæc verò Dario. Præterea prophetauit mater Domini, & Elisabeth cognata eius, & Anna: & nostra ætate filiæ Philippi: tamen non se in viros extulerunt; immò se intra modulos suos continuerunt. igitur si quis inter nos siue femina, siue vir huiusmodi gratiam adeptus fuerit, submittat se; vt sit Deo gratus: super quem, inquit, aspiciam, nisi super mitem, & quietum, & trementem sermones meos?*

1 En testimoniū Apost. doct. immò scripturæ sanctæ in eos, qui hæreticè tradunt, sacerdotes malos desinere esse sacerdotes, nec amplius habere potestatē sacerdotalem. ait enim Apostolica doctr. conuenire in malos sacerdotes, quod olim Domin per Malachiā malis sacerdotibus minabatur, inquiens, vos sacerdotes, qui nomen meum vituperastis, tradā in occisionem. En malos sacerdotes vocat scriptura sacerdotes. sunt igitur sacerdotes: quia cùm sacerdotes audimus, sacerdotes intelligimus. hæc enim est vis verbi.

CAP. III.
Quòd potissimum sit, disponi, & ordinari ea, quæ in ecclesiis fiunt.

EXPOSITA *igitur est prima libri huius pars de charismatibus, quæ Deus pro voluntate sua hominibus largitus est: & quemadmodum Deus eorum mores arguerit, qui falsa dicere conati sunt, aut alieno spiritu agebantur: & quòd sæpe Deus ad prædictionem futurorum, et ad prodigia edenda improbis hominibus sit gratiam suam elargitus. Nunc verò ad id quod summū est Ecclesiasticæ constitutionis festinat oratio: vt vos episcopi, quos Christo auctore constituimus, cùm hanc Constitutionem didiceritis, omnia secundum mandata eius nobis tradita faciatis, scientes,*

quòd

quòd qui nos audit, Christum audit: qui verò Christum audit, Deum eius, eundemq́; patrem audit: cui gloria in secula seculorum. Amen.

CAP. IIII.
De ordinationibus.

*Nos igitur † duodecim Apostoli Domini qui vnà sumus, has vobis constitutiones de omni ecclesiastica forma indicimus, præsente Paulo vase electionis, & coapostolo nostro, & Iacobo episcopo ac reliquis presbyteris, et septem diaconis. Ego igitur *1 primus Petrus dico ordinandum esse episcopum, vt omnes pariter antea constituimus, scilicet de quo in nulla re sit querela, & qui sit à cuncto † populo ex optimis quibusque electus. Quo *2 nominato, & placente, populus in vnum congregatus, vnà cum presbyteris, atque episcopis præsentibus die *3 Dominico consentiat. Qui verò inter reliquos princeps episcopus est, percontetur presbyteros, & populum, an ipse sit, quem præesse petunt: & illis annuentibus, rursus percontetur,*

*1 En Apostolica constitutio, quæ Caluinũ redarguit; cùm tradit, fuisse quidem Petrũ primũ Apostolorum, non tamẽ potestate, sed honore ordinis, id est, collocatum esse, vt idẽ ait, primũ in ædificio, non tamen primatum habuisse in alios primatum autem Petri in alios ideò negauit, quia si concederet, videbat consequens esse, vt successor eius episcopus Rom. primatum quoque in omnes episcopos haberet, siquidem omnes episcopi successores Apostolorum sunt. Ergo postquàm Clemens Rom. dixit in persona omnium Apostolorum, (facit enim personas more dialogi) nos igitur duodecim Apostoli Domini, qui vnà sumus, has vobis cõstitutiones de omni forma ecclesiastica indicimus, paulò post scribit traditionem Apostolicæ constitutionis de electione, & ordinatione episcopi, inducta persona Petri, cui auctoritas huius constitutionis propriè conuenit, quia ipse erat primus Apostolorum, quibus, vt dixi, episcopi successerunt. Primus ergo, inquit, ego Petrus dico, &c. Si autem Petrum decebat hæc auctoritas dicendi se primum, scilicet duodecim Apostolorum, quos proximè dixerat, sicut decebat auctoritas illa, qua in concilio illo Hierosolymitano dixit, viri fratres, vos scitis quoniam ab antiquis diebus Deus in vobis elegit, per os meum audire gentes verbum euangelij, & credere: per os enim meum dixit, quia ipse erat primus Apostolorum, qui in ipso erat tanquam in capite; id est, tanquam in primo, potestate, & non honore tantùm ordinis. significare autem hoc quod dico, id est, præfuisse omnibus Apostolis, cùm se dicit primum, hæc eadem constitutio Apostolica proprio verbo planum facit, paulò enim post vocat, sicut vocat etiam canon Apost. 34. primos episcopos eos, qui sunt Metropolitani, qui primatum habent in episcopos prouinciales, iubet enim vt vnus ex primis cum duobus alijs episcopis ordinet episcopum per impositionem manuum, & libri euangeliorum aperti, is autem vnus ex primis, vnus ex Metropolitanis est: eosdem istos primos vocauerat paulò suprà propriè προκρίτους, sic enim dixit, & qui est reliquorum episcoporum πρόκριτος, id est, princeps, scilicet qui reliquis per prouinciam episcopis præest, interroget presbyteros, & populum &c. ad Metropolitanum enim pertinet rata habere, & confirmare, quæ in eligendo & ordinando episcopo fiut. eodem verbo vsus est Dionys. Areop. in eccl. Hier. cùm archidiaconum, qui reliquis diaconis ecclesiæ præest, πρόκριτον vocat. Cùm igitur B. Petrus in hac constitutione se πρῶτον, id est, primum Apostolorum dicit, πρόκριτον eorum se dicit, id est, præpositum illis. habuit igitur B. Petrus primatum in apostolos, sicut habet Metropolitanus in prouinciales episcopos, ex quo rursus sequitur, habere episcopum Romanum primatum in omnes episcopos mundi, quia est successor eius qui primatum habuit in apostolos, quibus omnes episcopi succedunt, sequitur etiam secundum traditionem Apostolicæ constitutionis electiones episcoporum à principe omnium episcoporum confirmandas esse; neque posse sine auctoritate eius episcopum canonicè ordinari. Si enim electio episcopi facta à prouincialibus, secundum Apostolicam constitutionem, & iuxta canonem 9. synodi Nicœnæ, quæ illam secuta est, rata fieri debet auctoritate Metropolitani, quia ipse habet in eos primatum, consequens quoq; est, vt confirmatio ipsa Metropolitani rata item fieri debeat à suo primo, id est, ab eo qui habet primatum in omnes Metropolitanos, vt electiones episcoporum ad vnum tandem caput ecclesiasticæ hierar. vnde est origo vnitatis ecclesiæ, reuocentur ac referantur. Ex hac igitur Apost. const. manauit, quod Leo magnus ad Anastasium archiepis. Thessal. legatum suum scribit cap. 6. de persona autem consecrandi episcopi, & de cleri plebisque consensu Metropol. episc. ad fraternitatem tuam referat, quodque in prouincia beneplacuit, scire te faciat, vt ordinationem rite celebrandam tua quoque firmet auctoritas. Pertinere autem secundum traditionem Apost. constitut. hanc curam & auctoritatem in Metropolitanos ad Pont. Rom. B. Petri successorem idem Leo magnus c. 2. eiusdem epistolæ, his verbis testatur: Igitur secundum sanctorum patrum canones spiritu Dei conditos, & totius mundi reuerentia consecratos Metropolitanos singularum prouinciarum episcopos, quibus ex delegatione nostra fraternitatis tuæ cura prætenditur, ius traditæ sibi antiquitus dignitatis intemeratum habere decernimus: ita vt à regulis præstitutis nulla aut negligentia, aut præsumptione discedant.

*2 En Apost. constitutio, quæ dogma profanum Confessionistarum de vocatione ministrorum redarguit, cùm tradunt ordinationem legitimam ministrorum pertinere ad superintendentes, & ad suffragia magistratus, & ad consensum populi: populus enim & magistratus populi, qui omnes sunt laici, solum habent secundum Apost. constitutionis traditionem potestatem nominandi, & postulandi eum quem ordinari desiderant: quod est genus quoddam electionis non propriè, id est, non ad suffragium auctoritatis, sed ad suffragium petitionis, & testimonij pertinens, quo vsa est multitudo illa populi in actis Apost. cùm iusserunt S. Apostoli, vt considerarent viros boni testimonij, quos ipsi illi Apostoli constituerent in ministerio diaconorum, quod propriè pertinebat ad electionem, & ordinationem per impositionem manus: & elegerunt, inquit, id est, considerauerunt viros 7. boni testimonij, sicut iussum eis erat, et statuerunt eos ante conspectum Apostolorum, vt scilicet ipsi Apostoli in ministerio eos diaconorum per suffragium auctoritatis, & manus impositionem constituerent. verumque dicitur χειροτονία. Congruit ergo hæc Apostolica constitutio cum actis Apost. de eo quod in vocatione ministrorum laici, id est, populus, & magistratus, qui charisma spiritualis potestatis ad eligendum propriè potestatis spirituales non acceperunt, facere possunt. postquàm enim dixit episcopum à cuncto populo electum, subiungit statim, quo nominato, & placente; ergo eligi episcopum à populo non est aliud præterquam nominari ab eo, & placere ei. Deinde, congregatus, inquit, populus vnà cum presbyteris, & præsentibus episcopis in die Dominico, consentiat. Ergo alij sunt, qui propriè eligunt, & non populus, neque magistratus, qui ad populum refertur. Rursus qui, inquit, reliquis episcopis maior est, interroget presbyteros, & populum, an iste sit, quem petunt: & cùm annuerint, iterum interroget, an habeat ab omnibus testimonium, quòd dignus sit, vt præsit. igitur ad eligendum eum, qui ordinandus est episcopus, seculares, id est, populus, & magistratus, nihil aliud afferre possunt, nisi desiderium, & petitionem, ac testimonium, & cõsensum; immò neque presbyteri. hoc solum interest, quòd presbyteri cùm sint ecclesiastici, habere possunt potestatem eligendi episcopum, si eis potestas fiat ab eo qui præest ecclesiæ catholicæ, laicis verò non potest fieri eiusmodi potestas, quæ charisma est, quod non recipiunt à Deo, qui extra clerum sunt. Ea traditione igitur huius Apostolicæ cõstitutionis manauit, quod beatus Cyprianus lib. 1. epist. 3. scripsit, ex diuina auctoritate descendere, vt sacerdos (episcopum dicit) sub omnium oculis deligatur, non ait, vt eligatur à plebe, sed plebe præsente: hinc etiam manauit decretum S. Anacleti in epist. 2. de episcopo eligendo, & ordinando ab omnibus episcopis prouinciæ auctoritate Apostolica, aut saltem à tribus reliquis assensum præbentibus: item canon 4 synodi Nicœnæ de episcopo eligendo suffragijs episcoporum prouinciæ, si fieri potest, vt omnes conueniant; aut saltem à tribus reliquis per litteras consentientibus. Hinc quoque extitit caput sextum epistolæ magni Leonis 84. vbi iubet, vt episcopus ab episcopis prouincialibus eligatur, voluntate, inquit, omnium clericorum, & omnium ciuium discussa. idem sancitum est canone 3. synodi Nicœnæ secundæ. prætereo reliqua decreta ex eodem fonte ducta. Quare cùm Protestantes episcopos non habeant, qui propriè episcopum suffragijs eligant assentiente populo, & magistratu, superintendentes enim quos vocant, meri laici sunt; consequens necessariò est, nullas eos electiones, nec ordinationes ministrorum habere, nisi ludibria ministrum.

*3 Ecce Apostolica constitutio, quæ testis est consuetudinem ecclesiasticam ordinandi episcopos die Dominico ex Apostolica traditione

*tur, an tribuant ei omnes testimonium, quòd dignus sit hoc magno & illustri munere præsidendi; an quæ ad pietatem erga Deum pertinent, rectè peregerit; an iura aduersus homines seruarit; an domum suam, resque domesticas bene administrauerit, & an vita ei per omnia honestè & laudatè acta fuerit. Cùm verò omnes simul non secundum opinionem præiudicatam, sed secundum veritatem testificati fuerint, talem esse eum, tanquam in conspectu iudicis Dei, & Christi, præsente etiam spiritu sancto, atque omnibus sanctis, & administratoriis spiritibus, rursus tertiò interrogent, vtrum sit ministerio dignus: vt in ore duorum, vel trium stet omne verbum. & cùm tertiò annuerint, & dignum esse assensi fuerint, petatur ab omnibus, vt præbeant signum assensus, & libenter præbentes, audiantur; ac silentio facto, vnus ex primis episcopis vnà cum duobus aliis stans prope altare, reliquis episcopis, & presbyteris tacitè precationem facientibus, & diaconis *4 aperta † euangelia super caput eius, qui ordinatur, tenentibus, in hunc modum precetur:*

etiam esse propter mysteria magna, & beneficia, quæ eo die ecclesię, cui pręest episcopus, collata sunt, quæ Leo magn' in epist. 81. numerat. immò ordinare etiã presbyteros, & leuitas die Dominico ad instituta Apostolica pertinere dicit: & ita fieri præcipit. nunc autem maiorum sacerdotũ, id est, episcoporũ ordinationes propter maiorẽ eorũ dignitatem in ipso die resurrectionis, id est, in Dominico fiunt. Sabbato verò, cuius vesperæ, vt ibidem idem Leo ait, initium Dominicæ resurrectionis constat ascribi, aliorum infra episcopum ordinationes fiunt, vt iam vtrumque ad Apostolicam traditionem referri possit, & debeat. Protestantes verò vt nullas ordinationes ecclesiasticas habẽnt, nisi meras laicas, ità huius diei resurrectionis Domini, aut vesperæ sabbati ad eam pertinentis nullam rationem in eis faciendis habent.

*4 Cum impositione libri euangeliorum super caput eius, qui ordinatur episcopus, comprehensa est hic impositio manuum episcoporum ordinantium. manus enim episcoporum simul imponuntur, cùm eorum manibus liber euangeliorum apertus imponitur. Confessionistæ manus impositionem in sacramento ordinationis retinendam esse confitentur, quia in scriptura leguntur: impositionem verò libri euangeliorum negant, quia non leguntur. esse tamen à S. Apostolis sine scripto traditam, testis est Apostolica doctr. à Clemente Rom. scripta, & Dionys. Areop. testis item consuetudo omnium ecclesiarum orientalium, & occidentalium, quæ aliunde, quam ex apostolica traditione proficisci non potuit. quam quidem cærimoniam retinendam esse ab omnibus catholicis vel testimonio ipsorum Confessionistarum conuincitur. Sic enim quidam ex eis Andreas Freyub Lypsię Academię Theologus c. 18. disputationis suæ de iure vocandi & ordinandi ministros ecclesiæ, de impositione manus in ordinatione scripsit, quam retinẽdam esse affirmat. quod si aliud, inquit, nihil in ea cærimonia esset, significatio certè est illustris, & commonefactio vtilis ad eos qui ministerio ecclesiæ præficiuntur. Nam sicut victima per manuum impositionem Deo dedicabatur, ita sciat minister ecclesiæ, se non amplius sui iuris esse, sed iam esse dicatum Deo, & ad hoc obligari, vt sit sanctus: retineat puritatem doctrinæ euangelicæ: rectè administret sacramenta, & suo exemplo alios homines ad puritatem, & honestatem vitæ instruat & inuitet: quemadmodum etiam victimæ mactari, & cremari solebant: ita sciat minister euangelij propter professionem, confessionemque doctrinæ cælestis multa pericula subeunda, & multas ærumnas sustinendas esse, iuxta dictum, propter te mortificamur tota die. bene hactenus Andreas iste prophetauit. vtinam sic reliqua disputationis suæ, quæ sunt à me non ita diu duobus libris confutata. ad eundem ergo modum nobis aduersus Confessionistas huius Confessionistæ verbis dicendum est, vt suo eos gladio transuerberemus, si aliud nihil esset in cærimonia impositionis libri euangeliorum, significatio certè est illustris, & commonefactio vtilis ad episcopos, qui ecclesiis præficiuntur. Significat enim, vt diuinus Dionys. in eccl. hier interpretatur, non solum cogniturum esse episcopum diuina omnia Domini Iesu tum facta, tum dicta, quæ in euangeliis continentur, sed alios etiam eadem docturum secundum gratiam, quæ vnicuique data est secundum mensuram donationis eius. in eandem sententiam interpretatus est Simeon Archiepiscopus Thessal. lib. 8. de mysteriis ecclesiæ; qui quidem ritus, & cærimonia in ecclesia Thessalonicensium aliunde quàm à beato Paulo deriuari non potuit, qui duas epistolas ad eosdem Thessalonicenses scripsit, & in altera earum, tenere, inquit, traditiones, quas didicistis siue per sermonem, siue per epistolam nostram. Deinde cùm Andreas iste Confessionista c. 17. disputationis suæ, ore suo cõfiteatur, impositionem manus ritè, & in timore Dei peractam, sic enim ait, habere singularem quandam vim & efficaciam non per se, sed propter promissionem Dei, qui se perpetuò suæ ecclesiæ affuturum promisit, quid obstare potest, aut debet, quo minus idem de impositione libri euangeliorum ipse, & reliqui Confessionistæ cum eo confiteantur? De chrismate autem, quo caput episcopi in ecclesiis occidentis vngitur, etsi meminit Clemens in epist. 3. quam cum reliquis epistolis scripsit, sicut & S. quoque Anacletus presbyter à beato Petro ordinatus in epist. 2. meminit, non meminit tamen in hac Apostolica constitutione, sicut neque Dionys. quia sciebant non esse traditum hunc ritum ecclesiis orientis: non enim quæcunque S. Apostoli tradiderunt, in commune vniuersis tradiderunt, sed vt eis visum est, aliis aliud, & aliter conuenire. Vnde neque Græci hodie chrisma sensibile ad ordinationem presbyterorum, nec episcoporum adhibent, sed cùm presbyter ordinatur, tradit ei episcopus in manus sacram Eucharistiã, inquiens Græcè, accipe hoc depositum, & custodi eum vsque ad aduentum Domini: quando reposcet eum à te. is verò, qui ordinatus est, tenens eam manibus ante altare capite super manus inclinato, precationem pro se, & pro ordinatore, ac pro omnibus clericis, & laicis, viuis, & defunctis facit. hic ritus tenendi sic Christum manibus, est in ecclesia orientali ei qui ordinatur, verum chrisma. sic enim ait ille auctor Thessalonicẽsis, [illegible] rectè hactenus. illud verò malè, quòd hunc ritum ecclesiarum occidentis nõ probat ille auctor, quia non est orientalibus traditus: sed longè peius Protestantes, qui non solum chrisma in ordinationibus presbyterorum, & episcoporum maioribus suis traditum, & ab eis semper tanquam depositum fideliter custoditum repudiarunt, sed ipsas ordinationes totas penitus abiecerunt, & baptizatos etiam sacramento chrismatis siue confirmationis sacrilegè nudarunt & spoliauerunt. in ecclesia igitur orientis traditur in manus episcopi, qui ordinatur, sancta Eucharistia pro vnctione chrismatis, in occidente vngitur episcopus, cùm ordinatur: hoc nostræ ecclesiæ traditum est, illud illi citra inuidiam; sicut scriptum est, siue gloriatur vnum membrum, congaudent omnia membra.

CAP. V. Imploratio in ordinatione episcoporum, & Missæ celebratio.

*HERE, Domine, Deus omnipotens, qui solus es ingenitus, & non subiectus vllius regis imperio: qui semper es, & ante sæcula existis: qui omnibus sufficis, qui nullam tui caussam, neque ortum habere potes: qui solus es verus, & sapiens: qui solus altissimus: qui natura es inaspectabilis: cuius cognitio non habet vllam originem: qui solus es bonus, & cum nemine conferri potes: qui omnia nosti antequam fierent: cui sunt cognita occulta; ad quem accedi non potest: qui non potes habere Dominum; Deus, & pater vnigeniti filij tui Dei, & Saluatoris nostri, effector omnium per ipsum, prouidens, & procurator, pater miserationum, & Deus totius consolationis, qui in altis habitas, & humilia respicis: qui dedisti *1 leges*

*[1] leges ecclesiæ per aduentum Christi filij tui in carne, testante Paracleto per Apostolos tuos, & per nos, qui gratia tua adsumus episcopi; qui à principio sacerdotes prouidisti, qui populo tuo præessent, in primis Abel, Seth, Enos, & Enoch, Noë, Melchisedech, & Iob: qui declarasti Abraham, & reliquos patriarchas cum fidelibus famulis Moyse, & Aaron, Eleazaro, & Phinee: qui ex ipsis creasti principes, & sacerdotes ad tabernaculum testimonij; qui elegisti Samuelem, vt esset sacerdos, & propheta: qui sanctuarium tuum non reliquisti sine ministerio, cui beneplacitum est in iis, quos elegisti ad te glorificandum, ipse etiam nunc, mediatore Christo tuo per nos effunde virtutem tui spiritus ductoris, qui ministratur dilecto filio tuo Iesu Christo, quem donauit te volente idem Christus sanctus Apostolis tuis, qui es æternus Deus. Da in nomine tuo cognitor cordis Deus huic famulo tuo, quem ad episcopatum elegisti, da, inquam, vt pascat sanctum gregem tuum, & vt pontificatu tibi fungatur sanctè, & sine reprehensione ministrans die & nocte: & vt efficiendo propitium vultum tuum, congreget numerum eorum qui salui fiunt, & offerat tibi dona ecclesiæ tuæ sanctæ. Da ipsi Domine omnipotens per Christum tuum participationem spiritus sancti, vt habeat potestatem remittendi peccata secundum mandatum tuum; item dandi *[2] cleros, id est, † sortes, vt tu iussisti, ac soluendi omne vinculum secundum potestatem, quam Apostolis dedisti, placendique tibi in mansuetudine, & corde mundo, offerendo tibi sine culpa semper, & sine crimine *[3] sacrificium mundum, & incruentum, quod per Christum constituisti mysterium noui testamēti in odorem suauitatis per sanctum filium tuum Iesum Christum Deum, & Saluatorem nostrum: per quem tibi gloria, honor & veneratio in sancto spiritu nunc & semper & in sæcula sæculorum. Postquàm sic episcopus precatus est illi,

*1 Ecce Apostolica doctr. quæ canones Apostolicos diuinos esse testatur, hi enim sunt leges ecclesiæ, quas transire non licet tanquā terminos quosdā à Domino præscriptos, ac definitos, vnde νόμοι vocat, ad quos omnia dirigēda sunt, vt omnia in ecclesia honestè, & secundum ordinem fiāt. hos Christus per S. Apostolos tradidit misso spiritu sancto tanquam teste de cælo, qui eos docuit omnem veritatem: & suggessit eis omnia secundum promissionē Domini. neque solū quas per Apostolos suos leges Christus ecclesiæ dedit, ecclesiasticæ leges sunt, sed etiam quas per illorum successores episcopos in nomine eius cōgregatos deinceps diuersis temporibus dedit; & cum opus est vsque in hodiernum diem dat; & vsque ad cōsummationē

sæculi daturus est. Coarguit igitur hæc Apostolica doctr. doctrinam Protestantium, quam vnus ex eis Henricus Bullingerus in sua hære-
tica Antithesi proponit cap. 13. de ecclesia Christi, & ministris eius: Sic enim ait, pertinet ad magistratus Christianos cura religionis à
Deo, vt cum ministris ecclesiæ, & plebe Christiana possint ministros vocare, synodos conuocare, & sinistrè suo fungentes munere vel de-
ponere vel punire. & cap. 14. Magistratus, inquit, studeat summa fide, & diligentia disciplinam Christianam traditam conseruare in ec-
clesia Christi; & è medio tollere scandala, & inobedientes redigere in ordinem: & cap. 15. magistratus, inquit, Christiani est dispensare
bona ecclesiastica per œconomos idoneos, quales requirit verbum Dei &c. omnia ista hæc Apost. doctr. falsa, & hæretica esse planè con-
uincit cùm ait, leges ecclesiasticas, quibus ad omnia ista, quæ magistratus Protestantium sibi sumunt, vtendum est, à Christo per S. Apo-
stolos, & per eorum successores episcopos datas esse, & cùm opus est, dari. ad eos igitur pertinet huiusmodi legibus præesse, & eis vti ad gu-
bernationem ecclesiæ, & rerum ecclesiasticarum, & ad pascendum greges suos.

*2 En Apostolica doctrina testis, non habere Protestantes & Confessionistas vllos ministros ecclesiæ, nec illa sacramenta, quæ necessariò
à ministris ecclesiæ ministranda sunt; nec habere posse, priusquam habeant episcopos secundum Apostolicam doctrinam ordinatos, vt ec-
clesiæ catholicorum habent; nec ipsos ministros suos, quos vocant, habere posse ecclesias ad ministrandum in eis, quod est habere sortem
ministerij. Episcopi enim est dare cleros iis scilicet, quos Deus per ministerium eius ordinat; vt quibus non dederit cleros, clerici non
possint dici, quia non sunt; nec ordinarij ministri ecclesiæ. Reliqua quæ ad huius loci explanationem pertinent, in explanationes obscu-
riorum locorum reiecta sunt.

*3 Ecce Apostolicæ doctrinæ testimonium in Confessionistas, & sectarum inuentores, qui mysterium sanctæ Eucharistiæ, quod sacerdos
ad altare in Missa celebrat, & peragit, sacrificium esse negant, cùm clarè dicat Apostolica doctr. offerri sacrificium mundum, & incruen-
tum, idque esse mysterium noui testamenti, quod Christus constituit. Satis igitur hoc loco Illyricus redarguitur, cùm in defensione Ant-
uerp. Confess. cap. 15. ait, euangelistas sua recitatione oblationem euidentissimè excludere. quando enim, inquit, sacrificasset Dominus?
num ante dicta verba, hoc est corpus meum, an postea? post illa panem offerre non potuit, quia ea dixit iam dando Apostolis panē, vt eum
amplius sacrificare non quiuerit; scriptum est enim, dedit dicens, id est, inter dandum, aut distribuendum dixit illa consecrationis verba.
quod si antea obtulit, tunc vel nō consecratū obtulit, vel antea altera vice, aliisq; verbis consecrauerat. hactenus cæcū dilēma cæci disputa-
toris. Respondemus obtulisse non ante verba, neque post verba, sed simul consecrando obtulisse: vt Apostolica doctrina hoc loco docet.
postquàm enim dixit, offerri sacrificium mundum, & incruentum, vt doceret, quando fieret eiusmodi sacrificium ante verba, an post
verba, subiungit, quod per Christum constituisti mysterium noui testamenti. at mysterium noui testamenti his verbis conficitur, hoc est
corpus meum. simul igitur conficiendo mysterium, sacrificatur. eandem Apostolicam doctrinam tenent, & profitetur ecclesia Orientis,
vt ex libro Simeonis archiepiscopi Thessalon. De mysteriis ecclesiæ c. 23. perspici potest. Quærit enim πότε τὰ δῶρα θύονται, πρὸ τοῦ ἁγια-
σθῆναι, ἢ μετὰ τὸ ἁγιασθῆναι. Quærit, inquā, quādo hæc dona, siue munera sacrificātur: ante cōsecrationē, an post consecrationem? Respon-
det, ὅτι πρὸ τοῦ ἁγιασθῆναι τελοῦνται οὔτε μετὰ τὸ ἁγιασθῆναι, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ ἁγιάζεσθαι, id est, nec ante consecrationem, neq; post consecrationem,
sed in ipsa consecratione. τότε γὰρ μεταβάλλεται ἀπὸ τοῦ ἄρτου μὴ ἐσφαγμένου εἰς τὸ σῶμα τοῦ χριστοῦ τὸ σφαγὲν ἀληθῶς, id est, tūc enim fit mutatio ex
pane nō mactato in corpus Domini, quod verè fuit mactatum: sicut sacrificium, inquit, ouis tūc fit, cū in oue fit mutatio ex nō mactata in
mactatā. Coarguit præterea hic locus illud, quod idē Illyricus ibidem ait, cùm negat locū Malachiæ de offerendo vbiq; sacrificio mundo,
intelligendū esse de hoc sacrificio nostræ Missæ. Apostolica enim doctrina ad locū Malachiæ planè respexit, cùm dixit, offerri sacrificium
mundum, & incruentum, quod Deus per Christum constituit mysterium noui testamenti. Deinde ne concedat Illyricus obtulisse Chri-
stum corpus suum sub specie panis, & vini secundum ordinē Melchisedech, negat obtulisse Melchisedech, nec id vllo modo probari posse
affirmat, sed tantùm, inquit, loquitur locus Genesis de pane Abrahæ, & militibus exhibito. at si ita est, quorsum locus Genesis postquàm
dixit, at verò Melchisedech rex Salem proferens panem, & vinum, subiungit, erat enim sacerdos Dei altissimi? ergo tanquam sacerdos, &
non tanquam rex protulit panem, & vinum, scilicet offerendo illa prius Deo, vt sic oblata in gratiarum actionem Deo pro victoria Abra-
hæ, eadem daret eidem Abrahæ, & militibus in vsum ad vescendum, hoc enim erat proprium sacerdotis, proferre scilicet panem illum
& vinum in oblationem Deo. Siquidem proferre non sic, commune erat non solum regis, sed cuiuscunque habentis panem, & vinum

illi, respondeant reliqui sacerdotes, Amen, & omnis populus cum eis; & post preces vnus ex episcopis offerat hostiam in manus ordinati, & mane in solio suo à reliquis episcopis collocetur cunctis eum in Domino osculantibus, ac post[4] *lectionem legis, & prophetarum, & epistolarum nostrarum, & actorum, atque euangeliorum, salutet ecclesiam ordinatus, dicens, Gratia Domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei patris, & communicatio spiritus sancti cum omnibus vobis; & omnes respondeant, Et cum spiritu tuo: & post salutationem alloquantur populum sermone hortatorio. Quo sermone habito ad docendum, statuo ego*[5] *Andreas frater Petri, vt cunctis consurgentibus, edicat diaconus ex loco alto, ne quis adsit audientium, ne quis infidelium. Et silentio facto, dicat, Orate catechumeni. Et omnes fideles attentè pro ipsis orent dicentes, Kyrie eleison. Ministret verò pro eis diaconus dicens:*

ad tribuendum aliis, nec opus erat dicere hac ratione, erat enim sacerdos Dei altissimi. in quo quidē planè significabat, fecisse aliquid Melchisedec proferēdo panem, & vinum Abrahæ, & militibus, quod Melchisedec tanquam sacerdoti cōueniebat, id est, offerre Deo. nō enim dixit, proferens panem, & vinū Abrahæ, benedixit ei, erat enim sacerdos Dei altissimi, ne existimaremus hoc solum fecisse Melchisedec, vt sacerdos erat, id est, benedixisse, sacerdotis enim est benedicere, non sic, inquam, dixit, sed proferens panem, & vinum, erat enim sacerdos Dei altissimi; vt non de communi modo, & vulgari ratione proferendi panem, & vinum intelligeretur, sed de ratione proferendi propria sacerdotis, proferendi, inquam, in oblationem, & sacrificium Deo, vt sic ex oblatis Deo in gratiarum actionem ederent. Quærit præterea Illyricus acerrimus sacrificij hostis, quare Apostolus cum de Melchisedec tractat, nullam penitus mentionem sacrificij eius facit: etenim quia non fecit, putat Illyricus nō fecisse sacrificium Domino ex pane, & vino, sicut scriptura Genesis dicit, fecisse Cain sacrificium Domino ex fructibus terræ, sic enim est apud 70. ratio igitur fuit, ne suspicaremur, in cœna tantum sacrificasse Christum secundum ordinem Melchisedec, si de sacrificio Melchisedec ex pane, & vino meminisset. Deinde, quia Hebræi, ad quos scribebat, de sacrificio Melchisedec ex pane ac vino non ignorabant, neque dubitabant, cùm apertè legerent protulisse panem, & vinum Abrahæ, quia erat sacerdos Dei altissimi; ex quo planè intelligebant eo modo protulisse, quo erat proprium sacerdotis proferre, nempe offerendo. alia præterea caussa fuit, & quidem potissima, quod docendo de sacrificio Christi cruento in cruce secundum ordinem Melchisedec, quatenus in cruce alioqui mortuus, manet sacerdos in æternum secundum virtutem vitæ insolubilis ad similitudinem Melchisedec, qui sine patre, sine matre, sine genealogia, nec initium dierum, neque finem habens, assimilatus filio Dei manet sacerdos in perpetuum, docendo, inquam, de illo sacrificio Christi cruento secundum ordinem Melchisedec, simul docebat de sacrificio etiam eiusdem Christi incruento sub specie panis, & vini secundum ordinem Melchisedec, quia sicut in cruce tunc factum est sacrificium, cùm facta est mutatio ex non mactato in mactatum, sic etiam sacrificium incruentum fit, cùm ex pane fit per consecrationem mutatio in idem corpus Christi, quod in cruce mactatum est; fit inquam mutatio sub specie panis, & vini ad similitudinem sacrificij Melchisedec ex pane, & vino; panis enim mysticus, & vinum mysticum speciem habent similem panis, & vini, quæ Melchisedec obtulit in typū sacrificij mystici sacræ Eucharistiæ. vna ergo est & eadem victimā, siue hostia cruenta in cruce, & incruenta in altari; ratio enim cruenti, & incruenti non variat victimā, sed ipsam oblationem, siue sacrificium victimæ illud enim fuit cruentum, hoc est incruentum. Postremò eludit Illyricus locum 1. Cor. c. 10. non potestis fieri participes mensæ dæmoniorum, & mensæ Domini, & elabi se putat, quia non dixit Apostolus participes altaris, sed mensæ: cum risu ergo dicit, ex lignea mensa altare à nobis extrui. eum tamen redarguit clarius adhuc idem Apost. qui quam vocat hic mensam Domini, in epist. ad Heb. c. 13. vocat altare, cùm ait, habemus altare, de quo edere non licet iis, qui tabernaculo deseruiunt. respondeat igitur Illyricus, quod altare dicat hoc loco Apostolus? aut cur altare, de quo editur, non possit dici mensa?

[4] Ecce Apost. doctr. testimonium contra blasphemiam Antuerp. Confess. & patroni eius Illyrici, tradit enim inuentum humanum esse Missam, & in ea nihil Christo relinqui præter verba communionis; sic enim loquutur c. 15. suæ apologiæ. At Apost. doctr. lectionem scripturæ, quam Dionysius vocat in Missæ descriptione ἱερολογίαν, ad Missam adhiberi testatur, sicut & Dionys. lectio autem scripturæ non est inuentum humanum, neque constitutio ipsa, vt lectio scripturæ ad Missam adhibeatur, humana est, sed per spiritum Dei à S. Apostolis tradita. Qui verò modus sit adhibendi lectionem scripturæ, cuius, inquam, partis scripturæ, quibus temporibus, & quantum, & alia huiusmodi à synodis, & episcopis S. Apostoli disponi & constitui postea voluerunt; verùm in his, quæ huiusmodi sunt, varietas Missam non faciat variam. hoc ipsum de lectione scripturæ ad Missam secundum Apostolicam traditionem adhibenda est quoque in libro 2. c. 54. sic enim ait Apost. doct. loquens de Missa: Cùm vobis episcopi ad orationem eundum est, post lectionem, & cantum psalmorum, & post doctrinam de scripturis, edicat diaconus, qui prope vos est, alta voce, nequis contra aliquem, nequis in hypocrisi; hoc edicit diaconus, nequid inimicitiæ, aut simultatis, vel simulationis impediat aliquem, quominus sacræ oblationis, & communionis in Missa celebrandæ particeps efficiatur, vt fiat quod Dominus dixit, si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quòd frater tuus habet aliquid aduersus te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliare fratri tuo; & tunc veniens, offeres munus tuum. quem locum satis Apost. doctr. interpretatur, de sacrificio Missæ Dominum intellexisse, quod munus quoque vocat eadem doctr. Apost. postquàm dixit per diaconum c. 11. illa ipsa verba in Missa, quam describit, cùm episcopus ordinatur, nequis contra aliquem, nequis cum hypocrisi, subiungit, his peractis adhibeant diaconi munera ad altare, qui autem adsunt ad audiendum Missam, omnes dicuntur offerre per sacerdotem ministrum altaris, qui pro eis offert ministerium cultus sui, sic enim ait sacerdos, memento Domine famulorum, famularumque tuarum, & omnium circumstantium, pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis pro se, suisque omnibus pro redemptione animarum suarum: Christus autem seipsum offert patri per ministerium sacerdotis. Adhibentur præterea ad Missam secundum traditionem Apostolicæ constitutionis orationes pro omnibus hominibus, quarum forma, & exemplum toto capite decimo huius libri 8. continetur. eiusmodi orationes cernuntur in Missis beati Iacobi in ecclesia Hierosolymitana; beati Petri in Romana, & occidentali; sancti Marci in Alexandrina, quæ adhuc extat; S. Basilij, & beati Chrysostomi in orientali: non est igitur humanum inuentum Missa, ita, vt præter verba communionis nihil Christo relinquatur, vt ait Illyricus cum sua bella amica Antuerpiensi Confessione; siquidem adhibere orationes pro omnibus hominibus in Missa, S. Apostoli per spiritum Dei constituerunt. illud etiam addendum est, huiusmodi orationes pro omnibus hominibus, quæ secundum Apostolicam traditionem in Missa fiunt, interpretes esse, locum Pauli ad Timoth. ad Missam pertinere cùm ait, obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus. Sic quoque intellexit beatus August. in epistola ad Paulinum 59. Vnde Apostolica doctrina Missam quoque vocat aliquando orationem, vt lib. 2. ca. 54. vbi ait, cùm vobis episcopi eundum est ad orationem, post lectionem, & cantum psalmorum, & doctrinam de scripturis, concionem significat, quæ inter Missam, aut absoluta Missa haberi solet.

[5] Quia Andreas Simonem fratrem ad Iesum primum adduxit tanquam catechumenum, vt eius fieret discipulus, & idem Andreas à Philippo admonitus nunciauit Domino de illis gentilibus, qui ascenderant vt in die festo adorarent, qui volebant videre Iesum, idcirco Clementi, qui more dialogi in constitutionibus Apostolicis tradendis personas ipsorū Apostolorum interdum facere solet, visum est aptè cadere in Andream, si eius persona induceretur ad statuendum de eiiciendis ex ecclesia post auditum verbum Dei, iis scilicet primum, qui à vita Christiana discesserunt, quos vocat Apost. doctr. audientes, quia tantùm licebat audire verbum, quos Dionys. vocat ἱερᾶς ἀποστάντας ζωῆς, quos primùm ait eiiciendos esse, vt omnium deterrimos, deinde infidelibus, postea catechumenis, tum energumenis, post hos iis, qui in pœnitentia sunt. qui omnes quandam habent inter se similitudinem alij aliis deteriores, vnde ratio eos honestè, & secundum ordinem eiiciendi existit, vt diuinus Dionys. docet.

OMNES

CAP. VI. Denūciatio obsecrationis pro catechumenis in celebratione diuinæ Missæ.

OMNES pro catechumenis Deum obsecremus, ut bonus, & singulari in homines charitate Deus, beneuolè eorum preces & obsecrationes exaudiat: & eorum supplicatione suscepta, eis auxilietur, eisdemque postulata cordium commodo eorum tribuat; ut patefaciat eis euangelium Christi sui; illuminet eos, & intelligentes faciat; erudiat eos Dei cognitione, & doceat mandata sua, et iustificationes; inseratque eis suum castum, & salutarem timorem; ac aperiat aures cordis eorum, ut die, ac nocte in lege eius demorentur; confirmet eos in pietate; adiungat, & adnumeret eos suo sancto gregi donans eos regenerationis lauacro, & indumento immortalitatis veræ vitæ; liberet verò eos ab omni impietate; & ne det locum alieno spiritui contra eos; & repurget, detersa omni inquinamento carnis, & spiritus: habitetque in eis, & deambulet per Christum suum, introitus, & exitus benedictione prosequatur: atque proposita eis dirigat ad vtilitatem. Adhuc intentis mentibus pro eis supplicemus; ut adepti per baptismum veniam peccatorum, habeantur digni sanctis mysteriis Eucharistiæ, et cum sanctis commorari, ac permanere Surgite catechumeni, petite pacem Dei per Christum eius, ac diem quietum, & à peccato vacuum, immò omne tempus vitæ vestræ petite vt vitam Christianè finiatis; ut propitius & beneuolus sit vobis Deus; & vt peccata remittat. Commendate vos soli ingenito Deo per Christum eius, inclinate, et accipite benedictionem. In singulis horum, quæ diaconus dicit, ut antè diximus, respondeat populus, Kyrie eleison, & ante omnes respondeant pueri; & inclinantibus eis capita, benedicat episcopus ordinatus huiusmodi benedictione: Deus omnipotens, qui es ingenitus, inaccessus, solus verus Deus, Deus & pater Christi tui, vnigeniti filij tui, Deus † paracleti, et vniuersorum dominus, qui discipulos præfecisti magistros per Christum ad docendam pietatem in Deum, ipse etiam nunc aspice in famulos tuos catechumenos in euangelio Christi tui, & tribue eis cor nouum & spiritum rectum innoua in visceribus eorum ad cognoscendam, & faciendam voluntatem tuam in corde pleno, & anima volente; dignare eos sancto baptismo, & coniunge eos cum sancta tua ecclesia, & fac participes sanctorum mysteriorum per Christum Iesum spem nostram, qui pro eis mortuus est, per quem tibi gloria, & veneratio in sancto spiritu in sæcula, Amen. Et postea dicat diaconus, exite catechumeni in pace. & postquam exierint, dicat, Energumeni, quos spiritus immundi agunt, adhibete cuncti preces Deo. intentè pro eis precemur, vt summa in homines charitate Deus increpet per Christum immundos, & malos spiritus, qui increpauit legionem dæmonum, & diabolum principium peccati, increpet ipse, & nunc apostatas pietatis in Deum; eripiatque quos ipse condidit, ab illius actu, & repurget eos, quos magna cum sapientia effecit. Deprecemur adhuc intentè pro ipsis, libera, & suscita eos Deus tua potentia; inclinate energumeni, & accipite benedictionem. & episcopus precetur illis dicens:

CAP. VII. Obsecratio pro energumenis.

QVI fortem ligasti, & omnia vasa eius diripuisti, qui dedisti nobis potestatem calcandi super serpentes, & scorpiones, et super omnem potestatem inimici, qui dedisti nobis homicidam serpentem vinculis constrictum, sicut passerem pueris, quem omnia horrescunt, & contremiscunt à facie potentiæ tuæ, qui ipsum è cælo in terram instar fulguris erumpere fecisti non eruptione ad † locum pertinente, sed honoris in dedecus mutatione, idque propter † voluntariam mentis malitiam, cuius aspectus exiccat abyssos, & minæ liquefaciunt montes, & veritas manet in sæculum, quem laudant pueri infantes, & benedicunt lactentes: quem hymnis celebrant, & adorant angeli: Qui aspicis in terram, & facis eam tremere. Qui tangis montes, & fumant. Qui minaris mari, & arefacis ipsum, & omnes fluuios eius deuastas. Cuius nubes puluis pedum. Qui ambulas super mare tanquam super pauimen-

pauimentum, Vnigenite Deus, magni patris fili, increpa malos spiritus, & eripe opera manuum tuarum ex actu alieni spiritus: Quoniam tibi gloria, & honor, & veneratio, & per te patri tuo in sancto spiritu, Amen. & dicat Diaconus, Exite energumeni. ac post egressum eorum dicat, Orate, qui baptismum petitis. omnes fideles intentè pro eis oremus, vt Dominus faciat eos dignos, vt baptizati in mortem Christi, cum ipso resurgant, regniq́ue eius consortes, ac mysteriorum eius participes fiant; vt vniat, & connumeret eos cum iis, qui salui fiunt in ecclesia eius sancta. Saluos fac, & resuscita eos in gratia tua. deinde postquàm se signauerint in nomine Dei patris per Christum eius, seq́ue inclinauerint, accipiant ab episcopo benedictionem.

CAP. VIII. Obsecratio pro baptismum petentibus.

*QVI per tuos sanctos prophetas illud prædixisti iis, qui mysterio baptismi initiantur, lauamini, & mundi estote, & sanxisti per Christum spiritualem regenerationem, & nunc ipse aspice in eos, qui baptismum petunt, & benedic eis, et sanctifica, ac præpara, vt spirituali dono tuo, & vera adoptione, mysteriisq́ue tuis spiritualibus digni fiant, & vt cum iis, qui salui fiunt, congregentur per Christum Saluatorem nostrum: Per quem tibi honor & gloria, & cultus in sancto spiritu in secula, Amen. Et dicat Diaconus, Exite qui † illuminamini. Et postea dicat, Precamini intẽtè, qui in pœnitẽtia estis. Omnes pro fratribus, qui in pœnitẽtia sunt, preces adhibeamus, vt misericors Deus ostendat eis viã pœnitentiæ, approbet eorum *1 palinodiam, & confessionem, & conterat citò Satanam sub pedibus eorum, ac liberet eos à laqueo diaboli, & à violenta aggressione dæmonum; eripiatq́ue eos ex omni sermone illicito, & ex omni absurda actione, ac praua cogitatione, remittatq́; eis omnia delicta eorum tum voluntaria, tum non voluntaria, & deleat chirographum aduersus eos scriptum, & ascribat in libro vitæ; mundet verò ab omni inquinamento carnis, & spiritus, atque vniat eos restituens in sanctum ouile suum. Quoniam ipse cognoscit formationem naturæ nostræ. Quis enim gloriabitur mundum se habere cor? aut quis audebit dicere se esse à peccato mundum? omnes enim pœnas debemus. Deprecemur adhuc intentiùs pro eis, quoniam gaudium est in cælo super vno peccatore pœnitentiam agente: Deprecemur, inquam, vt auersi ab omni opere illicito, applicent se ad omne opus bonum; vt qui est summa in homines charitate Deus supplicationibus eorum quamcelerrimè benignè exauditis, restituat exultationem salutaris, & spiritu principali eos confirmet, ne amplius fluctuent, quin fiant socij, & consortes sanctorum eius, diuinorumq́ue mysteriorum participes; vt cùm reperti fuerint digni adoptione filiorum, sempiternam vitam adipiscantur. Adhuc intentè omnes pro ipsis dicamus, Kyrie eleison. Salua eos Deus, & misericordia tua suscita. Qui suscitati estis Deo per Christum eius inclinate, & accipite benedictionem. Precetur igitur episcopus in hunc modum:*

*1 Eo Apostolica doctr. quæ palinodiam, & confessionem omnium quæ peccauimus, siue occulta sint, vt cogitationes, siue nõ, quoad meminisse possumus, sancit. Idcirco enim postquàm docuit precãdum esse Deum, vt approbet palinodiã confitentis peccata, docet cuiusmodi palinodia, & quorũ peccatorum fieri debeat sigillatim, nempe peccatorum oris, cogitationis, actionis, suggestionis, voluntariorum, & non voluntariorum, quę si non sunt sigillatim per singulas species cõfitẽda ministro Christi, quorsum spectat verbũ palinodiæ? palinodia enim est, & dicitur, cùm dicimus contraria eorum, quæ prius diximus; confiteri autem se peccatorem coram Deo, & ministro eius, & Deum offendisse graviter in omnibus, vt magistri Confessionistarum in suis catechismis tradunt sufficere ad petendum remissionem, & absolutionem a ministro, non est palinodia, quia nemo istorum dicebat se prius, non esse peccatorem, & non offendisse Deum in multis. in multis enim offendimus omnes, ait beatus Iacobus, & B. Ioan. Si dixerimus, quòd peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas non est in nobis. immò etsi nihil sibi conscij sint sancti, dicunt, vt illi tres pueri Babylone, peccauimus, & inique egimus recedentes à te, & delinquimus in omnibus, & præcepta tua non audiuimus. ergo vt palinodia in confessione fiat, necesse est peccata sigillatim confiteri, & proprio ore damnare, quæ prius dissimulabamus, & reticendo quodammodo approbabamus.

CAP. IX. Pro iis, qui sunt in pœnitentia precatio, & manus impositio.

*OMNIPOTENS Deus æterne, Domine vniuersi, conditor & moderator omnium: Qui hominem mundi ornamentum per Christum fecisti, & legem ei *1 naturalem, & scriptam, vt tanquam animal rationis particeps rectè viueret, dedisti; item dedisti, vt post peccatum cõmissum bonitas tua pœnitẽtiam ei suggereret, respice eos, qui tibi ceruicem animæ, & corporis inclinarunt; quia non vis mortem peccatoris, sed pœnitentiam, vt auertat à via sua praua, & viuat: Qui Niniuitarum *2 pœniten-*

*1 Eo Apostolica doctr. quæ Confessionistas errare cõuincit, cùm tradũt

*2 *pœnitentiam acceptam habuisti. Qui vis omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire: Qui illum filium, qui patrimonium luxuriosè abligurierat, paternis visceribus propter pœnitentiam amplexus es: & nunc ipse accipe tuorum supplicum pœnitentiam, quia non est, qui non peccet tibi; & si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? quoniam apud te est propitiatio. & restitue illos ecclesiæ tuæ in priorem dignitatem, et honorem per Christum Deum, & Saluatorem nostrum, per quem tibi gloria, & adoratio in sancto spiritu in sæcula, Amen. Et dicat diaconus, *3 Exite, qui in pœnitentia estis, & adiiciat: Nemo eorum, quibus non licet, exeat. Omnes fideles flectamus genu, oremus Deum per Christum eius. omnes intentè obsecremus Deum per Christum eius.*

legem decalogi ad vetus testamentum tantùm pertinere, quod perinde est, vt si dicant, rectè viuere nō pertinere ad euangelium, sed tantùm credere: siquidem vt rectè viuendum esset, data est lex naturalis, & scripta decalogi: vt Apost. doctr. testatur; vnde autē rectè viuitur gratia Dei adiutrice, inde iustificatio existit; non [illegible] ex fide sola, sed ex fide & [illegible] operibus legis decalogi iustitia existit.

*2 Ecce Apostolica doct. quæ dogma profanæ nouitatis Confessionistarum de conuersione peccatoris ad Deum per solam fidem apprehendente misericordiam Dei redarguit. Semper enim Apost. doctr. pœnitentiam inculcat, & vrget, nunquam autem ne semel quidem de apprehensione [illegible] misericordiæ per solam fidem meminit. per pœnitentiam ergo dicit Apost. doctr. restitui peccatorem in priorem dignitatem, & honorem nempe adoptionis filiorum Dei, non autem per illam apprehensionem misericordiæ ex sola fide. Deinde si pœnitentiam Niniuitarum acceptam habuit Deus, ergo eam reputauit ad iustitiam, sic enim habuit illam acceptam [illegible] cet ad iustitiam: hæc enim est acceptatio Dei. hic quoque Apost. [illegible] doctrina Lutheri, & B[illegible] iceri peruersum dogma coarguit ille enim [illegible] adu, contritionem antè gratiam gratum facientem magis peccatorem facere: hic verò addidit, contritionem, & veram pœnitentiam non nisi ex vera fide, & ex charitate nasci. at hic Apostolica doctrina pœnitentiam Niniuitarum acceptam fuisse Deo dicit [illegible] nte scilicet quàm fidem perfectam, & charitatem haberent. Siquidem per illam pœnitentiam factum est, vt Deus illis misericordiam tribueret, sicut scriptum est in Propheta Iona, Et vidit, inquit, Dominus, quia conuersi sunt à via sua mala, & misertus est eis Deus super malitia, quam locutus fuerat, vt faceret eis, & non fecit. quòd si per illam pœnitentiam factum est, vt veniam eis daret Deus, hoc enim significat, misertum fuisse, ergo illa pœnitentia nondum erat profecta ex perfecta fide, & ex charitate perfecta enim fides, & charitas non poterat esse sine remissione peccatorum antegressa. Docet item hic Apostolica doctrina contra eundem errorem, orare Deum, vt pœnitentes restituat ec[illegible] in priorem dignitatem & honorem [illegible] licet adoptionis filiorum Dei, & gratiæ iustificantis ad exemplum filij prodigi in euangelio. ergo huiusmodi pœnitentia, quæ vera pœnitentia est, licet non sit perfecta, & viua, non solum non facit magis peccatorem, sed dignitatem & honorem diuinæ gratiæ ex Dei misericordia conc[illegible].

*3 Ecce Apostolica doctr. contra hæreticam doctrinam Confessionistarum, qui tradunt canonicas satisfactiones non pertinere ad pœnitentiam, sed potius esse falsos cultus. Sic enim scribit Philippus in responsione ad art. Bauar. inquit [illegible] 19. a[illegible] ue ecclesiam non habere mandatum de pœnis temporalibus, & corporalibus: at Apost. doctr. eos, qui in pœnitentia sunt, temporali pœna, & corporali etiam afficit, dum ab ecclesia arcet: immo capite proximo superiore, omnes, inquit, pœnas debemus, quas [illegible] vocat quæ significant pœnas temporales; quia nemo, inquit, potest gloriari se habere mundum cor. quòd si omnes pœnas debemus temporales, aut ecc[illegible] habet mandatum traditum de huiusmodi pœnis irrogandis, quod Apostolica doctrina docet, & Philippus negat, aut expectandus e[illegible] Deus, qui eas irroget, vt irrogauit Dauidi, & Manassæ, & aliis, vt vult [illegible] ipp. vt si non irroget, (hoc enim sequitur) continuò existimemus nos vel non debere eas, vel debere quidem, sed non esse, qui exigat, aut exigendi mandatum habeat, quod nihil aliud est, quàm non habere ecclesiam medicinas ad curandum corporaliter, & spiritualiter ægroto; medicinæ enim sunt huiusmodi pœnæ canonicæ, & pœnitentiales, quæ salutiferos fructus pœnitentiæ dignos operantur. Confessionistæ verò tradunt, omnes esse absoluendos, quos peccati pœnitet, & testantur se deinceps dignos fructus pœnitentiæ facturos, & credunt, sibi remitti peccata per Christum. sic enim scribit Lossius in quarta parte sui catechismi. at Dominus eos, qui non audiunt ecclesiam, habere iubet sicut ethnicos, & publicanos, id est, non recipere eos in ecclesiam, sicut non recipiuntur ethnici, neque publicani. quòd si conuersi fuerint ad pœnitentiam, recipere iubet, sicut ecclesia recipit ethnicos, at ethnicos, etsi pœniteat vitæ ethnicæ anteactæ, ad audiendum verbum tantum admittit, non autem ad communionem orationis, priusquam fructum maximum, & primum dignum pœnitentiæ ostendant accipiendo baptismum. Similiter ecclesia non recipit publicanos, etsi peccati pœniteat, nisi ad audiendum verbum, antequam fructus dignos pœnitentiæ ostendant, sicut Apost. doctrina tradit lib. 2. c. 39. quòd si, vt Lossius iste contra euangelium, & traditionem Apostolicæ doctrinæ fingit, omnes sunt absoluendi, quos peccati pœnitet, & testantur se facturos fructus dignos pœnitentiæ, nulli erunt habendi sicut ethnici, & publicani. Ethnici enim etsi pœniteat, vt dixi, non admittuntur ad ecclesiam, antequam baptizentur, neque publicani, antequam ostendant fructus dignos pœnitentiæ aliogui si publicanis satis esset pœnitere, vt reciperentur, non essent in hac ratione similes ethnicorum, contra sententiam Domini, [illegible] præceptum dedit, vt sic agendum sit cum non audientibus ecclesiam, sicut agitur cum ethnicis, & publicanis tam ad recipiendum, tum ad non recipiendum. constat autem, non recipi ethnicos in ecclesiam, etsi pœniteat, vt paulo antè dixi, nisi prius baptizentur. Præterea huiusmodi exemplum absoluendi peccatorem post ostensos fructus dignos pœnitentiæ à Paulo apostolo nobis propositum est, qui non prius iussit absoluere Corinthium illum, eumque consolari, quàm illa pœna ab Apostolo ei constituta separationis ab ecclesia, & obiurgationis, quæ à pluribus fiebat, tantum in eo dolorem de peccato commisso operata fuit, vt fructus dignos pœnitentiæ ostenderet, vt ex 2. epist. Cor. c. 2 intelligi potest.

CAP. X.

Denúciatio obsecrationis pro fidelibus.

*1 *OREMVS pro pace, & pro tranquillitate mundi, & sanctarum ecclesiarum, vt Deus vniuersi pacem suam perpetuam, & quæ tolli non possit, nobis tribuat, vt conseruet nos perseuerantes in plenitudine virtutis ex pietate erga Deum. Oremus pro catholica, & Apostolica cuncti orbis ecclesia, vt custodiat eam Dominus, ac conseruet à motibus, & turbulentis fluctibus liberam, fundatam vsque ad consummationem sæculi super petram. Oremus etiam pro hac sancta parœcia, vt Dominus vniuersorum benignè nobis tribuat, vt spem eius cælestem non remissè insequamur, & perpetuum precationis debitum ei soluamus. Oremus etiam pro*

*1 Ex his orationibus, quæ in Missa pro omnib' hominibus adhibentur, quarum formam, & characterem Apost. doctrina describit hic, vt ad hunc modum, & imitationē fiant, planè apparet, quod Paulus scripsit ad Timotheum, Obsecro primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, de iis orationibus, quæ in Missa fiunt, intelligendum in primis esse, ad Timotheum enim episcopum scribebat, cuius officij erat, per se, & per presbyteros Missas celebrare, in quibus secundum Apostolicam doctrinam, pro omnibus hominibus preces Deo adhibentur. Hinc etiam redarguitur blasphemia Illyrici, qui scribit in defensione Antuerpiens. Confess. ca. 15. inuentum humanum esse Missam, nihilque in ea relictum esse Christo præterquam verba consecrationis. at multiplices orationes pro omnibus hominibus in Missa adhibere Deo institutum est per spiritum Dei, & a sanctis Apostolis traditum, non igitur quicquid est in Missa præter verba consecrationis humanum inuentum est.

pro omni episcopatu totius orbis eorum, qui rectè tractant verbum tuæ veritatis, & pro episcopo nostro Iacobo, & pro parœcus eius; item pro episcopo nostro [a] *Clemente, & pro parœciis eius; item pro episcopo nostro Euodio, & pro parœciis eius, vt Deus miserationum concedat ecclesiis suis sanctis, vt salui, honorati, & diuturna vita sint, tribuatque eis honoratam senectutem in pietate, & iustitia. Oremus præterea pro presbyteris nostris, vt Dominus liberet eos ab omni re fœda, & praua: detque eis honoratum presbyterij gradum. Oremus item pro omnibus diaconis, & ministris vt tribuat eis Dominus ministerium sine querela vllius. Oremus quoque pro lectoribus, cantoribus, virginibus, viduis, & orphanis. Oremus etiam pro iis, qui sunt in coniugio, & liberorum procreationi operam dant, vt tribuat eis Dominus misericordiam. Oremus pro Eunuchis sanctè ambulantibus. Oremus pro iis, qui viuunt in continentia, & reuerentia erga Deum. Oremus pro iis, qui in ecclesia oblationes faciunt, & pauperibus largiuntur eleemosynas. Oremus pro iis, qui sacrificia, & primitias offerunt Domino Deo nostro, vt qui est vndique bonus Dominus, suis cælestibus donis eos remuneret, detque eis in hoc sæculo centuplum, & in futuro vitam sempiternam, largiaturque eis pro caducis æterna, & pro terrenis cælestia. Oremus pro fratribus nostris recens baptizatis, vt firmet, stabiliatque eos Dominus. Oremus pro fratribus nostris, qui morbis conflictantur, vt Dominus liberet eos ab omni morbo, et omni inualetudine, et restituat sanos ecclesiæ suæ sanctæ. Oremus pro nauigantibus, & iter facientibus. Oremus pro iis, qui sunt propter nomen Domini in metallis, & exiliis, & custodiis, & vinculis. Oremus pro iis, qui dura seruitute premuntur. Oremus pro inimicis, & qui nos oderunt. Oremus pro iis, qui nos propter nomen Domini persequuntur, vt mitigato eorum furore, eorum aduersus nos iram dissipet. Oremus pro iis, qui foris sunt, & in erroribus versantur, vt Dominus conuertat eos. Recordemur etiam infantum ecclesiæ, vt eos Dominus perfectos in timore suo reddat, & ad mensuram ætatis perducat. Oremus pro nobis mutuò, vt nos Dominus gratia sua vsque ad finem custodiat, ac nos ab omni malo, omnibusque scandalis operantium iniquitatem eripiat, & saluos in regnum suum cæleste seruet: Oremus pro omni anima Christiana, salua, & suscita nos Deus misericordia tua. Surgamus intentè orantes, nosque ipsi, & alij alios Deo viuenti per Christum eius commendemus. Oret episcopus, & dicat:*

[a] Cùm hic forma precationum sacerdotalium in Missa tradatur, nó refert, esset ne viuus, an mortuus, pro quo precari iubet inter mortuos, cù exempli caussa sic posita persona. iubet itaque precari pro Clemête exempli caussa quasi mortuus esset, cùm tamê Clemês sit, qui hæc scribit in persona Apostolorú, quos aliquádo facit loquentes. Similiter pro Iacobo episcopo nostro dicit, quasi is in ecclesia Hierosol. cuius fuit episcopus Iacobus, hæc Clemês scriberet.

CAP. XI. Obsecratio adhibita pro fidelibus.

DOMINE *omnipotens, celsissime, qui in excelsis habitas, sancte in sanctis requiescens, sine ortu & origine, vnice princeps, qui dedisti nobis per Christum prædicationem cognitionis in agnitionem gloriæ tuæ, & nominis, quod manifestauit nobis ad comprehendendum, & nunc ipse respice super hunc gregem tuum, & libera eum ab omni ignorantia, et praua actione, et fac, vt te timore timeat, et dilectione diligat, et mittatur à facie gloriæ tuæ. Sis eis benignus, propitius, et exauditor in precibus eorum, et serua eos immutabiles, à querela, et crimine liberos, vt sint sancti corpore, & spiritu non habentes maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi; sed vt sint integri, & nullus sit inter eos mutilus, aut imperfectus. Defensor, potens, personarum non acceptor, sis populo tuo adiutor, quem pretioso sanguine Christi tui redemisti: Præses, opitulator, quæstor, custos, murus munitissimus, sepimentum, securitas, quoniam nemo potest ex manu tua rapere, non enim est alius Deus, sicut tu, quia in te nostra patientia consistit. Sanctifica eos in veritate tua, quia sermo tuus veritas est, qui neque gratia corrumpi, neque falli potest. libera eos ab omni morbo, et omni inualetudine, ab omni delicto, ab omni violentia, & fraude, à metu inimici, à sagitta volante in die, à negotio perambulante in tenebris; et dignare eos æterna vita in Christo filio tuo, vnigenito Deo, et Saluatore nostro; per quem tibi gloria, &*

& veneratio in spiritu sancto nunc, & in sæcula sæculorum, Amen. Ac postea dicat diaconus, Attendamus; & salutet episcopus ecclesiam: & dicat, Pax Dei cum omnibus vobis. & respondeat populus, Et cum spiritu tuo. & diaconus dicat omnibus, Osculamini vos mutuo osculo sancto; et clerici osculentur episcopum; & viri laici laicos, & feminæ feminas. Pueri stent apud suggestum, & præsit eis alius diaconus, ne turbent ordinem. Alij item diaconi deambulent, et contemplentur viros et mulieres, ne quis fiat strepitus, ne quis nutus faciat, aut mussitet, aut dormitet. Diaconi autem stent ad ianuas, quibus viri in templum ingrediuntur; et hypodiaconi ad ianuas, quibus mulieres, ne quis egrediatur, néue aperiatur ianua tempore oblationis, quamuis sit aliquis fidelis. vnus autem hypodiaconus ministret aquam sacerdotibus ad lauandum manus; quod est signum puritatis animarum, quæ Deo dicatæ sunt.

DICO ego *•1 Iacobus frater Ioannis Zebedæi, vt statim edicat diaconus: Ne quis ex catechumenis: ne quis ex † audientibus: ne quis ex infidelibus: ne quis ex hæreticis. Qui primam precationem fecistis, exite. Quæ matres estis, pueros assumite. Ne quis contra quempiam. Ne quis in hypocrisi: stemus erecti Domino cum metu, & tremore ad offerendum. His peractis adhibeant •2 diaconi dona ad altare episcopo, & presbyteri ad dextram, & leuam eius, vt discipuli magistro assistant: Duo verò diaconi ex vtraque parte altaris teneant flabella ex tenuibus membranis, aut ex pennis pauonis, aut ex linteo; vt parua animalia volitantia abigant, ne in calicem incidant. Igitur episcopus precationem silentio faciens vnà cum sacerdotibus, & splendidam vestem indutus, & stans ad altare, & facto manu in fronte trophæo crucis, dicat; Gratia omnipotentis Dei, & charitas Domini nostri Iesu Christi, et communicatio sancti spiritus sit cum omnibus vobis. Et omnes vna voce respondeant, Et cum spiritu tuo. Ac rursus episcopus, Sursum mentem; respondeant omnes, Habemus ad Dominum. et episcopus, Gratias agamus Domino: et omnes, Dignum et iustum est. Deinceps dicat episcopus, Verè dignum, et iustum est, laudare ante omnia te Deum verum: te, qui ex æternitate ante conditum vniuersum existis: ex quo omnis paternitas in cælo, et in terra nominatur: te solum ingenitum, sine origine, sine rege, sine domino: te nulla re indigentem: te omnium bonorum largitorem: te qui omnem caussam, & ortum superas: te semper vno eodémque modo habentem: à quo tanquam è carcere quopiam dimissa prodierunt omnia ad capiendum ortum. Tu enim es cognitio ante omne tempus; aspectus perpetuus; auditus non generatus; sapientia non tradita à doctore, primus natura, & lex, eo ipso, quod es; & infinitus: qui omnia ex nihilo per vnigenitum filium tuum effecisti; ipsum verò ante omnia sæcula generasti † voluntate, potentia, & bonitate sine vllo medio, filium vnigenitum, verbum Deum, sapientiam viuentem, primogenitum omnis creaturæ, angelum magni consilij tui, pontificem tuum, regem verò & dominum omnis naturæ, tum sub intelligentiam, tum sub sensum cadentis; qui est ante omnia, & per quem omnia. Tu enim Deus æterne, cuncta per eum fecisti; & per eum etiam vis cuncta prouidentia conuenienti procurari. Per quem enim esse voluisti, per eundem vt in bono statu essent, concessisti. Deus & pater vnigeniti filij tui, qui per eum ante omnia cherubim, & seraphim fecisti, sæcula, & exercitus, virtutesq́;, et potestates, principatus, et thronos, archangelos et angelos; et qui fabricatus post hæc omnia hunc mundum, qui cernitur, & quæcunque in eo continentur. Tu nanque es qui cælum instar cameræ ædificasti, et instar pellis tetendisti, terramque sola voluntate in nihilo fundasti. Qui finxisti firmamentum, & noctem, ac diem effecisti. Qui lucem ex thesauris protulisti, & tegumento lucis tenebras*

CAP. XII.

Cõstitutio Iacobi fratris Ioánis.

•1 Quia iam ordine, vt decebat, eiecti sunt ex ecclesia, quibus nõ licet interesse sacrificio Missæ, ne quis fortè relictus sit, aut lateat, rursus statuitur, vt iterũ edicat diaconus, ne quis istorum, qui prius exire iussi sunt, adsit. vbi iam non opus erat, vt ordine sicut prius nominatentur eiiciẽdi. aptè quoque inducta est hic personæ Iacobi Zebedæi ad statuendum hoc edictũ diaconi, quia is fuit vnus ex tribus illis quos assumpsit Dominus seorsum, vt transfigurationi interesset. hic autẽ iã instat cõsecratio corporis Domini in Missa, in qua fit illa admirabilis mutatio panis in corpus gloriosum Christi, quod sub specie & figura panis trãsfiguratum ostenditur, quod non licet ab illis eiectis videri.

•2 En rursus Apostolica doctr. quam Illyricum Confess. Antuerp. defensorem de blasphemia condẽnat, cùm ait Missam esse humanum inuentum, & nihil in ea Christo relictũ esse præter verba consecrationis. notatum est superiùs c. 5. & 10. lectionem scripturæ sanctæ, quæ ad Missam adhibetur, & multiplices orationes pro omnibus

nebras ad quietem animantium, quæ in terra mouentur, induxisti. Qui solem in cælo posuisti, vt præesset diei; & lunam, vt nocti: & chorum syderum in cælo ad laudem magni decoris tui depinxisti. Qui fecisti aquam ad bibendum, & purgandum: aërem vitalem ad spirandum, & ad reddendum vocem lingua aërem ferien- te, & ad adiuuandum auditum, vt percipiat loquelam ad aures appulsam. Qui ignem effecisti, vt esset in tenebris solatio, expleretque indigentiam, & calefaceret, ac illuminaret. Qui mare magnum à terra separasti, & illud quidem fecisti nauigabile, hanc verò pedibus permiam: & illud paruis, ac magnis animantibus impleuisti, hanc mansuetis, & indomitis, ac varijs stirpibus circumdedisti, & herbis coronasti, floribus decorasti, & seminibus locupletasti. Qui constituisti abyssum, & ingentem cetum, & abysso coacerbatas vndas salsas circumposuisti, eamque portis arenæ tenuissimæ circum obstruxisti. Qui ipsum mare aliquando ventis instar ingentium montium attollis; aliquando ad instar campi sternis, & complanas; aliquando tempestate facis furere; aliquando, vt nauigantibus sit ad nauigationem facile, tranquillitate sedas. Qui mundum à te fabricatum per Christum, fluuiis cinxisti: torrentibus inundasti, perennibus fontibus impleuisti; & vt munitissimè, ac tutissimè fundatus esset, montibus circumdedisti: qui mundum tuum refersisti, & ornasti herbis odoratis, & ad medicinam commodis, varijsque animantibus tum robustis, tum infirmis, ad escam, & ad opus aptis, cicuribus, & feris, serpentum sibilis, variarum volucrum clangoribus: annorum circuitibus, mensium, & dierum numeris, ordinatis temporum mutationibus, nubium imbres parientium cursibus ad fœtus fructuum, & ad animantium vitam, ad ventorum flatus, cùm flare iusseris, & ad multitudinem stirpium, et herbarum. Neq; solum fabricatus es mundum, sed hominem mundi ciuem fecisti; qui esset mundi mundus, id est, ornamentum: dixisti enim sapientiæ tuæ, faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram: & dominentur piscibus maris, & auibus cæli. Quamobrem ex anima immortali, & corpore dissipabili hominem cõstituisti, anima quidem ex nihilo effecta, corpore verò ex quatuor elementis. Dedistique ei, vt anima quidem rationis participe discerneret pietatem, & impietatem diiudicaret; iustum, et iniustum notaret; in corpore verò vt quinque sensus ad quincuplicem pugnam haberet; motum item ad gradiendum dedisti. Tu Deus omnipotẽs, paradisum in Eden ad Orientem per Christum omni genere arborum ad vescendum instructum conseuisti, & in eum tanquam in magnificam domum illum introduxisti. & cùm eum efficeres, legem in natura insitam tribuisti: vt domi, & è se semina cognitionis Dei haberet. Vbi verò in paradisum voluptatis introduxisti, potestatem omnium ad participandum permisisti: vnius tantum gustatum propter spem meliorum interdixisti: vt si mandatum seruaret, mercedem obedientiæ ferret immortalitatem. Postquàm verò mandatum neglexit, & fructum vetitum dolo serpentis, & mulieris consilio degustauit, ex paradiso quidem iustè eiecisti: bonitate verò tua, ne prorsus interiret, non despexisti: erat quippe opus tuum. Quin potiùs qui omnia ei subieceras, tribuisti, vt sudoribus, & laboribus cibum pararet, te omnia gignente, augente, & maturante. Postea verò ad breue tempus somno mortis immisso, eum iureiurando interposito ad renascendum vocasti, & rescisso edicto mortis vitam ex resurrectione promisisti: Neque hoc solum, sed posteros eius multitudine innumerabili effudisti, & eos, qui in lege tua perseuerarunt, gloria affecisti; qui verò defecerunt, puniuisti; & sancti Abel sacrificium approbasti, et Cain fratricidæ munus, vt execrabilis, reiecisti. Ad hæc, Seth, & Enos suscepisti, et Enoch transtulisti. Tu enim es auctor hominum, & vitæ dator, & indigentiæ expletor, & legis lator;

hominib. in ea facere, vtrumque ex Apostolica traditione descẽdere testimonio Apostolicæ doctr. nunc verò in extrema parte capitis proximè superioris 11. & in hoc c. 12. illud osculum pacis, & lauare manus sacerdotem ministrante hypodiacono, cùm Missam facit, & afferre diaconũ sacerdoti ad altare hostiam, quę consecrãda est, quã vocat munus, & esse presbyteros ad dextram, & sinistram, cùm episcopus solẽnem Missam facit, & diaconos ex vtroq; latere tenere flabella ad muscas, & culices abigẽdos, ne in calicem incidãt, sicut Abraham volucres, quæ ad victimas descẽdebãt, abigebat, sicut scriptũ est in Gen. c. 15. quod fieri Romæ solet, cùm pont. Missam celebrat. item illud precari tacitè sacerdotem cùm præparatur consecratiõ, quod hæretici per ludibriũ mussitare, & immurmurare vocare solent: præterea splendidã vestem indui sacerdotem ad Missam celebrandã: itẽ illa, quæ præfatio est, & dicitur, Canonis, salutatiõ sacerdotis ad populum, & respondere, & cum spiritu tuo, & quæ sequuntur, sursum corda, gratias agamus, & quæ respõdentur, sunt ne hæc in Missa humanũ inuentum? vnde dicit Clemens Ro. Petri, & Pauli discipulus, & B. Petri successor, huiusmodi præfationem canonis, ex qua tanquam ex Apostolico typo, & forma præfationes Missæ Latinæ, & Græcæ Basilij, Chrysost. & Cyrilli Hierosol. fluxerũt, vt quicunque conferre voluerit, perspicere poterit.

&

& eam seruantium remunerator, & vltor non seruantium. Qui ingentem illam illuuionem propter multitudinem impiorum mundo intulisti, et ex illa iustum Noë cum octo animis in arca eripuisti; qui fuit finis quidem eorum qui præterierant, origo verò eorum, qui successuri erant. Qui igne illo pertimescendo Sodomitanam pentapolim incendisti; & terram frugiferam in salsuginem propter flagitia habitatorum eius loci vertisti: & sanctum Lot ex flamma ereptum extraxisti. Tu es, qui Abraham ex maiorum suorum impietate liberasti, & hæredem mundi constituisti, atque ipsi [3] Christum tuum ostendisti. Qui Melchisedec [4] pontificem cultus tui elegisti. Qui famulum tuum patientissimum Iob, serpentis, qui origo peccati fuit, victorem declarasti. Qui Isaac filium promissionis fecisti. Qui Iacob duodecim filiorum patrem, et eorum posteros in multitudinē propagasti, et in Ægyptum in septuaginta animis introduxisti. Tu Domine, non despexisti Ioseph: immo pudicitiæ, quam propter te seruauit, præmium ei dedisti, vt esset Ægyptiorum princeps. Tu Domine Hebræos oppressos propter promissa patribus eorum facta non neglexisti, sed potius supplicio de Ægyptiis sumpto, eripuisti: Ac cùm homines legem naturalem corrupissent, & quæ erant effecta, nunc quidem existimarent fortuita esse, & temerè ferri, nunc verò plusquam opus erat, honorarent, & tibi vniuersorum Deo æquarent, non es passus amplius in errore eos versari; immò famulum tuum sanctum Moysem in lucem edidisti: per quem legem scriptam legis naturalis adiutricem dedisti; & mundum opus tuum esse declarasti. Relegato autem de multis diis errore, Aaron, et filios eius honore sacerdotali illustrasti: Hebræos propter commissa peccata plexisti, reuertentes suscepisti: in Ægyptios decem plagis illatis vindicasti; dirempto mari Israëlitas traiecisti; insecutos Ægyptios demersos deleuisti: amaram aquam iniecto ligno dulcem effecisti: ex rupe dura aquam profudisti. Qui fecisti vt ex cælo plueret manna, & ex aëre ad alimentum coturnix; item fecisti columnam ignis nocte ad illuminandum; & columnam nubis die adumbraculum propter teporem; Iesum Naue ducem exercitus declarasti; septem gentes Chananæorum hoc duce extirpasti; Iordanem diuisisti; fluuios Ethan exsiccasti; muros nullis machinis bellicis euertisti. pro omnibus tibi gloria Domine Deus. Te adorant innumerabiles angelorum copiæ, archangelorum, thronorum, dominationum, principatuum, potestatum, virtutum, æternorum exercituum, Cherubim, & senis alis præditi Seraphim, binis quidem tegentes pedes, binis verò capita, binis item volantes, & dicentes vnà cum mille millibus archangelorum, & centum millibus angelorum nullo puncto temporis intermisso, & sine intercapedine vocis clamantium, et omnis populus dicat, Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth; plenum est cælum & terra gloria eius, benedictus in sæcula, Amen. & dicat postea episcopus:

Sanctus

[3] Quia iam Isaac secundum voluntatem, & propositum Abrahæ interfect⁹, ac mortuus, sicut ipse Domin⁹ testatus est, inquiens, quia fecisti hanc rē, & nō pepercisti filio tuo vnigenito propter me, & quæ sequuntur, sola voce angeli, qui dixit Abrahæ, ne extendas manum tuā super puerū, reuocat⁹ est ad vitā, idcirco expressam imaginem resurrectionis Christi sine corruptione mortui, in Isaac vidit Abraham, sicut Apostol. in epist. ad Hebræos aït, in parabolam accepit Isaac, id est, in exemplum, & imaginem Christi à mortuis sine corruptione excitati. huc pertinet, quod Domin⁹ in euangelio Ioannis dixit, Abraham exultauit, vt videret diē meū, vidit, & gauisus est. diem suū vocauit diem resurrectionis, quia fuit resurrectio, quædam noua eius natiuitas, sicut Paulus de resurrectione Domini interpretatus est in actis Apost. cap. 13. illud psalmi secundi, ego hodie genui te. Christum igitur ostendit De⁹ pater, Abrahæ in Isaac à morte ad vitā sine corruptione reuocato, sicut explicatū est. & diem item resurrectionis Christi ostendit eidem Abrahæ in die illo liberationis Isaac.

[4] En testimonium Apostolicæ doctr. obtulisse Melchisedec in typum oblationis Christi mysticæ sub typo & specie panis, & vini. alioqui explicent, si qui hoc testimonium aliter interpretandum esse putant, quemadmodum fuerit electus Melchisedec, & quando pontifex latriæ siue cultus Dei, scriptura enim nusquam aliàs quicquam narrat, neq; de sacerdotio Melchisedec meminit, nisi in eo loco Gen. cùm meminit de pane, & vino, quæ protulit Abrahæ, quia erat sacerdos Dei altissimi. quòd si fuit electus pontifex, & omnis pontifex, vt Apost. ait, ad offerendum munera, & hostias constituitur, vnde necesse est, inquit, habere eum aliquid quod offerat, dicant isti, quæ munera alia habuit Melchisedec ad offerendum? hæc enim non debuit tacere scriptura, quæ voluit vt sciremus, fuisse sacerdotem Dei altissimi. Deinde cùm Apost. doctr. dicit, elegisse Deum Melchisedec pontificem cultus sui, necesse est vt cultum dicat, qui sit proprius pontificis, siue sacerdotis, scilicet sacrificium aliquod proprium sacerdotis externū, & visibile; sacrificium enim spirituale orationis, & pœnitentiæ, ac mortificationis vitiorum commune est omnium. restat igitur, vt Apost. doctr. electum fuisse dicat Melchisedec pontificem cultus Dei, id est, summum sacerdotem, vt offerret panem, & vinum in typum oblationis Christi veri pontificis sub specie panis, & vini, qui est summus cultus Dei mysticus, qui in Missa Deo adhibetur. Sic enim Apost. doctr. vocauit, cùm paulò pòst in fine capitis 15. post completam & absolutam Missam subiungit, hæc nos Apostoli vobis episcopis, presbyteris, & diaconis constituimus περὶ τῆς μυστικῆς λατρείας, id est, de mystico cultu. huius ergo cultus mystici, quo Christum sub specie panis, & vini, vt Apostolica doctrina tradit, Deo offerimus, qui sacerdotes sumus, electus fuit in typo Melchisedec pontifex, vt eadem doctrina Apostolica testatur: habuit igitur Melchisedec, quatenus pontifex erat, munera ad offerendum, quæ typi fuerunt munerum, quæ Christus, cuius imago fuit Melchisedec, per ministerium nostri mystici cultus offert in Missa Deo patri, id est, seipsum sub specie panis, & vini. hæc enim sunt munera supercælestia mystica.

nebras ad quietem animantium, quæ in terra mouentur, induxisti. Qui solem in cælo posuisti, vt præesset diei; & lunam, vt nocti: & chorum syderum in cælo ad laudem magni decoris tui depinxisti. Qui fecisti aquam ad bibendum, & purgandum: aërem vitalem ad spirandum, & ad reddendum vocem lingua aërem feriente, & ad adiuuandum auditum, vt percipiat loquelam ad aures appulsam. Qui ignem effecisti, vt esset in tenebris solatio, expleretque indigentiam, & calefaceret, ac illuminaret. Qui mare magnum à terra separasti, & illud quidem fecisti nauigabile, hanc verò pedibus perulam: & illud paruis, ac magnis animantibus impleuisti, hanc mansuetis, & indomitis, ac varijs stirpibus circumdedisti, & herbis coronasti, floribus decorasti, & seminibus locupletasti. Qui constituisti abyssum, & ingentem cetum, & abysso coacerbatas vndas salsas circumposuisti, eamque portis arenæ tenuissimæ circum obstruxisti. Qui ipsum mare aliquando ventis instar ingentium montium attollis; aliquando ad instar campi sternis, & complanas; aliquando tempestate facis furere; aliquando, vt nauigantibus sit ad nauigationem facile, tranquillitate sedas. Qui mundum à te fabricatum per Christum, fluuijs cinxisti: torrentibus inundasti, perennibus fontibus impleuisti; & vt munitissimè, ac tutissimè fundatus esset, montibus circumdedisti: qui mundum tuum refersisti, & ornasti herbis odoratis, & ad medicinam commodis, varijsque animantibus tum robustis, tum infirmis, ad escam, & ad opus aptis, cicuribus, & feris, serpentum sibilis, variarum volucrum clangoribus: annorum circuitibus, mensium, & dierum numeris, ordinatis temporum mutationibus, nubium imbres parientium cursibus ad fœtus fructuum, & ad animantium vitam, ad ventorum flatus, cùm flare iusseris, & ad multitudinem stirpium, et herbarum. Neq; solum fabricatus es mundum, sed hominem mundi ciuem fecisti, qui esset mundi mundus, id est, ornamentum: dixisti enim sapientiæ tuæ, faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram: & dominentur piscibus maris, & auibus cæli. Quamobrem ex anima immortali, & corpore dissipabili hominem cõstituisti, anima quidem ex nihilo effecta, corpore verò ex quatuor elementis. Dedistique ei, vt anima quidem rationis participe discerneret pietatem, & impietatem diiudicaret; iustum, et iniustum notaret; in corpore verò vt quinque sensus ad quincuplicem pugnam haberet; motum item ad gradiendum dedisti. Tu Deus omnipotẽs, paradisum in Eden ad Orientem per Christum omni genere arborum ad vescendum instructum consituisti, & in eum tanquam in magnificam domum illum introduxisti. & cùm eum efficeres, legem in natura insitam tribuisti: vt domi, & è se semina cognitionis Dei haberet. Vbi verò in paradisum voluptatis introduxisti, potestatem omnium ad participandum permisisti: vnius tantum gustatum propter spem meliorum interdixisti: vt si mandatum seruaret, mercedem obedientiæ ferret immortalitatem. Postquàm verò mandatum neglexit, & fructum vetitum dolo serpentis, & mulieris consilio degustauit, ex paradiso quidem iustè eiecisti: bonitate verò tua, ne prorsus interiret, non despexisti: erat quippe opus tuum. Quin potiùs qui omnia ei subieceras, tribuisti, vt sudoribus, & laboribus cibum pararet, te omnia gignente, augente, & maturante. Postea verò ad breue tempus somno mortis immisso, eum iureiurando interposito ad renascendum vocasti, & rescisso edicto mortis vitam ex resurrectione promisisti: Neque hoc solum, sed posteros eius multitudine innumerabili effudisti, & eos, qui in lege tua perseuerarunt, gloria affecisti; qui verò defecerunt, puniuisti; & sancti Abel sacrificium approbasti, et Cain fratricidæ munus, vt execrabilis, reiecisti. Ad hæc, Seth, & Enos suscepisti, et Enoch transtulisti. Tu enim es auctor hominum, & vitæ dator, & indigentiæ expletor, & legis lator;

&

hominib' in ea facere, vtrumque ex Apostolica traditione descẽdere testimonio Apostolicæ doct. nunc verò in extrema parte capitis proximè superioris 2 1. & in hoc c. 1 2. illud osculum pacis, & lauare manus sacerdotem ministrante hypodiacono, cùm Missam facit, & afferre diaconũ sacerdoti ad altare hostiam, quę consecrãda est, quã vocat munus, & esse presbyteros ad dextram, & sinistram, cùm episcopus so'ẽnem Missam facit, & diaconos ex vtroq; latere tenere flabella ad muscas, & culices abigẽdos, ne in calicem incidãt, sicut Abraham volucres, quæ ad victimas descẽdebãt, abigebat, sicut scriptũ est in Gen. c. 15. quod fieri Romæ solet, cùm pont. Missam celebrat. item illud precari tacitè sacerdotem cùm preparatur consecratio, quod hæretici per ludibriu mussitare, & immurmurare vocare solent: præterea splendidã vestem indui sacerdotem ad Missam celebrandã: itẽ illa, quæ præfatio est, & dicitur, Canonis, salutatio sacerdotis ad populum, & respondere, & cum spiritu tuo, & quæ sequuntur, sursum corda, gratias agamus, & quæ respõdentur, sunt ne hęc in Missa humanũ inuẽtum? vnde didicit Clemens Ro. Petri, & Pauli discipulus, & B. Petri successor, huiusmodi præfationem canonis, ex qua tanquam ex Apostolico typo, & forma præfationes Missæ Latinæ, & Græcæ Basilij, Chrysost. & Cyrilli Hierosol. fluxerũt, vt quicunque conferre voluerit, perspicere poterit.

& eam seruantium remunerator, & vltor non seruantium. Qui ingentem illam illuuionem propter multitudinem impiorum mundo intulisti, et ex illa iustum Noë cum octo animis in arca eripuisti, qui fuit finis quidem eorum qui praeterierant, origo verò eorum, qui successuri erant. Qui igne illo pertimescendo Sodomitanam pentapolim incendisti, & terram frugiferam in salsuginem propter flagitia habitatorum eius loci vertisti: & sanctum Lot ex flamma ereptum extraxisti. Tu es, qui Abraham ex maiorum suorum impietate liberasti, & haeredem mundi constituisti, atque ipsi *3 Christum tuum ostendisti. Qui Melchisedec *4 pontificem cultus tui elegisti. Qui famulum tuum patientissimum Iob, serpentis, qui origo peccati fuit, victorem declarasti. Qui Isaac filium promissionis fecisti. Qui Iacob duodecim filiorum patrem, et eorum posteros in multitudinē propagasti, et in Ægyptum in septuaginta animis introduxisti. Tu Domine, non despexisti Ioseph: immo pudicitiae, quam propter te seruauit, praemium ei dedisti, vt esset Ægyptiorum princeps. Tu Domine Hebraeos oppressos propter promissa patribus eorum facta non neglexisti, sed potius supplicio de Ægyptiis sumpto, eripuisti. Ac cùm homines legem naturalem corrupissent, & quae erant effecta, nunc quidem existimarent fortuita esse, & temerè ferri, nunc verò plusquam opus erat, honorarent, & tibi vniuersorum Deo aequarent, non es passus amplius in errore eos versari, immò famulum tuum sanctum Moysem in lucem edidisti: per quem legem scriptam legis naturalis adiutricem dedisti, & mundum opus tuum esse declarasti. Relegato autem de multis diis errore, Aaron, et filios eius honore sacerdotali illustrasti. Hebraeos propter commissa peccata plexisti, reuertentes suscepisti: in Ægyptios decem plagis illatis vindicasti; dirempto mari Israëlitas traiecisti, insecutos Ægyptios demersos deleuisti: amaram aquam iniecto ligno dulcem effecisti: ex rupe dura aquam profudisti. Qui fecisti vt ex caelo plueret manna, & ex aëre ad alimentum coturnix; item fecisti columnam ignis nocte ad illuminandum, & columnam nubis die adumbraculum propter teporem; Iesum Naue ducem exercitus declarasti; septem gentes Chananaeorum hoc duce extirpasti; Iordanem diuisisti; fluuios Ethan exsiccasti, muros nullis machinis bellicis euertisti. pro omnibus tibi gloria Domine Deus. Te adorant innumerabiles angelorum copiae, archangelorum, thronorum, dominationum, principatuum, potestatum, virtutum, aeternorum exercituum, Cherubim, & senis alis praediti Seraphim, binis quidem tegentes pedes, binis verò capita, binis item volantes, & dicentes vnà cum mille millibus archangelorum, & centum millibus angelorum nullo puncto temporis intermisso, & sine intercapedine vocis clamantium, et omnis populus dicat, Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth, plenum est caelum & terra gloria eius, benedictus in secula, Amen. & dicat postea episcopus: Sanctus

*3 Quia iam Isaac secundum voluntatem, & propositum Abrahae interfect⁹, ac mortuus, sicut ipse Domin⁹ testatus est, inquiens, quia fecisti hanc rē, & nō pepercisti filio tuo vnigenito propter me, & quae sequūtur, sola voce angeli, qui dixit Abrahae, ne extendas manum tuā super puerū, reuocat⁹ est ad vitā, idcirco expressam imaginem resurrectionis Christi sine corruptione mortui, in Isaac vidit Abraham, sicut Apostol. in epist. ad Hebraeos ait, in parabolam accepit Isaac, id est, in exemplum, & imaginem Christi à mortuis sine corruptione excitati. huc pertinet, quod Domin⁹ in euāngelio Ioannis dixit, Abraham exultauit, vt videret diē meū, vidit, & gauisus est. diem suū vocauit diem resurrectionis, quia fuit resurrectio, quaedam noua eius natiuitas, sicut Paulus de resurrectione Domini interpretatus est in actis Apost. cap. 13. illud psalmi secundi, ego hodie genui te. Christum igitur ostendit De⁹ pater, Abrahae in Isaac à morte ad vitā sine corruptione reuocato, sicut explicatū est. & diem item resurrectionis Christi ostendit eidem Abrahae in die illo liberationis Isaac.

*4 En testimonium Apostolicae doctr. obtulisse Melchisedec in typum oblationis Christi mysticae sub typo & specie panis, & vini. alioqui explicent, si qui hoc testimonium aliter interpretandum esse putant, quemadmodum fuerit electus Melchisedec, & quando pontifex latriae siue cultus Dei, scriptura enim nusquam aliàs quicquam narrat, neq; de sacerdotio Melchisedec meminit, nisi in eo loco Gen. cùm meminit de pane, & vino, quae protulit Abrahae, quia erat sacerdos Dei altissimi. quòd si fuit electus pontifex, & omnis pontifex, vt Apost. ait, ad offerendum munera, & hostias constituitur, vnde necesse est, inquit, habere eum aliquid quod offerat, dicant isti, quae munera alia habuit Melchisedec ad offerendum? haec enim non debuit tacere scriptura, quae voluit vt sciremus, fuisse sacerdotem Dei altissimi. Deinde cùm Apost. doctr. dicit, elegisse Deum Melchisedec pontificem cultus sui, necesse est vt cultum dicat, qui sit proprius pontificis, siue sacerdotis, scilicet sacrificium aliquod proprium sacerdotis externū, & visibile; sacrificium enim spirituale orationis, & poenitentiae, ac mortificationis vitiorum commune est omnium. testat igitur, vt Apost. doctr. electum fuisse dicat Melchisedec pontificem cultus Dei, id est, summum sacerdotem, vt offerret panem, & vinum in typum oblationis Christi veri pontificis sub specie panis, & vini, qui est summus cultus Dei mysticus, qui in Missa Deo adhibetur. Sic enim Apost. doctr. vocauit, cùm paulò pòst in fine capitis 15. post completam & absolutam Missam subiungit, haec nos Apostoli vobis episcopis, presbyteris, & diaconis constituimus περὶ τῆς μυστικῆς λατρείας, id est, de mystico cultu. huius ergo cultus mystici, quo Christum sub specie panis, & vini, vt Apostolica doctrina tradit, Deo offerimus, qui sacerdotes sumus, electus fuit in typo Melchisedec pontifex, vt eadem doctrina Apostolica testatur: habuit igitur Melchisedec, quatenus pontifex erat, munera ad offerendum, quae typi fuerunt munerum, quae Christus, cuius imago fuit Melchisedec, per ministerium nostri mystici cultus offert in Missa Deo patri, id est, seipsum sub specie panis, & vini, haec enim sunt munera supercaelestia mystica.

*Sanctus enim verè es, & ex omni parte sanctus: excelsus, et supra quàm excelsus in sæcula. Sanctus autem vnigenitus tuus filius Dominus noster, & Deus Iesus Christus: qui tibi Deo suo, & patri per omnia inseruiens tum in varia creatione rerum, tum in prouidentia cuiusque earum accommodata, genus hominum interitu affectum non despexit; quin immò post legem naturalem insitam, post monita legis Mosaicæ, post propheticas reprehensiones, post angelos custodiæ præpositos, cùm legem naturalem simul cum lege posita violarent, venirentque eis in obliuionem diluuium, conflagratio illa quinq; vrbium, & illæ Ægyptiorum plagæ, ac illæ Palæstinorū cædes, omnibus iam iā perituris, voluit consilio, et voluntate tua auctor hominis homo fieri; legis lator legi subiectus; pōtifex victima; pastor fieri ouis, placauitq; te Deum suum, eundemque patrem, ac mundo reconciliauit: & omnes ab impendente ira liberauit factus ex virgine, factus in carne, Deus verbum, dilectus filius; primogenitus omnis creaturæ, ex semine Dauid, et Abraham, ex tribu Iuda secundum propheticas prædictiones ab ipso de se factas. Ac factus est in vtero virginis, qui format omnes qui generātur; et incarnatus est, qui erat expers carnis; qui sine tempore genitus erat, factus est in tempore. Sanctè in vita versatus est, & legitimè erudiuit, omnem morbum, omnemque inualetudinem expulit, signa, & prodigia in populo fecit: Cibum, & potum, & somnum cepit, qui cunctos alit quicunque alimento indigent, & implet omne animal beneplacito. Manifestauit nomen tuum iis qui eum nesciebant; ignorantiam relegauit; pietatem extinctam excitauit; voluntatem tuam impleuit; opus quod ei dedisti, consummauit. Atque his omnibus perfectis, manibus sceleratorum, falsorum dico sacerdotum, & pontificum, ac populi iniqui, proditione eius, qui malitiæ morbo laborauit comprehensus est, & multa ab eis perpessus, & omni dedecore suscepto, permissu tuo traditus Pilato præsidi, ac iudicatus iudex, & damnatus saluator, cruci affixus est, qui pati non poterat; & mortuus, qui natura erat immortalis; & sepulturæ mandatus, qui vitæ auctor est, vt eos à passione liberaret, & à morte extraheret, propter quos venit; & rumperet vincula diaboli, & eriperet homines ex fallacia eius. Excitatusque est à mortuis die tertio: & cum discipulis quadraginta diebus commoratus, assumptus est in cælos, & sedet ad dextram tuam, qui Deus, & pater eius es. Memores igitur eorum, quæ caussa nostra sustinuit, gratias agimus tibi Deus omnipotens, non quas debemus, sed quas possumus. constitutionemque eius implemus: In qua enim nocte tradebatur, cùm accepisset panem sanctis, & ab omni labe puris manibus suis, sublatisque oculos ad te Deum suum, ac patrem, ac fregisset, dedit discipulis suis, dicens, Hoc est mysterium noui testamenti: accipite ex eo, comedite. Hoc est corpus meum, quod pro multis frangitur in remissionem peccatorum. Similiter & calicem, postquàm miscuit ex vino, & aqua, & sanctificauit, dedit eisdem, dicens, Bibite ex eo omnes. Hic est sanguis meus, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum. Hoc facite in meam commemorationem: quotiescunque enim manducabitis panem hunc, & biberitis calicem hunc, mortem meā annunciabitis, donec veniam. Quare memores passionis eius, & mortis, eiusque resurrectionis à mortuis, & reditus in cælum, atque aduentus eius secundi, qui futurus est, cùm veniet cum gloria, & potestate ad iudicandos viuos, & mortuos, & reddendū vnicuiq; secūdum opera eius, offerimus tibi regi, & Deo, sicut ipse constituit, panem hunc, & calicem hunc, gratias agentes tibi per eum, quia à te dignati sumus stare in conspectu tuo, & tibi fungi sacerdotio. Ac te precamur, vt in hæc *5 munera coram te proposita beneuolè aspicias tu Deus nullius indigens, & beneplaceas in eis in honorem Christi tui: & mittas super hoc sacrificium sanctum tuum spiritum testem passionum*

*5 En locus Apostolici canonis missæ, quem Illyricus in defensione Antuerp. Confess. contra Tiletanū blasphemè arguit. sic enim ait cap. 15.

num Domini Iesu: vt ostendas panem hunc corpus Christi tui, & calicem hunc sanguinem Christi tui: vt qui eum participarint, ad pietatem firmentur, remissionem peccatorum consequantur, à fallaciis diaboli liberentur: spiritu sancto impleantur, digni Christo tuo fiant, vitamque sempiternam adipiscantur, te illis reconciliato Domine omnipotens. Adhuc precamur te Domine pro ecclesia tua sancta à finibus vsque ad fines propagata, quam pretioso sanguine Christi tui acquisiuisti, vt eam extra metus, & fluctus, ac tempestates vsque ad consummationem sæculi conserues, & pro omni episcopatu rectè tractante verbum veritatis. Adhuc obsecramus te pro me, qui sum nihili, qui tibi oblationem facio, & pro vniuerso presbyterio, pro diaconis, & toto clero, vt omnes sapientiam doceas, & spiritu sancto impleas. Adhuc obsecramus te Domine pro rege, et omnibus qui in sublimitate sunt, & pro toto exercitu, vt pacem habeant nobiscum: vt totum vitæ nostræ tempus in quiete & concordia traducentes, glorificemus te per Iesum Christum, qui est spes nostra.

quinto conatur excusare, quod expressè orat sacrific°, vt Deus sit propitius pani illi consecrato, quẽ panem isti dicũt esse ipsissimum filium Dei, vbi necesse est, vt volentes nolentes concedant sacrificum sese constituere mediatorẽ inter Deum ac filiũ ei°, ac petere, vt Deus sit suo filio propitius. hæc Illyricus non intelligẽs, sicut Apost. de aliis dixit, quid dicat, neque de quo affirmet, blasphemans interim quę ignorat, sicut beatus quoque Petrus de quibusdã aliis dixit. non enim sacerdos cùm mysteria corporis & sanguinis ministerio suo offert, sicut Dominus vt offerret constituit, vt hic Apost. doctr. contra Confessionistas testatur, constituit se mediatorem inter Deum, ac filium, neque petit, vt filio suo sit propitius, vt iste blasphemè fingit, sed Christus est mediator. citabo testem ecclesiam Græcorum, cuius testimonium eo maioris ponderis & auctoritatis apud Protestantes esse debet, quòd cùm sit alioqui æmula ecclesiæ nostræ, & ex parte propter abiectam obedientiam schismatica, doctrinam tamẽ Apostolicam, quam Ecclesia Romana tenet & profitetur de sacrificio Missæ, nunquam reliquit, vt Protestantes reliquerunt, sed summa religione colit, & tanquam depositum fideliter custodit. Sic igitur Simeon archiep. Thess. in lib. de mysteriis ecclesię c. 44. [illegible] scribit: [illegible] mediator, inquit, est, per quem omnia bona data sunt nobis à Deo, immo dantur semper: non enim semel mediatur factus, & omnia nobis largitus, pro quibus mediator fuit, officio mediatoris defunctus est; quin potius semper mediatorem agit, non quidem verbis & orationibus, vt legati faciunt, sed se, vniendo, inquam, secum, & per se gratias suas impartiendo, vt quisque dignus est, & secundum mensuram purgationis. & rursus c. 45. magis adhuc explicat, quomodo in Missa sit mediator Christus, & non sacrificus, vt Illyricus calumniando fingit. [illegible] interpretemur ad verbum: mediator, inquit, Dei, & hominum factus est, non sermone & precibus, sed se ipso. quia enim idem erat Deus, & homo, Deum cum hominibus copulauit, se communem terminum ambabus naturis immittens. existimare autem Christum per preces, quæ in Missa fiunt, semper mediatorem agere, plenum est blasphemia & absurditate. Etsi enim ipse est qui sacrificium Missæ operatur, non tamen omnia, quæ illic fiunt & dicuntur, ipsi sunt attribuenda: opus enim Missæ, & finis, sanctificari, inquam, munera, & sanctificare fideles, ipse solus est qui hæc facit. Orationes verò, & obsecrationes, ac supplicationes, quę in his fiunt, sacerdotis sunt, illa Domini, hæc ministri. minister orat, Dominus cõsummat orationes: Saluator dat; sacerdos agit gratias pro datis. offert quidem sacerdos; sed Dominus suscipit munera. offert quidem & Dominus, sed se ipsum patri offert, postquàm fiunt ipse: id est, postquàm mutata sunt in corpus & sanguinem eius. quia enim seipsum offert, idcirco dicitur esse idem offerens, & oblatus, & suscipiens: offerens quidem, & suscipiens, vt Deus; oblatus verò, vt homo. munera verò cùm adhuc sunt panis & vinum, offert quidem sacerdos, suscipit verò Dominus. sed quomodo suscipit munera, qui ea facit? nempe sanctificando illa, & in corpus suum mutando, hoc enim significat suscipere, facere sua, secundum ea, quæ antea dicta sunt. hæc Simeon, quæ ille in ecclesia orientali ex sanctis patribus Græcis secundum traditionem Apostolicæ doctrinæ didicerat. distinguit igitur, quid in Missa fiat à Christo per ministerium sacerdotis; & quid sacerdos per se, & nomine totius ecclesiæ faciat: quomodo, inquam, Christus seipsum offerat Deo patri per ministrum; & quomodo minister per se offerat Deo munera panis & vini consecranda, & orationes, ac gratiarum actiones; & postea offerat consecrata, id est, facta corpus & sanguinem Christi propter nos, vt nobis illa in sanctificationem, & salutem dentur. de quo officio mediatoris, quod ad hunc modum semper Christus facit in cælo quidem inuisibiliter nobis, in ecclesia verò per ministros suos visibiliter, Apost. meminit in epist. ad Hebr. cùm ait, necesse est ergo exemplaria quidem cælestium his mundari: ipsa autem cælestia melioribus hostiis quàm istis. cælestia vocat, quæ ad ecclesiam Christi pertinent; illa enim cælestia sanctorum spirituum non indigent vllis hostiis. & subiungit, non enim in manufacta sancta Iesus introiuit exemplaria verorum, sed in ipsum cælum, vt appareat nunc vultui Dei pro nobis. apparet autem non quidem pro nobis precando, aut supplicando, aut gratias agendo, sicut in diebus carnis suæ faciebat in terra, sed offerendo seipsum, non vt sæpe offerat, inquit Apost. quemadmodum pontifex intrat in sancta per singulos annos in sanguine, alioqui oportebat eum frequenter pati ab origine mũdi; ergo introiuit in cælu, vt appareat vultui Dei offerẽs semetipsum semper sine sanguine. quod quidẽ facit per seipsum in cælo, & per ministros suos in ecclesia, quæ est imago cæli. non enim in cælo tantùm sacerdotium habet sempiternum, sicut Apost. ait, sed etiam in ecclesia, sicut idem Apost. ait, habentes sacerdotem magnum super domum Dei, accedamus, &c. non dixit, habentes sacerdotem magnum super cælum, sed super domum Dei, quæ est ecclesia. offert igitur seipsum patri super cælum, & super ecclesiam vsque ad consummationem sæculi, quoties hæc munera nostra, panem dico & vinum, sua facit, mutando scilicet in corpus & sanguinem suum, mutando enim, vt sæpe dictum est, offert seipsum patri pro nobis, perpetuum mediatorem agens non verbis & orationibus, sed seipso. hæc hactenus ignorat Illyricus cum suis Confessionistis. Redarguamus iam mendacia Illyrici in canonem: manifestissimè, inquit, canon offert ante consecrationem, & petit, vt Deus propter illum panem velit esse propitius toti ecclesiæ, & subiungit probationem, inquiens, res est manifestior, quàm vt excusari citra extremam impudentiam queat. sed recitemus nos canonem, vt vel sola recitatione in mendacio manifesto deprehendatur Illyricus. sic enim dicit canon: Te igitur clementiss. pater per Iesum Christum filium tuum supplices rogamus, ac petimus, vt accepta habeas, ac benedicas hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia illibata, in primis quæ tibi offerimus pro ecclesia tua sancta, quam pacificare, custodire, adunare, & regere digneris toto orbe terrarum, &c. an non dicit canon, supplices te rogamus ac petimus per Christum Dominum nostrum? quomodo igitur audet Illyricus dicere manifestò mentiens, quòd roget & petat canon per illum panem nondum consecratum? sed videamus quid roget ac petat canon per Christum Dominum nostrum, & non per panem illum; quod iste inuidiosè

M fingit:

fingit: nempe petit, quod sequitur, vt accepta habeat, & benedicat hæc munera, hæc dona, hæc sancta sacrificia; benedicat, inquit, id est, consecret, per mysticam enim benedictionem ore sacerdotis ritè pronunciatam, panem & vinum in corpus, & sanguinem Christi mutat Deus. hoc igitur petit fieri in his muneribus, & sacrificiis, quæ sacerdos dicit ante consecrationem se offerre pro ecclesia, scilicet vt per ea, cùm sanctificata erunt, sit propitius ecclesiæ. hoc ipsum paulò post idem canon clarius adhuc rogat, inquiens, quam oblationem tu Deus in omnibus quæsumus, benedictam, ascriptam, ratam, rationabilem, acceptabilemque facere digneris, vt nobis corpus, & sanguis fiat dilectissimi filij tui Domini nostri Iesu Christi. ecce oblationem in principio factam ex non consecratis muneribus rogat canon, vt faciat in omnibus benedictam scilicet benedictione illa mystica, qua ex pane fit corpus Christi, hoc enim solum est verè benedictum in omnibus, quod est omnis benedictionis caussa. quod magis adhuc declarat subiungens, ascriptam, id est, non finitam: petit enim vt hanc oblationem, quæ ante consecrationem circumscripta est, & finita, faciat incircumscriptam, & infinitam. in sacramento enim sacræ Eucharistiæ Christus est incircumscriptus, vt Theologi tradunt, & ecclesia catholica credit. ne quis verò existimet inuentam aut excogitatam esse à me huius verbi, ascriptam, interpretationem, hanc sciat, pro eo quod est ascriptam in Missa Latina ecclesiæ Romanæ, quæ est Missa S. Petri, esse ἀπερίγραπτον in Missa, quam beatus Petrus Græcè celebrabat, sicut epistolas Græcè scribebat, quod verbum significat incircumscriptam, quod non est credendum ignorasse interpretem, sed potius propter facilitatem pronunciationis expeditæ, maluisse dicere ascriptam apposita a particula priuatiua loco duarum præpositionum in, & circum: voluisseque imitare formam verbi Græci ἀπερίγραπτον, in quo sola a particula facit vt significet incircumscriptum. extat autem adhuc Missa ista B. Petri Græcè. & vt sit in testimonium Confessionistis, in multis ecclesiis eius partis, quæ in regno Neapolitano hodie dicitur Basilicata pars eius oræ, quæ olim magna Græcia dicebatur, vsque in hodiernum diem iam inde à principio à sacerdotibus nationis Italicæ inter ecclesias Latinas Græcè in ecclesiis eorum celebratur. & ne quis suspicetur è Latina Missa B. Petri factam esse Græcam, vbique enim occurrendum est Protestantibus ad negandum omnia, quæ nolunt credere, promptissimis & paratissimis, sciant, non pauca vestigia Apostolicæ antiquitatis in verbis ipsis impressa esse, quæ deleri non possunt, nec ab intelligente negari, cuiusmodi est, verbum, quod post illud ἀπερίγραπτον sequitur, ἀναπολόγητον, vetus interpres vertit ratam rationabilem: petit enim vt faciat hanc oblationem consecrandam diuinæ virtutis esse, vt fiat nobis hostia, in qua fetatur bona defensio coram tribunali Dei pro peccatis nostris, & ratio firma & certa nostræ defensionis, hoc enim significat fieri hostiam ἀναπολόγητον, quod duobus verbis interpretatus est canō Latinus, quia vno non potuit. idem petit Missa Basilij in oratione facta consecratione, ὥστε γενέσθαι τὴν προσφορὰν ταύτην εἰς ἀπολογίαν ἀκατάκριτον ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ σου. Denique petit canon, quod sequitur, vt faciat acceptabilem hanc hostiam, quod Græcè est εὐπρόσδεκτον. quomodo autem hanc oblationem acceptabilem fieri postulet, id est, verum manente pane, & vino sicut ante consecrationem, an mutatis per consecrationem in Christum ipsum, expressè tam dicit, declarans verbis propriis, & apertis quæ dixerat, subiungens, vt nobis corpus, & sanguis fiat dilectissimi nostri Iesu Christi, non petit solum, vt fiat corpus, & sanguis, sed vt fiat nobis corpus, & sanguis, id est, ad salutem nostram, & non in iudicium. hoc enim significabat sacerdos, cùm rogabat verbis proximè superioribus, vt faceret oblationem ratam, rationabilem, & acceptabilem scilicet pro nobis coram Deo, filius enim semper est acceptus patri, in quo manet. pro nobis ergo rogat, vt efficiamur digni hac oblatione. Sed respondeamus iam ad aliam calumniam Illyrici in canonem. Quinto, inquit, conatur excusare, (Tiletanum dicit, quem oppugnat) quod expressè orat sacrificus, vt Deus sit propitius pani illi consecrato: & paulò post, ad defensionem, inquit, istius detestandæ blasphemiæ citat fictitium canonem, qui nunc Basilij nomine venditatur, qui dicat, respice super hanc nostram latriam, id est, cultum. commendat ergo Græcus canon illum suum cultum Deo, non autem filium patri. hæc iste. Nemo est, quin videat, nihil hic respondere Illyricum Tiletano, qui bene interpretatus erat canonem verbis B. Basilij. cùm ait in canone Missæ suæ, ἐπίβλεψον ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὴν λατρείαν ἡμῶν ταύτην, καὶ πρόσδεξαι αὐτὴν ὡς προσεδέξω Ἄβελ τὰ δῶρα· id est, respice super nos, & super hunc cultū nostrum, & acceptus sit, sicut fuerunt accepta munera Abel. Si Illyricus vel mediocres progressus in litteris Græcis habuisset, eiusdem characteris esse hunc Basilij canonem, quem fictitium vocat, cuius est tota reliqua Missa Basilij, quam nondum fictitiam esse ausus est dicere, facile cognouisset. etsi satis iam isti responsum erat, respondeamus tamen adhuc, quo magis ac magis calumnia istius retundatur. id ipsum enim quod canon Latinus Missæ nostræ facta iam consecratione petit, petit etiam Græcus canon Missæ Apostolicæ doctrinæ, & idem item, atque eadem formula verborum petit canon Missæ Basilij, & Chrysostomi. ex eodem enim fonte Apostolicæ traditionis vniuersus canon Missæ fluxit, & eadem est vis, ac sententia, à te precamur, inquit, vt in hæc munera coram te proposita beneuolè aspicias tu Deus nullius rei indigens, & beneplaceas in eis in honorem Christi tui; non dixit, vt in Christum beneuolè aspicias, quasi oret, vt fingit Illyricus, vt Deus sit propitius illi pani consecrato, id est, Christo sub specie illa panis, sed in hæc munera, quatenus ea nos Deo nulla alioqui re indigenti dono offerimus. non igitur Christum patri commendamus, sed quod in mysterio eius administrando à sacerdote fit, petit canon, vt sit Deo munus acceptum, idque in honorē Christi. quàm autem conueniebat petere, vt Deus esset propitius Christo in honorem Christi? id est, propitius Christo propter Christum? Sequitur in canone Apostolicæ doctrinæ, & mittas super hoc sacrificium sanctum tuum spiritum, vt ostendas panem hunc corpus Christi tui, & calicem hunc sanguinem Christi tui; quià iam erat facta consecratio, & panis, ac vinum mutata in corpus, ac sanguinem Christi remanēre specie, siue typo panis tantùm, & vini, figuram siue speciem panis vocat hic panē. rogat igitur sacerdos, vt hic Christus sub specie panis, & vini propositus misso spiritu S. super hoc sacrificium, siue misso super nos, & munera proposita, vt ait in eandem sententiam canon Basilij, & Chrysostomi, ostendatur corpus, & sanguis Christi: non rogat, vt ostendatur, quasi non sit ostensum, ostensum enim est corpus Christi, & sanguis, quia iam sunt in ea mutata panis, & vinum, sed quomodo petat ostendi, siue fieri, statim declarat, subiungens, vt quā eum participarint, ad pietatem firmentur: remissionem peccatorum consequantur: à fallaciis diaboli liberentur: spiritu S. impleantur: digni Christo tuo fiant: vitam sempiternā adipiscantur te illis reconciliato. ad eundem modū petit canon Basilij, oramus te, inquit, venire spiritum S. tuum super nos, & super hæc proposita munera, & benedicere ea, ac sanctificare, & ostendere panem quidem hunc ipsum corpus Christi, calicem verò ipsum pretiosum sanguinem Domini. quomodo autem petat venire spiritum S. super munera proposita, & benedicere ea, ac sanctificare, & ostendere panem hunc corpus Christi, statim declarat subiungens eadem cōstructione verborum, & eodem verbo repetito à communi, oramus, inquam, venire spiritum S. tuum super hæc munera, & benedicere, ac sanctificare, & ostendere panem hunc corpus Christi, etc. nos autem omnes ex vno pane, & vno calice participantes vnire inuicem in vnius spiritus communionem, & facere, vt nullus nostrum in iudicium & condemnationem participet corpus, & sanguinem Domini, sed omnes inueniamus misericordiam, & gratiam cum omnibus sanctis, &c. qui igitur dignè corpus Christi participat, huic corpus Christi fit benedictio, & sanctificatio: ideò petit canon, vt veniens spiritus S. super munera proposita alioqui benedicta, & sanctificata, quæ sunt corpus, & sanguis Christi, ea benedicat, & sanctificet, nobis scilicet; qui enim illa in iudicium & condemnationem participat, huic non sunt in benedictionem; sed in maledictionem: idcirco rogat canon Missæ nostræ ante consecrationem, vt illa oblatio, quæ consecranda est, fiat nobis corpus, & sanguis Domini nostri Iesu Christi: non dixit, vt fiat corpus, hoc enim nec indignitas vlla sacerdotis, nec astantium mysterio Missæ, impedire potest, quia Dominus est, qui ex pane, & vino ore sacerdotis sua verba ritè pronūciantis corpus, & sanguinē suum ostendit, & facit; sed dicit, & petit, vt nobis fiat, id est, ad vtilitatem, & fructum nostrum. Similiter canon Missæ B. Chrysostomi post consecrationem petit, vt panis hic fiat corpus, & calix hic sanguis; sed quemadmodum petat fieri, cùm alioqui iam sit panis mutatus in corpus Christi, & vinum in sanguinem, continuò exponit subiungens, ὥστε γενέσθαι τοῖς μεταλαμβάνουσιν εἰς νῆψιν ψυχῆς, & quæ sequuntur, vt fiat, inquit, in sobrietatem animæ iis qui participauerint. Simili modo Apostolicus canō Missæ Romanæ B. Petri post consecrationem petit & rogat. postquàm enim dixit, hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, panem sanctum vitæ æternæ, calicem salutis perpetuæ, subiungit, supra quæ propitio ac sereno vultu respicere digneris, & accepta habere, sicuti accepta habere dignatus es munera pueri tui iusti Abel, & sacrificium patriarchæ nostri Abraham, etc. quo autem sensu petat, vt propitio ac sereno vultu respiciat hanc hostiam Deus, mox patefacit subiiciens, supplices te rogamus, omnipotens Deus, iube hæc perferri per manus sancti angeli tui in sublime altare tuum in conspectu diuinæ maiestatis tuæ, vt quotquot ex hac altaris participatione sacrosanctum filij tui corpus sumpserimus, omni benedictione cælesti, & gratia repleamur per eundem Christum Dominum nostrum. en propositum petitionis sacerdotalis, & canonis. tunc ergo propitio ac sereno vultu aspicit Deus super hoc sacrificium quod pro nobis ministerio sacerdotis offertur, cùm nos non sumus ira Dei digni. quod clariùs significatum est in canone Græco Missæ B. Petri: petit enim vt aspicere dignetur ἵλεῳ καὶ ἱλάτῳ προσώπῳ, id est, propitio & placabili vultu, placabili, inquam, erga nos: pro quo interpres vetus dixit, sereno vultu. hoc igitur petit, vt sæpius dicam, canon à Deo, vt sit ei acceptum hoc sacrificium, non quidem quod fit à Christo, qui mutando panem, & vinum in corpus, & sanguinem

Adhuc

*Adhuc offerimus tibi pro omnibus *6 sanctis, qui à sæculo tibi placuerunt, † patriarchis, prophetis, iustis, Apostolis, martyribus, confessoribus, episcopis, presbyteris, diaconis, hypodiaconis, lectoribus, cantoribus, virginibus, viduis, laicis, & pro omnibus quorum tu nosti nomina.*

Adhuc offerimus tibi pro populo hoc, vt in laudem Christi tui declares eum regale sacerdotium, gentem sanctam: pro virginibus, & castis, pro viduis ecclesiæ, pro iis qui sunt in coniugio honesto, & dant operam liberis, pro infantibus populi tui, vt nullum nostrum repudies.

Adhuc rogamus te pro hac vrbe, & incolis eius; pro ægrotis, pro dura seruitute pressis, pro exulibus, pro proscriptis, pro nauigantibus, & iter facientibus; vt sis auxiliator, omniũ adiutor, et susceptor. Adhuc obsecramus te etiam pro iis qui oderunt nos, & nos propter nomen tuum insectantur: pro iis qui sunt foris, & errant, vt conuertas eos ad id quod bonum est, & eorum furorem mitiges.

Adhuc obsecramus te pro catechumenis ecclesiæ, & pro iis qui vexantur ab alieno spiritu, & pro iis qui sunt in pœnitentia: vt catechumenos in fide perficias, energumenos expulso actu mali dæmonis repurges: pœnitentes recipias, & delicta tum eis, tum nobis nostra remittas.

Adhuc offerimus tibi pro temperatione aëris & frugum vbertate, vt bonis tuis sine penuria fruentes, sine intermissione laudemus eum qui dat pastum omnibus animantibus. Obsecramus te quoque pro iis qui sunt absentes, qui scilicet habent absentiæ suæ caussam probabilem: vt nos omnes in pietate conserues, & congreges in regno Christi tui, qui est omnis naturæ, quæ sub sensum cadit, & quæ sub intelligentiam, Deus, & rex noster; congreges, inquam, immutabiles, extra querelam, & crimen. quoniam tibi omnis gloria, veneratio, & gratiarum actio, honor & adoratio patri, & filio, & spiritui sancto, & nunc, & semper, & in infinita, & sempiterna sæcula sæculorum. Et omnis populus respondeat, Amen. Et dicat episcopus, Pax Dei sit cum omnibus vobis. Et cunctus populus respondeat, Et cum spiritu tuo. Ac rursus dicat diaconus:

suum offert semetipsum patri, sed q fit per ministerium sacerdotis, quæ est alia actio. Sacerdos enim nõ mutat panem, & vinum in corpus, & sanguinẽ Christi, quia poti' per se ante mutationem offert panem, & vinum; & post mutationẽ offert mutata, id est, sanctã Eucharistiã nomine cuctæ ecclesiæ. hoc ergo ministerium sui sacrificij, & oblationis petit sacerdos in canone, vt sit acceptũ pro nobis, id est, ad nostram sanctificationem, vt digni, inquã, efficiamur participatione viuifici corporis Domini ad vitã sempiternam cõsequendam. ac cõmendari quidẽ hic Deo ministeriũ sacerdotis, canon Græc' Missæ B. Petri proprio verbo declarat, q enim canon Latin' dicit, iube hæc perferri per man' sancti angeli in sublime altare tuũ, et c. Græcè dicit, iube hæc διακονηθῆναι in sublime altare, etc. id est, iube ministrari. hoc itaq; est perferri per manus sancti angeli, ministrari per angelos ante Deum, sicuti oramus, vt angeli orationes nostras ad Deum perferant, vt eorum ministerio commendentur, & acceptæ sint ac gratæ Deo. Sic petit canon, vt sacrificium, quod à sacerdote ministratur super altare in ecclesia, ministretur per angelum in cælo super altare diuinum, quod est ipse Christus: quod quidem nihil aliud est, quàm petere vt illi sit acceptum; cùm enim est acceptum, tunc est nobis salutiferum. Denique quòd canon post factam consecrationem Deo patri commendet ministerium sacerdotalis oblationis in Dei cultum, perspici potest ex canone Missæ B. Chrysostomi, in quo post consecrationem factam ita dicit, ἔτι προσφέρομέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην καὶ ἀναίμακτον λατρείαν, id est, adhuc, siue insuper offerimus tibi rationalem hunc, & incruentum cultum. idem quoque intelligi potest ex canone beati Cyrilli Hierosolym. qui in quinta catechesi describẽs canonem Missæ ecclesiæ Hierosolym. Apostolicæ, cùm eam partem canonis, quæ post consecrationem sequitur, cum antegressa continuare vult, sic ait, ἔπειτα μετὰ τὸ ἀπαρτισθῆναι τὴν πνευματικὴν θυσίαν τὴν ἀναίμακτον λατρείαν ἐπὶ τῆς θυσίας ἐκείνης τοῦ ἱλασμοῦ παρακαλοῦμεν τὸν θεὸν ὑπὲρ κοινῆς τῶν ἐκκλησιῶν εἰρήνης, etc. id est, post consummatum sacrificium spirituale, cultum incruentũ super illud sacrificiũ propitiationis rogamus Deum pro pace omnium ecclesiarum. En sacrificium propitiationis, quod est ipse Christus sub specie panis, & vini, propitiatio pro peccatis nostris, qui seipsum offert mysticè patri pro ecclesia, distinctum à latria incruenta, id est, à cultu rationali, siue spirituali, qui à sacerdote in illo sacrificio propitiationis pro ecclesia Dei adhibetur, quæ quidem latria, siue cultus sacrificium quoddam spirituale est. huius ergo sacrificij, & latriæ diaconiam, id est, ministerium commendat canon Deo, & rogat, vt acceptum sit ei ad remissionem peccatorum: quod nihil aliud est, quàm petere, vt Missa, quæ fit, sit accepta Deo, non quatenus à Christo celebratur mutando panem, & vinum in corpus, & sanguinem suũ, quod est opus eius, & ab eo operatum, sed quatenus à ministro, qui adhibet orationes, & petitiones, & gratiarum actiones, & pronunciationem verborum, quibus Christus consecrationem conficit. Denique ne vlla iã penitus istis de sensu & interpretatione canonis occasio calumniandi relinquatur, quòd non Christus Deo commendetur in canone post consecrationem, vt Illyricus fingit, sed cultus, qui à sacerdote tanquam munus Deo offertur, ex isto ipso canone Apostolicæ doctrinæ perspici potest; ait enim paulò pòst in principio c. 13. etiam atque etiam deprecemur Deum per Christum eius pro munere oblato Deo, vt Deus, qui bonus est, suscipiat illud per mediatorem Christum in cæleste suum altare in odorem suauitatis. quid clarius? Si munus oblatum commendatur Deo per Christum mediatorem, ergo aliud est munus, quod per Christum commendatur; & aliud est Christus mediator, per quem commendatur; alioqui Christus per Christum commendaretur: quo nihil absurdius. En igitur Apostolica traditio, & interpretatio canonis nostræ Missæ, quem Confessionistæ in caput suum arguunt. Sed de his hactenus.

*6 Ecce Apostolica doctrina, quæ Protestantes de mendacio, & calumnia redarguit, cùm obiiciunt nobis cultum sanctorum, quasi nos eos ceu deos colamus, aut colendos tradamus: nos enim non offerimus illis, sed pro illis, vt hic ait Apostolica doctrina; pro illis dico, non quidem in subsidium, quasi egeant nostra ope, nostrisque auxiliaribus precibus ad Deum, qui iam sunt beati, & nullius rei indigentes, sed in gratiarum actionem Deo. ob hanc itaque caussam sanctos in canone Missæ commemoramus. Redarguitur præterea hic Illyricus, qui in defensionẽ Aug. Confess. c. 15. contendit, nomen oblationis per catachresim, vt ipse ait, ad orationes transferri ab antiquis auctoribus, & patribus; at hoc loco non potest accipi offerre per istam catachresim Illyrici pro eo quod est orare: non enim oramus pro sanctis, & martyribus, qui iam sunt in cælo. Vnde Apostolica doctrina cùm superiùs in eodem canone sæpe illud repetisset, precamur & obsecramus, hic verbum variauit, inquiens, adhuc offerimus tibi pro sanctis. gratias itaque agimus Deo pro gloria, qua sanctos dignatus est, cùm pro eis offerimus, vt hac commemoratione sanctorum, quæ tunc fit, vt ait Dionys. Areop. ad beatitudinem eorum incitemur per

imitationem fidei eorum, & certaminis eorum participes fieri. imitatur Apostolica doctrina, & Dionys. locum Pauli in epist. ad Hebr. mementote, inquit, præpositorum vestrorum, siue memorate præpositos vestros; idem enim verbum Græcum est vtrobique μνημονεύετε, qui vobis locuti sunt verbum Dei, quorum intuentes exitum conuersationis, imitamini fidem. de sanctis mortuis loquitur, sanctos enim vita gloriosè defunctos, ac iam beatos, qui præpositi eorum fuerant, vt Iacobus frater Domini, Iacobus frater Ioannis, & Stephanus protomartyr, memorare præcipit, quod in canone Missæ fit, vt commemoratio ista eos hortetur ad imitandam fidem sanctorum, quos vident sortitos gloriam cælestem, vt & ipsi digni sint qui fiant participes beatitudinis eorum. ac quia commemoratio ista sanctorum non fit in canone, quasi Deus recordatione egeat, &, vt Dionys. ait, quasi diuina memoria in parte sit, quæ vim reminiscendi habet, sicut in homine, sed potius, vt Deū decet, memoria eius est cognitio immutabilis, sicut ait scriptura, nouit Deus qui sunt sui, & preciosa in conspectu Domini mors sanctorum eius, id est, eorum, qui in sanctitate vitam consummauerunt. hactenus Dionys. idcirco postquàm Paulus præcepit commemorare sanctos, subiungit statim: Iesus Christus heri, & hodie, ipse & in sæcula. quod immutabilem esse significat, & immutabilem eius cognitionem. ac rursus, quia Christus fuit verus præpositus, & verbum Dei perfectè locutus est, & exitum conuersationis supra omnes gloriosum habuit, & fuit perfectus martyr, & Dominus martyrum, nequis falsò existimaret, memoriam eius, vt reliquorum martyrum, & præpositorum habendam esse, & ea ratione commemorandum, qua sancti eius, sicut Confessionistæ hostes Apostolicæ Missæ, & canonis eius nobis falsò obiciunt, quasi Christum Deo patri in canone commendemus, idcirco Apostolus, vt separaret eum à reliquis sanctis, & martyribus, subiungit, Iesus Christus heri, & hodie, ipse & in sæcula. sic S. Epiphanius interpretatur lib. 3. contra hæreses in Aërium, qui reprehēdebat catholicos, quòd in canone nomina mortuorum recitarēt. ait igitur Epiph. Iustorum memoriam facimus, & pro peccatoribus quidem precantes Deum pro misericordia in eos; iustos verò, & patres, ac patriarchas, prophetas, apostolos, euangelistas, martyres, confessores, episcopos, anachoretas, & omnem ordinem commemoramus, vt Dominum Iesum ab ordine hominum separemus propter honorem erga eum, & vt ipsi venerationem ei adhibeamus, illud cogitantes, non æquari Dominum cum vllo homine, quamuis esset homo in virtute iustitiæ decem millia hominum, & amplius; quomodo enim æquari possit, cùm ille sit Deus, hic homo? hactenus S. Epiph. itaque non agimus gratias in canone Missæ pro Christi gloria, qui est Dominus gloriæ, & Deo patri coæternus, ac consubstantialis, & per gloriam patris, sicut Apostolus ait, resuscitatus, sed pro gloria sanctorum, quos secundum Apostolicā doctrinam, & Pauli præceptum commemoramus, quia hæc victima, cuius sacrificium mysticum in Missa celebratur, in cruce immolata omnium bonorum, & gratiæ, ac gloriæ caussa fuit sanctis. Conspirat ergo Apostolicus canon Missæ nostræ, qui sanctorū memoriam facit, cum traditione Apostolicæ doctrinæ, & cum scriptura Pauli, cùm ait, communicantes, & memoriam venerantes in primis gloriosæ, semperque virginis Mariæ, sed & beatorum Apostolorum, ac martyrum tuorum, & quæ sequuntur. ad extremum verò explicat canon, quorsum spectet ista sanctorum commemoratio, subiungit enim, quorum meritis precibusque concedas, vt in omnibus protectionis tuæ muniamur auxilio. quod autem commemorationem mortuorum facere in ecclesia, (etsi non vno modo, & ratione peccatorum, & iustorum, qui in cælo sunt, commemoratio fiat) à S. Apostolis traditum sit, testatur idem S. Epiphanius in eodem loco subiungens, necessariò ecclesia hoc facit, quæ traditionem à patribus accepit. Quis autem potest statutum matris soluere, aut legem patris? vt Salomon ait. audi fili sermones patris tui, & ne abiicias statuta matris tuæ. demonstrat, docuisse scripto, & sine scripto ecclesiam patrem eius, id est, Deum vnigenitum, & spiritum S. & habere ecclesiam apud se statuta quæ solui non possint. quare cùm sint in ecclesia statuta collocata, & bene habeant, & omnia mirabiliter fiant, rursus deceptor iste redarguitur. hactenus S. Epiphanius in Aërium hæreticum. eadem in Illyricum, & in omnes Protestantes, & Confessionistas Aërij successores, & ab aëreo illius spiritu illusos & deceptos mirificè quadrant.

Cap. XIII.

Denúciatio obsecrationis pro fidelibus post oblationem hostiæ.

ETIAM *atque etiam deprecemur Deum per Christum eius pro munere oblato Domino Deo: vt Deus, qui bonus est, suscipiat illud per mediatorem Christum in cælestē suum altare in odorē suauitatis. item pro hac ecclesia, et populo. itē pro omni episcopatu, pro cunctis presbyteris, et pro omni ministerio cum Christo, & pro famulatu totius cœtus ecclesiæ: vt vniuersos conseruet, ac custodiat Dominus; pro regibus, & iis qui in sublimitate sunt, vt sit illis nobiscum pax: vt quietam & tranquillam vitam degentes, in omni pietate & honestate viuamus. Memoremus martyres sanctos, vt mereamur certaminis eorum participes fieri. Precemur quoque pro iis qui in fide* *1 *requieuerunt. item pro cæli temperatione, & maturitate frugum. Precemur etiam pro recenter baptizatis, vt omnes in fide stabiliantur, cuncti se mutuò hortentur; suscita nos Deus in gratia tua, & suscitati per Christum ipsum commendemus nos Deo. Et dicat episcopus: Magne, ac magni nominis, qui es consilio magnus, & factis fortis, Deus, & pater sancti filij tui Iesu Saluatoris nostri, respice nos, & hunc gregem tuum, quem per ipsum elegisti ad gloriam nominis tui; & sanctificans corpus, & animam nostram, præsta, vt puri ab omni inquinamento carnis, & spiritus, proposita bona adipiscamur; neminemque nostrum indignum iudices, immò sis adiutor noster, opitulator, defensor per Christum tuum, cum quo tibi gloria, honor, laus, celebratio, gratiarum actio, & spiritui sancto in sæcula, Amen. Et postquàm omnes responderint, Amen, dicat diaconus, Attendamus, et episcopus edicat populo in hunc modum, Sancta sanctis. Et populus subaudiat, Vnus Dominus, vnus Christus in gloriam Dei patris, benedictus in sæcula, Amen. Gloria in altissimis Deo, & in terra: in hominibus bona voluntas: Osanna filio Dauid, Benedictus qui venit in nomine Domini, Deus, Dominus, & apparuit nobis: Osanna in altissimis. Et postea sumat episcopus, deinde presbyteri, & diaconi, & hypodiaconi, & lectores, & cantores, &* *2 *ascetici, & ex feminis diaconissæ, ac virgines, & viduæ: postea pueri, & deinde cunctus populus ordine, cum pudore & reuerentia, sine tumultu & strepitu. Atque episcopus quidem*

*1 En canō Missæ ex traditione Apostolicæ doctrinę, & constitutionis, qui pro piè defunctis precari iubet in Missa, sed de precatione, & de sacrificio pro defunctis copiosiùs postea, ne eadem repetantur.

*2 En testimoniū Apostolicæ doctrinæ contra Caluinum, qui gen⁹ monachorum nostrorum nouitium esse

*quidem tribuat oblationem dicens, Corpus Christi: & qui accipit, dicat, Amen. Diaconus verò retineat *3 calicem; & tribuens aliis, dicat, Sanguis Christi calix vitæ: & qui bibit, dicat, Amen. Recitetur verò psalmus *4 trigesimus tertius, dum cæteri omnes communicant. Et post communionem omnium tum virorum,*

dicit quos enim Dionysius Areop. Pauli discipulus monachos vocauit, vt à temporibus Apostolorum vsque in hodiernū diem ecclesia catholica vocat, hic Apostolica doctrina Apostolico quoque vocabulo ascetas appellat, ex eo sic dictos, quòd in omni genere duræ abstinentiæ se exerceant, quod ipsius verbi etymologia declarat, dicitur enim asceta, quòd omni abstinentia exercitus, corpus ferat in modum vtris gelu compressi, & rigentis compressum, & extenuatum, ac ferè emortuum, ἀσκὸς enim vtrem significat. Vnde Dauid in psal. 118. de mortificatione, & pœnitentia, factus sum, inquit, tanquam vter in pruina. Hinc B. Basilius, quæ de regulis, & institutionibus monasticis scripsit, Apostolos sanctos imitatus, ascetica nominauit, esse autem intelligendos monachos, quos hic Apostolica doctrina ascetas dicit, ex loco, quo sunt locati, intelligere licet. sunt enim locati post clerum, episcopum dico, presbyteros, diaconos, hypodiaconos, lectores, & cantores, quia status monachi, quatenus monachus tantùm est, infra ordinem ministrorum ecclesiæ est, ad quos, vt ait Dionysius, propinquius accedit quam populus. & in epist. ad Demophilum monachos ait locari in ecclesia prope ianuam templi, non vt eas custodiant, inquit, sed vt ordo eorum eruetur: & vt seipsi agnoscant, quippe qui propinquiores sunt populo, quàm clerici. ordo enim clericorum propter diuinum ministerium, cui addictus est, præstantior est statu simplicis monachi. Igitur qui institutum nostrorum monachorum nouitium vitæ genus esse finxerunt, testimonio huius Apostolicæ doctrinæ planè redarguuntur. institutum enim monachorum nostrorum idem est, atque illud priscum, quod Caluinus in suis institutionibus negare non potuit, sed ab eo nostrum degenerare dixit, eiúsque nouitiam professionem appellauit. cum tamen institutum hodierni monachismi asceticum quoque sit, sicut illud priscum; esse enim magis, aut minus asceticum, id est, durioris ac seuerioris, aut minus duræ & seueræ disciplinæ, non variat ascetici instituti genus. illa enim tria ardua, omnium monachorum communia sunt, in quibus ipsius ἀσκήσεως substantia & essentia constituta est, scilicet perpetuò nihil possidere, cælibem esse, & tradi totum in præpositi potestatem, omnibus curis sæculi depositis. De origine verò huius instituti scripsit ante annos propè septingentos Simeon Logothetes in Chronico suo, in quo primos ascetas ex gente Iudæorum omnes esse ait, & à S. Marco euangelista in monasteriis Aegypti congregatos, quorum vitam, vt Eusebius quoque Cæsariensis testatur, Philon Alexandrinus scripsit. de quo sic ait idem Logothetes: Quòd autem primos prędicatores euangelicæ doctrinæ, & consuetudinis à principio ab Apostolis traditas descripsit Philon, nemo ignorat: ac de his quidem, inquit, meminit Eusebius. recitat deinde testimonium clarissimum eiusdem Eusebij in epist. ad Marinum, quod ego in lib. 2. de votis monasticis à me Latinè redditum produxi, de duabus scilicet vitæ formis, ac modis, quos ecclesia, inquit, sancit, alterum supra naturam, & supra communem, & humanam vitam, totum ex omni parte communi ratione vitæ superiorem; alterum longè infra illum: & quæ sequuntur. adiecit postea testimonium magni Athanasij ex epist. ad Ammum de eisdem duabus vitæ formis, vna mediocri, inquit, & sæculari, eorum scilicet, qui in matrimonio sunt; altera verò angelica, & Apostolica, eademque virginali longè excellentiore, id est, monastica, & quæ sequuntur, quę in eodem libro, & eodē loco à me trāslata, & recitata sunt. Tertium testimonium recitauit B. Basilij de vita hominum in duos status partita, alterum coniugalem, alterum instituti cælestis, & angelici: sic enim vocat monasticum statum. Hoc quoque testimonium à me totum ibidem repetitum est. quo testimonio recitato, ecce ergo, inquit Logothetes, quomodo hic patet, & diuinus magister in duo genera vitæ ait distribuisse Christum res humanas, in vitam sæcularem ac terrenam; & in vitam cælestem, angelicam, & Apostolicam.

*3 Non facit hic locus Apostolicæ doctrinæ cum sectariis, & nouatoribus laicis, qui calicem volunt. vt enim populus sanguinem sumeret, illis temporibus Apostoli sancti voluerunt ad stabiliendam & roborandam fidem de carne Christi contra futuram Manichæorum hæresim, quam S. Apostoli iam in spiritu videbant. Manichæi enim quia corpus Christi non carneum esse tradebant, sanguis autem nullius corporis est nisi carnis, vt ait Tertull. lib. 4. contra Marcionem, idcirco in communione sanctæ Eucharistiæ non sumebant calicem. contra quos Leo magnus in sermone 4. de quadragesima loquitur. Quare cùm iam Manichæorum hæresis extincta sit, & fides de sanguine corporis Christi in hostia confirmatissima, non opus est laicis calice, qui totum alioqui Christum sumunt; & illis non est commissa, vt presbyteris mystici sacrificij consecratio, in qua passionis Christi, & sanguinis effusi repręsentatio sub vtraque specie fieri, & sumi debet.

*4 Ecce Apostolica doctrina, quæ cùm psalmum 33. inter communicandum recitari præcipit, planè docet ad sacrificium Missæ psalmum illum pertinere propter panes illos propositionis, quos Dauid à sacerdote Achimelech accepit, cùm faciem suam immutauit coram eo. vnde intuens Dauid per spiritum in illum panem vitæ sanctissimæ Eucharistiæ, cuius typum esse sciebat panes propositionis qui Deo offerebantur. & hortans ad gratiarum actionem Deo, vnde Eucharistia dicitur, & ad gustandum eum, gustate, inquit, & videte, quàm suauis est Dominus. quem versiculum beatus Dionys. ad sanctam quoque Eucharistiam retulit in eccl. Hier. c. de communione, Prophetam secutus. idem fit in Missa beati Iacobi eccl. Hierosolym. sic enim ait, Ἄρχεται ὁ ἱερεὺς γεύσασθε καὶ ἴδετε ὅτι χρηστὸς ὁ κύριος ὁ μελιζόμενος καὶ μὴ μεριζόμενος, ὁ μεταδιδόμενος καὶ μὴ δαπανώμενος εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον: precatur, inquit, sacerdos, inquiens gustate, & videte, quàm suauis Dominus, qui ex membris constatur, & non partitur, & omnibus fidelibus distribuitur, & non consumitur, in remissionem peccatorum, & vitam æternam. & Isychius eundem versiculum explanans in comm. psalm. σαφῶς, inquit, τὸ τῆς ἐκκλησίας μυστήριον εἰσάγει ὁ προφήτης, planè, inquit, mysterium ecclesiæ inducit propheta. Si igitur panes illi propositionis Deo erant oblati, consequens est, vt sanctiss. Eucharistia, cuius typus erant, Deo sit oblata, non enim conuenit, vt oblatio typus fuerit non oblationis. neque enim dici potest, figuram, quæ in oblatione illa typica panum propositionis erat, impletam esse solum in oblatione cruenta Christi in cruce de quo dixit propheta Hier. in persona Iudæorum, mittamus lignum in panem eius. si enim tunc solum impleta fuisset, non adhiberet hunc psalmum Apostolica doctrina ad communionem, sed ad sacrificium in cruce tantùm. Prætereà, quomodo diceret scriptura Leuitici de illis panibus in mensa positis in oblationem Deo, sancta sanctorum sunt de sacrificiis Domini iure perpetuò, nisi respexisset lex Leuitici ad aliud sacrificium perpetuò vsque ad consummationem sæculi in nouo testamento faciendum super mensam, quam altare vocat Apost. cùm ait, habemus altare, de quo edere non licet iis, qui tabernaculo deseruiunt? ita quoque Isychius Hierosolymitanus presbyter interpretatus est legem Leuitici c. 24. sancta, inquit, sanctorum mensa est, quam de sacrificio Christus proponit. Eundem versiculum, quem dixi, psalm. 33. beatus quoque Petrus de sanctiss. Eucharistia accepit eundem prophetam imitatus, cùm ait in epist. priore. si tamen gustastis, quàm suauis Dominus; hoc enim dixit de cibo vinifico, qui facit, sicut dixit, crescere in salutem, qui non est alius, nec esse potest, nisi caro Christi, quæ est verè cibus; hunc enim vocauerat translatè lac propter vim augendi quam habet, vt Dionys. in epist. ad Titum notauit, lac autem est cibus proprius infantium, de quibus idem Petrus proximè meminerat accōmodatè ad lac, quod rationale vocauit, quia cum probatione sui, & cum iudicio sumendum est; sine dolo autem: quia sicut lac nullas reddit imagines, vt Greg. Nyss. in comment. Cant. cant. notauit, sic oportet omnes simulationes & phantasias exuere accedentem ad hoc diuinum lac. Deinde, quia cum Christo in his mysteriis summa vnione, vt ait diuinus Dionys. copulamur, si tamen, inquit, nos tanquam membra corpori, ei coagmentemur similitudine vitæ diuinæ, ac non potius extincti mortiferis passionibus, neque compacti, nec adglutinati diuinis, & sanissimis membris, eorumque vitæ participes esse possimus. hactenus Dionys. idcirco beatus Petrus in eandem sententiam licet alia metaphora vsus, subiungit, ad quem accedentes lapidem viuum ab hominibus quidem reprobatum, à Deo autem electum, & honorificatum & ipsi tanquam lapides viui superædificamini offerre hostias spirituales acceptabiles Deo per Iesum Christum. Lapides ergo & viuos esse oportet, qui cum viuo lapide Christo coagmentari voluerint in ædificio templi Dei, quod sumus nos, vt sic superædificati, & facti templum Dei offeramus hostias spirituales, quas B. Petrus dicit: etenim secundum consequentiam verborum, & sententiæ ad illa, quæ panes illi propositionis figurabant, quos sacerdotes in mensa quotidie in oblationem Deo ponebant, de quibus sic figuratis Dauid dixit in spiritu, gustate, & videte, quàm suauis est Dominus, & B. Petrus paulò suprà, si tamen gustatis, quàm suauis Dominus, ad illa inquam, in primis pertinent hostiæ istæ spirituales. quas nunc B. Petrus dicit. vt enim illi veteres sacerdotes ministri tabernaculi panes illos in oblationem Deo pro cuncto populo in mensa quotidie ponebant, sic sacerdotes noui testamenti propriè tanquam ministri panem viuum mysticè offerunt pro se, & pro populo; laici verò non per se, sed per ipsos illos ministros ecclesiæ offerunt, sicut sacerdos ipse in

*rum, tum mulierum, sumant diaconi *5 reliquias, & inferant in tabernaculum, & diaconus postquàm finem fecerit, qui psallit, dicat:*

canone præfatur, memento, inquies, Domine famulorū famularumque tuarum, & omnium circumstantium, pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis, & quæ sequuntur. hostiæ igitur spirituales, quas sacerdotes ministri ecclesiæ in primis offerunt in ecclesia, & laici per ipsos, cultus mystici Missæ nostræ sunt, quos sacerdos orat, & populus, vt sint accepti Deo per Iesum Christum, qui in ipsis mysteriis est, qui per se est hostia accepta Deo, & pro peccatis nostris propitiatoria, idem offerens, & oblatus. Sed quia aduersarij nostri, & sacrificij altaris hostes, qui aliter sua defendere non possunt, nisi negando, calumniando, subterfugiendo, & tergiuersando, negabunt fortasse pertinere huoc psalm. 33. ad Achimelech sacerdotem, & ad gratiarum actionem Deo pro panibus illis, dicent enim non immutasse tone faciem, vt fertur in psalmi inscriptione, sed cùm fugit ad Achis regem. Respondemus illis quod ait Eusebius Cæsar. in commentarijs eruditissimo psalmorum, ἔργον θρασὺ καὶ προπετὲς ἡγοῦμαι τὸ ἀποφήνασθαι πλάνην τὴν θείαν γραφὴν ὑπομεμενηκέναι καὶ τοσοῦτον ὑπομεμενηκέναι σφάλμα, ὡς ἀντὶ ἀλλοφύλου ἀνδρὸς ἱερέα θεοῦ παρειλῆφθαι, μάλιστα ὅτι καὶ ἡ ἑβραϊκὴ ἀνάγνωσις καὶ οἱ λοιποὶ ἑρμηνευταὶ πάντες τὸν ἀχιμέλεχ ἔχουσι. opus, inquit, audax, & temerarium esse arbitror, pronunciare erratum esse in scriptura; & vsque adeo magnum lapsum in ea esse, vt pro alienigena sacerdos Dei suppositus fuerit: præsertim cùm lectio Hebraica, & cæteri omnes interpretes Achimelech habeant. itaque interpretatur Eusebius, immutasse personam Dauid coram Achimelech, quia alia pro alijs dixit. personam, inquam, fugientis Saulem mutauit in personam missam à Saule rege cum mandatis. idem quoque sensit B. Basilius, vt in ore duorum vel trium stet omne verbum. Postremo attestatur ecclesiastica consuetudo gratias agendi etiam post sumptos cibos corporis aliquot versiculis psalmi huius recitatis quæ consuetudo a patribus nostris tradita est, & illis à maioribus, & maioribus illis ab alijs superioris ætatis, & illis superioo ætati ab alia item superiore vsque ad originem, vt iam nemo sanæ mentis ad primos ecclesiæ magistros hanc originem reuocare dubitet.

*5 Ecce Apostolica doctrina, & constitutio, quæ Philippum, & eos qui eum sequuntur, condemnat, cùm tradit in responsione ad art. Bauaricæ inquisit. art. 9 solam sumptionem Eucharistiæ institutam esse & præceptam his verbis, hoc facite in meam commemorationem: de oblatione autem, & alijs spectaculis, (spectacula enim vocat, offerre, adorare, circumferre, reponere) ait nullam esse syllabam. itaque affirmat in eodem loco, extra vsum sumptionis idololatriam esse in oblatione, repositione, circumgestatione. contra hanc hæresim probaui lib. 4. defensionis epistolarum pontificum Apostolicorum c. 19. veritatem catholici dogmatis auctoritate scripturæ S. & sacrorum conciliorum. nunc ne eadem repetamus, alia quædam afferemus. ac primùm quidem traditionem Apostolicæ constitutionis hic à Clemente Romano litteris mandatam illis obiicimus, quæ vsque in hodiernum diem per omnes ecclesias Orientis, & Occidentis viget de seruandis reliquijs sanctæ Eucharistiæ in sacrario, siue tabernaculo ecclesiæ; cuius traditionis testem citamus consuetudinem ipsam omnium ecclesiarum, quam quidem aliunde, quàm ex Apostolica traditione profectam esse, proferri non potest, nec vnquam Protestantes proferre potuerunt, neque poterunt. Rursus verò consuetudinem istorum à Martino Luthero primùm institutam nos vno verbo Apostoli refutamus, cum eo dicentes, nos talem consuetudinem non habemus, nec ecclesia Dei. immo vt hic Philippum verbis suis redarguamus, id est, suo gladio iugulemus, cùm ait, solam sumptionem esse institutam, de oblatione verò, adoratione, repositioneque syllabam nullam, nos rursum interrogemus eum, vbi est syllaba vlla de non adoratione, & non repositione? aut si nulla est syllaba scripta de repositione, vel non repositione, & similiter de adoratione, oblatione, circumgestatione, cur consuetudinem, quam ecclesia Dei per cunctum Orientem, & Occidentem tenet, sine verbo Dei repudiarunt? quòd si Christus non dixit, ego sum consuetudo, quod isti ex Tertulliano respondere solent, (tametsi idem Tertull. in alio loco consuetudinem defendens, non refert, inquit, scriptura, an ratione consuetudo consistat, quando & legem ratio commendat) at Paulus qui spiritum Christi habebat, rursus dixit ad defendendam consuetudinem ecclesiæ de velando capite mulieris contra eos qui eam respuebant, nos talem consuetudinem non habemus, nec ecclesia Dei. quod verbum planè Protestantes contemnunt, cùm consuetudines ecclesiasticas contemnunt. Deinde, qui nihil nisi scriptum recipere volunt, cur verbum Dei, quod Apostolus de traditionibus sine scripto tenendis scripsit, negligunt? Tenete enim, inquit in epist. ad Thess. traditiones, quas didicistis siue per sermonem, siue per epistolam nostram. Dicent fortasse, non esse hoc de repositione sanctissimæ Eucharistiæ, de qua agimus, ab Apostolis traditum. nos testimonio consuetudinis omnium ecclesiarum Orientis, & Occidentis probamus sine scripto traditum esse, & insuper auctoritate Apostolicæ doctrinæ à Clemente Romano Apostolorum discipulo scriptæ. contrà verò isti, non esse ab Apostolis sine scripto traditum, nulla scriptura, nullo testimonio, nullo argumento, nulla ecclesiarum consuetudine probare vnquam conati sunt, neque conabuntur. Denique nos propter veritatem nostri dogmatis, id est, quia Christum habemus in tabernaculis ecclesiarum tanquam sponsum in thalamo sedentem, idcirco semper habemus ecclesias domos orationis iuxta prophetiam Esaiæ, cùm prophetans de ecclesia noui testamenti ex gentibus congregata, & filios aduenæ, inquit, siue alienigenas, vt 70. verterunt, adducam eos in montem sanctum meum, & lætificabo eos in domo orationis meæ: holocausta eorum, & victimæ eorum placebūt mihi super altari meo, quia domus mea domus orationis vocabitur cunctis gentibus. Protestātes verò tales domos orationis ab Esaia prophetatas non habēt, quia sacrificium super altare, quod in ecclesijs est, non solum non habent, sed nec habere posse, contra verbum Dei, quod os Domini per prophetam suum locutum est, profitentur. Nos etiam ecclesias habemus, in quibus quod Dominus per Ezechielem prædixit, & promisit, perpetuo impletur. quia enim Christus primitiæ dormientium, & spes nostræ resurrectionis per communionem corporis sui resuscitabit nos, sicut ipse dixit, qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die, idcirco post illam admirabilem & stupendam resurrectionis omnium visionem, & descriptionem prophetans Ezechiel valde apposité & opportuné de mysterio corporis Christi, percutiam, inquit, illis fœdus pacis: & ponam sancta mea in medio eorum in sempiternum. Sic enim est apud 70. sancta vocat Dominus hic carnem suá viuificam, & virtute sua sanctificantem. sic enim Paulus interpretatus est sancta ista in actis Apost. c. 13. cùm ait, quòd autem suscitauit eum à mortuis amplius iam non reuersurum in corruptionem, ita dixit, quia dabo vobis sancta Dauid fidelia: ideoque & aliàs dicit, non dabis sanctum tuum videre corruptionem. Sic etiam frequenter dicimus in orationibus Missæ sancta tua, carnem & sanguinem Christi intelligentes. hæc igitur sancta in medio nostrûm sunt, quia in ecclesijs, quæ sunt inter nos, reposita sunt. declarat autem adhuc magis hoc, subiungens, & erit tabernaculum meum in eis. hoc verò de ecclesijs, vel potius speluncis Confessionistarum dici non potest, non enim habet Christus sub specie panis tabernaculum in eis, vt in nostris habet, in quo habitat. vt enim voluit Dominus humiliare, & exinanire se, ita vt sub specie panis, & vini esset, sic etiam, vt habitaret inter nos in medio nostrarum ecclesiarum. Si dixerint Confessionistæ, eum, qui dignè sumit, dignius tabernaculum Christi fieri, & nos fatemur. ipse enim dixit aliàs, quoniam inhabitabo in illis; & ambulabo inter eos. Sed rursus dicit scriptura, ponam sancta mea in medio eorum. aliud namque est, esse sancta in eis; aliud, in medio eorum. Confessionistæ igitur nolunt, vt sancta sint in medio eorum: sed tantùm in eis contra verbum Dei, cuius interpres est Apostolica traditio, vnde consuetudo collocandi sancta in tabernaculis, quæ Apostolica doctrina pastophoria vocat, manauit. vt iam non tantùm sit tabernaculum sanctissimæ Eucharistiæ spirituale, & intra nos, [illegible] externum, & visibile in medio nostrum omnium secundum verbum Dei. ex quo illud commodi, & fructus non parùm accedit nobis, quod frequentiùs, alacriùs, studiosiùs ac fidentiùs ad ecclesias imus, ac maiore religione, reuerentia, & deuotione ibi oramus, vbi scimus esse nostrum sanctificatorem: sicut ait in eodem loco propheta Ezechiel, & scient gentes, quia ego Dominus sanctificans eos, eo quod sancta mea in medio eorum sunt. Sic est apud 70. deinde mirificè nos recreat, quòd scimus semper paratum esse nobis viaticum cæleste, quacunque hora diei ac noctis eo opus sit. non sic apud Confessionistas, qui post sumptionem nihil ibi relinqui volunt: quod meritò, & iusto Dei iudicio eis euenit, vt qui nihil præter nudum panem, & merum vinum sumunt, quia sacerdotes, qui consecrent, non habent similiter nihil relinqui credant. Nos præterea habemus ecclesias domos Dei plenas gloria, vt Aggæus prophetauit, propter sancta, quæ in eis die ac nocte reposita sunt in quæ desiderant angeli videre. hoc enim quod B. Petrus dixit, ad mysteria corporis, & sanguinis retulit S. Marcus in Missa ecclesiæ Alexandrinæ, quæ extat. sic enim precatur sacerdos post consecrationé: ψυχῆς [illegible] ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι, & quæ sequuntur. ait ergo Aggæus, & implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum: magna erit gloria domus istius nouissimæ, plusquam primæ non negabunt Confessionistæ, esse hanc prophetiam de ecclesia noui testamenti, nisi malint [illegible], ecclesia enim noui testamenti est domus Dei nouissima, post quam non erit alia in terris: cuius gloria superat gloriam primæ quæ fuit maior quàm secundæ. Sed vnde gloria ista tanta, nisi à Domino gloriæ, qui in ea habitat semper? apud Confessionistas verò non habitat, quia negant esse in his mysterijs Dominum gloriæ, excepto illo momento & puncto temporis, quo sumitur, quo transacto, nulla domus

Dei

Dei ſecundum iſtos remanet, cuius gloria ſuperet gloriam domus Dei à Salomone ædificatæ, & dedicatæ, eum Domino enim gloriæ pariter abſtulerunt imagines ſanctorum, eorumque reliquias, & ſacrarum ædium conſecrationes vt iam hac in parte inferiores ſint, quàm Iudæi. noſtra verò eccleſia, quia domus Dei eſt, in qua ſemper Dominus gloriæ habitat, vt Euſebius Alexandr. in homilia de die Dominico ait, cælo eſt altior, ſole ſplendidior, luna, & aſtris nitidior, vniuerſo mundo honoratior. neque dici ab iſtis poteſt, non prophetaſſe Aggæum de domo Dei externa, & ſenſibili nouiſſima, in qua Chriſtus externè habitat, ſed de domo Dei, quæ ſumus nos, in quibus habitat per ſpiritum, & per communionem carnis ſuæ. non poteſt, inquam, dici hoc, quia propheta cum domo Dei ſenſibili, & externa à Salomone ædificata, & dedicata comparat nouiſſimam. oportet igitur, vt nouiſſima, quæ comparatur, externa quoque ſit, & ſenſibilis. alioqui quomodo Iudæos conuincemus fruſtra eos inſtaurationem templi expectare, ſi non poſſumus oſtendere templum nouiſſimam Dei domum, gloriam primæ domus nocte & die ſuperantem? Deinde, ſi tabernaculum teſtimonij vt Apoſt. doctrina lib. 2. c. 25. ait, typus erat eccleſiæ κατὰ πάντα, ſic enim ait, id eſt, in omnibus, quia etiam, inquit, nomine ipſo teſtimonium eccleſiæ dabat, ergo quæ in tabernaculo erant, arca, in qua perpetuò erat manna repoſitum, menſa in qua panes propoſitionis ſemper, & alia, de quibus non eſt nunc dicendum per ſingula, neceſſe eſt, vt in eccleſia noſtra oſtendantur impleta re ipſa, quorum illa erant typi, & vmbræ; ſiquidem lex vmbram habebat futurorum bonorum. hoc verò cùm Confeſſioniſtæ facere non poſſint, conſequens eſt, vt veteres illas vmbras vanas faciant, & incaſſum fuiſſe dicant. contra verò noſtræ eccleſiæ teſtimonium nocte & die præbent fuiſſe illa horum corporum vmbras, noſtræ enim eccleſię verū manna habent ſemper in ſacrario repoſitum, cuius vmbra erat illud manna, quod perpetuò in arca ſeruabatur, vt Dominus in euangelio Ioannis c. 6. docuit, habent etiam omni tempore myſticos panes propoſitionis tum ad adorandum, tum ad neceſſitatem viatici, quacunque hora opus ſit, paratos, quos recentibus quoque mutamus, ne ſpecies panis corrumpatur. fuiſſe autem illos typum panis cæleſtis, paulo ſuprà ca. 13. auctoritate ſcripturæ S. probaui. item habent eccleſiæ noſtræ, ſicut Apoſt. ait, ſacerdotem magnum ſuper domum Dei, id eſt, ſuper eccleſiam, qui eſt propitiatio noſtra, cuius typus erat illud vetus propitiatorium ſuper arcam, quæ figura erat eccleſiæ, quod propheta Abacuc præſignificauit, cùm in illa ſua prophetica oratione dixit, in medio duorum animalium cognoſceris, ſic enim eſt apud 70. quem locum interpretans B. Cyrillus in commentariis ſuis, cognoſceris, inquit, Domine, quis futurus ſis factus homo, cognoſceris, inquam, ex exemplo tabernaculi eſſe propitiatorium: fuiſti enim in medio duorum animalium, hoc eſt inter duos cherubinos, hos enim animalia vocat, quia vitam participant. Cognouimus itaque, inquit, Chriſtum factum propitiationem, typicè delineatum in lege inter duos cherubinos; ſemper enim aſtant ei ſuperæ poteſtates. ex iſta ſpirituali interpretatione illius veteris typi manauit, vt frequenter in noſtris eccleſiis collocari ſoleant effigies duorum cherubinorum ex vtroque latere tabernaculi in quo ſanctiſſima Euchariſtia propitiatio noſtra repoſita eſt, vt comparatis rebus ipſis cum typis illis firmior efficiatur fides. Quòd ſi propter tabernaculum, propitiatorium, menſam, panes, & alia vaſa in cultum Dei, Deus dicebatur habitare in medio eorum, ſicut ſcriptum eſt in Exod. facientq; mihi ſanctuarium, & habitabo in medio eorum iuxta ſimilitudinem tabernaculi, quod oſtendam tibi, & omnium vaſorum in cultum eius, & quæ ſequuntur; conſequens neceſſariò eſt, vt vbi non iam vmbræ illæ futurorum tunc bonorum, ſed ipſa bona ſunt, ibi veriùs habitet. in templis igitur noſtris habemus Deum non in vmbris iam, vt olim babitantem per ſpiritum ſuum tantùm, ſed per carnem filij Dei propriam, per quam adoratur, offertur, circumgeſtatur reponitur. Sic enim adimpletur in rebus, quod de figuris rerum dictum erat, facient mihi ſanctuarium, & habitabo in medio eorum: & illud Ezechielis, de quo ſupradictum eſt, ponam ſancta mea in medio eorum. Ad hæc ergo ſancta in medio noſtrum poſita ſemper die ac nocte accedere poſſumus non ſolùm ſpiritu, ſed etiam corpore cum plenitudine fidei, & reuerentia ad adorandum, precandum, poſtulandum, gratias agendum, non tantùm ad ſumendum. ad hæc enim omnia habemus, ſicut Apoſt. ait, ſacerdotem magnum ſuper domum Dei: non dixit ſuper cælum. domum verò Dei dicit, in qua fideles congregantur, & colliguntur ad cultum myſticum Miſſæ. ad hanc collectionem non deſerendam opportunè ſtatim hortatur, cùm ait, non deſerentes veſtram collectionem, ſicut conſuetudinis eſt quibuſdam. Sacerdotem magnum ſuper domum Dei vocat paulò pòſt hoſtiam, vt intelligamus eundem eſſe ſacerdotem, & hoſtiam, offerentem, & oblatum, ſicut eſt in Miſſa B. Baſilij. non dixit Apoſt. habentes ſacerdotem magnum, & hoſtiam ſuper domum Dei, cùm ſumitur tantùm: quod quidem videtur dicendum fuiſſe, ſi ſumptio tantùm inſtituta fuiſſet. immò neque dixit, accedamus ad ſumendum ſolum, & ſi omnia ſummatim complexus eſt, quæ ad dignè ſumendum neceſſaria ſunt, nempe accedere cum vero corde in plenitudine fidei aſperſos corde à conſcientia malæ, & ablutos corpus aqua munda, quia ſcilicet multi poſſunt accedere, qui non ſemper corporaliter, ſed ſpiritualiter tantùm ſumunt. atqui ſi non licet adorare, nec ibi Chriſtus eſt, niſi ei tantùm qui ſumit, quia Chriſtus dixerit, accipite, & manducate, non debebat Apoſtolus hortari, vt accedamus ad ſacerdotem magnum ſuper domum Dei bene præparatos, ſed vt accedamus ad ſumendum ſolum. Cur igitur Proteſtantes addunt verbum ſuum verbo Dei? vt quod non dixit ſcriptura, dictum eſſe faciant loquentes mendacium, quia ex propriis loquuntur, ſicut pater eorum diabolus. Denique vt hunc locum finiam, cùm tradunt iſti ſumptionem tantùm inſtitutam eſſe, & peracta ſumptione non poſſe remanere Euchariſtiam, vt adoretur, deferatur, circumgeſtetur, reponatur, faciunt non differre hunc cibum cæleſtem ab aliis cibis terrenis: ſiquidem in hoc cæleſti cibo euenire volunt quod in illis terrenis. vt enim cibus terrenus ore ſumptus, & in ſtomachum traiectus, non amplius idem remanere poteſt, ſic apud iſtos eorum Euchariſtia, quam putant, ſumpta ſemel non poteſt remanere: at B. Iacobus, vt à ſanctis Apoſtolis, immò à Chriſto didicit, ſic ait in Miſſa Hieroſolymit. eccleſiæ, μεταδιδόμενος, ἀλλὰ μὴ δαπανώμενος, id eſt, diſtributus, ſed non conſumptus. Denique ſynodus Nicæna, cui Proteſtantes ſcio non derogant fidem, canone LXIIIj. ex Arabico tranſlato, ſic ſanxit de cuſtodia ſanctiſſ. Euchariſtiæ: Sit in vnaquaque eccleſia œconomus, & cum eo alij qui curam habeant prouentuum & redituum eccleſiæ, ac vaſorum auri, & argenti, & veſtimentorum, & ornamentorum eccleſiæ; habeant deinde curam loci, in quo ſancta Euchariſtia ſeruatur. & quæ ſequuntur. iſti ſunt ex diaconis, qui huic curæ præſunt.

CAP. XIIII.

Denũciatio obſecrationis & gratiarũ actionis poſt cõmunionem.

QVI *pretioſum corpus, & pretioſum ſanguinem Chriſti participauimus, agamus gratias, quia dignatus eſt nos cõmunione ſanctorum ſuorum myſteriorum; & obſecremus, vt non fiat nobis in iudicium, ſed in ſalutem, in vtilitatem animæ, & corporis, in cuſtodiam pietatis, in* [1] *remiſſionem peccatorum, in vitam ſæculi futuri. Surgamus in gratia Chriſti, & noſipſi Deo ſoli, ingenito Deo, & Chriſto eius commendemus. & epiſcopus agat gratias.*

[1] En Apoſtolica doctrina, quæ teſtatur myſteria corporis & ſanguinis Chriſti data eſſe nobis ad remiſſionem peccatorum. Chriſtus igitur ſub ſpecie panis, & vini propitiatur pro peccatis noſtris: & nos ſi digni ſumus iſta eius propitiatione, vt adiuuante eo eſſe poſſumus, veniam peccatorum obtinemus. ex quo rurſus ſequitur, vt Chriſtus cruentè in cruce pro peccatis noſtris Deo patri oblatus eum illis tantùm ad ſalutem valeat, qui cum eo copulantur, non niſi per hæc myſteria valeat; ſiquidem cum Chriſto copulamur per communionem corporis & ſanguinis eius, quæ in ipſa myſtica benedictione panis, & vini idem Chriſtus offert Deo patri, vt ſit idem offerens, & oblatus. Quare cùm Confeſſioniſtæ ſacerdotes eccleſiæ catholicæ negant, & eorum ſacrificia item negant aientes, nullum eſſe ſacrificium propitiatorium, niſi ipſum agnum Dei. & nullũ alium ſacerdotẽ, quod ad propitiationem attinet, niſi filium Dei, ſic enim ſcribit Nicolaus SelneccerusConfeſſioniſta in ſuo Analecto tractatu 3. c. 14. de erroribus in cœna Dominica, apparet manifeſtè, nõ intelligere iſtos, neq; quæ loquuntur, neque de quibus affirmãt. nos enim hoc ipſum quoq; tradimus, & ſemper profeſſi ſumus, nullũ eſſe ſacrificium propitiatorium niſi ipſum agnũ Dei, qui eſt vnicus agnus, & nullum alium ſacerdotem propitiantem virtute propria, niſi filiũ Dei. Sacerdotes enim eccleſiæ, & Dei miniſtri nõ offerunt ἱλάσκοντες, ſed λατρεύοντες, id eſt, non offerũt propitiãtes, ſed myſtico cultu propitiatori miniſtrantes. neq; ſacrificiũ, quatenus eſt opus ſacerdotis Chriſto ſeruientis, aliud eſt quàm μυστικὴ λατρεία, id eſt, myſticus cultus, ſic enim vocat Miſſam, quam ſacerdotes celebrant, Apoſt. doctrina in fine c. 15. cùm ait finita Miſſa, ite in pace. Deinde ſubiungit, hæc de myſtica latria nos Apoſtoli vobis epiſcopis, & presbyteris, ac diaconis conſtituimus. Hic autem myſticus cultus, quem ſacerdos adhibet Deo pro ſe, & pro aliis, ſi acceptus eſt Deo, reputatur ad iuſtitiam eis pro quibus ex fide, & dilectione eorũ acceptus eſt Deo: qui autẽ iuſtificat, eſt ipſe agnus myſticus, qui eſt Chriſtus in cruce per ſanguinem,

& idem in altari mysticè immulatus. hoc est opus operatū à Christo, qui panē, & vinū mutat in seipsum, cui operi operato attribuitur remissio peccatorū, non autē operi nostro, vt Confessionistæ inuidiosè fingunt. Cùm enim Christus per os ministri sui illa sacra & mystica verba iste pronunciātis panē & vinū virtute sua in illud ipsum corpus in cruce sacrificatū mutat, tunc se in illa consecratione [illegible] stupenda mutatio, sacrificat, non quidē iterum per sanguinem, absit, sic enim vna oblatione consummauit in sempiternum sanctificatos, sed incruentè, & mysticè. etenim si mutatio illa facta in cruce ex viuo in mortuum intercedente vera morte sacrificium fuit pro nobis in Dei gloriam, sicut tunc fit sacrificium ouis aut agni, cùm ex non mactato in mactatum mutatio fit, cur non fit & [illegible] sacrificium mutatio ista mystica panis & vini pro nobis facta in idem corpus, quod pro nobis mortuum fuit? Deinde si vis sacrificij in cruce facti est æterna, & fructus eius percipitur in cœna Domini, vt ipsi Confessionistæ confitentur, sic enim scribit Lucas Luth[illegible] in [illegible] catechismo in quæstiunibus de sacrificio Missæ, ergo secundum istos propitiatoria est cœna; siquidem fructus sacrificij in cruce, non potest in cœna percipi, quin ipsa cœna illum ipsum fructum, qui percipitur, efficiat, cùm sit idem Christus. neque rursus illum ipsum fructum sacrificij in cruce facti potest efficere, quin secundum istos propitiatio sacrificij in cruce sit propitiatio ipsius cœnæ, cum [illegible] t vnum & idem corpus Christi viuificum, & natura sua propitiatorium, & peccata delens in iis qui per gratiam Dei digni fiunt. Quod igitur nos de sacrificio mystico tradimus, sentientes & loquentes, sicut Apostolica traditio, quam ecclesia catholica tanquam depositum fideliter custodit, sentire & loqui docuit, hoc Confessionistæ de cœna Dominica confiteri coguntur, id est, quod nos cœnæ tribuimus, quatenus Christus cùm panem, & vinum in cœnam mysticam veri corporis, & sanguinis sui mutat, seipsum offert Deo patri pro nobis, vt nos illum dignè sub illa specie edendo, cum eo summa vnione copulemur, hoc isti non ratione oblationis Christi ab ipso factæ mysticè, tribuunt cœnæ, sed ratione manducationis tantum. Sed quo magis eos reuincamus, interrogemus, cœna Dominica vbi paratur a Domino, vt de ea comedamus? in mensa, respondebunt. Quæramus rursus, est ne mensa ista altare, an non? certè altare esse negare non possunt, nisi verbum Dei negent: sic enim ait Apostolus de mensa ista, habemus altare, de quo edere non licet iis qui tabernaculo deseruiunt. quòd si altare est de quo edimus, secundum Apost. ergo victima in eo immolatur. quod magis verbum Græcum declarat, [illegible] enim, id est altare, [illegible], id est, à sacrificio quod super eum fit, dicitur, nec enim dici potest, quod ab istis solet, esse cœnam sacrificium [illegible] solum, id est, tantùm ratione gratiarum actionis, orationes enim & gratiarum actiones vt non comeduntur, ita non indigent mensa, id est, altari externo, quia altare huiusmodi sacrificiorum cor est, & anima ipsa. ergo si cœna Dominica de altari est secundum scripturam, ac proinde de sacrificio ibi facto à Christo, sacrificium autem non fit ibi a Christo morte intercedente, & cruente, relinquitur, vt fiat mystica repræsentatione illius cruenti. quare de sacrificio mystico & incruento est cœna, quæ ratione manducationis in mensa paratur, ratione sacrificij in altari: vt cœna, inquam, est, mensæ conuenit: vt autem sacrificium, altari. non enim dici potest cœnam esse de sacrificio cruento in cruce, siquidem non est cœna homophagia Capharnaitarum. Præterea, qui negant fieri Dominicam cœnam ex hostia a Christo super altare oblata Deo patri, aliud verbum Dei insuper negant, cùm ait Apost. voluntariè enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, iam non relinquitur pro peccatis hostia, verbum enim Dei negat, qui secundum dogma suum locum verbo Dei non relinquit, vt eo vti possit. Quæro ergo à Confessionistis, quibus dicere possunt ipsi, immò debent hoc quod Apostolus ait, voluntariè peccantibus non relinqui iam hostiam pro peccato eorum? iis planè respondebunt, quibus negare possunt & debent Dominicam cœnam, siquidem in ea, vt ipsi quoque tradunt, virtus illius vnici sacrificij cruenti æterna percipitur. hanc igitur cœnam Dominicam Apostolus vocat hostiam, quam ecclesia catholica illis omnibus, quos scit in peccato voluntariè perseuerare, nec ecclesiam audire velle, negat, & ab ea arcet; hoc enim significat, non relinqui hostiam pro peccato voluntariè peccantibus, pro quo Confessionistæ secundum dogma suum dicturi sunt, voluntariè peccantibus non relinqui cœnam Dominicam pro peccato, si negare verbum Dei volunt: aut si negare nolunt, confitebuntur cœnam Dominicam, hostiam quoque esse; & qui cœnam Dominicam sumunt, de sacrificio sumere secundum scripturam. Deinde, si non loqueretur Apostolus de hac hostia incruenta cœnæ Dominicæ, quæ in ecclesia fit, quorsum meminisset statim in eodem loco de collectione, quam vt non desererent hortatur? collectionem enim vocat ecclesiam, ad quam aliqui non veniebant. in ecclesia enim vt nunc, sacrificium Missæ celebrabatur. eodem quoque verbo [illegible], quo hic vsus est Paulus, vocatur ecclesia in Missa ecclesiæ Alexandrinæ S. Marci, quæ, vt antea dixi, hodie extat, & in Missa ecclesiæ Hierosolymitanæ S. Iacobi. Hactenus scholion.

CAP. XV.

Imploratio post cõmunionem.

*1 Si hæc mysteria data nobis sunt, sicut Apostol. doctrina testatur, [illegible] scilicet fidei, id est, vt plenissimè credamus, quæ nouimus de Christo, profectò plenius nos credimus Christū pro nobis se in cruce cruentè immolasse, quem credimus, adhuc se pro nobis in altari mysticè immolare, quoties panem, & vinum in corpus suū mutat, vt de sacrificio eius mystico, & incruento in memoriā illius cruenti comedamus, quam ii credūt qui hoc negant. Quare Cōfessionistæ cùm non credūt faciētes Dominicam cœnā, quam ipsi putant, se de sacrificio incruento edere, eo minus credunt sacrificium Christi cruentum. cur enim non credunt sacrificium Christi in-

DOMINE Deus omnipotens, pater Christi tui, benedicti filij, qui exaudis eos qui te recto corde implorant, qui postulationes tacentium nosti, gratias agimus tibi, quòd nos dignatus es participatione sanctorum tuorum mysteriorum: quæ nobis præbuisti, vt in iis, quæ bene nobis cognita sunt, *1 *plenitudinem fidei habeamus, et ad custodiam pietatis, & ad veniam peccatorum valeant: quoniam nomen Christi tui inuocatum est super nos: & in familiaritatem tuam recepti sumus. Qui separasti nos à communione impiorum, cõiunge nos cum iis, qui tibi consecrati sunt. Firma nos in veritate per spiritus sancti aduentum. patefac nobis, quæ ignoramus, & quæ deficiunt, supple. Quæ cognita habemus, fac firma; conserua sacerdotes extra omne vitium & maculam in cultu tuo. Reges custodi in pace, magistratus in iustitia: aërem in temperatione commoda: fructus in vbertate: mundum in prouidentia omnipotenti: Bellicosas nationes mansuefac: Aberrantes in viam reduc: Populum tuum sanctifica: virgines conserua: Matrimonio iunctos custodi in fide: castos robora, infantes fac crescere, nouos Christianos firma: catechumenos erudi, & fac vt existant digni baptismo: Nosque omnes congrega in regno cælorum, in Christo Iesu Domino nostro: cum quo tibi gloria, honor, cultus, & sancto spiritui in secula, Amen. Et dicat diaconus: Deo per Christum ipsius inclinate: & Accipite benedictionem. & episcopus precetur dicens: Deus omnipotens, qui verax es, & cum quo nihil conferri potest, qui in omni loco ades, & omnibus præsens es, qui in nulla re existis, tanquam res aliqua quæ contineatur, qui non es circumscriptus locis, non senescens temporibus, non terminatus seculis, qui verbis non seduceris, non es ortui subiectus, neque custodia indiges, qui non potes capere interitum, neque mutationem, qui es natura immutabilis, qui lucem habitas inaccessibilem, qui es natura inaspectabilis, qui cognosci potes ab omnibus naturis ratione vtentibus, quæ te bene-*

*beneuolè quærunt; quem intelligunt, qui in beneuolentia inquirunt; Deus Israël verè videntis, populi, inquam, tui in Christum credentis sis clemens: et exaudi me per nomen tuum: & benedic iis qui tibi ceruices suas inclinarunt: & da eis quæ eorum corda petunt, quæ eis conducant: & neminem eorum ex regno tuo eiicias, sed potius sanctifica eos, custodi, protege, opitulare; eripe ab alieno spiritu, & ab omni inimico: domos eorum defende, eorum introitus, & exitus tutos serua: quoniam tibi gloria, laus, magnificentia, veneratio, adoratio, & filio tuo Christo Domino nostro, & Deo, & regi, ac sancto spiritui, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen. Et diaconus dicat, Ite in pace. Hæc de mystico *2 cultu nos Apostoli vobis episcopis, & presbyteris, ac diaconis constituimus.*

cruentum, quod ab ipso Christo fit, si consequens est, vt hoc credẽdo, magis illud credãt? siquidem hoc propter illud fit, vt tota, inquam, virtus, & fructus illius cruenti per hoc incruentũ nobiscum communicetur, quod ipsi Confessionistæ de cœna confitentur.

*2 En rursus testimonium Apostolicum in Confessionistas, qui blasphemè tradunt, humanum inuentum esse Missam nostram; item optimam formam Missæ esse ad exemplum Apostolorum, post prædicatum verbum orare cum ecclesia, & postea panem frangere; sic Bullingerus in suo compendio doctrinæ c. 5. de ritibus ecclesiæ: item non esse institutam adorationem Eucharistiæ. at hic Apostolica doctrina Missam vocat latriam mysticam; quia Missa est summus cultus, qui Deo adhibetur in mysteriis corporis & sanguinis Christi in ecclesia per ministros eius celebrãdis: quomodo autem latria diceretur, & esset, si non esset instituta sanctissimæ Eucharistiæ adoratio, cùm sit latria species adorationis? S. quoque Epiphanius Apostolicam doctrinam imitatus, Missam vocat in epitome de fide catholica, & ecclesia Apostolica latriam œconomiæ. œconomiam vocant patres dispensationem aduentus Dei in carne, passionis, resurrectionis, & ascensus in cælum. hanc œconomiam vocat Apost. in epist. ad Tim. magnum pietatis sacramentum, sacramentum quidem siue Græcè mysterium, quia hæc œconomia aliis generationibus non fuit agnita, sicut sanctis Apostolis reuelata est, & per eos nobis: pietatis verò, id est, diuini cultus, quia in commemorando hoc magno sacramento siue mysterio œconomiæ à sæculis abscondito versatur præcipuus cultus diuinus, qui in ecclesia à ministris eius celebratur in Missa. est enim εὐσέβεια, quam vetus interpres vertit pietatem, ἐπιστήμη θεοῦ θεραπείας, sic enim notionem verbi huius explicat Andronicus Philosophus in libro περὶ παθῶν, id est, scientia cultus Dei. non ignorauit Apostolus vim verbi. mysterium itaque œconomiæ est magnum mysterium cultus Dei, quod magis adhuc declarant ea quæ sequuntur, si cum iis comparentur, quæ in cultu mystico Missæ fiunt, & repræsentantur. Sequitur enim quod manifestatum est in carne. manifestationem Dei in carne repræsentat lectio noui testamenti in Missa, & illa ostensio Eucharistiæ, quam facit sacerdos cum partitione in plures partes: significat enim, vt diuinus Dionys. interpretatur, quòd cùm esset Deus inaspectabilis, assumpta tota nostra humanitate sine vlla naturarum confusione, ex charitate factus est nostræ speciei, & partibilis, alioqui natura simplex. Sequitur, iustificatum est in spiritu, quia enim missus erat filius Dei in similitudine carnis peccati, sicut Apost. ait, qui alioqui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, quia erat Deus; ne propter peccatum suum iustè ad mortem damnatus videretur, sumpsit Deus pœnas de Iudæis qui eum iniustè damnarunt; hoc fuit iustificare Christum, sicut Esaias c. 53. dixit, & vult Dominus in manu eius auferre dolorem animæ eius: hoc dicit propter resurrectionem. sequitur, iustificare iustum bene seruientem multis, sic est apud 70. hoc dicit propter supplicium sumptum de Iudæis post resurrectionem, & ascensum in cælum. Vnde apparuit manifestè, non fuisse iustè damnatum Christum. in hanc sententiam interpretatur Cyrill. in comment. prophetæ huius. in Missa autem ad commemorandam & celebrandam iustitiam Christi in spiritu, id est, iustitiam immutabilem, quia erat Deus, sacerdos in canone post consecrationem Eucharistiam vocat hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam. quod enim ante consecrationem cùm primum offert munera consecranda, hostiam immaculatam vocat, per anticipationem, qua scriptura etiam vti solet, sic vocat. sequitur in Apostolo, quod apparuit angelis, hoc repræsentatur in mystico cultu Missæ, cùm hymnus angelicus canitur in principio diebus festis Domini, & festis sanctorum eius; quòd iis diebus præcipuè gratias agimus pro gloria sanctorum. hunc autem hymnum angeli in natali Christi cecinerunt, qui eis in carne apparuit. Sequitur, prædicatum est in gentibus. huc etiam pertinent lectiones epistolarum, & euangeliorum in Missa, quibus purgamur & præparamur ad mysterium sanctiss. Eucharistiæ paulò pòst conficiendum. antecedit autem lectio epistolarum lectionem euangeliorum, vt repræsentetur, quòd Christus non statim ex toto manifestauit, quàm potens esset, & quàm bonus, sed per progressus à minus perfecto ad perfectius; per Apostolos autem nõ ita perfectè manifestauit se, sicut per seipsum prædicando, docendo, miracula operando: idcirco præit lectio epistolarum, vt omnia honestè, & secundum ordinem fiant in ecclesia. hic idem ordo seruatur in ecclesia orientali, qui in Apostolica doctrina lib. 2. c. 57. traditus est, cuius rationem, hanc scilicet, quam dixi, Simeon quoque Thess. attulit in libro expositionis Missæ c. 22. Sequitur, creditum in mundo, hoc repræsentat symboli recitatio in Missis festorum dierum solenniorum. postremum est, assumptum est in gloria, hoc repræsentat illa hostiæ in altum eleuatio. ascensionis enim in cælum meminit Dominus, cùm in euangelio Ioannis de magno mysterio sanctiss. Eucharistiæ dissereus, hoc, inquit, vos scandalizat? Si ergo videritis filium hominis ascendentem, vbi erat prius? corpus ergo Christi virtute propria ascendisse in cælum per aërem, & in cælos penetrasse, fidem facit esse in hoc mysterio corpus Christi sine vlla circumscriptione. Qui verò propter imperfectionem ista omnia, quæ in Missa repræsentantur, non intelligunt, ne istis quidem, ait Dionysius Areop inutilem esse illam ipsam variam compositionem symbolorum, siue signorum, etiam quatenus extrinsecus solum cernuntur. sic ille. Confessionistæ igitur, vt ad propositum reuocetur scholion, si hanc Apostolicam doctrinam negant, quæ Missam vocat cultum mysticum, dicentes, non esse Eucharistiam adorandam, sed solam sumptionem eius institutam esse, verbum quoque Apostoli de magno sacramento pietatis, id est, diuini cultus negare coguntur, quia ad commemorandum magnum mysterium œconomiæ, vt dixi, cultus mysticus, qui in Missa celebratur, Institutus est. iudicent modò Confessionistæ, an sit inuentum humanum Missa, & an sit optima forma Missæ Bullingeri, & an adoranda sit Eucharistia, cuius cultus mysticus ad commemorandum & celebrandum magnum sacramentum œconomiæ in primis pertinet.

CAP. XVI.
De ordinatione presbyterorum constitutio Ioannis.

*DE ordinatione presbyterorum ego *1 dilectus à Domino constituo vobis episcopis: Cùm presbyterum ordinas *2 episcope, impone ipse manum capiti presbyteri, astantibus tibi presbyteris & diaconis, & faciendo precationem, dic: Domine omnipotens Deus noster, qui cuncta per Christum condidisti, & vniuersa per ipsum prouidentia tua, vt cuique naturæ conuenit, curas, qui enim potest varia efficere, hic etiam potest variis modis prouidere, nam immortalibus quidem sola conseruatione prospicis, mortalibus verò successione, animæ cura, & studio legum, corpori expletione indigentiæ: ipse igitur & nunc respice ecclesiam tuam sanctam & auge eam, & multiplica eos qui in ea præsunt: & da virtutem, vt verbo, & opere ad ædificationem populi tui laborent. ipse etiam nunc respice hunc famulum tuum suffragio & iudicio totius cleri ordini presbyterorum ascriptum, impleque*

*1 Quia Christus, qui omnium ordinum officia similitudine quadã obiit, tũc officium presbyteri cepit, cùm statim post baptisma, ostẽso iam spiritu S. super eum, & audita voce patris, hic est filius meus dilectus, in ætate perfecta 30:

impleque eum spiritu gratiæ, & consiliis ad opitulandum populo tuo, ad eumque corde mundo gubernandum: sicut respexisti populum tuum electum, et sicut Moysi seniores eligere iussisti, quos spiritu impleuisti. Et nunc Domine præsta seruans in nobis spiritum gratiæ tuæ non deficientem, vt plenus operationibus ad sanandum aptis, & sermone ad docendum idoneo, populum tuum mansuetè erudiat, & seruiat tibi sincerè, ac mente pura, & anima volente; ac pro populo tuo sacra rite sine vitio operetur per Christum tuum: cum quo tibi gloria, honor, cultus, & sancto spiritui in sæcula, Amen.

annorum, post ieiunium, & orationes, superatasque tentationes cœpit baptizare, & prædicare pœnitentiā, & ad eam vocare, multaque signa facere, animas curare, ac peccatores, conuertere, quæ sunt omnia officij sacerdotalis. idcirco ad tradendā constitutionem de ordinatione presbyteri valde accommodatè inducta est persona Ioannis euangelistæ, quem diligebat Dominus, vt ipse in euangelio testatur, & hic se dilectum à Domino vocat: sic enim sunt presbyteri, id est, in primis à Domino dilecti, si suo munere rectè funguntur. Qui enim conuertit peccatores, & ex indignis dignos facit, tanquam os Dei est, ait Dominus per Hier. prophetam c. 15. os autem Dei filius Dei, & verbum patris est, qui dixit, hic est filius meus dilectus. Deinde quia Petrum, & Ioannem misit Dominus, vt pararent pascha, vt Lucas narrat, pascha autem mysticum, cuius erat typus illud typicum, & legale, episcopus, & presbyter tantùm consecrant, idcirco post constitutionem Apostolicam de ordinatione episcopi, quæ B. Petro tanquam principi Apostolorum meritò assignata est, sequitur constitutio Apostolica de ordinatione presbyterij aptè & conuenienter in personam Ioannis ob eas quas dixi caussas, recidit. Accedit huc, quòd Ioannes diuina sapientia plenus ac summus Theologus senio confectus, vt scribit Hieronymus, mortuus est. tales autem oportet esse presbyteros, non quidem, vt propter senectutem, sed propter sapientiam, vt ait Anacletus pont. sic nominentur: sapientiam enim, inquit, canities designat.

*2 Ecce Apostolicæ constitutionis testimonium, cassas & inanes esse vocationes ministrorum apud Protestantes, quia episcopos non habent. ordo enim episcoporum habet potestatem generandi ecclesiæ presbyteros, vt ait S. Epiphanius aduersus hæresim Aërij, Apostolicam constitutionem sequens. Ordo verò, inquit, presbyterorum cùm non possit generare patres, generat eidem ecclesiæ filios per lauacrum regenerationis, non autem patres, & magistros. Deinde subiungit: Et quomodo fieri poterat, vt presbyterum constitueret, qui non haberet impositionem manuum ad ordinandum? aut quomodo dici, æqualem esse presbyterum episcopo? fefellit verè, inquit, Aërium nugatio, & zelus. idem in Protestantes maximè quadrat, quos deceptos tenet nugatio magistrorum, & zelus proprius, quo docent, habere nos, quibus ipsi carent. hæc enim est præcipua caussa, cur ecclesias nostras, & quæ in eis fiunt, infectantur: vt in re proposita, episcopos ecclesiæ catholicæ vituperant, quia eis carent, & secundum leges sectæ suæ nugatorias carere volunt, qui vt sunt sententiæ illius Aërij consortes, ita erunt & supplicij. Ex iis ergo, quæ episcopus precatur in ordinatione presbyteri, intelligi potest, quibus, & quantis bonis careant ministri Protestantium. quia enim non sunt ab episcopo ordinati, non habent vires spirituales ad laborādum verbo, & opere in ædificationem populi, neque spiritum gratiæ, & consilij ad gubernandum spiritualiter: neque potest eorum ecclesia augmentum corporis facere secundum operationem in mensuram vniuscuiusque membri, sicut Apost. ait, quia episcopus, quo carent, est, qui secūdum doctrinam Apostolicam patres spirituales generat, vt paulò ante S. Epiphanius aiebat, id est, presbyteros, qui prædicando, offerendo, baptizando operam dant ædificationi corporis Christi: & qui reliquos item clericos ordinat, quibus subministratur à Deo gratia per ordinationem episcopi secundum mensuram vniuscuiusque membri: alia est enim mensura diaconi, alia lectoris, alia aliorum ministrorum, in opus ministerij vniuscuiusque in ædificationem corporis Christi ad consummationem sanctorum; hic est enim finis ecclesiasticæ hierarchiæ, consummare homines in sanctitate, efficiendo eos Dei similes. totus hic locus Apostoli de augmento corporis ecclesiæ, quæ est corpus Christi, per generationem, & multiplicationem patrum spiritualium, & aliorum ministrorum varij ordinis in opus varij ministerij ad ædificationem ecclesiæ factus est inanis & vacuus in ecclesia Protestantium, in qua nulla fit gratiæ subministratio per ordinationes episcoporum ad exercendum ministerium ecclesiasticum in ædificationem corporis Christi, quia episcopos, vt sæpe dixi, non habent. de huiusmodi enim augmento hieratico, id est, sacro loqui Apostolum in eo loco epistolæ ad Ephes. satis ipsa consequentia verborum docet, si prima cum secundis conferantur. quia enim de variis ordinibus, & gradibus ministrorum, quos dedit ecclesiæ Christus, commemorauerat, & de eorum ministerio, & ministerij fine, hi autem mortales erant, & sicut Apostolus de aliis dixit, morte prohibebantur permanere, necesse fuit successioni eorum prouidere, idcirco de eorum successione per generationem hieraticam, id est, sacram in consequentibus meminit: Sicut hic quoque Apostolica doctrina fecit, cùm episcopus in oratione, quam adhibet ad ordinationem presbyteri, postquàm celebrauit prouidentiam Dei, qui immortalibus sola conseruatione prospicit, mortalibus verò successione, subiungit: ipse igitur nunc respice ecclesiam, & auge eam; & multiplica eos qui in ea præsunt. hæc ad successionem, & multiplicationem spiritualem episcoporum, presbyterorum, & reliquorum ministrorum pertinēt: vt illa in Genesi eisdem verbis dicta, ad successionem carnalem, Crescite, & multiplicamini. Redarguit igitur hæc Apostolica doctrina Confessionistas, cùm tradunt, non solùm non esse necessariā successionem ordinariā episcoporum in ecclesia Dei, sed errorem esse intolerabilem, alligare ecclesiam ad personas ordinariæ episcoporum successionis, & dicere eos esse veros episcopos, & ministros ecclesiæ, qui sunt ordinandi ab episcopis in ordinaria successione constitutis. Sic enim scripsit nuper quidam ex Confessionistis Lypsicæ academiæ doctor, quem nos opere proprio confutauimus. At Apostolica doctrina ministros ecclesiæ in ordinaria successione ordinari docet, vt episcopis episcopi eiusdem ordinis succedant, presbyteris presbyteri, diaconis diaconi, hypodiaconis hypodiaconi, & similiter in reliquis. apud Protestantes verò cùm alieni generis & naturæ sint ministri, à Luthero scilicet inuenti, nullis secundum Apostolicam doctrinam succedunt. ex quo fit, vt ecclesia apud illos non solùm non augeatur, sed neque sit ecclesia, sed cœtus alterius generis, non ecclesiasticus, sed profanus, & merus laicus, ac popularis.

CAP. XVII. De ordinatione diaconorum cōstitutio Philippi.

D*E ordinatione verò diaconorum* *1 *ego Philippus constituo, vt diaconum ordines episcope imponendo ei manus præsentibus omnibus presbyteris, & diaconis; & precando ei dices:*

*1 Constitutio ordinationis diaconi aptè in Philippum cecidit, quia vt diaconi est purgare, sicut Dionys. tradit, sic Philippus Nathanaëlem veluti catechizando purgauit, cùm ei dixit, quem scripsit Moyses in lege, & prophetis, inuenimus Iesum filium Ioseph à Nazareth: & dixit ei Nathanaël, à Nazareth potest aliquid boni esse? dicit ei Philippus, veni, & vide. Rursus, cùm quidam Gentiles ex iis qui ascenderant vt adorarent in die festo, accessissent ad Philippum, & rogassent eum dicentes, Domine volumus Iesum videre: venit Philippus, & dixit Andreæ, Andreas rursus, & Philippus dixerunt Iesu. est autem proprium diaconi, vt siquis velit episcopum adire, qui est typus & imago Christi, & ad eum admitti, per diaconum hoc curet, sunt enim diaconi, vt eadem Apostolica doctrina in lib. 2. ait, mediatores verbi episcopi, & prophetæ eius, sicut Aaron Moysis. Item, quia Dominus in euangelio facturus miraculum in panibus, tentandi caussa Philippum tanquam ministrum interrogauit, vnde essent panes emendi, vt comederet turba; aliquid enim simile facere videtur sacerdos, cùm operaturus mysterium sanctæ Eucharistiæ in pane, conuertit se ad diaconum, quasi interrogans, vbi sit panis ad mysticè benedicendum & consecrandum; diaconi enim est, porrigere panem, & calicem sacerdoti consecrandum.

CAP. XVIII. Imploratio in ordinatione diaconi.

D*EVS omnipotens, qui verax es, qui non mentiris, qui diues omnibus qui te inuocant in veritate, qui pertimescendus in consiliis, qui sapiens cogitatione, qui validus*

validus & magnus: exaudi orationem nostram, & auribus percipe preces nostras Domine, & ostende faciem tuam super hunc seruum tuum electum tibi ad ministerium: & imple eum spiritu sancto, & virtute, sicut impleuisti Stephanum protomartyrem, & imitatorem passionis Christi tui; & concede ei, vt ministerio sibi commisso, ad voluntatem tuam constanter, extra querelam, & crimen administrato, maiore deinceps gradu dignus habeatur per mediatorem Christum tuum eundemque vnigenitum filium, cum quo tibi gloria, honor, & veneratio, nunc, & semper, & in secula seculorum, Amen.

CAP. XIX. De diaconissa constitutio Bartholomæi.

DE diaconissa verò ego Bartholomæus constituo, vt † manus ei episcope imponas præsentibus presbyteris, & diaconis, ac diaconissis. Et dices:

CAP. XX. Imploratio in ordinatione diaconissæ.

DEVS æterne, pater Domini nostri Iesu Christi, qui viri, & mulieris auctor es; qui Mariam, Deboram, Annam, & Oldam spiritu sancto impleuisti; qui non duxisti indignum, vt filius tuus vnigenitus ex muliere nasceretur; qui in tabernaculo testimonij, & in templo custodes feminas ianuis tuis sanctis præfecisti: ipse etiam nunc respice hanc ancillam electam ad ministerium, et da ei spiritum sanctum: & mundam effice ab omni inquinatione carnis, & spiritus, vt opus sibi impositum dignè proficiat ad gloriam, & laudem Christi tui. Cum quo tibi gloria, & adoratio, & sancto spiritui in secula, Amen.

CAP. XXI. De hypodiaconis constitutio Thomæ.

DE hypodiaconis verò ego [1] Thomas constituo episcopis, vt cùm hypodiaconum ordinas episcope, † imponas ei manus, & dicas:

Domine Deus effector cæli et terræ et omnium quæ cælo terraq; continetur, qui in tabernaculo testimonij æedituos fecisti sanctorum vasorũ tuorum custodes, & ipse nunc respice hunc famulum tuum, qui ad ministerium hypodiaconi electus est: & tribue ei spiritum sanctum, vt vasa ad ministrandum tibi facta dignè attrectet, pareatque voluntati tuæ semper per Christum tuum, cum quo tibi gloria, honor, & cultus ac sancto spiritui in secula, Amen.

[1] Quia B. Thomas vt Ioãnes narrat, digitum intulit in locũ clauorum Christi, & manum in latus eius tanquam in vasa quædam sacra & diuina, idcirco aptè cadit in personam Thomæ hæc constitutio de ordinatione hypodiaconorum. eorum enim est tangere sacra vasa ministerij altaris, quod est Christi typus. Vnde in oratione, quam episcopus in ordinatione eorum adhibet, sic precatur à Deo, vt mittat spiritum sanctum quo dignè, inquit, sacra tangant vasa.

CAP. XXII. De lectoribus cõstitutio Matthæi.

DE lectoribus verò [1] ego Matthæus Leui, qui antea fui publicanus, constituo, vt lectorem eligas, cui manu imposita, & preces Deo adhibens dicas:

Deus æterne multus in misericordia, & miserationibus, qui mundi fabricam per ea quæ fiunt, patefecisti, & qui numerum electorum tuorum conseruas: & ipse nunc respice hunc famulum tuum, cui scripturæ tuæ sanctæ ad legendum eas populo tuo committuntur, da ei spiritum sanctum, spiritum propheticum: Qui Esdram famulum sapientem fecisti ad recitandum leges tuas tuo populo, et nũc obsecratus à nobis trade seruo tuo sapientiã: et da ei, vt opus sibi iniunctũ rectè perficiẽdo, dignus appareat maiore gradu per Christum: Cum quo tibi gloria, & veneratio, ac sancto spiritui in secula, Amen.

[1] Quia in locum euãgelistarũ, quos Deus ecclesiæ dedit, lectores successerunt, qui scripturas sanctas in ecclesia legunt, idcirco ad tradẽdam constitutionem de ordinatione lectorum appositè persona Matthæi primi euangelistæ introducta est. Ioannes enim euangelista iam locum in constitutione de ordinatione presbyteri sortitus erat. Marcus verò, & Lucas non fuerunt Apostoli. Lectores igitur per lectionem scripturarum leges Dei, & eius opera patefaciunt ad similitudinem eorum quæ in mundi fabrica fiunt, quæ ipsa quoque enarrant ipsius mundi constitutionem, vt cæli, & dierum, ac noctium vicissitudines, & reliqua tanquam lectores quidam; & ad instar Dei, qui electos conscriptos in cælis, sicut Apostolus ait, conseruat, & ipse solus, qui conscripsit, scit legere, & patefacere.

CAP. XXIII. De confessoribus constitutio Iacobi Alphæi.

DE confessoribus autem ego Iacobus Alphæi constituo: Confessor non fit ordinatione, hoc enim voluntatis est, & tolerantiæ: magno autem honore dignus est, vt qui nomen Dei coram gentibus, & regibus confessus sit. Si autem opus eo fuerit, episcopus, aut presbyter, aut diaconus ordinetur. Si quis verò confessor [1] non ordinatus, aliquam huiusmodi dignitatem sibi propter confessionem vendicauerit,

[1] En rursus testimonium Apostolicæ cõstitutionis, & doctrinæ in vocationes execrabiles & profanas ministrorum Protestantium. Etenim si confessor, qui magno alioqui honore dignus est, quia se pro confessione nominis Dei certo periculo mortis obiecit, non potest nisi ordinatus secundum Apostolicam constitutionem, quæ Christi constitutio est, fieri episcopus, aut presbyter, aut diaconus, & similiter in aliis gradibus ministrorum; etsi secus fecerit, de-

deponatur

poni, & eiici iubetur, & negare constitutioné Christi,

deponatur iste, & eiiciatur: non enim est confessor, qui constitutionem Christi negauit: estque infideli deterior.

& peior infideli pronunciatur, vbi sunt ministri Protestantium infidelibus peiores? apud Infideles enim, & gentiles nemo audet, nisi qui eorum sacerdos est, quæ sacerdotis sunt, facere.

CAP. XXIIII. Eiusdem cõstitutio de virginibus.

IDEM ipse Iacobus de virginibus statuo: Virgo non fit ordinatione. mandatum enim Domini non habemus: certare enim pro præmio virginitatis *1 *voluntatis est, non ad criminationem coniugij, sed ad otium cultus Dei.*

*1 Ecce Apostolica constitutio, quæ Illyricum condemnat, qui in defens. Antuerp. Confess. c. 19. Deum ait coniugium instituisse, cælibatum non instituisse. scilicet coniugium instituit iis quidem, qui nollent cõtinentes esse; istis enim iubet Apost. interpres diuini instituti, ducere vxorem, pronuncians, melius esse nubere, quàm vri, id est, quàm propter incontinentiam peccare; cælibatum verò cum virginitate liberum à præcepto reliquit. Quod verò ait Apostolica doctrina, seruare virginitatem nõ ad criminationem matrimonij, sed ad otium cultus Dei spectare, Protestantes redarguit, qui dum volunt liberum esse coniugium sacerdotibus, nolunt habere eos otium cultus Dei per professionem cælibatus: Apost. enim ait, qui cum vxore est, cogitat quæ mundi sunt, quomodo placeat vxori, & diuisus est. Sed occurrunt hic isti, siquis habet donum continentiæ, rectè facit, si soli ministerio inseruiat: neque se domesticis curis implicet, quæ certè μεγάλη τυραννὶς sunt. sic enim Selneccerus Confessionista in Analecto suo tract. 3. c. 11. scribit, & confitetur, ore suo se condemnans, & gladio suo se iugulans. Apostolus enim loquens de coniugibus, & de continentibus, vnusquisque, inquit, donum habet, alius sic, alius verò sic. Ergo in potestate liberæ potestatis cuiusque est, hoc, aut illud donum habere: id est, donum sancti coniugij, aut sanctæ continentiæ. alioqui non diceret Apostolus, vnusquisque donum habet, alius sic, alius verò sic. ita enim potest quisque, modò velit habere donum sanctè continendi, vt potest habere gratiam, siue donum sancti coniugij, id est, permanendi in eo, sicut Apost. ad Tim. scripsit, cum fide & dilectione, & cum sobrietate, id est, cum temperantia; quod non omnes faciunt, quia nolunt, non quia non possunt. Et Dominus in euangelio de eunuchis disserens, qui se castrauerunt propter regnum cælorum, qui potest, inquit, capere, capiat, omnes inuitat quicunque voluerint: quis enim quempiam inuitet ad capiendum, quod capere nequeat? Sic Greg. cognomento Theologus intellexit, & interpretatus est in sermone de eo quod in euangel. dictum est, cùm consummasset Iesus hos sermones, cùm audieris, inquit, sed quibus datum est, adde, volentibus datum est, atque iis, qui animi inclinatione ita feruntur. Rursus interpretans ibidem illud Matth. & Marc. sedere autem ad dexteram meam, vel ad sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus datum est; sic enim legit. & quibus hoc datum est? hoc, inquit, adiunge, qui digni sunt: quique vt tales sint, non modò à patre acceperant, sed sibiipsi etiam dederunt. & Aug. lib. 1. de nuptiis, & concupiscentiis ad Valerium comitem c. 3. vnusquisque donum habet: Ecce, inquit loquens de coniugio, & hoc donum esse dixit à Deo, & si inferius quàm illa continentia, in qua omnes volebat esse sicut seipsum, tamen donum à Deo; & subiungit, vnde intelligimus, cùm hæc præcipiuntur vt fiant, nihil aliud ostendi, quàm inesse nobis oportere ad hæc accipienda, & habenda etiam propriam voluntatem. cùm verò Dei dona esse demonstrantur, à quo petenda sint dicitur, si non habeantur; & cui sint agendæ gratiæ, si habeantur: nostrasque voluntates ad hæc capetenda, sumenda, retinenda parum valere, nisi diuinitùs adiuuentur. hactenus Aug. idem de omni opere bono dicendum est. ipse enim operatur in nobis, sicut Apost. ad Philipp. scripsit, velle, & perficere pro bona voluntate. idem rursus in epist. ad Hebr. pacem, inquit, sectamini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum. deinde subiungit, contemplantes, ne quis desit gratiæ Dei. Sanctimonia ergo gratia, siue donum Dei est, cui deesse, aut non deesse penes nos est. ad eundem modum donum Dei est continentia, sicut Salomon dixit; & sciui, quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus det: & hoc ipsum erat summa sapientia. ergo vt hoc donum is habet qui ei non deest, sic habere potest quicunque vult non deesse. Rursus Greg. Naz. in eodem sermone, coniugium, inquit, moderatis conuenit, non insatiabilibus, & qui plusquam oportet carnem honorare volunt. quando hoc solum est, nempe connubium, & coniugium, ac successionis liberorum cupiditas, bonum est connubium, plures enim introducit Deo placentes: at cùm materiam inflammat, & ipsos coniuges spinis circumdat, & veluti via nequitiæ inuenta est, tunc & ipse ait, non expedit nubere. hactenus Greg. donum ergo Dei est bonum connubium; tametsi excellentius donum est continentia: verùm vtrumque nostræ voluntatis, & gratiæ Dei est. item beatus Ath. in epist. ad Ammum monachum, qui connubium, inquit, elegit, reprehendi non debet, tametsi τοιοῦτο χαρίσματα οὐ λήψεται, λήψεται δὲ ἐπείπερ φέρει καὶ αὐτὸς καρπὸν τὸν τριάκοντα: id est, gratiam tamen parem nõ accipiet, accipiet tamen, siquidem fructum trigesimum fert. gratiam igitur, siue donum vocat connubium cum fide, ac dilectione, & temperantia coniunctum, quale Apostolus requirit, si coniuges salui esse volunt. Item Theodoretus explanans illud, vnusquisque donum habet, consolatus est, inquit, coniuges appellans charisma ipsum matrimonium: illa enim gratia adiuti pudicè viuunt; adiuuat autem gratia eos, qui studium voluntatis adhibent, hæc ille. Si ergo domesticæ curæ, quas secum fert connubium, magna tyrannis sunt, vt Selneccerus Confessionista confitetur, & bene vti connubio, id est, honoratè, & immaculatè, sicut Apost. ait, donum quoque Dei est, sicut est donum Dei continentia, cur sacerdotes in ministerio magni sacramenti pietatis, id est, cultus Dei occupatos nolunt Protestantes liberari tyrannide ista, quam confitentur? nolunt enim liberari, dum volunt liberum esse connubium ministris ecclesiæ sacri ordinis, qui vt sponte ordinantur, ita quoque sponte continentię votum concipiunt, quod cum ipso ordine sacro connexum est secundum Apostolũ, qui in epist. ad Tim. & ad Tit. iubet esse σώφρονας, & ἐγκρατεῖς, id est, pudicos, & continentes, vt nos libro 1. defensionis canonum Apostolorum copiosiùs docuimus.

CAP. XXV. Lebbæi cognomẽto Thaddæi constitutio de viduis.

ET ego Lebbæus cognomento Thaddæus hæc de viduis constituo: Vidua non ordinatur, sed si iamdiu virum amisit, & castè & laudatè vixit, & domesticorum diligentem curam habuit, vt honestissimæ illæ, ac grauissimæ feminæ Iudith & Anna, cooptetur in gradum vidualem: Sin verò paulò antè maritũ amisit, ne ei credatur, sed potius adolescentiæ tẽpore exploretur, aliquando enim passiones cum hominibus consenescunt, *1 *nisi fortiori fræno cohibeamur.*

*1 Ecce Apostolicæ doctrinæ testimonium in Confessionistas inimicos sacri cælibatus ministrorum ecclesiæ, fingunt enim vehementiorem esse impetum libidinis, quàm vt ferri possit, ac proinde votum continentiæ suscipi non posse, neque si suscipiatur, exigi debere: id quod ex propheta suo monacho apostata didicerunt, qui in libro de vita coniugali scripsit, coniunctionem maris & feminæ necessariam esse, vt cibum, potum, & somnum, neque magis posse hominem hoc carere, quàm mutare sexum. at Apostolica doctrina testatur hic, idque cælibes ipsi experiuntur, frenum esse fortius libidine velle continere. mulierem enim qui tangit, οὐ βιάζεται, ait Greg. Naz. in libro de spiritu S. id est, non cogitur violenter. violentiam enim, inquit, natura ei non adhibet. immò penes naturam est castum esse; passio autem libidinis præter naturam est, & aduentitia, quæ fræno rationis cohibetur gratia Dei adiutrice, quam dat affluenter Deus omnibus indigentibus, qui in fide postulant, sicut B. Iacobus ait.

CAP. XXVI. Idem de exorcista.

IDEM de exorcista, *1 *exorcista non fit † ordinatione: certare enim pro præmio exorcistæ, liberæ voluntatis est, ac Dei gratiæ per Christum, & aduentum spiritus sancti. Siquidem qui gratiam sanitatum accepit, per reuelationem declaratur à Deo,*

*1 Non est genus hoc exorcistæ ex

à Deo, cùm gratia, quæ in eo est, omnibus est manifesta. Si verò necessitas postulet vt fiat episcopus, aut presbyter, tunc ordinatur.

numero ordinum minorũ; siquidem non fit ordinatione, sed in voluntate hominis, & in Dei gratia pendet. Vt enim in principio euangelicæ prædicationis alij, sicut Apost. ait, dabantur genera linguarum, alij interpretationes sermonum; hæc autem omnia operabatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout volebat: sic etiam dabatur gratia sanitatum, quæ manifesta fiebat ad vtilitatem; postea verò cùm desijt propter fidem, opus esse signis, quibus non fideles, sed infideles indigent, sicut idem Apostolus ait, linguæ enim in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus: tunc, inquam, vt successerunt genera linguarum, & interpretationes sermonum ex studio; sic etiam successit exorcista ex ordinatione exorcistæ per spiritum, & gratiam sanitatum. exorcistæ igitur ex ordinatione potestatem accipiunt per ipsam illam ordinationem legendi exorcismos ex virtute scripturarum depromptos, & compositos super energumenos, & malè habentes. Hunc ordinem Protestantes negare, aut reiicere non possunt, nisi Martinum Lutherum magistrum & auctorem suæ sectæ negent. Is enim, vt Surius narrat, exorcista voluit esse, cùm adducta puella quadam dæmoniaca, vt eam virtute noui euangelij, quod prædicabat, liberares, ita ei successit, vt ferè diceret ei dæmon, quod illis filus Sceuæ Iudæi, Iesum noui, & Paulum scio, tu autem quis es? itaque cùm nihil proficeret exorcizando, & ianuam conclauis, vbi erant, ita dæmon elausisset, vt aperiri nullo modo posset, ita horrere & æstuare cœpit, vt perfosso pariete, & reuulso ferreo cancello per fenestram tremebundus euaserit. itaque Apostolica doctrina ex quatuor ordinibus ordinationem lectorum tandem tradit, in quorum potestate potestas acolyti continetur, vt potestas minor in maiore, vt in ecclesia Græcorum fit; describens enim Simeon Thess. lib. 8. de mysteriis ecclesiæ quæ ad munus lectoris pertinent, lectoribus tribuit quæ ecclesia nostra acolytis, præire scilicet sacerdoti cum lampade, & ferre ad altare oblationes, & vrceolum cum vino & aqua; quæ potestas in ecclesia nostra separatim collata est proprio & speciali ministro, cuius potestatis ordo non est tunc institutus, cùm facta est separatio ministerij huius, quin potiùs in superiore ordine continebatur. Psaltes verò, qui est in canone Apost. 69. vnius & eiusdem ordinis lectorum est, licet non vnius & eiusdem gradus. item hypodiaconus, qui est ex numero ministrorum infra diaconum, quos Dionys. vocat λειτουργὸν, officio etiam ostiarij à principio fungebatur, quod vsque in hodiernum diem in ecclesia Græcorum, & cunctis Orientis seruatur, vt perspici potest ex eodem lib. 8. Simeonis. In nostra verò ecclesia de spiritu hypodiaconi confert Deus, & tribuit per ministerium specialis ordinationis ostiario: in ordine enim hypodiaconi continebatur à principio hic ordo, qui postea, cùm vtilitatis ecclesiæ ratio postulare visa est, separatim secundum propriam rationem specialis sacramenti tributus est ostiario. potestas verò exorcizandi cùm ad purgandum pertineret, quod proprium erat diaconorum, vt Dionysius tradit, ex iis autem qui purgantur, catechumeni sunt, & energumeni; factum est postea ad vtilitatem ecclesiæ, vt potestas exorcizandi baptizandos maneret in sacerdote, cuius est baptizare: exorcizandi verò energumenos, separatim à reliquis ordinibus per sacramentum specialis ordinationis tribueretur. quàm sit autem vetus hæc potestas, & ministerium eius in ecclesia, ne sectarij, vt solent, humanum inuentum esse dicant, habemus testimonium in actis Apost. cùm ait Lucas, tentauerunt autem quidam de circumeuntibus Iudæis exorcistis inuocare super eos qui habebant spiritus malos, nomen Domini Iesu, dicentes, adiuro vos, Græcè est, ὁρκίζω, per Iesum, quem Paulus prædicat. Volebant isti eos imitari, qui in ecclesia Christianorum hoc faciebant. quòd si adhuc non credunt Protestantes, fuisse à tempore Apostolorum in ecclesia catholicorum exorcismos, & exorcistas, quia catholici hoc asserunt, credant saltem inimicis fidei Gentilibus, ex quibus vnus Vlpianus Iurisconsultus Alexandri imperatoris consiliarius ante annos mille trecentos, & amplius, sic scripsit tit. de variis, & extraordinariis cognitionibus: nõ tamẽ, inquit, medicus est, si incãtauit, vel imprecatus est, vel, vt vulgari verbo in posterũ vtar, si exorcizauit, nõ sunt ista medicinæ genera, tametsi sunt qui hos sibi profuisse cum prædicatione affirmant. Quis cum ratione dubitare potest, quin scriptor Gẽtilis de nostris exorcistis hoc dixerit; quos quidẽ si tales esse putauit, quales sunt quos vulgus incãtatores vocat, vt mirandum non est in homine ethnico & pagano, ita maximè mirandũ est, qui se à principio euangelicos vocarũt, non melius de exorcistis euangelicis & ecclesiasticis sentire quàm ethnicos, siquidem magicos vocant exorcismos. Est autem hic Lebbæus cognomento Thaddæus, qui à Luca euangelista vocatur Iudas Iacobi, ad constitutionem de exorcista tradendam introductus, quia habuit is gratiam sanandi, qua Agbarum in Mesopotamia Edessæ toparcham passione quadam graui, nec vllis humanis viribus curabili confectum, vt Eusebius Cæsar. narrat, sanauit, post ascensionem Domini ad eum profectus, vt Dominus eidem per litteras promiserat, sicuti in actis, quæ in archiuis Edessæ seruabantur, se legisse idem Eusebius testatur; in quibus illud erat per errorem scriptum, fuisse Thaddæum fratrem Thomæ, & ex numero 72. discipulorum, cùm potius ex numero 12. Apostolorum fuerit, vt S. quoque Dorotheus, & Hippolytus martyr testantur. vterque enim narrat, Iudam apostolum Edessæ in Mesopotamia prædicasse, & sepultum esse. de viduis verò constitutio cur eidem Thaddæo assignata sit, non assequor, nisi fortè is viduus ad apostolatum vocatus est: sicut nec illud assequi possim, cur Iacobus Alphæi ad constitutionem de confessoribus introductus sit; nisi fortè sic martyr fuit, vt sæpius ante martyrium confessor fuisset Hierosolymis, vbi lapidatus est, & prope templum, vt Hippolytus narrat.

CAP. XXVII. A quot ordinari debeat episcopus, constitutio Simonis Cananæi.

EGO [1] *Simon Cananæus constituo à quot episcopis debeat ordinari episcopus, scilicet à duobus, aut tribus episcopis: Sin verò aliquis ab vno episcopo ordinatus fuerit, tum is qui ordinatus est, tum is qui eum ordinauit, deponatur. Quòd si necessitas coëgerit, ab vno ordinari, quòd propter persecutionem, aut aliam caussam plures adesse non possint, afferatur decretum commissionis plurium episcoporum.*

[1] Si verum est, vt quidem videtur esse, quod Anastasius Patriarcha Antiochenus ante annos mille, & amplius, in lib. variarum quæstionum Theologicarum, qui ὁδηγὸς inscriptus est, scripsit, fuisse Simonem Galilæũ, qui in illis nuptiis in Cana Galilææ factis spõsus fuit, vnde dictus est Simon Cananæus; aptè in eum cecidit vtpote sponsum hæc constitutio de duobus aut tribus episcopis ad ordinandum episcopum cum reliquorum comprouincialium consensu constituitis; siquidem episcopus est sponsus ecclesiæ, qui, vt ait S. Euaristus in epist. 2. sicut vir non debet negligere vxorem suam, sed diligere, & castè custodire: sic ipse episcopus, & multo magis custodire, & amare, atque prudenter regere debet ecclesiam. & velut vxor, quæ sub manu est viri, obedire debet viro suo, eumque diligere, & amare; potius ecclesia etiam episcopo suo in omnibus obedire, eumque diligere debet: quia illud fit carnaliter, hoc spiritualiter. & sicut vir non debet adulterare vxorem suam, sic episcopus ecclesiam suam, id est, vt illam dimittat ad quam sacratus est, absque ineuitabili necessitate, aut Apostolica, vel regulari mutatione, & alteri se ambiens caussa cõiungat. & quæ sequuntur. ergo sicut nuptiæ conuentu plurium celebrantur, & Dominus nuptiali conuiuio interesse voluit, ne vir vxorem suam adulterare audeat, vt illam dimittat; sic etiam instituit Dominus per sanctos Apostolos, vt episcopus à tribus saltem episcopis reliquis comprouincialibus assentientibus ordinaretur, ne, sicut ait S. Anacletus in epist. 2. aliquid contra fidem ecclesiæ vnius tyrannica auctoritas moliretur, & regula, vel fides credentium confunderetur; immò, vt siquid episcopus sic ordinatus in ecclesiam sponsam suam contra fidem catholicam, aut ecclesiasticam regulam committeret, ab omnibus episcopis comprouincialibus, qui ordinationi eius assensum præbuerunt, obiurgaretur, sicut Corinthius ille, qui patris sui matrimonium incestè violauerat, à pluribus, vt Apostolus ait, obiurgabatur. accedit huc, quòd Simon Cananæus Zelotes quoque cognominatus est, qualis esse debet episcopus, ne patiatur, vt ecclesia, quæ vxor eius est, alteri se, viuente eo, matrimonio societ, & eum adulteret, vt idem Euaristus in eodem loco ait.

CAP. XXVIII. Eiusdẽ canones de episcopis, presbyteris, diaconis, & reliquis clericis.

[2] IDEM *de canonibus, episcopus benedicit, & non benedicitur; manum imponit, ordinat, offert, benedictionem ab episcopis accipit: à presbytero autem non*

[2] Quia vir factus per matrimonium pater filiis suis benedicit tanquam episcopus quidam secundum carnem, vtpote maior, & qui domui suæ præest, & ipse à patre omnium, & episcopo animarum nostrarum benedicitur, sicut de Adam & Eua scriptum est, benedixitque illis Deus, & ait, crescite, & multiplicamini, & replete terram; idcirco

accipit. Deponit omnem clericum, qui dignus sit vt deponatur, præter episcopum. Episcopus enim solus episcopum deponere non potest.

Presbyter benedicit, non benedicitur. *2 *Benedictionem accipit ab episcopo, aut compresbytero: item dat compresbytero; manum imponit, sed non ordinat, neque deponit, excommunicat autem eos quos habet infra se, si huiusmodi pœna teneatur.*

Diaconus non benedicit, neque dat benedictionem; accipit verò ab episcopo, & presbytero: Non baptizat, non offert; oblatione verò ab episcopo, aut presbytero facta, ipse diaconus dat populo, non tanquam sacerdos, sed tanquam qui ministrat presbyteris. Nulli ex reliquis clericis licet facere opus diaconi.

Diaconissa non benedicit, neque facit aliquid eorum quæ presbyteri aut diaconi faciunt, nisi quòd ianuas custodit, & presbyteris ministrat, cùm mulieres baptizantur, idque propter decorum, & honestatem.

Diaconus excommunicat hypodiaconum, lectorem, & cantorem, & diaconissam, si hoc facere opus sit, absente presbytero. hypodiacono non licet excommunicare lectorem, aut cantorem, aut diaconissam, aut clericum, aut laicum: ministri enim sunt diaconorum.

cõstitutio quoque de canonibus, siue regulis benedicendi in ecclesia, vt omnia honestè, & secundum ordinem fiant, eidem Simoni assignata est.

*2 Non est idem benedicere, & benedictionem dare; neque benedici, & benedictionem accipere: dare enim alteri benedictionem, est cõmittere alteri vt benedicat, quod facit æqualis æquali, aut minori, vt episcop⁹ coëpiscopo, & presbytero: & presbyter cõpresbytero; rursus ille, cui cõmittitur vt benedicat, dicitur accipere ab altero benedictionem. Sic lib. 2. c. 58. præcipit Apost. doctr. vt si episcopus peregrinus ex parœcia ad ecclesiam aduenerit, episcopus, qui in parœcia sua est & in ecclesia, recipiat eum sessum secum; & committat vt offerat, & roget vt concionem habeat: & rogando cogat vt benedicat, siue benedictionem faciat super populum. idem præcipit, vt faciat presbyter compresbytero aduenienti à parœcia.

Cap. xxix. De benedictione aquæ & olei cõstitutio Matthæi.

De aqua & oleo *1 *ego Matthæus constituo, vt benedicat episcopus* *2 *aquam, aut oleum: Sin verò non aderit, benedicat presbyter præsente diacono. Cùm verò episcopus aderit, assistant presbyter, & diaconus. Dicat autem in hunc modum: Domine Sabaoth, Deus virtutum, creator aquarum, & largitor olei, miserator, & amator hominum, qui dedisti aquam ad bibendum, & abluendum, & oleum ad exhilarandum faciem in exultationem lætitiæ; ipse etiam nunc sanctifica per Christum hanc aquam & oleum ex nomine eius qui obtulit, vel quæ obtulit; & tribue ei vim sanandi, & depellendi morbum, fugandi dæmones, expellendi insidias per Christum spem nostram: Cum quo tibi gloria, honor, & cultus, ac sancto spiritui in secula, Amen.*

*1 Quia cùm Dominus in domo Matthæi publicani pranderet, & multi publicani, ac peccatores venientes, cum eo discumberẽt, sicut idẽ Matthæus narrat, Pharisæis interrogantibus discipulos, quare eorum magister cum publicanis, & peccatoribus pranderet, respondit, non esse opus valentibus medico, sed malè habentibus; idcirco valde accommodatè inducta est persona Matthæi publicani ad tradendam constitutionem sanctificationis aquæ & olei, quibus virtus sanandi morbos, & fugandi dæmones, qui sæpe eorum caussa sunt, tribuitur. Rursus quia publicanis, & diuitibus maximè ante cæteros homines conuenit peccata sua eleemosynis & oblationibus redimere, sicut Zachæus ille princeps publicanorum, & ipse diues, dimidium bonorum suorum pauperibus dabat; idcirco aptissimè quoque eidem Matthæo publicano, & diuiti assignata est constitutio de primitiis & decimis reliquorum clericorum, & egentium omnium. item quia distributio reliquiarum mysticarum similitudinem quandam habet cum distributione primitiarum & decimarum propter rationem, quæ habetur dignitatis eorum quibus fit distributio tum primitiarum & decimarum, tum reliquiarum mysticarum; idcirco eidem personæ Matthæi attributa est hæc constitutio.

*2 En Apostolica constitutio de sanctificatione aquæ & olei interpres loci Pauli in epist. ad Tim. de sanctificatione escarum per verbum & orationem cum gratiarum actione aduersus Protestantes, qui huiusmodi sanctificationes aquæ, olei, salis, herbarum, magicas vocant, & superstitiosas esse dicunt. Conferatur ergo hæc oratio, quæ ad sanctificationem aquæ & olei secundum Apostolicam doctrinam adhibetur, cum loco Pauli: Paulus enim ait de creatura cibi, sanctificatur enim per verbum Dei, & orationem; oratio verò hæc ait, sanctifica hanc aquam. Deinde explicat vim sanctificationis, subiungens, tribue aquæ vim sanandi, & depellendi morbos, ac fugandi dæmones. hæc est imploratio auxilij aduersus ea quæ nocent, vt morbi, & dæmones, quam implorationem auxilij significat ἔντευξις, vt Theodoretus in comm. epist. Pauli ad Tim. notauit, quo verbo Paulus in eodem loco vsus est, cùm ait, sanctificatur enim per verbum Dei, & ἐντεύξεως, id est, per orationem, sic enim interpres vetus vertit, qui idem verbum ca. 2. eiusdem epist. prioris ad Tim. postulationes interpretatus est. Sic etiam accepit hoc verbum B. Athanasius in prologo explanationis psalmorum ad Marcellinum, cùm eos psalmos notat in quibus est ἔντευξις, id est imploratio auxilij, idem enim significat ἐντυχεῖν, quod ἱκετεύειν, id est, postulationem auxilij. Sic etiam cibum sanctificamus postulantes vt non noceat, sed potius vtilis animæ & corpori fiat. hoc enim virtute accepta sanctificatus cibus participantes sanctificat, sicut doctus Origenes lib. 8. contra Celsum scripsit, qui virtutes escarum à dæmonibus tribui dicebat, nos, inquit, Deo conditori vniuersi placentes, & panes cum gratiarum actione, & oratione adhibitos edimus σῶμα γενομένους διὰ τὴν εὐχὴν ἅγιόν τι καὶ ἁγιάζον τοὺς μετ᾽ ὑγιοῦς προθέσεως αὐτῷ χρωμένους· panibus, inquit, vescimur, qui per orationem fiunt corpus sanctum, & sanctificans eos qui sano proposito eo vescuntur. verbum verò Dei est per quod fit hic sanctificatio aquæ & olei, similiter vt in esca est Christus; tribue enim, inquit, virtutem sanandi morbos, & fugandi dæmones per Christum spem nostram. hic est enim auctor sanctificationis. Gratiarum verò actio, vnde initium sanctificationis aquæ & olei sumitur, illa est, Domine Sabaoth, Deus virtutum, creator aquarum, & largitor olei, & amator hominum, qui dedisti aquam, & quæ sequuntur. Commemoratio enim beneficiorum Dei quædam gratiarum actio est. hæc igitur sanctificatio creaturæ aquæ & olei per verbum, & orationem cum gratiarum actione à sanctis Apostolis tradita, & omnium ecclesiarum cuncti Orientis & Occidentis consuetudine & vsu celebrata, cum loco Apostoli de sanctificatione creaturæ cibi tam bellè secundum proprietatem verborum consentiens satis redarguit Protestantium blasphemiam, qui, vt dixi, huiusmodi sanctificationes magicas vocant, & superstitiosas esse dicunt, attribuentes dæmonibus, quæ Dei prouidentia & virtus in creaturis ad vtilitatem nostram operatur, qui non multum differunt ab illo Celso Gentili, cui respondet Origenes, qui dæmones faciebat præsides creaturarum quibus vtimur. Denique bonitati Dei, & eius in nos charitati inuident, & scripturam Pauli malè intelligendo deprauant, qui nullas alias creaturas nisi escas cum gratiarum actione per verbum Dei, & orationem sanctificari credunt. neque si sanctificentur, ad vsum spiritualem depellendi ægritudines,

& dæmones, sanctificari posse, virtutem [illegible], id est, orationis auxilium Dei, quod late patet, postulantis opinione sua terminari. res. Sed hæc hactenus, ne longius fiat scholion, reliqua huc pertinentia petantur ex lib. 3. defensionis epist. pontificum Apost. c 5. & ex cap. 43. libri huius viij.

IDEM ipse de primitiis, & decimis constituo, vt omnes primitiæ offerantur episcopo, & presbyteris, ac diaconis ad eos alendos: omnis verò decima offeratur ad alendos reliquos clericos, & virgines ac viduas, & pauperes: primitiæ enim sacerdotum sunt, & diaconorum qui sacerdotibus ministrant.

CAP. XXX. Eiusdē de primitiis, & decimis.

IDEM de reliquiis constituo, vt benedictiones, quæ in mysticis superant, de sententia episcopi, aut presbyterorum diaconi † distribuant clero, episcopo partes [1] quatuor, presbytero tres, diacono duas; reliquis verò hypodiaconis, aut lectoribus, aut cantoribus, aut diaconissis partem vnam; pulchrum enim & gratum Deo est, vt quisque conuenienter dignitati suæ & gradui honoretur: Siquidem in ecclesia compositio ordinis, non perturbatio docetur.

CAP. XXXI. Eiusdē de reliquiis Eucharistiæ.

[1] En Apostolicæ cōstitutionis testimonium in Protestantes, qui tradūt, extra vsum nō esse Eucharistiam, & sumptionem tantùm esse institutum. Etenim si extra vsum communionis nihil ibi est præter panem, quid opus erat, ea quæ post communionem omnium ex mysteriis superabant, ministris ecclesiæ, qui iam communicauerant, distribuere? Quis tam tardus est, vt non intelligat, idcirco statutum fuisse, vt reliquiæ tunc distribuerentur, ne necesse esset non distributas seruare, id quod commodè, tutò, & decenter fieri non poterat tunc, cùm omnia dominatu infidelium tenebantur. Quid enim aliud fuisset, collocare reliquias sanctæ Eucharistiæ in sacrario ad seruandum, cùm periculum imminebat, quàm mittere margaritas ante porcos, vt pedibus eas conculcarent? tanta enim erat tunc licentia & impunitas Gentilium in Christianos, tanta violentia & odium, tanta vbique Christianorum exagitatio, vt sæpe, sicut capite 34. libri huius perspici potest, non liceret propter infideles prodire in ecclesiam, necesseque esset domi ad rem diuinam conuenire; & aliquando ne in domo quidē priuata liceret in ecclesiam domesticam conuocare. esse autem hic sermonem Apostolicæ doctrinæ de reliquiis Eucharistiæ, etsi satis verba ipsa rem declarant, cùm vocantur benedictiones in mysticis, magis adhuc perspici potest ex epist. 2. eiusdem Clementis, in qua præcipit, vt si remanserint reliquiæ, in crastinum ne seruentur, sed cum timore & tremore clericorum diligentia consumantur: sic etiam hic clericis tantùm præcipit distribui Apostolica doctrina. Redarguit præterea hæc constitutio Protestantes, qui tradunt, necessarium esse, sub vtraque specie communicare. Etenim si accipere plus quoad speciem, secundum constitutionem Apostolicam de reliquiis in hunc modum distribuendis, ad dignitatem externam & visibilem, quæ ab hominibus cernitur, & sub sensum cadit, pertinebat, & non ad dignitatem interiorem in spiritu, cuius dignitatis laus, vt non ex hominibus, sed ex Deo est, ita ab hominibus diiudicari non potest; consequens est, vt similiter nunc accipere etiam sub pluribus speciebus non ad dignitatem interiorem in spiritu, quam Deus videre, & metiri potest, sed ad dignitatem externam, quam homo videre potest, pertineat. Hinc factum est, vt cùm pont. sacrum facit, propter honorem, & dignitatem ministrandi pontifici ad altare, diaconus, qui ei ministrat, sub vtraque specie communicet, nisi aliqua ratio specialis fieri hoc prohibeat: vt quidem prohibuit, cùm orta est hæresis Hussitarum; vt narrat Augustinus Patricius in libello quem de aduentu Frederici 3. imperatoris Romani scripsit. communicauit, inquit, summus pont. (is autem erat tunc Paul. 2.) altaris sacramentum cum imperatore, diacono, & subdiacono de pane tantùm; de calice autem, etsi consuetudo, inquit est, communicantes cum pontifice participare, propter insurgentem tamen Hussitarum, & Boëmorum damnatam hæresim, quæ calicis potum ad salutem necessarium putat, præter pontificem bibit nemo. hæc ille, qui dicit, se communioni pontificis tunc interfuisse. Hinc rursus factum est, vt quibusdam quoque regibus hoc ipsum poni. iam olim concesserit propter eorum dignitatem externam & visibilem, vt regibus Christianissimis Gallorum. Quod verò ad fructum pertinet, nemo, secundum decretum synodi Tridentinæ, qui vnam tantùm speciem accipit, necessaria ad salutem gratia defraudatur, neque dignitate interiore diuinæ gratiæ. Siquidem fieri potest, vt qui sub altera tantum specie communicat, dignius communicet, quàm qui dignè sub vtraque. Hanc verò dignitatem interiorem, & inuisibilem, qui solus videt in abscondito, & cui soli cor patet, remunerat, & honorat: non autem ecclesia, quæ non videt, nisi quæ oculis patent. Igitur vt maior honor, & dignitas externa & visibilis non omnes decet, nec omnibus vtilis est, sic neque communicare sub vtraque specie, quod, vt dixi, ad honorem & dignitatem externam pertinet, non omnes decet, nec omnibus conuenit; neque necesse est, vt cui sub vna specie communio sancta vtilis fuit, mox eidē sub altera sit item vtilis recenti vtilitate, tametsi fieri potest, vt sit. vt iam nec ex hac quidem parte iustè queri possint, qui sub vna communicant, quippe qui sub vna alioqui communicantes, possunt eos qui sub duabus communicant, spirituali accretione pietatis, & interiore dignitate diuinæ gratiæ superare. hinc elici potest ratio, cur si populus sumat corpus sine sanguine sub specie vini, nullum inde detrimentum, vt ait S. Thomas, sequatur, non solùm quia sacerdos, vt ait idem S. Thomas, in persona populi offert, & sumit sanguinem, & sub vtraque specie totus Christus continetur, sed quia sumere etiam sanguinem ad dignitatem externam & visibilem pertinet; dignitatem autem externam tantùm sine interiore dignitate inuisibili gratiæ Dei si habuerimus, non abundabimus; neque si non habuerimus, deficiemus. ergo neque sanguinem hac tantum ratione externæ & visibilis dignitatis sumere sub specie vini abundare est, neque non sumere deficere: idque cùm totus Christus, & verum sacramentum sub altera specie sit; interiore autem dignitate diuinæ gratiæ vnusquisque de populo æquè abundare possit. Quare sacerdos pro dignitate sua sacerdotali, quam sub sensibilibus signis sacris in ecclesia catholica per ordinationem sacram accepit, debet secundum Christi institutionem, & Apostolicam traditionem, effusionem sanguinis Domini mystica benedictione calicis repræsentare, & sumere: non autem vulgus laicorum, qui nullam talem dignitatem sacerdotalem acceperunt. Sed de his hactenus.

ET [1] ego Paulus minimus Apostolorum, hæc vobis episcopis, & presbyteris de canonibus constituo: Qui primò ad mysterium pietatis adueniunt, adducant eos diaconi ad episcopum, aut ad presbyteros: & caussas exquirant, cur ad verbum Domini accesserunt. & qui adduxerunt eos, tribuant eis testimonium, excussis & examinatis diligenter iis omnibus quæ ad eos pertinent. Inquiratur in eorum mores, & vitam: & vtrum serui sint, an liberi.

Etsi fuerit seruus Christiani, interrogetur dominus eius, an præbeat ei testimoniū: si nō præbeat, repellatur; quoad se probet domino: Sin verò præbeat, suscipiatur.

Si fuerit famulus Ethnici, doceatur placere Domino, ne euangelium infametur.

Si vxorem habet, aut mulier si virum, doceantur suis maritis vxores, & suis vxoribus mariti † contenti esse.

CAP. XXXII. Varij canones Pauli de iis qui accedunt ad baptismū, qui sint admittendi, & qui repellendi.

[1] Quia Paulo fuit creditum euangelium præputij, vt ipse ait in epist. ad Galatas, & multa quæ ad mores pertinebant, permissu legū honesta apud

Gentiles putabantur, idcirco opportunè & aptè inducitur Paulus ad sanctionem canonum de recipiendis ad mysteriū baptismi, aut repellēdis, & de eorū moribus inquirendis, & artificiis, & vitæ genere, vt de meretricibus, statuariis, scenicis, aurigis, athletis, auguribus, & aliis eius modi, quæ omnia lex Moysis prohibebat, non autem leges Gentilium.

Si cælibes sunt, doceantur non scortari, sed potius lege matrimonij iungi.
Si autem dominus eius Christianus est, & scit illum scortari, neque dat famulo vxorem, aut ancillæ maritum, excommunicetur.
Si quis verò dæmonem habeat, doceatur pietatem : neque admittatur ad communionem, priusquam mundetur. si tamen mors instet, admittatur. Si quis est leno, aut desinat lenonem agere, aut repellatur. Meretrix si accedat, aut desinat esse meretrix, aut repellatur. idolorum *2 *opifex si accedat, aut desistat, aut repellatur.*
Si quis scenicus accedat siue vir, siue femina, aut auriga, aut gladiator, aut cursor stadij, aut ludorū apparator, qui munerarius dicitur, aut olympicus, aut *5 *tibicen,*
aut

*2 En Apost. cōstitutio, quę idola, & idolorū imagines, id est, falsos deos, & falsorum deorum figuras & effigies facere prohibet: nō autem Christi, & sanctorū eius imagines: quibus qui nomen idoli tribuūt, vt Protestātes faciūt, anathema à synodo septima vniuersali facti sunt. Sic enim habet anathematismus Basilij Ancyrani ab eadem synodo in prima actione approbatus: Qui sacræ scripturæ verba de idolis ad venerādas Christi imagines exponentes trahūt, anathema. immò isti scripturæ S. repugnāt, cùm imagines Christi, & sanctorum eius idola vocant: scimus enim, inquit Apostol. quia idolū nihil est in mūdo: & quòd nullus est Deus, nisi vnus. nam etsi sunt qui dicantur dij, siue in cælo, siue in terra, nobis tamen vnus Deus est. & Esaias, quē Apost. hoc loco imitatus est c. 65. ipsi, inquit, immolāt in hortis, & adolent incensum super lateres dæmonis, quę nō sunt. sic enim est apud 70. nō dicit, quæ nō sunt, quasi nō sint dæmonia, inquit Cyrillus hunc locum interpretans, sed quia non sunt qualia esse suspicātur, id est, non sunt secundū eorū cogitationes & phantasias. sic ille. erant ergo idola commētitij & ficti dij, id est, diaboli: vnde sapientia Salomonis idola anonyma dicit c. 14. id est, nomine carētia, nomina enim idolorū Iouis, Saturni, Martis, Apollinis, Mercurij, & similiū, non sunt à Deo profecta, à quo sunt creaturæ, & earū nomina, quia si quid factum est, inquit Eccl. c. 5. iam vocatum est nomen eius. & Esa. c. 40. qui edit secundum numerum mundum suum, & omnia ex nomine vocat, sic enim veteres legunt, & interpretantur scilicet, simul vt omnia in mundo facta sunt, singula nomen suum sortita esse: vnde rursum Apostolus, qui vocat, inquit, ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt, id est, omnia creauit ex nihilo, sic enim beatus Ath. in libro de passione interpretatus est, & nominibus suis vocauit. nihil itaque eorum quæ fecit, reliquit sine nomine. idola verò, vt nihil sunt in mundo, sicut visa somniorum, ita quoque eorum nomina vana sunt, sunt enim rei fictæ & commentitiæ, & ὥσπερ εἴδωλον ἐν φωνῇ, sicut Plato vocat in Theæteto speciem quandam λόγου, cùm aliquid commentitium sonamus, est enim tunc, vt Plato ait, cogitationis idolum in voce. At Christus, cuius humanitatem, in qua plenitudo diuinitatis habitat, figuramus, verus Deus & homo est, idcirco qui imaginem Christi idolum vocat, vt Gentilium deos scriptura sancta idola vocat, quæ non dij, sed dæmonia erant, Christum facit dæmonium, vt Protestantes: sanctorum verò cùm idola quoque isti vocant, non solùm dæmonia etiam faciunt sanctos, sed magis adhuc quàm Gentiles ignorantiam suam impiam produnt. Siquidem nec apud Gentiles quidem idola Heroum dicebātur, sed imagines, vt Magnetes antiquissimus auctor in apologia pro euangelio contra Theosthenem auctor est, quia Heroas non tanquam deos colebant, vt Plato in 4. libro de legibus iubet, sed tanquam homines ex diis, vt dicebant, propter excellētiam virtutū natos, quos idem Plato in Cratylo semideos appellat. Quòd verò neque nos colimus tanquam deos sanctos nostros, qui fuerunt velut quidam diuini Heroës propter excellentiam sui erga Deum amoris, testes sunt nostræ publicæ & ecclesiasticæ litaniæ: nihil enim aliud ab eis vnquam petimus, nisi vt pro nobis tanquam amici Dei Christum eius precentur. Postremò, quia Philippus miracula, quæ de imaginibus narrantur, præstigias diabolorum audet vocare in resp. ad art. Banar. inquis. vt taceam illa miracula, quibus septima synodus testimonium tribuit, vertam hic Latinè, quæ S. Athanasius sanctissimæ auctoritatis auctor in Quæstionibus ad Antiochum principem scripsit. Quæstio, cùm Deus per prophetas iubeat non adorare manufacta, quare imagines adoramus, & crucem, quæ sunt opera artificum? Resp. non tanquam deos, inquit, imagines adoramus, qui fideles sumus, vt Gentiles adorant, absit: sed solùm τὴν σχέσιν καὶ τὴν ἀγάπην τῆς ἡμῶν ψυχῆς πρὸς τὸν χαρακτῆρα τῆς εἰκόνος ἐμφανίζοντες, id est, sed solum affectum & charitatem animæ nostræ declarantes apud figuram faciei imaginis. Vnde sæpenumero deleta figura, tanquam lignum superuacaneum, & nullius vsus, quæ imago aliquando fuerat, comburimus. Vt igitur Iacob cùm mors instaret, super fastigium virgæ Ioseph adorauit, non vt virgam ipsam honoraret, sed eum qui virgā tenebat: sic non aliter nos imagines salutamus, quàm propter desiderium, quod declarant, qui hoc faciunt. Sicut liberos nostros amplectimur, vt desiderium animæ nostræ patefiat. vt olim Iudæi tabulas legis, & duos Cherubinos aureos, & sculptiles adorabant, non quidem quòd naturam auri, aut lapidis honorarent, sed eum qui hæc vt fierent mandauit. An dicturi sunt Protestantes, fuisse adorationem Iacob super virgam Ioseph, idololatriam? minimè. non magis ergo adoratio nostra super imagines Christi, & sanctorum eius, idololatria est, quàm illa fuit. Siquidem vt illa adoratio Iacob super fastigium virgæ quam Ioseph tenebat, quia fastigium virgæ typus erat principatus regum Israël, qui ex Ephrem filio Ioseph tanquam ex virga radicis Ioseph profecturi erant, tota ad reges ipsos, & eorum originem tanquam ad prototypum referebatur: sic adoratio fidelium super imagines, quas Christus, & sancti eius inter Christianos tenent, tota ad prototypa refertur, id est, ad Christum, qui est radix sanctitatis, & sanctorum, & ad sanctos, qui ea eo tanquam virgæ sectæ ex radice ortæ sunt. Est autem obseruandum, non dixisse scripturam adorasse Iacob fastigium virgę, sed super fastigium virgę, vt significaret adorationē illam nō hæsisse in typo illo, sed per typū illum trāsisse ad prototypū. idē fit in adoratione nostrarū imaginum. Vnde rectè dici potest eadē ratione ad imitationē scripturæ S. adorare nos super imagines, id est, adorare imagines quatenus imagines sunt: sic enim fit, vt imagines non propter se absolutè, sed propter sancta prototypa adorentur. Subiungit deinde Ath. Qui verò propter arrogantiā, crucis, & imaginum sanctorū adorationē renuunt, respondeāt fatui, quomodo vnguentum ex imaginibus virtute Dei sæpenumero manauit? quomodo statua sancti in anima telo transfixa ad instar naturæ corporeæ sanguinem admirabiliter effudit? quomodo ossa, cineres, imagines, reliquiæ diabolos exclamantes multoties expulerunt? his exemplis stultos confundemus. quos vt magis confundamus, audi verum sermonem à patribus de imagine nobis narratum. Ferunt igitur quidam fide digni, qui superioribus temporibus Hierosolymis fuerunt, fuisse cuidam monacho Hierosolymis valde infestum spiritum fornicationis, grauemque molestiam ei exhibuisse, cui cùm ante oculos semel apparuisset, si vis, inquit, vt te non oppugnem, ne hanc imaginem adores, & discedam à te: erat autem imago sanctæ dominæ nostræ matris Dei. Quid vos igitur post hac, qui suadetis non adorare sanctorum figuras? ἅς περ δι' ὑπόμνησιν καὶ μόνον ἡμῖν ἐκτυποῦμεν, καὶ οὐ δι' ἄλλο τι, quas, inquit, imagines propter recordationem tantum nobis exprimimus. non dicit imagines fieri ad memoriam tantùm, & non ad cultum, qui prius dixit adorandas esse imagines, sed dicit, ne quis malè interpretetur, imagines exprimi, vt per eas de adoratione sanctorum admoneamur: adoratio enim imaginum, adoratio sanctorum est, siquidem ad eos refertur, & propter eos fit. Deinde clausit sermonem inquiens, Ac siquidem de imaginibus breui dictum sit: Crucem autem, inquit, manifestum est propter Christum in ea crucifixum à nobis Christianis adorari, & salutari. Illud postremò huic scholio addā, redargui Protestantes ab ecclesiis Ruthenorū, qui Germanicæ gentis, & linguæ sunt, & ab ecclesiis Polonorum: qui enim à principio religionis, cùm à cultura idolorum ad fidem Christi gentes istę conuersæ sunt, cultum imaginum eis tradiderunt, quem semper vsque in hodiernum diem retinuerunt, sicut maiores quoque Protestantium vsque ad Lutherum, eidem simul tradiderunt, vt qui baptizaret, diceret inter cætera quæ ad baptismum adhibentur, accipe signaculum crucis tam in fronte quàm in pectore: sume fidem cælestium præceptorum: talis esto moribus, vt templum Dei esse possis: receptusque in ecclesiam Christi, euasisse te laqueos diaboli lætus agnosce: horresce idola, respue simulachra. & cætera quæ in agendis sacramentalibus, vt vocant, feruntur in ecclesiis illis quas dixi.

*5 Tibicines, citharœdi, lyricines, & saltatores Gentilium prohibentur, hi enim ad celebritates festorum Gentilium adhibebantur. Cessare ergo oportet in eo opere & arte apud Gentiles.

aut citharædus, aut lyricen, aut saltator, aut caupo, vel cessent, vel repellantur. Si miles accesserit, doceatur, ne cui iniuriam faciat, néue calumnietur, contentus verò sit suis stipendiis: si obtemperet, admittatur; si repugnet, repellatur.

Patrator infandæ libidinis, cinædus, mente captus, siue stolidus, magus, incantator, astrologus, diuinus, qui magicas cantiones bestiis adhibet, voluptuarius, circulator, qui facit amuletorum alligationes, qui facit superstitiosas expiationes, augur, ex signis coniector, palpitationum interpres, qui in occursu, & congressu offensiones obseruat ex aspectu, ex pedibus, ex auibus, ex mustelis, ex vocibus hominum, quæ vocantur omina ex auditionibus symbolicis, probentur spatio temporis: est enim vitiositas difficilis ad eluendum. Si igitur desierint, admittantur; sin verò non paruerint, repellantur.

*Amica cuiuspiam infidelis mancipium, quæ cum *4 eo tantùm rem habuerit, admittatur: sin verò cum aliis quoque impudica fuit, repellatur.*

Fidelis, qui habet amicam, si ancilla est mancipium, desinat, & ducat vxorem lege coniugii: si libera est, accipiat eam in matrimonium legitimum; sin verò noluerit, repellatur.

Qui sectatur mores gentilium, aut Iudaicas fabulas, mutet vitam, aut repellatur.

Qui est deditus theatri spectaculis, venationibus, curriculis equestribus, certaminibus, aut desinat, aut repellatur.

Cui tradenda est catechesis, sit tribus annis catechumenus. Siquis verò sit virtutis studiosus, & desiderio baptismi tenetur, admittatur: non enim tempus, sed mores iudicantur.

*Qui docet scilicet catechumenos, & si *5 laicus sit, modò sit peritus in verbo, & honestis moribus, †doceat: Erunt enim, inquit, omnes docibiles Dei.*

Omnis fidelis, siue vir, siue mulier, vbi è lecto surrexerint, & lauerint, priusquam facere opus aggrediantur, faciant precationem. Si verò traditur catechesis aliqua verbi Dei, sermo pietatis anteponendus est operi: Fidelis siue vir siue femina prospiciant famulis beneuolè, sicut tum antea constituimus, tum in epistolis docuimus.

*4 Cõsuetisse ancillam cum eo tantùm cuius mancipium est, præiudicium affert futuræ pudicitiæ: contrà verò cum aliis consueuisse, suspicionẽ dat impudicitiæ in posterum.

*5 En Apostolica cõstitutio, quæ cõtra Protestãtes ministeriũ verbi laicis committit ad docendum tãtùm catechumenos, non antẽ ad docendum in ecclesia populũ, idq; quia Christus Deus noster ore suo docuit omnes Christianos de patre, filio, & spiritu S. quod in primis tradendum est catechumenis, vt Apost. constit. præcipit lib. 7. c. 40. docuit etiam reliqua, quæ illic describuntur, & præcipiuntur docenda catechumenos, de incarnatione Domini, de passione, de resurrectione, & ascensu in cælos, quæ omnia in vetere testamento omnes ferè ignorabant præter prophetas, & quos prophetæ erudiebant: contrà verò in nouo omnes Christiani sciunt, quia omnes sunt discipuli Dei omnes, inquam, Christus ore suo hæc docuit iuxta prophetiam Esaiæ, erunt omnes docibiles Dei: non dixit, omnes erunt doctores, sed docti, siue docibiles Dei. idcirco enim dixit Apost. vt beatus Cyrill. in illo Esaiæ loco c. 54. notauit, multifariam, multisque modis olim Deus loquens patribus, nouissimè diebus istis locutus est nobis in filio, scilicet locutus est in filio, vt omnes per filium doceret. requirit autem Apostolica const. vt huiusmodi laicus, qui catechizat, sit peritus in verbo, vt sciat accommodare catechesim ad ingenium catechumeni, & vt ad quæstiones, quas interdum ponunt catechumeni, respondere possit. reliqua, ad hunc locum pertinentia, quæ ad interpretationem loci, & defensionem spectant, petenda sunt ex explanationibus locorum obscuriorum horum librorum.

CAP. XXXIII. Quibus diebus feriãdum sit famulis.

*EGO *1 Petrus, & ego † Paulus constituimus, vt serui quinque diebus opus faciant, Sabbato autem, & Dominico die † vacent in ecclesia propter doctrinam religionis; diximus enim habere quidem sabbatum rationem creationis mundi, Dominicum verò resurrectionis.*

Tota magna hebdomada, & proxima sequenti vacent serui, quia illa passionis est, hæc resurrectionis: & opus est docere, quis ille sit qui mortuus est, & qui resurrexit: quis item ille sit qui mori permisit, & suscitauit eum à mortuis.

Die assumptionis vacent, quòd tunc fuerit impositus finis œconomiæ Christi.

In Pentecoste vacent propter aduentum spiritus sancti, qui datus est iis qui in Christum crediderunt.

*1 Quia B. Petrus in epist. sua 2. promittit daturum se operã, vt pòst mortem suã ij ad quos scribebat, memores essent suarum præceptionum & admonitionum: hoc autẽ non erat aliter factu, quàm precando pro eis in cælo: celebratio verò dierum festorum eò spectat, vt intercessionem sanctorum, eos colendo & honorando, nobis apud Deum patrem Dominum sanctorum, & nostrum per Christum filium eius in spiritu vtriusque conciliemus. Idcirco beato Petro aptissimè assignata est hæc constitutio, ac pariter beato Paulo coapostolo, qui in epistola sua ad Hebr. cap. 13. præceptum dedit de habenda memoria sanctorum qui iam erant mortui, qui euangelium prædicauerant, in quorum exitum intueri præcipit ad imitandum eorum vitam, & fidem, qui est finis & scopus celebrandi dies festos sanctorum. præcipiunt autem in primis celebrare dies festos Christi, qui est sanctus sanctorum, & Dominus gloriæ; deinde sanctorum Apostolorum, ac martyrum, & aliorum sanctorum, qui Domino perfectè seruierunt.

*In die festo Natalis vacent, quòd eo die præter omnem expectationem tributa sit hominibus tanta letitia, & Deus verbum, Dei filius ex *2 Maria virgine ad salutem mundi natus fuerit.*

In die autē festo Epiphaniæ vacent, quòd eo die declarata sit diuinitas Christi testimonio patris in baptismo, & spiritus sancti, qui in specie columbæ ostendit astantibus eum cui tributum erat testimonium.

*In *3 diebus † Apostolorum vacent: magistri enim vestri fuerunt ad docendum vos de Christo: vobisque spiritum sanctum dederunt.*

In die Stephani protomartyris item vacent: ac reliquis diebus sanctorum martyrum, qui Christum vitæ suæ anteposuerunt.

*2 Quod in hac Apostolica doctrina tacitū est de diebus festis virginis Mariæ, & non est tacitū de festis Domini, & Apostolorum, ac martyrum, non solùm nō adiuuat Lutheranos à veneratione virginis abhorrētes, sed potius docet cōtra eos, quomodo sancti adoremus: & quemadmodū supra cæteros omnes sanctos, & supra omnes ordines angelorum sit virgo Dei mater veneranda, & colenda. Ergo cùm sancti Apostoli per spiritum Dei præcognoscerent, futuram esse hæresim idololatriæ in cultu virginis, id est, futuros esse qui eam pro dea haberent, eique sacrificarent, vt S. Epiphanius lib. 3. tomo 2. de Collyridianis in Arabia, & superioribus Scythiæ partibus narrat, traditionem Apostolicam sine scripto de die eius natalitio, & assumptionis celebrandis noluit Clemens scribere in hac Apostolica doctrina, ne ex eo occasionem falsi cultus hæretici caperent, quòd cùm festis Domini Dei festos dies matris descriptos legerent: & ne æquari cum matre Dei Apostolos, & martyres putarent, si cum festis eorum festos quoque dies virginis scriptos & notatos reperirent. matri enim Dei maxima ante omnes sanctos reuerentia propter eius sanctitatem & dignitatem maximam debetur, quæ hyperdulia dicitur; sicut ipsa virgo Dei mater hyperagia est, & dicitur. Hæreticorum ergo est mera calumnia, qui fingunt sanctos à nobis ceu deos coli, cùm ecclesia nostra, id est, catholicorum, hæresim Collyridianorum de falso cultu virginis tanquam deæ olim damnauerit, & perpetuò damnet. Quòd si Dei matri non adhibemus tanquam deæ diuinum cultum, quanto minus adhibemus cæteris sanctis, qui sunt infra eam omnes?

*3 En Apostolica constitutio, quæ contra Protestantium impietatem festos dies sanctorum sancit; & locum Pauli apost. de huiusmodi cultu sanctorum post mortem interpretatur, vt ex verbis Pauli, & constitutionis Apostolicæ inter se collatis perspici potest. Apost. enim in epist. ad Hebr. c. 13. mementote, inquit, præpositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei: quorum intuentes exitum conuersationis, imitamini fidem. de mortuis loquitur, inquit Theodoretus, vt Iacobo fratre Domini, & Iacobo fratre Ioannis, qui iam erant interfecti. pro eo ergo quod Paulus præcipit, meminisse præpositorum, Apostolica constitutio præcipit, vacare in diebus Apostolorum, hi enim fuerunt nostri præpositi, & magistri; vacare inquam, vt suppetat otium ad celebrandum eorum memorias studio diuini cultus, precationum, gratiarum actionis, & meditationis vitæ, ac mortis eorum. Rursus pro eo quod Paulus dixit, qui vobis locuti sunt verbum Dei, Apostolica constitutio à Clemente scripta dicit, vestri enim magistri fuerunt ad docendum vos de Christo. item pro eo quod Paulus subiungit, quorum intuentes exitum conuersationis, imitamini fidem, Apostolica constitutio dicit, qui Christum vitæ suæ anteposuerunt; hic enim fuit exitus conuersationis, & vitæ illorum, mori propter Christi fidem, quam habebāt, & quam nos imitari debemus. Sicut enim ita vixerunt in carne, sicut Apost. de se in epist. ad Gal. scripsit, vt in fide filij Dei viuerent, semper mortificationem Iesu Christi in corpore suo circumferentes, vt & vita Iesu manifestaretur in corporibus eorum, sicut idem quoque Apost. de se, & suis similibus dixit, sic nos vsque ad sanguinem resistere debemus repugnantes aduersus peccatum, quia si dederitis, inquit Esa. pro peccato animam vestram, videbitis semen longæuum. hoc enim credentes, & sperantes, pro Christo mortui sunt sancti. Deinde, quia præcepit Paulus memoriam præpositorum celebrare, quales fuerunt S. Apostoli, vt intelligeremus, aliorum quoque sanctorum memorias celebrandas esse, quamuis non fuissent præpositi, ac magistri ecclesiæ; addidit Apostolica const. S. Stephanum iam quoque interfectum, & protomartyrem, qui non ministrauit verbo, sed fuit vnus ex 7. diaconis. non repugnat huic scholio, ne quis erret, aut me oblitum putet, quod in alio scholio superiore huius libri hunc Pauli locum interpretatus sum de ea memoria S. Apostolorum, & aliorum sanctorum, quæ fit in sacrificio Missæ in canone, ad eam enim refert eundem Pauli locum Eustratius Const. antiquus auctor in libro de operatione animæ post separationem à corpore, cuius libri meminit in bibliotheca sua Photius Const. vtrumque itaque genus celebrandi memorias sanctorum traditum est à S. Apostolis, & ad vtrumque pertinet apostoli Pauli locus, ad illud dico, quod quotidie in Missa fit; & ad illud, quod fit, cùm dies eorum festos propter easdem caussas vacatione operum seruilium, & studio diuini cultus in natalitiis eorum agitamus, id est, in die mortis, siue exitus conuersationis eorum, sicut hic dicit Apostolus; quod est etiam argumentum de huiusmodi quoque memoriis sanctorum agitatione dierum festorum concelebrandis Apostolum loqui: siquidem in die exitus eorum ipsos illos dies festos agimus, sicut à S. Apostolis accepit ecclesia, vt testis est hæc constitutio, & consuetudo omnium ecclesiarum, quæ aliunde nasci non potuit, quàm ex Apostolicæ traditione: cui consuetudini Apostolicæ traditionis qui repugnant, vniuerso mundo repugnant. Quare vniuersus mundus eos in die iudicij condemnabit conuictos & oppressos conscientia neglectæ traditionis Apostolorum, & rationis eam grauissimè confirmantis. quam Nicolaus primus sanctiss. & sapientiss. pont. in responsis ad Bulgaros c. 12. copiosè exposuit. Sanè, inquit, sciendum est, idcirco in diebus festis ab opere mundano cessandum esse, vt liberiùs ad ecclesias ire, psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus insistere, orationi vacare, oblationes offerre, memoriis sanctorum communicare, ad imitationem eorum assurgere, eloquiis diuinis intendere, eleemosynas indigentibus mittere valeat Christianus. hæc omnia contemnunt, qui dies festos sanctorum contemnunt.

CAP. XXXIIII. Quibus horis, & quare in eis precandum est.

PRECATIONES *facite *1 mane, tertia hora, ac sexta, & nona, & vespere, atque ad gallicantum: Mane gratias agentes, quòd illuminarit nos nocte sublata, & reddito die: Tertia, quòd ea hora Pilatus iudicium aduersus Dominum pronunciauit: Sexta, quòd ea hora in crucem actus est: Nona, quòd tum omnia mota, & tremefacta sunt Domino crucifixo: quia horrerent audaciam impiorum Iudæorum, & contumeliam Domini ferre non possent: Vespere quòd noctem dederit ad requiescendum à diurnis laboribus: Ad gallicantum, quòd ea hora nunciet aduentum diei ad facienda opera lucis. Quòd si ad ecclesiam prodire non licuerit propter infideles, congregabis episcope in domo aliqua, ne ingrediatur pius in ecclesiam impiorum: non enim locus hominem sanctificat, sed homo locum. Si verò impij locum occuparint, vitandus est tibi, quòd sit ab eis pollutus: vt enim sacerdotes sancti sanctificant, sic impuri fœdant. Quòd si neque in domo, neque in ecclesia congregari poterunt, psallat sibi vnusquisque, canat, oret, saltem duo simul, aut tres: vbi enim*

*1 En Apostolica constitutio de horis canonicis adorandū contra Protestantium magistros, & ministros, qui tradunt nō posse orationem numero, & tempori alligari, quasi alligari ad seruiēdum Deo spiritum, & omnis carnis, sicut ait scriptura, contra libertatem spiritus fiti quo nihil amē-ti⁹ dici potest. Cō-

enim fuerint (inquit Dominus) duo, aut tres congregati in *2 *nomine meo, ibi sum in medio eorum.* *Fidelis ne in domo quidem* † *precetur cum catechumeno: non enim æquum est, vt baptizatus cum non baptizato pariter inquinetur, pius cum hæretico, neq; in domo quidem precationem faciat: quæ enim societas luci cum tenebris? Fidelis vir, aut femina serui copulati, vel* † *separentur, vel eiiciantur.*

suetudo igitur omnium ecclesiarũ de horis canonicis ad orandum, quã omnium contradicentium conuictioni & repugnãtiæ, sicut Apost. nos docuit, opponimus & obiicimus, ex hac Apost. traditione profecta est, estq; de numero earum traditionum, quas idem Apost. in epist. ad Thess. complexus est, cùm ait, tenete traditiones, quas didicistis siue per sermonẽ, siue per epist. nostram. nihil ergo refert, vtrum traditionẽ hanc de totidem horis canonicis, quot in ecclesiis catholicorum per cunctum orbẽ in ecclesiastica consuetudine ministrorum ecclesiasticorum sunt, per scripturam, an per sermonem non scriptũ, sed auditum S. Apostoli nobis tradiderint, eadem enim auctoritas in vtroq; genere est, vt ex hoc Pauli testimonio perspici potest. etsi illud quoq; tenendum est, hanc de horis canonicis traditionẽ ita scriptura quoq; commendari, vt expressum verbũ scripturæ S. neget, qui horas canonicas orationis neget, id est, horas regula certa tẽporis, certi ordinis clericorum, & certæ formæ præscriptas & constitutas: Siquidem scriptum est in actis Apost. c. 3. Petrus autẽ, & Ioannes ascendebant in templũ ad horam orationis nonam; siue, vt totam vim sermonis Græci exprimã, ad horam illã orationis, quæ erat nona. hoc enim declarat illa repetitio articuli Græci, cùm ait, ἐπὶ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς τὴν ἐννάτην. erant igitur necessariò præter horam nonã aliæ horę orationis, id est, horę ad orationem statutæ & præscriptæ, quæ nobis traditæ sunt. quo loco cùm Lutherus redargui se & conuinci intelligeret, qui iam in multis ecclesiis Germaniæ canonicas horas publicæ orationis, siue officij diuini, vt vocant, deleuerat, in sua noui testamenti translatione Germanica infinitis locis deprauata accommodatè ad sua falsa dogmata ita locũ hunc transtulit, Petrus autem, & Ioannes ascendebant in templum circa horam nonam ad orandum; scilicet efficere voluit, quamuis constructione ipsa sermonis Græci repugnante, vt videretur hora illa nona non fuisse ex constitutis & præscriptis ad orandum, quasi potius notatum à Luca esset, qua hora ascendissent in templũ, quàm qua hora oraturi ascendissent. quod quidem notatum à Luca est, quia hora nona oramus, sicut Apost. constitutio hic docet, quòd illa hora omnia Domino crucifixo mota sunt. cum quo satis conuenit miraculum claudi illius in nomine Iesu Nazareni sanati, mouentisq; se, & ambulantis, de quo miraculo scriptum est, & impleti sunt stupore & ecstasi in eo quod contigerat illi; vt similiter scriptum est, cùm hora nona ęmisso spiritu terra mota est, & centurio, & qui cum eo erant, viso terręmotu, & iis quæ fiebant, timuerũt valde, dicentes, verè filius Dei erat iste. item c. 10. in Act. ascendit, inquit, Petrus in superiora, vt oraret circa horam sextã: non dixit, ascẽdit in superiora circa horam sextam, vt oraret, vt recto quidem ordine dicendum erat, si tempus ascensus notare voluisset, ac non potius tempus orationis, quod erat sexta hora, hoc enim significat illud περὶ ὥραν ἕκτην. Qui igitur dixit, ascendisse, vt oraret circa sextam horam, planè significauit, obseruatum fuisse tempus sextæ horæ ad orandum. Huius quoq; horæ sextæ oratio non vacat mysterio, id est, ratione occulta & secreta, oramus enim sexta hora, vt Apostolica const. docet, quòd ea hora in crucem sublatus est Dominus, & tanquam victima altari imposita ad mactandum. de se autem in crucem sustollendo dixerat in euangelio Ioannis, si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum. Satis igitur cum hoc mysterio Christi conuenit visio illa Petri, cùm ascendit ad orandum sexta hora, & vidit linteum illud vsque ad seipsum veniens plenum omni genere animalium, quę occidere, & manducare iubebatur; quod quidem significabat in ænigmate, per Christum hora sexta in cruce immolatum, ministerio Petri vt vicarij eius esse cunctos tãquam agnos & oues rationales ad aram Christi adducendos, & peccato mactandos, & vt in Christo viuerent, pascendos. Iam si traditionem Apostolicam de canonicis horis orationis, vnde orta est, vt dixi, consuetudo omnium ecclesiarũ, ratio confirmat, & fides obseruat, vt doctus Tertull. in libro de corona militis de omni traditione Apost. dixit, videamus, quæ ratio cuiusq; horæ canonicæ S. Apostolis visa fuit, vt, quod ad orationem pertinebat, honestè quoq;, & secundum ordinem fieret in nobis. Si enim hoc decebat seruare in loquendo linguis in ecclesia, & interpretando, quanto magis, aut cur non etiam in orando? ne facilè contingeret, vt dum alij clerici orarent, alij confabularentur, aut per plateas, vel agrum ambularent, & denique alij aliud agerent, vt libitũ esset. Visum igitur est S. Apostolis æquum & salutare, vt clerici tanquã publici ministri ecclesię pro omnibus hominibus canonicè, id est, secundum regulam ecclesiasticã à S. Apostolis traditam orarent, gratias agentes Deo mane quidem, quòd transacta nocte dies illuxerit, ac in primis, quòd dignos nos fecerit, sicut Apost. ait, in partem sortis sanctorũ in lumine, qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum dilectionis filij sui. hanc horam primã canonicam precandi mane initio diei, id est, in ortu solis, Ioannes Cassianus suo tempore in ecclesiis Occidentis institutã esse existimauit, vt ex libro eius 3. de institutis cœnobiorũ c. 4. intelligi potest, siue quia hanc Apost. traditionem nondum in occidente didicerant, siue quia iam erat desita, occasione nata ex lassitudine psalmodiarũ, & vigiliarum nocturnarũ, & matutinarum laudum. Cùm ergo post psalmos nocturnos, ac deinde post laudes matutinas quæ paruo spatio interposito ante aurorã celebrabantur, reliquo tempore vsq; ad tertiam, posteaquã conuenirent & decerent, multi somno indulgerent, decretum fuit à senioribus, vt ait Cassianus, vt mane ad solis ortum surgerent oraturi, sed, vt dixi, non fuit hæc tunc noua horæ primæ matutinæ institutio, quin potiùs Apost. traditionis vel nondum auditæ promulgatio, vel iam desitæ repetitio & renouatio. Tertia autẽ hora, & sexta, ac nona memoriam passionis Domini complectuntur. hora enim tertia pronunciatum est à Pilato contra Dominum: Sexta crucifixus Dominus: nonã emisso spiritu, terra mota est. quamobrem iustum visum est, vt quia commune beneficium redẽmptionis ex passione Domini accepimus, tanquã ministri ecclesiæ matris omnium pro cuncto populo horis istis canonicis, id est, secundum regulam Apost. nobis traditam præscriptis oremus, gratias agentes Deo pro tanto beneficio. Vespere item vt oraremus, gratias agentes Domino, qui noctẽ dederit ad requiescendum à laboribus diurnis, visum est S. Apostolis, & iustum, & vtile, & Deo acceptũ. hic cum hora canonica vespertina, quæ ἐπιλύχνιον dicitur, & à Ioanne Cassiano Lucernaris, comprehensa est hora completorij, quæ cum ipsa fere continuatur paruo interuallo. Hactenus horarum canonicarum, quę diurnæ sunt, distinctio, quæ à prima incipiens, id est, mane, desinit in horam vespere cum cõpleta. cum reliqua hora canonica, quæ dicitur officij matutini laudum diuinarum, quod ad gallicantũ aduentante die, ante auroram, id est, ante confinium noctis, & diei celebratur, in quo semper canitur psal. 62. Deus Deus meus ad te de luce vigilo, comprehensæ sunt velut continuatè psalmodiæ nocturnæ in ternas psalmodias distributæ cum totidem lectionibus, vt iam ante annos mille cẽtum, & amplius tempore Ioannis Cassiani fiebat, vt ex c. 8. eiusdẽ libri 3. perspici potest. non meminit hic traditio Apost. de oratione nocturna, quæ ex psalmodiis nocturnis constat, sicut meminit de matutina, quæ constat ex psalmis matutinis laudum, quia de surgendo media nocte ad orationẽ non est traditum omnibus in commune; ij enim surgunt, qui pro deuotione sua volunt ad exemplum Dauid media nocte surgentis, & Pauli, atque Silæ media etiam nocte orantium, & laudantium Deum in carcere: aut qui sponte sua hac lege teneri voluerunt, vt in cœnobiis fit, & in plurimis ecclesiis canonicorum. itaque qui horam matutini officij anticipant, surgentes media nocte ad nocturnos psal. hi accessionem adiungunt virtuti & pietati. Confirmat autem traditionem huius horæ matutini officij ad gallicantum ratio ipsa: quid enim iustius, & rationi pietatis magis consentaneum esse potest, quàm orare ministros ecclesiæ, gratias agentes Deo pro omnibus hominibus propter beneficium commune omnium aduentantis diei ad facienda opera lucis, vt tanquam in die honestè ambulemus, & quia nox præcessit, dies autem appropinquauit: idcirco enim nocturni psalmi antecedunt laudes matutinas. Hactenus breui de horis canonicis orandi, quas S. Apostoli ecclesiæ catholicæ tradiderunt, quę vt in ecclesiis occidentis vsq; in hodiernum diem semper obseruatæ sunt, sic etiam in ecclesiis orientis ad regulam in earum typicis, quæ vocant, descriptam & propositam, quas Græci suis nominibus appellant: illi μεσονυκτικόν, nos nocturnos: ὄρθρον illi, nos matutinas laudes. licet illi ὄρθρον coniungant cum prima: vt nos matutinas laudes cum nocturnis. illi πρώτην, τρίτην, ἕκτην, ἐννάτην: nos primam, tertiam, sextam, & nonam. ἑσπερινὸν illi, nos vesperam: ἀπόδειπνον, vocant completorium, quia post cœnam adhibetur; nos completorium ab horis orandi completis.

*2 En Apostolicæ doctrina, quæ necessariò conuincit, nullas ecclesias habere Protestantes; cùm enim iubet episcopo, vt congreget in domo aliquã fideles, si propter infideles non potest congregare in ecclesia; quòd si nec in domo quapiam potest congregare, vt duo saltem, aut tres ad psallendum, & orandum conueniant; planè docet, vbi auctoritate episcopi ad orationem publicam & communem non congregantur fideles, quia non est episcopus, ibi non esse ecclesiam, neque congregari in nomine Domini, si qui congregentur, quia episcopus est, qui in nomine Domini congregat ecclesiam, siue paruam, siue magnam. hoc ipsum docuit Dominus in euangelio Matth. vt hic locus Apostolicæ doctrinæ cum illo collatus demonstrat. postquàm enim dixit Dominus, si ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam ethnicus,

 & publi-

& publicanus, statim docuit, qui essent quibus hanc potestatem excommunicandi, id est, eiiciendi ex ecclesia, daret, subiungens, amen dico vobis, quæcunque ligaueritis super terram, erunt ligata & in cælo; & quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in cælo: Apostolis enim hoc dixit, qui quidem quia morte, sicut Apost. ait, permanere prohibebantur, id ipsum dictum esse voluit iis qui S. Apostolis vicaria ordinatione successuri erant, qui sunt episcopi. Quibus autem huiusmodi potestatem eiiciendi ex ecclesia in nomine suo dedit, eisdem quoque, vt ratio consequentiæ postulat, & quidem prius potestatem congregandi item in nomine suo ecclesiam siue ex multis, siue ex paucis dedit. idcirco enim subiungit, vbi sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Vtrumque horum cernitur in Paulo, qui intuens in hunc locum euangelij, & eum veluti interpretãs, cùm Corinthium illum incestum omnibus iam notum excommunicat, quia ecclesiam, quæ tales non admittit, non audiebat, in nomine, inquit, Domini nostri Iesu Christi congregatis vobis, & meo spiritu, iudicaui cum virtute Domini nostri tradere huiusmodi hominem Satanæ in interitum carnis. Sicut ergo Dominus loquens de ecclesia ab illis congregata, quibus potestatem excommunicandi dedit, dixit, vbi sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum; sic Paul. ecclesiam Corinthiorum designat, cùm ait, in nomine Domini nostri Iesu Christi congregatis vobis, & meo spiritu, (spiritum enim suum vocat diuinum charisma potestatis suæ spiritualis, in qua episcopi, quorum est congregare ecclesiam, & ex ea eiicere, succedunt) iudicaui huiusmodi hominem tradere Satanæ. quare cùm Protestantes non habeant successores Apostolorum, id est, episcopos, quibus conuenit secundum euangelium potestas, vt dixi, congregandi in nomine Domini ecclesias, & ex eis exterminandi; consequens est vt nec ecclesias vllas habeant nisi malignantium.

CAP. XXXV. Iacobi fratris Domini constitutio de vespertina oratione.

*1 Quia erat Iacobus frater Domini in oratione vsqueadeò assiduus, vt assiduitas orandi flexis genibus callum genibus eius obduxisset, vt Eus. Cæs. lib. 2. eccl. hist. scribit, idcirco constitutio de congreganda ecclesia vespere ad orationem aptissimè ei assignata est.

*ET *1 ego Iacobus frater quidem Christi secundum carnem, seruus verò eius vt Dei vnigeniti, episcopus verò Hierosolymitanus ab ipso *2 Christo, & ab Apostolis ordinatus hæc dico: Congregabis episcope ecclesiam ad vesperã. & post recitatum psalmum vespertinum edicat diaconus, quæ precaturi sunt pro catechumenis, energumenis, baptizatis, & pro pœnitentibus, vt antea diximus. Postquàm verò dimissi fuerint, dicat diaconus: Omnes fideles oremus Dominum. & postquàm edixerit illa quæ in primis precibus, dicet tunc:*

*2 Ordinatus est Iacobus ab Apostolis, id est, à Petro, Ioanne, & Iacobo, vt S. Anacl. in epist. 2. testatur, à Christo autem ordinatus dicitur, quia eius voluntate, & spiritu ordinatus est, sicut est in libro 8. c. 3. vespertinum psal. vocat psal. 140. Domine clamaui ad te.

CAP. XXXVI. Denũciatio obsecrationis nocturnæ post incensa lumina.

SALVA, & suscita nos Deus per Christum tuum, surgentes impleremus misericordias Domini, & miserationes eius, angelum pacis præsidem, quæ honesta & vtilia sunt, finire vitam Christianè, vesperam, & noctem quietam, & à peccatis vacuam, & vniuersum vitæ nostræ tempus à crimine liberum: ac nosipsi, & alios vicissim Deo per Christum eius commendemus, & episcopus precationem faciens dicat:

CAP. XXXVII. Nocturna gratiarũ actio post incensa lumina.

*DEVS sine origine, & immortalis, auctor omnium per Christum, & procurator, & ante † omnia ipsius Deus, & pater, Dominus † spiritus, & cadentium sub intelligentiam, & cadentium sub sensum rex, qui fecisti diem ad opera lucis, & noctem ad infirmitatis nostræ requiem, tuus est enim dies, & tua nox, tu perfecisti lucem, & solem: Et nunc Domine qui es summa in homines charitate, & vndique bonus, accipe beneuolè hanc nostram gratiarum actionem vespertinam: Qui traduxisti nos per spatium longum diei, & adduxisti nos ad principium noctis, custodi nos per Christum: da vesperam tranquillam, ac noctem, quæ à peccatis vacet; & dignare nos vita æterna per Christum tuum, per quem tibi gloria, honor & cultus in sancto spiritu in sæcula, Amen. & diaconus dicat, Inclinate ad impositionem manus. Et dicat episcopus, Deus patrum, & Domine misericordiæ, qui sapientia tua hominem animal rationis particeps, præ cæteris quæ in terra sunt, tibi Deo charum fabricatus es, eidémque vt iis quæ in terra sunt dominaretur, concessisti: quíque tuo arbitratu & voluntate magistratus, & *1 sacerdotes constituisti, illos quidem ad tutelam vitæ, hos verò ad legitimum Dei cultum: & nunc ipse flectere Domine omnipotens, & ostende faciem tuam super seruos tuos, qui ceruicem cordis sui flexerunt: & benedic eis per Christum, per quem nos lumine cognitionis illuminasti, & teipsum nobis patefecisti. Cum quo tibi, & spiritui sancto omnis natura rationis particeps, & sancta dignam venerationem debet in sæcula, Amen. & dicat diaconus, Exite in pace. Simili modo mane, postquàm erit psalmus matutinus recitatus, & diaconus dimiserit catechumenos, energumenos, & eos quibus instat baptismus, ac pœnitentes. & postquàm dixerit quæ edicere debet, ne eadem rursus repetamus, subiungat post illud, salua eos Deus, & suscita in gratia, subiungat,*

*1 En rursus Apostolicæ doctrinæ testimonium in magistros Confessionistarum, qui negant, vllum esse sacerdotem in nouo testamento præter Christum. Vnde Illyricus in defens. Antuerp. Confess. c. 15. nunquam, inquit, ministri ecclesiæ vocantur sacerdotes, sed tantùm presbyteri, & doctorum variis no-

ſubiungat, inquam, hæc: Petamus à Deo miſericordias & miſerationes eius, & vt hoc matutinum tempus, & hunc diem, immò vniuerſum tempus peregrinationis noſtræ in pace, & extra peccatum tranſigamus. Petamus item angelum pacis, finem Chriſtianum, Deumque habeamus propitium ac beneuolum: Noſq́, ipſi, & alios mutuò Deo viuenti per vnigenitum filium eius commendemus. Et epiſcopus orando dicat:

minibus. Sic ille. at hæc Apoſtolica traditio, quã Clemens à S. Apoſtolis, non per ſcripturam, ſed per ſermonem didicit, teſtatur, ſacerdotes dici, & eſſe, quos nouum teſtamentum presbyteros vocat. Cur autem in noui teſtamenti ſcriptura nunquam vocentur ſacerdotes, hæc fuit cauſſa, non quidem ne viderentur iudaizare Apoſtoli ſic vocantes, ſicut Iudæi vocabant, ſiquidem Gentiles quoque ſuos vocabant ſacerdotes, etſi falsò; nec enim in nomine communi erat iudaiſmus, ſed in genere ſacrificij, quod faciebant ſacerdotes, & in ritu ſacrificandi iudaico. hæc ergo fuit cauſſa, vt nouo nomine presbyterorum doceret ſcriptura nouum genus eſſe ſacerdotij, præſertim cùm Gentiles, vt dixi, ſnos quoque vocarent ſacerdotes tametſi eo nomine indignos, vt falſorum deorum cultores. quòd ſi ſecundum Apoſtolicam traditionem presbyteri ſunt noui teſtamenti ſacerdotes ad cultum ſecundum legem euangelicam Deo adhibendum conſtituti, conſequens neceſſariò eſt, vt habeant aliquid ſacerdotij ſui proprium ad offerendum in eo cultu præter hoſtias ſpirituales communes omnium Chriſtianorum, quas habent ſacerdotes ex baptiſmo, qui ſunt omnes fideles; non autem ſunt omnes fideles ſacerdotes ex ordinatione, ſed qui ſecundum Apoſtolicam traditionem ab epiſcopo acceperunt manus impoſitionem.

CAP. XXXVIII. Gratiarum actio matutina.

DEVS ſpirituum, & omnis carnis, cum quo nullus conferri poteſt, & qui nullius indiges, qui dediſti ſolem, vt præeſſet diei, & lunam, & ſtellas, vt præeſſent nocti; & nunc ipſe aſpice nos oculis beneuolis, & ſuſcipe noſtras gratiarum actiones matutinas, & miſerere noſtri. Neque enim manus tetendimus ad Deum alienum: quia non eſt in nobis Deus recens, ſed tu æternus, & immortalis, qui largitus es nobis per Chriſtum, vt eſſemus; & nobis item per eundem, vt in bono ſtatu eſſemus, tribuiſti. Ipſe ergo dignare nos per eum vita æterna: Cum quo tibi gloria, & honor, ac veneratio, & ſancto ſpiritui in ſæcula, Amen. Deinde dicat diaconus, Inclinate ad benedictionem. & epiſcopus orando dicat:

CAP. XXXIX. Impoſitio manus matutina.

DEVS fidelis, & verax, qui facis miſericordiam in millia, & in multa decem millia diligentibus te, amicus humilium, & pauperum propugnator, quo omnia indigent, quia omnia ſunt ſerua: Reſpice populum hunc; hoc dico, qui tibi capita ſua inclinarunt: & benedic eis benedictione ſpirituali, cuſtodi eos, vt pupillã oculi, conſerua eos in pietate, & iuſtitia. Cum quo tibi gloria, honor, & veneratio, ac ſancto ſpiritui nunc, & ſemper, in ſæcula ſæculorum, Amen. & dicat diaconus, Abite in pace. pro primitiis verò collatis ſic agit gratias epiſcopus:

CAP. XXXX. Imploratio pro primitiis.

GRATIAS agimus tibi Domine omnipotens, omnium effector & gubernator per vnigenitum filium tuum Chriſtum Dominum noſtrum, pro oblatis tibi primitiis, non quantas debemus, ſed quantas poſſumus. Quis enim hominum poteſt meritas gratias agere pro iis quæ ipſis ad participandum dediſti, Deus Abraham, Iſaac, & Iacob, & omnium ſanctorum, qui cuncta verbo tuo ad maturitatem perduxiſti, & omnis generis fructus ad lætitiam et alimentum noſtrum terræ iuſſiſti è ſe fundere; qui dediſti mollioribus, & lallantibus ſuccum lactis, herbiuoris herbam, aliis carnem, aliis ſemina, nobis verò frumentum ad alendum idoneum & accommodatum præbuiſti; ac multa alia, partim ad vſum, partim ad ſanitatem, partim ad oblectationẽ. præter hæc igitur omnia, ſuperas omnes laudes propter beneficium à te in nos collatum per Chriſtum, per quem tibi gloria, honor, & veneratio, & ſancto ſpiritui in ſecula, Amen. Pro defunctis verò, qui in Chriſto requieuerunt; poſtquàm diaconus edixit, orandum eſſe, ne eadem repetamus, adiunget etiam hæc:

CAP. XXXXI. Denũciatio obſecrationis pro mortuis.

*OREMVS pro fratribus noſtris qui in Chriſto requieuerunt, vt Deus ſummæ erga homines charitatis, qui animam defuncti ſuſcepit, remittat ei omne peccatum voluntarium, & non voluntarium, & propitius ac beneuolus ei factus collocet eam in regione piorum qui *1 laxati † ſunt, in ſinu Abrahæ, Iſaac, & Iacob, cum omnibus qui à ſæculo condito Deo placuerunt, voluntatique eius paruerunt, vnde fugit dolor, mæror, & gemitus. Surgamus, noſque viciſſim ſempiterno Deo per*

*1 En Apoſtolica conſtitutio, quæ Illyrici mendacium redarguit, cùm in defenſ. Conf. Aug.

*per verbum, quod erat in principio, commendemus. & episcopus dicat: Qui natura & immortalis & sempiternus, à quo effectum est, quicquid immortale est, & interitui obnoxium: qui hominem animal ratione præditum, mundi ciuem, mortalem in sua fabricatione effecisti, ac etiam immortalitatem promisisti: qui Enoch, & Eliam mortem experiri non permisisti: qui es Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob, non tanquam Deus mortuorum sis, sed tanquam viuentium, quia omnium animæ apud te viuunt, & spiritus iustorum in manu tua sunt, quos non tangit tormentum, cuncti enim sanctificati, sub manibus tuis sunt: & ipse nunc respice hunc seruum tuum, quem in aliam sortem elegisti, & assumpsisti: & condona ei, si quid tum volens, *[2] tum nolens peccauit: & exhibe ei angelos beneuolos; ac colloca eum in sinu patriarcharum, & prophetarum, atque Apostolorum, & omnium*

uerp. c. 20. Dionysij auctoritatem de purgatorio negans, sic ait: nullā enim prorsus mētionem facit ignis purgatorij, aut vllarū pœnarum, in quibus suspicetur mortuū detineri, sed itauorat pro eo, vt eum Deus ad sese recipiat, periode ac si iā primum animā exhalaret. hęc ille. sed si iamdiu mortuus est, & secundū Illyricum & condiscipulos eius in nullis pœnis detinetur, quomodo sacerdos precatur mortuo, quem in nullis pœnis esse suspicatur, vt adipiscatur quod iam habet & possidet? Sed confirmamus nunc quæ Dionys. dicit, cum Apostolica constitutione de orando pro mortuis, sic enim ait Dionys. oratio igitur diuinam bonitatem precatur, vt remittat defuncto, quæcunque per humanam infirmitatem peccauit, eumque collocet in lumine, & regione viuentium, in sinu Abrahæ, Isaac, & Iacob, in loco vnde fugit dolor, mæstitia, & gemitus. idem precatur Apostolica constitutio partim eisdem verbis, partim clarioribus, vt cùm orat, vt collocetur anima defuncti in ea regione vbi sunt pij laxati. Laxatos vocat à vinculis liberos & solutos, hi enim sunt ἀνειμένοι. Testatur igitur Apostolica constitutio esse post hanc vitam carcerem aliquem piorum, non clausum, vnde qui in eo vincti sunt aliquando possint laxari, & emitti. ex quo rursus fit, vt in eo carcere non clauso sit locus soluendi debitum, vel patiendo, vel per huius vitæ preces, eleemosynas, indulgentias, non autem sit in carcere impiorum, qui clausus est, quia nemo potest inde exire, de quo ait Iob c. 3 clausit enim cōtra eum Dominus. in carcere itaque est anima, pro qua sic orat, vt adducatur in regionem piorū, qui sunt à vinculis laxati. nō enim laxati dicuntur, quia cùm essent in hac vita, tanquā in carcere essent, ne quis istorum hoc respondeat; siquidem non est hęc vita carcer, neque dicitur, sed potius militia, & curriculū, ac stadium; neque corpus, in quo anima continetur, carcer est animę, qui fuit error Origenis προϋπάρξει animarum, & animas in corpora propter peccata detrusas cum Platone somniantis, sed est indumentum animæ, comes in via, quod Græci dicunt συνοδοιπόρος, & ἐργαστήριον, id est, officina. Carcer igitur, à quo laxantur piè mortui, locus est extra hāc vitam, in quo quia pœnas luendo sordiculæ repurgantur, purgatorium dicitur. qui quidem locus quia tenebris obsitus est, oratio Dionysij precatur, vt collocetur anima in lumine; erat igitur prius in tenebris, in quibus pœnas dabat: non enim piè, & in charitate viuentes in hac vita in tenebris esse dicuntur, sed potius in lumine, sicut scriptum est, qui diligit fratrem suum, in lumine manet, qui autem odit fratrem suum, in tenebris est. itaque piè, & in charitate mortui, in carcerem propter parua peccata inclusi, non in tenebras interiores, sed exteriores inclusi sunt, de quibus Esa. 44. prophetans de aduentu Christi, dedi te, inquit, in fœdus populi, vt suscitares terram, & possideres hæreditates dissipatas, vt diceres iis qui vincti sunt, exite, & iis qui in tenebris, reuelamini: quod in descensu Christi ad inferos impletum est. idem sensit Cyrill. Hieros. in 8. catechesi. De eisdem prophetauit Zacharias c. 9. cùm ait, tu quoq; in sanguine testamenti emisisti vinctos tuos de lacu in quo non est aqua, id est, de inferno, in quo nō est vita. non hoc dixit Propheta de vinctis damnatis in inferno, alioqui non dixisset, vinctos tuos, neque de patriarchis, & prophetis, aliisque sanctis, qui nec in tenebris, nec in carcere, aut vinculis erant, sed in sinu Abrahæ, id est, in receptaculo diuinæ lætitiæ pleno. restat igitur, vt de vinctis in carcere tenebricoso purgatorij Propheta loquatur. Quare cùm orat Dionysius pro anima defuncti, vt collocetur in lumine, vt è tenebris educatur, orat, quod vniuersa etiam ecclesia confirmat, quæ in officio funebrium exequiarum in persona defuncti orat inquiens, libera me Domine de viis inferni, qui portas æreas confregisti, & visitasti infernum: dedisti eis lumen, vt viderent te qui erant in pœnis tenebrarum. Similiter Apostolica doctrina cùm orat, vt ibi collocetur anima, vbi est cœtus laxatorum, simul orat, vt laxetur à vinculis secundum prophetiam Zachariæ paulò ante citatam. neq; sic obscuratur, & sepelitur redemptio Christi, vt Illyricus blasphemè fingit. siquidem Christus sua pro nobis satisfactione perfecit, vt nostra satisfactio pro temporali pœna propter peccata secundum legem iustitiæ naturæ insitam debita, in virtute satisfactionis eiusdem Christi valeret. Ad eundem modum, & eadem ratione ecclesia Græcorum in Missa B. Basilij, & Chrysost. orat etiam pro iamdiu mortuo, vt collocetur ἐν τόπῳ φωτεινῷ, id est, in loco lucente, in quo simul orat, vt dicat, vt educatur ex loco tenebricoso, in quo est; qui est, & dicitur purgatorium. nihil enim refert, quòd Apostolicæ doctrinæ traditio non vocet hic ignem, quæ satis esse iudicauit, quòd sic Paulus vocasset, quod ego lib. 4 defens. epistolarum pontificum Apostolicorum c. 13. ita perspicuè collatis hinc inde scripturis, vt opinor, demonstraui, vt scripturas negare cogatur, qui quod docemus, neget. probaui etiam purgatorium ibidem c. 12. ex duobus locis epist. B. Petri in epist. 2. legat ibi cui libet, ne eadem hic repetamus. Sed quia Illyricus obiicit nobis, quòd Dionysius Areop. non meminerit de igne purgatorij, vbi nos illum de purgatorio loquentem producimus, obiiciamus nos rursus illi duos fratres testes grauissimos sanctitate, doctrina, & antiquitate insignes Magnum Basilium, & Greg. Nyss. hic enim in sermone de mortuis scripsit, vt ergo ea potestas naturæ libera maneret, & malum abesset, hanc diuina sapientia rationem inuenit, nempe vt sineret hominem, in quibus voluisset, versari, vt gustatis malis, quæ concupiuisset, & quæ quibus mutasset, expertus, per desiderium ad primam beatitudinem sponte recurreret, postquàm passiones, & affectus à ratione alienos tanquam onus quoddam naturæ deposuisset, ἢ κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν διὰ προσοχῆς καὶ φιλοσοφίας ἀνακαθαρθεὶς, ἢ μετὰ τὴν ἐνθένδε μετανάστασιν διὰ τῆς τοῦ καθαρσίου πυρὸς χωνείας, deposuisset, inquam, vel in hac vita per studium ex virtute viuendi, aut postquàm hinc in alteram vitam migrasset, per purgatorij ignis fornacem expurgatus. ad Pauli locum respexit Gregorius, in quo Apostolus sordiculas cum auro, argento, lapidibus pretiosis, id est, cum variis operibus fidei gloria regni Dei dignis admixtas per ignem repurgandas esse ait sine detrimento auri, argenti, lapidum pretiosorum. idem in duobus aliis locis eiusdem sermonis affirmat nominato igne purgatorio. Venio iam ad Basilium, is enim in comm. Esa. c. 9. explanans illum locum, vt gramen siccum vorabitur ab igne, & comburetur in denso siluæ; quòd si cauerimus, inquit, peccatum per confessionem, gramē arefecimus: & dignum fit, vt purgatorio igne consumatur, ac deuoretur. ipsum autem exuritur in denso siluæ. densum siluæ vocat tectos & obscuros, qui in corde multa vitiorum genera seruant. Ergo nisi peccatum, vt gramen, siccum efficiatur, non exuretur. & paulò pòst, explanans illud proximum, & erit populus tanquam ab igne consumptus homo, non minatur, inquit, interitum, sed purgationem designat, iuxta illud Apostoli, si cuius opus arserit, detrimentum patietur, ipse tamē seruabitur, sic autem quasi per ignem. citat hoc Basilij testimonium Gennadius scholarius patriarcha Const. defendens purgatorium ignem aduersus Græcos auctor Græcus, vt erubescat Illyricus, qui in eadem apologia Antu. Confess. audet dicere homo impudentiss. nunquam Græcos purgatorium ignem agnouisse. Audis ergo, inquit Gennadius, patrem Basilium, quemadmodū abluitur, & deponitur hic ἀνομία, id est, peccatum graue, in futuro autem δοκιμάζεται, id est, probatur ab igne, & purgatur; & ad beneficii animæ ab optimo Domino ignis ille puniens οἰκονομεῖται, id est, gubernatur, & quod materia peccati parata deletur, & instar graminis arescentis comburitur, si nudetur per confessionem: sin verò non nudetur, non exeditur & deuoratur ab igne purgatorio; & quòd non minatur ἀφανισμὸν, id est, interitum, sed innuit purgationem. Et hæc inquiens Basilius, subiungit, ait Genn. dictum illud apologeticum, ipse autem seruabitur, sic tamen quasi per ignem. Seruari enim incolumitatem significat secundum rectam rationē, non autem interitum. Hactenus Gennadius, & scholiū hoc.

*[2] Hic locus Apostolicæ doctrinæ Illyricum quoque redarguit, cùm in eadem Apologia Confess. Antuerp. his verbis purgatorium vanissimè & impiè impugnat, quàm teter, inquit, & pestilens error fuerit, dicere, peccata remitti in altera vita. ergo & ibi habebimus sacrificos nos expiantes, ergo non est necesse hic solicitè remissionem peccatorum quęrere, & cōsequi, quę adhuc in altera vita nobis contingere

omnium qui à sæculo tibi placuerunt; vbi non est tristitia, neque dolor, neque gemitus, sed potius chorus piorum laxatus, & terra rectorum simul laxata, & eorum qui ibi gloriam Christi •3 tui vident, per quem tibi gloria, honor, & veneratio, gratiarum actio, & adoratio, ac sancto spiritui in sæcula, Amen. Et dicat diaconus, Inclinate, & accipite benedictionem. Et episcopus agat pro eis gratias hæc dicens: Conserua Domine populum tuum; et benedic hæreditati tuæ, quam pretioso sanguine Christi tui acquisisti: Pasce eos sub dextra tua, et protege eos sub alis tuis; eisq; concede, vt bonũ certamen certẽt, cursum consummẽt, fidẽ seruent sine •4 mutatione, & extra querelam, ac crimen per Dominum nostrum Iesum Christum dilectum filium tuũ, cum quo tibi gloria, honor, veneratio, & spiritui sancto in sæcula, Amen.

possit. hæc ille. ide obiiciebat Aërius hæresiarcha apud Epiph. li. 3. hær. 77. his verbis: orat, inquit, qui viuit, aut œconomiam cult' fecit, & quid prodest mortuo? Sin verò oratio eorum qui in hac vita sunt, omnino illis qui illic sunt, vtilis fuit; ergo nemo sit pius, nemo quod bonũ est, agat, sed sibi potius paret amicos in morte, quomodo ei libeat, pecunia, aut conciliatione amicitiæ, & orent pro eo. hæc Aërius, qui similiter, vt Illyricus, non distinguebat remissionem peccatorum magnorum, sic enim scriptura vocare solet peccata mortalia, à remissione paruorum, quæ venialia dicuntur. at Apostolica doctrina parua peccata ait in altera vita per intercessiones, & sacrificia remitti, non autem magna. Cui enim, inquit, viuenti fuit Deus inimicus, liquet, esse quoque eum inimicum defuncto. Deus verò propter peccatum mortale est inimicus: parua ergo peccata dicit Apost. doctrina remitti in altera vita, cùm tradit orandum esse pro defuncto, vt Deus condonet ei, si quid voluntariè, aut non voluntariè peccauit. hæc enim distinctio voluntarij, necesse est vt sit distinctio leuium, siue paruorum peccatorum; & non distinctio grauium, siue magnorum: siquidem nullum peccatũ graue, & mortale est non voluntarium: neque rursus omne peccatum voluntarium est graue: quin potiùs multa peccata sunt leuia & parua; quæ cùm similia sint & paria non voluntariis, ea sunt quæ in hanc distinctionem cadunt coniuncta cum non voluntariis. idem dixit Dionysius Areop. remitti illic maculas humanæ infirmitatis, sic vocauit parua peccata, id est, venialia, quæ humana infirmitas non potest declinare omnia omni tempore. Et S. Epiphanius, vtilis, inquit, est oratio pro mortuis; & si enim non rescindit tota crimina, (mortalia peccata dicit.) vtilis tamen est, quia sæpe in mundo voluntariè, & non voluntariè labimur. Redarguitur igitur hic quod Illyricus obiicit in remissionem peccatorum, quæ in purgatorio fit, inquiens, ergo non est necesse hic solicitè remissionem peccatorum quærere, quæ adhuc in altera vita nobis contingere possit: immò necesse est Illyrice, peccatorum mortalium, quæ sunt omnia charitatis contraria, & inimicitiam Dei vobiscum conciliant, remissionem hîc quærere studiosè, vt piè in Christo moriamur. peccata enim mortalia non remittuntur in altera vita: immò de eo qui cum huiusmodi peccatis hinc recessit, scriptum est in Iob c. 3. vt superiùs dixi, clausit Deus contra eum, quia non licet inde vnquam exire. contra hæc peccata grauia citauit hunc locum Dionysius Areop. pro quo vertit Hier. ex Hebræo, circumdedit Deus eum tenebris, scilicet æternis. Illud prætereà Illyrici mendacium non est in hoc scholio dissimulandum, quòd dum metuit, ne cum Aërio hæresiarcha damnatus esse videatur, negat damnatum esse Aërium, quia negaret oblationes pro mortuis; Epiphanius enim, inquit Illyricus, multos errores Aërij recenset, nihil tamen dicit de oblationibus pro mortuis, aut illum illas negasse. immò verò negabat, & id Epiphanius apertè dicit, sed Illyricus aut non intellexit, aut dissimulauit. Cùm enim dixit Aërius, orat, qui viuit, pro mortuo, aut œconomiam cultus fecit, Missam intellexit, quæ œconomia cultus, siue cultus œconomiæ dicitur, vt ex eodem Epiphanio prospici potest in epitome de fide catholica, & Apostolica ecclesia: sic enim loquens de varietate temporis ad ieiunia, & Missas, in quibusdam, inquit, locis fit λατρεία οἰκονομίας, id est, cultus œconomiæ, Missa, inquam, quinta feria (magnæ scilicet hebdomadæ, de hac enim loquitur) hora nona, etc. in aliis locis non fit cultus œconomiæ nisi die Dominico, die inquam Paschæ resurrectionis. & paulò post, in exequiis, inquit, mortuorum celebrant memorias defunctorum nominatim, adhibentque orationes, καὶ λατρείας οἰκονομίας, id est, cultus œconomiæ, Missas significat, in quibus quia fit cultus mysticus corporis & sanguinis Domini in commemorationem incarnationis, & passionis, ac redemptionis nostræ, quæ omnia verbum œconomiæ significat secundum consuetudinem veterum Theologorum, idcirco Missa dicitur œconomiæ cultus, vt Aërius dixit, siue potius cultus œconomiæ, vt Epiph. immò ex iis, quæ paulò ante idem Aërius apud Epiphanium dixerat, manifestum efficitur, quòd dico vocasse Missam œconomiam cultus, quam tradebat frustra fieri in exequiis funebribus defunctorum. recitat ergo S. Epiphanius, quemadmodum Aërius presbyteros æquabat episcopis, vnus, aiebat, ordo est, & vnus honor, ac dignitas; ordinat episcopus, & presbyter item: baptizat episcopus, similiter & presbyter: œconomiam cultus facit episcopus; facit & presbyter oblationem, siue Missam dicit. statim autem paucis interiectis, recitat verba, quibus idem Aërius orationes, & Missas, siue oblationes pro mortuis negabat, eisdem verbis vtens, id est, œconomia cultus pro Missa. Missas etiam pro defunctis fieri cum Epiphanio, & Aërio licet hæretico affirmant beatus Athanasius in sermone de mortuis, his verbis: si aliquis piè defunctus sit, ne recuses cereos, & oleum ad sepulchrum eius incendere, vt opem Christi eidem implores; hæc enim accepta sunt Deo, & magnam ab eo feruot remunerationem. deinde subiungit, oleum enim & cera holocaustum est; sacrificium autem altaris propitiatio. & beatus Hier. in comm. Prou. c. 11. notandum, inquit, est, quòd etsi impiis post mortem spes veniæ non est, sunt tamen qui de leuioribus peccatis, cum quibus obligati, defuncti sunt, post mortem possunt absolui, vel pœnis videlicet castigati, vel suorum precibus, vel eleemosynis, Missarumque celebrationibus. omitto reliquos testes.

•3 En Apostolicæ doctrinæ testimonium, non differri vsque ad diem iudicij iustis & sanctis aspectum Dei, & gloriæ eius fruitionem, immò statim, vt nihil purgandum habent animæ, gloriam Dei videre, & frui. Conuenit cum hac Apostolica doctrina, quod Apost. in epist. ad Coloss. scribit, coarctor autem è duobus, desiderium habens dissolui, & esse cum Christo. nunquam enim hoc dixisset Apost. nisi certum habuisset, non differri beatitudinem post separationem animarum sanctarum à corporibus. item in Apocalyp. de sanctis martyribus, hi, inquit, sunt, qui venerunt de tribulatione magna, & lauerunt stolas suas in sanguine agni, ideò sunt ante thronum Dei & seruiunt ei die ac nocte in templo eius, &c. Huc pertinet illud in eadem Apoc. c. 20. & regnauerunt cum Christo mille annis, & cæteri mortuorum non vixerunt. Vocat enim mille annos Apocalypsis vniuersum tempus vitæ huius, quousque euangelij prædicatio perficiatur. Denique apertè dixit Dominus latroni, hodie eris mecum in paradiso. nec enim aliud petiit latro ad Dominum conuersus, & aliud promisit Dominus. petierat autem, vt meminisset eius in regno suo; nomine regni intelligebat frui bonis Christi, & vita eius beata. Quia verò paradisus inter cætera bona notior erat, quod gens Hebræorum propter doctrinam Christi non ignorabat, idcirco Dominus paradisum illi spondet, & non aliud pro alio donat; nec aliud promittit, quàm quod ille cupiebat. Cupiebat autem, vt haberetur memoria eius in regno suo, quod erat frui bonis beatis. hæc Photius in responsis ad quæstiones Amphilochij archiepis. Cizici.

•4 Ecce Apostolica doctrina, quæ Lutheranos de manifesta hæresi condemnat, quippe qui fidem à patribus & maioribus suis vsque ab ipso initio religionis Christianæ Germanorum fideliter custoditam, & posteris traditam non seruarunt constanter, & sine mutatione secundum præceptum Apostolicæ doctrinæ; vt, sicut Apost. ad Coloss. scripsit, exhiberent se sanctos, immaculatos, & irreprehensibiles, si tamen permanerent in fide stabiles, & immobiles ab spe euangelij, quod audistis, inquit, quod prædicatum est in vniuersa creatura quæ sub cælo est. at Confessionistæ, qui varij iam & multiplices sunt, mutato euangelio, quod patres eorum semper ab initio audierant, & quod vbique terrarum, vbicunque Christiani sunt, vsque in hodiernum diem prædicatur, aliam fidem sibi inuenerunt secundum euangelium, quod sub scamno latuerat, quod Martinus Lutherus se inde protulisse gloriatur. Hi nomen nouum à Luthero primo magistro, & proprio eorum propheta, cuius euangelium secuti sunt, sibi imposuerũt, vt Lutherani dicerentur, vt Caluiniani à Caluino, cùm alioqui in ecclesia catholica nullum nomen à disciplina fidei ductum sit præterquam illud, quod Antiochiæ impositum est, vt à Christo Christiani dicerentur. Vnde magnus Athan. in quæstionibus ad Antiochum principem q. 44. Antiochiæ, inquit, primò datum est oraculũ, id est, facta à Deo reuelatio S. Apostolis, vt Christiani vocarentur. quamobrem noscat diligenter omnis homo, qui ad fidem Christi volens venit, quòd omnis fides quæ in terra ab hominis nomine nomen accipit, vt à Simone, inquam, Simoniani, à Marcione Marciani, ab Arrio Arriani, ab

Eunomio

Eunomio Eunomiani, hæ omnes, & reliquæ à nominibus hominum, & propter ipsos sic nominatæ, non sunt fides Dei, neque Deus in ipsis est. si enim Dei fides sunt, quare sic nominantur, & gloriantur? Deinde subiungit responsionem claudens, [illegible] id est, summa igitur gloriatio est ecclesia catholica, & quòd in ea prædicamur & nominamur Christiani, vt nō ab homine nominati, sed à Deo illuminati. mutatio igitur nominis istorum testimonium clarissimum est mutationis fidei, & si illi apud Corinthios Christum diuidebant, qui dicebant, ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego verò Cephæ, cùm alioqui vnus esset baptismus siue à Paulo, siue ab Apollo, siue à Cepha ministratus; quantò magis Christum diuidunt, qui dicunt, ego Lutheri sum, cuius euangelium aliud est ab euangelio Caluini; ego Caluini, cuius euangeliū aliud est ab euangelio Lutheri? & vtriusque euangelium aliud ab euangeliō ecclesiæ catholicæ per cunctum orbem diffusæ.

CAP. XXXXII. Quomodo, & quādo oporteat fideliū mortuorum memorias fieri: & quòd ex eorū bonis impartiendum sit pauperibus.

EXEQVIAE † verò mortuorum fiant tertio die adhibitis psalmis, precibus, & lectionibus, propter eum qui tertio die à mortuis suscitatus est: die nono ad recordationem eorum qui sunt superstites, & eorum qui defuncti sunt: quadragesimo fiant secundum veterem typum, Moysen enim sic populus fleuit. item anno exacto ad habendam memoriam ipsius defuncti, & suppeditetur ex bonis eius pauperibus ad recordationem eiusdem.

CAP. XXXXIII. Quòd impios mortuos nihil iuuēt memoriæ.

SED hæc de piis dicimus, impios enim tametsi omnia bona externa pro eis largiaris, nihil iuuare queas: cui enim viuo inimicus fuit Deus, haud dubium, quin fit etiam defuncto: non enim iniustitia est apud eum. iustus Dominus, & iustitias dilexit. Et ecce homo, & opus eius.

CAP. XXXXIIII. De ebriis.

QVI verò in exequiis mortuorum ad epulum funebre inuitati estis, ordine & cum timore Dei epulamini, vt possitis preces pro defunctis adhibere Deo. Qui enim presbyteri, & diaconi estis, debetis semper sobrij esse tum vobis tum aliis, vt possitis eos qui incompositè & immoderatè viuunt monere, ait enim scriptura, qui potestatem gerunt, iracundi sunt, ne bibant vinum, ne bibendo, sapientiæ suæ obliuiscantur: & incorruptè iudicare non possint. Presbyteri ergo, & diaconi post Deum omnipotentem, & filium eius dilectum, ecclesiæ [*1] potestates sunt. Sed hoc non eo dicimus vt non bibant vinum, cùm alioqui non liceat, quod à Deo factum est ad lætitiam, id vituperare, sed vt non fiant temulenti; non enim dixit scriptura, non esse bibendum vinum: sed ne, inquit, bibe ad ebrietatem. et rursus, spinæ, inquit, oriuntur in manu ebrij. Verùm hoc non de iis tantùm dicimus qui sunt in clero, sed etiam de omni laico Christiano, super quem inuocatum est nomē Domini nostri Iesu Christi, ipsis enim dictum est, cui væ? cui tumultus? cui fastidia, & nugæ? cuius oculi liuidi? cui confractiones incassum? nonne eorum hæc sunt, qui in vino multum temporis ponunt, & vbi conuiuia sint, speculantur?

*1 Ecce Apostolica doctr aduersùs dogma Lutheranorū, qui tradunt ad magistratus Christianos pertinere etiā curam religionis, & ecclesiasticæ disciplinæ, ac bona ecclesiastica dispensandi, vt est in Antithesi 13. & 14. Heinrichi Bullingeri. at Apostolica doctrina presbyteros, & episcopos, qui presbyteri quoque vocantur, & diaconos dicit esse potestates ecclesiæ, non autem laicos, qui sunt extra clerum, vt hæc eadem doctrina hic testatur, cùm ait, hæc autem non tantùm dicimus de iis qui sunt in clero, sed de omni laico. ergo Apostolicam doctrinam negant, qui clerum, & ecclesiasticam hierarchiam, quæ ex clero constat, nō separāt à laicis, quin potius eam prorsus tollunt. Hinc licet intelligere, quos dicat Apostolus δυνατοὺς, id est, potentes, in epist. ad Rom. c. 15. interpres verus vertit firmiores; vocat scilicet sic, quos hic vocat δυνάμεις, hoc est, potestates ecclesiæ, vt episcopos, & presbyteros, quorum est portare, id est, tollere iuxta consuetudinem verbi βαστάζειν à B. Basilio in regulis breu. 174. & 178. notatam, tollere inquam scilicet per remissionem infirmitates ἀδυνάτων, id est, infirmorum; sic vocat laicos, qui talem potestatem non habent remittendi peccata, quæ scriptura vocare solet infirmitates, vt Dionys. quoque vocat ἀσθενείας.

CAP. XXXXV. De recipiendis iis qui propter Christum exagitantur.

EOS qui propter fidem exagitantur, & ex alia in aliam ciuitatem fugiunt, quia meminerunt eorum quæ Dominus dixit, recolligite; quia enim sciunt spiritum quidem promptum esse, carnem verò infirmam, fugiunt, & bonorum suorum direptionem negligunt, vt nomen Domini non negent: suppeditate ergo eis necessaria, vt mandatum Domini perficiatis.

CAP. XXXXVI. Quòd oporteat in quo quisque gradu cleri locatus est, permanere, & ordinē seruare, & non rapere ad se quæ non sunt imposita.

ILLVD verò omnes communiter præcipimus, vt vnusquisque in ordine sibi dato maneat, neque transeat regulas; non enim nostræ sunt, sed [*1] Dei: Qui enim vos audit, inquit Dominus, me audit; & qui me audit, audit eum qui misit me: & qui vos spernit, me spernit; qui autem me spernit, spernit eum qui misit me. Etenim si quæ effecta sunt, & anima carent, ordinem seruant, vt nox, dies, sol, luna, side-

*1 Ecce testimonium Apostolicæ doctrinæ, esse canones Apostolorum regulas non humanas, sed diuinas. Quare qui canones Apostolorum negant, vt Confessionistæ, non regulas hominum, sed Dei negant.

*na, sidera, elementa, mutationes temporum, menses, hebdomades, horæ, eaque vsui constituto seruiunt, sicut dictum est, terminum posuisti, quem non transgredientur: & rursus de mari, posui ei terminos circumpositis claustris & ostiis, & dixi, huc-usque venies, & non transibis: quanto magis debetis vos nihil audere dimouere eorum quæ nos vobis secundum Dei *2 sententiam & auctoritatem constituimus. Cæterùm quia hoc plerique negligenter curandum esse putauerunt, & ordines confundere, & ordinationem cuiusque mouere audent, non collatas dignitates sibi rapiendo, ac per vim potestatem sibi sumendo ea dandi aliis quæ dare non possunt, ex quo fit vt Deum irritent, sicut Coritæ, & *3 Ozias, qui præter dignitatem, ac sine auctoritate Dei pontificatum inuaserunt, ex quibus illi igne arserunt, hic lepra in fronte affectus est: irritēt præterea Christum Iesum, qui hæc ordinauit ac constituit, contristentque spiritum sanctum, cuius *4 testimonio derogant auctoritatem; idcirco necessitas postulat, vt de hoc moneamus, quia iis qui talia committunt, periculum, vt par est, impendere præuidemus, negligi etiam sacrificia, & gratiarum actiones, quòd ab illis adhibeantur quibus non est fas, qui ludicrum, & iocularem putant honorem pōtificalem, qui imitationē habet magni pontificis Iesu Christi regis nostri. Iam enim nōnulli de recta deflexi, vanitatem suam sequūtur. Ergo Moyses famulus Dei, cum quo Deus ore ad os loquebatur, vt si amicus cū amico loquatur, cui dixit, noui te præter omnes, cū quo loquebatur in cōspectu eius, †et nō per obscura vel per somnia, aut per angelos, aut ænigmata, hic, inquam, Moyses cùm diuinas leges descripsit atq; constituit, distinxit quidē quæ nā à pontificibus fieri oporteret, et quæ à sacerdotibus, quæ item à Leuitis, assignans cuiq; religionē, quæ esset cuiusq, ministerij propria, eumq; decens: ita vt quæ pontificibus facere iussisset, ad hæc sacerdotibus fas nō esset accedere: et quæ sacerdotibus præscripta essent, hæc Leuitæ nō attingerent: sed potius singuli ministeria certa et definita, quæ susceperunt, custodirent: Siquis verò præter ius traditū accedere volebat, morte multabatur. Hoc verò in eo potissimum demonstratū est, quod Saul expertus est; qui cùm existimaret sacrificasse sine propheta, et pōtifice Samuele, inde peccatū & maledictionem inexpiabilem sibi hausit, neq; prophetā mouit, quòd regē vnxisset idē docuit Deus, et quidem clariùs in Ozia: de cuius scelere sine vlla mora suppliciū sumpsit: qui enim in summū sacerdotiū furore bacchatus est, idē regno etiā priuatus est. Apud nos verò quæ sint acta, fortasse non ignoratis: Scitis enim planè, eos qui à nobis per orationē, & manuum impositionē episcopi, presbyteri, & diaconi nominati sunt, differentia nominū differentiam rerum declarare: neq; enim quicunq; volebat, apud nos manus implebat, vt in illo falso et adulterino sacerdotio vitularū, rege Hieroboā, sed qui vocabatur à Deo. Etenim si nō esset aliqua lex posita, et aliquod discrimē ordinū, satis erat, vno nomine affectos, omnia ista ministeria perficere; verùm cùm à Deo consequentiam rerum didicerimus, *5 episcopis quidem assignauimus, et attribuimus, quæ ad principatum sacerdotij pertinent: presbyteris verò, quæ ad sacerdotium: deinde diaconis, quæ ad ministrādum vtrisque: vt purè & castè fiant quæ ad religionem pertinent. Neque enim fas est diacono sacrificium offerre, aut baptizare, aut benedictionem siue paruam siue magnam facere: neque presbytero ordinationes clericorum*

O facere.

*2 Hinc licet intelligere, cùm Paolus ait in epistol. 1. ad Cor. nam cæteris ego dico, non Dominos, &c. perinde esse, vt si diceret, ego dico secúdum sententiam & voluntatem Domini, vt nullo modo sit dicendū, præcepta & statuta Apostolorū humanæ sententiæ ac voluntatis esse.

*3 Ecce Apostolicę doctrinæ testimonium, fuisse Martinum Lutherum vnum ex Coritis, & alterum Oziam, is enim fecit in ecclesia, quod non erat officij sui, sicut Ozias, cùm voluit adolere incēsum in templo, quod erat sacerdotum, id est, filiorum Aaronis. Siquidem cū esset alioqui presbyter tātùm, ausus est rapere sibi officium episcopi, id est, ministros ecclesiæ ordinare, & in ea re simul sacramēta, ac sacrificia, quæ episcopi & presbyteri ministrāt, cōmēnere, sicut Ozias; quā ideò est in frōte lepra affectus, vt de manifesto scelere legis Dei violatæ notaretur. Lepra enim legis trāsgressionē significat: frōs verò quod in aperto est. Quod enim scelus manifestius esse potest, aut quæ manifestior in Deū cōtumelia, aut quæ magis publica, & tyrannica violētia, quā facere se episcopum sine ordinatione, & à se ordinatum meris laicis, quod non potuit, potestatem dare sacramēta ministrādi? Si ideò Dominus statuit, vt ait S. Anaclet' in epistola 2: ne episcopus ab vno, nec à paucioribus quàm à tribus, reliquis episcopis comprouincialibus consentientibus, ordinaretur, ne aliquid, inquit, cōtra fidem ecclesię vel ius tyrannicā auctoritas moliretur, & regula, vel fides confunderetur credentium: si, inquam, ab vno episcopo ordinatus tyrannus est à Domino iudicatus, quanto magis tyrannus est, qui à nullo ordinatus episcopus, sed presbyter tantùm, aliis dare voluit, quod nisi episcopus dare non potuit? hac igitur stirpe nati sunt ministri Protestantium habitatores, sicut de Ozia scriptum est, cum iis quibus ministrant, in domo separata plenâ lepra; propter quam eiecti sunt ex ecclesia fide, & ecclesiasticis regulis confusis.

*4 Testimonium dicit, quod spiritus S. dedit Christo, quòd esset filius Dei, cùm super eū in specie columbæ descendit, & ecce vox de cælis dicens, hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.

*5 Ecce Apostolica doctrina, quæ falsitatem doctrinæ Lutheranæ coarguit, quæ principatum sacerdotij, & sacerdotium negat, rerum, ac nominum differentia contra naturam, & scripturam sublata. Videmus enim, inquit Ioannes Damascenus in oratione de Trisagio, nomina separantia speciē ab specie, separantia itē hypostasim ab hypostasi, & definitiones, ac leges positas hactenus viguisse. ait enim scriptu-

facere. Siquidem non licet ordinem inuertere, cùm non sit Deus dissensionis: vt inferiores quæ sunt superioris, per vim sibi vendicent, nouam legem in malum suum refingentes, ignorantes durum esse sibi contra stimulum calcitrare. Neque isti nos aut episcopos solummodo oppugnant, sed omnium episcopum, et pontificem Christum Iesum Dominum nostrum. A Moyse nanque, qui fuit Deo charissimus, constituti sunt pontifices, sacerdotes & Leuitæ; à Christo autem Saluatore nostro nos tredecim † Apostoli: ab Apostolis verò ego Iacobus, & ego Clemens, & alij nobiscum, ne omnes iterum recenseamus; communiter verò à nobis omnibus presbyteri diaconi, hypodiaconi, & lectores. Primus igitur † natura Pontifex vnigenitus Christus non sibi honorem rapuit, sed à patre constitutus est: qui factus propter nos homo, & *6 hostiam spiritualem Deo suo, eidemque patri ante passionem offerens, constituit nobis solis, vt hoc faceremus: cùm essent alioqui nobiscum alij etiam ex eorum numero qui in eum crediderant: sed non protinus quicunque credidit, factus fuit sacerdos, aut gradum pontificalis dignitatis obtinuit. Nos verò post assumptionem eius offerentes, vt idem constituit, sacrificium mundum & incruentum, elegimus episcopos, presbyteros, et diaconos septem. Ex quibus est beatus martyr Stephanus: qui non minus quàm nos Deum dilexit; qui adeò pietatem erga Deum fide declarauit, & charitatem in Christum Dominum nostrum, vt pro eo animam suam daret, à Iudæis Christi interfectoribus lapidatione confectus: & tamen talis ac tantus vir, qui erat spiritu feruens, qui Christum ad dextram Dei vidit, & cælestes ianuas apertas, nusquam cernitur iis vsus esse, quæ ministerio eius non essent conuenientia:

ra, inquit idem, & adduxit Deus omnia animalia ad Adam, vt videret quid vocaret ea. omne enim quod vocauit Adam animæ viuentis, ipsum est nomẽ eius. & B. Basilius in Hexaemero hom. 9. cum fœnum, inquit, audiui, fœnum intelligo, similiter cùm arborem, cùm piscem, cùm bestiã, cùm iumentũ, omnia, vt dicta sunt, accipio. & Ecclesiastes, si quid, inquit, factum est, iam vocatum est nomen eius: & scitur quod homo sit, & non possit cõtra fortiorem se iudicio contendere. hũc locum interpretãs Gregorius quidã auctor Græcus eruditiss. & elegantiss. nihil est, inquit, in rerum natura, quod nomen nõ habeat sibi conueniẽs, sciebat enim qui omnia fecit Deus, diuidẽdum esse sermonẽ in infinitam varietatem linguarum, idcirco quamuis conaretur aliquis rem quampiam aliter atque aliter nominare, naturam tamen rei non posse mutatione nominis mutari. Quare cùm sancti Apostoli à Domino didicerunt, vt Apostolica doctrina testatur, episcopos esse, & dici ἀρχιερεῖς, id est, præsides, siue principes sacerdotij, nulla noui nominis ratio efficere potest, quin sit in ecclesia sacerdotij principatus, qui episcopis conuenit; & sacerdotum, quod presbyteris, quibus episcopi præsunt. ergo licet isti nomina confundant ad decipiendum, & nouas rationes nominum inueniant, nunquam tamen res, & rerum differentias mutare poterunt. Sic enim ait Confessio ecclesiarum Heluetiæ, Tiguri, Bernæ, & aliarum, in cap. de ministris & eorum institutione, & officiis, episcopi sunt inspectores, & vigiles ecclesiæ, qui victum & necessaria ecclesiæ dispensant, presbyteri sunt seniores, & quasi senatores, patresque ecclesiæ gubernantes eam consilio salubri, pastores ouile Domini custodiunt, doctores erudiunt, & veram fidem ac pietatem docent. Licebit ergo nunc ecclesiarum ministros nuncupare episcopos, presbyteros, pastores, & doctores. hactenus ista Confessio. at Apostolica doctrina apertè dicit, voluisse sanctos Apostolos sic à Christo institutos differentia nominum episcopi, presbyteri, & diaconi differentiam rerum declarare. ergo qui ista quæ recitauimus, tradunt, veritati resistunt, sicut Iannes, & Mambres Moysi restiterunt: nec aliud quicquam proficiunt resistendo, quàm quòd in malum suum contra stimulum calcitrant, quod durum est. Sed obiicit ista Confessio B. Hieronymi auctoritatem, quæ vt magna est, ita cum istis non facit, immò eandem auctoritatem in eos retorquebimus. citant igitur ex comm. in epist. ad Tit. c. 1. antequam diaboli instinctu studia in religione fierent, communi presbyterorum consilio gubernabantur; postquàm verò vnusquisque eos quos baptizauerat, suos putabat, non Christi; decretum est, vt vnus de presbyteris electus superponeretur cæteris, ad quem omnis ecclesiæ cura pertineret: & schismatum semina tollerentur. Deinde subiungit Confessio: hoc tamen decretum Hieron. non pro diuino venditat; mox enim subiicit, sicut presbyteri sciunt se ex ecclesiæ consuetudine ei qui sibi præpositus fuerit, esse subiectos; ita episcopi nouerint se magis consuetudine, quàm dispositionis Dominicæ veritate presbyteris esse maiores, & in commune debere ecclesiam regere. hæc Hier. subiungit deinde confessio Concludens, idcoque nemo iure prohibuerit ad veterem ecclesiæ Dei consuetudinẽ redire, & illam præ humana consuetudine recipere. Hactenus ista Confessio; quæ si duos Hieronymi versus sequẽtes aut legisset, aut non dissimulasset, aut fortè intellexisset, nunquã hoc ita fatuè cõclusisset. Cùm enim dixisset Hieronymus, episcopi nouerint se magis consuetudine, quàm dispositionis Dominicæ veritate presbyteris esse maiores, & in cõmune debere ecclesiam regere, vt doceret, nequis erraret, quẽadmodum in cõmune deberent ecclesiam regere episcopi cum presbyteris, subiungit, imitantes Moysen, qui cùm haberet in potestate solus præesse populo Israel, 70. elegit, cum quibus populum iudicaret; at 70. illi non erant æquales Moysi, sed infra Moysen, qui illis ipsis præerat. quod ergo dixit Hier. magis ex consuetudine, quàm ex dispositionis Dominicæ veritate esse episcopos maiores presbyteris, non significat, non esse à Domino constitutum, vt gradus, siue ordo episcoporum non esset maior ordine presbyterorum, quod pluribus locis idem Hier. testatur, vt paulò pòst iudicabo, sed hoc significat, quòd cùm à principio vnus & idem esset episcopus, & presbyter, vt in eodem loco epist ad Tit. & in epist. ad euang. dicit, cùm scilicet propter paucitatem fidelium non opus erat in singulis ecclesiis alio episcopo & alio presbytero, siquidem in episcopo presbyter continebatur, postea tamẽ cœpit propter multitudinem fidelium opus esse pluribus presbyteris per ecclesias, cùm tam non amplius erat vnusquisque idem presbyter, & idem episcopus; ne tot essent episcopi, quot presbyteri: atque ita fieret, vt vnusquisque ad se trahens Christi ecclesiam rumperet. itaque vt schismatum semina tollerentur, factum est, vt ordo siue gradus episcopi, & ordo presbyteri separarentur, non quidem essentia, sic enim semper fuerãt separati ac distincti, sed subiecto, & persona; ita vt essent multi presbyteri tantum, quibus præesset vnus, qui esset presbyter & episcopus simul. Hoc ergo est quod Hieronymus dixit, non esse à Domino dispositum, sed consuetudine receptum, esse scilicet alios presbyteros & episcopos, & alios presbyteros tantum; sic enim factum est, vt essent episcopi maiores presbyteris. vbi enim omnes presbyteri sunt episcopi, ibi episcopi non sunt maiores presbyteris; alioqui esse episcopi ordinẽ superioris gradus quàm presbyteri. idẽ Hieronymus pluribus locis planè testatur; sic enim scripsit in epist. ad Euagriũ 85. quod Aaron, & filij eius, atq; Leuitæ fuerunt, hoc sibi episcopi, presbyteri, & diaconi in ecclesia vindicent. Constat antè in tẽplo vetere maiores fuisse põtifices, quàm sacerdotes. idem affirmat in epist. ad Nepotianũ. ac rursus idem in epist. ad Euagr. quid, inquit, facit episcopus, quod non faciat presbyter excepta ordinatione? maior igitur est episcopus, siquidẽ generat presbyteros, sicut ait S. Epiphanius in Aërium hæresiarcham, cuius fuit hæc hæresis æquandi presbyteros cum episcopis. & in epist. ad Marcellum aduersus Montanum, apud nos, inquit, episcopi locum tenent Apostolorum: At presbyteri non Apostolorum, sed LXX. discipulorũ locum tenent, vt antiqui patres testantur.

*6 Ecce Apostolicæ doctrinæ diuinum testimonium, sacrificasse mysticè Dominum Iesum in nouissima cœna; & idem vt sancti Apostoli facerent, constituisse: ac de sacrificio, quod ipse obtulit, præcepisse eis, cùm dixit, hoc facite: item Apostolos iussu Domini elegisse post assumptionem in cælos episcopos, qui sunt ἀρχιερεῖς, id est, principes sacerdotum, & presbyteros, qui sunt ἱερεῖς, id est, sacerdotes; non enim poterant esse episcopi principes sacerdotum, nisi presbyteri essent sacerdotes.

uenientia: non sacrificium obtulisse, aut manus vlli imposuisse; sed potius diaconi ordinem vsque ad extremum custodisse. Sic enim martyrem Christi decebat compositionem ordinis seruare. Quòd verò nonnulli Philippum diaconum, & Ananiam fidelem fratrem accusant, quòd ille quidem Eunuchum baptizauit, hic verò me Paulum, non intelligunt quod nos dicimus; dicimus enim neminem sibi dignitatem sacri ordinis sumere, sed vel à *7 *Deo accipere, vt Melchisedec, & Iob; aut à pontifice, vt Aaron à Moyse. Itaque & Philippus & Ananias non seipsos elegerunt, sed à Christo pontifice, & Deo, cum quo nemo comparari potest, electi sunt.*

*7 Ecce Apostolicæ doctrinæ sententia, quæ ministros Protestantium, & omnium Confessionistarum cõdemnat, qui cũ nec à Deo, atre sacram dignitatẽ accipiãt, vt Iob, vt Melchisedec, & alij ante legẽ; nec à põtifice, id est, ab episcopo, vt Aaron à Moyse; nec à Christo electi sint ad ministerium, vt Ananias & Philippus; consequens est secũdum Apost. doctr. vt à seipsis dignitatẽ accipiant, & à seipsis electi sint.

CANONES ECCLESIASTICI.

PISCOPVS à duobus aut tribus episcopis ordinetur: presbyter ab vno episcopo: item diaconi, & reliqui clerici. I.

SI QVIS episcopus aut presbyter, exceptis iis quæ Dominus ad sacrificium constituit, aliqua alia ad aram obtulerit, mel, aut lac, aut pro vino sicera artificio facta, aut aues, aut aliqua animalia, aut legumina præter constitutionem, deponatur, præterquam nouas spicas frumẽti opportuno tempore, aut vuam, ne sit fas quicquã aliud offerre ad altare, aut præterquã oleũ ad lumina sanctorum lychnorum, & thymiama in tempus diuinæ oblationis: Reliqui fructus mittantur domum primitiæ episcopo, & presbyteris: & non mittantur ad altare. Constat autẽ, quòd episcopus, & presbyteri impertiunt diaconis, et reliquis clericis. II.

EPISCOPVS, aut presbyter, aut diaconus vxorem suam ne prætextu religionis eiiciat, quòd si eiecerit, excommunicetur; si perseuerauerit, deponatur. III.

EPISCOPVS, aut presbyter, aut diaconus si sanctum Pascha diem ante vernum æquinoctium cum Iudæis celebrauerit, deponatur. IIII.

SI QVIS episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut aliquis ex numero clericorum facta oblatione, non sumpserit communionem, vel dicat caussam, & si probabilis fuerit, tribuatur venia; vel si non dixerit, excommunicetur, vt qui populo nocuerit, & suspicionem mouerit in eum qui obtulit, quasi non rite obtulerit. V.

OMNES in sanctam Dei ecclesiam ingressos, et qui sacras scripturas audiunt, non tamen in oratione perseuerant, neque in sancta communione, oportet excommunicare tanquam ecclesiæ sanctæ ordinem perturbantes. VI.

SI quis precationẽ fecerit vnà cum excõmunicato, quãuis in domo, deponatur. VII.

SI QVIS clericus cum deposito tanquam cum clerico precationem fecerit, ipse quoque deponatur. VIII.

SI QVIS clericus, aut laicus excommunicatus, aut non * admissus, abiens ad aliam ciuitatem, sine litteris commendaticiis admissus fuerit, excommunicentur qui admiserint, & qui admissus fuerit. Quòd si fuerit antè excommunicatus, prorogetur ei excommunicatio, vt qui mentitus sit, & ecclesiam Dei fefellerit. IX.

* Non admissus scilicet in ecclesiam ad communionem orationis in ea, sed tantùm ad audiendum verbũ, ex libr. 2. c. XXXIX.

NE episcopo liceat dimissa parœcia sua ad aliam transilire, tametsi à pluribus cogatur: nisi caussa aliqua probabilis vim adhibeat ad hoc faciendum, quod maiorem aliquam vtilitatem illic ratione pietatis afferre possit: Ac ne tum quidem voluntate atq; auctoritate sua, sed potius iudicio multorum episcoporum, & hortatu maximo. X.

SI QVIS presbyter, aut diaconus, aut denique si quis ex numero clericorum parœcia sua derelicta, ad aliam abierit, & cùm omnino migrauerit, in alia parœcia præter voluntatem, & sententiam episcopi sui moratus fuerit, iubemus, ne amplius ministret; præsertim si episcopo reuocanti non paruit persistens in perturbatione ordinis: communicet tamen vt laicus. Sin verò episcopus, apud quem sunt isti, pro XI.

nihilo ducens vacationem ministerij decretam, receperit eos inter clericos, excommunicetur tanquam magister perturbati ordinis.

XII. QVI *post baptismum secundarum nuptiarum fuit, aut cōcubinam habuit, non potest esse episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut denique ex numero clericorum.*

XIII. QVI *viduam duxit in matrimonium, aut repudiatam, aut meretricem, aut ancillam, aut aliquam ex iis quæ in scena versatæ sunt, non potest esse episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut denique ex numero clericorum.*

XIIII. QVI *accepit in matrimonium duas sorores, vel neptem ex fratre, aut sorore, non potest esse clericus.*

XV. CLERICVS, *qui sponsiones fecerit, deponatur.*

XVI. SI *quis violentia hominum factus sit Eunuchus, aut in persecutione exectus est, vel sic *natus est, si alioqui dignus est episcopatu, fiat episcopus: Qui seipsum execuit, ne fiat clericus, homicida enim sui est, & inimicus fabricationis Dei. Si quis clericus seipsum execuerit, deponatur, homicidij enim reus est. Laicus à se exectus, sit excommunicatus annis tribus: suæ enim vitæ insidiator est.*

* In alio erat, καὶ οὕτως ἔφυγε, id est, & sic fugit.

XVII. EPISCOPVS, *aut presbyter, aut diaconus in scortatione, vel periurio, vel furto deprehensus, deponatur, & ne excommunicetur: ait enim scriptura, non vindicabit Dominus bis in idipsum in tribulatione. idē intelligitur in reliquis clericis.*

XVIII. ·EX *iis qui cælibes facti sunt clerici, iubemus, vt solis lectoribus, & cantoribus liceat, si voluerint, vxores ducere.*

XIX. SI *quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus fideles propter delictum verberet, vel infideles propter factam iniuriam, & per eos qui huiusmodi sunt, terrere volunt, iubemus, vt deponantur. hoc enim Dominus nunquam nos docuit: immò verò cùm verberaretur, non reuerberabat; cùm malediceretur, non vicissim maledicebat; cùm pateretur, non comminabatur.*

XX. SI *quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus iustè propter crimina manifesta depositus, ausus fuerit tractare ministerium, quod aliquando sibi commissum fuit, *penitus ab ecclesia abscindatur.*

*Penitus ab ecclesia abscindi, est non relinqui locum satisfactionis, vt restitui possit abscissus. sic Nicolaus primus interpretatur in epist. ad archiepisc. & episcopos in regno Ludouici.

XXI. SI *quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus pecuniis hāc dignitatē obtinuerit, deponatur, tum ipse, tum is qui illum ordinauit: & abscindatur penitus etiam à communione, vt Simon magus à me Petro abscissus est.*

XXII. SI *quis episcopus magistratibus vsus sæcularibus, per eos ecclesiam obtinuerit, deponatur, & excommunicetur, & omnes communionem cum eo habentes.*

XXIII. SI *quis presbyter episcopo suo contempto, seorsum congreget ecclesiam, & aliud altare collocet, cùm nihil quod ad religionem & iustitiam pertineat, in episcopo damnauerit, deponatur, vt præsidendi cupidus, tyrannus enim est, & reliqui item clerici, quicunque ei adhæserint: Laici verò excommunicentur: atque hoc quidem fiat post vnam & alteram, vel etiam tertiam episcopi monitionem.*

XXIIII. SI *quis episcopus, aut presbyter ab episcopo excommunicetur, hunc ab alio recipi ne liceat, præterquam ab eo qui excommunicauit eum, nisi accidat, vt episcopus, qui eum excommunicauit, moriatur.*

XXV. NEMO *ex episcopis peregrinis, aut ex presbyteris, aut diaconis sine litteris commendaticiis recipiatur, iis verò allatis, excutiantur isti & examinentur & si fuerint prædicatores religionis Christianæ, recipiantur, sin verò non fuerint, postquàm suppeditata eis erunt necessaria, ad communionem eos ne admittatis, multa enim per surreptionem fiunt.*

XXVI. DEBENT *episcopi cuiusque nationis agnoscere eum qui in ipsis primus est, habereque eum vt caput, & præter sententiam illius nihil exuperans facere, sed illa*

illa tantummodo, quæ suæ cuiusque parœciæ, & locis ei subiectis competunt: immò nec ille sine voluntate & sententia omnium quicquam faciat. Sic enim concordia erit: & glorificabitur Deus per Christum in spiritu sancto.

EPISCOPVS *ne audeat extra fines suos in ciuitatibus, aut locis non suæ ditioni subiectis ordinationes facere: Sin autẽ conuictus fuerit, fecisse hoc præter sententiam eorũ qui ciuitates illas et loca tenent, deponatur ipse, & ij quos ordinauit.* XXVII.

SI *quis factus episcopus ministerium & curam populi sibi mandatã non susceperit, sit excommunicatus, quoad suscipiat; idem intelligatur in presbytero, & diacono. Sin verò episcopus ad eum profectus non recipiatur, non propter voluntatem suam, sed propter peruersitatem populi, ipse quidem maneat episcopus, clerus autem ciuitatis excommunicetur, quia eiusmodi populi non obedientis, non fuerunt clerici correptores.* XXVIII.

HABEATVR *concilium episcoporum bis singulis annis: & de dogmatibus Christianæ religionis inter se alij ab aliis exquirant: & controuersias ecclesiasticas exortas dissoluant. habeatur dico semel quidem quarta hebdomada Pentecostes: iterum verò duodecimo die mensis Hyperberetæi, hoc est octobris.* XXIX.

OMNIVM *rerum ecclesiasticarum curam episcopus habeat, & eas administret, tanquam in conspectu Dei; neque fas ei sit, aliquid inde sibi auertere, aut suis propinquis, quæ Dei sunt, largiri. Si verò fuerint pauperes, suppeditet eis tanquam pauperibus; sed ne eorum caussa, quæ sunt ecclesiæ, diuendat.* XXX.

PRESBYTERI, *aut diaconi, nisi volente episcopo, nihil efficiant: ipse enim est cui populus Domini cõcreditus est, à quo ratio ipsarum animarũ reposcenda est.* XXXI.

SINT *manifestæ res episcopi propriæ, siquidem proprias habet: sint item manifestæ res Dominicæ, tum vt episcopus potestatem habeat moriens sua cui volet, & vt volet, relinquendi, tum vt propter res ecclesiæ non dilabantur res episcopi, cui sunt aliquando vxor, & liberi, vel propinqui, vel famuli: hoc enim apud Deum & homines æquum est: vt neque ecclesia ignoratione rerum episcopi damnum faciat: neque res ecclesiæ in caussa sint, vt cognati episcopi proscribantur, vel litigent, & mors eius infamiam habeat.* XXXII.

IVBEMVS, *vt episcopus potestatem habeat rerum ecclesiæ. Etenim si hominum animæ tanti alioqui pretij & æstimationis illi concredendæ sunt, longè abest, vt in pecuniis* * *contracti simus; vt potestas ei sit omnia egentibus per presbyteros & diaconos administrandi, & cum timore Dei & reuerentia suppeditandi: sibi verò, siquidem indigeat, sumendi inde ad vsus suos necessarios, & fratrum hospitum, vt nihil eis desit, lege enim Dei sancitum est, vt qui ad altare permanent, inde alantur. Nam neque miles suis stipendiis arma fert aduersus hostes.* XXXIII.

* Sic erat in exemplari vetustissimo & emendatissimo, [illegible]

EPISCOPVS, *vel presbyter, aut diaconus, aleæ deditus, & ebrietati, aut desinat, aut deponatur; hypodiaconus, aut lector, aut cantor, qui idem commiserit, vel cesset, vel excommunicetur; similiter & laicus.* XXXIIII.

EPISCOPVS, *aut presbyter, aut diaconus qui vsuras exigit ab iis quibus mutuo* * *dat, aut cesset, aut deponatur.* XXXV.

* In aliis exẽpl. est, mutuo dedit.

EPISCOPVS, *aut presbyter, aut diaconus, qui cũ hæreticis orauit, excõmunicetur tantùm: Sin verò eis etiã cõmisit tãquam clericis aliquid facere, deponatur.* XXXVI.

EPISCOPVS, *aut presbyter, aut* *1 *diaconus, qui baptisma* *2 *hæreticorum, aut sacrificium, gratum acceptumque habuerunt, iubemus, vt deponantur. Quæ enim consensio Christi cum Belial? aut quæ pars fideli cum infideli?* XXXVII.

*1. Etsi nõ est diaconi baptizare, neque sacrificium facere; tamen quia eius est ministrare episcopo, & presbytero in baptismo, & in sacrificio, & in aliis, idcirco sanctio huius canonis, & pœnæ ad diaconum quoque sicut ad episcopum, & presbyterum pertinet.

*2. Lege quæ in expositionem huius canonis notata sunt in extrema parte explanationum libri viij.

EPISCOPVS, *aut presbyter, si eum qui verum baptismum habet, denuo* XXXVIII.

 bapti-

baptizauerit, vel eum qui ab impiis inquinatus est, non baptizauerit, deponatur, vt irrisor crucis, & mortis Domini, & qui sacerdotes à falsis sacerdotibus non discernit.

XXXIX. SI *quis laicus vxore sua eiecta, aliam duxerit, aut duxerit ab alio dimissam, excommunicetur.*

XXXX. SI *quis episcopus, vel presbyter, vt Dominus constituit, non baptizauerit in patrem, & filium, & spiritum sanctum, sed potius aut in tres principio carentes, aut in tres filios, aut in tres paracletos, deponatur.*

XXXXI. SI *quis episcopus, vel presbyter non* *1 *tres mersiones vnius mysterij fecerit, sed potius vnam mersionem in mortem Domini, deponatur: non enim dixit nobis Dominus, in mortem meam baptizate, sed euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. vos igitur episcopi baptizate terna mersione in vnum patrem, & filium, & spiritum sanctum, secundum Domini sententiam, & nostram in spiritu sancto constitutionem.*

1 Baptismus in nomine patris, & idem baptismus in nomine filij, & idē in nomine spiritus sancti est, & dicitur tria baptismata, siue tres mersiones vni mysterij, tria, inquam, baptismata ratione trium personarum: & vnum mysterium, siue vnum sacramentum baptismi, quia vna est virtus totius trinitatis, hoc est baptizare terna mersione.

XXXXII. SI *quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut vllus denique ex numero clericorum à nuptiis, & carne, & vino abstinet non propter* *exercitationem, *sed propter abominationem, oblitus, quòd erant omnia valde bona, & quòd masculum & feminam fecit Deus hominem; quin potiùs blasphemè accusat creationem, aut corrigatur, aut deponatur, & ex ecclesia eiiciatur; item & laicus.*

* Exercitationem appellat studium pium abstinentiæ.

XXXXIII. SI *quis episcopus, aut presbyter reuertentem à peccato non recipit, sed reiicit, deponatur; quia tristitia afficit Christum, qui dixit, gaudium esse in cælo super vno peccatore pænitentiam agente.*

XXXXIIII. SI *quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus in diebus festis abstinet carne, et vino, deponatur; vt qui* *cauteriatā conscientiam habeat, et multis sit caussa scādali.*

* Cauteriatā conscientiā vocat, quæ amisit sensum peccati instar partis cauterio vstæ; quod malum ei accidit, qui peccando non curat, quod aliis scandalum creet, vt qui à carne, & vino diebus festis abstinet, quasi natura mala sint, facit, vt creatura Dei vituperetur, quæ vituperatio in Deum creaturæ auctorem redundat. hoc ipsum dixit Apost. de eisdem 1. Tim. c. 4.

XXXXV. SI *quis clericus deprehendatur qui in caupona comedat, excommunicetur; nisi cum necesse est de via diuertere ad hospitium.*

XXXXVI. SI *quis clericus contumeliam in episcopum* *iniquè iactauerit, *deponatur; principi enim, inquit, populi tui non maledices.*

* Quod Paulus fecit in Ananiam, & Stephanus in pontifices, & magistratus, & populum, docent, fieri aliquando posse, vt non sit iniusta clerici in episcopum contumelia.

XXXXVII. SI *quis clericus in presbyterum, aut diaconū contumeliā iaciat, excōmunicetur.*

XXXXVIII. SI *quis clericus surdum,* *aut cæcum, *aut cui sunt plantæ vitiatæ, irriserit, excommunicetur; item & laicus.*

* In alio vetusto exēplari erat, surdū, aut claudū, &c.

XXXXIX. EPISCOPVS, *aut presbyter clerum, vel populū negligens, & non eos in religione erudiens, excommunicetur: sin verò in segnitie perstiterit, deponatur.*

L. SI *quis episcopus, aut presbyter cuipiam ex clericis indigenti quæ opus sunt, non suppeditauerit, excommunicetur: Sin verò perstiterit in eo, deponatur, vt qui fratrem suum occiderit.*

LI. SI *quis libros impiorum falsò inscriptos tanquam sanctos in ecclesia in perniciem populi & cleri ediderit, deponatur.*

LII. SI *quæ fit accusatio in aliquem fidelem fornicationis, aut adulterij, aut vllius facti vetiti, & conuictus sit, ne ad clerum promoueatur.*

LIII. SI *quis clericus propter metum hominis Iudæi, aut Gentilis, aut hæretici nomen Christi negauerit, excommunicetur: Si nomen clerici, deponatur. Si verò pænituerit, vt laicus recipiatur.*

LIIII. SI *quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut vllus denique ex numero clericorum carnem in sanguine animæ eius comederit, aut captum à bestia, aut morti-*

morticinum, deponatur. hoc enim lex * *quoque prohibuit. Si autem laicus sit, excommunicetur.*

* Hoc lex prohibebat nō propter vmbrā futurorum, sed propter rationē naturæ insitam, quæ contaminationes simulachrorum vnicuique propter conscientiam suam, aut alterius prohibet, sicut ante legem Gen. 9. habebatur enim omnis sanguis animantiū diis sacratus apud gentiles. vnde suffocatū, quod propter sanguinem retentum caro in sanguine animæ eius vocatur, item morticinum, & à bestiis captum ad mensam dæmoniorum pertinebant, vt Hsychius Haer. in Leu. c. 22. testatur. Sed de his plura libro vj. ca. XLI. & libro defensionis canonum Apost. primo c. v.

SI quis clericus Dominico die, aut sabbato * *ieiunauerit, vno tantum excepto, deponatur: Si verò laicus fuerit, excommunicetur.* LV.

* Lege quæ in cap. xxxij. libri vij. scripta sunt.

SI quis clericus, aut laicus ingrediatur in synagogam Iudæorum vel hæreticorum ad orandum, deponatur, & excommunicetur. LVI.

SI quis clericus aliquem in pugna pulsauerit, & vna pulsatione cædem fecerit, deponatur propter petulantiam: Si fuerit laicus, excommunicetur. LVII.

SI quis habet virginem non desponsatam, cui vim intulit, excommunicetur, & ne liceat ei accipere aliam in matrimonium, sed illam retinere, quam elegit, licet sit illa pauper. LVIII.

SI quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus secundam ordinationem ab aliquo accipiat, deponatur ipse, & qui eum ordinauit; nisi demonstret, habere se ab hæreticis ordinationem: qui enim à talibus * *baptizati, vel ordinati sunt, neque fideles, neque clerici esse possunt.* LIX.

* Lege quæ in explanationē canonis xxxvij. collata sunt.

SI quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut hypodiaconus, aut lector, aut cantor sanctam quadragesimam non ieiunat, aut sextam feriam, aut quartam, deponatur, nisi imbecillitas corporis obstet: Sin verò laicus sit, excommunicetur. LX.

SI quis episcopus, aut alius clericus ieiunat cum Iudæis, aut dies festos cum eis celebrat, aut ab eis dona festi diei accipit, vt azyma, aut aliquid huiusmodi, deponatur: Si verò laicus, excommunicetur. LXI.

SI quis Christianus oleum ad templum gētilium deferat, aut ad synagogam Iudæorum, aut lychnorum lumina in eorum festis accenderit, excommunicetur. LXII.

SI quis clericus, aut laicus auferat ex ecclesia sancta ceram, aut oleum, excommunicetur; & ad id quod abstulit, * *quintam amplius partem addat.* LXIII.

* Hoc quoque lex Leuitici iussit c. 5. sic enim ait: Si quis peccauerit in iis quæ sunt sanctificata Domino, (huiusmodi sunt cera, & oleum ecclesiæ, & alia eiusmodi) ipsum quod intulit damni, restituet, & quintam partem ponet supra.

REM ex argento, vel auro, aut etiam linteo consecratam nemo in vsum suum vindicet; est enim hoc nefas. Si quis verò manifestò deprehensus fuerit in eo crimine, excommunicatione plectatur. LXIIII.

SI episcopus de aliquo crimine accusatus sit à viris fide dignis & fidelibus, necesse est, vt ab episcopis vocetur: & siquidē occurrerit, ac *1 *responderit, conuictusq; fuerit, decernatur ei pœna: Sin verò vocatus non paruerit, vocetur iterum missis ad eū duobus episcopis:* *2 *et si per contēptum non adfuerit, pronūciet synodus aduersus eum quæ videbuntur decernēda, ne videatur profecisse illi fuga, et declinatio iuditij.* LXV.

1 In alio exēplari erat, cōfess fuerit.

*2 In alio exēplari antiquo etiam erat hoc, sin verò vel sic non paruerit, vocetur etiā tertiò, duobus rursus episcopis ad eum missis. hæc forma seruata est in conc. Ephesino, vt ex epistola conc. ad Nestorium intelligi potest.

AD dicendum testimonium aduersus episcopum, ne hæreticum recipiatis, immò neq; vnum fidelem: ait enim lex, in ore duorū vel trium testiū stabit omne verbum. LXVI.

NON oportet episcopum, fratri, aut filio, aut alij propinquo dignitatem episcopatus largiendo, ordinare quos sibi libet; non enim æquum est, hæredes episcopatus facere, largiendo humano affectui ea quæ Dei sunt; neque debet ecclesiam Dei hæreditati subiicere. Si quis verò hoc commiserit, eius ordinatio irrita habeatur; ipse verò pœna excommunicationis afficiatur. LXVII.

SI quis captus sit oculo, aut sit crure læso, alioqui dignus qui episcopus sit, fiat: non enim læsio corporis polluit, sed animi inquinatio. Surdus autem, aut cæcus, ne fiat: non quia pollutus sit, sed ne ecclesiastica impediantur. LXVIII.

SI quis dæmonem habet, clericus ne fiat: immò ne oret quidem cum fidelibus: cùm verò emundatus fuerit, recipiatur: etsi dignus extiterit, fiat clericus. LXIX.

Eum

LXX. EVM qui è gentilibus accessit, & baptizatus est, aut ex praua vita, non est æquum statim facere episcopum: iniquum enim est, eum qui nondum specimen dedit, aliorum esse magistrum: nisi fortè secundum * Dei gratiam id fiat.

* Id est, nisi aliquid accidat, quod planè declaret, voluntatem Dei esse vt ordinetur. vt cùm Ambrosius Neophytus subita acclamatiōne populi electus est.

LXXI. DICIMVS, non oportere, vt episcopus, aut presbyter se in populares administrationes deiiciat, sed potius ecclesiæ rebus necessariis opportunum tēpus impendat. aut igitur obediat, & ne hoc faciat; aut deponatur; nemo enim potest duobus dominis seruire, secundum præceptum Domini.

LXXII. FAMVLOS sine voluntate dominorum clericos fieri non permittimus, ita vt domini eorum dolore afficiantur; hoc enim domos euertit. Si verò aliquando aliquis famulus visus fuerit ordinis gradu aliquo dignus, vt visus est Onesimus noster, & id permittunt domini, & eum libertate donant, atque à se dimittunt, fiat.

LXXIII. EPISCOPVS, aut presbyter, aut diaconus, qui militiæ operam dat, & vtrumque retinere vult magistratum Romanum, & administrationem sacram, deponatur: quæ enim Cæsaris sunt, Cæsari debentur; quæ Dei, Deo.

LXXIIII. SI quis * iniustè in regem, aut magistratum contumeliosus fuerit, soluat pœnas; siquidem clericus sit, deponatur; si verò laicus, excommunicetur.

* Cùm dixit Paul[9] Ananiæ, quem videbat iudicio præesse, paries dealbate, siue signum ferret, vnde agnosceretur pontifex, siue non, iustè conuicium fecit, vt impietatem eius in Deum coërceret ac reprimeret. iustè item Stephanus in Iudæorum tum principes, tum populū inuectus, dura ceruice, incircumcisos corde, homicidas, & proditores vocauit; quæ iusta verborum contumelia erat ad reprimendam impietatem adhibita. Sic martyres in tyrannos, cùm opus erat, audebant.

LXXV. SINT verò vobis omnibus clericis & laicis biblia veneranda & sancta, veteris quidem testamenti quinque libri Moysis, Genesis, Exodus, Leuiticum, Numeri, & Deuteronomium; Iesu Naue vnum volumen; Iudicum vnum, Ruth vnum; Regnorum quatuor; Paralipomenon libri dierum duo volumina, Esdræ duo, Esther vnum, Iudith vnum, Machabæorum * tria, Iob vnum, Psalmi centum quinquaginta, Salomonis libri tres, Prouerbia, Ecclesiastes, Cantica canticorum, Prophetæ sedecim: Extra hæc verò vobis insuper commemoratum sit, vt iuuenes vestri sapientiam Sirach auctoris multæ eruditionis legant. Nostra verò, id est, noui testamenti sunt euangelia quatuor, Matthæi, Marci, Lucæ, * Ioannis; Pauli epistolæ quatuordecim, Petri duæ, Ioannis tres, Iacobi vna, Iudæ vna, Clementis epistolæ duæ, & cōstitutiones vobis episcopis per me * Clementem octo libris prolatæ; quas nō oportet coram omnibus vulgare propter mystica quæ in eis sunt, & * acta nostra, qui sumus Apostoli. Hæc nos vobis, episcopi, constituimus. Vos verò in eis perseuerantes, salui eritis, & pacem habebitis: non obedientes verò puniemini, & perpetuum bellum vobiscum geretis, pœnas abiectæ obedientiæ accommodatas soluentes. Deus autem, qui solus est ingenitus, & vniuersorum creator, vos omnes vinculo pacis in spiritu S. copulabit, consummabit in omne opus bonum, immutabiles, à querela, & crimine liberos, & vita æterna nobiscum dignabitur per mediatorem dilectum filium suum Iesum Christum Deum Saluatorem nostrum. Cum quo gloria ipsi super omnia Deo, & patri in spiritu sancto Paracleto nunc, & in secula seculorum.

* Responsum est libro primo defensionis canonum Apostolorum ca. XI. ad ea quæ obiciūtur de libro tertio Machabæorum, & de euāgelio Ioannis; item de epistolis & libris cōstitutionum Clementis, ac de Actis Apostolorum.

AMEN.

FRANCISCI TVRRIANI
ANNOTATIONES,
VEL
EXPLANATIONES
DEFENSORIÆ

LOCORVM OBSCVRIORVM IN LIBROS VIII. Apostolicarum Constitutionum, & Catholicæ doctrinæ CLEMENTIS ROMANI.

ANTVERPIÆ
Ex officina Christophori Plantini,
Architypographi Regij.
M. D. LXXVII.

FRANCISCI TVRRIANI PROŒMIVM IN DEFENSORIAS EXPLANATIONES.

SI TEMERITATIS est in libris quorumcunque quicquam antequam exploratè cognitum sit, improbare, aut etiam reprehendere, multo id profecto maioris audaciæ fuerit in libris magnorū auctorum facere. ego enim, vt de me loquar, auctoritati præstantium scriptorum, ac maximè antiquorum semper hoc deberi existimaui, vt si quid prima specie reprehendendum esse videretur, me potius non assequi putarem, quàm auctorem, quid scriberet, ignorasse. Sunt in his libris Clementis non pauca huiusmodi, quæ quidem aliquando tanquam falsa opinione sua essent, notarunt; quæ sunt tamen, si rectè intelligantur, scripta sapienter. Hinc ego non contentus tum iis, quæ nonnullis audiebam, aliquando cùm de iis iudicium fieret, minus probata fuisse, tum aliis, quæ mihi etiam lubrica videbantur, rogaui quendam egregium animaduersorem, cui ego valdè familiaris eram, vt quæcunque ingenij sui, quo præstat, sagacitate, & solertia odorari posset, aliquam reprehensionis causam, vel male intelligentiæ præbere posse, ea mihi ad explanandum, vel defendendum indicaret. Ex locis ergo à me, vel ab aliis notatis extiterunt nostræ locorum obscuriorum apologeticæ, siue defensoriæ explanationes, quibus iudicio quidem meo, nescio an aliorum, quæcunque difficiliora videri poterant, & ad reprehensionem magis parata, expedisse videor. erant autem ex iis, qui ista notabant, quibus omnium difficillimum videretur constituere, verum in his libris de sancta & homousio Trinitate sanctè, purè, & castè vbique doceretur. nam & ætate Photij, vt in proœmio diximus, non defuerunt, quibus nescio quid in his libris fœtorē Arrij redoleret, quod idem Photius facile esse aiebat ad refellendum. meminerat enim doctissimus auctor errorem Arrij auctoritate Apostolicæ doctrinæ apertè euerti, cùm ait libro viij. cap. xij. vt alios locos non paucos nunc præteream, Filium esse à Patre genitum sine medio. in quo planè, ac necessariò docet, Filium non esse creaturam, sed Deum de Deo, Patri consubstātialem. Etenim si creatura esset, esset creatio eius media inter creantem, & creatum. Sic enim ait beatus Basilius libro quarto contra Eunomium: Si Filius est opus factum, & non Filius genitus ex Patre, non est ipse ille qui operatus est, nec operatio. operatio enim aliud est præter operantem, & opus. immo neque per se subsistit; nulla enim operatio per se subsistit. Quod si est opus factum, tertius est à Patre, & non immediatus. Primum enim est, qui operatus est; deinde operatio; tertium opus. Item Gregorius Nyss. libro secundo τῶν ἀντιῤῥητικῶν confutans Eunom. qui aiebat, Filium esse sigillum operationis Dei Patris, tertium, inquit, facit illum post Patrem per operationem illam intermediam, quæ per se non subsistit. Ac S. Maximus in disputatione contra Pyrrhum Monothelitam: Sicut, inquit, inflammatio secum infert inflammantem, & inflammatum; refrigeratio refrigerantem, & refrigeratum; visio videntem, & visum; item intelligentia intelligentem, & rem intellectam; non enim potest habitudo, siue respectus intelligi sine habentibus intermediam habitudinem, siue respectum; sic etiam deificatio secum inuehit deificantem, & deificatum. ad eundem modum in re nostra, creatio media infert secum creantem, & creatum. Rursus idem S. Maximus in tertia hecatontade theologica: Quorum, inquit, esse diuersum est, horum inter se habitudo & respectus inseparabilis est; quorum autem diuersorum habitudo inseparabilis est, proprium eorum est, vt se vicissim impediant, ne quid eorum infinitum esse existimetur: quorum autem esse non est infinitum, manifestum est in eorum ortu & generatione tempus, vel sæculum antegressum intelligi, fierique ex nihilo. Hactenus S. Maximus. Si ergo generatio Filij ex Patre sine medio existit secundùm Apostolicam doctrinam, id est neque tempore intermedio, neque sæculo, nec operatione, neque voluntate; sequitur necessariò, vt generatio Filij ex substātia Patris sit increata, & idem cum esse eius, vt naturalis processio. Voluntas enim Dei ad creandum

ex nihilo, quæ media est inter creantem, & creaturam, differt à substantia, & natura Dei, quæ neque cœpit, neque potest desinere: voluntas verò Dei, quatenus est extra facientem, desinit, Deo nolente; vt Solem voluit creare, & creatus est; & iam non amplius vult Solē creare. Multa præterea in eodem loco dicit Apostolica doctrina, quæ vnam & eandem essentiam Patris & Filij demonstrant, vt illud esse Deum Patrem natura primum, & esse Filium vnigenitum Dei, & primogenitum omnis creaturæ. Primogenitus enim omnis creaturæ non esset, nisi esset etiam primus natura, id est, nisi homo factus, naturalem primatum diuinitatis in omni creatura retineret. Item Deum Patrem dicit esse cognitionem sine principio, & Filium sapientiam viuentem, quia sunt scilicet vna essentia, & vnum esse simplicissimum, & infinitum. Rursus Deum Patrem dicit esse ante sæcula, similiter & Filium; Patrem creasse omnia, & item Filium, siquidem per Filium creauit, non quòd indigeret adiutore aut ministerio intermedio, quem ibidem ait nullius rei indigere, & in lib. 7. cap. 41: Opus eius sine medio esse, sed vt ex creatione omnium per Filium demonstraretur, vt ait magnus Athanasius, esse eandem in Filio naturam Patris. Omitto reliqua eiusdem loci, quæ sunt omnia essentialia, æquè Patri, & Filio conuenientia præterquam ingenitum, quod non significat substātiam, neque notionem personalem, quæ dicitur γνώρισμα ὑποστατικὸν, sed negationem tantùm, id est, non esse ex principio. Illud autem magno argumento est, nihil Arrianos in his libris quod secum facere videri posset, reperisse vnquam, quod cùm sciret alioqui Arrius magnum & illustrè esse Clemētis Romani nomen, vt ex disputatione Athanasij cum eo in Synodo Nicæna perspici potest, nunquam tamen contra Catholicum dogma de Filio homousio aliquid ex his libris obiecit. Æqualitatem verò Spiritus S. satis declarat Patris & Filij in Spiritu S. δοξολογία in his libris, & in viij. potissimum frequentissimè repetita, quam beatus Basilius grauissimè & acerrimè contra Eunomium defendit, & ad celebrandam communem Spiritus sancti cum Patre, & Filio gloriam pertinere demonstrat. Sed quæ hactenus contra Arrianismum apologeticè præfati sumus, hanc habeant conclusionem. Pergamus ad reliquas nostras locorum obscuriorum defensorias explanationes.

IN LIBRVM PRIMVM DE LAICIS.

QVIA coniugium Laicorum est secundum naturam, vt ait Plato, principium ciuitatum, ac cæterorum ordinum, idcirco ordinem Laicorum omnium alioqui infimum oportuit primum constitutionibus Apostolicæ doctrinæ instruere, vnde recte liber de Laicis primo loco collocatus est. Secutus itaque est Clemens huius Apostolicæ doctrinæ scriptor præceptum Platonis, cuius fuit perstudiosus, qui in 4. libro de Legibus scripsit, legem de coniugio esse, quæ à legislatore ob hanc causam, quam dixi, prima scribenda esset. Deinde, quia duo sunt, in quibus coniuges maximè peccare solent, quæque eos in primis solicitant, scilicet studium habendi, & studium nimij cultus, vtrumque verò honesto quodam prætextu, illud quidem acquirendi facultates filiis (parentes enim, sicut Apostolus ait, thesaurizant filiis) hoc verò placendi coniugi, quæ duo potissimùm pertinent ad tribulationem carnis, quam Paulus in priore epistola ad Corinth. dixit, cùm de coniugibus loqueretur, quæque idem, licet subobscurè, significauit explicans illam ipsam carnis tribulationem, cùm ait, Qui cum vxore est, solicitus est quæ mundi sunt, (hoc enim ad auaritiam pertinere potest; quomodo placeat vxori, hoc ad libidinem) idcirco Clemens de his duobus scribit Laicis doctrinam catholicam. Præterea, quia Apostolus de coniugibus scribens, Tempus, inquit, breue est, vt qui habent vxores, tanquam non habentes sint, præterit enim figura huius mundi, citò enim recedendum est ad illum, vbi, iuxta euangelium, neque nubunt, neque nubuntur; idcirco accommodatè ad eiusmodi breuitatem temporis, & ad hoc genus caducum vitæ coniugalis breui prætereuntis imitatus Apostolum, doctrinam apostolicam de Laicis, id est, de coniugibus tractatione breuissima conclusit. Hoc autem idcirco notaui, ne quis hunc Libellum de Laicis propter breuitatem aut mutilum, aut inabsolutum esse suspicaretur. Illud quoque non est prætermittẽdum, quod nonnullis fortasse videbitur humile quid esse, & Apostolis indignum, de capillo non componendo præcipere, & de non gestando annulo aureo, & de modo ac tempore lauandi in balneo; quibus respondeo, non leue, neque humile esse, quicquid ad vitandum offensionem Dei, & ad declinandum peccatum pertinet, sed potius graue, & magni momenti. Quod si quis hoc reprehendere audet, aut contemnere, reprehendat idem, & contemnat, quod Paulus 1. Timoth. c.2. ait: Similiter & mulieres in habitu ornato, cum verecundia, & sobrietate, ornantes se non in tortis crinibus aut auro, aut margaritis, aut veste pretiosa: & beatus Petrus 1. c.3. Quarum, inquit, non sit extrinsecus capillatura, aut circundatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus.

CAP. III. *pag.3.*

Ne pexus, & comatus.] Non verbum de verbo, sed sensum de sensu transtuli. ἄσκυλτον enim vocat capillum intonsum καταχρηστικῶς, vt si diceret, sine vexatione; vexare enim videtur capillum, qui eum tondet. Ego verò sine tropo catachresis, comatum verti. Dictum est autem seruate comam ἄσκυλτον ἐκ τοῦ ἐναντίου πρὸς τὸ συγκόπτειν καὶ καθαιρεῖν αὐτήν, id est, non vexanti comā, opposuit autor concerpentem, & delentem comam. hæc notaui, ne quis in ipso ferè principio interpretationis me reprehenderet, priusquam rationem interpretationis intelligeret.

Neque anaxyridas.] Pro hoc verbo, quod in ea editione 70. interpretum, quam nunc habemus, non reperitur, alius interpres vertit ex Hebraico ad verbum ἐντομίδας, id est, incisiones in carne. 70. verò Interpretes quia instinctu Spiritus sancti, vt plerique veterum patrum nobis tradiderunt, interpretati sunt, vt ad vtilitatem Gentilium, quibus potissimùm scripturam Hebraicam in Græcum conuertebant, interpretationem accommodarent. Et quia verbis maximè propriis, si quæ alia ad res significandas, vt auctor est Philo Alexandrinus, vsi sunt, idcirco non dixerunt ἐντομίδας, quæ significabant incisiones in carne, siue illæ ad religionem aliquam alienam, vt Ægyptiorum, aut aliorum pertinerent; siue ad pingendum effeminatè carnem notis in eam incisis, vt nunc facere solent Arabici; siue ad vtrumque, sed potius dixerunt ἀναξυρίδας, quod verbum tum incisiones illas significat, quæ fiebant nouacula acutissima, quam significat ξυρὸς, vt ipsi quoque Rabbini eius loci interpretes scribunt, vt ex quodam Hebraicè eruditissimo audiui: tum significat braccas longas, & vsque ad pedes tractas, à verbo ἀνασύρειν dictas: item significant anaxyrides cothurnatos calceos aliquanto altiores, & ad extrahendum difficiliores, quàm quibus vulgo vtimur. Hæc igitur omnia, vt ad cultum effeminatum pertinentia, lex voluit prohibere.

Comam in vnum colligere.] Huiusmodi sunt crines ad verticem cõuoluti: Sic enim vocat Varro lib.6. de lingua Latina, quos idem ait tutulos olim prisco verbo vocari solitos, quòd res alta tanquam tuta tutulus vocaretur. Est autem obseruandum hoc loco, quòd etsi Apostoli docebãt fugiendas esse huiusmodi varias formas, & modos capilli componẽdi ob venustatem, & delicias, tamẽ Scriptura sancta, vt Magnus Basilius in Epistola ad Diodorum episcopum Tharsensem admonuit, honestatis caussa communibus verbis ea quæ turpia sunt, complecti solet. Vt cùm ait;

 Fornicatio,

Fornicatio,& omnis immundicia ne nominetur quidem inter vos.] nomine immunditiæ nefandos concubitus comprehendens. Vnde beatus Petrus in epistola priore canonica capite 3. πλοκὴν τριχῶν, id est, plicationem capilli prohibuit, reliquas omnes species componendi capilli, hac specie communi complexus. Item beatus Paulus 1. Timoth.c.2. crines intortos prohibuit, complectens formas omnes quas apostolica doctrina complexa est. Illud quoque hoc loco obseruandum est, quod hic ait apostolica doctrina, ne circundes digitis tuis annulum aureum] satis declarare, quam circundationem auri significauerit. Petrus 1.cap.3.cùm ait, Neque circundatio auri, scilicet significauit gestationem annuli aurei, vsus verbo περιθέσεως, ex verbo περιτιθέναι, quo vsa est postea hoc loco doctrina Apostolorum.

Quod etiam lex Deuteronomij vetet.] Deuterosin vocat hîc Deuteronomion, id est, illa quæ post decem mandata data sunt, quæ ad deuterosim pertinent: quæ quidem quatenus pertinent εἰς τὰ δεσμὰ ἐπισακτα, id est, ad vincula illa ascita, quæ idem Clemens paulo pòst cap. VI. & rursus lib. 6. dicit, iam ab illis liberati sumus. Sed rursus sunt quædam, quæ tametsi data sunt post illa decem mandata, tamen quia spectant quoque ad legem naturalem, qua decem illa mandata continentur, adhuc seruanda sunt, neque existimanda tantum esse τῆς δευτερώσεως, id est, secūdæ lationis, sed etiam primæ: cuiusmodi est quod lex prohibet in Leuitico, non facere sisoen & anaxyridas, quod ad mollitiem pertinet, quæ lege naturali interdicta est. Illud quoque obseruādum est hîc, vocabulum δευτερώσεως à principio quidem ad ea quæ secundo loco post decalogū de cærimoniis, & iudicialibus lata sunt, pertinuisse; postea verò ad traditiones Rabinorum translatum esse verbum. Similiter factum est in quibusdam verbis Latinis quæ primò in laude ponebantur, posteà in conuicio, vt sophista, hostis, & alia eiusmodi. Sic Deuterosis contumeliosum verbum est nunc; sicque accepit Iustinianus imperator, cùm eam lege prohibuit. sic enim ait Const. CXLVI. de Hebræis: Quæ verò Deuterosis ab ipsis dicitur, in vniuersum interdicimus, vt quæ sacris libris comprehensa non sit: nec à principio ex Prophetis tradita; sed quæ sit excogitatio, & inuentio virorum è terra loquentium, & nihil diuinum in se habentium: & quæ sequūtur. Non sic autem Clemens accepit verbum Deuteroseos, quo in his libris vsus est. quod qui non animaduerterunt, existimauerunt conuicium esse in Deuteronomium, quòd Clemēs Deuterosin verbo Deuteronomij afficiat; & Deuteronomiū verbo Deuteroseos. hoc enim erat secūdum in illis tribus, quæ ante annos octingentos nonnulli in his libris criminabantur. auctor est Photius in sua bibliotheca. De primò & tertio responsum est in procemio. hoc secundum idem quoque Photius ait, ῥᾷστον διαλύσασθαι, id est, perfacile esse ad diluendum. ego perfacile interpretor, quia depulsio huius criminationis ex obseruatione veteris vsus verbi Deuteroseos pendeat, quod quidem Clemens in laude, & non in conuicio, & vituperatione secundæ legislationis diuinæ ponere solet.

Sisoen facere.] Sisoen ait Suidas significare πλεξίδιον, dictum à plicando, quasi diceret capillum plicatum: beatus Petrus appellauit πλοκὴν τριχῶν, quod Latinus interpres vertit capillaturam; Paulus verò vocat πλέγμα, id est, intortos crines. Latini dicunt, calamistratum, siue calamistris ornatum capillum, quod lex prohibebat. Quod autem Hieronymus vertit ex Hebraico, non tondere comam in rotundum, ex eo fortasse factum est, quòd existimauit rotunditatem illam in modum annulorum, quæ efficitur in capillo calamistrato, pertinere ad rotundam comæ tonsionem, quæ fuit caussa, vt sic verteret. Audiui etiam ex quodam Hebraicè erudito, significare eius loci verba, si quis ad verbum verteret, Ne corrumpas angulum capitis tui circum caput. Angulos enim rectos, quos facit capillus promissus, is quidem corrumpit, qui in eo facit circulos calamistris, quod fieri solet circum caput. Vt iam duplex sit rotunditas, altera in capillo ipso calamistrato, altera in tonsione circum caput, in quam solam aspexit Hieronymus interpretans, quod quidam vertunt ad verbum, corrumpere angulum circum caput, pro eo quod est, tondere in rotundum. Addam etiam hoc, videri mihi 70. Interpretes fecisse sisoën, quo verbo vsi sunt, ex Hebraico sisin, quod tradunt Hebræi significare cincinnos capitis.

Non radetis (inquit lex) *barbas vestras: hoc enim, vt mulieres deceret, fecit Deus, qui earum fuit auctor: viros contrà, vt non deceret, idem iustè statuit. Tu verò si hæc feceris, vt alicui placeas, id quod est contra legem, execrabilis apud Deum eris, qui te ad imaginem suam effecit.*] Sunt quibus hæc constitutio de barba non tondenda non probetur, neque digna Apostolorum auctoritate videatur. Quomodo enim (inquiunt) mortale peccatum erit, radere barbam, idque quia lex iubeat non radere? Scimus enim legem, sicut Apostolus ait, iis, qui sub lege sunt, loqui: nos verò iam non sumus sub lege, sed sub gratia. Verùm quibus non probatur hæc interdictio tonsionis barbæ, mirum, si eisdem probetur illa mulieris comæ apud Paulum interdicta tonsio. Sed vt melius præceptum de barbis non tondendis intelligamus, videamus quæ sit caussa, cur iubeantur mulieres orare velato capite, ac simul vetentur tōdere capillum, quia scilicet capilli dati sunt ad velamen; vt admoneat, inquam, natura ipsa, virum esse caput mulieris, & mulierem subiectam viro: quasi naturæ vox sit, ne tondeat mulier capillum, ne tondendo subiectam se viro negare videatur. ex quo fit, vt si mulier aliqua quapiam honesta caussa capillum tondeat, vt valetudinis, aut religionis,

gionis, ſicut virgines Deo dedicatæ facere conſueuerunt, quibus non licet nubere; aut cùm vult mulier amiſſo viro vidua permanere, id quod in Italia nonnullæ profiteri ſolent capillum tondẽdo, & eum funeri, cùm effertur, imponendo; quæ ſic comam tondent, non erunt præcepti Pauli reæ; quia vbi cauſſa præcepti non ſubeſt, vitium non imputatur, vt de ſimilibus dixit beatus Ambroſius in epiſt. ſua, cui exprobrabatur, quod in eius ordinatione vtpote neophyti violatum eſſet præceptum Apoſtoli de non ordinandis neophytis, cuius præcepti cauſſa erat, vt ne neophytus (inquit) ſuperbia elatus, ſcilicet ob ordinationem, in iudicium Diaboli incideret; at in Ambroſio indicatum fuit non reperiri præcepti huius cauſſam, id eſt, nullam eſſe de eo futuræ elationis ſuſpicionem. Similiter ergo dicendum eſt hîc de barba Laicis non tondenda, vt Paulus dixit de coma mulieri nutrienda. An natura non docet nos, quod vir ſæculi ſi barbam nutriat, gloria eſt ei? ſin verò effeminatè radat, ignominia? quia barba ad gloriam virilitatis data eſt illi, vt ſcilicet qui ſecundum naturam præeſſe debet mulieri, vel de barba admoneatur, vt fortis & virilis ſit, & mollitiem atque impudicitiam omnem fugiat: hæc eſt gloria & decus barbæ. vt iam ſi quis effeminatè, & impudicè aut radat, aut radere exiſtimetur, is quidem cõtra naturæ doctrinam faciat, & diuinam legem violet, quæ in Leuitico iubet non radere barbam: quam quidem legem moralem eſſe, & hanc eius cauſſam, ac rationem extitiſſe, ſcilicet ne hoc effeminatè fieret, docuit hęc apoſtolica conſtitutio. Sic quoque intellexit ſanctus Epiphanius apoſtolicarum conſtitutionum ſtudioſiſſimus: ſcribens enim aduerſus Meſſalianos; Alij, inquit, eorum barbam formam viri detondent. & quæ ſequuntur. Conſiderandum igitur eſt, quibus nam hoc præcipiãt Apoſtoli: præcipiunt enim laicis, vtpote in eo libro qui De laicis inſcriptus eſt; tum quia decebat, vt vir, qui caput eſt mulieris, quod virum natura decet, id eſt, barbam ne corrumperet effeminatè, & muliebriter: niſi enim viros barba deceret, non eis natura barbam dediſſet; vt contrà mulieribus non dedit, quia eas non decebat: tum quia Laici, vt occaſione acquirendi filiis facilè in vitium auaritiæ labuntur; ita occaſione placendi vxoribus, facilè item declinãt in vitium aliis placendi, quod tonſa barba fieri ſolet. Ex hac ergo doctrina manauit, vt per omnes eccleſias catholicorũ Orientis & Occidentis, barbas laici ferant; immò ſit ignominia, ex barbatis imberbes fieri: niſi fortè cùm iam ſenes ſunt, aut ætate prouecti, hi enim ſuſpicione carent, quòd barbam effeminatè, ac propter mollitiem tondeant: aut niſi iuuenem, vt radat, aliqua priuata & honeſta cauſſa excuſet. Contrà verò, Barbari, & infideles, vt Machometani, propter mollitiem, & impudicitiam omnes vulgò nullo ætatis diſcrimine radunt. Si quis autem vult contentioſus eſſe, dicam quod Apoſtolus de velando capite mulieribus, apud nos Chriſtiani Laici; niſi aliquì ſenes, talem conſuetudinem non habent; Clericos verò, qui Laici eſſe deſierunt, id eſt, coniugia reliquerunt, vt alius habitus decet, ita quoque alia forma barbæ. Hos radere non eſt turpe; vt olim per totum Occidentem fieri ſolitum, teſtatur Gregorius ſeptimus libro VIII. regiſ. epiſt. x. ad Glorioſum iudicem Caralitanum: Nolumus, inquit, prudentiam tuam moleſtè accipere, quòd Archiepiſcopũ veſtrum Iacobum, conſuetudini ſanctæ Romanæ eccleſiæ obedire coëgimus; ſcilicet, vt quemadmodum totius Occidentalis eccleſiæ clerus ab ipſis eccleſiæ Chriſtianæ primordiis barbam radendi morem tenuit, ita & ipſe frater noſter, veſter Archiepiſcopus, raderet. Vnde eminentiæ quoque tuæ præcepimus, vt ipſum ceu paſtorem, & ſpiritualem patrem ſuſcipiens, & auſcultãs cum conſilio eius omnem tuæ poteſtatis clerum radere facias atque compellas: res quoque omnino renuentium niſi demum conſenſerint, publices; id eſt, iuri Caralitanæ eccleſiæ tradas: & ne vlterius inde ſe intromittant, conſtringas: neque non ipſum ad honorem eccleſiarum defendendum promptiſſimè adiuues. Quod ergo apoſtolica doctrina execrabiles eos eſſe dicit qui barbas radunt, ex iis, quæ hactenus dicta ſunt, conſtat ſic intelligendum eſſe, ſiquidem radere ad turpitudinem, & laſciuiam ſpectet, & referatur.

CAP. VI. *pag. 3.*

Siue ſophiſtica (id eſt ſcripta ſapientum) & poëtica cupis, habes Prophetas, Iob & Prouerbia.] Non ſignificat poëtica eſſe, id eſt, fabuloſa, quæ à Prophetis ſcripta ſunt, abſit: Libro enim 6. cap. 27. ait doctrina apoſtolica, Cauete ab omnibus hæreticis, qui Legem, & Prophetas improbant. Neque dicit, Prophetas propoſuiſſe ſibi poëtas, & ſophiſtas, id eſt, ſapientes Gentilium ad imitandum: ſed potius cùm ſophiſtica & poëtica dicit, illa philoſophica intelligi voluit, quæ ſapientes Græcorum in fabulis poëtarum Orphei, Heſiodi, Homeri de natura rerum, & morum diſciplina argutè per allegorias interpretabantur, vt ex lib. x. Recognitionum Clementis, & copioſius ex vj. alterius editionis Recognitionum, & ex libro 3. Euſebij de Præp. Euang. atque ex aliis perſpici poteſt. Verùm in hoc genere, cùm non ſunt prorſus ea quæ ſonant verba, ſed alia inde eruditè, acutéque intelliguntur, longè maius ingenij, & ſolertis intelligentiæ acumen, in Prophetis, Iob, ac Prouerbiis Salomonis eſt, vt apoſtolica doctrina hîc reſtatur, quàm in omni poëtarum arguta, & ſapienti ſcriptione reperitur. Quid enim conferri poteſt cum illo acumine, & ſolertia deſcriptionis ingenij Satanæ, & operationis eius multiplicis in Iob cap. 40. & 41. aliud verbis ſonantibus, aliud inde mente ſolerter intelligente? Quid illud apud Es. c. 7. de Aſſyriis delendis, in illa die radet Dominus nouacula cõducta in rege Aſſyriorum, & pilos pedum, & barbam vni-

uersam, & quod sequitur de loco ob vastitatem siluescente, & in vepretum mutato, cum sagittis, & arcu ingredientur illuc; vepres enim & spinæ erunt in vniuersa terra. Item illud in Ioële de hostilibus depopulationibus, quibus instar messis deleti sunt Israëlitæ alij aliis temporibus ab aliis & aliis gentibus, residuum erucæ comedit locusta, & residuũ locustæ comedit bruchus, & residuũ bruchi comedit rubigo. Infinita huiusmodi sunt in Prophetis. Plenus quoque est liber Prouerbiorum Salomonis hoc genere. vt illud, In manu ebrij nascuntur spinæ. & illud ad thorum immaculatum coniugis pertinens, Bibe aquam de vasis tuis, siue de cisterna tua, & fluenta putei tui; effundantur tibi aquæ è tuo fonte; in plateas tuas transeant tuæ aquæ; habe eas solus, ne sint alieni participes tui. Præterea etiam, quæ in poëtis plurimùm delectant, translationes dico similitudines, exempla, metonymias, prosopopœias, hyperboles, ironias, narrationes figuratas, descriptiones, imitationes morum, & consuetudinum, quas Græci vocant ἠθοποιΐας, dramaturgias, & repræsentationes, ac mutationes personarum, & reliquas figuras sententiarum & tropos verborum. hæc, inquam, omnia, quibus poëtæ abundant, ita à Prophetis, & prius, & melius, atque aptius, diuina mentis solertia ac perspicientia adhibita sunt; vt iam verè dixerit doctus Tertullianus in Apologetico, Quis poëtarum, quis sophistarum, non omnino de Prophetarum fonte potauit? Inde igitur Philosophi sitim ingenij sui rigauerunt; vt quæ de nostris habent, ea nos comparent illis. Et paulo pòst, Homines gloriæ, & eloquentiæ solius libidinosi, si quid in sanctis scripturis offenderunt, pro instituto curiositatis ad propria opera verterunt. Itaque cùm dixit, quis poëtarum, quis sophistarum non omnino de Prophetarum fonte potauit, videtur imitatus hunc locum Clementis, Si sophistica & poëtica cupis, habes Prophetas. Et cùm dixit, homines gloriæ, & solius eloquentiæ libidinosi, videtur interpretatus nomen sophistæ, vt Plato, Isocrates, & Aristoteles interpretati sunt, tametsi prius in bonam partem acciperetur. Sic enim Socrates in Minoë Platonis Iouem vocat sophistam, id est sapientem. Laudat enim & Themistius in oratione 4. quam Sophistam inscripsit, ait; Nam Sophistæ nomen quàm olim graue ac magnificum fuerit, & quod Solonem & Pythagoram ij qui tunc erant, Sophistam appellabant, perspicuum est: ineptúsque sim, si quod dico, comicorum & historicorum auctoritate velim comprobare. Sed tamen hi non me eadem ratione sophistam vocant, nec enim honore, sed ignominia afficere me volunt. Verùm quando nominis huius vis & proprietas diuersa est ab ea quæ antea erat, id quod temporis diuturnitate ipsis quoque nummis videmus euenire; quod tamen accidit, ex quo primum Protagoras de omnibus cœpit ambigere, & omnia in controuersiam vocare. Itémque Prodicus Chius, Gorgias Leontinus, qui cùm s[illegible]ietiam profiterentur, venalem eam exponebant, multúmque pecuniæ à discipulis exigebant; hinc profectò nomen traxere ij, qui in me nunc cauillātur. hactenus Themistius in eos, à quibus vocabatur Sophista vetere quidem verbo, & olim honestæ significationis, postea verò turpis, & inuidiosæ, atque infamis vitio illorum, qui philosophiam venalem facere cœperunt. itaque primùm Socrates, vt ait idem Themistius, vocatus est sophista arrogans, & nouarum rerum studiosus: posteà Plato, & Aristoteles eisdem conuiciis iactati sunt: & Photius in responsionibus ad Amphilochium Cyzici metropolitani verbum Sophistæ πολύσημον esse ait, id est, multa significare. Dicitur enim, inquit, Sophista, qui artem disserendi docet: item, qui in genere disserendi exercitatus est; tum etiam, quicunque exercitationem disserendi in discipulis ad contentionem, & controuersiam pugnacem prauè contulit. Illud quoque obseruandum est hîc, quòd Clemens sic poëtica & sophistica coniunxit hoc loco, vt beatus Petrus 2. cap. 2. μύθους dixit σεσοφισμένους, id est, fabulas doctas, vt vetus interpres vertit; scilicet fabulas illas dicit, quas aiebat Clemens in persona Appionis in altera editione Recognitionum, ἔχειν τινὰ λόγον οἰκεῖον καὶ φιλόσοφον ἀλληγορίᾳ φρασθῆναι δυνάμενον, id est, habere rationem quandam cognatam & philosophicam, quæ per allegoriam exponi posset. Eiusmodi erant fabulæ de transfigurationibus Iouis variis, quas idem Clemēs per eandem personam Appionis interpretans allegoricè; subiungit: αὗται δ' αἱ μεταμορφώσεις, τοῦ πανταχῆ διήκοντος Διὸς αἱ πολλαὶ νοείσθωσαν τροπαί, i. hæ verò transfigurationes intelligantur multiplices cōmutationes, cōuersionésq; Iouis, i. aëris omnes partes permeātis. Sic enim paulò antè Ioue aërem interpretatus erat. At trāsfiguratio Domini Iesu, de qua ibid. in epist. Petri sequitur, & cuius testis præsens fuit beatus Petrus, non fuit talis, sed vera & gloriosa, cùm in lumine illo mirabili mirabiliter creato, tanquā in speculo increatum lumen diuinæ gloriæ sanctis Apostolis ostensum est. Sic enim intelligi, seu potiùs corrigi volo, quod de lumine illo Thaborio in meo de residentia Episcoporum Antapologetico iam pridem scripseram. de quo plura posteà libro VI. cap. XIX. σοφιστείαν ergo vocat Clemens illam, quæ ab illis priscis gentilibus, sapientia putabatur; & quam iactabant qui non tam erant sapientes, quàm videri & dici volebant; δοξόσοφοι potius, aut ἐθελόσοφοι, quàm σοφοί: de quibus Apostolus ait, Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. Qui quidem sententiosè de motibus, & de occultis naturis rerum per allegorias fabularum acutè, vt videbantur, tradebant, vt in Theologia Phœnicum, Ægyptiorum & Græcorum cerni potest, de quibus Euseb. lib. 3. De præparatione euangelica, ita inquit: Generosa Græcorum & Ægyptiorum Theologia ad sublimiora nos perducere fabularum allegoriis pollicita, ad corpora rursus reducit. & paulò

pòst,

pòst, Qui secundum Apostolum, inquit, dicentes se esse sapiẽtes, stulti facti sunt. Hanc quoque solet scriptura sancta appellare sapientiam, vt cùm ait: Perdam sapientiam sapientium. Sunt præterea aliæ duæ sapientiæ, quas distinxit Apostolus, vt Theodoretus in commentariis prioris epistolæ ad Corinth. obseruauit: Vnam quæ hominibus, inquit, data est, in qua ratione vtimur, & quid agendum, quid non, discernimus; & qua artes & disciplinas adinuenimus, & Deum cognoscere possumus: alteram, quæ in mundi fabrica cernitur, & in contemplatione naturæ versatur. Vtramque harum vocare quoque solet scriptura Sapientiam, vt cùm ait: Ecce vocaui Beselecl, & repleui eum spiritu sapientiæ. & Apostolus; Nam quia, inquit, in Dei sapientia non cognouit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiã prædicationis saluos facere credentes. Omnem igitur σοφιστείαν, quam Clemens vocat, vocare solet scriptura sapiẽtiam, in qua quidquid acuminis & solertiæ est, id omne superatur acumine, & solertia diuini spiritus, qui in Prophetis spirat; quorum figuras & sententias solerter & ingeniosè imitati sunt Poëtæ ac Sophistæ. Spirat item in Psalmis, quos ait Origenes plenos esse multis & sapientibus dogmatibus: ac rursus spirat in Prouerbiis, immo in toto Salomone, cuius opera habent, inquit idem Origenes, μεγάλην ἐν βραχυλογίᾳ περίνοιαν, id est, magnam sensus comprehensionem cum breuiloquentia coniunctam: item in Iob, Cuius dialogi, inquit, mirabiliter arguti sunt, & omni doctrina referti. Nemo igitur hunc locum malè intelligens reprehendat, falsò existimans comparari hîc poësim, & sapientiam gentilium cum scripturis sanctis; quasi scripturæ sanctæ ab illis mutuatæ sint, cùm potius, vt iterum dicam, quæ de nostris habent, vt dixit Tertullianus, ea nos comparent illis. quę enim in Prophetis sunt ex poëtis sumpta, non imitationis gratia sumpta sunt, sed potius, sicut ait Gregorius Nyssenus in commentariis Cant. cant. c. 4. vt illis nominatis, statim intelligatur quod scriptura intelligi vult; vt cùm sirenas apud Esaiam legimus, & onocentauros, ad significandam vastitatem loci: & in libro Iudith, Titanis filios, vt statim intelligamus homines robustos ac viribus valentes: & in Iob, cornu Amalthææ, vt continuò laudem filiæ Iob intelligeremus, scilicet omni genere virtutis præditam fuisse. Illa quoque poëtica sunt, vt arcturus, orion, & Pleiades apud Iob & Amos, explanationis caussa, & non imitationis, aut approbationis fabularum adhibita. Illud verò de Adonide in Esaia cap. 18. & in Ezechiele, ad accusationẽ idololatriæ pertinet. notauit Anastasius Antiochenus in lib. Variarum quęstionum tam multa dicere Salomonem de vera sapientia, ne quis propter homonymiam sapiẽtiæ in sophismata gentilium aut hæreticorum incideret; siquidem Gentiles promittunt sapientiam, & profitentur: similiter hæretici se putant sapientes. hæc Anastasius, postquam totum hunc locum Clementis descripsit. Itaque videtur planè sophistica ista, quæ Clemens dicit, interpretari sapientiam Gentilium, illam dico quæ falsò videtur sapientia. Clemens verò Alexandrinus in 1. libro Strom. Has, inquit, partes veritatis fures, & latrones philosophi Gentilium ante aduentum Domini ab Hebraicis prophetis acceperunt, οὐ κατ' ἐπίγνωσιν, id est, non agnoscentes ea scilicet aliena esse, sed tanquam propria dogmata partim sibi tribuentes, partim deprauãtes, & Aristoteles sophisticen ait furem esse sapientiæ. Idem Clemens Alexand. in principio libri primi: Scriptura, inquit, vocat sophistas τοὺς περὶ τὰς λέξεις καὶ τὰς τέχνας περιττούς. Vnde Græci eos qui in quauis re sunt multum curiosi, Sapientes & Sophistas παρωνύμως appellarunt, vt Homerus Fabrum vocat sapientem. Hactenus explanatio in Clementis Romani locum, Si sophistica & poëtica cupis, habes Prophetas, & quæ sequuntur.

CAP. VII. *pag. 4.*

Audiamus quid in sapientia dicat sanctus sermo.] Perinde est hoc quasi diceret, Audiamus quid sanctus sermo in sapientia dicat, quæ per Salomonem scilicet locuta est, quæ est filius Dei, quod quidem conuenit in omnes libros Salomonis, vt intelligi potest ex capite octauo: ait enim de eo, quod in Prouerbiis quoque scriptum est: Vt de te maritus tuus per sapientiam laudetur: cùm ait per Salomonem, & quæ sequuntur. Sic in hoc loco non ex libro, qui inscribitur Sapientia, verba citantur, sed ex libro Prouerbiorum, in quo sapientia Dei per Salomonem loquitur. Sicut idem Clemens in epistola ad Iacob. quod est in Cant. cant. c. 8. de sapientia citauit, Dicente, inquit Sapientia, valida est dilectio, vt mors. Admonui de hoc, ne quis existimaret Clementem quasi memoria lapsum, vt aliis euenire interdum solet, citasse librum Sapientiæ pro libro Prouerbiorum. Quod autem sapientia Salomonis sapientia Dei per Salomonem locuta intelligatur, in extrema parte eiusdem capitis octaui auctor explicauit. Qui enim dixerat, [Vt de te maritus tuus per sapientiam laudetur] posteà dixit, [Intellexistis quas laudes mulier pudica à Domino Deo ferat?] Similiter intelligatur, quod in extrema parte eiusdem libri sumptum est ex libro Prouerbiorum [Verbum, quod in sapientia scriptum est] in sapiẽtia scilicet Salomonis, id est, Dei: Dei enim sapientia est, quicquid Salomon per sapientiam Dei scripsit. Non est dissimile quod beatus Cyprianus Prouerbia Salomonis citat sub nomine & titulo Sapientiæ Salomonis libro 3. ad Quirinum cap. 6. In sapientia, inquit, Salomonis; In locis impiorum gemunt iusti: in illorum autem perditionem abundabunt iusti] quod perinde est quasi diceretur, apud sapientem Salomonem.

IN

IN LIBRVM SECVNDVM DE EPISCOPIS, PRESBYTERIS, ET DIACONIS.

CAP. I. *Pag. 6.*

SIT *ætate inclinante siue delabente.*] Græcè est καθήκων τῇ ἡλικίᾳ, quasi κάτω ἥκων κατὰ τὴν ἡλικίαν. qui enim annos quinquaginta, quos apostolica doctrina in episcopo, si fieri potest, requirit, natus est, iam delabitur ætate, siue iam est ætate delabēte, quasi ascēdamus, dum ad mediā ætatem tēdimus, quæ media ætas vsq; ad quinquagesimū annū, ætas constans est: vnde delabi ad extremā ætatē, est καθήκων τῇ ἡλικίᾳ. Ex quo intelligimus eū esse & dici prouectū ætate, qualē oportet esse Episcopum, qui attigit annum quinquagesimum. Sic enim appellat statim προβεβηκότα τῷ χρόνῳ. hinc rursus intelligimus τὴν νεότητα, id est, adolescentiam Timothei episcopi Paulum vocasse, quòd non esset ætate prouectus, vt processu ætatis euasisset iuueniles motus, & adolescentium petulantias, licet ratione & moderatione vitæ eas euasisset. Hinc est quod aiebant Iudæi Christo: Quinquaginta annos nondum habes, &c. quod perinde est quasi dicerent, nondum ætate processisti, siue nondum ætate prouectus es, &c. De ætate verò Episcopi synodus Neocæsariensis iubet canone xi. vt fiat presbyter non minor natu quàm triginta annorum, quia Christus, inquit, trigesimo anno baptizatus est, & cœpit docere. Hunc canonem tribuit synodo Nicænæ Hippolytus Thebanus in fragmento quodam, quod reperi, Chronicorum, quæ scripsit. Cùm enim scribit de ætate Christi, qua baptizatus cœpit prædicare, subiungit idcirco in concilio Niceno decretum fuisse, ne quis ante triginta annos fieret Sacerdos; debet enim discipulus incipere quando eius dominus. Hactenus Hippolytus. Fortassis hunc canonem synodo Nicenæ tribuere maluit, quàm Neocæsariensi, quæ canone xi. hoc ipsum sanxit, & quæ Nicænam antecessit, quod magna synodus, id est, Nicæna, illam Neocæsariensem confirmauit, vt etiam synodus Florentina act. 7. testatur. Sed dicet aliquis, Si hæc est apostolica constitutio de ætate episcopi, quomodo non est in ecclesiastica & canonica consuetudine, quæ ex apostolica traditione profecta sit, vt ea ætas nunc requiratur, id est, quinquaginta annorum? Respondemus, non esse hanc constitutionem dogmaticam, vt eius traditio perpetua ac necessaria sit, sed esse cōstitutionem decentis ætatis, quæ ad honorandum magis episcopum, & ad castimoniam vitæ multum momenti adferat, si facilè & commodè fieri possit, vt ea ætate aliquis reperiatur, modò cætera omnia conueniant, & nihil præterea obstet, &c.

CAP. III. *Pag. 7.*

Excutiatur, si in vsu vita à vitiis vacat. Scriptum est enim, Inspicite an sit macula & vitium corporis in eo qui eligitur ad Sacerdotium. Ergo sit etiam non iracundus: & quæ sequuntur.] Interpretatur apostolica doctrina allegoricè, quid significaret quod lex iubebat in Leuit. cap. 21. vt careret omni macula & vitio corporis, qui eligeretur ad Sacerdotium; scilicet significabat sacerdotes nouæ legis, quorum illi veteres erant vmbra, debere in iis quæ ad vitam pertinent, iis item vitiis carere quæ sunt communia corporis & animæ, id est, quæ anima non operatur sine corpore, vt est irasci, & non commoueri misericordia, & alia huiusmodi. Itaque hominem iratum significabat in ænigmate cæcus; iracundia enim excæcat, & veluti oculum prudentiæ eruit. Deinde, quia sicut ait Salomon in Prouerb. ira non facit misericordiam, idcirco postquam præcepit non esse iracundum, addidit, vt esset misericors. Præterea ad misericordiam quoque pertinebat debere non esse claudum, neque trunca manu, & aure, quod significabat in ænigmate, debere esse omnibus modis præsto ad opitulandum egenti: hic enim est non claudus, immo pes claudo, sicut de se Iob aiebat; & præsto ad audiendum pauperem, hic est non sine aure; & promptus ad largiendum, hic est non mutila manu. Cùm autem ad illud, sine fracto pede & manu cum reliquis eiusmodi, quæ omne genus subueniendi & opitulandi egentibus significat, addat lex illud, non lippis oculis, & non sine palpebris, quæ quidem oculos custodiunt; profectò ad eum secundum spiritum retulit constitutio apostolica, qui rectè videt cui potius sit opitulandum & largiēdum, vt prudenter largiatur, sicut hoc loco præcipit, cùm ait, non ignoret quisnam dignior sit subleuatione. Iubet etiam vt nihil habeat episcopus in quo erubescat, quod in ænigmate significabat, vt nos apostolica doctrina admonuit, non habere scabiem & impetiginem in corpore. Illud verò, non herniosus, siue vt est apud 70. vnius testiculi, significat omnia quæ dixit pertinere ad beneficentiam; qua qui caret, velut sterilis est.

CAP. V. *Pag. 8.*

vt Scripturas accuratè interpretetur; Euangeliū, vt Prophetis & Legi consonet; Legem & Prophetas, vt Euangelio.] & paulò pòst: *Habe igitur curam verbi, Episcope, vt possis omnia secundum verbum interpretari.*] Hæc igitur apostolica constitutio ac doctrina quæ à sanctis Apostolis Ecclesiæ catholicæ tradita est, & ab antiquis patribus & Ecclesiæ doctoribus in interpretandis scripturis semper seruata redarguit nuper exortum, vel potius iam olim extinctum, & non ita diu reuocatum genus interpretandi veterem scripturam κατὰ λέξιν quidem, vt illi putant, id est, secundum litterā, vt nunc loquimur, sed non vt consonet Euangelio; ac proinde non secundùm litteram interpretantur.

tantur. Littera enim veteris scripturæ non est ducenda littera scripturæ diuinæ, si neque ea consonat Euangelio; nec Euangelium ei. Lex enim, sicut Apostolus ait, spiritualis est. Sed quia adhuc supetstites esse dicuntur qui hoc studium interpretandi excitarunt, & in eos in Hispania inquiri audio, operæpretium est cognoscere quis olim primus auctor huius generis interpretandi fuerit, & qua specie deceptus, & quo illud tempore, & quo Pontifice primùm Ecclesia damnauerit. Hæc enim cognoscere tum iis qui adhuc in iudicio sunt, tum iis qui eorum iudicio præsunt, prodesse poterit; illis quidem vt eo magis se aberrasse agnoscant, quòd alios prius in eodé errore antiquis temporibus fuisse ab Ecclesia videant iudicatum; his verò vt facilius & maturius caussam & iudicium expediant; & vt intelligamus non esse interpretandas prophetias de Christo κατὰ ἔκβασιν, sed κατὰ λέξιν, id est, vnumquodque dictum prout dictum fuit, non autem prout euenit; vt Theodorus Mopsuestiæ faciebat primus huiusmodi interpretationis inuentor. Recitabo igitur quosdam locos propheticos ab eo in commentariis minorum Prophetarum & Psalmorum speciosè quidem, sed falsò expositos. Vnde fiet manifestum quid sit rectè ioterpretari κατὰ λέξιν secundum apostolicam doctrinam; & quid non. Incipiam à Ioële: Et erit, inquit, in nouissimis diebus, effundam de Spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri & filiæ vestræ; & filij vestri visiones videbunt, & seniores vestri somnia somniabunt. & paulò pòst: Et dabo prodigia in cælo sursum, & in terra deorsum, sanguinem, & ignem, & vaporem fumi; Sol conuertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus & manifestus. Hæc Theodorus Mopsuestiæ, siue Antiochenus, interpretatur secundum historiam de rebus feliciter gestis à populo Israëlitico statim post liberationem ex captiuitate Babylonica; cùm, vt ait idem Theodorus, Scythas eorúmque imperatorem Og diuino auxilio freti vicerunt Israëlitæ: Effundam ergo, inquit, de Spiritu meo, id est, prospiciam illis abundè. Præterea etiam admiratione digna edam in cælo & in terra, cædem hostium eorumque supplicium; & vaporem fumi, iram diuinam ostendentem. Vertetur autem Sol in tenebras; & Luna in sanguinem, secundum existimationem quam habebunt ob magnitudinem malorum. Hæc autem euenient ante illum diem quo Deus hostes ipsos pœnis grauissimis afficiet, & omnibus sæculis notissimis. ex quibus malis omnibus, qui nomine meo vocabuntur, liberationem consequentur, qui ipsi in montem Sion & in Hierusalem ascendent; siquidem hæc promisit Deus iis omnibus qui reuocandi & reducendi sunt. deinde subiungit, atque hæc quidem est horum verborum sententia πρόχειρος, id est, quæ in promptu est, sensum dicit secundum litteram. deinde subiungit: Petrus verò disserens cum Iudæis in aduentu Spiritus sancti, his vsus est meritò, siquidem Lex vmbram habebat futurorum bonorum; & populo illi tam accuratè prospiciebat Deus propter expectationem eorum quæ in Christi aduentu extiterunt. Erant itaque quæ ad illos pertinebant parua omnia, & tanquam in vmbra facta, vt iam magnificentiora atque grandiora essent verba, quàm res ipsæ subiectæ; veritas verò rerum ipsarum dictis ipsis par & æqualis in Christi aduentu habuit exitum, perductaque est ad effectum; tunc enim omnia magna, & noua, & verè admirabilia fuerunt; & quæ maximè illa quidem quæ in lege gesta fuerunt, superarunt. vt iam illa vetera vice ænigmatis, hæc verò in Christo veritas ipsa fuerint. Sic Dauid dixit de populo, Non est derelicta anima eius in inferno; neque caro eius vidit corruptioné: quod quidem reipsa completum in populo intelligi non potest, sed dicit metaphoricè hyperbolicè scilicet liberatum fuisse populum à periculo & interitu; res verò, & veritas eorum quæ dicta sunt, in ipso Christo extitit & demonstrata est, quando nec anima eius in inferno remansit, vtpote reuersa ad corpus per resurrectionem; neque corpus interitú vllum sustinuit; immo non solùm non mãsit vt erat cùm est affectus morte; sed immortalis factus est, & ab omni interitu alienus: vt iam illud in populo ænigma & vmbra fuerit, hoc verò in Christo veritas ipsa. Ad eundem modum vsus est his eisdem verbis Petrus in Actis Apostolorum in aduentu Spiritus sancti, tanquam dicta essent antea ratione quadam metaphoricè, id est, translatè; nunc autem ad exitum ipsius rei & ad veritatem ipsam perducta sint; vt maior nunc fides præsentibus adhiberi debeat, quàm illis superioribus admiratio túc adhibita fuerit. cùm multa sint huiusmodi in sacris libris, hoc est, de illorum numero in quo Deus disserens cum Iudæis per Prophetam, & colloquens vt solebat, promittebat se illis abundè & largè prouisurum, sicut expositum est, quæ omnia vera, vt dixi, extiterunt in Christo; quoniam Sol vere obscuratus est & Luna cum eo, & multa tum in cælo tũ in terra facta sunt prodigia; & sanguis salutaris Christi Domini nostri effusus est; & ignis species ostensa, quæ aduenientis Spiritus vim & energiam præ se ferebat. quem ignem antecessit vapor fumi, ad significandum supplicium eorum qui ausi fuerant Christum agere in crucem. Tunc omnes facti sunt participes gratiæ Spiritus sancti communicatis multis variisque charismatibus. alij enim prophetabant; alij miracula faciebant plurima ad faciendam fidem iis quæ audierant, & ad congruendos eos qui aliter de Christo sentiebant. vt iam quæ per Prophetam dicta fuerint translatè, & superlatè siue hyperbolicè, nunc adeò sint in rem ipsam & exitum collata atque perducta, vt verba sint infra res ipsas. Horum ergo & aliorum huiusmodi verborum, quæcunque de aliis rebus à Prophetis dicta, & ad œconomiam, id est, ad aduẽtum Christi Apostoli

stoli transtulerunt & accommodarunt, hæc caussa & ratio merito existimari potest; ne historia rerum illarum ficta esse videatur, & vt rerum præsentium magnitudo ex comparatione illarum magis appareat; simúlque ostendatur illorum cum his nostris affinitas; abesse tamen illa ab his tantum, quantum vmbra à corpore, quamuis similis esse videatur. Hactenus Theodorus ad verbum à me translatus. Speciosa quidem sunt hæc, quæ primo aspectu, probabilitate quadam nonnullis suaderi posse facilè videantur; sed fallunt tamen. Petrus enim interpretans prophetiam Ioëlis eodem Spiritu quo eam Propheta scripsit, non affirmat dicta esse hæc de Iudæis illis in ænigmate, siue in vmbra & hyperbolicè, vt Theodorus iste ait, sed dicta esse secundùm historiam de iis quæ tunc fiebant, & iis quæ paulo antè in passione facta fuerant. Non enim dixit, Hoc est quod adumbratum aut figuratum fuit per Prophetá; sed, Hoc est quod dictum est per Prophetam: vt intelligamus secundum litteram accipiendam esse prophetiam, de quo Petrus eam interpretatur. Itaque Spiritus sanctus non tunc primùm per Petrum prophetiam Ioëlis transtulit & accommodauit ad rem Christi, vt Theodorus vult, sed ipse Propheta de ea κατὰ λέξιν, id est, secundum historiam prophetauit, intuens eam in spiritu. Similiter interpretatus est idem Petrus secundum historiam rei in Euangelio gestæ dictum esse de resurrectione Christi, & non de populo illud, Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. Si igitur, vt Apostolica constitutio præcipit, sic oportet Legē & Prophetas interpretari secundū litteram siue historiá; vt Euangelio consonent, consequens est, non licere sic interpretari Legem & Prophetas, vt non secundū litterā Euangelio cōsonent; tunc autem consonant, quando res Euangelij in ipso Propheta vel Lege secundum litteram continetur. Alius locus est Actuum xv. ex propheta Amos. Respondit Iacobus dicens: Viri fratres audite me, Simon narrauit quemadmodum primum Deus visitauit sumere ex gentibus populum nomini suo, & huic concordant verba Prophetarum, sicut scriptum est: Post hæc reuertar, & reædificabo tabernaculum Dauid quod decidit, & diruta eius reædificabo, & erigam illud, vt requirant cæteri hominum Dominum, & omnes gentes super quas inuocatum est nomen meum, dicit Dominus faciens hæc. Hanc prophetiam interpretans idem Theodorus, Hoc loco, inquit, reditum Babylone prædicit, quando Zorobabelem ex stirpe Dauid Regem habuere. Deinde subiungit: Iacobus verò in actis Apostolorum hunc locum ad Dominum Christum transtulit, in quo res est ad exitum verum perducta, quia scilicet regnum Dauid quod ceciderat, perfectam stabilitatem accepit; tunc, inquam, firmitatem cepit regnum ex successione Dauid similem diebus sæculi, quod in perpetuitate quadam continuationis consistit. Præterea, illud cognosci Deum à reliquis hominum, & ab omnibus gentibus tunc reipsa verum extitit. Vt iam verba quidem dicta fuerint à Propheta, qui hactenus euentura in reditu ex Babylone prædicebat; ipsorum autem dictorum veritas firmissima, & nullo modo mutabilis in Christo apparuerit. vnde meritò Iacobus hoc testimonio vsus fuerit. Hactenus Theodorus. Hanc quoque prophetiam malè suo more interpretatus est, quasi non esset dicta secundum litteram de Christo, sed per translationem quandam ab historia reditus populi Israëlitici ex captiuitate, & instaurationis regni terreni Dauid à beato Iacobo ad Christum, & eius regnum spirituale in terris accommodata; cùm apertè dixerit beatus Iacobus. Et huic concordāt verba Prophetarum, significans secundum verba, &, vt loqui solemus, secundum litteram, & non secundum vmbram siue figuram, aut similitudinem de Christo prophetatum esse. Non enim dixit, Et huic concordant quæ dicta sunt de Iudæis in ænigmate, siue in vmbra & figura futurorum atque hyperbolicè, sed huic concordant verba Prophetarum. Hinc beatus Hieronymus in com. Amos, affirmat non licere aliter hunc locum interpretari, quàm interpretatus est beatus Iacobus. Theodoretus quoque contendit, nullo modo de Zorobabele post reditum Babylone accipi posse; quia scilicet necesse est interpretari hanc prophetiam κατὰ λέξιν, id est secundum verba, & vt consonet Euangelio, sicut beatus Iacobus nos docuit. Ad eundem modum interpretabatur iste promissionem factam Abrahæ de benedictione omnium gentium in semine eius; & factam Dauid de perpetrando regno in stirpe eius. Hæc, inquit ille, primo aspectu & specie quadam populum illum, in quo hæc futura erant, declarabant, re autem & veritate exitum habuerunt in Christo, & Christi rebus, in quo verè est gentibus benedictum, & cuius factum est perpetuum regnum, & ab omni mutatione liberum. Sic ille. At Apostolus interpretans benedictionem Abrahæ factam in epist. ad Galatas, Abrahæ, inquit, dictæ sunt promissiones & semini eius: non dicit, Et seminibus, quasi in multis, sed quasi in vno, & semini tuo, qui est Christus. Ergo vt prophetia illa de benedictione omnium gentium in semine Abrahæ consonet Euangelio, & vt eam interpretemur κατὰ λέξιν, id est, secundum litteram, non de populo, qui erat semina, interpretari oportet, sed de Christo vno & solo, qui erat semen Abrahæ. Similiter quod Dominus promisit Dauid inquiens 2. Reg. 7. Suscitabo semen tuum post te quod egredietur de vtero tuo, & firmabo regnum eius; ipse ædificabit domum nomini meo, & stabiliam thronum eius vsque in sempiternum. Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium; interpretatur idem Apostolus in epist. ad Hebr. dictum esse de Christo, quare prophetia illa de regno Dauid stabiliendo vsq; in sempiternum, non consonabit Euangelio, vt necesse est consonare, si primo aspectu, vt volt

Theodorus

Theodorus iſte, de alio primùm,& non de Chriſto interpretemur ; quod eſt ex theologia demõſtratiua, vt Dionyſius vocat; quæ, vt idem ait in epiſt. ad Titum, fidem facit, & veritatem aſtringit, facere theologiam ſymbolicam, quæ hanc vim non habet, vt idem Dionyſius affirmat. Iſta ergo quæ hactenus dixi contra Theodorum, interpretanda eſſe primùm de Chriſto ſecundùm hiſtoriam, ſimilia fecit Theodorus illis, quæ Paulus ait in figura contigiſſe illis, quæque erant vmbræ futurorum; quæ ſic erant rebus ipſis futuris inferiora, vt vmbra corpore, imago veritate, corpus ſpiritu. Vt Ionas figura fuit Chriſti ſecundum Euangelium. Sicut enim, inquit, fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus;& ſerpens ille æneus figura item Chriſti ſecundum Euangelium; & ſicut Moyſes, inquit, exaltauit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet filium hominis. prætérea, ſemel ingredi ſolum Pontificem in ſecundum tabernaculum non ſine ſanguine,& munera, & hoſtiæ Legis, & de cibis & potibus, & variis baptiſmatibus, & iuſtitiis carnis, & de ſanguine hircorum ac vitulorum, & de cinere vitulæ aſperſis ad emundationem carnis, item tranſitus maris rubri, Moyſes,nubes, potus aquæ ex petra, & petra ipſa. item de proſtratis illis in deſerto, quæ Apoſtolus ait in figura noſtri contigiſſe illis: Hæc,inquam, quæ Euangelium & Apoſtolus teſtantur, figuras fuiſſe rerum futurarum ; de ipſis illis rebus quæ vmbræ & figuræ erant, ſecundùm litteram accipienda & interpretanda ſunt ; ſecundum verò ſpiritum de illis futuris, quorum vmbræ & figuræ erant. Quare nimium à via rectè interpretandi ſcripturam aberraret, qui ea quæ ſecundum verba, ſiue ſecũdum litteram de figuris & vmbris dicta ſunt, de ipſis rebus adumbratis ſecundum litteram interpretaretur. vt quæ de duobus filiis Abrahæ, altero ex libera, altero ex ancilla natis ſcripta ſunt, qui ſecundum litteram de duobus teſtamentis figuratis interpretaretur, & non de illis ipſis quæ in figura contigerunt ; ſanè quidem iſte Paulo Apoſtolo contradiceret, qui non ſecundum hiſtoriam, ſed per allegoriam in epiſt. ad Galatas de duobus teſtamentis accipienda eſſe docuit. Pari igitur errore labitur, qui quæ ſcriptura noui Teſtamenti teſtatur dicta eſſe ſecundùm litteram de Chriſto,non de Chriſto primùm, ſed primo aſpectu de alio tanquam in figura interpretatur, vt iſte Theodorus facit in iſtis locis propheticis,quos hactenus in eius commentariis obſeruauimus, & qui deinceps obſeruabuntur. vt in Michæa propheta, quod ſecundum euangelium Matthæi de Chriſto ſecundum hiſtoriam ortus eius in Bethlehem Iudæ ſcriptum eſt à propheta, de Zorobabele cum Iudæis huius ætatis interpretatur Theodorus: Er tu Bethlehem terra Iuda nequaquam minima es, &c. Rex, inquit, veſter ex Bethlehem, quamuis pauci eſſe videamini cum hoſtibus comparati, tamen meo fauore & auxilio fretus, maximè quidem ſufficiet tanto bello gerendo, & tantæ multitudini ac robori hoſtiũ ſuperando, quandoquidem iam olim huius regis electio conſtituta & decreta eſt ex eo tempore, quo Deus promiſit Dauid ſeruaturum ſe regnum ſtirpi eius. Ab illa ergo promiſſione profectus hic rex ſufficiet tantis ærumnis ferendis, ſignificat autem Zorobabelem, is enim erat futurus rex Iſraëlitarum ex genere Dauid ortus, quo tempore eſſet futurus reditus ex captiuitate Babylonica, & venturus exercitus Scythicus contra Hieruſalem. deinde ſubiungit: Illud tamen conſtat, quòd quamuis hæc in Zorobabelem quadrent, & de eo dicta ſint tanquam ex ſtirpe Dauid orto, tamen ipſorum dictorum ſumma & vltima veritas ad exitum atque effectum plenum perducta eſt in Chriſto Domino noſtro;ſiquidem omnis promiſſio facta Dauid de regno generi eius ſeruando κατὰ πρῶτον λόγον, pro quo aliàs dicere ſolet τὸ δοκεῖν, id eſt, primo ſermone, & primo aſpectu in reges ex genere Dauid ortos, cõuenit; re autem & veritate Dominum noſtrum Chriſtum declarat, qui & ipſe ex ſtirpe Dauid, quatenus homo erat, profectus, regnum habet omniũ & verum & ſtabile, quod mutari non poteſt, quod ipſum ex octuageſimo octauo Pſalmo ita eſſe perſpici poteſt, vbi ſignificat promiſſiones regni competere profecturis ex genere Dauid ſecundum ſucceſſionem, de quibus ait, Si reliquerint filij eius legem meam, & in iudiciis meis non ambulauerint, & iuſtificationes meas profanauerint, & præcepta mea non cuſtodierint, viſitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus iniquitates eorum ; miſericordiàm autem meam nõ diſpergam ab eis. Deinde ſubiungit Theodorus : Perſpicuum eſt autem congruere hæc poſteris Dauid, eiſdémque regibus futuris Iſraël, quos promittit ſuppliciis quidem ſe affecturum, ſi peccauerint, non tamen omnino regno ſpoliaturum. Progrediens autem declarat Chriſtum, in quo omnium promiſſionum veram ἔκβασιν, id eſt, verum exitum, ſiue verum euentũ oſtendit Deus; ſequitur enim, Ponam in ſæculum ſæculi ſemen eius; & thronum eius vt dies ſæculi, & ſemen eius in ſæculum manebit; & thronus eius tanquam Sol coram me, & tanquam Luna perfecta in ſæculum. Quæ verba, inquit, manifeſtum eſt in nullo quidem alio ex ſucceſſoribus Dauid habitura eſſe locum; apertè verò Chriſti regnum perpetuum & ſtabile declarare cum omni potentia & ſplendore in omne reliquum tempus duraturum. Deinde ſubiungit: Sic hoc præſens Michææ teſtimonium perſpici poteſt conuenire quidem re ipſa & veritate,quæ refelli non poſſit, in Chriſtum ſecundum auctoritatem ipſius Euangelij; dictúmque eſſe etiam de regibus Iſraël ex genere Dauid ortis ſecundum promiſſionem diuinam. Vnde nunc Propheta de Zorobabele accepit. Quia enim de bello Scythico atque exercitu Gog, déque pœnis inflictis illi à Deo pòſt reditum Babylone meminerat, conuenienter meminit eius, qui ſecũdum promiſſionem diuinam

ex ſucceſſoribus Dauid regnum tunc tenebat, & moderabatur, vt oſtenderet quæ is ipſe præclatè contra exercitum fecit, facere illa quidem potuiſſe propter promiſſionem factam Dauid. vnde dixit, Egreſſus eius à principio ex diebus ſæculi: quod perinde eſt atque diceret, quæ iam olim à principio dicta promiſſáque ſunt, illa hunc Zorobabelem ad capeſſendum regnum adduxerũt, fecerúntque vt talia atque tanta facere poſſet, &c. Hæc Theodorus; quæ ideo non pœnitet ad verbum à me conuerſa recitare omnia, quòd ita ſint ad decipiendum apta, vt niſi quis aduertat probè, non ſit mirum ſi in errorem eundem adducatur. Non enim licet dicere eſſe quidem hanc prophetiam dictam de alio κατὰ λέξιν, habuiſſe verò plenum exitum rei, & euentum perfectæ & abſolutæ veritatis in Chriſto: ſed neceſſe eſt dicere, vidiſſe Prophetam in ſpiritu Chriſtum, dum dixit, Ecce rex tuus, vt Apoſtolica doctrina teſtatur lib. 5. Clem. c. 19. & non eſſe dictam de vllo alio, quia habemus teſtimonium Euangelij dictam eſſe ſecundum hiſtoriam de Chriſto. quare euangelio conſonare non poteſt prophetia iſta, ſi eam κατὰ πρῶτον λόγον, vt iſte ait, de alio quàm de Chriſto accipiamus. Sed excutiamus teſtimonium euangelij: Cùm natus, inquit, eſſet Ieſus in Bethlehem Iudæ, in diebus Herodis regis. & paulo pòſt, Et congregans omnes principes Sacerdotum, & Scribas populi, ſciſcitabatur ab eis vbi Chriſtus naſceretur. at illi dixerunt ei: In Bethlehem Iudæ; ſic enim ſcriptum eſt per Prophetam, &c. Quæro quam fidem faceret teſtimonium Michçæ prophetæ de Chriſto in Bethlehem Iudæ nato, ſi de alio ſecundum verba dicta eſſet prophetia, & de Chriſto non ſecundum verba, ſed ſecundum euentum & exitum rei? quis vnquam ſic producit teſtem, vt in re ad quam probandam producitur, non ſit ei credẽdum ex ipſo dicto, ſed ex euentu & exitu rei? aut quis teſtis erit fide dignus, ſi rogatus de vno, de altero reſpondeat? talem facit Michçam Theodorus iſte, ſi fingamus Herodem non principes Sacerdotum & Scribas populi interrogaſſe vbi Chriſtus naſceretur, ſed Prophetas ipſos. reſpondiſſet autem vnus ex eis Michæas ſecundum hiſtoriam non de Chriſto, de quo Herodes interrogabat, ſed de Zorobabele, quo nihil delirius. At cùm propheta Aggæus de Zorobabele tanquã typo Chriſti prophetat, Zorobabelem vocat nominatim, Et aſſumam, inquit, te Zorobabel fili Salathiel ſerue meus, dicit Dominus; & ponam te quaſi ſignaculum; quia te elegi, dicit Dominus exercituum. In quo loco Cyrillus, Magis, inquit, conuenit hic ſermo Chriſto in typo Zorobabelis expreſſo ex tribu Iuda, duci redemptorum ex captiuitate, præſidi ædificantium domum Domini, formam ſerui induto, ſigillo Patris, in cuius propria pulchritudine natura genitoris reſplendet; in quo & nos ſignat Deus in ſimilitudinem ſuam; ſiquidem in Chriſtum formari imaginem Dei acquirimus. Hactenus Cyrillus in commentariis Prophetæ huius. Eodem modò interpretatus eſt prophetiam Malachiæ, qui eſt vltimus Prophetarum minorum, cùm ait: Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, &c. Quandoquidem, inquit Theodorus, hæc dicitis, & à me requiritis iuſtitiæ curam, & ſtudium in ſuppliciis irrogandis, mittam quidem angelum meæ voluntatis miniſtrum. illud enim, Præparabit viam tuam ante faciem meam, perinde eſt vt ſi diceret, Studium adhibebit tanquam quidã præcurſor, vt efficiantur quæ mihi viſa ſunt: adero autem derepente in eo ſcilicet oſtendens me ipſum factis ipſis in templo; quoniam in omnibus effectis ex ipſius Dei præſcripto & mandato effectio quidem Dei intelligitur, miniſtratio verò angelorum per quos iubet illa effici. Sic manna cibus dicitur Angelorum tanquam miniſtrorum. Et paulò pòſt: Quod verò, inquit, dicta quoque ſint hæc de aduentu Ioannis Baptiſtæ, non eſt mirandum; ſiquidem tunc ipſa rei veritas extitit, cùm Ioannes adfuit præcurſor, & adminiſter eorum quæ antea definita decretáque fuerant; & ſimul adfuit is, cui teſtimonium Ioannes perhibebat, Dominus Ieſus. Hactenus Theodorus, qui prophetiam Malachiæ more ſuo auſus eſt interpretari contra auctoritatem Chriſti, qui in euangelio Matthæi tribuẽs teſtimonium Ioanni, Sed quid, inquit, exiſtis videre? prophetam? etiam dico vobis, & plus quàm prophetam. hic eſt enim de quo ſcriptum eſt, Ecce ego mitto angelum meum, &c. Angelum dicit Ioannem Baptiſtam, non ſolùm propter officium præcurſoris, ſed propter ſingularem vitæ abſtinentiam, de quo Dominus dixit, Venit Ioannes neque manducans neque bibens. hæc eſt huius prophetię interpretatio κατὰ λέξιν, & cum Euangelio conſonans. illa verò Theodori non eſt κατὰ λέξιν, id eſt, ſecundum verbum, quia verbum angeli non eſt interpretatus, vt dictum eſt; ſiquidem non eſt dictũ hic propriè pro perſona naturæ ſpiritualis, ſed tranſlatè pro homine vitæ angelicæ Ioanne conuenienter euangelio. Vt iam interpretari omnia κατὰ λέξιν, quod Apoſt. conſtitutio præcipit, ſit vnumquodque dictum ſecundum dictionem, prout dictum eſt, interpretari, & vt ſcriptura vetus conſonet cum noua, & noua cum vetere. Si dictum eſt verbum propriè, interpretari propriè; ſi dictum metaphoricè, interpretari metaphoricè; quæ verò per allegoriam dicta ſunt, hæc non κατὰ λέξιν, ſed ſecundum ſpiritum interpretamur. Simili errore interpretatur Theodorus iſte illam Zachariæ prophetiam: Ecce rex tuus venit tibi manſuetus ſedens ſuper aſinam & pullum filium ſubiugalis, quam euangeliſta Matthæus de Chriſto dictam eſſe teſtatur, cùm ſic, vt ipſe narrat, & Propheta prædixit, in ſanctam ciuitatem in die Palmarum ingreſſus eſt. Theodorus verò de Zorobabele ex captiuitate Babylonica redeunte; & ſubiungit poſt interpretationem: Ego verò miror eos qui ad ſententias ineptas ſe vertunt, ita vt partim ea de Zorobabele,

partim

partim de Chriſto accipiant;ac rurſus ad Zorobabelem redeant, deinde ad Chriſtum, quod nihil aliud eſt quàm prophetiá Chriſto & Zorobabeli diuidere, quod eſt ſummæ ſtultitiæ. Vera autem ſententia illa eſt quam ſuprà memini dixiſſe, nempe quòd lex vmbram quandam continebat eorum omnium quæ ad Chriſtum pertinebant. Multa igitur eorum quæ admirabiliter, & præter omnium opinionem ſiue in populo, ſiue in viris ad res aliquas gerendas electis facta ſunt, ſcriptura narrat hyperbolicè verbis ipſis primo aſpectu veritate carentibus in ipſis illis rebus, in quibus exponendis poſita ſunt; at tunc deprehenduntur eſſe vera, cùm comparantur cum ipſo Chriſto, ad eúmque referuntur; qui cùm in omnibus vmbram legis ceſſare fecerit, veritatémque introduxerit, meritò huiuſmodi etiam verborum veritatem declarauit. Hactenus Theodorus. Hoc loco patefecit vnde duxerit errorem iſtum ſic interpretandi prophetias de Chriſto dictas, quia exiſtimabat abſurdum eſſe non continuari hiſtorias, dum rationes, vtilitates, & occaſiones variandi prophetias non conſiderabat, quas Eccleſiaſtici interpretes conſiderare & obſeruare ſolét, vt cum Malach.c.3. quia dicebant illi, Vbi eſt Deus iuſtitiæ? hac occaſione, inquit Cyrill. aduentum eius qui factus eſt noſtra iuſtitia, prædicit Propheta, inquiens: Ecce ego mitto angelum meum, & quæ ſequuntur. Ad eundem modum interpretabatur Theodorus iſte Pſalm.21. Deus Deus meus, vt quid dereliquiſti me? Sic enim ait, Pſalmus ex perſona Dauid dictus, quando perſequebatur eum Abſalon, cùm permiſit Deus vt in eiuſmodi tentationem incideret propter peccatum Berſabe. Similitudine verò rerum maximè habuit exitum in paſſione Chriſti: vnde factum eſt, vt nonnulli exiſtimarent dictum eſſe Pſalmum ex perſona Chriſti. Verùm particulares ſimilitudines non totum argumentum Pſalmi euertunt; fieri enim poteſt vt & hiſtoria ſeruetur, & ſimilitudo contingat; nec alterum altero tollitur. Et paulò pòſt, explicans illum verſum, Sperauit in Domino, eripiat eum, ſaluet eum, quoniam vult eum: Hæc, inquit, verba conuenerũt Domino; &, vt dixi, nihil prohibet & argumentum Pſalmi ſeruari, & ſimilitudines magis propriè exitum habuiſſe in Domino. Similis error eſt commentariis eiuſdem Theod. Pſal. 15. Conſerua me Domine, &c. ſic enim ait, Pſalmus dictus ex perſona populi ad agendas gratias pro liberatione ab allophylis circumhabitantibus Moabitis, Ammanitis, Amalecitis, Iſmaëlitis. ac paulò pòſt interpretans illum verſum, Quoniam non derelinques animam in inferno, neque dabis ſanctum tuum videre corruptionem. In actis, inquit, Apoſtolorum hæc verba beatus Petrus de Domino accepit; non tamen lædens hiſtoriam ſic accepit, ſed quia magis quadrarent in Dominum Ieſum, quàm in eos de quibus dicta erant. Siquidem euentus rerum magis propriè demonſtrabat veritatem horum verborum in Domino, quàm in iis ſcilicet Iſraëlitis qui breui quidem vixerunt, poſtea verò mortui ſunt. Nihil igitur, inquit, prohibet, & hiſtoriam ſeruari, & hæc verba de Domino accipi. Hæc eadem ſcripſit idem Theodorus in commentariis Ioëlis, vt anteà dixi, immo & in comment. Zachariæ c.9. Sic iſte Theodorus putabat ſe ſcripturam κατὰ λέξιν, vt Apoſtolica doctrina præcepit, interpretari; ſed non ita eſt. non enim licet huiuſmodi prophetias de Chriſto, vbi Apoſtolos & Euangeliſtas habemus interpretes, ad Chriſtũ ex euentu rerum ac per ſimilitudinem accommodare, ſed προιδουμένως ex propoſito Spiritus ſancti, ac ſecundum præcognitionem ſanctis Prophetis reuelatam, & per Euangelium & Apoſtolos nobis traditam & expoſitam. & qui ſic interpretatur, vt Euangelio conſonet prophetia, is κατὰ λέξιν, id eſt, ſecundum litteram ad regulam Apoſtolicæ doctrinæ & conſtitutionis interprètatur. Hoc igitur genus interpretandi prophetias de Chriſto vnum fuit ex LX. capitibus Theodori Mopſueſtiæ miſſis à catholicis Epiſcopis per Benignum epiſcopum ad Vigilium pontificem, & ab eo damnatis in ſynodo Romana, in qua ſubſcripſerunt Epiſcopi XX. extat deſcriptio & condemnatio horum capitulorum à Vigilio Pont. facta in variarum epiſtolarum veterum Pontificum. codice illuſtriſſimi & reuerendiſſimi D. Antonij Aug. archiepiſcopi Tarracon. quem ille iam pridem cùm Romæ eſſet, à bibliotheca Vaticana, ſi rectè memini, deſcripſit. Itaque in 22. capite recitata Theodori Mopſueſtiæ interpteratione illius loci prophetici, Non derelinques animá meá in inferno, neque dabis ſanctũ tuum videre corruptionem, ſubiungit Pont. Vigilius, in ſupradicto capite hoc videtur dici, prophetiam, quæ ex perſona Chriſti loquens ait, Non derelinques animá meam in inferno, non de ipſo Chriſto prædictam fuiſſe, ſed de populo Iſraëlitico, hoc autem verum euentum ex ipſis rebus accepiſſe in Domino, & ideò beatum Petrum ad Chriſtum hanc prophetiam per euentum aptare voluiſſe, qui hæc ita ſapit, docet, credit, prædicat, anathema ſit. Rurſus cap.23. in ſupradicto, inquit, capite exponendo quædam verba Pſalm.21. quibus dicitur, Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea, &c. negatur Ieſu Chriſto Domino noſtro conuenire, ſed quod Dauid propter quædam mala quæ perpeſſus eſt, de ſe dixerit, Euangeliſtam ex euentu ad Chriſtum traxiſſe, quia non poterat, inquit Theodorus, Dominus Chriſtus, qui peccatum non fecit, dicere longè à ſalute mea verba delictorum meorum, & ideo, qui hæc ſapit, docet, credit, & prędicat, & non ea in quibus delictorum meminit, ad corpus ipſius, quod eſt Eccleſia, quæ in hoc mundo ſine delicto eſſe non poteſt, intelligit pertinere; illa autem de diuiſione veſtimentorum non ſpecialiter de ipſo capite, id eſt, Domino Deo noſtro Ieſu Chriſto prædicta, & in ipſo credit eſſe completa, anathema ſit. & 24. capite recitat Theodori interpretationem illorum verborũ,

 Foderunt

Foderunt manus meas, & pedes meos, &c. Omnia, inquit, perscrutabantur, & quæ agebam,& quæ conabar. nam foderunt ex translatione dixit eorum, qui perfossione scrutari solent quæ in profundo sunt; dinumerauerunt omnia ossa mea totius meæ fortitudinis, & totius meæ substantiæ detentores facti sunt,& etiam numero mea subiecerunt. Istud autem ex consuetudine quam hostes habent, dixit, qui quando obtinuerunt, numero etiam subtilem notitiam iouentorum faciunt. Idcirco dicens, Dinumerauerunt, & conspexerunt me, consequenter intulit, Diuiserũt sibi vestimenta mea. Considerantes enim me ait, & conspicientes quòd omnia eis euenerunt in me desiderata conspicere, ita vt apud nos dicitur, vidit eum,quæ volebat pati, tanquam me omnino malis dedito, sicut hostes post meam vastationem & captiuitatem diuiserunt sorte. Et Euangelista quidem in Domino verba ex rebus assumens, eis vsus est, sicut & in aliis diximus. Beatus verò Dauid hyperbolicè ista magis ex iis quæ ab Absalon facta sunt, dixit. quoniam dum recessisset Dauid, iute belli metropolim ingressus, omnes quidem obtinuit res regales; non piguit autem eum etiam patris cubile inquirere. Deinde subiungit Pontifex cum Synodo, in suprascripto 24.capite asseritur verba illa non de Christo esse prædicta,sed Dauid hæc de se dixisse propter tyrannidem Absalonis, qui regiam vrbem substantiamque peruaserat, & in terra omnia dinumerauerat patris; sed Euangelistam hæc ex euentu ad Christi traxisse personam. Qui igitur hæc ita sapit, docet, credit, aut prædicat, anathema sit. Postremo notans interpretationem illorum verborum, Dederunt in escam meam fel, hoc quoque, inquit, de Dauid dicto propter nimiam eius tristitiam , & iracundiam aiebat vsum fuisse Euangelistam ex euentu in Domino; qui hæc ita sapit, docet, credit, aut prædicat, anathema sit. Hactenus de falsis scripturæ interpretationibus Theodori Mopsuestiæ hæretici, & de condemnatione earum à synodo Romana Vigilio pōtifice decreta, quæ ad intelligendum melius & vtilius locum Apostolicæ doctrinæ de interpretāda scriptura κατὰ λέξιν non mediocriter apposita & accommodata sunt. De Theodoro autem Mopsuestiæ sic scripsit Leontius monachus temporibus Iustiniani imperatoris 18. annos natum cœpisse scribere παροινίας, καὶ παρεξηγήσεις, id est, deliras & prauas interpretationes in sacram scripturam; Iob è numero sacrorum librorum eiecisse, & epistolam Iacobi, immò omnes Catholicas; item librum Cant. ab omnibus semper receptum & probatum repudiasse, & impudicè atq; amatoriè interpretatum esse; deleuisse prætetea omnes Psalmorum inscriptiones , & psalmos omnes Iudaicè de Zorobabele & Ezechia exposuisse, exceptis tribus , quos solos de Domino interpretabatur. Scripsit etiam negasse duos libros Paralip. & Esdram. eius errores enumerat idem Leontius, & eos de scriptis eiusdem variis recitat, quos ego consulto prætermisi, ne autes lectoris inficerem. Ait præterea idem auctor scripta huius Theodori in linguam Chaldaicam & Armeniacam fuisse translata. propositum erat mihi nihil amplius hîc addere: sed quia legi, postquā hæc scripseram, argumenta quædam etsi leuissima, quibus vsi, vel potius decepti quidam hoc tempore genus illud Mopsuestiensis, & Iudaicæ interpretationis reuocasse feruntur, quia non omnium est scientia, sicut Apostolus ait, non erit alienum ad præcauendum incautis,admonere hic de obseruatione loci epistolæ beati Petri, qui vel solus istorum fallacem interpretationem planè conuellit & euertit, cùm tradunt nunquam Prophetas de Christo secundum historiā prophetare, sed aut de Zorobabele figura Christi, aut de Dauid , aut de alio quopiam ; id est, nunquam informatam fuisse diuinitus mentem Prophetarum visione Christi ad prophetandum de eo, sed visione figuræ Christi, vt Zorobabelis, aut cuiuspiam alterius , quos beatus Petrus planè redarguit, cùm ait, De qua salute exquisierunt & scrutati sunt Prophetæ , qui de futura in vobis gratia prophetauerunt, scrutantes in quod vel quale tēpus significaret in eis spiritus Christi prænuncians eas quæ in Christo sunt passiones, & posteriores glorias , quibus reuelatū est, quia non sibi ipsis, sed vobis ministrabant ea quæ nunc nunciata sunt vobis per eos qui euangelizauerunt vobis Spiritu sancto misso de cælo. Multa licet hîc obseruare quæ litterales siue historicos istos interpretes Prophetarum de mendacio conuincunt. Primum, quod ea quæ nobis nunciata sunt & prædicata per sanctos Apostolos, hæc fuerūt reuelata sanctis Prophetis; id est, hæc viderunt in spiritu; & eorum cognitio clara mentibus Prophetarum diuinitus informata fuit. Hæc enim est quæ in scriptura dicitur ἀποκάλυψις, id est, reuelatio. Secundum verò istos nunquam Prophetæ habuerunt reuelationem de Christo & mysteriis eius , in quibus salus nostra consistit, & beato Petro contradicunt, qui affirmat reuelationem habuisse , siquidem nunquam de eo secundum historiam prophetauerunt: aut si habuerunt reuelationem , & non prophetarunt de Christo secundum historiam, siue litteram, frustra nobis, id est,ad nullum vsum nostrum talem reuelationem habuerunt. Deinde si nunquam secundum historiam de nostra salute, vt ait beatus Petrus, id est, de Christo, qui est nostra salus, prophetabant,quorsum attinebat de ea salute exquirere & scrutari? de quo enim exquirebant & scrutabantur ,de eo studium eis erat per gratiam Dei prophetare. Quis enim sanæ mentis dicat de alio secundum historiam prophetasse,& de alio exquisisse & scrutatos esse? Sit exemplum Daniel vir desideriorum , qui post ieiunium trium hebdomadarum, post assiduas & vehementes preces pro liberatione populi Israël ex seruitute Babylonica adhibitas meruit doceri per angelum de vera liberatione per Christum , quando, & qualis, & quomodo futura. Ego,inquit,veni vt docerem te, & intelligeres. Tu autem aduerte sermonē,

& intellige visionem. Quomodo diceret angelus, Aduerte sermonem, si non erat prophetia ista intelligenda secundum sermonem, id est, secundum voces propriè vel tráslatè Christum, & mysteria eius significantes? alioqui potius dicendum erat, Aduerte figuram, si voces tes, quæ essent figuræ Christi, vt isti volút, & mysteriorum eius, & non ipsum Christum, & eius mysteria significassent. Sed videamus quæ sequuntur. 70. inquit, hebdomadæ abbreuiatæ sunt super populú tuum, & vrbem sanctam tuá, vt consummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio & prophetia, & vngatur Sanctus sanctorum, hic est Christus, qui per Es. dixit, Spiritus Domini super me, cuius causa vnxit me Dominus. & beatus Petrus, Iesum à Nazareth quomodo vnxit eum Deus Spiritu sancto & virtute. Dicunt igitur isti, Quomodo impletur visio & prophetia in nouo Testamento, si res noui Testamenti, id est, Christum, & quæ Christi sunt, non viderunt Prophetæ, vt de eis secundú voces, quæ illa significarent, historicè prophetarent, vel propheticè narrarent? Quomodo impleta est visio & prophetia, nisi quatenus fecit & passus est Christus omnia, quæ Prophetæ facturum eum & passurum esse propheticè narrarunt? Vt cùm Dominus dixit in euang. Lucæ, recitato loco Esaiæ, Quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris, apertè docuit de se secundum historiam, id est, secundum voces propriè aut translatè Christum, & opera eius significátes prophetasse Esaiam, cùm dixit, Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me; euangelizare pauperibus misit me; sanare contritos corde; prædicare captiuis remissionem, & cæcis visum; dimittere confractos in remissionem, prædicare annum Domini acceptum, & diem retributionis. Sed redeo ad locum Danielis, quomodo in nouo Testamento impleta est prophetia de Christo, si non impleta est visio? vtrumque enim coniúnctum est; nec alterum ab altero separari potest; Prophetæ enim videntes dicebantur: visio autem prophetica quomodo impleta est in Christo, si Christum Prophetæ non vidèrunt, vt de eo secundum sermonem suum prophetarent? aut quomodo poterat eis dici quod dixit angelus Danieli, Aduerte sermonem? Postremo, vt finiam, nisi Esaias de aduentu Christi secundum historiam prophetasset, vt cùm dixit, Inuentus sum à non quærentibus me; palàm apparui eis qui me non interrogabant, quorsum Apostolus diceret, Esaias autem audet, & dicit, Inuentus sum, &c. quod istud facinus audax & periculosum erat, si secundum historiam de alia persona prophetabat, quæ esset figura Christi? quotus enim quisque illud intelligeret? at in litteralem sensum illis vocibus partim propriis, partim translatis subiectum omnes, qui audiebant, penetrare poterant. Vnde beatus Chrysostomus in homilia de vtilitate obscuritatis prophetiarum de Christo: Quia, inquit, videbat Paulus aliquantum apertè nostra bona per Christum scilicet afferenda, & futura Iudæorum mala Esaiam prophetasse, admirans periculosam eius audaciam dixit: Esaias autem audet, & dicit, Inuentus sum à non quærentibus me, & quæ in cap. LXV. sequuntur. Sed de his hactenus.

CAP. XIII. *pag. 11.*

Pœnitentem verò castigando recipe, memor Domini.] Hunc locum paulo pòst magis declarat, cùm præcipit Apostolica doctrina non recipere pœnitétem, nisi indicto ieiunio plurium aut paucorum dierum proportione peccatorum ad satisfaciendum pro eis, quæ dici solet iniunctio pœnitentiæ. Huiusmodi verò pœnitentiæ vim vis ipsius verbi, quo doctrina vsa est, declarat; est enim στύφειν, stringere & obthurare, quod quidem facit pœnitentia pro peccatis iniuncta, ne scilicet is cui imposita est, dissolutè deinceps viuat, sed potius metu supplicij quasi astrictus ad obedientiá mádatorum, & quasi obthuratus, ne effluant monita & mandata; sicut Apostolus ait in epistola ad Hebræos: Quapropter abundantius oportet obseruate ea quæ audiuimus, ne forte perfluamus: & subiungit statim de supplicio, quod vim habet τοῦ στύφειν, id est, obthurandi ad non perfluendum. Si enim qui per Angelos dictus est sermo factus est firmus, & omnis præuaricatio & inobedientia accepit iustam mercedis retributionem, quomodo nos effugiemus? Simili verbo solet vti aliàs in eadem re Apostolica doctrina, quod est στίβειν, id est, comprimere.

CAP. XIIII. *pag. 12.*

Neque obstent tibi qui inhumanè aiunt, non oportere talium conuictu inquinari.] Hic quoque admonitus sum, futuros esse fortasse, qui suspicarentur scripta esse hæc in Nouatianos inhumanos, qui pœnitentiam lapsis negabant: quod quidem si concedatur, consequens esse aiebant vt non sint hi libri Clementis. At non necesse est hoc suspicari. Si enim Nouatus quia malè intellexit quod Apostolus in epistola ad Hebræos scripsit, Impossibile esse eos qui semel illuminati sunt, (id est baptizati) & prolapsi sunt, rursus renouari ad pœnitentiam, in errorem illum suum inhumanum ac crudelem incidit, quid mirum si tempore Apostolorum alij etiam eodem modo perperam locum illum intelligebant & interpretabantur? Immo ante sua tempora, id est, ante tempora Nouati scribit beatus Cyprianus lib. 4. epistolarum epist. 3. quosdam episcopos Africanos idem sensisse contra mœchos, quos ad pœnitentiam non recipiebant. Sed obseruandus est totus hic locus, vt de hoc quoque breuiter admoneam, ad probádum auctoritate huius doctrinæ Apostolicæ esse ecclesiam communem ex iustis & peccatoribus constantem, quodq; hi illos non inquinent neque lædant, immo sicut Apostolus præcipit viro fideli, ne vxorem infidelem dimittat

ſecum habitare volentem: Vnde enim, inquit, ſcis vir, ſi mulierem infidelem ſaluam facies? Sic eccleſia ſecundum carnem ambulantium, quandiu obedientiam eccleſiæ ſanctæ non abiicit, manet in ſocietate & coniunctione quadam eorum qui ambulant ſecundum ſpiritum, qui ſunt eccleſia ſpiritualis, vt eorum conuictu & ſocietate ſanctificentur, & lucrifiant.

CAP. XVIII. *pag. 16.*

Alleua in remiſſione.] Dubitarit fortaſſe qui leget hæc, quid ſit Leuare, ſiue Alleuare in remiſſione, quod ad Epiſcopos & Presbyteros pertinet, qui aliis præſunt: de vtriſque enim ait apoſtolica doctrina in hoc eodem libro: [& vos paſtores cum diaconis] nomine paſtorum epiſcopos & presbyteros complexus. Alleuare igitur in remiſſione, eſt, leuare alios onere peccatorum, remittendo eis; quod quidem ad eos, quos dixi, ſpectat: eſt, inquam, remittere peccata ſecundum legem Domini de poteſtate remittendi peccata illis tributa, ſicut ſcriptum eſt: Quorum remiſeritis peccata, remittentur eis; & quæ ſequuntur. Qui autem ſic exonerantur, leues fiunt, qui dicuntur Græcè ἐλαφροὶ: & leuem facere exonerando, dicitur ἐλαφρύνειν. Hæc autem ita eſſe docuit Apoſtolus in epiſtola ad Galatas cap. v. cùm præcipiens eis, qui ſpiritualia adminiſtrant, verbum ſcilicet & ſacramenta, vnde Græcè vulgò πνευματικοὶ, id eſt, ſpirituales vocantur, vt apud nos, patres ſpirituales: Alter, inquit, alterius onera portate, id eſt, auferte: hoc enim ſignificare in eo loco βαστάζειν, id eſt, τὸ αἴρειν, idque ad auferenda onera peccatorum pertinere, notauit (ne ſine auctore loquar) Magnus Baſilius in regulis breuioribus cap. 78. quod ſe ait ex conſuetudine ſermonis patrij didiciſſe: idem notauit cap. 177. interpretans in eandem ſententiam illud in epiſt. ad Rom: cap. 15. Debemus infirmitates infirmorum portare nos qui potentes ſumus. vocat autem potentes, quibus talem ac tantam poteſtatem dedit Dominus, vt poſſent in terra remittere ſecundum legem Dei peccata pœnitentibus: propter hanc enim poteſtatem vocat Clemens libro 2. cap. 26. epiſcopos δυνάστας: infirmitates verò infirmorum portare, eſt auferre peccata, remittendo ea pœnitentibus: infirmitates enim ſunt, & vocantur peccata, vt tradit Dionyſius Areopagita in libro De diuinis nominibus cap. 4. Sic etiam vocat ſcriptura Eſaiæ, cùm ait, prophetans de Chriſto, Qui abſtulit peccata: ipſe infirmitates noſtras portauit, id eſt, abſtulit, ſicut de eo dicit Ioannes Baptiſta, interpretans Prophetam: Ecce qui tollit peccata mundi. Sed redeo ad locum Apoſtoli ex epiſtola ad Galatas; ſubiungit enim, & ſic adimplebitis legem Dei; legem dicit de remittendis peccatis eis qui per pœnitentiam digni ſunt remiſſione. Cur verò dixerit (vt hoc quoque obiter explanemus) Alter alterius onera portate, id eſt, auferre, cùm de patribus ſpiritualibus, vt dixi, loquatur, eadem quæſtio eſt in epiſtola Iacobi, cùm loquens de presbyteris ad ægrotos pœnitentes vocandis & introducendis, Confitemini, inquit, alterutrum peccata veſtra] ſiue alter alteri, idem enim verbum eſt Græcè ἀλλήλοις; ſcilicet dixit, vt presbyteros, qui aliorum confeſſiones audiunt, de eorum peccatis admoneret, eiſque opus eſſe, vt iidem viciſſim aliis confiterentur, ne ſcilicet poteſtate illa aliorum peccata remittendi & retinendi inſolentiores fierent: & vt pœnitentes minus grauatè presbyteros ad confitendum adirent, ſi ipſos illos presbyteros peccare, eiſdémque remiſſione aliorum presbyterorum opus eſſe intelligerent. Idcirco in epiſtola beati Iacobi ſubiungitur: Confitemini alterutrum, id eſt, alter alteri peccata veſtra, admonens eos, vt dixi, de peccatis eorum, vt humanius peccata confitentium curarent. Similiter ergo Paulus in epiſtola ad Galatas, quia ſpiritualibus iſtis, id eſt, ſacerdotibus, qui ſunt, & dicuntur, vt dixi, patres ſpirituales, præcipiebat vt in ſpiritu lenitatis aliorum peccata curarent remittendo, vt eos ipſos ſpirituales ſimiliter de peccatis eorum propriis admoneret, ne & ipſi ſuperbi eſſent, & vt alij minus erubeſcerent, neq; recuſarent eis confiteri, qui ſimiliter vt alij peccarent, & ſimili medicina atque miniſterio indigerent: poſtquam dixit, conſiderás temetipſum, ne & tu tenteris] valde opportunè & conuenienter ſubiúgit ſtatim [alter alterius onera portate] quaſi diceret, auferte alterutrum peccata veſtra. Itaque quod dixit beatus Iacobus, Confitemini alterutrum peccata veſtra, perinde eſt quaſi diceret, Confitemini presbyteris: & confiteantur ipſi ſimiliter aliis presbyteris. & quod Paulus dixit; Alter alterius onera portate, perinde eſt quaſi diceret, Vos ſpirituales auferte peccata ab aliis, & auferant ſimiliter alij ſpirituales à vobis. Elucidaui hunc locum copioſius, vt intelligant qui legerint, quemadmodum Apoſtolica doctrina conſonet loco Pauli in epiſtola ad Galatas; & quod ille dixit onera alterius portare, id eſt, auferre, hoc loco dixerit ἐλαφρύνειν ἐν ἀφέσει, id eſt, leuem facere in remiſſione, exonerando ſcilicet à peccatis, quod epiſcopis & presbyteris præcepit, quos illic Paulus vocauit τοὺς πνευματικούς.

CAP. XXII. *pag. 19.*

Scriptum eſt in quarto de Regibus libro, & in ſecundo Paralipomenon, id eſt, prætermiſſorum in libro dierum.] Sic legendum eſt vt erat in exemplari Cretenſi, quod in editione Græca ſecuti ſumus, melius quàm in Calabro, quod prius inueneram. Docet hic locus inſcriptionem librorum Hebraicam, quæ eſt Verba dierum, interpretatos eſſe LXX. cùm inſcripſerunt libros παραλειπομένων, id eſt, de prætermiſſis; vt intelligeremus prætermiſſa ſcilicet in verbis dierum, ſiue in libro dierum. Vt iam nulla ſit dubitatio, quin libri dierum, qui frequenter in libris Regum citantur, non ſint exiſtimandi libri ipſi Paralipomenon, vt quidam ſuſpicati ſunt, ſed alij libri, in quibus

quæ

quæ fuerant de rebus Regum Iuda & Israël prætermissa, in libris Paralipomenon postea scripta sunt; vt hoc loco planè Apostolica doctrina testatur. Qui autē libri illi essent, aut quales eorum auctores, colligere licet ex extrema parte prioris libri Paralipomenon, cùm ait: Gesta autem Dauid regis priora & nouissima scripta sunt in libro Samuelis Videntis, & in libro Nathan prophetæ, atque in volumine Gad Videntis, vniuersique regni eius, & fortitudinis, & temporum quæ transierunt sub eo, siue in Israël, siue in cunctis regnis terrarum. In illis igitur libris dierum Regum Iuda & Israël continebantur gesta Regum eorum temporibus scripta copiosè à pluribus Prophetis, ab alio alia: vt gesta Dauid à Samuele, Nathan, Gad: gesta Rhoboam à Semeia, & Addo: Abiæ item ab Addo, & sic de cæteris. pro quibus auctoribus, qui ipsi in Paralipomenis citantur, in libris Regum, vbi de eodem agitur, Verba dierum citātur. Vt hinc iam planè appareat scriptorem Paralipomenon facere voluisse, vt referendis quæ in illis libris præterita erant, historia Regum suppleretur. Sic itaque citantur libri dierum Iuda & Israël, & interdum huius aut illius Prophetæ: vt si gesta Cæsarum contineantur in vno volumine diuersis auctoribus, & ego nunc quidem illos libros Cæsarum citem, nunc verò singulos auctores, vt Träquillum, aliâs Tacitum, postea Herodianum, & similiter alios, vt res poscit. alius enim alia memoriæ prodidit, quæ omnia in vnum volumen posteà collata sunt; quæ gesta Cæsarum siue Imperatorum vocātur, & sunt; sicut illa verba dietū Regum Iuda & Israël. Falsum verò esse quod alij opinati sunt, esse libros Paralipomenon verba dierum, vel ex eo constat quòd in libris Regum citantur Verba dierum; Paralipomena verò liquet post libros Regum scripta esse, cùm sint etiam de prætermissis in libris Regum. Deinde non semel citantur verba dierum in Paralipomenis. vt 1. Paral. c.10. & 2. Paralip. c.33. Item quia de Nadab, Hela, Zambri, Amri regibus nihil habetur in Paralip. de quibus tamen scriptum est in Verbis dierum, vt libri Regum testantur. Quòd autē verba dierum ex variis scriptis propheticis constarent, perspici potest ex 2. Paralip. c. 20. Reliqua, inquit, gestorum Iosaphat priorum & nouissimorum scripta sunt in Verbis Iehu filij Hanani, quæ digessit in libro regum Israël, id est, in libro dierum Regum Israël: Regum enim non liber, sed libri dicuntur.

CAP. XXIIII. *pag. 22.*

Vtentes datis à Deo, non tanquam aliena sint, sed tanquam Dei propria.] & paulo pòst: [*Vtatur bonis ecclesiæ non tanquam alienis, sed moderatè tamen.*] Non est in his vlla repugnantia, sed potius interpretatio antecedentium. Præcipit Apostolicus canon 33. vt distinctæ sint res episcopi propriæ, & res ecclesiæ, quæ hîc vocantur κυριακά, id est, bona Dominica; quæ eadem hîc quoque vocantur δόματα τοῦ θεοῦ, id est, data, siue dona Dei. Præcipit deinde vt rerum ecclesiæ habeat episcopus potestatem, vt scilicet secundum potestatem eius distribuantur egentibus tanquam Dei propriæ, non tanquam alienæ. Aliena enim nunc vocantur, quæ non sunt dedicata Deo in subsidia egentium. Itaque ad largiendum egentibus vti iubet bonis ecclesiæ non tanquam suis, sed tanquam Dei propriis, vt ea sibi tanquam dispensatori commissa, secundum voluntatē Domini, qui commisit, aliis largiatur. Quia verò dignus est operarius mercede sua, concedit quoque episcopo vti eisdem bonis non iam tanquam alienis, sed tanquam suis, moderatè tamen ac conuenienter necessitati naturæ. Itaque ad vsus suos, & familiæ, atque hospitum moderatos censenda sunt vt bona episcopi. Ne enim existimaret episcopus licere sibi iis saltem bonis quæ ad sustentationem tributa sunt, tanquam suis, vti immoderatè; docet Apostolica doctrina non ita esse, sed potius de ipsis quoque tanquam de bonis Dominicis reddendam esse rationem. Itaque quæ episcopus habet à Deo ad largiendum egentibus, ea tanquam non sua, sed Dei propria, dispenset secundum Deum; quæ item habet à Deo ad suum vsum, eis quidem vtatur vt suis, sed secundum Deum, moderatè inquam; eorundem enim est vt Gregorius Nazianz. in Oratione de caritate in pauperes ait, habere aliquid à Deo, & eo secundum Deum vti. Huc pertinet quod narrat Leontius Cyprius dixisse Ioannem cognomento Eleemonem patriarcham Alexandrinū, Si quæ dantur, mea, ac mecum nata essent, fortasse, inquit, liceret mihi vt in eis tenax essem: sed si ea quæ à nobis tribuuntur, Dei sunt, vtique in suis præceptum suum custodiri vult: Omni petenti à te tribue. ita ille. Quòd si ita vir sanctus & in scripturis sanctis eruditus, de omnibus bonis externis sensit, quanto magis idem sentiendum est de iis bonis quæ primū à Deo donata sunt, vt inde ministri eius viuant, & pauperes alantur? Quare autem debeat vti bonis ecclesiæ episcopus ad vsus suos, docet eadem doctrina, subiungens statim: Dignus est enim operarius mercede sua. Ergo qui non operatur, huic non licet vti bonis ecclesiæ, quæ vt cedant sibi in rationē mercedis, facit operando in ecclesia sibi commissa, vbi esse debet, si ei placere velit qui eum delegit, vt ibi tanquā in præsidio esset, vbi hostes sunt, aduersus quos vt arma ferret, à Domino per Pontificem eius, tanquam in castris propriis collocatus est. Vnde canon Apostolorum qui concedit episcopis vti bonis ecclesiæ ad vsus vitæ necessarios sibi, familiæ suæ, & hospitibus, subiungit: neque enim miles vnquam suis stipendiis arma fert contra hostes. Ex quo fit, vt si non det operā ecclesiæ suæ ministrando ei, & in castris suis arma ferendo, & decertando aduersus hostes pro ouibus fidei suæ commissis; is quidem non sit dignus stipēdio: & illud si accipiat, restituere debeat,

si possit, non secus atque miles sæcularis si arma aduersus hostes non fert, cùm stipendium accipit, alienum rapit, & restituere tenetur. Quod si operetur, debet bonis ecclesiæ vti quidem tanquam suis, sed moderatè iuxta Apostolicam constitutionem: ita vt de iis quæ immoderatè consumpserit, licet operarius sit, rationē redditurus sit Deo: nec enim quia operatur, idcirco quod superat mercedem sufficientem ad alendum se, qua dignus est operarius, continuo suum facit ad dissipandum sine obligatione restitutionis propter opus quod fecit, quod dignam alioqui habuit hic mercedem, præter illam quam in cælo exspectat; qui enim bene præsunt presbyteri, duplici mercede, sicut Apostolus ait, digni sunt.

CAP. XXV. *pag. 24.*

Portiones separatæ, & decimæ, primitiæ Christo põtifici, & ministris eius, & decimæ salutaris, principium nominis eius.] Quia ministri ecclesiæ offerunt pro salute hostias acceptabiles Deo per Iesum Christum Saluatorem nostrum, cuius nominis Iesu prima littera iota est nota decadis, hoc est, numeri decem, offerũt, inquam, vt huiusmodi hostiis liberemur ab omni plaga, & omnibus malis, quæ illæ decem plagæ Ægyptiæ præsignificatunt, à quibus liberatus fuit populus Dei. idcirco decimas ait salutaris, principium nominis eius, quasi interpretans hoc significasse, vel ipsis nominibus in ænigmate veteres decimas Græcè *δεκάτας*, & primitias, Græcè *ἀπαρχὰς*, quæ Deo ad alendos ministros eius offerebantur, scilicet venturum esse eum, cuius nomen Iesus salutem significaret, & cuius nominis initium ac prima littera esset iota, index apud Græcos numeri decem; totidem enim sunt mandata decalogi, in quibus seruandis sita est salus, & liberatio ab omnibus plagis spiritualibus, quas illæ Ægyptiæ præsignificabant, per Iesum Saluatorem pro nobis oblatum Deo tanquam veram decimam, ac veras primitias oblatas Deo. Ipse enim est primus, sicut Euangelista significauit, cùm recensens genus Christi, vsque ad Adam perduxit genealogiam, qui est, inquit, Christi. Omnis enim familia & progenies, vt Origenes ait, eorum qui ad Deum referuntur, à Christo cepit originem; qui vt est Deus vniuersi, sic est pater omnis animę, vt Adam pater omnium hominum. ita fit vt neque vnum iota in vetere Lege à mysterio vacet, id est, vt nihil in Lege ita minutum & humile possit videri secundum litteram, quin impleatur in nouo Testamento secundum spiritum. Sapientia enim Dei, vt ait idem Origenes, *μέχρι τοῦ τυχόντος γράμματος*, id est, in quauis etiam vulgari littera cernitur. Vt enim in mundo, ait idem, ars diuina non solùm in cælo, & sole, & luna, & astris cernitur, sed in terra in materia vili; ita aliquando in singulis litteris impressit dator scripturæ sanctę Deus, sapientiæ suæ vestigia, quantum fieri poterat. Et vt in mundo quædam sunt quorum causas non assequitur natura humana, neq; tamen propterea accusandus est Deus; sic in scriptura. De hoc quoque mysterio iotæ meminit Epiphanius Apostolicam doctrinam secutus lib. 2. hæresi 30. & in hær. 50. contra Tessarescædecatitas, &, Accipimus, inquit, agnum à decima die, agnoscentes nomen Iesu per iota, quę scilicet littera index & nota est numeri decem, ne quid lateat nos secundum omnem veritatem huius tractationis ecclesiasticæ, & veræ de Pascha. hæc Epiphanius. Illud quoque obseruandum est hîc, quòd statim Apostolica doctrina post notationem nominis Iesu subiũxit: Audi sacra catholica ecclesia, quæ ex decem plagis effugisti.] Videtur retulisse ad etymologiam vocabuli Iesu. Significat enim *θεραπευτὴν ἤτοι ἰατρὸν καὶ σωτῆρα*, id est, curatorem, siue medicum, & Saluatorem, vt idem sanctus Epiphanius notauit, cùm de Nazaræis tractat. Hinc primos illos Christianos sancti Marci apud Alexandriam discipulos, verisimile est appellatos esse *θεραπευτὰς*, à curandis animarum ægritudinibus, vt putat Philo Alexandrinus, ad exemplum scilicet Domini Iesu, qui sanabat omnes languores. Atque vt illi secundum etymologiam verbi Iesu videntur dicti *θεραπευταὶ*, quo etiam verbo Dionys. in eccles. hierarc. monachos dictos esse ait, *ἀπὸ τῆς θεραπείας καθαρᾶς*, id est, à cultu puto, quem Deo adhibent: sic idem Philo alios quoque ex primis Christianis secundum paronomasiam à Iesu Iessæos, de quibus scripsit idem, vocasse videtur, quasi curatores secundum etymon, vt dixi, verbi Iesu, siue vt idē S. Epiphanius putat, à Iesse patre Dauid, ex cuius semine natus est IESVS. De his & de Philone scriptore loquens beatus Hieronymus, In nostrorum, inquit, laude versatus est: & eorum habitacula dicit monasteria. Ex quo apparet, inquit, talem primum Christo credētium fuisse ecclesiam, quales nunc monachi essę nituntur, & cupiunt. De his quoque meminit Plinius lib. v. hist. natural. cap. 17. quos paulum deflexo nomine, vocat Essenos: Gens, inquit, sola, & in toto orbe præter cæteras mira, sine vlla femina, omni Venere abdicata, sine pecunia, socia palmarum. in diem ex æquo conuenarum turba renascitur, largè frequētantibus, quos vita fessos ad mores eorum fortunæ fluctus agitat, &c.

Leuitæ vestri sunt, qui nunc diaconi, & qui lectores vestri, & cantores, & ianitores; item vestræ diaconissæ, & virgines, & viduæ, atque orphani.] Dubitabit aliquis fortasse quomodo diaconissæ, & virgines, & viduæ, & orphani ad Leuitas pertineāt? hac scilicet ratione, quòd sicut ex primitiis, & decimis, & ex hostiis ac oblationibus liberè accipiebant secundum legem Dei Leuitæ, & eorum vxores, & filij atque filiæ eorum, vt paulò antè dixit Apostolica doctrina: sic nunc ex bonis ecclesiasticis secundum Apostolicam doctrinam, præter presbyteros & episcopum, viuunt etiam diaconi, lectores, cantores, ianitores, & diaconissæ, & virgines, ac viduæ & orphani, quasi

sint

ſint hi illorum filij & filiæ, & illi horum patres. ex quo fit vt epiſcopus & presbyteri, qui iſtos defraudant, familiam ſuam fraudent.

CAP. XXVIII. *pag. 26.*

Ad conuiuium, quod agape.] Nemo exiſtimet præcipi hæc de conuiuiis quæ aliquando in eccleſia agitabantur, quæ non probat Paulus, vt perſpici poteſt ex epiſt. ad Corinth. 1. cap. 11. ſed de conuiuiis quæ agitantur domi, vt illud conuiuium quod fecit apud Lucam Leui in domo ſua, cap. 5. quod Euangeliſta vocat δοχὴν, vt vocauit Dominus apud eundem Lucam cap. 14. conuiuium, quod in domo fit, ad quod iubet vocare non vicinos domui, ſed pauperes; & beatus Ignat. in epiph. ad Smyrnen. præcipit vt non fiat ſine auctoritate epiſcopi, ſed ab eo qui ſecundum voluntatem Dei videatur epiſcopo. Cùm igitur admonuerit Apoſtolica doctrina de cõuiuio quod Dominus vocauit δοχὴν, & illud in domo, non in templo fieret, non debemus quæ præcipiũtur hîc, accipere de conuiuiis quæ in eccleſia fiebant, quæ nunquam probata fuerunt, ſed de conuiuiis communibus domeſticis, quæ benignitatis & eleemoſynæ cauſſa fiebant. Sic enim ait Caſſianus in collatione 24. cap. 12. quod fortaſſis ex hoc loco mutuatus eſt. Hoc denique maiorum noſtrorum definitio habet: Qui quicquid, inquit, ad neceſſitatem quotidiani victus inſumitur, quod opere manuum noſtrarum effectum partúmque non fuerit, ad agapen referri debere ſanxerunt, ad huiuſmodi agapen pertinet illa exhortatio beati Petri in epiſt. Clementis ad Iacobũ fratrem Domini, cuius charitatis & recipiendæ & habendæ maximum erit fomentũ, ſi frequenter inter voſmetipſos communem cibum veſtrum menſámque faciatis, & inquantum vnuſquiſque præualet, crebriùs panes ac ſales ſuos cum fratribus ſuis ſumat. Charitas enim eſt cauſa beneficentiæ, & beneficentia eſt cauſa ſalutis. ſic enim eſt in Græco clarius quàm in Latino. deinde ſubiungit, Propter quod communes facite cibos veſtros cum iis qui ſecundum Deum fratres ſunt. Quantum verò cuique viduæ impartitur, altero tanto plus diaconis impartiatur, vt ſit munus Chriſto.] Præmuniendus quoque eſt huius loci ſenſus: quidam enim ex eo quod Clemens ait cap. 26. honorandas eſſe diaconiſſas, tanquam quæ Spiritum ſanctum repræſentent, & ex eo quòd hîc præcipit, præbere ex agape diaconis in honorem Chriſti altero tanto plus quàm diaconiſſis, quas vocat presbytidas, quas vocauit viduas Apoſtolus, & ex eis annoſiores vocauit presbytidas, id eſt, anus, vt ex Epiphanio lib. 3. hæreſi 79. contra Collyridianos intelligi poteſt, falſo concludunt inæqualitatem Chriſti & Spiritus ſancti: cùm contrà potius concludenda ſit diſtinctio perſonarum diuinarum, & conſortium volũtatis, ac naturæ ex eo quod ait, Epiſcopum honorandum in honorem Dei patris, diaconiſſam in honorem Spiritus ſancti, diaconos in honorem Chriſti. Hanc enim æqualitatem ſatis docuit idem Clemens, verbis ac ſententiis Euangelij vtens: Diaconus, inquit, aſſiſtat epiſcopo vt patri, ac miniſtret ei ſanctè in omnibus, vt Chriſtus nihil à ſeipſo faciens, quæ placita ſunt Patri facit ſemper. Sic enim dixit Dominus in Euangelio: Ego à meipſo facio nihil, id eſt, nihil facio ſine Patre, ſicut interpretatur Ignatius in epiſt. ad Epheſios. Nihil autem facere ſine Patre, ſignificat virtutem operandi quæ in Filio eſt, eſſe ex Patre non ſecundum participationem aut abſciſſionem, ſed ſecundum identitatem ſubſtantiæ Filij cum Patre, ſecundum quam Filius eſt in Patre, & Pater in Filio. Cùm igitur Clemens verbis Euangelij vtens, quæ ſignificant, vt veteres Theologi ac Patres interpretati ſunt, vnam naturã perſonarum diuinarum, ac proinde honorem vnum atque eundem, conſequens eſt, non fuiſſe Clementis mentem, vt ex inæqualitate eorum quæ diaconis & quæ diaconiſſis dantur, inæqualitas perſonarum colligatur. Conueniunt hîc quæ Didymus lib. 2. de Spiritu ſancto dicit de Filio: Si quando, inquit, legimus, Dixit Dominus Domino meo: &, Dixit Deus, fiat lux; & illud, Sicut audio, & iudico; & aliàs; Non poteſt Filius facere, niſi quod viderit Patrem facientem. Hæc, inquit, & ſi quæ alia ſimilia, digne Deo accipere debemus. In his enim omnibus vnius naturæ in Patre & Filio, conſenſúſque ſignificatio eſt. Rurſus idem Clemens: Diaconiſſæ, inquit, habeatur à vobis honor, vt Spiritum ſanctum repræſentanti; nihilque agat aut loquatur abſque Diaconi opera, ſicut Spiritus ſanctus nihil priuatim agit aut loquitur, quin potius in honorem Chriſti voluntatem eius expectat. Idem Didymus in eodem loco ſic de Spiritu ſancto ait: Spiritus quoque ſanctus, qui ſpiritus veritatis eſt, & ſapientia, non poteſt, Filio loquente, audire quæ neſciat, cùm hoc ipſum ſit, quod procedit à Filio, conſolator manans de conſolatore, Deus de Deo. Denique ne quis illum à Patris & Filij volũtate & ſocietate diſcerneret, ſcriptum eſt: Non à ſemetipſo loquetur, ſed ſicut audiet, loquetur: cui etiam ſimile Saluator ait, Sicut audio, & iudico: & alibi, Non poteſt facere, niſi quod viderit Patrem facientem. Hactenus Didymus. In eandem ſentẽtiam erudiriſſimè interpretatur magnus Athanaſius in Dialogo orthodoxi & Macedoniani: Omnis, inquit, natura creata rationalis ἀφ' ἑαυτῆς λαλεῖ, id eſt, à ſeipſa loquitur. vt cùm Abraham ait, Obſecro, ne iraſcaris ſi loquar adhuc ſemel; & Moyſes, Impeditioris & tardioris linguæ ſum, obſecro Domine elige alium, quẽ mittes. ſic enim eſt apud 70. & Hier. Puer ſum, & non poſſum prophetare; ita vt diceret Dominus: Noli dicere, puer ego ſum. & Ionas à ſeipſo conſilium cepit, & aſcendit in nauim, vt fugeret in Tharſis à facie Domini. Deinde ſubiungit Athanaſ. Spiritus ſanctus non ſic, nec enim habet naturam, vt habeat aliam voluntatem

quæ

quæ non fit Dei, sed potius quæcunque loquitur, Dei verba sunt, idcirco dictum est, non loquetur à seipso; & de Filio idem dictum est, quia non est in ipso alia volútas, quæ non est Patris. Hactenus Athan. Cùm igitur Clemens vtens, vt dixi, verbis Domini, & Euangelio consonans, cósubstantialitatem diuinarum personarum significet, ac proinde societatem honoris earum, quomodo ex inæqualitate eorum quæ diaconis & diaconissis dantur, liceat intelligere blasphemam inæqualitatem honoris diuinarum personarum? An non decet minus quidem dare diaconissis, vtpote minus dignis; plus verò diaconis, vt magis dignis? Vt autem honorare sicut decet, id est, plus quidem diaconos, qui Christum repræsentant, ad honorem Christi pertinet; sic honorare, vt decet, id est, minus diaconissas, quę Spiritum sanctum repræsentant, ad honorem quoque pertinet Spiritus sancti. Itaque quòd diaconos & diaconissas inæqualiter honoremus, in causa est inæqualitas dignitatis eorum, non autem inæqualitas, quæ nulla prorsus est, earum personarú, quas repræsentant, id est, Filij & Spiritus sancti. Verùm æqualitas trium personarum diuinarum, expressa est cùm aliàs, tum lib. 3. cap. 17. in doctrina mystica de sancto Baptismo, qui fit non in inuocationibus, sed in inuocatione Patris, & Filij, & Spiritus sancti; vt quorum est vna virtus, item sit vna inuocatio, sicut idem Clemens ibidem cap. 16. nominat.

CAP. XXX. *pag. 27.*

Vt enim Christus sine Patre nihil agit, sic neque diaconus sine episcopo: & vt Filius non est sine Patre, sic neque diaconus est sine episcopo: item vt Filius est debitor Patri, sic omnis diaconus episcopo.] Eò spectant hæc, & quæ capite proximo dixit, ne presbyteri diaconos contemnant, & vt populus eos honoret, cùm eorum dignitatem, & quo loco habendi sint, intellexerint. Quia verò episcopum facit esse loco Dei Patris, & diaconum loco Christi filij eius, cùm dicit, item vt Filius est debitor Patri, sic omnis diaconus episcopo: satis significat Clemens, ne quis erret, de Christo Dei patris filio secundum humanitatem accipiendum esse, quod hic ait, Filium Dei debitorem esse Patri; vt illud quoque in Euangelio, Pater maior me est, plerique patres Theologi secundum humanitatem Christi acceperunt. Potest etiam accipi hoc secundum diuinitatem, vt Filius dicatur eatenus debitor Patri, quatenus omnia ab eo accepit, sicut ipse dixit, Omnia mea tua sunt.] & illud: A meipso non loquor. & rursus: Non potest facere Filius quicquam, nisi quod viderit Patrem facientem.] & illud: A me ipso facio nihil] id est, nihil facio sine Patre: quæ perinde sunt, quasi diceret, se omnia, vt ita dicam, debere Patri, id est, illi ferre accepta omnia, quæ vim habent homousij. Sic magni etiam auctores, vt Athanasius & Gregorius Nazianz. & alij, illud Pater maior me est, de diuinitate quoque acceperunt: vt maior dicatur, quia sit Pater principiú totius diuinitatis Filij, sitque ex Patre auctoritas Filij, non quòd inæqualis vel non consubstantialis.

CAP. XXXVI. *pag. 29.*

Nosce creationem diuersam quæ per Christum cœpit: & agitabis sabbatismum propter eum qui desiuit quidem creare, non autem desiuit prouidere.] Similiter libro 7. cap. 40. præcipit Apostolica doctrina, vt catechumenus discat ordinem variæ creationis, id est, corporalis & spiritualis. Ergo quia requieuisse Deum post perfectum mundum sabbato, significabat in ænigmate mystico futurum esse, vt Deus, quem operibus nostris terrenis laborare, vt ita dictum sit, feceramus, post creationem nouæ creaturæ per Christum, in nobis deinceps in nouitate vitæ ambulantibus requiesceret, idcirco mandatum vetus de quiescendo die sabbati ad recordationem creationis mundi, & meditationem legis, quod mandatum in decalogo continebatur, interpretatur nunc Apostolica doctrina mutatum esse in nouum mandatum de nouo sabbatismo tanto sanctiore illo vetere, quanto est huius sabbatismi causa excellentior. Illud enim vetus sabbatum agitabatur quiescendo die septimo ab operibus manuum, propter recordationem creationis mundi huius, & meditationem legis veteris: sabbatum verò nostrum, id est, noui Testamenti, agitatur quotidie quiescendo à peccatis propter prouidentiam Dei, à quo sumus creati in Christo Iesu, sicut Apostolus ait, in operibus bonis, quæ præparauit, vt in illis ambulemus. Vt initium ergo creationis mundi cœpit per Christum Dei verbum, omnia enim per ipsum facta sunt, sic creatio nouæ creaturæ per idem verbum carnem factum, id est, per secundum hominem de cælo cælestem, id est, Christum cœpit: qualis autem cælestis, tales & cælestes. Homo verò vetus initium cepit per primum hominem de terra terrenum: qualis autem terrenus, tales & terreni. Ad hoc initium nouæ creationis capiendum hortatur Apostolus, cùm subiungit: Igitur sicut portauimus imaginem terreni, sic & portemus imaginem cælestis, scilicet per imitationem vitę eius spiritualis, qui factus est in spiritum viuificantem. De hoc eodem initio dixit idem Apostolus in epistola ad Hebr. Facti sumus participes Christi, si tamen initium substantiæ eius vsque ad finem firmum teneamus; id est, si imaginem & imitationem illius hominis Christi, à quo ortum spiritualem cepimus, vsque ad finem cóseruauerimus. Rursus beatus Iacobus de hoc ipso initio loquens, Voluntariè, inquit, genuit nos verbo veritatis, lauacrum regenerationis dicit: deinde subiungit, vt simus initium aliquod creaturæ eius.] sic enim legendum est, melius quàm est in exemplaribus Græcis, quæ nunc feruntur. Exposui hactenus rationé variæ & diuersæ creationis,

quam

quam Apostolica constitutio hic dicit; quæ per Christum cœpit. Potest quoque legi vt alter interpres ante me legit, vt dicat constitutio, Nosce creationem,quæ diuersum principiũ per Christum cepit; eadem enim sententia est, vtrocunque modo legatur. Creatio igitur quæ diuersum principium cepit per Christum,est, sicut antè exposui, illa de qua dicit Apost. in epist. ad Ephes. Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Iesu,&c. Hæc noua creatura varia & diuersa à creatura mundi,diuersum principium per Christum cepit; quia per mortem Christi facta est: creatio verò mundi per Christum cepit diuersò modo, id est, per filium Dei nondum factum hominem; omnia enim per ipsum facta sunt. Hæc est ergo vna eadémq; excellens creatio à prima illa creatione longè diuersa: Quæ quidem creatio quia ad admirabilem Dei prouidentiam pertinet, qua nos à mortuis suscitatos cum Christo conuiuificauit, donans omnia delicta, delens quod aduersus nos erat chirographum, & quæ apud Paulum sequuntur; idcirco ait Apostolica doctrina,agitãdum esse hunc sabbatismum propter eum qui desiuit quidem creare quia semel mortuus est, qui morte sua nos viuificauit, in mortem enim eius baptizati, facti sumus nouæ creaturæ; sed nõ desiuit prouidere, significans hanc mirabilem Dei in noua creatura prouidentiam. Vnde libro 6. cap.23. loquens Apostolica doctrina de sabbato Iudaico abrogato & desito, & sanciens rursus hunc eundem sabbatismum noui Testamenti, ait; Qui tunc iussit Lege vt sabbatum quiere & vacatione agitarent ad meditandum legem, nunc iussit vt quotidie legem creationis & prouidentiæ considerando, gratias ageremus Deo. Illam creationem dicit illo loco, quam dicit hic, cùm de vno & eodem sabbatismo noui Testamenti loquatur. Ipsum verò nouum Testamentum,quod alioqui in vetere continebatur secũdum spiritum (lex enim spiritualis erat) vocat hic legem creationis & prouidentiæ,quia continet nouum Testamentum hanc nouam creationem, de qua prophetabat Dauid inquiens, Populus qui creabitur laudabit Dominum, quam secũdus Adam Christus mirabili prouidentia redemptionis suæ operatus est in terra; ad quam prouidentiam & creationem nouæ creaturæ capiendam, & conseruandam vsque ad finem, vniuersa lex Euangelica spectat. vnde aptissimè eam vocauit Legem creationis & prouidentiæ, ad quam meditandam sabbatismus noster spectare & referri debet, sicut Apostolica doctrina præcipit.

Et agitabis sabbatismum propter eum qui desiit creare, sed non desiit prouidere.] Quod Deum Clemens dicit desiisse creare, sed non desiisse prouidere; perinde est ac si diceret,cessasse quidẽ Deum ab opificio mundi, sed non à prouidentia & procuratione eius: ad illúdque spectat quod Moyses de sabbato scripsit,dicens: Et requieuit Deus die septimo ab vniuerso opere quod patrarat:quod quidem non significat, vt rectè Aristobulus interpretatus est, sicut testatur Eusebius lib.15. præparat. Euangelicæ, quòd Deus nihil posteà fecerit, aut faciat, sed potius requieuisse,inquit, dicitur; vt significaretur fixus status rerum,qui nunquam mutatus est. Non ergo significat quod impius Eunomius malè intelligens scripturam,aiebat,cessasse iam Deum ab omni creatione. Vnde tradebat idem non creari animas, sed generari in materia, quòd existimaret verbum creandi solum significare, facere ex non ente: à quo genere creationis requieuisset Deus, vt falsò putabat. at non hoc solùm significat, sed etiam facere aliquid nouum, vt notauit Nemesius Adamantius lib.2. de homine, à quo genere creationis dicit cessasse quidem Deum, sicut scriptum est in Ecclesiaste: Nihil nouum sub sole; neque enim vel resurrectio corporum, vt ait Gregorius Nyssenus hunc locum Ecclesiastis explicans, aliquid noui erit, sed restitutio in pristinum statum: idcirco (inquit) subiungit Ecclesiastes, Extra vetus nihil est. Sic enim est apud 70. Creari ergo animam, non est aliquid nouum, sed tale quid quale à principio factum est, cùm fecit Deus hominem, & secundum imaginem Dei fecit eum,sicut semper facit, nihil varians. Desiit itaque creare, id est, operari primordia rerum; sed non desiit prouidere & gubernare, atque adeò propriè & verè operari ea quæ iam alioqui à principio erant, vt ita dictum sit; id est, erant quodammodo in ipsis primordiis rerum creatarum. Vnde ait Ecclesiastes, Quid est,quod fuit? ipsum quod futurũ est. Quid est,quod factum est? ipsum faciẽdum. Nihil nouum sub Sole. Significat enim, vt alius quidam Gregorius vetus interpres Græcus interpretatur, nõ solùm ea quæ à principio facta sunt, seruitutem suam erga auctorem suum demonstrare, illiúsque infinitam sapientiam, potestatem, ac magnificentiam testari, sed quæ nondum existunt, sed futura sunt, ipsa quoque rationem ordinis ac subiectionis illorum primorum erga auctorem suum secutura esse. Ita vt nihil eorũ quæ sunt futura, aut facienda siue creanda,diuersum ab iis quæ primum facta sunt, inueniatur;immo secundum seriem primis illis à potestate Dei omnium operatrice ac gubernatrice impositam,ortum, & motum ac conseruationem habitura esse, vsque ad præscriptum à Deo finem omnium, nihílque prorsus reperiendum esse quod alium ortum, aut motum, aut ordinem habeat, vnde possit aliquis occasionem sumere dicendi, hoc nouum est. hactenus ille auctor & interpres optimus, cuius cognomentum nondum reperi. Interpretatus itaque est hic Ecclesiastes, quod Moyses dixit in Genesi,requieuisse Deũ die septimo ab omni opere quod patrarat. Quare illud apud Ioannem,Pater meus vsque modò operatur, & ego operor; non,vt falsò tradebat idẽ Eunomius, de sola prouidentia, id est, de sola œconomia & conseruatione eorum quæ semel facta sunt, accipiendum est; de qua scriptum est illud, vt beatus Gregorius Nazianz. lib.2. de Filio interpreta-

tur, Qui facit Angelos suos spiritus. & illud: Qui fundat terram super stabilitatem suā. & illud: Qui firmat fulgur, & creat spiritus, quæ semel, inquit, sunt facta & firmata, continuatur verò nunc operatio Dei, scilicet in conseruandis eis, sed etiam intelligendum est de creatione eorum quæ à Deo fiunt, licet non sint, sicut Ecclesiastes dicit, noua sub Sole. Si ergo Iudæi non accusabant Deum, qui in sabbatis etiam mundum gubernat, & alia opera facit, neque Filium eius accusare debebant: idcirco aiebat Dominus: Pater meus vsque modò operatur, & ego operor. Sed Apostolica doctrina, vt explicaui, non ab huiusmodi operatione cessasse Deum ait, sed ab opificio mundi, & à cætera creatione rei nouæ, quæ neque ipsa, neque alia similis prius extiterit. Sed quo magis, quæ hactenus in explanatione huius loci Apostolicæ doctrinæ hinc inde contulimus, illustrentur, non pœnitebit adiungere quæ Photius Const. in illum locum Ioannis, Pater meus vsque modò operatur, & ego operor, scripsit respondens ad quæstiones Amphilochij archiepisc. Cyziceni: Quatuor sunt, inquit, operationes Dei; prima, qua fecit à principio naturas rerum omnium diebus vij. secundum hanc significationem dictum est, requieuisse Deum septimo die ab omni opere, &c. secunda operatio est conseruatio ex illo tempore vsque in hunc diem, eorum quæ semel extiterunt, quæ operatio non permittit vllam speciem perire. hæc operatio Prouidētia vocatur. ab hac operatione nunquam desistit, neque desistet Deus, μέχρις ἂν τὸ περίγειον τόδε σύγκριμα τὴν ὑπόστασιν ἔχῃ, id est, dum terrena hæc concretio consistet. tertia operatio, qua facit vt natura cuiusque nihil dissimile aut à se alienum faciat, quin potius sui simile generat, & successionem legitimam ostendit. hæc quoque operatio ad prouidentiam referri potest. Præter has tres vnam περὶ ὑσιώσεως, id est, de creatione ipsius naturæ, aliam de duratione & conseruatione, aliam de similitudine, ad quam referenda est successio ordinis, vt in sole, luna, ortu, occasu, coniunctionibus & discessibus, aliisque energiis, quas Deus illis indidit, in vicissitudine dierum & noctium, in naturis temporum & successionibus, præter has, inquam, est alia operatio φιλανθρωπίας δεσποτικῆς, id est, charitatis Domini erga homines, quæ duplex est, altera ad corpus hominis pertinens, altera ad animam. illa cæcis visum tribuit, paralyticis robur, quatriduanum suscitat, &c. hæc animam infinitis malis vexatam liberauit, & in pristinum statum imaginis suæ, ad quam facta erat, restituit. Populus ergo Iudæorum in beneficia Saluatoris ingratus, inuidiæ suæ prætexebat sabbati religionem, accusans Dominum quòd sabbato sanaret, cui Saluator δεσποτικῶς καὶ διδασκαλικῶς, id est, tanquam dominus & magister: Pater meus, inquit, vsque modò operatur, & ego operor. sic enim eos qui curationem corporis in sabbato factam calumniabantur, redarguit. Hactenus Photius.

Quia dictum est eis, Iustum iudicium iudicate: & rursus, Estote boni trapezitæ.] Hoc quoq; quia nusquam scriptum sit in scripturis, nemo statim apocryphum suspicetur, aut carere auctoritate: huiusmodi enim est illud quod Paulus in actis Apostolorum ait, Dominus dixit, Beatius est dare, quàm accipere. Quod quidem Paulus ex Apostolis audiuit, vt perspici potest ex libro 4. De orphanis cap. 3. vbi Apostolica doctrina tradit dixisse hoc Dominum. Hoc ipsum obseruauit prius Euthalius episcopus Sulcensis, qui temporibus Athanasij Alexandrini in acta Apostolorum, & in euangelium Lucæ scripsit; notās enim vnde sumptum esset hoc, Dominus dixit, Beatius est magis dare, quàm accipere, ex doctrina, inquit, Apostolorum. Huiusmodi est etiam illud, quod vt à Domino dictum citat Iustinus martyr in libro contra Tryphonem Iudæum: In quibus, inquit, te reperiam, in iis te iudicabo. Idem citat Origenes in quadam homilia in Hieremiam. itē Augustinus à Domino ait dictum, Qualem te inuenero, talem te iudicabo. Idem citat Ioānes Scholasticus cap. 7. de luctu, illud quoque dixit beatus Petrus dictum esse à Domino, τὰ ἀγαθὰ ἐλθεῖν δεῖ, μακάριος δὲ φησὶ δι' οὗ ἔρχεται, ὁμοίως καὶ τὰ κακὰ ἀνάγκη ἐλθεῖν, οὐαὶ δὲ δι' οὗ ἔρχεται· Oportet venire bona; beatus autem, inquit, per quem veniunt: similiter necesse est venire mala, væ autem per quem veniunt. legi hoc in 7. libro narrationum, quas Clemēs de disputationibus Petri cum Simone Mago scripsit in altera editione Recognitionum. Item illud: Ecce homo, & opus eius coram facie eius, citat Ignatius in epistola ad Symrnenses, & Gregorius Nazianz. in libro De bono ordine disserendi, & plerique alij. Quod quidem ex hac doctrina Apostolorum sumptum est, lib. 2. cap. 14. & lib. 8. sicut hoc, Estote boni trapezitæ, de quo etiam meminit Damascenus in libro 4. De fide orthodoxa, tanquam dictum sit à Domino, & nobis sine scripto traditum. Idem testatus est ante Damascenum Hieronymus, scribens ad Minerium & Alexādrum: Omnia probate, & quod bonum est, tenete. & Saluatoris, inquit, verba dicentis, Estote probati nummularij. Iis igitur Dominus bonos trapezitas, id est, mensarios esse iussit. Quemadmodum verò rectè hoc fiat, videtur à Ioanne Cassiano in prima Patrum collatione his verbis probè explicatum: Vltima verò, inquit, obseruatio huius probabilis trapezitæ, quam de inquisitione ponderis esse prædiximus, taliter à nobis implebitur, si quicquid agendum cogitatio nostra suggerit, omni scrupulo retractantes, atque in nostri pectoris trutina collocantes, æquilibratione perpēdamus: an plenum sit honestate communi, an timore Dei sit graue, si integrum sensu: si humana ostentatione, aut aliqua nouitatis insolentiæque præsumptione non leue: si meriti eius pondus inanis cenodoxia non imminuerit, vel attriuerit gloria; & sic ea protinus ad publica appendentes examina, id est,

id est, ad Prophetarum & Apostolorum actus, & testimonia conferentes, illotúmque exemplis comparantes, & quodammodo contraria ea lance pensantes, vel tanquam integra atque perfecta, illisque collibrantia suspiciamus; vel tanquam imperfecta atque damnosa, neque illotu ponderi consonantia omni cautione vitemus. Chrysostomus quoque hoc dictum Domini citat, ídque explicat in homilia, quòd non vacet periculo tacere quæ in ecclesia audiuntur; & quare acta Apostolorum non legantur in Pentecoste: & quòd maior vis sit in miraculis Apostolorum ád demonstrationem resurrectionis Christi, quàm si visa fuisset ipsa resurrectio, interpretemur Latinè. Trapezitas, inquit, vocauit vos Deus, vt doceret omnes idem studium adhibere in excutiēdis probandísque iis quæ dicuntur, quantum adhibent trapezitæ, id est, mensarij in probandis nummis. Vt igitur illi adulterinum nummum eiiciunt, & legitimum ac iustum probant, & legitimum à non legitimo secernunt; sic facias tu: ne omnem sermonem amplectaris, quin potius adulterinum exclude: & salutarem trade menti. Habes enim lances & pondera non ex ære facta; sed quæ ex fide constant. his proba omnem scripturam. Idcirco enim ait, Estote probi trapezitę, non vt in foro nummos numeremus, sed vt sermones omni diligentia excutiamus. Ob hác causam ait Apost. Omnia probantes; quod bonum est, tenere. Neque propter probationem tantùm vocauit vos mensarios, sed etiam propter distributionem eorum quæ vobis conferuntur. Hactenus Chrysost.

CAP. LII. *pag. 36.*

Immo pluribus diebus cum multa deliberatione ac consultatione, & interjecto velo inquiritur in eum.] Velis vtebantur magistratus, & iudices, vbi ius dicebant, quibus tum ipsi, tum eorum consiliarij, & assessores ab iis qui caussas agebant, separabantur. Imperatores Honorius & Theodosius nauiculariis per Africam, quorum constitutio extat in codice Theodosiano lib. 13. tit. 9. cōstit. 6. & in codice Iustiniani lib. 11. tit. 5. const. 5. De submersis nauibus decernimus, vt leuato velo istæ caussæ cognoscantur; & si quisquam de talibus negotiis aliquid accepisse detegitur, iudex, apud quem constiterit, iis conquerentibus, qui nudantur, pro qualitatibus personarum mulctandi, remouendi, proscribendique habeat potestatem. Leuato, inquiunt, velo, quasi dicant, non adhibitis consiliariis, neque magna deliberatione, quæ in ordinariis iudiciis adhiberi solebant; sed vt hodie dicunt, summariè, & de plano. Si quid enim statim iudicandum erat, id fiebat, non interiecto velo. At si de concilij sententia pronunciandum, prius magistratus, vel iudices, ac consiliarij, & assessores causam excutiebant. Huc quoque pertinere potest quod est à Gratiano ex epistola Siluerij papæ descriptum & notatum 23. q. 4. Belisarius patricius noster, inquit, mandauit me ad se venire pacificè pro quibusdam ecclesiasticis dispositionibus in palatium Pincis: & ad primum & secundum velum retinuit omnem clerum & populum qui mecum veniebat, & nullum permisit introire, nisi me solum, & Vigilium diaconum meum. & in synodo Romana Zachariæ pontificis regionarius, & nomenclator dixit, Reuerendus & religiosus presbyter legatus Bonifacij sanctissimi archiepiscopi prouinciæ Germaniæ apud vestrum sanctiss. Apostolatum pręvelo est, & petitis ingredi. Et beatus Hier. velum interpretatus est quod pendebat ante fores ecclesiæ, in epistola S. Epiphanij, quam vertit è Græco.

CAP. LV. *pag. 38.*

Alios correxit in diluuio per Noë: Sodomitas per Lot: post diluuium per Melchisedec.] Admonitus sum videri posse ineptè appositum esse illud, Sodomitas per Lot, quasi hoc factum fuerit tempore diluuij, præsertim cùm statim subiungat, post diluuium per Melchisedec. At Clemens huius doctrinæ catholicæ ab Apostolis traditæ scriptor, non dixit in diluuio per Noë, & Sodomitas per Lot: ne tempora Noë & Lot in vnum tempus copulare videretur; sed sine coniunctione dixit, vt disiuncta tempora intelligeremus. Cur verò hoc loco posuerit hoc, subiūgens post diluuium correptos fuisse homines per Melchisedec; cùm hæc correctio gentis Sodomitanæ post diluuium quoque facta fuerit; hæc est collocationis huius ratio: imitatus est Scripturam, quæ de illa conflagratione pentapolitana loquens, ait: Igitur Dominus pluit super Sodomam & Gomorrham sulfur, & ignem à Domino de cælo, & subuertit ciuitates has. Incendium itaque illud facit Scriptura quasi diluuium quoddam. similiter beatus Petrus, quem Clemens videtur hic secutus in epistola 2. cap. 2. cum diluuio Noë coniunxit ignem illum Sodomitanum tanquā cum diluuio aqueo diluuium igneum; & originali, inquit, mundo non pepercit, sed octauum Noë iustitiæ præconem custodiuit, diluuium mundo impiorum inducens. Deinde subiungit statim: Et ciuitates Sodomorum & Gomorrhæorum in cinerem redigens, euersione damnauit.

CAP. LVII. *pag. 39.*

Ac primum quidem sit ædes oblonga versus Orientem, vtrinque pastophoria.] Si Plato ratione naturali duce, sollerter consecutus est, vt in 5. libro de Legibus scripsit, non esse metuendam legislatori opinionem σμικρολογίας, id est, non esse metuendum, ne de rebus minutis curam habere videatur, si iubeat vt omnia vasa quæ ciues habent, mensura non careant; quanto magis S. Apostoli, qui sapientia Spiritus sancti instructi omnia ecclesiastica disponebant, intelligere potuerūt, non esse indecorum neque minutum ac sordidum, ea etiam quæ parua sunt, cōponere, ordinare?

quare quæ in hoc capite continentur, non debent videri cōficta, nec esse in eis κακοπλαςίαν, quasi leuiora & indigna videantur, quæ ab Apostolis constituerentur de forma ædis sacræ, & de sedendo in templo. alioqui videatur etiam humilis, & sapientia Dei indigna illa descriptio tabernaculi Mosaici ac vestium pontificalium. Et qui fortassis hæc Apostolica contemnit, contemnat item Mosaica illa, & sapientiam Beseleel, & Oliab artificum, qua testatur scriptura repletos fuisse eos ad ædificandum tabernaculum, & facienda cuncta vasa eius, & excogitandum quidquid fabrefieri potest ex auro, argento, & ære, marmore, & gemmis, & signis variis. Aut si illa non fuerunt indigna Deo, cur fuerit indignum Apostolis constituere qua forma esset ædes sacra? præsertim si eiusmodi architecturæ ratio ad spiritum referenda sit, vt quidem referri voluerunt ipsi architecti spirituales, cùm voluerunt scilicet vt esset ædes sacra oblonga versus Orientem: quod vsque in hodiernum diem per vniuersas propè mundi ecclesias, cùm commodè fieri potest, seruatur. Sunt enim oblongæ instar nauis, vt ipsa forma ædificij admoneat esse nos in mundo, tanquam in mari, quod fluctibus & tempestatibus assiduè agitatur: quod nauigari oportet in naui ecclesiæ ab iis qui ad portum salutis peruenire volunt. Huc accedit quòd ecclesiæ à Prophetis frequentissimè dicuntur insulæ, vt apud Esaiam: Propter hoc, inquit, in doctrinis glorificate Dominum: in insulis maris gloriam Domini Dei Israël. quem locum interpretans beatus Cyrillus in commentariis Prophetæ huius, Sic, inquit, vocat ecclesias, quæ tanquam in mari positæ in mundo, turbas eius sustinent: & Deo seruante superant, non sinente eas vndis persecutorum deprimi. Congruit cum his quod ἀπὸ τῆς νήσου, quæ insulam significat, quæ ipsa in ænigmate significat ecclesiam, dicitur ναῦς, id est, nauis, quæ ecclesiam quoque symbolicè declarat: quæ in modum nauis esse debet versus Orientem, vt admoneamur de vero Oriente, qui Christus est, splendor Patris, cuius ortus in mundo tenebras discussit peccati & ignorantiæ, & de tenebris nos vocauit in admirabile lumen suum. Idcirco in Orientem spectantes, precationem faciunt fideles: quod Magnus Basilius in libro De Spiritu sancto ab Apostolis ait sine scriptura, scilicet canonica traditum esse. Et hoc hodie in cuncto ferè orbe seruatur, vt altare primum, quod vocare solemus maius, versus Orientem extruatur, sitque collocatum quasi in puppi nauis ecclesiæ: sic enim vulgo consuetudine sermonis quotidiani appellatur nauis ecclesiæ. vbi episcopus velut gubernator nauis in puppi sedens, clauum tenet: sacrum facit, & populum docet & hortatur, quasi nauim gubernans. Libenter hæc notaui, quamquam parua fortasse videantur, ne quid tam paruum & tenue in his libris appareat, quin magna prudentia, & ad nostram vtilitatem non paruam scriptum existimetur. Est itaque hæc traditio Apostolica de extruenda æde sacra in modum nauis oblongæ versus Orientem non quidem dogmatica, vt semper & necessariò seruanda sit, sed practica ad colendam pietatem vtilis.

In medio autem lector ex loco edito legat libros Moysis, Iesu Naue, Iudicum, Regum, item Paralipomena, Esdram de reditu populi, præterea Iob, Salomonem, & quæ sequuntur.] Ne quis enumerationem librorum canonicorum hoc loco non integrè factam reprehendat; admonere volui, non fuisse hic propositum Clementi, qui hanc doctrinam Apostolicam litteris mandauit, recensere omnes libros canonicos sui temporis. argumentum huius rei est, quòd hîc Ecclesiasticum prætermisit, quem tamen librum habuisse pro canonico ex eo constat, quòd eum citat tanquam scripturam sacram libro quarto De orphanis. Item libros Machabæorum reticuit, quos etiam pro diuinis & canonicis habuisse ex eo liquet, quòd ex illis petit testimonium, cùm sacrificium Mattathiæ & filiorum eius in zelo Dei commemorat inter alia sacrificia, quæ ex sanctis quoque scripturis collegit lib. 7. Iam librum Iudith & Esther pro canonicis habuisse declarat idem, cùm libro 3. de pudicitia & precatione Iudith meminit tanquam ex sacra scriptura, & lib. 5. de ieiunio Iudith & Esther. Vt igitur hos libros prætermisit, quia non necesse erat omnes enumerare (neque enim hoc agebat) sic potuit prætermittere epistolam Iacobi & Iudæ, & duas Petri, atq; epistolas Ioannis euangelistæ, etsi has fortasse Ioannes post Clemētis mortem scripsit, vt quidem scripsit Apocalypsim. Illud verò de binis lectionibus vsque in hodiernum diem tum in ecclesia Oriētalium, tum Occidentalium, seruatur in Missa, in qua nos Euangelium, & epistolas Pauli, aut aliam partem scripturæ sanctæ vel veteris vel nouæ legere in rato & sollemni more habemus ex traditione (vt hinc licet intelligere) Apostolorum. De populo autem succinente acrostichia Psalmorum, ad ecclesias Orientis pertinet, quibus ea consuetudo tradita est, & à quibus suscepta.

Euangelium, quod ego Matthæus & Ioannes tradidimus.] Sunt qui existiment non potuisse Clementem meminisse de euangelio Ioannis, quòd Clemens mortuus sit Vespasiano imperatore, Ioannes verò sub Domitiano in Pathmo relegatus Euangelium scripsit. sed falluntur isti; siquidem vltimo anno imperij Domitiani, quo fuit Ioannes relegatus in insulam Pathmos, vnam ex Cycladibus, ad extremum imperij Domitiani, vt Irenæus libro 5. testatur, vidit Apocalypsim: cùm prius Euangelium suum scripsisset & prædicasset, vt ex epistola Dionysij Areopag ad Ioannem, cùm esset in exilio, missa intelligi potest. Appellat enim Ioannem Solem Euangelij: & Euangelium quod scripserat, appellat memoriam & renouationem veræ Theologiæ eius: cuius lectione fieri ait, ne radio illius solis priuari possent qui legerēt. Idem affirmat sanctus Maximus in scholiis

in hanc

in hanc epistolam Dionysij; & Georgius Pachimerus eum imitatus, idem quoque affirmat Euseb. libro 3. historiæ Eccles. cap. 24. scripsisse post Euang. Apocalyps. & Epistolas. Hieronymus quoque narrat, rogatum Ioannem ab episcopis Asiæ, scripsisse Euãgelium aduersus Cerinthum, cuius meminit Clemens in octauo libro. Affirmat item sanctus Dorotheus episcopus Tyri, propter Euangelij prædicationem, quod Ephesi & in cuncta Asia prædicauerat, relegatum fuisse à Domitiano. Idem affirmat Hippolytus martyr in libro De duodecim Apostolis, & eorum martyriis. dicit enim scripsisse Euangelium, deinde dicit scripsisse Apocalypsim. Idem dicit in homilia contra hæresim Noëtianorum: licet in eo non sit ei assentiendum, quod vtrumque in insula Pathmos scripsisse ait: quam opinionem alij posteà secuti sunt. Sed melius sanctus Dorotheus episcopus Tyri, temporibus Licinij & Constantini, in libello quem de eisdem duodecim Apostolis, & de eorum martyriis scripsit, fortasse corrigens Hippolytum, dicit scripsisse Euangelium, deinde scripsisse Apocalypsim. Prædicato enim Euangelio Ephesi, missum esse à Domitiano in exilium propter Euangelij prædicationem; posteà reuocatum à Traiano, rursus Ephesum redisse. Hinc factum est, vt nonnulli suspicarentur priùs scriptã esse Apocalypsim, quã in insula Pathmos scriptam esse constat; & postea Euangelium, quod aiunt scripsisse Ephesi, vbi fuit Ioannes post obitum Domitiani vsque ad mortem suam. Sed notare debuerunt isti, fuisse bis Ephesi, vt Dorotheus testatur, & beatus Hieronymus, qui etiam ait post mortem Domitiani redisse Ephesum. Cùm verò fuit primùm Ephesi, tunc est probabile scripsisse Euangelium; quod ibi prædicauit, & in cuncta Asia: & propter prædicationem Euangelij relegatum fuisse à Domitiano. Præterea scribit S. Epiph. libro 1. contra hæreses tomo 2. cap. 28. fuisse Cerinthum vnum ex illis, qui fratres Antiochiæ ad seruandam circumcisionem & legem Moysi commouerunt, de quibus scripserunt Apostoli, Quoniam audiuimus quia quidam ex vobis exeuntes turbauerunt vos verbis, & quæ sequuntur; item fuisse vnum ex illis qui restiterunt S. Petro, cùm iuit ad Cornelium: & huius Cerinthi doctrinam ait ibidem idem Epiph. valde in Asia viguisse: item Eusebius libro 3. hist. Eccles. cap. 28. hæresim huius exponit; & quæ Irinæus & Dionysius Alexãdrinus de eo scripserunt, recitat, & statim capite proximo 19. Sic incipit, eodem tempore, & Nicolaitarum hæresis haud diu durauit. Constat autem Nicolaum vnum fuisse ex septem diaconis. Si igitur rogatu episcoporum Asiæ, vt beatus Hieronymus testatur, contra hæresim Cerinthi in Asia ortam scripsit, quomodo verisimile est tam multis annis post alios Euangelistas, & post hæresim Cerinthi ante annos amplius 30. in Asia ortam vsque ad tempus imperij Domitiani Euangelij scriptionem differre voluisse? à sexto enim anno Claudij, quo Simon Magus expugnatus fuit à Petro, & Iudæi ac Christiani ex vrbe pulsi, quando Simonis successores, ex quibus fuit Cerinthus, Irinæo auctore, suas hæreses disseminare cœperunt, vsque ad extremum imperij Vespasiani, cùm Clemens mortuus est, fluxerunt anni 31. auctore Eusebio. Quomodo igitur, vt iterum dicam, non potuit tot annorum spacio aut Ioannes Euangelium scribere ante mortem Clementis? aut Clemens scriptum videre? Sed de his plura adhuc scripsimus libro primo defensionis canonum Apostol. cap. 11. cùm ad ea responderemus, quæ quidam alius in hunc locum obiiciebat.

Pag. 40. Deinde hortentur populum presbyteri, non omnes simul, sed singulatim.] Congruit hoc cum loco epistolæ Pauli 1. Cor. cap. 14. Prophetæ, inquit, duo aut tres dicãt, & cæteri diiudicent: quod si alij reuelatum fuerit sedenti, prior taceat; potestis enim omnes per singulos prophetare, ita vt omnes discant, & omnes exhortationem audiant. Hæc quoque est traditio Apostolica ad honestatem, & ordinem in ecclesia seruandum pertinens, de numero eorum de quibus Apostolus dixit: Omnia autem honestè, & secundum ordinem fiant in vobis: loquebatur autem de iis quæ in ecclesia fiebant, seruatúrque hoc vsque in hodiernum diem vbique; ita vt nusquam in ecclesia, quamuis amplissima sit & frequentissima, duo aut plures simul sermonem habeant de doctrina, sed singulatim vnus, manè, si ita opus esse videatur: & alius, si idem non potest, post meridiem, tertius post vesperam, etiam vsque in multam noctem, si opus sit. Sic intelligendum esse arbitror quod Paulus ait: Prophetæ duo aut tres dicant. Vt enim nunc fieri videmus, vt aliquando vnus bis, aut etiam ter in ecclesiis diuersis sermonem habeat, aut bis in eadem, quod fit non rarò: sic fieri potest, vt dico, aut tres in eadem ecclesia concionari velint; quod quidem, quo honestas & ordo in ecclesia seruetur, sic erit faciendum, vt iubet Apostolica traditio, non solùm per sermonem Apostolorum, sed per epistolam Pauli apostoli nobis commendata. Quod verò hic Apostolica doctrina iubet, vt post exhortationem presbyterorum, postremus omnium exhortetur episcopus, nemo suspicetur primas partes docendi verbum Dei dari presbyteris, & postremas episcopis, quasi ecclesiæ gubernatione occupatis: immo ipsa Apostolica constitutio, quomodo intelligendum sit, interpretatur, licet subobscurè, subiungens statim, Qui est similis gubernatori nauis; vt intelligamus sic loquendum esse in ecclesia episcopo post presbyteros, qui sermonem habuerunt, quemadmodum gubernator nauis soleat post aliorum sermones, ac sententias de eo, quod orta tempestate faciendum esse videatur. Is enim postremus sententiam suam dicit improbando, aut approbando aliorum iudicia, cui tandem parere oportet. Hoc hodie seruatur, vt audiui ex iis qui nauigarunt, quique in periculum adducti, hoc experti sunt. Similiter presbyteri

quibus licet docere & interpretari verbum Dei, quos Paulus in epistola ad Corinth. cùm de hoc ageret, vocauit Prophetas, postquam sermonibus exhortati sunt populum, episcopus, qui præest ecclesiæ, tanquam princeps cæterorum, qui in primis diiudicare debet eos qui propheiăt, statim post illos prophetas loquitur, exhortans populum vt faciant quæ à presbyteris illis siue prophetis dicta sunt, & approbans ea; cui tandem oportet obedire omnes, & iudicium eius secundum fidē sequi etiam prophetas illos. Ac ne existimarent Corinthij gratiam prophetiæ tollere ordinem & subiectionem, postquam dixit Apostolus, Potestis per singulos prophetare, subiungit: Spiritus Prophetarum Prophetis subiecti sunt; quod Apostolica doctrina libro 8. interpretatur, cum ait, Prophetas minores non se fecisse pares maioribus, vt neque Silam & Agabum Apostolis; neque Timotheum Paulo; neque Aaron Moysi: non enim illos transisse modos suos. Hoc igitur quod Paulus dixit, Spiritus Prophetarum Prophetis subiecti sunt, loquens de munere prophetandi, siue interpretandi verbum Dei ad ædificationem, exhortationem, & consolationem. hoc, inquã, clarius exposuit hîc Apostolica doctrina, cùm ait, Post exhortationem presbyterorum postremus omnium exhortetur episcopus, qui, inquit, est similis gubernatori nauis. Ergo est propheta maior qui præest naui, id est ecclesiæ, & huic sunt alij presbyteri ceu minores prophetæ subiecti. Hinc redarguitur illa pessima consuetudo, quam beatus Hieronymus scribit in epistola secunda ad Nepotianum, fuisse suo tempore in quibusdam ecclesiis, vt præsentibus episcopis presbyteri non loquerentur; quasi aut inuideant, inquit, aut non dignentur audire, quod vir sanctus, & in constitutionibus Apostolorum eruditus, reprehendit, recitans locum Pauli 1. Cor. 14 Potestis enim per singulos prophetare. & quæ sequuntur.

Si quis autem repertus fuerit qui sedeat loco non decente.] Quod Apostolica constitutio præscribit de ordine sedendi in ecclesia, non est intelligendum quasi præceptum Apostolorum sit, sic sedere omnes omni tempore, ita vt quia non videmus seruari hoc semper, cōtinuò existimemus violari Apostolicam traditionem: aut si violari non dicamus, neque præceptum fuisse arbitremur, vt sic sedendo ordines distinguantur, sicut quidam alioqui graues & eruditi viri simili ratione adducti, quod præcepit Apostolus de velando capite mulieribus in ecclesia, existimant non esse præceptum, quia scilicet, vt iidem aiunt, non videatur seruari; neque reprehendi, quia non seruetur. Quid igitur dicemus? Si præceptum est sic sedere, ergo qui secus faciunt, præceptum violant. Si non est præceptum, quid esse dicemus? quomodo præcipiunt Apostoli sic sedere? Aduertendum igitur est esse quidem hoc præceptum Dei & Apostoli, vt in ecclesia omnia honestè & secundum ordinem fiant: quod quidem latè patet. Sunt enim propè infinita in quæ cadit hoc præceptum: ad honestè verò sedendum hæc fuit velut forma quædam perfecta τοῦ εὐσχήμου καὶ τάξεως ab Apostolis proposita, vt ad eam collimarent, ac quamproximè accederent pastores ecclesiarũ. Itaque honestas ac decentia sedendi est huius constitutionis ratio: contrà hanc verò formam & rationem præcepti de sedendo honestè, id est, contra decentiam ecclesiæ qui peccat, is quidem præcepti violator est. at si sedendo nihil fiat in ecclesia contrà quàm deceat ecclesiam, non violatur Apostolica constitutio & Dei ordinatio de sedendo honestè & ordine in ecclesia; ita vt si sit probabilis caussa sedendi aliter quàm hinc describitur, modò contra decentiam ecclesiæ non fiat aliquid, possint fideles aliter sedere, salua Apostolica constitutione. Neque enim aliquid indecenter fit in ecclesiis nostris, quòd virgines aliquæ cum matronis sedeant: neque quòd interdum aliquis iuuenis cum senibus; si aliqua probabilis ratio id postulet, honestum habebitur. Contrà verò, vbi nulla decentiæ ratio fuerit, vt adolescens quispiam inter senes sedeat, & vbi appareat ratio indecori, quis neget malefieri, si neglecta decentia ecclesiæ non moueatur loco?

CAP. LVIII. *pag. 41.*

Si verò aliquis presbyter ex vlla paræcia adueniat, excipiatur à presbyteris κοινωνικῶς (ita enim legendum est, vt in quibusdã exemplis manuscriptis erat) *Si fuerit diaconus, à diaconis; si verò episcopus, sedeat cum episcopo.*] Est autem excipi κοινωνικῶς, excipi communicanter, si verbum verbo placet reddere; aut si Latinius malis, excipi amicè. Iubet ergo Apostolica constitutio, vt presbyteri cum presbytero peregrino, diaconi cum diacono, episcopus cum episcopo, tanquam cum æqualibus honorem, vt par est, communicent, ita vt presbyter cum presbyteris, diaconus cum diaconis, episcopus cum episcopo sedeat: & cætera in ecclesia, tanquam amici (hoc enim iustum est) habeant communia: in communicatione enim est amicitia, vt Aristoteles in octauo De moribus libro tradit: & vbi amicitia, eadem vtrinque iustitia propter æqualitatem, secus atque in alio genere amicitiæ, quam idem auctor vocat καθ' ὑπεροχήν, vt patris & filij, senis & adolescentis, viri & vxoris, domini & serui, magistratus & subditi: in his enim superiores diligunt inferiores, non quidem κοινωνικῶς, sed προνοητικῶς, vt ait Dionysius Areopag. cap. 4. De diuinis nominibus; inferiores verò diligunt superiores, & cum eis amicitiam habent ἐπιστρεπτικῶς, vt idem ait, id est, quatenus ad illos veluti tutelæ & perfugij gratia se conuertunt: æquales verò alios æquales atque eiusdem ordinis diligunt, (inquit idem) κοινωνικῶς, eodem verbo vsus est quo Clemens: quod perinde est quasi diceret φιλικῶς, id est amicè. Hac verò constitutione cauetur, vt in recipiendis presbyteris, aut diaconis, aut episcopis peregrinis, nulla in ecclesia appareat acceptio personæ. Vbi

enim

enim non est illud *κοινωνικὸν*, quod æqualibus debetur, necesse est vt ibi sit acceptio personæ. Vt si ei qui habet annulum aureum in veste candida, sicut ait beatus Iacobus, dicatur in ecclesiastico conuentu, Tu sede hic bene; & pauperi dicatur, Tu sta illic, acceptio personæ fit. diuitiæ enim, si idem sit gradus & æqualis ordo, non faciunt superiorem ex se: sic, esse presbyterum aut diaconum in ecclesia huius episcopi, aut in ecclesia illius, quatenus presbyter aut diaconus est, non facit superioris gradus esse, quàm esse presbyterum aut diaconum in alia. Illud etiam venit mihi in mentem obseruare hoc loco de ratione verbi cœnonici, quo Apostolica doctrina hîc vtitur, olim clericos ex communi sumptu ecclesię viuere in commune solitos, vt ex epistola Vrbani primi intelligi potest, à vita communi, quam ad exemplum Apostolicæ institutionis viuebant, cœnonicos fuisse vocatos: quo verbo vsus quoque est Eusebius archiepiscopus Alexãdriæ, non eius quæ est in Africa, sed quæ in Asia, ad quam ex parua ciuitate translatum esse affirmat Antherus pontif. Sic ergo Eusebius in sermone de die Dominico, hortans ad permanendum in ecclesia vsque ad extremum Missæ, iuxta canonem Apostol. 1x. Siue, inquit, sit cœnonicus, siue non sit, debet permanere *μέχρι τῆς ἀπολύσεως τῆς ἐκκλησίας*, id est, quousque dimittatur ecclesia, cùm scilicet dicitur, vt hodie solet, Ite, missa est, scilicet peracta. Cùm dixit, Siue cœnonicus sit, siue non sit, cùm omnes ingredientes in ecclesiam complecti voluerit, consequens est, vt perinde sit hoc quasi diceret, Siue clericus vel religiosus sit, siue laicus. Quia igitur non solùm illis temporibus Apostolorum, sed etiam diu pòst, vt testatur sanctus Vrbanus pontif. & martyr, adhuc vitæ communis institutum vigebat maximè, inquit, inter eos qui in sortem Domini erant electi, id est, inter clericos: his enim maximè, vt Clemens quoque in epist. quinta scribit, vita communis necessaria est, qui Deo, inquit, irreprehensibiliter militare cupiunt; & vitam Apostolorum eorúmque discipulorum imitari volunt; de clericis dicit, Clerici enim dicuntur in scriptura militare Deo, idcirco præcipit Apostolica doctrina, vt cùm ex alia parœcia clericus aduenerit, vt recipiatur cœnonicè, id est, in commune: ita enim decebat, vt qui in commune viuerent, in commune quoque reciperentur à suis similibus, id est, à viuentibus in commune. Itaque non præcipit hoc dé laicis qui sua possident. hoc fit hodie in cœnobiis, peregrinos enim cœnobitas in commune excipiunt. Ad huiusmodi clericos pertinet quod beatus Hieronymus in epistola ad Nepotianum de vita clericorum scribit, fuisse ad refrenandam auaritiam clericos vnà cum monachis prohibitos lege non solùm euangelica, sed ciuili, capere hæreditates, quia scilicet vitam communem instituissent secundum Apostolicum institutum nihil proprium possidẽdi. Tales clericos habuit in ecclesia sua beatus Augustinus, de quibus est in 12. q. 1. cap. Nolo, & cap. Non dicatis. De his scribit ibidem beatus Gregorius ad August. Anglorum episcopum, Quia tua fraternitas monasterij regulis erudita, seorsum non debet fieri à clericis suis in ecclesia Angl. hanc debet instituere cõuersationem, quæ initio fuit patribus nostris, in quibus nullus eorum ex iis quæ possidebat, proprium habebat, sed erant illis omnia communia. Ab hoc instituto vitæ communis, id est, participandi omnia inter se communiter, & nihil proprium possidendi sub ecclesiastica regula psalmos horis canonicis canendi, qui à principio *κοινωνικοὶ*, siue cœnonici dicebantur, dici cœperunt postcà Canonici cœnobiorum; vnde ad canonicos in cœnobiis scribit beatus Basilius; à Latinis dicti sunt Canonici regulares, quia ad regulam ecclesiasticam canendi psalmos horis canonicis, regulam Sancti Augustini viuendi ex ecclesia in commune nihil proprium possidentes ex voto, adiungere voluerunt. Qui verò hoc non susceperunt, canonici solùm vocantur. Hactenus de verbo Cœnonici, quod etsi in vsu non sit, nihil enim refert, est tamen adhuc in consuetudine res ipsa verbo subiecta, id est, communitas vitæ secundum Apostolicam institutionem in monasteriis & cœnobiis, & in ecclesiis non paucis clericorum. Sed de his latiùs nuper scripsimus in 5. libro defensionis epistolarum pontificum Apostolicorum cap. 2.

Si autem eùm iam sedetur, alius quispiam adueniat honestus & nobilis, siue externus siue eius regionis, tu episcope, cùm de Deo sermonem habes ad populum, aut eùm psallentem & legentem audis, caue ne acceptio personæ faciat, vt ministerium verbi intermittas, vt illi locum sedendi ante alios destines: quin potius quiesce.] & paulo pòst: *Sin autem pauper, aut ignobilis, aut peregrinus quispiam senex vel adolescẽs aduenerit, neque sit locus vacuus, hic quoque diaconus toto animo locum faciat.*] Mirificè conueniũt hęc cum epistola beati Iacobi: Fratres, inquit, nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Iesu Christi gloriæ, id est, gloriosi: deinde subiungit: Etenim si introierit in conuentum vestrum vir annulum aureum habens in veste splendida, introierit autem & pauper in sordido habitu, & intendatis in eum qui indutus est veste præclara, & dixeritis ei, Tu sede hic bene: pauperi autem dicatis, Tu sta illic, aut sede sub scabello pedum meorum; nonne iudicatis apud vosmetipsos, & facti estis iudices cogitationum iniquarum? Cùm conuentum dicit, ecclesiam intelligit. Deinde ille qui dicit, Tu sede hic bene, scilicet intendens in eum qui indutus est veste præclara; episcopus est, qui intermisso sermone quem habet ad populum, & interrupta audientia nobilem honoris gratia sessum recipit; quasi hoc placeat Deo, vt magis honoretur diues, quàm fides & ministerium verbi Dei: & vt pauper propter diuitem inhonoretur: aut quasi diuitiæ absque virtute Deo sint acceptæ, quæ quidem sunt cogitationes iniquæ. Hoc igitur vocauit beatus

Iacobus hic, habere fidem in acceptione personæ: id est, existimare esse ministerium in ecclesia acceptum Deo propter acceptionem personæ: Sic enim iubet constitutio episcopo, dare locum pauperi in ecclesia, vt, inquit, non fiat acceptio personæ, & sit ministerium eius Deo acceptum. Est itaque traditio non solum per sermonem Apostolorum, sed per epistolam beati Iacobi relicta nobis, vt in ecclesia ne cum dedecore pauperis detur locus diuitibus: & ne interrũpatur ministerium verbi Dei, & sermo, vt recipiatur, sessum nobilis. Libenter hæc obseruaui, vt intelligatur ex omni parte, quanta sit doctrinæ huius conuenientia cum ipsa scriptura Apostolorum.

CAP. LIX. *pag. 41.*

Cùm autem doces, ò episcope, hortare populum & mone, frequentare ecclesiam quotidie manè & vespere, vt omnino abesse nolit, immo aßiduè conueniat.] & paulo pòst: *Quinimmò conuenite in ecclesiam singulis diebus manè & vesperè, ad canendum psalmos, & precationes in templo faciendas, potißimum autem die Sabbati & die Dominico, qui est dies resurrectionis.*] Vt in ecclesiam conueniant fideles ad audiendum verbum Dei, & ad precationes faciendas, & ad cantum psalmorum, & ad sacrũ, traditio est, non solùm per sermonem Apostolorum, sed per epistolas eorum mandata: quæ vsque in hodiernum diem in cuncto orbe Christiano seruatur. De huiusmodi quotidiano conuentu in ecclesiam, qualem hîc describit Apostolica constitutio, loquitur Paulus 1. Cor. 11. cùm ait, Igitur conuenientibus vobis in vnum, & quæ sequuntur. Rursus de eodem conuentu in ecclesiam ad psallendum, & docendum verbum Dei, 1. Cor. 14. Si ergo, inquit, conueniat vniuersa ecclesia in vnum, & omnes linguis loquantur; & quæ sequuntur. Et beatus Iacobus de eiusmodi conuentu in ecclesiam, qualis hîc describitur: Si ingrediatur aliquis in conuentum vestrum, & reliqua. Et in Act. cap. 11. Quotidie perdurantes vnanimiter in templo: in qua autem re perdurarent, paulò suprà explicauerat Lucas: Erant, inquit, perseuerantes, siue perdurantes (idem enim verbum est vtrobique) in doctrina Apostolorum, & communicatione fractionis panis, & orationibus. In altero itaque loco dixit, in quibus perseuerarent; in altero, vbi perseuerarent. Rursus Paulus Apostolus de huiusmodi conuentu in ecclesiam loquitur in epistola ad Hebræos cap 10. Hortans enim ad accedendum post baptismum cum vero corde, & plena fide ad eum qui idem est hostia & sacerdos magnus, qui est sancta Eucharistia, quæ in domo Dei, quæ est ecclesia, celebratur; simul hortatur, vt non desinamus frequentare ecclesiam, vbi corporis & sanguinis Domini communio sumitur: Non deserentes, inquit, collectionem vestram, sicut consuetudo est quibusdam; sed inuicem prouocantes; & quæ sequũtur. Collectionem vocauit conuentum in ecclesia, eodem verbo vsus quo beatus Iacobus; nisi quòd Iacobus συναγωγὴν dixit, Paulus verò ἐπισυναγωγὴν, vt præpositione illa ἐπὶ significaret esse ecclesiam congregationem fidelium in vnum, & hos in regno cælorum esse congregandos. Sed dicet aliquis: Si traditio est Apostolica, vt hæc constitutio docet, vt scilicet quotidie manè & vesperè conueniant fideles in ecclesiam ad verbum Dei audiendum, & psalmos, & ad Dominum, qui ibi nobiscum semper est præsens, ergo qui non veniunt, traditionis violatæ rei sunt; at non est hæc iussio, sed hortatio, quam quidem qui contemnit, is violator eius dicendus est: non autem, qui non contemnit, præsertim si probabilem absentiæ causam habeat. quod quidem ex lib. 8. cap. 14 magis adhuc intelligere licet, vbi sacerdos post oblationem sic precatur in ecclesia, inquiens: Obsecramus te quoque pro iis qui sont absentes. Deinde interpretans quosnam absentes dicat, subiungit, qui absentiæ suæ habent causam probabilem. Is igitur huius traditionis hortatoriæ violatæ tenebitur, qui per contemptum, vt dixi, abest, & is fructu congregationis carebit, qui temerè ac sine causa abest, cùm adesse possit. Etsi enim ecclesia pro omnibus membris suis deprecetur, in primis tamen ac magis pro iis qui adsunt præsentes: aut corpore quidem absentes sunt, sed spiritu & desiderio præsentes; quod dici solet, voto adesse. Quòd autem die quoque sabbati potissimum conuenire in ecclesiam præcipit, sicut die Dominico, ad resurrectionis etiam cultum & honorem pertinet & refertur. Resurrectioni enim, scribit Leo primus episc. 81. ad Dioscorum Alexand. à vespera sabbati initium constat ascribi: idcirco cõtinuato ieiunio sabbati iubet manè die Dominico ordinationes episcoporum celebrari. eodem pertinet, quòd in ecclesiis Orientis omni sabbato, excepto vno magnæ hebdomadæ, non ieiunant; neque, nisi sabbatis quadragesimæ, à carne abstinent. De ratione psalmi matutini 62. & vespertini 140. dictum est in scholio.

IN LIBRVM TERTIVM DE VIDVIS.

CAP. II. *pag. 45.*

VIDVAE *adolescentiores ne cooptentur in gradu viduali, ne excusando non posse ferre feruorem ætatis, inito secundo matrimonio, in negotio sint.*] Dixerat in principio libri huius, quid euenire soleret, cùm adolescens vidua inter viduas ecclesiæ cooptatur; idcirco hoc loco omnino iubet non eligere tales, ne inito secundo matrimonio, sint in negotio, scilicet fornicarionis: Paulum imitatus est Clemens, qui sic vocauit in epistola 1. ad Thessal. cap. 4. cùm ait; Hæc est enim voluntas Dei, vt abstineatis vos à fornicatione, vt sciat vnusquisque vestrûm vas suum possidere in sanctifica-

sanctificatione, & honore: & ne quis supergrediatur, neque circumueniat in negotio fratrem suum. ἐν τῷ πράγματι dixit cum articulo, vt referret ad rem siue negotium fornicationis, de qua paulò supra dixerat; Abstinete vos ab omni fornicatione. Ac rursus quia de re valde necessaria loquebatur Clemens, Paulum imitatus, cùm ait in epistola ad Philipp. Mihi eadem dicere non est pigrum, vobis autem necessarium; repetit eandem constitutionem, iubens opitulari huiusmodi viduis adolescentioribus, ne excusando, inquit, se derelinqui, turpi negotio implicentur. Iam hîc apertius significauit quod voluit. Quis non intelligat ex tanta repetitione, quam sit necessarium ad salutem animæ fidem continentiæ Deo obligatam, non violare?

Quartum vero coniugium planè & libidinem esse, & manifestam impudicitiam] Non damnat hæc Apostolica constitutio quartas nuptias, cùm Apostolus simpliciter dixerit, Dico autem non nuptis; & viduis, bonum est illis si sic permanserint, sicut & ego: quòd si non se continent, nubant: melius est enim nubere, quàm vri. Non dixit, nubant semel, aut iterum: aut melius est nubere semel & iterum, quàm vri: sed simpliciter dixit, nubát: melius est enim nubere, quàm vri. Rursus idem Apostolus; Quòd si dormierit, inquit, vir eius, liberata est à lege, cui vult, nubat, tantùm in Domino. Et in epistola ad Timotheum de viduis; Iuniores, inquit, nubere volo, filios procreare, matresfamilias esse. Simpliciter dixit, cui vult, nubat, & nubere volo. Non ergo hoc loco, vt dixi, damnat Apostolica doctrina quartas nuptias, sed incontinentiam quarto nubentis. Cuius quidem incontinentiæ non est solùm indicium in quartis nuptiis, vt est in tertiis, immò in quartis iam est manifesta ostensio: ita vt doctrina Apostolica tetragamiam dicat esse planè libidinem, & manifestam impudicitiam. quam quidem beatus Basilius secutus Apostolicam doctrinam canone 75. vocat belluinam, & à genere humano alienam, scilicet propter manifestam impudicitiam, cuius non magis pudet huiusmodi polygamon; neque magis ei parcit, quàm si bellua esset furenti libidine incitata. Vnde beatus Augustinus: Neque contra, inquit, humanæ verecundiæ sensum audeo dicere, vt quoties voluerint, nubant. A genere autem humano alienam dixit, quia, vt hic ait Apostolica doctrina, Deus vnam vxorem dedit viro, hic autem tetragamos quatuor duxit. Ex quibus si filios suscipiat, odiis & simultatibus eos implicet necesse est propter diuersitatem matrum, quod quidem inhumanum est. Ergo, vt beatus Basilius ait canone 4. trigamiam dictam esse à Patribus moderatam fornicationem, quam tamen, quanquam infamem, & turpem, vt idem ait canone 47. publico iudicio non damnat. Sic constitutio Apostolica tetragamiam, id est, quartas nuptias, manifestam impudicitiam vocat, non ipsum coniugium quartum damnans, sed manifestam incontinentiam ac libidinem. Vnde idem Basilius exaggerando grauius, fornicationem esse dicit; quia, vt Zonaras huius canonis interpres ait, Qui fornicatur, se tantùm lædit; tetragamos verò, aut pentagamos, se, & canones offendit: & filios odiis ac simultatibus implicat. tametsi mitius cum eo agatur, quàm cum fornicatore, qui à beato Basilio annis septem, à veteribus annis quatuor puniebatur. Immò recitemus etiam canonem quartum eiusdem Basilij de trigamis, & polygamis, quo faciliùs hæc Apostolica constitutio ex veterum patrum sensu ac iudicio, & ecclesiasticis regulis sanè intelligatur. De trigamis, inquit, & polygamis, similem atque de digamis canonem sanximus. Etenim digamos annua ecclesiæ interdictione mulctant: alij biennio: trigamos triennio: & sæpenumero quadriennio. Vocant autem huiusmodi non iam nuptias, sed polygamiam, hoc est, multiplices nuptias, vel potius fornicationem moderatam. Quamobrem Dominus Samaritanæ, quæ quinque viros iam habuerat, quem nũc, inquit, habes, non est tuus: tanquam non essent digni vel viri, vel vxoris nomine, qui digamiæ, hoc est, binarum nuptiarum numerum transiissent. Nos autem in vsu habemus, non ex canone, sed ex maiorum exemplo, trigamos quinquennij spatio ecclesia prohiberi; sunt autem prohibendi ecclesia non ex toto, sed biennio, aut triennio, ad audiendos sermones admittendi: postea verò restituendi in ecclesiam, ita vt à sacra communione arceantur: quæ tunc quidem concedatur, cùm aliquem pœnitentiæ fructum ostenderint. hactenus canon. In quem Zonaras scholion scripsit: De trigamia, inquit, extat tomus, siue decretum factum in concilio Constant. ad reconciliandos monachos, & clericos habito, quod dictum est ἑνώσεως, id est, vnionis, temporibus Constantini, & Romani Imperatorum, in quo trigamia interdicitur viris quadraginta annos natis, nisi liberis careant. interdicitur autem ob honestatem, & decorum. Atque ita sancitur pœna non ipsa trigamia, sed intemperantia, & turpitudo ipsius hominis, exemplúmque indecorum. Ob eandem causam Synodus Neocæsariensis prohibet presbyteris canone 7. interesse conuiuio huiusmodi nuptiarum; & Synodus Laodicen. non statim huiusmodi coniuges ad sacram communionem admittit. Hæc Zonaras. Sic igitur intelligenda est Apostolica constitutio, non quasi nuptias, tertio, aut quarto, aut sæpius etiam repetitas damnet: sed ipsam incontinentiam. quod ex ipsis verbis Clementis, si eorum vis ponderetur, videtur mihi intelligi posse. Cùm enim ait, trigamiam, siue tertias nuptias signum esse siue indicium incontinẽtiæ, satis significat, fieri posse, vt aliquando honestæ sint, & non propter incontinentiam, & libidinem repetitæ. Non enim signum naturale est hoc, vt est fumus index ignis, quin possit videri signum esse incõtinentiæ, non esse tamen reuera incontinentiam, quia sit causa aliqua honesta huiusmodi nuptiarum; vt si nec

ex primis, nec ex ſecundis, neque tertiis nuptiis liberi ſuſcepti ſint. Etenim niſi hoc ſignificare voluiſſet, nunquam ſic dixiſſet, eſſe tertias nuptias ſignum incontinentiæ. Quare cùm ſubiungit, quartas verò, manifeſtam fornicationem, ex antecedentibus, quid ſibi velit, intelligendum eſt; ſignificat enim rarum, ac difficile eſſe, reperire, qui honeſtè quartum matrimonium repetat, ita vt dici poſſit, quartum matrimonium non indicium impudicitiæ, vt de tertio matrimonio dixit, ſed manifeſtam impudicitiam eſſe, quam grauiore vocabulo exaggerandi cauſſa vocauit *πορνείαν*, id eſt, fornicationem. Quod autem ait Hieronymus libro priore contra Iouinianum, vt hoc quoque aduertamus; vbi vnus exceditur, nihil referre, ſecundus, an tertius ſit, quia deſinit eſſe monogamus, non ſic accipiendum eſt; quaſi vir ſanctiſſimus, & eruditiſſimus digamiam & trigamiam pares fecerit: ſed hoc voluit dicere, quantum pertinet ad amittendam gloriam monogamiæ, nihil referre; referre tamen quoad turpitudinem maiorem, aut minorem. Illud autem eſt hic aduertendum, cùm ait hæc doctrina, quartum coniugium planè libidinem eſſe, quia Dominus vnam dedit vni viro, non improbare digamiam, id eſt, ſecundum coniugium hac auctoritate, neq; ſolam monogamiam ſancire, qui fuit error Tertulliani: iam enim approbauerat apoſtolica doctrina digamiam, ſi nõ eſſet facta promiſſio non nubendi iterum, vt in viduis Eccleſiæ. Sed hac auctoritate Dòmini Dei, qui vnam vni dedit à principio, qua abuſus eſt Tertullianus ad ſanciendam ſuam monogamiam, voluit docere apoſtolica conſtitutio, ideò tetragamiam eſſe planè libidinoſam, quia ab illa continentia coniugij ſimplicis, quod in principio fuit à Deo inſtitutum, tamquam typus coniugij honorati, & incontaminati, longius diſceſſum ſit. Immo videtur mihi (vt hoc obiter obſeruetur) legiſſe Tertullianus hanc conſtitutionem apoſtolorum, quæ digamiam probat: & trigamiam non damnat. Siquidem in libro de monogamia quærit, cur nõ potuerit poſt Apoſtolos ſpiritus ſuperueniens ad deducendum diſciplinam in omnem veritatem per gradus temporum, ſecundum quod Eccleſiaſtes tempus omni rei, inquit, ſuper terram, iam carni fabulam imponere? poſt apoſtolos dixit, ſignificans quantum ſuſpicor, has conſtitutiones, & doctrinam Apoſtolorum. Locum enim Apoſtoli ad Corinth. 1. cap. 7. de vidua libera ad nubendum cui velit, mortuo viro: & ad Timotheum de viduis iunioribus, quibus præcipit nubere, malè interpretatur. Hanc quoque apoſtolicam doctrinam ſecutus eſt Gregorius Nazianz. ediſſerens illum locum Matth. 19. de quæſtione Phariſæorum ſuper matrimonio: Primæ, inquit, nuptiæ legis ſunt: ſecundæ indulgentiæ: tertiæ verò ex tranſgreſſione. Quod quidem intelligendum eſt propter ſignum intemperantiæ, non quòd dicat per ſe illicitas; vt diximus. Pari ratione Athenagoras in apologia pro Chriſtianis ad Antoninum, & Commodum imperatores ſecundum cõiugium decorum adulterium eſſe dicit.

CAP. IIII. *pag. 45.*

Dicite quibuſcunque bona diſpertitis, quis illa dederit, vt nominatim pro eo precentur.] Apertè condemnat hæc Apoſtolica conſtitutio Ioannem VVicleff, qui aiebat orationes pro animis defunctorum factas in Eccleſia, præferentes vnum ex nomine plus quàm alium, eſſe falſum fundamentum eleemoſynæ. His verbis docebat ille hæreticus, non licere precationem pro illo facere nominatim. quem errorem eruditè confutat Thomas VValdenſis 3. Tom. de Sacr. cap. cvij. hæc verò Apoſtolica doctrina proprio etiam verbo refellit. præcipit enim ἐξ ὀνόματος, id eſt, nominatim, pro eo qui eleemoſynam tribuit, Deum precari; quod nobis per Apoſtolicam traditionem in Eccleſiaſtica conſuetudine relictum, vſque in hodiernum diem ſeruamus & frequentamus.

CAP. VI. *pag. 46.*

Erat enim nobiſcum mater Domini, & ſorores eius; præterea Maria Magdalena, ac Maria Iacobi, item Martha & Maria ſorores Lazari.] Hic quoque locus defenſionẽ poſtulat, ne reprehenſionẽ incurrat, quia fortaſſe non deerunt quibus falſus videatur. Sed illud primum admonere neceſſe eſt, vt omnia caueamus; omnemq́; ſcrupulum eximamus. Cùm eccleſia ſancta Mariam Magdalenam tanquam ſororẽ Lazari celebrat, quia ſcit multos doctores hoc ſenſiſſe, non continuò decretum facit, ita in re eſſe, id eſt, ſororem Lazari fuiſſe, quia ſcit rurſus multos quoq; magni nominis, & multæ antiquitatis auctores contradicere. in hac verò varietate ſententiarũ de quæſtione facti, illam partem eccleſia elegit, quæ ſecundum ſanctas & pias rationes probabilior ſibi viſa eſt: præſertim cùm hanc opinionem apud multitudinẽ populorum reperiſſet, in qua electione ſancta errare non potuit, ſiue in re ita ſit, ſiue non ita. hic enim dicendum eſt, quod Natalis Beda eruditus theologus Pariſienſis in confutatione Iacobi Fabri, & Iudoci Clitouæi de tribus Magdalenis in tertia parte declarationis ſuæ ſcholaſticæ, ſic enim appellat, Eccleſia, inquit, non errat, quando agit ſecundũ morales & Theologicas probabilitates. Practica enim, & moralia, quæ opus dirigunt, iudicia vera ſunt, & fidei, atque prudentiæ effectus. Deinde ſubiungit, ſiue vna ſit, ſiue non, non errat nunc. hoc in illos ſcripſit, qui audebant dicere eccleſiam errare, quòd vná tantum Magdalenam celebraret, in quo illi potius maximè errabant. Nemo igitur de cætero mihi moleſtus ſit, ſi quod Clemens apoſtolicus auctor, & multi antiqui auctores cum eo ſentiunt, mihi probabile viſum eſt, quamdiu hoc eccleſia permittit nullo decreto contrario interpoſito: Sicut

ego

ego rursus molestus esse non debeo ijs quibus contraria sententia probabilior videtur. ego interim cum ecclesia Mariam Magdalenam sororem Lazari in officio ecclesiastico voco, & sororem esse piè cum ecclesia dico, sicut ipsa dicit; in hac ecclesiasticæ prædicationis pietate error esse non potest, licet ponamus non esse hoc in re quod esse dicit ecclesia. Sed dicamus iam quæ ad probabilitatem scripturæ Clementis pertinent. Vna enim fuit Maria Magdalena, quæ apud Matthæum venit vespere sabbati, quæ lucescit in prima sabbati, id est, venit ad multam noctem, vt Dionysius Alexandrinus in epistola ad Basilidem de hora resurrectionis Domini interpretatus est, quod est, vt beatus Ioannes scripsit, valde mane venisse ad sepulchrum. Hæc est illa mulier in ciuitate peccatrix, ex qua septem dæmonia eiecit Dominus, quę in domo Pharisæi pedes Domini lachrymis rigauit, & capillis capitis sui tergebat, & osculabatur, & vnguento vngebat: cui primo apparuit Dominus, postquam resurrexit, vt Marcus, & Ioannes testantur: & quæ non est permissa tangere Dominum, scilicet cùm flebat, quia nondum credebat: quæ rursus permissa est tangere, quando gaudere cum alia Maria iussa est; quando quidem post visionem angelorum iam Deum esse credebat, non autē solum hominem, sicut cùm lugebat, quia nō credebat. sic enim Eusebius Cæsar. in epistola ad Marinum, Euangelistas hoc loco concordare interpretatus est. Narrat præterea idem Eusebius in eadem epistola fuisse suo tempore, qui opinarentur, duas fuisse Magdalenas, vnam, quæ vespere sabbati apud Matthæum, alteram apud Ioannem, quæ valde mane ad sepulchrum venisset, ex qua septē dæmonia Dominus eiecisset: & hanc quidem illud audisse, noli me tangere: illam verò apud Matthæum cum altera Maria tenuisse pedes eius. Deinde subiungit: Sed si quis dicat, eandem esse, sic quoque concordant euangelia. rationem verò concordiæ attulit idem, quam paulo antè retuli, ne idem repetam. Deinde hæc Maria Magdalena ex Galilæa erat, vt ex Marci euangelio intelligere licet, cùm ait cap. 15. erant autem & mulieres de longē aspicientes, inter quas erat Maria Magdalena, & Maria Iacobi, & Ioseph mater, & Salome: & cùm esset in Galilæa, sequebantur eum, & ministrabant ei: scilicet quia erant mulieres Galilææ, sequebantur eum, & ministrabant ei, cùm esset in Galilæa; vnde probabile est dictam esse Magdalenam à Magdalo, quæ est, vt tradunt, ciuitas in vno latere maris Galilęæ, siue Genesareth in Galilæa; aut à Magda ciuitate Galilææ, sic enim vocat Epiphanius presbyter. Constantinopolitanus in vita Virginis Mariæ, quam diligentissimè, & grauissimè scripsit, cuius auctoris, & operis meminit Nicephorus Calistus. in hac ciuitate Magda ait hic auctor exceptum fuisse Dominum à Maria muliere diuite & nobili, Magdalenam intelligere, ex nomine ipsius ciuitatis coniecturam facere licet. ex quo iam fit, vt hæc Maria Magdalena non sit illa Maria soror Lazari, & Marthæ; illa enim ex Iudæa fuit ex castello Bethaniæ, quæ, vt scriptura testatur, quasi quindecim stadiis ab Hierusalem distabat; quę quidem, vt ait Photius Const. ἐπ' εὐλαβείᾳ ἐγνωρίζετο, id est, erat insignis, ac nobilis pietate, quæ, inquit, pedes Domini vnxit sine lachrymis, quia erat gratiarum actio, quam adhibebat pro lætitia, & beneficio fraternæ suscitationis. ait præterea idem Euseb. videri tres fuisse Magdalenas, duas peccatrices, tertiam, quæ Lazari, & Marthæ soror fuisset, non peccatricem, sed religione insignem, & claram. Sed siue duæ Mariæ Magdalenæ peccatrices sint, quod minus probabile est, siue vna, quod verius, Maria certè, quæ non cognomento Magdalena, sed Maria soror Lazari, & Marthæ in euangelio dicta est, alia prorsus esse videtur, & multis visa est, vt ex obseruationibus euangelij, quas idem Photius collegit, & quiuis colligere potest, perspicitur. Licet aliquid Photius, immo etiam Chrysostomus, & Augustinus videantur tribuere in euangelio Mariæ Magdalenæ peccatrici, quod potius Mariæ Lazari, & Marthæ sorori tribuendum esse videtur, vt illud, quod est apud Matthæum, & Marcum de muliere, quæ in domo Simonis leprosi fracto alabastro effudit vnguentum super caput Domini, & quæ sequuntur, quæ vnctio per recapitulationem ab eis narrata, non est diuersa ab illa quam Ioannes euangelista cap. 12. narrat de Maria sorore Lazari, & Marthæ. hæc enim cœna in Bethania facta est: & eadem æstimatio vnguenti in illa cœna effusi trecentorum scilicet denariorum; eadem item murmuratio secuta, in Iuda quidem, simulata in pauperes misericordia, de quo solo ob hanc causam Ioannes meminit; in discipulis verò, de quibus Matthæus, & Marcus, non simulata misericordia; sed vera. Hæc autem cœna facta est ante sex dies paschæ, vt ait Ioannes, sed quia ex ea cœna propter vnguenti effusi iactutam occasionem cepit Iudas prodendi Dominum; idcirco Matthæus, & Marcus postquam de concilio Iudæorum ad deliberandum de capiendo Christo biduo ante pascha habito, id est, quarta feria, meminerunt, opportunè de cœna illa, & vnctione statim narrarunt per recapitulationem, id est, repetentes, quod præteritum erat, & superius ob hanc caussam prætermissum, & in hunc locum reseruatum, quod est euangelistis familiare. ad cætera verò, quæ ad distinguendas vnctiones istas obijci possunt, eruditè & accuratè respondet Cornelius Iansenius Hulstensis in euāgelica concordia. Error igitur Iacobi Fabri, quem Iudocus Clitouæus secutus est de tribus Magdalenis, nō nouus fuit; sed prius fuit Photij, qui falso sibi visus est historiam de tribus Magdalenis in euangelio obseruasse propter tres varias narrationes apud tres euangelistas. immo Origenes fuisse ait nonnullos, qui dicerent, quatuor fuisse mulieres quæ Dominū vnxerunt propter quatuor item varias narrationes apud quatuor. & tem-

pore quoque Eusebij erant quidam, vt idem ait, qui tradebant duas Magdalenas esse in euangelio, quibus post resurrectionem apparuisset Christus, & vnam earum peccatricem: nullos tamen Eusebius notauit, qui dicerent Mariam peccatricem fuisse Mariam sororem Lazari, & Marthæ; nec ipse Photius, qui duas plane Magdalenas peccatrices esse putauit, ausus est alteram earum, sorórem Lazari & Marthæ dicere. Immo hanc dixit fuisse non peccatis, sed religione & pietate, contrà atque illæ duæ fuissent, claram, & celebrem. idem dixit Origenes in Matth. tractatu 35. item Theophylactus. Chrysostomus quoque Mariam illam Lazari & Marthæ sororem, quæ secus pedes Domini sedens, audiebat verbum illius, in homilia 81. in Matth. & in Ioan. homil. 61. affirmat non esse illam, ex qua septem dæmonia Dominus eiecit, quam euangelium vocat mulierem peccatricem. item Hieronymus in prima homilia Origenis in Cantica, Mariam Magdalenam aliam à Maria sorore Lazari fuisse testatur. idem sensit Macarius Ægyptius in homilia 12. sed de his satis.

Cap. x. *pag. 49.*

Immo neque Laico permittimus facere aliquod opus sacerdotale, vt sacrificium, aut baptismum, aut impositionem manus, aut benedictionem, siue paruam, siue magnam. & lib. viij. cap. xliiij. nec enim fas est diacono sacrificium offerre, aut baptizare, aut benedictionem siue paruam, siue magnam facere.] Quia in scbolio huius capitis demonstratum est vocari hic benedictionem paruam, remissionem tum minorum peccatorum, tum pœnarum, quæ pro peccatis maioribus remissis debentur; indulgentias verò, vt nunc vocamus, quibus huiusmodi remissiones continentur, Lutherus in Assertionibus artic. 17. impiè irridet, & sola extrauagante Clementis vi. ex opinionibus Thomæ, vt ille ait, concepta, probari falso nobis obijcit, existimaui non alienum ab hoc loco esse, si pauca quædam præter illa, quæ in quarto libro De dogmaticis characteribus verbi Dei iam pridem scripsi, hic adderem, quæ ad intelligendum hunc locum Apostolicæ doctrinæ, & ad probandas indulgentias, & earum antiquitatem, & auctoritatem ostendendam pertinerent. Incipiam igitur à ratione S. Thomæ, quæ grauior est, quàm primo aspectu videtur. Ab omnibus, inquit, ponitur, indulgentias valere, & impium esset dicere, quòd ecclesia aliquid vanum facit, ergo sunt indulgentiæ. Hæc, inquam, ratio & si prima specie non ita grauis esse videtur, est tamen meo quidem iudicio grauissima, siquidem ducitur ex traditione, si, vt ego interpretor, accipienda est. Perinde enim est, ac si diceret, semper hactenus in omnibus ecclesiis prædicatum est, indulgentias esse; ergo esse indulgentias Apostolica traditio est Ecclesiæ Catholicæ relicta. Sic probat Apostolus quod in epist. ad Corinthios priore docebat de ratione docendi in Ecclesia, & de subiectione inferiorum prophetarum ad superiores, & ne mulier doceret in ecclesia, esse traditionem apostolicam: Sicut, inquit, & in omnibus ecclesiis sanctorum doceo. & paulò pòst, an à vobis processit verbum Dei, aut ad vos solos peruenit? quasi diceret, non processit à vobis, sed à vestris antecessoribus; in quo notatur origo, & antiquitas: nec vsque ad vos peruenit; sed vlterius progressum est; in quo notatur vniuersitas, & consensio. Sic nunc hoc dogma, scilicet indulgentias esse, in omnibus ecclesiis docetur, & hoc audiuimus per multos testes, & non à nobis processit, sed ab iis qui fuerunt ante nostra sæcula, non dico ab illis qui fuerunt ante annos ducentos, id est, à sæculo Clementis vi. vt Lutherus finxit; sed ab aliis ante 450. & ab aliis item ante 500. & item aliis ante 900. & rursum ab aliis antiquioribus, nec ad nos solos peruenit, sed ad omnes ecclesias Catholicorum, ita vt, sicut Apostolus dixit Corinthijs de eo, quod prædicabat, sicut in omnibus ecclesiis doceo, similiter nos dicere possimus, sicut in omnibus ecclesiis docemus, indulgentias esse, id est, pœnarum in purgatorio soluendarum redemptiones, quæ fiunt per remissionem obligationis satisfactionum, quæ secundum iudicium ecclesiæ pro iniuriis peccatorum maiorum per pœnitentiam remissorum debentur. Sed doceamus iam, quomodo nō à nobis processit verbum, quod de indulgentiis prædicamus. vt appareat origo, antiquitas, vniuersitas, & cōsensio, qui sunt characteres, & signa traditionum Apostolicarum. Extat igitur bulla indulgentiarum Clementis vi. ante annos 200. & amplius de plenissima indulgentia concessa visitanti ecclesiam Sancti Ioannis Later. triginta diebus, si Romæ habitaret, & quindecim, si esset peregrinus. Et paulò ante eum bulla Bonifacij viii. sed ascendamus superius. Extat Romæ in ecclesia S. Sabinæ incisa in lapide marmoreo Gregorij ix. indulgentia concessa verè pœnitentibus & confessis, vnius anni & xl. dierum de iniuncta sibi pœnitentia in dedicatione eiusdem ecclesiæ vsque ad octauam. Rursus ante Gregorium ix. extat Alexandri iiii. relaxatio de iniunctis pœnitentiis, sic enim vocat, incisa item in lapide marmoreo, concessa omnibus pœnitentibus & confessis in dedicatione S. Mariæ de Campo. Sed ascendamus adbuc superius. Extat indulgentia Veronæ in templo ecclesiæ collegiatę S. Helenæ, incisa in tabula lapidea ante annos cccc. & xxx. in sollemni dedicatione illius ecclesiæ bac formula, Annuam denique xxx. dierum absolutionem, & tertiam partem minorum peccatorum, & fraudem pœnitentiarum venientibus ad sacri huius templi reuolutam dedicationem. est autem bæc formula indulgentiæ sic intelligenda, vt quia per indulgentias remittuntur tum pœnæ temporales debitæ in satisfactionem pro peccatis mortalibus remissis, tum pœnæ debitæ pro peccatis venialibus, de pœnis quidem debitis pro mortalibus remissis dicat ista

formula

formula concedi absolutionem XL. dierum, id est, tantum pœnæ debitæ remitti, quantum remitteretur, si XL. diebus pœnitentiam secundum Canones pœnitētiales impleremus. de pœnis verò debitis pro peccatis patuis, siue venialibus dicat, & tertiam partem minorum peccatorum, venialia enim vocat minora peccata, sicut scriptura vocat mortalia peccata peccata magna, vt cùm Dauid ait, tunc emundabor à delicto magno, id est, mortali, vt nunc loquimur, quod Paulus in epist. ad Rom. vocat peccatum damnationis. quod verò adiecit, & fraudem pœnitentiarū, significat cōdonari insuper ac remitti pœnas debitas pro peccatis maioribus remissis, quę aliàs fuissent solutæ, ac deletæ per pœnitentias canonicè iniunctas, si fuissent persolutæ, vt postulabat ratio Canonum pœnitentialium, qui fuerunt à principio quidem secūdum iudicium ecclesiæ iustè & sanctè constituti, postea verò propter infirmitatem nostram œconomicè, & prouidenter relaxati. Quod ergo non est solutum implendo Canonicas pœnitentias iudicio ecclesiæ, vt dixi, præscriptas & impositas, vocat fraudem pœnitentiarum ; & huiusmodi fraudem Canonicarum pœnitentiarum condonat summus Pont. condescendens infirmitati nostræ per œconomiam, & prouidentem dispensationem indulgentiæ. Reuertamur ad ætatem indulgentiarum. Extat etiam bulla Vrbani secundi ante annos 450. de indulgentia plenissima concessa in synodo Claramontana, cùm erat suscipiendum bellum Hierosolymitanum aduersus Sarracenos duce Godofrido Bullonensi; sed nec ab hoc pontifice processit verbum de indulgentijs, sed ante eum Gregorius VII. id est, ante annos quingentos multas huiusmodi indulgentias concessit, vt perspici potest ex epistola ad Episcopos, & clericos Britanniæ. Ecce in quàm multis regnis, & ecclesijs prædicatum est hoc verbum, quod non à nobis processit. Sed ascendamus adhuc ad superiora tempora, id est, ad ætatem Gregorij magni ante annos nongentos, est in Regesto eius libro vij. in epist. ad Recharædum regem Visigothorum exemplum indulgentiæ, licet formula sit ab ea, qua nunc pontifices nostri vtuntur, diuersa. Sed hoc parum refert. Clauem ergo, inquit, paruulam à sacratissimo beati Petri corpore pro eius benedictione transmisimus, in qua est ferrum de catenis eius inclusum, vt quod collum eius ad martyrium ligauerat, vestrum ab omnibus peccatis soluat. indulgentiam vocat hic benedictionem vetere verbo illo tempore vsitato. Simile exemplum est in eodem libro in epistola ad Secundinum; & aliud item libro vj. in epistola ad Theoctistum, & Andream. hunc Gregorium imitatus alter Gregorius vij. indulgentiam, inquit, omnium peccatorum vestrorum promittimus, & absolutionem cum benedictione concedimus. Est autem obseruandum in exemplo indulgentiæ Gregorij magni, misisse clauem paruulam, quæ erat signum & index indulgentiæ peccatorum per potestatem clauium concessæ, in qua auctoritate successit beato Petro, quod nunc Pontifices alijs verbis significant, & alio modo testantur, cùm dicunt, auctoritate Petri &c. mittentes non clauem, sed litteras, quas vocant bullas cum clauibus pictis. illud verò, quod ait hic Gregorius de ferro ex catenis Petri incluso in clauem, non temerè factum est; potuit enim seorsum mittere, & non includere in clauem, nisi aliquid spiritualiter, & spiritualibus significare voluisset, illud scilicet, indulgentias ipsas peccatorum quæ sunt velut catenæ, & vincula, niti in meritis Christi, & passionibus eius, non solùm quas in se passus est, sed quas in sanctis suis; quod nunc ipsi pontifices in huiusmodi bullis dicunt, Beatorum Apostolorum Petri & Pauli meritis, & auctoritate confisi concedimus, &c. merita enim Petri fuerunt eius martyrium, quod significat ferrum de catenis eius, quod precatur Gregorius, vt sicut ligauerat collū illius ad martyrium, ita vestrum, inquit, à peccatis soluat. quod quidem nihil aliud est, quàm offerre Deo martyrium Petri, immo merita omnium sanctorum in virtute passionis Christi pro impetranda huic venia peccatorum; passiones enim sanctorū, & merita eorū, etsi æra minuta sunt, quæ cum infinito thesauro passionum, & meritorum Christi comparari non possunt, tamen quia passiones Christi sunt, quas in sanctis suis passus est, & patitur, idcirco passionibus, & meritis sanctorum cumulatur thesaurus indulgentiarum, qui est infinitus thesaurus passionum, & meritorum Christi, ex quo omnis gratia remissionis & indulgentiæ peccatorum & pœnarum manat. hoc autem exemplum beati Gregorij, quod paulo ante dixi, de mittendis indulgentijs, non solùm imitatus, sed quodāmodo interpretatus est idem Gregorius vij. cuius paulo suprà etiā memini; sic enim scripsit ad Alfonsum regem Hispaniarum, vt est in libro vij. Regesti eius: Ex more sanctorum misimus vobis clauiculam auream, in qua de catenis beati Petri benedictio continetur, vt omnipotens Deus, qui illum admirabili potentia nexibus ferreis liberauit, eius meritis & intercessionibus vos ab omnibus peccatorum vestrorum vinculis absoluat, & ad gaudia perducat æterna. obseruandum est hic, quod dixit, misimus ex more sanctorum, in quo satis significauit morem, & vsum veterem huiusmodi benedictionum, seu indulgentiarum in ecclesia sui temporis. Deinde cùm dicit mittere se clauem, in qua continetur benedictio de catenis S. Petri, satis declarat mittere se potestatem clauium indulgentias, hoc enim significat cōtineri in claue benedictionem; deinde dicit benedictionem de catenis, quia catenæ illæ, vt idem Gregorius interpretatur, merita, & intercessionem beati Petri significabant, & vincula etiam peccatorum, à quibus per intercessionem

sionem eius indulgenter liberamur. Ascendimus vsque ad tempora Gregorij magni, sed nec ab eo primùm aut à sæculo eius processit hoc verbum, & dogma de indulgentijs, imò à sanctis apostolis, vt apostolica doctrina à Clemente Romano conscripta testatur; sic enim ait libro iij. c.x. sed neq; laico permittimus facere vllum opus sacerdotale, vt sacrificium, aut baptismum, aut manus impositionem, aut benedictionem magnam, vel paruam: non est dubium, quin hic benedictionem magnam vocet remissionem peccatorum magnorum, quæ mortalia vocantur, & pœnarum inferni, quæ eis debentur, quæ remissio ex æquo omni sacerdoti concessu & permissu Episcopi sui conuenit: cuius typus & figura erat in lege Leuitici mundatio illa à lepra, quæ erat magna mundatio. paruam verò benedictionem vocat remissionem reliquiarum peccatorum, id est, pœnarum, quæ debentur pro peccatis magnis prius remissis, & paruorum peccatorum, quæ dicuntur venialia, cuius remissionis paruæ typus & vmbra erat illa mundatio secunda parua vestium, & pilorum post illam mundationē magnam priorem à lepra. quæ quidem secunda mundatio parua sicut faciebat ingredi die viij. in tabernaculum suum, sic remissio pœnarū pro peccatis magnis remissis, & paruorum peccatorum, id est, venialiū facit ingredi iustificatos in patriam cælestem, vbi sunt vnicuiq; mansiones paratæ. Cùm igitur paruum referatur ad magnum, paruum esse potest dimidium, vel tertia pars debiti, vel quarta, vel totum ipsum debitum paruū, cuius indulgenter expungendi, vt expedire, prouidenter iudicauerit, summā potestatem habet is qui est in ecclesia episcopus episcoporū beati Petri principis apostolorū successor, is enim quo est vicinior Deo, quàm cæteri Episcopi, non loco, sed dignitate, eo est maioris potestatis, sicut scribit Dionysius Areop. in Epist. ad Demophilum. volens enim docere Demophilum monachum infra diaconos esse, imò infra hypodiaconos, sic ait fieri in ecclesiastica hierarchia, sicut in cælesti, vbi quo ordo aliquis cælitum est vicinior Deo, eo est splendidior & præstantior, ac valentior: non loco, inquit, vicinior, sed dignitate. itaque monachos ait paulo pòst esse infra diaconos, diaconos infra presbyteros, presbyteros infra episcopos; episcopos infra apostolos & eorū successores. quo in loco non est cogitandū prætermisisse pontificem, aut ignorasse præstantiorē esse, ac plus posse, absit. sed potius cùm successores apostolorum dixit, patriarchas intellexit, & Archiepiscopos, & in primis pontificem, qui solus successit beato Petro in apostolica potestate, vnde vsq; in hodiernum diem sola sedes eius dicitur sedes apostolatus, sic enim ipsi pontifices loquuntur. & dominus apostolicus est pontifex, sicut est in litania, Oremus pro Domno Apostolico, sic enim dicendum est, & non prò Dono apostolico, vt hoc obiter notetur. ergo quia indulgētiæ istæ, vt sæpè dixi, sunt remissiones obligationis earum satisfactionum quæ secūdum iudicium, & regulas ecclesiæ pro peccatis magnis remissis, & pro alijs paruis debentur propter debitum naturale satisfaciendi læsis, & offensis, meritò ei, qui est summus magister, & iudex, ac præses ecclesiæ Catholicæ conuenit potestatem huiusmodi indulgentiarum, & vsum earum dispensare, vt expedire, & ædificare iudicauerit, ita vt ex parte, vel ex toto remittat; & potestatem plus, minúsue remittendi concedat. Hactenus de traditione; deinceps de scriptura. Hæc enim apostolica traditio de potestate indulgentiarum, quæ ad paruam benedictionem, sicut explicatum est, pertinent, exemplum habet in epistola Pauli ad Cor. secūda in remissione pœnæ temporalis facta Corinthio illi incesto post remissum peccatum, vt statim docebo. peccauerat enim Corinthius ille grauiter, immò grauissimè, iusseratque Apostolus, vt eiiceretur ex ecclesia, & vitaretur à Corinthijs: eiectus autem agnouit peccatum suum, & doluit vehementer; quare dignus iam videbatur, vt ad ecclesiam reuocaretur; reuocato autem imponenda erat pœna ad satisfaciendum pro iniuria Deo facta secundum rationem iustitiæ naturalis, & secundum traditionem apostolicæ doctrinæ, quæ in libro secundo de Const. Apost. scripta est, quæ vsque in hodiernum diem in consuetudine ecclesiasticæ disciplinæ viget, cùm opus est; sic enim ait, Cùm deliquisse videris, iube eiici ex ecclesia, acerbè ferens, de quo eiecto doleant item diaconi, qui eum obseruent, & extra ecclesiam contineant; ijdemque in ecclesiam postea ingressi pro eo rogent. Etenim saluator pro ijs qui peccauerant, patrem precabatur, vt est in euangelio. postea iubebis ingredi, & facta examinatione, an pœniteat, sirque dignus, qui in ecclesiam ex toto admittatur, castiga illum ieiunijs duorum, aut trium, aut quinque hebdomadarum, vt delicti genus, & ratio poposcerit: atque ita dimitte eum. & paulo pòst: Sic igitur facere oportet, eos scilicet, qui se dicunt pœnitere, eiicere tempore pro portione peccatorum definito, postea recipere pœnitentes tanquam patres filios. hactenus constitutio apostolica. Ergo Corinthio iam pœnitenti, & in ecclesiam admisso imponenda erat ad exemplum huius apostolicæ constitutionis pœna in satisfactionem, nisi Paulus iudicasset expedire, vt indulgenter obligationē reliquæ satisfactionis debitæ, eidem remitteret: itaque nisi ad potestatem clauium apostoli pertinuisset ex pœna debita pro peccatis plus, aut minus exigere, aut relaxare, non dico ex pœna æterna debita, quæ magna est, & quæ pariter cum culpa magna remittitur, quacumque hora ingemuerit peccator iuxta promissionem Dei, qui remissionem pœnitentiæ promisit, vt rex Iuda Manasses pœnitens in oratione sua ad Deum dixit; sed ex temporali debita pro peccatis remissis, & nisi aliquantum huiusmodi pœnæ paruæ debitæ pro peccatis remissis post remissionem illius æternæ reliquum esset, quorsum dixisset

Aposto-

Apostolus, sufficit ei, qui eiusmodi est, obiurgatio, quæ fit à pluribus? ergo quia iam ex parte ipse ille Corinthius dolendo, & patienter tolerando satis fecerat, metúsque erat, nisi indulgenter remissa obligatione amplius satisfaciendi, in Ecclesiam ex toto restitueretur, id est, vt non solum posset ingredi in ecclesiam ad audiendum verbum, sed ad communicandum in oratione: metus, inquam, erat ne desperaret existimans maius esse peccatum suum, quàm vt remitti deberet, quod erat absorberi nimia tristitia, sicut Apostolus ait; idcirco misit illi per litteras Corinthiis scriptas indulgentiam, ac remissionem obligationis reliquæ satisfactionis pro reliquiis peccati remissi, quam adhuc debebat, idque permotus charitate, vt consolaretur, & recrearet eum. Quare, si quæcunque scripta sunt, sicut Apostolus ait, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per consolationem scripturarum spem habeamus, profectò quod Apostolus scripsit de ista indulgentia, & remissione, quam dixi, non propter Corinthium illum tantùm, sed propter nos etiam scripsit. Vnde si sunt in ecclesia multi, immo infiniti similes, qui post remissum peccatum per pœnitentiam, naturale debitum satisfaciendi temporaliter Deo offenso, non possunt propter ignauiam, & infirmitatem persoluere, & metus est, ne desperent, si eiusmodi debitum seuerè exigatur, necessariò consequens est, vt remanserit in ecclesia eadem potestas remittendi indulgenter similibus eiusmodi obligationem satisfaciendi, idque propter charitatem, & ad consolandum.

Quòd autem innumerabiles sint in ecclesia, qui si diuturnis & seueris pœnis ad satisfaciendum pro peccatis magnis remissis puniantur, metuendum sit, ne, sicut Apost. de illo Corinthio dixit, nimia tristitia absorbeantur, fieri potest coniectura ex segnitie, & pusillo animo multorum, & ex pœnis ipsis seueris, quæ secundum iudicium ecclesiæ constitutæ sunt variis generibus peccatorum, vt perspici potest ex Pœnitentiali Romano, & Theodori archiepiscopi Cantuariensis; Bedæ, ac Comeani, & aliorum, ex quibus multi canones pœnitentiales descripti sunt in XIX. lib. Burchardi, qui De pœnitentia inscriptus est, verbi gratia, Pro modico, inquit, furto XX. dies pœniteat, qui est XX. annorum. Qui est X. annorum aliquid furti faciens, VII. dies pœniteat. Si quis inhonorauerit patrem, aut matrem, tres annos pœniteat. Qui neglexerit visitare infirmos, & non venit ad eos qui in carcere erant, & non subministrauit, X. dies in pane & aqua pœniteat. Rursus operatus aliquid in die Dominico, tres dies in pane & aqua pœniteat. Si quis per cupiditatem peierauerit, omnes res suas vendat, & pauperibus distribuat, & monasterium ingressus iugi pœnitentiæ se subdat. Si hæ, & aliæ eiusmodi pœnitentiæ sustinendæ essent, metuendum profectò, vt dixi, esset, ne plurimi nimia tristitia absorberentur. Quamobrem, dicam iterum, necesse fuit, vt in ecclesia indulgentiæ concederentur, id est, vt fierent condonationes obligationis huiusmodi satisfactionum canonicarum, ita vt per indulgentias tantum pœnæ in purgatorio soluendæ redimamus; quantum redimeremus implendo hic tantum satisfactionum canonicarum, quanto opus esset ad debitum illius pœnæ purgatoriæ in altero sæculo expungendum. Sed quia non omnes, qui talium satisfactionum debitores sunt, soluere eas possunt propter infirmitatem carnis, vel spiritus, fit hic in re, & veritate, quod fiebat in vmbra legis Leuitici, quæ iubebat, vt qui mundatus esset prius à lepra, si pauper esset, neque posset manus eius inuenire, quæ prius dicta erant, is quidem ad sacrificium illius mundationis secundæ paruæ, quæ post priorem illam magnam, octauo die fiebat, vt sic mundatus in tabernaculum suum ingredi posset, agnum assumeret, & decimam partem similæ, & duos turtures, siue duos pullos columbarum, & rogaret pro eo sacerdos: sic nunc qui post remissionem magnorum peccatorum, & pœnarum, quæ pro eis in inferno soluendæ erant, quæ fuit benedictio magna, debitum sacrificium satisfactionum canonicarum pro reliquiis peccatorum iam antè remissorum, & pro aliis peccatis paruis soluere non possunt tanquam pauperes, id est, viribus corporalibus, aut spiritualibus, aut vtrisque defecti, ne desperent, aut nimis acerbè affligantur, rogat pro eis summus sacerdos, & imperato indulgenter sacrificio paruæ alicuius satisfactionis condonat obligationem canonicarum satisfactionum, quæ magnæ sunt, quas quidem, qui credunt se esse diuites, id est, viribus carnis, & spiritu valentes, possunt, si volunt, nihilominus soluere: nec enim, vt Lutherus impiè, & blasphemè ait, fraudes sunt fidelium, & bonorum operum remissiones indulgentiæ, sed potius subleuationes infirmorum, & consolatoriæ desperatorum opitulationes. Quia verò ad assequendam magnam benedictionem, id est, remissionem magnorum peccatorum, & pœnarum inferni æternarum omnes pudorem, & dolorem lepræ peccatorum, quantum satis sit, afferre debent, & possunt accedente eorum confessione, & oratione sacerdotis absoluente, idcirco lex Leuitici de mundatione lepræ diuites, & pauperes non distinxit. Sed recitemus iam locum Pauli de exemplo indulgentiæ, siue remissæ obligationis satisfaciendi canonicè pro peccato remisso, in quo multa obseruare licet, quæ ad indulgentias huiusmodi pertinent, quæ scilicet sit causa indulgentiæ meritoria, quæ causa dispositiua, vt vacant, in accipiente, quis modus concedendi indulgentiam, suffragij, an iudicij. Quæ item occasiones dandi huiusmodi indulgentias, quæ omnia breuissime notanda sunt. ait igitur Paulus, sufficit illi, qui eiusmodi est, obiurgatio, quæ fit à pluribus; sufficit inquit, Græcè est *ἱκανὸν*, hoc est, sufficit ad satisfaciendum scilicet; hoc enim

significare verbum Græcum, docet magnus Athanasius in sermone De fide, cùm ait, filium Dei
corpus sumpsisse, vt factus particeps corporis, pro nobis morte satisfaceret: eodem enim verbo
Græco vsus est hic inquiens, ἱκανὸς ὑπὲρ ἡμῶν τῷ θανάτῳ. Obiurgatio, quæ fit à pluribus, verbum
Græcom ἐπιτιμία significat punitionem, siue pœnam; ex quo auctoritate Pauli liquet, non esse
satisfactiones documenta solùm, & restificationes pœnitentiæ, vt ait Caluinus, sed punitiones,
siue vindictas eios qui eiusmodi est. Causa verò dispositiua in eo, qui ad indulgentiæ gratiam
idoneus est, contritio est, siue tristitia secundum Deum propter peccatum. Sequitur, ita vt ma-
gis donetis, & consolemini: hic Corinthij presbyteri indulgent auctoritate Pauli ad consolan-
dum Corinthium illum in magna illa tristitia, & mœrore, qui est finis & scopus indulgentiæ, sic
scilicet consolari, ne abundantiore tristitia absorbeatur, qui eiusmodi est: Propter quod, inquit,
obsecro vos, confirmate in eum charitatem. Hæc est causa excitans pontificem ad condonan-
dum, siue indulgendum: nam & ego quod donaui, siquid donaui, propter vos in persona Christi
donaui. Causa ergo meritoria huiusmodi indulgentiarum Christus est, id est; Christi passiones
quas in se passus est, & in sanctis suis patitur, vt omnis remissio Christo Domino meritoriè, &
efficienter accepta feratur. Propter vos, inquit, hæc est occasio dandi indulgentias, interdum
scilicet deuotio petentis, vt petierant Corinthij indulgeri Corinthio illi: aliquando supplicatio
Dei in aliqua magna necessitate, quæ indulgentiis honoratur, & adiuuatur; aut gratiarum actio
pro aliquo magno beneficio adepto; aut velle ad nostram vtilitatem spiritualem honorare me-
moriam alicuius sancti, aut augere religionem alicuius loci sancti, aut excitare ad aliquod sub-
sidium, vel opus pium, &c. Cùm verò ait, donaui in persona Christi, ministrum se Christi dicit
in hac indulgentia: est igitur causa ministerialis, vt nunc loquimur, potestas ipsa clauium, quæ
aperit ei tabernaculum cæleste, cui propter parua peccata, aut propter pœnas pro reliquiis pec-
catorum debitas nondum patebat aditus. Hactenus de traditione apostolica remittendi indul-
gentes obligationem satisfaciendi canonicè pro reliquiis peccatorum, & remittendi peccata
parua, & de exemplo Pauli in epistola eius secunda ad Corinthios, quæ ad duas quæstiones,
quæ de indulgentiis poni solent, pertinent, An sint in ecclesia indulgentiæ, & quando cœpe-
runt. Superest, vt aliquid de tertia quæstione breuiter dicatur; qua lege scilicet sancitæ
sint, & vbi. Sunt enim sancitæ lege diuina de soluendo & ligandu, quamdiu in terra sunt,
qui hanc potestatem acceperunt: sic enim Dominus dixit in Euangelio, Quæcunque solue-
ritis super terram, non enim dixit, quæcunque peccata, sed quæcunque: vt reliquum quoque
debitum pœnæ pro remissis peccatis intelligeremus; quod magis adhuc explicans, subiungit, Si
duo consenserint ex vobis, de omni re, quamcunque petientis à patre meo, fiet vobis: de omni re
dixit, & non de omni peccato, aut de omni pœna, vt de vtroque scilicet acciperemus, quod qui-
dem conuenienter antecedentibus intelligendum est; id est, quatenus huiusmodi consensio
in petendo, eò pertinet, vt aliquid soluatur, siue remittatur ab eo, qui potestatem soluendi ac-
cepit, qui quidem conuenire debet cum eo, qui absolui petit: sic enim accepit Basilius in regulis
breuioribus c. LXI. Si duo consenserint; is scilicet, qui corrigit, & qui corrigitur: etenim si is,
qui corrigitur, & veniam postulat, aliquid afferat, quod obstet corrigenti, siue absoluenti, non
fiet ratum in cælo, neque quod ille petit, vt absoluatur; neque quod hic petit à Deo, vt absoluat.
Accedit huc auctoritas Dionysij Areopagitæ, qua etiam probamus non modò per modum suffra-
gij, vt nunc loquuntur, valere indulgentias, id est, non solum per suffragia peti, & impetrari eas,
sed etiam per potestatem clauium. tractans enim Dionysius de precibus, quas sacerdos pro de-
functo adhibet, dicit ferre secum piè defunctos leues quasdam maculas ex humana infirmitate,
quas sacerdos sanctè postulat iis remitti, qui piè mortui sunt, & mandata Domini seruarunt, &
donum huiusmodi remissionum non neglexerunt; ijs enim proficit illius precatio: at pro impiè
mortuis, non sic, inquit, precatur, quia debet secundum iudicium, & voluntatem Dei, & non
suam soluere, vel ligare, de quo admonuit Dominus, cùm dixit, Accipite spiritum sanctum, quo-
rum remiseritis peccata, &c. hactenus Dionysius. Itaque huiusmodi potestatem vocat ἀφοριστικὴν,
quam nos potestatem ligandi vocamus secundum Euangelium, vocat quoque ἐκφαντορικὴν, id
est, potestatem pronunciandi sententiam. item vocat διαπορθμευτικὴν, vt si dicas, traiicientem,
quia per hanc potestatem soluendi traiicitur, &, vt ita dicam, transportatur nobis remissio Dei.
Cùm autem eadem potestate tribuantur viuis indulgentiæ, id est, remittantur peccata venialia, &
pœnæ pro peccatis mortalibus remissis debitæ, quæ ab episcopis, & presbyteris petitur, vt remit-
tatur defunctis, hæc autem est potestas clauium, vt Dionysius tradit: sequitur, vt illa quoque sit
potestas clauium: immo vna & eadem potestas est, qua viuis, & mortuis indulgentia conceditur;
ex quo fit, vt cùm sacerdos dicit pro defunctis, non quidem ego te absoluo, quia non est præsens
is, quem absoluit, sed sic; absolue Domine, &c. perinde sit, quasi dicat, Ego auctoritate Domini
absoluo piè defunctum, scilicet quatenus possum; absoluit enim secundum mensuram donatio-
nis Dei, non enim omnium benedictiones paruæ, siue remissiones æquales sunt, sicut non est
æqualis omnium propinquitas ad Deum, propinquitatem dico non loci, sed dignitatis; itaque
sacerdos imponendo satisfactiones pœnitentibus, remittit quidẽ post eas ex vi potestatis sibi datæ

debitum

debitum pœnæ pro peccatis remissis, & venialibus; remittit, inquam, secundum mensuram benedictionis, siue remissionis, cuius potestatem accepit, quam summus pontifex accepit summam à Deo, qui est benedictus in sæcula.

CAP. XVI. *pag. 51.*

Vnges oleo sancto caput eorum in typum spiritualis baptismi.] Quia oleum symbolum est spiritus sancti, vt idem Clemens dicit, & caput, in quo residet sensus, est symbolum animæ, quæ præest corpori, vt ex Dionysio cap. 9. de diui. nomin. intelligi potest; idcirco oleum, quo lampas ardet, aspersum capiti in baptismo, significat illuminari animam in baptismo, qui inde dicitur φώτισμα à sanctis patribus; atque ita baptismum esse non corporalem, qualis est quo maculæ, & sordes corporis eluuntur, sed spiritualem, quo asperguntur corda à conscientia mala, sicut Apost. ait Hebr. 10.

Pag. 52. Postea episcopus vngat baptizatos chrismate.] Hoc est sacramentũ confirmationis, sic enim vocat ecclesia Romana secundum apostolicam traditionem, quòd sit confirmatio catholicę confessionis, vt ait idem Clemens cap. 17. hanc vnctionem ex chrismate in fronte prohibet ecclesia Romana presbyteris, non illam quæ fit in vertice capitis. Græci verò, non intelligentes quæ loquuntur, neque de quibus affirmant, hic etiam calumniantur ecclesiam Romanam, vt magnus Nicolaus in epistola ad Igmarum archidiaconum Remensem & cæteros archidiac. & episcopos in regno Caroli testatur. Enumerãs enim ea de quibus nos Græci accusant, & insimulare, inquit, nos tentant, quòd eosdem presbyteros chrismate linire baptizatorum frontes inhibemus. Quod tamen chrisma nos ex aqua fluminis conficere, fallaciter arbitrantur. Hactenus Nicolaus.

CAP. XVII. *pag. eadem.*

Patris mentio tanquam causæ, & emissoris.] Causæ dixit propter filium, quẽ pater tamquam principium, & non ὡς αἴτιος γενεσιουργὸς, idest, non vt causa faciens, è substantia sua generat sibi consubstantialem: emissoris verò propter spiritum S. qui à patre procedit: exit itaque filius à patre per generationem æternam: spiritus S. à patre, & filio per emissionem, quæ in ipso spiritu emisso processio est, & dicitur. *Spiritus sancti coassumptio, vt testis.*] Ad illud retulit, quod Christus dixit Ioanni, Super quem videris spiritum sanctum descendentem, & manentem super eum, hic est, qui baptizat in spiritu sancto. ergo spiritus sanctus, in quo clamamus, abba pater, qui descendens super Christum dedit testimonium, quòd ipse Christus esset filius Dei natura (tunc enim audita est vox patris, Tu es filius meus dilectus, testimonium quoque, vt Apostolus ait, reddit spiritui nostro, quòd sumus filij Dei gratia adoptionis, quicunque in Christo baptizati sumus. quia per ipsum spiritum habitat verbum in nobis: & eo adoptante, ad adoptionem filiorum ascendimus illius participatione reformati. Sic beatus Cyrillus in thesauris de Trinitate interpretatur. Quia verò spiritus sanctus coassumitur cum patre scilicet & filio vt testis, & esse testem, est αἰτιολογικὸν, id est, dicit caussam; sequitur, sicut diuinus Dionysius cap. 2. De diuinis nominibus tradit, vt sit commune Trinitatis: sicut ait Ioannes, Tres sunt qui testimonium dant in cælo, scilicet quòd ex Deo nati sumus; & hi tres, inquit, vnum sunt. Hic quoque docuit Clemens esse spiritum sanctum vnius substantiæ cum patre, & filio; quia hoc, quod dixit, coassumptio spiritus vt testis, ad locum quoque epistolę Ioannis retulit: Tres sunt qui testimonium dant in cælis, Pater, Verbum, & Spiritus. deinde subiungit, & hi tres vnum sunt. Deinde pater, inquit, Deus est super omnia] scilicet creata: estque hoc quoq; commune totius Trinitatis. est enim pater super omnia; quia ἀγέννητος, id est, non factus; sicut filius item est non ex numero omnium, sed supra omnia. Vnde illud: Omnia per ipsum facta sunt, scilicet omnia creata: extra enim creata, & supra creata Deus est. Hinc illud Apostoli de filio quoque dictum: qui est Deus super omnia in sæcula, Amen. loquitur autem de Christo. Christus vnigenitus] quia γνωριστικὸν, id est, vt nunc loquimur, notionale nomen est, proprium est personæ Christi: idemq́. dilectus filius] Alludit ad illud testimonium quod datum est cùm Christus ascendit ex aqua, tunc enim dictum est, Tu es filius meus dilectus. & illud, glorię Dominus] alludit ad illud, quod in euangelio sequitur, & statim ascendens de aqua, vidit cælos apertos, &c. quod quidem significabat esse eum Dominum gloriæ. Spiritus sanctus paracletus est, qui à Christo mittitur.] Paracletus consolatorem, & seruatorem significat, vt notauit magnus Athanasius in libro De communione Trinitatis: aduocatus enim, seruator quidam est. Quia igitur per baptismum, quo in Spiritu sancto baptizamur, salui facti sumus, dicitur spiritus paracletus adhiberi in baptismo. Conuenit cum hoc, quod ait Dionysius significare ἀπογραφὴν, id est, descriptionem nominis eius qui baptizatus est, quòd recenseatur iam inter eos qui salui fiunt. quia à Christo mittitur, & de quo ipse Christus docet, & qui Christum prædicat.] Mittitur à Christo, & mittitur à Patre iuxta euangelium; & de quo docet Christus, sicut ex euangelio didicimus, cùm ait Christus, cum venerit paracletus, quem ego mittam vobis à patre spiritum veritatis: & illud, alium paracletum dabo vobis, vt maneat vobiscum in æternum. Qui ipsum Christum prædicat.] Hoc dicit, quia, vt ait beatus Cyrill. Hierosol. in catechesi 16. Spiritus sanctus in prophetis, & apostolis Christum prædicauit: Apostoli enim post aduentum

Spiritus sancti, pleni eius actu, & scientia, ac virtute Christum per cunctum orbem prædicarunt. ex iis igitur quæ hic tribuuntur personis diuinis, indicatur ipsarum personarum distinctio, quarum inuocatione vnita fit baptismus: Communis verò operatio, & virtus earum in baptismo indicatur in eo, quòd hæc, quæ illis tribuit αἰτιολογικῶς, id est, secundum causam, non autem γνωριστικῶς, id est, notionaliter, communia sunt totius Trinitatis, vt iam dixi.

Pater, qui est super omnia Deus.] Hunc locum obiiciunt catholicis Trinitarij Monopatrotheitæ nuper in Transiluania orti, qui tradūt, solum patrem in scripturis appellari & esse proprie Deum, vt in illo loco Ioannis c. 17. hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. quem locum explanans Aug. in epist. c L X X I I I I. ad Pascentium Arrianum hunc quoque locum obiicientem, his verbis respondet: De patre autem tantum vos vultis intelligi, vbi nos subaudimus etiam Iesum Christū verum Deum, ne illa consequatur absurditas, vt si propterea non est verus Deus Iesus Christus, quia dictum est patri, te solum verum Deum, propterea non sit Dominus pater, quia dictum est de Christo, vnus Dominus noster Iesus Christus, 1. Cor. 8. Similiter hic respōdendum est Trinitariis, cùm Apost. doctrina patrem dicit Deum super omnia, & filium item, qui est in sinu patris, dicit Deum super omnia, & Spiritum sanctum qui est in vtroque; nec enim est è numero omnium filius, neq. Spiritus sanctus, sed vterque extra omnia, & supra omnia illa de quibus dictum est in euangelio Ioannis, omnia per ipsum facta sunt; immo hoc ipsum dixit Apostolus de Christo, esse Deum scilicet super omnia, cùm eum in epist. ad Coloss. vocauit primogenitum omnis creaturæ; quia, vt magnus Athan. lib. 2. contra Arrium interpretatur, in eo non solum, inquit, sunt condita omnia propter bonitatem patris, sed omnis creatura, quam idem Apost. dixit expectare reuelationem filiorum Dei, liberabitur à seruitute corruptionis, sic verò liberata, erit omnium ὑποποιηθέντων, id est, liberatorum primogenitus Dominus, vt cùm dicitur primus, omnia post eum nexa velut ex principio ipsius verbi permaneant. hæc Ath. & Hilarius libro 8. de Trinitate primogenitum dicit omnis creaturæ, quia continens in se exordium vniuersitatis, in quo per ipsum, & in ipso sunt omnia creata. hæc Hilarius. est igitur Christus super omnia Deus, vt est pater; aut si non est super omnia Deus, quia pater est super omnia Deus, ergo neque pater erit Dominus gloriæ, quia Christus vnigenitus Deus est Dominus gloriæ, vt hic dicit eadem doctrina Apostolica, ex qua isti hęretici patrem super omnia Deum catholicis, vt dixi, obiiciunt ad negandam propriam filij deitatem; neque verò quia pater est propriè, & verè Deus, & filius proprie, ac verè Deus, & Spiritus sanctus propriè item & verè Deus, ideò Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, erunt dij, vt quidam auctor alioqui catholicus & eruditus dici posse existimat, idque secundum veteris scripturæ auctoritatem, quod verbo Eloim Hebraico semper numero multitudinis vtatur, quod ille dij interpretandum putat, cùm potius Deum, & non deos significare; verbum numeri singularis, quod semper adiungitur, planè admoneat, vt cùm ait, in principio creauit Eloim cęlum & terram; vt enim ait Damascenus in epist. de Trisagio ad Ioannem Archimandritam, in diuinitate τὰ μερικὰ οὐ κοινοποιοῦνται, id est, particularia, siue singularia, non fiunt communia, vt persona, quam contemplamur in vnoquoque propriam, vt in patre personam patris, in filio personam filij, in Spiritu sancto personam Spiritus sancti, non est horum communis vna persona. At communia, inquit, & si ab vnoquoque singularium participantur, ἰδικῶς tamen & κοινῶς, id est, in numero vnius siue singulari, & communiter, vt diuinitas, & sanctitas, & dominatio etsi à singulis personis participantur, communis tamen est trium personarum, vna diuinitas, vna sanctitas, vna dominatio; non enim alia est sanctitas Patris, alia Filij, alia Spiritus sancti, sed vna, & eadem, ac tota cuiusque personæ, tota Patris, tota Filij, tota Spiritus sancti; ergo qui dicit Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, non ἰδικῶς Deum, sed πληθυντικῶς, id est, numero multitudinis deos, non vnam deitatem habentes significat, sed plures, hoc est, vnam deitatem diuisam, sicut qui dicit homines, vnam humanitatem habentes significat per diuisionem communicatam: personæ verò non sic, sed potius alia Patris, alia Filij, alia Spiritus sancti: vnaquæque igitur persona, inquit, καθ' ἑαυτὴν, id est, secundum se, Deus, & sanctus, & Dominus, & alia huiusmodi dicitur; quando autem connumerantur, non dicuntur tres dij, tres sancti, tres Domini, sed vnus Deus tres, vnus Dominus, vnus sanctus, quia Deus, & virtus eius verbum, & Spiritus, vnus Deus, vnus sanctus, vnus Dominus, non tres dij, non tres sancti, non tres Domini; quoniam verbum, & Spiritus sunt virtus Dei patris ἐνυπόστατος, id est, per se subsistens, quæ ab eo est inseparabilis, in nobis enim qui scindimur, & separamur, non est Filius virtus patris, neque verbum, siue ratio eius vel sapientia, in Deo autem duo concurrunt in vnum, esse Filium virtutem Patris, & Spiritum sanctum, item virtutem patris tanquam verbum mentis, & Spiritum mentis, & esse personas perfectas, quod soli Deo decens est: nos verò sententia, siue voluntate, & virtute, ac loco scindimur, idcirco ille, ego & ille, non homo, sed homines dicimur: in Deo autem non sic, vt iam dictum est. hæc Damascenus. quæ idcirco à me hic recitata sunt, quòd ille auctor, quem paulo antè dixi, locum Damasceni vitio librarij corruptum secutus, Filium, & Spiritum sanctum, virtutes Dei subsistentes dixit. Vnde, vt ad propositum locum redeamus, si filius est virtus Patris, & Spiritus S. item, est igitur filius super omnia, & item Spiritus S.

Siquidem

Siquidem non poteſt Filius eſſe virtus patris, neque Spiritus ſanctus, quin habeant vnam, & eandem, & totam diuinitatem Patris.

IN LIBRVM QVINTVM DE MARTYRIBVS.

CAP. I. *pag. 59.*

ETenim ſi is qui bona ſua indigentibus largitur, perfectus eſt poſt ſcientiam de diuinis, erit profectò multo perfectior, qui pro redimendis martyribus hoc fecerit.] Ne quis erret, non dicit hic apoſtolica doctrina illam ſcientiam de diuinis, quam per ſolam fidem adipiſcimur, ad quam qui adiungat eleemoſynas in pauperes, is euadat perfectus: neque rurſus hoc ab eo diſcrepat quod eſt in euangelio, dixerat enim Dominus cuidam adoleſcenti; Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata, illa ſcilicet; Non homicidium facies, non adulterabis, non facies furtum, non falſum teſtimonium dices, honora patrem tuum, & matrem tuam: diliges proximum tuum ſicut teipſum. Dixit illi adoleſcens, Omnia hæc cuſtodiui à iuuentute mea: quid adhuc mihi deeſt? ait illi Ieſus, Si vis perfectus eſſe; vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Scientiam igitur de mandatis diuinis cuſtodiendis cum factis conſentientem, id eſt, noſſe diuina mandata, & ea facere, vocat apoſtolica doctrina cognitionem, ſiue ſcientiam de diuinis: quæ eſt ſcientia non illa quidem ſecundum habitum, ſed ſecundum actum, ad quam quidem ſcientiam qui adiungit largitionem bonorum ſuorum egentibus, is euadit perfectus. Sic interpretatus eſt hoc verbum alter Clemens Alexandrinus, γνῶσις, inquit, ἐπιστήμη σύμφωνος τοῖς γινομένοις, id eſt, cognitio eſt ſcientia factis conſonans.

CAP. VI. *pag. 64.*

Ac ſcimus quidem non fuiſſe illi opus materia, ſed ſola voluntate effeciſſe, quæ Chriſtus iuſſus eſt facere, cælum dico, terram, mare.] Rurſus in eodem libro in extremo capite, Prædicamus, inquit, Deum Dei verbum miniſtrantem Deo ſuo in rerum omnium creatione. & iterum in eandem ſententiam libro 8. cap. 12. Patri per omnia inſeruiens tum in varia creatione vniuerſitatis rerum, tum in accommodata ad eas prouidentia. Conuenit cum his, immo hinc videtur ſumptum anathema fidei ab Orientalibus contra Photinum conſcriptæ, quam Hilarius in libro de Synodis contra Arrianos deſcribit. Quoniam ſiquis, inquit, Chriſtum Deum Dei filium ante ſæcula ſubſiſtentem, & miniſtrantem patri ad omnium perfectionem non dicat, ſed ex quo de Maria natus eſt, ex eo & Chriſtum, & filium nominatum eſſe, anathema ſit. Et paulo pòſt iterum, & ſiquis, inquit, vnum dicens Deum, Chriſtum autem Deum ante ſæcula filium Dei obſecutum patri in creatione omnium non confitetur, anathema ſit: ergo ſi Clemens hoc loco, & in reliquis ſimilibus ſignificare voluiſſet, filium Dei miniſtraſſe patri in creatione vt creaturam, neque conuenire ei ſecũdum naturam, creandi poteſtatẽ, ſed potius artem creandi ex patre didiciſſe, quorum vtrumque dicebant Arriani, quomodo diceret in libro 8. eſſe opus Dei ἀμεσίτευτον, id eſt, ſine medio? Erat enim ſecundum iſtos medius filius, miniſter patris vt creatura. aut ſi illa ab hæreticis ſcripta eſſe dicenda ſunt, cur hoc quod cum illis manifeſte pugnabat, pari ſtudio, & audacia non deleuerunt? immo verò illa quæ idem Clemens ſtatim ſubiungit, omnem prorſus dubitationem tollunt? ait enim, eodem modo ſuſcitandos eſſe à Deo non indigente adiutore, quo creata ſunt: ergo neque tunc, cùm creata ſunt, indiguit adiutore: igitur non miniſtrauit illi filius vt indigenti, ſed vna, & eadem virtute cum eo creauit; ſicut eadem communi virtute ſuſcitabit mortuos. & ſicut ſuſcitari à patre per filium mortuos, eſt quædam ſubiectio filij, & obedientia eius ſuſcitantis cum patre; vbi autem eſt ratio ſubiectionis & obedientiæ, ibi intelligitur ſimilis ratio, & modus iubendi: ſic in creatione fuiſſe omnia per filium creata, & filium creaſſe omnia cum patre, quædam ratio, & modus ſubiectionis atque obedientię fuit, vt mox explicabo: nihil æqualitatem filij lædens, aut imminuens; ſed magis concordiam, & æqualitatem cum origine demonſtrans, & quod inde exiſtat; ſicut beatus Auguſtinus in libro de Trinitate, & vnitate Dei cap. 9. notauit. ſic enim ait; Ideo dictum eſt quòd non facit aliquid filius à ſe, quia non eſt à ſe: & quicquid facit, patrem audit iubentem, & videt facientem; hoc eſt, quia audit, & videt, ex ipſo faciendi habere ſe potentiam, ex quo ſe videt exiſtendi habere naturam. Hactenus Auguſtinus. Idem rurſus in eodem libro paulo ſuprà cap. 8. Audiuit etiam filius de patre, Sede ad dexteram meam, & ideo ſedet ad dexteram patris tanquam paterna iuſſione, non etiam tanquam ſua id fecerit poteſtate. Itẽ Hippolytus martyr in homilia aduerſus Noëtianos, πατὴρ, inquit, ἐντέλλεται, λόγος ἀποτελεῖ, id eſt, Pater iubet, filius perficit. & paulo pòſt, εἷς γὰρ ἐστιν ὁ θεὸς, ὁ γὰρ κελεύων πατὴρ, ὁ δὲ ὑπακούων υἱὸς, τὸ δὲ συνετίζον ἅγιον πνεῦμα. Id eſt, qui iubet, pater eſt; qui verò obedit, filius: & qui dat intellectum, ſpiritus ſanctus. item in epiſtola, quæ extat ſex epiſcoporum catholicorum ad Paulum Samoſatenſem, antequam deponeretur, Hymenæi, Theophili, Maximi, Procli, Theotecni, Bolani, hunc, inquiunt, cum patre ſemper exiſtentem paternam voluntatem ad creationem vniuerſorum impleuiſſe; ipſe enim dixit; & facta ſunt: ipſe mandauit, & creata ſunt. deinde ſubiungunt, ὁ δὲ ἐντελλόμενος, ἑτέρῳ ἐντέλλεται τινὶ, ὃν οὐκ ἄλλον πεπείσμεθα, ἢ τὸν μο-

νογενῆ υἱὸν τῦ θεῦ θεὸν, ᾧ καὶ εἴρηκε, ποιήσωμεν ἄνθρωπον, &c. id est, qui autem mandat, alteri mandat, quem non alium esse credimus quàm vnigenitum Dei filium Deum, cui etiam dixit, faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, & in summa secundum euangelium, omnia per ipsum facta sunt, non tanquam per organum, siue instrumentum, neq; tanquam per scientiam ἀνυπόστατον, id est, non per se existentem, generante patre filium tanquam viuentem energiam, & personam operantem omnia in omnibus, non vidente solum, neque præsente tantum filio, sed operante in creatione omnium, sicut scriptū est, apud eum eram cuncta componens, &c. hactenus illi. Quod igitur Apostolica constitutio dixit, filium Dei ministrasse Deo patri in creatione mundi, quod Arriani quoque dicunt, sed hæretico sensu, iussumque esse ab eo creare quæcunque creauit, forma sanorum verborum, quæ ex scriptura Clemens didicerat, dixit. Ait enim Dauid psal. 33. Ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. hæc verò interpretans beatus Irenæus libro 3. contra hæreses cap. 8. cui ergo, inquit, iussit? Verbo scilicet, per quod cæli firmati sunt: & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Ac rursus Moyses in Genesi, & dixit Deus, Fiat lux, & facta est lux: & dixit Deus, Fiat firmamentum: congregetur aqua; & factum est ita: & congregata est aqua. Sapientiæ ergo dixit. & rursus Cyrillus in thes. docens contra hæreticos, quomodo salua dignitate naturali, & substantiali honoris æqualitate intelligendum esset, omnia patrem per filium operari, subiungit, & hic est modus subiectionis, videri tanquam voluntati patris subiectum esse, sicut reuera cùm pater ait, Faciamus hominem, verbum, vt Deum decet; accipit puluerem ex terra, & operatur, quod ei visum est: omnia enim per ipsum facta sunt. & rursus interpretans illud, per filium, significat, inquit, subiectionem, quæ in ratione quidem substantiæ nihil lædit filium; vnitatem verò Trinitatis, & solitum statum sine variatione vlla inducit: non enim dissidebit secum vllo tempore: neque qui se eodem semper modo habet, mutationibus incompositis tumultuabitur. Et rursus idem Cyrillus explanans illud, quando autem subiecta erunt ei omnia, tunc & ipse filius subiectus erit ei qui subiecit ei omnia, sic ait: Et quomodo non omnibus facile est videre, sæpenumero secundum œconomiam æqualem æquali subiici? an non cedunt apud nos, & subiecti sunt filij parentibus? vnius alioqui inter se naturæ participes? neque enim in subiectis deterior, aut minor est ratio naturæ: neque in iis quibus illi subiecti sunt, maior, aut excellentior. Cùm enim vna, & eadem sit in omnibus hominibus naturæ ratio, infinitæ tamen vtilitates interdum per alicuius subiectionem prouidentur ac procurantur. Vnde enim licebit nobis dicere, propter subiectionem filium patre minorem? non enim rationem naturæ eius in subiectione constituimus, neque in ea positum est, filium esse; sed qui est, & existit, modo quodam ei accommodato & attributo dicitur subiectus. Sic nos docuit Cyrillus aduersus oppugnatores Christi, & contra hæreticos, qui Deos secum dissidentes, & tumultuantes introducebant. Huiusmodi enim subiectio verbi Deo patri iubenti non submissionem seruilem in iusso, neque præstantiam herilem in iubente declarat, sed potius naturalem consensionem voluntatis, & vnitatem Trinitatis demonstrat. Quod si insolitum est, iubere eodem honore præditis, at non est insolitum patres iubere filiis. Quamobrem sicut scriptura, vt ait beatus Cyrillus, consuetudinem nostram sequens, patrem dicit maiorem filio, sola ratione, ex quo; vt, sicut ait beatus Athanasius in secundo libro contra Arrian. proprietas naturæ paternæ, id est, generatio significetur. quem etiam sensum secutus est Greg. Theologus libro 2. de filio, & Leontius in libro contra Acephalos, item Gregorius Bæticus in libro de Trinitate, quem beatus Hieronymus elegantem librum de fide vocat, & beatus Hilarius in libro de Synodis contra Arrianos, & alij, ne omnes enumerem. sic diuina scriptura sequens consuetudinem hominum, seque ad vsum nostrum accommodans dicit, tametsi per abusionem, Deum patrem iubere filio, & filium subiectum esse patri. hæc enim simul cogitantur, vt vndique concordia voluntatis, & vnitas Trinitatis demonstretur, & non distantia inter dominantem, & subiectum, aut inter iubentem, & iussum. Vt autem abusio verbi, iubendi filio Dei, nemini peregrina, & noua videatur, recitabo quæ Gregorius Nyssenus in illum locum Pauli scripsit: quando subiecta erunt ei omnia; & quæ sequuntur. ait enim, Nemo intuens in communem abusionem verbi subiectionis, improbet verbum. Scit enim Paulus pro sua sapientia, vt ei videtur, vti liberè verbis, & ad seriem sententiarum accommodare verborum significationes: tametsi consuetudo abusionem verborum ad alias notiones ferat. Vnde enim sumpsit vsum verbi huius ἐκένωσε, id est, exinaniuit semetipsum? Et illud, Exinanita est fides? Omittam alia exempla. subiungit postea: Cæterum Paulus sinens valere etymologias, quibus verbis vult, declarat quas notiones vult. Siquidem multa alia si quis diligenter expendat, reperiet in epistolis Pauli, quæ ei consuetudini, qua vtimur, non seruiunt: quin potius sua quadam intelligentia liberè profert, nihil de consuetudine curans. Sic hoc loco, aliud est præter communes notiones, quod significat verbum subiectionis apud Paulum. hactenus Gregorius. Similiter ergo scit diuina scriptura accipere verbum iussionis per abusionem, vt pleraque alia, vt quidem accipit præter consuetudinem, verbum subiectionis secundum Gregorium. Rursus idem Cyrillus lib. x 1. in Ioan. cap. 17. Clarificatum igitur patrem à se dicit opere consummato, quod ab eo pater accipit, non vt à ministro, ne creatura videatur, sed vt à virtute, &

sapientia genitoris, per quam nostra salus ei tradita consummata est. Sic sanè Psalmista quoque virtutem exponens mysterij, dicit, manda Deus virtuti tuæ. & paulo pòst, quomodo autem mandat virtuti suæ Deus? & rursus paulo pòst, similiter in solis, & ignis similitudine hoc ipsum conspiciemus. nam sol quoque profuso a se lumini mandare quasi videtur, vt vniuersum orbem illustret, & calefaciendi virtutem suis radijs tradit, vt ipsi susceptibilibus eam immittant. Ignis quoque naturæ suæ proprietati eodem modo cõmittit, vt quæ sibi conueniunt, faciat; neque tamen idcirco aut radij, & lux solaris, aut perurens proprietas ignis ministri loco adhiberi dicentur, cùm vtrumque opus suum efficiat. nam etsi videntur non ipsa id facere, non tamen alia ipsa sunt natura, quàm illa quæ ex eis sunt. hoc modo de patre, & filio intelligere debemus, quando à patre filio quicquam dari dicitur; dixerat autem paulò ante, tale quid sanè de Deo intelligendum est, licet non in omnibus ad vnguem similitudinum & exemplorum visad Deum referenda sit. Hactenus Cyrillus. Quòd verò doctrina apostolorum, quam Clemens mandauit litteris, quæ, vt ostendi, diuinam scripturam sequens, filium ait iussum esse à Deo patre, & ei ministrasse, non nouit creaturam esse filium Dei, sed potius increatum, perspici potest ex testimonio Salomonis à Clemente citato, dicto ex persona Christi non de diuina natura filij, secùdum Arrianos; sed de humana, secundum Orthodoxos. Enumerans ergo Clemens libro 5. cap. 20. testimonia dicta de humanitate Christi, subiungit, De eo etiam aiebat Salomon tanquam ex persona eius, Dominus creauit me principium viarum suarum. & quæ sequuntur. & rursus: Sapientia ædificauit sibi domum. Zacharias autem, Ecce Rex venit iustus, & saluans ipse, & ascendit in asinam. Ac rursus doctrina Apostolorum libro 7. cap. 37. & dies, inquit, festos constituisti ad lætitiam nostrarum animarum, vt nobis veniret in mentem sapientiæ à te conditæ, quod scilicet ortum ex muliere propter nos cepisset. Christum ergo dicit sapientiam conditam propter ortum ex muliere. & in 8. libro cap. 12. de diuina natura filij Dei, Qui omnia, inquit, cùm non essent, fecisti per vnigenitum tuum filium, ipsũmque ante omnia sæcula genuisti. In septimi libri capite quadragesi. recitans Clemens symbolum fidei, ait ante sæcula volente patre genitum, non creatum. Sic enim erat in exemplari Calabro vetusto, quod quidem libenter elegi in editione Clementis Græcè tanquam præstantius, &, vt videtur, sic ante nos à sancto Epiphanio lectum: sic enim ait Epiphanius in Anchorato, Ne desinatis fideles, & Orthodoxi, seruare hanc sanctam fidem ecclesiæ catholicæ, vt eam à sanctis Apostolis accepit. Sic singulos catechumenos, qui ad sanctum lauacrum venturi sunt, docere debetis: Credimus in vnum Deum patrem omnipotentem, factorem cæli, & terræ, visibilium omnium, & inuisibilium: & in vnum Dominum Iesum Christum filium Dei vnigenitum, & ex patre natum ante omnia sæcula, id est, ex substantia patris: lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum, non factum. hoc dixit Epiphanius accepisse ecclesiam à sanctis Apostolis, significans scilicet hanc apostolicam doctrinam. Cùm igitur facile sit demonstrare ex pluribus locis horum librorum, esse filium Dei increatum, sine principio, & coæternum Deo patri, & cùm non possit illud, iussum esse, & ministrasse, accipi secundum sensum Arrianorum, oportebat eos qui hunc locum reprehendunt, quærere quæ hæc species, & modus iussionis, & ministrationis, atque subiectionis: & quid significent hæc: & ex qua scriptura sumpta: & qui restes: ac non potius continuò prosilire ad reprehendendum ea quæ non intelligunt, & improbandum quæ rectè dicta sunt, propter nescio quam falsam speciem probabilitatis. Sed ne longior sim, si adhuc nonnullis paulo obscurius videatur, filium esse à patre iussum, & ei ministrasse, seruata naturali, & pari dignitate, sit Moyses exemplum, licet tenue & minutum, iussionis tantum sine inæqualitate eius qui iussus est; hunc enim cùm Clemens libro sexto laudaret, virtutésque eius persequeretur, subiungit, Illum dico tanquam conditorem, qui operationes Dei designauit. Nunquam profectò Clemens Moysem appellasset tanquam conditorem, si nullo modo similis fuisset conditori Deo. illud enim, tanquam, habet hic cuiusdam similitudinis significationem; quæ verò ista similitudo sit, ex scriptura licet intelligere. Scriptum est enim in Exodo: & dixit Dominus ad Moysem, Ecce ego dedi te Deum Pharaonis, & Aaron frater tuus, erit Propheta tuus: tu autem loqueris ei omnia quæcunque præcipio tibi: & quæ sequuntur. Aaron quidem fuit Propheta Moysis, typus Christi, qui est consiliarius patris, & magni consilij Angelus, sicut ait Esaias: Moyses verò typus Dei patris. & quemadmodum Deo iubente, & dicente, Fiat lux, filius creauit lucem: & dicente, Congregentur aquæ, filius congregauit aquas; & similiter factum est in reliquis: sic dicente Moyse fratri suo in modum iubentis, Accipe virgam, & proiice eam in terram, & erit serpens: & proiecit Aaron virgam suam coram Pharaone, & coram seruis eius, & factus est serpens. Et rursus dixit Dominus Moysi, Die Aaron fratri tuo, Accipe virgam, & extende manum super aquas Ægypti, & super flumina earum, & erit sanguis in vniuersa Ægypto. & fecerunt sic Moyses, & Aaron, sicut præcepit ei Dominus: & eleuans Aaron virgam, percussit aquam; & sicut Aaron cùm fecit iubente Moyse illa admirabilia opera, quæ solus Deus operabatur, non erat propriè minister aut famulus Moysis; similiter neque filius, cui dixit Deus instar consultantis, & tanquam iubens, Fiat lux, non ministrabat seruiliter, neque adiuuabat Deum patrem vt indigen-

tem auxilio; immò pater, & filius, qui est virtus, & brachium patris, & spiritus patris ac filij omnia fecerunt; & vt sermo Moysis ad Aaron in modum iubentis secundum illud; Accipe virgam, & extende manum, non læsit dignitatem Aaron, immo concordiam eorum, & non esse dissidentes, neque compositionis, atque ordinis inimicos demonstrabat: Similiter sermo Dei ad filium in modum præcepti, iuxta illud, fiat lux, congregentur aquæ, & similia deinceps, vt dictum est supra, magis conspirationem, & vnitatem innuunt. Atque hæc quidem hactenus.

CAP. XIII. *pag. 68.*

Cùm autem tradidisset nobis antitypa mysteria pretiosi corporis, & sanguinis absente Iuda.] Quamuis pater Chrysostomus, & beatus Augustinus, & nonnulli alij dixerint factum esse Iudam participem mysteriorum sacræ communionis, magis tamen credendum est apostolicæ doctrinæ, præsertim cùm Dionysius Areopagita hoc tradat, etsi nonnullis non satis sensum suum explicasse videatur; & quod maximum est, cum hoc consonet euangelio. Ait igitur Dionysius in cap. De communione, & ipse auctor symbolorum iustissimè subtrahit eum qui non sanctè, neque pari morum similitudine sacra concœnauerat, docens sanctè, & vt Deum decebat, quod verus secundum virtutem ad diuina accessus præstat accedentibus communionem cum simili ipsis, cùm ait, eum qui concœnauerat, Iudam scilicet significat, de hoc enim loquitur. Sed quæ illa sacra, quæ cōcœnasse dicit? nempe pascha cum azymis, & lactucis agrestibus secundum legem Moysis, hæc enim erant sacra, vtpote sacrificium Domini, vt ait scriptura Exod. 12. & Numeri 9. quod quidem obtulit Dominus suo tempore, id est, primo mense, decimaquarta luna ad vesperam, scilicet ante mysteria diuina. Sed quòd sacra illa quæ Dionysius dicit Iudam concœnasse, non ad sacra mystica corporis, & sanguinis, sed ad sacra typica agni, & azymorum secundum legem, referri voluerit, ex iis quæ sequuntur, siquis rectè aduertat, intelligere potest. Etenim si subducendo Iudam, docuit Dominus, vt ait Dionysius, quis verè particeps fiat sanctæ communionis, nempè is qui non accedit simulatè, vt quidem Iudas accessisset, si accedere permissum esset, sed cum veris virtutibus, verè, inquam, & sanctè, sicut sanctus est Dominus, ad quem accedit; consequens profectò est, vt non fuerit Iudæ permissum accedere; alioqui Dominus docuisset exemplo suo, non quidem repellere à sacra communione, sed potius admittere eos, quos publicum est, & omnibus notum, indignos esse, vt de Iuda erat, postquam eum Dominus indicauit duobus signis manifestis missæ manus in catinum, & panis à Domino porrecti, ne quem lateret. Hactenus de auctoritate & testimonio Dionysij apostolici auctoris, etsi non ignorem, quosdam, qui scholia in Dionysium scripserunt, sacra ista ad mysteria panis & vini retulisse: sed non bene, vt ratio, quam modò dixi, conuincit. Clementem, & Dionysium securus est Hilarius Pictauiensis grauissimus auctor, vt in ore duorum, vel trium stet omne verbum. Sic enim canone 30. in Matth. scripsit, post quæ Iudas proditor indicatur, sine quo pascha accepto calice, & fracto pane conficitur, dignus enim æternorum sacramentorum communione non fuerat. Sed quod potissimum est, vt dixi, satis, vt mihi videtur, ipsa euangelij consequentia demonstrat hoc quod Clemens tradit. ait enim Ioannes, cùm accepisset ille buccellam, continuò exiuit, buccella autem non erat corpus, vt ait Iulius pontifex; is enim interpretans hunc locum, aliud, inquit, est corpus Christi, aliud buccella, cuius intinctio, inquit, hypocrisim Iudæ in ænigmate significauit; hæc ille. idem sensit synod. Brac. 3. cap. 1. Immò & buccellam dedit Dominus amicè & comiter, vt illius duritiem mitigaret, si cedere voluisset: at corpus Christi non datur duris, vt sic datum, duritiem molliat. Hanc autem rationem tribuendi buccellam Iudę, interpretatus est Photius in scholiis suis in Ioannem: Non enim, inquit, emolliuit eum communis mensa, neque lauatio pedum, neque illa Christi admirabilis caritas, & longanimitas, neque præcognitio futuræ proditionis; & in summa neque porrigere amicè, hilariter, & comiter illam buccellam. & paulo post; Postquam verò obduruit, & factus est vas aptum diabolo, fidēter irruit in eum diabolus, & pertraxit ad scelus: cùm enim, inquit, accepisset buccellam, continuò exiuit nocte: neque enim nocturnum tempus continuit eum. Hactenus Photius. Dedisse ergo Iudæ buccellam intinctam, satis demonstrat non fuisse buccellam illam, corpus Christi. Ac rursus, quòd buccella illa Iudæ data, dum concœnarent, non erat corpus Christi, licet intelligere ex Euangelistis inter se collatis. Cùm enim percunctarentur Apostoli, quis esset de quo diceret; respondens Iesus, dixit, Qui intingit mecum in catino manum: apud Ioannem verò, cùm idem rursus interrogaretur Dominus: respondit, Ille est, cui ego intinctum panem dabo: vt iam in vnum & idem tempus cœnæ concurrant illa duo, & manum intingere in catinum, & dare ei buccellam. Igitur vt illud factum est, cùm concœnabant, sic etiam hoc, quod cum illo coniunctum fuit, & ad illud ipsum tēpus, & illam ipsam carnem agni scilicet typici pertinuit. Quo facto, continuò ille egressus est, & egresso, cœnantibus verò illis, ait; Accepit Iesus panem, & quæ sequuntur. Ne enim suspicaremur, expectasse Iudam mysteria, addidisse videtur euangelista Ioannes, continuò exiuisse post sumptā buccellam. Neque verò, quia Lucas postquā narrauit mysterij institutionē, scripsit dixisse Dominum, Verùm ecce manus tradētis me, mecum est in mensa, argumentum est, vt quibusdam videtur, interfuisse Iudam institutioni mysterij: non enim interpretandus est ordo rerum gestarum ex ordine narrationis; siquidem vt apud Lucam post my-

post mysterij descriptionem scriptum est illud; Verùm ecce manus tradentis me, mecum est in mensa: sic apud Matthæum & Marcum ante descriptionem eiusdem mysterij scriptum est illud in eandem sententiam, Qui intingit mecum manum in paropside, siue in catino: quod nihil est aliud, quàm quod idem Dominus dixit apud Lucam, Verùm ecce manus tradentis me, mecum est in mensa. Ex eo ergo potius concludendum est, non interfuisse; quod, vt dixi, si buccella illa, quæ post lotionem pedum data est Iudæ, ad cœnam illam, quę adhuc durabat, pertinebat; & post buccellam, vt testatur Ioannes, exiuit continuò, consequens est, non interfuisse mysterijs, quæ ablutionem pedum, cui Iudas interfuit, ad nostram institutionem secuta sunt; vt scilicet admoneremur opus esse, ad illa mysteria dignè, & mundè participandum lauare pedes, id est, extrema nostra, vt Dionysius Areopagita interpretatus est: idipsum significat illa manuum lauatio, quam facit sacerdos consecraturus, vt idem quoque Dionysius interpretatur in hierar. Ecclef. cap. de communione. Siquis verò obijciat illud ext. de off. ord. c. sacerdos, vbi statuitur, vt non possit sacerdos remouere nominatim à communione sacra, quem secreto scit reum esse, quia non vt iudex scit, sed vt Deus; iudicium quidem est cannonicum pontificis Eugenij, quo standum est; illud verò quod sequitur, quia neque Christus, inquit, Iudam a communione remouit, interpretatio est hæc, non iudicium; hoc, inquam, non vt iudex, sed vt interpres pontifex dixit.

Vt sine errore intelligatur, cur secundùm apostolicam doctrinam antitypa mysteria corporis, & sanguinis Domini dicantur, quod ab hæreticis contra veritatem corporis Christi in sancta Eucharistia obijcitur, necesse est intelligere prius, quid verbum antitypi declaret. hoc enim verbo sancti Apostoli, vt postea docebo, sacramenta euangelicæ legis appellarunt, sicut sacramenta veteris legis typi nostrorum erant, & dicebantur; vt differentia nominum differentiam rerum demonstraret. hic enim dici potest, quod apostolica doctrina lib. 8. cap. 46. de episcopis, & presbyteris, ac diaconis dicit, sic esse à Christo nominatos, vt sic nominati, diuersitate nominum, diuersitatem rerum declararent; alioqui, inquit, si non esset differentia ordinum, & lex aliqua eorum, satis erat vno nomine eos appellasse. typi ergo erant & dicebantur illi Mosaici, qui vmbræ erant, sicut Apost. ait, futurorum bonorum, quæ sunt nunc sacramenta ecclesiæ Christi, quæ Apost. vocat ipsas imagines rerũ, id est, veritatis, & gratiæ. Lex enim, ait Ioannes euangelista, per Moysem data est; gratia autem, & veritas per Iesum Christum facta est. illis typis, & vmbris, quas lex Moysis habebat, opposuit gratiam, & veritatem, quam habent sacramenta nostra. hæc igitur sapientissime vocata sunt antitypa, tũ quia illis veteribus typis partim sublatis, partim mutatis, ex aduerso respõdent, ac pro illis data sunt; & in his est veritas, & impletio illorum: hác enim rationem verbi secutus videtur Epiphanius, cùm in homilia de resurrectione Domini sic ait, de mysterijs corporis, & sanguinis loquens, τὰ μὴ παλαιούμενα τοῦ νέου πάσχα ἀντὶ παλαιοῦ μυστήρια ἀντίτυπα, id est, non veterascentia noui paschæ pro vetere mysteria antitypa. tum quia operantur res quarum sunt imagines, contrà atque illi typi qui bona futura, quorum vmbrę erant, non operabantur, neque poterant, sicut Apost. ait, perfectum facere seruientem. vtrumque notatum est illa præpositione ἀντὶ in ipso vocabulo antitypi. deinde quia res, quas vt instrumenta mystica operantur, non solum tanquam in imagine, sed tanquam in causa vicem instrumenti habente continent, idcirco non sunt neque dicuntur proprie typi, quorum est res adumbratas tanquam in typo tantum continere, sed potius antitypa, vt si dicamus typos pro rebus quas continent. ad hanc rationem nominis pertinet apostolica doctrina lib. 3. cap. 17. explicans enim quæ imagines, & quarum rerum ad antitypon mysterium baptismi adhibeantur, baptisma, inquit, est datum in mortẽ Iesu, quod clarius dixit Cyrill. Hier. in 2. catechesi mystagogica, esse baptismum antitypõ passionum Christi: nõ dixit typum passionum Christi, quia in typis propriè, quales erant in vetere lege, nullo modo erat veritas, aut gratia: in baptismo autem est virtus passionis tanquam in mystico instrumẽto ordinato a Deo ad inducendum effectum sacramentalem gratiæ baptismalis; idcirco antitypon est, & dicitur, sicut beatus Petrus vocauit; quod postea explicabo. Subiungit deinde Apost. doctrina, aqua est ἀντὶ ταφῆς, id est, pro sepultura, siue vice sepulturæ: iam hic præpositionę ἀντὶ, quæ est in antitypo, quæ Latinè est, pro, vsa est Apost. doctrina; vt perinde sit hoc, quasi diceret, aquã baptismi esse antitypon sepulturæ, quia non designat illam solum, sicut aqua baptismatum veteris legis, quæ vmbra tantum erat nostri baptismi, nihil præterea operans virtute mortis Christi tunc futuræ ad emundationem conscientiæ, vt quidem operatur sacri baptismi aqua, in quam mergi baptizatum, significat consepeliri cum Christo per baptismum; & emergere, correfuscitari: verùm non hoc significat typicè aqua baptismi; immò hoc ipsum facit mysticè, & spiritualiter vice instrumenti. Sequitur in loco apostolicæ doctrinæ proposito, oleum ἀντὶ πνεύματος ἁγίου, id est, oleum est pro Spiritu sancto: hoc quoque perinde est, vt si diceret de oleo quod adhibetur ad baptismum, de hoc enim loquitur, oleum est antitypon Spiritus S. quia non solum eum significat, quod est typum eius esse; sed verè est in eo virtus Spiritus S. tanquã in instrumento à Deo instituto ad aliquem proprium effectum gratiæ auxiliaris in eo qui baptizatur. Sequitur deinde, signum crucis, quam scilicet facit sacerdos qui baptizat, ἀντὶ σταυροῦ, id est, pro cruce. quod perinde etiam est, vt si diceret, designatio crucis in baptismo, est antitypon verę, & viuificæ crucis

Christi.

Chriſti. eſt quidem crux, quam facit ſacerdos cùm baptizat, typus veræ crucis Chriſti, ſed non eſt typus propriè, vt illa crux typica ſerpentis quem iuſſu Dei exaltauit Moyſes in deſerto; de illa enim non poteſt dici, quod hic ait apoſtolica doctrina, fuiſſe ἀντὶ σταυροῦ, id eſt, fuiſſe pro cruce Chriſti, quia Chriſtus non dum crucifixus erat: atque ita fieri non poterat, vt per vſum illius typicæ crucis virtus crucis Chriſti viuificæ applicaretur, vt quidem applicatur per crucem à Sacerdote in baptiſmo factam, & in aliis ſacramentis, tanquam per myſticum inſtrumentum: vnde licet typus crucis Chriſti ſit, & dicatur, non tamen propriè; ſed potius propriè eſt, & dicitur antitypon, vt iam explicaui. poſtremò addit apoſtolica doctr. chriſma confirmatio confeſſionis. Hic iam ipſa locutiònis forma magis adhuc declarat, quantum diſtant typi myſtici noui Teſtamenti à typis illis myſticis veteris: etenim quia typus, ſiue imago rei, quæ in ſe tanquam in cauſa vicem inſtrumenti habente rem ſignificatam continet, eſt quodam modo ipſa res, quatenus eam, vt dixi, continet; idcirco dixit apoſtolica doctrina, chriſma eſt confirmatio confeſſionis, ſcilicet fidei; quod perinde eſt, ac ſi diceret, chriſma eſt antitypon confirmationis fidei. Cyrillus Hieroſ. in 3. catecheſi myſtagogica, chriſma dicit eſſe antitypon Spiritus ſancti; quod in eandem ſententiam dictum eſt, quam apoſtolica doctrina expreſſit, vt ſi dicatur, chriſma eſt antitypon Spiritus ſancti confirmantis confeſſionem fidei baptizati: vt illud rurſus, chriſma eſt confirmatio confeſſionis, idem valet, ac ſi dicatur, chriſma eſt antitypon confirmationis, quam ſcilicet efficit Spiritus ſanctus per chriſma. ſic enim ait idem Cyrillus in eadem catecheſi comparans hoc chriſma cum chriſmate ſiue vnctione Aaron & Salomonis. Illis, inquit, typicè hæc contigerunt, vos autem vncti eſtis non typicè, ſed verè; vncti enim eſtis à Spiritu ſancto. ſatis hactenus, vt opinor, explicatum eſt, quæ ſit vis, & ratio antitypi, & quid hæc præpoſitio ἀντὶ in eo declaret; declarat enim, vt dixi, data eſſe in nouo Teſtamento antitypa ſacramenta pro illis Moſaicis typis; item proprium aliquid ineſſe eis, quod eſt contrarium typis illis antiquis, illi enim non poterant perfectum facere ſeruientem; antitypa verò poſſunt. hæc itaque eſt vis præpoſitionis ἀντὶ, in antitypis, ſi ad typos veteres reſpiciamus. Cùm verò reſpicimus ad res quarum ſunt, & dicuntur antitypa, ita dicta ſunt antitypa, quaſi dicantur typi ἀντὶ πραγμάτων, id eſt, typi pro rebus: tanquam cauſæ enim vicem inſtrumenti habentes, vt ſæpe dictum eſt, continent in ſe res quas ſignificant, vnde rectè dicuntur antitypa ſacramenta noſtra, hoc etiam præpoſitione ἀντὶ declarante; niſi magis placet dici antitypa, quaſi ἀντὶ τύπων, id eſt, quòd ſint vice typorum, quia non ſunt typi propriè, vt ſuprà explicatum eſt; ſed ſunt inſtar typorum, quatenus habent etiam imagines ſub ſenſum cadentes. Denique, vtcunque explicetur vis, & ratio huius præpoſitionis ἀντὶ, plenum eſt apoſtolica ſapientia hoc verbum, quo ſancti Apoſtoli ſacramenta noui Teſtamenti appellare voluerunt, vt differentia nominis differentiam eorum à typicis ſacramentis veteris legis notarent: vt ex duobus locis, altero epiſtolæ beati Petri, altero epiſtolæ Pauli ad Hebr. perſpici poteſt: in his enim duobus locis tantum noui Teſtamenti poſitum eſt hoc verbum. quos locos neceſſe eſt, vt, quàm breuiſſimè poſſim, interpreter, vt teſtimonio apoſtolicæ auctoritatis, quæ hactenus dicta ſunt, comprobemus: ſimulque doceamus, quemadmodum quod Caluiniani ex verbo antitypi contra veritatem corporis Chriſti inſanè colligunt, Paulus ipſe in epiſt. ad Hebr. cap. 9. plane refellat, & de falſitate conuincat. Petrus igitur cùm de arca Noë meminiſſet, in qua pauci, inquit, id eſt, octo animæ ſaluæ factæ ſunt per aquam, quia illud in figura contigit, opportunè myſterium illud aperit, & quid in ænigmate, ac typo ſignificaret, docet, ſubiungens, quòd & vos antitypon nunc ſaluos facit baptiſma, non carnis depoſitio ſordium, ſed conſcientiæ bonæ interrogatio in Deum per reſurrectionem Ieſu Chriſti à mortuis. aqua ergo, per quam paucos illos arca Noë ſeruauit, typus fuit baptiſmi ex aqua, per quem in eccleſia, cuius typus, ac figura fuit arca illa, ſalui fiunt fideles; extra eccleſiam enim non eſt ſalus in baptiſmo. Deinde, quia typi proprij erant veteris legis, in qua iuſſerat Deus, vt fierent omnia ſecundum exemplar demonſtratum in monte, circumciſionis quoque meminit, quæ fuit in lege typus, & vmbra baptiſmi, cùm ait, non carnis depoſitio ſordium; depoſitionem enim carnis ſordium, id eſt, carnis ſordidæ vocat circumciſioné præputij, quod, vt Ioannes Damaſcenus ait lib. 4. de fide orthodoxa, eſt περίττωμα ἄχρηστον, id eſt, eſt pars ſuperuacua, & omni vſu carens. aliam rationé attulit Philon Alexand. quia, inquit, colligitur, & contrahitur in præputiis aliquid quod repurgate opus ſit, ſicut in pilis euenire ſolet. hactenus Philon. hanc dicit cauſam vnam fuiſſe, cur gens Iudæorum circumcideretur, διὰ τὴν δι᾽ ὅλου τοῦ σώματος καθαρότητα, id eſt, propter munditiem totius corporis; quaſi hæc pars ob eam rationem quam Philon dixit, immunda eſſet, quòd ad adumbrationé myſterij baptiſmatis omnia inquinaméta carnis, & ſpiritus abluentis pertinebat. quam hic vocat beatus Petrus depoſitioné carnis, Paulus in epiſt. ad Coloſſ. ſpoliationé carnis vocauit, auctore etiá Tertull. in lib. de reſurrectione carnis, ſic enim ait: Hinc & Apoſt. Circúciſioné ſpoliationé carnis appellans, tunicá cuté affirmauit; hoc dixit, quia ἀπεκδύεσθαι, vnde eſt verbú Græcú, quod ſpoliationé vertit interpres, exui ſignificat, quod in tunicá cóuenit. Circúciſio igitur, de qua beatus Petrus hic meminit, typus fuit baptiſmi: rationé verò typi explicat idem Damaſcenus: Vt enim circúciſio, inquit, non parté corporis vtilé amputat, ſed parté ſuperuacaneam, & inutilé, (adde etiá immúdá) ſic per ſanctum bap-

ctum baptismum peccata amputantur. Constat autem peccatum esse superfluum voluptatis; siquidem fieri non potest, vt quis nihil penitus concupiscat; aut nullam prorsus voluptatem degustet. Verùm inutilis cupiditas, & inanis voluptas peccatum est, quod baptismus circuncidit. & paulo post, Veritate igitur patefacta inutilis est typus, & vmbra; quare superuacaneum est nunc circumcidi, & ἐναντίον τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, id est, & contrarium sancti baptismatis. Qui enim circumciditur, debet vniuersam legem seruare. hactenus Damascenus: qui cùm dixit circumcidi nunc secundum veterem typum, contrarium esse sancti baptismatis, sic fortassis interpretatus est, cur baptisma à beato Petro antitypon vocetur, quod verbum, vt sæpe dixi, omnibus sacramentis legis Euangelicæ conuenit, quasi antitypa etiam dicantur, quòd sint contraria typis Mosaicis, vt antea dixi; siue potius, quæ est ex omnibus potissima ratio, quòd nostra sacramenta sunt ipsæ imagines rerum præsentium quas operantur, contrà atque typi illi veteres, qui vmbræ tantum erant nostrarum imaginum, id est, sacramentorum tunc futurorum, vt hic in sacramento baptismi, & circumcisione typo docuit beatus Petrus, cùm ait, quòd saluos nos facit antitypon baptisma; ergo imago sub sensum cadens baptismi ex aqua & forma verborum constantis continet in se salutem tanquam instrumentum mysticum à Deo ad regenerationem spiritualem institutum: typus verò eius, id est, circumcisio non faciebat saluos; idcirco antitypon vocauit baptisma. cùm verò subiungit, non carnis depositio sordium scilicet saluos facit, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum, declarat, cur baptismus saluos faciat nunc: non autem tunc saluos faciebat circumcisio; scilicet, quia circumcisio tantummodò particulam corporis auferebat; baptismus verò aufert peccata: his enim ablatis, existit conscientiæ bonæ interrogatio in Deum. si enim nunc baptizatus interroget coram Deo conscientiam suam, nihil eum reprehendit cor, nihilque sibi conscius est, pro eo, quòd hic dixit beatus Petrus, non depositio carnis sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio, dixit Paul. Col. 2. circumcisi circumcisione non manufacta in spoliatione corporis peccatorum carnis: quod perinde est, quasi diceret, circumcisi non circumcisione, quæ particulam corporis aufert, sed circumcisione, per quam corpus exuit peccata, quæ per carnem fecit. sic Chrysost. & eum secutus Theophyl. Sed veniamus iam ad locum Pauli, in quo idem verbum antitypi positum est in sacramentis ecclesiæ Christi, ex quo loco demonstrabimus, quòd apostolica doctrina dicit antitypa mysteria corporis, & sanguinis Christi declarare secundum vim verbi antitypi, & vsum Apostoli, corpus & sanguinem Christi esse sub illis panis & vini typis. Sic igitur ait in epist. ad Hebr. cap. 9. Necesse est ergo exemplaria quidem cælestium his mundari, ipsa autem cælestia melioribus his. exemplaria cælestium dicit, tabernaculum, & sancta, ac sancta sanctorum, & vasa ministerij, quæ erant omnia ὑποδείγματα, vt ipsa epistola Pauli vocat, id est, exemplaria, siue, vt magis vim verbi Græci exprimamus, adumbrationes ecclesiæ Christi, & sacramentorum eius, quæ quidem cælestia appellat, quia ecclesia vnum regnum Christi est cum cælesti. Quandiu igitur stetit tabernaculum Mosaicum manufactum, quod ecclesiam non manufactam, sed spiritu Dei ædificatam adumbrabat, necesse erat hostiis Mosaicis mundari; ecclesiam verò melioribus hostiis, corpore scilicet & sanguine Christi. sed cur ita? rationem subiungat Apostol. non enim, inquit, in manufacta introiuit Iesus exemplaria verorum, sed in ipsum cælum. hoc loco etsi interpres Latinus eodem verbo vsus, exemplaria dixit verorum, sicut proximè dixerat exemplaria cælestium, Græcè tamen non est vnum vocabulum vtrobique, sed in priore ὑποδείγματα, id est, adumbrationes cælestium, in posteriore antitypa verorum. Quare necesse est varietate ista vocabulorum notatas esse ab Spiritu S. cuius aspiratione scripta est epistola, varias res. Si enim illud idem significare voluisset, cùm dixit antitypa verorum, quod significauerat, cùm dixit, hypodigmata cælestium, quid opus fuisset variare verbum? antitypa ergo verorum vocat non typos Mosaicos, illos enim vocauit hypodigmata, sed sacramenta nostræ ecclesiæ: hæc enim data sunt pro illis veteribus, & sunt imagines expressæ rerum præsentium, & propinquæ archetyporum in cælo. Sed conferamus hunc locum Pauli cum loco Dionysij, vt magis intelligamus, quæ appellat Paulus hic exemplaria cælestium, & quæ antitypa verorum, & quæ sint ista vera, & quid differant à cælestibus, quæ dicit quæ sunt etiam vera. Dionysius igitur explicans rationem & differentiam hierarchiæ Mosaicæ, & euangelicæ, ac cælestis, Post illam, inquit, cælestem, & superiorem hoc mundo hierarchiam proferens Deus bonitate sua nobis dona sua sanctissima, cùm pueri quidem eramus, hierarchiam veteris legis largitus est, adhibitis tenuibus, & obscuris imaginibus τῶν ἀληθῶν, id est, rerum verarum, & adumbrationibus archetyporum remotissimis, typisque contemplationem in se opertam, non facilem ad discernendum continentibus, tanquam lumine conuenienter oculis infirmis, ne eis noceret, accommodato. hactenus Dionysius. Paulus typos illos Mosaicos vocauit ὑποδείγματα cælestium, id est, exemplaria eorum, quę fiunt in ecclesia, hoc est nostrorum sacramentorum, quæ sunt diuina, & cælestia; Dionysius vocauit ἀμυδρὰς εἰκόνας τῶν ἀληθῶν. id est, imagines tenues, siue obscuras verorũ; vera enim sunt nostræ ecclesię sacramẽta, & non vmbræ futurorũ bonorum, vt illæ veteres; gratia enim & veritas per Iesum Christũ facta est. Deinde quæ Paulus vocauit ἀληθινά, cùm ait de nostris sacramẽtis esse antitypa verorũ, Dionys. vocauit

vocauit archetypa, quæ ſunt in cælo res ipſæ reuelatæ, & apertæ, vt gratia in ſpecie, ſiue in viſione pro gratia in fide, immortalitas in re, pro immortalitate in ſpe, corpus Chriſti in ſpecie glorioſa propria, pro corpore Chriſti in myſteriis antitypis, in quibus corpus quidem Chriſti eſt ἀληθῶς, id eſt, verè; ſed in cælo ἀληθινῶς, id eſt, perfectè verè; quia in ſpecie, vt pote archetypum. Et ſicut ab illis archetypis Dionyſius dicit remotiſſimos fuiſſe veteris legis typos, ita noſtra ſacramenta propinquiſſima ſunt illis ipſis archetypis, quorum ſunt antitypa. Redeo ad locum Pauli, cuius interpretes, quantum obſeruare potui, ſi non diſtinxerunt antitypa verorum quæ Paulus dicit, ab iis quæ ibidem vocat hypodigmata cæleſtium, in cauſa fuit, quòd cùm legerent, non enim in manufacta antitypa verorum introiuit Ieſus, exiſtimabant affirmare Apoſtolum, vt ipſa compoſitio verborum primo aſpectu velle videbatur, illa manufacta antitypa verorum fuiſſe, cùm tamen non ita ſit; immo hoc negat Apoſtolus; hic enim eſt ſenſus: Si illa enim manu facta ſancta, fuiſſent antitypa verorum, id eſt, expreſſæ imagines rerum quæ ſunt in ipſo cælo, in quod Ieſus introiuit, haud dubiè ſanguine eius prius mandata fuiſſent; ſic enim mandata extitiſſent antitypa verorum, id eſt, eorum quæ ſunt archetypa in ipſo cælo; at non fuerunt antitypa eorum, ſed potius adumbrationes remotiſſimæ, & longinquiſſimæ archetyporum, vt dixit Dionyſius: eccleſia verò, quæ eſt tabernaculum Chriſti non manufactum, ſed ſpiritu eius ædificatum, de quo ait propheta, tabernaculum eius in circuitu eius, quia ipſe dixit, vbicunque fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum, ſic enim Euſeb. Cæſar. in commẽtariis ſuis in Pſalmos erudiſſimis, illum prophetæ verſiculum interpretatur: Eccleſia, inquam, cuius typus fuit tabernaculum Moyſis, quod dicebatur ſancta, quia eſt imago ipſa cæli, in quod Ieſus introiuit, vt appareat nunc vultui Dei pro nobis; idcirco neceſſe fuit, vt ſanguine eius mundata fuiſſet, vnde omnia ſacramenta eccleſiæ, quorum typi erant vaſa miniſterij tabernaculi, quia ſunt antitypa eorum quæ ſunt in cælo ipſo aperta & reuelata, neceſſe quoque fuit, vt ex paſſione Chriſti manaſſent. Si igitur ſacramenta legis euangelicæ antitypa ſunt τῶν ἀληθινῶν, vt Paulus ait, id eſt, verorum, vt interpres Latinus vertit, archetyporum, inquam, quæ omni velo, & imagine carent in cælo, hæc enim ſunt ἀληθινὰ, conſequens neceſſariò eſt, vt quæ ſecundum apoſtolicam doctrinam ſunt, & dicuntur antitypa myſteria corporis, & ſanguinis Domini, antitypa quoque ſint verorum ſecundum apoſtolum Paulum, hoc eſt antitypa ipſius corporis, & ſanguinis Domini in ſpecie propria in cælo: ex quo rurſus fit, vt neceſſe item ſit verè eſſe corpus, & ſanguinem Domini in antitypis ſymbolis, ſiue myſteriis ſacræ Euchariſtiæ, & non ſecundum ſpiritum tantum, vt phantaſtici, vel potius fanatici Caluiniſtæ tradunt. Sicut enim ſi baptiſmus typus & imago tantum eſſet regenerationis, ac purgationis præteritorum peccatorum, & non fieret in baptiſmo ſuſcepto vera regeneratio, & vera purgatio peccatorum, nullo modo poſſet eſſe antitypon illius archetypæ in cælo beatæ, vt ita dicam, filiationis, & beatæ purgationis peccatorum, cùm erimus ei ſimiles; ſic ſi in myſteriis corporis, & ſanguinis Domini non eſſent corpus, & ſanguis πραγματικῶς, id eſt, realiter, ſed ſecundum ſpiritum tantum, vt hæretici fingunt, non eſſent hæc myſteria antitypa corporis, & ſanguinis in ſpecie propria; atque ita nuſquam eſſent iſta antitypa verorum, quæ Paulus dicit. Si quidem neceſſe eſt, aut omnia ſacramenta eſſe antitypa verorum, id eſt, archetyporum in cælo; aut nullum. Rurſus ſi noſtra ſacramenta ſunt antitypa verorum, id eſt, ſi habent, ſicut Apoſt. ait, ipſam imaginem rerum præſentium, id eſt, veritatis, & gratiæ, lex enim per Moyſem data eſt; gratia autem, & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt: neceſſe eſt, vt in ſacramento corporis, & ſanguinis Domini, verè ſit corpus, & ſanguis; aut ſi non verè eſt, neque rurſus eſſe poteſt ipſa imago archetypi, hoc eſt corporis, & ſanguinis in ſpecie: nunc enim per fidem ambulamus, ſicut Apoſt. ait, & non per ſpeciem. atque ita falſum erit, quod Apoſt. ait de lege euangelica, habere ipſam imaginem rerum; in ſacramentis enim illam habet: antitypa ergo verorum ſunt, quæ habent ipſas expreſſas, & propinquiſſimas imagines rerum in ſpecie, quas Dionyſius, vt dixi, archetypa vocat, Paulus verò ἀληθινά. ἀληθῆ enim, id eſt, vera, ſunt in eccleſia, licet non ſint in propria ſpecie, vt verus homo eſt, & ſi extrinſecus aliena ſpecie indutus, quandoque non appareat homo: ſic ſunt veræ res ſpirituales in ſacramentis ſub ſenſum cadentibus; ἀληθινὰ verò ſunt, vt veteres ſcripturæ ſanctæ interpretes notarunt, τὰ τοῦτο ὅλως καὶ κυρίως ὄντα ὅπερ δὴ καὶ καλεῖται, id eſt, ea quæ ex toto, & propriè ſunt id ipſum quod dicuntur. ſicut in baptiſmo conſiſtit, vt iterum repetam, vera purgatio peccatorum, vera adoptio filiorum Dei, vera reſurrectio ſecundum ſpem: in cælo autem eſt plenè vera purgatio peccatorum, vbi amplius non poteſt peccari, & adoptio filiorum non per fidem, ſed per ſpeciem, & iſtarum rerum quæ archetypa ſunt, eſt etiam baptiſmus antitypon, vt beatus Petrus vocauit. Similiter in myſteriis corporis, & ſanguinis dicendum eſt, eſſe ſecundum apoſtolicam doctrinam à Clemente ſcriptam, & ſecundũ Pauli epiſtolam antitypa verorum, id eſt, archetyporũ, archetypa quoque vocat S. Maximus; cùm enim in diuino libro, quem de Eccleſiaſtica myſtagogia compoſuit, & inſcripſit, exponit, quæ Spiritus S. gratia per ſacram corporis Domini communionem in nobis operatur, intuens in illud Ioannis, Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, habet vitam æternam, & ego reſuſcitabo eum in nouiſſimo die, & ablatis,

inquit,

inquit, ijs in quibus cernitur nostra corruptio, transmutat nos, & similes sui facit. & subiungit, καὶ τὰ παραδειχθέντα διὰ τῶν ἐνταῦθα αἰσθητῶν συμβόλων ἡμῖν ἀρχέτυπα χαρίζεται μυστήρια, id est, & largitur nobis archetypa mysteria, quæ hic nobis per symbola sub sensum cadentia ostensa sunt. archetypa ergo mysteria vocat corpus, & sanguinem propria specie in cælo apparentia, quæ non reuelantur nisi beatis, idcirco vocauit mysteria. Ioannes quoq; Damasc. lib. 4. De fide orthodoxa ca. 90. mysteria corporis, & sanguinis antitypa, inquit, dicuntur, non quasi non sint verè corpus, & sanguis Christi, sed quia nunc per ea participamus diuinitatem Christi, tunc autem, id est, in futuro, in cælo nequam, per solam visionem participabimus. hactenus Damasc. Hic etiam pater, & auctor Damasc. & orthodoxus dogmatistes illud corpus Christi quod in specie visione beata postea videbitur, archetypon esse intellexit, & hæc nunc mysteria corporis, & sanguinis antitypa illius esse. sic etiam Theodotus Patriarcha Antiochenus in quadam sua Homilia, non duos, inquit, filios dicimus, filiũ ex patre natum, & qui filius Abrahæ, & Dauid appellatur; & paulò pòst, non igitur duò filij numerantur, vnus ex patre ante omnia sæcula natus, & alter postea ex Maria ortus, tametsi sunt duæ naturæ; & sicut non duo corpora corpus Christi, quod in cælis est, & eius corporis quod in cælo est, antitypon, quod in ecclesijs à sacerdotibus impartitur fidelibus, sic neque duo filij, scilicet natus ex patre ante sæcula, & natus in tempore ex virgine, vt antè dixerat. item Greg. Nazianz. in sermone 2. in Pascha, comparans Mosaicum pascha cum nostro nunc, & nostrum nunc, cum futuro in cælis, Participabimus, inquit, pascha nunc quidem typicè adhuc, tametsi apertiùs, quàm vetus agnus participabatur; Pascha enim legis audeo, & dico, typus typi erat licet obscurior, cur dicat pascha nostrum typicè hic participari, & cur typum appellauerit, excusat Greg. cùm ait, audeo, & dico, nequis aut malè intelligeret, aut sic loquentem reprehéderet, vel miraretur. nisi enim verum corpus in his mysterijs esse credidisset, non erat cur excusaret, quòd sic loquatur, nec audax appellatio typi visa esset, sed vera. Significat ergo typicè nunc participari, & typum à se dici pascha nostrum, quia etsi verè nunc participatur, & verum corpus Christi est, sub typo tamen panis & vini participatur, & est. hoc est, quod Dionys. quoque dicit in Hier. eccl. cap. De communione, per veneranda symbola significatur, & participatur Christus; non dixit solum, significatur, ut Caluinus dicit, sed dicit significatur, & participatur; quia verè, & substantialiter participatur. Deinde, quomodo diceret Greg Nazianz. clarius participari pascha nostrũ, quàm agnus veteris legis participabatur, nisi quia agnus ille tanquã vmbra tantum futuri paschæ nostri participabatur; in nostro autẽ Pascha sub typo panis vera caro Christi præsens sumitur. Pergit postea Greg. comparare pascha nostrum cum cælesti, & paulò pòst, inquit, perfectius, & purius scilicet participabitur, quando ipsum nouum nobiscum bibet verbum Dei in regno patris aperiens & docens, quæ nunc mediocriter ostendit. illud igitur, quod postea participabitur perfectius, ac purius, quia sine vlla specie aliena, nec integumento, est archetypum, cuius antitypa sunt hæc, quæ nunc in typo panis & vini mediocriter, vt ait Greg. ostenduntur. idem Greg. corpus, & sanguinem in symbolis, & typis panis, & vini antitypa pretiosi corporis, & sanguinis in oratione funebri in laudem Gorgoniæ sororis vocauit: item Macarius Ægyptius in homilia 27. in ecclesia, inquit, offertur panis & vinum, antitypon carnis & sanguinis eius. nequis verò malè intelligat, aut interpretetur, subiungit, καὶ οἱ μεταλαμβάνοντες ἐκ τοῦ φαινομένου ἄρτου τὴν σάρκα τοῦ κυρίου ἐσθίουσι, id est, & qui sumunt ex eo qui apparet panis, & non est, hoc enim significat ὁ φαινόμενος ἄρτος, vt ex Cyrillo Hierosl. intelligi potest, cùm ait in 4. catechesi mystagogica, loquens de S. Eucharistia, ὁ φαινόμενος ἄρτος οὐκ ἄρτος ἐστιν, ἀλλὰ σῶμα χριστοῦ, id est, qui videtur esse panis, siue qui habet speciem panis, non est panis, sed corpus Christi; qui, inquam, sumunt ex specie panis, hi carnem Christi comedunt πνευματικῶς, hoc est ἀοράτως, id est, spiritualiter, siue inuisibiliter, quia nihil ibi videtur præter speciem panis: carnem ergo Christi sub typo, siue specie panis vocat Macarius antitypon carnis Christi. sic quoque vocauit Andreas Hierosol. archiepiscopus Creten. auctor in diuinis Scripturis eruditiss. in homilia in Dominicam palmarum: Poterimus, inquit, & nos eum sumere, qui pro nobis semper sine mactatione immolatur. deinde subiungit per interpositionem: θύεται γὰρ ἐν ἀντιτύποις συμβόλοις ἱεροθετούμενος, id est, immolatur enim pro nobis in symbolis antitypis consecratus. quod autem idem Greg. Nazianz. typos salutis suæ appellat mysteria ipsa corporis & sanguinis Domini, in oratione ad ciues Nazianzenos in extremo, salutem dicit non illam quę in spe est, spe enim salui facti sumus, inquit Apost. Rom. 8. sed illam potius, quæ est in cælis conseruata, de qua beatus Petrus, & credentes, inquit, exultabitis lætitia inenarrabili, & glorificata, reportantes finem fidei vestræ salutem animarum vestrarum. illius igitur salutis, quia nondum adest, dici potest, vt Greg. dixit, typus, siue potius imago sancta eucharistia, sicut Dionys. cap. 1. cælest. Hierar. sumptionem Eucharistiæ ait imaginem esse participationis Iesu, in cælo scilicet, de illa enim loquitur, vt perspici potest ex reliquis quæ hic in ecclesia fiunt, quæ ibidem cum illis cælestibus tamquam imagines cum suis archetypis comparat. item idem Dionys. in epist. ad Titum, videmus, inquit, Iesum in parabolis theologari, & tradere mysteria θεουργὰ, hoc est, deifica, διὰ τυπικῆς τραπεζώσεως. τραπέζωσιν τυπικὴν vocat typum panis & vini quæ in sacra mensa

T posita

ista,quod quidem diuinus Dionysius diuinè interpretatur, sic enim ait: Vnde diuinus episcopus stans ad altare Dei, laudat sacta opera Dei,quæ dicta sunt,quæ ad diuinam de nobis prouidétiam Iesu pertinent, quæ scilicet ad salutem generis nostri voluntate sanctissimi patris in spiritu S. secundum scripturam perfecit. & subiungit: Postquam autem laudauit,& venerationem eorum, ac spiritualem contemplationem oculis spiritalibus aspexit, venit ad sacram eorum confectionem, idque ex traditione apostolica. Vim ergo huius laudationis operum Dei continent preces magni Basilij ante mysticam benedictionem. Principium priorū est, Domine Dominator Deus omnipotens,adorande, verè dignum.'& quæ sequuntur. ante quas preces sacerdos edixit,vt sursum habeamus corda, gratias agamus Domino. Principium verò posteriorum sic est: Cum his beatis potestatibus Domine amator hominum,& nos peccatores clamamus,& dicimus,Sanctus es verè. & quæ sequuntur. Post hanc ergo laudationem subiungit mysticam consecrationem diuinorum mysteriorum; Accipiens enim, inquit, panem in sanctas suas & putas manus; in quo quidem mirificè cōuenit cum diuino Dionysio, qui post illas laudes subiungit, inquiens, quòd sacerdos venit ad symbolicam consectationem, idque secundum Dei traditionem. Symbolicam consecrationem vocat illam mysticam murationem panis in corpus Christi, quæ facta est, vt Deus tradidit, sicut ait Dionysius, id est, per illam inuocationem à Christo traditam, sicut Apostolus ait: ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis. Postea subiungit Dionysius, inquiens: Deinde postquam petijt, vt fiat dignus hac consecratione Deum imitante, & vt assimilatione Christi, diuina celebret, & distribuat castissimè, & vt ij qui communicaturi sunt, dignè, & vt decet, sancta participent. & quæ sequuntur. Petit igitur gratiam sacerdos, vt efficiatur dignus ijs quæ operatus est circa sacramentum prius confectum, tunc scilicet confectum, quando venit sacerdos ad symbolicam consecrationem à Deo traditam,vt dixit; & petit,vt ipse imitatione similitudinis Christi diuina celebret,id est, poscit gratiam,vt diuina mysteria scilicet iam confecta sic celebret, vt Christi similis existat: tunc enim sanctè celebramus. Sacramenta enim diuina conficiuntur non quidem similitudine vitæ Christi; sed potius, vt ait magnus Athanasius, precibus, inuocationibus, & actionibus adhibitis,scilicet siue à digno,siue ab indigno sacerdote stante ad altare secundum traditionem Apostolorum. Item petit gratiam,vt ipse,& reliqui dignè communicent,& tunc, vt ait Dionysius administrat diuinissima,quæ iam scilicet confecta erant. Omnes enim actiones circa sacramentum vocat Dionysius ἱερουργίας, id est, sactas administrationes. Eadem quoque,& secundum eandem consequentiam poscit magnus Basilius, cùm precatur post symbolicam operationem sacrorum, quæ illa mystica & efficaci inuocatione cōfecta est, poscit inquā, vt descendat spiritus sanctus super nos, & super proposita dona, & benedicat, ac sanctificet ea; hoc autem innuit vnus atq; idem modus sermonis: ait enim, Te precamur,& te obsecramus, sancte sanctorū, vt beneplacito tuæ bonitatis veniat spiritus tuus sanctus super nos, & super hæc proposita munera,& benedicat ea, scilicet super nos ἀπὸ κοινοῦ, id est, à communi: & sanctificet ea rursus super nos à communi: & ostēdat panem hunc pretiosum corpus Christi item super nos. Quomodo autem super nos, & quid hoc significet, explanat subiungens: Nos autem omnes, qui de vno pane, & de vno calice participamus, vniat mutuo in vnius spiritus sancti communionem, & neminem nostrum in iudicium, & condemnationem: & faciat participare sanctum corpus, & sanguinem Christi tui. & quæ sequuntur. Quæ perinde sunt, quasi dicat: Oramus, & obsecramus, vt veniat super nos spiritus tuus sanctus, & benedicat, ac sanctificet super nos hæc munera, & panem hunc pretiosum corpus ostendat super nos, faciendo scilicet, vt dignè ipsum participemus in salutem nostram, & in communionem sancti spiritus. Similiter in Missa beati Iacobi eodem sensu, & eadem consequentia ait sacerdos, Et mitte super nos, & super hæc munera spiritum tuum sanctum, vt bono & glorioso suo aduentu sanctificet, & faciat hūc quidem panem,corpus Christi tui;& calicem hunc, sanguinem pretiosum Christi tui. Quomodo verò hoc sit intelligendum, ex ijs quæ subiungit, intelligere licet secundum ea quæ superius dicta sunt. Petit enim apud se stans, vt sit omnibus illa participantibus in remissionē peccatorum, & in vitam æternam,in sanctificationem animarum & corporū in prouentum bonorum operū,in confirmationem sanctæ tuæ catholicæ & apostolicæ ecclesiæ, quam fundasti super petram fidei. Præterea etiam huiusmodi petitio, vt veniat spiritus sanctus super proposita munera, & benedicat,& sanctificet ea, postquam panis est mysticè in corpus Christi mutatus, manifestior adhuc est in Missa,quæ beati Petri dicitur,quæ prius quidem Græcè scripta est, quam ego in Calabria reperi, postea verò Latinè translata,tametsi non omnino ad verbū;quam omnes nunc per Occidentem celebramus. Ait igitur ad verbum; Tua ex tuis offerimus venerandæ maiestati tuæ ex tuis muneribus & donis, hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, panem sanctum vitæ æternæ, & calicem salutis perpetuæ. Super quæ propitio & benigno vultu aspicere digneris. & quæ sequuntur. In eandem igitur sententiam precatur magnus Basilius, vt veniat spiritus sanctus super nos sacra operantes, & benedicat, & sanctificet proposita munera, id est,accepta habeat: tunc enim benedicuntur, & sanctificantur super nos. rursus verò cùm non sunt accepta, id est, cùm nos sumus indigni, tunc benedictio munerum propositorum, & sanctificatio

...catio manet in ipsis solum. Ad hæc, si cùm precatur beatus Basilius, vt veniat spiritus sanctus super munera in altari proposita, & ea sanctificet, nondum confecta est panis in corpus Christi mutatio, quomodo dixit, antequam sic precetur, tua ex tuis secundum omnia, & per omnia? Agnus enim Dei super sacram mensam positus, verè est donum Dei secundũ omnia, & per omnia; & extra ea nihil est sic donum. Vide verò quẽadmodum beatus Petrus interpretatur, quod dictum est, tua ex tuis; quod magnus Basilius imitatus est; Tua enim, inquit, ex tuis offerimus venerandæ tuæ maiestati, & ex tuis muneribus & donis hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, panem sanctum vitæ æternæ, & calicem salutis perpetuæ, hæc enim dicit rua. Sed dicamus, quomodo, & quibus verbis Clemens in sacra celebratione mystici cultus, sic enim Missam vocat, post illam tremendam, & secretam inuocationem, hæc protulit secundum constitutionem Apostolorum; quomodo, inquam, ipse etiam precatur, & obsecrat, vt veniat Spiritus sanctus, & sanctificet. Rogamus te, inquit, vt beneuolè aspicias super hæc munera coram te proposita; tu, qui non indiges, Deus: & placeat tibi in eis in honorem Christi tui: & mittas sanctum spiritum tuum super hoc sacrificium, vt ostendat hunc panem corpus Christi tui. Quid autem significet hic, ostendere panem corpus Christi, declarat, subiungens, vt qui eum sumpserint, confirmentur ad pietatem, & remissionem peccatorum consequantur. & quæ sequuntur. Perinde ac si diceret, vt faciat hoc corpus Christi, esse nobis corpus Christi, scilicet sumendo illud dignè, & percipiendo fructus sanctæ communionis. cùm enim dignè communicantes hos fructus consequimur, tunc hoc corpus Christi ostenditur in nobis esse corpus Christi. contrà verò, indignè communicantibus, &, vt Apostolus ait, non diiudicantibus corpus Domini, hoc quod verè est antè etiam quàm sumatur corpus Christi, non efficitur indignè sumenti corpus Christi: corpus enim Christi viuificum est; his verò qui indigni sunt eo, efficitur iudicium, & mors. Similiter magnus Basilius explanans quid significet quod petit, vt ostendat panem hunc corpus Christi, subiungit, vt antea diximus; Nos verò omnes, qui de vno pane sumimus, vt mutuò vniat in vnius Spiritus sancti communionem. & quæ sequuntur. Item beatus Chrysostomus, vt declaret quid illud significet; Fac panem hunc pretiosum corpus Christi tui; quod autem est in hoc calice, pretiosum sanguinem tuum: subiungit, vt prosit communicantibus, ad vigilantiam, & sobrietatem animæ, ad remissionẽ peccatorum. & quæ sequuntur. Sed genus huiusmodi precationis, & quod ad id explanandum dictum est, exemplo fiet clarius. Quod enim dicimus corpus Christi, effici corpus Christi dignè illud sumentibus; indignè autem sumentibus non effici, simile est, ac si quis dicat Christum viuere fidelibus; Iudæis verò adhuc mortuum esse, sicut Clemens ait in quodam loco libri sexti: tunc enim qui semper alioqui viuit, ostenditur Iudæo viuens, cùm Iudæus Christo credit. Si igitur pro Iudæis precemur Deum, vt mittat Spiritum sanctum super eos, & faciat vt Christus resurgat eis, an idcirco Christus non resurrexit? absit: non hoc dicimus: neque hoc significamus, sic precando. In hunc igitur modum precandi sic pro Iudæis, oportet intelligere illud in Missa Chrysostomi post sacra mysticæ inuocationis verba: & fac panem hunc corpus Christi tui: facere enim, non significat hoc loco facere substantiam, neque facere transsubstantiationem substantiæ; siquidem vt fiat panis hic corpus Christi per transsubstantiationẽ, hoc inquam, ante mysticam benedictionem precatur Sacerdos, vt intelligi potest ex catechesi mystagogica Cyrilli Hierosolymitani, qui exponens omnem seriem mystici cultus, id est, Missæ, sic ait; Memoremus nunc & Cherubin, quæ Esaias vidit in Spiritu sancto dicentia, Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Sabaoth: Idcircò & hanc Theologiam Cherubinorum nobis traditam loquimur, vt huius hymni cantum cum cælitibus communem habeamus, vt sanctificantes nos ipsos hymnis spiritualibus, Deum obsecremus, vt mittat Spiritum sanctum super proposita, vt faciat panem hunc, corpus Christi, vinum verò, sanguinem Christi; omnino enim quod tangit Spiritus sanctus, hoc sanctificatum est, & mutatum. & subiungit, deinde postquam confecta est spiritualis hostia. & quæ sequuntur. Necesse igitur est, illud facere panem hunc corpus Christi, aliter quidem accipere post verba mysticæ consecrationis, & aliter ante ea. Sic denique interpretati sunt quatuor concilij Florentini Patres Græcorum eruditissimi. Cùm enim Eugenius quartus eos percontaretur, cur Græci post illa verba Domini, quibus corpus, & sanguis conficiuntur, illa precatione vterentur: Fac panem hunc, corpus Christi; & calicem hunc sanguinem, responderunt, Ruthenus scilicet, Bessarion, Trapezunden, ac Mitylen, vt in extrema parte extremæ sessionis scriptum est, Vt Latini confecto sacramento dicere soleant precantes, Iube hæc perferri, & quæ sequuntur: sic Græcos illa verba proferre solere, vt sacratissimum Christi corpus, & sanguis peccatorum nostrorum remissioni, & nostris animabus saluti fiat. Satis ergo demonstratum est ex iis quæ hactenus diximus, quemadmodum magnus Basilius sancta munera sacrificij iam consecrari antitypa vocauerit scripturæ sanctæ, & doctrinæ Apostolorum consuetudinem securus. Quod si dixit Anastasius Antiochenus scribens aduersus Gaianitas; Absit, vt dicamus sanctam communionem antitypon corporis Christi, aut nudum panem, quin potius verè corpus, & sanguinem Christi; dixit ille quidem hoc, vtens his verbis, typos, & antitypon ἀδιαφόρως, id est, indifferenter: non enim obseruauerat, quemadmodum apostolica doctrina, & Petrus, ac Paulus in

episto-

epistolis suis eo vsi essent: Ignatius itaque non de antitypo, sed de typo, admonuit Magnetes vetustissimus auctor libro 3. Apologiarum pro euangelio contra Theosthenem calumniatorem. Ipse (inquit) dixit; Hoc est corpus meum, οὐ γὰρ τύπος σώματος, οὐδὲ τύπος αἵματος, ὥς τινες ἐρραψῴδησαν πεπηρωμένοι τὸν νοῦν, ἀλλὰ κατ' ἀλήθειαν αἷμα καὶ σῶμα χριστοῦ, id est, non enim est typus corporis, aut sanguinis, vt quidam obcæcata mente nugati sunt, sed re vera sanguis, & corpus Christi. ac de his hactenus.

Adduxerunt eum ad domum Caiphæ: & paulo pòst; *Atque ita in eum vsque ad auroram debacchati, adducunt ad Annam.*] Non discrepat ab Euangelistis hoc loco Clemens, vt quibusdam parum aduertentibus videtur: immo idem, quod illi, & adhuc clariùs dicit. Matthæus enim, Marcus, & Lucas dicunt, statim, vt captus est (id autem factum est nocte) adductum fuisse ad Caipham pontificem, vbi Scribæ & Seniores conuenerant, quod quidem Ioannes prætermisit: ibi verò, id est, in domo Caiphæ, vt Clemens narrat, per totam noctem omni genere & contumeliæ, & ludibrij in Christum debacchati sunt: postero autem die manè adduxerunt eum ad Annam primum, erat enim socer Caiphæ. Et hoc narrat Ioannes, quod ipsum ab alijs Euangelistis prætermissum erat: ne quis ergo dissentire Ioannem ab alijs Euangelistis suspicaretur, postquam dixit adductum fuisse ad Annam primùm, & ab Anna ad Caipham, & à Caipha ad Pilatum; subiunxit; erat autem manè: vt intelligeremus, narrare eum, quo primùm adductus fuisset, non quidem nocte, quod alij narrarunt, sed manè. idem quoque fecit Lucas. cùm enim narrasset, quemadmodum postquam comprehensus est nocte Dominus, adductus fuisset ad Caipham, vellet; postea narrare, quemadmodum adductus esset ad concilium Seniorum, & Scribarum ac Principum Sacerdotum, id est, ad Caipham Pontificem, vbi isti conuenerant, vt hanc adductionem ad Caipham, ab illa priore, quæ fuit item ad Caipham, distingueremus; subiungit: Vt autem factus est dies, conuenerunt seniores plebis, & Principes sacerdotum, & Scribæ, & duxerunt illum in concilium suum, &c. Si qui verò sunt, qui adhuc contradicant, rogabo eos, quid probabilitatis habeat, adductum esse primùm nocte illa ad eum, qui non esset iudex illius anni? imò verò quia nulla erat ratio, cur ad eum, qui non erat pontifex, adduceretur, non dico cùm primùm captus est Dominus, & ab horto ductus nocte; sed neque post eam noctem, cùm ad Annam primùm manè adductus est, ideirco adiunxit Ioannes causam, ne quis miraretur: erat enim, inquit, socer Caiphæ: in gratiam igitur iudicis, & pontificis anni illius, qui erat Caiphas, adduxerunt eum ad Annam, qui non erat eo anno pontifex, sed potius tertio antè anno fuerat: cui successerat altero anno filius eius Eleazarus, & huic Simon, & Simoni Caiphas, vt Iosephus libro 18. cap. 3. de antiquitatibus testatur. Vnde Lucas cap. 3. Anno, inquit, decimoquinto imperij Tiberij Cæsaris, sub Principibus sacerdotum Anna & Caipha, factum est verbum Domini super Ioannem. Anno autem decimooctauo passus est Christus, vt Eusebius in Chronicis ait. Notauit ergo Lucas, sub quo pontifice cœpisset Ioannes secundum reuelationem Domini prædicare (hoc enim significat factum esse verbum Domini super eum, sicut Cyrillus Alexand. in principio commentariorum Oseæ obseruauit) & sub quo desiuisset. Præterea, quod in primis mouere debet, verba ipsa quibus euangelistæ vsi sunt, ad sententiam Clementis prorsus ducunt. ait enim Matthæus; At illi tenentes Iesum, duxerunt ad Caipham. Verbum Græcum est ἀπήγαγον; quod propter rationem præpositionis ἀπὸ significat, duxerunt inde, ex eo, inquam, loco, id est, ex horto, vbi captus est. quod si inde duxerunt ad Caipham, ergo non duxerunt ad Caipham ex domo Annæ. Hoc autem magis adhuc confirmat participium ipsum κρατήσαντες ἀπήγαγον: significat enim μετὰ τὸ κρατῆσαι ἀπήγαγον, vt Apollonius antiquissimus Grammaticus lib. primò De constructione participij cap. 27. tradit; id est, postquam eum tenuerunt, ducunt inde ad Caipham. Similiter dixit Marcus cap. 14. statim enim postquam captus est, & adduxerunt, inquit, Iesum ad summum Sacerdotem: & conuenerunt omnes Sacerdotes, & Scribæ, eodem verbo vsus est, ἀπήγαγον, id est, ab illo loco, vbi captus est, duxerunt ad summum Sacerdotem. Lucas verò adhuc clarius, Comprehendentes, inquit, eum duxerunt, & introduxerunt in domum principis Sacerdotum: sic enim est in Græcis exemplaribus, ἤγαγον καὶ εἰσήγαγον, in domum Principis sacerdotum. Ioannes verò, quia non scribebat, quò primùm adductus esset Iesus, statim vt captus est, non vsus est ea forma loquendi, qua alij Euangelistæ; non enim dixit, συλλαβόντες καὶ δήσαντες ἀπήγαγον ad Annam primùm, id est, cùm comprehendissent, & ligassent illum, siue, postquam comprehéderunt, & ligarunt, duxerunt ad Annam primùm: hoc enim significat, vt dixi, participium illud cum verbo, scilicet post illud factum esse hoc; id est, post comprehensionem, statim ductum esse ad Annam. Non hoc, inquam, dixit; immo si sic dixisset, non opus fuisset dicere, ad Annam primùm: quia vis constructionis illius participij cum verbo, hoc omnino significabat, post comprehensionem non aliò ductum esse, priusquam ad Annam. Sic ergo dixit, & ministri Iudæorum συνέλαβον καὶ ἔδησαν, καὶ ἀπήγαγον, id est, comprehenderunt, & ligauerunt. Hic est interrupta narratio. Si enim coniungere voluisset sequentem narrationem, & duxerunt eum ad Annam; necesse erat secundum vsum sermonis Græci, construere verbum cum participio; aut dicere, quod idem valeret, μετὰ τὸ συλλαβεῖν καὶ τὸ δῆσαι, id est, postquam comprehenderunt, & ligauerunt, duxerunt ad Annam: &

nam: & tunc, vt dixi, non erat necesse addere, primùm. non continuata ergo narratione, sed interrupta, sequitur, & duxerunt ad Annam primùm, scilicet manè, vt paulo pòst dixit; erat autem manè, &c. Admonet Andronicus, siue Adrianus in Isagoge sanctarum scripturarum, aduertendam esse in primis proprietatem verborum, ex quibus elicienda est sententia. Illud præterea obseruandum est; postquam narrauit Matthæus, quæ per totam noctem acta fuerant in domo Caiphæ, subiunxit cap. 27. Manè autem facto, consilium inierunt omnes Principes sacerdotum, & seniores populi aduersus Iesum, & vinctum adduxerunt eum, & tradiderunt Pontio Pilato, &c. Hic Euangelista prætermisit adductionem secundam, quam dixi, ab Anna ad domum Caiphæ, id est, ad hoc secundum concilium in domo eius factum, vnde ductus est ad Pilatum. Similiter Marcus prętermisit cap. 15. & confestim, inquit, manè facientes concilium, vincientes Iesum, duxerunt & tradiderunt Pilato. Lucas verò, quod à duobus antegressis Euangelistis prætermissum erat, vt valdè diligens in seruando ordine rerum gestarum, suppleuit. Postquam enim narrauit, quæ per totam illam noctem acta fuerant in domo Caiphæ, vbi principes sacerdotum, & scribæ nocte conuenerant, sicut ait Matthæus, & Marcus; & vt factus, inquit, est dies, conuenerunt seniores plebis, & Principes sacerdotum, & scribæ, & duxerunt illum in concilium suum; nō dixit, & duxerunt illum ad Pilatum, quod paulo pòst narrat, postquam narrauit, quid in illo secundo concilio actū esset, tunc enim subiungit, & surgens omnis multitudo, duxerunt eum ad Pilatum. Deinde vt nulla hic amplius dubitatio relinquatur, idem Lucas declarat fuisse hanc secundam adductionem ad domum Caiphæ, vbi concilium erat iterum congregatum manè: ait enim *ἀνήγαγον*, in concilium suum, id est, reduxerunt, siue adduxerunt iterum, hoc enim significat verbum *ἀνάγειν*, secundum suam proprietatē, quæ in primis, vt dixi, animaduertēda est ad eliciendum sensum subiectum. Prætermisit autem Lucas adductionē ad Annam, eo consilio, quo priores Euangelistæ, quia nihil ferè insigne in domo eius factum esset. ipso tamen verbo, quo vsus est, propriè significauit ex domo Caiphæ, vbi fuerat nocte congregatum concilium, aliò ductum fuisse manè, scilicet ad Annam, vt expressit Ioannes, vnde reductus fuisset ad Caipham, vbi iterum fuit congregatum concilium. non enim poterat dicere Lucas, adductum esse iterum, siue reductum esse à domo Caiphæ ad domum Caiphæ, siue à concilio apud Caipham, ad concilium apud Caipham: concilium enim non poterat congregari nisi in domo Pontificis illius ànni. Quare cùm dicit; Adduxerunt eum iterum in concilium suum; perinde est, vt si diceret; Adduxerunt eum iterum in domum Caiphæ. ergo aliunde duxerunt, scilicet ex domo Annæ.

Pag. 69. Ille autem statim introduxit eum in paradisum ad fruendum mysticis bonis.] Dubitabit aliquis, quis iste paradisus; & quæ ista mystica bona? Photius Constant. in responsionibus ad quæstiones Amphilochij Metropolitani Cyrici, Cùm latro, inquit, Dominum orauit, vt sui in regno suo meminisset, nomine regni intellexit frui bonis, & vita beata. Quia verò paradisus inter cætera bona notior erat; siquidem gens Iudæorum propter doctrinam Moysis non ignorabat hoc; idcircò Dominus paradisum illi promittit: & non aliud pro alio donat, nec aliud promittit, quàm quod ille cupiebat, cupiebat autem, vt haberetur sui memoria in regno Christi, quod erat frui bonis beatis. Hactenus Photius. Christus igitur secundum Euangelium, & apostolicam doctrinam latronem introduxit illo die in regnum suum; nec enim inquit Magnetes lib. 3. Apologiarum pro euangelio contra Theosthenem, audiendi sunt, qui ita distinguunt: Amen dico tibi hodie, plus enim, inquit, fuit claudere cælum, & obscurare mundum, tum aperire infernum, & educere eos, qui ibi erant, quàm aperire paradisum, & introducere latronem. mystica autem bona dicit, quia scriptum est, Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus iis qui diligunt eum: nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum. mystica igitur bona vocauit bona beata regni Christi, quæ non cognoscuntur nisi per reuelationem spiritus Dei. Sic sanctus Maximus in libro de Ecclesiastica mystagogia, illa cælestia bona, quibus beati fruuntur, & quibus fideles ablatis velis symbolicis sub sensum cadentibus, frui sperant, archetypa mysteria vocat.

Et circa horam nonam exclamauit, & dixit patri, Deus, Deus meus, vt quid me dereliquisti? & paulo pòst, *clamauit voce magna, Pater dimitte eis; & cùm subiunxisset, In manus tuas Domine commendo spiritum meum, expirauit.*] Hic quoque videri potest hæc apostolica doctrina ab historia euangelica discrepare. Matthæus enim, & Marcus hoc verbum, Deus, Deus meus &c. proximè ante illud nouissimum, & extremum verbum, pater, in manus tuas, &c. posuerunt; & illud, pater dimitte eis, Lucas posuit ante illud, quod latroni dixit, hodie mecum eris, &c. quod quidem positum est in hac doctrina priusquam illud ipsum, pater dimitte eis. Sed cùm Clemens hæc in persona apostolorum scripserit, vt ab eis didicit, & vt ipsi prædicabant, inuestiganda est ratio probabilis ordinis ab euangelista mutati, immo etiam rimanda, si quæ fortè significatio eius mutationis ab euangelista Luca relicta est. illud enim constat, non semper euangelistas ordinem rei gestæ seruasse in scribendo non sine causa, & ratione. obseruata quoque est ab antiquis patribus œconomia scripturæ sanctæ, qua vti solet, cùm infirmitatem carnis Christi significat, vt aliquid continuo adiungat, vnde fortitudo eius, id est, diuinitas intelligatur: ne aut Deus sine vera carne exi-

ne existimetur; aut homo nudus sine diuinitate. multa huc pertinentia notauit Hippolytus martyr scribens aduersus Noëtum, qui Christum negabat Deum, & hominem. Quia ergo dixerat Iesus circa horam nonam, Deus Deus meus, vt quid me dereliquisti? quo declarabat, vt rectè ait Theophylactus, esse se verum hominem, & non secundum apparentiam tantum habere naturalem viuendi appetitum, vt Simon, Menander, Cordon, Marcion, Valentinus, Basilides, Bardasanes, & alij hæretici finxerunt: idcirco rursus, ne homo solùm sine diuinitate esse putaretur, dixit idem postea, Pater dimitte eis, quia nesciunt quid faciunt: non enim dixit, (inquit Theophylactus) Domine, rogo, dimitte eis. sed simpliciter, ac magna cum potestate, dimitte eis; quæ vox, inquit, non solùm misericordiæ plena est, sed magnam auctoritatem præ se fert. idem notauit Leontius Eutholius, à quo Theophylactus mutuatus est, vt ex magna parte reliqua. Sed videamus iam, quomodo Lucas significauerit, illud, pater, dimitte eis, non esse dictum tunc, id est, priusquam illud, Deus Deus meus, &c. quamquam prius ab eo positum sit. scilicet significauit ipso modo verbi, quo vsus est. Cùm enim dixisset Lucas, & postquam venerunt in locum, qui vocatur Caluariæ, ibi crucifixerunt eum, & latrones vnum à dextris, alterum à sinistris, non subiunxit, Iesus autem dixit, pater, dimitte eis; sed sic, Iesus autem dicebat, Pater, dimitte eis. Hoc igitur verbum, dicebat, cùm sit temporis imperfecti, non significat dixisse illud tunc: immo significat, non dixisse tunc. cur verò positum sit à Luca in illo loco, & non suo loco post illud saltem, quod latroni dixit Iesus, hodie mecum eris in paradiso, quod postea Lucas posuit, in promptu est ratio; quia scilicet meminerat euangelista de ijs, qui nescientes Iesum esse Dominum gloriæ, crucifixerant eum; sic enim dixerat Lucas, ibi crucifixerunt eum, & latrones vnum à dextris, & alterum à sinistris; vnde quia pro illis, qui eum sic crucifixerant, orauit, opportune subiunxit illo loco verbum illud orationis factæ, Pater, dimitte illis. Illud etiam obseruandum est, didicisse ex apostolis Clementem, qui hæc scripsit, illam magnam vocem, qua clamauit, dicens, In manus tuas Domine, cœpisse ab illo verbo, Pater dimitte eis, hoc enim dixit etiam cum clamore, vt significaret vehemens desiderium, quo tenebatur salutis, & veniæ eorum, qui eum crucifixerunt.

CAP. XIIII. *pag. eadem.*

Vobis enim aperta est ianua vitæ, qui ex gentibus conuersi estis, qui aliquando non amati, nunc autẽ dilecti] Hic quoq; locus apologeticam explanationẽ requirit, ne videatur Clemens Romanus Latinæ & Græcę linguæ non satis peritus, vt quidẽ fuit peritiss. vt enim apud Latinos plus est diligere quàm amare, sic apud Græcos plus, ἀγαπᾶν quàm φιλεῖν. quare sic videbatur debuisse dicere, qui aliquando οὐ πεφιλημένοι, id est, non amati, nunc autem ἠγαπημένοι, id est, dilecti. nouit beatus Petrus, quantum inter se distarent ἀγαπᾶν, & φιλεῖν, id est, diligere, & amare. Siquidem cùm Dominus interrogaret eum, inquiens, Petre ἀγαπᾷς, id est, diligis me? non respondit, tu scis Domine, ὅτι ἀγαπῶ σε, id est, quòd diligo te, vt quidem videbatur respondendum: sed quia sciebat Petrus amorem esse initium quoddam, & additum ad dilectionem; dilectionẽ verò perfectiorem esse, non ausus est dicere, tu scis Domine, quia diligo te, sed quod minus est, tu scis, quia amo te. Hactenus Gregorius Cerameus archiepisc. Tauromenij in Sicilia in hom. XI. in ca. Matth. 27. Subiungit deinde idem auctor, quo magis differentiã vtriusq; verbi explanet, Tribus, inquit, modis aiunt amicitiam conflari; voluptate, vtilitate, virtute: quæ autem altero modo duorũ conflatur, infirma, & instabilis est: statim enim vt vtilitas, aut voluptas sublata est, amicitia extinguitur, vnde tẽporis aut loci longinquitas, aut mutatio rerum facilè eam dissoluunt; amicitia verò, quæ ex virtute ortum ducit, non sic extinguitur, immo curriculo temporis, & corporum distantia firmior efficitur paulatim incrementis ad dilectionem proficiens. Huiusmodi ergo amicitia principium dilectionis est. quod quidem cùm beatus Petrus sciret, veritus confiteri, quòd diligeret Dominum, non dixit, tu scis Domine, quia diligo te; sed potius, quod minus erat, sibi attribuit, inquiens, tu scis, quia amo te. didicerat enim hanc esse dilectionem; Si quis poneret animam suam pro amicis suis. Vt igitur, qui sibi conscius erat non hoc fecisse, contrahit se: verùm Dominus ab eo amore, quem in Dominum habebat, requisiuit, vt oues rationales pasceret. Hactenus hic auctor. Conferamus nunc ista in apologeticam explanationem loci Clementis. alia est ratio sermonis hominum cum Deo; alia Dei cum hominibus. homini quidem plus est ἀγαπᾶν, id est, diligere, quàm φιλεῖν, id est, amare, sicut explicatum est; plus, inquam, facit homo, cùm diligit, quàm cùm amat: diligimus enim ex virtute; amamus verò interdum vtilitatis, aut voluptatis gratia; & amantes ex virtute proficimus ad dilectionem; apud Deum verò summum, quod hic consequi ab eo possumus, est amicitia eius, sicut scriptũ est, Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam, & amicus Dei appellatus est. immutauit igitur Clemens scientissimè vsum verborum ἀγαπᾶν, & φιλεῖν; & fecit significare plus φιλεῖν, quàm ἀγαπᾶν, quia de amicitia Dei, quæ est summa eius erga homines charitas, siue dilectio, loquebatur.

CAP. XVI. *pag. 70.*

Nec amplius cum Iudæis tempus celebrandi pascha obseruetis] & paulo pòst: *Vos verò obseruate conuersionem verni æquinoctij, quæ incidit in vicesimum secundum diem mensis duodecimi, qui appellatur dystros*]

stros] Non defuerunt quibus hic locus apostolicæ doctrinæ partim suppositus esse videretur, non ob aliam causam, nisi quia de celebratione paschæ idem præcipiat, quod posteà Synodus Nicæna sanxit, quasi apostoli sancti eodem die pascha dum in vita erant, agerent, quo cum Domino egissent; partim falsus, quasi neget fuisse æquinoctium 25. Martij, cùm Christus pascha cum discipulis egit: sed vtrumque falsum est. Dicamus prius de priore: non est supposita, neque simulata hæc apostolorum de festo paschæ cum Iudæis non celebrando constitutio, neque κακόπλαστος, tanquam in apostolorum personas non cadens, sed eorum est propria, siquidem apostoli nunquam cum Iudæis pascha egerunt, sed vt à Domino didicerant agendum esse, & vt ipsi deinceps tradiderunt, quorum traditioné secuta est Nicęna Synodus, & vt sequerentur, qui in Oriente à cæteris orbis partibus discrepabant, decreto suo iussit. Nihil itaque noui se sanxisse ipsa Synodus testis est, quæ in decreto ipso sic ait: Quia igitur postquam excussum & expensum est oportere ab vniuersis, qui sub cælo sunt, vno modo agitari pascha, inuentæ sunt tres partes orbis, quæ pascha concorditer agunt cum Romanis; & Alexandrinis; vna verò Orientis dubitat, & discrepat: visum est, vt sublata omni quæstione, & controuersia, sic etiam agant fratres, qui in Oriente sunt, sicut Romani, & Alexandrini, ac cæteri omnes, vt omnes vno die pascha celebrent, &c. Si ergo iam antè à principio à tribus orbis partibus eo modo, ac more; & die pascha agebatur, quo Nicæna synodus ab illis quoque, qui in Oriente discrepabant, agi deinceps decreuit, & iussit, non nouum ritum pascha agendi instituit, sed superiorem traditionem confirmauit. hoc tantùm nouæ rei fecit, quod decreuit, vt qui in Oriente dissentrebát, sublata, & interdicta omni cõtrouersia, non amplius dissentirent; sed ad concordiam adducerentur. Fuisse autem quod de pascha Nicęni patres confirmarunt, à sanctis apostolis traditum, affirmat Ruffinus priore libro eccles. hist. cap. 6. in epitome canonum synodi Nicænæ, vltimo can. 22. sic enim ait: Igitur cùm de his prout diuinarum legum reuerentia popos̄cerat, decreuissent, sed de obseruatione paschæ antiquum canonem, per quem nulla de reliquo varietas oriretur, ecclesijs tradidissent, &c. antiquum canonem dicit huius apostolicę doctrinæ, quæ in manibus est, & canonem apostolorum vij. de non celebrando pascha cum Iudæis. item Eusebius Cæsar. infinitæ lectionis auctor lib. 5. hist. eccles. cap. 23. loquens de Asianis ecclesijs; quæ cum Iudæis tanquam ex antiquiore traditione pascha celebrabant, subiungit, Cùm reliquis ecclesijs per vniuersum orbem consuetudo non esset ad hunc modum celebrandi paschatis, quæ ex apostolica traditione morem hactenus durantem seruant, & quæ sequuntur. & rursus cap. 27. Qui verò, inquit, in Palæstina erant episcopi, postquam de traditione celebrandi paschatis, quæ ad ipsos ex successione apostolorum descenderat, multis tractassent: & in epist. Constantini de sententia concilij Nicæni ad ecclesias missa, quæ est in lib. 1. Theodoreti cap. 10. Possumus, inquit, Iudæorum reiecta gente, veriore ordine, qui à tempore passionis, & die, est huc vsque seruatus, completionem obseruationis huius etiam ad futura secula transmittere, & quæ sequuntur. Ecce à die passionis Domini obseruatum, quod à synodo Nicæna sancitum fuit. Deinde Theodoretus lib. 3. in epitome hæresum. c. de Tessarescædecatitis eorum hæresim exponens, ait, Profiteri eos, Ioannem euangelistam in Asia prædicantem docuisse celebrare pascha decima quarta Luna, ac prauè intelligentes apostolicam traditionem, diem Dominicæ resurrectionis; dicit etiam vsos esse eos falsis actis apostolorum, alijsque libris apocryphis, ex illis ergo falsis actis apostolorum, & apocryphis libris manasse; credendũ est, quòd Polycrates ille asserebat, vt Eus. lib. 5. hist. eccl. scribit, Ioannem euangelistam, & Philippum apostolum pascha 14. luna secundum fidei canonem celebrasse. Præterea Victor pont. Rom. in epist. ad Theophilum Alexãdriæ Asianæ episcopum, Celebritatem, inquit, sancti paschæ die Dominica agi debere, & prædecessores nostri iam statuerunt, & nos illud vobis eadem die celebrari solemniter mandamus. cùm prædecessores dicit, omnes prędecessores suos intellexit, Eleutherũ, Soterem, Anicetum, Pium, Hyginũ, Telesphorum, Xistum, Alexandrũ, Euaristum, Anacletum, Clementem. Clemens verò est, qui hanc constitutioné apostolicam de celebratione paschæ in persona Apostolorum scripsit. Denique Cyrillus Alexand. qui 32. annis præfuit ecclesiæ Alexandrinæ, & homil. 39. singulas singulis annis fecit, quas ἑορταστικὰς vocauit à denunciatione festi paschæ sic dictas, nos paschales dicamus, quæ Grçcè extant, in postremis versiculis, postquã denunciauit quoto die quoti mensis proximæ quadragesimæ initium futurũ esset, quoto item sequentis mensis initium magnæ hebdomadæ, & quoto eiusdem mensis ieiunium soluendum vespera sabbati ad multam noctem, & illucescente dominico pascha celebrandum, addidit in 24. homilijs, nunc secundum euangelicam cõstitutionem; nunc secundum euangelicam prædicationem, aliquando secundum euangelicam traditionem, interdum secundum apostolicas traditiones, alias secundũ consuetudiné scilicet apostolicæ, siue euangelicæ traditionis, vt sciret ecclesia Alexandrina, vnde lex paschalis obseruationis fluxisset, nusquã hic talis, ac tantus auctor secundum canonem conc. Nic. dixit, neque secundum canonem synodicum, aut ecclesiasticum. Iam igitur liquet, non esse suppositam hoc loco apostolicæ doctrinæ hanc de celebratione paschæ constitutionem; vt quidam falso suspicati sunt; nec esse patribus conc. Nic. vt primis auctoribus assignandam. nec illud rursus verum est, contraria horum à S. apostolis ad tuendam concordiam præcepta vn-

pta vnquam esse, nec vnquam S. Epiphanius, quem contra Audianos citant, dixit; nec illi 15. episcopi, ex circuncisione, quos ibidem S. Epiphanius dicit, Iudaicè pascha celebrabant. Hactenus ad suspicionem de loco supposito. Sequitur, vt respondeamus ad crimen falsitatis loci obiectum, quasi neget hic locus, fuisse æquinoctium 25. Martij, cùm Dominus noster pascha cum discipulis suis egit. minimè hoc negat, immo verò Christi, & Clementis tempore æquinoctium agebatur 22. mensis Dystri, qui incipiebat quarto die mensis Martij. à quarto autem die vsq; ad 25. numeratur 22. qui est idem 25. secūdum rationē computationis nostræ, si à primo die numerare incipimus. ita verò esse, temeritatis esset non credere tanto auctori, quantus est Clemens, tem sui temporis, cui contradici nō potest, narranti. Sed tritum est illud philosophi, & quasi vice prouerbij, Ad pauca respicientes, facilè enunciare. idem quoq; scripsit Eusebius Cæs. in omnimoda historia canonum Chronicorum; sic enim vocat Hier. quorum epitomen idem Hieron. Latinè transtulit. Postquam, inquit, vmbrosum pascha cū discipulis comedit, & pascha auctoritatis præcipuæ introduxit v. die hebdomadis, qui erat lunæ decimusquartus, mensis verò Martij 22. indictione 15. ipsa eadem nocte in eiusdem mensis diem 23. ferente traditus est, ac illo ipso die crucifixus, resurrexit 25. die Dominico. Hæc ex fragmento Eusebij, quod Anastasius Antiochenus in libro Variarum quæstionum recitat. CAP. XIX. *pag. 73.*

Prædicantem vnum Deum, & eligentem monarchiam Romanorum.] De Christo hoc dicit. Sed quomodo dicet aliquis, elegit monarchiam Romanorū, quæ deleta est, sicut deletæ sunt cæteræ monarchiæ Babyloniorum, Medorum cū Persis, ac Macedonum, id est Græcorum? Deleta quidem est monarchia gentilium Romanorum: tametsi enim Iudæos, & alias gentes euerterunt, tamen ipsi quoque postremò euersi sunt, & eorum principatus sublatus. de hac monarchia non loquitur hic apostolica constitutio, neq; eam elegit Deus; sed de monarchia Christianorū loquitur: hanc enim Deus elegit; & hæc est hæreditas filij eius, de qua prophetauit Dauid dicens in persona Christi: Dominus dixit ad me, Filius meus es tu: postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Vt igitur regnum, siue monarchia Babyloniorum, regnum, & monarchia est eorum qui successerunt in Babyloniis; & regnum Medorum, eorum qui Medis; & Macedonum monarchia, eorum intelligitur, qui in Macedonū monarchia successerunt; sic regnum, siue imperiū Romanorum, eorum intelligitur qui in Romano imperio successerunt, qui sunt Christiani. Vnde quæ Daniel de regno IIII. Romanorum prædixit, veriùs conueniunt in regnum Christi, quod est quartū ratione successionis. Hæc est monarchia, quæ, vt ait Daniel, in sæculum non interibit, & populo alteri non relinquetur: comminuet, & consumet vniuersas monarchias: & ipsa stabit in æternum. Quot enim Reges, & Imperatores gentiles hanc monarchiam, & fidem eius, & ipsius monarchiæ præsidem ac verum monarcham Christum ac Vicarium eius Pontificem Romanum, totius populi Christiani pastorem, & spiritualem regem vnà cum regibus Christianis oppugnarunt; tamen delere non potuerunt: quin potiùs ipsi interierunt. Monarchiam itaq; Romanorum, vocat regnum Christianorū, quod Christus regnat in Pontifice, in Ecclesia catholica Romana per vniuersum orbem diffusa. Esse autem sic interpretandum hunc locum, ex ipsa apostolica doctrina intelligi potest, cùm dixit, hunc esse lapidem illum apud Danielem ex mōte sine manibus excisum, qui cunctam terram impleuit. Deinde subiungit: qui multitudinem principatuum, & multitudinem Deorū confregit: & prædicauit vnū Deum: & elegit monarchiam Romanorum. Vt enim vnum Deum opposuit multitudini deorum; sic monarchiam Romanorum multitudini principatuum, in qua monarchia vnus Deus, vna lex, vnum caput, vna est Ecclesia catholica Romana. Cuius fides, sicut Apostolus scripsit, annunciatur per vniuersum mundum. Etsi enim multæ sint ecclesiæ, ac multi principes ecclesiarū; multi reges Christiani: omnes tamen conueniunt in vnum, sicut digiti in manum: vt ait Optatus Mileuitanus, omnes sunt vnius corporis membra, vnum caput, & vnus princeps omnium.

IN LIBRVM SEXTVM
DE SCHISMATIBVS.
CAP. III. *Pag. 76.*

ILlum qui quasi conditor, conditoris opera ediderat.] Quia Moysem vocat ὡς δημιουργὸν, id est, quasi conditorem, ne aliquis, vt euenire solet, fortassis occasionem reprehendendi, quod non intelligit, hinc arripiat, quasi filius Dei conditor mundi, cum quo Moysem comparat, sit minister patris, vt fuit Moyses minister Dei: interpretandus est locus, ac dicendum, potius ex hoc loco intelligi æqualitatem filij cum patre, quàm inæqualitatem. Idcirco enim vocat Moysem quasi conditorem, & opificem mundi, quia constituit eum Dominus, sicut ait scriptura, vt esset Deus Pharaonis, & Aaron esset propheta eius: sicut filius Dei, cuius typus erat Aaron, est consiliarius patris; & quia sicut Deus in creatione mundi loquebatur filio, inquiens, Fiat lux; fiat firmamentum; congregentur aquæ; germinet terra: & similiter in reliquis, & facta sunt à filio: sic quoque dicente Moyse ad Aaron, Tolle virgam tuam, & extende manum tuam super aquas Ægypti, ne vertantur in sanguinem, extendebat Aaron manus, & vertebantur; & similiter fiebat in reliquis plagis, quæ erant opera Dei. Sic autem iubere Moysem Aaroni, & Aaronem iussa facere quasi

mino-

minorem,ac inferiorem, cùm tamen non esset, nihil aliud significabat, quàm concordiam, & cõsensum vnius voluntatis ac mentis; quod satis scriptura significauit: cùm enim dixisset, Dixit quoque Dominus ad Moysem, dic Aaron, Tolle virgam tuam, & extende manum tuam super aquas Ægypti,& vertantur in sanguinem,subiungit; Feceruntque Moyses, & Aaron, sicut præceperat eis Dominus. quod in aliis deinceps plagis dictum est. quod quidem valet ad explicandum similem formam subiectionis, ac iussionis inter patrem & filium in creatione mundi, cùm ait scriptura, Dixit Deus, loquens filio, vt sancti patres interpretantur: Fiat lux, & congregentur aquæ. Sed de hoc plura lib. 5. cap. 6. inde petantur reliqua.

Vt olim nobis congregatis, dicebat de nobis, Rogaui vt non deficiat fides vestra.] Quomodo, dicet aliquis, valebit ad probandum principatũ Petri, quod Dominus dixit Petro principi Apostolorum, Ego autem rogaui pro te, ne deficiat fides tua; si, vt hoc loco Apostoli aiunt, quod hactenus erat singulare Petri, iam intelligitur commune omnium Apostolorũ fuisse? id est, si non tantum pro Petro, sed pro cęteris Apostolis rogauit, ne fides eorum deficeret? Immo verò sic de principatu Petri maximè docemur, quia cùm rogauit pro omnibus Apostolis, qui ecclesiæ corpus repręsentabant, ne eorum fides deficeret, se pro Petro nominatim rogare dixit: eidémque cõmisit, vt fratres firmaret, in fide scilicet: sic, inquam, maximè docemur fuisse Petrum principem Apostolorum, & ecclesiæ caput, cuius est præesse reliquo corpori; & omnes partes eius firmare, ac moderari. Cuius enim esset caput Petrus, nisi corpus esset? aut quomodo corpus esset, si fides eius corporis deficeret? aut quomodo non posset deficere, si Dominus non rogasset pro eo? Consequens est igitur, vt qui pro fide capitis nominatim, & immediatè rogauit, idem simul pro fide corporis à Petro firmandi, rogarit; præsertim cùm rogandi caussa communis esset, scilicet tentatio: omnes enim expetebat Satanas, vt cribraret sicut triticum. quare consentaneum erat, vt hoc ipsum, scilicet Dominum rogare, ne fides deficeret, commune esset eorum qui tunc tentabantur, ad eósq; omnes pertineret. Igitur vt fides Pontificis successoris Petri deficere non potest; sic neque fides ecclesiæ, cuius ille est caput. Et rursus, sicut fides ecclesiæ, quæ fundata est super fundamentum Apostolorum, & Prophetarum, non potest deficere; sic neque fides Pontificis Romani, qui in locum Petri successit. Vtriusq; enim fides, scilicet corporis & capitis, colligata est. Ergo dicendo, firma fratres tuos, satis significauit, non defuturam eorũ fidem, si à Petro in ea firmarentur: seq; pro fide Petri orare: & pro fide eorum qui per verbum Petri in fide firmandi essent. Deinde si vtcunque ac simpliciter pro Petro tantum rogasset, sic consequentia postulabat, vt diceret, Ecce Satanas expetiuit te, vt cribraret te sicut triticum: sed ego rogaui pro te, &c. at non sic dixit, sed potius, Ecce Satanas expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum: sed ego rogaui pro te, ne deficiat fides tua: tu autem aliquando conuersus, confirma fratres tuos: quod perinde est, quasi diceret: Ecce Satanas expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum; sed ego rogaui pro vobis, ne deficiat fides vestra; id tamen fiet, cõfirmante vos principe, & capite vestro Petro, pro quo rogaui nominatim, quia ipse solus sit caput, ne eius fides ad confirmandum vos deficeret. Quare cùm dixit Dominus, Sed ego rogaui pro te, &c. in Petro, tanquam in capite, reliquum corpus subiectum capiti comprehendit. est enim in episcopo ecclesia, sicut episcopus in ecclesia, vt ait Cyprianus lib. 4. epist. 9. immò sic loqui vulgò solemus, vt si regem dicamus bellum intulisse, subiectos regi simul intelligimus. Sic apostolica doctrina hunc locum euangelij interpretata est. Meritò igitur, ac vi huius precationis diuinæ factum est, vt sicut semper fuit ecclesia fidelium, ex qua fundata est super Petrum principem Apostolorum, & semper futura est vsque ad consummationem sęculi, sic nunquam deficiat fidelis successor Petri in cathedra eius, cuius fides fidem ecclesiæ catholicæ firmet. Non sic autem euenisse videmus in reliquis sedibus patriarchalibus; sæpè enim, & diu defecerunt successores fideles sanctorum episcoporum Alexandriæ, Antiochiæ, Hierosolymis, & Constantinopoli, vt ex historiis, & catalogis episcoporum intelligi potest, vt nos in libris nostris de dogmaticis characteribus verbi Dei docuimus. Hinc iam intelligi potest, quod Leo IX. scripsit in epistola synodica ad Petrum Patriarcham Antiochenum, solum Petrum esse pro quo Dominus orasset, ne fides eius deficeret, accipiendum esse sic, vt solus Petrus fuerit pro quo ita orauerit, vt nõ deficeret fides eius, nec alio indigeret, Superiore in terris, qui eum firmaret, quod est, solum fuisse, pro quo tanquam pro capite, immediatè orauerit. Vt autem hanc notationem finiam, illud etiam volui obiter animaduertere, quod Dominus dixit, expetiuisse Satanam, vt Apostolos sicut triticum cribraret, interpretatum esse Clemẽtem, quid sibi vellet illud verbum, vt cribraret, scilicet expetisse, vt eorum fides effflueret, & dilaberetur, instar aquæ; sicut cribro agitato effluit id quod in eo continebatur. Simili translatione vsus est Paulus Hebr. 2. cùm ait, Propterea abundantiùs oportet obseruare nos ea quæ audiuimus, ne fortè perfluamus; rectè enim fides, & spiritualis doctrina, vt ait Dionysius in epist. ad Tit. aquæ assimilantur propter vim viuificandi, quæ in ea inest.

CAP. VI. *Pag. 78.*

Et nunc diabolus sapiens ad nocendum, & boni ipsius, quod nam sit, ignarus.] Dubitabit aliquis fortasse, quomodo hoc sit verum: cùm tradat Dionysius cap. 4. de diuin. nomin. & cæteri eum secuti, dona naturalia integra in dæmonibus remansisse, ac proinde naturalem cognitionem non fuisse eis imminutam. Ita quidem est, bonum ipsum scilicet, quoad licet naturaliter cognoscere,

non ignorare dæmones: quatenus verò cognoscitur, vt suscipiatur agendum, sic quidem ignorare: quæ quidem cognitio affectiua vocari solet; & sic sanctus Thomas vocat in 1. p. q. 64. art. 1. in corpore. de qua cognitione scriptũ est illud, Noluit intelligere, vt bene ageret. Huiusmodi igitur cognitio, quæ sine speciali Dei gratia, & propriæ volũtatis actu esse nõ potest, priuati sunt dæmones: qui quãtum in ipsis est, neq; norunt bonum, neq; nosse volunt, sicutidem Dionys. cap. 7. de diuinis nominibus ait; Mentem dæmonis, quatenus diuinam sapientiam amisit, neque scire, neque velle assequi bonum, quod natura appetit.

Cap. VII. *Pag. eadem.*

Philippus coapostolus noster.] Dicet aliquis, imò diaconus noster, dicendum erat, non enim fuit Apostolus ex numero duodecim Philippus ille qui descendit in Samariam; quod ex eo perspici potest, quod (vt est in Actis Apostolorum cap. 8. cùm esset persecutio magna in ecclesia Hierosolymitana, dispersi sunt, inquit, omnes per regiones Iudææ, & Samariæ, præter Apostolos. Erat autem cum illis dispersus Philippus qui Simonem in Samaria catechizauit, & Eunuchum baptizauit. Prætereà si apostolus fuisset, habuisset quidem potestatem dandi Spiritum sanctum, sicut cæteri Apostoli, quam tamen non habebat. Vera sunt hæc, quæ etiam Isidorus Pelusiota obseruauit in epistola ad Agigantium. Appellatus ergo est coapostolus, tanquam missus ad euangelizandum infidelibus, vnde euangelista dictus est in Actis apostolorum cap. 21. ij enim erant euangelistæ, vt Theodoritus interpretatur in commentarijs Pauli ad Ephes. cap. 4. Qui obeuntes, inquit, circum loca, euangelium prædicabant. euangelizabat itaque Philippus circum loca, non quia hunc honorem sibi sumeret, non enim conuenit diacono prædicare verbum Dei, sicut neque baptizare, hæc enim Apostolorum canones prohibent, sed quia à Deo, qui est Dominus canonum, & legum suarum, vocatus fuit ad hunc honorem; vt Eunuchum, & Simonem baptizaret: sicut etiam Ananias à Domino vocatus est ad ministerium baptizandi Paulum; vt Melchisedec, & Iob à Deo, vt essent sacerdotes: & vt Aaron à Moyse auctoritate Dei. Notauit hoc etiam Clemens lib. 8. constitutionum apostolicarum cap. 46.

Tunc nos, qui gratiam Dei Samaritanis per Philippi ministerium tributam esse audiebamus, profecti sumus ad eos.] Dubitabit forsitan aliquis, si hæc apostoli dicunt, quomodo verum est quod scriptum est in Actis apostolorum, Petrum, & Ioannem missos fuisse ab apostolis ad Samariam, postquam audierunt recepisse illos verbum Dei? Dictum nobis sæpe est, mandatam esse litteris à Clemente doctrinam apostolorum in persona eorum, quod pertinet ad genus scribendi dramaticè, id est, per imitationem accommodatè ad rem quæ scribitur; vt hic, quia profectio ad Samariam describitur, & apostoli loquuntur, qui se dicunt ad Samariam profectos, & id quidem duobus accidit; Petro, & Ioanni, qui fuerunt ab Apostolis missi, necesse est consequenter, vt illi ipsi duo apostoli hæc loqui intelligantur secundum rationem & consequentiam dramatis.

Cap. X. *Pag. 79.*

His verò omnibus ex æquo erat vnum idémque impietatis propositum, Deum omnipotentem blasphemijs afficere, sentire ignotum esse, & non esse patrem Christi.] Quomodo dicet aliquis, hæreticorum sententia est, Deum esse ignotum, cùm dicat Dauid psal. 17. de Deo, & de Dei cognitione, Qui posuit tenebras latibulum suum? & Paulus illum Deum ignotum, cui Athenienses aram posuerant, Deum esse interpretatur, subiungens: Quem ergo ignorantes colitis, &c. quod perinde erat, quasi diceret, quem ista vestra ratione ac sapientia instructi, non potestis cognoscere, tametsi eum colitis, hunc Deum annuncio; & paulo pòst: qui definiuit, inquit, vsque ad statuta tempora, & terminos habitationis eorum, quærere Deum, si fortè attrectent eum, aut inueniant, quamuis non longè sit ab vnoquoque nostrum: in ipso enim viuimus, mouemur, & sumus. significat enim quæsiuisse eos Deum, scilicet ratione naturali, sed non potuisse inuenire, quoad venit tempus, cùm iuxta prophetiam Esaiæ cap. 65. inuentus est ab ijs qui non quærebant eum, id est, à gentibus; qui quidem cùm crediderunt eis qui ipsos philosophos docebant, Deum esse supra omnia illa diuina, quęcunque ratione naturali ex ijs quę facta sunt, cognoscebant, tunc Deum cognouerunt: & relicta idololatria in qua habitabant, ad ecclesiã Christi se contulerunt. Hi enim fuerunt termini habitationis eorum, quos Paulus dixit. Prærerea narrat Michaël Singellus, auctor vetus, & grauis, in vita Dionysij, dixisse eum, cùm vidit in Ægypto solis defectionem, ὁ ἄγνωστος, σαρκὶ πάσχει θεὸς δι᾽ ὃν τὸ πᾶν ἐζόφωται, καὶ σεσάλευται, id est, ignotus Deus, carne patitur, propter quem vniuersum est tenebris obscuratũ, & tremefactum. Hunc sermonem ait sibi puero à patre traditum. Aiunt etiam, cùm philosophi, qui tum Athenis erant, intelligerent, naturæ vices verti, suasisse aram poni, ac consecrari Deo ignoto, de quo nunc Paulus loquitur. fortasse qui in primis persuasit pro sua auctoritate, ac sapientia, & religione, fuit Dionysius. Atque hæc quidem ratio aræ illius Deo ignoto positæ, verisimilior forsitan videatur, quàm illa de querela Dei panis in cultu deorum prætermissi, aut de Deo quopiam, quem nescirent, irato, quem Athenięses in grauissima peste, posita hac ara, placare voluissent. Siue illud magis probatur, quod ait B. Chrysost. in homilia de non prætereũdis inscriptionibus scripturarũ, & de inscriptione aræ: multos, inquit, deos, vel potius dæmones habebãt Athenienses (omnes enim Dij gentiũ, dæmonia) alios à patribus acceptos, alios à vicinis gentibus, à Thracibus, ab Ægyptijs. Quare quia nõ vniuersos Deos à principio receperant, sed paulatim introducti fuerãt, alij ætate patrum, alij auorum, alij eorum

tempote

tempore qui tunc erant cõgregati in vnum locum, aiebant; Sicut ignorabamus hos, & postea eos recepimus & cognouimus; sic fortasse accidit, vt aliquis alioqui Deus, nesciatur, nobisq́; ignotus sit, qui ob eam causam nobis ignaris non colitur, sed potius negligitur. ne autem hoc eueniret, aram posuerunt, quam ignoto Deo inscripserunt, quasi inscriptione ista illud prædicarent, ὅτι κ᾽ εἴ τις ἐστὶ ἕτερος θεὸς οὐδέπω γνωρισθεὶς ἡμῖν κακεῖνον θεραπεύομεν, id est, si quis alius Deus est nondum nobis cognitus, illum etiã colimus. ecce superstitio nimia. idcirco dixit Paulus, per omnia quasi superstitiosiores vos video; nõ enim notos solùm vobis dæmones colitis, sed etiam nondum vobis notos. atque illi quidem de alijs Dijs id dicebant, Paulus verò istuc ad Christum transtulit, αἰχμαλωτίσας τὸ νόημα αὐτῶν κ᾽ μεθ᾽ ἑαυτοῦ στήσας, id est, sic illorũ sensum captiuum duxit, & à parte sua stare fecit, seq́. adiuuare. sic Chrysostomus, etsi nos alium sensum nunc sequimur, & aliter Deum ignotum, cui ara illa posita erat, interpretamur. Itaque si Deus est ignotus, vt illa ara testabatur (neque enim Paulus de hoc accusat sapientes Gentilium, immo affirmat ignorare eos Deum, quem colebant, cùm eum alioqui ex ijs quæ facta sunt, cognouissent, vt idem rursus in epistola ad Romanos ait) si inquam Deus est ignotus, quomodo, vt apostolica doctrina tradit, hæreticorum error est Deum dicere ignotum? aut si hic non est error, quomodo rursus verum erit quod idem Clemens proximo capite dicit, Deum esse notum? Explicanda est ergo hæc quæstio, vt locus Clementis sine errore intelligatur. Tradit sanctus Thomas, & quidem rectè, 1. par. q. 12. art. 12. posse ratione naturali cognosci de Deo, nõn quidem naturam eius, ex qua est ignotus, vt ait Dionys. cap. 7. de diuinis nominibus, quod S. Maximus in prima Hecatontade Theologica dixit, μηδενὶ εἶναι ἐκ φυσικῆς ἐμφάσεως διεγνωσμένον, id est, nulli cognitum esse ex naturali specie, siue repræsentatione; sed cognosci posse, inquit. S. Thom. an sit: posse item cognosci de Deo ea quæ necesse est ei conuenire, secundum quod est prima omnium caussa excedens omnia sua caussata. deinde subiungit: Vnde cognoscimus de ipso habitudinem ipsius ad creaturas, quòd scilicet omnium est caussa: & differentiam creaturarum ab ipso, quòd scilicet ipse non est aliquid eorum quæ ab eo causantur: & quòd hæc non remouentur ab eo propter eius defectum, sed quia superexcedit: hoc est quod Greg. Nazianz. in sermone 2. de pascha ait; immensum, & infinitum illud quasi pelagus essentiæ, quod omnem de tempore, & natura cogitationem superat, solius mentis intelligentia tenuiter non ex ijs quæ in ipso sunt, id est, ex essentia, sed ex ijs quæ circa ipsum; id est, ex creatis, & effectis rebus adumbrari, omnium enim rerum ordo vtpote à Deo fundatus, vt ait diuinus Dionys. in cap. 7. de diuinis nominibus, imagines quasdam, & similitudines diuinorum eius exemplorum habet, ex quo ad illũ qui est super omnia, via & ordine pro viribus ascendimus. Addi potest hic, quod in pluribus locis tradit idem Dionysius, scilicet non solum non esse Deum aliquid eorum quæ ab eo effecta sunt, vt ait S. Thom. sed neque esse illa, de quibus idem S. Thomas ait hic, necesse esse conuenire Deo quæ Paulus vocat inuisibilia Dei, quæ, vt idem tradit, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur; hęc enim nõ sunt natura eius, si enim essent, mentitus esset qui dixit, apparui Abrahæ, Isaac, & Iacob, patribus vestris, & nomen meum non manifestaui eis; siquidem cognouerunt illi hæc quæ dicta sunt: at verax est Deus, & non mentitur, igitur non manifestauit eis nomen naturæ; quòd si nomen non manifestauit, multo minus naturam. hæc Athanasius in dialogo Orthodoxi & Anomij de ingenito & genito contra Aëtium. Itaque non solum non est Deus bonitas, aut sanctitas, aut iustitia, & alia eiusmodi, quę in creaturis reperiuntur, quæ sunt omnia finita & creata, ac participationes quædã diuinorum; sed neq; est Deus bonitas ipsa infinita, & increata, neq; iustitia ipsa immensa, ac substantialis, & similiter in reliquis similibus, quatenus hęc à nobis naturaliter cognosci possunt; sed potius est supra hæc ipsa. Hoc verò philosophi gentiles nõ cognouerunt: imò, vt diuinus Dionysius in mystica Theologia tradit, non cogitantes quicquam esse supra ea quæ supra naturam sunt, supra illa, inquam, inuisibilia, quæ Paulus dicit, ex iis quæ facta sunt, naturaliter cognosci, existimabant se sua intelligẽtia naturali Deum planè cognoscere; qui, vt ait Propheta, posuit tenebras latibulum suum. Ex quo factum est, vt cùm Deũ vtcumq; ex iis quæ facta sunt, cognoscerent, non tamen crederent, melius adhuc, & diuinius cognosci posse, quàm vt ipsi sua intelligentia ex creaturis, in quibus toti hærebant, naturaliter cognoscebant, factum inquam est, vt nõ sic cognoscerent Deum, vt gloriam, & maiestatem Dei decebat, quod quidem fieri non poterat sine munere Dei, id est; sine fidei lumine, cui ipsi sua existimatione obstabant; atque ita euanuerunt in cogitationibus suis, quibus excellentiã Dei infinitam metiebantur. Anima enim, vt ait S. Maximus in prima Hecatontade de Theologia, & incarnatione filij Dei; non potest ad cognitionem Dei attolli, nisi Deus ipse condescensu vsus, ipsam animam tangat, & ad seipsum euehat. Non enim tantum potest humana mens sursum ferri, vt diuinum aliquem splendorem capiat, nisi Deus ipse eam attrahat, quantum mens hominis attrahi potest, & nisi diuino splendore illuminet. hactenus Maximus Dionysium in 7. cap. secutus, Hi igitur & Deum hac ratione ignorarunt, vt de illis philosophis Atheniensibus dixit Apostolus, & iidem rursus Deum cognouerunt, vt idem Paulus in epistola ad Rom. dixit, Quia, inquit, quod notum est Dei, manifestum est in illis, Deus enim illis reuelauit. tunc scilicet reuelauit, cùm eos fecit ad imaginem suam, hoc est, rationales & intelligentes: Non enim poterat natura hominis, vt ait Athana-

Athanasius in libro contra gẽtes, Deum cognoscere genita ingenitum, corporea incorporeum, nisi per gratiam Dei, quia facta est ad imaginem eius. Hanc gratiam vocat Apostolus, reuelationem Dei, qua cognoscit homo naturaliter, id est, secundum naturam suę mentis, siue intellectus, illa quæ Paulus vocat, nota Dei. Altera verò est diuinior Dei cognitio, quæ naturam intellectus nostri superat, quæ est vnio cum Deo, vt ait Dionysius ca. 7. de diuinis nominibus, vnio, inquam, cũ Deo, hic quidem per fidem, illic verò in cælo per visionem. igitur vt est in epistola ab episcopis catholicis ad Paulũ Samosatenum, antequã deponeretur, missa, Dei dignitatẽ, & magnitudinem, vt est, pro dignitate veritatis natura humana explicare nõ potest: qualemcunq; verò mediocrem de eo notionem assequi filio eius reuelantẽ, satis est, sicut ait ipse, Nemo nouit patrem, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. & subiungit, hũc autem filium genitum, vnigenitum filium, imaginem Dei inuisibilis, primogenitũ omnis creaturæ, sapientiam, & verbum, & potentiam Dei ante sæcula, non præcognitione, sed hypostase Deum, Dei filium in vetere, & noua scriptura cognouimus, confitemur, & prædicamus. Simon verò cum iis, qui eum sectati sunt, hoc negabat, cùm aiebat, vt est in libro 8. historiarum Clementis de prædicationibus, & disputationibus Petri cum Simone, οὐδεὶς ἔγνω τὸν ἐν ἀπορρήτοις ὕψιστον πατέρα ὄντα, ὡς οὐδὲ τὸν τούτου υἱὸν, ὅτι υἱός ἐστι, id est, nemo nouit in arcanis altissimum patrem, sicut neque filium eius, quod filius eius est; vnde Deum ignotum βυθὸν ὕψιστον, id est, profundum altissimum vocabat, vt Irenæus in primo libro contra Hær. ait. Sic etiam negabat Deum esse patrem Christi; sic enim contra Petrum disputabat, Cùm tu, quæ sunt Dei altissimi propria, filio tribuas, ignoras facere te filium patrem Christi tui. Sed de his hactenus.

CAP. XI. *pag. 80.*

Annunciamus vnum Deum vnius filij patrem, non plurium: vnius paracleti per Christum, aliorum ordinum effectorem.] Frequens est non solùm in scripturis sanctis, sed in sacris doctoribus repetitio ἀπὸ κοινοῦ, vt hic repetendum est verbum illud, Deum, vt dicamus vnius paracleti Deum, non autem repetendũ est nomen patris, vt dicamus, vnius paracleti patrem: quia pater ad filium refertur, non ad paracletum. Multa dici solent κατ᾽ ἔλλειψιν, præsertim in scriptura, tum propter breuitatem eidem scripturæ, & iis, qui eam secuti sunt, familiarem, tum etiam aliis de causis œconomicè, ac prudenti consilio: quod hic quoque factum est, vbi necesse est supplere aliquid, quod conueniat Paracleto & Deo vnde procedit. Causa verò, cur illud tacitũ sit, fortassis est, quia sic apostolica doctrina admonere voluit, non posse propriè explicari modum processionis, sicut ait Gregorius Theologus in primo libro De filio & spiritu sancto: horum verò, (inquit) ille quidem germen, hic verò πρόβλημα, id est, procedens; sic enim interpretamur nunc, non verbum de verbo exprimentes, sed vt loqui consueuimus. Deinde subiungit Gregorius; aut nescio, quomodo hæc vocare quis possit, abstrahens ea ab iis quæ cernuntur. Satis his verbis significasse videtur rationem generandi, & rationem producendi per processionem, ad intelligendum, & ad propriè nominandum difficilem esse. Quo in loco illud est obseruandum, melius vocasse spiritũ sanctum πρόβλημα Gregorium, quàm vocauit Candidus in dialogo Origenis filium προβολὴν, quod beatus Hieronymus lib. 2. apologiæ aduersus Ruffinum reprehendit, quòd negare videretur filium natum. Videamus igitur quid supplere oporteat secundum vsum, & auctoritatem Patrum. Licet enim intelligere sic; Deum Paracleti, scilicet χορηγὸν, id est, vt ita vertamus, præbitorem, siue exhibitorem, sicut filius est χορηγὸς Spiritus sancti, vt beatus Cyrillus tradit in thesauris de Trinitate ad Nemesinũ, & magnus Athanasius in dialogo Orthodoxi & Anomij de ingenito, & genito; quod mihi sumpsisse videntur ex Dionysio Areopag. in Hierarchia ecclesiastica, cap. De chrismate: aut certè idem dixit, quòd illi prius dixerat. Sic enim Dionysius de naturali processione Spiritus sancti ex filio scripsit. ὑπ᾽ αὐτοῦ scilicet υἱοῦ τοῦ δι᾽ ἡμᾶς ἀνθρωποπρεπῶς πνεύματι καθαγιασθέντος ἀναλλοιώτως τῆς οὐσιώδους θεότητος ἐξ ᾗ τὸ θειότατον πνεῦμα χορηγούμενον, id est, ab ipso videlicet filio propter nos per spiritum Dei, vt humanitatem decebat, sine vlla sui mutatione sanctificato, secundum substantiam diuinitatis verè Spiritus sanctus præbitus. Item idem Dionysius lib. De diui. nomin. cap. 2. Vertam Latinè. Rursus, inquit, quòd sit quidem pater, fons diuinus; filius verò, & spiritus sanctus fœcundæ diuinitatis, si sic loqui oportet, surculi à Deo producti, & tanquam flores, & lumina, quæ naturam superant, ex sanctis scripturis accepimus. Deum patrem vocauit Dionysius, fontem diuinitatis filij & spiritus sancti. Vt iam hic quoque liceat interpretari, dixisse Clementem, Deum vnius Paracleti per Christum, vt si dixisset, Deum fontem vnius Paracleti per Christum. Vt si diceremus fontem fluuij, id est, ex quo manat fluuius: itaque cùm ait, Deũ vnius Paracleti per Christum, non oportet subaudire, vnius Paracleti tanquam ministri: & si enim ministrat nobis gratiam Dei, ministrat tamen ὡς συνεργὸς τοῦ θεοῦ, id est, tanquam consors eiusdem operationis Dei, quod Macedonianus negat, vt beatus Athanasius in dialogo Orthodoxi & Macedoniani docet. Obseruauit huiusmodi ministeriũ S. Epiphanius: sic enim ait in Anchorato. Dico igitur Christum ministrum fuisse circumcisionis ad implendum promissiones Patrum: comministrare autem spiritum sanctum, ex scripturis sanctis accepimus. Mittitur, inquit, Christus à Patre: mittitur Spiritus sanctus: loquitur in san-

 ctis

vocauit archetypa, quæ ſunt in cælo res ipſæ reuelatæ, & apertæ, vt gratia in ſpecie, ſiue in viſione pro gratia in fide, immortalitas in re, pro immortalitate in ſpe, corpus Chriſti in ſpecie glorioſa propria, pro corpore Chriſti in myſteriis antitypis, in quibus corpus quidem Chriſti eſt ἀληθῶς, id eſt, verè; ſed in cælo ἀληθινῶς, id eſt, perfectè verè; quia in ſpecie, vt pote archetypum. Et ſicut ab illis archetypis Dionyſius dicit remotiſſimos fuiſſe veteris legis typos, ita noſtra ſacramenta propinquiſſima ſunt illis ipſis archetypis, quorum ſunt antitypa. Redeo ad locum Pauli, cuius interpretes, quantum obſeruare potui, ſi non diſtinxerunt antitypa verorum quæ Paulus dicit, ab iis quæ ibidem vocat hypodigmata cæleſtium, in cauſa fuit, quòd cùm legerent, non enim in manufacta antitypa verorum introiuit Ieſus, exiſtimabant affirmare Apoſtolum, vt ipſa compoſitio verborum primo aſpectu velle videbatur, illa manufacta antitypa verorum fuiſſe, cùm tamen non ita ſit; immo hoc negat Apoſtolus; hic enim eſt ſenſus: Si illa enim manu facta ſancta, fuiſſent antitypa verorum, id eſt, expreſſæ imagines rerum quæ ſunt in ipſo cælo, in quod Ieſus introiuit, haud dubiè ſanguine eius prius mandata fuiſſent; ſic enim mandata extitiſſent antitypa verorum, id eſt, eorum quæ ſunt archetypa in ipſo cælo; at non fuerunt antitypa eorum, ſed potius adumbrationes remotiſſimæ, & longinquiſſimæ archetyporum, vt dixit Dionyſius: eccleſia verò, quæ eſt tabernaculum Chriſti non manufactum, ſed ſpiritu eius ædificatum, de quo ait propheta, tabernaculum eius in circuitu eius, quia ipſe dixit, vbicunque fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum, ſic enim Euſeb. Cæſar. in commẽtariis ſuis in Pſalmos eruditiſſimis, illum prophetæ verſiculum interpretatur: Eccleſia, inquam, cuius typus fuit tabernaculum Moyſis, quod dicebatur ſancta, quia eſt imago ipſa cæli, in quod Ieſus introiuit, vt appareat nunc vultui Dei pro nobis; idcirco neceſſe fuit, vt ſanguine eius mundata fuiſſet, vnde omnia ſacramenta eccleſiæ, quorum typi erant vaſa miniſterij tabernaculi, quia ſunt antitypa eorum quæ ſunt in cælo ipſo aperta & reuelata, neceſſe quoque fuit, vt ex paſſione Chriſti manaſſent. Si igitur ſacramenta legis euangelicæ antitypa ſunt τῶν ἀληθινῶν, vt Paulus ait, id eſt, verorum, vt interpres Latinus vertit, archetyporum, inquam, quæ omni velo, & imagine carent in cælo, hæc enim ſunt ἀληθινὰ, conſequens neceſſariò eſt, vt quæ ſecundum apoſtolicam doctrinam ſunt, & dicuntur antitypa myſteria corporis, & ſanguinis Domini, antitypa quoque ſint verorum ſecundum apoſtolum Paulum, hoc eſt antitypa ipſius corporis, & ſanguinis Domini in ſpecie propria in cælo: ex quo rurſus fit, vt neceſſe irem ſit verè eſſe corpus, & ſanguinem Domini in antitypis ſymbolis, ſiue myſteriis ſacræ Euchariſtiæ, & non ſecundum ſpiritum tantum, vt phantaſtici, vel potius fanatici Caluiniſtæ tradunt. Sicut enim ſi baptiſmus typus & imago tantum eſſet regenerationis, ac purgationis præteritorum peccatorum, & non fieret in baptiſmo ſuſcepto vera regeneratio, & vera purgatio peccatorum, nullò modo poſſet eſſe antitypon illius archetypæ in cælo beatæ, vt ita dicam, filiationis, & beatæ purgationis peccatorum, cùm erimus ei ſimiles; ſic ſi in myſteriis corporis, & ſanguinis Domini non eſſent corpus, & ſanguis πραγματικῶς, id eſt, realiter, ſed ſecundum ſpiritum tantum, vt hæretici fingunt, non eſſent hæc myſteria antitypa corporis, & ſanguinis in ſpecie propria; atque ita nuſquam eſſent iſta antitypa verorum, quæ Paulus dicit. Siquidem neceſſe eſt, aut omnia ſacramenta eſſe antitypa verorum, id eſt, archetyporum in cælo; aut nullum. Rurſus ſi noſtra ſacramenta ſunt antitypa verorum; id eſt, ſi habent, ſicut Apoſt. ait, ipſam imaginem rerum præſentium, id eſt, veritatis, & gratiæ, lex enim per Moyſem data eſt; gratia autem, & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt: neceſſe eſt, vt in ſacramento corporis, & ſanguinis Domini, verè ſit corpus, & ſanguis; aut ſi non verè eſt, neque rurſus eſſe poteſt ipſa imago archetypi, hoc eſt corporis, & ſanguinis in ſpecie: nunc enim per fidem ambulamus, ſicut Apoſt. ait, & non per ſpeciem. atque ita falſum erit, quod Apoſt. ait de lege euangelica, habere ipſam imaginem rerum; in ſacramentis enim illam habet: antitypa ergo verorum ſunt, quæ habent ipſas expreſſas, & propinquiſſimas imagines rerum in ſpecie, quas Dionyſius, vt dixi, archetypa vocat, Paulus verò ἀληθινά. ἀληθινὰ enim, id eſt, vera, ſunt in eccleſia, licet non ſint in propria ſpecie, vt verus homo eſt, & ſi extrinſecus aliena ſpecie indutus, quandoque non appareat homo: ſic ſunt veræ res ſpirituales in ſacramentis ſub ſenſum cadentibus; ἀληθινὰ verò ſunt, vt veteres ſcripturæ ſanctæ interpretes notarunt, τὰ τοῦτο ὅλως καὶ κυρίως ὄντα ὅπερ δὴ καὶ καλεῖται, id eſt, ea quæ ex toto, & propriè ſunt id ipſum quod dicuntur. ſicut in baptiſmo conſiſtit, vt iterum repetam, vera purgatio peccatorum, vera adoptio filiorum Dei, vera reſurrectio ſecundum ſpem: in cælo autem eſt plenè vera purgatio peccatorum, vbi amplius non poteſt peccari, & adoptio filiorum non per fidem, ſed per ſpeciem, & iſtarum rerum quæ archetypa ſunt, eſt etiam baptiſmus antitypon, vt beatus Petrus vocauit. Similiter in myſteriis corporis, & ſanguinis dicendum eſt, eſſe ſecundum apoſtolicam doctrinam à Clemente ſcriptam, & ſecundũ Pauli epiſtolam antitypa verorum, id eſt, archetyporũ, archetypa quoque vocat S. Maximus; cùm enim in diuino libro, quem de Eccleſiaſtica myſtagogia compoſuit, & inſcripſit, exponit, quæ Spiritus S. gratia per ſacram corporis Domini communionem in nobis operatur, intuens in illud Ioannis, Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, habet vitam æternam, & ego reſuſcitabo eum in nouiſſimo die, & ablatis, inquit,

inquit, ijs in quibus cernitur nostra corruptio, transmutat eos, & similes sui facit. & subiungit, καὶ τὰ παραδειχθέντα διὰ τῶν ἐνταῦθα αἰσθητῶν συμβόλων ἡμῖν ἀρχέτυπα χαρίζεται μυστήρια, id est, & largitur nobis archetypa mysteria, quæ hic nobis per symbola sub sensum cadentia ostensa sunt. archetypa ergo mysteria vocat corpus, & sanguinem propria specie in cælo apparentia, quæ non reuelantur nisi beatis, idcirco vocauit mysteria. Ioannes quoq; Damasc. lib. 4. De fide orthodoxa ca. 90. mysteria corporis, & sanguinis antitypa, inquit, dicuntur, non quasi non sint verè corpus, & sanguis Christi, sed quia nunc per ea participamus diuinitatem Christi, tunc autem, id est, in futuro, in cælo inquam, per solam visionem participabimus. hactenus Damasc. Hic etiam pater, & auctor Damasc. & orthodoxus dogmatistes illud corpus Christi quod in specie visione beata postea videbitur, archetypon esse intellexit, & hæc nunc mysteria corporis, & sanguinis antitypa illius esse. sic etiam Theodotus Patriarcha Antiochenus in quadam sua Homilia, non duos, inquit, filios dicimus, filiũ ex patre natum, & qui filius Abrahæ, & Dauid appellatur; & paulò pòst, non igitur duo filij numerantur, vnus ex patre ante omnia sæcula natus, & alter postea ex Maria ortus, tametsi sunt duæ naturæ; & sicut non duo corpora corpus Christi, quod in cælis est, & eius corporis quod in cælo est, antitypon, quod in ecclesijs à sacerdotibus impartitur fidelibus, sic neque duo filij, scilicet natus ex patre ante sæcula, & natus in tempore ex virgine, vt antè dixerat. item Greg. Nazianz. in sermone 2. in Pascha, comparans Mosaicum pascha cum nostro nunc, & nostrum nunc, cum futuro in cælis, Participabimus, inquit, pascha nunc quidem typicè adhuc, tametsi apertius, quàm vetus agnus participabatur; Pascha enim legis audeo, & dico, typus typi erat licet obscurior, cur dicat pascha nostrum typicè hic participari, & cur typum appellauerit, excusat Greg. cùm ait, audeo, & dico, nequis aut malè intelligeret, aut sic loquentem reprehéderet, vel miraretur. nisi enim verum corpus in his mysterijs esse credidisset, non erat cur excusaret, quòd sic loquatur, nec audax appellatio typi visa esset, sed vera. Significat ergo typicè nunc participari, & typum à se dici pascha nostrum, quia etsi verè nunc participatur, & verum corpus Christi est, sub typo tamen panis & vini participatur, & est. hoc est, quod Dionys. quoque dicit in Hier. eccl. cap. De communione, per veneranda symbola significatur, & participatur Christus; non dixit solum, significatur, neq; participatur secundũ spiritum, vt Caluinus dicit, sed dicit significatur, & participatur; quia verè, & substantialiter participatur. Deinde, quomodo diceret Greg Nazianz. clarius participari pascha nostrũ, quàm agnus veteris legis participabatur, nisi quia agnus ille tanquã vmbra tantum futuri paschæ nostri participabatur; in nostro autẽ Pascha sub typo panis vera caro Christi præsens sumitur. Pergit postea Greg. comparare pascha nostrum cum cælesti, & paulò pòst, inquit, perfectius, & purius scilicet participabitur, quando ipsum nouum nobiscum bibet verbum Dei in regno patris aperiens & docens, quæ nunc mediocriter ostendit. illud igitur, quod postea participabitur perfectius, ac purius, quia sine vlla specie aliena, nec integumento, est archetypum, cuius antitypa sunt hæc, quæ nunc in typo panis & vini mediocriter, vt ait Greg. ostenduntur. idem Greg. corpus, & sanguinem in symbolis, ac typis panis, & vini antitypa pretiosi corporis, & sanguinis in oratione funebri in laudem Gorgoniæ sororis vocauit: item Macarius Ægyptius in homilia 27. in ecclesia, inquit, offertur panis & vinum, antitypon carnis & sanguinis eius. nequis verò male intelligat, aut interpretetur, subiungit, καὶ οἱ μεταλαμβάνοντες ἐκ τοῦ φαινομένου ἄρτου τὴν σάρκα τοῦ κυρίου ἐσθίουσι, id est, & qui sumunt ex eo qui apparet panis, & non est, hoc enim significat ὁ φαινόμενος ἄρτος, vt ex Cyrillo Hierosf. intelligi potest, cùm ait in 4. catechesi mystagogica, loquens de S. Eucharistia, ὁ φαινόμενος ἄρτος οὐκ ἄρτος ἐστιν, ἀλλὰ σῶμα χριστοῦ, id est, qui videtur esse panis, siue qui habet speciem panis, non est panis, sed corpus Christi; qui, inquam, sumunt ex specie panis, hi carnem Christi comedunt πνευματικῶς, hoc est ἀοράτως, id est, spiritualiter, siue inuisibiliter, quia nihil ibi videtur præter speciem panis: carnem ergo Christi sub typo, siue specie panis vocat Macarius antitypon carnis Christi. sic quoque vocauit Andreas Hierosol. archiepiscopus Creten. auctor in diuinis Scripturis eruditiss. in homilia in Dominicam palmarum: Poterimus, inquit, & nos eum sumere, qui pro nobis semper sine mactatione immolatur. deinde subiungit per interpositionem: θύεται γὰρ ἐν ἀντιτύποις συμβόλοις ἱεροθετούμενος, id est, immolatur enim pro nobis in symbolis antitypis consecratus. quod autem idem Greg. Nazianz. typos salutis suæ appellat mysteria ipsa corporis & sanguinis Domini, in oratione ad ciues Nazianzenos in extremo, salutem dicit non illam quę in spe est, spe enim salui facti sumus, inquit Apost. Rom. 8. sed illam potius, quæ est in cælis conseruata, de qua beatus Petrus, & credentes, inquit, exultabitis lætitia inenarrabili, & glorificata, reportantes finem fidei vestræ salutem animarum vestrarum. illius igitur salutis, quia nondum adest, dici potest, vt Greg. dixit, typus, siue potius imago sancta eucharistia, sicut Dionys. cap. 1. cælest. Hierar. sumptionem Eucharistiæ ait imaginem esse participationis Iesu, in cælo scilicet, de illa enim loquitur, vt perspici potest ex reliquis quæ hic in ecclesia fiunt, quæ ibidem cum illis cælestibus tamquam imagines cum suis archetypis comparat. item idem Dionys. in epist. ad Titum, videmus, inquit, Iesum in parabolis theologari, & tradere mysteria θεουργὰ, hoc est, deifica, διὰ τυπικῆς τραπεζώσεως. τραπέζωσιν τυπικὴν vocat typum panis & vini quæ in sacra mensa

iſta, quod quidem diuinus Dionyſius diuinè interpretatur, ſic enim ait: Vnde diuinus epiſcopus ſtans ad altare Dei, laudat ſacra opera Dei, quæ dicta ſunt, quæ ad diuinam de nobis prouidẽtiam Ieſu pertinent, quæ ſcilicet ad ſalutem generis noſtri voluntate ſanctiſſimi patris in ſpiritu S. ſecundum ſcripturam perfecit. & ſubiungit: Poſtquam autem laudauit, & venerationem eorum, ac ſpiritualem contemplationem oculis ſpiritualibus aſpexit, venit ad ſacram eorum confectionem, idq́ue ex traditione apoſtolica. Vim ergo huius laudationis operum Dei continent preces magni Baſilij ante myſticam benedictionem. Principium priorũ eſt, Domine Dominator Deus omnipotens, adorande, verè dignum. & quæ ſequuntur. ante quas preces ſacerdos edixit, vt ſurſum habeamus corda, gratias agamus Domino. Principium verò poſteriorum ſic eſt: Cum his beatis poteſtatibus Domine amator hominum, & nos peccatores clamamus, & dicimus, Sanctus es verè. & quæ ſequuntur. Poſt hanc ergo laudationem ſubiungit myſticam conſecrationem diuinorum myſteriorum; Accipiens enim, inquit, panem in ſanctas ſuas & puras manus; in quo quidem mirificè cõuenit cum diuino Dionyſio, qui poſt illas laudes ſubiungit, inquiens, quòd ſacerdos venit ad ſymbolicam conſecrarionem, idq́ue ſecundum Dei traditionem. Symbolicam conſecrationem vocat illam myſticam mutationem panis in corpus Chriſti, quæ facta eſt, vt Deus tradidit, ſicut ait Dionyſius, id eſt, per illam inuocationem à Chriſto traditam, ſicut Apoſtolus ait: ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis. Poſtea ſubiungit Dionyſius, inquiens: Deinde poſtquam petijt, vt fiat dignus hac conſecratione Deum imitante, & vt aſſimilatione Chriſti, diuina celebret, & diſtribuat caſtiſſimè, & vt ij qui communicaturi ſunt, dignè, & vt decet, ſancta participent. & quæ ſequuntur. Petit igitur gratiam ſacerdos, vt efficiatur dignus ijs quæ operatus eſt circa ſacramentum prius confectum, tunc ſcilicet confectum, quando venit ſacerdos ad ſymbolicam conſecrationem à Deo traditam, vt dixit; & petit, vt ipſe imitatione ſimilitudinis Chriſti diuina celebret, id eſt, poſcit gratiam, vt diuina myſteria ſcilicet iam confecta ſic celebret, vt Chriſti ſimilis exiſtat: tunc enim ſanctè celebramus. Sacramenta enim diuina conficiuntur non quidem ſimilitudine vitæ Chriſti; ſed potius, vt ait magnus Athanaſius, precibus, inuocationibus, & actionibus adhibitis, ſcilicet ſiue à digno, ſiue ab indigno ſacerdote ſtante ad altare ſecundum traditionem Apoſtolorum. Item petit gratiam, vt ipſe, & reliqui dignè communicent, & tunc, vt ait Dionyſius adminiſtrat diuiniſſima, quæ iam ſcilicet confecta erant. Omnes enim actiones circa ſacramentum vocat Dionyſius ἱερουργίας, id eſt, ſacras adminiſtrationes. Eadem quoque, & ſecundum eandem conſequentiam poſcit magnus Baſilius, cùm precatur poſt ſymbolicam operationem ſacrorum, quæ illa myſtica & efficaci inuocatione cõfecta eſt, poſcit inquã, vt deſcendat ſpiritus ſanctus ſuper nos, & ſuper propoſita dona, & benedicat, ac ſanctificet ea; hoc autem innuit vnus atq; idem modus ſermonis: ait enim, Te precamur, & te obſecramus, ſancte ſanctorũ, vt beneplacito tuæ bonitatis veniat ſpiritus tuus ſanctus ſuper nos, & ſuper hæc propoſita munera, & benedicat ea, ſcilicet ſuper nos ἀπὸ κοινοῦ, id eſt, à communi: & ſanctificet ea rurſus ſuper nos à communi: & oſtẽdat panem hunc pretioſum corpus Chriſti item ſuper nos. Quomodo autem ſuper nos, & quid hoc ſignificet, explanat ſubiungens: Nos autem omnes, qui de vno pane, & de vno calice participamus, vniat mutuo in vnius ſpiritus ſancti communionem, & neminem noſtrum in iudicium, & condemnationem: & faciat participare ſanctum corpus, & ſanguinem Chriſti tui. & quæ ſequuntur. Quæ perinde ſunt, quaſi dicat: Oramus, & obſecramus, vt veniat ſuper nos ſpiritus tuus ſanctus, & benedicat, ac ſanctificet ſuper nos hæc munera, & panem hunc pretioſum corpus oſtendat ſuper nos, faciendo ſcilicet, vt dignè ipſum participemus in ſalutem noſtram, & in communionem ſancti ſpiritus. Similiter in Miſſa beati Iacobi eodem ſenſu, & eadem conſequentia ait ſacerdos, Et mitte ſuper nos, & ſuper hæc munera ſpiritum tuum ſanctum, vt bono & glorioſo ſuo aduentu ſanctificet, & faciat hũc quidem panem, corpus Chriſti tui; & calicem hunc, ſanguinem pretioſum Chriſti tui. Quomodo verò hoc ſit intelligendum, ex ijs quæ ſubiungit, intelligere licet ſecundum ea quæ ſuperius dicta ſunt. Petit enim apud ſe ſtans, vt ſit omnibus illa participantibus in remiſſionẽ peccatorum, & in vitam æternam, in ſanctificationem animarum & corporũ in prouentum bonorum operũ, in confirmationem ſanctæ tuæ catholicæ & apoſtolicæ eccleſiæ, quam fundaſti ſuper petram fidei. Prætereà etiam huiuſmodi petitio, vt veniat ſpiritus ſanctus ſuper propoſita munera, & benedicat, & ſanctificet ea, poſtquam panis eſt myſticè in corpus Chriſti mutatus, manifeſtior adhuc eſt in Miſſa, quæ beati Petri dicitur, quæ prius quidem Græcè ſcripta eſt, quam ego in Calabria reperi, poſtea verò Latinè tranſlata, tametſi non omnino ad verbũ; quam omnes nunc per Occidentem celebramus. Ait igitur ad verbum; Tua ex tuis offerimus venerandæ maieſtati tuæ ex tuis muneribus & donis, hoſtiam puram, hoſtiam ſanctam, hoſtiam immaculatam, panem ſanctum vitæ æternæ, & calicem ſaluris perpetuæ. Super quæ propitio & benigno vultu aſpicere digneris. & quæ ſequuntur. In eandem igitur ſententiam precatur magnus Baſilius, vt veniat ſpiritus ſanctus ſuper nos ſacra operantes, & benedicat, & ſanctificet propoſita munera, id eſt, accepta habeat: tunc enim benedicuntur, & ſanctificantur ſuper nos. rurſus verò cùm non ſunt accepta, id eſt, cùm nos ſumus indigni, tunc benedictio munerum propoſitorum, & ſan-

ficatio manet in ipsis solum. Ad hæc, si cùm precatur beatus Basilius, vt veniat spiritus sanctus super munera in altari proposita, & ea sanctificet, nondum confecta est panis in corpus Christi mutatio, quomodo dixit, antequam sic precetur, tua ex tuis secundum omnia, & per omnia? Agnus enim Dei super sacram mensam positus, verè est donum Dei secundū omnia, & per omnia; & extra ea nihil est sic donum. Vide verò queadmodum beatus Petrus interpretatur, quod dictum est, tua ex tuis; quod magnus Basilius imitatus est; Tua enim, inquit, ex tuis offerimus venerandæ tuæ maiestati, & ex tuis muneribus & donis hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, panem sanctum vitæ æternæ, & calicem salutis perpetuæ, hæc enim dicit tua. Sed dicamus, quomodo, & quibus verbis Clemens in sacra celebratione mystici cultus, sic enim Missam vocat, post illam tremendam, & secretam inuocationem, hæc protulit secundum constitutionem Apostolorum; quomodo, inquam, ipse etiam precatur, & obsecrat, vt veniat Spiritus sanctus, & sanctificet. Rogamus te, inquit, vt beneuolè aspicias super hæc munera coram te proposita; tu, qui non indiges, Deus: & placeat tibi in eis in honorem Christi tui: & mittas sanctum spiritum tuum super hoc sacrificium, vt ostendat hunc panem corpus Christi tui. Quid autem significet hic, ostendere panem corpus Christi, declarat, subiungens, vt qui eum sumpserint, confirmentur ad pietatem, & remissionem peccatorum consequantur. & quæ sequuntur. Perinde ac si diceret, vt faciat hoc corpus Christi, esse nobis corpus Christi, scilicet sumendo illud dignè, & percipiendo fructus sanctæ communionis. cùm enim dignè communicantes hos fructus consequimur, tunc hoc corpus Christi ostenditur in nobis esse corpus Christi. contrà verò, indignè communicantibus, &, vt Apostolus ait, non diiudicātibus corpus Domini, hoc quod verè est antè etiam quàm sumatur corpus Christi, non efficitur indignè sumenti corpus Christi: corpus enim Christi viuificum est; his verò qui indigni sunt eo, efficitur iudicium, & mors. Similiter magnus Basilius explanans quid significet quod petit, vt ostendat panem hunc corpus Christi, subiungit, vt antea diximus; Nos verò omnes, qui de vno pane sumimus, vt mutuò vniat in vnius Spiritus sancti communionem. & quæ sequuntur. Item beatus Chrysostomus, vt declaret quid illud significet; Fac panem hunc pretiosum corpus Christi tui; quod autem est in hoc calice, pretiosum sanguinem tuum: subiungit, vt prosit communicantibus, ad vigilantiam, & sobrietatem animæ, ad remissionē peccatorum. & quæ sequuntur. Sed genus huiusmodi precationis, & quod ad id explanandum dictum est, exemplo fiet clarius. Quod enim dicimus corpus Christi, effici corpus Christi dignè illud sumentibus; indignè autem sumentibus non effici, simile est, ac si quis dicat Christum viuere fidelibus; Iudæis verò adhuc mortuum esse, sicut Clemens ait in quodam loco libri sexti: tunc enim qui semper alioqui viuit, ostenditur Iudæo viuens, cùm Iudæus Christo credit. Si igitur pro Iudæis precemur Deum, vt mittat Spiritum sanctum super eos, & faciat vt Christus resurgat eis, an idcirco Christus non resurrexit? absit: non hoc dicimus: neque hoc significamus, sic precando. In hunc igitur modum precandi sic pro Iudæis, oportet intelligere illud in Missa Chrysostomi post sacra mysticæ inuocationis verba: & fac panem hunc corpus Christi tui: facere enim, non significat hoc loco facere substantiam, neque facere transsubstantiationem substantiæ; siquidem vt fiat panis hic corpus Christi per transsubstantiationē, hoc inquam, ante mysticam benedictionem precatur Sacerdos, vt intelligi potest ex catechesi mystagogica Cyrilli Hierosolymitani, qui exponens omnem seriem mystici cultus, id est, Missæ, sic ait; Memoremus nunc & Cherubin, quæ Esaias vidit in Spiritu sancto dicentia, Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Sabaoth: Idcircò & hanc Theologiam Cherubinorum nobis traditam loquimur, vt huius hymni cantum cum cælitibus communem habeamus, vt sanctificantes nos ipsos hymnis spiritualibus, Deum obsecremus, vt mittat Spiritum sanctum super proposita, vt faciat panem hunc, corpus Christi, vinum verò, sanguinem Christi; omnino enim quod tangit Spiritus sanctus, hoc sanctificatum est, & mutatum. & subiungit, deinde postquam confecta est spiritualis hostia. & quæ sequuntur. Necesse igitur est, illud facere panem hunc corpus Christi, aliter quidem accipere post verba mysticæ consecrationis, & aliter ante ea. Sic denique interpretati sunt quatuor concilij Florentini Patres Græcorum eruditissimi. Cùm enim Eugenius quartus eos percontaretur, cur Græci post illa verba Domini, quibus corpus, & sanguis conficiuntur, illa precatione vterentur: Fac panem hunc, corpus Christi; & calicem hunc sanguinem, responderunt, Ruthenus scilicet, Bessarion, Trapezunden, ac Mitylen, vt in extrema parte extremæ sessionis scriptum est, Vt Latini confecto sacramento dicere soleant precantes, Iube hæc perferri, & quæ sequuntur: sic Græcos illa verba proferre solere, vt sacratissimum Christi corpus, & sanguis peccatorum nostrorum remissioni, & nostris animabus saluti fiat. Satis ergo demonstratum est ex iis quæ hactenus diximus, quemadmodum magnus Basilius sancta munera sacrificij iam consecrati antitypa vocauerit scripturæ sanctæ, & doctrinæ Apostolorum consuetudinem secutus. Quod si dixit Anastasius Antiochenus scribens aduersus Gaianitas; Absit, vt dicamus sanctam communionem antitypon corporis Christi, aut nudum panem, quin potiùs verè corpus, & sanguinem Christi; dixit ille quidem hoc, vtens his verbis, typos, & antitypon ἀδιαφόρως, id est, indifferenter: non enim obseruauerat, quemadmodum apostolica doctrina, & Petrus, ac Paulus in episto-

epiſtolis ſuis eo vſi eſſent: Ignatius itaque non de antitypo, ſed de typo, admonuit Magnetes vetuſtiſſimus auctor libro 3. Apologiarum pro euangelio contra Theoſthenem calumniatorem. Ipſe (inquit) dixit, Hoc eſt corpus meum, οὐ γὰρ τύπος σώματος, οὐδὲ τύπος αἵματος, ὥς τινες ἐρραψῴδησαν πεπηρωμένοι τὸν νοῦν, ἀλλὰ κατ' ἀλήθειαν αἷμα καὶ σῶμα χριστοῦ, id eſt, non enim eſt typus corporis, aut ſanguinis, vt quidam obcæcata mente nugati ſunt, ſed re vera ſanguis, & corpus Chriſti. ac de his hactenus.

Adduxerunt eum ad domum Caiphæ: & paulo pòſt; *Atque ita in eum vſque ad auroram debacchati, adducunt ad Annam.*] Non diſcrepat ab Euangeliſtis hoc loco Clemens, vt quibuſdam parum aduertentibus videtur: immo idem, quod illi, & adhuc clariùs dicit. Matthæus enim, Marcus, & Lucas dicunt, ſtatim, vt captus eſt (id autem factum eſt nocte) adductum fuiſſe ad Caipham pontificem, vbi Scribæ & Seniores conuenerant, quod quidem Ioannes prætermiſit: ibi verò, id eſt, in domo Caiphæ, vt Clemens narrat, per totam noctem omni genere & contumeliæ, & ludibrij in Chriſtum debacchati ſunt: poſtero autem die manè adduxerunt eum ad Annam primùm, erat enim ſocer Caiphæ. Et hoc narrat Ioannes, quod ipſum ab alijs Euangeliſtis prætermiſſum erat: ne quis ergo diſſentire Ioannem ab alijs Euangeliſtis ſuſpicaretur, poſtquam dixit adductum fuiſſe ad Annam primùm, & ab Anna ad Caipham, & à Caipha ad Pilatum; ſubiunxit; erat autem manè: vt intelligeremus, narrare eum, quo primùm adductus fuiſſet, non quidem nocte, quod alij narrarunt, ſed manè. idem quoque fecit Lucas. cùm enim narraſſet, quemadmodum poſtquam comprehenſus eſt nocte Dominus, adductus fuiſſet ad Caipham, velletq; poſtea narrare, quemadmodum adductus eſſet ad concilium Seniorum, & Scribarum ac Principum Sacerdotum, id eſt, ad Caipham Pontificem, vbi iſti conuenerant, vt hanc adductionem ad Caipham, ab illa priore, quæ fuit item ad Caipham, diſtingueremus; ſubiungit: Vt autem factus eſt dies, conuenerunt ſeniores plebis, & Principes ſacerdotum, & Scribæ, & duxerunt illum in concilium ſuum, &c. Si qui verò ſunt, qui adhuc contradicant, rogabo eos, quid probabilitatis habeat, adductum eſſe primùm nocte illa ad eum, qui non eſſet iudex illius anni? imò verò quia nulla erat ratio, cur ad eum, qui non erat pontifex, adduceretur, non dico cùm primùm captus eſt Dominus, & ab horto ductus nocte; ſed neque poſt eam noctem, cùm ad Annam primùm manè adductus eſt, idcirco adiunxit Ioannes cauſam, ne quis miraretur: erat enim, inquit, ſocer Caiphæ: in gratiam igitur iudicis, & pontificis anni illius, qui erat Caiphas, adduxerunt eum ad Annam, qui non erat eo anno pontifex, ſed potius tertio antè anno fuerat: cui ſucceſſerat altero anno filius eius Eleazarus, & huic Simon, & Simoni Caiphas, vt Ioſephus libro 18. cap. 3. de antiquitatibus teſtatur. Vide Lucas cap. 3. Anno, inquit, decimoquinto imperij Tiberij Cæſaris, ſub Principibus ſacerdotum Anna & Caipha, factum eſt verbum Domini ſuper Ioannem. Anno autem decimooctauo paſſus eſt Chriſtus, vt Euſebius in Chronicis ait. Notauit ergo Lucas, ſub quo pontifice cœpiſſet Ioannes ſecundum reuelationem Domini prædicare (hoc enim ſignificat factum eſſe verbum Domini ſuper eum, ſicut Cyrillus Alexand. in principio commentariorum Oſeæ obſeruauit) & ſub quo deſiuiſſet. Præterea, quod in primis mouere debet, verba ipſa quibus euangeliſtæ vſi ſunt, ad ſententiam Clementis prorſus ducunt. ait enim Matthæus; At illi tenentes Ieſum, duxerunt ad Caipham. Verbum Græcum eſt ἀπήγαγον, quod propriè ratione præpoſitionis ἀπὸ ſignificat, duxerunt inde, ex eo, inquam, loco, id eſt, ex horto, vbi captus eſt. quòd ſi inde duxerunt ad Caipham, ergo non duxerunt ad Caipham ex domo Annæ. Hoc autem magis adhuc confirmat participium ipſum, κρατήσαντες ἀπήγαγον: ſignificat enim μετὰ τὸ κρατῆσαι ἀπήγαγον; vt Apollonius antiquiſſimus Grammaticus lib. primo De conſtructione participij cap. 27. tradit, id eſt, poſtquam eum tenuerunt, ducunt inde ad Caipham. Similiter dixit Marcus cap. 14. ſtatim enim poſtquam captus eſt, & adduxerunt, inquit, Ieſum ad ſummum Sacerdotem: & conuenerunt omnes Sacerdotes, & Scribæ, eodem verbo vſus eſt, ἀπήγαγον, id eſt, ab illo loco, vbi captus eſt, duxerunt ad ſummum Sacerdotem. Lucas verò adhuc clarius, Comprehendentes, inquit, eum duxerunt, & introduxerunt in domum principis Sacerdotum; ſic enim eſt in Græcis exemplaribus, ἤγαγον καὶ εἰσήγαγον, in domum Principis ſacerdotum. Ioannes verò, quia non ſcribebat, quò primùm adductus eſſet Ieſus, ſtatim vt captus eſt, non vſus eſt ea forma loquendi, qua alij Euangeliſtæ; non enim dixit, συλλαβόντες καὶ δήσαντες ἀπήγαγον ad Annam primùm, id eſt, cùm comprehendiſſent, & ligaſſent illum, ſiue, poſtquam comprehenderunt, & ligarunt, duxerunt ad Annam primùm: hoc enim ſignificat, vt dixi, participium illud cum verbo, ſcilicet poſt illud factum eſſe hoc; id eſt, poſt comprehenſionem, ſtatim ductum eſſe ad Annam. Non hoc, inquam, dixit, immo ſi ſic dixiſſet, non opus fuiſſet dicere, ad Annam primùm: quia vis conſtructionis illius participij cum verbo, hoc omnino ſignificabat, poſt comprehenſionem non aliò ductum eſſe, priuſquam ad Annam. Sic ergo dixit, & miniſtri Iudæorum συνέλαβον καὶ ἔδησαν, καὶ ἀπήγαγον, id eſt, comprehenderunt, & ligauerunt. Hic eſt interrupta narratio. Si enim coniungere voluiſſet ſequentem narrationem, & duxerunt eum ad Annam; neceſſe erat ſecundum vſum ſermonis Græci, conſtruere verbum cum participio; aut dicere, quod idem valeret, μετὰ τὸ συλλαβεῖν καὶ τὸ δῆσαι, id eſt, poſtquam comprehenderunt, & ligauerunt; duxerunt ad An-

ne existimetur; aut homo nudus sine diuinitate. multa huc pertinentia notauit Hippolytus martyr scribens aduersus Noëtum, qui Christum negabat Deum, & hominem. Quia ergo dixerat Iesus circa horam nonam, Deus Deus meus, vt quid me dereliquisti? quo declarabat, vt rectè ait Theophylactus, esse se verum hominem, & non secundum apparentiam tantum habere naturalem viuendi appetitum, vt Simon, Menander, Cordon, Marcion, Valentinus, Basilides, Bardasanes, & alij hæretici finxerunt: idcirco rursus, ne homo solùm sine diuinitate esse putaretur, dixit idem postea, Pater dimitte eis, quia nesciunt quid faciunt: non enim dixit, (inquit Theophylactus) Domine, rogo, dimitte eis. sed simpliciter, ac magna cum potestate, dimitte eis; quæ vox, inquit, non solùm misericordiæ plena est, sed magnam auctoritatem præ se fert. idem notauit Leontius Eutholius, à quo Theophylactus mutuatus est, vt ex magna parte reliqua. Sed videamus iam, quomodo Lucas significauerit, illud, pater, dimitte eis, non esse dictum tunc, id est, priusquam illud, Deus Deus meus, &c. quamquam prius ab eo positum sit. scilicet significauit ipso modo verbi, quo vsus est. Cùm enim dixisset Lucas, & postquam venerunt in locum, qui vocatur Caluariæ, ibi crucifixerunt eum, & latrones vnum à dextris, alterum à sinistris, non subiunxit, Iesus autem dixit, pater, dimitte eis; sed sic, Iesus autem dicebat, Pater, dimitte eis. Hoc igitur verbum, dicebat, cùm sit temporis imperfecti, non significat dixisse illud tunc: immo significat, non dixisse tunc. cur verò positum sit à Luca in illo loco, & non suo loco post illud saltem, quod latroni dixit Iesus, hodie mecum eris in paradiso, quod postea Lucas posuit, in promptu est ratio; quia scilicet meminerat euangelista de ijs, qui nescientes Iesum esse Dominum gloriæ, crucifixerant eum; sic enim dixerat Lucas, ibi crucifixerunt eum, & latrones vnum à dextris, & alterum à sinistris; vnde quia pro illis, qui eum sic crucifixerant, orauit, opportune subiunxit illo loco verbum illud orationis factæ, Pater, dimitte illis. Illud etiam obseruandum est, didicisse ex apostolis Clementem, qui hæc scripsit, illam magnam vocem, qua clamauit, dicens, In manus tuas Domine, cœpisse ab illo verbo, Pater dimitte eis, hoc enim dixit etiam cum clamore, vt significaret vehemens desiderium, quo tenebatur salutis, & veniæ eorum, qui eum crucifixerunt.

CAP. XIIII. *pag. eadem.*

Vobis enim aperta est ianua vitæ, qui ex gentibus conuersi estis, qui aliquando non amati, nunc autẽ dilecti] Hic quoq; locus apologeticam explanationẽ requirit, ne videatur Clemens Romanus Latinæ & Græcę linguæ non satis peritus, vt quidẽ fuit peritiss. vt enim apud Latinos plus est diligere quàm amare, sic apud Græcos plus, ἀγαπᾶν quàm φιλεῖν. quare sic videbatur debuisse dicere, qui aliquando οὐ πεφιλημένοι, id est, non amati, nunc autem ἠγαπημένοι, id est, dilecti. nouit beatus Petrus, quantum inter se distarent ἀγαπᾶν, & φιλεῖν, id est, diligere, & amare. Siquidem cùm Dominus interrogaret eum, inquiens, Petre ἀγαπᾷς, id est, diligis me? non respondit, tu scis Domine, ὅτι ἀγαπῶ σε, id est, quòd diligo te, vt quidem videbatur respondendum: sed quia sciebat Petrus amorem esse initium quoddam, & additum ad dilectionem; dilectionẽ verò perfectiorem esse, non ausus est dicere, tu scis Domine, quia diligo te, sed quod minus est, tu scis, quia amo te. Hactenus Gregorius Cerameus archiepisc. Tauromenij in Sicilia in hom. XI. in ca. Matth. 27. Subiungit deinde idem auctor, quo magis differentiã vtriusq; verbi explanet, Tribus, inquit, modis aiunt amicitiam conflari; voluptate, vtilitate, virtute: quæ autem altero modo duorũ conflatur, infirma, & instabilis est: statim enim vt vtilitas, aut voluptas sublata est, amicitia extinguitur, vnde tẽporis aut loci longinquitas, aut mutatio rerum facilè eam dissoluunt; amicitia verò, quæ ex virtute ortum ducit, non sic extinguitur, immo curriculo temporis, & corporum distantia firmior efficitur paulatim incrementis ad dilectionem proficiens. Huiusmodi ergo amicitia principium dilectionis est. quod quidem cùm beatus Petrus sciret, veritus confiteri, quòd diligeret Dominum, non dixit, tu scis Domine, quia diligo te; sed potius, quod minus erat, sibi attribuit, inquiens, tu scis, quia amo te. didicerat enim hanc esse dilectionem; Si quis poneret animam suam pro amicis suis. Vt igitur, qui sibi conscius erat non hoc fecisse, contrahit se: verùm Dominus ab eo amore, quem in Dominum habebat, requisiuit, vt oues rationales pasceret. Hactenus hic auctor. Conferamus nunc ista in apologeticam explanationem loci Clementis. alia est ratio sermonis hominum cum Deo; alia Dei cum hominibus. homini quidem plus est ἀγαπᾶν, id est, diligere, quàm φιλεῖν, id est, amare, sicut explicatum est; plus, inquam, facit homo, cùm diligit, quàm cùm amat: diligimus enim ex virtute; amamus verò interdum vtilitatis, aut voluptatis gratia; & amantes ex virtute proficimus ad dilectionem; apud Deum verò summum, quod hic consequi ab eo possumus, est amicitia eius, sicut scriptũ est, Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam, & amicus Dei appellatus est. immutauit igitur Clemens scientissimè vsum verborum ἀγαπᾶν, & φιλεῖν; & fecit significare plus φιλεῖν, quàm ἀγαπᾶν, quia de amicitia Dei, quæ est summa eius erga homines charitas, siue dilectio, loquebatur.

CAP. XVI. *pag. 70.*

Nec amplius cum Iudæis tempus celebrandi pascha obseruetis] & paulo pòst: *Vos verò obseruate conuersionem verni æquinoctij, quæ incidit in vicesimum secundum diem mensis duodecimi, qui appellatur dystros*]

stros] Non defuerunt quibus hic locus apostolicæ doctrinæ partim suppositus esse videretur, non ob aliam causam, nisi quia de celebratione paschæ idem præcipiat, quod posteà Synodus Nicæna sanxit, quasi apostoli sancti eodem die pascha dum in vita erant, agerent, quo cum Domino egissent; partim falsus, quasi neget fuisse æquinoctium 25. Martij, cùm Christus pascha cum discipulis egit: sed vtrumque falsum est. Dicamus prius de priore: non est supposita, neque simulata hæc apostolorum de festo paschæ cum Iudæis non celebrando constitutio, neque κακόπλαστος, tanquam in apostolorum personas non cadens, sed eorum est propria, siquidem apostoli nunquam cum Iudæis pascha egerunt, sed vt à Domino didicerant agendum esse, & vt ipsi deinceps tradiderunt, quorum traditioné secuta est Nicæna Synodus, & vt sequerentur, qui in Oriente à cæteris orbis partibus discrepabant, decreto suo iussit. Nihil itaque noui se sanxisse ipsa Synodus testis est, quæ in decreto ipso sic ait: Quia igitur postquam excussum & expensum est oportere ab vniuersis, qui sub cælo sunt, vno modo agitari pascha, inuentæ sunt tres partes orbis, quæ pascha concorditer agunt cum Romanis, & Alexandrinis: vna verò Orientis dubitat, & discrepat: visum est, vt sublata omni quæstione, & controuersia, sic etiam agant fratres, qui in Oriente sunt, sicut Romani, & Alexandrini, ac cæteri omnes, vt omnes vno die pascha celebrent, &c. Si ergo iam antè à principio à tribus orbis partibus eo modo, ac more, & die pascha agebatur, quo Nicæna synodus ab illis quoque, qui in Oriente discrepabant, agi deinceps decreuit, & iussit, non nouum ritum pascha agendi instituit, sed superiorem traditionem confirmauit. hoc tantùm nouæ rei fecit, quod decreuit, vt qui in Oriente dissentiebát, sublata, & interdicta omni cótrouersia, non amplius dissentirent; sed ad concordiam adducerentur Fuisse autem quod de pascha Niceni patres confirmarunt, à sanctis apostolis traditum, affirmat Ruffinus priore libro eccles. hist. cap. 6. in epitome canonum synodi Nicænæ, vltimo can. 22. sic enim ait: Igitur cùm de his prout diuinarum legum reuerentia poposcerat, decreuissent, sed de obseruatione paschæ antiquum canonem, per quem nulla de reliquo varietas oriretur, ecclesijs tradidissent, &c. antiquum canonem dicit huius apostolicę doctrinæ, quæ in manibus est, & canonem apostolorum vij. de non celebrando pascha cum Iudæis. item Eusebius Cæsar. infinitæ lectionis auctor lib. 5. hist. eccles. cap. 23. loquens de Asianis ecclesijs; quæ cum Iudæis tanquam ex antiquiore traditione pascha celebrabant, subiungit, Cùm reliquis ecclesijs per vniuersum orbem consuetudo non esset ad hunc modum celebrandi paschatis, quæ ex apostolica traditione morem hactenus durantem seruant; & quæ sequuntur. & rursus cap. 27. Qui verò, inquit, in Palæstina erant episcopi, postquam de traditione celebrandi paschatis, quæ ad ipsos ex successione apostolorum descenderat, multis tractassent: & in epist. Constantini de sententia concilij Nicæni ad ecclesias missa, quæ est in lib. 1. Theodoreti cap. 10. Possumus, inquit, Iudæorum reiecta gente, veriore ordine, qui à tempore passionis, & die, est huc vsque seruatus, completionem obseruationis huius etiam ad futura sæcula transmittere, & quæ sequuntur. Ecce à die passionis Domini obseruatum, quod à synodo Nicæna sancitum fuit. Deinde Theodoretus lib. 3. in epitome hæresum. c. de Tessarescædecatitis eorum hæresim exponens, ait, Profiteri eos, Ioannem euangelistam in Asia prædicantem docuisse celebrare pascha decima quarta Luna, ac prauè intelligentes apostolicam traditionem, diem Dominicæ resurrectionis; dicit etiam visos esse eos falsis actis apostolorum, alijsque libris apocryphis, ex illis ergo falsis actis apostolorum, & apocryphis libris manasse; credendú est, quod Polycrates ille asserebat, vt Eus. lib. 5. hist. eccl. scribit, Ioannem euangelistam, & Philippum apostolum pascha 14. luna secundum fidei canonem celebrasse. Præterea Victor pont. Rom. in epist. ad Theophilum Alexádriæ Asianæ episcopum, Celebritatem, inquit, sancti paschæ die Dominica agi debere, & prædecessores nostri iam statuerunt, & nos illud vobis eadem die celebrari solemniter mandamus. cùm prædecessores dicit, omnes prędecessores suos intellexit, Eleutheriú, Soterem, Anicetum, Pium, Hyginú, Telesphorum, Xistum, Alexandrú, Euaristum, Anacletum, Clementem.. Clemens verò est, qui hanc constitutioné apostolicam de celebratione paschæ in persona Apostolorum scripsit. Denique Cyrillus Alexand. qui 32. annis præfuit ecclesiæ Alexandrinæ, & homil. 39. singulas singulis annis fecit, quas ἑορταστικὰς vocauit à denunciatione festi paschæ sic dictas, nos paschales dicamus, quæ Gręcè extant, in postremis versiculis, postquá denunciauit quoto die quoti mensis proximæ quadragesimæ initium futurú esset, quoto item sequentis mensis initium magnæ hebdomadæ, & quoto eiusdem mensis ieiunium soluendum vespera sabbati ad multam noctem, & illucescente dominico pascha celebrandum, addidit in 24. homilijs, nunc secundum euangelicam cóstitutionem, nunc secundum euangelicam prædicationem, aliquando secundum euangelicam traditionem, interdum secundum apostolicas traditiones, alias secundú consuetudiné scilicet apostolicæ, siue euangelicæ traditionis, vt sciret ecclesia Alexandrina, vnde lex paschalis obseruationis fluxisset, nusquá hic talis, ac tantus auctor secundum canonem conc. Nic. dixit, neque secundum canonem synodicum, aut ecclesiasticum. Iam igitur liquet, non esse suppositam hoc loco apostolicæ doctrinæ hanc de celebratione paschæ constitutionem, vt quidam falso suspicati sunt; nec esse patribus conc. Nic. vt primis auctoribus assignandam. nec illud rursus verum est, contraria horum à S. apostolis ad tuendam concordiam præcepta vn-

pta vnquam esse, nec vnquam S. Epiphanius, quem contra Audianos citant, dixit; nec illi 15. episcopi, ex circuncisione, quos ibidem S. Epiphanius dicit, Iudaicè pascha celebrabant. Hactenus ad suspicionem de loco supposito. Sequitur, vt respondeamus ad crimen falsitatis loci obiectum, quasi neget hic locus, fuisse æquinoctium 25. Martij, cùm Dominus noster pascha cum discipulis suis egit. minimè hoc negat, immo verò Christi, & Clementis tempore æquinoctium agebatur 22. mensis Dystri, qui incipiebat quarto die mensis Martij.à quarto autem die vsq; ad 25. numeratur 22. qui est idem 25. secúdum rationē computationis nostræ, si à primo die numerare incipimus. ita verò esse, temeritatis esset non credere tanto auctori, quantus est Clemens, rem sui temporis, cui contradici nō potest, narranti. Sed tritum est illud philosophi, & quasi vice prouerbij, Ad pauca respicientes, facilè enunciare. idem quoq; scripsit Eusebius Cæs. in omnimoda historia canonum Chronicorum; sic enim vocat Hier. quorum epitomen idem Hieron. Latinè transtulit. Postquam, inquit, vmbrosum pascha cū discipulis comedit, & pascha auctoritatis præcipuæ introduxit v. die hebdomadis, qui erat lunæ decimusquartus, mensis verò Martij 22. indictione 15. ipsa eadem nocte in eiusdem mensis diem 23. ferente traditus est, ac illo ipso die crucifixus, resurrexit 25. die Dominico. Hæc ex fragmento Eusebij, quod Anastasius Antiochenus in libro Variarum quæstionum recitat. CAP. XIX. *pag. 73.*

Prædicantem vnum Deum, & eligentem monarchiam Romanorum.] De Christo hoc dicit. Sed quomodo dicet aliquis, elegit monarchiam Romanorū, quæ deleta est, sicut deletæ sunt cæteræ monarchiæ Babyloniorum, Medorum cū Persis, ac Macedonum, id est Græcorum? Deleta quidem est monarchia gentilium Romanorum: tametsi enim Iudæos, & alias gentes euerterunt; tamen ipsi quoque postremò euersi sunt, & eorum principatus sublatus. de hac monarchia non loquitur hic apostolica constitutio, neq; eam elegit Deus; sed de monarchia Christianorū loquitur: hanc enim Deus elegit; & hæc est hæreditas filij eius, de qua prophetauit Dauid dicens in persona Christi: Dominus dixit ad me, Filius meus es tu: postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Vt igitur regnum, siue monarchia Babyloniorum, regnum, & monarchia est eorum qui successerunt in Babylonijs; & regnum Medorum, eorum qui Medis; & Macedonum monarchia, eorum intelligitur, qui in Macedonū monarchia successerunt; sic regnum, siue imperiū Romanorum, eorum intelligitur qui in Romano imperio successerunt, qui sunt Christiani. Vnde quæ Daniel de regno IIII. Romanorum prædixit, veriùs conueniunt in regnum Christi, quod est quartū ratione successionis. Hæc est monarchia, quæ, vt ait Daniel, in sæculum non interibit, & populo alteri non relinquetur: comminuet, & consumet vniuersas monarchias: & ipsa stabit in æternum. Quot enim Reges, & Imperatores gentiles hanc monarchiam, & fidem eius, & ipsius monarchiæ præsidem ac verum monarcham Christum ac Vicarium eius Pontificem Romanum, totius populi Christiani pastorem, & spiritualem regem vnà cum regibus Christianis oppugnarunt; tamen delere non potuerunt: quin potiùs ipsi interierunt. Monarchiam itaq; Romanorum, vocat regnum Christianorū, quod Christus regnat in Pontifice, in Ecclesia catholica Romana per vniuersum orbem diffusa. Esse autem sic interpretandum hunc locum, ex ipsa apostolica doctrina intelligi potest, cùm dixit, hunc esse lapidem illum apud Danielem ex mōte sine manibus excisum, qui cunctam terram impleuit. Deinde subiungit: qui multitudinem principatuum, & multitudinem Deorū confregit: & prædicauit vnū Deum: & elegit monarchiam Romanorum. Vt enim vnum Deum opposuit multitudini deorum; sic monarchiam Romanorum multitudini principatuum, in qua monarchia vnus Deus, vna lex, vnum caput, vna est Ecclesia catholica Romana. Cuius fides, sicut Apostolus scripsit, annunciatur per vniuersum mundum. Etsi enim multæ sint ecclesiæ, ac multi principes ecclesiarū; multi reges Christiani: omnes tamen conueniunt in vnum, sicut digiti in manum: vt ait Optatus Mileuitanus, omnes sunt vnius corporis membra, vnum caput, & vnus princeps omnium.

IN LIBRVM SEXTVM
DE SCHISMATIBVS.

CAP. III. *Pag. 76.*

Illum qui quasi conditor, conditoris opera ediderat.] Quia Moysem vocat ὡς δημιουργὸν, id est, quasi conditorem, ne aliquis, vt euenire solet, fortassis occasionem reprehendendi, quod non intelligit, hinc arripiat, quasi filius Dei conditor mundi, cum quo Moysem comparat, sit minister patris, vt fuit Moyses minister Dei: interpretandus est locus, ac dicendum, potius ex hoc loco intelligi æqualitatem filij cum patre, quàm inæqualitatem. Idcirco enim vocat Moysem quasi conditorem, & opificem mundi, quia constituit eum Dominus, sicut ait scriptura, vt esset Deus Pharaonis, & Aaron esset propheta eius: sicut filius Dei, cuius typus erat Aaron, est consiliatius patris; & quia sicut Deus in creatione mundi loquebatur filio, inquiens, Fiat lux; fiat firmamentum; congregentur aquæ; germinet terra: & similiter in reliquis, & facta sunt à filio: sic quoque dicente Moyse ad Aaron, Tolle virgam tuam, & extende manum tuam super aquas Ægypti, ne vertantur in sanguinem, extendebat Aaron manus, & vertebantur; & similiter fiebat in reliquis plagis, quæ erant opera Dei. Sic autem iubere Moysem Aaroni, & Aaronem iussa facere quasi mino-

minorem, ac inferiorem, cùm tamen non esset, nihil aliud significabat, quàm concordiam, & cõsensum vnius voluntatis ac mentis; quod satis scriptura significauit: cùm enim dixisset, Dixit quoque Dominus ad Moysem, dic Aaron, Tolle virgam tuam, & extende manum tuam super aquas Ægypti, & vertantur in sanguinem, subiungit; Feceruntque Moyses, & Aaron, sicut præceperat eis Dominus. quod in aliis deinceps plagis dictum est. quod quidem valet ad explicandum similem formam subiectionis, ac iussionis inter patrem & filium in creatione mundi, cùm ait scriptura, Dixit Deus, loquens filio, vt sancti patres interpretantur: Fiat lux, & congregentur aquæ. Sed de hoc plura lib. 5. cap. 6. inde petantur reliqua.

Vt olim nobis congregatis, dicebat de nobis, Rogaui vt non deficiat fides vestra.] Quomodo, dicet aliquis, valebit ad probandum principatũ Petri, quod Dominus dixit Petro principi Apostolorum, Ego autem rogaui pro te, ne deficiat fides tua; si, vt hoc loco Apostoli aiunt, quod hactenus erat singulare Petri, iam intelligitur commune omnium Apostolorũ fuisse? id est, si non tantum pro Petro, sed pro cęteris Apostolis rogauit, ne fides eorum deficeret? Immo verò sic de principatu Petri maximè docemur, quia cùm rogauit pro omnibus Apostolis, qui ecclesiæ corpus repręsentabant, ne eorum fides deficeret, se pro Petro nominatim rogare dixit: eidémque comisit, vt fratres firmaret, in fide scilicet: sic, inquam, maximè docemur fuisse Petrum principem Apostolorum, & ecclesiæ caput, cuius est præesse reliquo corpori; & omnes partes eius firmare, ac moderari. Cuius enim esset caput Petrus, nisi corpus esset? aut quomodo corpus esset, si fides eius corporis deficeret? aut quomodo non posset deficere, si Dominus non rogasset pro eo? Consequens est igitur, vt qui pro fide capitis nominatim, & immediatè rogauit, idem simul pro fide corporis à Petro firmandi, rogarit; præsertim cùm rogandi caussa communis esset, scilicet tentatio: omnes enim expetebat Satanas, vt cribraret sicut triticum. quare consentaneum erat, vt hoc ipsum, scilicet Dominum rogare, ne fides deficeret, commune esset eorum qui tunc tentabantur, ad eósq; omnes pertineret. Igitur vt fides Pontificis successoris Petri deficere non potest; sic neque fides ecclesiæ, cuius ille est caput. Et rursus, sicut fides ecclesiæ, quæ fundata est super fundamentum Apostolorum, & Prophetarum, non potest deficere; sic neque fides Pontificis Romani, qui in locum Petri successit. Vtriusq; enim fides, scilicet corporis & capitis, colligata est. Ergo dicendo, firma fratres tuos, satis significauit, non defuturam eorũ fidem, si à Petro in ea firmarentur: seq; pro fide Petri orare: & pro fide eorum qui per verbum Petri in fide firmandi essent. Deinde si vtcunque ac simpliciter pro Petro tantum rogasset, sic consequentia postulabat, vt diceret, Ecce Satanas expetiuit te, vt cribraret te sicut triticum: sed ego rogaui pro te, &c. at non sic dixit, sed potius, Ecce Satanas expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum: sed ego rogaui pro te, ne deficiat fides tua: tu autem aliquando conuersus, confirma fratres tuos: quod perinde est, quasi diceret: Ecce Satanas expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum; sed ego rogaui pro vobis, ne deficiat fides vestra; id tamen fiet, cõfirmante vos principe, & capite vestro Petro, pro quo rogaui nominatim, quia ipse solus sit caput, ne eius fides ad confirmandum vos deficeret. Quare cùm dixit Dominus, Sed ego rogaui pro te, &c. in Petro, tanquam in capite, reliquum corpus subiectum capiti comprehendit. est enim in episcopo ecclesia, sicut episcopus in ecclesia, vt ait Cyprianus lib. 4. epist. 9. imò sic loqui vulgò solemus, vt si regem dicamus bellum intulisse, subiectos regi simul intelligimus. Sic apostolica doctrina hunc locum euangelij interpretata est. Meritò igitur, ac vi huius precationis diuinæ factum est, vt sicut semper fuit ecclesia fidelium, ex quo fundata est super Petrum principem Apostolorum, & semper futura est vsque ad consummationem sęculi, sic nunquam deficiat fidelis successor Petri in cathedra eius, cuius fides fidem ecclesiæ catholicæ firmet. Non sic autem euenisse videmus in reliquis sedibus patriarchalibus; sæpè enim, & diu defecerunt successores fideles sanctorum episcoporum Alexandriæ, Antiochiæ, Hierosolymis, & Constantinopoli, vt ex historiis, & catalogis episcoporum intelligi potest, vt nos in libris nostris de dogmaticis characteribus verbi Dei docuimus. Hinc iam intelligi potest, quod Leo IX. scripsit in epistola synodica ad Petrum Patriarcham Antiochenum, solum Petrum esse pro quo Dominus orasset, ne fides eius deficeret, accipiendum esse sic, vt solus Petrus fuerit pro quo ita orauerit, vt nõ deficeret fides eius, nec alio indigeret, Superiore in terris, qui eum firmaret, quod est, solum fuisse, pro quo tanquam pro capite, immediatè orauerit. Vt autem hanc notationem finiam, illud etiam volui obiter animaduertere, quod Dominus dixit, expetiuisse Satanam, vt Apostolos sicut triticum cribraret, interpretatum esse Clemẽtem, quid sibi vellet illud verbum, vt cribraret, scilicet expetisse, vt eorum fides efflueret, & dilaberetur, instar aquæ; sicut cribro agitato effluit id quod in eo continebatur. Simili translatione vsus est Paulus Hebr. 2. cùm ait, Propterea abundantiùs oportet obseruare nos ea quæ audiuimus, ne fortè perfluamus; rectè enim fides, & spiritualis doctrina, vt ait Dionysius in epist. ad Tit. aquæ assimilantur propter vim viuificandi, quæ in ea inest.

CAP. VI. Pag. 78.

Et nunc diabolus sapiens ad nocendum, & boni ipsius, quod nam sit, ignarus.] Dubitabit aliquis fortasse, quomodo hoc sit verum: cùm tradat Dionysius cap. 4. de diuin. nomin. & cæteri eum secuti, dona naturalia integra in dæmonibus remansisse, ac proinde naturalem cognitionem non fuisse eis imminutam. Ita quidem est, bonum ipsum scilicet, quoad licet naturaliter cognoscere,

non ignorare dæmones: quatenus verò cognoſcitur, vt ſuſcipiatur agendum, ſic quidem ignorare: quæ quidem cognitio affectiua vocari ſolet; & ſic ſanctus Thomas vocat in 1. p. q. 64. art. 1. in corpore. de qua cognitione ſcriptū eſt illud, Noluit intelligere, vt bene ageret. Huiuſmodi igitur cognitio, quæ ſine ſpeciali Dei gratia, & propriæ volūtatis actu eſſe nō poteſt, priuati ſunt dæmones: qui quātum in ipſis eſt, neq; norunt bonum, neq; noſſe volunt, ſicutidem Dionyſ. cap. 7. de diuinis nominibus ait; Mentem dæmonis, quatenus diuinam ſapientiam amiſit, neque ſcire, neque velle aſſequi bonum, quod natura appetit. CAP. VII. *Pag. eadem.*

Philippus coapoſtolus noſter.] Dicet aliquis, imò diaconus noſter, dicendum erat, non enim fuit Apoſtolus ex numero duodecim Philippus ille qui deſcendit in Samariam; quod ex eo perſpici poteſt, quod (vt eſt in Actis Apoſtolorum cap. 8. cùm eſſet perſecutio magna in eccleſia Hieroſolymitana, diſperſi ſunt, inquit, omnes per regiones Iudææ, & Samariæ, præter Apoſtolos. Erat autem cum illis diſperſus Philippus qui Simonem in Samaria catechizauit, & Eunuchum baptizauit. Præterea ſi apoſtolus fuiſſet, habuiſſet quidem poteſtatem dandi Spiritum ſanctum, ſicut cæteri Apoſtoli, quam tamen non habebat. Vera ſunt hæc, quæ etiam Iſidorus Peluſiota obſeruauit in epiſtola ad Agigantium. Appellatus ergo eſt coapoſtolus, tanquam miſſus ad euangelizandum infidelibus, vnde euangeliſta dictus eſt in Actis apoſtolorum cap. 21. ij enim erant euangeliſtæ, vt Theodoritus interpretatur in commentarijs Pauli ad Epheſ. cap. 4. Qui obeuntes, inquit, circum loca, euangelium prædicabant. euangelizabat itaque Philippus circum loca, non quia hunc honorem ſibi ſumeret, non enim conuenit diacono prædicare verbum Dei, ſicut neque baptizare, hæc enim Apoſtolorum canones prohibent, ſed quia à Deo, qui eſt Dominus canonum, & legum ſuarum, vocatus fuit ad hunc honorem; vt Eunuchum, & Simonem baptizaret: ſicut etiam Ananias à Domino vocatus eſt ad miniſterium baptizandi Paulum, vt Melchiſedec, & Iob à Deo, vt eſſent ſacerdotes: & vt Aaron à Moyſe auctoritate Dei. Notauit hoc etiam Clemens lib. 8. conſtitutionum apoſtolicarum cap. 46.

Tunc nos, qui gratiam Dei Samaritanis per Philippi miniſterium tributam eſſe audiebamus, profecti ſumus ad eos.] Dubitabit forſitan aliquis, ſi hæc apoſtoli dicunt, quomodo verum eſt quod ſcriptum eſt in Actis apoſtolorum, Petrum, & Ioannem miſſos fuiſſe ab apoſtolis ad Samariam, poſtquam audierunt recepiſſe illos verbum Dei? Dictum nobis ſæpe eſt, mandatam eſſe litteris à Clemente doctrinam apoſtolorum in perſona eorum, quod pertinet ad genus ſcribendi dramaticè, id eſt, per imitationem accommodatè ad rem quæ ſcribitur; vt hic, quia profectio ad Samariam deſcribitur, & apoſtoli loquuntur, qui ſe dicunt ad Samariam profectos, & id quidem duobus accidit, Petro, & Ioanni, qui fuerunt ab Apoſtolis miſſi, neceſſe eſt conſequenter, vt illi ipſi duo apoſtoli hæc loqui intelligantur ſecundum rationem & conſequentiam dramatis.

CAP. X. *Pag. 79.*

His verò omnibus ex æquo erat vnum idémque impietatis propoſitum, Deum omnipotentem blaſphemijs afficere, ſentire ignotum eſſe, & non eſſe patrem Chriſti.] Quomodo dicet aliquis, hæreticorum ſententia eſt, Deum eſſe ignotum, cùm dicat Dauid pſal. 17. de Deo, & de Dei cognitione, Qui poſuit tenebras latibulum ſuum? & Paulus illum Deum ignotum, cui Athenienſes aram poſuerant, Deum eſſe interpretatur, ſubiungens: Quem ergo ignorantes colitis, &c. quod perinde erat, quaſi diceret, quem iſta veſtra ratione ac ſapientia inſtructi, non poteſtis cognoſcere, tametſi eum colitis, hunc Deum annuncio; & paulo pòſt: qui definiuit, inquit, vſque ad ſtatuta tempora, & terminos habitationis eorum, quærere Deum, ſi forte attrectent eum, aut inueniant, quamuis non longè ſit ab vnoquoque noſtrum: in ipſo enim viuimus, mouemur, & ſumus. ſignificat enim quæſiuiſſe eos Deum, ſcilicet ratione naturali, ſed non potuiſſe inuenire, quoad venit tempus, cùm iuxta prophetiam Eſaiæ cap. 65. inuentus eſt ab ijs qui non quærebant eum, id eſt, à gentilibus; qui quidem cùm crediderunt eis qui ipſos philoſophos docebant, Deum eſſe ſupra omnia illa diuina, quęcunque ratione naturali ex ijs quę facta ſunt, cognoſcebant, tunc Deum cognouerunt: & relicta idololatria in qua habitabant, ad eccleſiā Chriſti ſe contulerunt. Hi enim fuerunt termini habitationis eorum, quos Paulus dixit. Præterea narrat Michaël Singellus, auctor vetus, & grauis, in vita Dionyſij, dixiſſe eum, cùm vidit in Ægypto ſolis defectionem, ὁ ἄγνωστος, σαρκὶ πάσχει θεὸς, δι' ὃν τὸ πᾶν ἐζόφωται, καὶ σεσάλευται, id eſt, ignotus Deus, carne patitur, propter quem vniuerſum eſt tenebris obſcuratū, & tremefactum. Hunc ſermonem ait ſibi puero à patre traditum. Aiunt etiam, cùm philoſophi, qui tum Athenis erant, intelligerent, naturæ vices verti, ſuaſiſſe aram poni, ac conſecrari Deo ignoto, de quo nunc Paulus loquitur. fortaſſe qui in primis perſuaſit pro ſua auctoritate, ac ſapientia, & religione, fuit Dionyſius. Atque hæc quidem ratio aræ illius Deo ignoto poſitæ, veriſimilior forſitan videatur, quàm illa de querela Dei panis in cultu deorum prætermiſſi, aut de Deo quopiam, quem neſcirent, irato, quem Athenieſes in grauiſſima peſte, poſita hac ara, placare voluiſſent. Sine illud magis probatur, quod ait B. Chryſoſt. in homilia de non prætereūdis inſcriptionibus ſcripturarū, & de inſcriptione aræ: multos, inquit, deos, vel potius dæmones habebāt Athenienſes (omnes enim Dij gentiū, dæmonia) alios à patribus acceptos, alios à vicinis gentibus, à Thracibus, ab Ægyptijs. Quare quia nō vniuerſos Deos à principio receperant, ſed paulatim introducti fuerāt, alij ætate patrum, alij auorum, alij eorum tempore

tempore qui tunc erant cōgregati in vnum locum, aiebant; Sicut ignorabamus hos, & postea eos recepimus & cognouimus; sic fortasse accidit, vt aliquis alioqui Deus, nesciatur, nobisq; ignotus sit, qui ob eam causam nobis ignaris non colitur, sed potius negligitur. ne autem hoc eueniret, aram posuerunt, quam ignoto Deo inscripserunt, quasi inscriptione ista illud prædicarent, ὅτι κ̓ εἴ τις ἐστὶ ἕτερος θεὸς οὐδέπω γνωρισθεὶς ἡμῖν κἀκεῖνον θεραπεύομεν, id est, si quis alius Deus est nondum nobis cognitus, illum etiā colimus. ecce superstitio nimia. idcirco dixit Paulus, per omnia quasi superstitiosiores vos video; nō enim notos solum vobis dæmones colitis, sed etiam nondum vobis notos. atque illi quidem de alijs Dijs id dicebant, Paulus verò istuc ad Christum transtulit, αἰχμαλωτίσας τὸ νόημα αὐτῶν κ̓ μεθ' ἑαυτοῦ στήσας, id est, sic illorū sensum captiuum duxit, & à parte sua stare fecit, seq. adiuuare. sic Chrysostomus; etsi nos alium sensum nunc sequimur, & aliter Deum ignotum, cui ara illa posita erat, interpretamur. Itaque si Deus est ignotus, vt illa ara testabatur (neque enim Paulus de hoc accusat sapientes Gentilium, immò affirmat ignorare eos Deum, quem colebant, cùm eum alioqui ex ijs quæ facta sunt, cognouissent, vt idem rursus in epistola ad Romanos ait) si inquam Deus est ignotus, quomodo, vt apostolica doctrina tradit, hæreticorum error est Deum dicere ignotum? aut si hic non est error, quomodo rursus verum erit quod idem Clemens proximo capite dicit, Deum esse notum? Explicanda est ergo hæc quæstio, vt locus Clementis sine errore intelligatur. Tradit sanctus Thomas, & quidem rectè, 1. par. q. 12. art. 12. posse ratione naturali cognosci de Deo, non quidem naturam eius, ex qua est ignotus, vt ait Dionys. cap. 7. de diuinis nominibus, quod S. Maximus in prima Hecatontade Theologica dixit, μηδενὶ εἶναι ἐκ φυσικῆς ἐμφάσεως διεγνωσμένον, id est, nulli cognitum esse ex naturali specie, siue repræsentatione; sed cognosci posse, inquit S. Thom. an sit: posse item cognosci de Deo ea quæ necesse est ei conuenire, secundum quod est prima omnium caussa excedens omnia sua caussata. deinde subiungit: Vnde cognoscimus de ipso habitudinem ipsius ad creaturas, quòd scilicet omnium est caussa: & differentiam creaturarum ab ipso, quòd scilicet ipse non est aliquid eorum quæ ab eo causantur: & quòd hæc non remouentur ab eo propter eius defectum, sed quia superexcedit: hoc est quod Greg. Nazianz. in sermone 2. de pascha ait; immensum, & infinitum illud quasi pelagus essentiæ, quod omnem de tempore, & natura cogitationem superat, solius mentis intelligentia tenuiter non ex ijs quæ in ipso sunt, id est, ex essentia, sed ex ijs quæ circa ipsum; id est, ex creatis, & effectis rebus adumbrari, omnium enim rerum ordo vtpote à Deo fundatus, vt ait diuinus Dionys. in cap. 7. de diuinis nominibus, imagines quasdam, & similitudines diuinorum eius exemplorum habet, ex quo ad illū qui est super omnia, via & ordine pro viribus ascendimus. Addi potest hic, quod in pluribus locis tradit idem Dionysius, scilicet non solum non esse Deum aliquid eorum quæ ab eo effecta sunt, vt ait S. Thom. sed neque esse illa, de quibus idem S. Thomas ait hic, necesse esse conuenire Deo quæ Paulus vocat inuisibilia Dei, quæ, vt idem tradit, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur; hęc enim nō sunt natura eius, si enim essent, mentitus esset qui dixit, apparui Abrahæ, Isaac, & Iacob, patribus vestris, & nomen meum non manifestaui eis; siquidem cognouerunt illi hæc quæ dicta sunt: at verax est Deus, & non mentitur, igitur non manifestauit eis nomen naturæ; quòd si nomen non manifestauit, multo minus naturam. hæc Athanasius in dialogo Orthodoxi & Anomij de ingenito & genito contra Aëtium. Itaque non solum non est Deus bonitas, aut sanctitas, aut iustitia, & alia eiusmodi, quę in creaturis reperiuntur, quæ sunt omnia finita & creata, ac participationes quædā diuinorum; sed neq; est Deus bonitas ipsa infinita, & increata, neq; iustitia ipsa immensa, ac substantialis, & similiter in reliquis similibus, quatenus hęc à nobis naturaliter cognosci possunt; sed potius est supra hæc ipsa. Hoc verò philosophi gentiles nō cognouerunt: imò, vt diuinus Dionysius in mystica Theologia tradit, non cogitantes quicquam esse supra ea quæ supra naturam sunt, supra illa, inquam, inuisibilia, quæ Paulus dicit, ex iis quæ facta sunt, naturaliter cognosci, existimabant se sua intelligētia naturali Deum planè cognoscere; qui, vt ait Propheta, posuit tenebras latibulum suum. Ex quo factum est, vt cùm Deū vtcumq; ex iis quæ facta sunt, cognoscerent, neque tamen crederent, melius adhuc, & diuinius cognosci posse, quàm vt ipsi sua intelligentia ex creaturis, in quibus toti hærebant, naturaliter cognoscebant; factum inquam est, vt nō sic cognoscerent Deum, vt gloriam, & maiestatem Dei decebat, quod quidem fieri non poterat sine munere Dei, id est, sine fidei lumine, cui ipsi sua existimatione obstabant; atque ita euanuerunt in cogitationibus suis, quibus excellentiā Dei infinitam metiebantur. Anima enim, vt ait S. Maximus in prima Hecatontade de Theologia, & incarnatione filij Dei; non potest ad cognitionem Dei attolli, nisi Deus ipse condescensu suo, ipsam animam tangat, & ad seipsum euehat. Non enim tantum potest humana mens sursum ferri, vt diuinum aliquem splendorem capiat, nisi Deus ipse eam attrahat, quantum mens hominis attrahi potest, & nisi diuino splendore illuminet. hactenus Maximus Dionysium in 7. cap. secutus, Hi igitur & Deum hac ratione ignorarunt, vt de illis philosophis Atheniensibus dixit Apostolus, & iidem rursus Deum cognouerunt, vt idem Paulus in epistola ad Rom. dixit, Quia, inquit, quod notum est Dei, manifestum est in illis, Deus enim illis reuelauit. tunc scilicet reuelauit, cùm eos fecit ad imaginem suam, hoc est, rationales & intelligentes: Non enim poterat natura hominis, vt ait

Athanasius in libro contra gẽtes, Deum cognoscere genita ingenitum, corporea incorporeum, nisi per gratiam Dei, quia facta est ad imaginem eius. Hanc gratiam vocat Apostolus, reuelationem Dei, qua cognoscit homo naturaliter, id est, secundum naturam suę mentis, siue intellectus, illa quæ Paulus vocat, nota Dei. Altera verò est diuinior Dei cognitio, quæ naturam intellectus nostri superat, quæ est vnio cum Deo, vt ait Dionysius ca. 7. de diuinis nominibus, vnio, inquam, cũ Deo, hic quidem per fidem, illic verò in cælo per visionem. igitur vt est in epistola ab episcopis catholicis ad Paulũ Samosatenum, antequã deponeretur, missa, Dei dignitatẽ, & magnitudinem, vt est, pro dignitate veritatis natura humana explicare nõ potest: qualemcunq; verò mediocrem de eo notionem assequi filio eius reuelante, satis est, sicut ait ipse, Nemo nouit patrem, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. & subiungit, hũc autem filium genitum, vnigenitum filium, imaginem Dei inuisibilis; primogenitũ omnis creaturæ, sapientiam, & verbum, & potentiam Dei ante sæcula, non præcognitione, sed hypostase Deum, Dei filium in vetere, & noua scriptura cognouimus, confitemur, & prædicamus. Simon verò cum iis, qui eum sectati sunt, hoc negabat, cùm aiebat, vt est in libro 8. historiarum Clementis de prædicationibus, & disputationibus Petri cum Simone, οὐδεὶς ἔγνω τὸν ἐν ἀπορρήτοις ὕψιστον πατέρα ὄντα, ὡς οὐδὲ τὸν τούτου υἱὸν, ὅτι υἱός ἐστι, id est, nemo nouit in arcanis altissimum patrem, sicut neque filium eius, quod filius eius est; vnde Deum ignotum βυθὸν ὕψιστον, id est, profundum altissimum vocabat, vt Irenæus in primo libro contra Hær. ait. Sic etiam negabat Deum esse patrem Christi; sic enim contra Petrum disputabat, Cùm tu, quæ sunt Dei altissimi propria, filio tribuas, ignoras facere te filium patrem Christi tui. Sed de his hactenus.

CAP. XI. *pag. 80.*

Annunciamus vnum Deum vnius filij patrem, non plurium: vnius paracleti per Christum, aliorum ordinum effectorem.] Frequens est non solùm in scripturis sanctis, sed in sacris doctoribus repetitio ἀπὸ κοινοῦ, vt hic repetendum est verbum illud, Deum, vt dicamus vnius paracleti Deum, non autem repetendũ est nomen patris, vt dicamus, vnius paracleti patrem: quia pater ad filium refertur, non ad paracletum. Multa dici solent κατ' ἔλλειψιν, præsertim in scriptura, tum propter breuitatem eidem scripturæ, & iis, qui eam secuti sunt, familiarem, tum etiam aliis de causis œconomicè, ac prudenti consilio: quod hic quoque factum est, vbi necesse est supplere aliquid, quod conueniat Paracleto & Deo vnde procedit. Causa verò, cur illud tacitũ sit, fortassis est, quia sic apostolica doctrina admonere voluit, non posse propriè explicari modum processionis, sicut ait Gregorius Theologus in primo libro De filio & spiritu sancto: horum verò, (inquit) ille quidem germen, hic verò πρόβλημα, id est, procedens; sic enim interpretamur nunc, non verbum de verbo exprimentes, sed vt loqui consueuimus. Deinde subiungit Gregorius; aut nescio, quomodo hæc vocare quis possit, abstrahens ea ab iis quæ cernuntur. Satis his verbis significasse videtur rationem generandi, & rationem producendi per processionem, ad intelligendum, & ad propriè nominandum difficilem esse. Quo in loco illud est obseruandum, melius vocasse spiritũ sanctum πρόβλημα Gregorium, quàm vocauit Candidus in dialogo Origenis filium προβολὴν, quod beatus Hieronymus lib. 2. apologiæ aduersus Ruffinum reprehendit, quòd negare videretur filium natum. Videamus igitur quid supplere oporteat secundum vsum, & auctoritatem Patrum. Licet enim intelligere sic; Deum Paracleti, scilicet χορηγὸν, id est, vt ita vertamus, præbitorem, siue exhibitorem, sicut filius est χορηγὸς Spiritus sancti, vt beatus Cyrillus tradit in thesauris de Trinitate ad Nemesinũ, & magnus Athanasius in dialogo Orthodoxi & Anomij de ingenito, & genito; quod mihi sumpsisse videntur ex Dionysio Areopag. in Hierarchia ecclesiastica, cap. De chrismate: aut certè idem dixit, quòd illi prius dixerat. Sic enim Dionysius de naturali processione Spiritus sancti ex filio scripsit. ὑπ' αὐτοῦ scilicet υἱοῦ τοῦ δι' ἡμᾶς ἀνθρωποπρεπῶς πνευματι καθαγιασθέντος ἀναλλοιώτως τῆς οὐσιώδους θεότητος ἕξει τὸ θειότατον πνεῦμα χορηγούμενον, id est, ab ipso videlicet filio propter nos per spiritum Dei, vt humanitatem decebat, sine vlla sui mutatione sanctificato, secundum substantiam diuinitatis verè Spiritus sanctus præbitus. Item idem Dionysius lib. De diui. nomin. cap. 2. Vertam Latinè. Rursus, inquit, quòd sit quidem pater, fons diuinus, filius verò, & spiritus sanctus fœcundæ diuinitatis, si sic loqui oportet, surculi à Deo producti, & tanquam flores, & lumina, quæ naturam superant, ex sanctis scripturis accepimus. Deum patrem vocauit Dionysius, fontem diuinitatis filij & spiritus sancti. Vt iam hic quoque liceat interpretari, dixisse Clementem, Deum vnius Paracleti per Christum, vt si dixisset, Deum fontem vnius Paracleti per Christum. Vt si diceremus fontem fluuij, id est, ex quo manat fluuius: itaque cùm ait, Deũ vnius Paracleti per Christum, non oportet subaudire, vnius Paracleti tanquam ministri: & si enim ministrat nobis gratiam Dei, ministrat tamen ὡς συνεργὸς τοῦ θεοῦ, id est, tanquam consors eiusdem operationis Dei, quod Macedonianus negat, vt beatus Athanasius in dialogo Orthodoxi & Macedoniani docet. Obseruauit huiusmodi ministeriũ S. Epiphanius: sic enim ait in Anchorato. Dico igitur Christum ministrum fuisse circumcisionis ad implendum promissiones Patrum: comministrate autem spiritum sanctum, ex scripturis sanctis accepimus. Mittitur, inquit, Christus à Patre: mittitur Spiritus sanctus: loquitur in san-

ctis Christus loquitur & Spiritus sanctus. Sic enim dicunt scripturæ: Emitte spiritum tuum, & creabuntur, quod est simile atque illud: Emittes verbum tuum, & liquefacies ea. Et paulò post idem Epiphanius, Idem, inquit, est ministerium Spiritus & verbi. & paulò post: Cooperatur itaque, sicut demonstratum est, patri Filius, & Spiritus sanctus. & rursus paulo infrà: Spiritus Deus est bonorum dator, illuminator, paracletus, consiliorum patris annunciator. Sicut enim filius magni consilij angelus est, sic etiam spiritus sanctus. & paulo pòst: Neque velut reliqui spiritus, spiritus veritatis creatus, aut factus est: neque velut reliqui Angeli, magni consilij angelus vocatur: illi enim principium cœptum, & finitum habent: hi verò, scilicet filius, & Spiritus sanctus, principium habent ἀνεπιποίητον, id est, non factum; sic enim legēdum est, vt in Græco exemplari manuscripto correcto legimus, & non ἀνεπινόητον, vt nunc falso legitur in Græcis impressis, id est, incogitabile. ait ergo Epiphanius, comministrare spiritum sanctum filio, quia scriptum sit, Emitte spiritum tuum, & creabuntur; similiter vt scriptum est, Emittes verbum tuum, & liquefacies ea. idem ait Didymus in libro de spiritu sancto, &c. hic enim Didymus etsi sectator fuit Origenis, qui spiritum sanctum ministrum patris, & filij faciebat, non de eadem patris filiique substantia, quæ erat apertissima blasphemia; tamen vt Hieronymus in secundo libro Apologiæ contra Rufinum ait, in Trinitate catholicus fuit, & eius librum de Spiritu sancto se ait in Latinum convertisse. Probauit igitur hoc pater Hieronymus quod de spiritu sancto ministro Didymus dixit: vt iam in vno Didymi testimonio duos testes habeamus. idem rursus Hieronymus de eodem Didymo libro 3. Apologiæ contra Rufinum, de Didymo, inquit, & memoriam prædicamus, & super Trinitate fidei puritatē. Sed de hoc ministerio magis adhuc explicaui in scholio, lib. 5. cap. 7. cùm de subiectione filij secundum idioma scripturæ sanctæ disserui. Ergo quod ait Beatus Cyrillus in Thesauris de Trinitate, Deum referri πρὸς δοῦλα, id est, dici Deum eorum quæ ei subiecta sunt, & seruiunt, intelligendū est propriè: talium enim est Deus propriè, sicut beatus Gregorius Nazianz. libro 2. de filio, Deus, inquit, non est verbi, quomodo enim, inquit, propriè Deus Dei erit: propriè dixit, quasi impropriè quidem dici possit, Deus Dei, vt perinde dictum accipiamus, quasi diceretur Deus Dei principium, præbitor, emissor, fons, causa, non quidem vt faciēs, sed vt fons. sic enim ait beatus Athanasius in dialogo, quē paulo antè dixi, καὶ τὸ πνεῦμα ἔχει αἴτιον τὸν θεὸν οὐχ' ὡς γενεσιουργὸν, ἀλλ' ὡς πηγὴν ἑαυτοῦ. καθὰ γὰρ ἡ πηγὴ οὐ γενεσιουργεῖ ἔξωθεν ὃ χορηγεῖ ὕδωρ, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς πηγάζων ἔχει, οὕτως καὶ ὁ θεὸς πηγὴ τοῦ πνεύματός ἐστι καὶ χορηγὸς αὐτοῦ, οὐκ ἔξωθεν αὐτὸ προσλαμβάνων, ἀλλ' ἐξ ἑαυτοῦ πηγάζων. & spiritus, inquit, habet causam Deum non vt facientem, sed vt fontem sui. Sicut enim fons non facit extrinsecus quam exhibet aquam, sed è se fundens habet, sic Deus fons est Spiritus, & eius exhibitor, non illum foris assumens, sed è se fundens. ergo dictum esse Deum vnius Paracleti, sensu catholico, & vt catholicè dictum, accipiendum esse, satis significauit idem Clemens, cū subiungit sine coniunctione vlla, aliorum ordinum effectorem, ne ad Paracletum referremus, effectorem similiter, vt ad alios ordines, sic construendo, Deum effectorem vnius Paracleti, & aliorum ordinum: sed sine coniunctione, vt separaretur effectio à Paracleto, & tribueretur alijs: vt sic construamus, patrem Deum vnius Paracleti scilicet principium per Christum, & separatim, patrem Deum aliorum ordinum effectorem. neque enim, vt dixi, sine coniunctione dixisset, si paracletum factum, vt hæretici sentiunt, intelligi voluisset. Confirmat hoc ipsum locus ille libri octaui, cap. 6. vbi dicitur similiter Deus Paracleti, & Dominus vniuersorū. non enim dixit Clemens, Dominus Paracleti, ne Paracletus seruus esse existimaretur; sed Deum dixit Paracleti, vt dixerat libro 6 scilicet vt intelligeremus diuinitatem patris, fontem & principiū esse spiritus sancti, vt iā explicauimus. Si enim Deū Paracleti tanquā creaturæ intelligi voluisset, sic dicturus erat, Deus Paracleti, & vniuersorū; aut sic: Dominus Paracleti, & vniuersorum; at non sic dixit, sed potius, Deus paracleti, & Dominus vniuersorū, planè docens, non esse Dominum Paracleti, sed aliorum. Sed de hoc hactenus. Sed dicet aliquis, quomodo idem Clemēs in trigesimo septimo libri octaui capite ait, Dominus spiritus, & intelligibilium, ac sensibilium rex: quod quidem similiter vt illud, Deus Paracleti, animaduersum, & notatum in exemplari Græco reperi, ad intelligendum, & interpretandum bene. Sed de hoc respondebo, & explicabo suo loco.

CAP. XII. *pag.* 81.

Nos duodecim consultabamus cum Iacobo fratre Domini.) Quòd Clemens extra numerum duodecim Apôstolorum ponat Iacobum fratrem Domini, sicut Paulū (hos enim duos adiungit Clemens duodecim Apostolis in hac eorum doctrina, quam litteris mādauit) quibusdā minuit libri huius auctoritatē, sed ita esse, testis est ecclesia orientis, quæ tres Iacobos celebrat, vnū Zebedæi, alterum Alphæi, quos ex euangelio didicimus fuisse ex numero duodecim, & tertium Iacobum fratrem Domini, quem Cyrillus, Eusebius, Epiphanius, Anastasius Antiochenus, & alij tradunt fuisse filium Ioseph susceptum ex Salome vxore, filia sororis Annę matris Mariæ, eiúsque Iacobi fratres fuisse Ioseph, Simonem, & Iudam. Hinc ait sanctus Anastasius in ὁδηγῷ factum esse, vt sicut ad celādū partū virginis Iudęis homicidis Ioseph vocabatur œconomice pater Iesu, sic Maria eadem ratione, & consilio vocaretur, vt ēst in euangelio, aliquando mater Iacobi, & aliquādo mater filiorū Ioseph fabri. Vnde aiebāt Iudęi: Nônne hic est fabri filius, & mater eius Maria dicitur,

tur,& fratres eius Iacobus, Ioseph, Simon,& Iudas? Sed vtcunque sit de genealogia Iacobi fratris Domini, ego enim verius puto esse quod B. Hieronymus ait, virginem fuisse Ioseph: hunc docet Paulus extra duodecim fuisse, cũ ait 1. Cor. 15 Quia visus est Cephę,& post hoc, vndecim: deinde visus est plusquam quingentis fratribus: deinde visus est Iacobo. Item hunc Iacobũ fratrem Dñi cognomento Iustũ, scribit Hippolytus martyr,& episcopus, in libello quẽ de duodecim Apostolis,& 72. discipulis scripsit, fuisse nõ ex numero duodecim apostolorum, sed tantũ ex numero 72. discipulorũ. Idem quoque ait sanctus Dorotheus episcopus Tyri, in libello quem tẽpore Diocletiani de eisdem apostolis,& discipulis 70. scripsit. Cyrillus Hierosolymitanus in Catechesi 14. nũc autẽ Christus surrexit à mortuis primitiæ dormientiũ, & apparuit Cephæ, postea vndecim. Etenim si vni, inquit, testi nõ credis, habes testes duodecim. postea visus est plusquã quingentis fratribus semel: si duodecim non credunt, credant quingentis. postea visus est Iacobo fratri suo primo episcopo huius parœciæ. Hieronymus quoque idem affirmat in comment. epistolæ ad Gal. cap. 2. & in comment. Esa. cap. 17. scribit nonnullos ex veteribus hunc Iacobũ extra numerũ duodecim posuisse; melius quidem illic, quàm in libro contra Heluidium, vbi hunc Iacobum fratrem Dñi, Iacobũ Alphęi, facit vnũ ex numero 12. Quare autẽ dictus sit Iacobus minor, si quis quęrat, respõdeamus sic fuisse nominatũ, quòd vterq; Iacobus apostolus, alter Alphęi,& alter Zebedęi, huic ætate antecederent. ac quia maior,& minor nõ inter tres, sed inter duos, vt ait Hieronymus, soleant prębere distantiam, ætatẽ grandiorẽ vtriusque illorũ quasi vnã reputabant, qui sic loquebãtur, vt cum eorum ętate grandiore Iacobi cognomento Iusti ætatem cõpararent. Hunc Iacobũ testatur Anacletus pontifex in epist. 2. fuisse ordinatum primum episcopũ Hierosolymitanũ à Petro, Iacobo,& Ioanne Apostolis, etsi Eusebius Cæsariensis in historia sua Eccles. & in cõmentariis Esa. ca. 16. & Dorotheus episcopus Tyri, scribunt ordinatũ primum episc Hierosolymitanum ab ipso Dño; quod sic intelligendum est, ordinatum esse ab apostolis primũ episcopũ γνώμῃ χριστοῦ, id est, auctore Christo, sicut ipse Iacobus, vel potius Clemens in persona Iacobi ait lib. 8. cap. 35. se esse ordinatum à Christo,& ab apostolis, quod perinde est, quasi diceret, iussu & voluntate atque auctoritate Christi, se ab Apostolis ordinatũ. sic enim ipsi apostoli per Clemẽtis personã in eodẽ lib. c. 3. loquûtur, vt vos episcopi, quos χριστοῦ γνώμῃ, id est, Christo auctore cõstituimus. & quæ sequũtur. Ergo, vt ad rẽ veniamus, si hic Iacobus ordinatus est episcopus ab Apostolis,& nemo Apostolorum ab aliis Apostolis ordinatus traditur, sed omnes vno tempore in die Pentecostes ordinati sunt, consequens est, vt hic Iacobus extra numerum duodecim fuerit. Fuisse autẽ omnes apostolos ordinatos episcopos in die Pentecostes, testatur Hieronymus in dialogo Orthodoxi & Luciferiani, sic enim inducit Orthodoxum respondentem ad quæstionem Luciferiani: Si quæris hoc loco, quare in ecclesia baptizatus, nisi per manus episcopi non accipiat spiritum sanctum, quem asserimus in vero baptismo tribui; disce hanc obseruationem ex ea auctoritate descendere, quòd post ascensum Dñi spiritus sanctus ad apostolos descendit. Ergo tunc cõfitetur sactos esse episcopos, cùm acceperũt spiritum sanctum, vt iam deinceps possent aliis per manus impositionem dare spiritũ sanctum. Item Ioël cap. 11. Et erit post hæc, effundam de spiritu meo;& quæ sequuntur, quæ beatus Petrus in die Pentecostes recitauit, dicẽs implera esse tũc. Extrema verba illius loci sunt hæc: & erit, quicunq; inuocauerit nomen Dñi, saluus erit. Deinde subiungit propheta Ioël; quia in monte Sion,& Hierusalem erit saluatio, sicut dixit Dominus,& erunt annunciantes quos Dominus vocauit: sic enim est apud 70. quẽ locũ explanans B. Cyrillus Alexandrinus in cõmentariis prophetæ huius, ait: Quod autem in ipsa primũ Hierusalem esset verbũ salutis annunciandum, atque inde in totum orbem peruasurũ, declarauit Propheta, inquiens: in mõte Sion,& in Hierusalem erit saluatio:& erunt euangelizantes quos Dñs vocauit; quia, vt Paulus ait, nemo sibi sumit honorem, sed qui vocatur à Deo,&c. Hic scribit beatus Cyrillus, implerum esse tũc quod Paulus postea scripsit: Nemo sibi sumit honorem, sed qui vocatur à Deo. Hoc autem Apostolus de ipso honore hierarchico, id est, episcopali, scribit. Ibi igitur apostoli in die illo Pentecostes vocati sunt ad honorẽ potestatis hierarchicę supra corpus Christi mysticum, in opus ministerij prædicandi verbũ Dei,& remittendi peccata. Item alter Cyrillus Hierosolymitanus in Catechesi 17. ex numero earũ de quibus Hieronymus in scriptorib. ecclesiasticis meminit, interpretãs linguas illas igneas quę apparuerũt dispersę supra singulos eorũ; sic ait, Ignẽ eos participasse nõ cõburentem, sed salutarẽ, cõsumentem peccata,& illustrantẽ, ac splendere facientẽ animã: & sedisse ignem scilicet supra illos, vt imponerentur ipsis noua diademata spiritualia per igneas linguas. Videtur Cyrillus Hierosolymitanus vocasse hic noua diademata τὰς χειροτονίας. i. ordinationes hierarchicas, siue episcopales, sicut apertè ait Ammonius Alexandrinus in commentariis Act. apost. ca. 2. Quia apostoli, inquit, ἐχειροτονοῦντο τῆς οἰκουμένης διδάσκαλοι, id est, quia ordinabantur magistri orbis. Ordinatio autem huiusmodi non fit nisi in capite, idcirco meritò super caput receperunt linguas;& hac de causa ante alia charismata acceperunt charisma linguarum. hactenus Ammonius; qui quidem videtur planè interpretari linguas illas quę super capita apparuerunt, fuisse instar libri aperti, qui secundum apostolicam traditionẽ imponitur super caput eius qui ordinatur episcopus. Item Simeon Thessal. in libro de mysteriis Missæ, aduersus eos qui tradunt ad conficiendum magnum sacramentum sanctæ eucharistiæ, debere esse nos contentos

verbis solis Christi: hi, inquit, temerarie & blaspheme respuũt inuocationem spiritus sancti, eiúsque virtutem, & operationem negant, quã Saluator apostolis & promisit & donauit, per quam & pastores ordinati sunt adueniente spiritu sancto, qui per illas linguas igneas virtutem eis indidit qua operationem sacrorum, & ordinationes, & curationes, & miracula exercebant. Item Petrus Damianus monachus, & Cardinalis, qui fuit valde in scripturis sanctis exercitatus, & multa eruditè ante quingentos annos scripsit, in libro de institutionibus ecclesiasticis, constat, inquit, Apostolos perfecti baptismatis, atque omnigenæ similis consecrationis accepisse mysterium, cùm super eos spiritus sanctus venit in diuersitate linguarum. Item S. Theophanes episcopus Nicææ, qui fuit tempore Concilij Nicæni secundi, in Symphonia veteris & noui Testamenti, de Spiritu sancto misso è cælo Apostolis, & per eos effuso in omnes, interpretatus est similem locum Esaiæ, illũ scilicet cap. 44. effundam spiritum meum super semen tuum, & benedictiones super filios tuos, pertinere ad eandem prophetiam Ioëlis, quam beatus Petrus interpretatus est, impletam esse in die Pentecostes. Ait itaque Theophanes appellasse Prophetam Esaiam benedictiones, varia illa charismata, quæ Apostolus 1. Cor. cap. 12. describit posita esse in ecclesia, quæ est corpus Christi mysticum, inter quæ numerauit charisma episcopatus, & ecclesiasticæ gubernationis. Idẽ auctor interpretans prophetiam Ezechielis cap. 11. & dabo eis cor nouum, & spiritum nouum, sic ait: Insufflauit Dominus apostolis, & dixit, Accipite spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, &c. Deinde subiungit Theophanes: Hic spiritus nouus nunquã antiquis vsque ad hunc diẽ Pentecostes datus est, &c. Si igitur spiritus remittẽdi peccata, nunquã datus erat vlli ex antiquis, antequam mitteretur Spiritus sanctus in die Pentecostes, sequitur vt tunc apostoli fuerint ordinati Episcopi: episcopis enim conuenit plena potestas remittendi peccata. Scio (vt hoc quoq; non prætermittamus, fortasse non inutile, neque alienum) Cyrillum Alexandr. laborasse, aliquando in commentariis in Ioannem in expedienda hac difficultate, quomodo vtrumq; verũ esset, quod Dominus dixit, accipite spiritum sanctum, quorũ remiseritis, &c. & illud, Nisi abiero, Paracletus non veniet ad vos; tandem significare videtur, datã esse tunc apostolis ex parte gratiam remittẽdi peccata, ex toto autem, datam esse in Pentecoste, cùm scilicet ordinati sunt episcopi. Deinde obiicit sibi Cyrillus de Thoma absente, cùm Dominus dixit, Accipite Spiritũ sanctum. Sed quòd respõdet simile accidisse in Eldad & Moldad, quibus absentibus Dominus dedisset spiritum prophetiæ, sicut iis qui erant in tabernaculo, non cõuenit: neque enim sicut Thomas erat vnus ex duodecim, sic illi duo fuerunt ex numero 70. seniorũ, vt Cyrillus existimauit: neque hoc dicit scriptura; sed potius cõgregatis 70. circa tabernaculũ remansisse duos viros in castris Eldad, & Moldad, super quos, inquit, requieuit Spiritus: nã & ipsi, inquit, erant ex descriptis; quod quidẽ non significat, vt Cyrillus suspicatus est, esse illos ex numero 70. alioqui non dixisset congregatos fuisse circa tabernaculum 70. & remansisse duos viros in castris: neque enim congregati fuissent 70. sed 68 si duo illi inter 70. descripti fuissent. Quos ergo hoc loco vocauerit Moyses descriptos, intelligi potest ex Ezechiele cap. 13. Sic enim prophetauit de falsis prophetis non introducẽdis in terrã Israël, sed interficiendis: In disciplina, inquit, populi mei non erunt, neq; in scriptura domus Israël scribentur, & in terrã Israël non intrabunt. De hoc quoque libro videtur dixisse idẽ Moyses Exo. 32. cũ petiit à Deo, vt peccatũ populi condonaret, aut deleret eũ de libro vitæ propter id peccatum. Dixit ergo Moyses requieuisse spiritum super istos duos, quia, inquit, & ipsi erant non ex falsis prophetis, qui meruerunt interfici in eremo, sed fuerũt ex numero eorũ quos Deus introduxit in terram Israël, hos enim vocauit scriptura descriptos in lib. vitę. Non igitur probabile est, factos esse tunc episcopos, vno ex apostolis absente: neque illud exemplum, quod simile esse putabatur, simile est. Quòd si quis quærat, quem ergo spiritum dedit Apostolis, cùm dixit, Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis, &c. respondebimus πνεῦμα λυτικὸν καὶ συγχωρητικόν, sicut interpretatur Eusebius Cæsarien. in epist. ad Marinum, id est, spiritum, potestatem, inquam, spiritualem ad soluendum, & remittendum peccata: potestatem dico remittendi, & retinendi, eam quæ conuenit sacerdotibus, non illã quæ episcopis, quæ illam sacerdotum minorum moderatur. Dedit itaque spiritũ, siue charisma remittendi, & retinendi peccata, sanctis apostolis vt sacerdotibus, nõ autem vt episcopis, quia nondũ erãt ordinati episcopi. Docuit itaque Dominus potestatẽ illam remittendi postea dandam, vtendã esse secũdum iudicium Dei, & voluntatẽ eius: vtendam, inquam, in Spiritu sancto: Sic enim Dionysius Areopagita interpretatus est in Hierarchia ecclesiastica cap. 7. explanans hunc locũ euang. Accipite spiritum sanctum; quorum remiseritis, &c. Si ergo apostoli facti sunt episcopi non tunc, cũ erant vndecim tantũ simul, absente Thoma, sed in Pentecoste, cũ pręter omnes Apostolos, erant etiã cum ipsis Apostolis fratres Domini, vt in Actis Lucas narrat, ex quorũ numero erat Iacobus, & tamen Iacobus frater Dñi ordinatus est à Petro, & Ioanne episcopus Hierosolymitanus, & nullus ex apostolis narratur ordinatus nominatim ab vllo Apostolo; consequens est, vt Iacobus frater Dñi extra numerũ duodecim fuerit. quod enim scribit Clemens, constitutos fuisse ab Apostolis episcopos Hierosolymitanos Simonẽ Cleopæ, & Iudã Iacobi, qui & Lebęus, & Thadæus dicebatur, quos fuisse Apostolos nemo ambigit, sic intelligẽdũ est, fuisse quidẽ illos ordinatos episcopos nõ ab hominibus, neq; per hominẽ, sed à Christo per aduentum Spiritus sancti, electos verò ab Apostolis, vt præessent ecclesiæ Hierosolymitanæ; Iacubum

Iacobum verò factum esse iussu Christi ab Apostolis episcopum per manus eorũ impositionem: vtrumque enim significat verbũ χειροτονεῖν, scilicet eligere, & ordinare; vtrumque item consuetudine nostrá cõplectitur iá verbũ constituendi. Hieronymus in cõmentatiis epistolæ Pauli ad Gal. (vt iterum dicam) planè dicit Iacobum fratrem Dñi fuisse extra numerũ duodecim. Interpretans enim illum locũ, aliũ autẽ Apostolorũ vidi neminẽ, nisi Iacobũ fratrem Dñi, reddit rationẽ quare appellatus fuerit apostolus. Quòd autẽ, inquit, exceptis duodecim, quidá vocantur Apostoli, illud in causa est: Omnes qui Dñm viderant, & eũ postea prædicabãt, fuisse Apostolos appellatos, vt ad Cor. 1. ca. 15. scribens, visus est, inquit, post hæc vndecim, deinde visus est plusquã quingẽtis fratribus, deinde visus est Iacobo, deinde Apostolis omnibus. Hic quoq; Paolus satis declarat, vt antea dixi, extra numerum duodecim fuisse Iacobũ: immo ipsa doctrina Apostolorũ satis apertè significat extra numerũ duodecim fuisse, cùm lib. 5. cap. 8. iubet in honore esse Martyres, vt apud nos, inquit, fuerunt Iacobus episcopus, & Stephanus: in septimo autẽ libro iubet celebrare memoriá Apostolorũ. quare si Iacobus ex apostolis fuisset, celebratio memoriç eius non esset posita in constitutione de Martyribus. Satis enim fuisset cõplecti illius memoriá in cõstitutione de Apostolis. Denique sic Nicolaus primus pontifex sanctissimus, & eruditissimus sensit, vt intelligi potest ex responsis eius ad Bulgaros cap 92. illi, inquit, veraciter sunt habẽdi Patriarchæ, qui sedes Apostolicas per successiones Pontificũ obtinent: id est, qui illis præsunt ecclesiis quas apostoli instituisse probantur, Romanam videlicet, & Alexandrinam, & Antiochenam. & paulò pòst: nam Constantinopolitanam ecclesiam neque Apostolorũ quisquá instituit, neque Nicæna Synodus eius mentionẽ aliquá fecit. Hierosolymitanus autẽ præsul licet & ipse Patriarcha dicatur; & secundũ antiquá consuetudinẽ, ac Nicęnam Synodũ honorandus sit, salua tamẽ Metropoli propria dignitate; sed & in eadẽ sancta synodo nequaquá Hierosolymitanus, sed Aelię episcopus dicitur, planè significat non fuisse Iacobum hunc Apostolum. Si enim fuisset Apostolus, sedes eius Apostolica non fuisset Antiochenæ subiecta: sicut nec alię sedes patriarchales ab apostolis institutę alia, alię inter se subiectæ sunt præterquam soli Romano pontifici. Sed quomodo dicet aliquis, si Iacobus frater Domini alius est à Iacobo Alphæi Apostolo è numero xij. factum est, vt in Ecclesia Romana dies festus Iacobi Alphæi non fuerit institutus, & semper actus? fortasse dicendum est hic, quod Apostolus docuit, vt nõ esset schisma, siue gloriatur, inquit, vnum membrũ, congaudẽt omnia membra. nec enim cùm diẽ festum Iacobi Alphæi Ecclesia Orientis, sicut ei à sanctis Apostolis traditum est, celebrare cœpit, schisma erat, sed potius illa, & Romana occidentis vnũ corpus fuit: nostrum igitur congaudere illi Ecclesiæ Orientis in hac parte, pars est diem festũ Iacobi Alphæi celebrandi, ne vnius Apostoli celebratione fraudati videamur. Sic ad quæstionem respõdere soleo; donec melius ab alio audiam, aut ipse repetiam. CAP. XII. pag. 82.

Sed scribere ad eos, vt abstineant se à contaminationibus gentium, idolothyto, & sanguine, & suffocato, & fornicatione; quæ olim quoq. sancita sunt illis ante legẽ, physicis, (id est, qui secũdũ legẽ naturæ viuebãt) Enos, Enoch, Noe, & Melchisedec, Iob, & si quis alius eiusmodi extitit.} Quoniá Græci fratres nostri, nos quasi violatores huius cõstitutionis accusant, opus est vt nos excusemus, & pro nostris defendendi causa respondeamus, & quantũ consequi possimus, laboremus, vt nõ iudicent nos; ne si iudicauerint, secundũ sententiá Dñi condẽnentur. Quẽadmodũ igitur hác cõstitutionẽ intelligere oporteat, ex ipsamet discere licet. tũ enim diuina scriptura Act. apostolorũ, tũ hęc ipsa Apostolorũ doctrina impura illa & nefaria idolorum sacrificia vocant contaminationes gẽtiũ. Est autẽ contaminatio gentiũ, lingere sanguinẽ more canũ, vt quidam feri & barbari faciunt: citẽ vesci licẽter suffocatis: de quibus Cyrillus Hierosolymitanus sic in quarta catechesi ait: Multi homines feri & immanes more canũ viuentes, sanguinem quidem lingunt instar belluarum, suffocatis verò licenter vescũtur. Deinde subiungit: Tu verò Domini Dei seruus, cũ vesceris, vescere cũ religione. Quamobrem vt nos semper à nefario idolothyto abstinemus, sic etiam à sanguine, & suffocato, quatenus ad contaminationem gentium pertineant. Sic enim intellexit Gregorius Nazianz. in oratione de Pascha, sanguinẽ nobis eatenus interdictũ, quatenus ad sacrificiũ idolorũ pertineret: Ait enim nos à principio propter peccatum lapsos, & voluptate vsque ad idolorũ cultum, & nefariũ sanguinẽ seductos, oportuisse iterum reuocari, & in antiquum statum restitui. idem sensit Iustinus martyr in quæst. 45. & Origenes lib. 8. contra Celsum. Hac ergo ratione, & causa excepta, licet quidẽ vesci, & sanguine, & suffocato, & idolothyto, si ad capiendũ alimentum commoda fuerint: ait enim Apostolus, Omne quod in macello venit, manducate, nihil interrogãtes propter conscientiam: Domini enim est terra, & plenitudo eius. Illis namque temporibus, vt Magnes antiquissimus auctor in tertio libro euangelicæ apologię contra Theostenẽ scribit, erant in macello quidam serui ad hoc constituti, & delecti, vt mysterio quodam idolis libarent, & cũ quadam mystica fallacia sacrificarent, abstinerẽque ac non tangere prorsus iuberent. de quibus, vt mihi quidem videtur, Paulus in epistola ad Colossẽ. scribit; qui aiebant, Ne tetigeris, nec gustaueris, neque contrectaueris. Paulus ergo pro illa sua perfecta & absoluta ratione docẽdi, & pro sua admirabili prudentia de communi victu, ait idem Magnes, cauet, permittens œconomicè tangere ea, nihil discernendo, quæ in macello; communi foro, & loco ab omni ratione scandali libero, veneunt, quáuis dæmoniis cõsecrata sint, vt erat sanguis. immo verò ipse quoq; Paulus ait: Si quis infideliũ

vocat vos,& vultis ire, omne quod apponitur vobis,máducate,nihil interrogantes propter conſcientiam.Si quis verò vobis dixerit,hoc immolatum eſt idolis,nolite manducare propter illum qui indicauit, & propter conſcientiam;conſcientiá autem dico,non tuam,ſed alterius.Ergo quia omnia,vt ait idé Magnes,plena erant idololatria,& magna pars victus dæmonibus dedicata erat, præterea multi erant feri,& agreſtes,qui ſanguinem ritu canum lamberent,& ſuffocata licenter deuorarent,id quod ad eſum crudæ carnis ſpectat,& tendit,quem,vt Procopius cognométo Gazæus vetus interpres Geneſis ſentit,lex vetuit,cùm ait,Verùm carnem cum ſanguine animę non comedetis:atque hoc,inquit,ne crudò veſcentes in ſeipſos mutuo inuaderent. Conuenienter enim huic propoſito ſubiungit diuina ſcriptura,Etenim ſanguiné animarum veſtrarũ requiram: & ex manu hominis requiram ipſum. Idcirco iis qui piè & purè viuere volunt, iuſſum eſt, menſam dæmonum,ac victum inhumanum immaniũ Barbarorũ abominari.altera cauſa fuit, vt hac ratione,ſicut Iuſtinus martyr in quęſt.ca.45.teſtatur,ſepararet nos Deus à belluarum ſimilitudine,quæ vnà cum carne ſanguinem quoque earum animantium,quas menſis adhibemus, guſtãt. alia,ne illa communione menſæ,animæ pietatem amittamus. At Græci,tametſi adhuc à ſanguine,& ſuffocato ſe abſtinent,cùm alioqui idolorum cultus vbique terrarum funditus deletus ſit, tamen pio conſilio,& propoſito ab eis abſtinent,quibus ſuffragatur conſuetudo abſtinẽdi in naturam iam quodammodo mutata:cuius origo fuit diuina lex,quæ iſta tũc ratione idololatriæ cauendæ interdixit. Sed ſi omnis creatura Dei,vt Apoſtolus ait,bona eſt, & nihil reiciendũ quod cum gratiarũ actione percipitur (ſanctificatur enim per verbum Dei,& orationé) liquet carnem in ſanguine guſtare alia de cauſa interdictũ eſſe,propter contaminationes ſcilicet gẽtium,vt ſatis ipſi ſancti apoſtoli ſignificant, cùm iis qui ex gentibus credebant,litteras & decretum mittunt. præterea,ſi adhuc omnibus modis neceſſe eſſe putant Græci à ſanguine abſtinere, noſq́. non temere, quaſi reos ſceleris,criminantur,dicãt nobis cauſam,cur à ſanguine paſſerculorũ non abſtinent?Siue igitur cũ ipſi à ſanguine abſtinent,pio propoſito ducuntur, & cõſuetudine inueterata, & iam ingenita,cõgaudemus,tanquam eiuſdem corporis membra: ſiue nos id quod legi propoſitum eſt,ſpectantes,non amplius ab iſtis abſtinemus:immò eis religiosè & purè vt reliquis veſcimur; congaudeant & ipſi,vt eiuſdem corporis nobiſcum participes ac conſortes: (de iis loquor Græcis,qui ſchiſma nõ fecerunt) Veſcimur dico, non autẽ nimis licenter veſcimur,vt ſuffocatis; à multis enim eorum abſtinemus,aliquando verò non abſtinemus, vt cùm ſtrangulatur gallina à coquo,vt tenerior fiat:neque ſanguinem crudum lambimus, vt pleriq; Barbarorum ad Septentrionem,hoc enim,vt dixi,belluarũ eſt,& ad vſum crudi tendit;præterea capto à belluis, & ſpõte ſua mortuis,magna religione,vt canon Apoſtolorũ iubet,abſtinemus:cũ hęc natura ipſa vt incõmoda,& inſalubria,abhorreat: Eos verò qui cõſuetudinem ex illa lege à principio ortam, & iam veluti in naturam mutatam non ſeruant,vt canones iubent, qui in decimonono libro Burcardi deſcripti ſunt,ita pœnis mulctamus,quaſi diuinæ illius legis reos,quæ ait,Omne quod mouetur, & viuit,erit vobis in cibũ:quaſi olera virẽtia tradidi vobis omnia;legem enim dedit omne genus carnis eo loco dignitatis habendi, & ita diſcernendi,vt olera:vt ſcilicet alia menſis adhibeamus tanquã cõmoda,quod fieri in oleribus conſueuit:alia abiiceremus tanquam incommoda inſtar cicutæ,aut hyoſcyami,quę nemo,niſi amẽs,comedat.Sic enim magnus Baſilius interpretatus eſt hunc locum in epiſtola ad Amphilochium,cùm ad quęſtionem ab Encratitis poſitam reſpondet. Sed hæc hactenus mihi pro eccleſia Latinorũ aduerſus Græcos dicta ſint,cui propoſitũ fuit, ſicut Chriſtianũ decet,vt omnis ſcandali cauſa tolleretur,& eccleſiæ membra ne diſcerpetẽtur, nęue pugnarent inter ſe:immo idem dicerent omnes,& vnus omniũ concors animus, & ſentẽtia eſſet in Chriſto Ieſu Domino noſtro,cui gloria in ſæcula ſæculorũ,amen. Hæc in Latinũ tranſtulimus ex Græco ſcholio,quod ad vtilitatem Græcorum pro defenſione Romanæ conſuetudinis, quam reprehendunt,prius ſcripſimus.Si quę deſiderabuntur, quæ huc pertinere videantur, petantur ex proximo inferiore ſcholio in eundẽ Clemẽtis locũ,in quo alia mihi repetẽda,alia addẽda fuerũt.

Vt abſtineant ſe à contaminationibus gentiũ, idolothyto, & ſanguine, & ſuffocato, & fornicatione, de quibus lex quoque data fuerat priſcis illis qui ante legem ſecundum naturã viuebãt,vt Enos, Enoch, Melchiſedec, Iob, & ſi quis eiuſmodi alius.] Hic rurſus quærebat ex me quidam, vbi nam hoc ſcriptum eſſet de ſuffocato ante legem interdicto.Etenim ſi non ita ſit,conſequens eſſe aiebat, vt Clemẽti affirmanti hoc, derogaretur auctoritas. at hoc non ſolũ dicit conſtitutio Apoſtolica, quã Clemẽs litteris mandauit,ſed etiam decretum Apoſtolorũ in eorum actis à Luca ſcriptum,cũ ſanxerunt, vt gentes,quæ in Chriſtum credidiſſent, ab idolothyto,& ſuffocato,& ſanguine, & fornicatione abſtinerent;quæ quidem cùm neceſſaria eſſe dicerent,ſatis eo verbo declararũt, diuina lege ſancita eſſe,alioqui nunquam neceſſaria dixiſſent,ſcilicet neceſſaria ſunt,quoties opus eſt idololatriam deteſtari, abſtinendo ab his: cùm verò nulla talis neceſſitas hoc poſtulat,erit nihilominus alia ratione aliquando abſtinendum, non ratione illius decreti apoſtolici, ſed propter horrorem naturæ:ex quo fit,vt ſi quod genus ſuffocati ſit,à quo natura nõ abhorreamus,liceat eo veſci.Sed videamus iam, vbi iſta antiquis illis vetita fuerunt:& quã ratione. Ergo quamuis ante diluuium propter fragilitatem,ac ſobrietatem in ſcriptura tacitũ de eſu carnis fuerat, tamen poſt diluuium cùm inſtauratio mundi,& veluti nouus ortus rerum fieret,œconomicè propter idololatriã aper-

tè &

tè & clarè sancitum est, vt omnibus animantibus vesci liceret, vt vel hac ratione summæ stultitiæ haberetur, id habere pro Deo quo vesci liceret; qua etiam ratione munda animalia ab immundis distinxit lex: vt hæc quia immunda, Iudæi pro Diis non haberent: illa quia munda, & ad vescendum data, multo minus haberent. Itaque iussit omnes animantes in vsu comedendi habere tanquam olera herbarum, quod iam expositum est. Deinde subiungit scriptura, excepto quòd carnem cum sanguine, siue in sanguine, (sic enim est apud 70.) non comedetis. hic prohibuit omophagiam, id est, vesci cruda; hoc enim præcipue ad detestationem homicidii spectabat: nec hoc solum, sed voluit etiam lex, vt à carne in sanguine abstineremus: ita vt caro in sanguine non solum intelligatur cruda caro, sed caro etiam idolothyti, aut suffocati, aut morticini, siue elixa, siue assa: vtraque enim caro est, & dicitur caro in sanguine: voluit, inquam, vt etiam huiusmodi carne abstineremus, cùm opus esset, ad detestationem idololatriæ; quia, vt antea dixi, sanguis qui est in bestiis, & auibus pro anima, vt est in Deut. apud gentiles sacratus Diis habebatur. Hanc verò causam non obscurè significauit hoc loco doctrina Apostolica, quæ idolothytum, fornicationem, suffocatum, & sanguinem, contaminationes gentium vocauit, coniunxit autem (vt hoc quoque obiter obseruemus) fornicationem cum idololatria, quòd esset idololatria fornicatio quædam spiritualis; & quòd æquè vtramque fornicationem, corporalem, & spiritualem, leges sæculi non prohiberent. spectare verò hanc legem apostolicam suffocati, & sanguinis cauendi ad idololatriam prohibendam docuit (vt alios nunc omittam) Cyrillus Hierosolymitanus Episcopus, grauissimus auctor, in quarta catechesi. vetram Latinè. Caue, inquit, animæ tuæ, ne quæ idolis oblata sunt, vnquam comedas: de his enim non nobis tantum, sed iam olim ipsis etiam apostolis, & Iacobo ecclesiæ huius episcopo cura & studium fuit cauere. Itaque scribunt Apostoli, & presbyteri ad gentes catholicam epistolam, vt in primis idolothytis abstineant: deinde verò sanguine, & suffocatis. Hæc ille. Habebantur ergo sanguis, & suffocatum, siue morticinum, vt est in can. Apost. LIIII. (suffocatum enim hic morticinum complectitur, vt illic morticinum complectitur suffocatum) ratione sanguinis retenti, secũdo loco post idolothyta Diis sacrata, quatenus omnis sanguis, ante etiam quàm idolis libaretur, Diis habebatur dedicatus. Accessit præterea alia quædam propria ratio sanguinis prohibendi, scilicet τὸ θηριῶδες, vt idem quoque Cyrillus notauit, id est, quia sanguis erat victus belluarum, & quorundam immanium Barbarorum, qui ad esum crudi pertineret, ac proinde ad homicidium aditum præpararet. Sed vt iam ad propositam quæstionem redeam, quòd suffocato abstinendum esse ibi iussum sit ante legem, vbi est iussum non vesci carne cum sanguine, testatur Tertullianus in apologetico cap. 19. qui propterea quoque, inquit, à suffocatis, & morticinis, abstinemus, ne quo sanguine contaminemur vel intra viscera sepulto. Quòd si suffocato abstinemus propter sanguinem, ergo scriptura, quæ sanguinem prohibet, suffocatum simul prohibet. Consuetudine igitur abstinendi hinc primum orta, & per tot succedentium generationum sæcula confirmata, & in naturam quodammodo mutata; communiter iam à suffocatis, & morticinis abstinemus: ita vt qui non abstineat tanquam communis consuetudinis, & traditionis maiorum contemptor, etsi non tanquam idololatria contaminatus, aut illius apostolici de suffocatis non vescendis decreti violator, secundum canones pœnitentiales puniatur. Sic enim cautum est in canonibus siue pœnitentialis Romani, siue Theodori, quos Burcardus VVormaciensis in lib. 19. de pœnitentia inscripto, collegit. Neq; ceruus, inquit, neque capreus, si mortui inuenti fuerint, comedendi sunt: aues verò, & cætera animalia si in retibus strangulantur, non sunt comedenda: & si quis comederit nisi cogente fame, decem dies pœniteat in pane, & aqua: neque si oppresserit accipiter, etsi mortua inueniantur; neque si piscis inuentus fuerit mortuus in flumine, non est edendus, quia non est venatio hominis; & qui comederit, tribus diebus pœniteat in pane, & aqua. Et Vmbertus episcopus Siluæ candidæ, legatus Leonis IX. ad Constantinopolitanos in eo libro quo Nicetæ Abbati obiicienti nobis decretum illud Apostolicum, respondit, Nobis, inquit, euangelica, & Apostolica auctoritas omnia edenda constituit. deinde subiungit; Nec hoc dicentes suffocatum & sanguinem nobis contra vos defendimus; antiquam enim cõsuetudinem, seu traditionem maiorum nostrorum diligenter retinẽtes, nos quoque hoc abominamur; adeò vt sanguine, vel quocunque morticino, aut aquis, vel quacunque negligentia humana præfocato, apud nos aliquando vescentibus absque extremo periculo vitæ (id est, nisi cùm nimia fames cogit) pœnitentia grauis imponatur, pro eo maximè, quia antiquas consuetudines, & traditiones maiorum, quæ non sunt contra fidẽ, leges Apostolicas arbitramur. hactenus ille. Sed de his scripsimus antea, quãtum satis visum est, cùm canonem 62. Apostolorũ, aduersus Magdeburgenses centuriatores lib. 1. defensionis cap. 5. defendimus.

CAP. XIIII. *pag. 83.*

Scripsimus vobis hanc catholicam doctrinam ad corroborandum vos, quibus episcopatus vniuersalis cõcreditus est.] Non sic accipiendum est quod ait Apostolica doctrina, Episcopis esse concreditum episcopatum vniuersalem; quasi vnusquisque episcopus sit œcumenicus, & vniuersalis, aut quasi omnes simul episcopatum teneant vniuersalem: & præter talem episcopatum omnium communem, & vniuersalem, nullus sit vniuersalis, qui cæteris omnibus præsit: quorum vtrũque est falsum. Petro enim, & eius successoribus mandatus est vniuersalis episcopatus ab eo

qui ei dixit personaliter, vt ait doctus Tertullianus in libro de pudicitia, Tu es Petrus, & super hanc petram ędificabo Ecclesiam meam; & postea, Pasce oues meas, quod quidem ad oues rationales totius mundi pertinet. Ergo vniuersalem episcopum dicit episcopis commissum, scilicet per partes, id est, suam vnicuiq; eorum partem episcopatus vniuersalis: pro qua ita laborare, & cui ita præsidere debet, vt suus in ea labor, & præsidentia ad omnes mundi Ecclesias tanquam ad membra vnius corporis pertineat, iuxta apostolicam illam humani corporis analogiam, cuius membra id ipsum, inquit, pro inuicem sunt sollicita: & si patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra: & si gloriatur vnum membrū, congaudet omnia membra. Sic intellexit Eleuterius pontifex Romanus, cū Gallicanis episcopis scripsit, vobis, inquit, huius rei causa vniuersalis à Christo cōmissa est ecclesia, vt pro omnibus laboretis, & cūctis opem ferre non negligatis. Auctores verò centuriarum in secunda centuria, Quomodo, inquiunt, Sedes Apostolica primatū obtinebit, si hoc verū est? Repugnare itaq; sibi hoc loco Pontificem existimant, cū minimè repugnet; Vobis enim, inquit, commissa est catholica Ecclesia, scilicet cuique vestrum sua Ecclesia, illius catholicæ pars, quam suscepit, in qua tanquā lucerna in candelabro posita, iuxta parabolam Domini, omnibus qui in vniuersa domo sunt, luceat tanquā luminare in mūdo, sicut Apostolus ait. Sic B. Cyprianus in libro de vnitate Ecclesię, episcopatus, inquit, vnus est, cuius à singulis insolidū pars tenetur. hic est episcopatus vniuersalis, cuius singulæ partes, id est, singulæ parœcię singulis episcopis insolidū commissæ sunt; insolidum verò dixit, quia, vt idem lib. 1. epist. 3. ad Cornelium scripsit, singulis pastoribus portio gregis ascripta est, quam regat vnusquisq; & gubernet, rationē sui actus Domino redditurus. ipse verò episcopatus vniuersalis non sic insolidum vnicuiq; commissus est, sed ex parte. Hinc beatus Gregorius Nazianz. Athanasium laudans, Creditur, inquit, illi populi Alexandrini præsidentia, quod perinde est, inquit, vt si dicam, totius orbis præfectura: quia scilicet ita præfuit ecclesiæ Alexandrinæ, vt vniuerso orbi prodesset. Fides enim, quā quisq; episcopus prædicare & tueri in ecclesia sua debet, vna est, & catholica. i. vniuersalis, & ad omnes mundi ecclesias eiusmodi prædicatio ac defensio, & conseruatio pertinet. Simile est quod idem Gregorius de beato Cypriano in laudem eius scripsit. Non enim, inquit, soli Carthaginiensiū Ecclesiæ præfuit, aut Africæ; quæ merito eius vsque in hodiernū diem omniū sermone celebratur; sed vniuerso Occidēti, immo Orienti ferè ipsi, & meridiei, ac Septentrioni, quocunq; ille admiratione sua peruenit. Hactenus Gregorius. Satis hic explicauit, qua ratione qui ecclesiā Carthaginiensium regebat, tanquam episcopus eius suscepit, eidem, iuxta hāc apostolicam doctrinam, vniuersalis ecclesia, siue vniuersalis episcopatus cōmissus esse dicatur; scilicet vt ad episcopatum vniuersalem, cuius pars erat Carthaginiensis episcopatus. i. ad omnes mundi ecclesias, cū quibus Ecclesia Carthaginiensis cohærebat, sanctitatis illius fama, & sanctæ gubernationis exemplum, & Catholicæ fidei, ac doctrinæ traditio ad Dei gloriam, & totius corporis Ecclesiæ ædificationem perueniret. Mirabili itaque breuitate. i. vno verbo, apostolica doctrina admonuit, quā egregium & arduum opus sit cuiusque episcopatus, in quo ita laborandum sit, vt ad omnes mūdi Ecclesias gloria sanctæ gubernationis, ac catholicę prædicationis lumen, & fructus perueniat. Congruit cū his illud in actis Apostolorū, cū ait Paulus, Attendite igitur vobis, & vniuerso gregi, in quo posuit vos Spiritus sanctus episcopos regere Ecclesiā Dei, quā acquisiuit proprio sanguine: illud enim, in quo posuit vos, significat propriū cuiusque gregem, similiter atq; illud apud Petrū, Pascite, qui in vobis est, gregē Christi; id est, vnusquisque suū. Illud verò, regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit proprio sanguine, ad vniuersalem Ecclesiam pertinet, quā dilexit Christus; & tradidit semetipsum pro ea, vt, sicut scriptū est, sanctificaret eam. Expositum itaque est, quemadmodū singulis Episcopis vniuersalis episcopatus creditus est, ex quo etiā fit, vt vnusquoque sit vniuersalis episcopus, cui vniuersalis episcopatus, quē dicit apostolica doctrina, specialiter mandatus est. ita vt qui nomen vniuersalis episcopi vni nō tribuat, doctrinā apostolorū neget: tollit enim episcopatū vniuersalem, & nomen eius tantū inane & vacuū relinquit, si episcopū vniuersalem, qui vniuersalē episcopatū sustineat, tollit: ac cōtradicit Christo, & gubernationi eius repugnat, qui posuit in vniuersali corpore Ecclesiæ non solum pedes, oculos, aures, & manus, ac partes alias, sed etiam vniuersale caput vniuersali corpori accommodatum ac conueniens. Quod quidem vt non dicit pedibus, aut oculis, non estis mihi necessarij: sic non potest oculus, aut pes dicere manui, non est mihi opus te: est autem vniuersale caput secundū vniuersalem vim moderādi, & agendi, quę in potestate eius inest, tanquā vniuersalis quędam manus mystica, quę in vniuersali ecclesia est organum organorum, vt aliquid dicam, ex principe philosophorum mutuatum. Laudemus igitur, & admiremur eum qui, sicut ait euangelium, talem potestatem dedit hominibus. de qua potestate plura à nobis in aliis libris scripta sunt.

CAP. XV. *pag.* 83.

Itaque neq; impiorum baptismus vobis probetur.] & paulò post: *Quare qui ab istis baptizati sunt, non baptismo initiati, sed inquinati sunt.*] Baptismum impiorum, vocat hic eum baptismum qui non fit in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, qualis est baptismus qui à piis sacerdotibus ministratur. sic enim ait Apostolica constitutio, quæ iubet contentos esse vno baptismo, qui, inquit, non ab hæretico, sed à probatis sacerdotibus fit in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Ergo illum baptismum improbat, qui non fit in nomine patris & Filij, & Spiritus sancti; & illos

&c illos vocat hic probatos, ac pios sacerdotes, qui piè baptizant, vt Dominus præcepit, & docuit. ita vt sicut baptismum baptismo opponit, sic ministros vnius baptismi, ministris alterius. Baptismus sine inuocatione Trinitatis, ministratur ab impiis; cũ inuocatione, ministratur à piis, & sanctis. Congruit cũ his quod constitutio quoque apostolica ait in lib. 7. ca. 44. Postquã verò baptizauerit in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, vngat vnctione mystica; & statim, cap. 45. de eodem baptismo, Hæc est, inquit, vis appositionis manus in vnoquoq; qui baptizatur, nisi enim vnicuique eorum inuocatio à pio sacerdote adhibeatur, in aquam solam descendit, vt Iudæus. à pio sacerdote dixit, vt rursus intelligeremus, illius impij baptismum improbari, in quo nõ adhibetur inuocatio Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Conuenit item hæc constitutio cum canone apostolorum 46. qui iubet deponere episcopum, aut presbyterum, qui acceptarint baptismũ hæreticorũ: quorum verò hæreticorum dicat, ex subiecta causa intelligitur, ait enim: Quæ enim consensio Christo cum Belial? quod verbum declarat peruersum, & absq; iugo. Ex quo intelligimus huiusmodi hæreticorum baptismum improbari, qui peruerse ac deprauatè baptizant, & non secundũ legem Christi; cui nolunt esse subiecti. Conuenit præterea cũ canone 49. qui est ex lib. 8. harũ cõstitutionum, quo excõmunicatur episcopus, aut presbyter, qui non fecerit in vno baptismo tres mersiones, non quidem materialiter, vt etiam S. Thomas in 3. par. qu. 66. art. 4. rectè intellexisse videtur; sed formaliter id est, qui non baptizauerit in nomine Patris, & baptizauerit in nomine Filij, & baptizauerit in nomine Spiritus sancti: huiusmodi enim est baptismus in trina mersione, formali scilicet, quæ vt ad baptismũ necessaria est, sic illa trina materialis, nõ est ita; vt hoc canone non accidentalis, ac variabilis modus baptismi, vt quidam putãt, sed essentialis sancitus sit. Sic intellexit tria baptismata, siue tres mersiones Pelagius Papa, cũ scribens ad Gaudentium episcopũ, euangelium, inquit, præceptũ ipso Domino Deo, & saluatore nostro Iesu Christo tradente, nos admonet in nomine Trinitatis trina mersione sanctũ baptismum vnicuique tribuere. quem locũ rectè interpretãs S. Thomas in 3. par. q. 66. art. 4. in respõsione ad primũ, Pelagius, inquit, Papa intelligit trinam mersionẽ esse de mãdato Christi, in hoc scilicet, quòd Christus præcepit baptizare in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Hęc igitur est trina mersio formalis, quę vt necessaria est ad baptismũ, ita illa trina materialis, nõ est. Sic quoque intellexit B. Chrysostomus, cũ ait in homilia de fide in Patrẽ, & Filium, & Spiritũ sanctũ, omnibus mysteriis veluti sigillũ imponens Dñs noster in tribus mersionibus aquæ vnũ baptisma suis discipulis tradidit; dicẽs, eũtes docete, &c. Si igitur cũ præcipit Dominus baptizare in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, hoc ipso pręcepit baptizare trina mersione: est igitur ista trina mersio, ipse baptismus factus in nomine Patris, factus in nomine Filij, factus in nomine Spiritus sancti. & synod. Constantinop. ca. 7. Eunomianos, qui vna mersione baptizantur, id est, in mortem Christi, sicut quidã hæretici tẽpore apostolorũ baptizabant, vt ex canone apostolorũ 50. intelligi potest, pro non baptizatis habet, quia scilicet non sunt baptizati in nomine Patris, & Filij, & spiritus sancti. Sic quoq; intellexit B. Hier. cũ ait, licet ter baptizetur, i. mergatur, propter mysterium Trinitatis, tamẽ vnum baptisma reputatur. Nõ intellexit materialiter, cũ dixit, licet ter baptizetur, sed formaliter. idẽ enim declarauit, quomodo acciperet, ter baptizari; id est, mergi, subiungens scilicet propter mysteriũ Trinit. Qui enim licet vna mersione materiali baptizatur in nomine Trinit. hic trina mersione, formali scilicet, baptizatur. Illa enim alioqui vna materialis mersio in vno sacramento baptismi. Materiali enim mersione siue vna, siue trina baptizare, nihil referre, sed vtrumque rectum esse, & vtrumque irreprehensibile in sancta Dei Ecclesia, synodus 4. Toletana, cap. 5. auctoritatem magni Gregorij in epistola ad Leandrum 41. lib. 1. Registri secuta, iudicauit: tametsi, vt eadẽ Synodus ait, quia dũ partes diuersæ in baptizando aliqua contrario modo agunt, ab aliis nõ baptizatos esse contendũt, ad vitandum schismatis scãdalum, vel hæretici dogmatis vsum, quandoquidẽ ab hæreticis infans tertiò mergebatur, sicut idem S. Gregorius narrat; idcirco eadem synodus eundem Gregorium, vt dixi, sequens, vnam mersionẽ materialem sanxit, ne videatur, inquit, qui tertiò mergũt, hæreticorum approbare assertionem. Obseruandum est ergo, canonem Apostolorum iubentem fieri tres mersiones in vno sacramento baptismi, & non vnam baptizando in mortem Christi, de trina mersione formali intelligendũ esse, nõ de materiali, vt intellexit sanctus Thomas, neque modum accidentalem, & variabilem ibi sanciri, sed essentialem. Mirandũ verò est, quòd nõ sic S. Thomas canonem Apostolorum intelligendum esse putarit, vt Pelagium interpretatus est. Clarius adhuc hoc, quod dicimus, intelligi potest ex lib. 7. Clemẽtis cap. 42. vbi is qui baptizatur, docetur dicere post renunciationem, Baptizor in patrem: baptizor in filium: & baptizor in spiritũ sanctum. Vnde consequens est, vt simul doceatur Sacerdos baptizare in patrem, & baptizare in filiũ, & baptizare in spiritum sanctum, quæ Paulus vocat baptismata, loquens alioqui de vnius baptismo in epistola ad Hebræos cap. 6. cũ tamen non sit nisi vnum baptisma, sicut idem ait in epistola ad Eph. vt iam baptismus qui sic non fit, is intelligatur vocari hic inquinamẽtum hæreticorum. Præterea, cũ ait apostolica doctrina, eos qui ab impiis accipiunt inquinamẽtum (sic enim, vt diximus, impiorum baptismum vocat) fieri participes mentis eorũ, satis significat non baptizare illos secundũ mentẽ Ecclesiæ, & vt in Ecclesia baptizare didicerũt, sed secundũ mentẽ suã, & scientiã ab Ecclesia alienam. Vnde de huiusmodi sacerdotibus, qui nõ baptizant secundũ mentem ecclesię, & scientiam

baptizandi,

baptizandi, quã Christus ecclesiæ tradidit, interpretatur apostolica doctrina locũ Oseæ prophetę, cum ait: Quoniam eiecisti cognitionẽ, ego eiiciã te, ne fungaris mihi sacerdotio. Ille ergo baptismus impiorum sacerdotũ improbatur tanquã irritus & cassus, qui nõ secundũ scientiam ecclesiæ catholicæ, quam magister eius Christus eidem tradidit, baptizãt. De eo verò quod ait eadẽ apostolica doctrina nõ esse sacerdotes, qui aliter quã Dominus docuit, & præcepit, baptizãt, intelligi potest ex eo loco Oseæ quẽ hoc loco citat; sic enim ait de impiis sacerdotib. impie baptizantib. non enim sunt sacerdotes, sicut Dominus de ipsis ait; Quoniam eiecisti cognitionẽ, & ego eiiciã te, ne fungaris mihi sacerdotio. Ergo hoc loco nõ esse sacerdotes, significat, tales esse, vt digni sint priuari sacerdotio. i. vt nõ amplius sacrificia faciãt: sicut euenit impiis sacerdotibus populi Israël; qui ducti sunt captiui Babylonem, vbi non licebat sacrificare, sicut Dñs tum per alios, tũ per hũc ipsum prophetã illis minatus est. Sed de hoc plura in explanatione lib. 8. ca. 2. CAP. XVII. *pag.* 84.

Episcopum, & presbyterũ ac diaconũ ordinari præcipimus, qui sint monogami, id est, vnius vxoris viri; siue vxores eorũ superstites sint, siue non: post ordinationẽ tamen, si vxores non habent, præcipimus, vt nõ liceat amplius ducere; aut si antea duxerant, non alias in matrimoniũ accipere, sed potius contentos esse, quas videlicet habentes, ad ordinationẽ venerunt.] Plurimũ refert bene interpretari hanc constitutionẽ: quæ si malè intelligatur, non solũ libidinem sacerdotũ Græcorum defendat, sed Latinis quoq; ad petendũ, quod cõcedi non potest, aditum præparet, & muniat: sin autẽ bene intelligatur, castitatem & cõtinentiã sacri ordinis sanciat. Est itaq. in Græco ἧ particula, quę si accipiatur pro articulo in casu dandi, iubet cõstitutio iis qui sunt ordinis sacri, contentos esse ea quã habentes ad ordinationẽ venerunt. sic enim quibusdam Græcis placet accipere. Sic item accepit, qui has ipsas cõstitutiones ante me in Latinũ sermonẽ cõuertit; alij Græci aliter accipiũt, vt similitudinẽ significet pro eo, ac si diceretur καθὼς, aut καθὰ, aut ὃν τρόπον, quasi iubeat apostolica constitutio eo modo habẽdi scilicet vxorẽ, cõtentos esse, quomodo habentes, ad ordinationẽ venerunt. Itaq; volũt isti, licere his vti vxoribus ad cõcubitũ post ordinationẽ, vt antè licebat: quòd idẽ modus habendi eas concedatur, vt ipsis videtur. Sed cũ sit, vt diuinus Dionysius ait, alienũ a ratione & auersum à recta via, non quò tendat sermo, quẽ Scopũ Græci vocãt, sed voces tantũ attẽdere, cõsiderare hic oportet naturã rei, & cõnsequentiã sermonis, vt quæ sit mens huius cõstitutionis intelligatur; & verba rebus, quibus seruire debẽt, nõ res verbis subiiciamus: atque ita ad naturã rei, & ad rationẽ consequentię vsum verborũ accõmodemus. Sic igitur contẽdo accipiendũ esse hãc vocẽ ἧ, nõ quasi articulus sit, aut vox similitudinis, immo vox affirmãtis, & explanãtis: vt perinde sit, quasi iubeat cõtẽtos esse quòd videlicet habentes, ad ordinationẽ venerunt; id est, sufficere hoc eis, habere inquã, ita vt fiat hic quod Apostolus talibus iubet, habere tanquã non habẽtes, quod est, habere tãtum, id quod iis qui in ordinẽ sacrum asciti sunt, secundũ apostolicã traditionẽ, & cõstitutionẽ necessariũ est. Astipulatur huic significationi ipsa scriptura dictionis: sic enim in tribus vetustis exemplaribus scriptũ erat ἧ, quę nõ solũ disiungẽtis, sed, vt dixi, affirmantis, & exponẽtis est. si quis verò perperã scriptum dicat, & scribendũ esse ᾗ contẽdat, idẽ efficitur, erit enim vox definientis, vt Latinis est quatenus: ita vt iubeat apostolica cõstitutio, quatenus habẽtes, scilicet vxores, ad ordinationẽ venerũt, catenus cõtentos esse debere, siue hoc eis sufficere, scilicet habere tantũ, nõ enim posse accipi ᾗ vt referatur ad vxorẽ, cõuincit vox numeri multitudinis participij habẽtes, nõ enim diceret, quã habẽtes, sed quas habẽtes, si relatiuè accipiendũ esset, siquidẽ nõ plures vxorẽ habẽt, sed plures viri plures vxores, quisq; sua. hactenus de voce, & scriptura eius, ac significatione. Consideremus deinceps seriẽ verborum, & vim. Sic enim intelligendũ esse, vt dixi, ratio quoq; ipsius consequẽtiæ probat. Etenim si hæc vox sed, coniunctio aduersantis, quæ Græcè est ἀλλὰ, cũ dicit sed potius, quòd habẽtes, & quæ sequũtur, aliquid contrariũ eius quod proximè antecessit, significat, omnino necesse est hoc ipsum, cõtentos esse, scilicet habere, pugnare cũ eo quod proximè vetuit hæc ipsa cõstitutio. i. cũ eo quod est ducere alias post ordinationẽ: at cõtentos esse habere simul, & vti, nõ pugnat cũ eo quod est, ducere alias post ordinationẽ: siquidẽ consuetudo, quã ordinatus habet modò cũ vxore, si ita ponamus, non aduersatur cõsuetudini cũ ea quã post ordinationẽ duceret, si id quoq; ponamus. Quare cũ sit similis vtraque cõsuetudo, sequitur opus esse, vt post ordinationẽ sufficiat habere tantũ, & non vti. Habere enim tantũ, aliquid excellentius est, & contrarium eius quod antecessit, id quod vis vocis sed, aduersantis, & ratio ipsius consequentiæ postulat. Siquidem inducendo vxorẽ post ordinationẽ, si id liceret, simul contineretur potestas vtendi, cui repugnat habere tantũ vxorẽ, & nõ vti: ad quid enim duceretur, si nunquã vti liceret? Deinde sic esse interpretandã hãc cõstitutionẽ, perspici potest ex natura ipsius ordinis sacri, cuius est propria continentia secundũ scripturã, & vt sancta cõcilia, & sancti doctores ecclesiæ senserũt. Quæ res cũ à me copiosè in secundo libro de dogmaticis characteribus tractata, ac demonstrata sit, pluribus S. Scripturæ locis explicatis, ac permultis sanctorum patrũ, ac synodorũ sententiis, & auctoritatibus pro testimonio productis, satis erit ex illis permultis pauca meminisse nunc. Paulus igitur episcopos, & presbyteros, quos aliquando communi nomine episcoporum appellat, & item diaconos castos, & cõtinentes esse iubet. Qui enim dixit in priore ad Timotheũ epistola, Oportet episcopum esse castum, dixit etiam in epistola ad Titum: Reliqui te Cretæ, vt cõstituas per ciuitates presbyteros, vt ego tibi constitui; si quis est sine crimine. & quæ sequuntur. Deinde subiungit:

subiungit: Oportet enim Episcopũ esse sanctũ, continentẽ. Similiter pręcipit esse honestos, & graues diaconos: ac similiter vxores scilicet presbyterorũ, & diaconorum. Quomodo igitur oportet castos, & continentes esse eos quibus liceat dare operam liberis? hæc enim pugnant inter se. ac rursus quomodo mulieres similiter pudicas esse oportet? quod enim Paulus hoc loco de vxoribus sacerdotum constituerit, significat Clemens in secundo libro constitutionum, cap. 2. cùm ait, talem esse oportere episcopum, virũ vnius vxoris, quæ item sit vnius viri vxor: qui rectè domui suæ præesse sciat. Sic enim, inquit, probetur, & excutiatur, cùm in ordinem episcoporum asciscitur, an sit pudicus, fidelis, & modestus. Deinde subiungit planè de vxoribus sacerdotum loquens, sicut Paulus, Si vxorem pudicam, & fidelem habet, aut habuit: si liberos piè & religiosè educauit. & quæ sequuntur. Verùm, si quis adhuc de continentia sacerdotum dubitat, audiat Basilium, cum scribit ad Gregorium presbyterum; habitabat is vnà cum muliere, quæ erat causa, vt suspectus meritò esset, & scãdalo, quasi nõ esset ab omni libidine liber, idq; cũ esset octoginta annos natus. Quia igitur nolebat vltro se ab eius consuetudine abducere; iubet magnus Basilius eiicere eam domo, & in monasterio collocare, vt esset inter virgines. Si quis verò inquirat de qua nã muliere loquatur Basilius, non opus est alio interprete: ipsa epistola interpres sui est: de muliere enim loquitur, quæ Gregorio, antequam in ordinem sacrum cooptatus esset, nupserat. Etenim si non de vxore eius loquitur, quare iubet Basilius collocare eam in monasterio inter virgines, simile aliquid constituens, atque est in 48. canone synodi in Trullo; cùm ait, Vxor eius, qui factus est episcopus, communi consensu à viro suo disiuncta, post ordinationem episcopalem ingrediatur in monasterium, quod sit procul à domicilio episcopi ædificatũ. Paulus igitur liberos ac solutos ad cælibem vitam hortatur, non tamen iubendo, sed monendo, ne, sicut idem ait, laqueum iniiciat: hic enim imperium, laqueus est, qui peccatum trahit. Basilius verò interim non parcens laqueo; si istis assentiendum sit, iubet liberæ mulieri ingredi in monasterium, hoc est, manere innuptam, & virginitatem seruare. Ac rursus approbat Paulus, & laudat, cũ volunt patres seruare filias virgines, si videantur filiæ concordes esse cum iis ipsis patribus: Basilius verò iubet presbytero etiam nolenti mulierem, quamuis repugnantem, in monasterium includere. Si igitur non imperat lex mulieri conscientiã, quid tandẽ beatus Basilius imperat sacerdoti, sic mulierem liberam cogere, vt quamuis non assentiatur, inter virgines tamen adscribatur? Non cohærẽt hæc. omnibus igitur modis necesse est, vxorem fuisse Gregorij istius presbyteri. Præterea etiam indicium huius rei est nomen ipsum γυναικὸς, quæ vxorem quoque significat. γύναιον verò, id est, vxorculã, hanc vocat, tanquã indignam nomine vxoris, vtpote quã velut sororem nõ haberet Gregorius, vt oportebat: immò suspicio erat, habere eam scelerate, vt vxorem. Etenim vt presbyterũ maritum castũ esse, & continentem, secundum præceptũ Pauli oportebat: sic etiam vxorẽ eius secundũ præceptum eiusdem, cũ ait, vxores similiter castas, & honestas: agami enim castimonia, vt subiungit idẽ Basilius, in eo consistit, vt non sit ei consuetudo cum vxore. agamiã vocat hic, habere vxores solo nomine eos qui sunt sacri ordinis, id est, habere eas vt sorores, & non amplius vt re vxores. Quare agamos est, qui non duxit vxorem: item qui duxit quidem, sed non facit quę solent qui vnà cum vxoribus habitant. Huiusmodi agamiam, id est, vitam cælibem; profitẽtur sacerdotes & diaconi, qui ante ordinationem vxores duxerunt, & vxores eorum. Tales enim esse oportet cooptatos in ordinem sacrum, tanquam Deo dedicatos, & qui, vt ait diuinus Dionysius, profitentur nullis corporis appetitionibus operam dare; vt qui habent vxores, sicut Apostolus ait, sint tanquam nõ habentes. Ergo magnus Basilius, ne videatur nouum aliquid sancire, cũ presbytero imperat, vt vxorem, propter suspicionem cõcubitus excludat, producit pro testimonio Synodum Nicęnam, inquiens; Neque primi, neque soli, ô Gregori, legem tulimus, vt mulier vnà cum viro nõ habitaret: mulierem dixit infinitè, vt de omni muliere suspecta intelligeretur siue nupta sacerdoti vnà habitanti, siue non nupta. immo lege, inquit, tertium canonem à sanctis patribus nostris in Nicęna synodo editum, qui apertè prohibet habere cointroductas. sic enim ait: Prohibuit in vniuersum magna synodus, vt neque episcopo, neque presbytero, neque diacono, neque vlli omnino clerico liceat habere cointroductam, præterquam matrem, aut sororem, aut amitam, aut eas tantum personas quæ ab omni suspicione alienæ sunt. Hic quoque infinitè dixit Synodus, subintroductã, siue potius, vt verbum de verbo exprimam, cointroductam, vt omnis femina cointroducta intelligeretur, siue vxor esset, siue non: has enim Antiochenses συνεισάκτους vocant, vt ait Eusebius Cæsariensis in 7. libro historiæ Ecclesiasticæ; synodus verò Amyrana quasi interpretãs nomen, συνερχομένας vocat, id est, congredientes: cuiusmodi sunt, quibus ministrandi gratia ingredi licet, quocunq; dñs domus ingreditur, & cum eo simul ire per omne cõclaue domus. Cùm igitur canõ Nicęnæ synodi, quę cointroductas prohibet, vxores nõ exceperit, quę in cointroductis secũdũ consuetudinẽ verbi cẽsentur & numerãtur, cõsequẽs necessariò est, vt vxores cũ his personis, quę lõgè extra suspicionẽ sunt, cõprehẽsę sint. de quibus subiũgit, vt pręter matrẽ, sororẽ, & amitã eas tantũ personas quę ab omni suspicione liberę sunt, cũ sacerdotib. & diaconis habitare liceat. Ex quo fit, vt cũ verisimile est, credituros esse oẽs, quòd qui sacri ordinis sũt, nõ habitãt libidinosè cũ vxorib. immo habent vxores tanquã nõ habentes. i. habẽt eas nõ vt vxores, sed vt sorores; licitũ

sit tunc

sit tunc vnà cum eis habitare. Reliquis verò Clericis, lectoribus inquam, & cantoribus tantum, si cælibes sunt, licet, secundum canonem apostolorum, ducere vxores, si volunt: cæteras verò cointroductas nisi ab omni suspicione vacuas, habere secum non licet. Rursus hanc magni Basilij sententiam confirmat alius canon eiusdem de diaconissa, cùm ait: Nos igitur corpus diaconissæ, vtpote Deo consecratū, non cōcedimus cum viro misceri. Si ergo esse Deo dicatā diaconissā, impedimentū est, quo minus ei licitum sit cū viro consuescere, in ijs verò, quæ similia sunt, ratio eadē idē efficit, consequēs est, vt presbyteris, & diaconis, ac hypodiaconis interdictus sit cōuictus vxorius, ac libidinosus, quia sint Deo cōsecrati. Deinde quid absurdius, quā fœminas alioqui molliores, & infirmiores, carnali cōcubitu prohiberi; robustiores verò, ac magis viriles, & perfectiores non prohiberi? Quin potius secunda synodus Carthaginensis in tertio canone; Placuit, inquit, vt hi tres gradus, qui vinculo quodam castimoniæ propter consecrationem colligati sunt, episcopi, inquam, & presbyteri ac diaconi continentes sint in omnibus, vt decet sanctos episcopos Et sacerdotes ac leuitas, & eos, qui diuinis sacramentis ministrāt. deinde subiungit, vt nos similiter custodiamus. Epiphanius verò in secundo libro contra hæreses, scribens aduersus Catharos; Et ipsi, inquit, dum omnia simul miscere voluerunt, omnia rursus amiserunt: ac cùm non intelligerent perfectam Dei doctrinam, in errorem lapsi, ad aliam viā se verterunt, ignorantes hanc esse scripturæ diuinæ traditionem, ac consequētiam. quæ enim tradita sunt ad sacerdotium pertinentia propter sacri ministerij excellentiam, hæc ad omnes forsitan pertinere arbitrati sunt; cùm audissent oportere episcopum sine crimine esse, vnius vxoris virum, continentem: similiter & diaconum, ac presbyterum. Reuera enim sancta Dei prædicatio post Christi aduentum non permittit, vt post primas nuptias mortua vxore, iterum vxorem ducant, propter præstantiam honoris sacerdotalis, atque hæc quidem sancta Dei ecclesia diligentissime seruat: immo & eum, qui adhuc dat operam liberis, alioqui vnius vxoris virum non admittit, nisi illum, qui aut biduus est, aut ab vna se abstinet, tum diaconus, tum presbyter, tū episcopus, & hypodiaconus: atq; hoc illic potissimum seruatur, vbi sunt limati ac perfecti canones ecclesiastici. Sed dices mihi, in nōnullis locis adhuc presbyteros, diaconos, & hypodiaconos liberos procreare: at hoc non ex canone profectum est, sed ex inertia, & incuria hominum illius temporis: & quia propter multitudinem hominum non reperiebatur qui ministraret. Ecclesia enim, quæ semper quod magis decet, videt, & quæ ab spiritu sancto rectè constituta, & ordinata est, didicit cultum Deo assidue ac sine intermissione adhibendum esse, ac ministeria spiritualia omni studio rectæ & beneuolæ conscientiæ obeunda esse; decet, inquam, propter repētini ministerij necessitatem, vt presbyter, & diaconus atque episcopus vacent Deo: etenim si laicis apostolus de hoc præceptum dat, vt ad tempus, inquit, vacent orationi, quanto magis idem sacerdoti præcipiat? Vacare (dico) assiduè Deo in administrandis, cùm opus est, spiritualibus, & in fungendo sacerdotio. Rursus idem Epiphanius scribens contra Nicolaitas, sic de Nicolao scripsit: Habebat, inquit, vxorculam pulchra forma: cumque à consuetudine eius se abstinuisset exemplo eorum, qui Deo dediti erāt, perseuerauit in eo abstinendi instituto ad aliquod tempus: noluit tamen vsque ad extremum incontinentiam suam refrenare ac cohibere: quin potius cùm vellet, tanquam canis ad vomitum reuerti, captans sibi occasiones quasdam non honestas, excogitabat ad defensionem libidinis suæ ea quæ magis sibi accommodata erant. Postea igitur cùm de proposito decidisset, cum sua vxore licenter, ac nihil iam curans consueuit. Hic quoque similiter, vt magnus Basilius, vxorculam vocauit, quam iste vt vxorem, non vt sororem, sicut lex diuina iubet, habebat. In ea verò epistola, quam ad Dionysium episcopum Romanum multi patres scripserunt, cùm Antiochiæ aduersus Paulum Samosatensem conuenissent, qui clericis sacri ordinis iubebat vti vxoribus, scriptum est de cointroductis, quas tum ipse, tum presbyteri eius, & diaconi habebant: quibus tum hoc, tum multa alia peccata alioqui grauissima dissimulabat, licet eorum conscius esset, & ea deprehendisset; scilicet vt haberet eos obstrictos, & obligatos ad conniuendum in iniuriis, quas verbis, & factis inferebat, vt præ timore accusare eum nō auderent: immo etiam ditauit eos: quæ erat causa, vt ab iis ipsis, qui talia quærebant, diligeretur, & laudaretur. Sed quorsum attinet scribere hęc? Scimus, carissimi, oportere episcopum, & omnem ordinem sacrum exemplū esse vulgo omnium rectè factorum, ac virtutum. Neque illud ignoramus, quàm multi, quia mulieres cointroductas habuerunt, partim lapsi sunt, partim in suspicionem venerunt. Quamobrem etsi concedamus nihil istos impudicum facere; tamen suspicionem, quæ ex hac re nascitur, cauere illum oportebat, & dare operam, tum ne vllus scandalizaretur, tum vt alios ad imitādum commoueret. Quo modo enim iste obiurgabit, & monebit alterum, ne immoderatè cum vxore consuescat, qui ipse non cauit labi? qui vnam quidem iam à se separauit, duas verò ætate florentes, & venusta forma apud se habet? hactenus epistola, quæ in 7. libro Ecclesiast. historiæ Eusebij posita est. Qui rursus in primo libro euangelicæ demonstrationis; Secundum leges, inquit, noui testamenti non est prorsus interdicta liberorum procreatio; immo etiam in hac re constituta sunt nobis similia atque illis olim qui Deo fuerunt cari. Oportere enim, ait scriptura, episcopum vnius vxoris virum esse, verùm in sactum ordinem ascitis, & studio cultus Dei deditis, conuenit, vt deinceps à cōcubitu

bitu vxoris se contineant. iis verò, qui non sunt tam sacrum munus sortiti, habenas remittit scriptura, quę quasi clara voce omnibus dicit, Honorabiles nuptiæ, & thorus immaculatus: fornicatores autem, & adulteros iudicabit Deus. Cyrillus verò Hierosolymitanus sic in 7. catechesi ait: Si is qui bene operatur sacra Domino Iesu, ab vxore se abstinet, quomodo ipse Iesus ex viro atque muliere ortum caperet? Ergo si qui rectè operatur sacra, abstinet se ab vxore, consequens est, vt qui non abstinet, non bene operetur. Hunc locũ Cyrilli imitatus est sanctus Maximus in quęstionibus, & responsis ad Thalassiũ: Cur enim, inquit, non prohibebatur sacerdotes legis habere vxores, sacerdotes verò Christi prohibentur quoad concubitum, quia scilicet est sacerdotium secundum ordinem Melchisedec, de quo non est litteris mandatum, duxisse vxorem: quare necessariò, qui secundum ordinem eius sacerdotio funguntur, non admittunt vxorem. Hæc igitur, & huiusmodi infinita alia clarissimè demonstrant illud, sed contentos esse, si, habentes, ad ordinationem venerunt, perinde esse, quasi diceretur, sed potius si habebant vxores, cùm ad ordinationem venerunt, satis esse eis, scilicet habere. Qui verò hic accipiendum putant, contentos esse ea quam habebant; aut sic contentos esse habere nunc, sicut prius; hi traditioni Apostolorum atque ipsis Patribus repugnant, ipsa etiam natura, & constructione verborum contradicente. Prætereà sacros ordines faciunt similes laicis, quibus Apostoli constitutionem sanxerunt lib. 8. cap. 32. vt se ipsis contenti essent; id est, mariti vxoribus suis; & vxores maritis suis; quod est à beato Ignatio in epistola ad Heronem repertum. Hactenus de castitate sacrorum ordinum. Siquis verò plura desiderat, petat reliqua de cælibatu ex libro 2. eorum, quos de dogmaticis characteribus verbi Dei iampridem scripsimus, in quo de decimotertio canone synodi in Trullo pro viribus responsum est. legat item quæ scripsimus lib. 1. defens. can. apost. cap. 1. & 2. vbi cùm de Paulo agerem, vtrum vxorem habuisset, dixi in vetere interpretatione Latina manuscripta epistolæ Ignatij ad Philadelphienses, nõ esse eum locum de vxore Petri, & Pauli, & aliorum apostolorum, qui est in epistola Græca nuper cum alijs Ignatij edita; nescio quomodo illic oblitus sum admonere, nec in exemplari Græco manuscripto vetustissimo bibliothecæ Mediceæ Florentinæ hunc locum esse. immo nec Eusebius Cæsar. hoc legit in epistola ad Philadelphienses, cuius meminit lib. 3. hist. eccles. cap. 36. coniecturam ex eo facio, quòd eodem lib. 3. cap. 30. Clementem Alexand. dicit propter eos qui nuptias improbabant, recensuisse ex apostolis qui vxores habuissent, Petrum scilicet, Philippum, & Paulum; hoc autem lib. 3. stromatum fecit: profectò qui hoc in Clemẽte obseruari voluit, quòd Paulum diceret vxorem cum Petro & Philippo habuisse, multò magis obseruandum esse existimasset in eo pręsertim loco, si in Ignatij epistola legisset Petrum, & Paulum, & alios apostolos vxores habuisse. Eadem coniectura est de beato Hieronymo, quæ de Eusebio, legit enim Hieronymus epistolam Ignatij ad Philadelph. vt ex libro eius de scriptoribus ecclesiasticis perspici potest. in qua si hoc de vxore Pauli legisset, profectò non dissimulasset: præsertim cùm ipse idem Hieronymus contrà sentiat constanter. immo dicit in Epistola de virginitate seruanda, non esse audiendos eos qui eum habuisse vxorem confingunt, cùm de continentia, inquit, disserens, & suadens perpetuam castitatem, intulerit, volo autem omnes esse sicut meipsum, & quæ sequuntur. idem sensit libro primo contra Iouinianum. Alia etiam coniectura est & quidem grauis, suppositum esse hoc de vxore Pauli in epistola Ignatij Gręcè, & Latinè edita, quod nec illud est in exẽplari manuscripto peruetusto bibliothecæ Florentinæ Mediceæ, quod paulo pòst sequitur, vt milites, & magistratus, & Cæsar obediant episcopo, quod meritò ante me notauit tanquam affictum Kilianus Leib prior monasterij Robdorfensis, vir bene in theologia eruditus, ac valdè pius, in epistola docta ad Ioannem Cochlæum de quæstione, an Paulus vxorẽ habuisset, quasi verò, inquit, mandare potuerit, aut debuerit, Traiano, Hadriano, Diocletiano, Maximino, Decio, alijsque tot tyrannis Cæsaribus, vt episcopo essent obtemperantes. Hæc ille.

CAP. XIX. *pag. 86.*

Vt & Saluator aliquando cùm curasset vnum leprosum, & rursus nouem; primo dixit, Abi, ostende te summo sacerdoti, & offer munus quod iussit Moyses in testimonium ipsis: nouem verò rursus, Ite, ostendite vos sacerdotibus.] Et hoc quoque videtur nonnullis ab euangelio discrepare: ait enim Lucas, & occurrerunt ei decem viri leprosi, & quæ sequuntur, quos vt vidit, dixit, Ite, ostendite vos sacerdotibus. & factum est, dum irent, mundati sunt. Vnus autem ex ipsis vt vidit quia mundatus est, regressus, cum magna voce magnificans Deum. & paulo pòst: Respõdens autem Iesus dixit, Nõnne decem mundati sunt? & nouem vbi sunt? Matthæus verò sic ait: & ecce leprosus veniens, adorabat Deum dicens: Domine, si vis, potes me mundare. & paulo pòst, & mundata est, inquit, lepra eius. & ait illi Iesus, Vade, ostende te sacerdoti; & offer munus quod præcepit Moyses in testimonium illis. Quæ autem in hac doctrina scripta sunt, non dissident ab euangelio, sed potius illud explanant: Leprosus enim, qui in euangelio Matthæi sanatus est, vnus est ex illis decem qui apud Lucam sanati sunt; qui, propter gratum animum, solus commemoratus est, reliquis nouem prætermissis, ac silentio dissimulatis, quos Lucas cum vno illo grato, & memore beneficij connumerauit. quod quidem spiritus sancti prouidentia ad vtilitatem legentium euangelium factum est. Non enim quæ prius ab aliquo euangelista prætermissa sunt, existimanda sunt

da sunt vtcumque temere prætermissa, sed potius magno consilio secundum spiritus sancti afflatum. Siquidem spiritu sancto inspirati, sicut ait princeps apostolorum Petrus, locuti sunt sancti Dei homines. Igitur cùm dixit Clemens curasse Dominum vnum leprosum, & dixisse quidem primo, I, ostende te sacerdoti, summo inquam sacerdoti secundum doctrinam apostolicam; rursus verò dixisse nouem illis, Ite, ostendite vos sacerdotibus; significat illum vnum leprosum primum fuisse inter illos nouem, & quia primus erat, scilicet propter præstantiam grati animi, idcirco singulariter à Matthæo commemoratum esse: ac rursus illum ipsum vnum vnà cum nouem illis fuisse decem illos apud Lucam. Est autem hæc interpretatio, vt mihi quidem videtur, sancti Epiphanij, ne si hoc taceam, furti accuset, aut tanquam ingratus reprehendar, vt illi nouem leprosi reprehensi sunt; ait enim scribens contra Manichæos, vnum leprosum propter grati animi memoriam pro decem commemoratum esse. fortassis Epiphanius, vtpote multum in apostolicis constitutionibus & earum lectione versatus, inde hunc sensum mutuatus est.

Siquidem Moyses legislator simul & princeps sacerdotum, & propheta ac rex, item Elias ille prophetarum zelotes interfuerunt transfigurationi Domini in monte testes assumptæ humanitatis Christi, & passionum eius.] Quomodo, dicet aliquis, incarnationis, & passionis Christi testes fuerunt Moyses, & Elias? hoc quoque explanandum est, & defendendum à reprehensione non intelligentium. Interpretatus enim est Clemens hoc loco apostolicæ doctrinæ, quod Lucas ait in euangelio, cùm transfigurationem Christi narrat, & ecce duo viri loquebantur cum illo, erant autem Moyses, & Elias visi in maiestate, & dicebãt excessum eius, quem cõpleturus erat in Hierusalem: dicebant scilicet per testimonia legis, & prophetarum, quæ erant de excessu, siue exitu Christi in Hierusalem complendo. exitum verò siue excessum Christi, vt interpres vetus vertit, Græcè ἔξοδον, vocat hic euangelium exitum Christi à patre in hunc mundum per incarnationem, qui complendus erat per exitum ex hoc mundo Hierosolymis, vbi damnatus est ad mortem. Vnde Michæas prophetans de exitu Christi à patre ad sumendam carnem complendo per exitum ex hoc mundo, qui erant duo exitus, & tu, inquit, Bethleem Ephtarha paruulus es in millibus Iuda: Ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israël. Deinde subiungit, & egressus eius, siue exitus, aut excessus, Græcè est ἔξοδοι, numero multitudinis, ab initio, à diebus æternitatis eius. hoc enim dixit, quia, vt ait beatus Cyrillus in commentarijs huius prophetæ, Christus prædestinatus, & positus est Saluator, & liberator à Deo patre, qui non ignorauit ex æternitate, quæ essent propter peccatum Adæ euentura. duos itaque exitus Christi significauit propheta, vnum in hunc mundum à patre ad sumendam carnem, & alterum ex hoc mundo; de vtroq; enim ait Ioannes, sciens quia omnia dedit ei pater in manus, & quia à Deo exiuit, & ad patrẽ vadit; & apertius adhuc ipse Dominus, pater, inquit, amat vos, quia vos me amastis, & credidistis, quia à Deo exiui; exiui à patre, & veni in mundũ, hic est vnus exitus in mundum, & iterum, inquit, relinquo mundum, hic est alter exitus, scilicet ex hoc mũdo. Sic Cyrillus lib. xj. in Ioannẽ, à patre, inquit, exiuisse dicit, id est, homo factus sum, & ad vestram naturam descendi; quia enim, inquit, assumpsit in se quod non erat, à patre exisse dicitur. igitur quia vita humana Christi cœpta per incarnationem, terminata & completa fuit morte, qua exiuit ex hoc mundo, idcirco apostolica doctrina Moysem, & Eliam, qui testimonia dicebant legis, & prophetarum de excessu Hierosolymis complendo, qui incarnationem, & passionem continebat, dicit fuisse testes incarnationis, & passionis Christi, diuinè interpretans locũ euangelij. Sic igitur Dominus in sua transfiguratione Moysem, & Eliam, id est, testimonia legis, & prophetarum per testes istos adhibuit ad testandum veritatem humanitatis assumptæ, & passionis in vera carne sustinendæ contra futuros hæreticos, qui vtrunque negaturi erant, sicut Esaias, vt Cyrillus quoque in commentarijs huius prophetæ obseruauit, iussu Dei duos item testes adhibuit, Vriam sacerdotem, & doctorem legis, & Zachariam prophetam, qui, vt ait idem Cyrill. mystagogiam legis, & prædicationem prophetarum repræsentabant, cùm ei reuelauit generationem Christi secundum carnem, & iussit scribere tomum magnum, & nouum stylo hominis. hactenus de testibus humanitatis Christi assumptæ, & passionum eius in monte Thabor. testimonium verò diuinitatis Christi dedit ibidem Deus pater voce delapsa ad eum, hic est filius meus dilectus, in quo mihi cõplacui. dedit etiam ipse Christus ostendens lumen diuinitatis increatum, quod sancti apostoli viderunt, scilicet ὡ καθ' ἑαυτὸ, id est, non in se; sed in lumine illo creato à Deo: nec enim oportet, cùm Lucas ait, & euigilantes viderunt maiestatem, siue gloriam eius, gloriam creatam interpretari, ego enim, inquit beatus Basilius in Exaëmero, cùm fœnum audio, fœnum intelligo, similiter cùm arborem, cùm piscẽ, cùm bestiam; sic cùm gloriam Dei audio, gloriam Dei intelligo quæ increata est: & cùm regnum Dei, regnum Dei increatum. Sic enim dictum est apud Lucam, viderunt gloriam Dei, sicut apud eundem paulo antè, sunt de hic stantibus, qui non videbunt mortem, donec videant regnum Dei. Viderunt ergo gloriam Dei, scilicet non in se, sed in imagine, & symbolo, tanquam in speculo, & regnum Dei, non in se, vt dixi, sed in lumine creato, quod planè intelligo, significatum esse apud Marcum, cùm ait, donec videant regnum Dei in virtute veniens, non enim venit καθ' ἑαυτὸ, id est in se, sed in miraculo illius luminis diuinitùs creati. Solet enim scriptura vocare miracula, δυνάμεις, id est, virtutes. itaque sicut Ioannes Baptista vidit hypostasim spiritus S.
non

non quidem in se, sed in specie columbæ; & negare non licet, quin sic viderit spiritum sanctum: sic non licet negare, quin apostoli sancti lumen diuinum, & increatum viderint, non in se, vt dixi, sed in lumine creato. itaque vt omnes confitentur spiritum S. descendisse, & visum esse descendere, sicut ait euangelium, quia vidi spiritum S. descendentem sicut columbam, sic etiam catholici patres, & item hæretici omnes dicebant ostensum, & visum esse lumen diuinum in monte Thabor. Sed catholici, & sancti patres ostensum, & visum esse non in se, sic enim inuisibile esse, sed visum esse in lumine creato; hæretici verò visum esse in se, ac proinde creatum esse; inde enim filium Dei cum Arrio creaturam facere volebant. horum principes, & duces fuerunt Barlaam & Acidinus Calabri, quos Synodus Const. Ioanne Palæologo, & Ioanne Cantacuzeno Imperatoribus habita, grauissimis testimonijs plurimorum patrum sanctorum damnauit. extat hæc Synodus in bibliotheca Vaticana. dicendum itaque est de vtroque lumine increato, & creato, quod Dionysius Areop. in capite de sacramento chrismatis de archetypo, & imagine ait, alterum in altero esse præter substantiæ differentiam; ad hoc enim creatum fuit illud lumen quod oculis corporis S. apostoli viderunt, vt in eo, quoad fieri poterat, tanquam in imagine illud diuinum inaccessibile, & archetypon viderent, sicut Christus ipse in sua imagine videtur; videtur, inquam, non in se, & propriè, ὑποστατικῶς, sed impropriè, & σχετικῶς: Christum tamẽ videmus, cùm imaginem eius videmus. Hæc paulo fusius idcirco exposui, vt corrigerem quæ de hoc lumine diuino ostenso in monte iampridem in Antapologetico meo de residentia pastorum scripseram, cùm nondum hæc satis explicata reperissem: vt tandem reperi in libro eruditissimo, quem Ioannes Cyparissiotus de expositione dictionum theologicarum secundum seriem, in primis Dionysium Areop. & alios sanctos patres secutus, magna industria, & artificio composuit. Is igitur in sexta decade cap. 5. recitatis pluribus sanctorum patrum testimonijs Theodori cognomento γραπτῶν in libro contra Iconomachos aduersus Eusebium quendam, qui aiebat mutatum fuisse Christum in illud lumen Thaborium, item Chrysostomi, S. Maximi, & Greg. Nazianzeni. repetens deinde more suo summatim superiora subiungit; interpretabor ad verbum: ex his, inquit, patet, quòd lumen illud quod in Thabor ex Domino fulsit, non erat diuina substantia, illa enim penitus occulta, & incognita est, & inaspectabilis, & quæ cogitatione comprehendi non potest, nec aliquis ex ipsa substantia defluxus, & splendor; diuina enim virtus sempiterna est, quin potius ipsa per se virtus nullo modo à substantia, cuius est, discernitur, immo quicquid est diuina substãtia, id omne est eius virtus. Ergo quia nec hoc, nec illud est, relinquitur, vt fuerit adumbratio quædam gloriæ, ac splendoris corporis post resurrectionẽ glorificati, ac symbolum diuinitatis, quæ in eo latebat, & reuiuis imago ipsius gloriæ futuræ, & simulacrum regni cęlorum, nunc quidem ante tempus resurrectionis tamquam in miraculo ostensi, & in speculo atq; ænigmate; postea verò speculis disiectis, erit in oculis immortalibus, & ab interitu liberis facie ad faciem, & sicuti ipse est aspectabili visione Dei plenus. Non significat spectandum esse Deum oculis corporis καθ' ἑαυτὸν γυμνοφανῶς, id est; secundum se apertè ac nudè, hoc enim fieri non potest, sed spectandum & videndum eum esse per corpus Christi gloria visibili repletum; sic enim videre Deum vocat hic auctor ὁρατὴν θεοφάνειαν. immo sic videre Deum oculis beatis per aliorum beatorum corpora fieri posse, & valde credibile esse, sic nos visuros, affirmat beatus Aug. vltimo lib. de ciuit. Dei. c. 29. & eum secutus, & interpretatus S. Thom. 1. p. q. 12. ar. 3.

CAP. XXIIII. *pag. 19.*

Neque verò vult, vt per nos tantum lex iustitiæ eniteat; sed voluit, vt per Romanos quoque luceret atq; splenderet. Nam & ipsi postquam in Dominum Iesum crediderant, & à Deorum multitudine atque iniustitia desciuerunt, bonos probant, & prauos puniunt: Iudæos verò cogunt conferre tributum, eósque legibus suis vti non sinunt.] Ille horum librorum diligentissimus ἐξεταστής, quem sæpę dixi, hæc de Romanis iam Christianis Iudæos coërcentibus, aiebat posse in dubitationem venire, vtrùmne magis in tempora Constantini conuenirent, quàm in tempora apostolorum: ad explicandum ergo ac defendendum ab omni dubitatione locum hunc, valde accommodata sunt quæ Paulus in epistola ad Romanos cap. 1. & in epistola ad Philippens. scripsit. Primum quidem, inquit, gratias ago Deo meo per Iesum Christum pro omnibus qui sunt Romæ, quia fides vestra annunciatur in vniuerso mundo. Pro omnibus, inquit Theodoritus Cyri episcopus, diuitibus, tenuibus, artificibus, ministris, dominis, & magnatibus. deinde subiungit idem: Quòd verò essent tales aliqui ex credentibus, docet epistola ad Philippenses cap. 4. cùm ait, Salutant vos qui sunt ex Cæsaris domo. Scribit autem non ijs qui nondum crediderant, sed qui iam erant Christiani. & paulo pòst explanans quòd apostolus ait, agere se gràtias, quia fides Romanorum annunciabatur in vniuerso mundo, Non, inquit, hoc assentatoriè dicit, sed quia ita erat; idque magnam vtilitatem auditoribus adferebat: quamobrem gratias pro eo agit Apostolus. neque enim quæ Romæ contingebant, cæteras omnes nationes latere poterant, cùm Imperatores Romanorum rerum potirentur, & ea ciuitas Prætores, Proconsules, & Quæstores ad alias prouincias mitteret. Hæc Theodoritus. Huc pertinet quod Cyrillus Alexandrinus libro quinto Iuliano apostatæ calumnianti, quòd essent Christiani subiecti Romanis; respondet, annuisse Deum Romanorum

X 2 principatui,

principatui, vt omnibus imperare possent, quo omnis regio, & ciuitas, & vnà cum alijs ij qui in sacris regni solijs honorifici sunt, ipsum adorarent, id quod tandem, inquit, re ipsa factum videre licet. Erant igitur, cùm ad Romanos Paulus scripsit, qui crederent ex primarijs, immo ex domo Cæsaris, quibus quidem verisimile est mandatos fuisse magistratus, & imperia, ac iudicia commissa, sicuti Tertullianus in libro de fuga in persecutione ad Scapulam gentilem testatur de Seuero, etsi gentili, occultè tamen, vt ego quidem opinor, credente; sed & clarissimas feminas, inquit, & clarissimos viros sciens Seuerus huius sectæ esse, non modò non læsit, verùm & testimonio exornauit, & populo furenti in os palam restitit. Et idem paulo suprà, Potes, inquit, ex officio iurisdictionis tuæ, & humanitatis meminisse, vel quia & vos sub gladio estis: quid enim amplius tibi mandatur, quàm nocentes confessos damnare; negantes autem, ad tormenta vocare? Hactenus Tertullianus. Item Sophronius Patriarcha Hierosolymitanus in sermone de certaminibus & peregrinationibus Petri & Pauli; Cùm tandem, inquit, Romã rediret Petrus, anno scilicet Neronis duodecimo, Clementem consecrauit renuentem, & in cathedra posuit. deinde subiungit; Multi igitur insignium animosè obediebant fidei: multæ etiam nobiliũ vxores adijciebantur ijs qui salui fiebant. & paulò pòst: Ira inflammatus, Nero scilicet, sententiam protulit cõtra omnes qui crediderant in Christum, vt morerentur gladio. Milites igitur ceperunt omnes, & ad locum damnatorum duxerunt: sed Clementem quidem tãquam consanguineum Cæsaris dimiserunt. Hæc Sophronius. Non igitur necesse est suspicari, scripta esse hæc Constantini temporibus, quasi nõ fuissent antea credentes ex Romanis, qui Iudæos coërcerent, & tributa cogerent pendere, cùm ex ijs quæ retulimus, fuisse constet temporibus Apostolorum Romæ nobiles multos credentes, ex domo etiam ac familia Cæsaris: quos quidem iudicia exercuisse, & gessisse magistratus, vt hæc, quæ Clemens dicit, facere possent, nemo cum ratione dubitare potest. Laudat itaque hoc loco Clemens in persona apostolorum Romanos, qui crediderant, eodem consilio & ratione, qua Paulus laudauit in epistola ad Romanos, scilicet, vt Theodoritus ait, non assentatoriè, sed quia ita erat: idque magnam vtilitatem audiroribus adferebat. Quod autem ille actis animaduersoraiebat, videri scripta esse hæc post euersionem templi Hierosolymitani, cùm iam Petrus, & Paulus, ac Iacobus interfecti erant; immo ita est: post euersionem, inquam, templi scripta sunt. Ait enim euenisse hoc, vt scilicet omni potestate à Romanis Iudæi priuarentur, quia ipsi Christum ad mortem deposcentes, dixerunt; Non habemus Regem, nisi Cæsarem: & nisi interfecerimus Christum, omnes in eum credent, & venient Romani, & tollent nostrum locum, & gentem. Deinde subiungit Clemens, atque ita factum est, vt nolentes prophetarent. & quæ sequuntur. quæ quidem personæ Clementis tribuenda sunt: sicuti in euangelio multa loquitur Euangelista in persona sua.

IN LIBRVM SEPTIMVM DE VITA COMMVNI CHRISTIANA, ET GRATIARVM ACTIONE, ET DE CATECHESI, AC BAPTISMO.

CAP. III. *pag. 96.*

Erunt enim, inquit, duo in carnem vnam; vnum enim sunt vir, & vxor natura, conspiratione, coniunctione, affectu, vita, more.] Ex comparatione eorũ quæ secundum ecclesiæ consuetudinem ex apostolica traditione profectã, matrimonium contractũ dirimunt, facilius intelligere licet vnitates istas multiplices matrimonij. Cùm enim sint propriæ, & substantiales matrimonij, cõsequens est, vt impedimenta, quæ matrimoniũ dirimunt, sint earum contraria, vt rectè tradit S. Thomas 3. par. q. 50. artic. 1. in corpore quæstionis. Primum igitur fiunt vnum natura, qui matrimonio copulantur, quia fiunt os ex ossibus, & caro ex carne; id est, fiunt velut vnum corpus, & vna anima, lege diuina eos in vnam carnem, & vnam animam consociante. sic enim beatus Cyrillus in commentarijs Malachiæ cap. 2. interpretatus est. Quò in loco Propheta vxorem vocat participem viri, id est, homosarcon, vt idem Cyrillus interpretatur, quasi diceret, concarneam. Vnde Paulus ita inquit, & viri debent diligere vxores suas sicut corpora sua: nemo enim carnem suam odio habuit. Quare qui non poterunt fieri os ex ossibus, & caro ex carne per matrimonium, quia iam sint prius facti propter consanguinitatẽ os ex ossibus, & caro ex carne, sicut Laban dixit consobrino suo Iacob, ex ossibus meis, & ex carne mea es tu, nõ poterunt isti matrimonio copulari. Ad quotum verò gradũm sint censendi os ex ossibus, & caro ex carne, ex ecclesiæ iudicio, & determinatione pendeat, quæ prius quidem consanguineos vsque ad septimum gradum censuit esse os ex ossibus, & carnem ex carne; nunc verò vsque ad quartum. Deinde alia vnitas inest in matrimonio, quæ est, & dicitur vnitas conspirationis, id est, vt qui matrimonio copulantur, fiant vnum consensu. Vnde error personæ, & violentia, quæ consensum & conspirationem voluntatum tollunt, natura sua impediunt matrimonium, & dirimunt. Debent etiam conspirare ad educandam prolem in fide sancta. Vnde dispar cultus ex natura sua est impedimentum substan-

tiale

tiale matrimonij. Ex quo fit, vt prohibitū ſit, ne Chriſtianus cum infideli Iudæa aut Gentili matrimonium contrahat: etſi contraxerit, dirimatur. Secus verò, ſi alter eorum ad fidem venit (tunc enim ſi infidelis conſentit habitare cum fideli; Ne, inquit, fidelis dimittat infidelem) cauſſa verò eſt, quòd velle habitare infidelem cum fideli, iam ad cōmunionem ſanctificationis, & vnitatem conſpirationis ad educandos filios in fide, quodam modo pertinet. Sanctificatus eſt enim, inquit Apoſtolus, vir infidelis per mulierem fidelem, & ſanctificata eſt mulier infidelis per virū fidelem, alioqui filij veſtri immundi eſſent; nunc autem ſancti ſunt. Eſt alia vnitas matrimonij propria, coniunctio corporum, ſiue commixtio, ita vt neceſſe ſit, vt qui volunt matrimonium contrahere, poſſint ex natura matrimonij, ſi libeat, miſcere corpora, quod vocant, conſummare matrimonium. Vnde impotentia naturalis gerendi, frigiditas, maleficium perpetuum, votum ſollemne, ſacramentum ordinis eccleſiaſtici, impedimenta ſunt ſubſtantialia matrimonij; prohibent enim fieri poſſe vnum coniunctione corporum, quæ eſt naturalis proprietas matrimonij, qua ſublata, neceſſe eſt tolli naturam matrimonij. Eſt præterea alia vnitas propria matrimonij, vnitas ſcilicet affectus coniugalis, ita vt neceſſe ſit, vt qui velint inter ſe contrahere matrimonium, fieri poſſint per matrimonium vnum vnitate affectus; ex quo fit, vt qui iam ſunt prius vnum vnitate affectus, vt ſunt cognati cognatione ſpirituali, quæ ex datione ſacramentorum exiſtit, aut cognati cognatione legali per adoptionem, non poſſint iſti inter ſe contrahere matrimonium; quia ſcilicet illa vnitas anticipata affectus ex cognatione non reliquit locum vnitati affectus ex coniugio; qua ſublata, neceſſe eſt ſublatum eſſe coniugium. Huc pertinere poteſt cognatio ex ſponſalibus, vnde dicitur iuſtitia publicæ honeſtatis dirimens matrimonium. Quando verò, & ad quotum gradum, qui huiuſmodi cognatione ſpirituali, aut legali tenentur, cenſendi ſunt vnum vnitate affectus ex cognatione, quæ vnitas excludat vnitatem affectus coniugalis, ad eccleſiæ iudicium pertineat. Pergamus nunc ad reliquas vnitates. Eſt alia vnitas matrimonij propria, ſcilicet vnitas vitæ, ſiue cohabitationis, vt nunc vocant, quam ſacri canones appellare ſolent indiuiduæ vitæ conſuetudinem, ſiue ſocietatem: neceſſe enim eſt, vt qui inter ſe contrahunt matrimonium, ſint apti nati, ſi velint, ad habitandum vnà. Seruus autem, quia non habet poteſtatem corporis ſui, ſed dominus, non poteſt, etſi maximè velit, habitare cum vxore. Quare ſeruitus, cuius non eſt conſcius qui vult contrahere, impedimentum ſubſtantiale matrimonij efficitur, quia aduerſatur coniugali vnitati vitæ indiuiduæ. Quare neceſſe eſt, vt redintegret conſenſum ſuum, & conſpirationem voluntatis, qui ignorauit, & habeat ratum quod prius fecit ignorans; alioqui matrimonium eiuſmodi iure naturali, ac diuino irritum eſt. At non ſic, ſi ſeruitus non ſit ignorata; vt enim poſſunt coniuges ex conſenſu abſtinere à coniunctione corporum, ſic etiam à cohabitatione, ſi ſcandalum non obſtet. Eſt alia vnitas matrimonij propria, ſcilicet vnitas moris; ita vt qui velint matrimonium contrahere, oporteat, vt poſſint eſſe vnius moris in domo, & non habeant aliquid quod omnino obſtet virtuti, id eſt, quominus poſſint perſeuerare in fide, iuſtitia, & ſanctificatione, ſicut Paulus dixit de vxore in priore epiſtola ad Timoth; quod idem quoque de viro intelligendum eſt. Idcirco minor ætas, quàm ea quæ dicitur adulta, & amentia, atque furiæ, impedimenta ſunt matrimonij; qui enim non ſunt per ætatem plenè liberi arbitrij (quod quidem eccleſia diiudicat, quæ tempus idoneum, & maturum nuptijs præſcribit) aut propter amentiam, & furiam, non ſunt compotes rationis, quia non poſſunt eſſe vnius moris in domo, neque eſſe compotes virtutis, non poſſunt contrahere. Vnde Salomon, Qui ſpondet, inquit, filium ſtultum, contumelia afficit iuſtitiam. Quod enim Deus à principio dixit, Non eſt bonum, hominem eſſe ſolum; faciamus ei adiutorium ſimile ſibi; non dixit propter generationem tantum, in qua opus eſt vtriuſque coniugis opera, & adiumento, ſed etiam propter virtutis ſtudium, ſicut Apoſtolus ait: Verum tamen neque vir, inquit, ſine muliere, neque mulier ſine viro in Domino. Cùm Deus igitur ad adiutorium quoque iuſtitiæ mulierem à principio in matrimonium viro dederit, contumelia, vt ait Salomon, afficit virtutem, & Dei opus, qui cum qui non eſt compos, &, vt ita dicam, capax virtutis, matrimonio iungit. Quomodo enim de amente, aut puero licebit dicere eſſe in adiutorium ſimile ſibi? Hinc etiam fit, vt qui vxorē ſuam occidit, non poſſit eam in matrimonium accipere cum qua conſuetudinem viuente vxore habebat: neque qui promiſit adulteræ, ducturum ſe eam poſt mortem vxoris, ſimiliter non poſſit cum ea contrahere, quia ſcilicet adulterium cum cæde vxoris, aut cum fide adulteræ data faciunt, vt non poſſint iſti contrahendo matrimonium, effici vnum more, quæ eſt ſubſtantialis proprietas matrimonij, quia repugnant iſta bono fidei, ſiue bono moris, quo debent in vnum coniungi. Sed hactenus de multiplici vnitate matrimonij ad explicationem apoſtolicæ doctrinæ.

CAP. XXIII. *Pag. 100.*

Baptizatus eſt, & ieiunauit, non quod opus eſſet ei ieiunare, aut ſordes eluere, qui natura mundus ac ſanctus erat, ſed vt & Ioanni veritatem atteſtaretur, & nobis normam praberet.] Non ſignificat verum baptiſmum fuiſſe baptiſmum Ioannis, idque teſtatum eſſe Dominum, cùm ab eo baptizari voluit: hoc enim hæreticorum eſt, qui tradunt baptiſmum Ioannis quaſi perfectum, nihil à noſtro differre; non hoc, inquam, ſignificat; ſed potius quod diuinus Ignatius in epiſtola ad

Ephesios hunc locum imitatus, scripsit. sic enim ait, baptizatum fuisse Christum à Ioanne, vt fidem faceret de ea instituisse quæ commissa erat Ioanni. commissum enim erat, vt baptizaret aqua in pœnitentiam, ad quam sic baptizando excitabat; quæ erat catechesis quædam ad baptismum noui testamenti sanciendum. Erat igitur institutio, ac delineatio quædam baptismi futuri commissa Ioanni, cui Christus præbuit testimonium, cùm voluit ab eo baptizari. Hinc sumpsit Beda, quòd ait fuisse Christum baptismo Ioannis baptizatum, vt baptismo suo baptismum Ioannis comprobaret: quod sic est intelligendum, vt nos Ignatium secuti, interpretati sumus.

CAP. XXIIII. *pag. 101.*

Ieiunia verò vestra ne sint cum hypocritis communia: ieiunant enim secunda feria, & quinta. Vos autem diebus quinque ieiunate; aut quarta, & sexta feria.] Non prohibet hæc apostolica constitutio ieiunare secunda, & quinta feria, vt quidam falso nuper existimabant, sed sic illis diebus ieiunare, vt hypocritæ ieiunabant: vt Pharisæus ille hypocrita, qui aiebat, Ieiuno bis in sabbato, scilicet secunda, & quinta feria, vt Theophylactus interpretatus est, hanc constitutionē, vt mihi quidem videtur, secutus. Ille enim Pharisæus, vt videretur magnus ieiunator, illos ad ieiunandum dies eligebat, qui præcipuum argumentum lætitiæ, & lautitiæ habebant, iuxta id quod scriptum est in Num. cap. 10. Siquando habebitis epulum, & dies festos, & calendas, canetis tubis super holocaustis, ac pacificis victimis. Ac de secunda quidem feria ex inscriptione psalmi 47. intelligi potest, quæ est, psalmus cantici filij Core secunda sabbati; & ex ipso psalmo pleno lętitiæ & exultationis; de quinta verò, ex inscriptione psalmi 80. quæ est, psalmus ipsi Asaph quinta sabbati; & ex ipso psalmo pleno item exultationis & gaudij. Igitur hypocritæ Christiani ad exemplum Pharisæorum hypocritarum bis in sabbato, secunda scilicet, & quinta feria ieiunantium, bis quoque in sabbato tempore apostolorum, secunda scilicet, & quinta feria ieiunabant, vt magni ieiunatores viderentur, qui ijs diebus ieiunarent qui careant præcipuo argumento mœroris, & luctus ex passione Christi; quinta enim feria est insignis dies sollemnitatis nostræ, sicut scriptum est, cùm fecit rex noster, iuxta parabolam euangelij, cœnam magnam, deditque nobis carnem suam gloriosam ad manducandum; quo die non iubemur ieiunare, tametsi non prohibeamur. Secunda verò feria minus caussæ luctus habet, quàm tertia: Siquidem consilium, quod secunda feria, sicut ait Clemens in quinto libro cap. 14. initi cœpit contra Dominum, tertia feria, sicut idem ait, studiosius agitatum est. Vnde in ecclesia nostra non secunda feria, sed tertia in hebdomadá sancta legi consueuit passio. Dominico enim die legitur, tametsi eo die non ieiunamus, quia ille magnificus in sanctam ciuitatem ingressus Iudæos incendit, & irritauit ad passionem Christi. Iubet igitur apostolica constitutio ieiunare quarta feria, quòd eo die damnatus est Christus ad mortem; & proditio à Iuda promissa: & sexta feria, quòd eo die in crucem actus est. Quòd si horum dierum ieiunio non fuerint contenti, ieiunent, inquit, totis quinque diebus, in singulis enim est argumentum luctus. Siquidem secunda feria cœptum est consilium contra Dominum, tertia durauit, & creuit; quarta damnatus Dominus; quinta dedit nobis carnem suam ad manducandum in memoriam passionis; sexta crucifixus est. ita fiet, vt non videantur isti eligere ad ieiunandum istos duos dies, secundam scilicet, & quintam feriam, propter hypocrisim, prætermissis quarta, & sexta feria, quibus ieiunare iubemur propter maiorem caussam luctus, quæ in eos incidit dies.

Sabbatum, & Dominicum, festos dies agitate: illum quidem, quia sit recordatio fabricationis mundi; hunc verò, quia resurrectionis.] Huc pertinet canon Apostolorum 64. qui est in octauo libro. Si quis, inquit, clericus reperiatur, qui Dominicum diem, aut sabbatum ieiunet, præter vnum; deponatur: sin verò laicus fuerit, excommunicetur. Cùm enim ieiunare sabbatum prohibent Apostoli, sabbatum iubent eatenus festum agitare. quod vsque in hodiernū diem in ecclesia Orientis seruatur, ea consuetudine ex apostolica traditione illic relicta. Sed videamus, qua ratione, & quomodo apostolica constitutio hoc iubeat, ne quis non intelligens quid loquatur, aut de quo affirmet, aut reprehendat, & damnet eam, (quod illi Vrbico accidit, aduersus quem ad Casul. August. scripsit) aut nos, qui non seruamus; non enim Iudaicè secundum litteram, vt à Moyse iussum erat, festum esse sabbatum, sic apostolica constitutio iussit; absit. quod ipsum clarissimè perspici potest ex lib. 6. ca. 23. Qui legem, inquit, sanxerat, vt otio & vacatione sabbatum agitaretur festum propter meditationem legis, nunc iussit quotidie gratias Deo agere, legem creationis, & prouidentiæ meditantes. at hoc non fuit soluere legem sabbati, quæ erat in decalogo, sed adimplere. Consequens ergo est, vt cùm constitutio apostolica iubet nunc sabbatum ἑορτάζειν, id est, agitare festum, quod sit recordatio fabricationis mundi, non iubeat hoc facere, vt lex iubebat Iudæis, cùm iam Mosaicum sabbatum apostolica constitutio mutat um esse dicat in quotidianum sabbatismum spiritualem. Caussa verò, cur in Oriente hæc consuetudo à sanctis apostolis relicta sit sabbatum celebrandi non otio, & vacatione Iudaica, ac seruili, quæ esset instar vinculi, qualis in Exodo descripta est, & apud Hieremiam, sed vt Augustinus ad Casulanū scripsit, sine superstitiosa vacatione prandendo, fuit hæc, siue, vt Ioannes Cassianus lib. 3. de institutis cœnobiorum ait, quia sic visum est sanctis Apostolis, vt laborem vigiliarum, quæ per vniuersum

uersum Orientem sexta sabbati sollemnes sunt, relaxatio ieiunij sequeretur, siue, quia hæresis Simonis Magi erat, non esse mundum opus Dei, vt Sophronius episcopus Hierosolymorum in Synodicis scripsit. Accedebat huc, quòd in eo errore philosophi quoque Græciæ versabantur. Vnde Paulus in sermone illo quem Athenis in medio Areopagi fecit, illorum errorem refellens, Deus, inquit, qui fecit mundum, & omnia quæ in eo sunt, hic cæli, & terræ cùm sit Dominus, & quæ sequuntur. Idcircò visum est sanctis apostolis, congruere illis gentibus aduersus hæresim Simonis, & errorem philosophorum, consuetudinem, sabbatum, in quo Deus à mundi ædificatione requieuisset, celebrandi festiuè, ad recordationem eius, & omnium quæ Deus hominibus cum eo largitus est. Accessit ad hanc caussam altera etiam grauissima resurrectionis corporum, quæ, vt diuinus Dionysius in libro de diuinis nominibus ca. 6. de vita scribit, res præter naturam visa est antiquis philosophis, qui naturam, quæ cernitur, non distinguebant hic à natura omnipotente, quæ non cernitur. hanc quoque resurrectionem idem Simon Magus, vt in eodem loco Dionysius testatur, rationibus à sensu mutuatis stultè oppugnabat. Vnde idem apostolus in eodem sermone Athenis contra philosophos habito post fidem creationis mundi, fidem quoq; resurrectionis proposuit, & annunciauit, inquiens: Nunc annunciat hominibus, vt omnes vbique pœnitentiam agant, eò quòd statuit diem, in quo iudicaturus est orbem in æquitate in viro in quo statuit fidem præbens omnibus, suscitans eum à mortuis. Deinde subiungit Lucas: Cùm audissent autem resurrectionem mortuorum, & quæ sequuntur, &c. Visum igitur est eisdem sanctis apostolis hanc quoq; consuetudinē illis regionibus aduersus Simonis hęresim de resurrectione, & philosophorum Græciæ de ea falsam doctrinam conuenire, vt resurrectio Domini, quæ die Dominico facta est, illic plenius adhuc, quàm apud nos, propter maiorem causam ab ipso sabbato celebrari & honorari inciperet. Hanc caussam ne quis à me excogitatam putet, Ioannes Damascenus in libello de ieiuniis ad Cometam attulit. Loquens enim de ieiunio quadragesimæ, Sabbatis quadragesimæ, inquit, & Dominicis abstinentia à quibusdam cibis sancita est, διὰ τὸ ἐπικρατὲς τῆς ἀναςάσεως, id est, quia præualet resurrectio, quia vincit, inquam, caussa lætitiæ, ex resurrectione ad soluendum ieiunium. Eadem ergo caussa est, auctore Damasceno, non ieiunandi Dominicis, & sabbatis quadragesimæ, licet à quibusdam cibis, id est, à carne, & ouis, ac lacte abstineant, scilicet resurrectio Domini, quæ cùm die Dominico facta sit, à sabbato incipit in Oriente plenius celebrari; non ieiunare autem, nemo est qui non intelligat ad lætitiam festiuam pertinere. hoc ipsum quoque ex canone 91. sextæ synodi intelligi potest, qui iubet post vesperam sabbati finito completorio vsque ad vesperam Dominici sequentis non flectere genua in honorem scilicet resurrectionis Domini, idque secundum consuetudinem illi ecclesiæ traditam. Illud quoque addam, videri mihi Damascenum accepisse hanc caussam à beato Ignatio, cùm in epistola ad Philippenses ait, videri tanquam Christi interfectorem, qui die Dominico, & sabbato ieiunet; quasi eadem caussa existeret nō ieiunandi die Dominico, & sabbato, nempe resurrectio, quam negare videtur tanquam interfector Christi, qui diem Dominicum non agitat festum ieiunando in eo: etenim si propter solam creationem mundi, à qua Deus sabbato requieuit, non est ibi sabbato ieiunandum, vbi ea consuetudo à sanctis apostolis relicta est, de qua beatus Ignatius loquitur; ergo illa ratio interfectionis, quæ in ieiunantem die Dominicæ resurrectionis conuenit, nō conuenit in ieiunātem sabbato, vt quidem beatus Ignatius conuenire voluit, siquidem vtrumq; interfectorem Christi esse dixit, qui die Dominico, & qui sabbato ieiunaret. Hæ igitur caussæ extiterunt cōsuetudinis ieiunandi sabbato in ecclesiis Orientalium; quam quidē nos consuetudinem, propter apostulicam traditionem canone Apostolorum 64. sancitam, defendimus: qui enim illam accuset, canonem quoque Apostolorum accuset necesse est: vt rursus qui canonem defendat, illam quoque consuetudinem necesse est defendat. in qua non cernitur vlla Iudaica obseruatio, non magis, quàm apud nos cernitur, cùm eosdem dies sollemnes, & feriatos, id est, quietos habemus à 14. luna magnæ hebdomadæ vsque ad vigesimam primam. Aliud enim, inquit Vmbertus, innuit Iudæis, aliud nobis, illis dati sunt in memoriam egressionis suæ ex Ægypto: nobis autem in memoriam egressionis nostræ ex hoc mundo, vt vacemus, & videamus, quoniam ipse est Deus, qui nos de tenebris vocauit in admirabile lumen suum, conresurgete, & consedere nos secum faciens in cælestibus: & vt instar lunaris globi, incipiamus lumen cordis nostri, id est, rationem à terrenis auertere, & conuertere ad cælestia, sicque sapiendo, & quærendo reuiuiscamus Deo, & moriamur mundo. His enim verbis respondit Græcis Vmbertus episcopus, legatus Leonis IX. qui putabant nos cum Iudæis communicare in vsu azymi, quo vtuntur in sacro sacerdotes, & quo Iudæi per illos dies iuxta legem Moysis vescebantur. Hoc dicendum est de sabbatis. alia ratione in eis Iudæi non ieiunabant, alia Orientales Christiani non ieiunant. hoc ipsum quoque sensit eruditissimus auctor, & valde antiquus, Tertullianus, qui his verbis Christianos Orientis diem sabbati celebrantes, vt nos Dominicum, quem diem Solis vocat, cap. 16. sui apologetici defendit, æquè si diem Solis lætitiæ indulgemus, alia longè ratione, quàm religione Solis. deinde subiungit, de Christianis celebrantibus diem Saturni, id est, sabbati; secundo loco ab ijs sumus, qui diem Saturni otio

& victui decernunt, exorbitantes & ipsi à Iudaico more, quem ignorant. Hactenus Tertull. Sed qui constitutionem apostolicam de non ieiunando sabbatis explicamus, & consuetudinem ex ea Orientalibus propter eas, quas dixi, caussas à sanctis apostolis relictam defendimus, an canonem sextæ synodi 55. defendimus? in quo consuetudo ecclesiæ Romanæ ieiunandi sabbatis quadragesimæ, quasi ab apostolica traditione aliena, reprehenditur, & damnatur? minimè, immo apocryphum, & falsum esse constat, & in inuidiam ecclesiæ Romanæ ab æmulis eius factum. sic enim ait: Quia didicimus in ciuitate Romanorum in quadragesimæ sabbatis ieiunari præter ordinem ecclesiæ traditum; visum est sanctæ synodo, vt in ecclesia Romanorum ratus & firmus sit canon apostolorum. Siquis clericus inuentus fuerit, qui Dominico die, aut sabbato ieiunet, vno solo excepto, magnæ scilicet hebdomadis, deponatur: si laicus fuerit, excommunicetur. At nos talem consuetudinem non habemus, nec ecclesia Dei per totum ferè Occidentem: immo non solum sabbatis quadragesimæ integro ieiunio ieiunamus, sed reliquis etiam sabbatis extra quadragesimam, à carne saltem, omnino abstinemus, quod est quoddã ieiunium imperfectum, sicut Ioãnes Damascenus in eodem libello de ieiunijs vocat, & Tertullianus in libro de ieiunio contra Psychicos vocat ieiunium portionale, quod Græci in sabbatis tantum quadragesimæ seruant. illos verò centum & tres canones, qui sextæ synodi feruntur, CL. Patres, qui in sexta synodo contra Monothelitas Agathone congregati sunt, non ediderunt, sed alij post 24. annos, vt Theophanes Tarasij Constantinopolit. Patriarchæ Syncellus, & Anastasius Bibliothecarius eum secutus, subiecta ratione temporum, etiam indictione canonis 3. adstipulante, clarè demonstrarunt, vt à me in libro de actis & canonibus 6. Synodi, & actis 7. copiosius expositum est. Igmarus quoque archiepiscopus Rhemensis, qui tempore Nicolai primi vixit, testatur in libro de quibusdam canonicis capitulis, nullos canones sextam Synodum, præter sex, fecisse. Vmbertus item Leonis IX. legatus, Nicetæ presbytero nobis hunc canonem contra ieiuuium sabbati obijcienti, sic respondet: Vnde nos scientes 6. Synodum ad destruendam hæresim Græcorum Monothelitarum, non ad tradendum Romanis nouas institutiones, congregatam, capitula, quæ nobis sub eius auctoritate opponitis, omnino refutamus: quia p[a]. & apostolica sedes nec aliquando ea accepit, nec obseruat hactenus. idem sentiendum est de quibusdam alijs eiusdem Synodi capitulis, quæ ab ecclesiasticis decretis ecclesiæ Romanæ discrepant. Quid igitur ille canon apostolorũ, qui in illo canone 6. Synodi citatus est; clericum, si sabbato ieiunet, deponit; & laicum excommunicat? Dixi suprà, ne consuetudinem ecclesiasticam totius Orientis damnemus, quam ecclesia Romana nunquam hactenus damnauit, necesse esse canonem illius consuetudinis non damnare: quem tamen Græci si ad ecclesiam Romanam pertinere dicunt, iam repugnantia dicunt, & auctoritatem sui canonis per contentionem, & ignorantiam tollunt, dum ad nos pertinere contendunt, quibus consuetudinem ipsius canonis contrariam ijdem sancti apostoli conuenienter nobis tradiderunt. aliæ enim consuetudines in alium statum temporum, alijs locis quadrare visæ sunt sanctis apostolis. Vnde sanctus Maximus in scholijs suis in Dionysium Areopag. cùm de baptismo agit; Si, inquit, Dionysius aliquando tradit diuersa ab ijs quæ in ecclesia cernuntur, non esse mirandum, sed credendum potius, illorum temporum statui congruisse. & beatus Augustinus in epistola ad Ianuarium, De ijs quæ variè per diuersa loca seruantur, vnam ait saluberrimam regulam esse retinendam, vt quæ non sunt contra fidem, neque contra bonos mores, & habent aliquid ad exhortationem vitæ melioris, vbicunque institui videmus, vel instituta cognoscimus, non solum non improbemus; sed etiam laudando, & imitando sectemur: si aliquorum infirmitas non ita impedit, vt amplius detrimentum non sit. Itaque neque nos cùm sabbatis, etiam extra quadragesimam, à carne semper abstinemus, quod, vt dixi, quædam pars ieiunij est, traditionem ecclesiæ Orientalis de sabbatis violamus, quia non est communis totius ecclesiæ: neque ipsi Orientales traditionem nostram. Nouit huiusmodi differentiam traditionum synodus Gangrensis, quæ sic sanxit canone 18. Siquis sine necessitate corporali propter elationem ieiunia in commune tradita, & ab ecclesia obseruata soluerit, & improbauerit, sit anathema. Ieiunia enim in commune tradita, ab ijs distinxit quæ non in commune vniuersali ecclesiæ tradita sunt, vt ieiunia nostrorum sabbatorum. eadem itaque ratione in ecclesia nostra anathema sit secundum canonem apostolicũ, qui Dominico die ieiunet non quidem δι᾽ ἄσκησιν, id est, propter virtutem abstinentiæ, sic enim omni die, etiam Dominico, vt ait S. Epiphanius, ieiunare licet, sed δι᾽ ἀτιμίαν, id est, ad contumeliam resurrectionis, qua in ecclesia Græcorum anathema est, qui sabbato, & Dominico ieiunet. Sed quia non solum apostolica constitutio sabbatis iubet non ieiunare, quod ad lætitiam diei festi pertinet, sed vacare etiam lib. 8. cap. 33. iubet, nequis de vacatione Iudaica, & superstitiosa falso interpretetur, quale otium sit illud, & quorsum spectet illa vacatio, ex ipsa apostolica constitutione clarè intelligi potest: sic enim ait: Sabbato, & Dominico vacent in ecclesia, propter doctrinam de religione. Sabbatum enim repræsentat creationem; dies verò Dominicus resurrectionem. Nihil hic sancitur de otio sabbati extra ecclesiam Iudaico. Si enim hac ratione sabbato vacandum est illis, vt vacet audire in ecclesia doctrinam de religione, si eo die conuentus ecclesiastici fiant, quis dicat otium illud sab-

bari in ecclesia Iudaicum esse, & ad cultum veteris sabbati pertinere? cùm doctrina de religione, quæ in ecclesia solet tradi, hoc in primis doceat, vetera transisse, & facta esse omnia noua? Synodus Laodicensis cap. 29. Non oportet, inquit, iudaizare Christianos, & vacare in sabbatis, sed operari in eo die, & diem Dominicum præhonorantes, vacare vt oportet. Si autem inuenti fuerint iudaizantes, sint anathema apud Christum. Hactenus canon, integer ex exemplari Græco manuscripto, qui planè prohibet vacare sabbatis Iudaicè, vt quidem vacaret qui putaret non licere laborare vllo modo sabbato propter veterem illam sanctificationem sabbati, quæ tota ad mysterium nouæ creationis iam factæ, & spiritualis, ac cælestis quietis significandæ adumbrandum spectabat; quod quidem nihil aliud esset, quàm euangelium cum iudaismo more Nazaræorum velle coniungere, & Antichristi præcursores esse, quales fuisse videntur de quibus Gregorius in epistola ad ciues Romanos scripsit; Peruenit ad me, quosdam peruersi spiritus homines praua inter vos aliqua, & sanctæ fidei aduersa seminasse, ita vt die sabbati aliquid operari prohiberent; quos quid aliud, nisi Antichristi prædicatores dixerimus, qui veniens diem sabbati atque Dominicum ab omni faciet opere custodiri? Quia enim mori se, & resurgere simulat, habere in veneratione vult diem Dominicum: & quia populum iudaizare compellit, vt exteriorem legis ritum reuocet, & sibi Iudæorum perfidiam subdat, coli vult sabbatum. Hactenus S. Gregorius. Hæc eadem Nicolaus primus ad consulta Bulgarorum cap. 10. respondit: Nosse, inquit, cupitis, si liceat alicui sabbato, vel Dominico laborationem aliquam exercere. de hoc sanctus papa Gregorius Romanos alloquens ait: Peruenit, & quæ sequuntur, paulo antè recitata. Deinde subiungit idem Nicolaus, hoc enim quod per Prophetam dicitur, Ne inferatis onera per portas vestras die sabbati, tamdiu teneri potuit, quãdiu legem licuit iuxta litteram custodiri. At postquam gratia omnipotentis Dei Domini nostri Iesu Christi apparuit, præcepta legis, quæ per figuram dicta sunt, iuxta litteram seruari non possunt. nam si quis dicit hoc de sabbato esse seruandum, dicat necesse est etiam carnalia sacrificia persoluenda: dicat præceptum quoque de circumcisione corporis adhuc vsque retinendum. Sed contra se Paulum audiat dicentem; si circumcidimini, Christus vobis nihil proderit. Nos itaque quod de sabbato scriptum est, spiritualiter accepimus, spiritualiter tenemus. Sabbatum enim requies dicitur. Verum autem sabbatum ipsum redemptorem nostrum Iesum Christum Dominum habemus; & qui lucem fidei eius cognoscit, si peccatum concupiscentiæ ad mentem per oculos trahit, in die sabbati onera per portas introducit. Non ergo in die sabbati onera per portas introducimus, si in redemptoris nostri gratia constituti pondera peccati ad animam per sensus corporeos non trahamus. nam idem Dominus, ac redemptor noster multa in die sabbati legitur operasse, ita vt Iudæos reprehẽderet, dicens, Quis vestrum bouem, aut asinum suum non soluit in die sabbati, & ducit adaquare? si ergo ipsa per se veritas non custodiri iuxta litteram sabbatum præcepit, quisquis otium sabbati, iuxta litteram custodit, cui alteri nisi ipsi veritati contradicit? Dominico verò die à labore terreno cessandum est, atque omnimodo orationibus insistendum, vt quicquid negligentiæ per sex dies agitur, per diem resurrectionis Dominicæ precibus expietur. Hactenus Nicolaus. Bulgari ergo, qui nationis Græcorum sunt, quia sciebant in ecclesia Græcorum liberum esse à ieiunio sabbatum, idque ad rationem festi diei pertinere, de otio, & vacatione sabbati opportunè Pontificem consuluerunt; quod quidem otium Pontifex iuxta litteram, & carnaliter custodire fas esse negat; vt neque Græci hodie custodiunt: quare si dicant se non affligi ieiunio sabbatis, immo nec opere corporali toto die fatigari (audio enim post vespertinæ horæ preces solere relaxare opus, & labores, quod in nonnullis quoque locis Occidentis fit) non propter vmbram sabbati veteris, quæ iam præteriuit, ex quo venit, vt S. Epiphanius vocat, magnum sabbatum Dominici diei, in quod illud paruum mutatũ est, & quæ fuit caussa obseruandi tunc secundum litteram, id est, otio carnali illud vetus sabbatum, sed potius propter nouæ creaturæ, & Dominicæ resurrectionis lætitiam à sabbato incipientem, non debemus eos damnare, aut iudicare, quos hoc nomine à sanctis pontificibus, aut concilijs neque damnatos legimus nec accusatos, sed potius defendere, vt beatus August. contra Vrbicum defendit; neque canonem, quem illi tenent, & seruant, negare oportet Apostolorum esse; satis est dicere non esse traditum εἰς τὸ κοινὸν, id est, in commune, vt quædam sunt ecclesiæ tradita, quod Synodus Gangrensis, vt suprà dixi, notauit. Quòd si qui hunc canonem apostolorum esse aliquando contra Græcos disputantes negarunt, ideò fecerunt, quòd quasi in commune traditum ad nos quoq; Græci eum pertinere volebant. quod falsum est, & respuendum. Item si sabbati obseruationem aliquando tanquam Iudaicam ijsdem exprobrarunt, hoc quoque fecerunt, quia illi ipsi Græci non verebantur nobis obijcere, quòd iudaizaremus in azymo. Deniq; vt hunc locum finiam, Nicolaus primus in responsis ad consulta Bulgarorum cap. 4. & 5. sexta feria ab esu carnis abstinere iussit, non tamen sabbato, quia sciebat ecclesiæ Græcorum traditionem, & apostolicum canonem.

CAP. XXV. *pag.* 102.

Ter die in hunc modum orate, præparantes vos, vt digni sitis adoptione Dei patris.] Quomodo, dicet aliquis, præcipiunt Apostoli ter die orare, cùm eorum magister in Euangelio Lucæ cap. 18. dixerit, oportere semper orare, & nunquam deficere; & coapostolus Paulus 1. Thess. cap. 5. præcipiat

cipiat similiter sine intermissione orare? deinde quomodo constitutio hęc cum illa congruit quæ est in lib.8.cap.36. vbi ijdem apostoli præcipiunt precationes facere manè, tertia hora, sexta, & nona, vespere, & ad gallicantum? Dicam igitur prius, quid sibi velit quòd Paulus præcipit sine intermissione orare. neque enim voluit vt non liceret intermissa oratione aliud aliquando operari, qui fuit error Adelphij, & Alexandri hæreticorum, qui hunc locum perperam intelligentes, & interpretantes, vt S. Nilus in libro περὶ ἀκτημοσύνης testatur, tradebãt non esse operandum, sed semper orandum. Differens verò idem Nilus de hoc præcepto orandi sine intermissione, sciens, inquit, Scriptura ignauiam multorum, in arctum nos coëgit quibusdam pręceptis, quæ maiora quàm pro viribus apparerent: tum vt studium nostrum orandi, quoad fieri possit, intenderet: tum vt occasionem elationis subtraheret; magisque se is qui oraret, modestè ac submissè gereret, quasi non pertingeret quò iubeatur, quàm inflaretur, quasi partem præcepti faceret: magis metuens, ne reprehendatur quia deficiat, quam laudem sperans in eo quod perfecisse videatur: Siquidem nullum opus imperfectum audacem confidentiam præbet ei qui illud fecit, quin potius pudore afficit eum qui non perfecit. Hactenus Nilus. Hæc igitur est œconomia scripturæ sanctæ, & ratio diuinæ sapientiæ in præcipiendo aliquando aliquid quod prima fronte vires nostras superare videatur, quale est, orare sine intermissione. Ex quo fit, vt hæc apostolica constitutio de ter precando die, non pugnet cum præcepto diuinæ scripturæ de orãdo sine intermissione, & nunquam desistendo, si (vt necesse est in nouo quoque testamento interdum facere, sicut magnus Athanasius admonuit) litteram ab spiritu distinguamus. Itaque vt Apostolus cùm sine intermissione orare præcipit, quoad fieri possit, studium orandi intendere præcipit. sic apostolica constitutio quasi interpres scripturæ, cùm præcipit ter die orare, orare præcipit quàm frequẽtissimè possumus; ita vt cùm rarissimè, ter saltem oremus, vt is numerus de sancta Trinitate, ad quã omnis nostra precatio pertinet, admoneat. Ex hac constitutione manasse vsq; ad nos credendum est, quòd quotidie in multis ecclesiis Occidentis ter signum orandi populo datur, manè, meridie, & principio noctis. Est autem facta hæc constitutio ad exemplum Danielis, de quo scriptum est Danielis cã.6. quòd tribus temporibus in die flectebat genua, & adorabat, confitebaturq; coram Deo suo, sicut antè facere consueuerat. Quòd si ille ter orabat in alieno solo, & hostili, & captiuus, cùm diligẽtissimè ab hostibus religionis suæ obseruaretur (ideirco enim subiungit scriptura: Viri ergo illi curiosius inquirentes, inuenerunt Danielem orantem, & quæ sequuntur) quid nos facere oportet, quorum iustitia abundare debet plusquàm Scribarum & Pharisæorum, si in regnum Dei intrare volumus? Rursus vt admoneret apostolica doctrina id quod Apostolus præcepisset de orando sine intermissione, de quo saltem genere orationis intelligi posset, vt vires nostras non superaret, subiungit alteram constitutionem: Estote, inquit, præsto ad agendas gratias semper, tanquam fideles, & grati serui. quasi diceret, hoc illum modo semper orare, qui semper est gratus, & memor beneficiorum, & præsto in omni re ad agendum gratias. Hic enim omne quodcunq; facit, vt Apostolus ad Coloss. scripsit, in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini facit, gratias agens Deo & patri per ipsum, in quo viuimus, mouemur, & sumus: vt sicut idem rursus ad Corinth. scripsit, siue mãducet, siue bibat, siue quid aliud faciat, omnia in gloriam Dei faciat. Iam verò constitutio apostolica lib.8. de orando manè, tertia, sexta, nona, & vesperè, atq; ad gallicantum, non repugnat huic de orando ter die; hæc enim constitutio ad vitam cõmunem Christianam pertinet, secundum inscriptionem huius ipsius libri, quæ est περὶ πολιτείας. illa verò ad eos pertinet qui in ecclesia ordinantur, de quorum ordinatione; & eorum ministerio multæ constitutiones in eo ipso li. 8. descriptæ sunt. illi, inquam, preces matutinas, quas nunc vocamus, vnà cum laudibus adhibent, quas preces dicit adhiberi ad gallicantũ, qui est nuncius matutinus diei aduentantis: deinde de manè, quàm nos vocamus primam, posteà tertia, sexta, & nona. Cum precibus verò ad vesperam adhibendis coniungit Completorium, quod nunc vocamus: ita fit, vt septem horarias precationes, quas vsque in hodiernum diem ordines Clericorum ritu quotidiano faciunt, ab Apostolis traditas acceperit ecclesia, quas ipsi Apostoli ad exemplum sancti regis Dauid instituerunt, sicut idem propheta ait, Septies in die laudem dixi tibi. Sed non erit ab re obseruare hoc loco, quod hæc ipsa constitutio ait, orate, sic pręparantes vos, vt digni sitis adoptione Dei patris. Oportet enim accessuros ad precationem, vitam suam sanctis actionibus ornare, faciendo prius mandata Dei patris, vt filios decet; sicut populus Israëliticus, vt hoc in ænigmate doceretur, prius iussu Dei lauit vestimenta sua, vt sic lotus, exiret ex castris in occursum Dei, sicut ait scriptura. Qui verò perfectiores sunt populo, vt alter Moyses, hi in montem contemplationis ascendunt, vbi diuinissima atque excellentissima eorum quæ à nobis videntur, & intelliguntur, sunt illis velut lumina ad cognoscendum ea quæ in Deo sunt, quæ quidem lumina Moyses in mõte vidit; sunt item velut tubæ, quas idem audiuit, quæ in ænigmate, & figura huius rei illi contigisse, diuinè Dionysius Areopag. in mystica Theologia cap.1. explicauit.

Cap. XXVII. *pag. 103.*

Nosq; omnes in regnum tuum, quod præparasti congrega: hoc maranatha.] Et hunc locum fortasse non deerit qui reprehendat, nisi interpretatione caueatur. Quomodo enim (dicet aliquis) Paulus cùm à regno separat pronũciato anathemate, adhibet verbum maranatha; siquis, inquit, non

amat

amat Dominum nostrum Iesum Christum,sit anathema maranatha: Clemens verò tunc adhibet,cùm orat,vt in regnum Dei congregemur? & cùm Deum laudibus celebrat? sequitur enim, Osanna filio Dauid,benedictus qui venit in nomine Domini. explicemus ergo prius locū Pauli de maranatha; siquis,inquit,non amat Dominum nostrum Iesum Christum, (quales sunt quos epistola reprehenderat,incestos,adulteros,idololatras,contentiosos,inflatos, & alios resurrectionem non credentes) sit anathema, id est, alienus à communi corpore ecclesiæ, vt ait Theodoretus. adiunxit autem Paulus maranatha, quod significat Dominus noster venit, quod non de primo aduentu accipiendum est,sed de secundo,vt perinde sit, quasi diceret, sit anathema vsque ad aduentum Domini nostri Iesu Christi. adiunxit inquam hoc,vt hoc verbo perterrefaceret illos quos anathemate afficiebat, admoneretque futuros esse verè excommunicatos, ac separatos, & maledictos in secundo aduentu,cùm separabunt angeli malos de medio iustorum,& dicetur ore Domini,ite maledicti in ignem æternum. Expressit idem Apostolus vim huius anathematis maranatha 2.Thessal.1.cùm ait in eos qui fideles persequebantur, si tamen iustum est apud Deum retribuere tribulationem iis qui vos tribulant, in reuelatione Domini de cælo cum angelis virtutis eius in flamma ignis dantis vindictā iis qui non nouerunt Deum, & qui nō obediunt euangelio Domini nostri Iesu Christi,qui pœnas dabunt in interitu æternas à facie Domini, & gloria virtutis eius. Quod ergo dixi,sit anathema maranatha,perinde esse,vt si dictum esset,sit anathema vsque ad aduentū Domini nostri Iesu Christi,sic Clemens in epist. 2. interpretatus est; cùm ait in extremo epistolæ 2.hæc igitur frater Iacobe de ore sancti Petri iubentis audiui, si quis præcepta hæc non integrā custodierit, sit anathema vsq; ad aduentum Domini nostri Iesu Christi. Obseruaui in quodam concilio ex Toletanis, non memini quoto,pro eo quod est, sit anathema maranatha,dictum esse ad imitationem Clementis, sit illi maledictio in aduentu Domini. Frequens est in conciliis vis huiusmodi anathematis maranatha, aliis verbis idem valentibus explicata,vt in conc. Tol.6. ca.17. perpetuo anathemate damnetur. & ca.18. anathemate diuino percussus absque vllo remedij loco habeatur damnatus æterno iudicio. item in conc. Turonico 2. ca.25. anathemate moriatur,& cælesti gladio feriatur. gladium cælestem vocat extremum iudicium in aduentu Domini nostri,cùm diuidet eum, sicut scriptum est de die illo, & partem eius cum infidelibus ponet. anathematizatus igitur,si perseuerat in contumacia, fit anathema maranatha,quia in hac vita est separatus à corpore ecclesiæ, id est, à communione fidelium, & in aduentu Domini verè separabitur à cōmunione sanctorum proiectus in ignem æternum. Hactenus de loco Pauli. Dicamus iam de loco Apostolicæ doctrinæ; *Congrega Domine omnes nos in regnum tuum,quod præparasti:hoc maranatha: Osanna filio Dauid,benedictus qui venit in nomine Domini: Deus Dominus,qui apparuit nobis in carne.*] Vsus est hoc loco Clemens verbo Apostoli,idq; interpretatus,significat enim aduentum Domini nostri, cùm venturus est ad dandum suis, à quibus in hac vita sanctificatus,& honoratus est,regnum gloriæ suæ,quod docuit nos quotidie petere, cùm dicimus,adueniat regnū tuum,pro quo dicit hic Clemens;congrega nos in regnum tuū,quod præparasti,de quo dicturus est in aduentu suo, Venite benedicti patris mei, possidete regnū paratum vobis. Cuius regni aduentū precatur idem Apostolus Thessalonicensibus in eadem epist. 2.ca.1. vt digni, inquit, habeamini regno Dei in reuelatione Domini nostri Iesu Christi de cælo cū angelis virtutis eius,cum venerit glorificari in sanctis suis,& admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt. itaq; quia aduentus Domini nostri secūdus affert malis supplicium, & extremam separationem,ac maledictum; cōtrà verò bonis,ac piis affert regnum, & gloriam, idcirco idem verbum maranatha,quod aduentū Domini nostri,vt sæpè diximus, significat, anathemati adiunctum est à Paulo ad terrorem; à Clemente verò adiunctum est regno ad consolationem. in secundo enim aduētu dabitur nobis regnum,quod aduenire optamus,& petimus; & integrum supplicium excommunicatis. Non ignoro Chrysostomum,& eius sectatorē Theophylactum ad primum aduentū retulisse verbum maranatha. Sed ad secundum potius referendum esse tum conuenientia rei, & ratio propositi suadet: tum auctoritas Clementis,quæ maxima est; is enim ad aduentū regni,quod petimus,& in quod in secūdo aduentu cōgregandi sumus, in precatione paulò antè recitata retulit. postquam enim dixit,Congrega nos omnes in regnum tuum, subiungit statim, hoc maranatha,id est,in regnum dico,cùm Dominus veniet. Deinde, postquam dixit,hoc maranatha, rursus subiungit,Benedictus qui venit in nomine Domini; Deus Dominus,qui apparuit nobis in carne. si maranatha de primo aduentu accepisset Clemens, non diceret subinde rursus de primo aduentu, Deus Dominus,qui apparuit nobis in carne. illud postremò aduertendum est, ne quis in eo hæreat,nihil referre, si in maranatha, id est, Dominus noster venit, verbum venit præteriti temporis sit: in scriptura enim quæ futura sunt,quia nulla in eis sit dubitatio, quasi iam euenerint, in præterito proferri quandoque solent. & de his hactenus.

CAP. XXXIIII. *Pag. 105.*

Abraham enim primogenitum nostrum, viam veritatis ex ipsa,qua ei erat, facultate,id est,vi sua capessentem, cum ei appareres, tanquam dux, deduxisti.] Si ex vi naturæ insita, qua præditus erat, potuit Abraham capessere viam veritatis scilicet practicæ, id est, si potuit bene operari, ergo non opus

erat

erat illi gratia Dei ad hoc? Similiter enim argumentatur S. Thomas p^a. 2^{ae}. q. 109. art. 4. Videtur, inquit, quòd homo sine gratia per sua naturalia possit præcepta legis implere, dicit enim apostolus Rom. 2. quòd gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt: Quod autẽ, inquit, homo naturaliter facit, per seipsum facere potest absq; gratia. Sic S. Thomas. Sed de quibus bonis operibus Abrahę naturalibus loquatur hoc loco apostolica doctrina, statim explicauit, subiungens, cúmque quid tandem esset hoc sæculum, docuisti, ac fidem quidem eius antegressa est cognitio; cognitionem verò fides consecuta: Igitur de operibus Abrahæ ante fidem loquitur, de illis, inquam, quæ Paulus vocat opera Abrahæ secundum carnem. Cùm enim docere vellet neque in lege, neque ante legem iustificari hominem ex operibus, quæ non sunt ex fide, postquam dixit, quoniam quidem vnus est Deus, qui iustificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem, subiungit; quid ergo? dicemus inuenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem? id est, ante spiritum ex fide, vt idem Apostolus aliàs loqui solet, vt cùm ait in epistola ad Galatas, Nos spiritu ex fide, spem iustitiæ expectamus. Deinde postquam quæsiuit, quid Abraham inuenisset secundum carnem, siue secundum opera solius naturæ, subiungit, si enim ex operibus iustificatus est, id est, si ex operibus secundum carnem inuenit iustitiam, ex operibus, inquam, naturalibus, quæ non sunt opera spiritus ex fide, habet laudem & mercedem secundum carnem apud homines: quia secundum spiritum ex fide laus est apud Deum, cuius donum est fides. Quæ verò essent opera ista Abrahæ secundum carnem, siue secundum naturam, antequam spiritum ex fide à Deo acciperet, optimè docuit Magnetes auctor antiquissimus, in quinto libro apologiarum pro euangelio, seruabat, inquit, Abraham φυσικῶς, id est, naturaliter, id quod Clemens dixit ἐξ ὑπαρχούσης, scilicet δυνάμεως, æquitatem in vita cõmuni: erátque vtilis proximis, & à dolo atque fraude alienus: tum dando, & accipiendo nemini nocens: egentibus benignè faciens, & in simplicitate tribuens: denique à prauis studijs se abstinens. Hæc, inquit, tametsi pulchra, & honesta hominibus viderentur, nemo tamen in iustitiam computabat, nemo in virtutibus cum ratione ponebat, quia neque ponere quidem vllus poterat, nisi solus Deus. Verùm nondum credebat: cùm verò credidit Abraham Deo, hæc atque alia rectè facta computata sunt Abrahæ in iustitiam. Hactenus Magnetes. Huiusmodi verò opera spiritus ex fide, non iam naturalia sunt, sed supra naturam, idcirco ad ea suscipienda opus est Dei gratia gratificante, siue iustificante: immo opus quoque erat in statu naturæ integræ, vt rectè tradit sanctus Thomas p^a. 2^{ae}. q. 109. artic. 2. Quod verò dixit Apostolus in epist. ad Rom. cap. 2. Gentes, quæ legem non habent, naturaliter, quæ legis sunt, faciunt (vt hoc quoque obiter notemus) cùm de ijs gentibus loquatur quæ ad euangelium pertinent, & quæ filij Abrahæ sunt secundum fidem, necesse est de ijs operibus accipere nõ qualia erant quæ Abraham naturaliter ante fidem faciebat, sed de ijs quæ ex fide Dei fiunt. quæ quidem fiunt natura per gratiam reparata, sicut beatus Augustinus in libro de spiritu, & littera interpretatus est, id est, quæ fiunt secundum illam rationem naturalem, de qua dicit beatus Iacobus, suscipite insitam rationem, quæ potest saluare animas vestras. sic enim est Græcè ἔμφυτον λόγον, quod interpres Latinus vertit, insitum verbum. Est autem huiusmodi ratio insita, siue naturalis, quæ potest saluare animas, non illa ratio quæ est semen quoddam in homine satum secundum potentiam naturalem: sed altera excellentior, quæ est semen aliud, cuius participatio fit secundum gratiam Dei. Sic enim distinxit Iustinus martyr in prima apologia, cùm ait, Scriptores enim omnes per semen rationis naturæ insitæ obscurè & tenuiter potuerunt videre ea quæ sunt: deinde subiungit, Aliud enim est semen alicuius, datum secundum potentiam: aliud verò semen, cuius participatio fit secundum gratiam. Hanc vocat idem Iustinus in secunda Apologia τὸν λόγον θεῖον ὄντα, id est, rationem illam quæ diuina est. de qua sic scribit: Quod enim leges humanæ non potuerunt efficere, hoc ratio illa quæ diuina est, effecisset, nisi dæmones multa falsa & impia prædicata aspersissent, vtentes ad omnia adiutrice mala cuiusque, & multiplici cupiditate naturali. Sed redeamus ad propositum locum de Abraham, cui quidem quia ad capessendam naturaliter viam veritatis, id est, ad bene viuendum, non solùm opus erat iudicare quid esset suscipiendum, sed eligere quod iudicatum erat; sequitur vt vtraque pars, scilicet iudicandi, & eligendi, naturæ insita sit. Siquidem vt tradit Apostolica constitutio, ex facultate naturæ innata, quam Euangelium vocat in parabola de talentis distributis, propriã virtutem, viam viuendi ex virtute, Abraham ingressus est; est igitur potestas eligẽdi, quæ liberum arbitrium dicitur, homini naturalis. Quare naturam hominis tollit, qui liberum arbitrium tollit, vt hæretici faciunt. Vnde rectè ait Dionysius Areopag. in diuin. nomin. cap. 4. ab illis naturã violari, qui impiè aiebant oportuisse, vt prouidentia Dei homines vel inuiti ad virtutẽ traherentur: quod quidem, inquit, ab ipsa prouidentia alienum est. Rursus si potest homo naturaliter bene operari, vt tradit Paulus de gentibus, quæ naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt, non ergo homo ob eã tantùm caussam bene operatur, quia Dei gratia operatur in eo bene velle, & bene operari; sed quia ille ipse homo hoc ipsum eligit, qui potestatẽ habet naturalem liberè suscipiendi studium virtutis: quæ potestas δύναμις προαιρετικὴ dicitur, id est, virtus electiua. Itaq; bene operatur, quia Deus operatur in nobis velle, & perficere pro bona volũtate: Simul etiam, quia, vt dixi,

dixi, ipse ille homo, quod Deus in nobis operatur, eligit faciendum, iuxta prophetiam Michææ, cap. 5. Indicabo tibi, inquit, ô homo, quid Dominus requirat à te: vtique vt sis paratus ambulare cum Deo tuo, id est, eligere quod Deus vult. & Salomon in eandem sententiam loquens in Prouerb. c. 24. de bello spirituali, quod non cum carne & sanguine, sed cũ concupiscẽtiis, & spiritualibus nequitiæ à nobis geritur, non quidem corporis viribus, aut armis, sed cõsilio, iudicio, & electione virtutis, adiutore Deo, cũ gubernatione, inquit, fit bellum: auxilium autem, scilicet Dei, μετὰ καρδίας βουλευτικῆς, id est, cum corde deliberãte: non autẽ est deliberatio, vbi nõ est electio: quare electionem significat, quæ est, vt tradit Aristoteles in tertio lib. de morib. ὄρεξις βουλευτική, id est, appetitus deliberans; sic enim Aristot. hunc locum Salomonis imitatus, vocauit ὄρεξιν βουλευτικὴν, quam Salomon καρδίαν βουλευτικήν. Neque discrepat, quod ait idem Aristot. in lib. 6. esse electionem appetitum intellectiuum, siue intellectum appetitiuũ, quia scilicet ex intellectu atq; appetitu antegressis existit electio. Præterea idem Salomon in Prouerb. c. 21. Sicut impetus aquæ, inquit, ita cor regis in manu Dei: quocunque voluerit, illuc inclinabit illud. Cum aqua, quæ vim habet naturalem fluendi, quò ducit ὀχετηγὸς, id est, aquæductus, comparat Salomon animã eius qui velut dux, siue rex quidam, appetitiones suas, Deo adiuuãte, ac dirigente, moderatur. Habet enim homo insitam δύναμιν προαιρετικὴν, id est, insitam potestatem eligendi actiones honestas, quam Deus potestatem ad actum perducit excitando, & adiuuando, quod Salomon vocat inclinare cor regis, quò voluerit. Cor enim non regentis appetitum; non est cor regis, & domini, sed serui, quod non inclinat Dominus quò vult, propter eius duritiam. Rursus idem Salomõ in eodẽ capite, Non est, inquit, sapientia, non est fortitudo, non est consilium contra Dominum. Ne verò aliquis malè hoc intelligeret, quasi non esset Domini liberum secus operari quàm esset Dei voluntas, quia non sit sapientia, non sit fortitudo, neque consilium contra Domini voluntatem, idcirco subiungit statim, equus paratur in diem belli; à Domino autem auxilium. Docet enim his verbis, sic esse verum, non posse resisti voluntati Dei, vt sit semper salua natura hominis, id est, vt sit homo nihilominus natura præditus libero arbitrio: ita vt in pugna spirituali appetitũ irrationalem, qui est instar equi, Domino adiuuante regat ac moderetur κατὰ λόγον προαιρετικὸν à natura datum, id est, secundum rationem eligentem, quę tanquã auriga, cũ videt fieri ab hoste spirituali impetum in animam, ita earnem adiutore Deo parat, & instruit, vt illa spiritũ promptè sequatur obediens ei, sicut equus solet sedenti in equo; nõ rectè autem cũ equo cõpararetur volũtas hominis, nisi quòd equus naturaliter aliquando facit vt resistat calcari, nec ei pareat, hoc ipsum libera voluntas nostra facere posset, vt scilicet auxilio gratię Dei resistat. Similiter Paulus Apostolus illi qui peccatum suum excusabat, quasi non posset resistere voluntati Dei id permittẽtis, ac proinde iniustè Deus quereretur de eo, quod perinde erat, quasi sentiret sic oportuisse factum esse hominem, vt ad virtutẽ traheretur vel inuitus, vt impii quidam, & diuinæ prouidentiæ calumniatores olim aiebant tẽporibus Pauli, quos, vt paulò antè dixi, Dionysius quoq; Areopag. in diuin. nominibus cap. 4. prope finem notauit, illi, inquam, Paulus similiter, postquam dixit, volũtati eius quis resistit? sic respondet, vt admoneat eum de natura, qua à principio fictus formatũsque est homo ab auctore suo, tanquam à figulo, natura, inquam, libera: O homo, inquit, tu quis es qui respõdeas Deo? numquid dicit figmentum ei qui se finxit, Quid me fecisti sic? & quę sequũtur. quæ nos satis prolixè in libro de electione diuina explanauimus. His igitur exemplis naturalibus sapientissimè docuit Salomon esse aliquid in homine quod naturã potestatem suarum actionum habetet, quod liberum arbitrium vocamus: quod instar aquæductus secundũ propriam virtutẽ cor, siue appetitum hominis huc aut illuc adiutore Deo rectè dirigit: aut instar equitis, siue aurigæ, ad rectè currendum ipso item adiutore Deo parat. Quare qui liberum arbitrium negat, cor hominis naturali auriga ac rectore priuat, & ex homine equum rationis expertem facit: item fluxum, ac refluxum humani appetitus naturali aquæductu spoliat. Sed de libero arbitrio plura aliàs cõmodiore loco, si Dominus voluerit, dicam. Nunc verò satis hæc sint ad intelligendum quod Apostolica doctrina de Abraham ait, scilicet ex facultate naturę innata viã rectè viuendi instituisse, dictũ esse propter iudicium naturale, & potestatem eligendi quod rectum est, naturæ insitam, id est, propter liberum arbitrium homini naturale, quo ille ante fidem rectè vtens, licet imperfectè, paratus fuit ad suscipiendam fidem, & Dei gratiã: & qui vestigia eius sequuntur, eorũ corda parata similiter sunt, vt spiritu Dei impleãtur, sicut scribit beatus Antonius in prima epistola ex iis quas beatus Hieronymus ait Apostolici sensus & sermonis esse. CAP. XXXVI. *pag.* 108.

Dixit vnus sanctus Phelmoni loquenti.] Verbum hoc, Phelmoni, Chaldaicum est, vt ex quodam Chaldaicæ, & Hebraicæ linguæ peritissimo audiui. Hebræi verò, vt idem aiebat, dicunt Phelũni. Vtuntur autem his vocibus, cũ aliquem significare volunt cuius nomen non indicant; tune scilicet, cũ nihil eis referre videtur ad rationem narrationis. Græci dicunt pro his, ὁ δεῖνα. apud nos vis horum verborũ exprimi potest, si dicatur, certus quidam. Hispana verò lingua ex hoc verbo Hebraico, Phelumni, parua deflexione fecit verbum suum *phulano*, quo idem significamus, scilicet certum aliquem, cuius nomen non declaramus. Exemplũ est in Euang. Matth. cap. 26. cùm misit Dñs ad parandũ pascha, misisse ait Euangelista ad quendam, Græcè est πρὸς τὸν δεῖνα, id est, vt ita

Y expli-

explicãdi caussa dicamus, ad certũ quendã. Sciebat enim euãgelista nomẽ: sed nõ iudicauit quicquã referre, vt efferret. alius verò euangelista secundũ œconomiã spiritus sancti scriptores euangelij dirigentis, clarius locutus est; dixit enim misisse ad quendã, qui erat dñs eius domus, in quã ingressurus erat, qui tunc aquã ferebat in lagena. Reperi autem scriptum in Chronico Hippolyti Thebani vetustissimi auctoris, vt hoc quoque obiter notemus, fuisse istam domũ Zebedæi patris Ioannis Euang. ex quo fit, vt iste quidam certus, ad quem misit Dñs, vt apud eũ pascha pararetur, fuerit Zebedæus pater Ioannis euãgelistæ; qui erat iã Christi discipulus, & apostolus, & qui matrẽ Domini accepit in propria, id est, in domũ patris, quæ erat in Sion: in qua domo paratũ est pascha: & ad quã Apostoli confugerunt propter metũ Iudæorum: item vbi apparuit Dominus discipulis post resurrectionem, ianuis clausis: & vbi dedit Spiritum sanctũ, & octauo post resurrectionẽ die certum reddidit Thomam: vbi etiam primum elocuti sunt mysteriũ discipuli: & vbi tunc primũ elegerunt episcopũ Iacobum scilicet fratrem Domini. hæc ille auctor.

Creationis per mediatorem factæ auctor, & caussa.] Nõ est intelligendum hoc de creatione mũdi, quæ non est facta, neque fieri potuit per mediatorem, etsi facta sit intermedia Dei voluntate, vt libro 8. cap. 12. explicatum est. Siquidẽ mediator nõ est vnius, vt apostolus ait, Deus autẽ vnus est: quomodo enim filius Dei mediator esse potuit inter Deũ, & ea quæ nondũ erãt? Intelligẽdũ ergo est de creatione spiritali nouæ creaturæ, de qua Paulus ait in epistola ad Cor. priore: Si qua noua creatura in Christo, & quæ sequũtur. huiusmodi, inquã, creationis effector est Christus vt mediator, & vt caussa; ipse enim solus factus est homo, vt morte sua intercedente, vitã nobis restitueret, faciens, sicut Apostolus ait, ex mortuis viuẽtes: patet verò effector est vt caussa solũ, quæ enim ad caussam pertinẽt, vt diuinus Dionysius in 2. cap. de diuin. nomin. tradit, totius diuinitatis cõmunia sunt, quę dicuntur vnita: Mysteria verò humanitatis Christi separata dicuntur, & Christi sunt propria, vt esurisse, sitisse, passum esse, ac per mortem suam nos liberasse. Omnia igitur secũdum euangeliũ facta sunt per Christũ Dei filiũ, non vt per, quod Gręcè est διὰ, τὸ ὑπηρετικὸν, vt Arriani dicebant, significet, id est, rationẽ ministerij, sed facta sunt per Christũ Dei filiũ sine medio, sicut per patrẽ eius; neq; enim creationis faciendæ intermedij fuerũt Angeli, aut filius, vt dixi, licet intermedia fuerit volũtas: immo opus Dei naturale ἀμετάπτωτον est, vt in hoc. cap. vocauit Clemẽs. valet itaque hoc aduersus Arrianos, qui, vt creaturæ existerent, opus fuisse mediatore, tradebant: at opus redẽptionis non caruit intermedio, qui est Christus, Deus enim pater redemit nos in filio, & per filiũ tanquã per mediatorem, qui est Deus, & idem homo: per se verò tanquã per caussam eorum omnium quorũ caussa est filius, in quo est pater, sicut filius in ipso. Limate igitur, &, vt ita dicã, notanter dixit apostolica doctrina contra futuros Theopaschitas, creationis per mediatorẽ factæ, Deũ patrẽ esse effectorẽ vt caussam: quod perinde est quasi diceret, nõ vt mediatorẽ, sed vt caussam, non inquã vt mediatorem, quia Deus pater non est passus, neque pati potest. Hic etiam coarguitur error Eusebij Cæs. qui lib. primo cõtra hæresim Marcelli Ancyrani interpretãs Arrianè locũ Pauli ad Gal. lex ordinata per angelos in manu mediatoris, ait fuisse filiũ Dei sub Moyse mediatorẽ inter Deũ, & angelos: hisque verbis, & illis quę sequũtur, mediator autẽ non est vnius, docuisse Galatas de diuinitate filij, quã, inquit, ignorabant. filium itaq; Dei, cuius diuinitatẽ à diuinitate patris separabat Arrianè, faciebat in loco Pauli ad Gal. mediatorẽ, cũ potius Apostolus, sicut hęc Apostolica doctrina, mediatorẽ doceat esse Christũ, qui sit vtriusque testamenti auctor.

CAP. XLVII. pag. 116.

Ecclesiæ verò Romanæ Linus Claudiæ filius, primus à Paulo, Clemens verò post mortem Lini secũdus à me Petro ordinatus est,] Quomodo aiebat quidã, Linus à Paulo primus ordinatus est episcopus Romæ? ergo à Paulo introducta est hæc cathedra Romana; vt iã rectè sit ad dexterã Petri Paulus. Deinde, quomodo, Clemens post mortem Lini, secundus à me Petro, cũ Ecclesia Cletum recenseat post Linum? Ergo vt illud prius explicemus, quomodo, inquam, Linus primus ordinatus est à Paulo episcopus ecclesiæ Romanæ? Dico non significari hic, fuisse primũ, quem Paulus ordinauit Linum; prius enim ordinauit Ignatiũ Antiochiæ episcopũ; sed potius significari, accepisse Linũ primũ omnium manuum impositionẽ à Paulo, vt esset Episcopus ecclesiæ Romanæ, non quidem principalis, sed episcopus adiutor Petri in administratione pontificatus, præsertim si quando necesse esset abesse Roma Petrum, ne vrbs absque episcopo remaneret. Petrus verò primus, & proprius episcopus Ecclesiæ Romanæ, id est, catholicæ, non ab hominibus, neque per hominẽ, sed à Christo per Spiritum eius ordinatus est. Clemens autẽ secundus est à Petro ordinatus, secundus, inquam, post Petrũ, quod satis forma ipsa sermonis paulũ variata significat, de Lino enim dixit, primus à Paulo episcopus Ecclesię Romanę ordinatus: de Clemẽte verò post mortẽ Lini, secũdus à me Petro ordinatus est: vt secundus post ipsum Petrum intelligeretur. In quo satis quoq; significauit non fuisse Linum principalem episcopum Romanum, sed adiutorem eius. Quid verò discriminis sit inter ordinationem Lini factam à Paulo, & Clementis factam à Petro, ex lib. 8. cap. 4. intelligi potest. iubet enim apostolica constitutio, quam in persona Petri Clemens scripsit, vt qui est inter cæteros episcopos ὁ πρόκριτος, qui est Pontifex (huic enim conuenit hoc nomen) is presbyteros, & populum roget, an is quem petunt, dignus sit eo loco, & dignitate: tanquam

tanquam ad eum pertineat audire, & approbare illorum testimonia, & suffragia. Itaque Petrus ὁ κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων, sic enim eum vocat S. Nilus in epistola ad Magnam, Clementem & elegit & ordinauit tanquam proprium episcopum Romæ, & proprium suum successorem: Paulus verò Linum solum per impositionem manuum ordinauit episcopum Petri adiutorem. Itaq; non est in Lino à Paulo ordinato introducta, vt ille aiebat, hæc cathedra Romana, sed à Christo, qui Petro principi Apostolorum vniuersam ecclesiam, & omnium episcoporum electiones commisit. De eo verò quod ad dexteram Petri positus est Paulus, quid caussæ, & significationis sit, dicemus lib. 8. cap. 30. Iam verò quomodo Clemens post mortem Lini secundus ordinatus sit à Petro, cùm omnes historiæ narrent, Cleto, siue, vt alii dicunt, Anacleto Clementem successisse; tametsi res, propter varietatem scriptorum, non satis constare videatur; tamen sic habendum esse arbitror, quantum ex epistola Ioannis tertij assequi possum, quem tanquam certiorem auctorem sequor. sic enim ait; quod ipsum refertur 8. q. 1. cap. 2. Si autem Petrus princeps apostolorũ, adiutores sibi asciuit Linum & Cletum, non tamen pontificij potestatem, aut soluendi, & ligandi normam eis tradidit, sed Clementi successori. Linus igitur, qui manuum impositionem à Paulo auctoritate Petri principis apostolorũ accepit, adiutor Petri fuit in administrando Romano pontificatu, quia sæpe eueniebat, vt necesse esset proficisci Petrum ad alias regiones, & vrbs sine episcopo esse non poterat, vt ait S. Epiphanius lib. 1. tomo 2. hæresi 27. Mortuus verò est Linus, vt ait Sophronius Hierosolymitanus in homilia de agone Petri, & Pauli, viuente Petro. Quod enim scriptum est in historia, quæ fertur esse Damasi, sedisse Linum annis xi. intelligendum est non totis, ita vt non peruenerit ad consulatum Capitonis, & Rufi, quibus Coss. interfectus est beatus Petrus. Clemens autem electus, & ordinatus est episcopus Romæ ab ipso Petro, cùm iam passio eius instaret. Cletus verò quia fuerat cum Lino, & post Linum adiutor Petri in eodem pontificatu administrando, qua ratione Clemens successit Lino, eadem successit & Cleto. Lino scilicet successit, quia episcopatũ Romanum, quem Linus tanquam adiutor Petri cũ proprio episcopo; id est cum Petro gubernabat, ipse tanquam proprius, & principalis episcopus suscepit. Simili ratione successit Cleto: nihil enim differt, nisi quòd Linus viuente Petro mortuus est, non autem Cletus. Vnde factum est, vt Clementem alij secundum post Petrum, alij tertium, alij quartum numerent. Et quia Cletus fuit adiutor Clementis, vt fuerat Petri, & anni eius potius fuerũt anni Clementis, idcirco fortassis à plerisque auctoribus, qui successiones Pontificum vsq; à Petro notarunt, prætermissus est Cletus, vt qui non esset principalis episcopus vrbis Romæ. Marianus quoque Scotus Clementem ait duodecim annis cum Cleto sedisse, & nouem post eũ. Quod autem tam veteres scriptores, & tanti nominis, Irenæum dico & Eusebium, Clemẽtem Anacleto successisse scribunt, mirandum non est in historia Romana Græcos errasse. nisi dicamus, quod mihi probabilius videtur, pro Cleto scriptum esse Anacletum. quomodo autẽ Cleto successisse dicatur, dictum est suprà: magis autem mirandum est de nostris, de Hieronymo præsertim, qui eos aliquando secutus est, etsi in comment. Esa. cap. 52. & lib. 1. contra Iouinianum Clementem Petri successorem fuisse scripsit. Post Clementem verò successit tanquam proprius episcopus, & principalis Anacletus, vt idem testatur in Epistola sua, in qua antecessorem suum vocat Clementem. Quod autem scriptum est tam in Græcis nuper editis, quàm in Latinis exemplaribus epistolarum B. Ignatij in epistola ad Mariam non Cassobolitam, sed Zarbensem, cùm esses Romæ apud Anacletum papam, cui nunc successit B. Clemẽs, admonui libro 2. defensionis epistolarum pontificum apostolicorũ, c. 10. quod libenter repeto, in vetustissimo & emendatissimo exemplari Græco bibliothecæ Florentinæ Medicææ non reperiri scriptum παρὰ τῷ ἀνεγκλήτῳ, sed παρὰ τῷ λίνῳ, id est, non apud Anacletum, sed apud Linum Papam. Quomodo autem intelligendum sit Lino Clementem successisse, paulò ante dixi, & explicaui. illud prætetea obseruandum est, quod in hoc cap. scribit Clemens, ordinatum esse à B. Petro episcopum Antiochiæ, Euodium, Ignatium verò à Paulo, consentire quidem cum eo, quod B. Hieronymus, Sophronius, & Eusebius scribũt, fuisse beatum Ignatium Episcopum tertium post Petrum: videri tamen dissentire ab Epistola 3. Anacleti, in qua affirmat pontifex Anacletus, beatum Petrum, priusquam Romam veniret, habitasse Antiochiæ, & illic Ignatium Episcopum constituisse. idem etiam testatur beatus Chrysostomus patria Antiochenus in homilia de laudibus B. Ignatij, successisse Ignatium Antiochiæ beato Petro, cùm Romam venit. Quis cũ ratione dubitare potest, tot, & tantis auctoribus, vtrũque verum esse, si vtrumque potest? potest autem, si Euodius viuente Petro, mortuus est, vt Lino contigit. Cur enim minus potuerit Petrus Antiochiæ ordinare episcopum adiutorem, quàm Romæ potuit? præsertim cùm in populo Antiocheno, tunc cùm beatus Ignatius ei præpositus fuit, cc. milia ciuium essent. hoc enim ad testimoniũ, & documentũ virtutis, & sapientiæ Ignatij accessisse ait Chrysostomus, scilicet commissum esse illi δῆμον εἰς εἴκοσι ἐκτεινόμενον μυριάδας. Rursus in eadem homilia Petrum ait cuncti orbis magistrum Ignatium in ea ciuitate episcopum collocasse, quæ esset τῆς οἰκουμένης ἁπάσης ἀντίῤῥοπος. mortuo igitur Euodio Episcopo Antiochiæ beati Petri coadiutore, idem Petrus Ignatium episcopum à Paulo ordinatum accersiuit, & cum populo Antiocheno præfecit. idcirco Anacletus, vt mihi videtur, non dixit, ordinasse Ignatium

Episcopum Antiochiæ, sed illic Ignatium constituisse Episcopũ. fuerit igitur hac ratione, sicut in Clementis successione paulo suprà dictum est, secundus post beatum Petrum Episcopus Antiochiæ Ignatius, quia Petro successit tanquam primus episcopus, & caput Ecclesiæ Antiochenę; tertius verò, quia ante eum fuerat Euodius ordinatus episcopus Antiochiæ tanquam adiutor, vt dixi, beati Petri primi Episcopi Antiocheni, & non primus Episcopus Antiochiæ, ne vna ciuitas duos primos Episcopos, id est, duo capita instar monstri haberet. Libenter hæc obseruaui, ne quis in loco epistolæ Anacleti, & in loco Clementis repugnantiam vllam cogitaret.

IN LIBRVM OCTAVVM DE CHARISMATIBVS ET ORDINATIONIBVS, ET ECCLESIASTICIS CANONIBVS.

CAP. 11. pag. 120.

Neque verò rex impius, rex est amplius, sed tyrannus: neque episcopus ignorantia, aut malo animo refertus, episcopus est, sed falsus episcopus, nõ à Deo, sed ab hominibus promotus: vt Ananias, & Semeias in Israel, Sedecias, & Achias pseudoprophetæ. immo & Balaam vates pœnas exoluit: & Caiphas postea mortem sibi consciuit.] Hunc locum nequis malè intelligat, aut ab hęreticis suppositum esse suspicetur, interpretandus nobis est. Non enim hoc significat, quod hæretici huius temporis tradunt, ex presbytero fieri posse laicum: neque Apostolica doctrina solum dixit, episcopus ignorantia, aut praua mente repletus, non est episcopus: sed addidit explicãdi gratia, est falsus episcopus, vt intelligamus non esse episcopum scilicet verum, sed falsum: & subiungit, non à Deo, sed ab hominibus protrusus; non dixit, non electus à Deo, qui in alio loco dixit, electionẽ esse à Deo: sed dixit, *οὐ παρὰ θεοῦ προβληθείς*. i. nõ protrusus à Deo, sed ab hominib. protrusio enim humanę volũtatis, & studij est; electio verò potestatis spiritualis, quæ in ecclesia canonicè fit, diuinę est auctoritatis. Deinde addidit exẽpla, vt Ananias, inquit, & Semeias in Israel; Sedecias, & Achias, siue Achab, pseudoprophetæ; quos cõstat fuisse quidẽ charismate prophetiæ à Deo donatos, sed indignos se ea gratia præbuisse, quòd ab hominibus acti, & impulsi, & nõ à Deo, mẽdaciter prophetarẽt, loquentes nõ sermones Dei, sed suos. Itaque erant illi quidẽ prophetę, quamuis falso prophetarent. Vnde post mendacem prophetiã Ananiæ, de illo ipso ait Hieremias cap. 28. & mortuus est Ananias propheta in illo anno. Prophetam vocauit, quia factus erat à Deo propheta, factus alioqui à se indignus eo nomine, & gratia, qua abutebatur, falsa pro veris loquẽs, non à Deo inductus, sed ab hominibus, quibus, ad gratiã loquendo, placere volebat. Sic etiam Balaam, quamuis mercedem iniquitatis amauit, vt populo Dei malediceret, Prophetam beatus Petrus vocauit, cùm ait, Subiugale mutum animal hominis voce loquens, prohibuit prophetæ insipientiam. Vnusquisque, ait beatus Petrus, sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei. Si quis ministrat, tanquam ex virtute, quam administrat Deus: si quis loquitur, tanquam sermones Dei. Itaque cùm quis gratiam, quam accepit vt presbyter, aut episcopus, non tanquam gratiam à Deo acceptam administrat, sed potius ea abutitur, ministrando non secundum Deum, à quo virtutem, & potestatem accepit, sed secundum voluntatem carnis, non verus iam, sed falsus sacerdos, aut episcopus est: id est, non verus dispensator, sed falsus, & ideo sacerdotio indignus, aut episcopi nomine, vt propheta, qui gratiam accepit à Deo loquendi sermones Dei, cùm gratia abutitur, & sermones non secundum voluntatem Dei, sed suam, & eorum quibus placere vult, loquitur, falsus propheta est, & prophetę nomine indignus; alioqui propheta propter gratiam acceptam. Denique sic hunc locum intelligendum esse, clarius perspici potest ex libri 6. capite 15. vbi sacerdotes non baptizantes secundum scientiam baptizandi à Christo Ecclesiæ traditam, dixit non esse sacerdotes, quod Dominus per Oseam diceret, Quia tu scientiam repulisti, & ego repellam te, ne fungaris mihi sacerdotio. Hoc ergo est non esse sacerdotes, qui semel facti sunt à Deo sacerdotes per ministerium in Ecclesia constitutũ; scilicet repelli à Deo à ministerio sacerdotali, vtpote indignos; sicut fiebat in vitiosis sacerdotibus populi Israel, sicut scriptum est apud Oseam, cùm populum ducendum esse captiuum minabatur Dominus: & erit, inquit, populus, sicut sacerdos, cui contradicitur. Vt enim sacerdos, in quo erat vitium aliquod, aut macula ex iis quas lex prohibebat, non poterat sacrificium facere; neque sacerdotio fungi, qua ratione quodammodo efficiebatur in hac parte tanquam laicus; sic laicus cùm non poterat per sacerdotem offerre, similis efficiebatur huiusmodi sacerdoti, cui interdictum erat ministeriũ propter vitiũ aliquod. Itaq; imitata est apostolica doctrina scripturã diuinã, quæ huiusmodi vitiosos ac sceleratos sacerdotes à sacerdotio repelli dicit. Illud quoq; addã, videri mihi Dionysiũ Areopagitã imitatũ esse hũc locũ apostolicæ doctrinæ in epistola ad Demophilũ: sic enim ait cõstitutio de falsis prophetis, cũ quibus falsos episcopos coniungit: Liquet itaq;, inquit, quamquã impij prophetẽt, non delere eos prophetiis impietatẽ: neq; si dæmones expellãt,

continua

continuo ipsos recessu dæmonum sanctos fore. Deinde subiungit, Nam & se mutuo decipiunt, sicut ii qui præstigias ludicras ridendi caussa edunt, illos etiam qui eos attendunt, perdunt: Scilicet se mutuo decipiunt, quia & hi putant se latere istos qui illos attendunt: & isti rursus qui attendunt, putant illos ipsos ignorare se vt deceptores agnosci, & deprehendi: atque ita vicissim illos fallunt. Conferamus nunc locum Dionysij, sic enim de scelesto sacerdote, & non veretur, inquit, sacra præter dignitatem exequi, & dum existimat ea quorum ipse sibi conscius est, Deum ignorare, putat se fallere eũ quem falso patrem appellat. Deinde subiungit, non est hic sacerdos, sed maleuolus, fraudulentus, illusor sui. Non prætermittam hic scholion siue Dionysij Alexandrini, siue sancti Maximi in hunc locum Dionysij: Obserua, inquit, quòd qui præter ordinem sancitum, & præter legem sacra inuadit & aggreditur, neque videre quicquam ex ipsis, neq; audire, neque habere creditur, quamuis manibus tractet. Hac igitur ratione & modo dicitur sacerdos improbus, non esse sacerdos; & episcopus, non esse episcopus. cum his congruit quod ait beatus Hilarius in libro de Synodis, cogitemus tot sacerdotes sanctos, & quiescentes, quid de nobis Dominus iudicabit, si nũc anathematizantur à nobis? quid de nobis erit, qui rem eò deducimus, vt quia episcopi non fuerunt, nos quoque neque cœperimus? ordinati enim ab his sumus, & eorum sumus successores. renunciemus episcopatui, quia officium eius ab anathemate sumpserimus. non dixit, ne simus episcopi ordinatione, hoc enim fieri non poterat à iam ordinatis; sed renunciemus episcopatui, hoc enim fit, cùm quis officio episcopi indignus est. sic efficitur, vt malus aut anathematizatus episcopus, vel sacerdos, non sit episcopus vel sacerdos, non quidem ordinatione, sed officio, quo est indignus. Hunc quoque locum apostolicę doctrinæ imitatus est beatus Hieronymus in Epistola ad Heliodorum de laude vitæ solitariæ, cùm ait, non omnes episcopos, episcopos esse. Attendis, inquit, Petrum, sed & Iudam considera: Stephanum suspicis, sed & Nicolaum respice. & Zacharias pontifex in epistola 6. ad Bonifacium episcopum, Si quos, inquit, repererit episcopos, presbyteros, aut diaconos contra canones, vel statuta Patrum excessisse, id est, in adulterio, vel si plures vxores habuerunt, aut sanguinem Christianorum, aut Paganorum effuderunt, vel etiam in aliis capitulis, quibus canonibus obuiasse eos repererit tua sanctitas, nulla ratione Apostolica auctoritate permittat sacerdotio fungi, quia tales à suo proprio ore falsi nominantur sacerdotes. & paulò pòst: Quis enim sapiens habens cor, eos ęstimet sacerdotes qui neque à fornicationibus abstinẽt, neque ab effusione sanguinis manus seruant innoxias? quisue eorum sacrificiis Deum credit esse placatũ? Mali itaque sacerdotes quia non sunt sacerdotio digni, neq; digni sunt sacerdotij nomine; cũ alioqui sacerdotalis potestatis, atq; ordinis gratiã, siue charisma interim non amittant, non magis quàm Ananias, Balaam, & Caiphas, quos scriptura prophetiæ charisma habuisse, quamquam impios, testatur. quæ exempla prudentissimè Apostolica doctrina commemorauit, ne quis malos, & impios sacerdotes, propter impietatem sacerdotes esse non putaret: & si quis putaret, sciret se scripturis sanctis contradicere. Caipham enim etsi impium in Christum, pontificem dicit Euangelista: & Paulus Ananiam iniquè iudicantem, non negauit summum sacerdotem esse, cùm ei diceretur, Summum sacerdotem Dei maledicis? immo auctoritate scripturæ S. docuit, etiã iniquis iudicibus honorem deberi; Scriptum est enim, inquit, Principem populi tui non maledices. Neque verò Paulus Ananiæ maledixerat, sed potius supplicio Dei à peccato reuocari voluerat. non enim, vt beatus quoque Augustinus in epistola ad Marcellinum sensit, Pontificem esse ignorare potẽtat, tametsi dissimularet, vt eum de officio admoneret, & iniuriam coërceret.

CAP. IIII. *pag.* 121.

Igitur nos duodecim Apostoli Domini, qui vnà sumus, has vobis regulas de omni ecclesiastica forma indicimus, præsente Paulo, & Iacobo Episcopo, & reliquis presbyteris, ac septem diaconis.] Ac rursus proximo sequenti ca. 5. *Iidem duodecim Apostoli cum septem diaconis, post lectionem, inquiunt, epistolarum nostrarũ, & actorũ,* & quæ sequũtur.] Scilicet hoc dicũt, cũ iam Stephanus vnus ex 7. diaconis lapidatus esset; & Iacobus frater Ioannis gladio peremptus, vt in iis ipsis actis narratur. Deinde scribit Sophronius Hierosolymitanus patriarcha in homilia de agone Petri, & Pauli, quẽadmodũ postquã fuit B. Petrus manu Angeli catenis liberatus, quibus iussu Herodis vinctus fuerat, & à quatuor quaternionibus militum custoditus, multas regiones propter Simonem Magum perambulauit, prædicando verbum Dei: & tandem, inquit, rediit Hierosolymam tertio anno vocationis Pauli: de quo ipse Paulus ait, Post tres annos ascendi Hierosolymam, videre Petrum: & mansi cũ eo diebus quindecim: vbi, inquit, postquã aliquos canones, & cõstitutiones fecerunt, Paulus quidem ad opus, ad quod vocatus fuit, iuit; Petrus autem iterum rediit Antiochiam. Igitur cùm canones illi, & constitutiones, quas Sophronius ait, compositæ sunt ab Apostolis, iam erat lapidatus Stephanus, siquidem erat tertius annus vocationis Pauli, ad cuius pedes lapidatores Stephani vestimenta deposuerunt; Iacobus quoque frater Ioannis occisus erat, siquidem post mortem eius comprehensus fuit Petrus, & ab angelo liberatus: ac post tres annos Hierosolymam reuersus, vbi canones illos, siue regulas, quas Sophronius dicit, composuerunt. Scribit præterea: Clemens in persona Apostolorum libro 6. cap. 12. missis litteris illis cum decreto de cessatione legalium ad

Antiochenses, remansisse eos ibi pluribus diebus, conquirentes vnà quæ ad communem vtilitatem, & correctionem spectarent. igitur tunc quoque constitutiones fecerunt. Sed multo minus fuerunt tunc omnes simul, cùm hoc factum fuerit post quatuordecim annos, siue à vocatione Pauli, siue ab ascensu Hierosolymam post tertium annum vocationis eiusdem Pauli. Quid igitur dicemus, quando duodecim apostoli vnà fuerunt cum septẽ diaconis ad sanciendas has constitutiones? Dicemus scilicet fuisse vnà apostolos, & Paulum ac Iacobum fratrem Domini, & reliquos apostolos, ac presbyteros cum septem diaconis, cùm hæ regulæ sancitæ sunt, vnà dico spiritu, non corpore. Sic enim loqui, & intelligere docuit nos Apostolus Paulus, vt cùm ait in Epistola ad Corinth. congregatis vobis cum spiritu meo, decreui, & quæ sequuntur. & rursus ibidem: Ego quidem absens corpore, præsens autem spiritu. Clemens igitur hæc in persona duodecim Apostolorum, & septem diaconorum scripsit, numerans in illis secundũ idioma scripturę, Iacobum iam occisum, & Stephanum lapidatum, qui κατὰ γνώμην, & secundum spiritum præsentes fuerunt. Hanc enim doctrinam catholicam ab apostolis prædicatam, quam Clemens litteris mandauit, & has constitutiones Iacobus quoque frater Ioannis, & Stephanus, spiritu cum reliquis congregati, sanxerunt. Sic Synodus Antiochena in epistola ad comministros absentes, quæ est ante canones eiusdẽ Synodi, scribit, referre se ad eorũ notitiã quæ rectè decreta essent, vt tanquã qui potestate (inquit) adestis, & orationibus adiuuatis, immo potius nobiscum vniti, & cum spiritu sancto præsentes estis, eadem nobiscum communi consensu confirmetis. Sic quoq; Augustinus interpretatur, quod Matthæus scribit dictũ esse per Hieremiam de triginta argenteis, &c. quod in Hieremia, inquit Hieronymus, non inuenitur, sed in Zacharia, non verbis, sed sensu. Ait ergo Augustinus in libro de consensu euangelistarũ: Posuit verò Matthæus Hieremiã, insinuans omnes prophetas vno spiritu locutos, & quæ dixerunt, singula esse omniũ, & omnia singulorum. Immo ita esse intelligendum, idem auctor Clemens satis significauit; postquã enim dixit in persona Apostolorũ, Nos duodecim Apostoli Domini, qui vnà sumus, has vobis constitutiones indicimus præsente Paulo, & Iacobo, ac septem diaconis; idem rursus statim ait in persona Petri: Ego primus Petrus dico, sicut antea omnes pariter cõstituimus, ordinandũ esse episcopũ, &c. cùm ait, dico ego, sicut antea omnes pariter constituimus, satis significat nõ esse intelligendũ, fuisse tunc omnes pariter: immo intelligendum, non omnes fuisse tunc superstites, cũ hoc Petrus constituit: tametsi quod nunc dicit se constituere, idem reliquis antè visum fuisset; ita vt qui hunc audiret, reliquos absentes, aut iam mortuos audiret. *pag. eadem.*

Ego igitur primus Petrus dico ordinandum esse episcopum, vt omnes pariter antè cõstituimus, scilicet de quo nulla sit querela, & qui sit à cuncto populo ex optimis quibusque electus. Quo nominato, & placẽte, populus in vnum congregatus vnà cũ presbyteris, atque episcopis præsentibus die Dominico cõsentiat, ac comprobet. Qui verò inter cæteros princeps est, percontetur presbyteros, & populum, an ipse sit quem petunt.] Non tribuit populo hæc constitutio (ne quis erret) eam quæ dicitur propriè ordinatio episcopi, & Gręcè χειροτονία, quòd manus admoueat, item κατάστασις, & προσλῆψις, sed eã quæ nõ admouet manus, quæ est, & dicitur Græcè, ἐκλογὴ, ὀνομασία, αἴτησις, ἴστασις, δοκιμασία, συνευδοκία, σύνθημα, Latinè delectus, nominatio, postulatio, præsentatio, probatio, assensus. nec hic tribuit apostolica constitutio populo ψῆφον ἢ κρίσιν, id est, suffragium, vel iudiciũ, sicut ait in ordinatione presbyteri, fieri ψήφῳ καὶ κρίσει, id est, suffragio, & iudicio totius cleri. Congruit cum hac cõstitutione quintũ caput epistolæ secundæ Cælestini papæ: Nullus, inquit, inuitis detur episcopus: Cleri, plebis, & ordinis consensus, & desiderium requiratur. Qui verò ratam habet huiusmodi electionem, siue nominationem, aut postulationem, presbyterorum dico, & populi consensum, est ὁ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων πρόκριτος, id est, princeps inter reliquos episcopos, qui est vel Metropolitanus, vt est in cõcilio Carthaginiens. 4. cap. 2. & Nicę. 6. qui tenet locum Pontificis, vel Pontifex Petri principis Apostolorum successor, cui propriè conuenit hoc nomen, vt sit, & dicatur πρόκριτος τῶν λοιπῶν, vt est in hoc cap. traditio igitur apostolica est, quæ ex hac constitutione manauit, quòd vsque in hodiernum diem solus Pontifex, aut qui in ea re personam eius sustinet, electiones episcoporum confirmet, qui cum duobus aliis consecrat, quæ cõsecratio χειροτονία dicitur, id est, ordinatio episcopi, quæ per manuũ impositionem à duobus episcopis vnà cũ eo qui vel est primus, aut tenet locum primi, fieri debet. ita enim intelligendus est primus canon Apostolorũ de ordinatione episcopi à duobus, scilicet excepto principali, aut à tribus, numerato illo primo: minus enim quàm à tribus non potest ordinari, vt Damasus pontifex in epist. 4. affirmat.

CAP. V. *pag. 123.*

Vt habeat potestatem remittendi peccata secundum mandatum tuum: item dandi cleros, id est, sortes, vt tu iussisti.] Dubitabit aliquis quid sit habere potestatem dandi cleros, id est, sortes: scilicet ex locis scripturæ vnde hoc sumptum est intelligi potest, vt cùm ait Esaias capite 61. prophetans de ministris noui testamenti, & Ecclesiæ ex gentibus congregatæ. Et venient alienigenæ pascentes oues tuas, & filij peregrinorum agricolæ, & vinitores vestri erunt: Vos autem sacerdotes Domini vocabimini ministri Dei nostri. Et paulò pòst, sic secundò sorte possidebunt terram. sic enim est apud. 70 quem locum explanans beatus Cyrillus, Olim, inquit,

Iesus

Iesus Naue regiones gentiũ Amorrhæorum & Idumæorũ diuisit Israëlitis; postquam autem venit Christus, cuius ille fuit typus, non solùm Iudæam sed cunctam terrã suis ministris diuisit, quæ fuit secunda post illam diuisio. distribuerunt enim sibi regiones & ciuitates suffragio diuino illi ipsi diuini mystagogi, id est mysteriorum dispensatores ac doctores. Hactenus Cyrillus. Hoc verò genus sorte possidendi, ad Israëliticæ possessionis similitudinem non potest ad sacerdotes ex baptismo tantum, qui sunt omnes laici, pertinere: ij enim nõ sorte, id est, vocatione à Deo facta; sed aut natura, id est, iure hæreditario, aut humano suffragio terram possidẽt. Significat ergo Propheta, fuisse sortes illas terræ Israëliticæ, figuram & vmbram sortium quæ sanctis Apostolis diuinitus ad prędicandum Euangelium, & constituendum in eis Episcopos, obtigerunt. De huiusmodi sortibus scriptũ est in Psalm. 67. si dormiatis inter medios cleros, id est, inter medias sortes. de Apostolis enim prophetabat, quibus dedit Deus, vt in eodem Psalmo ait, verbum ad euangelizãdum virtute multa, qui in iis ipsis Ecclesiis, quas fundauerunt, quæ cuiq; eorum diuina sorte obtigit, pro testimonio fidei Christi gloriosè occubuerunt; quod Propheta vocat, dormire propter spem viuam resurrectionis. Diœceses quoq. episcopis assignatæ, qui sunt omnes Apostolorum successores; & Ecclesiæ item presbyteris assignatæ, cleri, id est, sortes eorũ sunt, à Deo, à quo vocati sunt, tributę. Sortes quoq; dixit hic Apostolica doctrina, sicut in Actis Apost. de electione Matthię scriptũ est, & dederunt eis, Matthię scilicet & Barsabę, cognomẽto Iusto, sortes. nõ enim sortes dicit, quæ vulgo dici & educi solent, vt Chrysostomus & Beda & alij, pręter Dionysium Areopagitam, intellexerunt & interpretati sunt; Chrysost. enim ait, quia non erat Spiritus, sortibus rẽ peragunt; Beda verò Chrysostómum secutus ordinatum fuisse sorte Matthiam dicit, quasi nondum Spiritus sancti plenitudine in Ecclesiam effusa. Sed cur quibus tanta erat inter se concordia, tanta in oratione perseuerantia ante aduentum Spiritus sancti, vt scriptura testatur, quæ duo ad eligendũ secundum cor Dei plurimũ valebant, & quibus dederat Deus potestatem immundorũ spirituũ, & alia signa faciendi, & docendi omnes gentes, cur, inquam, magis sorti confiderent, quàm iudicio, orationi & concordiæ ac doctrinæ suæ? aut si sperabant, & confidebant, quòd à Deo dirigẽda esset sortitio, cur non similiter, immo multo magis, idẽ de iudicio sperabant, quòd à Deo scilicet dirigendum esset. Ait preterea Dionysius Areopagita, reliquisse Apostolos electionem Deo propter reuerentiam. Quòd si propter reuerentiam non permiserunt iudicio suo electionẽ, sed Deo, multo magis propter eandem reuerentiam non permiserunt sorti electionem. reuerentia autem hæc fuit, vt in numerum sacrum duodecim, qui non ab hominibus neque per hominem, sicut Apostolus de se dixit, sed à Christo & per Christum electi fuerãt, nullus per homines eligeretur. Accedit huc quod S. Thomas rectè, vt mihi quidem videtur, in libello de sortibus scripsit, peccatum esse in sortibus; si illud, inquit, quod est per diuinam inspirationem faciendum, aliquis fortè velit committere sorti, sicut ad Ecclesiasticas dignitates promouendi sunt homines concordia electionis, quam Spiritus sanctus facit. & ideo illicitum est in huiusmodi electionibus sorte vti: faceret enim iniuriam Spiritui sancto, qui humanum sensum instruit ad rectè iudicandum, secũdũ illud 1. Cor. cap. 2. Spiritualis iudicat omnia. qui autem sorte eligitur, humano iudicio non cõprehẽditur. hactenus S. Thomas. & Leo IIII. in epist. ad Episcopos Britanniæ, postquam diuinos & maleficos condemnauit, & pœnitentię quinquennij subiecit, subiungit, vnde ad illorum similitudinem sortes, quibus vos cuncti in vestris discriminatis iudiciis vtimini, nihil aliud quàm, quod illi patres damnarunt, diuinationes & malefiçiũ esse decernimus. quamobrem volumus illas omnino damnari, & vltrà inter Christianos nolumus nominari, & vt abscindantur sub anathematis interdictò præcipimus. de istis ergo sortibus in electione Matthiæ, alios, inquit Dionysius, aliud dixisse non rectè neque religiosè. eos enim notat qui, vt S. Maximus & Gregorius Pachimerus in scholiis Dionysij notarunt, de eiusmodi sortitione accipiebãt qualis erat apud gentiles frequens: sibi autem, ait Dionysius, videri appellare hic scripturam sortem diuinum signum; quo ostensus & declaratus fuit Apostolis is quem Deus elegisset. Idem videtur mihi declarare hoc ipsum verbũ in Iosue de diuisione terræ, cùm ait scriptura, cecidit sors huic aut illi tribui, &c. quomodo enim diuisores illi sortibus vsi essent, quales nostræ esse solent, si iam erat facta diuisio, & cuique tribui pars sua ab illis assignata? quod intelligi potest ex libro Numerorũ cap. 34. cùm ait: Hæc sunt nomina virorum qui terram illam vobis diuidẽt: Vobis enim dixit, ne intelligeremus, diuisisse illos quidẽ terram, nõ tamen assignasse partes, cuiq; tribui suam. & paulò pòst iterum, Hi sunt, quibus præceperat, vt diuiderent filiis Israël terram Chanaam. itaque diuisa est terra, & singulis tribubus sua pars assignata, iudicio eorum quibus Dominus præceperat esse diuisores. hoc solum restabat, ne vlla suspicio aut controuersia reliqua esset, vt assignatio vnicuique tribui facta diuino & cælesti signo comprobaretur. quod quidem factũ esse scriptura diuina significat, cùm ait, cecidit sors huic tribui, aut illi. Similiter cogitandum est factum esse in electione Matthiæ. itaque cùm ait Scriptura, & statuerũt duos; & paulò pòst, & dederũt eis sortes; perinde est, vt si diceret Scriptura, secundum magni Dionysij interpretationem, & dederunt eis signa; veluti dicentes, vt mihi videtur, erit signum, quòd Deus elegerit alterum horum, si ceciderit tale signum, aut tale super eum, verbi gratia radius luminis, aut aliud: & erit signum quòd alterum non elegerit, si super eum tale

signum non ceciderit.immo vt sic verbum sortis, & non de cõmuni genere sortiendi accipiatur, admonere videtur scriptura ipsa, cùm ordinem, quem natura rei gestę postulabat, nõ seruat; quòd prouidenter & diuinitus factum esse credendum est. natura enim rei gestæ hunc ordinem postulabat, vt diceret, & statuerunt duos, &c. deinde, dederunt eis sortes; & postea, orantes dixerunt, tu Domine, &c. & statim post orationem, cecidit sors super Matthiam: nõ enim orarunt, vt ostẽderet quem eligeret; & post orationem hanc dixerunt, hoc erit signum, aut illud, quòd alterum horum elegerit; sed prius hoc dixerunt, & postea orarunt. non tamen hoc ordine rei gestæ dixit scriptura, sed potius sapientissimè ordinem rectũ paulùm immutauit, vt, sicut dixi, tacitè admoneret nos, quæ ista sors Matthiæ cogitanda esset, ne de communi sortitione acciperemus. itaque ait, & statuerunt duos, &c. & orantes dixerunt, Tu Domine, &c. ostende quem elegeris, &c. vt cùm statim subiunxit, & dederunt eis sortes, iam de eo genere sortium necessariò intelligeretur, quæ planè ostenderent à Deo esse alterum eorum electum. hoc autem non poterat esse nisi signũ diuinum & cæleste, antè prædictum per spiritũ Dei ab ipsis Apostolis; sicut seruus Abraham dedit sibi diuinitus signũ ad cognoscendum eam quam Deus elegisset, vt daret in matrimonium filiò domini sui Abrahæ. Vt ergo hoc quoque ad propositum Apostolicæ doctrinæ conferamus, cùm episcopus in ordinatione potestatem dãdi cleros, id est, sortes, accipit, potestatem accipit administrandi Sacramentum ordinis, quod est signum sacrum & diuinum, id est, à Christo institutum, quod nobis ostendit, ministros Ecclesiæ à Deo vocatos ad honorem Ecclesiastici ministerii, sicut signum diuinum ostendit Matthiam à Domino electum. accipit item potestatẽ dandi ordinatis à se, Ecclesias tanquam sortes quasdam ad ministrandum in eis. Sapientissimè igitur & conuenienter scriptutis sanctis, potestatem ordinandi vocauit Apostolica doctrina potestatem dandi cleros, id est, sortes, vt hactenus explanatum est.

CAP. VI. *pag. 125.*

Deus Paracleti, & Dominus vniuersorum.] Satis iam hic locus explicatus est de iis quę in cap. 2. lib. 6. dicta sunt, in quo illud tantum rursus admonebo, hoc, quod addidit Clemens, & Dominus vniuersorum, satis declarare, non esse dictum Deum Paracleti vt creaturæ, sed potius Deum vt fontem, siue principium, referendumq́ue esse ad Paracletum, tanquam ad eius προβλημα, vt Gregorius Nazianzenus vocat: aut tanquam χορηγούμενον ab ipso, vt dixit diuinus Diunysius, Dominũ verò, referendum esse ad vniuersa ὡς δοῦλα, id est, vt serua, extra quæ est spiritus sanctus; nõ enim est ex numero vniuersorum, vt ait idẽ Gregorius Nazianzenus, sed est potius supra vniuersa, sicut scriptum est, Omnia per ipsum facta sunt: non enim filius sine spiritu, qui in ipso est, fecit omnia: & subiungit, sine ipso factum est nihil, quud factum est. sic enim legendũ esse (vt hoc obiter obseruetur) sanctus Epiphanius in Anchorato contendit, Athanasium in libro cõtra gentes, & in libro de incarnatione secutus: legere enim, & interpungere hoc modo, omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factum est in ipso, illorum hæreticorũ erat, qui nolebant confiteri opus Dei esse hunc mundum. Sic enim legentes, fingebant omnia facta esse in eo ἀναπλάσει τῶν λογισμῶν, id est, informatione cogitationum, vt sic Deum mũdi opificẽ creatione rerũ priuarẽt. hęc Photius in responsis ad quęstiones Amphilochij Cyziceni Metropolitani. Vnde cõiectura ducor, in lectione, & interpunctione huius loci, quã S. Epiphanius probat, post illud, quod factum est, non esse adiungendum in ipso, vt est in exemplis editis. Qui autem sic interpungunt, & legunt, quod factũ est, in ipso vita erat, isti, inquit idem Photius, nullum sensum necessarium afferunt: immo auctorem esse ait Origenem, quẽ vocat πολυμαθῆ, & πολυπλανῆ: & eam lectionem Macedonium exemplo Origenis in Spiritum sanctum traxisse, vt eum creaturam faceret, tametsi placuit, inquit, hæc lectio beato Cyrillo, sed quantum abfuit à sententia impiorum, tantum differt explicatio eius ab illorum studio. hactenus Photius. sed reuertor ad prupositum. Cùm igitur omnia facta sint per ipsum, & spiritum eius, vt hæc ipsa apostolica doctrina à Clemente descripta in multis aliis locis docet, sequitur, cùm Deum vocauit Clemens Deum Paracleti, & Dominum vniuersorum, satis significasse, non dixisse prius Deum Paracleti vt creaturæ, ac serui: si enim eo sensu dixisset, sic dicere oportebat, ne sermo esset ineptus, & absurdus, Deus paracleti, & vniuersorum, aut Dominus Paracleti, & vniuersorum. Nunc verò cùm distinctè dixerit, Deus paracleti, & Dominus vniuersorum, satis ipsa verborum distinctio significat, distinguendum esse vtriusque dicti sensum: id est, dictum esse Deum Paracleti, non vt creaturæ: Dominum verò vniuersorum dictum esse, vt creaturarum, siquidem omnes creaturæ per ipsum factæ sunt, & in ipso consistunt, vt diximus.

CAP. VII. *Pag. eadem.*

Qui ipsum è cælo in terram instar fulguris erumpere fecisti, non eruptione ad locum pertinente, sed honoris in dedecus mutatione, idq́ propter voluntariam mentis malitiam.] Si propter voluntariam mentis malitiam peccauit Angelus, ergo voluntas Angeli à seipsa excitata fuit ad malum. hoc enim est peccare ex malitia, vt sanctus Thomas tradit pa. 2. qu. 78. art. 3. scilicet moueri voluntatem ex seipsa ad malum. quod potest, inquit, dupliciter contingere; vno quidem modo per hoc, quod homo habet aliquam dispositionem corruptam inclinantem ad malum, ita quòd secundum

illam

illam dispositionem sit homini quasi conueniens,& simile aliquod malum. alio modo, inquit, cótingit, quòd voluntas per se tendit in aliquod malum per remotionem alicuius prohibẽtis, vt timoris & spei. cùm enim eligit aliquod malum non timendo Deum, neque in eo spem ponendo, tunc peccat voluntas ex malitia. Hoc euenit in angelis; qui, vt ait Dionysius Areopag. in eo deprauati sunt, quòd cessarunt à bonorum diuinorum contemplatione, & operatione, in quibus habitare eos oportebat. Vnde Iudas Apostolus ait, nõ seruasse suum principatum, sed dereliquisse suum domicilium: quia scilicet non considerantes ea quæ considerare debebant, verterunt se sua voluntate ad proprium bonũ absque ordine diuinæ volũtatis, vt tradit idem sanctus Thomas p^a. par. qu. 63. art. 1. Ac eligere quidem proprium bonum, bonum est secundum se, vt idem ait: at eligere illud, omittendo considerationem diuinorum bonorum, neque habendo rationem diuinæ voluntatis, id est, spernendo Dei metum, & abiiciendo Dei obedientiam, malum erat. Quod quia voluntas ex se elegit, vt dixi, idcirco per malitiam peccauit angelus, quod est cęteris paribus omnium grauissimum; tum quia id genus peccati est maximè voluntarium, quòd nulla sit passio quæ impellat: deinde quia habitus, quo ex malitia peccatur, non transit ita citò, & facile, vt passio; ex quo fit, vt diuturnius peccet qui ex malitia peccat. Deinde, quia qui ex malitia peccat est malè dispositus quantum ad finem ipsum, qui est principium in agendis: at non sic in passione. Hæc ex Thoma. Fuit itaque in Angelo peccante omissio considerationis antegressa cum commissione voluntariæ conuersionis ad proprium bonum, quæ duo peccata formaliter non fuerunt specie diuersa, quia ad eundem finem spectabant, scilicet ad placendum sibi; huc enim tendit superbia.

Qui ipsum scilicet Satanam è cælo instar in terram fulguris erumpere fecisti, non eruptione ad locum pertinente, sed honoris in dedecus mutatione.] Ne quis malè intelligendu, hunc locum reprehendat, non negat quin angelus moueatur secundum locum, & quin Satanas τοπικῶς proiectus sit è cælo in terram, vt in Apocalypsi beati Ioannis scriptum est: sed potius hoc dixit, ne quis eruptioné audiendo, quæ propriè conuenit corpori, existimaret, vt quidam falsò existimarunt, nõ esse angelos omnino expertes corporis. Significauit itaque, quemadmodũ Satanas iussu Dei è cælo eruperit, ac deciderit. Decidit scilicet è cælo in terram, non sic, quasi antea loco cælesti, deinceps loco circumscriberetur terrestri. non enim circumscribitur loco instar corporis, cui quidem vt propriè conuenit esse in loco propter circumscriptionem, quæ commensuratio dicitur; sic propriè cóuenit moueri; sed sic, vt qui secundum energiam, siue operationem virtutis suæ in cælo erat honoratus; deinceps secundũ operationem virtutis suæ, id est, secundum maliciã suam voluntariã esset in terra dedecoratus, & in supplicio. Comparauit autem (vt hoc quoque obiter noté) casum diaboli cum fulgure, quòd vt fulgur erumpendo, fulgorem & coruscationem amittit; sic diabolus splendorem gloriæ, cadendo amisit. Sic Gregorius Nazianzenus in secunda oratione de pace, cecidisse ait è cælo tanquam fulgur, propter veterem splendorem.

Cap. VIII. Pag. 126.

Exite qui illuminamini. &c.] Illuminari dicit, quos B. Isidorus lib. 2. de Eccles. officiis cap. 21. ait vocari Competentes. Sunt autem, inquit, Cõpetentes, secũdi post catechumenos gradus, qui iam post doctrinam fidei, post doctrinam vitæ ad gratiam Christi participandam, festinant: ideóque, inquit, vocantur Competentes, quia catechumeni tantum audiunt, nec dum petunt; sunt enim quasi hospites, & vicini fidelium: deforis audiunt mysteria, audiunt gratiam; sed adhuc non appellantur fideles. Cõpetentes autẽ iam petunt, iam accipiunt, iã catechizantur, id est, imbuuntur instructione sacramentorum: istis enim quasi salutare symbolum traditur, quasi cõmunicatorium fidei, & sanctæ confessionis indicium, quo instructi agnoscunt, quales iam ad gratiam Christi exhibere se debeant. Hactenus Isidorus. Competentes vocauit prius Augustinus, quem Isidorus secutus est, vt videre licet dis. 34. cap. Audite. & rursus idem Augustinus in sermone ad Competentes; Rudimenta, inquit, ministerij nostri, & vestri conceptus, quod fidei concipitis vtero generati, cælesti gratia adiuuanda sunt ore. & paulò pòst: Quid enim aliud sunt Competentes, quã simul petentes, &c. Competentium vocabulũ non aliũde, quàm de simul petendo, atque vnum aliquid appetendo compositum est. Et quid illud est vnum, quod petitis, vel concupiscitis, &c. & paulò post: Exuite veterem hominem, vt induamini nouo. pactum vobiscum Dominus inchoat, &c. Item beatus Hieronymus in Epistola ad Pammachiũ contra errores Ioannis Hierosolymitani, Competentes vocat eos qui offerũtur baptizandi presbyteris in Ecclesia. De his igitur loquitur doctrina apostolica, quos vocat φωτιζομένους. Simeon archiepiscopus Thes. in lib. de mysteriis Missę, genus secũdũ catechumenorũ posuit eos qui essent quidẽ baptizati, sed nondũ essent sancto chrismate vncti. Suspicor sic istos φωτιζομένους intellexisse, vt secũdũ genus catechumenorũ faceret, quia videbat exire ex Ecclesia cũ catechumenis. Verũ nõdũ esse istos regeneratos, ex ipsa precatione intelligi potest. Sic enim precatur eis is qui sacrum facit, sanctifica illos, inquit; sanctificatur verò per baptismum, sicut Apostolus ait, abluti estis, sanctificati estis. sequitur deinde, & prępara illos, vt digni fiant dono cælesti, & vera adoptione; vera autẽ adoptio per baptismum

tribuitur,

tribuitur, de qua Paulus in epist.ad Roman.cap.8. sed accepistis, inquit, Spiritum adoptionis; & idem in epist.ad Hebr.cap.6. gratiam baptismi describens, Impossibile est, inquit, eos qui semel sunt illuminati, & gustauerũt donum cęleste, & participes facti sunt Spiritus sancti, &c. Spiritum adoptionis intelligit, qui hic vocatur vera adoptio, quam hic Apostolica doctrina precatur istis quos vocat φωτιζομένους. rursus donum cæleste vocat Apostolus, quod hic Clemens, donum spiritale, gratiam scilicet regenerationis cęlestis, & spiritalis: donum quidem, quia, vt Gregorius Naziázenus in sermone de baptismo interpretatus est, tribuitur nihil nobis inferẽtibus: cæleste verò, quia sic Dominus de ea gratia loquens Ioan.3. Si terrena, inquit, dixi vobis, & non creditis; quomodo, si cælestia dixero, credetis? & Lucæ cap. 20. Baptismum Ioannis, qui erat quædam catechesis ad baptismum Christi, è cælo docuit esse, cùm interrogauit Iudæos, an esset è cælo? Est pręterea obseruandum hoc, non dici istos hic φωτισθέντας, sicut Paulus dixit in epistola ad Hebręos; quia de iam baptizatis loquebatur, sed φωτιζομένους: & in principio huius orationis non vocat μεμυημένους, sed μυουμένους. Denique alienum est à ratione, & canone, vt ex ecclesia cum catechumenis exeant baptizati nondum confirmati; præsertim cùm non sit sacramentum necessitatis sacramentum confirmationis, sine quo is qui illud alioqui non negligat, non possit saluus esse. Restat igitur, vt illud secundum genus catechumenorum Simeonis, non sit ponendum; neque de eis intellexerit Clemens, cùm iubet hic apostolica doctrina exire βαπτιζομένους, id est, eos qui baptizantur, quos nos interpretamur baptismum petentes, quos Augustinus, & Isidorus Augustinum secutus, scribit, vt dixi, vocari Competentes, quos iam fideles esse dicit. Denique hi dicuntur φωτιζόμενοι, qui iam sunt catechizati, quibus dicitur pridie quàm baptizentur, vt est in ritu Ecclesiæ Græcorum, Hic est finis vestræ catechesis: adest tempus vestræ redemptionis: hodie vestræ fidei libellum Christo estis expositurí. & paulò pòst: & vos cras noctu morituri estis peccato, & ibi post professionem fidei, & renunciationem, & exsufflationes, dicitur in oratione, quæ pro eis adhibetur, quæ ex hac doctrina expressa est, Deus Saluator noster, &c. illumina lumine cognitionis corda nostra, & eorum qui ad sanctum baptismum parati sunt; & dignare eos immortali tuo dono: vni eos cum sancta tua ecclesia catholica, & Apostolica.

CAP. XII. *pag: 129.*

Nemo catechumenorum, nemo audientium, nemo infidelium, neq; hæreticorũ adsit.] Iubet Apostolica constitutio, vt hoc edicat diaconus ante consecrationem, statim vt sacerdos manus lauit, cũ rem diuinam facit. Vocat autem audientes, non solum energumenos, pœnitentes, & eos qui iam catechizati baptismum petunt, siquidem catechumeni deforis audiunt, vt ait Isidorus libro 2. de eccles. officiis cap.21. his enim omnibus paulo suprà cap.7.8.9. iusserat diaconus exire; sed etiam eos qui in peccatis publicis sine pœnitentia hærent, vt vel ex Dionysio Areopagita intelligi potest, sic enim in Eccles. hierarchia capite de communione scripsit, impurissimum genus energumenorum esse eos qui à sanctitate vitæ deflexi, mores & studia dæmonum induerunt, & veris, sempiternisque voluptatibus propter extremam dementiam relictis, terrenas voluptates variis perturbationibus plenas, caducas, instabiles, ac falsas concupierunt, & tractarunt: Ac huiusmodi quidem energumenos ex Ecclesia eiiciendos esse à diacono prius ac potius quàm alios energumenos, qui à dæmonibus aguntur, neque ad vllam aliam rem diuinam admittendos esse, præterquam ad audiendam doctrinam sanctarum scripturarum, vt eos conuertamus, sic docet. Etenim si pœnitentes, inquit, prohibentur, ne sanctam Eucharistiam sumant, aut videant; multo magis prohibendos esse eos qui sunt à peccatis energumeni. Hi enim sunt, qui, vt Apostolus ait, non resipiscunt à laqueis diaboli, à quo capti tenentur ad faciendum voluntatem eius. Idem sensit beatus Chrysostomus, qui, vt mihi videtur, Dionysium planè imitatus est; sic enim in homilia de participatione mysteriorum, 61. post multa in eandem sententiam subiungit: Propterea qui sunt in peccatis, prius eiiciuntur. Sicut enim ad mensam veniente domino, seruos, qui dominum offenderunt, adesse non oportet, sed procul arcentur; ita scilicet & hic, dum profertur sacrificium, & Christus immolatur, & ouis Dominica. & paulò pòst: Sicut itaque profanorum fas est adesse neminem; ita neque vllum Christianorum quidem, & sordidorum. Cùm igitur Apostolica constitutio iubet edici à diacono nominatim, vt catechumeni, & infideles, ac hæretici exeant, & generatim, vt nemo audientium adsit, energumenos, & pœnitentes, ac baptismum petentes planè significans; meritò cum eis publicos peccatores intelligi, & comprehendi voluit. Etenim si energumeni eiiciendi sunt, profectò multo magis isti qui secundum sententiam Dionysij sunt impurissimum genus energumenorum. Ac rursus si pœnitentes similiter eiiciendi sunt; multo item magis, vt idem sentit, qui in peccatis sine pœnitẽtia esse sciuntur. Pręterea qui in huiusmodi peccatis sunt, cùm admittuntur ad publicam pœnitentiam, certo tempori iubentur esse inter audiẽtes: id est, vt eatenus liceat ingredi in ecclesiam, vt audiât verbum Dei, deinde exeant. beatus Basilius can. 55. scortatores vel meretrices sic septem annis punit, vt ex his, duobus iubeat esse extra ecclesiam; itẽ duobus aliis, audire, scilicet verbũ Dei, &c. Similiter Gregorius Nyssenus sic punit eosdem annis nouẽ, vt ex his, tribus iubeat esse inter audientes. Itàque Audientes vocat hic Apostolica constitutio eos quibus non licet ingredi in ecclesiam nisi tantum ad audiendum verbum

Dei;

Dei, ex quibus sunt, vt dixi, non solum energumeni, & pœnitentes, & baptismum petentes, quos Clemens φωτιζομένους vocat, id est, qui illuminantur, sed etiam οἱ ἐμπαθῶς ἐνεργούμενοι, vt ait Dionysius, id est, qui sunt in peccatis sine pœnitentia, vt scortatores, & meretrices; & vt in eo loco ait sanctus Maximus Dionysij scholiastes, ij omnes de quibus ait Apostolus 1. Cor. cap. 5. si quis frater nominatus est fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum huiusmodi neque cibum sumere. quod perinde esse videtur, quasi diceret, non solum cum talibus pascha nostrum mysticum non esse epulandum, immo neque vidēdum, neque adorandum, quin potius neque cibū cōmunem cū eis sumendum. Qui enim scitur non posse cōmunicare, idem neque videre Eucharistiam potest, quod diaconus ante consecrationem edicit, Qui non cōmunicat, exeat: quod perinde est, vt diuinus Dionysius interpretatur, quasi ipsa sancta eucharistia ei qui talis est, diceret, Ἀθέατος εἰμὶ καὶ ἀκοινώνητος, id est, neque me videre potes, neque particeps esse meæ communionis. Vtinam huiusmodi separatio talium nunc restitueretur, quæ etiam tempore sancti Maximi, vt idem dicit, iam intermissa erat. Vtinam dico, qui huiusmodi sunt, ad audiendum verbum Dei in Ecclesiam ingrederentur, nū autem ad videndū magnū mysterium corporis, & sanguinis Domini, & orandum nobiscum, tunc præsertim, cùm fit consecratio, & ostensio: ita fortasse fieret, vt plerique ab errore vitæ suæ conuerterentur, sic puniti, & confusi.

pag. eadem.

• *Ipsum ante sæcula generauit voluntate, potentia, bonitate, sine medio filium Deum verbum.*] Aiebat Eunomius genitum esse filium voluntate patris, id est, quia ex æternitate voluisset generare eum in tempore: hac enim ratione tradebat filium esse coæternum patri. Item Arriani, qui ipsi quoque voluntate aiebant genitum esse filium Dei, volebant, vt ait beatus Cyrillus in Thesauris de Trinitate ad Nemesinum, voluntatem antecedere generationi eius. ergo & tempus, ait Cyrillus, circa quod erat illa voluntas antecedens; ex quo efficiebatur, vt non esset filius auctor sæculorum: neque omnia per eum pater fecisset: in iis enim, quæ voluntate scilicet libera fiunt, ait idem auctor, aliud est quod fit, & aliud voluntas qua fit; & necesse est, vt voluntas antecedat ea quorum est voluntas, vt antecessit in mundo hoc, cùm voluntate Dei patris fabricatus est. Sed ne aliquis fidelium sic de generatione filij aliquando sentiret, vt postea hæretici senserunt, non dixit apostolica doctrina simpliciter de patre Deo, generasse filium voluntate, sed addidit ἀμεσιτεύτως, id est, sine medio, vt intelligeremus, quod dixit, voluntate generasse, pro eo accipiendum esse, quod est, volentem generasse, neque enim inuitus, sed volens generauit ἀμεσιτεύτως, id est, sine medio, ita vt voluntas non antecederet. si enim antecessisset, iam non sine medio, sed intermedia voluntate, tanquam principio generandi, & intermedio tempore genitus esset filius: quod quidem fieri non poterat. Quia enim, vt ait idem Cyrillus, filius est virtus, & sapientia patris, ipse filius est, in quo pater consilium capit, & in quo vult. Vbi verò voluntas antecedit, ibi consilium antecedit: vbi autem consilium, ibi necesse est antecedere tempus quamuis breuissimum, quod consilio detur. Itaque generatio filij Dei, non est subiecta voluntati intermediæ, sed potius, vt idem Cyrillus contra Arrianos docet, proprietas naturæ est: quæ autem ex natura sunt, ait idem, non cadit in ea voluntarium, aut inuoluntarium. Hunc locum Clementis imitatus est Gregorius Nazianzenus libro 1. de filio; cùm enim docuisset, omnia Deum fecisse volentem, & voluntate media ab effectis secerni, idem rursus docuit in generatione filii nihil esse medium, quod Clemens dixit, generasse filium sine medio; & quod dixit in eodem loco idem Clemens, generasse voluntate, & bonitate, Gregorius Nazianz. scribens contra Eunomium, generasse ait ἀγαθοπρεπῶς καὶ ἀγαπητικῶς, id est, vt bonitatem decebat, & dilectè. Denique idem Clemens libro 7. capite 42. clarius adhuc dixit de filio esse ante sæcula beneplacito patris genitum; ita vt quod illic dixit εὐδοκίᾳ, hic dixerit βουλήσει, hoc est, volente patre, sicut Iustinus martyr scribens contra Tryphonem Iudæum, loquens de generatione filij Dei, volente, inquit, patre prognatum. & Hippolytus martyr in homilia contra Noëtianos, loquens item de generatione filij æterna, Quem, inquit, volens Deus pater genuit, & voluit. Qualis verò sit huiusmodi voluntas non media, siue huiusmodi beneplacitum, si quis adhuc requirat, videtur mihi explicasse sanctus Epiphanius in Anchorato, cùm ait, neque volentem genuisse, ne, inquit, voluntas sit ante verbum: (cùm ergo negat volentem genuisse, volentem voluntate antecedente, negat) rursus neque non volentem, ne necessitate, inquit, ducatur Deus, & non potius ἐλευθερότητι φρονήματος, id est, & non potius libertate cognitionis: immo genuit, inquit, ἐν τῇ ὑπὲρ βουλὴν φύσει, id est, in natura supra voluntatem, sic enim legendum est Græcè, & sic legi in exemplari manuscripto emendatissimo, & non ἐν τῇ ὑπερβολῇ, vt nunc legitur in impressis codicibus Græcis. Itaque voluntatem istam patris in generatione filij videtur mihi interpretatus sanctus Epiphanius esse quandam Dei patris ad generandum libertatem cognitionis naturalem supra voluntatem. Huiusmodi libertatem explicandi causa vocare possumus complacentiam. quæ quia ante tempus fuit, & ante omne consilium, necesse est hac ratione supra voluntatem esse, & non, vt Arriani tradebant, falso illud interpretantes, quod pater dixit; Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: quasi de complacentia tempori, consilio, & voluntati mediæ, siue antecedenti

subiecta

subiecta loqueretur. Ergo, vt hunc locum finiam, cùm Clemens ait Deum patrem generasse voluntate sine medio, apertè significat, generasse quidem voluntate, sed non voluntate media, siue antecedente: non, inquam, voluntate libera, quæ esset generandi principium, sic enim vocant Theologi scholastici, quam veteres patres vocant voluntatem mediam, siue antecedentem, eo quòd voluntas principium liberum alicuius rei efficiendæ ipsam rem, cuius est principium, antecedit: estque media sicut ipsa operatio inter effectum, & efficiens. Volũtas verò non principiũ, id est, voluntas non media, siue non antecedẽs, qua pater genuit filiũ, dicitur ab eisdẽ scholasticis doctoribus, volũtas concomitans, hoc est, non media, neque antecedẽs, id scilicet, quod vult talis voluntas. Quod verò est in lib. 7. cap. 35. opus Dei esse ἀμεσίτευτον, id est, sine medio, non repugnat iis quæ hactenus dicta sunt, vt nonnullis forsitan videbitur: nõ enim significat hoc loco ἀμεσίτευτον, factũ sine intermedia volũtate, aut sine intermedia operatione, necesse enim est, vt opus aliud sit præter operantem, & operationem, vt ait B. Basilius lib. 4. cõtra Eunomiũ; sed significat potius opus factũ, sine intermedio ministerio. Non enim opificium mũdi per vllius creaturę ministeriũ intermediũ perfectũ est, vt tradebant Platonici, & eos secuti Arriani; cũ alioqui volũtate Dei media factus sit mundus.

Pag. 135.

Adhuc offerimus tibi pro omnibus sanctis, qui à sæculo tibi placuerunt: pro Patriarchis, pro Apostolis, pro martyrib.] Quomodo (dicet aliquis) pro Apostolis, & martyribus orare docemur? Tritũ enim est illud, iniuriam martyri facere, qui pro eo orat. Sed quomodo intelligendũ hoc sit, ex iis quæ paulò pòst dicit, docemur, ait enim, Memoremus sanctos martyres, vt mereamur, præmij, quod pro certamine tulerunt, participes fieri. Hoc igitur est offerre, & precari pro martyrib. id est, hac ratione eos in mysteriis cõmemoramus, & in precationib. nostris, vt, sicut ait diuinus Dionysius, qui hunc locum imitatus est, huiusmodi commemoratione nos ad beatam virtutem hortemur, & ad diuinam sortem eorum obtinendam per imitationem. Itaque præmium, quod dixit constitutio, vocauit diuinam sortem Dionysius. petantur reliqua ex scholio.

CAP. XIX. *pag. 143.*

De diaconissa verò ego Bartholomæus constituo, vt manus ei tu episcope imponas.] Similiter in ordinatione hypodiaconi cap. 21. manus imponitur. immo etiã in ordinatione lectorum cap. 22. Hæc fortasse dicet aliquis contra canones fieri. Sed ne quis erret, obseruandum est, esse multiplicẽ manus impositionem: manus enim dicitur imponi ei qui baptizatur, quæ χειροθεσία vocatur: item manus imponitur pœnitenti: item in ordinatione diaconissæ, hypodiaconi, & lectorũ. Significat enim manus impositio Dei protectionem, quam precando petimus ei qui ordinatur, qui absoluitur, qui baptizatur, qui omnes dicuntur χειροθετεῖσθαι, id est, accipere manus impositionem. Vnde in precatione, quæ adhibetur ad ordinationem diaconissę, & hypodiaconi, ac lectoris, petimus dari eis Spiritum sanctum, cuius protectionẽ manus impositio symbolicè significat; vt beatus Dionysius docuit, cùm ait, significat manus impositio protectionem principis, & perfectoris Dei, qua paternè illi ipsi quibus manus imponitur, tanquam filij gubernantur: quæ virtutem ac robur ipsis largitur, & aduersarias potestates repellit. Docet etiam eos quibus manus imponitur, vt omnia opera faciant tanquam sub Deo operantes, à quo manus imposita est: & tanquam habentes eum semper ducem suarum actionum. hactenus Dionys. horum omnium vis continetur in precatione quæ ad ordinationem diaconissæ adhibetur. Da, inquit, ei spiritum sanctũ, & mundam effice ab omni inquinamento carnis, & spiritus: vt opus sibi impositum perficiat. & quæ sequuntur. Quod verò concilium Nicænum can. 19. ait, diaconissas nullam habere manus impositionẽ, accipiendũ est de ea manus impositione quæ faciat esse eas extra ordinem laicorum, vt ipse canõ apertè dicit, si quis eum attentè legat. Mentionem enim, inquit, fecimus de diaconissis quæ in habitu esse probatę sunt, quoniam manus impositionẽ non habeant: ita vt omnino inter laicos esse probentur. Hactenus canon. Ergo impositio manus, quæ non eximat ex ordine laicorũ, non erit contra canonem. Esse autem, vt paulo antè dixi, multiplicem manus impositionem, obseruauit ante nos Igmarus Rhemẽsis tempore Nicolai primi, in libro de variis capitulis ecclesiasticis cap. 16. Nam non vno modo, inquit, semper manus impositio intelligitur, sed pro diuersitate locorum sub diuersa significatione repetitur. aliquando enim pro confirmatione neophytorum accipitur, vt in decretis Apostolicorum virorum Clementis, Vrbani, Melchiadis expressum sæpenumero reperitur: nunc pro ordinatione sacerdotum, siue diaconorum, iuxta illud Apostoli ad Timotheum, Nemini citò manus imposueris. quod & canones apertissimè præscribũt. Est & reconciliatoria manus impositio, per quã pœnitentes hæretici, siue excõmunicati sanctæ Romanæ ecclesiæ reconciliantur, de qua & canones similiter multa dicunt. de qua beatus Augustinus in libro 3. de baptismo contra Donatistas testatur, quòd nihil sit, nisi oratio super hominem, quæ & iterari possit. Fit etiam manus impositio super infirmos, iuxta illud Euangelij, super ægros manus imponent: item super catechumenos, & energumenos pro expulsione diaboli, quæ specialiter exorcistis in ordinatione conceditur, quippe vt habeant potestatem imponendi manus super catechumenos, siue energumenos. item & cùm simpliciter aliquem benedicimus, manus ei antiquo more imponimus. Sic enim Iacob patriarcha cùm filios Ioseph.

benedi-

benediceret, manus ei imposuit: & Dominus in Euangelio, oblatos sibi paruulos per impositionem manus benedixisse legitur. Siue autem manus impositio pro reconciliatione pœnitentium, siue pro depulsione infirmitatis, vel diaboli, siue pro simplici benedictione hominibus impendatur; satis congruè, iuxta Augustinum, nihil aliud nisi oratio super hominem intelligitur; vnde & iterari, quoties opus fuerit, non prohibetur. Cùm verò pro confirmatione, siue ordinatione impenditur, non iam pro sola oratione, sed etiam pro sacramento habenda est, quam sancti patres iterari prohibuerunt. Hactenus Ignarus.

Cap. xxi. *pag. ead.*

Cùm hypodiaconum ordinaueris, episcope, impones ei manus, & dices, Domine Deus.] Non pugnat hæc constitutio cum quinto canone quarti concilij Carthaginiensis, cùm ait, subdiaconus, cùm ordinatur, quia manus impositionem non accipit, patenam de episcopi manu accipiat vacuam, & quæ sequuntur: impositio enim manus multiplex est, vt antè diximus. Cùm igitur constitutio sancit, vt manus hypodiacono imponantur ab episcopo, hoc sancit, vt episcopus creet hypodiaconum, non sic imponendo manus, vt impositio manus perficiat consecrationem, vt in ordinatione Leuitæ, absit; sed tãquam in ordinatione hypodiaconi ministrantis Leuitæ, siue diacono. Similiter cùm ait quarta Synodus Carthaginiensis, non accipere manus impositionem hypodiaconum, illam perfectam manus impositionem negat, quæ diacono conuenit, quem beatus Hieronymus in epistola ad Rusticum Narbonensem de septem gradibus (si tamen eius est epistola) ait in consecratione perfectum esse, in consecratione scilicet diaconali, vt ex eo intelligamus subdiaconum non esse in tali consecratione perfectum. Esse præterea, vt suprà dixi, multiplicem manuum impositionem, etiam intelligi potest ex 14. canone secundi concilij Nicæni: Quia scimus, inquit, nonnullos sine manus impositione ab infantia tonsuram clerici accipere, & quæ sequuntur: Manus impositionem dixit in ordinatione primæ tonsuræ. omnis itaque electio ac benedictio cuiusuis ecclesiastici ministri, quæ ab episcopo fit, per manus impositionem fieri dicitur. Hæc verò homonymia, & communio nominis graduum ipsorum distinctionem non tollit, neque eos in vnum confundit.

Cap. xxvi. *pag. 144.*

Exorcista non fit ordinatione.] Hoc quoque dicet aliquis contra consuetudinem ecclesiæ catholicæ esse, quæ secundum Apostolicam traditionem, quæ in omnibus ecclesijs Orientis, & Occidentis viget, exorcistas ordinat. Verùm hæc Apostolica constitutio non de hoc genere exorcistarum loquitur, vt ex verbis eius perspici potest, sed de eo de quo Apostolus 1. Cor. 12. post Apostolos, prophetas, doctores, & virtutes ait positas fuisse in ecclesia, qui habebant gratias curationũ, quos hic Apostolica doctrina, & constitutio interpretatur exorcistas fuisse, quos dicit non fieri ordinatione. postquam enim dixit, exorcista non fit ordinatione, subiungit, qui enim accepit gratiam curationum, per reuelationem à Deo declaratur, patefacta omnibus gratia, quæ in eo est. Itaque vt dabat tunc Deus gratiam interpretationis sermonum ex alia in aliam linguam, sic dabat gratiam curationum, qua eijciebantur dæmones, ex quibus sunt spiritus infirmitatis, sicut Euangelium Lucæ vocat, cùm ait, ecce mulier, quæ habebat spiritum infirmitatis annis 18. & inclinata erat, nec omnino poterat sursum respicere. Huiusmodi ergo exorcistæ, quorum gratia omnibus erat manifesta, non fiebant ordinatione, sicut nec illi tunc interpretes sermonũ studio, labore, & electione atque ordinatione fiebant, sed gratia, quam Deus dabat solus, & omnibus manifestam faciebat. in locum huiusmodi exorcistarum successeruut in ecclesia secundum Apostolicam traditionem, qui vocantur à Deo per episcopum ad ministerium legendi exorcismos, & imponendi manus super energumenos, vt expellantur dæmones, & spiritus infirmitatis. Sic autem fieri exorcistam non est in potestate voluntatis nostræ, nisi accedat ordinatio ecclesiasticæ hierarchiæ. idcirco huiusmodi exorcista nunc ordinatione fit; Sicut illius prioris generis exorcista non fiebat tunc ordinatione, quia pendebat tum ex gratia, quam Deus dabat, & manifestabat sine hominis ministerio; tum ex bona voluntate eius qui in ea gratia curationum certare volebat. Vnde in eiusmodi exorcista, sicut ait Apostolica doctrina, certamen est voluntatis eius, & gratiæ Dei, sicut in virgine, quæ similiter non fit ordinatione, quia certamen quoque est voluntatis eius, & gratiæ Dei.

Cap. xxxi. *pag. 147.*

Idem Matthæus statuo, vt benedictiones, quæ in mysticis supersunt, diaconi distribuant clero, episcopi, aut presbyteri auctoritate: episcopo partes quatuor; presbytero tres; diacono duas: alijs vero hypodiaconis, aut lectoribus, aut cantoribus, vel diaconissis partem vnam: hoc enim honestum est, & Deo gratum, vt pro sua quisque dignitate honoretur. Ecclesia enim non est indecori, sed decori, & compositionis schola.] Qui hæreticè tradunt, mysterium sanctæ eucharistiæ non esse extra vsum, & actum communionis, ac proinde non esse seruandum, quasi non sit corpus Domini, nisi cùm sumitur, fortassis hanc constitutionem secum facere falsò existimabunt, quippe quæ iubeat non quidem seruare sacræ eucharistiæ particulas, sed dispartiri ac distribuere, quasi seruatæ nihil sint: sed non ita

Z est,

est, non facit cum hæreticis hæc constitutio, immo aduersus illos. Etenim si extra vsum communionis nihil ibi est præter panem, si non est, inquam, ibi corpus Christi, quid opus erat, ea quæ ex mysterijs superabant, ministris ecclesiæ pro dignitate cuiusque distribuere? neque enim distribuebantur vt communicarent, quasi non prius communicassent; immo potius distribuebantur, ne seruanda essent, illis scilicet temporibus, cùm tanta erat multitudo, & vis infidelium; vt sicut ex cap. 36. eiusdem libri octaui intelligi potest, sæpe propter infideles non liceret prodire ad ecclesiam; essetque necesse domi ad rem diuinam conuenire: immo aliquando ne in domo quidem priuata tutò liceret congregari. Ob hanc igitur caussam Clemens in persona Matthæi Apostoli constituit, vt quæ ex mysterijs sacris superessent, quæ quidem, benedictiones vocauit, Apostolum Paulum imitatus, cùm ait; Calix benedictionis, cui benedicimus nos, nónne communicatio est sanguinis Domini? Constituit, inquam, vt distribuerentur ijs quos dixit, ne seruata, ab infidelibus, qui vbique dominabantur, tanquam à suibus, aut à canibus impiè & profanè tractarentur. Ex eo autem, quòd secundum hanc constitutionem plures particulæ impertiuntur ei qui maiori dignitate visibili, & externa præditus est, & pauciores ei qui minore, cùm alioqui vnum tantum, & eundem Christum quisque eorum capiat, intelligi potest, sub pluribus speciebus, panis scilicet, & vini communicare, hoc quidem ad honorem, & dignitatem extrinsecus visibilem pertinere; in alijs quidem, vt in conficientibus hoc sacramentum, ex institutione, & auctoritate diuina: in alijs verò ex auctoritate Pontificis. Vnde factum est, vt cùm Pontifex Romanus rem diuinam facit, propter honorem, & dignitatem ministrandi Pontifici ad aram, is qui diaconi ministerio fungitur, sub vtraque specie communicet, nisi aliqua ratio specialis id fieri prohibeat, vt eùm orta est hæresis Hussitarum: tunc enim solus Pontifex de calice participabat, vt Augustinus Patricius in libello quem de aduentu Friderici tertij Imperatoris Romam scripsit, de Paulo secundo testatur. Communicauit, inquit, summus Pontifex altaris sacramentum cum Imperatore, diacono, & subdiacono de pane tantum; de calice autem, etsi consuetudo, inquit, sit communicantes cum Pontifice participare; propter insurgentem tamen Hussitarum, & Boëmorum damnatam hæresim, quæ calicis potum ad salutem necessarium putat, præter Pontificem bibit nemo. hæc ille, qui se dicit tūc communioni Pontificis interfuisse. Hinc rursus factum, vt quibusdam quoque regibus hoc ipsum Pontifex iam olim concesserit, propter eorum dignitatem externam, vt regibus Christianissimis Gallorum. Quare hoc vt vniuersæ multitudini vulgi concedatur, non est æquum, eùm nulla externæ dignitatis ratio moueat; ac multo etiam minùs, vt concedatur vni genti, & nationi, & non alij, nisi vbi aliqua priuatæ œconomiæ ratio postulet: præsertim cùm secundum decretum Synodi Tridentinæ, quod nuper factum est, nemo, qui vnam speciem solam accipit, quod ad fructum attinet, necessaria ad salutem gratia defraudetur; immo neque dignitate interiore diuinæ gratiæ. Fieri enim potest, vt qui sub altera tantum specie communicat, dignius communicet, quàm qui dignè sub vtraque. Hanc verò dignitatem interiorem, & inuisibilem, qui solus occulta videt, remunerāt, non autem ecclesia, quæ non videt nisi quæ oculis patent. Igitur vt maior honor, & dignitas externa, & visibilis, neque omnes decet, neque omnibus vtilis est; sic neque communicare sub vtraque specie, quod, vt dixi, ad honorem, & dignitatem exteriorem, & quæ sub sensum cadit, pertinet, non omnes decet, neque omnibus conuenit, neque necesse est, vt cui sub vna specie sancta communio vtilis fuit, mox eidem sub altera sit item vtilis recenti vtilitate; tametsi fieri potest, vt sit; vt iam ne ex hac quidem parte vlla iusta querela ijs relinquatur qui sub vna communicant; quippè, qui sub vna alioqui communicantes, possunt eos qui sub duabus communicant, spirituali profectu pietatis, & interiore dignitate diuinæ gratiæ superare. Hinc fortassis elici potest melior, ac solidior ratio, cur, si populus sumat corpus sine sanguine sub specie vini, nullum inde detrimentum, vt ait sanctus Thomas, sequatur; scilicet non sequitur, non solum quia sacerdos in persona populi offert, & sumit sanguinem, & sub vtraque specie totus Christus continetur; sed quia sumere etiam sanguinem, ad exteriorem, & visibilem dignitatem pertinet: Dignitatem verò exteriorem tantum sine interiore dignitate inuisibili diuinæ gratiæ si habuerimus, non abundabimus; neque si non habuerimus, deficiemus. Ergo neque sanguinem hac ratione exterioris & visibilis dignitatis sumere sub specie vini, abundare est; neque non sumere, erit deficere, idque cùm totus Christus sub vna specie contineatur; interiore verò dignitate diuinæ gratiæ vnusquisque de populo æquè abundare possit. Sacerdos ergo pro dignitate sua sacerdotali, quam sub sensibilibus signis sacris in ecclesia catholica accepit, & quam omnes videmus, debet secundum Christi institutionem, & Apostolicam traditionem, mystica benedictione calicis effusionem sanguinis Domini, & repræsentare, & sumere.

Cap. XXXII. *pag. 147.*

Si vir vxorem habet, aut mulier si virum, doceantur se ipsis contenti esse.] Sic erat in duobus exemplaribus vetustioribus, & melioribus: in alio erat, *seipsis contenti, ac casti esse.* Quod quidem videtur esse additum ab eo cui sic videbatur intelligendum esse, vt quidem est: neq; enim laxat habenas omni incontinentiæ, qui coniugium concedit: sed potius ita concedit Apostolus coniugibus

gibus reuerti in idipsum propter incontinentiam, vt tamen modū teneant in coniunctione corporum: ne sint, inquam, intemperantes, & impudici. Itaque interpretatio potius videtur quàm textus. Facit enim cū hac lectione Ignatius in epistola ad Heronē, vbi idem dicit, hinc mutuatus.

Pag. 149. Qui docet, etsi laicus sit, modò sit peritus, & honestis artibus, doceat.] Non permittit hic apostolica constitutio laicis (nequis erret) vt verbum Dei prædicent: quod ne diaconis quidem permittit, vt ex libro tertio cap. 20. intelligi potest. Verùm quando, & vbi laicos docere permittat, & quos docere possint, intelligendum est ex antecedentibus. Sicut enim philosophi docent loquendum esse, ita locutus est hic auctor, scilicet secundum subiectam materiam. Erat autem sermo de catechesi tradēda iis qui ad mysterium baptismi accedunt. itaque dixerat, quanto tempore tradenda esset: deinceps dixit, à quibus tradi posset. pōtest namque tradi à laicis, modò idonei sint, & periti in verbo Dei, & sint honestæ vitæ. Etenim mulier, cui docere in ecclesia non licet (hoc enim Paulus, & apostolica constitutio prohibent) potest secundum apostolicam constitutionem in eis quæ facilia sunt, erudire eos qui ad fidem veniunt. alia enim difficiliora reseruare debet episcopis, & presbyteris, & ad eos mittere. Quare consequens est, vt laicus, si eruditus est, possit vel in illis quoque difficilioribus, quæ mulieribus tutò committi non possunt, catechumenum erudire, non autem docere in ecclesia. Illa namque auctoritas Esaiæ citata, Erunt enim omnes docibiles Dei, causam declarat, cur laici sciant; non autem cur doceant. Si enim idcirco docet laicus, vt hæretici volunt, quia est docibilis Dei, sunt autem omnes, sicut testatur propheta, docibiles Dei, est igitur licitum, & honestum, vt omnes doceant: at non ita est: hoc enim Paulus prohibet, cùm iubet vt omnia in ecclesia honestè, & secundum ordinem fiant, qui in priore ad Cor. epist. de ordine ecclesiæ disserens; Si totū corpus, inquit, oculus est, vbi auditus? vbi odoratus? nunc autem posuit Deus membra vnumquodque eorum in corpore, sicut voluit. & paulò pòst apertè, ac sine parabola, Quosdam, inquit, posuit Deus in ecclesia: primùm Apostolos, secundò prophetas, tertiò doctores. Hi sunt velut quidam speculatores, qui tenent locum oculorum, vt populo lumen & viam ostendant. Auditus verò eum significat, cui conuenit percipere doctrinam quæ à magistro traditur. Similiter odoratus significat vim discernēdi doctrinam boni odoris, à doctrina mali odoris, vt illa appetatur, hæc fugiatur. Igitur non quia aliquis à Deo doctus est, permittitur ei vt doceat: sed quia qui doctus est, ad hunc honorem docendi, secundum diuinam cōstitutionem, vocatus est. Docet autem Deus, non vt olim per prophetas, loquens in eis multifariè multisque modis, sicut Paulus ait; sed per filium docet omnes, quicunque discere cupiunt; sic enim præstat quod promisit, futuros esse omnes doctos à Deo. Sic autem docendo, si qui doceri volunt, trahit eos ad patrem, sicut ipse idem magister noster in euangelio Ioannis interpretatur. Cùm enim Iudæi murmurarent, quia dixerat descendisse è cælo, subiungit: Nemo potest venire ad me, nisi pater meus, qui me misit, traxerit eum: Scriptum est in prophetis, & erunt omnes docibiles Dei. Cùm igitur exprobraret eis, quòd indigni essent qui ad Deum patrem traherentur, vtpote qui filium non reciperent, ait; Nemo potest venire ad me, nisi pater, qui me misit, trahat eum. quomodo autem trahit? scilicet docendo: docet verò omnes, quantum in se est: non tamen omnes discere volunt. Hunc locum interpretatus sum, quòd eum hæretici malè intelligentes, prophetico testimonio probare volunt, licere omnibus, etiam laicis, docere verbum Dei.

CAP. XXXIII. *pag. eadem.*

Ego Paulus, & ego Petrus constituimus.] Sic erat in exemplis manuscriptis. quod quidē dissimulare nolui, vt siquis in ea incideret, mutationē collocationis non per errorem, sed callidè, & consultò factam existimaret; quasi collocatio Pauli priore loco, beati Petri principatui quicquam derogaret. at non ita est, immo positus est ab scriptore Clemente secundo loco Petrus œconomicè, ad docendum nos modestiam; & vt faciamus quod Paulus præcepit, vt honore inuicem præueniamus. Hæc itaque collocatio docet nos modestiam; & dignitati Petri principis Apostolorum non derogat. Si quidem in eodem loco suprà cap. 4. dixit Petrus; Ego primus Petrus constituo, sicut antea omnes simul. Erat enim princeps omnium; quem quidem honorem non sibi sumpsit, vt esset omnium agnorum, & ouium pastor: etenim hæc omnes pariter antea constituerant. ergo non hoc ipse nunc primum constituit. Quare cùm ait, Ego primus constituo, principatum suum planè significat, ita vt πρῶτος non primum in numero, vt hæretici volunt, sed τὸν πρόκριτον, id est, primarium declaret: vt eadem constitutio interpretata est, hoc verbo ibidem vsa. Similiter collocatio Pauli ad dexteram Petri non derogat dignitati Petri principis Apostolorum: cuius causa est, vt sapienter explicauit eruditissimus auctor Petrus Damianus in Epistola ad Desiderium Abbatem, interpretatio nominis Bēiamin, de cuius tribu fuit, Factus est enim à Deo nouus Beniamin, id est, filius dextræ; ad certandum pro fide Christi cum Iudæis, & gentibus gladio spiritus, quod est verbum Dei: qui, sicut de Beniamin secundum carnem scriptum est, mane tanquam lupus rapax comedit prædam, & vespere diuidit spolia, ita ipse prius spirans minarum, & cædis, deuastabat ecclesiam Dei, postea verò diabolum spoliauit, eripiendo eos qui ei prius seruiebant, & ad fidem Christi conuertendo: tum ad fidem conuersos diuidendo pastoribus eorum. Hactenus de Paulo prius in hac constitutione posito: & de eodem

posito ad dexterã Petri eum gladio districto. Quanto verò est hoc grauius,& eruditius de Paulo prius posito ante Petrum, quàm illud, quod quidam auctor, vir alioqui multa doctrina, multáque obseruatione, in suis varijs quæstionibus excogitauit, Ad dexteram, inquit, Petri est tanquam stipator, & comes, velut tegens latus dextrum.

Pag. eadem. Sabbato, & Dominico die, vacent in ecclesia propter doctrinam religionis.] Non significat, non esse vacandum extra ecclesiam; sed potius vacationem operum, quæ diebus quinque facere licet, ad hoc potissimum referendam esse, vt suppetat otium ad conueniendum in ecclesia ad rem diuinam, & audiendum in ea verbum Dei. Cùm enim Apostoli sanciunt, vt quinque diebus operemur; simul sanciunt, vt sabbato, & Dominico non sic operemur, sed potius ab eiusmodi operibus vacemus. Ac de sabbato quidem cùm ratio eo die feriandi, hæresis extiterit Simonis Magi, qui creationem mundi non tribuebat Deo, quam illis quidem temporibus hac ratione sanctissimè, ac prudentissimè sancti Apostoli vacatione operum festiua honorari voluerunt, cùm illa, inquam, hæresis iam extincta sit, non necesse est ab operibus aliorum quinque dierum sabbato vacare, præsertim propter Iudæos, qui illo die Iudaice vacant, quod Synodus Laodicensis can. 29. Christianis prohibet. De Dominico autem ratio vacationis est, sancta Christi resurrectio: cuius sollemnis cultus, & perpetuus per omnes Dominicos dies agitur, vacando etiam ab omni opere aliorum dierum proprio, secundum traditionẽ ecclesiæ ab Apostolis relictam: consuetudo enim omnium ecclesiarum catholicarum testis, & interpres est huius Apostolicæ constitutionis. de vacando autem tota hebdomada sancta cum proxima sequenti, vt liceat per quietem, & vacationem audire docentem, sicut ait Apostolica constitutio, quis pro nobis mortuus sit, & quis resurrexerit, hæc constitutio non tam præceptum est, quàm suasio; vt enim S. Epiphanius in epitome de fide catholicæ, & Apostolicæ ecclesiæ, cùm characterem ecclesiæ catholicæ describit, alia ait in ea seruari ex præcepto, alia ex voluntaria susceptione, id est, libera; sic dicendum est, ex ijs quæ in ecclesia fiunt, quæ à S. Apostolis in ea statuta sunt, alia statuisse ex præcepto seruanda; alia liberè, quæ nos nõ præcepta, sed suasiones potius vocabimus. huiusmodi est hæc constitutio de vacando tota hebdomada sancta ad audiendũ verbum, & tota proxima sequenti: nisi fuerit consuetudo totam vtramq; hebdomadam vacandi, ibi enim præceptum erit; quia ipsa iam consuetudo testis est, ex præcepto eiusmodi vacationem suscipere voluisse.

Pag. 150. Diebus Apostolorum vacent; magistri enim vestri fuerunt ad cognoscendum & profitendum Christum: vobisque spiritum sanctum dederunt.] Sunt quibus non videatur verisimile, iussisse hoc Apostolos de seipsis quod ab Apostolicæ modestiæ exemplo alienũ esse videri possit: quibus quidem mirum, si ob eandem rationẽ verisimile videatur dixisse Paulum, Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Sed nunquid Apostoli huiusmodi vacationem operũ, quam sanciunt, ad honorem suũ referunt, an potius ad honorẽ Christi, & ad salutem nostram? imò maximè. quod satis quidem declarãt, cùm rationem subijciunt, dicentes, *Magistri enim vestri fuerunt ad cognoscendum & profitendum Christum: & vobis spiritum sanctum dederunt.* Et beatus Chrysostomus in principio homiliæ in ascensionẽ Domini, & in corpora Martyrum quæ prope corpora hæreticorũ sepulta erant, hortãs populum, vt ea separarent, & in templum ipsis dicatum trãsferrent, sic sanctos Martyres loquentes facit: Ne, inquit, nos hi Sancti accusent, dicẽtes; Non habiti sumus digni qui vnũ diem Domini nostri celebrari in nostris tabernaculis videremus? ne nos accusent, & dicant, Sanguinem nostrum pro eo profudimus, & digni habiti fuimus vt capita nostra amputarentur, & non estis vos digitati facere vt in nostris domicilijs vnum diem Domini agitari videremus? Vides quomodo Sancti qui in cælis sunt, sui memoriam in templis sibi dedicatis celebratam, ad gloriam & culturam Dei referunt? Reprehendant ergo hunc sermonem Chrysostomi patris sanctissimi, & in scripturis sanctis exercitatissimi, qui hanc apostolicam constitutionem à beato Clemente in persona Apostolorum sancitam, & litteris mandatam reprehendere audent: immo potius, si sapere volunt, rationem, & œconomiam huius constitutionis cùm ex illo Chrysostomi sermone, tum ex hac ipsa constitutione de celebrandis Apostolis intelligant, quare in eorum festis diebus vacare oporteat, nempe vt possimus gratias agere Deo, & ad exemplum horum magistrorum vitam moresque nostros componere, ac formare. Quid enim aliud est iubere, vt in diebus Apostolorum feriemur, quàm iubere vt ad Dei gloriam eorum memoriam celebremus? id est, vt vitæ & mortis eorum memores simus, ad imitandum: memores item beneficiorum Dei, quæ per eos adepti sumus, ad agendũ pro eis gratias Deo. Sed quibus adhuc non videtur hoc verisimile, dicant nobis, quid Paulus dicere voluerit, cùm in epistola ad Hebræos scripsit, Memores estote præpositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum, quorum exitum intuentes conuersationis, imitamini fidem? de mortuis enim loquitur, quorum memoria etiam feriando celebranda est; vt vacet nobis in eorum vitam & mortem, tanquam in formam & exemplum vitæ nostræ intueri. Quòd si hoc dicit Apostolus de iam mortuis, & in primis de ipsis Apostolis, ex quibus iam erat Iacobus frater Ioannis interfectus, Memores estote præpositorum vestrorum, quorum intuentes exitum conuersationis imitamini fidem; an si idem de se quoque dicat per anticipationem, ambitiosus existimabitur, qui iubeat vt memoriam eius ad honorem Christi, &

sti, & nostram vtilitatem celebremus, qui aliàs dicit, Imitatores mei estote, sicut & ego Christi? Illud verò, quò I reliquis quoque diebus Martyrum eadem constitutio vacare iubet, sic quidam reprehendebat. Neque hoc, inquit, est verisimile; constituisse Apostolos, cùm nullus sit dies quo non Martyr aliquis passus sit: quare quotidie vacandum esset. Respondemus igitur; vt Martyrum quidem memoriam celebremus, Apostolos constituisse: id quod per vniuersas ecclesias obseruatur: Quos verò Martyres vacatione etiam operum seruilium, quæ vocant, aut non vacatione huiusmodi, sed aliter celebraremus, & quos sigillatim, aut communiter sollemni die festo omnium sanctorum, pastoribus ecclesiarum reliquisse. Propositum enim fuit sanctis Apostolis, in ijs quæ ad Apostolicam & ecclesiasticam constitutionem pertinent, dare nobis ὑπογραμμὸν, & typum quendam generalem, ad quem postea à pastoribus singula accommodarentur, vt ecclesiastica œconomia secundum rationem temporum, locorum, causarum, ac personarum postularet. Hac etiam apostolica constitutione probatur piè & sanctè sanctorum auxilium precibus apud Deum implorari. ideò enim in eorum festis diebus ab occupatione operum seruilium vacamus, vt ipsi nos per eorum preces, quas eorum dies festos celebrando, & eosdem orando imploramus, Deo commendemus. Quod verò sancti pro nobis in cælis orent Deum, ad cæteras auctoritates scripturæ sanctæ ab alijs productas aduersus hæreticos, accedat auctoritas beati Petri principis Apostolorum, qui in 2. epist. cap. 1. ait: Dabo autem operam, vt post obitum meum frequenter horum memoriam habeatis. sic enim est in Græco. Respondeat autem Vigilantius, & eius similes Lutherani, quomodo post mortem daturus erat operam Petrus, vt obseruarent illi quæ ex Petro prædicante audierant, ne forte perfluerent, sicut Paulus in epist. ad Hebræos scripsit, quomodo, inquam, nisi mortuus faceret pro eis orando, quod viuens Paulus pro Romanis, & Philippensibus item orando, faciebat?

CAP. XXXIIII. *pag. 151.*

Fidelis cum catechumeno neque domi oret, neque enim iustum est, vt baptizatus cum non baptizato coinquinetur; item pius cum hæretico: neque domi oret; quæ enim communio luci cum tenebris?] Ergo contra Apostolicam constitutionem faciunt (dicet aliquis) qui catechumenos instituunt, & in eadem domo, immo in eodem conclaui, dum orare docent, vnà cum eis orant. Item sæpè contingit, vbi hæretici sunt, vt in eadem domo habitent parentes cum filijs, id est; hæretici cum catholicis, quos in eadem domo orare necesse est. Quid igitur dicemus, ne quis male intelligendo hanc constitutionē reprehendat? repetenda sunt superiora, & cōuenienter illis interpretandus canon. Constitutum erat proximè, vt si fieri non posset, propter infideles, vt fideles congregarentur in ecclesia ad faciendam rem diuinam, domi saltem congregarentur, ne impius in ecclesiam piorum ingrederetur: quòd si neque domi, neq; in ecclesia congregari possent, vnusquisque apud se psalleret, legeret, oraret. Quare cùm iubet constitutio, vt fidelis cum catechumeno neque domi oret, item neque fidelis cum hæretico; tunc scilicet hoc iubet, cùm domi ecclesiam congregare necesse est ad faciendam rem diuinam: tunc enim idem obseruandum est quod foris in publica ecclesia, scilicet, vt ante consecrationem ejciantur catechumeni, & hæretici; ne cum eis secundam orationem oremus: vt prima oratio illa sit, & dicatur, quæ ante consecrationem adhibetur, quæ communis esse potest cum catechumenis, & alijs qui non sint excommunicati. Vnde paulò suprà cap. 12. cùm edixit diaconus, postquam sacerdos sacrificans manus lauit, nemo catechumenorum, nemo audientium, nemo infidelium, nemo hæreticorum adsit; subiungit, Qui primam orationem oratis, exite. Sic quoque intellexit Antiochena Synodus, quæ cap. 2. sanxit, vt non liceret, neque domi quidem cum eis precari, qui non precarentur nobiscum in ecclesia. quod quidem cùm in re diuina obseruetur, vt scilicet ex ecclesia, & communi nobiscum precatione ante consecrationem ejciantur; idem domi obseruandum erit, si domi eadem res diuina fiat: sin autem non fiat, non erit obseruandum.

Pag. eadem: Christianus seruus, aut ancilla copulati, aut separentur, aut ejciantur.] Non est existimandum, constitutum esse hic coniugium seruorum sine voluntate, atque auctoritate dominorum, irritum esse. non enim est hæc constitutio de dissoluendo vinculo matrimonij, quod semper firmum manet, & indiuiduum secundum legem diuinam, quæ ait, Quos Deus coniunxit, homo non separet: sed de sola corporis separatione: in coniunctione namque coniugali corporis & animi fit copulatio. Igitur ne euangelium blasphemè vituperaretur, quasi doceret seruos fraudare dominos suos, eósque incommodo afficere, cùm ministerium conuictu coniugum impeditur; constituerunt Apostoli, vt serui, qui non auctoribus dominis coniugium inirent, separarentur corpore; quòd si nollent, ejcerentur ex ecclesia: sic enim fieri poterat, vt secundum Pauli præceptum viuerent, cùm iubet seruis, esse dominis suis subiectos, non defraudantes eos, vt doctrinam Saluatoris nostri Dei ornent in omnibus. Quòd verò sic sit hæc constitutio intelligenda, elicitur ex verbo ἀφίςαϑαι, id est, abstrahi, quod ad separationem corporum pertinet: quod ipsum declarat ἀπὸ præpositio, quæ Latinis est à, quasi diceretur, separari à conuictu, & cohabitatione. Similiter in diuina scriptura dimittere, quod Græcè ἀφιέναι καὶ ἀπολύειν dicitur, eandem vim habet; ait enim Apostolus, Si quis frater vxorem habet fidelē, & ipsa consentit habitare

cum eo, *μὴ ἀφιέτω*, id eſt, ne dimittat eam: & in euangelio ait, *ὃς ἂν ἀπολύσῃ*, id eſt, qui dimiſerit vxorem, excepta cauſſa fornicationis, & aliam duxerit, mœchatur. Verbum verò *λύειν*, id eſt, ſoluere, ſolutionem ſignificat vinculi coniugalis, ſicut ſcriptum eſt; Alligatus es vxori, ne quæras *λύσιν*, id eſt, ſolutionem: ſolutus es ab vxore, ne quæras vxorem. Sed quid ad canonem Baſilij Magni quadrageſimum reſpondebimus? ſic enim ait: Quæ contra Domini ſui auctoritatem nupſit, fornicationis crimen commiſit: ſi verò veniam poſtea & poteſtatem à Domino ſuo impetrauit, iam nupſit, ita vt illa fuerit fornicatio; hoc ſit coniugium. Conuenta enim & pacta eorum qui ſunt in alterius poteſtate, nihil rati habent. non ſignificat beatus Baſilius dirimendum eſſe huiuſmodi coniugium, aut dirimi poſſe: ſed non legitimè nupſiſſe, quæ ſic nupſit, ſed potius intemperanter, & libidinoſè, vt fornicatio potius videatur quàm matrimonium; quod quidem ad exaggerandum crimen dictum eſt, non autem vt coniugium irritum fiat: coniugium enim non eſt genus pacti humani, cuius ſit lex hominum: ſed potius pactum lege Dei ſancitum; qui, vt ait propheta Malachias, conteſtatus eſt inter te, & vxorem adoleſcentiæ tuæ: & ipſa particeps tui, & vxor teſtamenti tui. Deus enim copulat, qui dedit leges matrimonij: idémque veluti pronubus, vxorem viro conciliat, qui per Salomonem ait, Prou. 19. à Domino aptatur mulier viro; & qui dixit per Adam, Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ. quam quidem promiſſionem omnes coniuges in ipſo Adam fecerunt, ſicuti à magiſtris eccleſiæ traditum eſt.

CAP. XXXVII. *pag. 152.*

Ipſius Chriſti ante omnia Deus, & pater.] Ante omnia dixit, id eſt, ante omnem creaturam: ante, inquam, quàm mundus fieret, ſecundum illud quod Salomon ait in perſona Sapientiæ viuentis, ac per ſe exiſtentis, quæ filius Dei eſt: Dominus creauit me initium viarum ſuarum, in opera ſua, ante ſæcula fundauit me in principio, & quæ ſequuntur. quod eadem doctr. Apoſtolica lib. 5. cap. 20. de humanitate Chriſti interpretata eſt, quam interpretationem poſteà cęteri Patres contra Arrianos ſecuti ſunt. Erat itaque pater creator, antequam mundus fieret: non autem erat pater, antequam generaret, vt Arriani volebāt: quoniam, vt beatus Cyrillus in Theſauris de Trinitate ait, Deo, vt ſit creator, conuenit natura, propter artem ſcilicet, quæ eſt eorum quæ naturæ diuinæ inſunt; cuius quidem artis, quæ Dei propria eſt, effectus eſt id quod extra ſubſtantiam eius efficitur, quod quidem quia non eſt ex ſubſtantia eius, nō neceſſe eſt vt ſimul ſit creator, & creatura; imò prius eſt creator, quàm creet; non autem ſic pater priuſquàm genitet, quia ſcilicet ex ſubſtantia ſua generat. Vt igitur ante carnem Chriſti conditam, Deus pater eius carnis conditor & creator erat; ſic etiam erat Deus eiuſdem carnis factæ ante mundum, factæ, inquam, non quidem re, & effectu, ſed præcognitione, ac prædeſtinatione, ſecundum conſilium antiquum, & verum, ſicut Eſaias ca. 25. prophetauit. Hoc enim myſterium à ſæculis, & generationibus, ſicut Apoſtolus ait, abſconditum, in fine manifeſtatum eſt nobis. Itaque quod Apoſt. doctr. dixit, Deum Chriſti ante omnia, perinde eſt, ac ſi diceret, Deum Chriſti primogeniti omnis creaturæ: Deum, inquam, Chriſti ſecundum humanitatem ex æternitate prædeſtinatam, ſecūdum quam prædeſtinationem ex æternitate erat Chriſtus: non quaſi verbum ſeparatim conſideratum, vnctum eſſet diuinitate, & ſic Chriſtus: qui fuit error, vt anteà dixi, Neſtorij, vt docuit Cyrillus in defenſione tertij anathematiſmi, & peius error Origenis in homil. 9. in Hieremiam, & Euſebius, vt dixi, in libris de demonſtratione euangelica, non vno in loco, ſed multis, nomen Chriſti verbo tribuit Arrianicè, ante carnem aſſumptam, non quidem propter carnem ſumendam, & ex æternitate præcognitam, vt hoc loco Clemens, ſed propter ipſam naturam diuinam verbi, quam dicit fuiſſe vnctam.

Paulò pòſt, *Dominus ſpiritus, & intelligibilium, & ſenſibilium rex.*] Prius quàm hoc interpretet, ne quis malè intelligat, repetendum eſt illud Dionyſij, alienum à ratione eſſe, & à recta via deflexum, non attendere quæ ſit vis propoſiti, ſed attendere voces: atq; hoc quidem non eſſe eorum qui volunt diuina intelligere, ſed eorum qui ſonos tantùm extrinſecus excipiunt auribus; neque ſcite volunt, quid hoc aut illud verbum ſignificet. Conſideremus igitur, quid hoc loco verbum Spiritus, declaret: non enim ſignificat Spiritum ſanctum, ſed animam. quod quidem vel ex eo poteſt facilè perſpici, quod aptiſſimè ſubiungit, *intelligibilium, & ſenſibilium rex.* Etenim ſi nomen Spiritus hoc loco Spiritum ſanctum ſignificat, quomodo Clemens nullam rationem habuit animarum? non enim inter *νοητὰ*, id eſt, intelligibilia numeratur anima, nec inter *αἰσθητὰ*, id eſt, ſenſibilia, ſed inter *νοερὰ*, id eſt, intelligentia, vt philoſophi docent; quare non opinandum eſt Clementem, in omni alioqui philoſophia exercitatum, ignoraſſe hoc. Dionyſius verò in iis quæ de ente, & ideis ſcripſit, Clementem, quem ibi philoſophum appellauit, ſecutus, tripliciter diſtinxit omnia hæc, inquiens in diuinis nominibus cap. 4. Status omnes, & motus, alij mentium cæleſtium, alij animarum, alij corporum ſunt. ac S. Maximus in ſcholio, quod in hunc locum ſcripſit, ſic ait, *Νοερὰ* ſunt, quæ intelligunt; *νοητὰ* verò, id eſt, mentes cæleſtes ſub intelligentiam cadunt; alimentum autem *νοερῶν*, id eſt, intelligentium, ſunt ea ipſa quæ ſub intelligentiam cadunt. ac conſequenter de anima loquens, facultates eius vocat *νοερὰς*, vt quæ ipſa ſolùm intelligat

ligat ea quæ ſenſum ſuperant,& omnium anima quæ ſub intelligentiam cadunt extrema eſt: & paulò poſt, Intelligis,inquit,ex his,quantum anima ab intelligibilibus quæ ſunt cæleſtes mentes, differat? illæ enim ſingulari intelligentia , id eſt, vna ſtatim applicatione notionis percipiunt diuinos ſuperiores fulgores,qui ſecundum menſuram eorum oſtenduntur. at verò anima ratiocinando, & diſcutiendo, id eſt, diuiſa in particularia,& docta ex participatione eorum, mens enim deſcendens ad cogitationes veluti diuiditur in partes, & indiget ratione diſcurrente per plura exempla, ad repræſentandum quod ſupra ſenſum intelligitur. mixtè igitur operatur anima , & ex alio ad aliud ſe transferendo,tum quando intelligit intellectualiter,id eſt, per ſe intus; hoc enim eſt proprium animæ; tum etiam quādo foris ad altiora manu ducitur,ex alienis enim extrinſecus aſcendit. Hactenus S.Maximus. Si igitur rantum intereſt inter animas,& mentes cæleſtes,quî fier veriſimile,aut quomodo nobis perſuadebitur, prætermiſſas eſſe animas à Clemente , vel mentibus cæleſtibus eſſe annumeratas? Quod verò τὸ πνεῦμα, id eſt , verbum ſpiritus , etiam cum articulo poſitum,vt hoc loco,aliquando animam ſignificet,ſi quis ambigit,ex Eccleſiaſte intelligere licebit,ait enim cap.3. in perſona animalis hominis: & quis nouit τὸ πνεῦμα, id eſt, ſpiritum filiorum hominis,an aſcendat ipſe ſurſum? & ſpiritū iumenti,an deſcendat ipſe ſeorſum in terram? Hunc enim locum interprerans Gregorius Nyſſenus,Diſſerebam,inquir,apud me, de quibus carnales homines diſſerunt,& loquuntur: huiuſmodi enim hominibus idem finis videtur eſſe animantiū, quæ ſunt rationis participes,& quæ expertes: & interitum hominibus quoque contingere, vt reliquis animantibus: ac vniuſmodi ſpiritum eſſe omnibus , vtpote qui in nihilum intereat : & ex eadem terra ortum capiat,& conſtet,& in eandem terram vertatur. incertum enim eſſe, an humanæ animæ ſurſum euolaturæ ſint,& animæ reliquarum animantium ratione carentium , deorſum delapſurę. Ex quo factum eſt, vt eis videretur nihil eſſe bonum præter ſenſus voluptatem, qua quiſpiam fruitur in iis ipſis quæ in præſentia agit ; atque hoc ſolùm ex vita caduca , & breui comparari. ſiquidem nemo eſt qui demonſtrare queat, quò abiturus ſit poſt hanc vitam . itaque dum hæc diſſerunt, & loquuntur, ſeipſi iumenta facere ſtudent . Hactenus Nyſſenus. Ergo animam hominis carnalis inſtar iumenti vocat Eccleſiaſtes τὸ πνεῦμα τοῦ κτήνους, id eſt, ſpiritum iumēti cum articulo. huic ſignificato tribuit quoq; teſtimoniū Didymus in tertio de Spiritu ſancto libro, adhibita hac ipſa Salomonis auctoritate. deinde cùm enumerat idem Didymus ſignificata huius verbi,adiuncto articulo,ait ſignificare etiam motum cordis,ſicut ait Eſaias ; & cognoſcent errantes ſpiritu,prudentiam; id eſt,qui falſo iudicio alia pro aliis bona putant, diſcent, vt ſententiam falſam corrigant, & bona eligant. Sic enim idem Didymus interpretatur. Similiter dictum eſt illud Pauli 1.Corinth.ca.7. de virgine, vt ſit ſancta corpore,& ſpiritu, cùm corpus dicit, opera ſignificat: cùm verò ſpiritū, voluntatem.& 1. Cor.cap.14. orabo ſpiritu,orabo & mente ; pſallam ſpiritu, pſallam & mente: vtrobiq; eſt ſpiritus cum articulo, quē locum explanans Cæſarius frater Greg. Nazianz. in reſponſionibus ad quæſtiones ſibi poſitas, Spiritum,inquit,vocat animá, mentem verò τὸν αὐτῆς ἡγεμόνα καὶ πρύτανιν, id eſt, ducē eius, & moderatorem,cui tanquá regi ſedenti in capite,& tanquam duci obediens anima,& conſilia cordis ad eam referens, efficitur difficile expugnabilis. Hoc ipſum igitur ſignificat apud Clementem, cùm laudans,ac concelebrans Deū, Dominum vocat ſpiritus,vt qui voluntatis,ac cordis noſtri dominatum teneat,Salomone auctore, cùm ait, Sicut impetus aquæ,ſic cor regis in manu Dei, quò voluerit inclinare , illuc inclinat ipſum. Hoc verò perſpici poteſt in Pharaone, quem Deus nimio ſuo furore inſtar impetus aquæ (voluntati enim eius quis reſiſtit?) decem illis intolerabilibus plagis ad breuiculum tempus flexit,tametſi ad improbitatem ſuam ſponte, pro natura ſcilicet liberæ voluntatis, quæ ſalua, & incolumis ſeruata eſt illi, tanquam immemor,& ingratus reuerſus eſt. Ait igitur Clemens, *Dominus ſpiritus*, laude concelebrans admirabilem hunc Dei dominatum, & imperium, quo voluntates hominum,cùm vult, per prouidentiam ſuam naturæ liberæ conſeruatricem, mutat, & vertit. Atque hæc quidem hactenus. Qui verò his contentus non eſt , vt ſine vlla dubitatione iam certum habeat,de quo fortaſſis prius dubitabat, ſaltem confirmetur initio ſecundæ precationis. ait enim paulò pòſt, precando iterum, *Deus ſpirituum,& omnis carnis*. Dixit,Deus ſpirituum numero multitudinis,vt cæleſtes ſpiritus ſimul, & humanos complecteretur ; omnem verò carnem dixit, vt animas intelligeremus animantium ratione carentium; quæ non ſunt verè ſpiritus , ſed quæ opinione carnalium falſa ſpecie eſſe videntur.

CAP. XLI. *pag. 153.*

Oremus pro fratribus noſtris , qui in Chriſto requieuerunt , vt Deus ſummæ erga homines caritatis , qui animam defuncti ſuſcepit , remittat ei omne peccatum voluntarium , & inuoluntarium: ac propitius ei factus , collocet eam in regione piorum τῶν ἀνειμένων, id eſt , ſolutorum.] Cùm ſic precatur eccleſia , ſatis clarè teſtatur , exiſtimare ſe in carcere , ſiue in vinculis eſſe animam, pro qua orat vt ſoluatur . orat enim vt ſoluatur vinculis , cùm orat vt deducatur in regionem eorum qui ſoluti ſunt . Eſt igitur poſt hanc vitam aliquis carcer piorum , non clauſus ; vnde qui in eo vincti ſunt, aliquando dimitti poſſint liberi ac ſoluti . Ex quo rurſus fit, vt ſit in eiuſmodi carcere non clauſo locus ſoluendi debitum, patiendo : locus item remiſſioni , &

indulgentiæ ac subsidio: contrà atque est in carcere impiorum, qui clausus est, quia nemo inde exire potest. de quo ait Iob cap. 3. Clausit enim contra eum Dominus. Sic enim interpretatus est Dionys. Areop. in cap. de defunctis, cùm ait; Etenim esse vnumquemque remunerandum, rectè noui, Scripturam sequens, quæ ait, Clausit enim Dominus contra eum, &c. item paulò pòst in eodem capite rursus precatur ecclesia, vt collocetur mortuus inter solutos, & in terra rectorum immunium, id est, vbi nullus est vinctus, qui in vinculis soluat debitum. Obseruádus ergo est hic locus aduersus eos qui vel purgatorium negant, vel eũ non concedunt supplicij locum esse, cùm sit carcer: tametsi concedant iuuari animas defunctorum post hanc vitam nostris precationibus, & sacrificijs: hi autem sunt Græci neoterici. obseruandus quoque est aduersus eos qui vel hoc etiam negant, qui sunt peiores, & crudeliores. Illud verò, quod Apostoli in eodem capite tradunt ecclesiæ, vt precetur pro defuncto, inquiens, Colloca eum in sinu Patriarcharum, & Prophetarum, atque Apostolorum, & omnium qui à sæculo tibi placuerunt; quibusdam videtur absurdum. Quomodo enim, inquiunt, cõuenit, vt Apostoli dum superstites sunt, doceant precari pro anima defuncti, vt collocetur in sinu Apostolorum? non est dissimile atque illud alterum de diebus festis Apostolorum post eorum obitum agitandis. quod quidem vt Apostoli ad Dei gloriam, & vtilitatem nostram catholicè præceperunt, vt loco suo docuimus; sic etiam ad doctrinam catholicam ab Apostolis traditam, & à Clemente Romano præscriptam pertinet, sic precari pro animis defunctorum, vt collocentur in sinu Patriarcharum, & Prophetarum, & Apostolorum, Sanctorúmque omnium qui à sæculo Deo placuerunt. ita enim docebant vnam esse, & fuisse semper fidem, & vnam spem vocationis: omnésque quotquot à sæculo placuerunt Deo, expectare in cælis repromissionem salutis paratæ reuelari in tempore futuro, sicut ait B. Petrus; cùm erit scilicet omnium resurrectio, vt non sine nobis, sicut Apostolus ait, consummationẽ gloriæ accipiant. Sunt enim sinus Patriarcharũ, ac reliquorum omnium Sanctorũ, vt Dionys. in cap. de piè defunctis interpretatur, diuinissimæ ac beatissimæ sortes, & quietes, quæ cunctos sanctos excipiunt, vt in eis beatissimam, & nunquam senescentem consummationem capiant. Itaque intuens Dionysius in illam formam Apostolicæ precationis, vt collocetur, inquam, in sinu Patriarcharum, & Prophetarum, & Apostolorum, atque omnium qui à sæculo Deo placuerunt, interpretans quid significaret ille sinus, dixit sinus Patriarcharum, & reliquorum omnium sanctorum, vt Prophetas, & Apostolos, quos ipsa precatio nominat, comprehenderet. Præterea testatur idem Dionysius hanc ipsam precationem, quam pro defuncto facit episcopus, quam fere totam idem Dionysius interpretatur, venisse ad ecclesiam sui temporis ex traditione sanctorum suorum magistrorum, quos vocat καθηγεμόνας, qui fuerunt sancti Apostoli: ne quis iam dubitet tribuere Apostolis tanquam magistris, hanc formam precationis pro defunctis.

CAP. XLII. Pag. 156.

Fiant exequiæ mortuorum die tertio, psalmis, lectionibus, & precationibus, propter eum qui tertio die resurrexit. item fiant die nono, ad recordationem viuorum, & mortuorum. deinde quadragesimo secundum veterem typum; sic enim populus Moysen fleuit. ac rursus anno exacto, ad habendam memoriam ipsius defuncti: suppeditetúrque ex bonis eius ad recordationem eiusdem.] Hic quoque dicet aliquis: Si hæc est Apostolica constitutio, quomodo Ambrosius ait lib. 5. epistolarum in oratione de exitu, & virtutibus Theodosij, loquens de exequijs, Alij diem tertium, & trigesimum obseruant; alij diem septimum, & quadragesimum: & Origenes in commentarijs Iob libro tertio, septem, inquit, diebus agitur luctus mortuorum: & Ephræn Syrus in testamento suo iussit, vt post trigesimum diem sui recordarẽtur. An ignorabant isti Apostolicam constitutionem? minimè; sed nihil referre existimarunt, septimo, an nono; quadragesimo, an trigesimo die exequiæ fierent, quòd eodem scilicet spectaret ratio septimi, & noni; trigesimi, & quadragesimi. Sed explicemus, quomodo eadem sit ratio septimi, & noni in exequijs faciendis: quia scilicet vt tertio die facimus exequias ad precandum pro defuncto, & ad nostram in eo luctu consolationem, vt memores resurrectionis Domini, qui tertio die resurrexit, spem habeamus, quòd qui in Christo mortuus est, sicut Christus resurrexit, resurget & ipse in nouissimo die: Sic etiam eodem proposito septimo die exequias repetimus ad orandum pro mortuo, & ad nostram consolationem, vt luctum temperemus, memores, quòd requieuit defunctus ab operibus suis, sicut à suis Deus die septimo: reliquúmque esse, vt is pro quo oramus, in requiem cælestem ingrediatur: dies enim septimus, dies quietis est; siquidem sabbatum dies sollemnis quietis, dies septimus erat. Vnde Græci, ex vetere, credo, traditione, per singula sabbata totius anni tum hac caussa sacrificium pro mortuis facere eousueuerunt; tum etiam, quia resurrectioni Domini, quæ fuit resurrectio nostra, à vespera sabbati initium constat asscribi. sie enim Leo magnus in epistola 81. ad Dioscorum Alexand. scripsit. Item Ecclesiasticus cap. 22. Modicum, inquit, plora super mortuum, quoniam requieuit. Luctus mortui septem dies; fatui autem, & impij, omnes dies vitæ illorum. Septem, inquit, dies luctus mortui, vt scilicet veniret in mentem quietis quam defunctus sortitus est; numerus enim septem, vt paulò antè dixi, numerus est quietis, sicut numerus sex, numerus operum & laborum. Similiter die nono fiunt exequiæ ad recordationẽ viuentium, & mortuorum, vt ait Apostolica

stolica constitutio, & ad nostrã consolationem; vt precemur, inquam, pro viuis, & defunctis: numerus enim sextus, est dies formationis hominis; & numerus triũ, numerus resurrectionis mortuorũ per Christum, qui die tertio resurrexit. Eustratius verò Constãtinopolitanus, vetus auctor, hanc rationem noui diei in exequijs faciendis attulit, quòd post dies octo iterum apparuit Dominus discipulis, ingressus ad eos ianuis clausis; qui dies, inquit, accedẽs ad Dominicum, quo die Dominus resurrexit, efficitur nonus. Rationem verò quadragesimi illam esse, idem auctor ait, quòd post quadraginta dies assumptus est Dominus in cælũ, quare eo die exequias, vt ego existimo, facimus, vt in eiusmodi luctu nos consolemur, memores ascensus Domini in cælum: vnde eum expectamus venturũ in die iudicij, sicut ascendit post 40. dies in cælum, vt idem Dominus dixit discipulis, cùm ascenderet: Hic Iesus, qui assumptus est à vobis in cælũ, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntẽ in cęlum. Vnde Apostolus consolatur eos qui deflent mortuos suos, in epist. ad Thess. Si enim, inquit, credimus quòd Iesus mortuus est & resurrexit; ita & Deus eos qui dormierunt, per Iesum adducet cum eo. & paulò pòst, quoniam, inquit, ipse Dominus in iussu, & in voce archangeli, & in tuba Dei descendet de cælo. Hoc ergo in typo significatũ est, cùm populus post 40. dies imposuit finem luctui pro morte Moysis, scilicet ascensurum esse Messiam post 40. dies in cælum, vnde venturus esset in generali iudicio, & te surrectione mortuorũ, vt secum adduceret in cælum resuscitatos in gloriam. Idcirco ait constitutio Apostolica, Fiant exequiæ quadragesimo die secundũ veterem typum: Populus enim, inquit, 40. diebus fleuit Moysem; totidem diebus secundum eundem typum fleuit Ioseph mortem patris Iacob. tametsi in exemplaribus quæ nunc habemus, tum Græcis, tum Hebraicis, tum Latinis, in luctu populi propter mortem Moysis 30. dies leguntur, vt etiam reperi scriptum in exemplo Græco constitutionum Calabro, quod nescio quomodo oblitus sum notare in margine libri Græci impressi. Vtra verò lectio verior sit, non ausim affirmare, tametsi hanc lectionem Calabri exemplaris de triginta dierum fletu in morte Moysis, confirmet auctoritas Philonis, qui in extrema parte libri tertij de vita Moysis ait, populum fleuisse mortem Moysis integro mense. Ratio verò trigesimi in huiusmodi exequijs, siue in luctu populi Israëlitici propter Moysem 30. siue 40. dies legamus, illa est, quòd numerus trigesimus, siue quia constat ex numero perfecto ter duplicato, numerus resurrectionis est, in qua omnes resurgent perfecti propter resurrectionem Christi tertio die factam: siue quia est numerus ætatis Christi, cùm venit ad baptismum, & vidit cælos apertos: per baptismum verò nostrum, cuius ille fuit protyposis, consepulti sumus cum Christo; vt sicut ille resurrexit à mortuis per gloriam patris, ita & nos resurgamus, & in cælũ cum eo ascendamus: siue quia numerus trigesimus, numerus est altitudinis arcæ Noe, quæ fuit typus baptismi, vt nos docuit beatus Petrus, per quẽ à diluuio peccatorũ liberamur, & nobis aperitur cælum, quò ascendit, quẽ descensurum inde speramus, vt secum adducat resuscitatos in resurrectionem gloriæ. Denique cùm facere exequias mortuorum siue quadragesimo, siue trigesimo die ad subsidium mortuorum, & ad consolationem legentiũ pertineat, hoc, aut illo die facere, nihil referre voluerunt S. Apostoli, quorũ alij alijs ecclesiis huiic, alij alijs illum numerũ tradiderunt. Idem dicendum est de die septimo, & nono: neque enim in ijs quæ huiusmodi sunt, hærere nos litteræ voluerunt, sed spirituali intelligentia potius, caussas traditionum inquirentes, & obseruantes. De die verò tertio nulla est in ecclesijs catholicorum varietas, quòd hic numerus vbique sit dies resurrectionis. idem quoque numerus erat antiquis patribus, secundum veterem typum sollemnis in luctu mortui. Vnde Ecclesiasticus cap. 28. Facies, inquit, luctum secundum dignitatem mortui vno die, & duobus propter calumniam. In fine verò anni post mortem defuncti exequias facimus, quod vbiq; etiam sollemne est, & ratum, vt orãtes pro mortuo luctũ adhuc temperemus, memores, quòd etsi vitam hic finiuit, quod exitus anni post mortem illius significat, tamen superest altera vita, quam annus sequens, qui præteritum sequitur, repræsentat.

CAP. XLVI. *Pag. 157.*

Cum quo facie ad faciem loquebatur, non per obscura, aut somnia, aut angelos, aut ænigmata.] Posuit genus: deinde distribuit in species. Habet enim aliquid obscuritatis, siue aliquid non manifesti sermo Domini per somnium, aut per angelos, aut in ænigmate factus. vnde quia non omnes videbant huiusmodi sermones à Deo proficisci, falsi prophetæ sermones Dei, & visiones, ac ænigmata prophetarum imitabantur. vt cùm Hieremias collo circumposuit circulum ligneum iussu Dei, ad repræsentandam futuram captiuitatem Babylonicam; & Ananias falsus propheta fregit eiusmodi circulum ligneum, inquiens, sic dicit Dominus, Fregi iugum Babylonis; & apud Oseam, Ego, inquit, Dominus visiones multiplicans, & in manibus prophetarum assimilatus sum. Est autem in omni huiusmodi visione, scilicet phantastica, & in huiusmodi assimilatione ἄδηλόν τι, quod propriè conuenit prophetiæ, id est, aliquid non omnino manifestum. Prophetia enim, vt ait S. Thomas 2ª. 2ᵃᵉ. q. 174. art. 2. ad 3ᵐ. importat quandam remotionem, & obscuritatem ab intelligibili veritate. Sed dicet aliquis, quomodo non loquebatur Dominus cum Moyse per angelos, cùm testetur Apostolus, locutum esse Moysi legem per angelos, cùm ait Galat. 3. Lex Moysis ordinata per angelos in manu mediatoris: & Stephanum actuum 7. Hic est, inquit, qui fuit

qui fuit in ecclesia in solitudine cum angelo, qui loquebatur ei in monte Sinai; qui accepit, scilicet per angelum ei loquentem verba vitæ dare nobis. & iterum: Qui accepistis, inquit, legem in dispositione angelorum. Sed rursus dicemus nos, quomodo neque per ænigmata loquebatur ei, ait enim scriptura Num. cap. 12. Ore ad os loquor ei, & non per ænigmata & figuras, cùm tamen dixerit ei Deus, Cùm consummaret tabernaculum, Exod. 25. Inspice, & fac secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est. Quod quidem, vt diuinus Dionys. in Hier. ecclesiastica cap. de mysterio sacræ vnctionis Apostolum secutus, interpretatus est, significabat illa omnia quæ secundum legem in Mosaica hierarchia fiebant, fuisse eorum mysteriorum quæ in nouo testamento futura erant, imagines, in illo typo & exemplari tabernaculi, quod tunc in monte ostensum est Moysi, repræsentatas: per ænigmata ergo loquebatur Dominus Moysi. Quare cùm ait Clemens, *Loquebatur ei facie ad faciem, non per angelos, neque per ænigmata*, non significat nunquam sic ei locutum esse, absit: sed quòd aliquando sic ei loquebatur facie ad faciem, siue ore ad os, vt ait scriptura, Num. 12. quod idem valet; ita vt non per angelum, aut per ænigmata tunc ei loqueretur. Quomodo verò ore ad os, id est, apertè, & per se ei loqueretur, parum hoc refert intelligere, modò scripturæ, quæ hoc dicit, credamus: idque factum fuisse in figura; vt scilicet hac ratione esset Moyses typus Christi filij Dei, in quo Deus nouissimè diebus istis sine medio vllo locutus est; qui multifariam multisque modis olim patribus locutus fuerat. qui prophetam sicut Moysem suscitauit Dominum Iesum, alterum legislatorem, de quo Deuteron. cap. 18. prædixerat, inquiens, Ponam verba mea in ore eius.

Pag. 158. Nos autem tredecim Apostoli à Saluatore nostro facti episcopi.] Non discrepat hic locus à cap. 13. Actuum, vbi Paulus, & Barnabas ordinati sunt ab ijs qui erant Antiochiæ. Paulus enim non fuit vocatus ab hominibus, aut per hominem, sicut ipse testatur in epist. ad Gal. & vt Lucas narrat Act. 22. sed à Christo, vt reliqui Apostoli. Declarata verò fuit eius vocatio accepta potestate hierarchica per ordinationem factam à Christo per homines. Barnabas verò non sic fuit immediatè vocatus à Deo, sed à Deo per alios, à quibus fuit missus, Act. 11. qui & ipse cum Paulo fuit ordinatus episcopus.

Pag. eadem. Primus igitur natura pontifex vnigenitus Christus.] Non significat (ne quis erret) verbum Dei natura sua ante carnem assumptam, fuisse pontificem, qui fuit error Arrianorum, vt ex Eusebij libro 10. demonstrat. euangel. cap. p. intelligi potest; quo in loco ait, Verbum, tanquam pontificem humanū corpus de nostro grege instar agni, aut ouis sumpsisse. Idem simili errore tradit fuisse verbum ex æternitate diuinitate vnctum, ac proinde Christum Dei, qui fuit quoq; Nestorij error, qui Christi nomen non vni hypostasi, sed diuinæ naturę tribuebat, & rursus tribuebat humanæ, in duos Christum diuidens cum Paulo Samosatensi; neque significat, natura factum esse pontificem, id est, virtute naturali: vt enim non est factus homo virtute naturali, sed per operationem spiritus S. ita neque pontifex. Christus igitur non fuit pontifex propter gratiam electionis, aut ordinationis, sed propter humanitatem eum verbo vnitam, non vnione secundum gratiam, aut secundum voluntatem, aut dignitatem, aut aliquam habitudinem, vt hæretici aiebant, facta, sed naturali, & hypostatica vnione: qui enim dixit ei, sicut Apostolus ait, Filius meus es tu; idem dixit, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinē Melchisedec. Quare sicut filius Dei factus est filius hominis, non adoptione, sed natura, id est, verè, & secundum substantiã; sic factus est sacerdos secundum eandem naturam verè, & substantialiter vnitam cum verbo in vnam hypostasim. Rursus quatenus Christus vnum est natura cum Deo patre, ante incarnationem, & ante secula fuit Christus, & sic in scripturis dicitur, vt in Hier. spiritus ante faciem nostram Christus; Dominus autem, vt Apost. ait, spiritus est. & idem, bibebant, inquit, de spirituali consequente eos petra, petra autem erat Christus. ac eadem ratione fuit pontifex primus natura; ac sic quidem non cœpit ex tempore sacerdotium, siue pontificatum; quia ante incarnationem non indigebat, donec sumpsit humanitatem, quæ indigebat vnctione regali, & sacerdotali naturali. huc pertinet quod ait Cyrillus in Catechesi 10. de Christo, οὐκ ἀπὸ χρόνων ἀρξάμενος τῆς ἱερατείας, id est, non cœpit ex tempore sacerdotium.

Episcopus aut presbyter aut diaconus curas seculares ne suscipiat; si non paruerit, deponatur.] Fortasse dubitabit aliquis, an discrepet ab hoc canone Apostolorum decretum Anacleti Apostolici Pontificis in epist. 1. cùm ait, Si verò fuerit negotium seculare, apud viros eiusdem ordinis, iudicio tamen Episcoporum, iudicetur. At non solùm non discrepat, sed potius eum confirmat & declarat, & Apostoli Pauli locum de iudicijs secularibus in epistola ad Corinthios interpretatur, Cùm enim Anacletus iubet, vt si negotium seculare sit, apud viros eiusdem ordinis iudicetur, apud seculares sanè iudicari iubet, vt secularia à secularibus ex officio iudicentur. hi enim sunt eiusdē ordinis, cuius sunt negotia secularia. subiungit deinde Anacletus, cùm Apostolus priuatorum Christianorum caussas magis Ecclesiæ deferri, & ibidem sacerdotali iudicio magis terminari voluerit. cùm priuatorum Christianorum causas dicit, laicorum siue secularium causas dicit: Laici enim sunt priuati Christiani; clerici verò, publici ministri Ecclesiæ. Rursus, cùm dicit Anacletus, Paulum horum causas magis Ecclesiæ deferri voluisse; laicis Christianis dicit deferri

voluiſſe, vt cum eo congruat quod proximè idem Anacletus dixerat, quodque auctoritate Pauli probat, vt ſi negotium ſæculare ſit, apud viros eiuſdem ordinis iudicetur, id eſt, apud ſæculares ſiue laicos, & ibidem ſacerdotali iudicio magis terminari voluerit. Cùm hoc poſtremum dixit, ſatis ſignificauit, quorſum iudicium Epiſcopi in cauſis ſæcularibus tunc adhibendum eſſet, ſcilicet vt qui parere noluiſſet, & ſtare iudicato, ex Eccleſia eijceretur. quod quidem ad illa tempora ſpectabat, cùm Gentiles dominabantur; & Chriſtiani nullo alio ſupplicij genere ad parendum iudicio, cogi poterant, nec alio gladio cæli, quàm anathematis. ad decernendum autem iuſtè anathema neceſſe erat, vt Epiſcopus cauſam cognoſceret ſæcularem, & eam cum ſæcularibus iudicibus iudicaret, vt ſic perduceretur ad finem iudicium, iuxta Prophetam Abacuc, pro quo Anacletus dixit terminari iudicium ſæculare, iudicio ſacerdotali. Cùm igitur canon Apoſtolorum vetat, ne Epiſcopus aut Presbyter aut Diaconus ſæculares cauſas ſuſcipiat, ad alia iam tēpora ſpectat, & ad alium ſtatum Eccleſiæ, in quo dominatus non Gentilium ſed Chriſtianorum eſt. tunc enim non eſt neceſſe, vt Epiſcopus ſæcularia iudicet, qui reum iudicio non acquieſcentem ex Eccleſia eijciat, & communione fidelium priuet, & ſic demum finis liti imponatur; niſi cum expedit, vt per viam denunciationis, vt nunc loquuntur, ratione peccati cauſas ſæculares iudicandas ſuſcipiat, aut ex defectu iuſtitiæ ad exhibendum iuſtitiæ complementum. Extra has cauſas qui eiuſmodi cauſas ſæculares ſuſcipit, non ſolum contra canonem Apoſtolorum, ſed contra ſcripturam Pauli facit, cùm ait, ſæcularia autem negotia ſi habueritis, contemptibiles, qui ſunt in Eccleſia, hos conſtituite. laicos dicit, qui nihil ſunt in Eccleſia. hoc enim ſignificat quod Græcè eſt ἐξουθενημένους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, qui nihil, inquam, ſunt in Eccleſia, id eſt nullius gradus & ordinis Eccleſiaſtici. vt enim conſueuit Apoſtolus de primariis in Eccleſia dicere, eſſe aliquid, de quibus rurſus ibidem dixit, qui videbantur columnæ eſſe; ſic conſueuit dicere, eſſe nihil in Eccleſia eos qui nullum gradum in Eccleſia habebant, qui ſunt ſcilicet ſæculares ſiue laici; idcirco non dixit, qui nihil ſunt, ſiue contemptibiles ſunt, ſed addidit, in Eccleſia: ſic enim ſecernit laicos à clericis, qui ad eum honorem à Deo vocati ſunt, vt in tabernaculo teſtimonij, quod eſt Eccleſia, ex clero tanquā ex Leuitica tribu euangelica, Domino ſeruiant, qui eſt eorum pars & hæreditas, quia ex oblatis Deo viuunt, quod ad eorum quoque honorem pertinet, quorum neutrum laicis conuenit; idcirco eos vocat contemptibiles in Eccleſia. Ac quòd laicos intelligat Apoſtolus, cùm contemptibiles in Eccleſia dicit, eóſque iudices cauſarum ſæcularium conſtituere iubeat, confirmat B. Petrus cùm ait in ordinatione Clementis, in epiſtola eiuſdem ad Iacobum fratrem Domini, nec enim iudicem aut cognitorem iudiciorum ſæcularium hodie te ordinare vult Chriſtus. & paulò pòſt, Iſta namque, quæ tibi minus congruere ſuperius expoſuimus, exhibeant ſibi inuicem diſcentes, id eſt, laici. ac rurſus paulò infrà, Sicut enim impietatis tibi crimen eſt, neglectis verbi Dei ſtudiis, ſollicitudines ſuſcipere ſæculares; ita vnicuique laicorum peccatum eſt, niſi inuicem ſibi etiam in iis quæ ad communis vitæ vſum pertinent, operam fideliter dederint. quòd ſi fortè à ſemetipſis hoc laici non intelligunt, per Diaconos edocendi ſunt, vt tibi ſolius Eccleſiæ ſollicitudines derelinquant. Laicos igitur, quamuis ſint inerudit, & doceri à Diaconis oporteat, vnde diſcentes paulò ſuprà eos vocauit, iudicio tamen rerum ſæcularium B. Petrus cum Paulo conſentiens præficere iubet. Ex libro 2. de Conſtit. Apoſt. intelligi quoque poteſt vocaſſe hic Paulum laicos contemptibiles in Eccleſia. Sic enim ait Apoſtolica conſtitutio cap. 14. Nec enim iuſtum eſt ô Epiſcope, cùm ſis caput, vt caudam attendas, id eſt laicum ſeditioſum, ſed Deum ſolum. cum cauda quę eſt extrema pars animalis, & ad motum facilis, comparauit laicos ad motus & ad tumultus promptos, qui ſunt extrema pars Eccleſiæ, tanquam myſtici animalis myſtica cauda. Vnde Dionyſius Areopagita in epiſtola ad Demophilum, poſt Epiſcopum in Eccleſia locat Presbyteros; poſt Presbyteros miniſtros; poſt miniſtros Eccleſiæ, monachos; eos intelligit, qui monachi ſimplices ſunt, neque clerici, neque laici; poſt monachos, laicos. immo ipſe Apoſtolus quóſnam vocat contemptibiles in Eccleſia; & cur, non obſcurè expoſuiſſe videtur, cùm paulò ſuprà dixit, & ſi in vobis iudicabitur mundus, indigni eſtis qui de minimis iudicetis? ſiue, vt verbum verbo reddamus, indigni eſtis minimis iudicijs? minima iudicia vocat iudicia de minimis, id eſt, de ſæcularibus negotiis, quæ minuta ſunt & contemnenda, ſi cum ſpiritualibus conferantur. Huiuſmodi ergo iudiciis minimis præeſſe eos qui in Eccleſia minimi eſſent, iuſſit Apoſtolus. minimos enim vocat B. Chryſoſtomus, interpretans hunc locum, quos Apoſtolus vocauit contemptibiles. idem facit B. Hieronymus explanans eundem locum. minimi autem in Eccleſia, ſæculares ſiue laici ſunt; contrà verò, magni ſunt & potentes in Eccleſia Epiſcopi, & infra eos Presbyteri, quibus talem & tantam dedit Deus poteſtatem, ligandi ſcilicet & ſoluendi, quæ eſſent liganda & ſoluenda in cælo, & infra Presbyteros reliqui miniſtri Eccleſiæ, qui ſuis etiam gradibus diſtincti ſunt. infimi verò omnium in Eccleſia ſunt laici, quatenus ſæculares ſunt. non decebat igitur vt qui maiores erant, minimis iudicijs præficerentur; ſicut neque rurſus decebat, vt minimi in Eccleſia præfecti eſſent maximis iudicijs, qualia ſunt Eccleſiaſtica, quamuis in eis eſſent periti, immo peritiſſimi. Sed quaſi aliquis Apoſtolo reſponderet, non poſſe minimos in Eccleſia Corin-

thiorum

thiotum, id est, laicos, causarum sæcularium iudices constitui, quòd non essent sapientes & periti, occurrit Apostolus, inquiens, Ad verecundiam vestram dico, sic non est apud vos sapiens quisquam, qui possit iudicare inter fratrem suum? sed frater cum fratre contendit, & hoc apud infideles? significare voluit his verbis, non ita magna sapientia opus esse ad dirimendum controuersias de rebus sæcularibus inter fratres, ne publicè litigandum esset, præsertim apud infideles, quod omnino licere noluit. Declarat magis hunc locum Apostolica constitutio lib. 2. Clementis cap. 46. Ne igitur, inquit, disceptationes vestras Gentiles cognoscant. & paulò pòst, Si autem fratres habuerint aliquid alius aduersus alium, quod Deus auertat, ex ipsismet & ex re ipsa intelligere debetis, qui præpositi estis, quòd qui tales sunt non faciunt opus fratrum in Domino, sed potius hostiliter diffidentium. atque alter quidem eorum reperietur lenis, æquus, & filius lucis; alter verò immitis, contumax, oppressor. qui igitur conuictus fuerit, obiurgetur, eijciatur, & pœnas fraterni odij luat. Deinde si eum peccati pœnituerit, recipiatur, atque ita castigati iudicia vestra allecubunt. Huc ergo spectat sapientia, quam Apostolus in iudicijs sæcularibus à Corinthijs laicis requirebat, quæ non poterat deesse illis, siquidem ex ipsis fratribus contendentibus, & ex ipsa re, de qua erat contentio, cognoscere poterant præfecti iudicijs istis, vter eorum esset in crimine, & non faceret opus fratris in Domino, vt condemnatus obiurgaretur, ac vt meritus esset, puniretur: atque ita fieret, vt frater cum fratre non litigaret, quod Apostolus volebat. pro quo Apostolica constitutio dicit, sic castigati iudicia vestra allecubunt. Cum ergo dixit Apostolus, ad verecundiam vestram dico; sic non est quisquam sapiens inter vos qui iudicare possit inter fratrem suum? sed magis frater cum fratre iudicio contendit, & hoc apud infideles? perinde est, vt si diceret, erubescendum vobis est, si nemo sit inter vos tam sapiens qui sciat causas sæculares diiudicare; ne necesse sit publicè litigare. sic B. Hieronymus. erat itaque ad hoc faciendum sapiens, quicunque bonum & æquum sciret, quiq; virtutibus præditus esset. Ferè enim inquit Aristoteles in libro 5. Moralium, pleræque leges sunt, quæ ab omni virtute iubentur. Lex enim iubet viuere ex omni virtute, & rursus prohibet viuere ex omni vitio. & paulò pòst, Qui controuersiam, inquit, habent, confugiunt ad iudicem. adire autem ad iudicem, est adire ad ius ipsum; Iudex enim est velut ius animatum. & quærunt Iudicem medium, & vocant nonnulli iurimedios, tanquam consecuturi ius ipsum, si medium consequantur. Iustum ergo est medium quid; & iudex ad medium redigit æquando. vt si linea in duas partes diuisa esset, & id quo maior pars minorem superat, minori addiderit, fitque iam totum diuisum in partes duas æquales, tunc aiunt habere quenque suum, cùm æquale habent. Hæc princeps Philosophorum. Huiusmodi autem ratio iudicandi tantæ sapientiæ erat, vt erubescendum esset populo Corinthiorum, si nullus eam haberet ad iudicandas sæculares causas fratrum de damnis & iniurijs. in his enim habere solent fratres aliquid alius aduersus alium. Huc pertinet quod Plato sola ratione magistra libro 9. de Legibus scripsit, Vbi, rectè, inquit, omnia constitura sunt, cùm futuri iudices bene educati & omni diligentia probati fuerint; ibi in ijs quæ alij alijs debent, etiam parum eruditi iudicare possunt, ac scire cuiq; culpæ parem pœnam irrogare. Hæc Plato. Nolebat itaque Apostolus, vt de rebus sæcularibus iudicarent, qui erant aliquid in Ecclesia, vt Episcopi, qui sunt columnæ, neque Presbyteri, qui sunt eorum adiutores, neque reliqui ministri Ecclesiæ, sed qui nullius gradus essent in Ecclesia, id est, laici, & ij quidem, non qui sapientiores cæteris essent; illos enim ad gubernandas potius Ecclesias, quàm ad iudicia sæcularia eligi volebat, vt ex ijs quæ in epist. ad Timotheum & ad Titum de Episcopis scribit, quales esse debeant qui eligendi sunt. Sed absoluamus totum Pauli locum de iudicijs istis sæcularibus. sequitur enim, iam quidem omnino delictum est, quòd iudicia habetis inter vos. ἥττημα est Græcè, quod interpres Latinus vertit delictum. significat autem verbum Græcum hoc loco succumbere tentationi, in quam incidit frater cùm litigare vult cum fratre, & non potiùs damnum pati. subiungit enim statim, quare non magis iniuriam accipitis? quare non magis fraudē patimini? sic hunc locum Apostolica constitutio ibidem interpretatur, cùm ait, si tamen alicuius opera aut tentatione quapiam fiat, vt incidat fratri lis, det operam vt dirimatur, quamuis opus sit aliquid damni facere, & ne adeat ad iudicium Gentilium. Hactenus explicatio loci Pauli de iudicijs sæcularibus, quibus tanquam minimis minimos in Ecclesia, id est, laicos præesse iubet. Quid igitur dicturi sunt Episcopi, qui cùm Christum Episcopum animarum nostrarum repræsentent, qui, vt eos etiam exemplo suo institueret, illi ex turba, qui in Euangelio Lucæ dixerat, Magister, dic fratri meo vt diuidat mecum hæreditatem, respondit, Homo, quis me constituit iudicem aut diuisorem inter vos? & cùm sint in summo Ecclesiæ gradu tanquam capita à Deo collocati, tamen dum iudicijs minimis, id est, sæcularibus præesse volunt, se ipsi è summis minimos in Ecclesia secundum Apostolum, & ex capitibus caudas secundum Apostolicam constitutionem faciunt, quos parabola Ioathan in libro Iudicum planè arguit, & condemnat: Ferunt, inquit, ligna vt vngerent super se Regem dixeruntque oliuæ, Impera nobis. quæ dixit, Nunquid possum deserere pinguedinem meam, qua & Dij vtuntur, & homines, & venire vt inter ligna promouear? Dixeruntque ligna ad arborem fici, Veni & super nos regnum accipe. quæ respondit eis, Nunquid

possum

possum deserere dulcedinem meam fructusque suauissimos,& ire vt inter cætera ligna promouear?locutaque sunt ligna ad vitem, Veni & impera nobis.quæ respondit eis, Nunquid possum deserere vinum meum quod lætificat Deum & homines,& inter ligna cætera promoueri? dixeruntque omnia ligna ad rhamnum, Veni & impera super nos.quæ respondit, Si verè me regem vobis constituistis,venite & sub vmbra mea requiescite. hactenus parabola,quę in episcopos planè cōuenit:hi enim sunt qui relicto verbo Dei dulci,vitali & illuminante,ad spineta litiū siue rerum sæcularium,vt in earum iudiciis regnent, se transferri patiuntur, ex arbore fici, oleæ, & vitis facti arbores rhamni, id est, infrugiferæ & spinosæ; siue potius dicendum est, in arborem fici, oleæ, & vitis rhamnum inserentes;non intelligentes cùm vtrumque facere volunt,alterum eorum,quod præcipuum est,planè deserere,sicut S. Apostoli docuerunt, cùm aiunt in Actis Apost. Non est æquū nos derelinquere verbum Dei,& ministrare mensis. Considerate ergo fratres viros ex vobis boni testimonij,plenos Spiritu sancto & sapientia,quos constituatis super hoc opus; nos verò orationi & ministerio verbi instantes erimus. Deinde, si Apostolus ait, quod ad Timotheum scripsit,Nemo militans Deo,implicat se negotiis sæcularibus, vt placeat Deo qui se probauit,siue,vt verbum verbo reddam,qui se delegit;ergo Episcopus,qui lites siue res sęculares laicorum iudicat,testatur se non militare Deo,ac proinde non placere ei qui eum ad militiam spiritualem delegit. Denique quid peccet Episcopus, qui se negotiis sæcularibus implicari patitur, ex iis quæ B. Petrus in ordinatione Clementis dixit,perspici potest:si enim, inquit, Clementem alloquens,mundialibus curis fueris occupatus,& teipsum decipies & eos qui te audiūt,non enim poteris quæ ad salutem pertinent,pleniùs singulis quibusque distinguere; & ex eo fiet, vt & tu tanquam qui non docueris quæ ad salutem hominum pertinent,puniaris, (Græcè est κολασ θήσῃ) & discipuli per ignorantiam pereant. idcirco tu quidem ad hoc solū vacato, vt opportunè & sine intermissione doceas verbum Dei,per quod salutem consequi possint:illi verò contrà,cum tanta reuerentia tua verba suscipiant,tanquam qui sciant te legatum & præconem esse veritatis;vt doceas,inquit,opportunè verbum Dei (Gręcè est εὐκαίρως.) Episcopus autē negotiis sæcularibus occupatus,necesse est vt surripiat tempus occupationi sæculari ad ministrandum verbo Dei:& rursus vt surripiat tempus ministerio verbi Dei,ad inseruiendum iudicio rerum sæcularium: ita fie vt non solum alterutrū, sed neutrū opportunè facere possit. Denique qualia esse debeant iudicia Episcoporum,docet Apostolica constitutio,lib. 2. Clem. cap. 47. omnia enim spectare debent ad faciendam reconciliationem pacis inter fratres & cum Deo,vt cum Apostolo dicere possint, Pro Christo legatione fungimur tanquam Deo exhortante per nos, obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo. Hæc hactenus occasio Canonis huc me non importunè,nec,vt spero,& confido, inutiliter detulit.qui legit, intelligat;& qui habet aures audiendi, audiat.

CANON XXXVII. *pag. 161.*

Episcopum, aut presbyterum, qui hæreticorum baptismum, aut sacrificium probauerint, deponi iubemus: quæ enim consensio Christo cum Belial? aut quæ pars fideli cum infideli? Nonnullis fortassis hic canon scrupulum iniiciet,vt aliquando cuidam amico meo,viro valde bono,& erudito, atque acri iudicio iniecit;quasi non fuisset falsa beati Cypriani sententia quæ cum Apostolico canone congruere videatur;aliis contrà falsus videbitur,quasi cum Cypriani sententia consentiat:præsertim cùm hoc Vrbano 2. pontifici Romano visum fuerit 32. c. præter hoc, §. sciendū verò. Sed hoc Vrbano vt interpreti visum est, non vt legislatori. esse ergo hunc canonem de iis hæreticis intelligendum,qui non seruant formam quam S. Apostoli ecclesiæ tradiderunt, facilè intelligi potest ex caussa subiecta. Postquam enim dixit episcopum,aut presbyterum, qui hæreticorum baptisma probauerint,aut sacrificium,deponi iubemus:subiungit, quæ enim consensio Christo cum Belial?scilicet declarat verbum Belial,absque iugo,& peruersum:ex quo intelligimus, eiusmodi hæreticorum baptismum hic improbari,qui peruersè baptizant, ac deprauatè,& non secundum legem Christi,cui nolunt esse subiecti. Præterea sic intelligendum esse hunc canonem Apostolorum,qui est ex lib. 8. Clem. Romani,scilicet de hæreticis qui non baptizant in nomine Patris, & Filij,& Spiritus sancti, quæ est forma Ecclesiæ catholicæ secundum doctrinam Christi per Apostolos traditam,ex lib. 6. eiusdem Clementis didicimus. Iubet enim Apostolica cōstitutio cap. 15. vt simus contenti vno baptismo,qui,inquit, non ab hæreticis,sed à probatis sacerdotibus fit, In nomine Patris,& Filij, & Spiritus sancti. Illorum ergo hæreticorum baptismum improbat, qui non fit secundum hanc formam:& illi sunt in ministerio baptismi sacerdotes ἀμεμπτοι,id est, probati, qui in nomine Patris, & filij,& Spiritus sancti baptizant. Vnde in eos qui non sic baptizant secundum doctrinam Dei,interpretatur dictum esse illud Oseę cap. 4. cùm ait de sacerdotibus veteribus,qui legem Dei deprauabāt, Quoniam abiecisti cognitionem, abiiciam & ego te, ne fungaris mihi sacerdotio;vt perinde sit,quasi dictum esset istis per Prophetam: quia scientiam baptizandi,quam Ecclesiæ tradidi, in baptizando nō tenetis,erit irritus baptismus à vobis ministratus. Vnde statim,postquam dixit Dominus de istis,& ego abiiciā te, ne fungaris mihi sacerdotio, subiungit Apostolica doctrina, Itaque qui ab eis baptizati sunt, non sacramentum baptismi acceperunt,sed potius inquinati sunt. Quare hæretici quanquam in sacramento Trinitatis peccent, sicut Arriani;

ut Arriani, qui filium Dei faciunt creaturam, si tamen secundum formam Ecclesiæ traditam baptizant, vere baptizant, sicut est in Arelatensi conc. 9. c. 17. sicut Arrianos, inquit, baptizare in Trinitate certum est, &c. de iis verò Arrianis qui non secundum formam ecclesiæ traditam baptizabant, sic est in Arelaten. 1. cap. 8. de Arrianis, inquit, qui propria lege vtuntur, vt baptizētur, placuit. Scilicet hi erant filij Belial, quos canon Apostolicus ait. Deinde subiungit Synodus Arelaten. Si ad Ecclesiam aliqui ex hac hæresi venerint, interrogent eos nostræ fidei sacerdotes symbolum, & si peruiderint in patre, & filio, & spiritu sancto, eos baptizatos, manus eis tantum imponant, & accipiant Spiritum sanctum: quòd si sic interrogati non responderint hanc Trinitatem, baptizentur. Hinc intelligere licet quod ait Optatus Afer, lib. 1. contra Parmen, hæreticos, quia symbolum falsant, aut duos Deos dicentes, aut patrem in persona filij cognosci; aut carnem à filio detrahentes, hos alienos esse à sacramentis catholicis, neque baptizare; hoc, inquam, sic intelligendum est, scilicet nnn baptizare, si ex deprauatione symboli manet apud eos deprauatio formæ baptismi. Etenim si secundum formam ecclesiæ baptizant isti, id est, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, baptismus erit verus, esto ipsi symbolum falsent. Vt Arriani symbolum quidem falsant, cùm filium faciunt minorem patre secundum naturam, & Macedoniani spiritum sanctum, verus tamen est eorum baptismus iuxta canonem 6. conc. Constantin. quamdiu baptizant, sicut traditū est ecclesiis, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti; quicquid ipsi de Patre, aut filio, aut spiritu sancto sentiant. dū enim credunt scientiā suam de diuinis personis, scientiam esse ecclesiæ catholicæ, & hoc existimantes, quanquam falsò, secundum formam ecclesiæ baptizant, verè baptizant. tametsi enim cùm baptizant, dicentes, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, perinde sit secundū sensum eorū, & hæresim, ac si dicerent, in nomine Patris, & Filij creaturæ, & Spiritus sancti; tamen quia non sic efferunt, quæ esset propria eorum forma, & lex, sed potius secundùm formam Ecclesiæ, quam credunt sentire, quòd ipsi, licet errent, idcirco verè baptizant. Ob hanc caussam Nicæna syn. cap. 19. ex omnibus hæreticis solos Paulianistas iudicauit tunc non baptizare, quia in nomine Patris, & filij, & spiritus sancti non baptizarent, vt etiam notauit B. Innocentius 1. in epist. 22. sic enim ait cap. 8. de his, qui nominant seipsos Catharos, id est, mundos, & aliquando veniunt ad ecclesiam: Placuit sanctæ, & magnæ synodo, vt accepta manus impositione, sic maneant in clero: possumus verò dicere de solis Nouatianis esse hoc præceptum, neque ad aliarum hæresum clericos pertinere. Nam si vtique de omnibus definirent, addidissent, de Nouatianis, aliisque hæreticis reuertentes debere in suum ordinem recipi. quod ita esse etiam illud maximè, quod Paulianistis dictum est, poterit confirmare, à quibus venie̅tes etiam baptizari præcipiuntur. deinde subiungit, Num quid nam, cùm de Paulianistis iubent, omnes, qui ab hæreticis reuertuntur, erunt hoc exemplo baptizandi? quod cùm nullus audeat facere, de ipsis tantum esse præceptum, ratio ipsa demonstrat; quia scilicet Paulianistæ, vt idem statim ait, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti minimè baptizant. Quid igitur dicemus de beato Cypriano? Fuitne in errore? Fateamur hoc planè necesse est, siquidem, vt beatus August. in epist. 48. ad Vincentium scribit, aliter sensisse de baptismo, quàm forma, & consuetudo habebat ecclesiæ, in suis, & in concilij litteris inuenitur: cur verò ortus huius hæresis de baptismo hæreticorum, & schismaticorum iterando à nullo, quod sciam, eorum, qui hæreses, & earum auctores notarunt, beato Cypriano tribuatur, sed Donato potius, vt Philastrius tribuit, credo hanc fuisse causam, quòd primus Donatus ecclesiā scidit rebaptizando; Cyprianus verò sic rebaptizabat, vt nulli eorum qui baptismum hæreticorum probabant, diceret anathema; nullamque faceret discessionem, sed potius paci & tranquillitati ecclesiæ seruiret.

CANON LX. *pag. 163.*

Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut lector, aut cantor sancta quadragesima non ieiunat, vel quarta feria, vel sexta, deponatur; nisi propter infirmitatem corporis impediatur: sin verò laicus fuerit, excommunicetur.] In quinto quoque libro scriptum est, iussisse nobis Dominum, vt quarta, & sexta feria ieiunaremus; quarta quidem, propter Iudæ proditionem: sexta verò, propter passionem. idem decernitur hoc canone. Quamobrem Græci, cùm vident nos quarta feria vesci carnibus, canonem violari putant, dum in id quod fit, intuentur, causam verò, cur fiat, parum considerant. Defensione igitur nobis opus est, & Græcos nostros alioqui fratres, iudicio, & condemnatione, quo ad nobis licet, liberare oportet. Periculosum enim, & Deo infestum est, eum, qui neque iudex est, neque præest, alios iudicare. Ne igitur nos vicissim iudicemus, sicut Paulus præcipit, ne condemnemur. Qui sapit, inquit, diem, Domino sapit; & qui non sapit diem, Domino non sapit. Qui manducat, Domino manducat, & gratias agit Deo. Omnes igitur, quæ pacis sunt, sectemur, & quæ ædificationis, &c. Hæc, & alia huiusmodi sententiæ Pauli consentanea, arbitror Latinis, & Græcis sufficere, si inter se amare volunt, & non alij in alios esse contumeliosi. Sed ne videatur hic canon esse rei alicuius, quam nihil intersit sic, aut secus habere, & ne caussa contentionis, ac rixæ in re quasi indifferenti præbere videatur, præsertim cùm ij qui non seruant canonem, partim depositione, partim excommunicatione mulctentur, & ne hac ratione bonum nostrum, vt Paulus ait, blasphemetur, aggrediar explanare canonem: ac Græcos quidem docere

de nostra

de noſtra cauſſa; Latinus verò docere de cauſſa Græcorum: vtrumque hoc modo,& via in hac re mutuo concilians. Igitur cauſſa ieiunandi apud Græcos quarta feria, eſt iudicium, quod eo die ſecundum apoſt.doctr.contra Dominum factum eſt,cùm Iudas proditionis promiſſionem fecit. Cauſſa verò,cur nos ſabbato ieiunemus,eſt,Chriſti ſepultura;quòd eo,inquam, die in ſepulchro fuit. Illud itaque iudicium de morte Chriſti quarta feria factum, ad mortem ipſam, qua affectus, ſepulturæ mandatus eſt,pertinet. Ergo qui pro propoſito propter ſepulturam, ſabbato ieiunat, non differt ab eo qui propter iudicium de morte quarta feria pronunciatum, ieiunat; in iis enim quæ ſic fiunt, non eſt neceſſe, vt nullo modo varient,ſi idem ſit propoſitum, quæ enim differunt,ſi eandem vim habent,cùm fiunt,non ſunt cenſenda diſſimilia: Sicut euenit in quibuſdam quæ variè recitantur. Vnde apoſt.doctr.in deſcriptione myſtici cultus, quem Miſſam vocamus, in quibuſdam quæ nihil intereſt variare, Dicat, inquit,Epiſcopus hæc, & quę huiuſmodi ſunt, tanquam ſit in ſimilibus eadem vis. Præterea, durior ac difficilior eſt apud nos temperantiæ ratio, qui nulla intermedia relaxatione, ieiunium ſextæ feriæ cum ſabbati ieiunio copulamus, quàm apud eos qui duorum dierum,id eſt,quartæ, & ſextæ feriæ intericcto. Itaque nos poſt ieiunium duorum dierum habemus relaxationem Dominici: Græci verò poſt proximum ieiunium vnius diei,id eſt,ſextæ feriæ,habent laxamentum ſabbati. Illud etiam addo, in multis locis,& regionibus Occidentis, præter ſextam feriam, & ſabbatum, quarta etiam feria piè ac religiosè ieiunari: verùm ſabbato neceſſariò,& vbique ieiunatur,ſecundum legem nobis à principio traditam. Loquor hic de altero genere ieiunij,cùm ſcilicet carne abſtinemus, ſicut ait Ioannes Damaſcenus in libro de ieiuniis ad Cometam: Ieiunium enim,inquit, eſt, non ſolum cùm quis ab aurora vſque ad veſperam nihil prorſus edit, ſed etiam cùm quibuſdam cibis abſtinemus, vt vino,& carne.quia enim,inquit, canon Apoſtolorum iubet non ieiunare ſabbato, & Dominico, & ieiunare quadrageſima, fortaſſe iubet ieiunare quinque diebus integrum ieiunium, duobus verò diebus,ſabbato,& Dominico,abſtinere quibuſdam cibis. Ex duobus enim propoſitis,anteponendum eſt præſtantius. Sanxit quidem Spiritus ſanctus per miniſtros verbi,ieiunium quinque diebus vſque ad veſperam: ſabbato verò,& Dominico abſtinere quibuſdam cibis, propter excellentiam reſurrectionis,quæ die Dominico facta eſt. Hactenus Damaſcenus. hoc ieiunium, vt aliàs dixi, vocat Tertull.portionale ieiunium,vt Damaſcenus ieiunium inchoatum. Illud hic obiter obſeruandum eſt,quemadmodum hic pater,ac magiſter cauſſam agitandi ſabbatum, ac Dominicum, feſtos dies, vnam eandémque eſſe dicit,nempe reſurrectionem, ſimiliter vt diuinus Ignatius,qui in epiſt.ad Philippenſ. interfectorē Chriſti vocat eũ qui ſabbato, & Dominico die ieiunat. Quare quod apoſt.conſtit. lib.5.ait, *Sabbatum celebrabis propter eum qui creauit mundum*, non ſolum accipiendum eſt de creatione mundi, quæ ſemel à principio effecta eſt; ſed etiam de creatione parui mundi,ratione veteris, id eſt, nouæ creaturæ, quæ per eum qui ſemel pro nobis mortuus eſt,& reſurrexit,facta eſt:noua enim creatura δημιουργία eſt,& vocatur,ſicut eſt in 7. libro capite 35.cùm ait, *Effector creationis per mediatorem, tanquam auctor*. Nouam creaturam ſignificat, quæ per incarnationem,& paſſionem Chriſti facta eſt,cuius auctor fuit Chriſtus Dei & hominum mediator. Creatio enim mundi medio tanquam inſtrumento caruit; ſicut ſuperius in explicatione huius demonſtraui. Quare ſabbatum propter ſolam mundi creationem celebrare, Iudæorum eſt: Græci verò propter excellentiam quoque reſurrectionis. Sabbatum cum dominico celebrant,veluti agitationem Dominici diei feſti,qui reſurrectioni dicatus eſt, à pridiana veſpera,id eſt,ſabbato incipientes:reſurrectioni enim Dominici à veſpera ſabbati initium aſcribi conſtat, ait magnus Leo in epiſt. ad Dioſcorum Alexand.81. Nos verò totum quidem Dominicum,qui eſt,vt ait Epiphanius, magnum ſabbatum,in honorem reſurrectionis impendimus; paruum verò ſabbatum, vt idem vocat, in honorem ſepulturæ ſecundum ritum nobis traditum, ne myſterium ſepulturæ ſine myſterio myſtici cultus prætereamus, idque vt conſepulti Chriſto, extincta eorum, quæ ſub ſpeciem cadunt,cura in iis quæ ad contemplationem animi pertinent, & mente tractantur,veluti in ſepulchro quodam quieſcamus: vt appareat ratio tanquam à mortuis excitata. Sic enim ex antiquis patribus S. Maximus de ſepultura Chriſti myſticè philoſophatus eſt. Rurſus verò de ieiunio ſabbati adhuc addam quod beatus Hieronym. in epiſt. ad Licinium ſcripſit: De ſabbato,inquit,quod quæris,vtrum ieiunandum ſit, illud te breuiter admonendum puto,traditiones eccleſiaſticas,præſertim quæ fidei non officiunt,ita obſeruandas,vt à maioribus traditæ ſunt. Neque aliorum conſuetudinem, aliorum contrario more ſubuerti; atque vtinam omni tempore ieiunare poſſimus,quod in Actibus apoſtolorum diebus Pentecoſtes, & die Dominico apoſtolum Paulum,& cum eo credentes feciſſe legimus.neque tamen Manichææ hæreſeos accuſandi ſunt, cùm carnalis cibus præferri non debuerit ſpirituali.& paulò pòſt ſubiungit: Neque hoc dico,quòd Dominicis diebus ieiunandum putem, & cõtextas quinquaginta diebus ferias auferam,ſed vnaquæque prouincia abundet in ſe non ſuo,& præcepta maiorum,leges apoſtolicas arbitretur. Vt igitur in Oriente ieiunare ſabbatum vetatur; ſic in Occidente permittitur. illic præceptum eſt,vt habeatur pro vetito tale ieiunium: hic præceptum eſt, vt non pro vetito,ſed vt pro licito habeatur. Itaque ſi ad vſum eorum quæ non officiunt fidei, pertinet, inter-

prete beato Hieronymo, quod Apost. dixit, Vnusquisque in se nō suo abundet, cùm eiusmodi sit, ieiunare sabbatum, aut non ieiunare, vt neutrum scilicet officiat fidei; erit in vtroque tenenda consuetudo ecclesiæ suæ ex præcepto maiorum descendens, & secundum eam firmanda conscientia. Denique in lege ieiunij obseruandum est, vtrum sit hoc, aut illud ieiunium in commune traditum, an non. Hanc enim distinctionem ieiuniorum docuit Synodus Gangrensis can. 19. dies Pentecostes, id est, à Pascha vsque ad Pentecosten iubet Apost. constit. feriari, id est, non ieiunare; tamen in cœnobiis Ægypti (vt auctor est idē Hieron. in lib. De custodia virginitatis ad Eustochium) toto anno æqualiter ieiunant, excepta Quadragesima, cùm strictius ieiunāt, & diebus Pentecostes, cùm laxius: quia etsi semel in die capiunt cibum, tamen cœnas, inquit, mutant in prandia.

FINIS.

Hi Apostolicarum constitutionum B. Clementis Romani libri, cum reuerendi patris Francisci Turriani *scholiis & obseruationibus, veterem Ecclesiæ primitiuæ morem ostendentes, piissimi sunt ac maximè vtiles populo Christiano. Quare imprimi posse iudico. Datum Antuerpiæ, 21. Iunij, Anno 1575.*

Siluester Pardo S. Theol. Licentiatus, & Cathedr. Ecclesiæ Antuerp. Canonicus.

INDEX EORVM QVÆ IN LIBRIS DE CONSTITVTIONIBVS, ET DOCTRINA APOSTOLORVM à Clemente Romano ſcriptis obſeruata ſunt.

B

Crea-

E.

F.

G.

H.

Iudicare

M.

iustè

O.

P.

sacrificij

R.

Resur-

Satis-

T.

sed eo

FINIS.

INDICES LOCORVM SCRIPTVRÆ SACRÆ, QVI IN EISDEM LIBRIS CLEMENTIS OBSERVATI ſunt, cum notatione interpretationis eorum.

iustè

Matth.

tanquam

Iacob. 2.

FINIS.

FRANCISCI TVRRIANI
PROOEMIVM IN CANONES
MAGNÆ SYNODI NICÆNÆ.

FVISSE *alios canones in magna Synodo Nicæna editos præter xx. qui adhuc Græcè extant, quia Magdeburgenses in Centuria 4.c.9. de Synodis negant, cæteris testimoniis, quæ sunt infinita, prætermissis, satis Africani episcopi testantur: illi enim nisi hoc certum, & exploratè cognitum habuissent, nunquam sic ad Bonifacium pontificem scripsissent, quia in nullo codice Græco eos reperire possent, desiderare se vehementer, vt ex Ecclesiis Orientis opera & studio ipsius Bonifacij sibi mitterentur. de reliquis canonibus loquebantur; xx. enim iam habebant à Cyrillo Alexandrino, & Attico Const. missos, & in conc. Carth.* VI. *recitatos. cur autem xx. illi vbique ferè & omni tempore seruati fuerint, reliqui verò minus, non potest alia esse causa, nisi sæpissimè descriptos fuisse ob maiorem eorum in Ecclesiis vsum, & necessitatem quàm reliquorum: quod facilè intelligi potest, si quis omnes eos inter se cõferat. De numero autem testatur Athanasius in epist. ad Marcum pont. fuisse lxxx. qui postea consilio patrum conc. Nic. in lxx. sententias redacti fuerint. quod quidem ita facile fuit, vt lxx. sententias, quas Zepherinus scribit in epist. 1. à sanctis Apostolis constitutas esse, in lxxxv. Canones Apostolorum distribuere. Fuisse verò Nicænos Canones è Græco in Arabicum translatos, quia testes habere non possumus, tota res ad coniecturas, & signa, quibus veritas illustrari solet, traducenda est. Coniecturæ autem capiendæ sunt à caussis, à temporibus, à locis, à personis, à Canonibus ipsis. Quis enim cum ratione dubitare possit, quin Alexander archiepiscopus Alexandrinus, qui magnæ Synodo interfuit, illos ipsos Nicænæ Synodi Canones ex integro & incorrupto exemplari Græcè descriptos secum Alexandriam reuersus attulisset, & in ecclesia sua diligenter seruari curasset? Sed cùm lingua Græca non esset prouinciis Alexandriæ, & Ægypti, & Pentapolis vernacula, sed Arabica, quis rursus non iudicet ad prouidum pastorem pertinuisse curare, vt Synodus Nicæna, qua, vt beatus Athanasius ad Marcum pontif. scripsit, populus & clerus imbuebatur, in Arabicum sermonem conuerteretur? Qui enim loquitur lingua, semetipsum, inquit, ædificat: qui autem prophetat, Ecclesiam Dei ædificat. Sciebat Alexander, quod Apost. ait, nunc autem fratres, si venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero, nisi vobis loquar aut in reuelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina. Sic pont. Euaristus cùm decretum de forma nuptias celebrandi ad Africanas ecclesias misit, quia vulgus non intelligebat Latinam linguam, curauit, vt litteræ suæ Latinæ in linguam Punicam transferrentur, quas litteras prophetarum, id est, interpretum vocauit. Sic enim in vetustis, & emendatis codicibus legitur prophetarũ, & non præfectorum, vt aliàs à me notatũ est. Et beatus Aug. eadem ratione cùm vellet, vt sua cum Crispino Latina disputatio de rebaptizatis ab eo Mappaliensibus, ab illis ipsis Mappaliensibus, qui Latinè nesciebant, intelligeretur, sic scripsit in epist. clxxiij. Si voluntate sua Mappalienses in tuam communionem transierunt, ambos nos audiãt, ita vt scribantur quæ dicemus; & à nobis subscripta eis Punicè interpretentur. Hactenus Aug. Sed quomodo, dixerit quispiam, si Canones isti Nicæni ex eo tẽpore Arabicè saltem seruati sunt, non potuit eos beatus Athanasius Alexandriæ reperire? Immo capitula Synodi Nicænæ cõbusta fuisse querebatur, & dolebat? At quis ignorat in reperiendis libris siue ad delendum, siue ad seruandũ casum esse? Si quia Arriani lxx. capitula synodi Nicænæ cõbusserunt, vbique Canones Nicæni perierũt, neque xx. quos semper Græcè & Latinè habuimus, & qui adhuc in omnibus ecclesiis extãt, habere deberemus. Deinde quid interest, vtrum hi Canones Arabici ab illis Græcis ab Alexandro ex synodo allatis, an ab illis à Marco pont. ad Athanasium postea missis profecti sint? Immo quid interest, curasse Arabicam interpretationem è Græco Alexandrum, qui*

primus Canones Nicænos Alexandriam ex concilio attulit, an alium ex successoribus eius, aut etiam alium quempiam ex episcopis prouinciarum Alexandriæ, quibus, vt dixi, lingua Arabica vernacula est? vna enim ratio & causa erat prophetandi, id est, interpretandi Arabicè, vt Ecclesia, quæ alia lingua quàm Arabica loquentem non intelligeret, ædificationem ex canonibus Nicænis acciperet. præterea, quod nos facere solemus, vt bonum auctorem ex Græcis vtraque lingua, & Græca, & Latina, pari diligẽtia custodiamus, vt si Græcum casu aliquo amiserimus, Latinus supersit qui iacturam compenset: Si Latinum, Græcus. cùm ergo illis temporibus, & illis potissimum locis, quibus Arrius cœpit, omnem memoriã Synodi Nicænæ Arriani omni studio & vigilia delere studerent, quis non facilè credat, dedisse operam episcopos Alexandriæ, vt Canones, & acta concilij Nicæni & Græcè, & Arabicè scripta custodirentur? Vnde verò factũ sit, vt diutius Arabici Canones seruati sint, quàm Græci, in promptu est ratio, quia quo notior erat tunc, ac magis familiaris Lingua Græca, vt nunc etiam, quàm Arabica, eo facilius ab hostibus Ecclesiæ, qui eos quærebant ad delendum, Græci, quàm Arabici agnosci, & deleri potuerũt. sed concedamus, rursus dicet alius, translatos fuisse in Arabicum canones Nicænos Græcos, vnde scimus, aut probamus, esse hos Arabicos, illos Nicænos? hic iam non caremus testibus, vt coniecturis tantum agendum sit. testes enim sunt tum ipsi illi Canones Græci xx. qui extant, qui in hisipsis Arabicis feruntur; tum alij, quos antiqui patres testantur à Synodo Nicæna factos esse, quos quidem cùm in his Arabicis reperiamus, quis eos non numerabit Nicænos? Qui verò nec ex illis xx. sunt, nec ex illis quorum testes habeamus Nicænos esse, si graues sunt, immo grauissimi, & illa magna Synodo digni, & plerique eorum cum aliorum conciliorum Canonibus consentientes, quis suppositos esse dicat? nisi aliquis fastidiosè contentiosus, aut contentiosè fastidiosus. Dicendum est iam, quis nobis hos Canones attulit, & de interprete eorum ex Arabico, vt de omnibus ratio constet: nam hæc etiam scire auebunt, qui sunt paulo curiosiores. igitur pater Baptista Romanus Societatis Iesu cùm esset Roma Alexandriam profectus comes Roderici Hispani patris R^di. eiusdem Societatis Iesu à Pio IIII. cum mandatis missi, ex libro patriarchæ Alexand. commodato, in quo erant etiam, vt affirmabat, acta concilij hos Canones manu sua exscripsit, & Romam attulit: quos cùm Latinè interpretatus esset, & cum Domino Georgio archiepiscopo Damasceno natione Maronita contulisset, ego, qui vehementer desiderabam, ne quid in interpretatione desideraretur, dedi operam, vt Ioannes Senanus Alexandrinus mercator, qui eo tempore ex Melite insula huc aduenerat, & Arabicam linguam probè nouerat, ad recognoscendam, & emendandam interpretationem adhiberetur: & quia non parum interesse putabam percunctari accuratè, & subtiliter, quam vim hoc, aut illud verbum haberet, volui semper interesse, tametsi vt ego Ioannem intelligerem, & ille me, interprete Baptista opus erat. Hos Canones, & hanc eorum interpretationem diu apud me retinui, & suppressi, quòd maiore adhuc studio, & industria limari eam cuperẽ. Sed cũ reuerẽdus pater Pisanus nostræ Societatis Iesu eos flagitaret, multis de causis, negare neque potui, neque debui, præsertim cùm in inuestigandis magna sollertia, & sagacitate, & multiplici lectione colligendis actis, & Canonibus Nicænis iam diu illum laborare intelligerem. Vsus est ille arbitratu suo nõ omnibus, sed quibus pro ratione propositi, & instituti sui visum est, & ijs quidem non satis emendatis, & integris. Ego interim cùm magno adhuc desiderio tenerer priorem interpretationem cum alio si possem aliquando recognoscere, & conferre, incidi in Paulum Vrsinum neophytum natione Turcam, qui quia erat studiis Arabicæ, & aliarum linguarum imbutus, & Latinè, atque Italicè mediocriter loqui didicerat, effeci quod volebam. recognita, & collata sunt omnia, & correcta non pauca. accessit ad hanc recognitionem aliud exemplar Arabicum vetustum ex Bibliotheca pontificis Marcelli 2. quod ita cũ Alexandrino conueniebat, vt planè videretur vtrumque ex eodem exemplari descriptum, licet in exemplari Marcelli aliquot paginas anteriores vetustas consumpsisset. Hos igitur Nicænos Canones eo numero, & ordine, quo reperti sunt, ex Arabico translatos quia multi desiderabant, neque laborem meum in eo negotio sumptum, nec alienã industriam

in hoc

in hoc studio positā amicis, & studiosis inuidere volui. erit id etiam reuerēdo patri Pisano mihi in Domino charissimo non ingratū modò, sed iucundum etiam, & probatum. Vterque enim Canones Nicaenos celebrare, & sempiternae memoriae mandare volumus, licet partim eosdem Nicaenos numeremus, partim non eosdem, sed alios. in quo licuit quidem illi iudicium suum sequi, & quos in epistola Iulij 1. & 2. Nicaenos Canones legebat, in numero lxx. sententiarum recensere. & mihi rursus licere existimaui confiteri quidem illos Nicaenos, sed extra hanc recensionem ponere, & dare illis locum in actis ipsis, quae accuratissimè scripta fuisse testatur beatus Athanasius in epist. de Synodis Arimini, & Seleuciae: & Photius Constant. legisse affirmat acta Synodi Nicaenae tribus voluminibus à Gelasio quodam scripta. mouit me etiam, quòd legeram Isidorum siue Hispalensem, siue alium in prologo Collectionis Canonum audisse quosdam episcopos ex Oriente, qui affirmabant vidisse ingens volumen actorum Synodi Nicaenae, in quibus aiebāt iudicia querimoniarum, & definitiones, ac constitutiones contineri. Vbi autem iudicia & actiones causarum tractātur, necesse est interdum, vt leges Ecclesiasticae recitentur, & iudiciales sententiae inter actiones ipsas sanciantur. vt in actis concilij Chalcedonensis factum est, quae illi episcopi ex Oriente ad exemplum actorum Synodi Nicaenae scripta esse dicebant, vt perspici potest in actione. 12. vbi causa Bassiani, & Stephani episcoporum Ecclesiae Ephesiorum acta, & iudicata est, & quia contra leges ecclesiasticas ibidem recitatas facti fuerant episcopi, priuati sunt. item in actione 7. controuersia Maximi Antiochiae episcopi, & Ioannis Hierosolymorum de paroeciis dirempta est. Ad acta igitur Synodi Nicaenae semper arbitratus sum pertinere quae Iulius in epist. 1. ad Orientales in Synodo Nicaena statuta esse testatur de praerogatiua Ecclesiae Romanae in conciliis generalibus, in prouincialibus, in iudiciis, & causis episcoporum, de appellationibus in iudiciis Ecclesiasticis, & illa tam multa capitula, quae idem Iulius in rescripto contra Orientales sumpta item ex Nicaeno cōcilio affirmat, & recenset, quae sunt omnia iudicialia. Immo ipse idem Iulius pertinere quidem ista ad acta Synodi Nicaenae, & inde sumpta esse non obscurè significasse videtur, cùm recensioni Capitulorum finem imponens, subiungit, plura de his ideo non inserimus, ne vacuare, vilémue praedictam synodum facere videremur, aut fastidiū legentibus, audientibusque prolixa faceret epistola. Si quis autem de his ampliora, atque abundantiora scire voluerit, in sacro nostrae sedis scrinio, & ea quae praediximus, inuenire poterit, &c. cùm dixit, ne vacuare, vilémue facere praedictam synodum videremur, profectò acta Synodi intellexit; non enim synodus in Canonibus tantum consistit, alioqui nullae Synodi essent, quae nullos canones composuerunt. neque rursus si totos siue 70. siue 80. canones Synodi Nicaenae Iulius recitasset, continuò totam synodum exinanisset, vilémue fecisset: cùm Canones separatim etiam ab actis synodi ferri soleant. Deinde cùm dicit Iulius, si quis his ampliora, & abundantiora scire voluerit, in sacro nostrae sedis scrinio inuenire poterit, nō potest dubitari, quin ad acta hoc retulerit; in canonibus enim non copiosè, sed breuiter, & strictum agitur. loquitur ergo mea quidem opinione Iulius de legibus, siue canonibus ecclesiasticis, quas decisiones vocant, quae erāt per acta, & actiones causarum tanquam sanguis per venas corporis fusus. nec enim iudiciales decisiones aptius collocari poterant, quàm inter causas ipsas, & causarum actiones quae in actis continebantur. Confirmat hoc quoque illud Nicolai 1. dist. 19. c. Si Romanorum: praesertim, inquit, cùm synodalia gesta, inter quae ipsi canones statuti sunt, in codice Canonum non habeantur. Hoc ipsum testatur etiam Theodorus Balsamon Canonum Synodorum Graecarum interpres, qui acta Concilij Nicaeni legit. Is ergo explanans primum canonem synodi Antiochenae in eos qui Canonem concilij Nicaeni de celebratione paschae non seruant, hoc, inquit, in Canonibus Nicaeni concilij non est inuentum, sed in actis primae synodi inuenitur. In illis actis continebatur quoque ille Canon de appellationibus, quem Zosimus pont. Nicaenum esse in vi. Synodo Carthag. testatur, qui fuerat post Nicaenum Conc. in Synodo Sard. c. 7. renouatus. ad eadem acta referēdi sunt Nicaeni Canones de generibus nō ordinandorū, de poenitētibus in epist. vi. Inno. ad Agapitū Macedoniū, & de aliis in epist. xxiiij. ad Synodū Toletanā, & de bigamis

 in epist.

in epist. Ambrosij lxxxij. et si qui alij sunt, de quibus auctores meminerũt, quos reuerẽdus pater Pisanus in libro suo de actis, & Canonibus Synodi Nicænæ diligenter, & eruditè notauit. De primo autẽ Canone ex xx. Græcis, qui in his ex Arabico desideratur, arbitror dicẽdum esse, aut illud de eunuchis non ordinandis in primo ex Arabicis, de insanis & energumenis item non ordinandis, ab interprete è Græco in Arabicum per negligentiam prætermissum esse, vt accidere solet interpretibus; aut illud de insanis, & energumenis, eadem negligentia prætermissum in Græco ab eo qui descripsit. quòd verò factum est initium descriptionis Canonum à Canone de non ordinandis, valde appositè factum mihi videtur, vt in Ecclesiasticis regulis illæ prius collocentur, quæ sunt de prohibendis ordine ecclesiasticorum, ad quos Ecclesiasticæ regulæ, siue canones in primis pertinent. Alter canon est in Græcis xx. id est, xiiij, de catechumenis lapsis perbreuis, qui in his quoque ex Arabico cum illo de eunuchis deest; quod culpa etiam interpretis fieri potuit. reliquos Canones synodi Nicænæ Græcos facile est in his ex Arabico notare, tametsi aliquos κατ' ἐπιτομὴν Græcè, Arabicè verò eosdem pleniores. Si quis verò ita delicatus sit, vt quia ex Bàrbara lingua interpretatio Latina Canonum Nicænorum facta est, paruifaciendos esse existimet, aut quia aliæ non paucæ aliorum argumentorũ, & librorũ interpretationes incertæ, ac sine auctoritate ferri soleant, hanc quoque interpretationem Arabicam talem esse arbitretur, non puto cum eo contendendũ esse. quæ pacis sunt, sectemur, inquit Apostolus, & quæ ædificationis sunt, custodiamus. dicamusque istis, quod idem apost. Thessalonicensibus scripsit, prophetias nolite spernere; omnia probate; quod bonum est, tenete. interpretationes enim in scriptura prophetiæ quoque licet homonymè dici consueuerunt. Ego ita sentio, cùm omnia, quæ in his Canonibus sunt, rectè expensa, & accuratè recognita erunt, nihil fortasse reperietur, quin probatum, & magna illa Synodo Nicæna dignum appareat. Sed satis hactenus præfati sumus: reddamus iam Canones Nicænos; quibus, cùm opus esse visum est, annotationes quasdam adhibuimus.

CANO-

CANONES CONCILII NICÆNI LXXX. EX ARABICO IN LATINVM CONVERSI, ET RECOGNITI, cum quibusdam annotationibus.

De iis qui fuerunt insani, aut energumeni, non ordinandis.

IVBEMVS, vt insanus non fiat clericus, nisi cùm ægrotauit, & opus fuit calidam medicinam facere, vnde in melácholiam incidit, cuius insaniæ cũ nõ sit causa in ipso, neque sit ex dęmone habitãte in eo, nõ prohibet ingredi in clerum, neque cogit exire. Quare iubemus, vt dæmoniacus non possit admitti ad clerum.

CA. I

33. c. Maritum. c. communiter. c. clericl, 15. q. 1. c. fin. can. Apost. 78. concil. Aur. c. 16. Quia in eo qui fuit energumenus, semper suspecta est ἀνανδρία, vt Dionys. Areop. vocat, id est, mollitia animi, quæ fecit, vt idẽ ait, vt iste terroribus dæmonis succumberet, idcirco non potest ordinari. Similis suspicio est redeundi ad insaniam, cùm non ex accidenti, vt febri, vel medicina calida extitit causa, sed ex ipsius natura.

De seruis non ordinandis.

SI quis fideliũ fuit seruus alicuius Gentilis, à quo diligebatur, quia fideliter & diligenter res domini sui custodiebat, postea verò, quia dura seruitute premebatur, inuito domino recessit, nõ potest iste admitti ad clerum nisi à domino libertate donetur, & sit iudicatus dignus.

CA. II.

dis. 54. c. nullus. c. nulli. & multa alia cap. ibidem de eadem re.

De Neophytis in fide non ordinãdis ordine sacro antequam scientiam scripturæ sacræ habeant: & de conuictis post ordinationem de peccato graui, cum ordinatore deponendis.

QVI recenter baptizatus est, & veritatem suæ fidei nescit, non erit episcopus, neque presbyter, neque diaconus, donec possit scire, & intelligere libros sacros, & perfectum habitum, ac fructum spiritualem in corde suo producat; qui si ad maturam ætatem nõ peruenit, non potest ad gradus iam dictos admitti. Quòd si episcopus aliquem citò * ordinauerit, in quo aliquod peccatum grauius postea reperiatur, & duo, aut tres testimonium dicant, vterque deponendus est, & ordinator, & ordinatus; quamuis ordinatus sit presbyter, aut episcopus; qui etiam à Synodo excommunicatur, vt meritus est.

CA. III.

CANON NICÆ. GRÆC. 2.

Leo epist. 85.

* Quid est citò manus imponere? nisi ante ætatem maturitatis, ante tẽpus examinis, ante meritum laboris, ante experientiam disciplinæ, sacerdotalem honorem tribuere non probatis.

De cohabitatione mulierum prohibita episcopis, presbyteris, & diaconis propter cælibatum.

DECERNIMVS, vt episcopi non habitent cum mulieribus; neque presbyter, qui * viduus est; nec illas comitentur; neque familiarem consuetudinem cum eis habeãt, nec in eas studiosè aspiciant. idem decernitur de omni sacerdote cęlibe, idemque de diaconis, qui sine vxore sunt. Hoc autem intelligendum est, siue mulier pulchra sit, siue deformis, siue puella virgo, siue ancilla adolescens, aut natu grandis, siue puella orphana prætextu educandi eam propter charitatem. Siquidem diabo-

CA. IIII.

CAN. NICÆN. GRÆC. 3.

epitome huius ex Arabico.

Carth. 3. c. 1. Græc. Carth. 1. c. 3. Lat. Apost. c. 26. Chalc. c. 14. Clem. epist. 1. conc. Elib. c. 33. Agath. 9. Tolet. 3. c. 1. Hispal. in Syn. c. 2. Syric. epist. 1. c. 6. Innoc. epist. 3. c. 1. Aurel. 4. c. 17. Aurel. 5. c. 4. Tur. 2. c. 10. Antiss. c. 20. Leo epist. 70. & epist. 90. c. 3. Zach. epist. 5.

* Non permittit hic Canon, ne quis erret, sic istos habitare cum vxoribus, cùm ait, neque presbyter viduus, vt vxoribus vti liceat, immo concedit vt cum eis habitent, quia non licet eas prætextu religionis excludere, iuxta canonem Apost. 5. sic tamen

habitare concedit tanquam cũ sororibus, vt, sicut Apost. ait, qui habens vxores, sint tanquam nõ habentes, etenim

diabolus huiusmodi armis religiosos, episcopos, presbyteros, & diaconos occidit; & immittit eis ardorem libidinis. Sin autem fuerit anus, & prouectæ ætatis, aut mater, aut soror, aut amita, aut auia, licebit cum eis habitare, quia tales personæ alienæ sunt ab scandalo suspicionis.

si præter anus non suspectas propter ætatem prouectam, & præter matrem, sororem, amitam, & auiam non suspectas propter magnam cognationis propinquitatem, reliquas mulieres tanquam suspectas canon excludit à contubernio clericorum sacri ordinis: ergo quas in contubernio relinquit canon, liberas esse vult à suspicione; propter hanc enim causam, vt dixi, reliquit matrem, sororem, amitam, & auiam: igitur propter eandem causam, sublatæ scilicet suspicionis, relinquit presbyteris & diaconis vxores. vt enim æquum est non suspicari propter vinculum propinquitatis naturalis, & propter mulieris senectutem, ita quoque æquum est non suspicari propter religionem, ac reuerentiam ipsius ordinis sacri; nisi cùm aut vita ipsa non est grauis, & sancta, aut ætas vxoris periculosa. Denique comprehensum esse in his gradibus sacri ordinis cælibatum, testis est epistola beati Basilij Canonica ad Gregorium presbyterum de excludenda muliercula propter suspicionem, & includenda in monasterium. in qua epist. hunc canonem Nicenum citat, fuisse autem vxorem, cum qua habitare prohibet, argumento est & quidem certissimo, quòd eam iubet includere in monasterium, sicuti canon 48. synodi sextæ iubet, vt post ordinationem episcopi vxor eius in monasterio collocetur. Denique contineri in hoc Canone Niceno legem cõtinentiæ sacri ordinis à proprijs vxoribus, antiquissimum & grauissimum testimonium est Synodi 2. Arelat. c. 2. hæc enim synodus illis temporibus synodi Nicænæ habita hunc Canonem renouãs, ac magis explicans, si quis, inquit, de clericis à gradu diaconatus in solatio suo mulierem præter auiam, matrem, sororem, filiam, neptem, vel conuersam suam vxorem habere præsumpserit, à communione alienus habeatur. conuersam vocat, quia ex quo sacræ ordinationi mariti consensit, carni renunciauit, & ex vxore facta est soror, vt ipse ex marito frater, iuxta canon. conc. Tur. 2. Quisquis est presbyter, aut diaconus diuino munere benedictione percepta, vxoris suæ pius frater illico efficiatur. itaque vterque iam pertinet ad titul. de conuer. coniug. iis verò qui existimant permisisse vnquam Ecclesiam Romanam Græcis eam consuetudinem quam hodie habent, contradicit Nicolaus primus, qui in responsis ad consulta Bulgarorum, c. 70. dis. 28. c. consulendum, consulẽdum, inquit, decernitis, vtrum presbyterum vxorem habentem debeatis sustentare, & honorare, an à vobis proijcere: in quo respondemus, quoniam licet ipsi valde reprehensibiles sint, vos tamen Dominum imitari cõuenit, qui solem suum, (vt euangelium testatur) oriri facit super bonos, & malos, &c. nemo cũ ratione dubitare potest, quin illos presbyteros Græcos scilicet ob eam causam põtifex Nicolaus reprehensibiles dixerit, quòd vxores haberent non quasi non habentes, id est, haberent tanquam sorores, & conuersas, sed quòd haberent eas tanquam vxores. habere enim presbyterum vxorem, id est, non eijcere eam prætextu religionis, Apostolorum canon iubet. Si ergo presbyteros illos Græcos habere vxores, vt hodie habent, reprehensibile pont. Romanus & quidẽ eruditissimus, ac sanctiss. esse iudicauit, quomodo quod reprehensibile est, ab Ecclesia Romana concedi, dicendum est? restat ergo, vt quod hodie Græci faciunt, repugnante, & reprehendente Ecclesia Romana faciant, quod nunquam scilicet approbauit, nec vllo tempore approbatura est.

De electione episcopi, & de approbatione electionis.

CA. V.

Syricius epist. 4. ad episc. Africanos, c. 1. Innocẽtio epist. ad Victricium c. 1. conc. Ant. c. 19.

CANON. NICAN. GRÆ. 4.

DECERNIMVS, vt nullius episcopi electio approbetur, nec vllus episcopus constituatur in ciuitate magna, nisi voluntate episcoporum prouinciæ, & nisi de fide eius, & timore Dei inquirant. ad approbandum verò conuenire debent coram archiepiscopo, aut patriarcha; aut si fuerit hoc difficile, quia nõ est archiepiscopus, aut patriarcha; vel quia metuunt, ne lupi subditos rapiant, vel propter vrgentem necessitatem, vel propter longitudinem itineris, quamuis nõ sit præsens archiepiscopus, vel patriarcha, sufficiat tunc, vt sint tres episcopi, ad constituendũ eum, qui cognoscant ex absentibus per scripturam propriæ manus, esse in eo virtutem, doctrinam, & sanctitatem; fiátque cum consensu populi.

De excommunicatis ab vno episcopo, non recipiendis ab alio; & de absoluendis illis ab arch. vel patriarcha, cùm constiterit de iniqua excommunicatione.

CA. VI.

Apost. 36. Ant. c. 6.

NVLLVS episcopus recipiat ab alio quocumque episcopo excommunicatum, siue presbyterum, siue alium è numero clericorum, siue laicum, nec eum ab excommunicatione liberet, ne excommunicatio illius episcopi contemnatur. Quòd si episcopus, qui illum excommunicauit, est iniquus, & tyrannus, potest absolui ab archiepiscopo, vel patriarcha, postquam per litteras cognouerit, & admonitus fuerit de illius episcopi iniquitate; & debet patriarcha, vel archiepiscopus scribere ad episcopum, quid actum sit; admoneréque eum de iniustitia, & iniquitate eius.

De con-

De conciliis prouincialibus bis quoque anno habendis, ad consideranda omnia quæ ad Ecclesias prouincialium episcoporum pertineant.

STATVIMVS, vt omnes episcopi prouinciæ bis singulis annis concilium habeant, archiepiscopo, aut patriarcha præsente, semel ante quadragesimam secunda hebdomada post festum Epiphaniæ, & iterum mense Septembri, vt in eo concilio omnia quæ ad eorum episcopatus pertinent, considerentur. & si inuentus fuerit aliquis propter blasphemiam contra fidem excommunicatus, denuo ab omnibus excommunicetur, donec episcopi defensionem eius recipiant facta inquisitione veritatis Dei.

CA. VII. *Apost. c. 38. con. Ant. 19. Chalc. c. 19. Leo epis. 4. c. 7.*

Vt illis temporibus & diu deinceps visus est hic canon vtilis, & necessarius Ecclesiis, ita post ea necessarium visum est contrahere bina concilia singulorũ annorum in singula, ne bis vno anno futurus esset absens ab ecclesia sua episcopus, & oues propter crebram absentiam pastorum facilè a lupis vorari possent. hanc enim causam fuisse mutandi canonem hunc de conciliis bis habendis quoque anno scripsit Athanasius patriarcha Constant. in epist. ad episcopum Sardensium. de conciliis verò semel habendis singulis annis, est canon Synodi 6. c. 9. Syn. Nic. 2. c. 6. Later. conc. c. 6. Hac nostra ætate cognita, & exploratè percepta maiore adbuc necessitate præsentiæ episcopi in Ecclesia sua, & maiore periculo absentiæ, singula concilia singulorum annorum in tertios quosque annos prorogata sunt. Si igitur frequens absentia episcopi ab Ecclesia sua tam periculosa & pestifera iudicata est, vt (ne tempus & occasio frequens ei daretur) Synodus prouincialis alioqui tam necessaria, & salutaris, non nisi vt tertio quoque anno habeatur, Synodus Tridentina prudentissimè & saluberrimè sanxerit; quid excusaturi sunt, qui tanto animarum periculo, & ecclesiæ Dei incommodo, & detrimento electiones, aut nominationes differunt; & tam diuturnas vacationes muneris pastoralis inuehunt? quid excusabunt, qui interim silent, & dissimulant? quos Deus posuit in Ecclesia tanquam tubas, & buccinas ad canendum, cùm, vt ait propheta Ezech. viderint gladium venientem, quorum est clamare, & exaltare vocem suam; & quæ sequuntur in propheta Esaia.

De Patriarchis Alexandrino, & Antiocheno, & eorum iurisdictione.

CONSTITVTVM est, vt episcopus Ægypti, id est, Patriarcha Alexandrinus, præsideat, & habeat potestatem totius Ægypti, & omnium locorum, ciuitatum, & opidorum, quæ sunt circum eam, quia sic conuenit; & quia similiter episcopus Romę, id est, successor Petri Apostoli, potestatem habet omnium ciuitatum, ac locorum quæ sunt circum eam, ac similiter episcopus Antiochiæ, id est, patriarcha, potestatẽ habeat prouinciæ illius totius, & in aliis item locis seruari debet, quod in præterito constitutum est.

CA. VIII. CAN. NICÆN. GRÆC. 6. *Epitome vtriusque horum elaui, & noui.*

De ambiente episcopatum, nolente eum episcopum populo, vel volente quidem, sed sine voluntate archiepiscopi.

SI quis populo nolente & sine voluntate archiepiscopi, atque iniussu eius ambierit episcopatum, repellendus est. Quòd si populus diœcesis voluerit eum sine archiepiscopi voluntate, non est admittendus; quia solius archiepiscopi est hæc potestas, & qui contradixerit, est excommunicatus. & iste episcopus priuandus est. Sin autem electioni communi omnium episcoporum cum archiepiscopo, aut patriarcha tecta ratione, & secũdum canonem ecclesiasticum factæ, duo, aut tres ex populo precibus, vel studio contendendi contradixerint, maiorem partem populi, si voluerint, sequentur.

CA. IX. NICÆN. GRÆC. 6.

De episcopo Hierosolymitano honorando, saluo honore metropolitani Cæsariensis, cui est subiectus.

QVIA est consuetudo honorandi episcopum Heliæ nomine patriarchæ, cùm est dignus honore, propter sanctitatem loci, & propter probitatem eius; præsit illi prouinciæ, & locis ei vicinis, reddatque archiepiscopo eius loci debitum honorem; & vocetur ille exarchus, id est, maior, quàm Archiepiscopus.

CA. X. NIC. GRÆC. 7. *Hier. tom. 2. epist. ad Pammachium contra errores Ioannis Hieros. & Nic. in resp. ad cons. Bulg. c. 92. meminerunt de Hierosolymitano subiecto Cæsariensi.*

De iis qui irrepſerunt in ordinem presbyterorum ſine electione, & examinatione.

CA. XI. CAN. NIC. GRÆC. 10. epitome huius. ca. III.

SI fuerint aliqui presbyteri ſine probatione, & electione, & ſine examine vitæ, & morum; & examinati confitentur ſe peccaſſe id genus peccatorum de quibus ſuprà ſcriptum eſt, eiiciantur ex ſacerdotio, & non reputabitur eis in peccatum, quòd illis, cùm non eſſent probati, & electi, manus impoſuerunt; nec erunt in culpâ hoc faciendo, ſiquidem faciunt in eis quod à Chriſto Domino noſtro ordinatum eſt.

De epiſcopo ordinante quem intellexit fidem negaſſe, & de ordinato, qui poſtquam negauit, irrepſit in ordinem.

CA. XII.

SI quis prælatus receperit aliquem in eccleſiam ſanctam, qui fidem negarit, quem prælatus ex aliquo cognouerit fidem negaſſe, & ordinauerit eum ſacerdotem, aut in alio gradu, deponendus eſt ipſe, & ordinator ab omni ordine; aut ſi iſte irrepſerit in ordinem, nec examinatus, nec interrogatus, & pòſtea ab iis qui cognouerunt falſitatem, ſciatur hoc, deponendus eſt iſte.

De tranſeunte ad aliam Eccleſiam ſponte ſua, & electo ab illa, cui poſtea diſplicet manere in ea.

CA. XIII. CA. NICÆN. GRÆC. 15. epitome huius ex Arabico.

SI quis epiſcopus aut presbyter, aut diaconus ab Eccleſia ſua ad aliam electione illius Eccleſiæ, & voluntate ſua ſe transferat, & poſtea non placet ei eſſe ibi, volueritque eò, vnde prius ſe tranſtulit, redire, nõ eſt poſtea recipiendus, ſed potius ab hac, & illa Eccleſia ſit excluſus, quia ipſe ſe ſponte ſua elegit.

De dante operam, vt transferatur à ſua eccleſia ad aliam.

SI quis Epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut aliquis ex clero dederit operam, vt ex ſua eccleſia transferatur, non eſt in alia recipiendus, ſed potius cogere eum deberit, vt ad locum ſuum redeat; quòd ſi noluerit, eiiciendus eſt in totum ex Eccleſia, deponenduſque ex ordine, & communione fidelium illorum qui ad illam Eccleſiam pertinent, priuandus.

Ne quis fiat monachus ſine licentia epiſcopi, & quare requiratur licentia.

CA. XIIII.

SI quis laicus voluerit monachus fieri ſine licentia Epiſcopi ſub cuius poteſtate eſt, mouendus eſt gradu in quo eſt, & non eſt recipiendus in religionem. Hoc autem idcirco ſtatuimus, ne iſte vxorem, aut filios, aut alios ſimiles, quibus auxilium debet, deſerat.

De clericis aut religioſis fœnerantibus deiiciendis de gradu.

CA. XV. Can. Apoſt. 42. Lat. 4. Arel. 2. c. 14. Cart. Græc. c. 5. Synod. 6. c. 10. NIC. GRÆ. 17.

SI quis eorum qui ſunt in clero, aut ſubiectus regulæ, auaritiæ & turpi lucro ſtudeat, aut data pecunia fœnori, centeſimas exigat, aut ſeſcuplas, deiiciatur ex gradu; & ſit alienus à regula.

De honore epiſcopo, & presbyteris à diaconis tribuendo.

CA. XVI. CA. NICÆN. GRÆ. 18.

DIACONVS non debet communicare priuſquam epiſcopus, neque priuſquam presbyter, quia gradus diaconi infra gradum presbyteri eſt; ſciteque debet officij ſui eſſe miniſtrare epiſcopo, & presbyteris. Sciatque diaconus facultatem ſuam; cui neque licet communicare niſi poſtquam epiſcopo & presbyteris miniſtrauerit, neque rurſus ei licet miniſtrare ſacramentum communionis ſacerdoti, ſiquidem miniſtrare hoc ſacramentum, proprium eſt presbyteri, & non diaconi; presbyteris enim

enim data est hæc gloria, neque decet, vt diaconi sedeant inter presbyteros, aut sint ad latus eorum, nec intus in sacrario, vbi est altare, neque foris, nisi de sententia eorum; quandoquidem gradus diaconi inferior est gradu illorum. Diaconi, qui huic decreto contradixerint, eiiciantur ex gradu suo, & à Synodo excommunicentur.

Hier. in epist. ad Euagriũ 85. Romæ presbyteri sedent, & stant diaconi.

De ratione & modo recipiendi conuersos ex hæresi Pauli Samosatensis.

CA. XVII. CA. NI. GR. 19. *epitome hunc. Innoc. 1 epist. 22. ad Rufum Eusebium explanat hũc Canon.*

Si quis ex hæresi Pauli Samosatensis conuertatur ad fidem Ecclesiæ, debet iterum baptizari: & in quocunque gradu ecclesiastico antea fuerit, si conuertatur dignè, & cum humilitate, eiusque vita anteacta reprehendi non possit, sed laudari potius, restituendus est in gradum suum, & imponendæ ei manus, vt imponi solent ei cui nunquam antea impositæ fuerunt, cum benedictione diaconali, id est, quæ fit super ministros Ecclesiæ. Sed si aliquis eum accusauerit, & non fuerit dignus gradu propter malam fidem, & praua opera, nõ est ordinandus. Quod si aliqua diaconissa ex ista hæresi ad fidem conuertatur, oportet iterum eam baptizare, & eum ea benedictione recipere quæ super sæcularem fieri solet, examinandumque, vt suprà diximus, vtrũ verè conuertatur.

De ratione, & modo recipiendi conuersos ex hæresi Nouatianorum.

CA. XVIII. CAN. NIC. 8. *Innoc. in eadem epist. explanat hunc Can.*

Si qui ex iis qui se catharos vocant, se humiliauerint, & ad ecclesiam accedere voluerint, oportet, vt qui ex illis erant ordinati, remaneãt in clero. oportet præterea ante omnia profiteri per scripturam, quòd assentientur, & sequentur dogmata catholica, id est, quod communicabunt cum pœnitentibus, & cum digamis, & cum iis qui in persecutione lapsi sunt à fide, in quibus est constitutum tempus, vt sequantur omnia Ecclesiæ catholicę dogmata. itaque vbi omnes reperientur siue in ciuitatibus, siue in villis ipsi soli ordinati, reperti in clero, erunt in eodem gradu. Sed si fuerit in ciuitate, aut villa episcopus, aut presbyter Ecclesiæ Catholicæ, & ibi aliqui ex cathatis accedant ad ecclesiam, debet episcopus catholicus habere dignitatem episcopi: & ille qui vocabatur episcopus Ecclesiæ Catholicæ, voluerit honorare eum nomine episcopi. quod si hoc ei non placeat, excogitabit ei locum chorepiscopi, aut presbyteri, vt omnino videatur esse in clero, ne sint in ciuitate duo episcopi.

De ratione, & modo recipiendi redeuntes post lapsum à fide; & recipiendi relapsos, & de adductis in periculum mortis ex infirmitate ante completam pœnitentiam, & de conualescentibus.

CA. XIX. NIC. 12. & 13. *Hic canon multo explicatior est quã Græc. in Lat. ex Arab. Hinc Arel. 1. c. 10. Valent. Galliæ c. 3. Innoc. 1 epist. 24. c. 3.*

Si qui ex iis qui sine violentia, & periculo negauerunt, & sine illis tribulationibus quas passi sunt fideles Christi à Regibus, & principibus, & Gentilibus, perfectè, & recto corde voluerint ad fidem redire, recipiendi sunt. sed oportet, vt eum fidelibus communionem non habeant, donec pœniteat eos, & tribus annis pœnitentiam inter audientes agant, & inter pœnitentes annis vij. postea poterunt intrare in Ecclesiam ad orandum cum populo tempore sacrificij duobus annis, sed debent abstinere à communione corporis Domini. Quòd si hoc tempore pœnitentiæ ad vomitum redeant, & rursus agnoscant peccatum suum, debent agere pœnitentiam annis x. post tres annos peractos inter audientes. Post hæc autem omnia oportet examinare propositum eorum, & modum pœnitentiæ. Qui enim cũ timore Dei, & lacrymis, ac pa-

ac patientia,& bonis operibus conuerſionem opere,& non ſimulatione oſtendunt,poſt impletum tempus conſtitutum manendi inter audientes, meritò communicabunt cum aliis fidelibus in oratione, licebitque epiſcopo aliquid benignius de eis decernere. Qui autem negligenter ſe geſſerunt,& ſimulationem ingrediendi in Eccleſiam ſufficere ſibi ad conuerſionem putauerunt; omnino iſti tempus pœnitentiæ à nobis conſtitutum impleant. Sed ſi quis iſtorum ad mortem, dum in pœnitentia eſt,peruenerit,non eſt priuandus ſacra communione, quæ eſt viaticum vitę,ſi eã petierit. Quòd ſi poſt orationem,& cõmunionẽ ex infirmitate,in qua erat,cõualuerit, cõmunicabit poſtea in oratione tantũ cũ fidelibus, & nõ accipiet communionẽ ſacram;adhibeaturque diligentia,vt cuicumque proximo morti ſacramenta, ſi petierit, miniſtrentur;idque cùm epiſcopus diligenter inquiſierit,an dignus ſit; quia non licet,vt priuemus eos ſacramento communionis.

De vitanda conuerſatione cum maleficis,& diuinis,& de eorum qui non vitauerunt,pœnitentia.

CA. XX. *Faciunt cum hoc Canone multa a cap. 26. q. 5.*

NEMO fidelium conuerſetur cum maleficis, & diuinis, & qui hoc fecerit,& eos interrogauerit,eorũmue dicta approbauerit, in domumque eorum intrauerit,aut in ſuam eos receperit, & eorum cibis, & potionibus vſus fuerit,ſi ſacerdos eſt,mouendus eſt ſuo gradu, ac fideliũ communione,& ingreſſu Eccleſiæ, communioneque ſacra prohibendus. Si verò fuerit laicus,prohibendus eſt Eccleſia. Quòd ſi ad agendã pœnitentiam venerint,agenda eſt eis pœnitentia annis xx. quo tempore pane tantum,& ſale veſci debent, & à vino abſtinere àqua contenti; vt ſic caſtigati non redeant.

De inceſtis nuptiis contra legem ſpiritualis cognationis, & de pœnitentia eorum qui ſunt in eiuſmodi nuptiis.

CA. XXI. *Hinc extitit Can. 53. ſexta Synod. Trul. & Magunt. c. 55. & cap. peruenit, 30. q. 1.*

NEMO fidelium cum patre,aut matre ſpirituali matrimonium contrahat,id eſt,nõ cum patrinis,aut matrinis,& qui hoc commiſerit, habeatur tanquam ethnicus,quouſque ſepatetur, & ſpatio xx. annorum pœnitentiam agat,x.annis non intrabit in Eccleſiam, & abſtinebit à communione fidelium,alteris x. licebit intrare in Eccleſiam ad audiẽdum tantum ſcripturas. Quando autem impletum fuerit hoc tempus pœnitẽtiæ xx.annorum,licebit intrare in Eccleſiam, & ſumere ſacram communionem.

De ſuſceptoribus in baptiſmo.

CA. XXII.

VIRI non teneant in baptiſmo feminas, neque mulieres teneant mares, ſed potius mulieres teneant feminas,& viri teneant mares.

De nuptijs prohibitis fratrum, & ſororum ſpiritualium ex ſuſceptione in baptiſmo.

CA. XXIII.

NEQVE vir det filio ſuo in matrimonium eam quam vxor ſua tenuit in baptiſmo; neque mulier det filiam ſuam in matrimonium ei quam maritus tenuit in baptiſmo;quia iſti habentur vti fratres, & ſorores ſpirituales;& eorum pater, & mater, ſimiliter vt pater, & mater ſpirituales.

De eo

De eo qui duas vxores simul duxit, aut per libidinem alteram mulierem vxori superinduxit; & de pœna eius.

CA. XXIIII.

NEMO debet duas vxores simul ducere, nec vxori suæ alteram mulierem propter voluptatẽ, & desiderium carnis subintroducere proiiciendo se in periculum peccandi versando cum pluribus ad concupiscentiam, nec ad semen suscipiendum, sicut Deus ordinauit & qui hoc fecerit, si fuerit sacerdos, prohibeatur ministerio sacrificandi, & communione fidelium, quousque eiiciat domo secundam, & debet retinere * primam. idem iudicium est de laicis.

* Non concedit hic Caonn, vt sacerdos secunda eiecta, retineat primã ad vtendũ, sed iubet vt retineat, ne prætextu religinois eiiciat; iã enim antegressus est Canon de cęlibatu sacri ordinis, c. 4.

De nemine arcendo à sacra communione, nisi ratione pœnitentiæ.

CA. XXV.

NVLLVS sacerdos vllum fidelem à communione sacra arceat, neque propter odium, neque propter aliam causam quamcumque mundanam; & qui hoc commiserit, deponatur, & excommunicetur, quia vsurpauit hanc potestatem tanquam dominans.

Pertinet hic Canon ad Canonẽ Apost. 52. de repellente pœnitẽtem.

De sponsione, & testimonio in causa criminis dicendo clerico prohibitis.

CA. XXVI.

NVLLVS clericus pro aliquo spondeat, neque testimonium contra vllum in causa criminali dicat; nec eam ad Regem deferat, nec ad ea se ingerat, quæ ad alios pertinent; neque seminet dissidia inter fideles: & qui hoc commiserit, eiiciatur ex gradu, & prohibeatur communione fidelium.

11. q. 1. c. testimoniũ. & c. si quisquam.

De vitandis excommunicatis, & de non accipienda oblatione ab eis: & de excommunicatione non vitantis excommunicatum.

CA. XXVII.

QVICVNQVE fuerit à sacerdote ligatus, quamuis calumniam passus sit, non est ab eo accipienda oblatio, nec vlla alia res, quam ad Ecclesiam afferat; nec vllus fidelium debet cum eo prandere, nec in domum eius ingredi, nec eum in domum suam recipere, priusquam sit ab excõmunicatione absolutus. & qui hoc nõ seruauerit, paruifaciens excommunicationem, & fidem contemnens, oportet eum quoque excommunicare, quia fuit particeps, & consentiens.

de excommunicatione communicantis cum excom. Tur. : . c. 8. de non accipienda oblatione ab excomm. est Apostolica constitut. libri 1. Clem. c. 8. Qui excõmunicationem paruifacit, fidem contemnit.

De ira, indignatione, odio fugiendis sacerdoti, & ei potissimum, qui potestatem habet excommunicandi.

CA. XXVIII.

NON erit presbyter vllo modo maleuolus, aut velox ad iram aut ad offensionem, pręsertim Episcopus, aut alius, qui potestatem habeat excommunicandi, vt non omni tempore excommunicet, & liget. Et si quis talis extiterit, debet hæc auferre; necesseque est, vt sit moderatus, & deponat odium, & non exerceat semper excõmunicationem. Quòd si non paruerit, deponatur; siquidem ira, maleuolentia, indignatio, & clamor opera dæmonis sunt; neque conuenit, vt sit in sacerdote aliquid ex vitiis diabolicis; sed potius, vt sit mundus ab omnibus vitiis & maculis, sicut * scriptum est.

* Hoc dicit, quia scriptum est in Leu. c. 21. vt qui eligendus est ad sacerdotium, careat omni macula. quod quidem in spiritu significabat, vt careret omni vitio, & peccato graui. vnde Apostolica cõstit. lib. 2. c. 3. exploretur, inquit, qui eligendus est episcopus, an careat omni macula in iis quæ pertinent ad vsus vitæ: Scriptum est enim, inquit, inspicite maculas eius qui eligendus est ad sacerdotium. Hinc beatus Greg. scribens de eligendo episc. Ecclesiæ Ariminensis 7. q. 1. c. qualiter, iubet eligere diligenti examinatione adhibita, si in eo, inquit, quæ in textu heptateuchi continentur, non fuerint reperta, id est, si caruerit mortalibus peccatis, quæ per maculas in Leu. notatas significantur. Hæc idem Greg. clarius expressit in epist. ad Pasinum episcopum de alio quodam ordinando loquens, si nulla, inquit, ei crimina, quæ per legis sacræ regulam morte mulctanda sunt, obuient. peccata mortalia, quæ a regno Dei excludunt, dicit morte mulctanda secundum regulam legis sacræ, qualis est illa, neque fornicatij, nec idolis seruientes, nec adulteri, neque molles, & c. regnum Dei possidebunt.

De non

De non flectendo genua in oratione.

CA. XXIX.
CA. NIC. 20.

IN oratione Dominici diei, & in diebus Pentecostes, & in magnis festis Domini oportet non flectere genua, sed stantes orare, & inclinari.

De imponẽdis nominibus Christianorum in baptismo, & de hæreticis fidem trinitatis, & formam baptismi integram retinentibus, & de alijs non retinentibus dignis peiore nomine, & de modo eos recipiendi, cùm veniunt ad fidem.

CA. XXX.

FIDELES nomina Gentilium filiis suis ne imponant; sed potius omnis natio Christianorũ suis nominibus vtatur, vt Gentiles suis vtuntur; imponanturque nomina Christianorum secundum * scripturam in baptismo, & baptizentur in nomine sanctissimæ Trinitatis semper colendæ, & adorandæ anima, mente, & corde; & sanctificẽt dies festos omnes. Sed si fuerint alij Christiani contrarij in aliquibus, vocabuntur hæretici, & hoc nomine appellabuntur, Ioaniũm, & Memariũm, & Surianiũm, quæ nomina * Arabicè significant homines secundum carnẽ, & non secundum Deum agentes; quamuis nõ corruperint scripturas, neque combusserint. Qui enim corruperunt, & dies festos mutauerũt, & fidem conturbarunt, ac confuderunt, reliqueruntque genuflexionẽ, spreuerunt ordinem ecclesiæ, & alium sibi modum instituerunt, non debent appellari Memariũm, sed potius homines perditi, & errantes, & numerantur inter cultores idolorum, & veræ fidei negatores. Si verò aliquis ex istis conuersus fuerit, recipiat episcopus petitionem eius, & doceat eum, sicut recipiuntur, & docentur Iudæi, & Gentiles, & baptizabuntur iterum, postquam sectam suam malam abnegauerint, & fidem Ecclesię Dei confessi fuerint. [a] Similiter intelligendum est de Secũdiis, Marcuniis, Simonianis, Menandrianis, Sethianis.

* Secũdum scripturam imponũtur nomina in baptismo, quia scriptum est in Euangelio impositum esse nomen Ioanni, & Iesu in circumcisione, cui successit baptismus. & Dionys. Areop. in baptismo scribit dari nomẽ, quod ex sanctis apostolis didicit. Illud etiã aduertendum est, non imponi à fidelibus nomina Gẽtilium, siquando in baptismo imponitur nomen Pópeij aut Octauij, & similium; non enim vt nomen Gentilis, sed vt nostrũ imponitur. sic enim Gentilium nominibus tanquã nostris vti possumus, vt Gentiles nostris tanquam suis vtebantur, cùm Antonios, Marcos, & Marcellos, & Iulianos vocabant.

* Quia interpres è Græco, vt verbum verbo redderet, verbis aliquanto obscurioribus vsus erat, interpretatur verba Arabica obscuriora Arabicis clarioribus.

a Syn. Const. c. 7.

De ratione & modo recipiendi conuersos ad fidem orthodoxam ex hæresi Arrij, & aliorum talium.

CA. XXXI.

SI quis ad fidem orthodoxam conuertatur, recipiendus est in Ecclesiam per manus Episcopi, vel presbyteri, qui præcipere ei debet, vt anathematizet cunctos qui contra fidem orthodoxam faciunt, & qui Apostolicæ Ecclesiæ cõtradicunt. Debetque anathematizare Arrium, & hæresim eius, & apertè fidem profiteri, quam in hac perfecta confessione definiuimus, ac sincerè fidelis esse. [b] Oportet etiam anathematizare eos qui huic fidei non credunt, & eam non recipiunt. Et postquam hæc fecerit, accipiat eum episcopus, vel sacerdos, ad cuius potestatem pertinet, & vngat eum vnctione chrismatis, & signet ter vngendo, & orando super eum [c] * orationem Dionysij Areopagitæ; & fiat oratio ad Deum pro eo deuotè, vt recipiat eum. Et postea erit particeps diuinorum sacramentorum, & communionis, per quam fit remissio peccatorum. Si autem is in quo hæc facta sunt, fuerit episcopus, manebit post conuersionem suam in gradu presbyteri; si presbyter, in gradu diaconi;

Huic Canoni testimoniũ tribuit S. Athanas. qui in epist. de Synodis Arimini & Seleuciæ, & in epist. ad episcopos Africæ scribit patres Nicænos edidisse in concilio perfectã fidei confessionẽ, & anathematizasse omnes hæreses, & inter eas Arrianam. vtrũq; est in hoc Canone. est autẽ renouatus, & denuo sancitus hic Can. in suo Const. c. 7.

b Syn. Const. c. 7.

c Dionysius Areopag. citatur in Synod. Nic.

* Oratio, quam dicit Dionysij Areop. est in Canone Græco 7. Syn. const. σφραγὶς δωρεᾶς πνεύματος ἁγίου, id est, obsignatio, siue sigillum doni Spiritus sancti. Quod verò est hic de vngendo istos chrismate, non est necesse accipere de sacràmento confirmationis, vt

coni; si diaconus, in gradu hypodiaconi; & similiter in reliquis deinceps, vt ad gradum inferiorem descendat.

accepit Bessarion in libello de eucharistia; siquidē ad multa alia vtitur ecclesia secundum apostolicam traditionem vnctione chrismatis, vt in benedictione, siue sanctificatione aquę baptismi, & altaris, & in ordinatione, & in aliis.

De ratione recipiendi eos qui saluis dogmatibus fidei, & ecclesiæ legibus, à nobis recesserunt; & postea redeunt.

CA. XXXII.

SED qui fuerunt ex secta Càguadanorum, aut Cabariorum, aut Taimainorum, non necesse est eos vngi, nec iterum baptizari, neque gradu suo moueri; sed potius redire oportet ad eosdem gradus, & recipi eum orationibus, quas suprà diximus; orandumque pro eis, ac præcipiendum eisdem vt abhorreant ab iis in quibus antea fuerunt.

Sic agendum est eum quocunque qui à vera fide non vacauit, & qui baptismũ, & leges ecclesiæ retinuit, sicut alij Christiani, & qui ex istis clericus fuerit, si non mutauerit scripturam, neque desierit festos dies celebrare; qui eiusmodi fuerint, non sunt annumerandi infidelibus, & Iudæis, quia non negauerunt nos, sed nobis propter iram & indignationem aduersati sunt. & quicunque contradixerit, excommunicetur.

Huiusmodi fuerunt Audiani, sic dicti ab Audio quodam tēporibus Arrij, de quo S. Epiphanius libro 3. hær. 70. qui cum sodalibus suis nihil, inquit, habebat in fide diuersum, sed rectissimè credebat. Audiani nō desierunt festum pascha celebrare, licet per errorem cum Iudæis azymorum dies agerent. Istos credo corruptè vocari in hoc canone Cauguadanos. tales etiam fuerunt Meletiani, Meletij Ægyptij sectatores, de quo idem Epiph. lib. 2. hær. 68 non est, inquit, immutata fides ipsius aliquo tempore à sancta ecclesia catholica. Fortasse etiam corruptè legitur in hoc Can. Taimanorum, pro Meletianorum.

De loco patriarchæ ad residendum, & de honore episcopo Hierosolymitano, & Seleuciæ, habendo.

CA. XXXIII.

Patriarcha sit in ciuitate Regia, vt sit honori ipsi & Regi, & aliis simul presbyteris. Honoretur etiam episcopus Heliæ plusquam alij episcopi, quia ipse residet in sancta ciuitate, vnde crux Dei Domini nostri cœpit, & vbi est locus * iudicij. Honoretur quoque qui tenet sedem Seleuciæ, quę est ex ciuitatibus Orientalibus, qui debeat etiam appellari nomine catholici; & possit is ordinare archiepiscopos, sicut faciunt patriarchæ, vt Orientales non patiantur damnum expectando patriarchā Antiochiæ; aut eundo ad eum, & Gentiles reperiant viam ad necessitates suas: Quia in hoc non fit iniuria patriarchæ Antiocheno. Siquidem ipse consensit, postquam hoc ab eo synodus petiuit, ne de sublata potestate ista quereretur; quæ nihil aliud desiderabat, vt illius prouinciæ fideles pace, & quiete fruerentur; simul etiam, vt is qui tenet sedem Seleuciæ, nomine catholici honoraretur.

* De iudicio accipiendũ est, quo victa est mors morte Domini, & eo resurgente reddita mortuis vita.

De honore habendo archiepiscopo Seleuciæ in Synodo Græciæ.

CA. XXXIIII.

SI acciderit, vt necesse sit conuenire Episcopos Græciæ, & fuerit præsens prælatus Seleuciæ, quem diximus, quæ Seleucia est in prouincia Babyloniæ in Regno Zabur, & hodie est Ciuitatulæ, oportet honorare eum multum, & magnifacere, atque extollere supra omnes episcopos Græciæ. Siquidem ipse tenet locum patriarchæ in Oriente; & sedes eius in concilio debet esse sexta post episcopum Hierosolymitanum. & quicunque hanc constitutionem violauerit, synodus eum excommunicat.

De non habenda synodo prouinciali in prouincia Persidis sine auctoritate patriarchæ Antiocheni, & vt episcopi Persidis subiecti sint Metropolitanis Antiochiæ.

CA. XXXV.

NON petmittit magna synodus, vt congregentur in Prouincia Persidis ad disponendum aliquid ad ordinem ecclesiæ pertinens sine cōsensu, & auctoritate patriarchæ Antiocheni: quia quamuis prælatus Persidis sit loco Patriarchæ, & non quærat aliud pręterquam quietem, & tranquillitatem ipsorum Persarum, tamen non licet immittere se ad constituendum ordinem ecclesiæ, sed potius in omnibus sint Metropolitanis Patriarchæ obedientes, & qui contradixerit, synodus eum excommunicat.

De creatione patriarchæ Æthiopiæ, & de potestate eius, ac de honore ei habendo in Synodo Græciæ.

CA. XXXVI.

VT non possint Æthiopes creare, nec eligere Patriatcham; quin potius eorum prælatus sub potestate eius sit, qui tenet sedem Alexandriæ. Sit tamen apud eos loco patriarchæ, & appelletur catholicus; non tamen ius habeat cōstituendi archiepiscopos, vt habet Patriarcha, siquidem non habet patriarchæ honorem, & potestarem. Quòd si acciderit, vt concilium in Græcia habeatur, fueritq́ue præsens hic prælatus Æthiopum, habeat septimum locum post prælatum Seleuciæ; & quando facta fuerit ei potestas constituendi Archiepiscopos in prouincia sua, non licebit illi constituere aliquem ex illis. & quicunque non paruerit, synodus eum excommunicat.

De electione Archiepiscopi Cypri subiecti patriarchæ Antiochiæ.

CA. XXXVII.

Attestatur huic Canoni canō synodi Ephesinę 7. Græcè. ait enim antiquum morē esse, vt patriarcha Antiochiæ ordinationes in Cypro faciat, ordinat enim archiepiscopum Cypri, sine cuius auctoritate nō possunt episcopi Cypri cōstitui, quisque ab ecclesia sua electus, & non ab ecclesia alterius secundum veteres cenones.

SI episcopus Cypri diem suum in hieme obierit, & non potuerint populi propter tempestatem maris mittere Antiochiam, vt Patriarcha Antiochenus constituat ipsis Archiepiscopum loco mortui, debent scribere ad patriarcham, & petere ab eo, vt permittat eis constituere quem voluerint; neque prohibebit hoc patriarcha, postquam ad eum scriptum fuerit, sed potius concedat tredecim episcopis, vt congregentur, & constituant archiepiscopum loco mortui; ne defuncto Archiepiscopo principio hiemis sine capite propter tempestatem remaneant, & ne aliquis forrassis ex tredecim episcopis à vita recedat, & non sit Archiepiscopus qui constituat episcopum loco mortui, atque ita fiat, vt toto eo anno archiepiscopo careant. ob hanc causam constitutū est hoc, & qui contradixerit, synodus eum excommunicat.

Quid hîc rursus excusabunt qui electiones, aut nominationes episcoporum diutius protrahunt, cùm Synodus Nicæna, ne euenire posset, vt anno vno Cyprus sine archiepiscopo esset, si ad electioοem eius auctoritas patriarchæ Antiochiæ expectanda esset, censuerit, concedendum esse episcopis Cypri, vt ipsi quem vellent eligerent, ac constituerent archiepiscopum, si per tempestatem hiemis noo liceret de electione ad patriarcham referre.

De ordinatione ministrorum ecclesiæ episcopis prohibita in aliena diœcesi.

CA. XXXVIII.
CA. NIC. 16.
Can. Apost. 35.

VT nullus episcoporum in parœcia alterius ordinationes presbyterorum, aut diaconorum faciat, excepris patriarcha, & archiepiscopo in locis quæ sub potestate eorum sunt, neque quicquam disponat in aliena parœcia sine licentia proprij episcopi.

De cura

De cura & potestate patriarchæ in episcopos, & archiepiscopos sui patriarchatus; & de primatu episcopi Romani in omnes.

CA. XXXIX.

Consideret patriarcha ea quæ archiepiscopi, & episcopi in Prouinciis suis faciunt; & si quid reperiat secus quàm oporteat factum, mutet, & disponat, prout sibi videatur, siquidem ipse est pater omnium, & illi filii eius. Et quamuis sit Archiepiscopus inter episcopos tanquã frater maior, qui curam habet fratrum suorum, & ei debent obedientiam, quia præest; est tamen patriarcha iis omnibus qui sub potestate eius sunt, sicut * ille qui tenet sedem Romæ, caput est, & princeps omniũ patriarcharum; quandoquidem ipse est primus, sicut Petrus, cui data est potestas in omnes principes Christianos, & omnes populos eorum, vt qui sit vicarius Christi Domini nostri super cũctos populos, & vniuersam ecclesiam Christianam. & quicunque contradixerit, à Synodo excommunicatur.

* Similis est hic Canõ sexto eiusdem synodi Nic. & eandem auctoritatem, hoc est summam esse in episcopo Ro. principe omniũ patriarcharum, & ob eandẽ causam scilicet propter formam, quã habet episcopus Romanus relictam à sanctis Apost. vt S. Anacletus 10 epist. 3. diuinè explicat. formã enim quã sancti Apostoli inter se habebant, vt ait idẽ Anacletus, suis successoribus scilicet patriarchis, & metropolitanis, & reliquis episcopis reliquerũt. vt sicut beatus Petrus reliquis apostolis præfuit, sic iidẽ sancti Apostoli statuerunt, vt omnes episcopi singularum nationum suum primum haberent iuxta canonem apostolorum 34. quare cõsequẽs necessariò est, vt sicut apostoli beatum Petrum caput habuerunt, sic successores apostolorum, qui sunt patriarchæ, & infra patriarchas metropolitani, & infra metropolitanos reliqui episcopi, successorem beati Petri, id est, episcopum Rom. principem, & caput agnoscant, & habeant, vt hic Canon profitetur, cùm eũ principẽ omnium patriarcharum vocat, & primum esse dicit, sicut fuit beatus Petrus, cui in omnes Christianos data est potestas. quo testimonio nullum luculentius, neque grauius à synodo Nicæna dari potuit.

De synodo prouinciali bis singulis annis habenda, & de vsu eius, cum excommunicatione contradicentium.

CA. XL.

Vt omnes episcopi bis * singulis annis apud archiepiscopum suum conueniant: Vbi omnia, quæ in locis suis acciderint, considerent; item considerent, quæ opus sunt, cognoscantque omnia, & consentiant inter se ad expellendum procul malum, & operandum iustitiam, vt sint excusati in die illo tremendo, sitque hæc eorum excusatio manifesta, ne excidant à vita in æternum permanente, ac dedecus & ignominiam propter caduca & pereuntia ferant; & quicunque contradixerit, synodus eum excommunicat.

* Non est hic canon temerè, aut frustra repetitus: quin potius, vt solet sæpe in scriptura idem vtiliter & necessariò repeti, sic hoc de synodis prouinc. bis quotannis habendis vt saluberrimè cõstitutum. sic enim ait Leo epis. 4 c. 7. iterato canone repertum est, in quo decreta est pœna excommunic. contradicentibus, & comprehensum totum negotium huiusmodi conciliorum, quod positum est in studio expellendi malum, & operandi iustitiam. Similis comprehensio facta est in sexto Canone synodi Nic. 2. studium, inquit, & cura erit congregatis, vt diuina, & viuifica mandata Dei seruentur.

De synodo archiepiscoporum apud patriarcham semel quotannis, & de vsu eius; item de collecta per prouincias, & loca patriarchæ subiecta facienda ad victum patriarchæ.

CA. XLI.

Similiter statuimus, vt omnes archiepiscopi semel per annum apud patriarcham suum conueniant, & in eo concilio faciant ad eundem modum in omnibus rebus, & in peccatis, quę in locis eorum cõtingunt; faciantque hoc, ne in iudicio eorum sit fraus, sed potius tale sit, quale erat iudicium lxx. seniorum cum filiis Israël, qui causas suas Moysi proponebant: sic etiam & episcopi apud Patriarcham facere debent, & dispertiatur benedictio Patriarchæ secundum vires omni prouinciæ, & omni loco magno vel paruo, quæ sub potestate eius sunt, mittaturque ei singulis annis vt inde viuat, & alatur. caretque excommunicatione hic canon.

De clerico, vel monacho lapſo in peccatum, & vocato ſemel, & iterum, & tertiò, & non ſiſtente ſe in iudicio.

CA. XLII. SI quis ex clero, aut ex monachis lapſus fuerit in aliquod peccatũ, & vocatus à congregatione, vt videatur cauſa eius, & purget peccatum ſuum, dato primum tempore ad veniendum, non venerit, vocatuſque iterum, & tertiò, obſtinatè non ſe ſiſtat, eiiciatur de medio eorum, vt meritus eſt; & inſuper deponatur. & qui contradixerit, ſynodus eum excommunicat.

De reo manifeſto dimiſſo impunito ab epiſcopo, vel presbytero, vel etiam diacono iudice, quid facere debeat patriarcha.

CA. XLIII. SI ad epiſcopum, aut ſacerdotem, aut diaconũ allatũ fuerit aliquod crimen manifeſtum, non opus eſt teſtimoniis ad iudicandum. Quòd ſi propter affectionem eum qui delictum commiſit, non iudicauerint ſecundum meritam pœnam, dimiſerintque eũ in peccato, & hoc poſtea patriarchæ patefactũ fuerit, oportet vt ipſe patriarcha iudicet eum qui crimẽ cõmiſit, vt meritus eſt; illũq; deponat qui habebat exploratũ de crimine, & dimiſit eum qui cõmiſit, & illũ itẽ deponat qui fuit illius criminis ſocius. & quicũq; cõtradixerit, à Synodo excõmunicatur.

Quomodo archiepiſcopus epiſcopum ſibi ſubiectum iudicare debeat.

CA. XLIIII. VT archiepiſcopus nullum epiſcopum ex iis qui ſub poteſtate eius ſunt, cuius peccatũ ſciat, iudicet, nec imponat ei pœnitentiam pro peccato, niſi interueniente patriarcha, qui rem exploratè cognitã habeat, & qui non paruerit, à Synodo excommunicatur.

De ratione admittendi querelas, & iudicia archiepiſcopi contra patriarcham ſuum.

CA. XLV. VT non admittatur querela archiepiſcopi contra ſuũ patriarcham de vllo peccato, neque reprehenſio, neque iudicium, niſi adhibito altero patriarcha vno ex fratribus eius, qui eius cauſam excutiet. Et nullus in hac re archiepiſcopo accuſatori faueat, neque cum eo conſentiat, niſi auctoritate alterius patriarchæ. & qui contradixerit, ſynodus eum excommunicat.

Quomodo patriarcha querelam, aut iudicium archiepiſcopi contra archiepiſcopum admittere debeat.

CA. XLVI. NEQVE patriarcha querelam vnius archiepiſcopi de alio archiepiſcopo, qui ſub poteſtate eius ſit, accipiat, neque reprehẽſionem, neq; iudiciũ ſuper peccato eius, niſi altero archiepiſcopo ex fratribus interueniente; vt conſiderent hoc, ſicut ſuprà dictum eſt in canone; & non oportet vt is interueniat qui querelam habuit in hoc iudicio. & qui contradixerit, habebitur excommunicatus.

De excommunicatis ab vno aliquo, quando ab alio abſolui, vel non abſolui poſſint.

CA. XLVII. CA. NIC. 5. NVLLVS epiſcopus ſoluat quem alius epiſcopus ligauit, quãdiu ille qui ligauit, vixerit. Quòd ſi epiſcopus qui ligauit, obierit, & ſucceſſori viſum fuerit ſoluere ligatum, licebit facere, poſtquã cauſam, propter quã fuit excõmunicatus, cognouerit; modò excõmunicatus non fuerit propter blaſphemiã, aut propter aliquod peccatum publicũ, aut aliud ſimile. Eadem lex erit de ſacerdote, id eſt, vt nullus ſacerdos ſoluat, aut liget,

liget, quē alius sacerdos soluerit, aut ligauerit, quamdiu ille qui soluit, aut ligauit, vixerit. Post mortem verò successor eius soluet quem mortuus ligauit; sed debet episcopus præesse huic negotio. neque conuenit, vt archiepiscopus, aut episcopus soluat aut liget eum qui dignè à sacerdote solutus, aut ligatus est, quamdiu is qui soluit, aut ligauit, vixerit. Patriarcha tamen re cognita habet auctoritatem soluendi omnes istos, si ei visum fuerit, siquidem est loco patris familias, qui in eos, & in omnes alios potestatem habet. & hic canon non habet excommunicationem.

De non eligendo sibi successore in episcopatu.

CA. XLVIII.

Huic Canoni attestatur Conc. Antioch. ca. 23. epist. Innocentii 1. ad Clerum Constant. quae est in lib. 13. Nicephori, c. 32. epist. Aug. 110.

Non facit contra hunc cannnem, qui assentiente clero, & populo aliquem, qui dignus sit, designat futurum successorem, vt Aug. in Eradio fecit. is enim non ab episcopo, sed potius à clero, & populo eligi dicendus est. August. verò à Valerio electus fuit, & ordinatus, vt post mortem succederet, quod idem Aug. contra Canonem Nicæ. factum fuisse per ignorantiam dicit. sic igitur intelligendus est hic Canon. nullus episc. dum viuit, alterum eligat sine clero, & populo, nec ita cum clero, & populo eligat, vt ordinetur episcopus, dum viuit cui successurus est.

VT nullus episcopus dum viuit, alterum eligat qui post mortem loco suo succedat, nec ex multum *1 propinquis, nec ex primariis ciuitatis; sed cùm episcopus erit mortuus, tunc eligendus est aliquis ex sacerdotibus, aut religiosis qui habitant in monasteriis per desertum, aut aliquis de doctrina, & studio scripturæ notus, & cuius præstantia, & probitas sit cunctis manifesta. quamuis sit externus, ordinetur episcopus, si his condicionibus præditus repeciatur, & diues *2 si fuerit, nihil impediet quominus sit episcopus. & hic canon caret excommunicatione.

*1 Dixit, nec ex multum propinquis, quia esse multum propinquum, vt fratrem, aut filium, aut fratris vel sororis filium, multum valde posset, vt electio huius multum propinqui, quam facit episcopus viuens, à clero, & populo approbaretur; similiter, si ex primariis.

*2 Quia ait beatus Iacobus, nónne diuites per potentiam opprimunt vos, & ipsi trahunt vos ad iudicia, & Paul. qui cupiunt, inquit, diuites fieri, incidunt in desideria multa, inutilia, & nociua, ideirco vt diues ordinatione episcopi dignus sit, explorare oportet, an sit etiam, sicut Apost. diues in bonis operibus, & an facilè tribuat, & cōmunicet. hinc synodus Sardic. c. 10. siquis, inquit, diues, aut scholasticus à foro, velit episcopus fieri, ne prius fiat quàm in omnibus gradibus ministerium impleat, vt si in singulis dignus censeatur, possit ad verticem dignitatis episcopi ascendere. Cum curialibus coniunxit synodus diuites.

De non ordinando simoniacè.

CA. XLIX.

Testatur decretum fuisse hoc in concilio Nicæno beatus Greg. 16. q. 7. c. peruenit.

VT nullus audeat ordinare episcopum, aut sacerdotem, aut diaconum pro quauis re data, siue ante ordinationem, siue post; & qui secus fecerit, deponatur. & quicunque contradixerit, synodus eum excommunicat.

De episcopo vno tantum vnius ciuitatis, & vno tantum parocho vnius villæ; & de non mouendo primo siue episcopo, siue parocho, propter alium secundum ab aliqua parte populi petitum, si primus vacat à manifesto crimine.

CA. L. CAN. NIC. 7.

VT non sit nisi vnus episcopus vnius ciuitatis, nec in vna Ecclesia villæ sint duo sacerdotes, & si fuerit magna, poterit sacerdos habere secum diaconos, & solus sacerdos in iis quæ ad altare pertinent, præsit; sicut solus Episcopus est in Ecclesia sua superior. & si in ciuitate, aut villa, fuerit aliqua discordia, ita vt alij hunc sacerdotem, aut episcopum, alij alium velint, debet tunc populus considerare hoc iustè: & si nō auditur de eo aliquod delictū manifestum, oportet relinquere eum in loco suo: sin verò infamia alicuius peccati in eo reperta fuerit, eiiciendus est, & in locum eius alter substituendus, qui sit sine crimine.

Denique ſecundus epiſcopus, aut ſacerdos non intret in locum primi, ſi primus fuerit manifeſtè probus, ſiquidem copulatus eſt cũ eccleſia, ſicut conſtitutum eſt. quæ eſt etiam lex ſæcularibus, vt nemo eorum accipiat in matrimonium per vim vxorem alterius, donec vir eius mortuus ſit, dimittatque eam liberam, vt abeat quò velit. Qui huic Canoni contradixerit, Synodus eum excommunicat.

Iſta ipſa ratione cõparationis, ac ſimilitudinis matrimonij carnalis cum ſpirituali vſus eſt Euariſtus in epiſt. 2. & ſicut vir, inquit, nõ debet adulterare vxorem ſuam, ita nec epiſcopus eccleſiam ſuam, vt dimittat illam abſque ineuitabili neceſſitate, aut apoſtolica, vel regulari mutatione.

De non permittenda ab epiſcopo ſeparatione vxoris à viro propter diſcordiam.

CA. LI.

Tolet. 11. c. 8.

SI quis vxorem ducat, & poſtea inter eos propter aliquam cauſam non conueniat, & vxor ſit in culpa, quæ cauſam dedit diſcordiæ, debet vir patienter eam tolerare, & cum ea ſocietatem habere, quouſque res adducatur ad concordiam. Quòd ſi non tolerauerit, debet interuenire epiſcopus; & ſi epiſcopo parere illa noluerit, nec audire eum, & à viro diſceſſerit, debet epiſcopus hortari illam ad redeundum; & ſi noluerit redire, debet cogere, vt redeat. Sed ſi vir quæſiuit occaſionem vt ab ea ſepararetur, non eſt ei credendum, quin potius, velit, nolit, cogẽdus eſt vt cum ea habitet. Quòd ſi hoc facere noluerit, oportet vt ſeparetur à communione, & ingreſſu Eccleſiæ.

De fœneratione, & turpi quæſtu clericis interdicto, & de non conuerſando, neque comprandendo cum Iudæis.

CA. LII.
CAN. NIC. 17.
Ca. Apoſt. 44. Carth. 5. Syn. Nic. 2. c. 17. Syn. 6. c. 10.

NVLLVS ſacerdos det fœnori, neque quæſtum iniquum faciat, neque ſocietatem cum Iudæis habeat, neque fraternitatem, neque cum eis cibum, aut potum ſumat: ſiquidem ſancti Apoſtoli hoc ſtatuerunt, & hoc fideles facere oportet. & quicunque non paruerit, ſynodus eum excommunicat.

De coniugio diſparis cultus vitando.

CA. LIII.
Conc. Tolet. 3. c. 14. Agath. 67. Elib. 15. & 16. Aurel. 2. c. 18. Aurel. 4. c. 13. Amb. epiſt. 70. idem lib. de Abr. c. 9.

VT Chriſtiani vxores ducant ex quacunque natione, modò ad fidem veniant, ſed non debent Chriſtiani dare filias ſuas nuptum infidelibus, ne ad errorem maritorum peruertantur, & fiant vel Iudæ, vel Gentiles propter infirmitatem ſuam, & procliuitatem ad malum. & qui non paruerit, à ſynodo excommunicatur.

De electione chorepiſcopi, & de officio eius in caſtellis, & pagis ac monaſteriis.

CA. LIIII.

ELIGAT epiſcopus ex bonis religioſis qui habitant in deſerto, aliquem qui ſit doctus, & optimis moribus, & maximè omnium qui in vniuerſa illa congregatione ſunt, intelligens, qui nihil de electione ſua cognouerit; & qui ſunt illius congregationis, debent adducere eum, & vnus ex diaconis cõgregationis dicat alta voce, Nos eligimus talem in chorepiſcopum, qui habeat totam poteſtatem in nos, vt ſciant omnes electum eſſe eum in eo gradu. & debet epiſcopus recitare ſuper electũ orationem conſuetam, & benedicere illi; detque ei nomina omnium eccle-

Quod in extrema parte huius Canonis cõtinetur de cura chorepiſcopo habẽda, vt ex omnibus caſtellis, & pagis ſuppeditetur epiſcopo ad victũ, & eleemoſynæ pauperibus & peregrinis & clericis egentibus faciendas, ſatis conuenit cum eo quod ait Damaſus epiſt. 4. non fuiſſe iam ſuo tempore neceſſarios, ſicut, inquit, in primitiua eccleſia, vel propter ſtudium, quod erga pauperes exigebant. hos etiam Syn. Neocæſ. c. 14. dicit honorari propter ſtudium in pauperes. Deinde quod præcipit Canon, vt epiſcopus recitet ſuper chorepiſcopum orationem, & benedicat ei, declarat quod ait Damaſus fuiſſe olim chorepiſcopos ad formam 70. diſcipulorum, id eſt, non fuiſſe ordinem eorum

ecclesiarum, & monasteriorum quæ sub potestate eius sunt, vt eligat ipse, prout melius ei visum fuerit, eos qui sint idonei, & in sermone suo cõstantes, quos ecclesiis, & monasteriis præficiat; & eis qui curam habent ecclesiarum, ne imponat curam monasteriorum; & eis qui præfecti sunt monasteriis, ne mandet curam ecclesiarum; obligetque eos ad ea loca quæ eis data sunt; & eat postea ad visitandas Ecclesias, & monasteria. Qui si in aliqua ecclesia, aut monasterio aliquid deesse, aut supra quàm opus sit, abundare repererit, oportet quod vno in loco superfluit, apponere vbi deest; id quod cum timore Dei, & ædificatione illorum locorum fieri debet. & si fuerint pauci sacerdotes, debet augere numerum ex illis qui sunt illius loci; & si inter eos non fuerit aliquis illius castelli idoneus, vt ordinetur, debet sumere aliquem ex monasteriis, vel ecclesiis, & curet vt fiat sacerdos, vt oratio sit assidua, & non cesset ministerium altaris, destituanturque templa oratione, & missa, & Christiani non habẽtes pastorem nomine & opere sint sicut Gentiles. item curet, vt in omni castello, & parua villa sit aliquis qui colligat prouentus episcopi secundum vires cuiusque loci, & afferãtur ad eum; siquidem ad eum pertinet, vt faciat eleemosynas pauperibus, & peregrinis, & sacerdotes egentes recreet, vt maneat inter eos charitas. & hic canon caret excommunicatione.

nisi presbyterorũ tantum, idcirco chorepiscopus nõ ordinabatur, sed per orationẽ benedicebatur. Ad vicem chorepiscoporum quibus iam nõ opus est, acceduut nũc visitatores, quos vocãt. in Mediolanensi ecclesia vocãt vicarios foraneos. hi sunt sacerdotes probati, quos episcopus deligit, & certas regiones diœcesis suę attribuit inspiciendas, & lustrandas, vt in ciuitate sua gregem qui extra ciuitatem est, quasi præsens intueri, & curare possit. quibus qui primi nomen hoc imposuerũt, videntur mihi nomen chorepiscopi ab inspiciendis regionibus interpretati. de horum nomine & officio est cap. in secunda parte const. synodi prouincialis Mediolanensis anni LXVI. R^mo. D. Carolo Borromæo Archiepiscopo.

De ratione visitandi ecclesias, & monasteria quæ in potestate sua habet chorepiscopus.

CA. LV.

Chorepiscopus cùm visitat Ecclesias, & monasteria quæ sub potestate sua habet, videat an pauci sint, vel desint fratres, & sorores; congreget seniores castelli, & prædicet, atque exponat eis scripturas sacras; eósq; de omnibus sanctis præceptis admoneat. itẽ interroget, an habeãt filios, aut filias, & faciat vt ad se adducantur; vt signet eos, & oret super eos, imponatq; manus, ac benedicat, & instituat ministros, sicut prius eos admonuerat; debetque distribuere eos per ecclesias, & monasteria, & prouidere vt [a] discant; vt reddantur apti, & idonei ad ædificationem monasteriorum, & ecclesiarum, & aliorum locorum quæ horũ opera indigebunt. & hic canon caret excommunicatione.

Cernitur in hoc Canone ratio quædam seminarij ministrorum ecclesię ceu vestigium quoddam Seminariorum quę nuper secundum decretum synodi Tridentinę instituta sunt. Ministri, quos iuxta hunc canonẽ chorepiscopi instituebant, non erant diaconi neque presbyteri, quos Ancyr. Syn. c. 12. prohibet ordinare, sed iuxta Canonem Antioch. Syn. c. 10. lectores, exorcistæ, & hypodiaconi, qui iuxta Carth. 4. c. 5. manus impositionem non habent. Quare cùm hic Canon ait, imponatque manus, intelligenda est manus impositio, non vt imponitur in ordinibus sacris.

a *De pueris clericis instituendis Tolet. 4. c. 23. Vasen. 2. c. 1.*

De profectione presbyterorum ex castellis, & pagis cum chorepiscopo ad salutandum episcopum bis quotannis, & religiosorum ex monasteriis semel, & noui abbatis monasterij ter.

CA. LVI.

VT chorepiscopus bis per annum congreget presbyteros ad salutandum episcopum, & tradendum se ei, & ad communionem cum eo habendã; & prandeãt cum eo, fiatque hoc in principio anni, & in festo resurrectionis Domini nostri Iesu Christi. Religiosi tamen semel per annum cum eo congregabuntur, quando ei videbitur. Sed qui fuerit tunc primo factus caput in aliquo monasterio, debet proficisci ter per annum ad salutandum episcopum, & tradendum se ei: semel, & iterum profi-

Vt semel in anno in loco quẽ episcopus elegerit, accepta vocatione abbates cõueniant, Aurel. 15. & 21. Tarrac. 2.

proficiſcetur ſolus, vt ab epiſcopo adiuuetur in officio ſuo; tertiò cum omnibus ſuis fratribus.

De loco epiſcopi, archidiaconi, & chorepiſcopi ad ſedendum in eccleſia cùm celebratur officium; & de officio archidiaconi, & de honore archipresbyteri.

CA. LVII.

LOCVS epiſcopi in oratione ſit in ſummo ſacelli, ſiue capellæ intra locum altaris, vt qui ſit paſtor, & gubernator; poſt eum ſit archidiaconus ad latus dextrum, vt qui ſit loco eius, & præſit omnibus quæ ad orationem, & eccleſiã pertinent; Chorepiſcopus autem ſit poſt archidiaconum ad alterum latus, quia ipſe etiam eſt loco epiſcopi ſuper villas, & monaſteria, & ſacerdotes villarũ, quæ ſub poteſtate eius ſunt. Protopapa verò, id eſt, archipresbyter, quoque honoretur in abſentia epiſcopi tanquam epiſcopus, quia eſt loco eius, & caput ſacerdotum, qui ſub poteſtate eius ſunt in Eccleſia. in omnibus verò quæ ad diaconos ſpectant, quibus præeſt archidiaconus, ſiue quid inimicitiæ, aut peccati, aut litis inter eos ortum fuerit, aut aliud quid quod ad iudiciũ eius neceſſariò pertineat, nihil referat archidiaconus ad epiſcopum, ſed ipſe potius eorum controuerſias dirimat, ſiquidem ſub poteſtate eius ſunt diaconi, & debet leuare epiſcopũ hoc onere. archidiaconus enim præeſt vniuerſo officio orationis, & per eum gubernari, & diſponi debent quæcunque ad eccleſiam pertinent; ne, ſi huic officio deſit, transferatur hoc iudicium, & gubernatio ad ſæculares. quæ quidem poſſit eſſe cauſa, vt meritò clerici minus Epiſcopum timeant, & poteſtas epiſcopi, & ſacerdotum debilitetur, quia non poſſint tueri veritatem; ex quo fiat, vt populus multa peccata incurrat, nec acquieſcat iudicio in quo oporteat acquieſcere; & in vniuerſo populo alij aliis placeant, & non Deo, & hoc etiam populum ab oratione auertat. canon ſine excommunicatione.

Satis cum his cõgruunt quæ de officio archidiaconi ſcripta ſunt c. adhæc ab Innoc. & diſ. 25. Archidiaconi eſt præeſſe ordinationi eccleſiæ; cõ. Agath. c. 23. Archidiaconi officium ſuggerere epiſcopo conſtitutiones; Tolet. 1. c. 20. Tolet. 4. c. 3.

De honore habendo archidiacono, & chorepiſcopo, cùm ſedent in eccleſia abſente epiſcopo; & cùm deambulant cum epiſcopo.

CA. LVIII.

QVANDO chorepiſcopus, & archidiaconus ſedent in eccleſia, nullus ſacerdos, neque diaconus Eccleſiæ, neque cuiuſuis alterius gradus clericorum audeat ſedere ſupra illos, præterquam epiſcopus, quia hi ſunt tanquam duæ manus, & duæ alæ, quibus epiſcopus volat. Sed quando epiſcopus ambulat ſiue in eccleſia, ſiue foris, oportet vt archidiaconus ſit ad dextram, & chorepiſcopus ad ſiniſtram, & epiſcopus ſit inter eos tanquam pater in medio filiorum, & qui non paruerit, ſynodus eum excommunicat.

Hęc eò ſpectant, vt omnia honeſtè & ſecundum ordinem fiant in eccleſia, ſicut Apoſt. præcipit.

De omnibus gradibus clericorum, & miniſteriis eorum publicè deſcribendis, & proponendis.

CA. LIX.

Deſcribantur, & exponantur omnes gradus clericorum, & miniſteria eorum, ne vlla ſit inter eos diſſenſio; & ne catholici miſceantur, quando venerint clerici aliarum Eccleſiarum, & aliorum monaſteriorum; ſiquidem omnia miniſteria ſunt vniuſmodi in cuncta parœcia, ſiue diœceſi, quæ ſub poteſtate eius eſt.

Ne cum clericis laici miſceantur, Turon. 2. c. 4.

Fortaſſe non eſt alienum ab hoc canone quod ſcripſit beatus Baſilius in epiſt. ad chorepiſc. vt mitterent deſcriptos in tabella eos qui in ſingulis pagis eſſent hypodiaconi, à quo quiſque lectus eſſet; & vt ſeruarent ſibi chorepiſcopi exemplũ, vt cum miſſũ ad epiſcopũ recognoſceretur.

De ra-

De ratione eligendi ex diœcesi ad sacros ordines, & de ratione examinandi eos.

CA. LX.

SI qui sunt ex diœcesi ad sacerdotium, id est ad sacros ordines eligendi, primum quidem adducendi sunt ad episcopum, postea examinent eos archidiaconus, & chorepiscopus, & videant an idoneè, & intelligenter legãt scripturas, & an sciant leges sacerdotales, & statuta Ecclesiæ. Qui si fuerint verè approbati quòd ipsi sciunt ista, sintque verè digni sacerdotio, & à Deo, qui nouit secreta, electi, orabunt pro eis orationem solitam, vt fiant digni remissione, & accipiant indulgentiam. Postea adducendi sunt ad episcopum, vt imponat eis manus, & benedicat, eosque ordinet: qui cùm erunt ordinati, debet archidiaconus adducere eos ad chorepiscopũ, vt moneat eos, ne ministrent in ministerio * sacerdotali, id est, sacrificij, sed tantum orationis, donec didicerint omnes leges sacerdotij, & postea veniant ad chorepiscopum, vt videat an in hoc profecerint, & iterum eos de hoc admoneat. non enim licet, vt vllus ex sacerdotio ministret in sacello, siue capella diœcesis sine licentia chorepiscopi, quandoquidem ipse est caput illorum. Et si archidiaconus nõ fuerit propè, qui fuerint ordinati accipiant litteras à chorepiscopo ad archidiaconum, qui debet tunc suscipere curam eorũ in iis quæ ad statuta ecclesiæ pertinent, & dare illis curam secundum ordinem ecclesiæ. Nec episcopus, neque chorepiscopus debẽt eos à clero remouere sine archidiacono, siquidem ipse est, vt antè diximus, nutritus in ciuitate, & habet totius populi notitiam, pręestque officio orationis, & omnibus diaconis. Et quando episcopus proficiscitur ad villam, aut castellum diœcesis, nulli debet chorepiscopus permittere, vt sine licentia Archidiaconi ordinetur, nec episcopus, nec vllus alius sacerdotem ordinare debet, neque religiosum facere nisi præsente chorepiscopo, siquidem ipse quoque præest officio orationis, & cæteris omnibus quæ in villis suis fiunt; & quicumque non paruerit, synodus eum excommunicat.

Huic Canoni attestatur epis. beati Basilij ad chorepiscopos, ex ea enim cõstat chorepiscopos nõ diaconos, qui sunt ordinis sacri, & sacrificio ministrant, sed hypodiaconos, & alios ministros ordinare potuisse, vt ex Canone superiore lvj. liquet, modò essent examinati, & probati à presbyteris, & diaconis.

* Ministrare in ministerio sacerdotali est ministrare altari, quod presbytero & diacono ministro presbyteri conuenit.

De honore diaconis habendo, ne se clerici in eos efferant.

CA. LXI.

VT diaconi non sint præcincti cingulis suis tempore orationis, quia sunt liberi, & non dominatur eis nisi Dominus Christus rex vniuersi mundi, & eorum Deus; hæc est enim eorum, qui liberi sunt, consuetudo. Serui verò hanc consuetudinem non habent, quamuis diuites, & potentes sint, atque hoc honore honorãdi sunt diaconi, & non alij clerici. Sacerdotes enim sunt serui Christi, qui constituti sunt vt præsint ecclesiæ, & orationi, quæ nõ possunt ab eis derelinqui. At diaconi oratione, & laudibus finitis, eunt discincti quò eis libet siue per vias, siue per plateas. Hæc de omnibus diaconis, & sacerdotibus dicta sunt. & hic canon sine excommunicatione positus est.

Eò spectat hic canon, vt omnia in ecclesia honestè, & secundum ordinem fiant, ne clerici in diaconos se efferant; sicut in superiore Canone xviij. ne in presbyteros diaconi.

De numero presbyterorum, & diaconorum ad ministerium ecclesiæ, & ad facultatem eius accommodato.

CA. LXII.

VT non sint pauci presbyteri in ecclesia, ne deficiat oratio, & ministerium Ecclesiæ; & ne sit magnus sacerdotum numerus, ne sumptus ecclesiæ augeatur. Quamobrem qui Ecclesiis præsunt, ij quidem quid in hac parte opus sit, videbunt. atque ita oportet, vt tot in Ecclesia diaconi sint, quot ecclesia ferre possit, & vt illis archidiaconus pręsit, sicut sancti

Hic Canon canonem Synodi Neocæs. testimonio synodi Florentinæ actione 7. corrigit; illa enim iubet vt in

ciuitate quamuis magna sint 7. diaconi; hęc verò, vt tot sint in ecclasia, quot ecclesia ferre possit, vt si plures scilicet nō possit, sint saltem 7. reliqui gratis ministrēt. totidē debere assa scripsit quoq; Euaristus ante synodū Nia. ad custodiam episcopi prædicantis, vt dun asscnt, sicut ego intarpretor, ad dextram, dun ad sinistram, dun retro, & vnns à fronte. postquam nō npus fuit custodire prædicantam, successit, vt puto, hic numerus curæ septipartitæ rerū ecclesiæ: vt in ecclasia Gręca ax diaconis eligitur vnus magnus oeconnmus, alius magnus σκευοφύλαξ, hic curam habet sacrorū vasorū, & vastimantnrum. Alius curam habet sacrarum dnmorum, siua mnnasteriorum; hic est magnus sacellarius. alius saruat scripta & tabulas da iudiciis, & causis; & hic vocatur magnus chartophylax. Alius habet curam sacrarum dnmorum quę sunt in ciuitate, qui curat etiam orhatum altaris; hic vocatur sacellarius, nos vocamus sacristam. alius curam habet de iis qni ad fidam redeunt, qui præest custodiæ legum sacrarum, & inquirit de homicidiis, & aliis criminibus; hic dicitur πρωτέκδικος. Septimus ast, qui istis nmnibus præest, archidiacnnus. Fnrtassis hæc fuit causa, cur synodus Nic. statueret, vt septem diaconi assant in ecclesia, quæ tot alere posset, quòd essent hæc nmnia ab illis curanda. constitutio apost. lib. 3. Clam. c. 19. iubet, vt numerus diaconorum sit prn portiona multitudinis populi. hic habetur ratin ministerij nbeundi; maior cnim multitndo populi plures presbyteros requirit; & plures presbyteri plures diaconos, quia diaconi sunt ministri presbyterorum.

sancti Apostoli canonibus suis constituerunt, & sancti patres, qui ante nos fuetunt; & vt sint vij. diaconi, qui ecclesiæ sumptu viuant, ac reliqui gratis ministtent. & hic canon non habet excommunicationem.

De œconomo ecclesię, & de aliis cum eo, qui curent res ecclesię.

CA. LXIII. VT sit in vna quaque ecclesia œconomus, & cum eo alij, qui habeāt cutam prouentuum, & agrorum; & alij villarum, & sumptuum quotidianorum; alij frumenti, & leguminum; alij vasorum auri, & argenti, & vestimentorum, ac ornamentorum ecclesiæ; alij habeāt cutam loci, in quo sancta Euchatistia seruatur; & quisque habeat cutam eorum quæ sibi commissa sunt, idque cum timore Dei, & ne intet eos sir, qui illum seruum nequam imitetur, qui talentum Domini sui abscondit, & non est in eo negotiatus; quem itatus Dominus in tenebras exteriores mitti iussit. & hic canon catet excommunicatione.

De officio in ecclesia horarum diurnarum, & nocturnarum & de oratione pro omnibus qui eam ecclesiam gubernant.

CA. LXIIII. VT in omnibus horis diurnis, & nocturnis in principio, & in fine orationis fiat cū deuotione memoria episcopi, & oretur pro salute eius, & vt oratione eius populus adiuuetur. Sabbato autem, & diebus festis, quando sunt sancta supet altare posita, diaconus memoriam faciat, nominatim primum Patriarchæ, deinde Archiepiscopi, episcopi, chorepiscopi, atchipresbyteri, archidiaconi, quia isti sunt gubernatores ecclesiæ; idcirco nominandi sunt ad altare in ecclesia, quandoquidem per eos omnia ecclesiastica administrantur, & ipsi sunt in Ecclesia superiores. & qui contradixerit, sit excommunicatus.

De ordine ducendi funus episcopi, chorepiscopi, & archidiaconi, & de officio exequiarum.

CA. LXV. Quando moritur episcopus, debent chorepiscopus, & atchidiaconus præire funeti, vt si filij præcant funeti patris; quando verò aliquis horum moritur, debet præire episcopus, vt si pater præeat filiis mortuis, & legantur in funere ea quæ doctores, & sancti patres spirituales de oratione constituerunt. intersintque funeri omnes subiecti eis, siquidem vocabantur eorum omnium patres, & nūcietur de morte eorum omnibus ecclesiis, & monasteriis illius patœciæ, vt fiat oratio pro eis. & hic canon catet excommunicatione.

De ducente alteram vxorem dimissa quacunque de causa priore, vel etiam non dimissa, & de falsò accusante vxorem de adulterio.

CA. LXVI. Quicunque sacerdos, aut diaconus vxorem suam propter fornicationem

tionem dimiserit, aut ob aliam causam, vt suprà dictum est, aut domo eiecerit propter bona externa, vel vt illam altera pulchriore, aut meliore, aut ditiore mutet, vel propter concupiscentiam suam, quod Deo displicet, & illa ob has causas dimissa, ipse cum altera matrimonium contraxerit; aut non dimissa, alteram duxerit, siue liberam, siue seruam, & ambas pariter habeat licet separatim habitantes, & singulis noctibus cum altera earum cubet, vel eas in eadē domo, vel in eodem lecto habeat, deponatur. Si verò fuerit laicus, prohibeatur communione fidelium. Sin autem falsò aliquis vxorem suam de adulterio infamauerit, vt eam dimittat, inquirendum diligenter de hac re est; & si hoc falsum fuerit, deponatur, si ex clero est: Sin autem laicus, prohibeatur ingressu ecclesiæ, & communione fidelium, & cogatur habitare cum ea quam infamauit, quamuis deformis & pauper, & insana sit. & qui non obedierit, à synodo excommunicatur.

De ducente simul duas vxores; & de muliere fideli nubente viro infideli, & de forma recipiendi eam ad pœnitentiam.

Quicunque duas mulieres in matrimonium simul acceperit, ipse cum secunda excommunicetur; & quæcunque mulier fidelis viro infideli nupserit, ipsa quoque à communione fidelium separetur; quæ si pœnitentiam maleficij egerit, & eum virum quem habere non poterat, id est, infidelem, dimiserit, non est recipienda nisi eo modo quo recipitur is qui postquam fidem negauit, ad fidem reuertitur; debetque ipsa infidelem relinquere. erit autem pœnitentia eius qui ad fidem reuertitur, & eius quæ virum infidelem reliquit, ferre cilicium, dormire super cinerem, constituendumque est eis de ieiunio, & bonis operibus, prout conueniat, & postea licebit cum fidelibus cōuersari, & cōmunionem sacram accipere. & qui cōtradixerit, à synodo excōmunicatur. CA. LXVII.

De dante filiam, aut sororem neque scientem, neque volentem, viro infideli in matrimonium.

Si quis fidelis filiam, aut sororem non consciam, neque volentem, neque cogitantem, neque præsentem dederit nuptum infideli, separabitur, & prohibebitur communione fidelium. ipsa verò quæ data est in matrimonium, non est prohibenda. Si autem qui hoc fecit, pœnitentia ductus illam ab infideli separauerit, constituenda est ei pœnitentia secundum peccatum eius, quanta sacerdoti videbitur conuenire illi, & ab eo sustineri posse. quòd si pœnitentiam patienter sustineat, debet humaniùs cum eo agere sacerdos. & qui non paruerit, synodus eum excommunicat. CA. LXVIII.

De fideli discedente à fide propter libidinem, & amorem infidelis; & de forma recipiendi eum, aut eam ad pœnitentiam.

Si quis fidelium mulieri infideli morem gerat propter fornicationem, aut mulier fidelis viro infideli, & ob hanc causam à fide recedant, pœnitentia horum sit, vt spatio trium annorum stent ad ianuam templi in cilicio, & cinere; & peracto hoc tempore intrent in ecclesiam ad orationem; sed ita, vt spatio vnius anni stent in angulo ecclesiæ ab aliis separati; neque liceat eos salutare, neque cum eis communionem participare. transacto autem anno, debet sacerdos benedicere aquam, & oleum, CA. LXIX.

oleum, non sicut benedicitur in baptismo, nec vt benedicitur chrisma, sed vt oleum infirmorum, & vt benedicitur aqua ad emundationem immunditiæ eorum qui comederunt morticinum, & sic debet eis benedicere sacerdos, & aspergere eos aqua ista, & ipsi etiam debent compungi, & mundabuntur, remitteturque eis peccatum orando pro ipsis. faciendaque est diligens de eis inquisitio, & sic dabitur communio. & qui non paruerit, synodus eum excommunicat.

De hospitali faciendo in omni ciuitate, & de electione præfecti & de officio eius.

CA. LXX. VT sit in omnibus ciuitatibus locus separatus peregrinis, infirmis, & pauperibus, qui vocetur xenodochium, id est, hospitium peregrinorum. Et eligat episcopus aliquem ex fratribus qui habitant in deserto, qui sit peregrinus, & procul distet à patria, & à familia domus suæ, qui sit etiam vir probus, & hunc præficiat xenodochio, qui in eo faciat lectos, & quæcunq; infirmis, & pauperibus opus sunt. Quòd si bona xenodochij non sufficiant, debet colligere omni tempore, & ex omnibus Christianis prouisionē secundū vniuscuiusque vires. atque his facultatibus sustētet fratres peregrinos, & pauperes, & infirmos, vt cuiq; opus erit, siquidē ipse est protector eorū ad adiuuandum eos, & eis diligenter prouidēdū; quia in hoc opere est remissio peccatorū, solutio iniquitatis, & appropinquatio ad Deum. & hic canon est sine excōmunicatione.

De collocando episcopo aut archiepiscopo in sua sede post ordinationem, quæ dicitur inthronizatio.

CA. LXXI. CVM archiepiscopus episcopum ordinauerit, oportet vt mittat episcopum cum eo, qui illum introducat in ciuitatem, & in ecclesiam, & faciat sedere primo die in throno, & postquam tribus mensibus in ciuitate sua resederit, debet archiepiscopus cùm visitat, salutare eum, & committere archipapæ, id est, archipresbytero, & archidiacono, vt eū in statutis episcopatus examinent, & si repererint didicisse eum omnia perfectè, confirmabitur in episcopatu, & in statutis eius. Sic etiam facere debent patriarchæ suis archiepiscopis. & qui contradixerit, Synodus eum excommunicat.

Vt nulli liceat de ecclesia in qua ordinatus est, ad aliam se transferre & de translatione eius qui per vim eiectus est sine culpa.

CA. LXXII. NICÆN. 15. Apost. c. 1. Ant. c. 21. Chalc. 5. 12. 20. Sard. 15. Differt hic Canō à superiore 13. quòd ille prohibet, ne quis patiatur eligi se ab alia ecclesia, acquiescens electioni, vt ecclesia sua relicta, in qua ordinatus est, ad illā à qua electus est, transeat; & ne det operam, vt ab eo in cuius potestate est, trāsferatur.

NVLLVS episcopus ab episcopatu minore ciuitatis & territorij, vbi ordinatus est, ad alterum propter caritatem annonæ, aut propter paruitatem ciuitatis, aut paucitatem populi, & paucitatem monasteriorum transeat; idem requiritur in maiore, quia non conuenit hoc, siquidem vnusquisq; sortem habet à Deo; nam & hoc statutum est maritis. quicunque enim laicus vxorem suam repudiat, excepta causa fornicationis, mœchatur, quia hoc facit, vt eam altera meliore mutet. Sic sunt episcopi, & sacerdotes, si ciuitates suas, & altaria pro aliis maioribus relinquant. idcirco hanc prauam consuetudinem prohibuimus, & resecauimus. Quòd si episcopus propter causam aliquam è ciuitate sua expulsus fuerit, non debet quęrere alium locum, vt ad eum transeat, quia per vim eiectus est; & tunc oportet constituere eum in alia ciuitate, si tamen perspectum fuerit esse eum mūdum, & sine crimine, iustum, ac fidelem,

fidelem, & aliqua culpa eius non extiterit causa expulsionis. Quòd si primus locus erat patuus, & cognitum fuerit esse eum dignum archiepiscopatu, creandus est archiepiscopus in ea ciuitate quæ archiepiscopo indigeat. Quòd si mutatur iste ad maiorem episcopatum, nihil obstat, quia non propter desiderium suum, sed propter necessitatem translatus est. Similiter presbyteros, & diaconos per castella, & vicos non oportet relinquere altaria sua, & transferre se ad alia, sed manere vbi sunt ordinati, nisi de licentia chorepiscopi ex causa iusta, & ad profectum vitæ, & fidei: quòd si sponte sua hoc fecerint ob aliquam causam ex supradictis, non licebit hoc illis, quin potius mouēdi sunt gradu suo qui hoc commiserint, & non est admittenda eorum excusatio. Et hic canon caret excommunicatione.

hic verò prohibet simpliciter, ne quis sua volūtate à sua ecclesia ad aliam, quæ ei magis placet, trāseat.

De non eligendo sacerdote à laicis per castella, & pagos sine auctoritate chorepiscopi; nec abbate per monasteria; & de non præcipiendo, vt aliquis eligatur post mortem suam; & quando hoc liceat superiori.

VT non audeant laici qui sunt in pagis, eligere sibi sacerdotem, neque monachi superiorem sine auctoritate chorepiscopi. quòd si aliquis superior dum viuit, præcipiat, vt aliquis post mortem suam loco suo succedat, non succedet iste, si sit nationis suæ, aut consanguineus: succedet tamen si sit quispiam ex filiis prædecessoris propter vtilitatem, probitatem, sanctitatem, continentiam, & timorem Dei, vt omnes sint mundi à vitiis. Et hic canon caret excommunicatione.

CA. LXXIII. Differt hic Canon à superiore 49. quòd ille prohibet ne episcopus dum viuit eligat successorē; hic prohibet, ne designet qui eligatur post mortem, si cōsanguineus, aut nationis suæ sit, ne suspicio esse possit, quòd affectioni hoc tribuat, & non meritis.

De habitatione sororum, viduarum, & diaconissarum in monasterio retinenda, & de ratione docendi eas, & de electione diaconissarum, & officio atque vsu earum.

VT monasteria non relinquantur sine sororibus, inter quas erunt mulieres viduæ; & constituatur illis probus magister, qui doceat eas legere libros, & psalmos, donec bene didicerint, præsertim diaconissæ. Hæ autem ex iis eligantur quæ non malè audiant ex eo vsque tempore quo fuerunt adolescentulæ; sintque annos natæ lx. sicut beatus Paulus ordinauit; & huiusmodi diaconissæ ad hoc solum paratæ sint, vt feminas in baptismo suscipiant. & hic canon caret excommunicatione. CA. LXXIIII.

De non eligendo ambiente electionem, quamuis virtute præstante, & de non prohibenda electione laici ad dictos gradus, & de non priuandis electis ante mortem nisi propter crimen.

SI congregatio fidelium alicuius parœciæ elegerit aliquem præstantiorem aliis doctrina, prudentia, & fide ex iis qui ministrant altari, aut ex monachis, id est, ex sacerdotibus monasteriorum, vt sit episcopus, aut archidiaconus, aut chorepiscopus, aut præfectus xenodochij, id est, hospitalis, non debet ambire ille qui eligitur, alioqui eiiciatur ex congregatione. Quòd si laicus fuerit, non est prohibēdus quin eligatur; & electus non est priuandus ante mortem, nisi propter crimē manifestum sit. alios verò gradus clericorum ij qui præsunt, priuare possunt, quando eis visum fuerit. Et qui non paruerit, synodus eum excommunicat. CA. LXXV.

De alio habitu, & aliis moribus, ac conuersatione monachorum, & monialium.

CA. LXXVI. Meminit huius Canonis Nicæni Gratianus 16. q. 1. c. placuit.

VT religiosi tum monachi, tum moniales, habeāt alia indumenta & alios mores, quàm habēt laici, ac tondeant caput in modum coronæ, & cingant se honestè, neque sigillis aureis, aut argenteis obsignent, neque ferant crumenam ad latus, neque cultellos, sicut solent milites, & homicidæ, quando eunt ad bellum, & homicidium, & sicut solent alii ex mercatoribus, & peregrinis ferre crumenam ad voluntatem suam sicut omnes ex populo: Quin potius sint probi, & inter se, & alios patientes, & ne eant per plateas nisi cum modestia, nec inter se iopulariter, & ridiculè loquantur, nec alius alium irrideat, aut ludat, sed potius silentium teneant, & grauitatem, præsertim apud aduersarios fidei, sintque in omnibus quę ad honorem eorum pertinēt, patientes, & in omnibus moribus perfecti. & hic canon caret excommunicatione.

De episcopo deprehenso in adulterio, aut alio simili crimine, deponendo tantùm sine spe restitutionis in eundem gradum, & non excommunicando.

CA. LXXVII. Can. Apost. 25. Leo epist. 92. c. 2. Basil. c. 3. syn. Carth. 27.

SI quis episcopus deprehensus fuerit in adulterio, aut in alio simili crimine, deponendus est, nec est amplius in eundem gradum restituendus. Quòd si pœnitentiam egerit, non est societate fidelium, neque sacra communione prohibendus, quia non est eadem ratio peccati eius, & peccati laici. & qui contradixerit, synodus eum excommunicat.

Quod hic dicit Canon, non esse eandem rationē peccati laici, & episcopi, sic intellexit Leo, quia scriptū, inquit, est, sacerdos si peccauerit, quis orabit pro eo? ideirco alienum est, inquit, ab ecclesiastica cōsuetudine, vt qui in presbyterali honore, aut gradu diaconi fuerint consecrati, pro crimine aliquo suo per manus impositionem remedium accipiant pœnitentiæ. Et subiungit, vnde huiusmodi lapsis ad promerendam misericordiam expetenda est priuata secessio, vbi illis satisfactio si fuerit digna, sit etiam fructuosa. beatus Basil. aliam causam esse iudicauit, cur isti deponantur tantùm, & non excommunicentur; quia scilicet satis videatur crimen vindicatum depositione, ex qua nunquam restituendus sit, vt restitui solet laicus in eundem gradum, postquam fuerit ei interdicta ecclesia, scriptum est enim, non vindicabis bis in idipsum, quod est etiam in Canone Apost. citatum.

De lapsis semel tantùm in adulterium presbyteris, et diaconis, si nūnquā duxerant vxores, & de eisdem lapsis viduis, & lapsis habentibus vxorem superstitē; item de reuersis ad idem peccatū tum viduis tum habentibus adhuc viuas vxores. & qui ex his nō recipiendi ad pœnitentiam, & qui semel tantùm, & qui bis.

CA. LXXVIII.

SI quis sacerdos lapsus fuerit in adulterium, & hoc peccatum nunquam antea commiserit, quin potius semper bene audierit, & non duxerat vxorē, sed erat virgo, pœnitentia eius erit in ieiunio, & oratione, & de eleemosynis secundū vires vno anno; quo exacto debet redire ad cōmunionem fideliū, & cōmunionē sacram, & ad ministerium, & sacrificiū vt prius, & deinceps attendere diligenter, & cauere sibi per vniuersum vitæ tēpus. Si verò ad idem peccatū reuersus fuerit, deponendus est omnino, & non est prohibendus communione fidelium, & sacra communione. Quòd si vxorem duxit, imponenda est ei duplex pœnitentia. idem seruandum est in diacono; qui si ad idem scandalum redierit, omnino deponendus est; quod quidem intelligendum est, si fuerit viduus: nam si vxorem duxit, & adhuc viuit, & cum eo habitat, debet remanere in pœnitentia, & tribus annis excommunicatus. denique in his omnibus episcopus cùm primum in hoc peccatum lapsus fuerit, debet ex gradu suo cadere, cui nō est pœnitentia imponēda, neq; cōmunione fideliū, neq; cōmunione sacra prohibēdus. Sacerdos ἄγαμος, id est, qui nunquā vxorē habuit, vel viduus, recipiēdus est ad pœnitentiā, qui vxorē habet, nō est recipiendus: Diaconus ἄγαμος, id est, qui nunquā habuit vxorē, vel viduus, bis est

bis est ad pœnitentiam recipiendus; diaconus coniugatus semel: & non erunt prohibiti communione fidelium, & communione sacra, sed ministerio altaris. Alij verò ex clero, & monachi, & laici, si huiusmodi peccatum commiserint, fiet iudicium de eis, vt eorum iudici, & ei qui eis præest, prout pœnitentiæ conuenit, visum fuerit: & non debet, qui eis præest, & iudex imponere grauem pœnitentiam quæ noceat, neque leuem, ne currant ad peccatum, & eorum damnatio crescat; & qui nō paruerit, synodus eum excommunicat.

De remedio cuicunque fidelium, dum adhuc peccatum eius non est manifestum, per priuatam exhortationem, & admonitionem adhibendo, & de excommunicando, si non profecerit.

CA. LXXIX.

ET quicunque ex ecclesia aliquid indignum faciat, adhibebitur ei remedium per exhortationem, & diligentem admonitionem, dum nō est manifestum quod facit, vt non perseueret in eo, & discedat à via sanctorum Dei, eorumque conuersatione; imponeturque ei pœnitentia prout conueniet. Quòd si pœnitentia, & exhortatione non emendetur, separetur à communione fidelium, & abscondatur tanquam membrum putre, ne contagio eius in reliquum corpus peruadat. & qui non paruerit, synodus eum excommunicat.

Interpres est hic Canon quando quis frater in me peccare dicendus est, scilicet, quādo peccatum commisit, cuius contagio in reliquū corpus peruadere potest, nisi pœnitētia corrigatur: aut si nolit corrigi, ex ecclesia eiiciendus sit.

De electione procuratoris pauperum, & de officio eius.

CA. LXXX.

ELIGATVR in omni ciuitate aliquis sæcularis, vel religiosus, qui sit disertus, & patiens, & quem manifestum sit via recta, & orthodoxa incedere, habitetque prope Ecclesiam, aut in hospitali, & habeat apud se bona hospitalis, & prouideat hospitali, & ægrotis; prouideat etiam iis qui in carcere sunt. Quòd si inter eos qui sunt in carcere, aliquem Christianum reperiat qui sit dignus vt liberetur, debet adiuuare eum vt à carcere liberetur. Et si quid ei opus fuerit, aut victu indigeat, & non potest habere ab iis qui sunt in custodia, liberare. & si cui opus fuerit aliquo sponsore, debet quærere qui pro illo spōdeat, vt liberetur. Et si quis fuerit alicuius criminis grauis reus, & non sit dignus liberatione, debet saltem adiuuare eum, ne ei victus, & vestitus desint; neque debet differre subsidium, neque negligens esse in omni eo quod ad causam eius expediendā pertineat; quousque iustè; & vt meritus est, iudicetur; quia ignorant homines quæ sibi, aut filiis euenire possunt. mundus * enim & casus eius sunt in tribulationibus, & molestiis positi. Et si quis ex fidelibus bona sua epulando, potando, & scortando consumpserit, & ob hanc causam in hanc necessitatem inconsideratè incidit, non est deserendus, sed debet vnusquisque fidelium tum virorum, tum feminarum, date secundum vires suas, & bonam voluntatem, & colligatur hoc, vt ille à creditoribus, & afflictione liberetur. Et hic canon caret excōmunicatione.

Sic hodie vocatur Romæ procurator pauperū, qui eos qui sunt in carcere, iis modis adiuuat quibus hic Canon adiuuare præcipit; quem disertū esse vult, vt causas eorum bonas possit defendere. est autem rationi consentaneū, ex eo tempore, cùm habita est hęc synodus Nic. & episcopi in suis ciuitatibus præsidio, & studio magni Constantini florere cœperūt, venisse in vsum hunc Canonem pietatis plenissimum, qui vtinā in omni ciuitate Christiani nominis sciatur, si fortè nō est scitus.

* Interpretatus est Canon illud in epist. Ioan. c. 5. mundus totus in maligno positus est; malignum enim vocat tribulationes, & molestias, quibus mundus refertus est.

LAVS DEO.

Canones sanctorum cccxviij. patrum, qui congregati fuerunt Nicææ. eorum orationes sint cum eo qui eos considerat, & legit, & describit. Amen.

NICOLAI PRIMI RESPONSA AD CONSVLTA BVLGARORVM.

AD consulta vestra non multa respondenda sunt, nec duximus per singula diutius immorari, qui Deo auctore non solùm libris diuinæ legis, verùm etiam & missos nostros idoneos, qui vos prout tẽpus & ratio dictauerit, de singulis instruant, ad patriam vestram, & ad gloriosum Regem vestrum dilectum filium nostrum destinauimus, quibus & libros quos præuidimus necessarios illis nunc esse, commisimus.

CAP. I. IGITVR optimè ac laudabiliter in prima quæstionum vestrarum fronte Regem vestrum legem Christianam petere prohibetis, quæ si latiùs explicari tentatur, innumeri scribendi sunt libri: sed vt cõpendio, in quibus præcipuè constet, ostẽdatur, sciendũ est, quia in fide, & bonis operibus lex Christianorũ subsistit. Nam fides prima est omnium virtutum in conuersatione credentiũ. Vnde & prima die lux esse dicitur, cùm à Deo fiat lux dictũ fuisse describitur, id est, illuminatio credulitatis appareat. Siquidem & propter hanc Christus in terram descendit, opus autem bonum nihilominus à Christiano exigitur, quẽadmodum in lege nostra scriptùm est, corpus sine spiritu mortuum est, ita & fides sine operibus mortua est. hæc est lex Christiana, hæc est, quam quisque legitimè custodiens omnino saluabitur.

In quibus consistat lex.

CAP. II. ITA diligere debet homo eum qui se suscipit ex sacro fonte, sicut patrem; quinimmo quanto prẽstantior est spiritus carne, quòd illud spiritale est patrocinium, & secundum Deum adoptio, tanto magis spiritalis pater in omnibus est à spiritali filio diligendus. Marcus enim euangelista Petri discipulus, & ex sacro fuit eius baptismate filius, quem nisi dilexisset vt patrem, ei non in omnibus obedisset vt filius. nulla verò inter eos & filios eorum consanguinitas est, quoniam spiritus ea quę sanguinis sunt, nescit, caro enim, secundũ Apostolum, concupiscit aduersus spiritum: hæc enim inuicem aduersantur. Est tamen alia inter eos gratuita, & sancta communio, quæ non est dicenda consanguinitas, sed potius habenda spiritualis proximitas. Vnde inter eos non arbitramur esse quodlibet posse cõiugale connubiũ, quandoquidẽ nec inter eos qui natura, & eos qui adoptione filij sunt, venerandæ Romanæ leges matrimonium contrahi permittunt. Siquidem primus institutionum liber cùm de nuptiis loqueretur, inter cætera, inter eas, inquit, personas, quæ parentium liberorúmue locum inter se obtinent, nuptiæ contrahi non possunt, veluti inter patrem & filiam, vel auum & nepotem, vel matrem & filium, vel auiam & nepotem, & vsque ad infinitum, & si tales personæ inter se coierint, nefarias atque incestas nuptias contraxisse dicantur. & hæc adeò sunt, vt quamuis per adoptionem parentium, liberorúmue loco sibi esse cœperint, non possint inter se matrimonio iungi. Itaque eam quæ mihi per adoptionem filia, aut neptis esse cœperit, non potero vxorem ducere, & infrà, si quis per adoptionem soror esse cœperit, quãdiu quidẽ constat adoptio, sanè inter me & eã nuptiæ cõsistere nõ possunt. Si ergo inter eos non contrahitur matrimonium quos adoptio iungit, quanto potius à carnali oportet inter se contubernio cessare, quos per cæleste sacramentum regeneratio sancti spiritus vincit? Longè igitur congruentius filius patris mei, vel frater meus appellatur is quem gratia diuina, quàm quem humana voluntas, vt filius eius, vel frater meus esset, elegit; prudentiusque ab alterna corporis commixtione secernimus, quoniam spiritus sanctus sua nos charitate

De compatribus.

charitate coadunauit, quàm si vel carnalis necessitudo, vel inuicem nos mutabile cuiusdam corruptibilis hominis arbitrium copulasset.

CAPVT III.

CONSVETVDINEM quam Græcos in nuptialibus contuberniis habere dicitis, commemorare, prolixitatem styli vitantes, carptim morem quem sancta Romana suscepit antiquitùs, & hactenus in huiusmodi coniunctionibus tenet ecclesia, vobis monstrare studebimus. Nostrates siquidem tam mares, quàm feminæ, non ligaturam auream, vel argenteam, aut ex quolibet metallo cōpositam quando nuptialia fœdera contrahūt, in capitibus deferunt, sed post spōsalia, quæ futurarum sunt nuptiarum promissa fœdera, quæque consensu eorum qui hæc contrahunt, & eorum in quorum potestate sunt, celebrātur, & postquā arrhis sponsam sibi sponsus per digitū fidei à se annulo insignitū desponderit, dotemque vtrique placitam sponsus ei cum scripto pactum hoc continente coram inuitatis ab vtraque parte tradiderit, aut mox aut apto tēpore, ne videlicet ante tempus lege definitū tale quid fieri præsumatur, ambo ad nuptialia fœdera perducuntur. Et primum quidem in ecclesia Domini cum oblationibus quas offerre debent Deo per sacerdotis manū statuuntur, sicque demum benedictionem, & velamen cæleste suscipiunt, ad exemplum videlicet quos Dominus primos homines in paradiso collocans benedixit eis dicens, Crescite, & multiplicamini, &c. Siquidem & Tobias antequam coniugem conuenisset, oratione cum ea Dominum orasse describitur. Verūtamen velamen illud non suscipit, qui ad secundas nuptias migrat. Post hæc autem de ecclesia egressi coronas in capitibus gestant, quæ semper in ecclesia ipsa sunt solitæ reseruari. Et ita festis nuptialibus celebratis, ad ducendam indiuiduam vitam Domino disponente de cætero diriguntur. Hæc sunt iura nuptiarum; hæc sunt præter alia quæ nunc ad memoriā non occurrunt pacta coniugiorum sollemnia; peccatum autem esse, si hęc cūcta in nuptiali fœdere non interueniant, non dicimus, quemadmodum Græcos vos astruere dicitis, præsertim cùm tanta soleat arctare quosdam rerum inopia, vt ad hæc præparanda nullum his suffragetur auxilium, ac per hoc sufficiat secūdum leges solus eorum consensus, de quorum coniunctionibus agitur. Qui consensus si solus in nuptiis fortè defuerit, cetera omnia etiam cum ipso coitu celebrata frustrantur, Ioanne Chrysostomo magno doctore testāte, qui ait, matrimonium non facit coitus, sed voluntas. Iam verò quod sciscitamini si muliere propria defuncta possit vir alterā ducere, scitote per omnia posse, Paulo egregio prędicatore consilium dante, qui dicit, Dico autem nō nuptis, & viduis, bonum est illis, si sic maneant, sicut & ego, quòd si se nō continent, nubant. & iterum, mulier, inquit, alligata est, quanto tempore vir eius viuit; quòd si dormierit vir eius, liberata est, cui vult, nubat tantùm in Domino. Quod enim de muliere sanxit, & de viro intelligēdum est; quia è contra sępe sancta scriptura de viro loquitur, sed & de muliere nihilominus dicere subintelligitur. Ecce enim dicimus, Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, &c. & iterū, Beatus vir qui timet Dn̄m; vbi non solū virū, sed & feminā, quæ nō abiit in cōsilio impiorū, & quę timet Dn̄m, beatā esse nō immeritò credimus.

c. nostrates. 30. q. 5.

Sufficiat, 27. q. 2.

2. c. Matrimonium. 27. qu. 2.

CAPVT IIII.

QVOT tēporibus, vel diebus in circuitu sit anni à carnibus abstinendū, nūc vobis qui rudes estis, & in fide quodāmodo paruuli, superfluè ducimus exponendū. verū interim in diebus ieiuniorū, in quibus per abstinentiā, & lamētū pœnitētiæ pręcipuè Domino supplicandū est, modis omnibus est à carnibus abstinendū. Quoniam licet omnibus orare & abstinere conueniat, ieiuniorum tamen temporibus amplius abstinentiæ inseruire oportet, videlicet, vt

qui se sciuerit illicita perpetrasse secundũ sacra decretalia in his etiam à licitis se quibusdã abstineat, quadragesimali videlicet tẽpore, quod est ante pascha, ieiunio post Pentecosten, ieiunio ante sollemnitatem Assumptionis sanctæ Dei genitricis, & semper virginis Dominæ nostræ Mariæ, nec non ieiunio ante natalis Domini nostri Iesu Christi festiuitatem, quæ ieiunia sancta Romana suscepit antiquitùs, & tenet Ecclesia. In sexta verò feria omni hebdomadę, & in cũctis vigiliis insignium festiuitatum à carnium esu cessandum, & ieiuniis incumbendum, vt veraciter cum psalmo dici valeat, Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinũ lætitia. Si quis verò vestrum aliis voluerit fortè diebus à carnibus abstinere, non sunt prohibendi: quoniam quanto quis hic in lacrymis magis seminauerit, tanto amplius in gaudio messurus est in vita ęterna. Nos tamen vobis, qui, vt prętulimus, adhuc rudes estis, & lacte tanquam paruuli nutriendi, non graue potuimus iugum, donec ad solidum cibum veniatis; imponere. Verùm sicut hoc interim cauemus, ita, vt prohibita non contingatis, modis omnibus admonemus; protoplasti quippe solum pomum gustando vetitum de paradisi amœnitate propulsi sunt.

CAP. V. QVARTA feria quamuis è ceteris diebus præter sextam feriam sit amplius mæroribus operandum pro eo quod Dominus ipso iam die in corde terræ, id est Iudæ traditoris, quodammodo sepultus erat, dum hunc ipse morti tradere meditabatur, tamen si vestrùm quis eodem die vult, potest omnino carnes comedere, nisi fortè sibi aut à sacerdote esset interdictum, quoniam scriptum est, Melius obedientia, quàm sacrificium; aut ipsam feriam inter dies ieiuniorum euenire contigerit, quoniam Ionathas indictum à patre ieiuniũ modicum mellis gustando violans, ad occidẽdum ab ipso patre quæsitus est. aut certè ipse se voto ipso die carnes non comessurum cõstrinxerit, quoniam scriptum est, Vouete, & reddite Domino Deo vestro. Sexta verò feria passionem Dominicam, & Apostolorum męstitiam recolẽtes, ab omnium carniũ epulis, & pinguedine gustus noster arcendus est, præter si natiuitas Domini, & Epiphaniorum eius, aut festiuitas beatæ matris Domini, & intemeratæ virginis Mariæ, seu Apostolorum principum Petri, & Pauli, atque sancti Ioannis Baptistæ, seu beati Ioannis Euangelistæ, nec nõ & clauigeri cæli germani Andreæ scilicet Apostoli, quin etiam & beati Stephani protomartyris ipso die fortassis euenire contigerit. Nam quòd sancta ecclesia, vt fidelis anima, in festiuitate eorum ieiunia, vel abstinentias quæ nõ sunt perpetuo voto propositæ, soluere debeat, Dominus testatur in Euangelio dicens, Mulier cũ parit, tristitiam habet; cùm autem peperit puerum, iam non meminit pressurę propter gaudium, quia natus est homo in mundum: mulierem dicit sanctam Ecclesiam. Sicut enim mulier nato in hunc mundum homine lætatur, ita Ecclesia in vitam futurã fidelium populo migrante digna exultatione repletur; pro qua eius natiuitate multũ laborans, & gemens in præsenti quasi parturiẽs dolet. nec nouum debet cuiquam videri, si natus dicitur qui ex hac vita migrauerit. quomodo enim vsitato more dicitur nasci, quando quis ex vtero materno procedens in hanc lucem exit; sic quoque iure natus appellari potest quilibet ab huius sæculi tenebris ad lumen pertingẽs viuentium. pro qua ergo re aptè cõsuetudine tenetur ecclesiastica, vt sollemnes beatorum martyrum, vel confessorum Christi dies; quibus de hoc mũdo ad regionem migrauere viuorum, nuncupentur natales; sed & eorũ sollemnia non funebria tanquam morientium, sed vtpote in vera vita nascentium natalitia vocitentur. Ergo si tunc natis vtrique Deo, cui omnia viuunt, in cuius manu iustorum animæ

animæ positæ sunt, quando visi sunt oculis insipientium mori, mulier sancta iam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundũ, id est, in lucem æternã. quòd si de eius natiuitate lętatur, non ieiuniis, non abstinentiis, non denique vllis debet ipso vacare die mærorıbus.

PORRO dicitis, quòd affirment Græci dicentes, quòd nullo modo in quarta, & sexta balneari debeatis, de quo id nos è cõtra vobis consulentibus respondemus, quod beatus Papa Gregorius, & Anglorum gentis Apostolus Romanis de Dominico die sermone quodam habito prædicasse legitur: Etenim ad me perlatum est, vobis à peruersis hominibus esse prædicatũ, vt Dominico die nullus debeat lauari: & quidem si pro luxu animi, atque voluptate quis lauari appetit, hoc fieri nec reliquo quolibet die concedimus: si autem pro necessitate corporis, hoc nec Dominico die prohibemus; scriptum quippe est, Nemo carnem suam odio habuit, sed nutrit, & fouet eam; & rursum scriptum, Carnis curam ne feceritis in concupiscentiis. Qui igitur carnis curam in concupiscentiis fieri prohibet, profectò in necessitatibus concedit. Nam si Dominico die corpus lauare peccatum est, lauari ergo die eodem nec facies debet. Si autem hoc in corporis parte conceditur, cur hoc exigente necessitate toto corpori negetur? itaque quod hic pręsul eximius, & suauissimus doctor in Dominico die, qui cæteris diebus venerabilior est, concessit, nos quoque in quarta & sexta feria non negamus, hanc videlicet discretionem seruantes, vt siquidem pro luxu animi, atque voluptate quis lauari appetat, hoc fieri nec reliquo quolibet die concedamus. Si autem pro necessitate corporis, hoc nec quarta, nec sexta feria prohibeamus. CAP. VI. c. peruenit. de consec. dist. 3.

SCISCITAMINI præterea, si liceat crucẽ Domini cum reliquiis mundo siue immundo hanc habenti osculari, vel portare; quod ei qui mundus est, omnino licet; nam in osculo quid nisi amor, quo quisque eirca ea flagrat, innuitur? & in deportatione verò eius quid nisi mortificatio carnis, vel compassio proximorũ exprimitur? siquidem hanc & Dominus baiulare pręcipit, sed in mente; verùm & cùm corpore gestatur, vt & mente gestari debeat, facilius admonetur; crux quippe à cruciatu dicitur, &, vt præfatus exponit antistes, duobus modis crucẽ Domini baiulamus, cùm aut per abstinentiam carnem afficimus, aut per compassionem proximi, necessitatem illius nostram putamus. Igitur crucem Domini, passionem eius venerãtes, osculamini; & pro eius amore; si necessitas exigit, eadem cogitatione armamini, portate eam, sed cum summa reuerentia, & corpore, & corde mundissimo, ita vt à mente vestra nunquam decidat, id est, vt & per abstinentiam carnem semper afficiatis, & per compassionem necessitatem proximorum vestram putetis. Qui enim dolorem exhibet in aliena necessitate, crucem portat in mente. Immundum autem hanc portare nullo pacto permittimus; scriptum quippe est, Mundamini qui fertis vasa Domini; nullũ verò Domini vas sacratius est cruce Dominica, quę ipsum portare Dominum meruit. Osculari autem eam immundo non licet, quoniam eo ipso quòd immundus est, ipse sibi testis est, quam mortificationem carnis non diligat; ergo quam non amat, nec osculetur, ne fortè de eo dicatur quod de reprobis à Domino per prophetam increpatoriè dicitur, Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum lõgè est à me. Et psalmista, Dilexere, inquit, eum in ore suo, & in lingua sua mentiti sunt. De reliquiis verò sanctorum eadem dicimus, quorum corpora templa & vasa fuere suntque Dei, quibusque ad omnia bona opera tanquam organis sanctus vsus est, quando voluit, spiritus. CA. VII.

ERGO præmissa digna reuerentia, si munditia mẽtis, & corporis comitatur, CAP. VIII.

etiam quadragesimali tempore, de quo speciali consultatione percunctati estis, crucem Domini & portare, & superiori regula custodita, licet cùm libuerit, osculari, sed & tunc maximè, atq; ibi, quando, & vbi antiqui hostis vel pugnæ, vel insidiæ præcipuè formidantur.

CAP. IX. CORPORI, & sanguini Dominico quotidie in quadragesima maiori si deberetis communicare consulitis: quod vt fiat, Dominum omnipotentem supppliciter exoramus, & vos omnes vehementissimè exhortamur; si tamen mens in affectu peccandi non sit, vel si hanc non de criminalibus peccatis conscientia impœnitens, vel non reconciliata fortassis accuset, vel si fratri discordanti quis vestrum suo vitio reconciliatus minus existat. Nam quem de horum aliquo conscientia mordet, grauari tanto munere potius quàm remedium consequi quodlibet arbitramur: Iudicium enim sibi, secundum Apostolum, mãducat, & bibit. Verùm de hoc, & de his qui ecclesiam quidem intrant, nec tamen facta oblatione communicant, sacri Canones fortè sufficienter enũciant, qui antistiti vestro sunt, qui Deo vobis auctore per medio critatẽ nostrã ordinandus est, tribuendi, & ab eo sacerdotibus, qui claues tenent scientiæ, dumtaxat aperiendi, & vobis nihilominus, in quibus opus est & minimè prohibetur, insinuandi. Interim tantum quadragesima, quam mos ecclesiæ maiorẽ appellat, omni est die seruato superiori tenore communicandum: Quoniam semper est orationi vacandum; & sacrificiis fidelium concurrendum, & illud propheticũ, quo dicitur, In die ieiunii vestri inuenitur voluptas vestra, iugiter ad memoriã reuocandum. Si enim ex consensu coniugatorum etiam alio fortè mũdo corpore tempore vacatur orationi, quanto potius isto, quo Deo etiã carnis nostræ decimas damus, quo ipsum in abstinentia Dominum imitamur, quo non solũ illicita, verum etiam multa à nobis quoque licita meritò resecamus, omni est voluptati renunciandũ? & vt licenter orationi vacetur, castitati mentis, & corporis incumbendum?

Consuetudo Ecclesiæ Romanæ quotidie communicandi in quadrages.

CAP. X. NOSSE cupitis, si liceat alicui sabbato, vel Dominico laborationẽ aliquam exercere: de hoc sæpe memoratus sanctus Papa Gregorius Romanus alloquẽs ait: Peruenit ad me quosdam peruersi spiritus homines praua inter vos aliqua, & sanctæ fidei aduersa seminasse, ita vt die Sabbato aliquid operari prohiberent. Quos quid aliud nisi Antichristi prædicatores dixerim, qui veniens diem sabbatum, atque Dominicum ab omni faciet opere custodiri: quia enim mori se, & resurgere simulat, haberi in veneratione vult Dominicum diem; & quia iudaizare populum compellit, vt exteriorem ritum legis reuocet, & sibi Iudæorum perfidiam subdat, coli vult sabbatum. Hoc enim quod per prophetam dicitur, Ne inferatis onera per portas vestras die sabbati, tãdiu teneri potuit, quamdiu legem licuit iuxta litteram custodiri. At postquam gratia omnipotẽtis Dei Domini nostri Iesu Christi apparuit, præcepta legis, quæ per figurã dicta sunt, iuxta litteram seruari non possunt. Nam si quis dicit hoc de sabbato esse seruandum, dicat necesse est etiam carnalia sacrificia persoluenda; dicat præceptum quoque de circumcisione corporis adhuc vsque retinendum. Sed contra se Paulum Apostolum audiat dicentem, Si circumcidamini, Christus vobis nihil prodest. Nos itaque quod de sabbato dictum est, spiritualiter accepimus, spiritualiter tenemus. Sabbatum enim requies dicitur. Verum autem sabbatum ipsum redemptorem nostrum Iesum Christum Dominum habemus; & qui lucem fidei eius cognoscit, si peccatum concupiscentiæ ad mentem per oculos trahit, in die sabbati onera per portas introducit. Non ergo in die sabbati onera per portas introducimus, si in redẽptoris nostri

c. peruenit de consec. dist. 3.

gratia constituti pondera peccati ad animam per sensus corporeos non trahamus. Nam idem Dominus, ac redemptor noster multa in die sabbati legitur operasse, ita vt Iudęos reprehenderet dicens: Quis vestrum bouem, aut asinum suum non soluit in die sabbati, & ducit adaquare? Si ergo ipsa per se veritas nõ custodiri iuxta litteram sabbatum præcepit, quisquis otium sabbati secundũ legis litteram cũstodit, cui alteri nisi ipsi veritati contradicit? Dominico verò die à labore terrenò cessandum est, atque omnimodo orationibus insistendum, vt, quod negligenter per sex dies agitur, per diem resurrectionis Dominicæ precibus expietur.

IN quorum Apostolorum vel martyrum seu confessorum, atque virginum diebus festis à labore terreno recedere debeatis, inquiritis. In sollemnitatibus vtique beatæ Mariæ virginis, & sanctorum duodecim Apostolorum, ac Euangelistarum, atque præcursoris Domini Ioannis, & sancti Stephani primi martyris, necnon & in eorum sanctorum natalitiis quorum apud vos Deo fauente memoria celebris, & dies festiuus habebitur. Sanè sciendum est, quoniam idcirco in diebus festis ab opere mũdano cessandum est, vt liberius ad ecclesiam ire, psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus insistere, orationi vacare, oblationes offerre, memoriis sanctorum communicare, ad imitationem eorum assurgere, eloquiis diuinis intendere, eleemosynas indigentibus ministrare valeat Christianus. quæ omnia si quis negligens, orationi tantùm vacare voluerit, & ad cæteras mundi vanitates licitos labores cõuerterit, melius illi fuerat ipso die beati Apostoli Pauli præceptis obaudiens laborare manibus suis, vt haberet vnde tribueret necessitatem patientibus, quemadmodum ipse, qui licet Dominum ordinasse dicat, vt qui Euangelium annunciaret, de Euangelio viueret, non tamen vsus est hac potestate, sed manibus suis laborabat, ne quem eorum quibus Euangelium prædicabat, grauaret. CAP. XI. *De festis diebus.*

QVOD interrogatis vtrum liceat in festiuitatibus sanctorum iudicium peragi, & vtrum eadem die debeat homo si dignus fuerit, ad mortẽ iudicari: sciendum quoniam in his festiuitatibus, in quibus superius ab omni opere mundano cessandum esse monstrauimus, multo magis à sæcularibus negotiis, & adhuc à mortibus abstinendum fore decernimus. quoniam quamuis vtrumque fortasse sine culpa valeat exerceri, quando tamen his quæ Dei sunt, arctiùs homo debet hærere, quæ mundi sunt se conuenit penitus resecare, præcipuè cùm eo die ad militiam diuinam accedens homo, implicari non debeat negotiis sęcularibus, & ob reuerentiam tantæ sollemnitatis non oporteat in medium deferri, nisi vnde omnibus gaudium, pax, & spiritalis lætitia generetur. verùm his prælibatis, quibus diebus præter hos nulla sint iudicia sæcularia exercenda, lex vos affatim edocebit. CAP. XII.

INTER quæstiones verò, & consulta leges vos mundanas postulare perhibetis, de qua re nos codices quos necessarios vobis ad præsens esse considerare potuissemus, libẽti mitteremus animo, si quem penes vos esse competissemus, qui hos vobis interpretari potuisset: si quos autẽ de mundana lege libros missis nostris dedimus, cùm reuersi fuerint, nolumus ibi relinqui, ne fortè quislibet eos vobis peruersè interpretetur, aut falsitate qualibet violet. CAP. XIII. *De libris legum secularium postulatis.*

PRAETEREA indicatis, quòd quidam Græcus mentiens fateretur se presbyterum esse, cùm non esset, ac per hoc plurimos in vestra patria baptizasset: cum ergo vos inspiratione Dei cognouissetis, quòd non esset presbyter, iudicaueritis, vt amitteret aures, & nares, & acerrimis verberibus cæderetur, & ex vestra patria pelleretur. Ecce impletum est in vobis, ignoscite nobis, quod de CAPVT XIIII. *De eo qui finxit se esse presbyterum.*

quibusdam

quibusdam Apostolus clamat, quòd habeterent zelum Dei, sed non secundum scientiam. nam licet ille malè fecerit, si mentitus est, vos tamen in hoc zelum quidem pium, sed minus cautum habuistis: quoniam quamuis ipse se sacerdotem esse simulauerit, simulatio tamen eius salutem plurimis contulit. Siquidē diuersi fuere qui diuerso modo Christum annunciabant, sed siue occasione, siue quomodocunque hunc annunciarent, hos tantùm non prohibebat Apostolus, qui solùm vt Christus annunciaretur, plurimum satagebat. quia enim Christus ordinauerat, vt qui Euangelium annunciaret, de Euangelio viueret; si multi idcirco Christum prædicabant vt commoda terrena acquirerent, ergo non erat Christus in causa, sed auaritia. rursus quia multi euangelij prædicatores à fidelibus magnis honoribus efferebantur, nonnulli ideo Christum prædicabant, vt similia & ipsi perciperent: ergo non erat Christus in voto, sed inuidia. sed nemo istorum prohibitus est, quominus per hos Christus annunciaretur, nimirum cùm Iudas inter cæteros Apostolos à Domino missus, & miracula fecerit, & Christum annūciauerit, & in nomine eius multos baptizauerit. Itaque, vt sedis Apostolicæ præsul scribit Anastasius, non quæritur quis, vel qualis prædicet, sed quem prædicet.

CAPVT XV.

PORRO interrogatis, vtrum homines illi qui hoc ab illo baptisma receperunt, Christiani sint, an iterum baptizari debeant. Sed si in nomine summæ ac indiuiduæ trinitatis baptizati fuere, Christiani profectò sunt, & eos à quocunque Christiano baptizati sunt, iteratò baptizare non conuenit; quoniā, vt iam nominatus Anastasius Apostolus Pontifex ad coæquiuocum suum scribit Augustum, & baptismum, quod procul sit ab ecclesia, siue ab adultero, vel à fure fuerit datum, ad percipientem munus peruenit illibatum; quia vox illa quæ sonuit per columbam, omnem maculam humanæ pollutionis excludit, qua declaratur, ac dicitur, Hic est qui baptizat. Si igitur quamuis baptismum ab adultero, vel fure datum fuerit, ad percipientem tamen munus peruenit illibatum, quamobrem non illibatum, & sine vlla iteratione subsistat, quod quilibet mundanus homo tribuit, & nescimus qua intentione se presbyterum fingens? & certè Acatius Cōstantinopolitanus quondam episcopus, se sacerdotem fingebat, cùm fuerit à Felice Papa Romano damnatus. sed quid iā dictus de eo præsul Anastasius dicat, audiamus. ait enim inter alia: Cùm sibi sacerdotis nomen Acatius videlicet vindicauerit condemnatus, in ipsius vertice superbiæ tumor inflictus est; quia non populus, qui ministeriis donum ipsius fiebat, exclusus est, sed anima sola quæ peccauerat, iusto iudicio propriè erat obnoxia. quod itaque numerosa scripturarū testatur instructio, & reuera quia secundum famosissimum Apostolum neque qui plātat, id est, catechizat, neque qui irrigat, id est, baptizat, est aliquid, sed qui incrementum dat Deus. Et ideo malus bona ministrando non aliis, sed sibi detrimenti cumulum ingerit. ac per hoc certum est, quia quos ille Græcus baptizauit, nulla portio læsionis attingit, propter illud, Hic est qui baptizat, id est, Christus; & iterum, Deus incrementum dat, subauditur, & non homo.

De baptismo non iterando.

Neque qui plantat, neque qui rigat, est aliquid.

Hic est qui baptizat.

CAPVT XVI.

VOS qui sic personam illam iudicastis, inuestigatis, si debeatis hinc pœnitentiam agere. vtique denique omne peccatum pœnitentia, quæ non nisi Dei gratia comitante proficit, omnino diluitur. Nam Dominus primum Petrum respexit, & tunc Petrus ad lacrimas sese conuertit. Peccatum autem vos in illum hominem perperrasse manifestum est; primò quidem quoniam quantum nos comprehendere possumus, nondum clarè patuit eundem hominem non esse presbyterum, & scriptū est, Nolite iudicare ante tempus: Secūdò, quoniam etsi

etsi se finxit esse quod non erat, non tamen fecit quod factum Deo vel fidelibus eius non placeat, præcipuè cùm in ea gente, in qua vsque ad illud tempus nulla recta fides, nulla vera religio colebatur, sibimet ostium multos luctandi diuinitùs videret apertum, & ille forsitan anhelaret plurimos ad tantum donũ perducere, in quo se Deum sensetat misericorditer adiuuare. Denique si Dauid esse se furiosum finxit, vt suam tantùm salutem operari potuisset, quam noxam contraxit, qui tot hominum multitudinem quoquo modo de potestate diaboli, & æternæ perditionis abstraxit? maximè cùm se sacerdotem simulauerit, nõ tamen in baptizando egit. quod prætet sacerdotem in tam euidenti necessitate agere nullum oportet. presbyterum verò, vt opinamur, idcirco se finxit esse, quoniam iam senserat vobis fuisse suasum, quòd baptizandi ministerium non nisi presbyteris tantùm esset indultum. Tertiò, quoniam etsi in ista simulatione valde fuit culpabilis, in tot hominibus conuersis satis existit laudabilis. Quartò, quia etsi pœna dignus erat, non tamen debuisset modum vltionis excedere, nec in vnum hominem tot, & tam crudelia detrimenta congerere: cum dimissis ei naribus, & auribus propriis, sufficeret ad pœnã illi repulsio à patria vestra, quam cum detruncatione membrorũ iudicantibus vobis expertus est.

IGITVR referentes, qualiter diuina clementia Christianam religionem perceperitis, qualiterque populum vestrum baptizari omnem feceritis, qualiter autẽ illi postquã baptizati fuere, insurtexerint, vnanimiter cũ magna ferocitate contra vos, dicentes, non bonam vos eis legem tradidisse, volẽtes etiam vos occidere, & Regem alium constituere, & qualiter vos diuina cooperante potentia aduersus eos præparati, à maximo vsque ad modicum superaueritis, & manibus vestris detentos habueritis, qualiterque omnes primates eorum, atque maiores cum omni prole sua gladio fuerint interempti, mediocres verò, seu minores nihil mali pertulerint, de his nosse desideratis qui vita priuati sunt, vtrum ex illis peccatum habeatis, quod vtique sine peccato euasum non est, nec sine culpa vestra fieri potuit, vt proles, quæ in consilio parentum non fuit, nec aduersus vos arma sustulisse probatur, innocens cum nocentibus trucidaretur. Nam hinc psalmista, postquam dixerat, non sedi in consilio vanitatis, & cum iniqua gerentibus non introibo, odiui congregationes malignorum, & cum impiis non sedebo, paulo post deprecans Dominum ait, Ne perdas cũ impiis animam meam, & cum viris sanguinum vitam meam: hinc Dominus per Ezechielem prophetam perhibet dicens: Vt anima patris, ita & anima filij mea est: Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Et post pauca de patre dicit: Quòd si genuerit filium, qui videns omnia peccata patris sui quæ fecit, timuerit, & non fecerit simile eis, super montem non comederit, & oculos suos non leuauerit ad idola domus Israel, & vxorem proximi sui nõ violauerit, & virum non contristauerit, pignus non retinuerit, & rapinam non rapuerit, panem suũ esurienti dederit, & nudũ operuerit vestimẽto, à pauperis iniuria auerterit manum suam, vsuram & superabundantiam non acceperit, iudicia mea fecerit, in præceptis meis ambulauerit, hic non morietur in iniquitate patris sui, sed vita viuet. pater eius quia calumniatus est, & vim fecit fratri, & malum operatus est in medio populi sui, ecce mortuus est in iniquitate sua. & dicitis, quare non portauit filius iniquitatem patris, videlicet quia filius & iudicium, & iustitiam operatus est, omnia præcepta mea custodiuit, & fecit illa, vita viuet; anima quę peccauerit, ipsa morietur; filius non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit iniquitatem filij. quamuis & de parentibus qui comprehensi sunt, mitius agere debueritis, scilicet, vt pro Dei amore, qui eos in manus vestras tradi-

CAPVT XVII.

tradiderat, vitam illis reseruaretis, quatenus in oratione Dominica Deo propè dicere valeretis, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. sed & si illos reseruare potuistis, qui bellando interiere, & minimè viuere permisistis, nec saluare voluistis, non consulte prorsus egistis, scriptum quippe est, Iudicium erit sine misericordia illi qui non fecerit misericordiam. Et per suprà nominatum prophetam Dominus, Nunquid, ait, voluntatis meæ est mors impij, dicit Dominus Deus, & non vt conuertatur à viis suis, & viuat? Verùm quia zelo Christianæ religionis, & ignorantia potius quàm alio vitio deliquistis, pœnitentia subsequente per Christi gratiam indulgentiam de his & misericordiam consequimini.

CAPVT XVIII. SCIRE vos velle significatis, quid de his qui legem Christianam respuūt, agere debeatis: in quo notandum est, quoniam omnis homo sicut per alterius culpam, id est, Adæ contraxit, vnde purgatione per aquam baptismatis eget; ita cùm ad fidem promittendam ad regenerationis occurrit vndam, alium eligit, quodammodo patrem spiritualem, videlicet à quo susceptus instruatur, & omni custodia muniatur, & tāquam depositum quoddam rectori Ecclesiæ repræsentetur. Prętereà qui fidem respuit quam promisit, ab illo à quo susceptus est, & qui fidei eius interuentor extitit, debet per omnia reuocari. Iam vero si non audierit cum quem ipse pro se dederat vadem, dicendū est ecclesiæ, à qua maiori studio ad ouile proprium ouem reduci conuenit quæ errauit; & vt ad viam veritatis, quæ Christus est, redeat, modis omnibus reuocari; siquidem ab ea tanquam à matre, tanquam à magistra suadendum est illi, quatenus videat, quoniam apostatam spiritum imitatus est, de quo scriptum est, quòd in veritate non steterit. Consideret etiam quod Petrus princeps Apostolorum clamat, si enim refugientes, inquiens, coinquinationes mundi in cognitionem Domini nostri, & saluatoris Iesu Christi, his rursus implicati superantur, facta sunt eis posteriora deteriora prioribus. melius enim erat illis, non cognoscere viam iustitiæ, quàm post cognitionem retrorsum conuerti ab eo quod illis traditum est sancto mandato; contigit enim eis illud prouerbij, canis reuersus ad vomitum suum, & sus lota in volutabro luti. porrò si nec ecclesiam audierit, sit omnibus reuera sicut Ethnicus, id est, gentilis, ac per hoc iam meritò per potestates exteras tāquam extraneus opprimatur. denique certum est, quoniam sæpe Deus concitat potestates aduersus abnegatores Christi, aduersus desertores baptismi, & idcirco nemo miretur, quia Deus concitat, vt ponant ceruices, & humiliati redeant ad Ecclesiam. quia & Agar cùm discessisset à domina sua, occurrit ei angelus & dixit ei, Quid est Agar ancilla Saræ? reuertere ad dominā tuam. ad hoc ergo qui huiusmodi est, affligitur, vt reuertatur; atque vtinam reuertatur, quia cum fratribus hæreditatem promissam recipiet; nam nisi mouerentur potestates Christianæ aduersus huiusmodi, quomodo rationem redderēt de imperio suo Deo? quippe cùm pertineat hoc ad Reges sæculi Christianos, vt temporibus suis pacatam & sine diminutione velint seruari matrem suam ecclesiam, vnde spiritaliter nati sunt. Siquidem Nabuchodonosor Rex qui statuam suam erexerat, & ad eam adorandam omnes coëgerat, laudibus trium puerorum de igne liberatorum commotus dixisse legitur, Et ego ponam decretum omnibus tribubus, & linguis in omni terra; & quicunque dixerint blasphemiam in Deum Sidrac, Misac, & Abdenago, in interitum erunt, & domus eorum in perditionem. Si ergo sic sæuit Rex barbarus, ne blasphemetur Deus Israel, quia potuit tres pueros de igne temporali liberare, quanto potius sæuire debēt Reges Christiani, quia Christus abnegatur & irridetur, a quo non

De studio susceptoris ex baptismo.

In desertores fidei.

De officio Regum Christianorum.

tres pueri tãtum,sed & orbis terrarum cum ipsis Regibus à perpetuis ignibus liberatur? Nam qui illis mentiri, vel esse infideles conuincuntur,aut vix aut nunquam ab eis viuere profectò sinuntur,& quomodo non indignétur,& sæuiant,quando vident Christum,qui est Rex Regum, & Dominus dominantium,ab hominibus abnegari,illudi,& ei fidem promissam non custodiri?Zelentur itaque zelo Dei,quia se ipsos per Christum recolũt liberatos à gehenna magis quàm ille qui attendit tres pueros ereptos à flamma.

QVID iure de his faciendum sit,qui ad occidendum Regem insurrexerint, venerandæ leges,quas scripto mittemus,vos affatim edocebũt.Veruntamẽ hoc in arbitrio Regis manet,qui nõ semel tantũ,sed & septuagies septies debet peccatũ dimittere,iuxta quod Dominus in Euangelio sanctoPetro mãdauit:Nam cui plus dimittitur,plus diligit;& quemadmodũ Euangelium docet, Rex decẽ millia talenta,id est, multa,& immania peccata seruo non dimitteret, si ipse conseruo suo centum denarios,id est minora dimittere noluisset. CAPVT XIX.

QVID de homine libero iudicandum sit,qui de patria sua fuga lapsus fuerit,si comprehendatur?nihil vtique, nisi quod leges decernunt. Veruntamen multos sanctorum de patria sua exisse,& in alia celebrius veneratos fuisse sacræ produnt historiæ;sed aliis non existentibus causis ob solum exitũ nunquam culpabiles iudicatos extitisse, ni fallor, inueni; præsertim cùm Abrahæ patri nostro diuina voce dicatur, egredere de terra, & de cognatione tua: & nonnulli patrum nostrorum exules per plurimos annos in terra non sua habitauerint;alioquin liber non est,si de patria sua quis non audet egredi. porro si liber est,& iure nullius condicionis nexibus tenetur obstrictus, non fugit, sed exit de patria sua,quemadmodum & Abrahæ,non fuge,sed exi de terra tua dicitur; quod quia fecit obediens nemine iudicante pœnam quamlibet protulit. CAPVT XX.

SI seruus à domino fugiens recesserit, si comprehensus fuerit, ignoscendum est ei,aliàs autem legum scita non transcendantur in eo. Veruntamen semper illud Apostoli Pauli præ oculis habeatur salubris admonitionis dicentis,Domini quod iustum est & æquum seruis præstate, scientes quoniam & vos Dominum habetis in cælo;& alibi, cùm seruis vt obedirent dominis carnalibus præcepisset,adiunxit,scientes,inquiens,quòd vnusquisque vestrum quodcunque fecerit bonum hoc cõsequetur à Domino, siue seruus, siue liber; & vos domini eadem facite ad illos remittentes minas, scientes quia & vester; & eorum Dominus in cælis est, & personarum acceptio non est apud Dominum. CAPVT XXI. De seruis fugitiuis.

CIRCA hos qui quando ad pugnam contra hostes proceditis, fugam arripiunt,si non misericorditer præueniat compassio, saltem legum temperetur seueritas. CAPVT XXII.

DE his quibus iussum est contra hostes progredi, & iussioni parere contemnunt, eadem suademus. CAPVT XXIII.

QVID parricida,id est,qui patrem vel matrem occidit, vel etiam qui fratrem,aut sororem interficit,pati debeat, leges indicant; porrò si ad ecclesiam confugerit,id quod Episcopus loci,vel sacerdos,qui ab illo constitutus est,prouiderit,agendum decernimus. CAPVT XXIIII.

CONSVETVDINIS esse patriæ vestræ perhibetis semper custodes inter patriã vestram,& aliorũ iuxta terminos inuigilare, & si seruus,aut liber per eandem custodiã quocunq; modo fugerit,sine omni intermissione custodes pro ea interimuntur,deinde percõtamini,quid nos inde iudicemus;& de hoc in legibus est requirendũ. Veruntamẽ absit à mentibus vestris, vt tam impiè iã iudicetis, CAPVT XXV.

dd qui

qui tam pium Deum,& Dominum agnouiſtis,pręſertim cùm magis oporteat, vt ſicut hactenus ad mortem,facilè quoſque pertraxiſtis, ita deinceps non ad mortem,ſed ad vitam quos poteſtis,nihilominus perducatis. Ita vt quemadmodum beatus Apoſtolus Paulus prius perſecutor, & contumelioſus, & ſpirans minarum,& cædis in diſcipulos Domini,poſteaquam miſericordiam cōſecutus eſt,diuina reuelatione cōuerſus nō ſolū minimè cuilibet mortis pœnā intulit,verum etiam anathema eſſe optabat pro fratribus, & libentiſſimè impendere, & ſuperimpendi paratus erat pro animabus fidelium: ita & vos poſtquam electione Dei vocati, & lumine ipſius illuminati eſtis,non iam ſicut prius mortibus inhiare, ſed omnes ad vitam tam corporis,quàm animæ deberis omni occaſione inuenta proculdubio reuocare:& ſicut vos Chriſtus de morte perenni qua detinebamini, ad vitam æternam reduxit,ita ipſi non ſolū innoxios quoſque,verum etiā & noxios à mortis exitio ſatagite cūctos eruere, ſecundum illud ſapientiſſimi Salomonis, erue eos qui ducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad interitum,liberare ne ceſſes.

CAPVT XXVI. DE his qui proximum,id eſt conſanguineum ſuum,vt eſt frater,conſobrinus,aut nepos, trucidauerint,venerandę leges proprium robur obtineant.Sed ſi ad eccleſiam cōuolauerint,mortis quidem legibus eruantur, pœnitentiæ verò,quam antiſtes loci,vel presbyter conſiderauerit, abſque dubio ſummittantur.Nolo, inquit Dominus,mortem peccatoris,ſed vt conuertatur, & viuat.

CAPVT XXVII. DE his qui ſocium ſuū morti tradiderint,id ipſum quod ſuprà decernimus.

CAPVT XXVIII. DE his qui ad vxorem alterius comprehenſus fuerit, quid iudicandum ſit, lectis legibus reperietis. Iam verò ſi ad Eccleſiam adulter confugerit, iudicandum ab epiſcopo fore decernimus quod ſacros conſtat definiſſe canones, vel ſanctos Apoſtolicæ ſedis præſules clarum eſt ſtatuiſſe.

CAPVT XXIX. SIMILITER & de eo cenſemus, qui ad proximam ſanguinis ſui ingreditur:verùm huius tanti piaculi lepram melius ad ſacerdotis conſiderationem,& iudicium profectò dirigimus.

CAPVT XXX. *Oportere episcopum habere semper in manibus canones.* DE eo qui nolens hominem interfecerit, id ſtatuimus quòd ſacræ regulæ ſtatuunt, quas Epiſcopum veſtrum apud ſe penes vos poſitum præ manibus oportet ſemper habere.

CAPVT XXXI. CIRCA fures animalium ſi non miſericordia, ſaltem legum edicta ſeruentur.

CAPVT XXXII. SIMILITER de his qui virum aut feminam rapuerint, permittimus.

CAPVT XXXIII. QVANDO prœlium inire ſoliti eratis, indicatis vos hactenus in ſigno militari caudam equi portaſſe,& ſciſcitamini,quid nūc vice illius portare debeatis;quid aliud vtique,niſi ſignum ſanctæ crucis? Ipſum eſt enim quo Moyſes mare diuiſit, & Amalech interfecit, quo Gedeō Madianitas ſuperauit,& Chriſtus Dominus noſter diabolū,qui habebat mortis imperium,non ſolū ſuperauit,ſed & proſtrauit;ipſum eſt ſignū quod portamus in frontibus noſtris, ipſo à cunctis defendimur hoſtibus,& ab omnibus munimur incurſionibus. Hoc eſt ſignum fidei,& ingens horror diaboli,quo Chriſtiani Principes in neceſſitatibus ſuis ſemper vtuntur,& Reges veram religionem ſectātes ſæpe celebres Chriſto propitio triūphos de hoſtibus operātur.Sed vt manifeſtiùs ſciatis,quid pro illa equina cauda in ſignum debeatis militare conuenientius cùm in apparatū belli procediris,portare,pauca de Conſtātini actibus in morāda ducimus, qui piiſſimus Romanorum extitit Imperator, & Chriſtianitatis famoſiſſimus omniū propagator.Ille quippe cū aduerſus Maxentiū vrbis Romæ tyrannum exercitū duceret,erat quidē iā tunc Chriſtianę religionis fautor,nondū tamē,vt eſt ſollemne noſtris initiari,ſignum Dominicæ paſſionis acceperat.cùm igitur

multa

multa secum de instantis prœlij necessitate peruoluens iter ageret, vtique ad cælum sæpius eleuaret,& inde sibi diuinum precaretur auxilium, vidit per soporem ad orientis partem in cælo signum crucis igneo fulgore rutilare; cúmque tanto visu fuisset exterritus, ac nouo perturbaretur aspectu, astare sibi vidit Angelos dicentes, Constantine in hoc vince. tum verò lætus redditus, & de victoria iam securus signum crucis, quod in cælo viderat, in sua fronte designar,& hoc in militaria vexilla transformat, ac labarum, quem dicunt, in speciem Dominicę crucis exaptat;& ita armis,& vexillis religionis instructus aduersus impiorum arma proficiscitur, & sine cruore Romani populi; vt ipse Deum precabatur, Maxentio in flumen demerso de tyranno triumphauit. *De signo crucis, quod vidit Constant. per soporem.*

PRAETEREA consulitis, si debeatis, quando nuncius venerit vt ad prœliandũ pergatur, mox proficisci? an sit aliqua dies, in qua non oporteat ad prœliandum exire? in quo respondemus, non est vlla dies in quibuscunq; negotiis incipiendis, vel exercẽdis penitus obseruãda, præter (si nimia nõ vrgeat necessitas) suprà memoratos dies celeberrimos,& omnibus venerabiles Christianis; non quo, vel in his tale quid fieri prohibeatur, cùm nõ sit in diebus spes nostra ponenda, nec à diebus, sed à Deo solo viuo,& vero salùs omnis penitus expẽctanda, sed quo, si ineuitabilis necessitas nõ est, vacandũ est in his solito studiosius orationi,& tantæ festiuitatis mysteria frequentãda. nam cũ Hebræi quõdã sabbatum obseruantes noluissent cõtra hostes suos die sabbatorũ arma sustollere,& Deus omnipotens quod in se tantùm,& non in obseruantia dierũ spes esset & fortitudo locanda, voluisset ostendere, occisi sunt ex eis mille viri, ita vt superstites pœnitentia ducti inuicẽ dicerẽt, Si omnes fecerimus sicut fratres nostri fecere,& non pugnauerimus aduersus gentes pro animabus nostris,& iustificationibus nostris, citius disperdent nos à terra. CAPVT XXXIIII. *De dierum obseruatione.*

REFERTIS quòd soliti fueritis, quando in prœlium progrediebamini, dies & horas obseruare,& incantationes,& ioca,& carmina,& nonnulla auguria exercere,& instrui desideratis, quid nunc vobis agendũ sit: de quo nos necessariò vos instrueremus; nisi super hoc vos diuinitùs instructos contueremur, super diuinum enim fundamentum nos ædificare quicquam non possumus. Igitur cùm in prœliũ proficisci disponitis, quod ipsi commemorastis, agere in Dei nomine nõ omittite, id est, ad Ecclesias ire, orationes peragere, peccantibus indulgere, missarum sollemniis interesse; oblationes offerre, confessionem delictorum sacerdotibus facere, reconciliationem,& communionem percipere, carceres aperire, vincla dissoluere,& seruos & præcipuè confractos,& debiles, atque captiuos libertati donare, ac indigentibus eleemosynas erogare. quatenus impleatur quod Apostolus admonet dicens, Omne quodcunque facitis Deo in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini Iesu. Nam illa, quæ cõmemorastis, id est, dici,& horę obseruationes, incãrationes, ioca,& iniqua carmina, atque auguria; pompæ, ac operationes diaboli sunt, quibus, Deo gratias, iam in baptismate abrenunciastis,& hæc cum vetere homine & actibus eius quando nouum induistis, omnino deposuistis. CAPVT XXXV. *De vera præparatione ad bellum.*

SI die Dominico vel cæteris festis diebus quando necessitas vrget, liceat ambulare, vel ad bellandum procedere? ex trigesimo quarto capitulo harum responsionum nostrarum potestis aduertere. CAPVT XXXVI.

LIBROS quos vobis ad præsens necessarios esse consideramus, sicut poscitis, animo gratanti concedimus,& plures Deo largiente præstare desideramus. CAPVT XXXVII.

DICITIS quòd quando in castris estis, orationem perfectam,& congruam CAPVT XXXVIII.

facere nequeatis, ac per hoc exponi cupitis quid agere debeatis. vnde nos econtra suademus, vt quanto plus hostes sæuiunt, & necessitas vel tribulatio incũbit, tanto instantius orationi operam detis. Nam patres nostri plus orando, quàm pugnando victores fuere, & voti compotes plus precibus, quàm prœliis extiterunt: Denique Moyses orabat, & Iosue pugnabat, sed plus ille vincebat orando, quàm iste pugnando. aptius ergo ab armis, quàm ab oratione vacandum est.

CAPVT XXXIX.

De coniugiis consanguineorum prohibitis.

DE consanguinitate generationũ exquiritis, vt quibus vtique feminis iungi debeatis, liquidè cognoscatis. verum quòd leges hanc sanciunt, iam meminimus, & denuo memorare summatim operæ pretium ducimus. aiunt enim, ergo non omnes nobis vxores ducere licet. Nam quarundam nuptiis abstinere debemus, inter eius enim personas quæ parentum, liberorúmue locum inter se obtinent, nuptiæ contrahi non possunt, veluti inter patrem & filiam, vel auum & neptem, matrem & filium, auiam & nepotem, & vsque ad infinitum. inter eas quoque personas quæ ex transuerso gradu cognationis iunguntur, est quædam similis obseruatio, sed non tanta. Sacri verò canones, & præcipuè Zachariæ summi Præsulis decreta quid hinc promulgent, episcopo vestro vobis explanandum relinquimus.

CAPVT XL.

CONSVETVDINEM patriæ vestræ perhibetis inesse, vt priusquam ad pugnam progrediamini, mittatur à dominatione vestra fidelissimus, & prudentissimus vir, qui cuncta arma & cauallos, & quæ necessaria pugnæ existunt, consideret, & apud quem inutiliter præparata inuenta fuerint, capite punitur. nunc autem nosse cupitis, quid nos hinc fieri decernamus: Sed hæc nos cuncta vobis ad spiritalis apparatus armaturam conuertere suademus, & tantæ seueritatis rigorem ad pietatis exercitiũ inclinare monemus; ita, vt sicut hactenus illa præparatio armorum, & equorum diligenter inquirebatur, vtrum bene apta esset contra visibiles hostes; ita nunc studiosè inuestigetur, vt arma spiritualia, id est, bona opera singuli præparata possideant aduersus Principes, & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum contra spiritualia nequitiæ in cælestibus. porro equus animus intelligitur, quia nimirum sicut homo portatur equo, sic & regitur animo. optimè ergo, qui arma contra hostes præparata non habet, perit; quia, vt scriptum est, Maledictus vir qui facit opus Dei negligenter. De equo verò, qui imparatus est animo, bene per psalmistam dicitur, falsus equus ad salutem, in abundantia autem virtutis eius non erit saluus. Nisi enim falsus esset, imparatus non esset. quo contra de præparato dicitur, equus paratus ad diem belli, Dominus autem salutem tribuit. Sic itaque quod hactenus carnaliter obseruastis, & arma quæ forsitan ab inopibus hæc præparare non valentibus crudeliter exegistis, iam nunc spiritualiter veneramini; & hæc magnos & paruos præparare piè, & indesinenter hortamini.

CAPVT XLI.

DE iis autem qui Christianitatis bonum suscipere renuunt, & idolis immolant, vel genua curuant, nihil aliud scribere possumus vobis, nisi vt eos ad fidẽ rectam monitis, exhortationibus, & ratione illos potius quã vi, quòd vanè sapiant, conuincatis. opera manuum suarũ, & insensibilia elementa, cùm sint homines intellectu habiles, adorantes, immo dæmoniis suam ceruicẽ flectentes & immolantes. Nam, vt Apostolus docet, scimus quoniam nihil est idolũ, sed quæ immolant gentes, dęmoniis immolant. Iam verò si vos non audierint, cum eis nec cibũ sumere, nec vllã penitus cõmunionẽ habere, sed eos tanquã alienos, atque pollutos à vestris obsequiis, & familiaritate remouere debetis, vt tali fortè confusione compuncti conuertantur inspirante Deo ad ipsum qui

qui est verus & non falsus Deus, creator, & non creatus, non factus, sed factor omnium: nam vt Dominus præcipit, de domo illius qui non credit, non solú cibum, verum etiam nec puluerem in pedibus debet educere Christianus: in tantum, vt discipuli nescientes quod acciderat, molestè tulerint, quòd Petrus princeps eorum ad Cornelium ingressus fuerat, quem ipse Deo præcipiente primum ex gentibus fecerat Christianum. nulla igitur cũ his qui non credunt, idolaque adorant, miscenda communio est. Porrò illis violentia, vt credant, nullatenus inferenda est. Nam omne quod ex voto non est, bonum esse non potest; scriptum est enim, Voluntariè sacrificabo tibi; & rursus, Voluntaria, inquit, oris mei beneplacita fac Domine; & iterum, Et ex voluntate mea confitebor illi. vltronea quippe Deus obsequia, & exhiberi tantũ ab vltroneis præcipit, nam si vim inferre voluisset, nullus omnipotentiæ illius resistere potuisset. Iam verò si quæritis, quid de huiusmodi perfidis iudicandum sit, Apostolum Paulum audite, qui cùm Corinthiis scriberet, ait: Quid enim mihi de his qui foris sunt, iudicare? nónne de his qui intus sunt, vos iudicatis? Nam eos qui foris sunt, Deus iudicabit; auferte malum ex vobis ipsis, ac si diceret, de his qui extra religionem nostrã sunt, nihil ego iudico, sed eos Dei iudicio reseruo, qui iudicaturus est omnem carnem. Veruntamen auferte malum ex vobisipsis; ne videlicet vobiscum morans vt cancer serpat, aut certè dum à fidelibus sibi communicari conspicit, suæ quoque vanitati communicari putet, ac per hoc veraciorem, & sanctiorem suam sectam, quàm nostram existimet religionem. propter conscientiam ergo magnopere idola colentium cauenda est omnino communio, nam qui idololatris communicat, ipsis idolis immo dæmoniis communicare videtur. Omnes enim dij gentium dæmonia; & Apostolus dicens, quę immolant gentes, dæmoniis immolant, & non Deo, adiecit, nolo, inquit, vos socios fieri dæmoniorum.

De communione infidelium vitanda.

Quid excutere puluerem expedibus.

CAPVT XLII.

ASSERITIS, quòd Rex vester cùm ad manducandum in sedili, sicut mos est, ad mensam sederit, nemo ad conuescendum etiam, neque vxoreius cum eo discumbat vobis procul in sellis residentibus, & in terra manducantibus; & idcirco quid vobis hinc præcipiamus, nosse desideretis. vnde nos quia non contra fidem quod agitur, est, licet bonos mores satis impugnet, non tam pręcipientes, quàm suadentes hortamur, vt ad Christianæ religionis cultores Principes attendatis, & humilitatis eorum considerantes fastigium, deponatis ex vobis omne ad nihil vtile supercilium: legerunt enim illi in euangelio dicente Domino, discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Nam antiqui Reges, quorum multi sanctorum consortium meruere, ac ideo veraciter Reges dicti sunt, quoniam sancti reperti sunt, cum amicis, quinimmo cum seruis suis conuiuati fuisse memorantur; quin potius ipse Rex Regum, & Dominus dominantium redemptor noster, non solùm cum seruis, & amicis suis Apostolis scilicet recubuisse, verum etiam cum publicanis, & peccatoribus, & recubuisse, & manducasse describitur.

CAPVT XLIII.

QVAE animalia seu volatilia liceat manducare; quantũ existimo Dominus euidenter ostendit, cùm post diluuiũ animalia cuncta Noë tribuit & filiis eius edenda, dicens, Omnes pisces maris manui vestræ traditi sunt, & omne quod mouetur, & viuit, erit vobis in cibum quasi olera virentia. & demonstratis cælitus beato Petro in illo disco, quamuis hoc altius intelligendum sit, cunctis animantibus, dicitur, Macta, & manduca. Itaque omne animal, cuius cibus minimè corpori nociuus esse probatur, &

societas hoc in cibum admittet humana, comedi non prohibetur, nam ideo, vt sanctus, & facundissimus doctor scribit Augustinus, morticinum ad escam vsus hominum non admisit, eo quòd non occisorum sed mortuorũ animalium morbida caro est, nec apta ad salutem corporis, cuius causa sumimus alimentum. Porro eorum opinionem qui quippiam in cibis immundum esse perhibent, per se Dominus destruit dicens, Non quod intrat in os, coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore, coinquinat hominem. & Apostolo Petro diuinitùs dicitur, Quod Deus sanctificauit, tu commune, vel immundum ne dixeris. & coapostolus eius Paulus scribens, omnia, inquit, munda mundis, coinquinatis autem, & infidelibus nihil est mundum. Veruntamen ne fortè quilibet ex veteri vobis testamento quædam prohibita velint animalia demõstrare, atque ab eorum vos edulio coërcere, notandum est, inter illa quæ prohibita sunt, etiam porcum connumerari; sed qua re præfatus sanctus Augustinus de ceteris interim tacens, scribens etiam huius animalis meminit dicens, Testamẽto veteri, vbi quidam cibi carnium prohibentur, cur non sit contraria ista sententia qua dicit Apostolus, Omnia munda mundis, & omnis creatura Dei bona est, si possunt, intelligant hoc Apostolum de ipsis dixisse naturis; illis autem litteras propter quasdam præfigurationes tempori congruentes animalia quædam non natura, sed significatione immunda dixisse. Itaque verbi gratia, si de porco, & agno requiratur, vtrumque natura mundum est; quia omnis creatura Dei bona est: quadam verò significatione agnus mundus, porcus immundus est, tanquam si stultum, & sapientem diceres: vtrumque hoc verbum natura vocis, & litterarum, & syllabarum quibus cõstat, vtique mundum est; significatione autem vnum horum verbum, quod dicitur stultum, immundum dici potest non natura sui, sed quoniam quiddam immundũ significat, & fotrasse quod est in rerum figuris porcus, hoc est in rerum genere stultus, & tam illud animal, quàm istæ duæ syllabæ, quod dicitur stultum, quiddam vnum, idemque significat, immũdum quippe illud animal in lege positum est, eo quòd non ruminet; nõ autem hoc eius vitium, sed natura est. sunt autem homines, qui per hoc animal significantur, immũdi proprio vitio, non natura; qui cùm libenter audiant verba sapientiæ, postea de his omnino non cogitant: quod enim vtile audieris, velut intestino memoriæ tanquam ad os cogitationis, recordandi dulcedine voluere, quid est aliud, quàm spiritualiter quodammodo ruminare, quod qui non faciunt, illorum animalium genere figurantur. Vnde & ipsa à talibus carnibus abstinentia, tale vitiũ nos cauere præmonuit. Cùm enim de hac munditia ruminãdi alio loco ita scriptum est, thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis, vir autem stultus glutit illum. Has autem similitudines rerum in locutionibus, & obseruationibus figuratis propter quærendi, & comparandi exercitationem rationales mentes vtiliter & suauiter nouerint, sed priori populo multa talia non tantùm audienda, verum etiam obseruanda præcepta sunt. tempus enim erat, quo non tantùm dictis, sed etiam factis prophetari oporteret, & ea quæ posteriori tempore fuerant reuelanda, quibus per Christum, atque in Christo reuelatis, fidei gẽtium onera obseruationum non sunt imposita, prophetiæ tamen auctoritas commendata.

Quid sit spiritualiter ruminare.

CAPVT XLIIII.

De non venando in Quadragesima.

NVLLA ratio sit in quadragesimali tempore venationibus vti: venantes enim nihil præter carnes captant. vt ergo nihil carnale sectari videamini, decenter à carnibus captandis in quadragesimali pręcipuè tempore vobis est abstinendum. quanto enim ieiunij tempore arctius est diuinis cultibus insistendum,

dum, tanto est in cunctis mundi nociuis oblectamentis longiùs recedendum, præsertim cùm neminem nisi reproborum venationes exercuisse sacra designet historia.

CAPVT XLV.

A NOBIS scire cupitis si in quadragesimali tempore iudicia sint exercenda, & ad mortem aliquis addicendus. in quo nos noueritis eadem de quadragesimali tempore super hac respondere consultatione, quæ diebus festis nos duodecimo harum responsionũ nostrarum capitulo iam respõdisse dignoscimur.

CAPVT XLVI.

IAM verò si quadragesimali tempore liceat, si necessitas exigit, vel si non exigit vlla necessitas, ad bella procedere, non vobis est necessarium exponendum, cùm ex priorum propositionũ solutionibus quid vos cõueniat agere, etiam nobis tacentibus, iam ipsi colligitis. bellorum quippe ac prœliorum certamina, nec non omnium iurgiorum initia diabolicæ fraude sunt artis profectò reperta, & dilatandi regni cupidus, vel irę, vel inuidiæ, vel alius cuiuspiam vitij dilector tantum his intendere, seu delectari conuincitur. Et ideo, si nulla vrgeat necessitas, non solùm quadragesimali tempore, sed omni est prœliis abstinendum. Si autem ineuitabilis vrget opportunitas, nec quadragesimali est tẽpore pro defensione tam sua, quàm patriæ, seu legum paternarum, bellorum proculdubio præparationi parcendum, ne videlicet Deum videatur homo tẽtare, si habet quod faciat, & suæ ac aliorum saluti consulere non procurat, & sanctæ religionis detrimenta non pręcauet. porro muri Iericho filiis Israël, qui sabbatum iam obseruandum susceperant, etiam sabbato vrbem circumeuntibus, & tubis clangentibus ad terram protracti sunt.

CAPVT XLVII.

CONSVLITIS si liceat in quadragesimali tempore iocis vacare, quod non solum in quadragesimali, verùm etiam in nullo tempore licitum est Christianis; sed quia vobis, qui in montem nondũ ascendere tanquam infirmi potestis, vt inde sublimia mandata Dei percipiatis, sed in campestribus, quemadmodũ filij quondam Israël positi estis, vt saltem ibi plana, & minora quæque præcepta sumatis, necdum possimus suadere, vt omni tempore iocis abstineatis, & quadragesimæ, ac ieiunij tempore quando per amplius, & instantius orationi & abstinentiæ, & omnimodæ pœnitentiæ, sicut longè superius exposuimus, vacare debetis, nõ solùm iocis, verum etiam ab omni vaniloquio, & scurrilitate, quæ ad rem non pertinent, atque ab ipso otioso verbo, vt in Euãgelio Dominus dicit, quod locuti fuerint homines, reddent de eo rationem; si de otioso; quanto magis de noxio, & criminoso? nulla ergo vos voluptatum, & iocorum, & maximè in tempore ieiuniorum vanitas seducere valeat; non enim lamẽta cũ iocis conueniunt, & fallax, ac deceptrix lætitia, veraces lacrimas producere nescit in proximo. præterea est iudex, qui dixit, Væ vobis qui ridetis nũc; quia lugebitis, & flebitis. hinc Salomõ ait: Risus dolore miscebitur, & extrema gaudij luctus occupat. hinc iterum dicit: Risum deputaui errorem, & gaudio dixi; Quid frustrà deciperis? Hine rursus ait: Cor sapientium, vbi tristitia est; & cor stultorum, vbi lætitia: gratum namque Deo sacrificium est afflictio contra peccatum, psalmista testante, qui ait, sacrificium Deo spiritus contribulatus.

CAPVT XLVIII.

VNDE nec vxorem ducere, nec conuiuia facere in quadragesimali tempore conuenire posse nullatenus arbitramur. Iterum quid hinc sacri canones dicant, episcopo vestro docente scietis.

CAPVT XLIX.

PRAETEREA sciscitamini, si licet exhibere vobis quemadmodum prius in dotem coniugibus vestris, aurum, argentum, boues, equos, &c. quod quia nullum peccatum est, & leges hoc conniuent, & nos vt fiat minimè prohibemus; & non solum hoc, verum etiam quicquid ante baptismum egistis, &

nunc quoque vobis agere profectò conceditur. Nam piscatorem Petrum, Matthæum verò telonarium scimus, & post conuersionem suam Petrus rediit, Matthæus verò ad telonij negotium non resedit, quia & aliud est victũ per piscationem quærere, aliud telonij lucris pecunias augere. Sunt enim pleraque negotia, quæ sine peccato exhiberi aut vix, aut nullatenus possunt. ad illa ergo tantum, quæ ad peccatum implicant, necesse est vt post cõuersionem animus non recurrat: quod verò quisque ante cõuersionem sine peccato exercuit, hoc enim post conuersionem repetere non est.

CAPVT L. QVID de eo qui de quadragesimali tempore cum vxore sua coierit, sit iudicandum, episcopi vestri, & sacerdotis qui ab eo constituetur, arbitrio considerandum, ac definiendum committimus, qui singulorum mores agnoscere poterunt, & vniuscuiusque vestrum causas libratis personis, ac temporibus discernere, seu moderari debebunt. porro cum ea eodem tempore sine aliqua cõtaminatione dormire omnino liceret, si ignis, & palea sine læsione communionem aliquam habuissent, vel si diabolicæ fraudis astutiæ nescirentur: nam vbi masculus cum femina pariter conuersantur, difficile est insidias hostis antiqui deesse, quę nimirum non defuere, vbi solitaria fratris, & sororis, Ammonis scilicet, & Thamar extitit paruissimo spatio commoratio.

CAPVT LI. SI liceat vno tempore habere duas vxores exquiritis, quod si non licet, scire cupitis, apud quem inuentum fuerit, quid exinde facere debeatis. duas tempore vno habere vxores, nec ipsa origo humanę cõdicionis admittit, nec lex Christianorum illa permittit. Nam Deus, qui fecit hominem ab initio, masculum vnum fecit & vnam feminam tantum, cui potuit vtique si vellet duas vxores tribuere, sed noluit, scriptum quippe est, Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, non dixit vxoribus. & iterum, Erunt duo in carne vna, masculus scilicet, & femina in carne vna, & non tres aut plures. Itaque apud quem vno tempore duę vxores inueniuntur, interim priori retenta posteriorem cogatur amittere, insuper & pœnitentiam quam loci sacerdos præuiderit, compellatur suscipere. Denique hoc tam immane scelus est, vt homicidij quidem peccatũ, quod Cain in Abel fratrem suum commisit, septimâ generatione cataclysmo vindicatum fuerit; adulterij autem flagitium, quod Lamech omniũ primũ in duabus vxoribus perpetrauit, nõ nisi sanguine Christi abolitum extiterit, qui septima & septuagesima generatione secundũ euangelium luxerit in mundum.

CAPVT LII. SI nosse desideratis quid de his qui quemlibet eunuchizant iudicandum sit, paginas legum reuoluite.

CAPVT LIII. CONSVLITIS scilicet super mensam in qua sacerdos, aut diaconus deest, vexillũ sanctæ crucis imprimere, & comedere; quod proculdubio licet, nã omnibus datum est, vt & omnia nostra hoc signo debeamus ab insidiis munire diaboli, & ab eius omnibus impugnationibus in Christi nomine triũphare. superest tantũ, vt cũ potior adest, inferior hoc sibi nisi iussus nõ audeat arrogare, quoniam non est discipulus super magistrum. & iterum præcipit Apostolus dicens, Honore inuicem præuenientes.

CAPVT LIIII. DICITIS quòd Græci fateantur, quòd in Ecclesia qui non constrictis ad pectus manibus steterit, maximum habeat peccatum: hoc vt fieret, pręceptum fuisse nusquam, ni fallimur, inuenitur, ac per hoc, nisi fiat, peccatum non est, nam quidam faciunt hoc, quidam illud, nunc isti hoc genus humilitatis, nunc illud ostentant: nisi fortè qui pertinaciter recuset facere, quod omnes viderit facientes. Verũ & hoc, & multa in diuersis locis alia humilitatis indicio fiunt,

fiunt, & hoc cùm fit, non nisi humilitatis gratia fit, & reuera scriptũ est, oratio humiliantiũ se nubes penetrabit. proinde siue hoc, siue aliud quid humilitatis excogitare potest homo, non est reprehendẽdus, quia secundum Euangelium, qui se humiliat, exaltabitur. Si enim quis ante principem mortalem iuuenis cum omni reuerentia & timore stat, loquitur, & incedit, quanto potius eum qui ante Deum, qui est æternus, terribilis, & excelsus, accesserit cùm omni pauore ac tremore non solum stare conuenit, sed & quasi seruum semetipsum in conspectu eius humiliter præsentare. & quia quorundam in euangelio reprobotum ligari manus, & pedes præcipiuntur, quid aliud isti agunt qui manus suas coram Domino ligãt, nisi Deo quodammodo dicunt, Domine ne manus meas ligari præcipias, vt mittar in tenebras exteriores, quoniam iam ego eas ligaui, & ecce ad flagella paratus sum. Hinc etiam pectus percutimus signantes videlicet, quod nequiter egimus, displicere nobis, ac ideo antequã Deus feriat, id nos in nobis ipsis ferire, & antequam vltio extrema veniat, commissum pœnitentia digna punire.

Quid in ecclesia Græcorum, manus ad pectus constringere, significet.

Quid in nostra, pectus percutere.

IAM verò quod asseritis, Græcos vos prohibere communionem suscipere sine cingulis, quibus sacræ scripturæ testimoniis hoc prohibere iure probẽtur, nos penitus ignoramus, nisi fortè illo quo Dominus præcipit dicens, sint lumbi vestri præcincti. Verùm hoc sancti euangelij testimonium non per litteram, sed per spiritum oportet impleri. Nam si ad hoc istud præceptum est vt taliter seruaretur, cur non fiunt pariter quæ sequuntur, vt lucernæ ardentes? & sicut agnum comedentibus iubetur, vt baculum in manibus teneant? habent suũ ista mysterium, & intelligentibus ita clara sunt, vt ea magis, qua decet, significatione seruentur. Nam in lumborum præcinctione castitas, in baculo regimen pastorale, in lucernis ardentibus bonorum splendor operum, de quibus dicitur, sic opera vestra luceant; indicatur. rudes ergo fideliũ mentes, vt sanctus, & egregius propugnator Ecclesiæ Papa Cælestinus scribit, cuius hæc summatim verba mutuati sumus, ad talia non debemus inducere. CAPVT LV.

NOSSE vos velle asseueratis, si liceat omnibus vestris pręcipere tempore siccitatis ad pluuiam postulandam ieiunium & orationem facere. vobis quidem hoc agere licet, quoniam ieiunium, & oratio magnæ virtutes sunt, & ad has iugiter faciendas vestra multum valet hortatio, sed congruentius est, si hæc per episcopoũ dispositionem fiant: ipsi namque sunt qui ligandi, soluendiq́; potestatem accipiũt, ad horum vocem populi Dei castra mouentur, & requiescunt; sine his tanquam sine capite fore videmini, & quasi oues errãtes, & non habẽtes pastorem inceditis. Siquidem in talibus prisco tempore, quod nunc quoque sancta tenet ecclesia, sacerdotum præcedebat institutio, & omnis penitus ordinatio, & tunc reliquæ plebis subsequebatur assensus, ac per hoc ordine debito custodito, & vnanimitate seruata, Deo largiente voti præstabatur effectus. CAPVT LVI.

GRAECOS vetare perhibetis eunuchos animalia vestra mactate, ita vt eũ qui ex animalibus ab illis occisis comederit, graue commisisse peccatum affirment. Sed nobis valde absonum est, & adhuc friuolum sonat quod dicitur. porro quia ratiocinationem ista dicentium non audimus, nihil interim de assertione ipsorum nondum plenè cognita decernere definitiuè valemus. Vnum tamen scimus, quoniam si eunuchi præcepta Dei custodierint, ad regnum cæleste percipiendum nihil eis obesse membrorum poterit detruncatio, cùm secundum Apostolum in resurrectionę omnes occurramus in virum perfectum, & per prophetam Dominus, si eius mandata obseruauerint, eunuchis non nulla læta promittat. Siquidem & ille Eunuchus Æthiops à sancto Luca CAPVT LVII.

Euange-

Euangelista pro virtute,& integritate vir appellatur dum dicit, Et ecce vir Æthiops eunuchus potens Candacis Reginæ.

CAPVT LVIII. VTRVM velato,an nudato capite mulier in ecclesia stare debeat, Apostolus docet. Mulier orans,aut prophetans non velato capite, deturpat caput suum; vnum est enim ac si decaluetur:nam si non velatur mulier,& tondeatur; si verò turpe est mulieri tonderi aut decaluari,velet caput suum. Et iterum, Ideo, inquit,debet mulier velamen habere super caput propter angelos; id est, sacerdotes.& rursus ait:Vos ipsi iudicate,decet mulierem nō velatam orare Dominum? nec ipsa natura docet vos;quòd vir quidem si comam nutriat, ignominia est illi,mulier verò si comam, gloria est illi? quoniam capilli pro velamine ei dati sunt.

CAPVT LIX. QVOD de femoralibus sciscitamini supervacuum esse putamus; nos enim non exteriorem cultum vestium vestrarū,sed interioris hominis mores in vobis mutari desideramus,nec quid induatis præter Christum, quotquot enim in Christo baptizati estis, Christum induistis, sed quomodo in fide, ac bonis operibus proficiatis, inquirimus. Verùm quia simpliciter de his interrogatis verentes videlicet,ne vobis in peccatum imputetur, si præter aliorum consuetudinem quid saltem in minimis agitis Christianorū, ne quid desiderio vestro subtrahere videamur,dicimus;quoniam in libris nostris iussa sunt femoralia fieri,non vt his mulieres vterentur,sed viri:nunc autem, vt quemadmodum à veteri ad nouum trāsistis hominem,ita de priori consuetudine ad morem nostrum per omnia transeatis,facite; sin autem,quòd placet,agite. Nam siue vos, siue feminæ vestræ, siue deponatis,siue induatis femoralia, nec saluti officit, nec ad virtutum vestrarum proficit incrementum. Sanè quoniam diximus iussa fuisse femoralia fieri, notandum est, quia nos spiritualiter induimur femoralibus,cùm carnis libidinem per abstinentiam coartamus, nam illa loca femoralibus constringuntur,in quibus luxuriæ sedes esse noscitur; quamobrem fortasse primi homines post peccatum in membris suis illicitos sentientes motus ad arboris ficulneæ folia concurrentes sibi perizomata texuerunt; sed hæc spiritualia sunt,quæ hactenus portare non poteratis,sed nec dum, vt cum Apostolo dicam,potestis;adhuc enim estis carnales; & ideo hinc per pauca diximus,cùm plura Deo donante dicere valeremus.

CAPVT LX. CONSVLENTIBVS vobis si liceat absque ieiuniorum tempore quantumcunque valde mane comedere,respondemus;quoniam neminem patrum nostrorū ante horam diei tertiam manducasse,nec sancta Ecclesia ante horam hanc traditionem sumendi cibum accepisse recolimus vel monumentis quibuscunque reperimus,contrario verò quosdam eorum vsque ad vesperum, alios autem vsque ad nonam horam diei, porro alios vsque ad sextam inuenimus ieiunasse; nullum autem mane cibi quantulumcunque sumpsisse comperimus, eùm potius væ dictū iis qui mane comedunt, fuisse legerimus; quamobrem ab isto maledicto vos alienos esse desiderantes hortamur, vt ante horam diei tertiam nullum omninò corporalem cibum etiam in ipsis insignibus sollemnitatibus omninò sumatis; namque sollemnitas potest esse Pentecoste sublimior,in qua spiritus sanctus super Apostolos descendit, ac per hoc homines meruerunt in se suscipere Dominum. In ista nempe festiuitate sancti Apostoli cum aliis nonnullis hora diei tertia reperiuntur fuisse ieiuni,cùm repletos spiritu sancto,& loquentes omnium gentium linguis quibusdam incredulis audientibus,& obstupescentibus,& quòd musto essent repleti ij qui simul adestant falsò dicentibus; Petrus Apostolorum Princeps responderit dicens; Non enim

enim, ſicut vos æſtimatis, ebrij ſunt iſti, cùm ſit hora diei tertia. vbi notandum, quòd non ſolum Apoſtoli, ſed & omnes qui cum ipſis erant, id eſt, centum viginti viri, ſuper quos ſpiritus ſanctus cecidit, hora diei tertia ieiuni reperiantur. ſimul etiam notandum, quòd non dixerit beatus Petrus ſimpliciter, non, ſicut vos æſtimatis, hi ebrij ſunt, ſed addiderit, cùm ſit hora diei tertia; ac ſi patenter diceret, ipſi liquidò noſtis, quòd nō ſit iſtis conſuetudinis ante horam diei tertiam ieiuniū ſoluere, quamobrē fruſtra illos ebrios eſſe putatis. imitamini itaque hos, vt ſpiritus ſanctus, & ſi non tardius, ſaltem hora tertia diei vos ieiunos inueniens, ſicut iſtos, vos quoque inſpiratione ſuæ gratiæ repleat.

De cætero ſcire vos velle ſignificatis, quot vicibus laicalis perſona per vnumquemque diem orationem facere debeāt: in quo ſcire vos conuenit, neminem exceptum eſſe ab eo quod Dominus in Euangelio dicit, Oportet ſemper orare, & non deficere; & Apoſtolus, ſine intermiſſione orate; quod ſaniſſimè præfato ſancto Auguſtino docente, ſic accipitur; vt nullo die intermittantur certa tempora orandi: quæ autem ſint hæc certa tempora orandi, quæ nullo die prætermitti debeant, quærite, & inuenietis. CAPVT LXI.

Refertis, quòd lapis inuentus ſit apud vos, antequam Chriſtianitatem ſuſcepiſſetis, de quo ſi quiſquam ob aliquam infirmitatem quid accipit, ſoleat aliquoties remedium corpori ſuo præbere, aliquoties verò ſine profectu remanere; quod vtique etiam de illo lapide quid nunquam ſumentibus quotidie certum eſt euenire, videlicet, vt alij quidem ab ægritudine ſua remedium ſanitatis recipiant, alij verò infirmitate tabeſcant. quamobrem nos tanquam erroris vobis conſulentibus vtrum de cetero ſit agendum, an reſpuendum, reſpōdemus, & decernimus, quatenus omnis eiuſdem lapidis ſumptus penitus prohibeatur, & omnimodis refutetur, & in ſolo illo lapide Domino noſtro Ieſu Chriſto quem reprobauere ædificantes, hic factus eſt in caput anguli, ſpes totius ſalutis humanæ ponatur, & tanquam à fortiſſimo recuperandæ fortitudinis noſtræ remedium expectetur, ad quem vos accedere, & in eo fiduciam omnem locare beatiſſimus primus Apoſtolorum Petrus per epiſtolam ſuam hortatur dicens, Ad quem accedentes lapidem viuum ab hominibus quidem reprobatum, à Deo autem electum, & honorificatum, & ipſi tanquam lapides viui ſuperædificamini in domum ſpiritalem. CAPVT LXII.

Consvlitis præterea, ſi liceat viro, Dominico nocturno, vel diurno tempore cum vxore ſua coniūgi, aut dormire. quibus reſpondemus: quoniam ſi Dominico die ab opere mūdano ceſſandum eſt, ſicut ſuprà docuimus, quāto potius à voluptate carnali, & omnimoda corporis pollutione cauendū, præſertim cùm Dominici diei nomen, quòd nihil eodem die præter quæ Domini ſunt, Chriſtianus agere debeat, liquidò manifeſtet. Porro idipſum eſt de nocturno ipſius diei; quod de diurno tempore ſentiendum. Vnus eſt enim dies qui tam diurno quàm nocturno ſpatio conſtat viginti quatuor horas habens. Nam niſi tam abſentia, quàm præſentia ſolis, vnus exiſteret dies, nequaquam ſcriptura diceret, Factum eſt veſpere, & mane dies vnus, iam verò ſi dormiendum ſimpliciter eodem ſit tempore cum vxore propria, quinquageſimo harum reſponſionum noſtrarum capitulo quod ſenſimus, curſim iam intimauimus. Porro, vt verbis vtar Apoſtoli, hoc ad vtilitatem veſtram dico, non vt laqueum vobis iniiciam, ſed ad id quod honeſtum eſt, & quod facultatē præbeat, ſine impedimento Dominum obſecrandi. CAPVT LXIII. *De abſtinentia coniugali in Dominico die.*

Qvot diebus viro, poſtquam mulier filium generauerit, ab ea ſit abſtinendum, non adinuentionibus noſtris, ſed verbis beatæ memoriæ Gregorij CAPVT LXIIII.

Romani

Romani Pontificis,& Anglorum gentis Apostoli declaratur. Qui Augustino Episcopo,quem in Saxoniam ipse direxerat,scribens,inter cętera dixit, Ad eius verò, id est, mulieris concubitum vir suus accedere non debet, quoadusque proles quæ gignitur,ablactetur. Praua autem in coniugatorum moribus consuetudo surrexit,vt mulieres filios quos gignunt, nutrire contemnant, eosque aliis mulieribus nutriendos tradant, quod videlicet sola causa inconrinentiæ videtur inuentum, qui dum se continere nolunt, despiciunt lactare quos gignunt.

CAPVT LXV. TVNC rectè non licet cuilibet communionem Christi percipere, quando gulæ deditus non inuenitur ieiunus, adeò vt mysticam mensam paruipendens prius cibi laici sumptu ieiunium soluisse videatur, Christique venerandum corpus,ac pretiosum sanguinem à ceteris non discernens alimentis, non præposuisse omni humanæ refectioni, sed postposuisse noscatur. Remedium quippe salutiferum est corpus Christi contra peccatum, & qui hoc ante omnem escam venerantet non sumit, & certè quotidie medicos vacuis visceribus sua cernimus pocula propinare,& si hoc pro sanitate corporis agitur, quanto potius est pro animæ salute patrandum. Ceterum quamobrem non debeat is cui sanguis ex ore vel naribus profluxerit, corpus ac sanguinem Christi percipere,regula nulla docet. Nam quod inuitus quis patitur,in culpam ei non debet imputari,ac per hoc nec à participatione tanti remedij coërceri: nouimus namque,quia mulier quæ fluxum patiebatur sanguinis, post tergum Domini humiliter veniens vestimenti eius fimbriam tetigit,atque ab ea statim infirmitas recessit. Si itaque mulier hæc in fluxu sanguinis posita vestimenti Dominici tactu non iudicatur indigna,immo ipsius Domini,nam ipse dixit, tetigit me aliquis,cur ei qui sanguinis ex ore vel naribus fluorem sustinet, non liceat salutifera Christi sacramenta percipere?

CAPVT LXVI. GRAECOS prohibere vos asseritis cum ligatura lintei, quam in capite gestatis, Ecclesiam intrare; quos nos quoque similiter non ab re forsitan inhibemus, nam sæpe memoratus,ac semper memorandus Apostolus Paulus ait, omnis vir orans aut prophetans velato capite,deturpat caput suum. Et iterum, Vir quidem non debet velare caput, quoniam imago, & gloria est Dei; quod enim de velamine dicitur, etiam de ligaturæ volumine debet, credimus,obseruari.

CAPVT LXVII. PERHIBETIS vos consuetudinem habuisse quotiescunque aliquem iure iurando pro qualibet re disponebatis obligare,spatham in medium afferre, & per eam iuramentum agebatur. Nunc autem per quos iurare debeatis,à nobis iuberi deposcitis,sed nos ante omnia non solum per spatham, verum etiam per aliam omnino conditam speciem iurari iudicamus indignum; per quem enim quis iurat,profectò & diligit,& veneratur; sed & fiduciam suam ei firma stabilitate commendat:quamobrem per Deum iurandum est,qui ab hominibus diligendus & venerandus,& in quo omnis spes,& fiducia est locanda,& à quo præ cunctis creaturis est semper auxilium expectandum. nam cùm à Domino per cælum,terram,caput,& Hierusalem non iurare iubetur, nil nisi vt per creaturam iuretur procul dubio inhibetur. Quod autem per Dei nomen iurare præcipiamur,ipso iubente didicimus. Sanè possumus per eas duntaxat creaturas iurare quæ diuinis sunt cultibus deputatæ,vt est templum,& altare, in quibus qui iurat,iurat in ipsis,& qui habitat in ipsis, & si quæ sunt talia. Quapropter iure per euangelium iurandum est, in quo quicquid continetur, nihil nisi Dei,qui in eo scribitur,& legitur,esse profectò dignoscitur; ipsum est enim

enim lex nostra, ipsum testamentum nostrum quod legifer, & testator, Dominus, & redemptor noster electis suis disposuit. & si hoc amamus, per ipsum etiam iuramus, etenim omnis vera qui dicit, per eum iurat quem amat; nos ergo si per Euangelium iuramus, & testatorem, & ipsum testamentum diligere comprobamur, & ab eius mandatis nos nolle recedere proculdubio significamus.

REQVISISTI's post quot dies mulier possit Ecclesiam intrare postquam genuerit: in quo nos prædecessoris nostri beati Gregorij Papæ vestigia sequentes, eadem quæ ipse decernimus, qui pro noua gente sicut nos modò instruēda scribens, inter alia dixit; si mulier hora eadē qua genuerit, acture gratias intret ecclesiam, nullo peccati pondere grauatur; voluptas enim carnis, non dolor in culpa est, in carnis autem commixtione voluptas est; nam in prolis prolatione gemitus; vnde & ipsi pro matrimonio dicitur, in doloribus paries: si ergo enixam mulierem intrare Ecclesiam prohibemus, ipsam ei pœnam in culpam deputamus. CAPVT LXVIII.

QVOT vicibus per totum annū baptismata celebrari debeāt, vel si eodem die licitum sit carnes comedi, vel quot in cōsequentibus ab his sit abstinendū, requiritis. insignia igitur anni siue sollemnia tempora quibus baptismata celebrantur secundum canones duo sunt, Paschæ scilicet & Pentecostes. Verùm circa vos nulla sunt in baptizando tempora penitus obseruanda; quemadmodum nec erga eos qui mortis vicinæ periculum metuentes tanto lauacro purgari desiderant: à carnibus autem ipso die iis qui sabbaro sancto, vel sabbato Pentecostes baptizati fuerint, abstinere proculdubio conuenit, consequētibus verò septem diebus, qui à veteribus dies Azymorum dicebantur, & diei Resurrectionis Dominicæ conuincti ritè celebrantur, si quisquam quandocūque carnibus vesci affectat, multo magis edere carnes oportet. CAPVT LXIX.

CONSVLENDVM decernitis vtrū presbyterū vxorem habentem debeatis sustentare & honorare, an à vobis proiicere: in quo respōdemus, quoniā licet ipsi valde reprehensibiles sint, vos tamen Dominū imitari conuenit, qui solē suum; vt Euangelium testatur, oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos, & iniustos. Deiicere verò cum à vobis ideo non debetis, quoniam nec Iudam Dominus cùm esset mendax discipulus, de numero Apostolorū deiecit. Verùm de presbyteris qualescunque sint, vobis, qui laici estis, nec iudicandum est, nec de vita ipsorum quippiam inuestigandum, sed episcoporum iudicio quicquid est, per omnia reseruandum. CAPVT LXX. 28. dist. c. consulendum.

SCISCITANTIBVS vobis, si à sacerdote, qui siue comprehensus est in adulterio, siue de hoc fama sola respersus est, debeatis communionem suscipere, nec ne; respondemus, non potest aliquis quantumcunque pollutus sit, sacramenta diuina polluere, quæ purgatoria cunctarum remedia contagionum existunt. nec potest solis radius per cloacas & latrinas transiens aliquid exinde contaminationis attrahere. proinde qualiscunque sacerdos sit, quæ sancta sunt coinquinare non potest, idcirco ab eo vsque quo episcoporum iudicio reprobetur, communio percipienda est, quoniam mali bona ministrando se tantummodo lędunt, & certa fax accensa sibi quidem detrimentū præstat, aliis verò lumen in tenebris administrat, & vnde aliis cōmodū exhibet, inde sibi dispendiū pręber. Sumite igitur intrepidè ab omni sacerdote Christi mysteria, quoniam omnia in fide purgantur: Fides est enim quæ vincit hunc mundū. & quia non dantis, sed accipientis sit, docente sancto Hieronymo, ad credendū in omni anima baptismum esse perfectum, & in omni sacerdote corpus Christi esse perfectum. qui CAPVT LXXI.

rursus sacræ scripturæ concordās ait, priusquā audias, ne iudicaueris quenquā, atque ante probatione accusationis illatæ, neminē à tua cōmunione suspēdas; quia non statim qui accusatur, reus est, sed qui conuincitur, criminosus.

CAPVT LXXII. REQVIRITIS si liceat in vobis Patriarcham ordinari: sed de hoc nil definitiuè respondere possumus, priusquam legati nostri quos vobiscum mittimus, reuersi fuerint, & nobis, quæ inter vos multitudo sit & vnanimitas Christianorum, renuncient. Nam interim episcopum habetote, & cùm incremento diuinæ gratiæ Christianitas ibi fuerit dilatata, & episcopi per singulas ecclesias ordinati, tunc eligendus est inter eos vnus, qui si nō Patriarcha, certè Archiepiscopus appellandus sit, ad quē omnes concurrant, & cuius consilium in causis maioribus præstolentur, id ipsum etiam Apostolicis regulis præcipientibus, ac dicentibus: Episcopos gentium singularum scire conuenit, quis inter eos primus habeatur, quem velut caput existiment, & nihil amplius præter eius conscientiam gerant, & cetera. *Can. Apost. 34.*

CAPVT LXXIII. A QVO autem sit Patriarcha ordinandus interrogatis, & idcirco scitote quia in loco vbi nunquam patriarcha, vel archiepiscopus constitutus est, à maiori est primitùs instituendus, quoniam secundum Apostolum minus à maiori benedicitur. deinde verò accepta licentia, & pallij vsu ordinat ipse sibi deinceps Episcopos, qui successorem suum valeant ordinare. Vos tamen siue patriarcham, siue archiepiscopum, siue episcopum vobis ordinari postuletis, à nemine nunc velle congruentius, quàm à Pontifice sedis beati Petri, à quo & episcopatus, & Apostolatus sumpsit initium, hunc ordinari valetis, in quo hic est ordo seruandus, vt videlicet à sedis Apostolicæ præsule sit nunc vobis episcopus consecrandus; qui, si Christi plebs, ipso præstante, crescit, archiepiscopatus priuilegia per nos accipiat; & ita demum episcopos sibi constituat, qui ei decedenti successorem eligant; & propter longitudinem itineris nō iam huc consecrandus qui electus est, veniat; sed hunc episcopi, qui ab obeunte Archiepiscopo consecrati sunt, simul congregati constituant; sanè interim in throno non sedentem, & præter corpus Christi non cōsecrantem, priusquam pallium à sede Romana percipiat, sicuti Galliarum omnes, & Germaniç, & aliarum regionum archiepiscopi agere comprobantur.

CAPVT LXXIIII. SCISCITAMINI si cœpta oratione nuncius venerit de hostibus, ac ideo ipsam orationem consummare nequiueritis, quid vobis agendū sit, quid aliud vtique, nisi vt bonum, quod cœpistis, quocūqué vos perrexisse contigerit, perficiatis; nam non est Christianis vnus locus orationis, sicut Iudæis erat Hierosolymis, & veluti Samaritanis in monte Garizin, sed in omnibus locis, quemadmodum & Apostolus ait, Volo ergo viros orare in omni loco leuantes puras manus; prætereà qui in bono opere perseuerauerint in finem, hic saluus erit, præcipuè eo tempore quando contra inimicorum itur incursus; & oratione, sicut iam suprà diximus, magis quàm armis expectari debet ab hoste triumphus.

CAPVT LXXV. IVDICIVM pœnitentiæ, quod postulatis, episcopi nostri, quos in patriam vestram misimus, in scriptis secum vtique deferent; aut certè episcopus, qui in vobis ordinabitur, hoc, cùm oportuerit, exhibebit, nam sęculares tale quid habere non conuenit, nimirum quibus per id quemquàm iudicandi ministerium nullum tribuitur.

CAPVT LXXVI. SIMILITER & de codice ad faciendas missas asserimus.

CAPVT LXXVII. REFERTIS quòd Græcorum quibusdā codicem accipiētibus in manibus clausum vnus ex eis accipiens paruissimam particulam ligni hanc intra ipsum codicem

codicem condat,& si vndecunque aliqua vertitur ambiguitas,per hoc affirmēt scire se posse quod cupiunt. Vos verò consulitis si sit hoc tenendum,an respuēdum.vtique respuendum; scriptum est enim, Beatus vir cuius spes in Domino,& non respexit in vanitates,& insanias falsas.

ENARRATIS quòd populus ille qui propter Christianam religionem ad occidendum vos insurrexere,pœnitentiam agere voluerit,& sacerdotes illi qui inter vos aduenæ sunt,hanc recipere recusarint. nunc autem requiritis quid de eis agendum sit,si quemadmodum asseritis, sponte pœnitentiam agere volūt, non sunt prohibendi,sed per omnia pœnitentiæ summittendi, quā Episcopus, vel presbyter ordinatus ab illo considerauerit:Nam non suscipere pœnitentes, non est catholicorum,sed Nouatianorum. CAPVT LXXVIII.

PERHIBENTES quòd moris sit apud vos infirmis ligaturam quandam ob sanitatem recipiendam ferre pendentē sub gutture,requiritis si hoc agi nos de cætero iubeamus; quod non solum agi non iubemus,verum etiam ne fiat, modis omnibus inhibemus:huiusmodi quippe ligaturæ,phylacteria dæmonicis sunt inuēta versutiis,& animarū hominū esse vincula cōprobantur; ac ideo his vtētes anathemate Apostolica decreta perculsos ab ecclesia pelli præcipiūt. CAPVT LXXIX.

CVM generatione,quæ pacem vobiscum habere quęrit,quomodo ad alterutrū pacem firmare,& custodire debeatis,inquiritis;quęcunq; gens vobis pacē offerre voluerit,vos nolite renuere,scriptum quippe est, Pacem sequimini cum omnibus.& rursus,Cū omnibus hominibus pacē habētes,vbi omnibus sonat, nemo à mutua pace prorsus excipitur. quo modo verò ipsa sit pax cum huiusmodi firmanda,vel custodienda,nisi gentis,cum qua pax ineunda est,mores & verba prænoscantur,facilè definire non possumus. Veruntamen quia est laudabilis pax,est & perniciosa, prouidendum est,vt in omni pacto Christus pręponatur,ita vt lege ipsius,& pręcipuè fide illęsa persistente,fœdus,quod inuicem pangitur,permaneat incorruptū;quā autem pacem sectari debeatis, Dominus manifestat,cùm dicit, Pacem meam do vobis. cum eo igitur qui pacem Christi non habet,nec nos communionis habere pacē debemus, sed nec cum illo qui pacem idcirco postulat,vt liberius nociua committat. CAPVT LXXX.

PERCONTATI estis,si cum generatione quæ Christiana est,fœdus interposito ex vtraque parte iureiurando feceritis,& post hęc illi pactū dirumpere, & super vos insurgere voluerint,vtrū & vos adire cōtra eos audeatis, an aliud quid agere debeatis. Verū omnis est necessitas toleranda, magis quàm à nobis quælibet iniquitas perpetranda.proinde fœdus quod pangitis, nulla est occasione violandū,nisi fortè in cōfirmandi fœderis ipsius articulo interpositū est, quatenus sic vna pars id foret obseruatura, si pars hoc altera nulla tergiuersatione violasset; siquidem à Christiano genus omne mēdacij summopere declinandum est propter illud quod à Deo dicitur, Perdes omnes qui loquuntur mendacium. & iterum;os quod mentitur,occidit animam.& Apostolus,Nolite,ait,mētiri inuicē.iam verò si illi postposito iuramēto,diruptoq; fœdere cōtra vos insurrexerint,quid vos oporteat agere,episcopus vester à vobis inquisitus respōdeat. qui iuxtà positus & circunstantiā rerū, & temporū qualitatē,& mores personarum, & iustitiam patriū clarè cognoscens,quod congruentius, & salubrius esse perspexerit,tunc facilius poterit indicare,& quid agi cōueniat, cuncta pręnoscens vobis pleniter intimare. Verùm nos interim rebus incognitis satius admonemus,vt semper rogetis ea quæ pacis sunt. CAPVT LXXXI.

CVM Paganis autem quod sit Christiano pactum faciendum, Apostolus indicat, CAPVT LXXXII.

indicat,qui nullam communionē luci ad tenebras, Christo ad Belial, fideli cū infideli dat intelligi debere prorsus existere. Verùm si eo fidelis animo pactum cum infideli constituit, vt eum ad cultum veri Dei possit attrahere, nō est prohibendum, quandoquidem Apostolus etiam matrimonium quod ex fideli cōstat, & infideli, non inhibet permanendum; & Moyses cognatum suum ad Dei veri notitiam trahere volens, eius societatem non aspernatur, sed comitatui suo ducem fore summopere deprecatur. inueniuntur autem nonnulli sanctorum, & fidelium cum alienigenis, & infidelibus pacta, & amicitiæ fœdera cōtraxisse diuersa, sed eos non tanquam infidelitatem eorum, & superstitionem approbantes coluisse, sed tanquā in angarias diuersis vsibus implicasse, & præcipuè in terrenis eos quæstibus, & seruilibus occupasse.

CAPVT LXXXIII. SI liceat vobis de criminalibus peccatis aliquem iudicare consulitis, sed si nemo voluisset peccare, nemo debuisset aliquem iudicare; at postquam peccatur, profectò & iudicatur. Scimus enim, vt secundum Apostolum dicamus, quia iusto lex non est posita, sed iniustis, & non subditis, & impiis, & peccatoribus, sceleratis, patricidis, & matricidis, homicidis, fornicariis, masculorum concubitoribus, plagiariis, mendacibus, periuris, & si quid aliud sanę doctrinæ aduersatur, quæ est secundum euangelium gloriæ beati Dei: non autem vobis licet clericos iudicare, cùm vos magis ab ipsis conueniat iudicari.

CAPVT LXXXIIII. REQVIRENDVM à nobis ducitis, quid de eo iudicandum sit, qui quemlibet falsò criminatus fuerit, & postmodū accusator fallax apparuerit. De hoc quamuis venerandæ leges abunde quod iustum est, innuant, nos tamē potius cum Apostolo vos ad misericordiæ viscera, quam se Deus super sacrificium velle restatur, semper conuenit exhortari, siquidem ipse cùm gentes, quarum magister erat, doceret, non ad austeritatē legis, sed potius eas ad misericordiæ viscera prouocabat dicēs; Induite vos ergo sicut electi Dei sancti, & dilecti viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam, supportantes inuicem, & donantes vobismetipsis, si quis aduersus aliquem habet querelam, sicut & Dominus donauit vobis, ita & vos.

CAPVT LXXXV. ERGO similiter & circa eum de quo sciscitamini, qui mortiferum quid homini dederit ad bibendum, vos ad misericordiam exhortamur, sicut & Dominus iubet dicens, Dimittite, & dimittetur vobis.

CAPVT LXXXVI. SI fur vel latro deprehensus fuerit, & negauerit quod impingitur, asseritis apud vos quòd iudex caput eius verberibus tundat, & aliis stimulis ferreis, donec veritatem depromat, ipsius latera pungat; quā rē nec diuina lex, nec humana prorsus admittit, cùm non inuita, sed spontanea debeat esse confessio, nec sit violenter elicienda, sed voluntariè proferenda. denique, si contigerit vos etiam illis pœnis illatis, nihil de his quæ passo crimen obiiciuntur, penitus inuenire; nónne saltem tunc erubescitis, & quàm impiè iudicetis agnoscitis? Similiter autem si homo criminatus talia passus sustinere non valens dixerit se perpetrasse quod non perpetrauit, ad quem, rogo, tantæ impietatis magnitudo reuoluitur, nisi ad eum qui hunc talia cogit mendaciter confiteri? quamuis non cōfiteri noscatur, sed loqui, qui hoc ore profert quod corde non tenet. Relinquite itaque talia, & quæ hactenus insipientes exercuistis, medullitùs execramini: quem enim fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? porro cùm liber homo crimine fuerit appetitus, nisi iam pridem repertus est alicuius sceleris reus, aut tribus testibus conuictus pœnæ succumbit, aut si conuinci non potuerit, ad Euangelium sacrum, quod sibi obiicitur, minimè commi-

commisisse iutás absoluitur, & deinceps huic negotio finis imponitur, quemadmodum crebrò dictus Apostolus doctor gẽtium attestatur, omnis, inquiẽs, controuersiæ eorum finis ad confirmationem est iuramentum.

VTRVM si mulierem viduam nolentem vitam monasticam suscipere quis monacham fecerit, peccatum committat, inquiritis: sed in hoc sciendum est, quoniam aliæ sunt virtutes sine quibus ad vitam ingredi non possumus; aliæ verò sunt, quæ non nisi ab sponsore requiruntur, sine humilitate quippe, castitate, & eleemosynis, & orationibus nullus ad vitam ingredi valet, & ista sunt cum his similibus, quę requiruntur ab homine. Monachicum autem habitum induere, ac vitam remotam ducere, non nisi à spondente diuinitùs exiguntur. Vnde quisquis vim intulerit alicui, vt monasticum habitũ, & vitam remotiorem, quàm non optauit, nec elegit, assumat, hic tanquam violentus peccatum euadere non valet, & quoniam quod agitur, ex accipientis voto non venit, nec accipiens religiosum habitum, inde mercedem habet, nec inferens crudelitatis suæ iudicio carebit. CAPVT LXXXVII.

PRO parentibus vestris, de quibus consulitis, qui infideles mortui sunt, propter peccatum incredulitatis orare non licet; secundum illud Ioannis Apostoli dicentis, Est peccatum ad mortem, non dico, vt oretur pro eo, peccatum quippe ad mortem est in eodem peccato morientibus. CAPVT LXXXVIII

FRVGES nouas, & rerum offerre primitias etiam veteribus moris erat, quod penè in ipso initio mundi Abel, & Cain egisse legimus. CAPVT LXXXIX.

ANIMALIA siue volatilia si sine ferro mactentur, & solo ictu hominis percussa moriantur, si liceat comedi sciscitamini. de hoc sanctus Augustinus contra Faustum Manichęum pleniter scripsit, de cuius verbis nos modicũ quid nunc propter prolixitatem tangimus, vbi, inquit, Ecclesia gentium talis effecta est, vt in ea nullus Israëlita carnalis appareat, quis iam hoc Christianus obseruat, vt turdos, vel minutiores auiculas non attingat, nisi quarum sanguis effusus est, aut leporẽ non edat, si manu à ceruice percussus nullo cruento vulnere occisus est. & qui fortè pauci adhuc tangere ista formidant, à ceteris irridentur, ita omnium animos in hac retinuit illa sententia veritatis, non quod intrat in os vestrum, vos coinquinat, sed quod exit. CAPVT XC.

NEQVE quod Christianus persequitur, & à pagano percutitur, & occiditur animal; neque quod paganus persequitur, Christianus occidit, à Christiano comedendum est; ne videlicet fidelis cum infideli saltem in modico communicasse videatur. quæ enim pars fideli cũ infideli? & rursus propter consciẽtiam non fidelis vtique, sed infidelis gloriantis scilicet se quod sibi à Christiano fuerit communicatum, ac per hoc autumantis eo quòd non fuerit à fideli spretus, quòd vanitas erroris sui à Christiano extiterit approbata. CAPVT XCI.

DESIDERATIS nosse quot sint veraciter patriarchæ: veraciter illi habendi sunt patriarchæ, qui sedes Apostolicas per successiones Pontificum obtinent, id est, qui illis præsunt ecclesiis quas Apostoli instituisse probãtur, Romanam videlicet, & Alexandrinam, & Antiochenam; Romanam quam sanctorũ Principes Apostolorum Petrus ac Paulus & prædicatione sua instituerunt, & pro Christi amore fuso proprio sanguine sacrauerunt. Alexandrinam quam Euangelista Marcus discipulus & de baptismate Petri filius à Petro missus instituit, & Domino Christo cruore dicauit. Antiochenã, in qua conuentu magno sanctorũ facto primũ fideles dicti sunt Christiani, & quã beatus Petrus priusquã Romam veniret, per annos aliquot gubernauit. Constantinopolitanus autẽ, & CAPVT XCII. De Patriarchis.

Hierosolymitanus antistites licet dicantur patriarchæ, non tantæ tamen auctoritatis, quantę superiores existunt. Nam Constantinopolitanam ecclesiam nec Apostolorum quisquam instituit, nec Nicæna synodus, quæ cunctis synodis celebrior & venerabilior est, eius mentionem aliquam fecit, sed solum quia Constantinopolis noua Roma dicta est, fauore Principum potius, quàm ratione patriarcha eius Pontifex appellatus est. Hierosolymitanus autem præsul licet & ipse patriarcha dicatur, & secundum antiquam consuetudinem, ac Nicænam synodū honorandus sit, salua tamen metropoli propria dignitate; sed & in eadem sancta, & magna synodo nequaquam Hierosolymitanus, sed Heliæ episcopus dicitur. Nam vera Hierusalem tantùm in cælis est, quæ est mater nostra, illa verò Hierusalem terrestris, secundum quod Dominus prædixit, adeò funditus ab Helio Adriano Imperatore Romano destructa est, vt in ea nec lapis super lapidem sit derelictus, & ab eodem Helio Adriano in alio est loco constructa; ita vt locus Dominicæ crucis extra portam, nunc intra ternatur, & à prædicto Helio Adriano vrbs illa Helia vocetur.

CAPVT XCIII. PORRO quis patriarcharum secundus sit à Romano consulitis, sed iuxta quod sancta Romana tenet ecclesia, & Nicæni canones innuunt, & sancti præsules Romanorum defendunt, & ipsa ratio docet, Alexandrinus Patriarcharum à Romano Papa secundus.

CAPVT XCIIII. GRAECOS dicere perhibetis, quòd in illorum patria chrisma oriatur, & ab illis per totum mundum tribuatur, & ideo nosse desideratis, si verum sit. Sed iam credimus, quòd vestra sollertia quàm verum non sit animaduertit.

CAPVT XCV. QVID de his agendum decernimus, qui pro quibuscumque culpis ad Ecclesiam fugiunt, requiritis: sed quamuis ea sacri canones, quæ leges mundanæ sanciunt, custodienda flagitent, & leges circa quosdam immisericordes appareant, nos tamen qui non spiritum huius mundi suscepimus, si quispiam ad Ecclesiam fugerit, non illum nisi sua voluerit sponte, ab ea dicimus educendum. Denique si quondam latrones, & diuersorum criminum rei ad asylum templum Romuli fugientes indemnitatem consequebantur, quanto potius hi qui ad templum Christi confugium faciunt, delictorum remissionem suorum adipisci debent, & iam sibi à suspecto iuramento præstito, omni pristinæ securitati restitui.

CAPVT XCVI. QVICQVID mulier tua contra te cogitauerit, aut fecerit, vel si te accusauerit, non est excepta causa fornicationis reiicienda, vel odio prorsus habenda, quæ est, Apostolo præcipiente, sicut à Christo ecclesia, diligenda; quantum autem hæreticorum ore Christus & accusatur, & in gentibus blasphematur, sed hos interim peruersa prædicantes tolerat, & resipiscentes à misericordiæ gremio non repellit.

CAPVT XCVII. SIMILITER & de seruo, qui dominum suum apud principes accusat, custodiendum est, cui secundum Apostolum à domino suo etiam minæ sunt remittendæ. Sed quid de seruo dicimus, quando Dominus generaliter omnibus, & de omnibus præcipit, dimittite, inquiēs, & dimittetur vobis; & Apostolus, videte ne quis malum pro malo alicui reddat. vbi enim alicui interposuit, etiam seruum comprehendit. Iam si non omnes comprehendisse dicis, audi quod sequitur, sed semper quod bonum est sectamini inuicem in omnes.

CAPVT XCVIII. SI sit sepeliendus qui se ipsum occidit, vel si sit pro eo sacrificium offerendum, requiritis: sepeliendus est quidem, ne viuentium odoratui molestiam ingerat,

ingerat, non tamen est, vt aliis pauor incutiatur, solito eum obsequiis more ad sepulchra ferendus. sed & si qui sunt qui eius sepulturæ studio humanitatis obsequuntur, sibi, non illi qui sui extitit homicida, præstare videntur. Sacrificium verò pro eo non est offerendum qui non solum ad mortem vsque peccauit, sed & mortis sibimet interitum propinauit. quis enim magis peccatum ad mortem facit, pro quo Ioannes Apostolus dicit non orandum, quàm is qui Iudam imitatus sui ipsius homicida fuisse magistro diabolo comprobatur?

SI est Christianus intra ecclesiam sepeliendus, inquiritis. hanc sanctus Papa Gregorius quæstionem absoluit dicens: Cùm grauia peccata non deprimunt, hoc prodest mortuis, si in ecclesiis sepeliantur, quòd eorum proximi quoties ad eadem sacra loca conueniunt, suorum, quorum sepulchra aspiciunt, recordantur, & pro eis Domino preces fundunt. Nam quos peccata grauia deprimunt, non absolutionem potius, quàm ad maiorem damnationis cumulum eorum corpora in ecclesiis ponentur. CAPVT XCIX.

QVI in prœlio defunctus fuerit, verum reportandus ad propria sit, si parentes eius, aut socij eius voluerint, ex præcedente capitulo potestis colligere. Siquidem idcirco, si voluerint propinqui, ad propria reportandus est mortuus, vt eius tumulum intuẽtes proximi recordentur ipsius, & pro eo Domino preces fundant. Nam & sanctum Ioseph tale quid de ossibus suis obiturum mandasse sacra prodit historia. CAPVT C.

QVIBVS eleemosyna eroganda, inuestigatis; quod Dominus in euangelio manifestè demonstrat dicens, omni petenti te da; & iterum patrem memorans ait, Qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos; & Apostolus, dum, inquit, tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maximè autem ad domesticos fidei, id est, Christianos. Verum tamen est in eleemosyna facienda quidam ordo discretionis obseruandus; quem nos pleniter exponere studio nunc breuitatis omittimus. Sed quid nam hoc nomẽ signet primitus indicemus. eleemosyna quippe Græcè, Latinè misericordia dicitur, & certè scriptum est, Miserere animæ suæ placens Deo. ergo primum sibi debet homo præ cæteris eleemosynam facere: Siquidem omnem regulam bene agendi à se debet homo incipere placens scilicet Deo per munditiam mentis, & corporis, ac per hoc sibi tribuens illum panem viuum qui de cælo descendit. deinde verò eleemosyna exhibẽda est propinquis egestatem patientibus, sicut scriptum est, carnem tuam non despexeris: nam & ipsa natura docet nos de hoc. & quod ipse propinquo meo non exhibuero, quando extraneus exhibebit? deinde autem his maximè misericordia præstanda est, qui petere confunduntur. Sanè notandum est, quia sunt nonnulli, quibus nil conferri debet, sicut scriptum est, da bono, & ne receperis peccatorem; & rursum, ne dederis impio; & iterum, panem tuum, & vinum super sepulturam iusti constitue, & noli ex eo manducare, & bibere cum peccatoribus. Panem enim, & vinum suum peccatoribus præbet, qui iniquis subsidia, pro eo quòd iniqui sunt, impendit; qui verò indigenti etiam peccatori panem suum, non quia peccator, sed quia homo est, tribuit, nimirum non peccatorem, sed iustum nutrit, qui in illo non culpam, sed naturam diligit. vnde & nonnulli huius mundi diuites, cùm fame crucientur Christi pauperes, effusis largitatibus nutriunt histriones. CAPVT CI.

NON esse inferendam Pagano violentiam vt Christianus fiat, suprà docuimus. CAPVT CII.

CAPVT CIII.

DE libris profanis quos à Saracenis vos abstulisse, ac apud vos habere perhibetis, quid faciendum sit, inquiritis: qui nimirum non sunt reseruandi, corrumpunt enim, sicut scriptum est, mores bonos colloquia mala; sed vtpote noxij & blasphemi igni tradendi.

CAPVT CIIII.

De consec. dist. 4. c. à quodam.

A QVODAM Iudæo nescitis vtrum Christiano, an pagano multos in patria vestra baptizatos asseritis, & quid de his sit agendum consulitis. hi profectò si in nomine sanctæ trinitatis, vel tantum in nomine Christi, sicut in actibus Apostolorum legimus, baptizati sunt, vnum quippe idemque est, vt sanctus exponit Ambrosius, constat eos non esse denuo baptizandos; sed primum vtrum Christianus, an paganus ipse Iudæus extiterit, vel si postmodum factus fuerit Christianus, inuestigandum est, quamuis non prætereundum esse credamus, quid beatus de baptismo dicat Augustinus: Iam satis, inquit, ostendimus ad baptismum, qui verbis euangelicis consecratur, non pertinere cuiusquam vel dantis, vel accipientis errorem, siue de patre, siue de filio, siue de spiritu sancto aliter sentiat quàm doctrina cælestis insinuat. Et iterum, Sunt etiam quidam ex eo numero, qui adhuc nequiter viuunt, aut etiam in hæresibus, vel in gentilium superstitionibus iaceant, & tamen etiam illic nouit Dominus qui sunt eius. Nam quæ in illa ineffabili præscientia multi qui foris videntur, intus sunt. & alio loco, etiam corde tardiores quantum existimo, intelligunt baptismum Christi nulla peruersitate hominis siue dantis, siue accipientis posse violari. & rursus, potest tamen, ait, tradere separatus, sicut potest habere separatus, sed quam perniciose tradere; ille autem cui tradit, potest salubriter accipere, si ipse non separatus accipiat.

CAPVT CV.

CONSVLENTIBVS, & instrui poscentibus vobis quid de eo faciendum sit qui super præcepta Apostolica se efferens prædicare tentauerit; vnus ex eis, id est, Paulus respondet, & instruit dicens; Sed licet nos, aut angelus de cęlo euangelizet vobis præter quod euangelizamus vobis, anathema sit. Veruntamen cùm hoc fit, non est passim nec à vobis, qui laici estis, temere iudicandum, in multis enim offendimus omnes.

CAPVT CVI.

Beatus Petrus, qui in sede sua viuit, & præsidet.

POSTREMO deprecamini nos suppliciter, vt vobis quemadmodum ceteris gentibus veram & perfectam Christianitatem non habentem maculam aut rugam largiamur, asserentes quòd in patriam vestram multi ex diuersis locis Christiani aduenerint, qui prout voluntas eorum existit, multa & varia loquũtur, id est, Græci, Armeni, & ex ceteris locis, quapropter iuberi poscitis vtrum omnibus his secundum varios sensus eorum obedire, an quid facere debeatis. Verùm nos in his non sumus sufficientes, sed sufficientia nostra ex Deo est. & beatus Petrus, qui in sede sua viuit, & præsidet, dat quærentibus fidei veritatem: Nam & sancta Romana ecclesia semper sine macula fuit, & sine ruga, nimirum quia ille hanc instituit, cuius fidei confessio diuinitùs extitit approbata, ad quam videlicet Christianitatis fidẽ, licet eius mysteria consummatè nullus intelligere valeat, vobis insinuandam inspirante Deo, ecce scripta nostra, & missos, ac diuersos codices in patriam vestram destinauimus; & quousque radices roboris consequamini, vos rigare nullo modo desistemus, & quousque ad solidum perfectionis cibum perueniatis, vos saltem lacte potare nunquam penitus omittemus, nam gaudium meum, & corona mea vos estis in Domino. De his autem quos in patriam vestram de diuersis locis aduenisse perhibetis, varia, & diuersa docentes multa vobis iã scripsimus, & nunc scribere aliqua doctoris gẽtium suffragantibus sanctis eloquiis procuramus, qui inter Corinthios

thios tales esse formidans aiebat, Timeo enim ne forte cùm venero, non quales volo inueniam vos, & ego inueniar à vobis quales non vultis, ne fortè cōtentiones, ac æmulationes, animositates, dissensiones, detractiones, susurrationes, inflationes, seditiones in vobis sint. Veruntamen quantum ad fidē rectam pertinet, non curamus qui prædicent, sed quem prædicent, ipse quippe scripsit, quidam inquiens quidem & propter inuidiam, & contentionem, quidam autem & propter bonam voluntatem Christum prædicant, quidam ex caritate, scientes, quoniam in defensionem Euangelij positus sum. Quidam autem ex contentione Christum annunciant non sincerè existimantes pressuram se suscitare vinculis meis; quid enim mihi est, dum omni modo siue per occasionem, siue per veritatem Christus annuncietur, & in hoc gaudeo, & gaudebo. sed & qui hæc dixit, audite quid alibi dicat: profana autem, & inaniloquia deuita, multum enim proficient ad impietatem, & sermo eorum vt cancer serpit. Veruntamen in his omnibus aderit misericordia Dei missis nostris, & futuro episcopo vestro, qui vos instruant, & quid agere debeatis, abūdanter erudiant: sed & illi siue nunc, siue post hæc semper in rebus dubiis, & negotiis maioribus sedem totius ecclesiæ more consulent Apostolicam ab illa instructi in quibus oportet, instituent, & quæ Dei sunt, sedula prædicatione docebunt.

HAEC quidem suggestionibus siue quæstionibus vestris, prout Dominus dedit respondimus non quantum potuimus, sed quantum sufficere posse præuidimus. Cùm autem episcopum Deo concedente per præsulatus nostri ministerium habueritis, ille vos docebit omnia quæ ad officium suum pertinent, & si quæ sunt quæ non capiet, ab Apostolicæ sedis auctoritate suscipiet. Deus autem qui in vobis salutem maximam operatus est, hanc perficiat, consolidet, & vsque in finem stabiliat, & corroboret, AMEN.

FINIS.

ERRATA
sic corrige.

Pag.4, *vers*.5. *lege* à Deo. *pag*.5, *vers*.31. desperanter. *pag*.7, *vers*.21. monogamon. *pa*.7, c.4. *ver*. 1. si qua. p.11, *obseruatione* 1. v.10. dolor. p.12, *ob*.3. v.13. ... p.14, v.6. nostras. p.16, c.18. v.7. nosce. p.19, *obs*. 1. v.43. à Deo. p.32, v.15. linamentum. *ibid. obs*.2. *in fine*, pœnitentiæ fide, & con. p.36. v.5. Nabuthæ. p.37, v.9. iudicio. p.44, v. *vltimo* debet. *ibidem* v.5. pauperem. p.47, v.27. naturæ. *ibidem* v.29, sit. *pag*.55, *obs*.1. v. *vlt*. adhibebant. p.56, v.1. *obser*. potius illum. *ibid. cap* 6. v.5. Azaele. p.57, *obs*.1. v. *vlt*. erunt. p.61, v.11. *in obs*. ... p.63, v.26. abiectam. p.74, v.20. *in obs*. Scapulam. *ibidem*, v.40. dare peritos. *ibid. obs*.3. v.9. à Deo. p.76, *cap*.4. v.2. impiarum. p.80, *obs*.1. v.42. dixerunt. p.82, *obs*.3. v. *penultima*, si obseruandi. p.84. c.17. v.4. non alias. *ibid. obs*.1. v.12. qui non. p.89, v.22. sacrificia eorum. p.92. *obs*.2. v.10. sacrilegum non soluere. p.95, v.15. *bis lege* ... p.97, c.8. v.3. paruo animo. p.104, c.32. *obs*.1, v.11. ... *ibidem* v.17 ... p.105, c.34. v.18. capessentem. p.106. *in obs*. v.1. à iustitia. p.109. *obs*.4. v. *penult*. vocat diuinitatem. p.112. *obs*. 3. v.16. ex operibus fides. *ibid*. c.42. *obs. versiculo* 20. in defensione. p.115. v.12. vt qui. *ibidem* c.45. v.14. cum cymbalis. p.121. *obs*.1. v.23. in ipso erant. p.123, v.10. sanctis apostolis. *ibid. in obs*. v.42. adeo. p.125. v.10. deterso. p.129, v. *penult*. qui fixisti. p.133, *in obs*. v.40. ... p.135, v.42. ... p.142, v.20. *obs*.1. v.20. ordinatione presbyteri. p.143, c.20. v.7. perficiat. p.146, c.29. *obs*.2. haec enim. p.147, c.31. *in obs*. v.6. institutam. p.151. *obs*.1. v.18. *ante finē obser*. horam vespere. *ibidem post duos vers*. continuatæ psalmodiæ. p.153, c.40. v.7. balantibus. p.154, v.2. es immortalis. *ibid. in obs*. v.52. ... p.155, v.30. nobiscum conciliant.

Errata interpunctione aut prætermissa, aut prauè facta.

Pag.14. *obseruatione* 2. v.33. *sic interpunge*, ecce homo, & opus eius ante faciē eius, per synecdochen illud acc. p.24. *obs*. 4. v.4. in ecclesia tertio, *dele comma, quia deprauat lectionem & sententiam*. p.35. c.48. v.3. *post* facto *adde comma, post* proposito *adde comma*. p.80, c.11. v.25. & hominem *comma*. p.84, c.17. v.4. alias *dele virgulam supra positam*. p.106, c.35. v. *vlt. post* singula *pone comma*: *post* perfecta *dele comma*. p.108. v.8. cælitum *dele comma*. certans *appone comma*. p.125 v.16. vitæ vestræ, *appone punctum*.

Correctiones auctoris.

Pag.3, c.6. v.11. ad deuterosim, *apponatur super* deuterosim *signum* ✝. p.8. v.5. contentus commodo. p.8, c.6. v.3. ne defraudator, ne diuitum studiosus, ne oderit pauperes, ne sit maledicus. p.10, c.9. v.6. super anima. p.15. v.3. *deleatur stella cum numero de verbo* admittatur, *& ponatur super* castiga * 2 p.16, v.24. & in ieiunio premens. p.18, v.9. eum bona spe, cum studio, & labore bonorum operum. *ibidem*, c.21. v.1. lenis, sine dolo, *ibidem*, v.9. perforata *lege* triplici. p.19. c.22. v.11. Paralipomenon, id est, prætermissorum in libro dierum sic. *ibidem*, v. 12. & successit in regno filius eius. p.27. c.31. *post summarium in margine* Es. 22. ps.81. *dele vtrumque*. p.36, v.1. vel trium testium. p.37. v.31. eum tamen ✝ Zachariam. *interpone hoc signum*. p.39, c.57. v.9. sunt enim similes nautis, & illis qui lateribus nauis præsunt. sit autem. p.47, v.4. ante finem colloquens canticis. p.49, c.12. v.8. si quæpiam. p.50, v.7. Benedictus Deus. *dele*. p.57, c.10. v.13. ab infantia litteras. p.60. v.1. cum eis iunctus. *ibid*. c.5. v.10. requiem, & omnia. p.62. v.14. morbum acutissimum. *ibid*. v.15. vel in aliquem morbum insanabilem. *ibid*. v.16. vel intestini tenuioris. *ibid*. vel coli, *lege* vel colicum. p.68, v.10. in pascha, *dele* in.

p.69, c.14. v.24. à dextris tuis, *adde* & rursus, currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantiū: Israeli vero.

p.72, v.13. quem transfixerunt, *ibid*. v.14. super seipsos per singulas tribus, & mulieres. p.75, c.1. v.5. ambitionis causa, *lege* cupiditate principatus. p.77, v.1. contraria sententiæ Dei. p.79, c.9. v.17. & anteriores partes in plantis pedum. p.82, c.13. v. *penultimo*, vinearum humilium non remotis à terra vitibus, deuastatores. p.83, c.14. v.18. spiritu tuo. p.84, c.17. *ver. vlt. obseruationis*, ex annotatione, *lege* explanatione. p.88. v.11. populi respuebat, quòd sæpe. p.92, v.12. crescite, & multiplicamini. *ibidem* c.27. v.4. quidem impia res est. *ibidem* v.6. impunitum, vt propriè affecti sunt, primi enim. p.94, v.3. sanctorum eius, *adde* & rursus, reuertere anima mea in requiem tuam, quoniam Dominus bene fecit tibi. p.97, c.7. *summarium in margine*, De disciplina augurali, de incantatione, diuinatione, de concupiscentia mala, & de aliis prohibitis. p.100. c.22. v.2. scilicet vni deo. p.101, v.1. b * 3. a * 2. p.107, v.22. quinque ad quincuplex certamen continentiæ dedisti, & mentem animæ aurigam. p.108. v.2. ✝ phelmoni. *ibidem* v.5. etiam multi alii. *ibidem* v.7. Hierusalem, *lege* Israel. P.110. v.3. in Bethel. *ibidem* v.12, murorum instauranda. p.112, v.12. *dele stellam qua est supra* mortificetur, *& appone vers. sequenti supra* mente. p.115. v.9. *dele stellā qua est supra* misit, *& appone in eod. vers. super* humanas. p.117. c.48. v.1. in hominibus. *ibid*. v.6. Dominus Deus & pater Iesu Christi. p.126, c.8. v.5. *ante finem cap*. fluctuent, fiantque sanctorum sacrorum eius, diuinorumque. p.128, *in margine versiculo* 8. inter viuos. *ibid*. v.11. pro Iacobo. *ibid*. v.12. non esset. *ibid*. v.16. apostolorum, *dele* reliqua. p.129, c.12. v.21. ante omne tempus, *lege*, sine principio; aspectus æternus. p.140, *in fine obseruationis*, hactenus obseruatio. p.141, *in obser*. v.5. *ante finem*, reuocetur obseruatio.

p.144, c.25. v.5. tempore diiudicetur. p.152, c.37. v.9. vacet, & a somniorum visis. p.153, c.39. v.1. & decies millia. *ibid*. c.40. *dele summarium*, *& pone*, oratio actionis gratiarum pro primitiis oblatis.

